

DANSK  
BIOGRAFISK LEXIKON,

TILLIGE OMFATTENDE

NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.



V. BIND.

FAABORG—GERSDORFF.

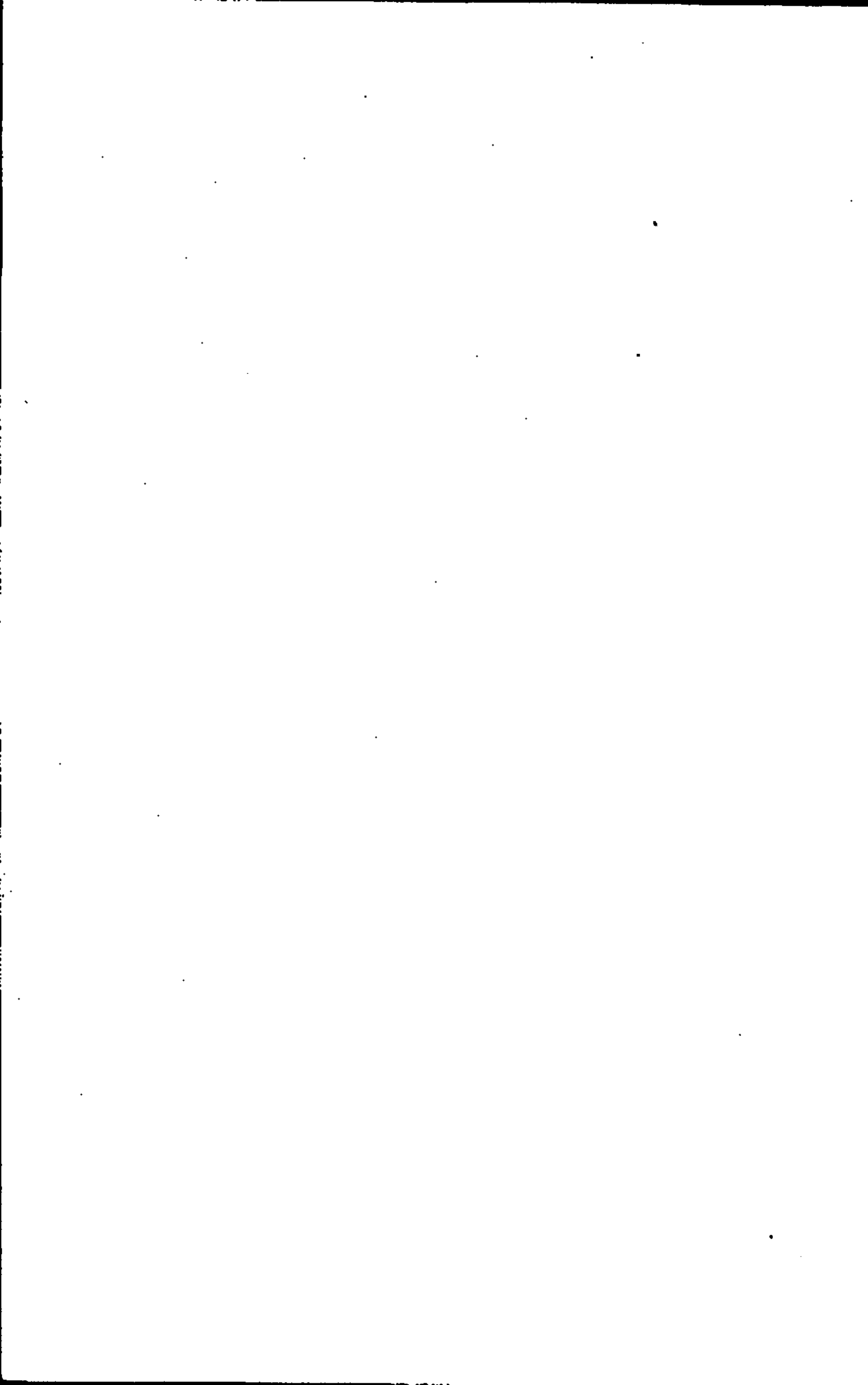


KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (P. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1891.



**Faaborg, Hans,** —1516, Slotsskriver paa Kjøbenhavns Slot, var født af fattige Forældre i Faaborg. Han forstod at indynde sig hos Christian II; hans Angivelser skulle have styrtet mange i Fordærvelse; men da han angav sin Herre, Torben Oxe, for Christian II i Anledning af Dyveke, kom det op, at han selv havde søgt at komme i Forhold til hende (s. IV, 387). Kongen lod da pludselig, ligesom H. F. var i Færd med at opnaa et Kanonikat i Roskilde, Torben Oxe anklage ham for Underslæb, og da han ikke kunde aflægge ordentligt Regnskab, blev han hængt 10. Nov. 1516. Efter Dyvekes Død og Torben Oxes Henrettelse i Nov. 1517 dukkede imidlertid nye Rygter op. Man mente nu, at H. F. havde været uskyldig, og da der viste sig Lys over hans Lig i Galgen — som bekjendt, et meget let forklarligt Fænomen —, gav dette Folkesnakken ny Næring. Efter at have forvisset sig om, at det forholdt sig rigtigt med Lyset, lod Kongen Liget nedtage og begrave i kristen Jord. Dette kom unægtelig Kongen belejligt; thi nu ansaa man H. F. for uskyldig og Torben Oxe for skyldig. H. F. skildres af alle som en overordentlig slet Karakter, ond, hovmodig og hævnjerrig. Før sin Henrettelse skal han have holdt en rørende Tale til Mængden om ikke at stole paa Fyrstegunst.

Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 32 ff. Svaning, Christ. II S. 109 ff. Huitfeldt II, 1117. Hist. Tidsskr. III. Allen, De tre nord. Rigers Hist. II, 315 ff. Paludan-Müller, De første Konger af den oldenb. Slægt S. 305 ff. *A. Heise.*

**Faaborg, Rasmus Christian,** 1811—57, Skuespiller, var født 5. Okt. 1811 i Næsbyhoved Mølle ved Odense, som ejedes af hans Fader, Møller Laurentz Christian F., gift med Thomine Wibecke f. Østrup. Han blev, dimitteret fra Odense lærde Skole, Student i 1829, tog anden Examen 1830. Ved en Aften at passere forbi

Regensen hørte Etatsraad Kirstein, den Gang en af det kgl. Theaters Direktører, F.s smukke Sangstemme, talte herom til Siboni, og Følgen blev, at F. blev opfordret til at hellige sig Theatret. Efter at være uddannet under Siboni debuterede F. 16. Maj 1835 paa det kgl. Theater som Rodolphe i «Den lille Rødhætte». Han havde en svær, men ikke heldig bygget Figur, der gjorde ham uskikket til at spille andet end Helteroller; men i Begyndelsen bar man gjerne over med Manglerne ved hans Udseende og Spil, fordi hans høje, omfangsrige, klangfulde og fortrinlig uddannede Tenorstemme rev alle med. Imidlertid tabte Interessen for Sangeren sig forholdsvis hurtig, fordi han ikke var i Stand til med Aarene at tilegne sig større Frihed og Bevægelighed paa Scenen, og for Skuepladsen blev han langt fra af den Betydning, som man efter hans Stemmemidler skulde have ventet. Hele hans Repertoire omfatter i 15 Aar 40 Roller, blandt hvilke de vigtigste ere Masaniello i «Den stumme i Portici», Titelrollerne i «Fra Diavolo» og «Robert af Normandiet», Arnold i «Vilhelm Tell», Raoul i «Huguenotterne» og Narren i «Liden Kirsten». I denne Rolle optraadte han sidste Gang 15. Febr. 1850 og afskedigedes ved samme Sæsons Slutning. Han havde i 1841 ægtet Frk. Emilie Martine Levin (f. 23. Marts 1820), blev efter sin Afgang Klasselotterikollektor i Kjøbenhavn og døde her 19. Okt. 1857.

*Edgar Collin.*

**Faaborg, Theodor Christian, 1814—64, Officer, er født 25. Juni 1814 i Odense, hvor hans Fader, senere Sognepræst for Dalum og Sanderum, Provst Danqvart F., den Gang var Kateket. Hans Moder hed Louise Dorothea f. Sivertsen. Efter i 1832 at være dimitteret fra Odense Kathedralskole og Aaret derpaa at have taget Philosophicum underkastede han sig i 1834 Adgangsprøven ved den kgl. militære Højskole, hvorfra han afgik i 1838 som Sekondlieutenant i Artilleriet med Aldersorden fra 1834. Samtidig med at forrette praktisk Tjeneste ved dette Vaaben gennemgik han Generalstabsafdelingen og bestod Afgangsexamen i 1840. Han blev dernæst Premierlieutenant i 1841 og Adjoint i Generalstaben samt Kapitajn i 1845. Ved Krigens Udbrud i 1848 blev han Adjudant (Souschef) ved Overkommandoen og deltog i Kampen ved Bov samt i Slaget ved Slesvig, hvornæst han ansattes som Stabschef ved Kavalleribrigaden. Meget imod sit Ønske kommanderedes han i Sept. s. A. til Vestindien som Stabschef hos Oberst Kæsemodel, der med en Tropestyrke sendtes der hen i Anledning af Neger-**



emancipationen. I Juni 1849 kom han tilbage til Danmark og ansattes først i General Ryes Stab; senere blev han Stabschef ved Generalkommandoen paa Als. Under det næste Aars Felttog var han Souschef ved 2. Armédivision og deltog i Slaget ved Isted.

Efter Krigen var F., som i 1851 erholdt Majors Karakter og i 1853 blev Major i Generalstaben, virksom i forskellige Stabe som Souschef og Stabschef, ligesom han ogsaa foretog en Tjenesterejse paa et Aar til Tyskland, Frankrig og Italien. Ved Hjemkomsten i 1856 blev han Stabschef hos Arveprins Ferdinand, der var kommanderende General paa Sjælland, men i 1858 udtraadte han af Generalstaben og udnævntes til Oberstlieutenant og Kommandør for 4. Linjeinfanteribataillon. I sin nye Stilling vandt han ogsaa megen Anseelse og forlagdes i 1862 med sin Bataillon til Ekernførde, hvor han optraadte energisk under ofte vanskelige Forhold.

Ved Mobiliseringen i 1863 blev F. Kommandør for 4. Infanteriregiment og erholdt i Dec. Obersts Karakter. I Marts 1864 fik han Befalingen over 4. Brigade og deltog som dens Chef i Dybbøls Forsvar, særlig i Fægtningen 17. Marts. Efter Vaabenhvilens Slutning besatte Brigaden Nordlandet paa Als med 6. og Kjær Halvø med 4. Regiment. Imod det sidste Punkt rettede Preusserne 29. Juni om Morgenen deres Angreb, og det faldt saaledes i Oberst F.s Lod at gjøre de første Forsøg paa at afværge det. Med stor Energi og Uforfærdethed kastede han sig imod Fjenden; først saaredes han i Laaret, men vedblev dog til Hest at føre Kommandoen; saa fik han et Strejfskud i Foden og til sidst et Skud gennem Brystet. Han faldt i Fangenskab og udaandede 2 Dage senere paa et preussisk Feltlasaret i Øster Snogbæk. Han jordedes paa Dalum Kirkegaard, og Kammerater rejste ham der en Mindesten. -- F., der var en særdeles dygtig Officer, blev 20. Nov. 1847 gift med Johanne Ida Mathilde v. Scholten, f. Kristensen, en Datter af Major og Redaktør Chr. K. og Enke efter Postkontrollør F. v. S.

*P. N. Nieuwenhuis.*

Faber, Andreas Villiam, 1847—83, Forfatter, Søn af nedenævnte P. C. F. F., blev født i Kjøbenhavn 2. Jan. 1847, tog 1865 Artium ved det v. Westenske Institut, Aaret efter Philosophicum og studerede i nogle Aar Medicin, men afbrød dette Studium for at tage Ansættelse som Assistent i Statstelegrafens Sekretariat, hvilken Stilling han beklædte, da han 1. Maj 1883 afgik ved Døden efter længere Tids Brystsyege, mod hvilken han forgjæves havde søgt

Hjælp ved et Ophold i Mentona 1878—79. Han var ugift. Foruden et betydeligt Antal Viser, af hvilke kun de kjønne «Sange for Børn» ere naaede til Offentligheden, har V. F. skrevet og bearbejdet adskillige dramatiske Arbejder, oprindelig efter Impuls fra Studenterforeningen, i hvis Liv han en Tid lang var en virksom og elskværdig Deltager, senere som en af Privattheatrene søgt Forfatter. 1871 opførtes paa Folketheatret Farcen «Den trekantede» og Vaudevillen «Landliv»; de fleste af hans øvrige originale Stykker (saasom Farcerne «Naar man har Fanden til Morbro'er», «Sozodont», «En Søndag paa Alperne eller Vandmøllen i Apenninerne», Monologen «I Skjortearmer» o. fl.) ere blevne til ved Samarbejde med Carl Møller og gaa under Firmamærket «Peter Sørensen», der ligeledes fremtræder som Bearbejder af en stor Mængde til Dels stærkt lokaliserede fremmede Skuespil («Peter Sørensen», «Min egen Dreng», «Et Knald», «Barn i Kirke», «Mad. Angots Datter», «Lykkebarnet» o. fl.). Sammen med sin ovennævnte Ven udgav han 1873 Visesamlingen «Sang og Klang» og deltog i Redaktionen af Kalenderen «Oldfux». Efter hans Død blev hans Libretto «Spanske Studenter» til Lange-Müllers Musik opført paa det kgl. Theater 1883.

*P. Hansen.*

Faber, Frederik, 1795—1828, Zoolog, Søn af Prokurator (senere Grosserer) Rasmus F. og Anne Kirstine f. Henneberg, er født 21. April 1795 i Odense. 1813 deponerede han fra Metropolitan-skolen, og 1818 tog han juridisk Embedsexamen. Ved Siden af det juridiske Studium beskæftigede han sig ivrig med naturvidenskabelige Arbejder, og allerede 1815 udgav han sin første Bog paa dette Omraade, «Indledning til Dyr læren til Brug ved den naturhistoriske Undervisning». Hans Interesse koncentrerede sig imidlertid mere og mere om Ornithologien, og i Begyndelsen af 1819 lykkedes det ham at erholde en Understøttelse saa vel fra Kongen som fra Universitetet, hvorved han blev i Stand til at foretage en Rejse til Island. Denne for hans videnskabelige Udvikling betydningsfulde Rejse varede fra Maj 1819 til Sept. 1821 og blev af ham fortrinsvis benyttet til at gjøre en stor Række værdifulde Iagttagelser over de nordiske Fugles Levemaade. Hans ihærdige Flid, hans Samlerevne og øvede Øje i Forbindelse med hans anselige Kundskabsforraad satte ham i Stand til at forelægge Resultatet af sine Undersøgelser i et Arbejde, der har blivende Værd: «Ueber das Leben der hochnordischen Vögel» (Lpz. 1825—26).

Allerede Aaret efter sin Hjemkomst udgav han sin bekjendte «Prodromus der isländischen Ornithologie», hvortil han i 1824 søjede et «Nachtrag zur isländ. Ornithologie» (i Okens «Isis»), men det paa-tænkte Hovedværk udkom aldrig. Hans «Prodromus» er for øvrigt ikke skrevet paa Tysk, men oversat af daværende Sproglærer Georg Fries efter Forfatterens danske Manuskript. Foruden adskillige Af-handlinger og Artikler i Okens «Isis» og i det af Ørsted, Hornemann og Reinhardt udgivne «Tidsskrift for Naturvidenskaberne», for største Delen omhandlende ornithologiske og ichthyologiske Æmner, har F. leveret et større videnskabeligt Arbejde: «Naturgeschichte der Fische Islands», som imidlertid først udkom Aaret efter hans Død (Frankfurt a. M. 1829). Det sidste litterære Arbejde, F. fuldførte, var en Besvarelse af en af Videnskabernes Selskab udsat Prisopgave om Husmaarens Udbredelse i Danmark. Hans Arbejde blev pris-belønnet, men udkom aldrig, da F. døde, forinden Afgjørelsen fandt Sted. Om F. end ikke i strængeste Forstand kan regnes mellem vort Lands fremragende Videnskabsmænd, saa indtager han dog en høj Rang blandt Zoologiens Dyrkere, og hans videnskabelige Virksomhed har ikke været uden Betydning. Han døde 9. Marts 1828 i Horsens, hvor han fra 1822 havde været ansat som Regiments-kvartermester og Avditør ved det slesvigske Kyrasserregiment. 19. Febr. 1825 ægtede han Anne Kirstine Elisabeth Kierkegaard, Datter af Silke- og Klædehandler M. A. K. i Kjøbenhavn.

Erslew, Forf. Lex. Gosch, Danmarks zoolog. Lit.

*Jonas Collin.*

Faber, Jørgen Christian Theodor, 1824—86, Postkontrollør, Forfatter. Th. F. er født 22. Marts 1824 i Holstebro, hvor Faderen, Gottfred F., var Kjøbmand. Han var først Postfuldmægtig i Hillerød, senere i Odense, derpaa Postfører ved den sønderjyske Jærnbane, hvorfra han 1856 som Expedi<sup>ent</sup> gik over til de sjællandske, i hvilken Stilling han forblev, indtil han 1883 ansattes som Postkontrollør (Chef for Avispostkontoret) i Kjøbenhavn. Han døde ugift 16. Febr. 1886. — F. har udgivet forskjellige Vejledninger til Postens Benyttelse, bl. a. de velbekjendte: «Post- og Rejsehaandbogen» og «Rejselisten». Han var den første, der foreslog Sparefrimærker, og han skrev herom og om flere beslægtede Æmner i forskjellige udenlandske Tidsskrifter. Desuden har han udgivet en hel Række Smaaskrifter, nærmest af religiøs-filosofisk Indhold; særlig er han i disse optraadt som varm Forkæmper for den svenske Form af «Ny-Rationalismen». 1865 udkom saaledes «Julen hos Elise», 1867:

«Om Selvansvarlighed», 1869: «Verdensstyrelsen i Forhold til Frihedens Brug», 1870: «Modens og Exemples Magt», 1871: «Om de gejstlige Eder og Løfter» og «Aabent Brev til Danmarks Theologer», 1873: «Socialisme og Oplysning» og «Kvindesamfundets Formaal», 1876: «Om Fantasiens Ret i Virkelighedens Rige» og 1880: «Livskampens Frugt og Visdommen i Verdensplanen». *K. Kroman.*

Faber, Nicolai, 1789—1848, Biskop, er født 19. Juni 1789 i Odense og Broder til ovfr. nævnte Fred. F. Han dimitteredes fra Odense 1807 og tog theologisk Embedsexamen 1811. Han underviste derefter i Kjøbenhavn og blev 1813 Adjunkt ved Metropolitan-skolen, men tog det næste Aar sin Afsked. Han havde nemlig 1813 ægtet Christiane Kaarup, Datter af Forvalter S. K. paa Næsbyhoved Mølle, og det var ham umuligt at leve af sin Løn, 400 Rdl., der paa Grund af Sedlernes ringe Værdi næsten svandt ind til intet. Han modtog derfor en Plads paa Kontoret hos en yngre Broder, Johan F., der havde oprettet en Korn- og Skindhandel. I den Tid, han saaledes var Forretningsmand, tog han 1817 den filosofiske Doktorgrad. Men ogsaa i sin nye Stilling havde han ondt ved at komme ud af det, og da han nogen Tid forgjæves havde søgt Præsteembede, havde han endog besluttet at rejse til Amerika, hvor han havde en Svoger bosat i Philadelphia; det var hans Hensigt der at oprette en Privatskole. Rejsen blev imidlertid forhindret ved en Søns Sygdom og Død, og den blev opgivet, da han 1820 kaldtes til Sognepræst for Allested og Vejle paa Fyn. Her døde hans Hustru 1823, og han ægtede da 1825 hendes Søster Jacobine († 1846). Aaret efter forflyttedes han til Middelfart og Kavslunde, og samme Aar tog han i Anledning af Tusendaarsjubilæet for Kristendommens Indførelse den theologiske Doktorgrad. 1830 blev han Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense og Stiftsprovst og 1834 Biskop over Fyns Stift. 1846 udnævntes han til Kommandør af Danebrog og døde 15. Maj 1848.

Allerede den Energi, hvormed han en Tid havde kastet sig ind i en ham fremmed Virksomhed, viser, at han var en Mand, der havde Mod og Lyst til at bruge sine Kræfter, og som Embedsmand tog han ogsaa med stor Iver Del i alt, hvad der satte hans Tid i Bevægelse. Hans theologiske Standpunkt var, som saa mange af hans samtidiges, ikke klart; der var en Stræben efter at vikle sig ud af den rationalistiske Tankegang; men han og mange med ham havde ondt ved at finde et fast Punkt, hvortil deres Be-

stræbelser kunde knyttes. I Aaret 1825 udgav han «12 Prædikener», der synes at have vakt nogen Opsigt. Grundtvig anmeldte dem og roste dem i det hele for Selvstændighed og Frimodighed «og, hvad jeg skatter højst af alt, Sandhedskjærlighed». Denne Anmeldelse gav Anledning til, at F. ogsaa kom til at deltage i den store Kirkestrid i disse Aar, og som det var at vente, kom han mere og mere til at indtage sin Plads mellem Grundtvigs Modstandere, hvorfor han ogsaa hørte mellem dem, der ved Lejlighed bleve haardt medtagne af Lindberg. De nævnte Prædikener vare til Dels foranledigede ved den Lægmandsopvækkelse, der i disse Aar gik hen over hele Fyn. F. vilde imødegaa det Sværmeri, der fulgte hermed; men han vilde tillige imødekomme den Trang, der var vakt, til at høre Guds Ord forkyndt ogsaa uden for den egentlige Gudstjeneste; derfor holdt han Bibellæsninger Søndag Eftermiddag eller paa Hverdage, og hans Skrift om disses «Væsen, Vigtighed og Nødvendighed» (1834) giver os et Billede af, hvorledes man den Gang behandlede denne Form for Opbyggelsen, der siden skulde blive saa almindelig anvendt. Ligeledes skrev F. som Sognepræst et «Overblik paa Almueskolevæsenet i Danmark» (1832). De Forslag, han gjør til dets Forbedring, ere vistnok ikke praktiske, naar undtages, at han under Navn af «Methodevæsenet» bekæmper den indbyrdes Undervisning; men det kan kaldes en Fortjeneste, at han overhovedet har skrevet om Almueskolen paa en Tid, hvor der kun var liden Interesse for den.

F. blev Biskop i en vanskelig Tid; hans Stift var Arnestedet for Opvækkelsen og de gudelige Forsamlinger, og siden sloge Gjendøberne ned i det. I Statskirken begyndte nu for Alvor Striden mellem Mynster og Grundtvig; den liberale politiske Bevægelse indvirkede baade paa Præster og Menigheder, og forskjellige tilsigtede Reformer satte Sindene saa meget mere i Bevægelse, som det ikke lykkedes at føre dem igjennem. Der gjøres ham næppe Uret, naar man formener, at han ikke var disse Forhold voxen; han indlod sig paa langt mere, end han magtede; de Forslag, han gjorde, formaaede ikke at gjøre sig gjældende, og ingen af Biskopperne stødte saa tit an mod Regeringen som han, uagtet det sikkert laa langt fra ham at ville gjøre Opposition.

Strax ved Tiltrædelsen af Bispeembedet maatte F. tage fat paa at tilvejebringe den Udtalelse fra Gejstligheden om en Forandring af Ritual og Alterbog, som var forlangt ved Resolutionen af 22. April 1834. Han delte sit Stift i 12 Konventer og forelagde

disse en Mængde Spørgsmaal. Af de indkomne Besvarelser gjorde han en vidtløftig Extrakt, og desuden udarbejdede han selv et fuldstændigt Forslag til et nyt Ritual og en ny Alterbog; men dette var, siger Mynster, «et ganske mislykket Arbejde». Hvor besynderlig hans Tankegang kunde være, ses bedst af et Forslag, han gjorde, da Lindberg 1837 bebudede, at han vilde oversætte det gamle Testamente og udgav 1. Hæfte af Oversættelsen. Man var bange for, at alt, hvad der kom fra hans Haand, skulde være lagt an paa Partiformaal, og det theologiske Fakultet tog i den Anledning fat paa en Revision af den gamle Oversættelse. F. derimod vilde, at Oversættelsen skulde udgaa fra den danske Gejstlighed i Almindelighed, saaledes at Testamentet fordeltes mellem de forskjellige Stifter, hvis Gejstlighed da hver skulde oversætte sit Afsnit. — Over for Lægmandsbevægelsen i Stiftet optraadte han flere Gange paa en skarpere Maade, end Mynster kunde billige, i det han vilde have nye Lovbestemmelser mod den. Saaledes vilde han 1839 bevæge Regeringen til at udstede et Forbud mod, at de opvakte optraadte som ukaldede Sjælesørgere hos syge, og at de i Husene holdt Taler over de afdøde, og da Forsamlingerne det samme Aar toge stærkt Opsving paa Langeland, ønskede han en nærmere Bestemmelse af, hvor talrige de Forsamlinger maatte være, som Forordningen af 13. Jan. 1741 tillod.

I Aaret 1838 bevægede F. en fynsk Stænderdeputeret til at indgive en Petition til Stænderforsamlingen om, at denne maatte blive forøget med Medlemmer valgte af Gejstligheden. Men da han indsendte Petitionen til Kongen, fik han en højst unaadig Kabinetsskrivelse, der lod ham vide, at han aldeles havde miskjendt sin Stilling som Embedsmand ved ikke først at indhente Tilladelse til at indgive en saadan Petition. — Mere uforskyldt var en Kollision, hvori han 1843 kom med Waisenhusdirektionen ved at indforskrive Nye Testamenter, der vare trykte i Norge.

F. regnede sig selv til dem, der hverken mere haabede noget af Rationalismen eller kunde slutte sig til Grundtvig. Men han følte sig heller ikke tilfredsstillet af den Konservatisme, som han mente at finde i Regeringen. Han ønsker at kalde sin Retning «den paa aandelig Vej fremskridende», i det han vilde arbejde for, at Statskirkens indre Liv skulde forøges ved nye Foranstaltninger fra Regeringens Side, og Agtelse og Indflydelse hævdes det. Hertil hørte «en stedse omhyggeligere Religionsundervisning, en stedse nidkjærere Forkyndelse af Evangeliet, Omhu for den hellige Skrifs

rettelige Oversættelse og dens Benyttelse i Kirke og Skole, en Nærelse af den gejstlige Stands Interesse og Glæde ved den Agtelse, der fra Statens Side udvises mod den». I disse Ord har han selv nævnt alt det, vi have set ham virke for, vistnok med bedre Vilje end Evne; men selv de, der med langt rigere Begavelse og videre Overblik forsøgte at støtte Statskirkenes vaklende Mure, arbejdede jo forgjæves, og da F. lukkede sine Øjne, var det allerede klart, at dens Dage vare talte.

For Lit. og Kritik VI, 256 ff. Selmer, Nekrolog. Saml. I, 179 ff. Erslew, Forf. Lex. Helveg, Den danske Kirkes Hist. est. Reform., 2. Udg., II, 431. 656. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 697 f. L. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1817—54 fl. St.  
*L. Koch.*

Faber, Peder Ditlev, 1768—1847, Præst og landøkonomisk Forfatter, blev født i Stavreby Præstegaard (Jungshoved Sogn) ved Præstø 15. Sept. 1768. Hans Forældre vare Sognepræst Augustinus Christian F. og Jacobe f. Staal. Indtil sit 17. Aar blev han undervist i Hjemmet, kom derefter i Vordingborg Skole, hvorfra han blev Student 1787. Attestats tog han 1791 og begyndte 2 Aar efter som gift Mand og i sørgelig økonomisk Forfatning Præstegjerning som Kapellan i Vig og Asmindrup i Ods Herred. Da Faderen døde 1795, havde hans Familie uden hans Vidende og Vilje søgt Jungshoved Sognekald til ham og ogsaa opnaaet det til F.s store Overraskelse. I 15 Aar beklædte han Præsteembedet i sit Fødesogn, men 1810 meddeltes ham «efter Ansøgning» Afsked. Om Grunden til hans Fjærnelse fra Embedet foreligge forskellige Beretninger. Selv har han benægtet, at det blev paalagt ham at søge Afsked, og angiver derimod som Grund sit svage Syn og svækkede Helbred. Men han havde længe været til Forargelse baade ved sit Lævned og sin Lære. Han var Stokrationalist og gjorde sig nyttig paa mange forskellige Maader, som lidet passede med hans Stand. Det var at regne for Smaating, at han skrev Balviser med Omkvæd «O Dans, du gør Hjærtet saa let og tilfreds», og at han var Instruktør ved Kammerherre Wedels Theater i Næstved; men i Aviserne anmeldte han sig som Kommissionær ved Herregaardes Kjøb og Salg og overtog Inspektionen over Jordegodser, hvis Ejere vare fraværende. I Krigsaarene var han Landeværns officer. Som Landøkonom udfoldede han dog størst Virksomhed, som oftere paaskjønnes ved Præmier (s. ndfr.), og han arbejdede paa Bibliothekers Oprettelse til Almuens Brug. Efter sin Afsked var han Forpagter paa Falster i adskillige Aar; 1812 fik han Bevilling som

Kjøbmand, købte 1823 Gaarden Rørdal ved Aalborg til sine Sønner, boede nogle Aar i Aalborg, men flyttede 1835 til Kjøbenhavn, hvor han døde 17. Marts 1847, lidet agtet, hvor han saa færdedes. Hans Pen løb meget let; men Kvantiteten af hans Forfatterskab stod i omvendt Forhold til Kvaliteten. Han har bearbejdet en Række Dramer af Kotzebue o. a., leveret en slet Oversættelse af Knigges «Om Omgang med Mennesker», af Blumauers travesterede Æneide m. m. Forskjellige Tidsskrifter begyndte han ogsaa at udgive. I et saadant fra hans seneste Aar, «Frihedstræet» (1843 ff.), indledede han en Selvbiografi, som han haabede skulde tjene til Nytte og Morskab, ganske betegnende saaledes: «Vel sig Theologer, at Mennesket fødes i Synd; men jeg er dog uskyldig deri. Jeg har været fristet til at ønske, at jeg aldrig var født; men dette er vel en større Synd.» — Nyerup omtaler (Esterr. om Frederik III S. 118) en utrykt Beskrivelse af Jungshoved Sogn af F

Nyerup, Lit. Lex. Erslew, Forf. Lex. Pavels's Autobiographi S. 227 f. Fr. Nielsen, Minder, Aalborg 1881, S. 29. Hist. Tidsskr. 5. R. III, 281 f.

A. Jantzen.

— Da P. D. Faber i 1810 havde nedlagt sit Embede, kastede han sig med stor Iver over *Landbruget*. Han var ikke blot praktisk Landmand, men ogsaa en flittig Forfatter. I en Aarrække drev han som Forpagter Gaardene Kringelborg og Christiansminde paa Falster, flyttede senere til Rørdal ved Aalborg og 1835 til Kjøbenhavn. Han hørte til Tidens fremmeligste Landmænd, og dels i selvstændige Skrifter, dels i Tidsskriftsartikler og gennem Oversættelser var han Talsmand for landøkonomiske Fremskridt. Hans Forfattervirksomhed var meget omfattende, han skrev om Staldfodring og forbedret Kvægavl, om nye Redskaber, Kartoffeldyrkning og Hesteavl, om Betydningen af vel rensede Sædekorn, Rodfrugtdyrkning osv. Af Landhusholdningsselskabet modtog han flere Guldmedailler for «Indretning af Bibliotheker til Almuens Brug», og 1845 fik han af et fransk Selskab Præmie for en Afhandling «Om Blodiglens Natur og Beskaffenhed». Af hans Skrifter kan nævnes: «Gives der Midler til at forbedre Landmandens Kaar, og hvilke ere disse?» (1823), «Anvisning til Husdyrenes Fodring og Pleje, grundet paa Erfaring» (1836) og en Dyr lægebog (1839). Dels alene, dels sammen med andre udgav han «Tilskueren for Landvæsenet» (1798—99) og «Tidende for Hesteelskere og Landmænd» (1830—31).

H. Hertel.



Faber, Peter Christian Frederik, 1810—77, Telegrafdirektør og Forfatter, er født i Kjøbenhavn 7. Okt. 1810; hans Forældre vare Klejnsmed Rasmus Hjort F. og Ane Margrethe f. Westphal. Han blev Student 1827 og tilbragte nu en Række glade Studenteraar, der fortsattes af ham som Alumnus paa Borchs Kollegium (1841—44), efter at han 1840 var bleven polyteknisk Kandidat i anvendt Naturvidenskab. Han kom nu til at assistere ved de af Selskabet for Naturlærens Udbredelse foranstaltede Fremvisninger og kastede sig med Iver over den da opfundne Anvendelse af Galvanismen i Industriens Tjeneste (galvanisk Forgyldning, Galvanoplastik osv.). Den Reiersenske Fond støttede ham, og 1842—43 var han paa det Thottske Legat udenlands for nærmere at blive bekendt med den nævnte Opfindelses Anvendelse, særlig med Generalstabens Kortarbejder for Øje. Efter sin Hjemkomst blev han konstitueret som Fuldmægtig ved Mønten, derefter 1843 Inspektions-skriver og 1845 Inspektør ved den polytekniske Lærestanstalt og endelig 1851 Justermester i Kjøbenhavn. Heller ikke i denne Stilling skulde han dog blive. Hans særlige Studium af de galvaniske og elektriske Kræfter gjorde, at da det ved Lov af 17. Marts 1852 var vedtaget at «bevirke de trende Sund- og Strømtoldsteder satte i en elektromagnetisk Telegrafforbindelse med Hamborg», blev han først konstitueret (Sept. 1852) og derpaa endelig ansat (Sept. 1853) som Telegrafdirektør. Hans Navn er herefter uadskillelig forbundet med den danske Telegraf, thi han forblev i Spidsen for den til sin Død, 25. April 1877, eller i næsten 25 Aar, og i denne Tid blev den fra en lille Begyndelse en stor, for det daglige Liv betydningsfuld Institution. Loven af 1852 udtaler beskedent, at Telegrafforbindelsen fra Helsingør til Hamborg skal være «med Mellestationer, i det mindste for Kjøbenhavn og Flensborg», den fik 6, men de i alt 8 Stationer, der herefter existerede, da Linjen aabnedes i Febr. 1854, voxede i F.s Tid med over 100, ligesom dens 77 Mil Ledninger bleve til over 1000 Mil, ikke at tale om, at Udviklingen medførte en stadig voxende Række internationale Forbindelser, der gjorde det nødvendigt for ham at være tilstede ved flere Telegrafkonferencer i Udlandet. 1856 var han bleven Justitsraad og 1867 Etatsraad. — 5. Nov. 1844 ægtede han Frantzine Petrine Eibye (f. 25. Marts 1814), Datter af Smeddemester Niels E. i Odense; som Enke overlever hun ham.

— Den hyppigst, i alt Fald af de fleste Struber sungne danske Sang har P. Faber til *Forfatter*: «Den tapre Landsoldat». Den blev til umiddelbart efter, at Indkaldelsesordrene vare blevne udstedte i Slutningen af Marts 1848, og er, som det hyppigst var Tilfældet med *Texter* til Musik af Emil Horneman, skreven til den alt foreliggende færdige Melodi. Komponisten spillede denne for F., og Vers for Vers, for største Delen undfangne under Vandring i Københavns Gader, blev Sangen af Forfatteren afleveret i Musikhandelen paa Amagertorv. I Tusender af Exemplarer sendtes den efter Hæren og satte sig strax saa fast i dennes som i den øvrige Befolknings Sind, at ingen anden Sang nogen Sinde har været saa folkelig i Danmark. Denne Popularitet skyldtes i lige Grad den letfattelige, taktfaste Marchemelodi og de jævne, alt andet end tyrtæisk opflammende Ord, som dog just ramte Sømmet paa Hovedet ved i de forskjellige Strofer ganske stilfærdig at fremdrage de Momenter, der for en almindelig Betragtning maatte staa som de afgjørende for Krigens Udbrud og Forsvarets Nødvendighed. «Kong Frederik VII's udtrykte Billede» har en norsk Litteraturhistoriker kaldt denne Sang; med Henblik paa Kongens bedste Egenskaber: hans Danskhed, hans Jævnhed og hans Humor, er denne Sammenstilling ikke saa ilde. Han belønnede Forfatter og Komponist af «Den Gang jeg drog afsted» med Ridderkorset.

Længe inden F. skrev sin Nationalsang, var han i Studenter- og Kunstnerkredse kjendt som humoristisk Forfatter og Visedigter. Som Alumnus paa Borchs Kollegium fejrede han med sine Sange Samlivets Fester, her skrev han den bekjendte Tivolivise «Og dersom du morer dig daarlig» sammen med J. F. Hagen og Ad. Steen saa vel som Studenterkomedierne «Familien Oxhall eller Fiskebløderen i Tivoli» og «Stegekjældereren eller den fine Verden», hvilken sidste senere gik over paa Privattheatrenes Repertoire og utallige Gange under hjærtelig Latter over dens noget grovkornede Komik har fremmanet det københavnske Lokalbillede fra Fyrerne med dets Ingredienser af Stænderliberalisme, Presseforfølgelse og Italienerbegejstring. Fra Krigsaarene stamme den lille dramatiske Situation «De ventende» og Romancecyklen «Den sidste Aften» («I Gaar jeg fik min Trøje»). Fredelige, ja idylliske Anledninger stemte dog oftest F.s Lyre, saasom Børne- og Julefester i Hjemmet, selskabelige Sammenkomster o. l., og skjønt disse Lejlighedsdigte af F. i en ganske ualmindelig Grad bære Øjeblikkets næsten improvisatoriske Præg, have deres sprudlende Lune, deres uventede Pudsigheder og

rige Gemyt sikret dem en lang Tilværelse og fuldt berettiget dem til at samles i det lille Bind «Viser og Vers», som Sønnen Villiam F. udgav 1877 efter Faderens Død. Her findes f. Ex. Sangen «Danmark» («Lad en og anden have Ret»), Visen «Blandt Naturforskere» («Jeg brød mig kun lidet om Botanik»), Julesangene «Højt fra Træets grønne Top» og «Sikken voldsom Trængsel og Allarm», Haandværkersangen «Den glade Svend», Visen «Ved Kagen» fra Festmaaltidet for Bræstrup, Sangen ved Tvillingernes Konfirmation og Kvad i Anledning af andre hjemlige Fester saa vel som fra de hyggelige Aftenstævner i Kunstnerforeningen «Det gode Sindelag». — For Kasino har F. bearbejdet Sangspillene «Et Giftermaal ved Trommen» og «Luftens Datter».

O. Borchsenius, Fra Fyrreerne I.

P. Hansen.

Faber, Viggo Sigurd Valdemar, f. 1828, Sparekasseinspektør. Han er født 28. Juni 1828 i Middelfart, hvor Faderen, ovfr. nævnte Biskop Nicolai F., den Gang var Præst. Efter at have gennemgaaet Odense Realskole fik han Plads i forskjellige Korn- og Vareforretninger i Ind- og Udland og bestyrede derpaa i nogle Aar Lillemølle paa Christianshavn, til han 1858 fik Ansættelse som Bogholder i Privatbanken, en Stilling, han bevarede, til han fra 1. Jan. 1881 blev Sparekasseinspektør i Danmark. Ved Siden af sin Embedsvirksomhed har han udfoldet en ret betydelig praktisk Samfundsvirksomhed, der koncentrerer sig i Udgivelsen af «Arbejderen» (1868—77), et Blad for Selvhjælp og Samarbejde, der navnlig fik Indflydelse paa Udviklingen af Husholdningsforeningstanken eller, som det nu vilde hedde, Forbrugsforeningstanken her i Landet og i 1871 førte til Dannelsen af «de danske Husholdningsforeningers Fællesforening». F. har særlig haft Del i Stiftelsen af «Østerbros Husholdningsforening i Lægeforeningens Boliger» (1868), den største Forbrugsforening her i Landet, er Medstifter af «Kreditforeningen for Haandværkere og industridrivende i Kjøbenhavn (1866), «Foreningen til Lærlinges Uddannelse i Haandværk og Industri» (1874), «Foreningen til Almenoplysnings Fremme ved Foredrag» (1877) osv., ligesom han var Medlem af den af Regeringen i 1875 nedsatte Arbejderkommission. — 7. Avg. 1858 ægtede han Johanna Ingerslev (f. 24. Marts 1835), Datter af Grosserer Vitus I. og Ditlevine f. Müller.

C. Nyrop.

Fabricius, jvfr. Fabritius.

**Fabricius, Adam Kristoffer**, f. 1822, historisk Forfatter. Han er Søn af Konsistorialraad Hans F. og Nicoline Kristine Marie f. Dahl og født i Bøvling Præstegaard ved Lemvig 18. Juli 1822. I 1841 dimitteredes han fra Aalborg Latinskole, og 1847 tog han theologisk Embedsexamen. 2 Aar efter udnævntes han til Adjunkt ved Aarhus Kathedralskole, og efter en længere Udenlandsrejse (1855—57), hvorunder han især i Paris og Normandiet beskæftigede sig med historiske Studier og bl. a. opholdt sig en Tid i Spanien, kaldtes han som Sognepræst 1859 til Bjørnsholm og Malle; tillige blev han Forstander for Ranum Seminarium. Her fra forflyttedes han 1864 til Drejø og endelig 1874 til Holme og Tranbjærg. Siden 1888, da han tog sin Afsked som Sognepræst, har han levet i Kjøbenhavn. Han ægtede i 1865 Nikoline Frederikke Jensen, en Kjøbmandsdatter fra Kalundborg. — F. har udgivet en Del Skolebøger, end videre et Bind udvalgte Stykker af spanske Historie-skrivere (1858), «Ingeborg. Philip Augusts Dronning» (1870), «Drejø Beskrivelse og Historie» (1882) og «Forbindelserne mellem Norden og den spanske Halvø i ældre Tider» (1882). Hans omfangsrigeste Arbejde er imidlertid «Illustreret Danmarkshistorie for Folket» i 2 Bind (1853 ff.), der røber en ikke ringe Evne til at skrive populært; dens 3 Udgaver vidne da ogsaa om, at den har slaet godt an.

Erslew, Forf. Lex. Wiberg, Alm Præstehist. I, 279. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 211. *E. Gigas.*

**Fabricius, Anna Cæcilie**, 1749—1820, Forfatterinde, Datter af den rige Kjøbmand og Kancelliraad Ambrosius i Flensborg. Hun stod i sin Ungdom i Brevvexling med Klopstock, som skrev en Del Breve til hende fra Kjøbenhavn og fra Bernstorf i Aarene 1767—68 (udg. i Kieler Blätter I, 1815 og i Lappenberg u. Weiland, Briefe von und an Klopstock, 1867). Skjønt Brevene bære Titelen «an eine unbekannte Dame», er der ingen Tvivl om, til hvem de vare skrevne. Disse Breve ere fulde af højtstemte Venskabs- og Kjærlighedsforsikringer samt fortrolige Meddelelser om Klopstocks Arbejder og Fremtidsplaner, endskjønt det fremgaar af disse og andre Breve, at Brevskriverne aldrig havde set hinanden og heller ikke fik hinanden at se, i alt Fald ikke før hun var bleven gift; han kjendte ikke engang hendes Fornavn, men gætter i et af Brevene paa «Cæcilie», som han saa omformer til «Cilie». Denne forunderlig naive Brevvexling afbrødes i Efteraaret 1768, formodentlig paa Grund

af Klopstocks den Gang meget usikre Position; en Rejse til Flensborg sammen med Grev Bernstorff, som Klopstock havde glædet sig til, blev ikke til noget, og i 1771 blev A. C. gift med ndfr. nævnte Joh. Chr. Fabricius, fra 1775 Professor i Naturhistorie, Økonomi og Kameralvidenskaber i Kiel († 1808). Med sin Mand foretog hun flere Rejser i England, Tyskland og Frankrig og opholdt sig i længere Tid i Paris. Hun oversatte et fransk Skrift af L. M. Reveillère Lépaux, Medlem af Direktoriet, under Titel: «Betrachtungen über den Gottesdienst, bürgerliche Gebräuche u. Nationalfeste» (Hamb. 1797). Hun skal ogsaa have skrevet «Heinrich der vielgeliebte od. Würde der Protestanten, ein Schauspiel» (Helmstedt 1802). I 1816 oprettede hun ved testamentarisk Disposition til Fordel for Kieler-Universitetet et Fideikommis, som gik ind 1869. Hun døde i Kiel 18. Juli 1820. Henr. Steffens fortæller pudsige Smaatræk om hende i «Was ich erlebte» III, 195 ff.

Allg. deutsche Biographie VI. Zeitschr. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. VII, 191. C. A. Nissen.

**Fabricius, Christian Albrecht, 1734—1805**, Embedsmand og økonomisk Forfatter, Søn af Præsten Erik F. i Aabenraa og Præstedatteren Marie Elisabeth f. Volkhard fra Bjolderup, født 21. April 1734. Fra Skolen i Pløen kom han til Universitetet i Kjøbenhavn, hvor han studerede Filosofi og Theologi, og var derefter i nogle Aar Huslærer; tog derefter dansk-juridisk Examen og ansattes 1771 ved Tallotteriet, fra 1773 som General-Administrator. 1788—1804 var han Kommitteret i General-Landøkonomi- og Kommercekollegiet, derefter udnævnt til Etatsraad. Død 17. Dec. 1815. Han var to Gange gift, 1. med Anna Bolette Elisabeth f. Henneberg, 2. med Margrethe Frederikke f. Schrek. F. er især bleven bekjendt ved sin ivrige Forfattervirksomhed for Bondens Frihed; han optraadte strax efter Regeringsskiftet 1784 og var en af de dygtigste og mest besindige Reformvenner i den hidsige Fejde, som førtes om Landboforholdene. Tvungen Indførelse af Arvefæste eller Selvejendom, uden Ret for Godsejeren til at sammenlægge Bønderjord eller bortforpagte denne, var det Maal, han kæmpede for. Fra 1790 var han Medlem af den store Landbokommission.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Forf. Lex. E. Holm, Kampen om Landboreformerne. A. D. Jørgensen.

**Fabricius, Frederik, 1789—1873**, Bibliotheksemdsmand, født 22. Sept. 1789 i Kjøbenhavn, Søn af ndfr. nævnte Biskop Otto F. og

dennes anden Hustru, blev Student fra Metropolitanskolen 1808 og studerede en kort Tid Theologi, men lagde snart dette Studium paa Hylden for at sysle med Litteraturhistorie og Æsthetik, paavirket af det Rahbekske Hus saa vel som af Tidens Retning i det hele, i det han deltog med Lyst i Studenterlivet, navnlig saaledes som det udviklede sig efter Studenterforeningens Stiftelse. 1823 kom han som Volontær til det kgl. Bibliothek, hvor han (1835) avancerede til Bibliothekssekretær; han fik Titel af Kancelliraad i 1843. Det var først den naturvidenskabelige Litteratur i Bibliothekets udenlandske Afdeling, som det betroedes ham at have Tilsyn med; men senere overdroges «den danske Sal» ham, og han gjorde her udmærket Nytte ved sin Arbejdsomhed og sit efterhaanden meget betydelige Kjendskab til denne endnu ikke katalogiserede Afdeling. Et vægtigt Vidnesbyrd herom er N. M. Petersens hjærtelige Tak til F. i «Bidrag til den danske Litteraturs Historie» (2. Udg., III, 6). Ogsaa paa Tilvejebringelsen og Ordningen af Bibliothekets danske Portrætsamling anvendte han megen Flid. F. var bleven Justitsraad i 1858; han gik af som Bibliothekssekretær 1861, men vedblev paa Grund af et mindre heldigt Arrangement at fungere som en Slags Assistent ved Bibliotheket indtil sin Død, 13. Nov. 1873 (ugift). I 1831 havde han faaet Fribolig paa Regensen som Viceinspektør: det var just noget for ham at færdes der blandt de unge Aar efter Aar, og Regensianerne kom i Almindelighed til at holde meget af den elskværdige «gamle Brice» og bevarede ham i venlig Erindring, naar de forlode den røde Gaard. F. var meget humoristisk anlagt, og skjønt en tidlig udviklet Døvhed (i Forbindelse med visse Livskuffelser) kunde gjøre ham noget bitter af og til, havde denne Svaghed dog i det hele ikke hos ham frembragt den Indesluttethed og Mistænksomhed, der hyppig er dens Følge. — F. er Forfatter til et Par Studenterfarcer og Udgiver af en Samling fædrelandshistoriske Digte (1836), et Udvalg af Holbergs Epistler (1858) og adskillige fortjenstfulde bibliografiske Arbejder, især «Almindeligt dansk-norsk Forlagskatalog» (1841—49) og «Dansk Bogfortegnelse 1841—58» (1861).

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. Nr. 751. Lorck, Femoghalvfjersindstyve Aar.

*E. Gigas.*

**Fabricius, Jacob**, 1560—1640, Superintendent, tilhørte en vidt udbredt sønderjysk Slægt. Faderen, Jacob Schmidt († 1569), var kongelig og hertugelig Tolder i Rensborg og en meget anset Land-

maaler, der navnlig gjorde god Tjeneste ved Ditmarskens Deling efter Erobringen 1559. Moderen, Marine, Datter af Raadmand Jannich Heichsen i Tønder, skildres som en Kvinde af udmærkede Egenskaber og navnlig en dyb Religiøsitet († 1610). J. F. var født i Tønder 30. Jan. 1560. Da han i sin Barndom kom fra Tønder til Rensborg, hvor Faderen havde faaet Ansættelse, kunde han, med Undtagelse af nogle Bønner og Vers, ikke et tysk Ord; men i Rensborg glemte han det danske, saa da han senere, efter Faderens Død, kom tilbage til Tønder, fik han af Kammeraterne Ogenavnet «tyske Jacob». 1573 satte hans Moder ham i Flensborg Skole, hvor hans Lærere omformede hans Navn fra Schmidt til Fabricius. Under sit Ophold her boede han en Tid hos Skolens bekjendte og mærkelige Stifter, Lütke Namensen, en gammel Franciskanermunk, der fremdeles, i det mindste for en Del, holdt fast ved det katholske Væsen, hvoraf F. i nogle endnu bevarede Optegnelser om sit Levned har givet en humoristisk Skildring. 1577 drog han til den ansete Skole i Lüneburg. Da han, 20 Aar gammel, her fra kom hjem til Tønder for at raadslaa med sin Moder om sine videre Studier, tilbød man ham det ledige Rektorat i hans Fødeby. Han kunde dog ikke betragte sin Uddannelse som afsluttet, afslog derfor det hædrende Tilbud og gik 1581 til Universitetet i Helmstedt. 1583—84 opholdt han sig atter i Hjemmet. Da Superintendent Paul v. Eitzen paa en Visitatsrejse besøgte Tønder, lærte han denne ansete Mand at kjende, hvilket senere blev af ikke ringe Betydning for ham. For øvrigt øvede han sig i at prædike paa Dansk, studerede og besøgte gode Venner. Navnlig opholdt han sig i nogen Tid i Ejdersted, hvor han sluttede et nøje Venskab med Præsten Johan Pistorius i Tetenbüll, hvis kraftige Anbefaling siden banede ham Vej til den høje Stilling, han kom til at indtage.

1584 drog F. til Rostock, hvor han Aaret efter tog Magistergraden og studerede med Lyst, da der var givet ham Udsigt til Forfremmelse ved Universitetet. Dog modtog han 1586 Kaldelsen til Diaconus (Andenpræst) i Tønder. Hensynet til Moderen og Kjærlighed til Fødestedet var det afgjørende for ham, skjønt han i Tønder skulde prædike Dansk, som han var bleven noget fremmed for. Endnu samme Aar fik han Tilbud om at blive Kapellan ved Mariekirken i Flensborg; men den gottorpske Hertug, til hvis Besiddelse Tønder Amt hørte, vilde ikke tillade ham at gaa til Flensborg, der laa i den kongelige Andel af Hertugdømmet. 15. Okt. 1587 ægtede han Agnete, Datter af den afdøde Provst Jørgen Peder-

sen (eller Georgius Peträus) i Tønder. Ved dette Ægteskab blev han besvogret med Lektor (siden Biskop) Peder Hegelund i Ribe, der var gift med en anden Datter af samme Mand.

14. Jan. 1589 blev F. af Hertug Philip kaldet til Hofpræst paa Gottorp og Visitator i Gottorp Provsti. Pladsen havde først været tilbudt den ovennævnte Joh. Pistorius, men denne havde, især af Hensyn til sin fremrykkede Alder, afslaaet Tilbudet og samtidig meget indtrængende henledet Opmærksomheden paa den unge Diaconus i Tønder, der ved theologisk Lærdom, Guds frygt, ypperlig Begavelse og en elskværdig Karakter formentlig egnede sig for Stillingen. Da Dr. Paul v. Eitzen 1593 paa Grund af Alderdomssvaghed ikke længere kunde varetage sine Forretninger som forhen, blev F. af Hertug Johan Adolf beskikket til hans Medhjælper i Superintendentembedet med den særlige Opgave at examinere og ordinere Kandidaterne til Præsteembedet i de gottorpske Besiddelser i Slesvig og Holsten. 1595 blev ved et hertugeligt Reskript Retten til at dømme i Ægteskabssager fratagen Konsistoriet i Slesvig og overgivet til F. og Mag. Martin Pleccius, Præst ved Domkirken i Slesvig. 1600 (2 Aar efter v. Eitzens Død) indtraadte F. fuldstændig i den ledige Superintendentplads, dog maatte han nøjes med Titelen «Generalprovst» og med ringere Lønningsvilkaar.

Som tidligere dansk Prædikant maa F. have egnet sig bedre end sine Forgængere til Visitator i Mellemslesvig. For øvrigt maa han have nydt en ualmindelig Anseelse i videre Kredse, eftersom han den ene Gang efter den anden fik Tilbud om Ansættelse uden for de gottorpske Lande. Saaledes vilde man 1600 have ham til Præst i Hamborg og samme Aar til Præst i Itzeho og Provst over største Delen af de kongelige Besiddelser i Holsten. 1604 blev der tilbudt ham et theologisk Professorat i Rostock efter hans gamle Lærer Dr. David Chytræus. Men han mente ikke at burde gjøre nogen Forandring. Imidlertid foregik der et Omslag i den kirkelige Stemning ved det gottorpske Hof, i det Hertug Johan Adolf nærmede sig til Calvinismen og efterhaanden omgav sig med Mænd, der støttede denne Retning. Men hertil kunde og vilde F. ikke være med. I Aaret 1609 udstedtes der en Forordning om, at ingen maatte offentlig angribe Calvinisterne, og da F. desuagtet fra Prædikestolen imødegik en Prædiken i kalvinsk Aand, som en fremmed Student havde holdt i Slotskirken for Hertugen, saa fik han øjeblikkelig sin Afsked (Nytaarsdag 1610).

Da han nu stod uden Embede, søgte hans Svoger Biskop



Hegelund i Ribe at bevæge ham til at gaa til Kjøbenhavn, da han mente, at det vilde være let for ham at faa en Ansættelse ved Universitetet. Men han foretrak at gaa til Rostock, hvor han fra Fortiden havde Forbindelser. Forskjellige Tilbud om anselige gejstlige Stillinger strømmede nu ind til ham. Blandt disse foretrak han Præsteembedet ved St. Jacobskirken i Hamborg, og her virkede han nu i 6 Aar med meget Bifald, dels som Præst, dels (fra 1614) tillige som Inspektor for Gymnasiet og Skolen og som primarius theologiæ Lector ved samme. Da Hamborgerne ikke vilde give Slip paa ham, afslog han Præstekaldet ved Domkirken i Slesvig, hvortil Kirkens Patroner 1613 ønskede ham, ligesom ogsaa et theologisk Professorat i Rostock, der s. A. paa ny blev ham tilbudt. Først da Hertug Johan Adolf døde 1616, og man agtede at tilbageføre de tidligere Tilstande i de gottorpske Lande, vendte F. tilbage til sit forrige Embede som Generalprovst og tog paa ny Bolig i Slesvig.

I denne Stilling blev han siden sin følgende lange Levetid. Da hans Helbred oftere havde været vaklende, tillodes det ham 1622 at benytte sin Søn Jacob (s. ndfr.) som Medhjælper i Embedet. Dog vedblev han selv med sin vante Samvittighedsfuldhed og Iver at virke i sit Kald. I Aaret 1634 var han paa Visitats i Marskegnene, da den forfærdelige Stormflod brød ind over Landet, og som ved et Vidunder slap han med Livet derfra. 1636 fik han Titel af Generalsuperintendent, da Hertugen ikke vilde være ringere end Kongen, som havde givet sin øverste kirkelige Tilsynsmand i Hertugdømmerne (Steph. Klotz) denne Titel. F. døde, 80 Aar gammel, 5. Nov. 1640. Han jordedes i Slesvigs Domkirke, hvor et Mindesmærke over ham findes. I sit Ægteskab med sin ovennævnte Hustru, der døde 1604, havde han 7 Sønner, af hvilke de 6 bleve Præster i Slesvig og Holsten. 1608 giftede F. sig 2. Gang med Sara Berndes, Enke efter hertugelig Kammersekretær Daniel Fobbe. Med denne Hustru, som overlevede ham († 1643), havde han 2 Døtre, hvoraf den yngste var gift med Kirkekommissær Joh. Adolf Beccer, der i F.s senere Aar ledsagede ham paa hans Visitatser og stod ham bi ved Undersøgelsen af Kirkernes Regnskaber.

J. F. var en Mand af grundig Lærdom, stor Arbejdsomhed og hæderlig Vandel. Den Rystelse, Kirken i de gottorpske Lande havde været underkastet 1610—16, bragte han atter til Ro, og det var ham alvorlig magtpaaliggende at grundfæste den lutherske Bekjendelse i hans Embedskreds. Han fraraadede derfor at give de fra

Holland flygtede Remonstranter Plads i Landet, men uden at hans Raad fulgtes. Han har udgivet adskillige theologiske Skrifter i det latinske og højtyske Sprog. I biografisk Henseende er følgende Skrift, som han udgav i sit Dødsaar, især af Interesse: «Eines christlichen, alten, abgelebten Predigers wahrhafter Bericht wegen eines sonderbaren Werkes und Wohlthat, so Gott der Herr an ihm gethan, aus erheischender Gewissensnoth und geschehenem Gelübde in Druck gegeben Ao. 1640». Med stor Flid samlede han, til Dels understøttet af sin nedennævnte Søn, Materiale til Slesvigs Kirkehistorie, særlig i hans egen lange Embedstid; men intet deraf blev trykt, og nu er det meste deraf tabt. Dog gjemmer det kgl. Bibliothek flere af hans Optegnelser, bl. a. hans egenhændige Levnedbeskrivelse. Et Par Aar før sin Død stiftede han et større Legat til bedste for den studerende Ungdom og andre fattige.

Møller, Cimbria lit. I. Kraft, Zwey-Hundert-Jähriges Jubel-Gedächtnis S. 366 ff. Marmora Dan. II, 15 f. Slesv. Prov.-Efterretn. IV, 561. Jahrb. f. d. Landesk. Schlesw., Holst. u. Lauenb. VIII. Giessing, Jubel-Lærere II, 2, 1 ff.

*H. F. Rørdam.*

Fabricius, Jacob, 1576—1652, Læge, var født i Rostock 28. Avg. 1576, hvor Faderen, Hinrich Smidt, var Oldemand for Bagerlavet. Efter at have fuldendt sin Skolegang i Lüneburg og deponeret i Rostock opholdt han sig flere Aar (1592—96) paa Hven hos Tyge Brahe, hvem han gik til Haande, medens han samtidig selv stræbte at erhverve sig Kundskab i Mathematik og Kemi. Efter en længere Studierejse i Holland, England og Tyskland tog han 1602 den medicinske Doktorgrad i Jena og blev Aaret efter Livlæge ved det meklenborgske Hof. 1612 kaldtes han til Professor i Medicin og Astronomi i Rostock, og her stod han siden i en lang Aarrække, indtil Christian IV 1637 antog ham til sin Livlæge med en anselig Løn. Han præsiderede ved den Konsultation, der i Febr. 1648 efter Kanslerens Ønske holdtes af Kjøbenhavns forsamlede Læger i Anledning af Kongens dødelige Sygdom; «men han gjorde sine Sager kun slet». Skjønt han, som denne Bemærkning af en samtidig antyder, ikke var ret anset eller yndet af de andre Læger, og uagtet han havde forbeholdt sig at kunne vende tilbage til sin Plads i Rostock, blev han her dog til sin Død, 14. Avg. 1652. En Datter af ham var gift med Dr. Simon Paulli.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen I, 300 f. Meursii Opera XI, 637. S. B. Smith, O. Sperlings Selvbiografi.

*H. F. Rørdam.*

**Fabricius, Jacob**, 1589—1645, Superintendent, Søn af ovfr. nævnte Jacob F. († 1640), blev født i Slesvig, hvor han ogsaa gik i Skole; fulgte 1610 med Faderen til Rostock, hvor han samtidig med 3 yngre Brødre 1613 tog Magistergraden. Aaret efter blev han Præst i Lunden i Ditmarsken og 1615 tillige Provst i den nordre (gottorpske) Del af det nævnte Landskab. 1616 kaldtes han af Enkehertuginde Augusta til hendes Slots- og Hofpræst i Husum. 1622 blev han Faderen adjungeret i hans Embede som Hofpræst paa Gottorp og Generalprovst i de gottorpske Lande, og ved dennes Død (1640) efterfulgte han som Superintendent, men døde allerede 24. April 1645. Ligesom han havde staaet Faderen bi i hans flittige Optegnelse af kirkehistoriske Akter fra Fortid og Samtid, saaledes fortsatte han ogsaa denne Virksomhed. I Haandskrift haves en Slags Memoirer af ham («Collectanea ex variis colloquiis»), der indeholde en Mængde Anekdoter og Curiosa fra Tiden 1629—35. — 1614 havde han ægtet Catharina, Datter af Kjøbmand Evert Rechels i Husum; med hende havde han 6 Børn. Hun døde 1649.

Møller, Cimbria lit. I. Kraft, Zwey-Hundert-Jähriges Jubel-Gedächtnis S. 293 ff.

*H. F. Rørdam.*

**Fabricius, Jakob Kristian**, f. 1840, Musikamatør og Komponist. F. er født i Aarhus 3. Sept. 1840 og er Søn af Etatsraad, Bankkasserer Lars Schurmann F. og Julie Tabitha Sophie f. Schack. Fra Ungdommen bestemt til Bankfaget blev han ansat i Nationalbanken, hvor han er Kontorchef i Bogholderiet; som ivrig Musikelsker har han gjort sig fortjent ved Stiftelsen af «Samfundet til Udgivelse af dansk Musik» (1871) og «Koncertforeningen» (1874), i hvilken Forenings Administration han fra Stiftelsen af har været Formand. Ogsaa som Komponist er han optraadt og har udgivet flere mindre Kompositioner. I Koncertforeningen er 1876 opført af ham «En Vaarnat» for Tenorsolo, Damekor og Orkester. 1872 ægtede han Augusta Sophie Andersen.

H. W. Schytte, Musiklex.

*S. A. E. Hagen.*

**Fabricius, Jens Schou**, 1758—1841, Søofficer, fødtes 3. Marts 1758 i Lavrvik. Forældrene vare Lars Søren F. (f. 12. April 1695 † 1761), Overinspektør og Birkedommer i Lavrvik, og Sophie Magdalene f. Brinch. 13 Aar gammel sendtes han til Kjøbenhavn, blev Søkadet og kom i Huset hos Divisionsskriver Mørch. F., der blev Sekondlieutenant 1779, avancerede 1788 til Premierlieutenant, 1789 til Kapitajnlieutenant, 1799 til Kapitajn, 1809 blev han Kommandør-

kapitajn og 1812 Kommandør. 13. April 1814 tog han sin Afsked af den danske Krigstjeneste og overgik i den norske Marine.

I sin Ungdom fór han til Orlogs med forskjellige Skibe og havde her Lejlighed til at vinde Kontreadmiral Grev Moltkes Velvilje; med denne Officer sejlede han i 3 Aar, hvorefter Greven forskaffede ham Ansættelse som Ekvipagemester ved det kgl. oktr. østasiatiske og guineiske Selskab, i hvilken Stilling han forblev indtil 1787. Som Kapitajnlieutenant erholdt han 1789 sin første Chfskommando: Kutteren «Spejderen» i en Eskadre, der sammen med en russisk udrustedes for at forsvare Kjøbenhavns Red mod et befrygtet Angreb af Svenskerne, hvilket dog ikke blev iværksat. S. A. ansattes han paa Grund af udvist Dygtighed som Ekvipagemester paa Frederiksværns Værft, hvor han forblev i 4 Aar. Paa et Togt til Vestindien 1795 med Fregatten «Freia» blev han saa voldsomt angrebet af Klimatfeberen, at Tømmermanden allerede havde forfærdiget hans Kiste; næsten døende sendtes han da hjem med et andet Skib og gjenvandt ved Forandring af Klima hurtig sit Helbred. 1797 var han Chef for Briggen «Glommen» i danske og norske Farvande, Aaret efter Chef for Briggen «Lovgen» i Middelhavet, underlagt Kommandør St. Bille, for at beskytte den danske Fragthandel. Det var vanskelige Forhold for de danske Skibschefer, der paa den ene Side ikke maatte give efter over for de egenmægtige Englændere, som fordrede Ret til at visitere danske Koffardiskibe, og paa den anden dog ikke maatte spænde Buen saa stærkt, at Neutraliteten blev brudt. Der udfordredes baade Takt og Konduite, Egenskaber, som imidlertid saa vel Bille som de ham underlagte Skibschefer viste at besidde i fortrinlig Grad. Paa Udrejsen traf F. en engelsk Fregat, som beskød ham med skarpt, F. svarede, Englænderen drejede til og sendte Officer om Bord, gjorde Undskyldning og forklarede det hele som en Fejltagelse, hidført ved, at Mandskabet havde faaet Tilladelse til at holde Lystighed om Bord; han bad tillige om, at F. ikke vilde indrapportere Sagen, hvad denne i sin Godmodighed ogsaa lovede. I Maj 1799 vendte han tilbage fra dette Togt. 1801 ved Slaget paa Reden var han Chef for Fregatten «Frederikssten», der hørte til Reserven og ikke kom til at spille nogen Rolle; senere ansattes han som højstkommanderende paa Frederiksværn Fæstning samt Chef for den norske Rofflotte, hvilken Stilling han beholdt under hele Krigen 1807—14. I Aaret 1807 efter Flaadens Udlevering indsattes der i Norge under Regenten Prins Christian Augusts Forsæde

en Defensionskommission, bestaaende af Kommandør Sneedorff og F., der fik det besværlige Hverv at ordne Søforsvaret. Denne Kommission afløstes senere af Kommandør Lor. Fisker; men F.s Fædrelandskjærlighed, Humanitet og Dygtighed bidroge dog væsentlig til, at Arbejdet fik saa god Fremgang, som Tilfældet var: frivillige Bidrag strømmede ind, hvorved man baade blev sat i Stand til at rejse et nogenlunde kraftigt Kanonbaadsforsvar og til at udruste samt proviantere det. Dog maa det betegnes som en Fejl af Administrationen, at man ikke i Tide stoppede de i norske Havne liggende engelske Handelsskibe.

Efter Norges Adskillelse fra Danmark overgik en Del af de i den norske Tjeneste ansatte Søofficerer til dette Lands Marine. Efter en haard Kamp med sig selv bestemte F. sig ogsaa til dette; han var den ældste af de Officerer, der saaledes skiftede Nationalitet, og ansattes strax som Kontreadmiral. Ved Rigsforsamlingen paa Ejdsvold var han 1. Deputeret for Sødeffensionen og valgtes til en af Forsamlingens Præsidenter. I politisk Henseende hørte han til de moderate af Selvstændighedspartiet og hjalp ved sit humane og elskværdige Væsen meget til at udjævne de hyppige Stridigheder, der forefaldt mellem Medlemmerne paa Grund af deres forskellige Anskuelse. Ved Kongevalget stemte han for Prins Christian Frederik til Norges konstitutionelle Konge. Under dennes Regimente 1814 udnævntes han til Chef for Søkrigskommissariatet, efter Foreningen med Sverige til Chef for Søkrigskollegiet. Med den danske Kommandørkapitajn Rothe var det ogsaa ham, der afsluttede en Konvention om en Del af Søkrigsmateriellets Overdragelse til Norge. 1817 udnævntes han til Chef for Søetatens Kommando og Aaret efter til Marinens tjenstgjørende Generaladjutant, i hvilken Stilling han dog kun fungerede, naar Statsraad Thomas Fasting kaldtes til Statsraadsafdelingen i Stockholm. Aaret efter sin Udnævnelse til Viceadmiral (1821) hædredes han med Sværdordenens Storkors (1822). 1824 valgtes han til Stortingsmand for Bratsberg Amt, et Tegn paa den Agtelse, han nød i sin Hjemstavn. 1831 ansøgte han om Afsked, men tog paa Kongens indstændige Anmodning atter Ansøgningen tilbage og forblev derefter i Funktion indtil 1836, da han endelig efter 57 Aars Tjeneste entledigedes. Sine sidste Aar henlevede han i Porsgrund, hvor han nød megen Agtelse, men tillige efterhaanden udviklede visse Særheder, der endnu omtales. Hans Frygt for Smitte tog en saadan Overhaand, at han i sine sidste Leveaar aldrig tog nogen i Haanden, ja ikke engang berørte et Dørgreb uden at

være behandsket. Paa sine gamle Dage havde han det Uheld at blive overkjørt af en Bondevogn, der gjorde ham halt. Han døde 6. April 1841.

F.s Karakter var blid og føjelig, særdeles menneskekjærlig og human, dertil pligtopfyldende og samvittighedsfuld i høj Grad. De overordnede Stillinger, hvori han efterhaanden indtraadte, skaffede ham Bekjendtskab med alle Datidens ledende Personligheder; medens Forholdet til Statsraad Fasting saa vel som til Kong Carl Johan ej var andet end taaleligt, sluttede han sig nøje til v. Essen, Mörner og Grev Platen.

I Aaret 1790 indgik F. Ægteskab med Elisabeth Marie Schiwe (f. 24. Dec. 1771 † 28. Sept. 1835), Datter af Etatsraad Caspar S. og Anna Cathrine f. Schwartz. Hun blev efterhaanden sindssvag og døde pludselig. I dette Ægteskab havde han 6 Børn.

Botten-Hansen, Eidsvold-Galleri. Mag. f. Søvræsen II (1843). *C. With.*

**Fabricius, Johan Christian, 1745 — 1808,** Zoolog og økonomisk Forfatter, blev født 7. Jan. 1745 i Tønder, hvor hans Fader, Johan Christian F. (Søn af Sognepræsten A. C. F. i Håstrup og gift med Anne Henningsen), var Fysikus. Lysten til at beskæftige sig med Naturhistorien opstod tidlig hos ham og fandt ingen Modstand hos Faderen, der selv havde Interesse for denne Videnskab. F. fortæller selv i sin Autobiografi, at han og hans Broder (der døde som Læge paa Christiansø) i deres Drengenaar læste flittigere i Linnés «Species plantarum» og «Philosophia botanica» end i Cornelius Nepos og Cicero. Sine Skoleaar tilbragte han for en Del paa Gymnasiet i Altona, men kom i 1762 til Kjøbenhavns Universitet. S. A. rejste han med sin Slægtning og Barndomsven Johan Zoëga til Upsala, hvor han i 2 Aar studerede under Linné, med hvem han sluttede et varigt Venskab. Efter at han var vendt tilbage til Kjøbenhavn i 1764, begyndte han paa Udarbejdelsen af sit berømte Værk «Systema entomologiæ», der først udkom i 1775. Hans økonomiske Forhold vare imidlertid alt andet end glimrende, og han maatte stadig modtage Understøttelse af sin Fader, der nu levede i Kjøbenhavn som Overlæge ved Frederiks Hospital. De Forsøg, der saa vel af Faderen som af andre gjordes paa at faa F. udnævnt til den efter Tycho Holms Død ledige Post som Professor oeconomiae ved Naturaltheatret paa Charlottenborg, lykkedes foreløbig ikke. F. rejste derfor til Udlandet og fortsatte med Iver sine Studier, navnlig i Tyskland, Holland og England, hvor han

overalt stiftede Bekjendtskab med fremragende lærde. I London modtog han i 1768 Udnævnelsen til den ovennævnte Professorpost med Tilladelse til at rejse endnu i 2 Aar, og han begav sig da til Frankrig, Italien og Tyskland.

Da han i Slutningen af Aaret 1769 vendte tilbage til Kjøbenhavn, blev han højst ubehagelig overrasket ved at erfare, at Naturaltheatret paa Charlottenborg skulde nedlægges og forenes med Universitetet, en Bestemmelse, der kort Tid efter fuldbyrdedes. F. blev nu ansat som extraordinær Professor i Økonomi ved Universitetet, men i Steden for de 700 Rdl., som han — foruden Fribolig og andre Agreements — skulde have haft i Gage ved Naturaltheatret, erholdt han nu kun 400 Rdl. aarlig. Imidlertid opgav han ikke Haabet om bedre Tider, især fordi Gunnerus, der netop paa den Tid opholdt sig i Kjøbenhavn for at omordne Universitetsforholdene, arbejdede paa at skaffe F. gunstigere Vilkaar. Men med Struensees Fald 17. Jan. 1772 tilintetgjordes disse Forhaabninger, og F. beholdt kun sin Stilling med 400 Rdl. uden Udsigt til Avancement. Hans Fader understøttede ham dog saa meget, at han nogenlunde kunde klare sig og endogsaa foretage Rejser om Sommeren, men da Faderen døde i 1775 uden at efterlade sig synderligt, og da F. allerede i 1771 havde giftet sig og nu havde Familie at forsørge, vare Udsigterne meget mørke. Men Opmærksomheden for hans betydelige Evner var nu endelig ogsaa vaagnet i hans Fædreland, dels ved Udgivelsen af hans «Anfangsgründe der oekonomischen Wissenschaften» (1773), dels og fornemmelig ved det i 1775 udkomne epokegjørende Arbejde «Systema entomologiæ». Det var dog ikke hans Kolleger eller andre formaaende Mænd i Hovedstaden, der søgte at skaffe ham en bedre Ansættelse, men Prokansleren ved Universitetet i Kiel, J. A. Cramer, der tilbød F. en Professorpost i Naturhistorie, Økonomi og Kameralvidenskaber med en aarlig Gage af 650 Rdl. Tvunget af Nødvendigheden modtog F. Tilbudet i Haab om, at de Tilsagn, der samtidig bleve givne ham om Oprettelsen af et Musæum og Anlæggelse af en botanisk Have, vilde blive til Virkelighed. Heri blev han dog bittert skuffet, og det varede ikke længe, inden Opholdet i Kiel blev ham endnu mere ubehageligt, end Stillingen ved Kjøbenhavns Universitet havde været. Han manglede de nødvendige Hjælpemidler til sine Forelæsninger, og endnu i 1796 skriver han, at de faa Naturalier, der vare blevne sendte til Universitetet, stadig befinde sig paa den akademiske Bygnings Loft paa Grund af Pladsmangel; men endnu værre gik

det dog med «den økonomiske Have», der var lovet ham af Cramer; i Følge F.s egne Ord anviste man ham «einen Garten hinter dem Schlosse, dessen Boden aus blossen Steinen vom Schlosbau bestand, der nur wenige Schritte gross, und in welchen wegen der Lage am Schlosse weder Sonne noch Mond hinein scheinen konnten».

Som Modvægt mod alle de Vanskeligheder, der optaarnede sig mod F.s videnskabelige Virksomhed, foretog han adskillige Rejser, til Dels med offentlig Understøttelse. Sammen med Professor Weber besøgte han saaledes i 1778 Norge og nedlagde Aaret derefter Resultatet af sine Iagttagelser i det bekjendte og paa flere Sprog oversatte Arbejde «Reise nach Norwegen». Som en Slags Fortsættelse af «Systema entomologiæ» havde han allerede i 1777 udgivet «Genera insectorum», og det følgende Aar udkom hans berømte Værk «Philosophia entomologica». Efter at han i 1780 havde opholdt sig en Tid lang i Kjøbenhavn, udgav han i 1781 det omfangsrige Værk «Species insectorum» (i 2 Bind) med Diagnoser af en stor Mængde nye Arter. S. A. udkom hans Haandbog til Brug ved hans almindelige naturhistoriske Forelæsninger under Titelen «Betrachtungen über die allgemeinen Einrichtungen der Natur». Den Utilfredshed, som F. følte med sin Stilling og overhovedet med Opholdet i Kiel, voxede Aar for Aar. Fra Ulandet modtog han jævnlig Beviser paa den største Anerkjendelse, men af sit Fædreland erholdt han kun en ussel Gage, der var utilstrækkelig til hans og hans Families tarvelige Underhold, ja det gik senere endog saa vidt, at man (i 1792) tilføjede ham den Krænkelser at forbigaa ham ved Besættelsen af en Post som Bestyrer for Planteskolen ved Düsternbrook og ansætte en ung Mand, der netop havde lært saa meget Botanik, at han var i Stand til «at skjelne mellem et Kaalhoved og et Æbletræ». Det var under disse Forhold let forstaaeligt, at F. søgte sin Afsked, da der (i 1782) aabnede sig bedre Udsigter for ham i England. Der blev imidlertid paa Foranledning af Gehejmeraad Carstens bevilget ham et aarligt Tillæg af 200 Rdl., hvorefter han tog sin Ansøgning tilbage. Da han i 1789 paa ny ansøgte om sin Afsked paa Grund af en formentlig Tilsidesættelse, blev hans Begjæring efterkommet af Regeringen, men de studerende ved Kiels Universitet indgik da med en Ansøgning til Kongen om at tilbagekalde Afskedsbevillingen og henvendte sig saa indtrængende til F. selv, at han lod sig bevæge til at blive. Fra dette Øjeblik af betragtede han imidlertid Kiel



kun som sit midlertidige Opholdssted, hvor han blot indfandt sig paa den Tid af Aaret, da han skulde holde Forelæsninger. Ellers levede han mest i Paris, sammen med Cuvier, Latreille, Geoffroy og andre af Naturvidenskabens Koryfæer, og hans Familie havde næsten stadigt Ophold der.

Trods al Modgang og alle Haande Vanskeligheder arbejdede F. med beundringsværdig Kraft i Videnskabens Tjeneste. Udbyttet af sine mange Rejser nedlagde han bl. a. i «Brieft aus London» (1783), «Brieft aus Wien» (1785) og «Brieft aus Petersburg» (1787), men samtidig fortsatte han sine Arbejder over den entomologiske Systematik og udgav i 1787 sin store «Mantissa insectorum» i 2 Bind. I Kjøbenhavn, hvor han hvert Aar tilbragte en Del af Foraaret, publicerede han i Aarene 1792—99 sit berømte Hovedværk «Entomologia systematica» med tilhørende Supplement og i de paafølgende Aar en Række monografiske Arbejder over forskjellige Insektordener, blandt hvilke maa nævnes «Systema Eleutheratorum» (1801), «Systema Rhynchotorum» (1803), «Systema Piezatorum» (1804) og «Systema Antliatorum» (1805). I 1804 udkom en ændret Udgave af hans Forelæsninger under Titelen «Resultate naturhistorischer Vorlesungen».

Da F. i 1807 opholdt sig i Frankrig, modtog han den overraskende og sørgelige Efterretning om Englændernes røveriske Overfald paa Danmark og deres Bombardement paa Kjøbenhavn. Dette Budskab virkede saa stærkt paa den varmtfølede Fædrelandsven, at hans Helbred blev nedbrudt derved. Han, som trods Misgjendelse og Tilsidesættelse fuldt ud havde bevaret Kjærligheden til sit Land og til dets videnskabelige Skatte, kunde ikke længe overleve det haarde Slag. Han begav sig skyndsomt til Kjøbenhavn, og den paafølgende Vinter rejste han med stærkt svækket Helbred til Kiel, hvor han døde 3. Marts 1808. — I 1771 havde han ægtet Anna Cæcilie Ambrosius (s. ovfr. S. 14). Med hende havde han 2 Sønner, Joh. Chr. Eduard F., der døde som Læge i Pløen 1832, og Thomas Balthasar F., der ligeledes var Læge og døde i Kiel 1851.

Som den dygtigste og mest begavede af alle Linnés Disciple havde han ikke alene erhvervet sig et solidt Grundlag under den berømte lærdes Vejledning, men tillige vundet hans Venskab og Agtelse. I Upsala havde F. hørt Linnés botaniske Forelæsninger, og disse bleve senere udgivne (af Gieseke) efter F.s Kollegiehefter. At han besad en Del Kundskaber i Botanik, viste han desuden ved en større Afhandling om Planternes Sygdomme, og hans Dag-

bøger fra Rejserne i England og Skotland indeholdt saa mange og betydningsfulde mineralogiske Optegnelser, at disse senere bleve udgivne af Ferber i «Neue Beiträge zur Mineralgeschichte». Det var dog Zoologien, der først og fremmest lagde Beslag paa hans Interesse, og han studerede med Iver de forskjellige Dyregrupperes Naturhistorie for derigjennem at opnaa den fuldstændige videnskabelige Forstaaelse af sit Specialstudium, thi det stod klart for ham, at Videnskaben fremtidig kun kunde føres fremad ved grundigt og indtrængende Arbejde med Specialundersøgelser. Den Op-gave, han satte sig, var dog saa omfattende og besværlig, at kun en Mand med hans store Evner og betydelige Energi kunde løse den, thi den gik ud paa ikke mindre end en fuldstændig Reform af det entomologiske System paa Grundlag af det allerede af Linné antydede Princip, at Mundbygningen hos Insekterne er det ledende Træk i disse Dyrs Organisation, og at man altsaa der skal søge Grundlaget for deres naturlige System. Det var efter F.s eget Ud-sagn hans botaniske Studier, der havde aabnet hans Øje for det vaklende og famlende i den entomologiske Systematik, og navnlig de af hans store Lærer anvendte og i «Philosophia botanica» nedlagte almengyldige Regler for naturvidenskabelig Undersøgelse, Beskrivelse og Systematik. Disse Regler overførte han med de fornødne Modifikationer i sit epokegjørende Arbejde «Philosophia entomologica», der saa vel i Anlæg som i Planens Udførelse slutter sig nøje til Linnés nævnte Hovedværk. Vel havde Linné allerede 11 Aar tidligere i sine «Fundamenta entomologiæ» givet en Række Antydninger af de samme Grundsætninger, som F. hævdede i sin entomologiske Filosofi, navnlig med Hensyn til Mundbygningens Betydning for Systematikken, men det var kun temmelig flygtige og videnskabelig talt ubegrundede Anskuelser, som deri fremsattes, og F.s Fortjeneste bliver end ikke i ringeste Maade mindre derved. Paa Grundlag af de i «Philosophia entomologica» nedlagte Principper udarbejdede F. sine egne Skrifter over Arthropoderne, af hvilke Værker de vigtigste ovenfor ere nævnte. Foruden Musæerne og de store Indsamlinger, som han selv havde foretaget paa sine Rejser, havde han Adgang til den rige Sehested-Lundske Samling, der navnlig leverede ham Materialet til de ovennævnte monografiske Behandlinger af Insektordnerne. Hans nye System fremtræder i sin oprindelige Skikkelse første Gang i «Systema entomologiæ» og «Genera insectorum», derefter med et betydeligt Tillæg af nye Arter og Slægter i «Species insectorum» og «Mantissa insectorum».

En ny Fremstilling af Systemet leverede han i «Entomologia systematica», og endelig indeholde de forskjellige Monografier, foruden Beskrivelsen og Indordningen af en stor Mængde nye Former, tillige adskillige Ændringer og Antydninger til saadanne, som det dog ikke forundtes ham at gennemføre før sin Død. Uagtet det saaledes ikke lykkedes F. at lægge den sidste Haand paa sit store Værk, have hans Arbejder været af eminent Betydning for Entomologien og indirekte for hele Studiet af Zoologien. Han vil vedblive at staa som et lysende Exempel paa en Videnskabsmand, der trods Modgang og vanskelige Forhold, arbejdede ufortrødent og alvorlig paa sit Livs Opgave og med aldrig svigtende Energi anvendte sine rige Evner i Videnskabens Tjeneste.

Zeitschr. d. Gesellsch. f. schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. VII Allg. deutsche Biographie VI. Autobiografi, udg. af Lahde, 1805. Gosch, Danmarks zoolog. Lit. II, 1.

Jonas Collin.

— Den Virksomhed, som J. C. Fabricius udfoldede som Lærer i *Økonomi*, spillede kun en underordnet Rolle over for hans Virksomhed som Naturforsker. Den affødte en kortfattet Lærebog: «Begyndelsesgrundene i de økonomiske Videnskaber», der udkom første Gang paa Tysk 1773, paa Dansk 1799; end videre «Polizeischriften» (1786—90) samt en lille Bog: «Von der Volksvermehrung, insonderheit in Dänemark» (1781). Han udtalte i disse under en ret livlig Form frisindede Anskuelser, men det var ham ikke forbeholdt at yde noget nyt paa dette Omraade. Da hans Lærebog i de økonomiske Videnskaber udkom paa Dansk, var Fysiokraternes og Adam Smiths Tankegang allerede trængt langt frem, men synes ikke at have øvet nogen væsentlig Indflydelse paa F. Dette Arbejde forraader i høj Grad Naturforskeren. Han dvæler forholdsvis vidtløftig ved de enkelte Produkter og beskriver dem fra et naturvidenskabeligt Synspunkt, saaledes f. Ex. de enkelte Metaller og Kulturplanter. I Læren om «Politiet» d. v. s. de Grundsætninger, efter hvilke «Indbyggernes Næringsstand til det hele Lands Nytte kan blive indrettet og forbedret» — altsaa hvad man nu med et maaske lige saa klodset Navn vilde kalde økonomisk Politik —, gaar han bl. a. ind paa Spørgsmaal om Diegivning og Børns Diæt i det hele taget, om Drikkevandets Beskaffenhed og hygiejniske Foranstaltninger. Men om de egentlige økonomiske Spørgsmaal, den hele Vexelvirkning mellem Samfundets forskjellige Virksomheder, Omsætningens hele Mekanik o. s. fr., findes saa godt som intet.

F.s Opfattelse af Befolkningssspørgsmaalet falder sammen med en stor Del af Datidens Forfatteres Anskuelser. «I Indbyggernes Mængde bestaar Statens sande Styrke og Rigdom. Den formerer Pengenes Omløb og Landsherrens Indkomster.» Hvor der er Indbyggere nok, vil Pengenes Omløb være hurtigt; der vil bestandig være noget at fortjene; og omvendt, hvor der er noget at fortjene, «vil der ikke let blive Mangel paa Mennesker». Han beklager Danmarks ringe Befolkningstæthed og ser Midler til at forøge Folketallet i borgerlig og religiøs Frihed, i Indskrænkning af Luxus og i en hensigtsmæssig Agrarpolitik. Indvandring er ønskelig, men de fremmede bør ikke foretrækkes ved Embedsbesættelser eller ved Understøttelser til Videnskabsmænd og Digtere. *H. Westergaard.*

**Fabricius, Jørgen Otto, 1810—86**, Præst, var født i Nakskov 3. Dec. 1810. Faderen, Lorents Peter F., var Maanedslieutenant, Moderen hed Ferce Kirstine f. Noer. 1828 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn. Fattigdom nødte ham til efter 2. Examen i 4 Aar at gaa ud som Huslærer. 1833 blev han theologisk Kandidat. Efter i en Række Aar at have været personel Kapellan i Harlev ved Aarhus, hvor han 1837 ægtede Sognepræstens Datter, Jensine Cathrine Ramsing, blev han 1843 Kateket i Horsens, og her begyndte han Udgivelsen af «Underholdning for Menigmand», et Maanedsskrift, af hvilket der udkom 11 Aargange, og som indeholder adskillige læseværdige Ting. 1849 blev han Præst i Nørre Snede, 1856 tillige Provst i Tyrsting og Vrads Herreder, 1858 Præst i Lundum ved Horsens og endelig 1867 i Magleby paa Langeland. Fra dette Embede tog han paa Grund af Alderdomssvaghed sin Afsked, men døde, inden han endnu havde forladt Præstegaarden, 12. Febr. 1886. Paa Langeland fuldendte han (1879) et Værk, han længe havde samlet Bidrag til, nemlig «Horsens Kjøbstads Beskrivelse og Historie», der vidner om Forfatterens Udholdenhed og Flid.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 344.

*H. F. Rørdam.*

**Fabricius, Otto, 1744—1822**, Præst, Zoolog og Sprogmand, blev født 6. Marts 1744 i Rudkjøbing, hvor Faderen, Provst Hans F., var Sognepræst. Farfaderen havde været Smed, og efter dennes Stand var Familienavnet dannet. Moderen, der var 20 Aar yngre end sin Mand og var dennes anden Hustru, hed Else Cathrine f. Ursin. Hun blev Enke 1755 og kom til at sidde i meget fattige Kaar. Kordegnen i Byen tilbød da af Taknemmelighed mod den afdøde Provst at

undervise F. Men fra Faderens Levetid bevarede Drengen et Minde, der havde præget sig uudslettelig hos ham. Det var Faderens Samtale med Grønlands Apostel, Hans Egede. Hans Længsel og Lyst stod til at faa Gjærning at udrette i Hans Egedes Fodspor, og hvad han kunde faa i Hænde af Skrifter om Grønland og Missionen der, læste han med Begjær. Han blev dimitteret til Universitetet 1762 med Testimonium fra Rektoren i Nyborg, men fik nu vanskelige Aar at gennemkæmpe som Student i Kjøbenhavn. Da hans Halvbroder, den dygtige og begavede Christen F., 1764 kom tilbage fra et 5aarigt Ophold som Missionær i Grønland (han var derefter over 20 Aar Sognepræst i Lejrskov i Ribe Amt), bestyrkedes hans Lyst yderligere til at komme til Grønland, og han blev optaget i det af Poul Egede ledede grønlandske Seminarium. I Begyndelsen af 1768 tog han Attestats for umiddelbart efter at gaa som Missionær til Kolonien Frederikshaab.

I Grønland virkede han nu i 5 Aar og anvendte sine Evner med bedste Flid. Han levede idelig med Grønlænderne, lærte at ro deres Kajakker og var med paa Sælhundefangsten. Han vandt derved stor Færdighed i Sproget og fik godt Kjendskab til Indbyggernes Levevis, ligesom han ved sine Undersøgelser og Samlinger erhvervede sig et Navn som Zoolog (s. ndfr.). 1773 vendte han tilbage til Danmark, og medens han søgte Præsteembede, udarbejdede han efter Poul Egedes Opfordring Supplementer til det grønlandske Lexikon. 1774 blev han Sognepræst til Drangedal og Tørrisdal i Nedre Telemarken. Her giftede han sig med Anna Dorothea Ziege († 1785), Datter af Ritmester Z. i Norge. Men Længsel efter Danmark bragte ham 1779 til at søge det mindre Embede i Hobro, som han ogsaa erholdt. Her fuldendte han 1780 sit Værk om den grønlandske Fauna og blev samme Aar efter O. F. Müllers Forslag Medlem af Videnskabernes Selskab. Da Rise Sognekald paa Ærø 1781 blev ledigt ved hans Søkendebarns Død, og hans Farbroder ogsaa i en Række Aar havde været Præst her, søgte og opnaede han dette gode Embede; men her forblev han kun 2 Aar. Da opfordredes han af Direktionen for Waisenhuset i Kjøbenhavn til at søge Præsteembedet ved nævnte Stiftelse, hvor Forholdene efterhaanden vare blevne elendige, og Børnenes sædelige Forhold gav Anledning til velgrundede Klager. F. skulde tillige gaa Poul Egede til Haande som Lærer ved det grønlandske Seminarium. Han ansaa det for sin Pligt at følge Opfordringen; men med al sin Iver formaaede han dog næppe at tilvejebringe væsentlige Forandringer ved

Stiftelsen. Her udarbejdede han sine «Bidrag til Bibelkundskab» (2 Bind, 1782—87), en Række Forklaringer til vigtige og vanskelige Bibelsteder; og da Bastholm 1785 havde fremkaldt den liturgiske Fejde, forfattede F. et udførligt Modskrift: «En erfaren gejstlig Mands uforgribelige Tanker ang. Confess. Bastholms Forsøg», som blev udgivet med Tillæg af J. W. Bentzon (jvfr. II, 68). 1789 blev F. Sognepræst ved Frelsers Kirke paa Christianshavn, og i dette Embede virkede han til sin Død, 20. Maj 1822.

Retsindig og brav nød han alles Agtelse; men hans Begavelse gik ikke i Retning af Veltalenhed som Prædikant. Da Stiftsprovstiet i Kjøbenhavn blev ledigt 1803, søgte han ivrig at opnaa dette, men forgjæves. Dette krænkede ham i høj Grad. Regeringen søgte dog at vise, at man derfor ikke miskjendte hans Værd, i det han samtidig hædredes med Titel af Professor theologiae, og der gaves ham Gagetillæg. Under Bombardementet 1807 blev Frelsers Kirke fra øverst til nederst indrettet til Boliger for de flygtende Familier, og paa Kirkegaarden indrettedes Ildsteder. Da Stiftsprovst Plum 1810, efter at Grundtvig havde holdt sin Dimisprædiken, opfordrede Kjøbenhavns Præster til at indgive Klage over Grundtvig, paaskrev F. Cirkulæret: «Jeg finder ham (o: Grundtvig) tale om Mængden af Religionslærere, og deriblandt føler jeg mig ikke truffen». I Paasken 1818 kunde F. under stor Deltagelse fejre sit Embedsjubilæum. Sin «Jubelprædiken» udgav han med vedføjet Autobiografi, og i Dagens Anledning fik han Titel og Rang som Biskop, og Universitetet meddelte ham Æresdiplom som Dr. theol. Den Tid, hans Embedsgjerning levnede ham, benyttede han flittig til naturvidenskabelige og sproglige Forskninger. Efter Poul Egedes Død (1789) havde Arbejdet i Missionskollegiet for største Delen hvilet paa ham, skjønt han aldrig fik Sæde i Kollegiet. Hans Kjærlighed til Grønlænderne rustede aldrig. Endnu som Olding talte og skrev han Grønlandsk som en indfødt. Han udarbejdede grønlandsk Salmebog, Ritual, Katekisme, Bibelhistorie og Ordbog. Hans sidste litterære Arbejde var en grønlandsk Oversættelse af 1. Mosebog; endnu paa Dødslejet var han sysselsat med at læse Korrektur derpaa. Aaret efter sin første Hustrus Død havde F. ægtet Anna Gunilde Heineth († 1834), en Forpagterdatter fra Lange-land. Han efterlod en talrig Slægt; Sønnen Frederik er nævnt ovfr.

Erslew, Forf. Lex. Fallesen, Mag. f. Religionslærere IV, 601 ff. J. Møller, Nyt theol. Bibl. VIII, 314 ff. Dsk. Lit. Tid. 1822, Nr. 30. Bloch Suhr, Vor Frelsers Kirkes og dens Geistligheds Hist. S. 45 ff.

A. Jantzen.

— Allerede fra Ungdommen af havde O. Fabricius haft Interesse for at sysle med *Naturvidenskaben*, og Tilfældet vilde, at han skulde faa et rigt og hidtil uopdyrket Felt, paa hvilket han kunde tilfredsstille denne Interesse. Da han nemlig i 1768 rejste til Grønland som Missionær, opfordrede Grev Otto Thott, der var en varm og indflydelsesrig Beskytter af Naturvidenskaben, ham til at anvende sin Fritid til at foretage naturhistoriske Undersøgelser, ligesom ogsaa den berømte O. F. Müller tilskyndede ham ivrig dertil. F. indskrænkede ikke sit Arbejde til Zoologien alene, men samlede tillige et betydeligt Materiale til Oplysning om Grønlands fysiske og ethnografiske Forhold. Da han efter et 5aarigt Ophold i det fjærne Norden vendte tilbage til Danmark, fik han af Missionskollegiet Løfte om Understøttelse til Udgivelsen af et stort Værk, der skulde omfatte hans sidstnævnte Undersøgelser, men paa Grund af vanskelige økonomiske Forhold nødsagedes han omtrent samtidig til at modtage Drangedals Præstekald i Norge, og dermed faldt Planen om det store Værk bort, i det han paa sit nye Opholdssted var afskaaret fra at benytte de nødvendige litterære Hjælpemidler. Det zoologiske Afsnit af Værket var imidlertid saa vel forberedt og Materialet saa fuldstændigt, at det blev muligt for F. at udgive denne Del som et selvstændigt Arbejde. Det udkom i 1780 under Titelen «Fauna Groenlandica» og indeholder bl. a. Beskrivelser af mere end 100 for Videnskaben hidtil ukjendte Dyrearter og adskillige biologiske Meddelelser, der vidne om en skarpt udviklet Iagttagelses-evne. Det nævnte Arbejde, der i formel Henseende slutter sig ganske til de af Linné givne Forbilleder og udmærker sig ved sine omhyggelige og paalidelige Beskrivelser, er at betragte som et klassisk Værk, der ikke alene fuldt ud tilfredsstillede Datidens Krav, men endnu i vor Tid staar som et uundværligt Kildeskrift for Kundskaben om Dyrelivet i Polaregnene.

Efter at F. atter var vendt tilbage til Danmark, hvor han havde let Adgang til Bibliotheker og Samlinger, publicerede han — fornemmelig i «Videnskabernes Selskabs Skrifter, Ny Samling» og i «Skrifter af Naturhistorie-Selskabet» — en betydelig Række mindre Afhandlinger, der for største Delen fremtræde som Supple-menter til hans ovennævnte Hovedværk eller som Rettelser og Tillæg til hans egne og O. F. Müllers Bidrag til «Zoologia Danica». Blandt de vigtigste af disse Afhandlinger maa nævnes: «Om Hvalaaset», der udkom 1781 og omhandler 4 af de Smaadyr, der fortrinsvis tjene Bardehvalerne til Føde, «Beskrivelse over nogle lidet bekjendte

Podurer og en besynderlig Loppe» (1783), «Von dem Spio-Geschlecht» (1785), «Fjældræven (*Canis lagopus*)» (1788), «Udførlig Beskrivelse over de grønlandske Sæle» (1790—91), hvori han bl. a. omhyggelig gør Rede for Grønlændernes Artsopfattelse af samtlige deroppe forekommende Sælformer, «Om den pukkelnæbbede Ederfugl (*Anas spectabilis*) og Grønlændernes Ederfuglefangst» (1793) samt «Betragtninger over Nereide-Slægten og nøjere Beskrivelse over nogle sjældne grønlandske Arter» (1799). Alle de nævnte Afhandlinger ere ledsagede af Tavler, af hvilke enkelte hæve sig noget over Datidens almindelige Niveau.

F. strakte dog ogsaa sine Undersøgelser ud over den grønlandske Fauna og leverede navnlig flere Arbejder over lavere parasitiske Dyr, saaledes den i Naturhistorie-Selskabets Skrifter optagne og med 4 Tavler forsynede Afhandling: «Bidrag til Snylteormenes Historie» (1794). Oprindeligt havde F. meddelt O. F. Müller en Del herhen hørende Beskrivelser og Tegninger til Optagelse i «*Zoologia Danica*», men de vare ikke blevne benyttede, da Døden bortrev Müller. For øvrigt leverede F. adskillige Bidrag til «*Zoologia Danica*», og efter Müllers Død overgav dennes Enke Materialierne til Værkets Fortsættelse til F.; men da hun selv kort efter døde, blev Udgivelsen overdraget til P. C. Abildgaard. Nogle Aar før sin Død udgav F. «*Zoologiske Bidrag*» (1818), der ligesom de fleste af hans tidligere Arbejder var af rent deskriptiv Natur. Efter hans Død udkom «*Nye zoologiske Bidrag*» (1824) og «*Fortsættelse af Nye zoologiske Bidrag*» (1826), men hermed standsede Udgivelsen af disse Bidrag, hvortil Manuskriptet, der indeholder adskillige hidtil ikke publicerede Afsnit, findes paa det store kongl. Bibliothek. F. efterlod sig ved sin Død en ret betydelig Samling af Naturalier, der foruden Original-exemplarerne til mange af hans Beskrivelser indeholdt O. F. Müllers Konkyliesamling. Den blev kjøbt af Prins Christian (Chr. VIII) og senere tillige med Kongens øvrige zoologiske Samlinger indlemmet i Universitetets zoologiske Musæum.

F.s Forfattervirksomhed begyndte i en Periode, i hvilken Naturvidenskaben blomstrede frodig her i Danmark, og han staar som en værdig og fremragende Repræsentant for dens daværende Dyrkere. Men Tiderne skiftede, og da Zoologien efter en lang Dvaletilstand vaagnede paa ny her hjemme, stilledes der andre Krav og nye Opgaver, som laa uden for den aldrende Mands Rækkeevne; men hans Navn vil dog altid lyde med god Klang i den danske Zoologis Historie.



— Ogsaa som *Sproggransker* har O. Fabricius gjort sig fortjent ved sine Arbejder over Grønlandsk. Under sit 5aarige Ophold i Grønland erhvervede han sig et usædvanlig indgaaende Kjendskab til dette Sprog og samlede en Mængde grammatiske og lexikalske lagttagelser til Forbedring og Supplering af de eneste da eksisterende Arbejder derom, Poul Egedes Ordbog (1750) og Grammatik (1760). Efter at han i 1783 var bleven Lærer i Grønlandsk, udarbejdede han selv en ny Grammatik, som Seminarieeleverne foreløbig maatte afskrive, da Missionskollegiet ikke kunde afse de nødvendige Midler til dens Trykning; 1791 lykkedes det ham endelig at faa den trykt. Samtidig hermed arbejdede han paa en ny Ordbog, med hvis Udgivelse det dog trak længere ud, da der endnu var et betydeligt Oplag tilbage af Egedes Ordbog; men efter at dette saa vel som hele det øvrige Oplag af grønlandske Bøger var gaaet til Grunde ved Waisenhusets Brand i 1795, blev det nødvendigt at raade Bod paa det derved opstaaede Savn, og 1804 udkom hans grønlandske Ordbog, efter at han i Mellemtiden havde besørget Udgivelsen af forskjellige andre grønlandske Skrifter, saasom en Oversættelse af det nye Testamente 1794 og atter 1799 og et nyt Oplag af Grammatikken 1801. Sin Oversættervirksomhed fortsatte han ogsaa senere; endnu i 1822, efter hans Død, udkom hans som ufuldendt efterladte Oversættelse af 1. Mosebog, hvis Afslutning og Trykning besørgedes af N. G. Wolf. Hans Grammatik og Ordbog, der i mere end et halvt Aarhundrede vare de eneste Hjælpemidler for Studiet af Grønlandsk, vidne om en skarp lagttagelsesevne og fin Følelse for Sprogets Ejendommeligheder, ligesom det med Hensyn til Grammatikken ogsaa særlig maa fremhæves, at han paa en for sin Tid sjælden Maade har forstaaet at frigjøre sig for den latinske Grammatiks den Gang ellers eneraadende Avtoritet. *Vilh. Thomsen.*

Fabricius, Peter, 1587—1651, Præst, født i Tønder af ubekjendte Forældre, studerede Matematik og Theologi i Rostock, hvor han blev Magister 1608 og allerede 1605 begyndte Udgivelsen af aarlige Almanakker, som han fortsatte til sin Død. Han stod her i Venskabsforhold til den senere Professor poëseos Peter Lauremberg, Broder til den bekjendte Digter og Mathematiker Hans L. i Sorø. Til Dels i Forbindelse med denne sin Ven samlede F. i Studenteraarene en haandskreven tysk Visebog med Melodier, som ikke er uden Interesse og bevares i Thottske Saml. Nr. 841, 4to. 1613 blev han Præst i Bylderup ved Tønder og ægtede 1614 en

slesvigsk Præstedatter, Maria Schjærbek, med hvem han fik 5 Sønner. Senere forflyttedes han til Varnæs ved Aabenraa og døde 1651.

Møller, Cimbr. lit. I. Jahrb. der Ges. f. niederdeutsche Sprachforsch. XIII, 1887. Vierteljahrsschr. f. Literaturgesch. I. *J. Paludan.*

**Fabris, Jacopo, 1689—1761, Maler, var født i Venedig, men skal have været af tysk Æt. Han flakkede længe om i Evropa som Theatermaler (Hamborg fra 1724 til henad 1730, London, Berlin 1742) og kom endelig o. 1745 til Danmark, hvor han knyttedes til Skuespilhuset paa Kongens Nytorv og i en Række Aar leverede en ikke ubetydelig Del vel udførte Theaterdekorationer. Han optraadte ogsaa, allerede fra 1747, som «Perspektivskildrer», navnlig i 1750—51 paa Fredensborg, hvor Havesalens Landskabsbilleder med romerske Ruiner, alle til Hobe holdte i en kold, kjedelig, graalig Tone, ere udførte af ham. I 1759 forfattede han paa slet Tysk en «Instruction oder Unterrichtung in den geometr., perspekt. u. architekt. Lektionen», blev Kancelliraad og fik en aarlig Løn af 400 Rdl. af Partikulærkassen. Han døde 17. eller 18. Dec. 1761. Hans Enke, Susanne f. Jeffreys, fik en for den Tid ikke ubetydelig Pension af Kongen og døde 24. Okt. 1786 i en Alder af 83 Aar.**

Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 165. Hamb. Künstler-Lex. Weilbach, Konstnerlex. Meier, Fredensborg S. 103 f. 106 f. *F. J. Meier.*

**Fabritius, jvfr. Fabricius.**

**Fabritius, Frederik, 1740--1829, Juvelér og Stadsguardein, tilhører en gammel kjøbenhavnsk Guldsmeddeslægt. Hans Bedstefader af samme Navn (f. 1683) gjorde 1731 den Krone til Dronning Sophie Magdalene, som endnu bevares paa Rosenborg; hans Fader, Christoffer F. (f. 1710 † 1787), der som Svend arbejdede med paa Kronen, var gift med Gundel f. Berntz († 1807). Sønnen Frederik, der fødtes i Kjøbenhavn 1740, blev efter at have besøgt Paris, London og Berlin, bl. a. for at undersøge Guardeinforholdene i disse Byer, 1767 Faderens Medhjælper i Stadsguardeinembedet, som han selvstændig overtog efter Faderens Død og bevarede til 1823. 1771 omtales hans Mesterstykke med stor Berømmelse, 1778 blev han Hofjuvelér, og 1786 anlagde han en Plet- og Knapfabrik i Kirke-Saaby, som imidlertid ikke ret lykkedes. I de fattige Tider i Aarhundredets Begyndelse maa det være gaaet tilbage for ham; 1819 ansøgte han om Bevilling til at drive et Hørhegleri. Han var gift med Catharine Marie f. Bruun (f. 1758 † 1837) og døde 1829.**

En af hans Sønner, Jacob Gregorius Graah F. (f. 1791 † 1846), var Stadsguardein i Kjøbenhavn 1827—31.

C. Nyrop, Meddelelser om dansk Guldsmedekunst.

C. Nyrop.

Fabritius, Gotthilf Just, 1703—66, Handelsmand, er født 1. Sept. 1703 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Herman F. (f. 1666 † 1729), var Vinhandler; hans Moders Navn var Elisabeth Marie f. d'Abbestie. Ligesom sin ndfr. nævnte Broder Michael F. kastede han sig med Held over Handelsvirksomhed og kom navnlig i levende Forbindelse med Hoffet under Christian VI og Frederik V. 1759 benyttedes hans Hjælp ved Forsøgene paa at rejse et større udenlandsk Statslaan. Allerede 1736 var han bleven en af Direktøerne i den da oprettede Kurantbank; 1751 beskæftigede han sig i Forbindelse med en anden af Datidens betydelige Kjøbmænd, Just Hemmert, meget med Handelen paa Marokko, og der skete næppe noget af væsentlig økonomisk Betydning her i Landet, uden at han var delagtig i det. Som nævnt III, 597 havde han Del i, at Frederiksværk blev skabt, i det det var til ham og J. F. Classen, at Frederik V 1756 skjænkede det Peyrembertske Kanonværk (den tidligere Agatmølle) ved Arresø, og da Schimmelmänn i 1764 havde købt Plantagerne paa de vestindiske Øer med det tilhørende Sukkeraffinaderi i Kjøbenhavn af Regeringen, blev F. Deltager i Foretagendet. 1743 fik han Titel som Agent og 1751 som Etatsraad. I Slutningen af 1760 omtales han som svag, og 7. Maj 1766 dør han. Han var gift med Mariane f. de Bruguier (f. 1709 † 1776), vistnok Datter af en hamborgsk Kjøbmand, Deltager i Huset Alexandre Bruguier & fils.

C. Nyrop, J. F. Classen.

C. Nyrop.

Fabritius, Michael, 1697—1746, Handelsmand, var Broder til den foregaaende. Begge Forældrene hørte til tysk-reformerte Slægter, ligesom Fader og Søn ogsaa besad Tillidsposter som Ældste i den tysk-reformerte Menighed. M. F., der fødtes 2. Maj 1697, lagde sig ogsaa efter Handelen og taltes i en ung Alder blandt de handlende, der gik i Spidsen for Udviklingen. Mod Slutningen af Frederik IV's Regering var Handelen paa Ostindien gaaet aldeles i Forfald, da en Del driftige Mænd sloge sig sammen i den Hensigt at bringe den paa Fode igjen og ydermere udvide den til Kina, et Foretagende, der tiltalte Kongen saa meget, at han ikke alene villig gav Bevilling og Oktroi (1729 og 1730), men endog «forundte» dem

Kronprinsen selv til Overdirektør. Blandt disse driftige Mænd var sikkert F., der i alt Fald blev en af de første Kommitterede for det saakaldte kinesiske Societet og var blandt de mest aktive ved Urdedelsen af de første Skibe, som vendte hjem med et saa rigt Udbytte, at en almindelig Lyst til Deltagelse udbredtes, og Stødet blev givet til Oprettelsen af det velbekjendte asiatiske Kompagni 1732, hvorved F. 4 Aar efter blev Direktør. Ogsaa i andre af Tidens Hovedbegivenheder paa Handelens og Industriens Omraade tog F. Del. Saaledes var han med at oprette Kurantbanken 1736, til hvis første Direktører han og Broderen Just hørte, ligesom begge vare Underskrivere af den første Konvention mellem Interessenterne i det med store Privilegier udstyrede norske Kompagni, hvilket de siden saa betydelige norske Glasværker skyldte deres Oprindelse. Omtr. 1740 stiftede F., der 1732 havde taget Borgerskab som Grosshandler, i Forbindelse med sin Slægting Joh. Fr. Wever det ansete Handelshus Michael Fabritius & Wever, der under Sønnen Conrad Alexander F. de Tengnagel (s. ndfr.) tiltog yderligere i Rigdom. F. havde 30. Maj 1726 ægtet Anna Maria Køster (f. i Frankfurt 1705, † 1775), som efter hans Død ægtede først (1748) hans Kompagnon, Etatsraad J. F. Wever, og (1763) efter dennes Død Generalmajor Jean Baptiste Descorières de Longueville. F., der var bleven udnævnt til Agent 1743, døde 13. Nov. 1746. *G. L. Grove.*

Fabritius de Tengnagel, Conrad Alexander, 1731--1805, Handelsmand, fødtes i Kjøbenhavn 8. Avg. 1731 og begyndte sin Virksomhed under gunstige Avspicier som Søn af ovfr. nævnte Michael F. Han var kun 15 Aar gammel, da denne døde (1746), og Ledelsen af Huset F. & Wever gik over paa hans Kompagnon, Etatsraad Wever, som ægtede Enken, men F. tog sikkert selv tidlig Del i Forretningerne, da han allerede 1757 udnævntes til Agent. Huset, der førte Bank- og Kommissionsforretninger, samlede sig betydelige Rigdomme, især ved det asiatiske Kompagni, hvori F. 1759 blev Hovedparticipant og siden flere Gange i længere Aarrækker Direktør. F. var nemlig saa heldig at opleve begge de for Danmarks Handel glimrende Perioder, under den nordamerikanske Frihedskrig og den franske Revolution, uden at faa det Eftersmæk at føle, som Krigen med England, der begyndte 2 Aar efter hans Død, medførte. I øvrigt satte F. ogsaa egne Ostindiefarere i Fart, da Kompagniets Eneret hertil 1772 ophævedes, og ejede et Skibsværft paa Christianshavn. I Kompagniets Anliggender tog han personlig levende Del,

saaledes 1772, da han var i Spidsen for de Interessenter, der forfattede den nye Konvention, som vakte heftig Modsigelse og gav Anledning til en hel Pennefejde, hvori F. ogsaa deltog. At hans Virksomhed her ej heller har været uden [Frugt, vidner Thaarup om i sine Efterretninger om Kompagniet, hvori han nævner ham blandt de Mænd, hvis udbredte Handelskyndighed og Foretagelses-aand og hvis Handelshuses Storhed, Forbindelser og Kredit ved mange Lejligheder kom Kompagniet til gode.

Agent F., der 1760 havde taget Borgerskab som Groshandler, var ualmindelig hurtig steget paa Rangstigen; 35 Aar gammel blev han Etatsraad, 2 Aar efter Konferensraad; og samtidig med at Familiens Rigdom forøgedes, steg ogsaa dens Anseelse ved fornemme Forbindelser. F.s ældste Søster havde ægtet Konferensraad, Baron Iselin (og ægtede efter dennes Død Generalmajor J. F. Classen), 3 andre vare gifte med Generalmajorerne J. F. Schaffalitzky de Muckadell og J. F. G. Sehested og Admiral F. C. Kaas, og Moderen havde 1763 efter Etatsraad Wevers Død ægtet Generalmajor de Longueville og var 1768 bleven dekoreret med Ordenen l'union parfaite. For at hævde sin Anseelse i disse Kredse søgte F. Adelspatent for sin afdøde Fader og hans Afkom og optoges 9. Sept. 1778 i Adelstanden under Navnet *Fabritius de Tengnagel* til Minde om en mødrene Ascendent af hollandsk Adel, der skal have gjort sig fortjent under Frederik III.

F. ejede Enrum ved Vedbæk, var Kunstmæcen og hørte til de faa handlende her hjemme, der førte et virkelig stort Hus, hvor en samtidig berejst Verdensmand 1791 kunde finde «den Tone, som fordum herskede hos de rige Financiers i Frankrig». Hans Hus var muntert og musikalsk, og adskillige fremhæve hans aabne Øje for den fornøjelige Side af Livet, hvormed det synes at harmonere, at han 1783 havde en Plan om at faa Gjethuset paa Kongens Nytorv overladt til en offentlig Forlystelsesanstalt, som dog aldrig virkeliggjordes. Han bevarede sin Ungdommelighed i en høj Alder og døde 13. Sept. 1805. Hans Hustru, Debora f. Kloppenburg, hvem han havde ægtet 27. April 1758, en Datter af Peter K. i Amsterdam og Johanne Marie f. v. Laban-Ehelieden, var født 29. Juni 1739 og døde 2. Nov. 1814.

C. Nyrop, J. F. Classen.

G. L. Grove.

**Fabritius de Tengnagel, Frederik Michael Ernst, 1781—1849,** Maler, blev født 2. Jan. 1781 paa Vejlegaard i Fyn og var Søn af

Kammerherre Michael F. de T. (en Broder til den foregaaende) og Adolphine f. Leth. Efter Forældrenes Ønske gik han den militære Vej og tjente som Officer ved de fynske lette Dragoner, indtil han i 1813 tog sin Afsked for ganske at hellige sig Kunsten. Uagtet han var over 30 Aar, begyndte han at tage Undervisning hos J. P. Møller. Han begyndte dog først at udstille i 1820. En lille Udenlandsrejse til Tyskland i 1823, hvor han besøgte sin Kammerat fra Møllers Malerstue, Landskabsmaleren J. C. Dahl, spores i de derefter udstillede Billeder og gjorde ham det muligt, efter Akademiets Regler, at blive agreeret 1827, hvorefter han 1828 blev Medlem af Akademiet paa «Et Vinterlandskab fra Langeland». Han var uden fremragende Talent, men havde sin Specialitet i Vinterstykker ved Dagslys eller Maaneskin, for en Del efter Datidens Skik «komponerede». Ved en vis Farvevirkning og vistnok noget overfladisk Stemning vandt de en Yndest hos Publikum, som hans andre Arbejder ikke formaaede at fremkalde. Han var 1823 bleven Krigsraad og døde ugift 27. Maj 1849.

Selmer, Nekrolog. Saml. II, 412. Weilbach, Kunstnerlex. *Ph. Weilbach.*

**Faith, Hans Adam Stockmann, 1804—78, Højesteretsassessor,** er født i Randers 14. Dec. 1804. Forældrene vare Apotheker i Randers Christopher F. (f. 1778 † 1853) og Elisabeth f. Stockmann. Han blev Student 1822 og juridisk Kandidat 1827, indtraadte 1829 i Kancelliet som Volontær, blev Kancellist 1834 og 1838 tillige ansat som Notarius ved det juridiske Fakultet. 1839 blev han surnumerær Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, 1842 virkelig Assessor i samme Ret og 1857 Assessor i Højesteret. 1876 blev han Kommandør af Danebrog. Han er Forfatter til to Bind juridiske Afhandlinger (1850 og 1862), væsentligst om processuelle Æmner, der vidne om hans Flid og gode Kjendskab til Praxis, men ikke have synderlig videnskabelig Betydning. Han døde ugift i Kjøbenhavn 23. Sept. 1878 og henlagde ved Testamente sin betydelige Formue til et Legat for ældre trængende ugifte Døtre af Embedsmænd eller af Mænd af dermed ligestillede Samfundsklasser. *Deuntzer.*

**Falbe, Carl Wigant, 1742—1826, Justitiarius,** en Søn af Kammerraad, Zahlkasserer Christian Ludvig F. (f. 1699 † 1760) og Engelke f. Mouritzen, fødtes i Kjøbenhavn 30. Okt. 1742, blev 1759 privat dimitteret til Universitetet, tog 1763 juridisk Embedsexamen, tiltraadte s. A. en 3aarig Udenlandsrejse, blev 1769 Assessor i Hof-

retten, overgik 1771 som Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, hvis Justitiarius han var fra Slutningen af 1797 til sin Død, Natten mellem 7. og 8. Sept. 1826. Fra 1795—98 havde han desuden Sæde i Kjøbenhavns Forligelseskommission, og fra 1800 til sin Død var han Medlem af Justitsdirektionen for Talletteriet i Kjøbenhavn. 1774 blev han Justitsraad, 1797 Etatsraad, 1805 Konferensraad og 1817 Kommandør af Danebrog. Han var ugift.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 457 f. *G. Kringelbach.*

**Falbe, Christian Frederik**, f. 1828, Diplomat. F., Søn af ndfr. nævnte Kommandørkapitajn C. T. F., blev født i Kjøbenhavn 15. Sept. 1828, dimitteredes 1846 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og tog det følgende Aar 2. Examen. Efter den første slesvigske Krigs Udbrud 1848 traadte F. som frivillig ind i 2. Jægerkorps, avancerede det følgende Aar til Sekondlieutenant, deltog i Slagene ved Fredericia og Isted og blev saaret i dem begge. Han fik 1850 Premierlieutenants Karakter og tog 1853 Afsked fra Hæren som Invalid, efter at han var bleven ansat som Volontær i Udenrigsministeriet. Aaret efter blev han statsvidenskabelig Kandidat og fik 1856 Ansættelse som Kancellist. Han havde allerede den Gang virket i Diplomatiets Tjeneste, i det han fra 1854—55 havde været fungerende Legationssekretær i Wien. 1856 gik F., der s. A. udnævntes til Kapitajn à la suite, som virkelig Legationssekretær til Wien og 1858 i samme Egenskab til London. 1863 blev han Chargé d'affaires ved Hofferne i Madrid og Lissabon, men fik s. A. Karakteren Ministerresident. 1865 udnævntes F. til Gesandt i Wien; 1880 forflyttedes han som Gesandt til London, hvilken Stilling han fratraadte 5. Avg. 1890. 1866 fik han Kammerherretitelen, 1887 Danebrogsordenens Storkors. F. anvendtes i 2 overordentlige Sendelser: han overbragte 1878 Kong Christian IX's og Dronning Louises Lykønskning til det belgiske Kongepar i Anledning af dettes Sølvbryllupsfest, og han overrakte 1879 i Bukarest Fyrst Carl Elefantordenen, samtidig medbringende Danmarks Anerkjendelse af Rumænien som uafhængig Stat. F. ægtede 1868 Clara Rothe (f. 1. Avg. 1847, † 20. Febr. 1882 i Mentona); han viedes 1883 til Eleanor Lucy, Enke efter Mr. John Gerard Leigh.

Bruun, Til Erindr. om det danske Udenrigsmin.s hundrebaar. Bestaaen S. 79 f. *A. Thorsøe.*

**Falbe, Christian Tuxen**, 1791—1849, Søofficer, Arkæolog og Numismatiker. Han var Søn af Kapitajn i Søetaten og Inspektør

ved Øresunds Toldkammer Ulrik Anton F. († 1795) og Ide Marie f. Møller († 1842) og blev født 5. April (ikke 5. Marts) 1791. Efter at have besøgt Søkadetakademiet i 4<sup>1/2</sup> Aar og vundet den Gernerske Præmiemedaille blev han 1806 udkommanderet til Officerstjeneste; det følgende Aar blev han Sekondlieutenant, og 1808 ansattes han paa den franske Schelde-Eskadre, hvor han gjorde Tjeneste paa Linjeskibet «le Pultusk» til Slutningen af 1810. 1813 fik han, endnu ikke 22 Aar gammel, Danebrogsordenens Ridderkors. Ved Frederik VI's Salvings- og Sølvbryllupsfest 1815 blev han udnævnt til Premierlieutenant, og 1820 avancerede han til Kapitajnlieutenant, men s. A. afgik han fra Søetatens Tjeneste med Kapitajns Karakter og blev udnævnt til Generalkonsul i Tunis, hvorfra han i samme Egenskab blev forflyttet til Grækenland 1833; her fra vendte han tilbage 1835, foretog derefter 1837—38 med kgl. Understøttelse en Rejse i Provinsen Konstantine og Tunis og deltog 1838 i den videnskabelige Expedition for at undersøge Karthagos Ruiner. Forskjellige arkæologiske Arbejder om disse Egne vidne om hans Interesse for de paagjældende Steders Oldtid. Efter at F., der imidlertid var bleven Generalkrigskommissær (1830) og havde faaet ny Afsked som Kommandørkapitajn (1841), i 1842 var bleven beordret til at deltage i Inspektørforretningerne ved det kgl. Mønt- og Medaillekabinet paa Rosenborg (der saaledes i nogle Aar i Midten af Fyrreerne var særdeles vel forsynet med Arbejdskraft i de samtidige Thomsen, Devegge, L. Müller, F. og Læssøe), bebudede han 1843 i Forbindelse med J. C. Lindberg et Værk om Afrikas antike Mønter; han skrev paa Fransk en Katalog over de den Gang kjendte afrikanske Oldtidsmønter, foretog en Del Vejninger af saadanne og reducerede til Gramvægt den fra forskjellige fremmede Landes Møntsamlinger uensartet opgivne Vægt af disse Mønter. Værket blev imidlertid ikke fuldført af de tvende Videnskabsmænd, i det Lindberg det følgende Aar blev Præst, og F., der 1846 var bleven Kammerherre og 1847 Direktør for Christian VIII's partikulære arkæologiske Samling (Vase-, Mønt- og Medaillekabinettet paa Amalienborg), døde 19. Juli 1849. Arbejdet paa dette Værk gjenoptoges senere af L. Müller, der fuldførte det og udgav det i 3 Dele i Aarene 1860—62, hvortil senere kom et Supplement i 1874. -- F. blev 28. Jan. 1821 gift med Clara Andrea Johanne Margrethe Ipsen (f. 25. Avg. 1801 † 29. Juni 1877), Datter af Artillerilieutenant M. C. I.

Erslew, Forf. Lex. L. Müller, Numismatique de l'ancienne Afrique.

*P. Brock.*



**Falbe, Ferdinand (eller Frederik) Vilhelm**, 1745—1814, Officer, er en Broder til ovfr. nævnte Carl Wigant F. Han fødtes 11. Jan. 1745 og beholdt 22. Okt. 1760 Udnævnelse som Værkbase réformé ved den danske Fortifikationsetat. Da Ingeniørkorpset 3 Aar efter oprettedes ved Samling af den danske, den norske og den holstenske Fortifikationsetat, overgik han ikke til samme, men erhvervede i 1764 efter et Ophold i Udlandet ved Kjøb et Kompagni af det sjællandske hvervede Infanteriregiment, der fra 1768 kaldtes Kronprins Frederiks Regiment, og udnævntes til Kapitajn. 1781 beholdt han Majors Karakter med Anciennitet fra 1774, og han forfremmedes dernæst i 1783 til 3. Major, i 1785 til Sekondmajor og i 1788 til Premiermajor ved Regimentet. 1790 blev han Oberstlieutenant og 1797 Oberst af Infanteriet. 1802 forflyttedes han fra Kronprinsens til Prins Frederiks Regiment for indtil videre at føre Kommandoen over dette, men allerede Aaret efter udnævntes han til Chef for det danske Livregiment til Fods. Som saadan forfremmedes han i 1803 til Generalmajor af Infanteriet og var under Kjøbenhavns Forsvar i 1807 Interimskommandant og Brigadechef. I 1809 afgik han fra Livregimentet og udnævntes til 2. militære Deputeret i General-Kommissariatskollegiet. Knap en Maaned før sin Død blev han 1. militære Deputeret i samme Kollegium; han døde i Kjøbenhavn 14. April 1814. — F. ægtede 3. Avg. 1768 Frederica Elisabeth Claessen (f. 7. Juli 1748 † 16. Sept. 1817). *V. E. Tychsen.*

**Falbe, Hans Hagerup**, 1772—1830, norsk Statsraad, fødtes i Kjøbenhavn 7. Febr. 1772, Søn af Etatsraad Johan Christian F. og Anna Cathrine f. Hagerup de Gyldenpalm. F. tog 1791 juridisk Embedsexamen og blev 1799 Assessor i Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn, 1801 Assessor i Politiretten og 1802 Assessor i Højesteret, hvorfra han 1809 efter Enevold de Falsens Død forflyttedes til Christiania som Justitiarius i den derværende Stiftsoverret. Kort efter sin Udnævnelse til denne Stilling blev han Etatsraad. I Norge faldt hans første Virksomhed i en kritisk Periode, i hvilken der paa forskjellige Maader blev Anvendelse for ham. Saaledes var han 1809—15 Justitiarius i Overkriminalretten og en Del af Vinteren 1809—10 og 1814 efter Thygesons Afrejse konstitueret Stiftamtmand i Akershus, hvorhos han i 1814 udnævntes til Assessor i Norges Højesteret. I 1815 udnævntes han til Stiftamtmand i Akershus Stift og Amtmand i Akershus Amt, efter at han lykkelig havde klaret alle den politiske Overgangstilstands Skjær, og det lykkedes ham

nu efterhaanden, uagtet han i 1818 synes at være mistænkeliggjort, at vinde Carl Johans Gunst. F. var muligens en rutineret Embedsmand, men har næppe til nogen Tid lagt en virkelig administrativ Overlegenhed for Dagen. Hans Interesser vare heller ikke udelukkende optagne med hans Embedsgjerning. Medens andre af Datidens højere Embedsmænd i Christiania med større eller mindre Held dyrkede den dramatiske Kunst, var F. musikalsk Komponist. Foruden flere Danse har han bl. a. komponeret et saakaldt musikalsk Tonemaleri, «Natten», der i Norge har bevaret en vis Popularitet. Rigtignok indvendte kritiske Aander, at man deri intet savnede undtagen Tilhørernes Snorken; men det blev desuagtet meget yndet. F. var i Christiania Sjælen i det der begyndende musikalske Liv. Grev Mörner, der 1816—18 var norsk Statholder, kalder ham «en from och god menniska och en oduglig stiftsamman» og siger ved en anden Lejlighed, at han «styr väl en orchestre, men illa ett amt, i brist på capacité». Alligevel skulde F. endnu stige højere paa Embedsbanen, i det han 1822 blev konstitueret som Statsraad og 1823 virkelig udnævnt. I denne Stilling gjorde han sig dog ikke videre bemærket og døde allerede 17. Okt. 1830 under et Ophold i Stockholm. F. var i 1811 bleven gift med Pauline Elisabeth Clausen, f. 1787 † 1877.

Swalin, Konungens norska o. svenska statsråd. Yngvar Nielsen, Norges Historie efter 1814 I. *Yngvar Nielsen.*

**Falbe-Hansen, s. Hansen.**

**Falck, Niels Nicolaus, 1784—1850,** juridisk og historisk Forfatter, var født i Emmerlev, nær Vesterhavet, nord for Højer, 25. Nov. 1784 og eneste Søn af en velstaaende Gaardmand, som i sin første Ungdom havde faret til Søs. Han kom først i Huset hos forskellige Præster, paa Sild og i Hellevad, derpaa i Haderslev Skole, hvorefter han gik til Universitetet i Kiel. Her lagde han sig efter Theologi og Filologi, blev theolog. Kandidat og Dr. philos. 1808. Han var Huslærer hos Grev Adam Moltke paa Nütschau for dennes Søn, den senere bekjendte dansksindede Statsmand Carl M. Greven, som var en udmærket dannet og kundskabsrig Mand, fortrolig Ven af Niebuhr o. a., raadede F. til at studere Lovkyndighed; 1809 tog han juridisk Examen med Udmærkelse. Han gik derefter til Kjøbenhavn, blev 1810 Kancellist i det slesvig-holstenske Kancelli og Aaret efter Kontorchef i et af dets Sekretariater. Han lagde sig her efter dansk Litteratur, Historie og Statsret og tænkte paa at

søge Ansættelse ved det nye Universitet i Norge. I Steden for ansattes han fra 1. Maj 1813 som Professor juris i Kiel, særlig i Hertugdømmernes og den almindelige tyske Ret.

F.s Virksomhed i Kiel, der strakte sig over en hel Menneskealder, har fra først til sidst en dobbelt, en lærd og en politisk Side; i begge var den af gennemgribende Indflydelse.

Hans Lærdom var omfattende, grundig og behersket af en ægte videnskabelig Sans; den var derhos forbunden med en sjælden Flid og Arbejdsevne. Foruden sin omfattende Universitetsgjerning overkom han derfor en næsten utrolig Forfattervirksomhed, især i spredte Afhandlinger. Iøjnefaldende er især Rækken af Tidsskrifter, som han udgav og for en væsentlig Del selv fyldte. Alt 1815 var han med til at grundlægge «Kieler Blätter», der efterfulgtes af «Kieler Beiträge» (til 1821) og væsentlig indeholdt hans og Dahlmans politiske Udtalelser om Hertugdømmernes Forhold. 1819 udgav han 1. Bind af «Sammlungen zur nähern Kunde des Vaterlandes», som fulgtes af 2 Bind til og indeholdt talrige Oplysninger og Aktstykker til Hertugdømmernes indre Historie. Fra 1821 af begyndte endelig Rækken af de 25 tykke Bind: «Staatsbürgerliches Magazin mit besonderer Rücksicht auf die Herzogthümer», i 3 Rækker, til 1847. Dertil kom Udgaver af ældre Forfattere (Eckenbergers Oversættelse af Jyske Lov, Heimreichs «Nordfrisische Chronik», A. Hojers «Friedrich IV glorwürdigstes Leben» o. a.) og ældre Afhandlinger («Sammlung der wichtigsten Abhandlungen etc. in den Schlesw.-Holst. Anzeigen», 6 Bind). Endelig hans «Juristische Encyclopädie», der udkom i 5 Udgaver (1821—52) og blev brugt ved flere Universiteter, og det store, ufuldendte Værk: «Handbuch des schleswig-holsteinischen Privatrechts» (5 Bind, 1825—48). Det faldt som af sig selv, at han fra Begyndelsen af og til sin Død saa vel var Præsident for det i 1833 stiftede Selskab for Hertugdømmernes Historie som Direktør for det Aaret efter grundlagte Selskab til Oldsagers Opbevaring i Kiel.

Formaalet for denne Forfattervirksomhed er først og fremmest Oplysningen af Hertugdømmernes Retsforhold og Retshistorie, men dernæst af deres Historie i videste Forstand. Haandbogen i Privatretten giver i Virkeligheden en omfattende Retshistorie, men blev uheldigvis ikke fuldendt; talløse Afhandlinger supplere den i alle Retninger og give et broget Billed af de mangeartede Forhold, som Hertugdømmernes ejendommelige Udvikling havde medført. F.s Interesse strakte sig fra de største og mest gennemgribende

Spørgsmaal i Statsretten til de mest specielle Tilfælde i Kommunernes Forvaltning og Fortidens Skattevæsen. I den Henseende indeholde hans Bøger og Tidsskrifter et uvurderligt Skatkammer for alle Tider, da han endnu havde den fulde og umiddelbare Forstaaelse af Forhold og Tilstande, hvis Aarhundreder gamle Kontinuitet senere er bleven saa fuldstændig afbrudt. Ved Siden heraf samlede han, selv og ved andre, et rigt Materiale til Landenes Lokalhistorie: Topografi og Statistik, tilfældige Minder, Aktstykker af enhver Art og oplysende Notitser om Skikke o. l. og fremkaldte Udarbejdelsen af historiske Afhandlinger, der dog sjælden gik ud over det stedbundne og nærliggende. Endelig fandtes der talrige Indlæg i Tidens mere praktiske Spørgsmaal paa det «statsborgerlige» Omraade, Lovgivningen, Statshusholdning og alle offentlige Indretninger. Naar der til Trods for dette rige Indhold ikke blot er noget tungt og provinsielt, men ogsaa noget ufuldstændigt og utilfredsstillende i saa meget af dette Forfatterskab, saa ligger Grunden dertil dels i det mangelfulde Materiale, som Bibliotheket i Kiel og Hertugdømmernes andre Samlinger frembøde, medens deres og Monarkiets Arkiver i Kjøbenhavn kun i ringe Grad bleve benyttede, dels i selve det disharmoniske Æmne, de to Hertugdømmers grundforskjellige Ret, Nationalitet og hele Historie, der ikke maatte fremdrages og sulles i sit rette Lys, men tværtimod skulde trænges tilbage og tvinges ind under en uhistorisk og derfor interesseløs Enhed.

I den Henseende fik da ogsaa F.s politiske Forfatterskab sin store Indflydelse baade paa det juridiske og det historiske. F. var ingenlunde fjendsk imod Danmark og dansk Historie; hans Modersmaal var jo dansk og han arbejdede meget og ufortrødent paa at overføre alt, hvad der fremkom i dansk Litteratur af Betydning for den politiske og borgerlige Udvikling, paa Tysk til praktisk Brug i Hertugdømmerne; i hans «Magazin» findes der mangfoldige Afhandlinger af David og andre samtidige Forfattere, oversatte af F. Naar han i sin Oversættelse af Allens Haandbog i Danmarks Historie foretog en Række vilkaarlige Forandringer i slesvig-holstensk Retning, var det ganske vist et stort litterært Misgreb; men hans hæderlige Karakter synes ikke at berettigge en Tvivl om, at han herved paa sin Vis handlede i god Tro. Han tog ogsaa tidlig (1816) Ordet for Indførelsen af dansk Rets- og Forretningssprog i Nordslesvig. Men ved Siden af holdt han paa Hertugdømmernes formentlige Ret til en selvstændig Forfatning og

en uafhængig politisk Udvikling ved Siden af Kongeriget. Han stod i den Henseende i skarp Modsætning til sin Kollega Chr. Paulsen, der optraadte saa bestemt for Slesvigs nationale og statsretlige Særforhold til det øvrige Danmark. For saa vidt som Modsætningen mellem disse to Mænd var mere end en rent individuel, er det mærkeligt at iagttage, at Paulsen havde medbragt sine stærke danske Sympathier fra et tysktalende Hjem i Flensborg, medens den dansktalende Bondesøn F. endnu som gammel Mand fandt Tilknytningspunkter for sin slesvig-holstenske Tankegang i sin Fødeegns gottorpske Kongehad; han fortæller om sine Bysbørns Minder fra forrige Aarhundrede, da det gjaldt om i onde Tider at bevare Troskaben mod den fordrevne Hertugslægt, medens alle Traditioner i Flensborg pegede tilbage paa Borgernes Hengivenhed for Danmarks Konger.

F. vaklede længe i sin Opfattelse af Tronfølgen for Hertugdømmernes Vedkommende, ligesom han var usikker over for Spørgsmaalet om disses Ret til en Forfatning; han var i det hele fra Karakterens Side en svag Mand, der lod sig bestemme af mere energiske Naturer. Betegnende for ham i den Henseende er hans Holdning i Stænderforsamlingen over for Spørgsmaalet om Indførelse af dansk Retssprog i Nordslesvig, som han selv til sin Tid havde foreslaaet, men som nu mødte Modstand hos hans Partifæller; han fandt da paa den mærkelige Udvej, at man for at være upartisk (som i Ungarn) kunde indføre Latin i Steden for Tysk. F. blev af Kongen valgt til Medlem af begge Stænderforsamlinger, fra 1838—44 var han desuden Præsident for den slesvigske. Denne Plads kunde han dog ingenlunde magte, efter at den egentlige Partikamp var brudt løs; ligesom Hertugen af Augustenborg paa tvang ham sine statsretlige Meninger, drev han ham ogsaa til den fornærmelige Optræden mod Hiort Lorenzen, og da han endda ikke gik vidt nok, gjenvalgtes han ikke 1846. Oprørets Udbrud synes han at have haft vanskeligt ved at forlige sig med, og den paa følgende demokratiske Grundlov og Lovgivning mishagede ham i høj Grad, skjønt han lod sig rive med af Strømmen og tog Sæde i de lovgivende Forsamlinger; han søgte forgjæves at virke for en mere maadeholden Optræden og en oprigtig Fred. Ved Fredericia mistede han en Søn, og kort efter brødes hans Kræfter aldeles; han døde 11. Maj 1850. — F. blev 1832 Etatsraad, 1840 Kommandør af Danebrog. Hans Hustru, ~~f. Hærens,~~ [af Flensborg, overlevede ham med 7 Børn.

[*Brothke, f. Falck (f. 1790 † 1857),*

Ved Siden af Dahlmann er F. den slesvig-holstenske Bevægelses vigtigste Talsmand og Forkæmper; medens Dahlmann gav den en almentysk og europæisk Baggrund, udformede F. med sin utrættelige Flid dens hjemlige Tankegang og smeddede dens Vaaben til den halvhundredaarige Agitation.

H. R(atjen), Zur Erinnerung an Nic. Falck, 1851. *A. D. Jørgensen.*

**Falckenthal, Tobias Friedrich, 1754—1820, Kirurg.** Hans Forældre vare Godsforpagter Johann Friedrich F. og Dorothea Catharina f. Engelken, og han fødtes i Schwabach i preussisk Pommern 25. Jan. 1754. Ved Faderens tidlige Død og Formuens Tab var hans Opdragelse vanskelig; men den opvakte Dreng fandt Velyndere, og da han tidlig viste Lyst til Lægekunsten, anbragtes han efter sin Konfirmation hos en dygtig pommersk Kirurg, hvor han erhvervede sig adskillige Kundskaber. For at uddanne sig videre drog han 1772 til Kjøbenhavn, hvor han først med megen Besvær maatte fægte sig igjennem, men derefter var saa heldig at vinde H. Callisens Yndest og derved 1779 faa Ansættelse under denne som assisterende Læge ved Søkvæsthuset. 1780 tog han den anatomisk-kirurgiske Examen ved Amfitheatret, 1782 erholdt han Indfødsret, 1784 blev han privat indskrevet som Student ved Universitetet. Det følgende Aar kunde han, efter at være bleven fritagen for den filosofiske Examen ved et kongeligt Reskript, med *Laudabilis absolvere* den fuldstændige Examen *medicum rigorosum*, hvorefter han udnævntes til Interimsdivisionskirurg omtrent samtidig med, at han indgik Ægteskab med Sara Christine v. d. Osten (f. 1765 † 1808), en Datter af Grosserer Johannes v. d. O. 1787 blev han virkelig Divisionskirurg med Bibeholdelse af sin Stilling ved Søkvæsthuset, 1788—89 forøgede han yderligere sin Avtoritet ved den Energi og Dygtighed, hvormed han bekæmpede ondartede Epidemier af Forraadnelsesfeber («Galdefeber») mellem Flaadens Mandskab. Han blev selv angreben af Sygdommen og var Døden nær. Nogle Iagttagelser fra disse Epidemier har han meddelt i Todes medicinsk-kirurgiske Disputereselskab og derefter publiceret, men i øvrigt foreligger der ingen Skrifter fra hans Haand; han var og vedblev at være den rene Praktiker. Imidlertid havde han gjort sig saa bemærket, at han 1789 endog modtog en Kaldelse til et anatomisk og kirurgisk Professorat ved Kiøls Universitet, hvilket han afslog. Ved Callisens Udnævnelse til Generaldirektør for Kirurgien 1794 erholdt F. dennes Poster som Admiralitetskirurg,

som Overkirurg og Meddirektør ved Søkvesthuset og som Læge ved Søkadetkorpset. Paa Slagdagen 2. April 1801 fik han rig Lejlighed til at udfølge hele sin overordentlige Energi og operative Færdighed. Da hans Amputationsknive efterhånden vare blevne sløve, lod han fra den nærmeste Isenkræmmer hente et Dusin Barberknive, fæstnede Bladet paa Skaftet ved Hæsteplasterstrimler og foretog saa med disse endnu 18 Amputationer samme Aften. 1805 blev han Medlem af det nyoprettede Sundhedskollegium, og s. A. erholdt han Diplom som Æresdoktor fra Kiels Universitet. Ved Aabningen af det nye, under hans Medvirkning oprettede Hospital for Søetaten i Nyboder 1806 blev han Medlem af dets Direktion og virkede fremdeles kraftig for Reformers Gjennemførelse paa Sømedicinalvæsenets Omraade. 1806 blev han Medlem af den angaaende Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn og Tugthuset paa Møen nedsatte Kommission. Han døde 29. Juni 1820. Callisen har i det kirurgiske Akademis Votering om Overlægeposten ved Søkvesthuset udtalt sig ugunstig om sin tidligere Myndlings Karakter og — samtidig med at anerkjende hans fremragende Dygtighed — stærkt beklaget sig over hans Færd mod sig; det er heller ikke usandsynligt, at F. i sin meget energiske Fremadstræben kan have forsyndet sig mod Taknemmelighedens Krav, hvorved det dog maa tages i Betragtning, at Lærlingen aabenbart efterhånden kom til at overgaa sin Mester som praktisk Kirurg, hvad der maaske i og for sig hos denne kan have fremkaldt en mindre venlig Stemning.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen II, 556 f. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Bibl. f. Læger I (1821), 451 f. Erslew, Forf. Lex.

*Jul. Petersen.*

Falk, Bo, —1350—. Af dette Navn har der i det 14. Aarhundrede levet flere (4) forskjellige Adelsmænd. Alt 1325 nævnes en B. F. blandt Kongens Forlovere, da Hr. Ludvig Albertsen overgav Hammershus, og han er vel den samme, som 1329 med Eske Krage paa Kongens Befaling fangede Bisp Tyge af Børglum, hvorfor de bandsattes og senere udelukkedes fra det mellem Bispen og Grev Gert 1337 sluttede Forlig. Dog synes denne B. F. nærmest at have hørt til Grev Gerts Tilhængere, da han nævnes paa dennes Side 1332 i Forliget med Kongen og Grev Johan. Han er altsaa sagtens forskjellig fra den B. F., som 1334 i Saxejøbing beseglede en Kontrakt mellem Junker Otto og Grev Johan af Henneberg. 1338 var

han i alt Fald død, thi da nævnes hans Enke, Gertrud Jensdatter, og det bliver saaledes den anden B. F., som forekommer efter denne Tid, og som bestandig optræder som en fuldtro Tilhænger af Kongehuset. Han er 1343 med sin Broder Peder Forlover ved Fredslutningen i Vordingborg og en af de 24 Mænd, blandt hvilke Udsendinger skulde vælges til det berammede Møde med Kong Magnus' Udsendinger, men s. A. fanges han af Holstenerne i det uheldige Sammenstød ved Fladsaa Mølle. Fangenskabet blev dog kun af kort Varighed, thi Aaret efter beseglede han Forliget i Sønderborg. 1346 var han endnu kun Væbner, men 1350 var han Ridder, ledsagede Kongen paa Tysklandsrejsen og afsluttede med flere Rigsraader i Lybek et Forbund mellem Kongen og de meklenborgske Hertuger. Da Kongen 1352 forlod Riget, var Hr. B. det fornemste verdslige Medlem i det da indsatte Regeringsraad. I 1356 nævnes han som Anfører for en Del i Sjælland samlede Krigsfolk og blev s. A. fangen paa en Sendefærd til Sverige. Hr. B., der endnu synes at have levet 1366, ejede Vallø og angives at have været gift med Cæcilie, Datter af Marsken Hr. Erik Nielsen Gyldenstjerne og Datterdatter af den bekjendte Marsk Peder Vendelbo. *Thiset.*

**Falkenberg, Gustav Adolf, 1816—86,** Officer, hører til en Familie, der i flere Slægtled har tjent i Hæren og tidligere skrev sig Falckenberg. Han er født 25. April 1816 i Viborg, hvor Faderen, Georg Frederik Krogh v. F., den Gang var Kapitajn ved 2. jyske Infanteriregiment († i Kjøbenhavn 1851 som Oberst), medens Moderen hed Anna Sophie f. Pahl. I 1829 blev han Landkadet og i 1836 Sekondlieutenant ved det oldenborgske Infanteriregiment i Rensborg. Ved Udnævnelsen til Premierlieutenant i 1842 kom han til 5. Jægerkorps i Kiel; da Oprøret udbrød 1848, forblev han sin Konge tro, arresteredes, men slap løs paa Borgernes Forbøn og undkom til Kjøbenhavn, hvor Kong Frederik VII tog meget naadig imod ham. 28. Maj om Morgenens blev han ansat ved 3. Jægerkorps, hvor med han samme Dag deltog i Kampen ved Nybøl og senere i Kampen ved Dybbøl, hvorefter han erholdt Dannebrogordenens Ridderkors ved Revuen paa Lerbæk Mark. I 1849 kom han til 1. Forstærkningsjægerkorps som Kompagnikommandør og deltog i Træfningerne i Sundeved samt i Slaget ved Fredericia. Under dette havde F. ved sin resolute Optræden en væsentlig Del i, at o. 650 Oprørere bleve tagne til Fange samt et Halvbatteri erobret.



Kort efter udnævntes han til Kapitajn, men maatte saamtidig indlægge sig paa Sygehuset. 13. Okt. 1849 blev han dog ægteviet til Cathrine Eleonore Marie Christine Nyebølle, Datter af Fåbriker Johan Gerhardt Georg N. I 1850 blev han Chef for Soldatesken paa Linjeskibet «Skjold»; hermed besatte han Ekernførde, som han forsvarede mod Oprørerne 12. Sept. Han blev dernæst Kommandant i Byen og gjorde derfra flere Strejftog. I Begyndelsen af 1851 kom han tilbage til 1. Forstærkningsjægerkorps, stod en kort Tid ved 4. Bataillon og kom saa i 1852 til 10. Bataillon, hvorfra han i 1861 blev forsat til 6. Bataillon i Slesvig.

Ved Krigsforberedelserne i 1863 — han havde erholdt Majors Karakter om Foraaret — blev han Bataillonschef ved 6. Regiment, hvilken Stilling han beklædte under hele Krigen; han deltog først i Danevirkes, senere i Dybbøls Forsvar. I Juli blev F. Major og efter Krigen Chef for 6. Regiment (senere 6. Bataillon) i Viborg, hvilken Stilling han beholdt ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867, da han forfremmedes til Oberst. I 1874 blev han Chef for 29. Bataillon, og 2 Aar senere stilledes han til Raadighed for 2. Generalkommando, men blev i 1879 atter Chef for 6. Bataillon og førte om Sommeren Brigade i Lejren ved Hald, hvorefter han erholdt Kommandørkorset af 2. Grad. Han stilledes derpaa til Raadighed for 1. Generalkommando og afgik i Okt. 1880 paa Grund af Alder fra Hæren. F. vedblev dog at have samme Interesse for sit Kald som tidligere, og med en sjælden Utrættelighed deltog han i Arbejdet for at udbrede Oplysning i Folket angaaende «Forsvars-sagen». Ved de talrige Rejser i dette Øjemed fik hans Helbred omsider et alvorligt Knæk, og da han desuagtet efterkom en Anmodning om at holde Foredrag i Kjøge (Kongens Fødselsdag 1886), kastedes han paa Sygelejet, der 16. April endte med Døden.

Oberst F., der i Anledning af sit 50 Aars Officersjubilæum 1. Jan. 1886 blev benaadet med Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad, var en dygtig Fører, en tapper Soldat og en udmærket Kammerat, højt elsket af sine Soldater. Jagt var en af hans Hovedpassioner.

Vort Forsvar Nr. 140. Nationaltid. Nr. 3472. M. Koch, Store og gode Handlinger gennem 100 Aar. P. N. Nieuwenhuis.

**Falkenskjold, Arnoldus**, 1743—1819, Landmand, fødtes 11. Juni 1743 i Kalundborg og var en Søn af Oberstlieutenant Martin de F. og Dorothea Sophie f. Schack. Først bestemt til

militær blev han Officer ved det sjællandske Dragonregiment, 1772 udnævntes han til Major, 1783 afskedigedes han og fik senere Obersts Rang. 1779 købte han for 72000 Rdl. Sæbygaard og Gods, hvor han paa 28 Gaarde gav Bønderne Hoverifrihed imod en Pengeafgift og udlagde Halvdelen af Hovedgaardens Marker til Bøndergaardene. 1797 solgte han Sæbygaard for 175000 Rdl. og købte det forrige kongelige Lystslot Sophienberg i Hørsholm Sogn, hvilket han ejede til sin Død, 15. Maj 1819. Han ægtede 1775 Elisabeth Sehested (f. 1751 † 1843), Datter af Oberstlieutenant And. S. til Broholm. F. ejede — som «Økonom. Korrespondent» udtrykker sig ved Anmeldelsen af hans Død — «en herlig Takt for Landvæsenet», hvad han viste baade som Praktiker og som Forfatter: han var en ualmindelig fremmelig Landmand, den første her i Landet, der indførte engelske Svin, af hvilke han overlod andre Landmænd over 500 Grise, og vistnok ogsaa den første, der oplærte Landvæsenselever, der maatte tjene i 3 Aar hos ham. Som Forfatter tog han ikke blot Del i den store Landbrugsdiskussion, men i Datidens Tidsskrifter skrev han saglig om agrariske Æmner, saaledes om Svineavl, om Brugen af Rodfrugter til Kreaturers Fedning (1804), om Faars Fodring med Kartofler, om Hindringerne for Agerdyrkningens Fremme osv.

Christensen, Hørsholms Hist. Nyerup, Lit. Lex. Erslew, Forf. Lex.

*H. Hertel.*

**Falkenskjold, Seneca Otto**, 1738—1820, Officer, en Broder til den foregaaende, blev født 15. April 1738 i Slagelse, og Faderen, der ønskede, at han skulde følge den militære Løbebane, fik ham ansat i et Regiment, da han kun var 13 Aar gammel. Efter en saadan tidlig Ansættelse laa den Fare nær, at han kunde blive en uvidende Garnisonsofficer; men han var en opvakt, livlig Natur, der ønskede at se sig om i Verden og at uddanne sig under større Forhold. Ganske ung gik han derfor i fransk Tjeneste under Syvaarskrigen, kæmpede med i flere Slag og blev saaret. Efter at Krigen var endt, vendte han tilbage til sit Fædreland og fik et Kompagni i Regimentet Delmenhorst, der laa i Garnison i Norge; men han higede snart efter atter at komme udenlands, og med Orlov fra sit Regiment foretog han Rejser omkring i forskellige europæiske Lande. Da han var vendt tilbage der fra, blev han 1768 udnævnt til Generaladjutant og fik Kammerherrenøglen. Han havde kjendelig Vind i Sejlene; men hans Ærgjerrighed og rastløse Higen

efter Virksomhed paa en større Skueplads bragte ham til snart (1769) at søge Ansættelse i den russiske Hær under den Krig mellem Rusland og Tyrkiet, der var udbrudt i Aaret 1768. Han fik Stilling som Oberstlieutenant i Ingeniørerne og udmærkede sig i den Grad baade ved Intelligens og personlig Tapperhed, at han var en af de 12 første Officerer, der opnaaede den nylig oprettede St. Georgs-Orden. Ogsaa avancerede han til Oberst, og en glimrende Karriere i den russiske Hær syntes at ligge aaben for ham.

Imidlertid var Struensee kommen til Magten her hjemme. Paa alle Punkter skulde der reformeres, og Struensee trængte til Mænd, der ikke hang i gamle Fordomme. Da blev hans Opmærksomhed henledt paa F., der baade var en ypperlig Officer, havde set sig godt omkring i Verden, havde deltaget i to store Krige og havde nøje Kjendskab til tvende Stormagtshære. Han lod ham altsaa kalde hjem, og F. fulgte, om end nødig, Kaldet. Paa Vejen hjem ad havde han i Petersborg Lejlighed til at se den Forbitrelse, som Struensee her havde vakt ved at ville fjærne den dansk-norske Stats Politik fra den nøje Samvirken med Rusland, særlig med Hensyn til Sverige, der i de nærmest foregaaende Aar havde været betegnende for den ældre Bernstorffs Ledelse af Statens ydre Politik. Efter hvad han selv fortæller, blev han af de tvende Mænd, der i dette Øjeblik havde den største Indflydelse paa den udenrigske Styrelse i Rusland, Panin og Saldern, stærkt opfordret til at følge Kaldelsen hjemme fra for i Kjøbenhavn at modarbejde den anti-russiske Strømning. Dette gjorde han ogsaa, da han kom hjem, og maaske virkede hans Forestillinger med til, at Struensee besluttede at forsøge en Tilnærmelse til Rusland. Han sendte F. selv (1771) til Petersborg med Tilbud om at ville lade danske Krigsskibe forene sig med den russiske Flaade i Middelhavet under dens Kampe med Tyrkerne; men denne Sendelse slog ganske fejl, da Rusland aldeles ikke brød sig om Hjælp mod Tyrkerne. Imidlertid var F. efter sin første Hjemkomst fra Rusland bleven Oberst ved Livregimentet, og da hans mislykkede Sendelse til Petersborg var endt, fik han Sæde som Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet. Han tilraadede i denne Stilling forskellige Forandringer i Hærvæsenets Ordning. Ogsaa gjaldt han for at være en nær Tilhænger af Struensee, og han modtog forskellige Pengegaver af Statskassen, som Struensee fik anvist ham.

Hvis man kan stole paa hans egne Meddelelser, saa han imidlertid klart det uholdbare i Struensees Stilling og var ikke

blind for, hvor urigtig denne bar sig ad med at gennemføre sine Reformers, ogsaa dem, der i og for sig vare sunde og forstandige. Han fraraadede Struensee indstændig at gaa for hastig frem. Men hvor lidt han end hørte til dennes blinde Beundrere, blev han dog draget med i hans Ulykke. Rimeligvis har han haft bitre Fjender i de højere Officerer, der spillede en vigtig Rolle ved Katastrofen 17. Jan. 1772. Han blev fængslet samtidig med Struensee og behandlet med skammelig Vilkaarlighed. Først efter at have været holdt i o. 7 Ugers utaalelige Arrest, blev han stillet for en Kommission og maatte besvare en Række Anklagepunkter, det ene mere urimeligt og smaaligt end det andet, og iblandt hvilke et af de værste var, at han en Gang, da han med sit Regiment mødte Arveprinsen, havde ladet Musikken blive ved at spille og ikke givet Plads til, at Prinsen kunde komme forbi. Men hvor taktløst dette end var, saa berettigede dog hverken denne Forsøelse eller, hvad der ellers blev lagt ham til Last, Magthaverne til, uden at hans Sag blev Gjenstand for en formelig Rettergang, at sende ham i Forvisning paa Livstid til Munkholm. Han ankom her til 4. Avg. 1772. Uagtet dette Fængsel visselig var et alt andet end indbydende Opholdssted, og skjønt han døjede af det barske Klima og mange Ubekvemmeligheder, blev han dog i det hele ikke haardt behandlet. Han kunde i rigt Maal hengive sig til litterære Sysler, og han affattede her en Del af sine Memoirer. Det gjør et tiltalende Indtryk at se, hvorledes han bevarede Friskhed nok til at kunne glæde sig over det storladne Indtryk, som Stedets Natur gjorde paa ham.

Lykkeligvis blev der ikke gjort Alvor af Domfældelsen til livsvarigt Fængsel. Han blev (21. Avg. 1776) benaadet, saaledes at han kunde tage Ophold i Provence eller Languedoc; men han maatte forpligte sig til aldrig at forlade denne Egn uden kongelig Tilladelse og ej heller træde i nogen fremmed Magts Tjeneste. Det følgende Aars Foraar tog han Ophold i Montpellier (12. April 1777); men et Par Aar efter flyttede han (1780) med Regeringens Tilladelse til Lausanne. Imidlertid havde han baade i Rusland og hjemme i Danmark efterladt sig Mindet om at være en begavet Mand. Da Petersborger-Hoffet i Slutningen af 1787 paa ny kom i Krig med Tyrkerne, lod det foreslaa i Kjøbenhavn, at man her skulde tillade ham at gaa i russisk Tjeneste; men dette vilde Regeringen ikke gaa ind paa. Formodentlig har den ment, at han kunde gjøre Skade derovre ved at give Luft for de bitre Følelser, der sandsynligvis fyldte ham, imod Forholdene i hans Fædreland. Den

foretrak at kalde ham hjem (Foraaret 1788). Men skjønt Styret nu var i Hænderne paa Modstanderne af den Regering, der havde sat ham paa Munkholm, passede han ikke her i Landet. Under den svære Modgang, han uretfærdig havde lidt, var han bleven skarpt kritisk med Hensyn til mange Forhold i Hjemmet, og hans Meninger om, hvorledes Danmark-Norges Hærvæsen burde indrettes, stemmede kun lidt med det stramme Exercervæsen, hvori den unge Kronprins Frederik havde forelsket sig. Han fandt desuden, at der ikke blev givet ham Oprejsning nok for den Uret, han tidligere havde lidt. Han vendte derfor snart tilbage til Lausanne. Endnu en Gang saa det ud, som om han skulde komme i Virksomhed. Det var, da den dansk-norske Regering senere i samme Aar (1788) blev trukket ind i Krigen mellem Sverige og Rusland. Den kaldte ham da atter hjem, i det han tillige blev udnævnt til Generalmajor; men netop som han vilde tiltræde Rejsen, fik han Underretning om, at der var sluttet Vaabenstilstand. Dog vandt han den Fordel, at han fra nu af kom til at oppebære en anstændig Pension hjemme fra, der satte ham i Stand til sorgfrit at tilbringe Resten af sine Dage ved Genfersøens skønne Kyst, sysselsat med Læsning og i en Kreds af Mænd, som han satte Pris paa, deriblandt Reverdil. Han døde 30. Sept. 1820. Han var ugift.

F.s Liv gjør et vemodigt Indtryk. Han blev uretfærdig behandlet, og i det hans gode Evner langt fra ret kom til Anvendelse, fik vort Fædreland ingenlunde den Nytte af ham, som han under gunstigere Forhold kunde have gjort. De Memoirer, han har efterladt sig, og som foreligge i en Bearbejdelse af en fransk Schweitser, Secretan, give vistnok ikke mange Oplysninger af Interesse med Hensyn til Struensees Katastrofe, de ere tilmed ikke sjælden skrevne i en noget kjedelig, docerende Stil; men mange af hans Bemærkninger om samtidige, særlig danske Forhold læses med Interesse. Hvor kritisk han end kan være, gjør han dog Indtryk af at have været en billig tænkende Mand, og det maa i høj Grad anerkjendes, at han trods alt, hvad han led 1772, dog senere kunde tale derom med saa megen Ro, som han gjorde.

Memoires de M. de Falckenskjold, Paris 1826. Erslew, Forf. Lex.

*E. Holm.*

Falkenthal, s. Falckenthal.

Fallesen, Lorentz Nikolai, 1757—1824, Præst, er født i Binderup, Bjert Sogn, Nørre Tyrstrup Herred, 20. April 1757. Forældrene, Niels F. og Anna Sophie Lauridsdatter, vare vistnok

Bønderfolk. Han deponerede fra Haderslev Skole 1777, blev theologisk Kandidat 1784 og s. A. residerende Kapellan i Tikjøb. 1790 blev han Præst i Citadellet, 1793 Præst i Søborg og Gilleleje, 1797 2. og s. A. 1. Kapellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, 1808 Sognepræst ved Trinitatis Kirke sammesteds, hvorfra han tog sin Afsked paa Grund af Svagelighed 1824; s. A. døde han 11. Juli. — Han ægtede 1784 Louise f. Povelsen (f. 1744 † 1803), Datter af Gartner Jørg. Fred. P. paa Jægerspris, og efter hendes Død 1804 Sara Hammer (f. 1776 † 1855), Datter af Sognepræst Morten H. i Helsingø.

F. har især Betydning som Udgiver af en lang Række theologiske Tidsskrifter, «Magasin» og «Nyt Magasin for Religionslærere» (12 Bd., 1793—1802), «Theologisk Maanedsskrift» (12 Bd., 1803—8), «Theologisk Kvartalsskrift» (2 Bd., 1809). De temmelig talrige Prædikener og Afhandlinger, han heri selv har meddelt, hæve sig i ingen Hensende over det almindelige i denne Rationalismens gyldne Tid; han hører dog nærmest til dennes højre Side, der fremhæver «Religiøsitetens» Betydning, og en stor Mængde af de Bidrag fra andre, han har optaget, gaar netop ud paa at jævne Overgangen fra de gamle kristelige Forestillinger til dem, man nu vilde sætte i deres Sted. F. oplevede dog, at selv i hans egen Kirke kom der til at lyde en Prædiken, der var forskjellig fra den, han havde været Talsmand for; det var som hans Kapellan, Jørgen Thisted i Aarene 1822—24 vakte en stor Opsigt i Kjøbenhavn.

Erslew, Forf. Lex. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 281 f. 507.

*L. Koch.*

Fallesen, Ludvig Sophus, 1807—40, Forstdocent og Matematiker, blev født 25. Juni 1807 i Kjøbenhavn. Hans Fader var ovfr. nævnte Sognepræst Lor. Nik. F. 1825 blev F. Student, 1830 vandt han Universitetets Guldmedaille for en matematisk Afhandling og tog kort efter juridisk Examen; 1832 konkurrerede han forgjæves til Universitetets matematiske Lærerpost, og det næste Aar tog han Magistergraden. Det var dog ikke som Jurist eller Matematiker, men som Forstdocent, at F. fik sin officielle Virksomhed. Efter en 2aarig Studierejse i Tyskland, Frankrig og Italien begyndte han 1835 i Kjøbenhavn at holde Forelæsninger over «Forstvidenskab»; det følgende Aar blev han udnævnt til Forstdocent med Forpligtelse til at læse over «Forstvidenskab», Læren om Jagtvæsenet, Matematik, Forst- og Jagtlovgivning, fik Titel af Professor og blev

Medlem af Forst-Examinationskommissionen. 1837 ægtede han sit Sødskendebarn Nicoline Christiane Smith, Datter af Pastor Eiler Hagerup S. og senere gift med Forstdocent, Professor Joh. Fr. Hansen. Efter længere Tids Svagelighed døde F. allerede 13. Dec. 1840. I sin kortvarige Virksomhed fik han Lejlighed til at foreslaa og for en Del at gennemføre en særdeles fornuftig Ordning af Skovbrugsundervisningen; et Vidnesbyrd om hans Interesse for Fagets juridiske og statsøkonomiske («politiske») Del er hans «Kronologisk Samling af kongelige Forordninger og aabne Breve, Forst- og Jagtvæsenet angaaende» (1836); i 1839 udgav han desuden en Oversættelse af Ricardos Værk «Political economy and taxation».

Erslew, Forf. Lex. A. Oppermann, Bidr. t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

-- Efter v. Schmidts Død konkurrerede hans 3 Disciple C. Jürgensen, Ramus og L. S. Fallezen 1832 om det derved ledigblevne Professorat i *Mathematik* ved Universitetet, hvilket gaves til Ramus. De nævnte, da ganske unge, Mænd vare de nærmeste til at fortsætte den Udvikling af Mathematikken her hjemme, som var begyndt saa godt af Degen og v. Schmidten. F. hindredes dog ved andre Beskæftigelser og ved sin tidlige Død i at bidrage saa meget hertil, som han synes at have givet Grund til at vente. Hans eneste videregaaende matematiske Arbejde er hans Magisterdisputats 1833 («De natura et proprietatibus quibusdam caloris»); den fortjener Opmærksomhed som en Forløber for den mekaniske Varmetheori. Desuden har han skreven en Lærebog: «Begyndelsesgrunde i den rene Mathematik» (1834). Kunde dens fuldstændige Begrundelser og systematiske Fremstilling end den Gang ikke trænge ind i Skolerne, har den vist, hvad man i disse Henseender maatte og kunde fordrø, og har derved bidraget til den raskere Udvikling af Mathematikundervisningen her i Landet, under hvilken ogsaa den er gaaet i Glemme.

H. G. Zeuthen.

Fallezen, Morten Edvard, f. 1817, Officer, Politiker og Theaterchef. F. er født i Kjøbenhavn 29. Jan. 1817 og Søn af ovfr. nævnte Lor. Nik. F. Han blev i 1834 privat dimitteret til Universitetet af senere Overlærer Krebs, tog 1835 2. Examen, gik paa Højskolen og udnævntes 1846 til Premierlieutenant i Artilleriet. Han deltog med Hæder i begge de slesvigske Felttog, var med i mange Træfninger, f. Ex. ved Dybbøl, Isted og Bustrup, og gjorde sig stedse bemærket ved sin Koldblodighed og sit Mod. Han blev Kapitajn

1853 og var ved Krigens Udbrud 1864 Batterichef i Rensborg. Ved Hærreduktionen i Foraaret 1865 traadte F., hvis Helbred var blevet stærkt nedbrudt under det sidste Felttog, ud af aktiv Tjeneste, blev Medlem af den internationale Kommission i Anledning af Wiener-Fredens § 19 (Værnepligtsforholdene i Hertugdømmerne) og udnævntes 1866 til Oberst og Chef for Bornholms Væbning samt Udskrivningschef for 6. Kreds. -- Allerede tidlig begyndte F. at tage Del i det politiske Liv. Han stillede sig 1858 til Valg til Folketinget i Assens, faldt igjennem, men valgtes, da hans Modstander kort efter døde, ved Kaaring ved Suppleringsvalget. Han repræsenterede Assens-Kredsen indtil 1866, da han trak sig tilbage for N. Andersen, og stillede sig samme Aar i Rønne, hvor han ogsaa valgtes, men fra hvilken Kreds han 1869 fortrængtes af Lucianus Kofod. Han blev 1874 Landstingsmand for Bornholm og indtog denne Stilling til 1882, da han maatte trække sig tilbage, eftersom han da ikke mere havde fast Ophold i Kredsen. Paa Tingene har F. altid hørt til Højrepartiet uden dog derfor at lade sig indrangere blandt de national-liberale; snarere hævdede han i Tingene sin særlige, uafhængige Stilling, men stemte dog i alle vigtigere Sager med Højre og udmærkede sig som Taler ved sit flydende, klare Foredrag og sin store Slagfærdighed i Replikken, Egenskaber, der ogsaa have lagt sig for Dagen i hans publicistiske Arbejder. F. har navnlig ved to Lejligheder glimret som Taler, første Gang, da han i Anledning af nogle nedsættende Ytringer i Folketinget om Hæren tog denne i Forsvar med stor Varme og Styrke, anden Gang, da han i et formfuldendt Foredrag talte for Dødsstraffens Afskaffelse i Danmark uden dog at sejre med sit Forslag.

F. blev 1. Juli 1876 udnævnt til Chef for det kgl. Theater og Kapel og har siden den Tid beklædt denne vanskelige Stilling, i hvilken han, navnlig i de første Aar, arbejdede med stor Energi for at afskaffe mangan gammel Slendrian, bringe mere Liv i Virksomheden og skaffe Personalet bedre Kaar. --- F. blev Kammerherre 1872 og fik Kommandørkorset af 2. Grad 1876, af 1. Grad 1884. Han blev gift 1851 med Frk. Poulina Funck og, efter at dette Ægteskab var opløst 1858, anden Gang med Frk. Amanda Flora Mathilde Thomsen (f. 9. Dec. 1835), Datter af Postmester i Odense Ove T. og Elisa f. Beyer. Frøken T. debuterede som Skuespillerinde paa det kgl. Theater 1. Sept. 1857 som Fru Renaud i «Husholdningspolitik», optraadte sidste Gang 29. April 1860 og virkede derefter et Par Sæsoner ved Kasinos Theater. *Edgar Collin.*



**de Falsen, Christian Magnus**, 1719—99, Justitiarius, en Søn af ndfr. nævnte Enevold de F. († 1761), fødtes 12. Dec. 1719, blev allerede 1737 Kancellisekretær, 1745 virkelig Kancelliraad og Protokolsekretær i Højesteret, 1750 Justitsraad og 1754 virkelig Justitsraad samt o. 1760 Assessor i Højesteret. Ligesom Faderen nærrede han Interesse for Scenen og har oversat nogle Skuespil for Kjøbenhavns Theater, af hvilke enkelte ere trykte.

1765 kom han først til Norge, i det han i Forening med Admiral H. H. v. Rømeling og Justitsraad B. de Cederfeld blev Medlem af den Kommission, der skulde undersøge det i Bergen i Anledning af Extraskatten 18. April s. A. stedfundne Opløb, og som s. A. ogsaa paalagdes Undersøgelsen af lignende Uroligheder i Ryfylke; F. anses som den egentlige Forfatter af de to Betænkninger herover. Maaske som Aerkjendelse af udvist Dygtighed blev han 29. Nov. s. A. udnævnt til Justitiarius i Overhofretten i Norge og fungerede som saadan til 1788, da han tog Afsked, efter at han imidlertid 1766 var bleven Etatsraad og 1776 Konferensraad. Han afgik ved Døden i Oslo 1. Jan. 1799. — 4. Maj 1753 var han bleven gift med Else Thestrup (f. 1729), en Datter af Etatsraad, Professor juris og Højesteretsassessor Christian T. og Karen f. Fogh. Deres eneste Barn var den nedennævnte, som Digter og Embedsmand højt ansete Enevold de F.

Moe, Tidsskr. f. norsk Personalhist. II, 76 f. J. S. Munch, Saga III, 307 ff.  
*H. J. Huitfeldt-Kaas.*

**Falsen, Christian Magnus**, 1782—1830, norsk Højesterets-Justitiarius, Politiker og Forfatter, Søn af ndfr. nævnte Enevold de F. († 1808), fødtes i Oslo 14. Sept. 1782. Omhyggelig forberedt blev han Student med Udmærkelse i 1798 og tog i 1802 juridisk Examen. I 5 Aar fungerede han som Prokurator ved Akershus Stiftsoverret, flyttede derpaa til Kjøbenhavn og blev i 1807 Advokat ved den dansk-norske Højesteret. Efter Kjøbenhavns Bombardement drog han tilbage til Norge. Paa Ansøgning af Faderen, der paaberaabte sig sin egen lange Tjeneste, blev han i 1808, 26 Aar gammel, Sorensskriver i Follo. I denne Stilling tilbragte han paa sin Ejendoms-gaard Vollebæk i Aas 6 Aar, uden Tvivl de lykkeligste i hans Liv, indtil Aaret 1814 kaldte ham til Deltagelse i det politiske Liv, som da tog sin Begyndelse i Norge. Medens hans Broder, Byskriver Carl Valentin F. (til sidst Stiftamtmand i Christianssand, f. 1787 † 1852) i Thronhjem satte sig i Spidsen for en Adresse til Prins

Christian Frederik, hvori udtaltes Ønske om en Konstitution, vare Chr. M. F. og Lektor J. G. Adler allerede i de første Dage af Febr. beskæftigede med at udarbejde Udkast til en saadan. 17. Marts blev F. valgt til Medlem af Rigsforsamlingen for Akershus Amt. Først efter dette Valg kom han i personlig Berørelse med Christian Frederik, som tidligere havde været ugunstig stemt mod ham ligesom mod Broderen, men nu modtog ham naadig og bad ham indsende sit Konstitutionsudkast, hvilket ogsaa skete. Hvilken Andel hver af Forfatterne har haft i det fælles Værk, kan ikke med Bestemthed afgjøres, men Adlers Andel maa i alt Fald antages at have været betydeligere, end enkelte Forfattere have villet indrømme. Prinsen skrev 3. April i sin Dagbog, at Udkastet i visse Henseender behagede ham meget, og at han fandt Magten godt fordelt mellem Kongen og Folkerepræsentationen. De Anmærkninger, Prinsen havde gjort ved Enkeltheder, meddeltes Forfatterne, og Udkastet underkastedes en Bearbejdelse, forinden det blev trykt. I den 10. April sammentrædende Rigsforsamling spillede F. en Rolle, der sikrer ham, fremfor noget andet Medlem, Æren og Ansvar for dens Værk. Medens han nogle Uger i Forvejen skal have bekjendt en ganske anden politisk Tro, blev han paa Ejdsvold strax Leder af Majoriteten, det saakaldte Selvstændighedsparti, og som saadan fra første Øjeblik den mægtigste Mand i Forsamlingen. Som Formand i Konstitutionskomiteen ledede F. de forberedende Forhandlinger om Grundloven, hvorved hans og Adlers Forslag var et meget nyttigt og stadig benyttet Grundlag, som han nødigt fraveg. Hans Optræden paa Ejdsvold vakte i høj Grad Modpartiets Uvilje. «Ubehageligt var hans Væsen,» skriver den sindige Jacob Aall i sin Dagbog, «haard og stødende hans Tale, mørk og barsk hans Mine i Forsamlingen.» Her skal for øvrigt kun nævnes, at han under Forhandlingerne om Adelen frasagde sig sit Adelskab. Strax efter Rigsforsamlingens Slutning udsendte F. et lidet Skrift, hvis Hensigt fremgaar af dets Titel: «Hvad har Norge at haabe, hvad har det at frygte af en Forbindelse med Sverige, og under hvilken Betingelse kan denne Forbindelse ene være ønskelig?» Forfatterens Svar, der viser, at han hørte til de i Christian Frederiks Planer indviede, gik ud paa, at det svenske Folk kun behøvede at vælge denne til Tronfølger, saa var Foreningen opnaaet, da Norge i saa Fald ikke behøvede at frygte for sine Rettigheder og sin Frihed.

De paafølgende Krigsbegivenheder fulgte F. med glødende Harme, og under Forhandlingerne om Moss-Konventionen, hvori

han deltog som tilkaldt Medlem af Statsraadet, fattede han sin Beslutning. Han søgte og fik Nordre Bergenhus Amtmandsembede, som han allerede 21. Okt. overtog. At han hørte til de Embedsmænd, som gjorde Vanskeligheder ved at aflægge Embedsedden i den af den nye Regering foreskrevne Form, maatte naturligvis styrke Statholderen Grev Essen i hans Forestilling, at F. var «danksindet». I Jan. 1815 udsendte han to Smaaskrifter, hvoraf det ene, «Norges Odelsret, med Hensyn paa Rigets Konstitution», giver et Indblik i hans politiske Tankegang. Han erklærer sig for en Discipel af Tyge Rothe og anser Landets nye Forfatning i det væsentlige overensstemmende med den, som Haakon Adelstensfostre gav, og som i Aarhundreder sikrede Nordmændene Menneskeret og borgerlig Frihed. Odelsretten, der altid havde været den norske Friheds sande Palladium, ansaa han fremdeles som Grundvolden for Norges hele Konstitution og som Betingelse for dennes Varighed i Fremtiden. Magten burde være hos Odelsmændene og Grundejerne; at Embedsmændene som saadanne havde faaet Stemmeret, var principstridigt, om end hensigtsmæssigt; Lejlænderne havde man paa Grund af deres Talrigbed ikke kunnet udelukke, men at Borgere uden Gaard og Grund havde faaet Stemmeret, ansaa han for urigtigt.

Med disse Anskuelse mødte han som Repræsentant for sit Amt paa Stortinget i 1815—16, hvor hans Kjærlighed til Odelsbonden snart synes at have tabt sig; i et polemisk Skrift fra Okt. 1815 indrømmer han, at det vilde være meget tjenligt, om de egentlige Bønders Repræsentationsret indskrænkedes, i det mindste indtil de havde erholdt en Grad af Oplysning, der gjorde dem skikkede til at sidde i en lovgivende Forsamling. Skjønt oftere hindret ved Sygdom, var han en virksom og indflydelsesrig Tingmand, maaske den betydeligste efter Christie; men hans Tingfærd gav Samtiden oftere Indtryk af, at han var Demagog.

Ved Stortinget i 1818 mødte F. atter frem som valgt for Nordre Bergenhus Amt, men blev afvist, fordi han var bosat i Bergens By, uden for sit Amt, da det saakaldte Bostedsbaand, som Stortingets Flertal i 1815 ikke vilde gaa ind paa, nu sejrede. Harmfuld vendte han tilbage til sit Amtmandsembede, som han beklædte indtil 1822. Han roses som en rask og driftig Embedsmand, men synes stundum at have været alt for rask. I Slutningen af 1817 udgav han et for Menigmand bestemt Skrift om Norges Grundlov, som siden voldte ham Ubehageligheder. Han udtalte sig her for en saadan Grund-

lovsforandring, at hvert Amt skulde vælge mindst en Repræsentant af Embedsklassen og en af Jordbrugsklassen. 1817—21 udgav han sammen med J. Rein og H. Foss «Den norske Tilskuer». I 1819 kom Statholderen Grev Sandels til Bergen; han fandt Behag i F. og roste ham for Kongen. I Sept. 1820 valgtes han til Stortingsmand for Bergens By i Steden for Christie, som ikke vilde modtage Gjenvalg. I Regeringskredse gjorde man sig Forhaabning om, at F. paa det kommende Storting vilde føle sig frastødt af de mange mislige Elementer og blive en Støtte for den gode Sag.

Paa Stortinget i 1821 søgte F. forgjæves gennem Reglementsforandring at faa Statsraaderne ind i Tinget, en Forandring, som han allerede i Dec. 1818 havde udtalt sig for, og som han troede vilde hæve og løfte det offentlige Liv. I Adelssagen stillede han — denne Gang Odelstingsmedlem — strax Forslag om Gjentagelse af den paa de to foregaaende Storting vedtagne Lov om Adels Ophævelse, men han hørte til dem, som siden gik ind paa Sagens Udsættelse, uden at kunne sætte sin Mening igjennem. Det endnu vigtigere Spørgsmaal om Opgjøret med Danmark behandlede af en Komité med F. som Formand. Tidligere havde han fortolket Grundlovens § 93 saaledes, at den danske Statsgjæld skulde være Norge uvedkommende. Langsomt og modstræbende kom han til en modsat Erkjendelse, men da han havde faaet Syn for Farerne ved at nægte Gjælden, stillede han sig frygtløst i Spidsen for dem, som kæmpede for og drev igjennem Anerkjendelse af Overenskomsten med Danmark. F. fremsatte en Del Grundlovsforslag, der sammen med hans Holdning for øvrigt opfattedes som Vidnesbyrd om et stort politisk Frafald. Forslagene sigtede bl. a. til Statsraadernes Deltagelse i Stortingets Forhandlinger og Lagtingets Omdannelse til en mere selvstændig Afdeling af Nationalforsamlingen, der skulde fremgaa af dobbelt indirekte Valg; Bønderne vilde han have aldeles udelukkede af Lagtinget. I Forbindelse med de paa samme Ting fremsatte kongelige Grundlovspropositioner vilde F.s Forslag have bevirket en indgribende Forandring i Forfatningen. Under den navnlig i Anledning af Statsgjældssagen stærkt ophidsede Stemning rejste sig i Maj 1821 mod ham en af de voldsomme Forfølgelser, der karakterisere det norske Demokrati. Den Maade, hvorpaa «Grundlovens Fader» behandlede, gjorde et stærkt Indtryk paa Samtiden. «Aldrig er nogen Mand,» siger J. H. Vogt, «bleven mere rasende forfulgt og tilhullet i Tale og Skrift; ikke én gaves der, som vilde forsvare ham, eller som kunde gjøre det uden Fare

for, at Angrebet blev endnu hadskere.» F.s Upopularitet naaede sit Højdepunkt, da han 4. Maj 1822 kaldtes til at overtage det nye Generalprokurørembede.

Af Stortinget i 1824 blev han, som nu var bosat i Christiania, ikke Medlem. Gjennem Pressen søgte han at virke for sine egne og for Kongens Grundlovsforslag. Ligesom han i sine Forslag aabent havde vedkjendt sig sine ringe Tanker om Bønderne som Nationalrepræsentanter, saaledes omtalte han overalt med Haan og Bitterhed den Grundlovs Ufuldkommenheder, han selv havde været med at istandbringe. Stortinget forkastede enstemmig Forslagene; det androg ogsaa om Ophævelse af Generalprokurørembedet. Stillingen blev F. utaalelig, og han søgte og fik (5. Maj 1825) det efter Christie ledige Bergens Stiftamtmandsembede. Under al denne opslidende Kamp havde han udgivet en Norges Historie til 1319 (4 Bd., Chra. 1823—24), der tiltalte Samtiden, men er uden videnskabelig Betydning.

F.s Liv er fra denne Tid kun et Embedsmandsliv. I 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub> Aar var han Stiftamtmand i Bergen og Amtmand i Søndre Bergenhus Amt. 18. Dec. 1827 blev han Justitiarius i Højesteret uden at være indstillet af Regeringen, som frygtede hans Lidenskabelighed. Hans Kraft var imidlertid brudt, og 13. Jan. 1830 døde han, kun lidt over 47 Aar gammel. Han blev 2 Gange gift, 1804 med Anna Birgitte Munch (f. 1786 † 1810), Datter af Sorenskriver B. F. M., og 1811 med Elisabet Severine f. Bøckmann (f. 1782 † 1848), Enke efter Kjøbmand i Drøbak Brede Stoltenberg; hun fik af Stortinget i 1845 en Pension af 180 Spd. En Mindestøtte for F. blev i 1864 rejst paa Vollebæk, der nu er lagt under Aas Landbrugsskolegaard, paa det Sted, hvor F.s Bolig stod.

Det er som Politiker, F.s Navn vil blive bevaret i Norges Historie. Imponerende af Ydre, med urokkelig Selvtillid, lidenskabelig og frygtløs, altid arbejdsom og stadig slagfærdig, med Talent for mundtlig og skriftlig Fremstilling, men uden Grundighed og Dybde, var han vel udrustet for den politiske Tjeneste. Da Øjeblikket kom, stod han færdig og blev Hovedmanden for et stort Værk. Begeistret for sit Lands Oldtid og den norske Odelsbonde, som Litteraturen i et halvt Aarhundrede havde forherliget, blev han det norske Demokratis Fader. Hans Ideal bestod ikke Virkelighedens Prøve, og det norske Forfatningslivs første Aar vare ham som mange andre til Skuffelse og Sorg. Rask til at tage Parti kunde han ogsaa hurtig skifte Mening, men altid uden personlig

Beregning. Han begyndte som almægtig Partifører og endte i Ensomhed og Afsmagt. Da han vilde rette paa, hvad der var gjort i 1814, knustes han af Demokratiet; men hans Modstandere fra 1814, der havde set hans Karakters Skyggesider formildes, ydede hans uforfærdede Patriotisme i 1821 sin Anerkjendelse.

L. K. Daa, K. M. Falsen, Chra. 1860. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

*M. Birkeland.*

de Falsen, Enevold, 1686—1761, Borgmester i Kjøbenhavn, en Søn af Falle Pedersen (f. 1625 † 1702), Ejer af Østrupgaard paa Sjælland, og Elisabeth Eskildsdatter Dalhuus (f. 1661 † 1725), var først Direktør for det perpetuerede kjøbenhavnske Lotteri, blev 1729 Raadmand i Kjøbenhavn, var fra 1740 til sin Død Medlem af Missionskollegiet og Direktør for Waisenhuset, blev 1743 tillige Viceborgmester og 1748 virkelig Borgmester i Kjøbenhavn, blev oftere tilsagt til at møde som extraordinær Assessor i Højesteret, var desuden i en lang Aarrække Assessor i Overadmiralitetetsretten og et hyppig anvendt Medlem af Datidens mange Kommissioner. 1754—56 var han Medlem af Theaterdirektionen. 1723 blev han Kammerassessor, 1733 Justitsraad og 1747 Etatsraad, 1758 adledes han, 1760 udnævntes han til Konferensraad, og 30. Juli 1761 døde han paa Boserupgaard. Han blev 1715 gift med Raadmand i Kjøbenhavn Christen Sørensens Datter Mette Christine (f. 1691 † 9. Okt. 1758).

Moe, Tidsskr. f. norsk Personahist. II, 76.

*G. Kringelbach.*

de Falsen, Enevold, 1755—1808, Justitiarius, Digter, fødtes i Kjøbenhavn 17. Okt. 1755 som Søn af ovfr. nævnte Konferensraad Chr. M. de F. Kun 10 Aar gammel dimitteredes han 1765 til Universitetet som Privatist fra Kjøbenhavn og tog «med megen Berømmelse» Examen artium. Lige saa rask var hans paafølgende Befordring paa Embedsbanen. I sit 16. Aar blev han Kopist i danske Kancelli, og i sit 22. Aar kom han som Assessor i Overhofretten til Norge, hvor han i en Del Aar boede i Christiania. Allerede under Opholdet i Kjøbenhavn havde han betraadt den dramatiske Forfatterbane med sin «borgerlige Tragedie» i 5 Akter, «Salvini og Adelson» (1776), bygget paa et Motiv fra Arnauds Fortællinger. I Christiania fandt han Anledning til at fortsætte dels som Forfatter, dels paa andre Maader med at udvikle sin Interesse for Theatret. Saaledes deltog han 1780 som Indbyder i Stiftelsen af det ældre dramatiske Selskab, og ved dettes første Forestilling paa det lille Theater i den James

Collett tilhørende Grænseshave spillede han selv med. Deltagelsen i dette og dets senere faste Efterfølger havde sin Indflydelse paa F. og blev for ham en Opmuntring til litterære Arbejder. For dette Selskab oversatte han fra fremmede Sprog dramatiske Arbejder som «Nonnerne» af Picard og «Pebersvendene» af Iffland, ligesom han i denne Tid har skrevet Sange. Under Opholdet i Christiania skrev han ogsaa «De snurrige Fættene», en Komædie i 2 Akter, der udkom 1778. Han deltog tillige i det elegante Selskabsliv, som paa den Tid blomstrede i Christianias toneangivende Kredse, og hans Fremtid syntes at være den lyseste, der kunde staa nogen aaben. Ved sin Faders Afgang blev han i 1788 midlertidig ansat som Justitiarius i Overhofretten og udnævntes 31. Okt. s. A. til dette Embede. I en Alder af kun 33 Aar stod han saaledes som en af Norges højeste Embedsmænd. Da kom kun faa Maaneder efter, som et Lyn fra den klare Himmel, hans pludselige Forflyttelse til et af Landets fjærreste og paa den Tid mest afsides liggende Steder under Omstændigheder, der maatte vække den pinligste Opmærksomhed.

Under 23. Jan. 1789 blev han uden Ansøgning eller derom ytret Ønske udnævnt til Lagmand over Nordland og Finmarken, medens F.s tidligere Embede s. D. overdroges den hidtilværende Lagmand P. T. v. Koss. «Formedelst en indtruffen Omstændighed» har J. C. Berg tilføjet i en haandskreven Note. Andensteds har han skrevet, at F.s Forflyttelse var at anse som «en Forvisning, foranlediget ved det utilbørlige Forhold, der bevirkede General-avditor C. Chr. Wessels og Frues Skilsmisse». Denne Udnævnelse var et haardt Slag for F., der nu maatte tage sin Bolig paa Lagmandsgaarden Stegen i Nordland, hvor intet kunde erstatte ham den selskabelige og litterære Omgang, hvortil han tidligere var vant. Den ensomme Egn bød ham ingen af de Glæder, der havde Tillokkelse for ham, og Nordlands storslagne, men vilde Natur ejede ikke Evnen til at aabne hans digteriske Aare til ny Produktion. Under dette Ophold lagdes Grunden til en Melankoli, der siden nok kunde afbrydes af mange oplivende Timer, men aldrig helt forlod ham, og som til sidst kom igjen med forøget Kraft. En Forlængelse af Opholdet paa Stegen vilde ogsaa være bleven farlig for hans Helbred, og efter kun 2 Aars Forløb forlod han paa Lægens Raad sit nordlandske Embede og drog 1791 til Kjøbenhavn, hvor han af Regeringen fik en god Modtagelse, for saa vidt han s. A. udnævntes til Assessor i Højesteret. Dermed begyndte et nyt,

mere glimrende, men ingenlunde helt lykkeligt Afsnit af hans Liv. I 11 Aar virkede han som Højesteretsassessor, men fandt ved Siden heraf Tid til at udfolde en frugtbar Forfattervirksomhed, ligesom han fulgte med i alle de Bevægelser og Strømninger, der gik igjennem Tiden. Thi F. var et ægte Barn af sin Tid, baade i litterær og politisk Henseende.

Det var den franske Revolutions Aar, som F. paa denne Maade tilbragte i Kjøbenhavn. Han var mægtig greben af denne verdenshistoriske Begivenhed, og han fulgte med den mest levende Interesse Revolutionens Udvikling. Til en Tid var han en fortrolig Ven af P. A. Heiberg og Malthe Bruun; han knyttede ligeledes nu et Venskabsbaand med Rahbek, der i sin Nekrolog over F. siger, at han allerede ved sin egen litterære Debut havde kastet sine Øjne paa «Salvini og Adelsons» «genifulde Forfatter», men først nu personlig mødte ham «ved Musernes, ved Sandhedens, ved Fædrelandets Alter». Venskabet med Rahbek opløstes først ved Døden, hvorimod der snart indtraadte en større Kølighed i Forholdet til de to andre, navnlig efter at F. 1796 til Christian VII's Fødselsdag havde skrevet sin Prolog «Festen i Valhal», der under Allusioner til den franske Rædselsperiode i høje Toner priste «Skjoldungens» Dyder og Fortjenester. Mellem F. og Malthe Bruun kom det til et fuldstændigt Brud. I Samtidens Tidsskrifter deltog F. i den offentlige Diskussion; i 1795 var han en kort Tid Medudgiver af «Borgervennen».

Gjennem sin Fødsel og Opdragelse var F. dansk, og det samme gjælder den største Del af hans litterære Arbejder. Under Opholdet i Norge var han imidlertid bleven mere og mere knyttet til dette Land, og det gik med ham som med mange andre, at han til sidst følte sig mere som Nordmand, selvfølgelig som en til Fællesstaten med talrige Baand knyttet Nordmand. Han skrev 1793 «Et Par Ord om det norske Akademi», hvori han talte Norges Sag i Anledning af det i hans Øjne retfærdige Krav paa et eget norsk Universitet. Her fik han tillige Lejlighed til at udtale sig om Forholdet mellem de to Lande, der for ham tilsammen stode som «Tvillingriget»; han siger saaledes: «I tvende, ved Havet og et mellemliggende vidtløftigt Rige, adskilte Lande, som Natur, Klima, Jordbund, Produkter, Næringsveje, Økonomi, Handel, Sæder, til Dels og borgerlig Forfatning, har gjort aldeles forskjellige, kan, deres politiske Forening uagtet, Tænkemaaden rimeligvis ikke være aldeles ensformig.» Efter hans Mening maatte «det blive klart, at den Mand, Nordmand eller dansk, som bestemmer sig til at tjene Staten



i et af disse Riger, bedst organiseres til at gavne, naar han i Norge dannes til at være Nordmand og i Danmark til at være dansk». Muligens han talte af egen Erfaring, naar han skildrede, hvorledes den i Kjøbenhavn uddannede Embedsmand, der kom til Norge og der overtog en Stilling, som fordrede «Kundskab om Landet og Indsigt i dets Økonomi», var udsat for at begaa Fejlgreb. Om sig selv ytrede han i de til Norge henvendte Slutningslinjer: «Du blev mig mere end Fødeland. Du gav mig Glæder og Sorger.» Gjennem Interesser og Sympathier var han efter sit første Ophold i Norge stærkt knyttet til dette Land.

F.s Helbred blev ikke styrket ved hans Tilbagevenden til et mildere Klima; rimeligvis var hans Sundhed allerede bleven undergravet ved hans overmodne Udvikling i Barneaarene, og den gik fremdeles nedad med raske Skridt. Hertil bidroge ogsaa de personlige Ubehageligheder, som han paadrog sig fra sine forhenværende, revolutionsvenlige Omgangsfællers Side. Imidlertid udfoldede han i disse Aar en rig litterær Produktivitet. Medens i sin Tid «Salvini og Adelson» var nægtet Antagelse ved det kgl. Theater i Kjøbenhavn, var han under sit 11 Aars Ophold i Danmark en frugtbar Forfatter for dette. Hans Enakts-Drama «Arven i Marseille», der var skrevet i Christiania 1778, opførtes 1792 paa det kgl. Theater. I Kjøbenhavn skrev han, foruden forskjellige Oversættelser for Theatret, Prologer og Epiloger, «Hvad vil Folk sige?» og «Kunstdommeren», 2 Femakts-Komedier, det Femakts-Ridderdrama «Idda» og «Frierne og Kjæresten», en Treakts-Komedie, hvis Handling foregaar i Norge, dog uden at eje noget særlig norsk Præg. Sujetterne til disse dramatiske Arbejder ere tagne af samtidige eller ældre Noveller, ligesom allerede Tilfældet var med «Salvini og Adelson».

Til fuld Originalitet har derimod F. hævet sig i sit 1797 udgivne Syngespil «Dragedukken», der opnaaede en stor Popularitet og grundfæstede sin Forfatters Ry. «Dragedukken» har i Danmark som i Norge længe holdt sig paa Scenen og har endog været gjenoptagen for ikke ret mange Aar siden paa et norsk Theater. Det er dette Arbejde, som mere end noget andet har givet ham en Plads i den dansk-norske Fælleslitteratur; ingen aner den livstrætte Forfatter med det tunge Sind og den nedbrudte Helbred bag det skjæmtende Lune og de kvikke Indfald, der krydre «Dragedukken». Faa Aar senere gav Englændernes Overfald paa Kjøbenhavn i 1801 ham Begejstring til at skrive den ildfulde Krigssang «Til Vaaben!

se Fjenderne komme! Til Vaaben! I nordiske Mænd!» Han indskrev sig ved samme Anledning i Studenterkorpset; ved saadanne Begivenheder vakttes hans Aand til en Kraft, der bragte ham til at glemme et Legeme, som allerede bar Oldingealderens Stempel. Maaske har ogsaa enhver saadan begejstret Anspænden af Aandskræfterne bag efter yderligere medvirket til at svække hans affældige Legeme. Han led af Hovedsvimmel og Besvimelser. Deltagelsen i Højesterets lange Sessioner blev ham alt for anstrængende, og han maatte se sig om efter en anden Stilling, der bedre kunde passe for hans svage Kræfter. 12. Nov. 1802 blev han udnævnt til Justitiarius i Akershus Stiftsoverret og s. A. til Etatsraad. Umiddelbart efter flyttede han til Christiania, hvor han allerede var i Julen 1802—3. Forandringen af Opholdssted virkede til en Begyndelse gavnlig paa hans Helbred, for saa vidt den ikke forværredes. Men efter nogle Aars Forløb ophørte dette.

I Christiania gjenfandt F. en Kreds af Venner og Bekjendte, medens den gamle Anstødssten var fjærnet ved Generalavditor Wessels Død i 1794, og han blev strax et samlende Element i det nye dramatiske Selskab, der var stiftet 1799, og som i Løbet af 1802 havde opført en egen Theaterbygning. Denne, der blev nedreven 1890, smykkedes, antagelig efter F.s Død, med hans Buste som et Tegn paa, hvad Selskabet skyldte ham. Paa dette Privattheater opførtes nu F.s egne og de af ham oversatte og bearbejdede dramatiske Arbejder under hans egen Ledelse, fremfor alle «Dragedukken». Selv var han en af de ivrigste Skuespillere, og han høstede stadig Bifald som en talentfuld Dyrker af den dramatiske Kunst. Han var, navnlig efter Bernt Ankers Død, det naturlige Midtpunkt i den Kreds, der samledes om det nævnte Selskab og der dyrkede Thalia med en Iver, som selv i hin, de private Theatres gyldne Tid, var noget særdeles mærkeligt. I denne Kreds glimrede F. som den ansete Forfatter, som den store Skjønaand og som den talentfulde Skuespiller; hans Liv fandt her, naar ikke Mismodets tunge Skygger lagde sig over hans Hoved, sine sidste lykkelige Timer. Embedet som Justitiarius i Stiftsoverretten lagde ikke saa meget Beslag paa hans Tid som det tidligere, og han nød for saa vidt i Norge et større Otium. Men dette varede dog ikke længe. Endnu skulde der aabnes ham en ny Virkekreds, mere rig og ærefuld, mere betydningsfuld end nogen af de foregaaende, og han skulde, inden han skiltès fra denne Verden, overtage en ny Stilling, der skulde lade hans Navn indtegnes mellem «Tvillingrigets» mest fortjente Sønner.

Da den interimistiske norske Regeringskommission under 24. Avg. 1807 blev nedsat, var F. et af dennes 3 første Medlemmer, sammen med Prins Christian August og Grev Gebhard Moltke, hvortil fra 2. Sept. kom M. G. Rosenkrantz. F. var af disse utvivlsomt den mest betydelige, og han blev et af Kommissionens virksomste Medlemmer. Hans Legeme var rigtignok svækket, og det kunde se ud, som om hans Kræfter ikke skulde kunne slaa til over for det nye, ansvarsfulde Hverv. Men hans Aand var alligevel stærk nok til, om end blot for kortere Tid, at afryste alle de hemmende Baand og udfolde en Virksomhed, der gav ham en fornyet Adkomst til at nævnes i Historien som en af de betydeligste Mænd, de to Riger i senere Tider have frembragt. F. var, efter sin hele forudgaaende Løbebane, selvskreven til at blive Sjælen i den norske Administration, for saa vidt denne nu maatte ledes fra Regeringskommissionen i Christiania, og det mærkes let i Kommissionens Forhandlings- og øvrige Protokoller, at han i betydelig Udstrækning har sat sit Stempel paa dens Handlinger som Norges øverste Regeringsmyndighed næst Kongen. Han var tillige Kommissionens litterære Medlem, hvis fine Pen kan spores i de fra den udgaaede Skrivelser, der for en stor Del vare konciperede af ham. Han var med sin fremragende Begavelse, med sit mangesidige Kjendskab til Norges forskjelligste Egne og sine store Kundskaber den, som bestemte, i hvilken Aand Administrationen skulde føres, og navnlig tillægges der ham stor Andel i den Sindighed, Klogskab og Frimodighed, hvormed Kommissionen fra Begyndelsen af optraadte over for Kongen ved alle de Lejligheder, hvor Norges Interesser kunde kræve en klar Fremlægning af Forholdene, som ofte kun med Vanskelighed lode sig forstaa i Kjøbenhavn. Det var vistnok F.s Fortjeneste, naar det saaledes lykkedes at undgaa Kollisioner mellem de særlig norske og Fællesmonarkiets Interesser. Ved Krigens Udbrud med Sverige i 1808 paatog han sig endnu et nyt Arbejde, at redigere det da grundlagte officielle Blad for Norge, som fik Navn af «Budstikken». Men hans Aands- og Legemskræfter strak ikke i Længden til for det store, omfattende Arbejde, som var lagt paa hans Skuldre. Den Frejdighed, hvormed han havde overtaget sin nye Gjerning, viste sig kun at være Lampens sidste Opblussen, og da de mørke Høstdage kom i 1808, var det ogsaa under de fortvivlede Udsigter for Fædrelandets Fremtid, der da syntes at aabne sig, som om et lignende Mørke lagde sig over F.s Sind. Endnu i Begyndelsen af Aaret havde han skrevet sine Krigssange

for de uddragende Soldater og derved ligesom ved sin Redaktionsvirksomhed indvirket mægtig paa den Begejstring, som greb det norske Folk. Men om Høsten grebes han af et Mismod, der ikke kunde fjærnes. Om Aftenen 16. Nov. 1808 forlod han det dramatiske Selskabs Theater, og næste Morgen opskylledes hans afsjælede Legeme af Christianiafjordens Bølger. Under overordentlig Deltagelse foregik Begravelsen 22. Nov. paa (Gamle) Akers Kirkegaard, hvor en Obelisk viser hans sidste Hvilested. Savnet syntes ikke at kunne udfyldes. En Nationalsorg greb Norge, og denne fandt Gjenlyd i Danmark.

F. ægtede 22. Nov. 1781 Anna Henrike Petronelle Mathiesen (f. 1762 † 1825), Datter af Lagmand og Kancelliraad Jørgen M.

E. Falsens Skrifter I—II, Chra. 1821. J. Aalls Erindringer, 2. Udg., S. 98 f. H. J. Huitfeldt, Christiania Theaterhist. Yngvar Nielsen, Grev J. C. H. Wedel Jarlsberg og hans Samtid I, 140. 191 f. *Yngvar Nielsen.*

**de Falsen, Jørgen Conrad, 1785—1849, Søofficer, Søn af** ovfr. nævnte Justitiarius Enevold de F. († 1808), fødtes 20. Avg. 1785 i Oslo, blev Sekondlieutenant i Marinen 1801, Premierlieutenant 1807, Kapitajnlieutenant 1815, Kapitajn 1821, Kommandørkapitajn 1836. — Efter at Englænderne 1807 havde bemægtiget sig den danske Flaade, sluttede Danmark sig til Frankrig, hvorved det kom til at afgive Skibsbesætninger til 2 paa Schelden liggende franske Linjeskibe, om hvilke det oprindelig hed, at de skulde opsendes til de danske Farvande. Da disse Besætninger imidlertid bleve uretfærdig behandlede, vare de i 1809 ikke langt fra at gjøre Mytteri. Cheferne, som havde gjort den franske Admiral Missiessy Forestillinger, bleve arresterede og sendte i Land. F., der gjorde Tjeneste paa et af Skibene tillige med Lieutenant Fr. Holsten, protesterede og nægtede Lydighed. Nær havde denne af ædel Harme fremkaldte Ubesindighed kostet ham Livet, men den franske Interimschefs Mellekomst afvendte dog Faren, saa at F. slap med at blive hjemsendt og belagt med  $\frac{1}{2}$  Aars Fæstningsarrest, hvilket endog yderligere mildnedes derved, at han kort efter dekoreredes med Ridderkorset. Hjemme var imidlertid Krigen med England i fuld Gang, og F. fik snart Lejlighed til at vise sit Mod og sin Energi. Stationeret med nogle Kanonfartøjer ved Skagen bestod han 27. April 1810 en ærefuld Kamp med en engelsk Fregat, ligesom han 12. Sept. med 2 Kanonbaade og 4 Kanonjoller erobrede den engelske Kutter «the Alban» ud for Læssø. Til Løn for disse

Bedrifter dekoreredes han med Kommandørkorset af Danebrog og fik Aaret efter Kommandoen over hele den jyske Kanonbaadsafdeling, Gunstbevisninger, som dog af hans samtidige ansaas for overdrevne og foraarsagede en Del Misstemning. Da man ønskede at forjage Englænderne fra Øen Anholt, som de havde besat, ordnede han tillige med Major Melsted Enkelthederne ved en af Kommandør Lorentz Fisker udkastet Plan til Angrebet, efter at han dog forinden havde fraraadet Expeditionen som unyttig. Denne Plan, der gik ud paa en Overrumpling, forberedtes tilmed saa utilgivelig langsomt af Avtoriteterne og blev holdt saa lidet hemmelig, at den længe forinden Udførelsen var bleven Fjenden bekjendt. Han afgik fra Gjerrildbugten 23. Marts 1811 med 12 Kanonbaade foruden en Transportflotille med 680 Mand under Kommando af Melsted og Kapitajn Prytz, men Togtet mislykkedes totalt. Stormen paa Øens Fort blev afslaaet, de anførende Landofficerer faldt; tillige faldt og saaredes o. 300 Mand, foruden at Fjenden gjorde en stor Mængde Fanger. Fra Fyret tilkaldte Englænderne desuden Forstærkning af Orlogsmænd, der søgte at spærre de danske Tilbagevejen. Vel lykkedes det F. at frelse Transportflotillen, men af Kanonbaadene erobrede Fjenden 2, hvorved den unge, heltemodige Lieutenant Buhl (III, 247) faldt i Fangenskab. At denne Expedition efter et saadant Udfald ikke kunde undgaa Kritik, er naturligt, ligesom det ej heller kan forundre, at Stemningen vendte sig mod F., der havde spillet en saa væsentlig Rolle i den. Det er dog senere godtgjort, at han ikke kunde dadles for det uheldige Foretagendes Organisation; om hans Mod og Konduite under Retræten kan der kun være én Mening. — 2. Juli s. A. havde F. paa ny en Kamp at bestaa med et for ham lige saa uheldigt Udfald. Under Forsøget paa at ødelægge en fjendtlig Konvoi, der i Vindstille var gaaet til Ankers mellem Sejro og Hjelmene, kom hans Kanonbaade i en farlig Stilling, ved at Vinden pludselig blæste op paa ny. Konvoiens Orlogsmænd angreb ham, og han maatte skyndsomst tage Flugten i spredt Orden. I en i Løbet af faa Minutter opkommen Taage var han da saa uheldig at passere ikke færre end 3 engelske Linjeskibe, som efter hverandre øste deres glatte Lag ud over ham. F. maatte til sidst overgive sig med 2 andre Kanonbaade. Aaret efter tilsmilede Lykken ham dog igjen. Efter at have bestaaet ærefulde Kampe 6. Maj, 13. Juli og 6. Avg. 1812, hvorved han dels erobrede Konvoiskibe, dels fordrev de fjendtlige Orlogsmænd, erobrede han 19. Avg. ud for Fornæs Briggen «Attaque»

samt en Lugger, og det endda uden at miste én Mand. I Maj 1813 førte han Prins Christian Frederik paa en Baad fra Jylland til Norge.

I Okt. 1811 ægtede F. Cecilie Catharina Høyer (f. 19. Sept. 1784), Datter af Provst C. F. H. ved Holmens Kirke. 1814 traadte han uden for Nummer og rejste til Schweits, hvor han efter Sigende skal have ført Dampskib paa Rhonen. Hans Hustru døde 15. Febr. 1816; i Holmens Kirke har Thorvaldsen med egen Haand sat hende en Mindetavle med sin bekjendte Medaillon «Natten». I Okt. 1825 giftede F. sig atter, med Jørgine Elisabeth Rosenkrantz (f. 23. Avg. 1801 † 10. Dec. 1869), Hofdame hos Dronning Marie og Datter af Major R., en Broder til Statsministeren. Da han under Opholdet i Schweits og Frankrig ved heldige Spekulationer havde erhvervet sig en Del Penge, købte han 1836 Herregaarden Taarnholm ved Korsør (solgt igjen 1845) og senere Godset Søbysøgaard i Fyn; her hengav han sig med Iver til Landvæsenet og gjorde sig meget afholdt ved at sælge Bøndergods paa liberale Vilkaar, hvorfor der senere er rejst ham en Mindestøtte. 1831 førte F. en kort Tid Kongens Dampskib «Kiel», og 1832 var han Chef for Korvetten «Diana» i Vestindien. Efter hans Hjemkomst svækkedes hans Helbred saa meget, at han maatte foretage jævnlige Baderejser til Udlandet. 1838 tog han sin Afsked med Kommandørs Rang, hvilken 1848 forhøjedes til Kontreadmirals Rang. Han døde 23. Avg. 1849.

With, Danske og norske Søheltes Bedrifter.

*C. With.*

**Falster, Christian, 1690—1752, Filolog og Digter, er født** 1. Jan. 1690 i Branderslev paa Laaland, hvor Faderen, Christen F., som allerede døde 1695, den Gang var Præst. Moderen, Marie Pedersdatter Staal, holdt F. i Skole i Nykjøbing, hvorfra han 1708 blev Student, men kun for næste Aar at vende tilbage til Skolen som Hører og Kantor. 1712 kaldtes han til Konrektor i Ribe, blev 2 Aar efter Magister og vandt efterhaanden Ry som Filolog og Skolemand, i det han bragte den forfaldne Skole i en fortrinlig Orden og styrede den med en paa den Tid sjælden Blanding af Fasthed og Humanitet. Efter 1723 at være bleven Rektor fik han opført en ny Skolebygning, samlet et Bibliothek osv., og han forlod aldrig sin Skole, men afslog baade 1719 og 1732 Tilbud om Ansættelse ved Universitetet, fordi kun Theologien der var i nogen Anseelse, og han ikke vilde nødes til at skifte Fag for at opnaa højere Lønning. Heller ikke vilde han overtage det rigt aflagte

Rektorat ved Roskilde Skole, som næsten var i Opløsning. Hans eget Embede var imidlertid meget ringe, og kun med Møje opnaede han at faa Konrektoratets Lønning slaaet sammen dermed; Traditionen om, at hans egen Biskop, Lejlighedsdigteren Laurids Thura, her skulde have modarbejdet ham, synes dog ugrundet.

1717 havde F. indgaaet et lykkeligt, men barnløst Ægteskab med Datteren af Handelsmand Jens Baggesen i Ribe, Margrethe B., som overlevede ham i <sup>3</sup>47 Aar og døde 1789, 97 Aar gammel. Den joviale og nøjsomme Mand følte sig tilfreds med sin beskedne Stilling og sit virksomme Liv i Ribe, hvor han udfyldte sin Fritid med Musik og livlig Selskabelighed, men tillige ved Siden af sin Skolegjerning udfoldede en betydelig videnskabelig og digterisk Produktion samt underholdt omfattende Forbindelser med ansete Mænd inden- og udenlands, bl. a. med den hollandske Filolog Havercamp, hvorefter hans store, til Dels utrykte Brevsamling bærer Vidne. Skjønt han selv aldrig rejste, nød han Ry i Udlandet og udgav de fleste af sine filologiske Skrifter i Tyskland og Holland. Paafaldende tidlig standsede imidlertid hans litterære Virksomhed, og i de sidste 20 Aar før sin Død (af Vattersot, 24. Okt. 1752) skrev og udgav han saa godt som intet. Det er ikke ganske klart, om Grunden hertil nærmest er at søge i Skuffelsen over, at hans filologiske Hovedværk ingen Forlægger kunde finde, eller i Trykket af den under Christian VI raadende pietistiske Stemning, mod hvilken F.s i Satirerne og «Amoenitates philologicæ» udtalte frie Meninger stødte stærkt an, og som nu trængte ind ved hans egen Skole og voldte ham Bryderi. Der er Spor af, at han har været mindre vel set paa højere Steder; saaledes blev der i 1732 nægtet ham Tilladelse til at gjøre en Udenlandsrejse. Man har vel næppe syntes om hans gjentagne Afslag af al Forfremmelse, og paa den anden Side var han i sin egen Virkekreds en myndig og selvbevidst Mand, der oftere kom i Strid med sin umiddelbare foresatte, Thuras Efterfølger Biskop Anchersen, og derved tildrog sig forskellige Ubehageligheder.

I digterisk Evne staar F. vistnok lige saa langt tilbage for sin store samtidige, Holberg, som han i Lærdom overgaar ham; men hvad der i Tidens Litteratur giver ham Plads umiddelbart efter hin, er en den Gang sjælden Aandfuldhed og Frisindethed, der præger ej blot Satirerne, men ogsaa flere af de filologiske Skrifter, især «Amoenitates», som i mange Henseender kan sammenstilles med Holbergs Epistler. F.s Digtning udgik aabenbart fra hans filologiske Studier; allerede som Hører i Nykjøbing oversatte han paa Vers

Ovids Klagebreve, der dog først udkom 1719, sandsynligvis omtrent samtidig med den rimede Bearbejdelse af Juvenals 14. Satire, om Børnetugt (findes nu kun i en Udg. 1731). Denne førte ham atter til selvstændige Forsøg i samme Digtart, formodentlig siden 1720. Hans fleste Satirer udkom 1721—22, enkelte 1730—39 (42?), alle trykte enkeltvis og anonymt, saa at det har haft sine Vanskeligheder at fastslaa Omfanget af F.s danske Forfatterskab. Satirerne ere: «Disse Tiders onde Optugtelse», «Daarers alarodiske Leve-regler», «Den daarlige Udenlandsrejse», «Den utidige Rangsyge», «Den uforsvarlige Rekommendation», «Det daarlige Giftermaal», «Betænkning om Frieri og Giftermaal» (der dog mere har Præg af et temmelig udtværet Læredigt end af Satire), «Gjerrigheds Afmaling», «Verden som et Dolhus», «Den latinske Skriverstue» og «Om falske Venner», hvilken sidste F. indsendte som Besvarelse af Holbergs 3. Prisopgave 1739. De modtoges med stort Bifald og oplevede næsten alle i kort Tid flere, indtil 5 Oplag. Andr. Hojer i «Nova lit.» 1721 og Alb. Thura i «Idea hist. lit. Danorum» 1723 roste nogle af de første som uskyldige og frie for personlige Hentydninger, aabenbart paa Holbergs Bekostning. Holberg selv indrømmer i Fortalen til Skjæmte digtene gjærne dette, men hævder paa den anden Side, at ingen kan undgaa Beskyldning for at sigte paa Personer, naar han vil satirisere i Karakterskildringer og under danske brugelige Navne. Han approberer ingenlunde «Juvenals eller deslige Poeters Morosité, der dræbe Folk med gammel Postilmorale og locis communibus», nemlig Ivren mod nye Moder i Dragt og Levemaade og mod de Fejl, som gaa i Svang blandt rige og fornemme Folk, og som Mængden derfor gjærne ser gennemhegledc.

Holberg betegner her tydelig nok F. som Repræsentant for den ældre, generelt moraliserende Satire, rettet mod Fejl og Laster i al Almindelighed og mod de nye Moder og Noder, til Forsvar for gammeldags Tugt og Ærbarhed. Virkelig er det ogsaa denne ældre, nationale Retning, der for sidste Gang blomstrer op i F., netop samtidig med at hans Bysbarn, Præsidenten i Ribe Carsten Worm, 1718—27 indførte nyevropæiske Mønstre ved Oversættelsen af Boileaus Satirer, og at Holberg begyndte den selvstændigere Tilegnelse af disse Mønstre med «Peder Paars» 1719 og Skjæmte digtene 1722. Holberg stiller sig altsaa, modsat af F., væsentlig paa det nyes, den indtrængende almenevropæiske Kulturs Side, og med rette kan han fremhæve sin Satire som mere individualiserende Virkelighedsdigtning og derfor lettere udsat for at vække Uvilje. F. fulgte som vore



ældre Satirikere ingen andre fremmede Forbilleder end Klassikerne, især Juvenal, og naar han af og til minder om Lauremberg og andre tyske Digtere, især sin lidt ældre samtidige Benj. Neukirch, maa Grunden nærmest søges i de fælles Mønstre og de fælles Æmner. Men den gammeldags Satire optraadte hos ham i forædlet Form, hverken plump eller kjedelig, skjønt han nok har noget af dens snaksomme Vidtløftighed. Besidder han end ikke Holbergs slagfærdige Vid, og kan man, især i Begyndelsen af hans Virksomhed, ikke frikjende ham for en noget Juvenalsk «Morosité» og Bitterhed, saa savner han dog hverken Lune eller Fvne til psykologisk Karakterkildring. Ogsaa han vælger sine Æmner i Samtidens Liv og har dem derfor ofte til fælles med Holberg, om han end udfører dem mindre livfuldt realistisk. I formel Henseende er F.s Tilbagevenden til det ældre, den Bordingske firfodede Jambe, ubetinget at foretrække for Holbergs Alexandrinere, hvor disse ikke ligefrem ere anlagte paa at virke parodisk som i «Peder Paars».

F.s talrige Lejlighedsvers hæve sig derimod ikke over Samtidens Gjennemsnitsmaal, hvad enten han i «Castrum doloris» besynger hele «Kong Frederik IV's højst priselige Regering», eller han ansøger paa Vers, lykønsker kongelige og andre højt staaende Personer til Fødsels- og Mærkedage eller ledsager dem til deres sidste Hvilested. Kun den Del af Lejlighedsdigtene, der knytter sig til hans egen Livsgjerning, rimede Taler og Taksigelser ved Skolehøjtider, har nogen personlig og biografisk Interesse, især maaske hans «Brudevers til sit eget Bryllup med Riber Domskole» ved Rektorindsættelsen 1723.

Thorup, Efterr. om Ribe Skole V, 1828 (F.s pædagogiske Virksomhed). Thaarups Udg. af F.s Satirer med Levnetsbeskr., 1840. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist., 2. Udg., IV, 195. 316. Bruun, Falsteriana, 1869. Personalhist. Tidsskr. 2. R. I, 290. Danske Saml. I, 1; 2. R. IV, 142. J. Paludan.

— Som *klassisk* (og aldeles overvejende *latinsk*) *Filolog* hører Christian Falster sikkert til de ypperste Dyrkere af denne Videnskab. vort Land har frembragt, og deltager med Hæder i de forskjellige Arbejder paa dens Omraade, som vare oppe paa den Tid. I sit første Skrift: «Supplementum lingvæ Latinæ» (1717) gik han videre i den samme lexikalsk-grammatiske Retning med Bestræbelse for Latinitetens Befrielse fra Barbarismer, som O. Borch havde indført her i Landet (s. II, 504); han behandlede heri o. 5000 latinske Ord, der enten aldeles manglede i det 1710 udgivne og da meget ansete

«*Lexicon Fabro-Cellarianum*»<sup>1</sup> eller trængte til bedre Kildeangivelser. Dette Værk, hvis Indhold for det meste er gaaet over i de nuværende større latinske Ordbøger, vidner om F.s udbredte og nøjagtige Læsning af de latinske Forfattere, særlig fra Tiden efter Augustus, og om hans fortrolige Kjendskab med den filologiske Litteratur, som var fremkommen siden Renæssancens Tid, i Regelen ogsaa om god Kritik. I Anledning af denne Bog kom han strax ind i en litterær Fejde; thi samme Aar leverede den tyske Magister Andreas Stübel en ny Udgave af det ovennævnte Lexikon, og i sin Fortale hertil priste han i høje Toner sine egne Fortjenester af Værkets Forbedring, hvorimod han udtalte sig, om end ikke nedsettende, saa dog temmelig kølig anerkjendende om F.s nys udkomne Skrift, uagtet han havde benyttet, ja ligefrem plagieret det i et til sin Udgave føjet Tillæg. Med rette følte F. sig fornærmet herover og skrev da, rigtignok mest paa andres Opfordring, endnu 1717 sine «*Animadversiones epistolicae*» som Stridsskrift mod Stübel. At F. heri paaviste, baade hvor liden Grund Stübel havde til at prale af sit eget Arbejde, og hvor frækt han havde plagieret ham selv, var fuldt berettiget; men nægtes kan det dog ikke, at Polemikken baade paa sine Steder er noget smaalig og tillige, i en mærkelig Modstrid med Indledningsordene, ufornuødent bidsk, og F. var da ogsaa selv senere misfornøjet med, at han havde ladet sig rive saaledes hen; han iagttager ogsaa ellers altid sine ofte udtalte Grundsætninger om Overholdelse af en mild og human Tone i videnskabelige Stridigheder.

I sine følgende Skrifter kommer F. mere ind paa Filologiens historiske Side og slutter sig her særlig til den berømte Hamborger-Professor Joh. Alb. Fabricius' litteraturhistorisk-bibliografiske Studieretning. Her maa først nævnes hans «*Qvæstiones Romanæ sive Idea historiæ litterariæ Romanorum*» (1718); det er ikke en latinsk Litteraturhistorie, som Titelen kunde antyde, men snarere en Indledning til en saadan, omhandlende væsentlig de dels i Sproget, dels i visse ydre Forhold liggende Betingelser for den latinske Litteraturs Fremkomst: han taler om det latinske Sprogs Udviklingshistorie, dets Forhold til Græsk og begge Sprogs Udbredelse, om Romernes Alfabet og Skrift, om deres hele lavere og højere Under-

---

<sup>1</sup> Basilius Fabers 1571 udgivne «*Thesaurus eruditionis scholasticæ*», som senere gjentagne Gange blev udgivet paa ny med mange Tilsætninger af forskellige Filologer, særlig af Christopher Keller.

visningsvæsen, deres Bibliotheker og Boghandel, deres Studierejser til Udlandet m. m., og endelig gives der en Udsigt over deres litterære Virksomhed i de forskjellige Grene af Videnskaben (Theologi, Filosofi, Historie osv., dog ikke Medicinen). Alt afgjøres ganske kort, og det er vistnok mere Forfatterens Mening at sammenstille Kildstederne end at give en derpaa bygget kritisk Fremstilling af Gjenstanden. Værket har langt mere Interesse ved den Plan, han har lagt for det, og det Syn for Betydningen af de der behandlede Spørgsmaal, som lægger sig for Dagen deri, end ved Udførelsen i Enkelthederne, mod hvilken der kan være meget at indvende; thi dels er Materialsamlingen temmelig ufuldstændig, hvad der kommer deraf, at F. aldeles overvejende har hentet sit Materiale fra Kejsertidens græske og latinske Litteratur, hvori han aabenbart er mest hjemme, dels har han ingenlunde kunnet frigjøre sig for den mærkelige Kritikløshed, der er saa karakteristisk for de store filologiske Kompilatorarbejder, som tilhøre denne og den nærmest forudgaaende Tid. I sit paafølgende Skrift, «Cogitationes variæ philologicæ tripartitæ» (1719), forsvarer han i 1. Del Studiet af den klassiske Filologi mod dem, der mente, at Syslen med de hedenske Værker ikke var passende for kristne Mennesker, og paaviser, hvorledes dette Studium ogsaa har sin store Betydning som Tjenerinde for den daværende «Videnskabernes Dronning», Theologien, et Æmne, hvortil han oftere vender tilbage; i 2. Del taler han om forskjellige filologiske Værker, hvortil der er megen Trang, og yder Bidrag til dem, navnlig til et latinsk Lexikon og til en «historia litteraria Græca», i det han opstiller et Skema for denne, der omtrent svarer til den ovennævnte Bog om den romerske Litteratur; endelig taler han om forskjellige Spørgsmaal vedrørende den filologiske Methode, om de Fordringer, der maa stilles til en god Udgave af klassiske Oldtidsværker (hvorved han især bekæmper den da gængse Udgivermaner, fornemmelig hos Hollænderne, som fyldte Udgaverne og Kommentarerne med Variantsamlinger), om Latinens Udtale, Orthografi og Etymologi m. m.; der findes her mange interessante og lærerige Bemærkninger. 1722 udgav han, nærmest som et Slags Supplement til Fabricius' «Bibliotheca Latina», sine «Memoriæ obscuræ», en Omarbejdelse med store Udvidelser af et med samme Titel forsynet Anhang (fra 1719) til hans «Qvæstiones Romanæ»; i lexikalsk Orden omtaler han her i 1. Del en Række latinske Forfattere, mest fra den senere Tid, hvis Værker ere tabte eller lidet kjendte, i 2. Del en Række romerske Personlig-

heder, der uden at være optraadte i Litteraturen dog have udmærket sig ved Begavelse og litterær Dannelse, i 3. Del en Række latinske Litteraturværker, hvis Forfattere ere ubekjendte, eller som vare Samlerværker, i 4. Del en Række Byer i Romerriget, som have været berømte som Lærdomssæder. Om den her foreliggende Materialsamling kan det samme siges, som ovenfor er sagt om den i hans «*Qvæstiones Romanæ*».

En Hovedkilde, hvorfra han henter sine Notitser, er den romerske Forfatter Aulus Gellius (o. 130—75 eft. Chr.); dennes Værk «*Noctes Atticæ*» satte han umaadelig højt og gjorde det til Gjenstand for et meget ivrigt Specialstudium. Alt, hvad han havde samlet til den kritisk-exegetiske Behandling af dette Værk, havde han nedlagt i et overmaade omfangsrigt Arbejde, som han betitlede «*Noctes Ripenses*», og hele den filologiske Verden var meget spændt paa dets Komme; men han naaede aldrig at faa det udgivet. Som Prøve paa det udgav han 1721 «*Vigilia prima noctium Ripensium*», det eneste af alle hans latinske filologiske Arbejder som fandt en dansk Forlægger, medens han ellers maatte gaa til Tyskland og Holland; han behandlede heri de bevarede Kapiteloverskrifter til den ellers tabte 8. Bog af Gellius, paaviste deres Ægthed og opstillede Formodninger om Kapitlernes Indhold samt leverede en Prøve paa et Speciallexikon til Gellius. Til selve Hovedværket havde han haabet at finde en hollandsk eller tysk Forlægger, men da det kom til Stykket, turde ingen paatage sig Udgivelsen af det bindstærke Værk; hvad han har faaet endelig udført af det, findes nu som Manuskript paa Universitetsbibliotheket, til hvilket han nogle Aar før sin Død skjænkede alle sine Samlinger, og udgjør 2 tykke sammenbundne Foliobind, i hvilke han i lexikalsk Form har nedskrevet alle sine Bemærkninger til de latinske Partier af Gellius, medens der intet særligt findes om de græske; det vil utvivlsomt være en rig Fundgrube for enhver, der vil studere Gellius, men er næppe nogen Sinde endnu blevet benyttet. Kun et Par Prøver deraf udkom i hans «*Amoenitates philologicæ*», nemlig i 2. Bind en «*libellus commentarius de vita et rebus Auli Gellii*», vistnok et Sammendrag af de for Hovedværket bestemte Prolegomena, som ellers ikke findes, for øvrigt et lidet betydende Arbejde, samt i 3. Bind hans «*Admonitiones ad interpretes A. Gellii*», hvori han leverer en Række kritiske og exegetiske Bemærkninger til udvalgte Steder af alle Gellius' Bøger (mest, som han siger, for at faa offentliggjort nogle kritiske Bidrag, der vare sendte ham af en Tysker,

D. W. Triller, hvis Bidrag for øvrigt ere værdiløse, medens der er ikke lidet godt i F.s egne).

F.s mest berømte latinske Værk er hans «*Amoenitates philologicae*», som udkom i Amsterdam i 3 Bind 1729—32; han havde selv givet Værket den beskedne og til Indholdet mere svarende Titel «*Sermones*», men den hollandske Forlægger (eller F.s Ven Siegbert Havercamp, Professor i Leiden) satte den anden, mere prangende Titel i Steden derfor. Med den klassiske Filologi har dette Værk paa nogle Kapitler nær intet andet at gjøre, end at det (des værre!) er skrevet paa Latin, hvilket Sprog F. skrev mesterlig, om end just ikke med den Renhed, som nu kræves, og at der stadig søges Paralleler for de deri behandlede Spørgsmaal fra de klassiske Skribenter, atter her særlig dem fra den senere Oldtid. Ellers indeholder Værket en rig Fylde af Betragtninger over religiøse og moralske, litterære og sociale Spørgsmaal m. m., sædvanlig under Form af Referater af Samtaler, som Forfatteren har ført med forskellige Personer, med hvem hans Omgangsliv førte ham sammen, eller været Vidne til. Disse Samtaler vise os Forfatteren som en særlig i religiøs Henseende strængt konservativ Mand, derhos som en overordentlig human, grundig gjenemdannet og aandrig Personlighed, og de yde overmaade rige Bidrag til at kaste Lys saa vel over Forfatterens egne personlige Forhold som over det hele aandelige Liv i hans Samtid. Det vil sikkert være en vanskelig Opgave at oversætte dem paa Dansk, naturligvis i den Form, F. ventelig selv vilde have givet dem i dette Sprog, men det er lige saa sikkert, at der burde gjøres Forsøg derpaa; man vilde da, om det lykkedes, kunne skaffe den danske Litteratur et værdigt Side-stykke til Holbergs Epistler; indtil videre maa man nøjes med de yderst sparsomme Uddrag i N. M. Petersens Litteraturhistorie.

Endnu skal blot nævnes F.s Udgave af Juvenals 14. Satire med den dertil knyttede Oversættelse paa Dansk i moderne Vers og hans smukke Oversættelse paa Dansk i Alexandrinere af Ovids «*Tristia*» (jvfr. ovfr. S. 74).

Bursian, *Gesch. der klass. Philologie in Deutschland*, München u. Lpz. 1883, S. 367 ff. *M. Cl. Gertz.*

Falster, Jens, —1502, Dronning Christines Lensmand paa Ørebro Slot, som 1499 var udlagt hende til Livsejgods i Sverige, forekommer allerede 1496 i hendes Tjeneste paa Næsbyhoved. 1500 deltog han i Ditmarskertoget, men ilede strax efter Nederlaget til

Sverige, hvor han søgte at berolige Stemningen. Da Oprøret mod Kong Hans udbrød, anførte man hans Udnævnelse til svensk Lensmand som en af Grundene til Rejsningen, skjønt det udtrykkelig efter Overenskomsterne var tilladt at sætte Udlændinger som Lensmænd paa Fadebursslottene. Man tillagde desuden J. F. forskjellige Grusomheder mod Befolkningen, og fra Avg. 1501 til Febr. 1502 udholdt han med stor Kjækhed en Belejring af Svante Nilsson Sture. Ved Overgivelsen lovedes ham og hans Folk Sikkerhed paa Liv og Gods; ham selv anvistes der Ophold i Arboga Stad, men her blev han kort efter overfalden og dræbt af Omegnens Bønder. Hans Gods i Værmeland inddroges derpaa af Sten Sture som «Danearv». Den fromme Dronning Christine derimod lod stifte Sjælemesser for sin kjække Lensmand i flere af Kjøbenhavns Kirker og Klostre. — J. F.s genealogiske Plads er endnu ikke udredet; han synes dog at høre til den gamle Falster-Slægt fra Korselitse med Løver i Vaabenet.

Allen, De tre nord. Rigers Hist. I, 201 ff.

A. Heise.

Falster, Joseph, —o. 1561, Admiral, var en Søn af Anders Josephsen (med Bjælke i Vaabenet) til Bellinge paa Falster, i hvilken Gaard han selv havde Andel tillige med sin Broder Landsdommer Mogens F. saa vel som i Gyllarp i Skaane. Blandt den skaanske Adel deltog han i Grevefejden og sendtes i Slutningen af Aaret 1534 tillige med Christoffer Huitfeldt til de svenske Anførere i Væ, sluttede paa den skaanske Adels Vegne Forbund med disse og anerkjendte Christian III. I Begyndelsen af 1535 sendtes han derpaa efter Kong Gustavs Opfordring tillige med Peder Skram til Stockholm for at overtage Befalingen paa Kongens Skib «Store Kravelen» og deltog derpaa som Skibschef under Peder Skrams Overbefaling i det store Slag ved Bornholm mod Lybekkerne. Ligeledes tjente han til Søs under Peder Skram i det følgende Aar og anførte derpaa 1537 som dansk «Admiral» den Flaade paa 14 Skibe, der sendtes til Norge for at bringe dette Land under Christian III. Han optræder ved denne Lejlighed sammen med Rigsraad Truid Ulfstand, sin Fætter Jens Thillufsen Bielke (II, 336) fra Gyllarp o. fl. som kongelig Kommissær for at undertvinge Landet, afsætte Biskopperne og ordne de nye Forhold. 1536 forlenedes han med Snedstrup Bispegaard i Halland (som han dog allerede synes at have haft som biskoppelig Forlening 1534). Som hallandsk Lensmand benyttedes han oftere i den følgende Tid til flere Hverv og ledsagede 1548 Prins Frederik (II) til Kongehyldingen

i Oslo. Gift med Margrethe Aagesdatter (Gere) til Gjedsholm i Skaane. Han levede endnu 1561, men synes død kort efter; i alt Fald forekommer han næppe som Søkriger i Syvaarskrigen.

Danmarks Adels Aarvog 1887, S. 62 f. Paludan-Müller, Grevens Feide II, 470 ff. A. Heise.

**Falster, Mogens,** —1571, Landsdommer, var ligesom den foregaaende en Søn af Anders Josephsen Bielke til Bellinge, men havde ligesom sine Brødre antaget deres Moders Slægtnavn Falster. Han maa formodentlig have været en ivrig Tilhænger af Kong Frederik I og paa en eller anden Maade have gjort sig særlig fortjent, siden han i 1523 fik det vigtige Helsingborg samt Baadstad Len betroet, men rigtignok kun for i Avg. s. A. at afstaa det igjen til Hr. Tyge Krabbe. Herved er der vel foranlediget et køligere Sindelag mod Kongen, thi 1525 maatte han udstede en særlig Troskabsrevers. Senere førte han en mere tilbagetrukken Tilværelse paa sin Fædrenegaard Bellinge. 1542 blev han Landsdommer paa Laaland og Falster og havde flere mindre Len (Bregerup Hospital 1542, Gjedser 1550—o. 1567 og Karleby og Grimmelstrup Birker 1552—o. 1557). Han døde 4. Jan. 1571 og ligger med sine to Fruer, Ellen Jensdatter Rotfeldt († 1538) og Mette Henningsdatter Valkendorf, der endnu levede 1582, begravet i Sønder Kirkeby Kirke.

*Thiset.*

**Falster, Peder,** —o. 1421, Rigskansler, var 1418 Justitiarius eller, som han i danske Breve kaldes, «Retter til Sager i Danmark» og har vist tiltraadt dette Embede umiddelbart efter Johannes Svendsen Bryms (III, 189), der endnu levede 1415. Om hans Herkomst, Ungdom og øvrige Livsvilkaar vides saa godt som intet. Han førte den gamle sjællandske Saltensee-Slægts Vaaben: to Hjortevier, og Falster-Navnet turde altsaa være Mødrenearv. Han har 1419 beseglet det bekjendte Forbund med Kongen af Polen og levede endnu 6. Dec. 1420, men var død inden 5. Marts 1421. I Forliget med Bispen af Roskilde afgav nemlig Kong Erik den Erklæring, at han aldrig havde udgivet Privilegier Riget til Skade; var dette sket, da havde hans Kanslere Bryms og P. F. gjort det uden hans Vidende, og tilføjede Kongen, at den sidste nylig paa sin Døds-seng havde beklaget at have udgivet nogle Breve, «der ej vare fuldskjellige».

*Thiset.*

v. Fangen, Anton Wilhelm, 1739—1804, Læge, var født i Oldenborg, blev o. 1761 ansat som Subkirurg i den norske Armé søndenfjælds, 1766 befordret til Regimentskirurg og 1767 forflyttet som saadan til 1. vesterlenske Regiment med Bopæl i Christianssand. Her erhvervede han sig en meget indbringende Praxis hos de fornemste Familier, hvilket paadrog ham de civile Lægers Uvilje. Provinsialmedikus, Dr. med. Nielsen indgav Klage over, at han praktiserede blandt de civile, og opnaaede ogsaa, at al saadan Praxis i 1785 blev ham forbudt. Men F.'s fornemme Kunder ansøgte samme Aar om, at han maatte vedblive med sin Praxis, og det kirurgiske Akademi meddelte ham en rosende Erklæring, hvori det tillige oplyste, at han i Følge Anmodning havde indsendt en Indberetning, der indeholdt en af de bedste Beskrivelser over «Kadesygen». Som Følge heraf fik han atter Tilladelse til at praktisere «interne paa de civile». F. blev ogsaa indviklet i en Række af Processer med Apotheker E. Schultz og hans Enke, fordi han forskrev sine Medikamenter andensteds fra, men han blev hver Gang frifunden for Tiltale. I 1771 mistede han ved en Ildebrand alt, hvad han ejede, og han og Kone maatte med 4 smaa Børn næsten nøgne redde sig ud af det brændende Hus. Han døde i Christianssand 26. Marts 1804. Han blev i 1764 gift med Karen Brochmand (f. i Aker i Marts 1742, † i Christianssand 29. Avg. 1798), Datter af Kjøbmand Christian Jørgensen B.

Kiær, Norges Læger, 2. Udg.

F. C. Kiær.

Farstrup, Mads Pedersen, 1609—84, Præst, var født i Farstrup i Viborg Stift, hvor hans Fader, Hr. Peder Svendsen, var Præst († 1635). Efter i 6 Aar at have besøgt Sorø Skole afgik han 1629 til Universitetet med et særdeles godt Vidnesbyrd. I Aaret 1631 var han i 3 Maaneder Amanuensis hos Professor Steffen Hansen Stephanius i Sorø, hvorpaa han tog theologisk Attestats ved Akademiet sammesteds. 1632 blev han Kapellan ved Domkirken i Viborg, hvorfra han 1634 blev kaldet til Præst i Ulbjærg og Lynderup i Rinds Herred, Viborg Stift, og der forblev han siden i 50 Aar indtil sin Død, 18. April 1684. Det var i mange Maader strænge Tider, F. oplevede: gjentagne svære Krige og trykkende Paalæg af enhver Art gjorde det tungt at leve. Herom og om andet mere har han givet Underretning i en Række historiske Optegnelser, der siden bleve fortsatte af Hr. Laurids Axelsen (s. I, 382), som ægtede hans Enke.

Dagbog sammenskrevet af M. P. Farstrup og L. Axelsen, udg. af I. Becher 1813. Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 264 ff.

H. F. Rørdam.



**Fastenove, Johannes**, —1520—, Klokkestøber, er sikkert en her til indkaldt Udlænding, som maa have staaet sig godt med den katholske Gejstlighed her, thi han støber Klokker til baade Roskildes og Lunds Domkirker. Fra Tiden mellem 1511 og 1521 kjendes der mindst 24 Kirkeklokker med hans Navn paa som Støber, og de fleste af disse ere gjorte til Kirker i Nordsjælland, hvorfor det muligvis tør antages, at han har boet i Kjøbenhavn. 1528 faar en Hans Klokkestøbers Børn i Kjøbenhavn 50 Mark «for det, Staden blev deres Fader skyldig for Sten og Kalk». Hans Virksomhed synes ikke at have strakt sig uden for Sjælland og Skaane og har formentlig kun omfattet Støbning af Kirkeklokker, medens hans samtidige, den kjøbenhavnske Bøsestøber Mester Fadder, udelukkende synes at optræde som Kanonstøber. Muligvis er det hans Enke, «Barbara, Hans Førstenøvers Efterleverske», der 1556 nævnes som boende i Malmø.

C. Nyrop, Om Danmarks Kirkeklokker S. 87 ff.

*C. Nyrop.*

**Fasti, Thomas**, 1538—1600, til Vennergaard og Katholm, Søn af Christiern F. og Anne Clausdatter Strangesen, blev født paa Arnbølgaard ved Randers 2. Febr. 1538, opdroges i Øm Kloster og siden i Viborg, hvorefter han tjente Rigskansleren Antonius Bryske, Kongens Skjænk Niels Truidsen Ulfstand og Vincents Lunge. Sin Uddannelse afsluttede han ved fremmede Hoffer (Gottorp, Lyneborg, Pommern og Preussen). Sluttelig tjente han som Hofjunker hos Hertug Christoffer af Würtemberg, der havde gjort ham væragtig. 1558 kom han tilbage til Danmark og tog strax Tjeneste som Hofjunker. Han deltog med Hæder baade i Ditmarskertoget, hvor han fik sit højre Øje beskadiget, og som Fændrik ved den jyske Fane i den nordiske Syvaarskrig, hvor han baade var med ved Halmstads Forsvar og i Svarteraaslaget. For øvrigt havde han og hans 2 i en yngre Alder afdøde Brødre et stort Lov paa sig for deres Mod, og Samtiden sagde om dem, at «hvor Thomas, Mogens og Strange lode sig drive ud, der skulde ikke Fanden selv komme ind». Efter Krigen førte han en mere rolig Tilværelse, havde et Par mindre Len (Sabro Herred 1588—92 og Lund paa Mors 1592—99) og levede siden 28. Avg. 1575 i Ægteskab med Christence Gertsdatter Bryske (f. 8. Maj 1545 † 15. Marts 1611). Han døde barnløs 1. Febr. 1600 paa Katholm og ligger med Frue begravet i Aalsø Kirke.

Peder Torkildsen, Beretning om T. F.s Levned, udg. af N. L. Arctander 1611.

*Thiset.*

**Fasting, Claus, 1674—1739.** Borgmester i Bergen. Født 27. April 1674. Faderen, Lyder F., Kjøbmand i Bergen, var indvandret fra Grevskabet Dipholt i Lyneborg, døde 1676 og blev begravet samme Dag som hans Hustru, Elisabeth v. Rechen. Sønnen kom i Huset til sin Mormoder, blev indsat i Bergens Skole og deponerede 1691, fik Ophold i Caspar Bartholins Hus, tog Attestats og søgte flere gejstlige Embeder uden at erholde noget. Han drog tilbage til Bergen og blev her fra sendt til Udlandet i et Handelsanliggende for den bekjendte Jørgen Thormøhlen, med hvis Datter Anna han blev gift 3. Nov. 1697 efter at være bleven Raadmand. 1701 blev han Bergens første Politimester og fik som saadan meget at bestille efter den store Ildebrand 1702 med Stadens Regulering. 1703 blev han Borgmester. Han var en dygtig Embedsmand, men han levede i en Tid, da meget i den bergenske Administration var kommet i Forfald, og da der 1732 blev rørt ved disse Ting, fik han sin Del af Skylden for de mange mislige Regnskaber. Undersøgelsen varede i 6 Aar, men F. kom uskadt fra den. Han var en flittig Mand, anlagt paa litterær Syssel og skrev o. 1722 en Bergens Beskrivelse, som kom Holberg til Nytte. Han omhandler for en stor Del Stadens økonomiske og merkantile Forhold og synes væsentlig at have villet supplere Edv. Edwardsen (s. IV, 420). 1728 var han i Kjøbenhavn og skal have gjort Nytte under den store Ildebrand. Han blev her nede, hvor han 30. Dec. 1729 blev udnævnt til Kancelliraad, til 1730 og udgav en Traktat om den kristelige Religions Sandhed, for en Del efter engelske Kilder (bl. a. W. Sherloch). Han siger selv, at Bogen er det første Skrift om denne Materie paa Modersmaalet, og han er maaske den første theologiske Forfatter hos os, der har vovet at øse af reformerte Kilder. Han turde dog ikke anføre Navne, da de kunde vække Frygt og Tvivl. Han døde 19. Juli 1739. Hans Hustru overlevede ham og ~~findes i Live~~ <sup>døde</sup> <sup>62</sup> 1744. Han havde 14 Børn.

N. Nicolaysen, Norske Mag. III, 15 ff. H. Meyer, Den bergenske Borger-  
ven 1765, Nr. 18 f.

*D. Thrap.*

**Fasting, Claus, 1746—91,** Forfatter, Sønesøn af ovenstaaende Borgmester Claus F. og Søn af Frederik F., Sognepræst til Nykirken i Bergen (f. 19. Juli 1718 † 1. Juni 1769), og Gerhardine f. v. Güllich († 1770). Han blev født 29. Okt. 1746 og var sine Forældres eneste Barn. Faderen var en højt agtet Præst af den pietistiske Skole og skaffede sin Søn en Lærer af samme Retning

i J. S. Cammermeyer (III, 349), ved hvis Afrejse 1759 F. blev sat i Latinskolen, hvor han udmærkede sig bl. a. i Mathematik. Han deponerede 1761 og tog Aaret efter Examen philos. Han var munter og glad, men forandrede pludselig i Retning af Alvor og Eftertanke ved Læsningen af J. S. Sneedorffs «Patriotiske Tilskuer». Efter Examen philos. vendte han 1762 tilbage til Bergen, hvor han efter Faderens Ønske, men uden Tilbøjelighed tilbragte 4 Aar med theologiske Studier, hvorpaa han 1766 drog til Kjøbenhavn og tog den theologiske Examen. Han siger selv i en Ansøgning til Kongen, at han tog alle sine Examina med Berømmelse. Han blev nu i Kjøbenhavn i 2 Aar og lagde sig efter levende Sprog og Musik (Piano), tilbragte saa atter 2 Aar i Bergen som Informator og ivrig Medlem af det ved Rektor Jens Boalth stiftede «frivillige Harmonisters Akademi». Her optraadte han som lyrisk Digter og gjorde tillige sit første dramatiske Forsøg med Hyrdestykket «Pans Fest» til Kongens Fødselsdag 1770. Da nu begge hans Forældre vare døde, drog han i Maj 1770 atter til Kjøbenhavn, maaske for her at søge sit Ophold ved litterære Arbejder. Han var en ivrig Beundrer af Voltaire og stærkt paavirket i fransk Retning, hvilket han lagde for Dagen ved sin Tragedie «Hermione» (1771). Den blev ikke opført, og den fine Mand har her maaske set et Vink om ikke at gaa videre paa denne Vej, medens han dog blev staaende i Forbindelse med Theatret som Oversætter. Sit Livsophold fandt han som Informator, og ved at arbejde uden Gage i Rentekammerets Arkivkontor søgte han at bane sig Vejen til et civilt Embede. En Tid var han ogsaa Sekretær i Tallotteriet. Skjønt han ikke deltog i Oppositionen mod den ved Ewald repræsenterede Retning i Poesien, men snarere hyldede den store Digter, blev han dog et af det norske Selskabs vigtigste Medlemmer og deltog flittig i dets Sammenkomster, hvor han ved sit fine Væsen — «fransk midt i Perialen» (Wessel) — ikke mindre end ved sine skarpe Epigrammer — «in epigrammate regnavit», skrev Søren Monrad paa hans Gravsten — var udpræget blandt de overgivne Kammerater. Han var uden Tvivl Selskabets mest kritiske Aand, og ved sin Recension af dets udgivne Samlinger (1775) har han med Varme givet Publikum et Indblik i dets Væsen og hævdet dets Ry for kommende Tider. Medens han i denne Tid kun sparsomt fremtraadte som Lyriker, fandt han sig snart paa sin rette Plads som Kritiker, udgav med Abrahamson «Kritisk Journal» (1773) og med denne og Tode «Den kritiske Tilskuer» (1775—76). Ved at gennemgaa disse i

litteraturhistorisk Henseende saa interessante Journaler kjender man let F.s skarpe Pen under de forskjellige Mærker. Det var visselig ikke altid den bidende Satire, der maatte give sig Luft hos ham, men til Behandling valgte han dog fortrinsvis Skrifter, som trængte til en Afrivning, og stillede dem i udvalgte Citater blot for Publikums Latter.

Hvad der bevægede F. til at afbryde denne Virksomhed og vende tilbage til Bergen 1777, er ubekjendt. At det ikke var hans Kjærlighedshistorie, der først i den senere Tid er bleven bekjendt, er imidlertid sikkert. Alette Rohde havde nemlig, da F. i 1770 forlod Bergen, endnu ikke fyldt sit 7. Aar (døbt 5. Juli 1764). Da han kom tilbage, var hun 13 Aar. Moderen, Henrica Rohde, f. Lindemann, var 3 Aar ældre end F. Hun var nøje kjendt med F. fra tidligere Dage og antog ham til Musiklærer for Datteren. Denne var begavet, og F. havde Glæde af at undervise hende i Sprog m. m. og af at samtale med hende. Der opstod herved et dybt og inderligt Kjærlighedsforhold mellem Lærer og Elev, der skulde blive til Ulykke for dem begge. Forbindelsen, der sluttedes, da den unge Pige var konfirmeret, blev hemmelig, og imidlertid var hendes Moder kommen paa den Tanke, at hun selv skulde blive F.s Brud. Det pinlige Forhold maa have vedvaret i 4—5 Aar. Da Moderen skuffedes i sit Haab, blev hun forbitret og forlod Bergen med sine Børn rimeligvis 1782, da Sønnen, den senere Rektor i Nyborg Ulrich Rohde, blev Student. Da Alette Rohdes Forhold blev Moderen bekjendt, skal hun have udstaaet meget, om der end tør være Overdrivelse i Fortællingen herom, der vitterlig er fejlagtig i Enkeltheder. 1786 blev hun tvungen af sin Moder til at ægte en ældre Enkemand, Thomas Tyrholm, Kjøbmand i Son, og døde her som Enke 1842. Da hun blev gift, var F. endnu ikke i den Stilling, at han kunde stifte Familie. Han begyndte 1777 at udgive sine «Provinsialblade», hvormed han visselig har villet imødekomme den Trang til højere Læsning, der maatte findes i hans Fødeby; men den fandtes ikke, og den mærkelige Spektator, der fandt sine Beundrere i Kjøbenhavn og i Efterslægten, bragte ham hverken Ære eller Indtægt. I den eleganteste Stil og det letteste Sprog bragte han her det bedste af den udenlandske Litteratur frem for det læsende Publikum, og kun sjælden kom hans satiriske Lune og hans kritiske Skarphed frem. Han har iagttaget den største Forsigtighed, men med sin Frimodighed og sin kritiske Sans kunde han ikke undlade af og til at stikle paa

Pontoppidan og Pietismen, og i den gammeldags Befolkning maatte sligt vække Anstød. Ved Siden af denne litterære Virksomhed, der fortsattes til 1781, drev han ivrig paa Musikken og var fra 1777 til sin Død Sekretær i «de frivillige Harmonisters Akademi», der i hans Tid synes at have taget et Opsving. Hvad han ikke opnaaede ved sine Skrifter, har han sikkerlig i fuldt Maal vundet ved sine musikalske Præstationer: at føre Befolkningen ind i renere Nydelser. De have vel ikke haft mindre Betydning for ham selv ved at holde ham oppe, medens Skuffelser, Gjæld og Hypokondri trykkede hans Sind. Tidlig begyndte han at søge Embeder, og som han selv siger, havde han indgivet «utallige Ansøgninger», forinden det lykkedes ham 1783 at blive Viceraadmand i Bergen. 4 Aar maatte han derpaa vente, til han 1787 fik fast Ansættelse i Bergens Magistrat med 400 Rdl.s Indtægt. Det var paa den Tid ingen ringe Stilling, og den satte ham i Stand til at betale Gjæld, købe Bøger og dyrke en liden Ejendom. Han oplivedes, begyndte atter at se Venner, efter i flere Aar at have trukket sig ud af al selskabelig Omgang. Ogsaa et rørende Drama, «Aktierne» (1788), der vistnok ikke gjorde Lykke, vidner om ny Livskraft. Med Iver tog han sig af sit Embede, der ikke voldte ham Besvær. Det tog paa hans Hjærte at være Kriminalaktor, medens det glædede ham, at han kunde tage sig med Iver af Stiftelserne, Skolerne og Kirkernes Anliggender. Da Stiftamtmand Schouboe, der ikke var hans Vellynder, døde 1789, og Kammerherre Hauch, der satte ham højt, fik hans Embede, lykkedes det F. at faa i Stand en højst fornøden Udbedring af det bergenske Fængselsvæsen. I disse Aar gik hans litterære Beskæftigelse væsentlig i naturhistorisk Retning, og det var navnlig i denne, han i sit sidste Leveaar anlagde et nyt Hæfteskrift, «Provinsialsamlinger» (1791), hvoraf kun 1. Hæfte udkom. Det er væsentlig af plantegeografisk Indhold.

F. var udgaaet fra et fromt Hjem, udmærkede sig hele sit Liv ved Renhed i Sæder og Finhed i Væsen som i Stil. Han var forud for sin Tid og blev ikke forstaaet af sine Bysbørn. Med sin kritiske Sans maatte han finde meget i Samtidens kirkelige Liv, som han ikke kunde bifalde, og maatte — skjønt den stadigste Kirkegænger — finde sig i at betragtes som Vantroens Repræsentant af mange. Hans i Sandhed opbyggelige Dødsleje viste, hvad han i Virkeligheden var. F.s Helbred var tidlig svækket. 1790 fik han et Anfald af Podagra, der blev hævet, men 1791 kom

det igjen, og dette Aars Juleaften blev hans Dødsdag. Han var ugift.

L. Sagen, Udvalg af Claus Fastings Skrifter med Bidrag til hans Biogr., Bergen 1837. C. Dunker, Gamle Dage S. 44 ff. *D. Thrap.*

**Fasting, Claus Lydersen**, 1743—1827, Klokker, født 1743 (døbt 13. Dec.), Søn af Lyder F., resid. Kapellan til Bergens Domkirke, siden Sognepræst til Fane (f. 1714 † 1763), og Marie Elisabeth f. v. Krogh, blev Student 1761, fik Attestats 1768, var saa i 5 Aar Lærer, derpaa 5 Aar Medhjælper hos Stiftsprovst H. Mossin, blev 1778 Hører ved Bergens Skole og udførte her sin Gjerning med Flid og Nidkjerhed. Ved Christopher Frimanns Død 1791 erklærede han sig villig til at fortsætte hans Samling af Gavebreve mod at faa Løfte paa den første ledige Klokkerpost i Bergen, hvilken Plads han ogsaa fik. Uden at indfri sin Forpligtelse levede han som Klokker ved Domkirken og var en af Bergens største Originaler til sin Død, 4. Nov. 1827. Han blev 18. Avg. 1788 gift med Marie f. Vogt, Enke efter Stephen Andreas Tøpke. I en Række af Aar syslede han med en «Optegnelse» af danske og norske Forfatteres Skrifter fra Reformationen til 1789, da han gav den ud. Fortegnelsen er alfabetisk ordnet efter Forfatternes, ikke efter Oversætternes, Navne og har saaledes sin Interesse ved at give et nogenlunde paalideligt Overblik over de fremmede Skribenter, der have fundet Oversættere hos os. Bogen danner et Slags Mellemlid mellem Worms og Nyerups Forfatterlexica, men er mangelfuld i personalhistorisk Henseende og har adskillige Navnefejtagelser.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

*D. Thrap.*

**Fasting, Johan Jacob**, 1723—90, Officer, født i Fuse Præstegaard i Norge 7. Sept. 1723, Søn af Kapellan Thomas F. († o. 1736) og Alida Marie f. Krogh (f. 27. Juni 1688), indtraadte 1741 som Korporal i 2. bergenusiske nationale Regiment, hvor hans Stifader, senere Generalmajor C. V. Segelcke († 1763), den Gang var næstkommanderende, avancerede her til Sergent og fik 1748 meddelt Pas som Sekondlieutenant for at forsøge sin Lykke i en Kampagne i den østerrigske Arvefølgekrig, der imidlertid sluttedes s. A. ved Freden i Aachen. 1751 blev han Kapitajn og Kompagnichef i det af Morfaderen, Oberst C. Krogh, kommanderede 2. vesterlenske nationale Regiment og avancerede her Aaret efter til Major, 1761 til Oberstlieutenant. 1772 udnævntes han til Oberst og Chef for 1. bergenusiske Regiment, med hvilket 1789 2. bergenusiske

forenedes, 1780 til Generalmajor, 1782 til Kommandant paa Bergenhushus og 1789 til Generallieutenant. F., der havde det Lov paa sig at være en duelig og pligtopfyldende Officer, kommanderede under Felttoget mod Sverige 1788 1. Fodfolksbrigade af den norske Hær. Han ægtede 18. Jan. 1759 Christiane Sophie Spidberg, døbt 20. Juni 1736 † 2. Avg. 1779, Datter af Biskop over Christianssands Stift Jens Chr. S. og Birgitte f. Topdal. Døde 25. Jan. 1790. *S. A. Sørensen.*

**Fasting, Thomas, 1769—1841**, norsk Statsraad, Søofficer, fødtes 25. Febr. 1769 i Vanse Præstegjæld, Christianssands Stift, som Søn af Oberstlieutenant Søren Christian F. og Benedicte f. Tyrholm. Han blev i sin Ungdom bestemt for Søen og udnævntes, 20 Aar gammel, 1789 til Sekondlieutenant i Marinen. 1796 blev han Premierlieutenant. I Slaget 2. April 1801 førte han Kavalleriprammen «Aggershus» paa 20 Kanoner, hvormed han udmærkede sig meget. I 1804 blev han Kapitajnlieutenant. Som saadan ansattes han 1808 som næstkommanderende paa det franske Linjeskib «Danzig» paa Schelden, hvorhen han havde ført den første Afdeling Matroser fra Kjøbenhavn. Han led under dette Ophold meget af det fugtige Klima og paadrog sig Gigt. Men under de vanskelige Forhold, der opstode ved de to danske Skibschefers Rivninger med de franske Myndigheder, ydede han alligevel et betydeligt Arbejde. Da Cheferne bleve arresterede og derefter hjemsendte, overtog F. Kommandoen paa «Danzig». Ogsaa senere, efter den nyudnævnte Chefs Død, fungerede han i nogen Tid som Interimschef paa samme Skib. Efter at have fratraadt denne Stilling blev han Chef for en Afdeling Kanonbaade, der var udset til at gaa i Spidsen ved det forestaaende Angreb paa Englænderne paa Walcheren. Skjønt syg, overtog F. denne Kommando, men fik ikke sit Ønske opfyldt om at komme i Ilden. Under sit Ophold i Udlandet blev han 1809 Kapitajn. Efter sin Tilbagevenden blev han ansat i Norge og udnævntes 1814 til Kommandørkapitajn. Da Admiral Lütken vendte hjem til Danmark, overdrog Prinsregenten, Christian Frederik, F. at medvirke til, at der ikke maatte forefalde ubehagelige Optrin, naar de norske Myndigheder hindrede Kanonbriggernes Afsejling til Danmark. Under Krigen 1814 var F. Chef for den norske Kanonbaadsflotille, med hvilken han Natten til 27. Juli over for den svenske Flaades Overmagt trak sig tilbage over Christianiafjorden fra Hvaløerne til Vallø. Om Høsten blev han tilforordnet Statsraadet, hvori han dog ikke mødte efter 16. Nov. 17. Nov. blev han Kommandør og fik under

Admiral Fabricius Sæde i Søkrigskollegiet. Da et eget Marine-departement oprettedes 1. April 1815, udnævntes F. til Statsraad og dettes Chef. I 1821 anklagedes han for Rigsretten i Anledning af, at han samtidig havde oppebaaret Gage som Statsraad og Kommandør uden at kunne paavise nogen Bemyndigelse til at forene disse Stillinger før Udgangen af 1817. Ved Rigsrettens Dom blev han ogsaa dømt til at tilbagebetale den tidligere oppebaarne Kommandørgage. I 1836 tog han Afsked som Kommandør og i 1839 som Statsraad, hvorpaa han døde 21. Nov. 1841. I 1805 ægtede F. Johanne Margrethe Hysing († 1848).

Swalin, Konungens norska o. svenska statsråd. O. Lütken, De Danske p. Schelden 1808—9 og 1809—13. Ræder, Danmarks Krigs- og polit. Historie II. J. Aall, Erindringer. Yngvar Nielsen, Norges Hist. efter 1814 I.

*Yngvar Nielsen.*

**Fausbøll, Michael Viggo**, f. 1821, Orientalist. F. er født i Hove (ved Lemvig) 22. Sept. 1821 som Søn af Præsten Chr. N. Fausbøll (f. paa Gaarden Fagsbøl i Uge Sogn i Slesvig, † 1840) og Dorothea Appolone f. Hacksen. Han dimitteredes fra Aarhus Kathedralskole 1838 og tog 1847 theologisk Embedsexamen. 1861 ansattes han som Medhjælper ved Universitetsbibliotheket og udnævntes 1878, efter N. L. Westergaards Død, til Professor i indisk-østerlandsk Filologi ved Universitetet. Allerede som Student havde han kastet sig over Studiet af Sanskrit og vandt 1843 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af et Prisspørgsmaal om Sanskritsprogets Syntax. Disse Studier fortsatte han efter at have taget Embedsexamen, i det han samtidig ernærede sig ved Informationer. Ved Hjælp af Sanskrit arbejdede han sig paa egen Haand ind i Pali, Buddhismens hellige Sprog, i hvilket de københavnske Bibliotheker besidde en stor Samling af Haandskrifter, som Rask har hjembragt fra Indien. 1855 udgav han det for den buddhistiske Ethik særlig vigtige Paliværk «Dhammapadam» og lagde herved Grunden til Palistudiet i Evropa. For at samle Materialier til lignende Skrifter opholdt han sig 1858—60 i London, som han flere Gange senere har besøgt. Blandt de andre af ham udgivne Paliværker maa navnlig fremhæves den mærkelige «Jātaka»-Bog, der bl. a. indeholder en Mængde Fortællinger og Æventyr, som komme igjen i de vesterlandske Litteraturer. Den samlede Udgave af dette store Værk (af hvilket han først havde udgivet forskellige Prøver) er beregnet paa 6 Bind, af hvilke de 4 foreligge afsluttede (1875—87). Ogsaa af dansk Sprog har han gjort sig fortjent ved den «Ordbog



over Gadesproget og saakaldt daglig Tale», som han udgav 1866 under Pseudonymet V. Kristiansen, ligesom han ogsaa har besørget flere Gange oplagte Udgaver af vore Molbohistorier og af Vægterversene. — F. blev 1876 Medlem af Videnskabernes Selskab; 1879 tildelte Universitetet ham den filosofiske Doktorgrad uden Disputats. Berliner-Akademiet hædrede ham 1888, efter Afslutningen af 4. Bind af «Jātaka»-Bogen, med den Boppske Prisbelønning, og 1890 blev han Æresmedlem af det asiatiske Selskab i London. 1873 ægtede han i London Ellen Louise Beckwith Lohmeyer (f. 1849).

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer.

*Vilh. Thomsen.*

Faye, Gerhard, 1760—1845. Amtmand, en Søn af Præsten Andreas F. (f. 23. Sept. 1727 † 21. April 1792) og Ane Margrethe Karine f. Flinthoug, fødtes i Lyngdal i det vestlige Norge 22. Febr. 1760, dimitteredes 1780 privat til Universitetet, blev, efter at han det følgende Aar havde taget 2. Examen, kaldt tilbage til Fædrenejhemmet, dels for at hjælpe Faderen ved dennes gejstlige Forretninger, dels for at undervise en yngre Broder, syslede samtidig med forskjellige sproglige Studier og forsøgte sig som Digter. Efter Tilbagekomsten til Kjøbenhavn (o. 1783) tog han med Iver fat paa det theologiske Studium; men en langvarig, svækkende Sygdom tvang ham til at afbryde Studiet, og han besluttede nu ganske at hellige sig til litterære Sysler og blev Medarbejder ved «Minerva». Økonomiske Hensyn gjorde det dog snart nødvendigt for ham at modtage en Huslærerplads paa Falster, som han imidlertid opgav 1789 for i Hovedstaden at forberede sig til dansk-juridisk Examen. Denne tog han det følgende Aar og blev derefter ansat som Volontær i Rentekammerets danske Kancelli, hvor han hurtig gjorde sig saa bemærket, at han allerede 1791 blev udnævnt til Forvalter ved det af Staten nys kjøbte Vestenborg Gods paa Falster; senere knyttedes hertil Inspektionen over forskjellige andre kongl. Godser paa Falster, og 1803 blev han tillige Formand for den Kommission, der skulde ansætte Areal skatten for Falster og Møen. Den fortrinlige Dygtighed, hvormed han røgtede de forskjellige Hverv, Staten saaledes havde overdraget ham, havde til Følge, at han 1805 blev udnævnt til Amtmand i Thisted Amt, hvilket Embede han i de følgende 37 Aar varetog med en aldrig svigtende Interesse og Nidkjerhed, indtil han i Slutningen af 1842 efter Ansøgning blev afskediget fra 1. Jan. 1843 at regne. Han gjorde sig i høj Grad

fortjent af Amtets Udvikling i forskjellige Retninger, fremfor alt dog ved sin utrættelige Virksomhed for Træplantninger og Vejenes Forbedring. Ved sin udprægede Retfærdighedsfølelse, sin tiltalende Optræden og sit kjærlige Sind skabte han et lykkeligt Tillids- og Hengivenhedsforhold imellem sig og Befolkningen, der hædrede ham ved at lade opstille en Buste af ham i den af ham selv anlagte Skov ved Thisted og endnu bevarer ham i taknemmelig Erindring. 1803 blev han Kammerraad, 1828 Konferensraad, 1840 Kommandør af Danebrog, og 1841 fik han Rang med Stiftamtmand. Den Trang til at sysle med Poesien, som han havde i sine unge Dage, og som den Gang stundum førte til ganske vellykkede Resultater, fornægtede sig ikke i den modnere Alder, hvorom hans i 1822 udgivne «Litterære Arbejder» vidne, men af nogen blivende Betydning kan hans Produktion ikke siges at have været. Han døde 10. Marts 1845 i Thisted. 10. Dec. 1794 ægtede han Kassa Christiane f. de Stockfleth (f. 11. Marts 1775 paa Selsinggaard, † 12. Marts 1858 i Kjøbenhavn), en Datter af Stiftslandinspektør Eggert Christian de S. (f. 1747 † 1822) og Dorothea Christine f. Graumann († 1787).

Erslew, Forf. Lex.

*G. Kringelbach.*

**Fechtcl, Poul**, --o. 1590, Møntmester, nævnes 1536 som Borger i Helsingør. 1541 beskikkedes han til Møntmester ved den Mønt, som Christian III lod indrette i S. Claræ Kirke i Kjøbenhavn. 1549 forlenedes han med Værløse og 1555 med Herstedvester Kongetiende og fratraadte Stillingen som Møntmester 1565 med Kongens Tak for tro Tjeneste og godt Regnskab og med Brev paa Gladsaxe Kongetiende; dog fik han først 1570 fuldstændig Kvittering for sine Regnskaber. I en senere Retssag i Anledning af en Beskyldning mod Peder Oxe, at denne havde tvunget P. F. og hans Svigersøn og Efterfølger, Hans Dalhusen, til at betale Kongen en stor Sum, siges det, at F. «for hans høje Alders Skyld resignerede Mønten». Han levede dog endnu 1590 og skal være bleven over 100 Aar. I hans Alderdom er der præget en Sølvmedaille til hans Ære med hans Brystbillede og Omskriften: «God heft gegeben gelyck und lang Leven». Hvad der dog især har bevaret Mindet om ham til Nutiden, er den Stiftelse for fattige husarme i Møntergade i Kjøbenhavn, som endnu bærer hans Navn, og hvortil Frederik II 1570 skjænkede Grunden. I ældre Tider hed den foruden P. F.s Boder ogsaa Mønterboder og Hamborgerboder, det sidste, fordi F. havde sat

den Kapital, 3000 Rdl., af hvis Rente Stiftelsen skulde underholdes, fast hos Magistraten i Hamborg, hvorfor man maa antage, at han selv er født i denne Stad. Belæggelsesretten til Stiftelsen er endnu hos F.s Efterkommere, men paa Spindesiden, da han ingen Sønner havde.

Danske Mag. I, 161. O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. III, 348 ff.

*O. Nielsen.*

**Feddersen, Arthur Frederik**, f. 1835, Fiskerikyndig. Han er født i Kjøbenhavn 16. Febr. 1835 og Søn af Borgmester Peter F. i Roskilde og Bolette Kirstine f. Koch. Fra 1846—53 var han Elev paa Sorø Akademi, tog i 1855 Adgangsexamen ved Polyteknisk Lærestanstalt og i 1856 1. Del af Examen i anvendt Naturvidenskab. I 1861 blev han konstitueret som og i 1864 udnævnt til Adjunkt ved Viborg Kathedralskole. I 1865 stiftede han «Fiskeriselskabet for Viborg og Omegn» og i Forbindelse med Birkedommer H. V. Fiedler «Tidsskrift for Fiskeri», der først ophørte at udkomme i 1882. F. har dels forfattet Lærebøger i Naturhistorie og populære Anvisninger og Skildringer, dels været særdeles virksom ved Fiskeriudstillinger, baade i Danmark og i Udlandet, ligesom han ved hyppige Rejser og Foredrag har søgt at udbrede Oplysning om Fiskeriforhold. Blandt hans videnskabelige Arbejder kan nævnes «Fortegnelse over de danske Ferskvandsfiske» (1879) og «Ferskvandsfiskenes geografiske Udbredelse i Danmark» (1879). I 1883 fik han Tilladelse til at fratræde sin Stilling som Adjunkt i 2 Aar, i 1884 deltog han i Stiftelsen af «Foreningen til Fiskeriernes Fremme i Danmark», og i 1885 tog han definitivt sin Afsked som Skoleembedsmand. Han beklæder nu Stillingen som Sekretær ved «Dansk Fiskeriforening» og er Udgiver af «Fiskeritidende». 25. Juni 1859 ægtede han Laura Eleonora Møller (f. 1835), Datter af Bager Frederik M. og Cæcilie f. Burchhardt.

*Jonas Collin.*

**Feddersen, Benjamin Johan**, f. 1823, Forfatter. Han er født 7. Dec. 1823 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Etatsraad Josias F. (gift med sit Søskendebarn Vibeke Bergitte f. Krey), var Kabinetssekretær hos Kongerne Frederik VI og Christian VIII. Efter at have frekventeret Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og den polytekniske Lærestanstalt lagde han sig senere navnlig efter Musik og har virket som Lærer heri. Foruden nogle større, særskilt udgivne Fortællinger har han skrevet en Del Stykker for Kasinos Theater, deriblandt Farcen «Jens Støvring» (opført 1. Gang 1865), som har oplevet et særdeles stort Antal Forestillinger.

*Sophus Bauditz.*

**Feddersen, Friedrich**, 1790—1863, Præst, Forfatter, Søn af Bonden Harke F. i Vester Snattebøl, et Par Mil syd for Tønder, fødtes 5. Febr. 1790, gik i Flensborg Skole og studerede Theologi i Kiel. 1815 blev han Præst i Ulvesbøl i Ejdersted, 1827 i Garding og 1838 Provst. Han var blandt de Præster, som i Vinteren 1849—50 ikke vilde adlyde Regeringskommissionen i Flensborg og forlode Landet ved de kongelige Troppers Indrykning; han afskedigedes derfor 15. Sept. 1850, efter Sejren ved Isted. Død i Husum 8. Juli 1863. Foruden et Par religiøse og Skole-Skrifter forfattede han efter sin Afskedigelse en Beskrivelse over Ejdersted med historiske og statistiske Efterretninger (1854), ligesom han omarbejdede og udgav et ældre Skrift om Præsterne i dette Landskab (1853).

M. D. Voss, *Nachrichten v. d. Pröbsten u. Predigern in Eiderstedt* S. 26 ff. Feddersen, *Beschreib. d. Landschaft Eiderstedt* S. 70. Alberti, *Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.*

*A. D. Jørgensen.*

**Feddersen, Hans Ditmar Frederik**, 1805—63, Gouvernør, født 22. Juni 1805 i Kjøbenhavn, en Søn af daværende Chef for Rentekammerets 1. slesvigske Kontor, senere Amtsforvalter i Rensborg, Peter F. (f. 6. Nov. 1765 † 30. Dec. 1845) og Margrethe f. Tersling (f. 14. Marts 1779 † 19. Sept. 1836), blev 1822 dimitteret fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, tog 1827 juridisk Embedsexamen, blev s. A. Volontær i Højesterets Justitskontor, 1830 tillige Fuldmægtig hos Kammeradvokaten, vandt 1831 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af et juridisk Prisspørgsmaal, blev 1832 Avditør i Armeen, men tiltraadte strax efter med offentlig Understøttelse en 3aarig videnskabelig Udenlandsrejse, blev 1835 Avditør ved Livjægerkorpset, 1837 Medlem af Direktionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen, efter at han havde lagt sin Interesse for de ubemidlede Klasser for Dagen ved sit Skrift «Om Asylerne, deres Vigtighed for den arbejdende Stand og deres Betydning for Staten» (1836), og i 1839 Kancelliraad. De følgende Aar tog han livlig Del i Bevægelserne paa det industrielle Omraade, var i et Par Aar Næstformand i Industriforeningen og blev endog valgt til dens Formand, men afslog Valget. Ogsaa af Datidens politiske Liberalisme følte han sig stærkt tiltalt, og han mødte i 1842 som valgt fra Kjøbenhavn i den roskildske Stænderforsamling, hvis Sekretær han var. Aaret forud havde Kongen bemyndiget Kancelliet til at udtale sin Misbilligelse af, at han, skjønt kongl. Embedsmand, paa et offentligt Valgmøde havde sagt, at Folkets Repræsentanter burde have en bestemmende

Mening om Skatternes Anvendelse. Ligesom der imidlertid i Kancelliet var delte Anskuelse om Betimeligheden af denne Reprimande, saaledes blev Kongens Misnøje ikke af lang Varighed, thi i Slutningen af 1842 udnævntes F. til Kommitteret i General-Toldkammer- og Kommercekollegiet og samtidig til Justitsraad. 1848 blev han Kommitteret hos Kolonialdirektøren; 1850 lykkedes det ham i London at afslutte det ved Krigen nødvendiggjorte store Statslaan paa særdeles gunstige Betingelser. S. A. konstitueredes han til Borgmester, Politidirektør og Direktør for Døvstummeinstituttet i Slesvig; fra 1851 --55 var han Gouvernør for de dansk-vestindiske Øer, hvor det lykkedes ham ved Aandsnærværelse og Konduite at dæmpe en alvorlig Negeropstand paa St. Croix, i hvilken Anledning han fik Kommandørkorset af Danebrog 1853, hvortil i 1855 føjedes Kammerherretitelen. Efter sin Hjemkomst fra Vestindien indtraadte han ikke mere i Statstjenesten; derimod var han fra 1856—62 Medlem af Direktionen for Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn og repræsenterede fra 1860 til sin Død, 12. Maj 1863 (paa Petersgaard), Kjøbenhavns 3. Valgkreds som Medlem af Folketinget, hvor han sluttede sig til Centrum. Ligeledes deltog han i Industriforeningens Virksomhed for Næringsfrihedens Indførelse og skrev et Par politiske Piecer: 1856 «Danmark og Nordamerika om Øresund», 1859 «Om de tyske Noter som Grundlag for den holstenske Stænderforsamlings Betænkning i Forfatningssagen». Han var en mangesidig dannet, begavet og kundskabsrig Mand med en vindende Personlighed, dygtig og nidkjær, men tillige human i sin Embedsgjerning. — Han var to Gange gift: 1. (5. Dec. 1840) med Ingeborg Cathrine Johanne Jensine f. Deegen (f. i Kjøbenhavn 1. April 1816, † paa St. Croix 22. Nov. 1853), Datter af Etatsraad Colbjørn D. og Anne Eleonora Margrethe f. Lemming, 2. (20. Marts 1858) med Nanna Felicia Augusta f. Bilsted (f. i Kjøbenhavn 18. Juli 1820, † 21. Jan. 1889 paa Frederiksberg), Datter af Kammeradvokat Hans B. (II, 264) og Enke efter Fideikommisbesidder Michael Conrad Fabritius de Tengenagel til Petersgaard.

Erslew, Forf. Lex.

*G. Kringelbach.*

Feddersen, Jacob Friedrich, 1736—88, Præst, blev født i Byen Slesvig 31. Juli 1736 og var Søn af Kjøbmand Friedrich F. Efter at have gennemgaaet Slesvig Domscole studerede han Theologi i Jena 1755—58. Han var derpaa nogen Tid Huslærer, indtil Hertugen af Augustenborg 1760 beskikkede ham til sin Kabinets-

præst. 1766 blev han Hofpræst i Ballenstedt hos Fyrstinden af Anhalt-Bernburg. Efter hendes Død blev han 1769 Tredjepræst ved Johanneskirken i Magdeburg, hvorfra han 1777 forflyttedes til Brunsvig som Hof- og Dompræst; her stod han i høj Anseelse og Yndest hos Hertug Ferdinand (jvfr. en Lejlighedsprædiken, overs. af Thor Melbye, Odense 1785). Endelig modtog han af den danske Regering 1788 Kaldelse til Provst i Altona, men døde efter et halvt Aars Virksomhed i denne By 31. Dec. 1788. Han var en stille, fredelskende Mand, der levede i inderlig Gudhengivenhed. Som Forfatter har han virket ved adskillige Skrifter, nærmest henhørende til Opbyggelseslitteraturen. Mest Udbredelse fandt maaske hans «*Nachrichten vom Leben und Ende gutgesinnter Menschen*» (5 Dele, Halle 1776—85); efter hans Død føjede Pastor Wolfrath i Rellingen ved Altona hertil en 6. Del, hvori F.s eget Levned blev beskrevet (ogsaa særskilt, Halle 1790). Tillige virkede F. som Salmedigter ved Udgivelsen af et Par Andagtsbøger, hvori findes en Del dels originale, dels af F. omarbejdede Salmer. F. havde 1766 ægtet Charlotte Friederike Müller, en holstensk Præstedatter.

E. E. Koch, *Gesch. des Kirchenlieds u. Kirchengesangs*, 3. Aufl., VI, 296 ff. *Zeitschr. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch.* XVI, 326 f. *A. Jantzen.*

Feddersen, Nicolai, 1699—1769, Magistratspræsident, var født i Flensborg 18. Okt. 1699 og Søn af Raadmand Peter F. og Lucia Suling. Efter at have været Pageinformator fra 1724 blev han 1735 Pagehovmester og Medlem af Borgretten i Kjøbenhavn. 1746 udnævntes han til Magistratspræsident i Christiania og fik s. A. Titel af virkelig Justitsraad. 1760 blev han Etatsraad, 1767 virkelig Etatsraad og 1768 Konferensraad. Da den ufordelagtig bekjendte Grev Carl Schack Rantzau-Ascheberg i 1767 var bleven kommanderende General i Norge, opstod der snart Uenighed mellem ham og F., og den førstnævnte besad Indflydelse nok ved Hoffet til at faa denne fjærnet, i det han «uformodet» og uden Lov og Dom 20. Juli 1767 blev «forløvet», hvilket vakte stor Misfornøjelse i Christiania, hvor F. var meget yndet. Vel fik han i det følgende Aar et Slags Æresoprejsning, i det han udnævntes til Konferensraad, hvad dog ingen fandt tilfredsstillende, og allerede 4. Marts 1769 afgik han ved Døden i Christiania, hvor hans ualmindelig højtidelige Begravelse benyttedes til en Demonstration mod den Behandling, han havde lidt. Ved sit Giftermaal var F. bleven Ejer af en Formue paa 25—30000 Rdl., af hvilke han anbragte en større

Del i en Papirfabrik ved Akerselven, kaldet Jerusalems Papirmølle, hvorhos han ejede en Bygaard og nogle Landgaarde i Aker. Han var ogsaa Direktør i Akershus Stifts Toldforpagtningsselskab. F. omtales som en fint dannet og kundskabsrig Mand med æstetiske og videnskabelige Interesser; han skal have arbejdet for Dannelsen af en historisk Forening og efterlod en betydelig Bogsamling. Hans Hustru delte hans Interesser, og til hans Omgangskreds hørte Digteren Chr. Br. Tullin, der var gift med hans Søsterdatter, og som tillagde F.s Dom i litterære Spørgsmaal megen Vægt.

15. Jan. 1749 var F. bleven gift med *Ditlevine Collett*, f. i Christiania 19. Juli 1727 og Datter af den rige Handelsmand Peter C. († 1740) og Anne Cathrine f. Rosenberg († 1747). Hun havde faaet en god og omhyggelig Opdragelse og besad poetiske Anlæg. Professor Wilse omtaler, at hun «dyrkede Sprog og Videnskaberne, hvilket Moden kuns tillader Kjønnets inkognito». Tullin nævner «hendes ulignelige Geni til Poesi» og skrev Digte til hendes Ære under Hyrdindenavnet «Dorinde», med hvilket hun selv oftere har underskrevet sine Digte, blandt andre det, hvormed hun og flere Damer af Byens Handelspatriciat i Aaret 1760 hyldede Tullin. Af hendes mange Digte ere kun faa trykte og de fleste nu vistnok tabte. Hun vides at have oversat Voltaires Skuespil «Kaffehuset eller Skotlænderinden»; denne Oversættelse er ej trykt, hvilket derimod er Tilfældet med hendes Oversættelse fra Fransk af Goldonis «Pamela» (1765). Ved sin Mands Fjærnelse fra Præsidentskabet i Christiania skrev hun et langt Digt til Kongen, der endnu findes i Afskrift, men ej er trykt. Ligeledes er en Samling af ret interessante Breve fra hende til Søsteren Fru Matthia Anker (1785—1801) bleven bevaret tillige med et harmfuldt Digt mod Englænderne fra Vaaren 1801. Hun udtaler selv i 1801, at det «rigtig nok uforskyldte Bifald», hendes poetiske Arbejder have vakt hos hendes norske Venner, har forsonet hende med de danskes Lige-gyldighed derved. Om Sommeren 1772 var hun nemlig flyttet til Kjøbenhavn, hvor hendes 3 dalevende Sønner vare bosatte, og her levede hun, skjønt stadig syg, til 18. Nov. 1803.

A. Collett, *En gammel Christiania-Slægt* S. 111 ff. L. Daae, *Det gamle Christiania* S. 182. H. J. Huitfeldt, *Christiania Theaterhist.* S. 67 ff.

*H. J. Huitfeldt-Kaas.*

**Feddersen, Peter, 1750—1822, Justitiarius i Højesteret, en Søn af ovfr. nævnte Konferensraad Nic. F., fødtes i Christiania**

16. Jan. 1750, blev 1767 privat dimitteret til Universitetet, 1770 juridisk Kandidat, s. A. Avskultant i Overhofretten i Norge, 1771 Protokolsekretær i Højesteret, 1778 Assessor i Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn og 1782 Assessor i Højesteret; 1799 blev han 3. Deputeret i det danske Kancelli og Chef for dettes norske Justitsdepartement, men Forretningerne i Centraladministrationen tiltalte ham ikke, og da der i Aaret 1804 blev en Plads ledig som Assessor i Højesteret, benyttede han Lejligheden til atter at indtræde i sin tidligere Stilling, uagtet han allerede var avanceret til at være 1. Deputeret i Kancelliet. 1815 udnævntes han til Justitiarius i Højesteret og forblev i denne Stilling indtil sin Død, 1. Febr. 1822. I Aaret 1799 var han bleven Etatsraad, 1811 Konferensraad, 1815 Kommandør af Danebrog, 1817 Storkors af Danebrog og 1821 Gehejmekonferensraad. Han var ugift.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821--26 S. 118 f. *G. Kringelbach.*

de Feignet, Joseph Carl Julien, o. 1699--1771, Officer, var oprindelig i østerrigsk Krigstjeneste og indkaldtes her til, i det han 7. Jan. 1743 udnævntes til surnumerær Ingeniørmajor med Gage ved den danske Fortifikationsetat. Aaret efter blev han forsat til Fortifikationsetaten i Holsten, hvis midlertidige Chef han blev i 1754, efter at han i 1752 var bleven Oberstlieutenant af Fortifikationen med Anciennitet af 1751 og 1753 havde faaet Rang med Majorer i Garden fra sin Ansættelse i dansk Tjeneste at regne. I 1755 tildeles der ham Karakter som Oberst af Infanteriet, og samtidig overtog han Chefspladsen ved den holstenske Fortifikationsetat. 1756 udnævntes han til Generalkvartermester og 1762 til Generalmajor af Infanteriet. Da Ingeniørkorpset oprettedes 1763 ved Sammendragning af de 3 Fortifikationsetater i Danmark, Norge og Holsten, blev han det nye Korpses Chef, i hvilken Stilling han forblev til sin Død. I 1766 udnævntes han til Generallieutenant af Infanteriet og senere paa Aaret til Ridder af Danebrog (Storkors). Han døde 2. April 1771 i sit 73. Aar.

To Sønner af F. vare ligeledes Ingeniørofficerer, nemlig *Joseph Ignatius de F.*, der begyndte sin militære Løbebane ved den holstenske Fortifikationsetat i 1753 og døde som Ingeniørkapitajn og Adjudant i 1769, og *Johan Carl Christoph de F.*, der i 1757 ligeledes begyndte ved førnævnte Etat, i 1803 afgik fra Ingeniørkorpset, hvor han havde gjort Tjeneste som Ingeniørkapitajn, og udnævntes til Oberst af Infanteriet og Kommandant i Frederiksort, beholdt Afsked i 1807 og døde i 1816.

*V. E. Tychsen.*



**Feilberg, Henning Frederik**, f. 1831, Sprogmand og Folklorist. Han er født 6. Avg. 1831 i Hillerød og Søn af daværende Adjunkt, senere Sognepræst (bl. a. i Ullerup i Sundeved), Nikolaj Laurentius F. (f. 27. Juni 1806), Forfatter til en Række interessante Breve fra Krigen 1864, trykte i «Musæum» 1890, og Conradine Antonette Caroline f. Købke (f. 28. Febr. 1809 † 21. Okt. 1856). Som 3 Aar gammel Dreng flyttede han med sine Forældre til Halvøens Vestkyst og voxede her op midt i den Befolkning, han senere har omfattet med saa dyb en Forstaaelse og Sympathi. Efter at han 1849 var bleven Student fra Ribe Skole og 1855 theologisk Kandidat, kom han allerede i Forsommeren 1856 som Kapellan i Huset hos Sognepræsten i Store Solt ved Flensborg, E. H. Hagerup, den fortjente Forfatter af «Det danske Sprog i Angel», og Samlivet med denne gav hans Barndoms Sans for lagttagelse af Almuens Liv og Maal ny Næring. Efter en Rejse til England og Skotland, hvorfra han hjembragte et stærkt Indtryk af C. H. Spurgeon, af hvem han senere oversatte «Tolv Prædikener» (1862), blev han 1859 udnævnt til Sognepræst i Valsbøl, Flensborg Amt, og fandt her og i Store Vi, hvortil han i 1862 blev forflyttet, Lejlighed til at vise sit ualmindelige Kjendskab til Livet i Sønderjyllands fattige Egne i sine livlige Skildringer «Fra Heden», der først optoges i «Slesvigske Provinsialefterretninger» 1863, men senere fremkom som egen Bog (1863). Saa kom Krigen. F., der 1860 havde ægtet Louise Anna v. Nutzhorn (f. 6. Juli 1831), Datter af praktiserende Læge i Kjøbenhavn Ditlev Andersen v. N. og Charlotte Cathrine f. Feilberg, blev afsat fra sit Embede i Maj 1864, og der fulgte nu nogle trange Aar, hvori han bl. a. en Tid var konstitueret Kateket ved Frue Kirke i Odense og Førstelærer ved Byens betalende Borgerskole, men endelig kom hans Sind saa meget i Ro efter Begivenhederne i 1864, at han atter kunde tænke paa at søge Embede og udnævntes i 1869 til Sognepræst for Brørup-Lindeknud, Ribe Stift, hvorfra han 1876 blev forflyttet til Darum-Bramminge i samme Stift.

Her, i Darum, er det, at han ved Siden af sin Embedsgjerning har udfoldet en litterær Virksomhed saa overraskende og saa fortjenstfuld, som det kun sjælden falder i en Landsbypræsts Lod. I flere Bidrag til Tidsskrifter slog han atter ind paa den Vej, han havde betraadt med sin Bog «Fra Heden», og den sidste, modneste Frugt af denne Side af hans Virksomhed foreligger i «Dansk Bondeliv» (1889), der med hans dybe Forstaaelse af den vestjyske Almue og hans indtrængende Kjendskab til dens indre og ydre Liv er bleven

en Bog uden Sidestykke i vor Litteratur og et kulturhistorisk Værk af blivende Betydning. Men hans Arbejdskraft har evnet at spænde over endnu et Felt. 1882 fremkom han med en «Plan for en Ordbog over jysk Folkemaal», som i det hele vandt Bifald hos alle sagkyndige, og efter denne fortræffelige Plan har han med Benyttelse bl. a. af K. J. Lyngbys Samlinger fuldendt Manuskriptet til et nyt, omfattende, allerede for en Del trykt Værk: «Bidrag til en Ordbog over jyske Ahnuesmaal», et Værk, der fortrinligt i Anlæg og Udførelse ikke mindst ved sin store fraseologiske Rigdom hævder sin Plads som den bedste Dialektordbog, der hidtil er fremkommen i Norden.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 93. Nyare bidrag t. kännedom om de svenska landsmälen VI (Häfte 33) S. cxciii ff. Nord. Convers. Lex., 3. Udg., Suppl. *M. Lorenzen.*

**Feilberg, Ludvig Tage Christian Müller**, f. 1849, Polytekniker. F. er født 31. Marts 1849 i Husby ved Ringkjøbing, hvor hans Fader, Ludvig F. (f. 1803 † 1870), var Sognepræst. Moderen var Karen Johanne f. Schouboe (f. 1803 † 1887). F., der aldrig har gaaet i Skole, tog 1865 Præliminærexamen, Aaret efter polyteknisk Adgangsexamen og 1874 polyteknisk Examen i Ingeniørfaget. 1879 ægtede han Nikoline Henriette Oktavia Lund (f. 26. Sept. 1855), Datter af Sognepræst L. i Vigerslev. 1883 ansattes han ved Landbohøjskolen som Docent i Jord- og Vandbygningslære samt Tegning, 1887 blev han tillige Tilsynsmand ved Folkehøjskolerne og 1891 Inspektør ved de forskjellige Kursus til Skolelæreres videre Uddannelse. Han har udgivet et Par æsthetisk-filosofiske Smaaafhandlinger: «Om størst Udbytte af Sjæleevner» (1881) og «Holbergs Træ i Fiolstræde» (1882) og desuden en «Kortfattet Lærebog i teknisk Mekanik» (1890). *K. Kroman.*

**Feilberg, Peter Berendt**, f. 1835, Landmand. Han er Broder til ovfr. nævnte Henning Fred. F. og fødtes 20. Nov. 1835 i Alslev ved Varde, hvor Faderen da var Præst. P. F. gik i Ribe Latinskole til sit 14. Aar, blev dernæst uddannet til Landmand i Sundeved, gennemgik et Kursus paa Rødding Højskole 1852—53 og studerede senere ved Polyteknisk Lærestanstalt, hvor han tog Landbrugsexamen 1858. — Sin Virksomhed har F. en Gang sammenfattet i de 2 Ord: Tørlægning og Jordblanding. Allerede som ung Kandidat førte han Tilsynet med Kulturarbejderne i «Døjet» ved Frijsenborg, og under Kapitajn Jagd medvirkede han i 1862 ved

Udtørringen af Sjørring Sø. De følgende Aar, 1863—66, bestyrede han Rungstedgaard og Rungstedlund for Proprietær David og overtog det sidste Aar Pladsen som Godsforvalter paa Næsbyholm i Skaane, hvor han tørlagde og kultiverede Næsbyholm Sø. Sommeren 1872 tilbragte F. i Holland for at orienteres i større Tørlægningsarbejder og overtog ved sin Hjemkomst Bestyrelsen af Søborg Sø (Grev Frijs-Frijsenborg), som han i de følgende 15 Aar tørlagde og kultiverede med det Formaal at skabe de store Græsningsarealer, hvoraf Ejendommen nu bestaar, og hvilken han som Inspektør endnu forestaar. Under Virksomheden her undersøgte F. (1876—77) paa Indenrigsministeriets Opfordring Kulturvilkaarene paa Island, for hvilke han har gjort Rede i en Afhandling i «Tidsskr. f. Landøkonomi» 1881. Han har i det hele udfoldet en ret betydelig Forfattervirksomhed vedrørende Tørlægning, Kulturforsøg og Jordblanding. — 23. Maj 1866 ægtede han Charlotte Cathrine v. Nutzhorn, Datter af Læge D. A. v. N.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm.

*H. Hertel.*

Feldborg, Andreas Andersen, 1782—1838, Forfatter, var Søn af Brændevinsbrænder A. A. F. og blev født i Kjøbenhavn 9. Sept. 1782, blev privat dimitteret til Universitetet der 1798, tog 1799 Examen philolog. og i 1800 Philosophicum. «Uden Venner, uden Beskytter, uden Haab og uden Brød» forlod han i 1802 Danmark og rejste til England, hvor han længe opholdt sig og tit led Nød. Han bidrog der til at udbrede Kundskab om dansk Litteratur og danske Forhold; saaledes forfattede han en Beskrivelse af Slaget paa Kjøbenhavns Red 1801, som udkom i London 1805 og blev oplagt 2 Gange; han oversatte Hellfrieds upartiske Fremstilling af Englands Overfald paa Danmark 1807 (London 1809), hvilket nær havde udrevet ham af hans borgerlige Forhold i det Land, hvor han nu næsten var groet fast; end videre oversatte han paa Engelsk Mallings «Store og gode Handlinger», en Samling danske Digte osv. — I 1810 besøgte han Danmark og indsamlede her en betydelig Pengesum til Understøttelse for danske Krigsfanger i England. Derpaa berejste han Norge og Sverige, opholdt sig atter fra 1816—20 i sit Fødeland, i hvilken Tid han var Oehlen-schlägers Lærer i Engelsk, var derpaa igjen nogle Aar i England, hvor han 1821—24 udgav en Beskrivelse af Danmark, «Denmark delineated», i 3 Bind, og her fra begav han sig paa Rejse i Frankrig, Belgien, Holland og Tyskland. I 1828 blev han ansat

som Lærer i Engelsk ved Universitetet i Göttingen, og 4. Avg. 1838 døde han i Danzig. — Han var «en underlig Fyr», en litterær Vagabond uden videre Betydning, og han førte efter Molbechs Ord «et forunderligt og helt romantisk Levned».

Erslew, Forf. Lex. Oehlenschlägers Erindr. III, 96 ff. Mindeblade om Oehlenschläger S. 234. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset S. 18 f. 31. Kjøbenhavns Skilderi 1813, Nr. 27. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. Nr. 5 og 50.

*Nic. Bøgh.*

**Femmer, Nicolai**, 1818—88, Skolemand, er født i Lille Valby ved Slagelse 1. Dec. 1818 og Søn af Student og Gaardejer Nicolai F. og Henriette Cathrine f. Kikkebusch. Han blev Student 1839, tog 2. Examen et Par Aar efter, men maatte af Mangel paa Midler opgive Studeringerne. I en Række Aar var han først Huslærer paa laalandske Herregaarde, dernæst Lærer i Dansk og Regning ved det v. Westenske Institut og andre Privatskoler i Kjøbenhavn. Desuden udgav han et Par stærkt benyttede Regnebøger. Sammen med Frk. A. Beyer og Overlærer G. Bohr begyndte han 1861 et Kursus for Forberedelse til den 1859 oprettede Skolelærerindeexamen og 1870 tillige et Kursus for Privatlærerinder. Den første af hans Medbestyrere trak sig tilbage 1880, den anden 1886, hvorefter F. alene ledede dette Lærerindeseminarium til sin Død, 19. Avg. 1888. S. A. gik det over til Cand. philol. S. L. Tuxens Bestyrelse. — F. ægtede 29. Maj 1871 Constance Martha Elise Ibsen, som overlever ham.

Illustr. Tid. XXIX, Nr. 49.

*Joakim Larsen.*

**Fenger, Carl Emil**, 1814—84, Læge og Politiker. Hans Fader var ndfr. nævnte Sognepræst Rasmus F. († 1825), og han fødtes 9. Febr. 1814 paa Christianshavn, hvor han besøgte Borgerdydskolen. Her viste han navnlig glimrende matematiske Anlæg, der vakte Læreren Svenningsens særlige Opmærksomhed, og her fra dimitteredes han 1829, «indkaldt» ligesom sin Klassekammerat Hall. De derefter paabegyndte lægevidenskabelige Studier dyrkede han med en usædvanlig Frihed og Alsidighed og uddannede sig ikke blot ligelig i Medicin og Kirurgi, men tillige i flere ikke foreskrevne naturvidenskabelige Retninger; saaledes fordybede han sig grundig i Kemi ved den polytekniske Læreanstalt. Til Trods for denne videre førte videnskabelige Uddannelse nøjedes han dog med, 21 Aar gammel, ved Akademiet at underkaste sig den kirurgiske Examen, men ogsaa med Udmærkelse (1835). Derefter foretog han

i Selskab med sin Ven og Studiefælle C. J. H. Kayser en fleraarig Studierejse, der først gik til Berlin, hvor han fremdeles dyrkede baade Medicin og Kirurgi hos de derværende Lærere, ligesom han traadte i nærmere Bekjendtskabsforhold til Henrik Steffens. Over Halle rejste han videre til Wien, ved hvis Universitet den unge Rokitansky netop den Gang skabte den pathologiske Anatomis glimrende nye Æra, og der fra til Zürich, hvor den fra Tyskland bortviste, verdensberømte kliniske Professor Schönlein stod i sin største Glans. Det blev dog fornemmelig Paris, der fængslede ham. I Medicinen herskede her den banebrydende pathologisk-anatomiske Skole, hvis strængt naturvidenskabelige, logisk-exakte Tendens passede fuldt til F.s særlige Anlæg. Han uddannede sig hos Fysiologen Magendie og hos de fremragende Klinikere, men særlig dyrkede han den af Pariser-Skolen stærkt betonedede medicinske Statistik, for hvis Udvikling hans jævnaldrende, Gavarret, netop den Gang brød nye Baner, og førte disse Studier videre i almindelig statistisk og kameralistisk Retning. Efter et Slutningsophold i England, hvortil den franske Skole den Gang var overført i reformeret Skikkelse, kom han i 1839 tilbage til Danmark.

Aaret efter habilerede han sig ved at tage den medicinske Licentiatgrad netop ved en statistisk Afhandling (om Alderens og Aarstidernes Indflydelse paa de forskjellige Sygdomme), der ved sin mønsterværdige Udførelse ogsaa i Udlandet vakte fortjent Opmærksomhed. Men Kirurgien, for hvilken han ogsaa gennem sin Farbroder Generaldirektør Chr. Fenger (s. ndfr.) havde faaet særlig Interesse, vedblev foreløbig at ligge ham nærmest; i 1840 blev han Reservekirurg ved det endnu bestaaende kirurgiske Akademi, i 1841 Reservekirurg ved Frederiks Hospital. 1842 tog han Doktorgraden ved en Afhandling om den da epidemiske Saarrosen paa Hospitalernes Sygestuer. Og da Overkirurgen Professor Gundelach Møllers tiltagende Sygdom krævede Konstitution af en anden Kirurg, overtog F. i Begyndelsen af 1844 denne ansvarsfulde Stilling og varetog den i 9 Maaneder med overordentlig Dygtighed, ligesom han samtidig publicerede flere betydningsfulde kirurgiske Afhandlinger i Tidsskrifterne.

Imidlertid vare hans Evner komne til Anvendelse ved Universitetet, men i en fra Kirurgien fjærn Retning. I 1843 blev han, efter en Konkurrence med A. Hannover, i hvilken han havde vist sin Overlegenhed over denne allerede den Gang ansete Videnskabsmand baade ved sin Konkursafhandling og sit Foredrag, udnævnt til

Lektor ved det medicinske Fakultet i det Specialfag, som den Gang gjennem Medicinen i Paris og Wien havde arbejdet sig frem til dominerende Fundamentalbetydning: den pathologiske Anatomi med dertil knyttet almindelig Pathologi. Denne Udnævnelse betegner et Vendepunkt i den danske Medicins Historie; dermed fik ogsaa hos os den gamle, den Gang navnlig af O. L. Bang repræsenterede dogmatiske Pathologi et afgjørende Knæk, og den nye, strængt naturvidenskabelige Retning kom til Gyldighed. Baade fra Universitetets Katheder og som meget aktivt Medlem af Lægeselskabet «Filiatrien», der repræsenterede de nye Anskuelser, virkede F. energisk og dygtig for Lægevidenskabens Reform efter de udenlandske Impulser, — hvorvel denne theoretiske Virksomhed aabenbart i Længden ikke tilfredsstillede ham. I 1845 blev han Professor extraordinarius, i 1850 ordinarius. Samtidig vedblev han med særlig Iver at dyrke den medicinske Statistik og offentliggjorde i det kgl. medicinske Selskabs Skrifter en Række omfattende og mønstergyldige Afhandlinger, navnlig vedrørende Dødelighedsstatistikken. Heller ikke blev han fremmed for sit gamle Yndlingsfag Kirurgien. Vel mislykkedes en i 1845, efter Gundelach Møllers Død, af Lægernes unge Intelligens iværksat Agitation for at faa ham til klinisk Universitetslærer i Kirurgi i Steden for den designerede Professor Stein, hvis tarvelige Fordannelse man ikke respekterede; men F. vedblev at pleje dette Specialfag og gav som Overkirurg ved militære Lasearetter i Krigsaarene nye Prøver paa sin Dygtighed i saa Henseende. Ogsaa Politikken lagde tidlig Beslag paa ham, og 1849 blev han Folketingsmand i en københavnsk Kreds.

Men medens han altsaa ikke opnaaede at blive Fakultetets ledende Kirurg, hvad der sikkert vilde have været i særlig Overensstemmelse med hans Tilbøjelighed, aabnede der sig i 1851 en anden Udsigt til ny betydningsfuld Fakultetsvirksomhed, ligeledes i en Retning, der højlig maatte tiltale ham, som var fortrinsvis anlagt til indgribende Handling og Aktualitet og egentlig ikke til stille, lærd Docentvirksomhed fra et pathologisk-anatomisk Katheder. Han maatte bort fra det døde og til det levende, fra Theori til Praxis, og dette lykkedes ham, da der i 1851 paa Frederiks Hospital oprettedes en ny, til Fakultetets kliniske Undervisning knyttet medicinsk Sygeafdeling, hvis Overlæge han blev. Skjønt den kliniske Medicin ikke tidligere havde hørt til hans særlige Hovedfag, gjorde han dog øjeblikkelig Epoke i denne Virksomhed, der gav ham fuld Lejlighed til at udfolde alle sine glimrende Evner og skaffede ham

baade som Læge og som klinisk Lærer et Navn og en Avtoritet, der stillede ham paa en ganske særlig høj og enestaaende Plads i det lille medicinske som i det store Samfund.

Hans nye Universitetsvirken var dog for saa vidt en Fortsættelse af hans tidligere, som den gik ud paa den praktiske Anvendelse ved Sygesengen af det, han tidligere theoretisk havde doceret. I skarp Modsætning til sin Forgænger Bangs hippokratiske, inspiratoriske Methode indprentede han sine Disciple Vigtigheden og Nødvendigheden af den nøjagtigste, mest detaillerede Undersøgelse af de syge med Benyttelse af alle for Haanden værende naturvidenskabelige Hjælpemidler. Hans kliniske Foredrags fængslende Form og logiske Stringens, hans lige saa humane som overlegne Aand samlede om ham en bestandig større Skare af beundrende og ivrige Disciple, der satte den største Ære i at forske skarpsindig og arbejde ihærdig efter Mesterens Tilskyndelse og Forbillede, efter den rationelle Naturvidenskabs empirisk-skeptiske, men altid positive Forudsætninger. Skjønt han lige saa lidt som andre Aktualitetens store Klinikere med Forkjærlighed sad ved Skrivebordet, var han dog i disse sine medicinske Glansaar tillige litterært virksom, og i det af ham i 1856 udgivne voluminøse Bind «Hospitalsmeddelelser» har han ikke alene samlet værdifulde Bidrag fra de forskjellige Hospitalsafdelinger og hovedsagelig fra sine egne Disciple, men selv skrevet flere Afhandlinger, der ved deres Klarhed, Ædruelighed og Grundighed udgjøre et smukt og karakteristisk Litteraturmonument om hans kliniske Virken. I 1859 publicerede han end videre i «Hospitalstidende» en større Afhandling, «Bidrag til Oplysning om vor Tids therapeutiske Bevægelse», der fremkom som Svar paa et Angreb fra hans Fakultetskollega A. Buntzen. Denne stillede sig paa det gamle inspiratoriske Standpunkt med Hensyn til Sygebehandling og bebrejdede ham, at han indpodede sine Disciple den moderne, alt for kritisk-skeptiske Aand. F. gjør da udførlig Rede for sit Standpunkt i en Fremstilling, der tør betegnes som ligefrem klassisk og illustrerer Forfatteren som en Lægepersonlighed af den ædleste Art. Det centrale i Afhandlingen, der vakte stor Opsigt ogsaa uden for de medicinske Kredse, gaar ud paa, at Lægekunsten skal være den «ærlige Kunst, der gav, hvad den selv troede var godt, men ikke gav den en Sten, som bad om Brød».

F.'s overordentlige Arbejdskraft og mangesidige Evner tillode ham imidlertid at omfatte meget mere end denne i og for sig særdeles betydningsfulde Gjerning. Vel kunde han ikke fortsætte sin

1849 begyndte Rigsdagsvirksomhed, men maatte efter Tiltrædelsen af sin nye Stilling i 1852 trække sig tilbage derfra, hvad der ligefrem var sat som en Betingelse. Men til Gjengjæld overtog han nu mange andre vigtige offentlige Hverv, paa dette Tidspunkt dog for største Delen i nær Forbindelse med sin lægevidenskabelige Avtoritetsstilling. Lige fra Børnehospitalets Oprettelse 1850 var han Medlem af dettes Direktion. Hans levende Interesse for Veterinærvidenskaben førte ham til 1851 sammen med H. C. B. Bendz at kalde det veterinære Sundhedsråd til Live og derefter at være et virksomt Medlem deraf; samtidig arbejdede han og Bendz paa Veterinærskolens Udvidelse og Omorganisation, og han var ligeledes et meget virksomt Medlem af den til dette Formaaals Fremme 1854 nedsatte Kommission, ligesom han efter den nye Landbohøjskoles Oprettelse 1856 blev dennes Direktør. 1852 blev han Medlem af Kommissionen til Blindeinstituttets Reorganisation, og fra 1857 var han Medlem af dettes Bestyrelse. Under Koleraepidemien 1853 var det ham, der i Forening med E. Hornemann og 4 andre fremragende Læger dannede den berømte «Lægeforening», som under de officielle Myndigheders Afmagt tog Styret i Kjøbenhavn og satte Epidemien Skranker ved effektive, ogsaa efter dens Ophør fortsatte hygiejniske Foranstaltninger. Overhovedet laa de hygiejniske, Sygdom forebyggende, Bestræbelser ham altid paa Hjærte og maatte gjøre det saa meget mere, som han i sin klartskuende Skepsis ikke ventede sig særdeles meget af Sygdommenes Behandling. 1853 blev han Medlem af Sundhedskollegiet og var her som overalt, hvor han var med, den fornemste ledende Kraft.

Under hans omfattende Arbejde som Universitetslærer, Hospitalsoverlæge og praktiserende Læge, under al hans Optagethed af forskellige vigtige og vanskelige reformatoriske Opgaver udøvede dog Politikken med dens urolige Anspænding, dens altid nye intrikate Problemer og dens særlige Tillokkelser for Ærgjerrighed og Magt-udvikling bestandig en stærkt dragende Magt over ham. Da der i 1856 udskreves Valg til det nye Rigsraad, kunde han derfor heller ikke, til Trods for sit faa Aar i Forvejen givne Afkald paa Rigsdagsvirksomhed, bekvemme sig til at afslaa det tilbudte Mandat, og derved unddroges, til den medicinske Verdens store Beklagelse, en Del af hans Tid og Arbejdskraft fra Hospitalet og Lægevidenskaben — det Omraade, hvor hans rige, men urolige og meget sammensatte Personlighed dog vist udfoldede sig i sin uomtvistet skønneste Skikkelse. 3 Aar efter maatte han fuldstændig afbryde



hele sin glimrende lægevidenskabelige Bane, ligesom han maatte opgive andre ovenfor nævnte offentlige Hverv, i det han fik Sæde i Regeringen som Finansminister — «den anden Gang, en Læge blev Minister i Danmark,» som Werlauff i den Anledning sagde. Denne Stilling indtog han med en kort Afbrydelse under det Rotwittske Ministerium indtil Udgangen af 1863; men til Trods for hans voxende Skepsis med Hensyn til Lægebehandlingen — vistnok en medvirkende Grund til hans Forandring af Livsstilling — var der dog fremdeles i hans Personlighed alt for meget af Lægen, til at han rolig kunde kaste Broen af efter sig, og han reserverede sig sin Universitetsstilling ved en mulig Udtræden af Regeringen, saaledes at hans vigtige Funktioner ved Fakultetet og Hospitalet foreløbig besørge­des ved Konstitution. Denne provisoriske og for den lægevidenskabelige Undervisning uheldige Tilstand vakte imidlertid Misfornøjelse i medicinske Kredse, og for første Gang blev han i Fagpressen Gjenstand for stærke personlige Angreb, hvilke dog fremkaldte kraftige Moddemonstrationer fra hans mange begejstrede Tilhængere. Posten blev ogsaa besat, forinden han igjen traadte tilbage fra Finansministeriet, og hans egentlige medicinske Bane var saaledes definitivt afbrudt, medens han dog under den følgende Tids mangesidige og stærkt fremskudte Virken fremdeles paa flere Maader stod i nær Berøring med sit gamle Videnskabsfag, ja endog gav litterære Vidnesbyrd om fortsatte grundige medicinske Studier; han gjenoptog ogsaa efterhaanden forskellige Hverv og Stillinger, som han havde opgivet ved sin Indtrædelse i Regeringen, deriblandt Direktørposten for Landbohøjskolen og Sædet i Sundhedskollegiet.

Men det var dog navnlig en overvældende Mængde fremskudte Stillinger og Hverv temmelig fjærnt fra hans oprindelige Livskald, der i det følgende Tidsrum have lagt Beslag paa hans kæmpe­mæssige Arbejdsevne og alsidige Sagkyndighed, og som han alle røgtede med den ham egne uforstyrrelige Frejdighed og Resoluthed. Først og fremmest var det fremdeles politiske Hverv, som optog ham. Under Monrads Ministerium havde han fungeret som Direktør for Finansministeriet og derefter været det nye Ministeriums finansielle delegerede i Anledning af Fredslutningen. Fra 1861—76 var han atter Folketingsmand. 1870—72 var han for 3. Gang Finansminister. 1868—73 havde han Sæde i Kjøbenhavns Borgerrepræsentation og greb mægtig ind i Hovedstadens store Udvikling i dette Tidsrum. End mere fremtrædende blev hans Indflydelse paa Kommunens Anliggender, da han 1875 blev Borgmester for 2. Afdeling,

altsaa netop for den Del af den kommunale Forvaltning, hvori han besad særlig Avtoritet (Finans- og Hospitalsvæsenet). Hans utrættede Virkeevne skyldes det fornemmelig, at Kjøbenhavn fik indrettet offentlige Slagtehuse, at særlige Epidemihospitaler (Blegdams- og Øresundshospitalet) opførtes, at St. Hans Hospital modtog en betydelig Udvidelse, og at den vigtige Sygeplejereform paa Kommunehospitalet gennemførtes. Men fuldt var han dog ikke mere i Besiddelse af sin gamle Kraft, sin uantastelige Overlegenhed og Klarhed, og ubetinget heldig var han derfor ikke i denne sin sidste Magtstilling. En vis ensidig Tankegang og Mangel paa Kritik, som vare paa-faldende i Forhold til hans øvrige Evner, men som af og til havde ladet sig mærke, traadte nu mere i Forgrunden. Den saakaldte «blandede Afdeling» (blandet medicinsk og kirurgisk Belægning af Sygestuer), som han imod andre fremragende sagkyndiges bestemte Protest ved sin store Avtoritet lige over for Almenheden fik gennemført paa Kommunehospitalet, viste sig alt andet end heldig og maatte annulleres af ham selv. Som Formand i den vigtige Kommission angaaende Frederiks Hospitals og Fødselsstiftelsens Flytning i 1881 kom han ligeledes til et Resultat, der vel i Øjeblikket vandt Hævd ved hans endnu bevarede Avtoritet, men som tydelig var forfejlet. Dertil kom ved samme Tid alvorlige Uheld og Fejltagelser i selve hans kommunale Administration, og de talrige Uvenner, hans determinerede og ofte hensynsløse Færd i hans forskjellige ledende Stillinger efterhaanden havde skaffet ham, faldt nu, da hans tidligere overlegne Kraft begyndte at svigte, over ham og forbitrede hans Dage. Yderligere bøjedes han ved Tabet af sin Hustru, Ida Louise f. Plockross, Datter af Lysefabrikant, Kapit. Nicolai Chr. P. (hun var født 1827, blev gift 1846 og døde 12. Dec. 1882), Svagelighedstilfælde stødte til, og efter at han 1883 havde taget sin Afsked fra Magistraten, døde han 21. Sept. 1884.

Det er en Selvfølge, at en Stilling og Virksomhed saa frem-skudt som hans skaffede ham et rigeligt Maal af officielle Udmærkelser. 1858 blev han Etatsraad. Ved Udtrædelsen af Ministeriet blev han 1864 Kommandør af Danebrog og fik senere forskellige udenlandske Ordener. 1866 blev han Gehejmeetsraad, 1873 Storkors af Danebrog.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Monrad, Ligtale ov. F. Illustr. Tid. XXVI, Nr. 1. Ugeskrift f. Læger 4. R. X, 301 ff. Bibl. f. Læger 6. R. XV, 183 ff. Hospitals-Tid. 1885, Nr. 1 S. 25 ff. V. Birkedal, Personlige Oplevelser I, 49 ff. J. Petersen, Hovedmomenter i den medic. Lægekunsts hist. Udvikling S. 275 ff.

*Jul. Petersen.*

— C. E. Fenger som *Politiker*. Allerede fra Skole- og Universitetsaarene var F. nøje personlig knyttet til mange af de Mænd, som spillede en Rolle i den konstitutionelle og nationale Rørelse under Christian VIII's Regering, og som ved Begivenhederne i 1848 bragtes i Spidsen for den folkelige Bevægelse. Hall, hans nærmeste og fortroligste Ven, Martin Hammerich, V. Birkedal havde siddet sammen med ham paa Skolebænken, F. M. Knuth, Monrad, Orla Lehmann, G. Aagaard hørte med til hans nærmeste Omgangskreds, og han delte ganske deres Begejstring og Tro paa en lykkelig Fremtid for et frit og nationalt betrygget Danmark. Hans Studium førte ham dog i en noget anden Retning end disse Venner, og det var mindre de statsretlige og nationale Sider af vor Politik, der droge ham ind i det offentlige Liv, end den Interesse for Statistik og Nationaløkonomi, som var vakt hos ham af den et Par Aar ældre Studiefælle C. J. Kayser. Til den grundlovgivende Rigsforsamling søgte han ikke Valg, men i Dec. 1849 stillede han sig til Folketinget i Københavns 9. Kreds (Christianshavn). Han fik strax Sæde i Finansudvalget og blev den første Ordfører for Finansloven. Det er ofte blevet udtalt, at naar Folketingets Behandling af Finansloven er gaaet ned i saa stor Detail og i en stedse stigende Grad har fristet Repræsentationen til at gribe ind paa Administrationens Omraade, saa skyldes dette den Maade, paa hvilken allerede den første Rigsdag tog fat paa den aarlig tilbagevendende Opgave at give Bevillingerne for næste Aar. Det kan ikke nægtes, at der heri er nogen Sandhed, og F. vil ikke kunne frikjendes for Skyld i denne uheldige Tradition. Han var dog ikke ene derom; Ansvarer falder i fuldt saa stort Maal paa Monrad og Tscherning, der i en lang Aarrække vare de ledende Mænd i Finansudvalget og førte Systemet stadig videre, og i alt Fald en Part deraf maa bæres af Grev Sponneck, der som den første konstitutionelle Finansminister fulgte med paa denne Vej. Men det maa paa den anden Side ikke glemmes, at ved Overgangen fra Enevælden til den frie Forfatning var det en meget vanskelig Opgave at bringe Orden, Klarhed og Anskuelighed ind i hele Finansforvaltningen, at rømme op i mange gamle Misbrug og at grundlægge de Principper, hvorefter Fremtidens Styrelse skulde ske; det var nødvendigt, at Rigsdagen og Regeringen her maatte gaa Haand i Haand, og man gik ud fra den — som det senere viste sig, illusoriske — Tro, at naar først Finansloven ved nogle Aars Arbejde var bleven bragt i en tilfredsstillende Form, vilde den aarlige Prøvelse indskrænke sig til

nye Poster og saaledes gaa let og hurtig for sig, endog i Løbet af de 2 Maaneder, hvortil man drømte om at indskrænke Rigsdags-sessionens ordinære Varighed. De af F. udarbejdede Betænkninger over Finansloven, der afgaves efter Forløbet af ikke mange Uger, vare ikke Materialsamlinger med nogle hist og her indstrøede Smaa-bemærkninger, men gave en selvstændig Behandling af de finansielle Spørgsmaal, og den knappe Klarhed, hvorved de udmærkede sig, prægede ogsaa hans Foredrag under Forhandlingerne i Salen. De Egenskaber, der vedbleve at være ejendommelige for F. som Taler: logisk Stringens, sikker Bevisførelse, Anskuelighed, Undgaaen af al tom Rhetorik, vare allerede den Gang fuldt udviklede hos ham, og den Indflydelse, han tidlig havde opnaaet, var saa stor, at der kunde spaaes ham en betydelig parlamentarisk Fremtid. Det var derfor en Skuffelse og et Tab for Rigsdagen, at han efter Udløbet af den 3aarige Valgperiode opgav Politikken og vendte helt tilbage til sin Virksomhed som Universitetslærer og praktiserende Læge. Han undgik derved at drages personlig ind i den stærke Opposition imod det Ørstedeske Ministerium, der endte med dettes Afgang 3. Dec. 1854. Politikken udøvede dog ikke længe efter paa ny sin dragende Magt over ham. Efter Fællesforfatningen af 2. Okt. 1855 valgtes han 1856 af Kredsen Kjøbenhavn til Rigsraadet, og her var han selvskreven til sit tidligere Hverv som Ordfører for Finansudvalget. I Maj 1859 fulgte han en Opfordring af Hall som Regeringens Chef og indtraadte (samtidig med Monrad) i Kabinettet som Finansminister, hvilken Stilling han derefter beklædte, kun med den korte Afbrydelse af nogle Maaneder under det Rotwittske Ministerium (1859—60), indtil Halls Afgang i Dec. 1863. Ved at indtræde i Regeringen havde han definitivt opgivet sin Virksomhed som Læge og helt helliget sig til Politikken. Som Minister stillede han sig derfor ogsaa igjen til Folketinget (1861), denne Gang i Kjøbenhavns 4. Kreds, som han derefter repræsenterede i 15 Aar, i 3 af disse saa vel i Rigsdagen som i Rigsraadet.

F.s Opfattelse af Danmarks rette Finanspolitik var stræng og haard. Som Ordfører og Minister krævede han ikke blot den højeste Grad af Korrekthed, men tillige en Sparsomhed, som undertiden kunde synke ned til det smaalige, og han stod med haardnakket Ensidighed paa Statskassens yderste Ret. En efter saadanne Principper ledet Finansforvaltning har sine store Fordele og danner en gavnlig Dæmning baade imod Enevældens og imod Parlamentarismens Naadesekretariat-Tilbøjeligheder, men den fører let til

Ubilligheder, og den er ikke populær. F.s Bestyrelse at Finanserne er derfor ogsaa bleven haardt bedømt og skaffede ham mange Fjender, navnlig i de to militære Etater, hvis Udgifter han baade som Minister og som Medlem af den første store Forsvarskommission søgte at holde inden for snævre Grænser. Ogsaa i Spørgsmaal om Embedsmænds Lønninger indtog han denne Holdning, i det han vilde gjøre gjældende, at Embedsmændene i Danmark vare forholdsvis bedre lønnede end i andre Stater under lige Vilkaar. Hvad man nu end maatte mene om denne vidt drevne Sparsomhed, bør det erkjendes, at han med Konsekvens hævdede sin Overbevisning, og at han ogsaa paa dette Omraade paa Rigsdagen satte Sagen over sin egen Person og over alt andet. Beskyldningen imod ham for Egennytte er lige saa uretfærdig som den ofte fremsatte, men aldrig beviste Sigtelse for Nepotisme; der er ikke mindste Tvivl om, at han ved at opgive sin Lærestol ved Universitetet og sin meget indbringende Lægepraxis for at træde i Statens Tjeneste bragte et betydeligt pekuniært Offer.

Da det Hallske Ministerium aftraadte i Juleugen 1863, havde dets Medlemmer, paa Monrad nær, bundet sig til kun samlede at vende tilbage til Ledelsen. F. indtraadte derfor heller ikke i det Kabinet, som Monrad fik dannet Nytaarsaften, men han vedblev dog i Krigsaaret at yde sin virksomme Bistand i Bestyrelsen af Finansministeriet som dets Direktør. Da der efter Sprængningen af Londoner-Konferencen og Indtagelsen af Als blev sluttet Vaabenstilstand og aabnet Fredsunderhandlinger i Wien, sendtes han af Ministeriet Bluhme der hen for at lede den finansielle Del af Fredsvilkaarene, og denne Virksomhed fortsatte han senere med preussiske og østerrigske Kommissarier i Kjøbenhavn. I Forbindelse hermed kan nævnes, at han ogsaa repræsenterede Danmark paa den første og vigtigste internationale Postkonference i Schweits (1874).

Paa Rigsdagen udøvede F. i Aarene efter Krigen en betydelig Indflydelse og havde mere end nogen anden af det national-liberale Parti Venstres — eller, som det da hed, Bondevennernes — Øre. Han havde væsentlig Andel i den under General Raasløffs Avspicier vedtagne Lov af 6. Juli 1867 om Hærens Ordning og i den af s. D. om Demarkationslinjens Ophævelse og Opgivelsen af Kjøbenhavns gamle Fæstningsværker; det var paa hans Initiativ, at den sidstnævnte Lovs § 8 kom til at indeholde en Bemyndigelse for Regeringen til at overdrage Fæstningsterritoriet til Kjøbenhavns Kommune. Det var ikke uden store Betænkeligheder, at Kommunal-

bestyrelsen gik ind paa denne Erhvervelse, der under de daværende Forhold medførte en betydelig Risiko; den har vist sig at være økonomisk fordelagtig for Kommunen, men endnu større Betydning har den haft for den planmæssige Bebyggelse af Terrænet, der har beriget Hovedstaden med nogle af dens smukkeste Kvarterer og Parker. Ogsaa ved Loven af 25. Juli 1867 om en overordentlig Indkomstskat var F. en virksom Deltager. Ingen anede den Gang, at denne Lov nogle Aar efter skulde blive en Anstødssten for ham. I det af Grev Holstein-Holsteinborg i Maj 1870 dannede Ministerium overtog F. atter Finansportefeullen og tog med Kraft fat paa flere vigtige Reformer. Det lykkedes ham dog ikke at gennemføre sit Lovforslag om Beskatning af Brænderierne efter Udbytte i Steden for efter Karrum, og da Folketinget i Febr. 1872 med 47 Stemmer imod 45 forkastede Loven om Indkrævning af den sidste Kvota af den overordentlige Indkomstskat, indgav han sin Demission, som modtoges. Resultatet kom overraskende for Oppositionen, som ingenlunde havde tænkt paa ved sin Afstemning at lægge nogen Mistillid imod ham for Dagen. Sit Sæde i Folketinget beholdt F. indtil 1876.

I 1868 valgtes F. til Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn. Ved Etatsraad Gammeltofts Død i April 1873 søgte han Pladsen som finansiel Borgmester, men vragedes for den daværende Raadmand Gehejmeetatsraad Schlegel. Da denne imidlertid 2 Aar efter aftraadte, valgtes F. til hans Eftermand og fungerede indtil 1883. Som kommunal Finansminister fulgte han de samme Principper som i Ledelsen af Statens Finanser. Imod Sædvane havde han vist for stor Lemfældighed lige over for en Økonomiforvalter, som kort efter befandtes skyldig i større Besvigelser, og denne Episode gav Anledning til en Række højst uretfærdige Angreb paa ham, baade i Borgerrepræsentationen og i Pressen; al den Uvilje, der i Aarenes Løb var vakt imod den alt for strænge og alt for sparsommelige Finansbestyrer, samlede sig nu i en fælles Bølge, der skyllede hen over ham. F. forsvarede sig med vanlig Dygtighed, men Karakteren af Angrebet krænkede ham dybt og kastede en mørk Skygge hen over hans sidste Sorgens og Sygdommens Aar.

*C. St. A. Bille.*

**Fenger, Christian, 1773--1845, Kirurg,** var en Søn af ndfr. nævnte Grosserer Peter F. († 1774) og fødtes paa Christianshavn 7. Jan. 1773, blev Student privat 1791 og tog kirurgisk Examen

1798. 1801 blev han Reservekirurg ved det kirurgiske Akademi, 1802 tillige ved Frederiks Hospital, 1805 Adjunkt ved Akademiet, 1806 Regimentskirurg ved Kronprinsens Regiment, 1810 overordentlig Professor ved Akademiet og Medlem af dets Direktion samt kongelig Livkirurg (til 1839), 1813 Professor ordinarius ved Akademiet og Medlem af Sundhedskollegiet, 1819 Medlem af Direktionen for Fødsels- og Plejestiftelsen, 1824 Hofkirurg (til 1830), 1826 Etatsraad, 1830 Generaldirektør over Kirurgien efter Colsmann og dermed tillige 1. Professor ved Akademiet samt Medlem af Frederiks Hospitals Direktion, 1836 Kommandør af Danebrog, 1840 Konferensraad. 1842 entledigedes han paa Grund af Alderdomssvaghed fra sine Stillinger og døde i Kjøbenhavn 21. Okt. 1845. Hans Hustru var Else Kirstine f. Henningsen (f. 1786, gift 1807, † 1841), Datter af Forpagter H. — Han var en anset praktisk Kirurg og Operatør og en dygtig Lærer for de studerende; videnskabelige Arbejder af Betydning har han derimod ikke efterladt sig, men kun nogle mindre Tidsskriftsartikler af ren praktisk Karakter. Ikke ringe Opsigt vakte i øvrigt i sin Tid en Afhandling af ham, der efter at være meddelt i det kgl. medicinske Selskab tryktes i «Nyt Bibliothek for Læger» (1818), og i hvilken han varmt forsvarer en af en den Gang bekjendt Kvaksalverske, Mad. Humlegaard, indført Plasterbehandling ved Caries (Benedder). Han erklærer baade selv at være bleven helbredet af hende for en saadan Benliden og derefter at have anvendt Methoden med største Held hos mange Patienter i et Tidsrum af 14 Aar. Han ender Afhandlingen med at foreslaa, at de «gode Kvaksalvere» faa Lov til at praktisere frit under en avtoriseret Læges Tilsyn.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Ugeskrift f. Læger 3. R. XXII, 416. Kjøbenhavns Skilderi 1818, Nr. 75. 82.

*Jul. Petersen.*

**Fenger, Christian**, f. 1840, Læge. Han er en Søn af Kammerraad Hans Frederik F. (en Sønesøn af ndfr. nævnte Grosserer Peter F., † 1774), senere Ejer af Augustenborg Hovedgaard og derefter af Gottesgabe paa Laaland, og Frederikke Mathilde f. Fjelstrup og fødtes paa Brejninggaard ved Ringkjøbing 3. Nov. 1840. Dimitteret fra Herlufsholm 1859 gjorde han under Felittoget 1864 Tjeneste som Underlæge ved Lasarettet paa Augustenborg og tog Lægeexamen 1867. Efter at have fungeret som Assistent ved Dr. W. Meyers otiatriske Klinik og derefter som Kandidat paa Frederiks Hospital praktiserede han i Kjøbenhavn. Under den fransk-tyske

Krig var han en kort Tid ansat ved en international Ambulance (ved Bourbakis Valpladser). 1871—74 var han Prosektor ved Kommunehospitalet. 1874 erholdt han Doktorgraden ved en pathologisk-anatomisk Afhandling og var s. A. konstitueret som Docent i pathologisk Anatomi under Lektor Rasmussens Sygdom. 1875 modtog han en Lægestilling i ægyptisk Tjeneste, først i Alexandria, det følgende Aar i Kairo, hvor han fungerede som «Médecin en chef du quartier Kalifa». Af Helbredshensyn forlod han igjen Ægypten i 1877, praktiserede en kort Tid i Mentone og nedsatte sig endnu samme Aar i Chicago, hvor han hurtig gjorde sig bemærket som en dygtig Kirurg og Operator. 1878 blev han Overkirurg ved det derværende Cook county Hospital samt Bestyrer af Rush medical college's Musæum og histologiske Laboratorium. 1882 udnævntes han til Professor ved Chicago medical college. Som «Surgical editor» af «Chicago medical review» har han publiceret forskjellige kirurgiske Afhandlinger. 1878 ægtede han Caroline Abildgaard, Datter af dansk Farmer i Omegnen af Chicago Peter Chr. A.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm I, 262 f. II, 243 f.

*Jul. Petersen.*

Fenger, Hans Mathias, f. 1850, Præst. Han er en Broder til den foregaaende og blev født 9. Avg. 1850 paa Nordgaard ved Ringsted. Da hans Forældre 1860 flyttede til Augustenborg Hovedgaard paa Als, kom han i Flensborg Latinskole, men efter Krigen blev han Elev i Borgerdydskolen paa Christianshavn. Derfra blev han 1868 Student. 1873 underkastede han sig den theologiske Embedsprøve, og derpaa havde han i nogle Aar Bolig paa Elers' Kollegium, sysselsat med Undervisning og Studiet af den kirkelige Kunst og Nordens Kirkehistorie. 1878 blev han Kateket ved St. Stephanskirken i Kjøbenhavn, og som saadan vandt han ved Universitetets Firehundredaarsfest den theologiske Licentiatgrad for en Afhandling: «Bidrag til Hans Egedes og den grønlandske Missions Historie 1721—68». 1880 blev han udnævnt til residerende Kapellan ved vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, og ved Siden af en meget paaskjønnet Præstevirksomhed udgav han tillige i nogle Aar «Dansk Missionsblad» og var Lærer i flere Skoler. 1888 blev han forflyttet til Garnisonskirken, ligeledes som residerende Kapellan, og under hele sin kjøbenhavnske Præstevirksomhed har han taget Del i forskjellige Sider af den indre Missions Gjerning i Hovedstaden; for Tiden er han tillige Medlem af den kjøbenhavnske



indre Missions Bestyrelse. Nogle af de Bibellæsninger, han har holdt i Missionshuset Bethesda, ere senere blevne udgivne. 1878 ægtede han Olivia Theodora Norup, Datter af Overmaaler J. G. N. i Kalundborg.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 278. *Fr. Nielsen.*

**Fenger, Johannes Ferdinand, 1805—61, Præst, Søn af ndfr. omtalte R. F. († 1825), blev født paa Christianshavn 30. Marts 1805. Næppe 7 Aar gammel kom han i Borgerdydskolen, og noget over 16 Aar gammel blev han Student (1821). 4 Aar efter tog han theologisk Attestats med Udmærkelse, og derpaa blev han Lærer i Borgerdydskolen. Da han havde en usædvanlig smuk og sympatetisk Sangstemme, blev der gjort ham et fordelagtigt Tilbud om en Ansættelse ved Operaen, men det afviste han uden Tøven, da hans Hu stod til kirkehistoriske og sproglige Studier. 1827 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Undersøgelse af de ældste Kirkefædres Lære om Djævelen og Dæmonerne, og Aaret efter forsvarede han for Licentiatgraden i Theologi en Afhandling om Celsus, en af Kirkens ældste Modstandere. Kort efter tiltraadte han med offentlig og privat Understøttelse en Udenlandsrejse, der strakte sig over 3 $\frac{1}{2}$  Aar. Først opholdt han sig et Aars Tid i Berlin, hvor han under Neanders og Hengstenbergs Paavirkning gennemlevede en alvorlig religiøs Krise, der førte ham til Brud med den Rationalisme, som han før havde hyldet. Fra Berlin rejste han over München og Wien til Rom, hvor han med Iver lagde sig efter Syrisk, og der fra gennem Schweits til Paris, hvor han oplevede Julirevolutionens Dønninger. Der traf han en Nordamerikaner ved Navn Richmond, med hvem han gjorde en Rejse til Grækenland og Tyrkiet for at studere Oldtidsminderne og Folkelivet, og først i Efteraaret 1831 vendte han hjem, rig paa Kundskaber og Livserfaring.**

Efter Hjemkomsten nyttede han sin Ret til at bestige Universitetets Kathedre til at holde Forelæsninger over den nygræske Poesi og over de messianske Salmer, og 1833 deltog han sammen med sin nære Ven P. T. Hald og C. T. Engelstoft i Konkurrencen om den ved Fogtmanns Udnævnelse til Biskop ledig blevne Plads i det theologiske Fakultet. Engelstoft gik af med Sejren, men F. og Hald fik «en særdeles Ros og anbefaling til Kongen». Da Haabet om en Lærergjerning ved Universitetet saaledes var glippet, besluttede han strax at søge Præstevirksomhed, og inden Aaret var

omme, var han udnævnt til Præst i Lyngø og Broby. Skjønt hans Forgænger havde været en dygtig og nidkjer Mand, var der ikke meget Liv i de to Sogne, men efter F.s Komme blev alt bedre. Kirkerne begyndte at fyldes, og ved gudelige Forsamlinger eller «Aftenlæsninger» rundt i sine opvakte Sognefolks Huse arbejdede F. for at udbrede kristelig Oplysning og for at lede det religiøse Liv i et sundt Spor. I det nære Sorø havde han i Ingemann og Wegener gode Venner, der delte hans Sans for Poesi og Historie, og i et Par Mils Afstand sin ældre Broder P. A. F., der var ham en trofast Raadgiver i alle Embedssager. De nidkjære Præster i denne Egn af Landet fandt hurtig hverandre, og F. blev snart Sjælen i et Broderkonvent, der omsluttede de saakaldte «12 Apostle i det hellige Land». Men ved Siden af Præstegjerningen fik F. Tid til meget andet. Han var en Ven af Missionssagen, i mange Aar (fra 1836) Formand for dansk Missionsselskab og Redaktør af «Dansk Missionsblad» (1842--51), og til Missionshistorien har han ved sin Skildring af den trankebarske Mission (1843) ydet et ret betydeligt Bidrag. Sammen med V. Birkedal udgav han «Vidnesbyrd fra Herrens Hus» (1847), en meget skattet Postil af forskjellige danske Præster, og tillige tog han jævnlig Del i Forhandlingen af kirkelige Spørgsmaal. Baade Sognebaandsløsningen og Religionsfriheden havde i ham en varm Talsmand, og han søgte at vække og nære Sansen for Frihed og Danskhed i sin nærmeste Kreds. Som sin ældre Broder var han en Discipel af Grundtvig, men ligesom denne tillod han sig paa flere Punkter, som i Missionssagen, Spørgsmaalet om de gudelige Forsamlinger og om Præstefriheden, at gaa sine egne Veje. Vore kirkelige Blade og flere Smaaskrifter bære Vidne om, at han ikke lagde de videnskabelige Sysler paa Hylden, fordi han var bleven en nidkjer Præst, og gennem Roskilde Præstekonvent, et Stiftskonvent for Sjælland, til hvis Oprettelse han væsentlig havde givet Stødet, fik han Lejlighed til at paavirke mange Embedsbrødre.

Det var paa dette Konvent, at Tanken om Dannelsen af et Selskab for Danmarks Kirkehistorie først blev fremsat, og denne Tanke blev for en væsentlig Del ved F.s Hjælp ført ud i Virkeligheden (1848). Han viste ogsaa sin Kjærlighed til det unge Selskab ved jævnlig at tage Ordet paa dets aarlige Møder og ved at give Bidrag til dets Tidsskrift. Allerede før Selskabet for Danmarks Kirkehistorie var blevet dannet, var der paa Roskilde Præstekonvent udtalt en anden spirekraftig Tanke, som ligeledes strax var

bleven knæsat af F.: Tanken om en ny Salmebog. F., der sammen med sin yngre Broder R. T. F. havde udgivet flere mindre Samlinger af Festsalmer, var fortrinlig rustet til et saadant Arbejde, og han blev et virksomt Medlem af det Udvalg, der udarbejdede den nye, saakaldte Roskilde Konvents Salmebog, som efter flere Omarbejdelser blev avtoriseret til Kirkebrug 1855. Ogsaa af den i 1853 nedsatte Kirkekommission var F. Medlem, og i den stillede han et Forslag om, at Præsterne, hvis de ønskede det, skulde kunne fritages for Medvirking ved Afsluttelsen af Ægteskab mellem fraskilte, og om, at Ægteskab i slige Tilfælde skulde kunne indgaas for den borgerlige Øvrighed.

Endnu inden Kommissionens Arbejde var til Ende, var F. bleven forflyttet til Høje Taastrup (1854), og der virkede han til sin Død, i de sidste Aar med en Medhjælper ved sin Side. 1859, under et Præstekonvent i hans egen Præstegaard, blev han nemlig ramt af et Slagtilfælde, og han fik hverken sin Førlighed eller sin smukke Sangstemme igjen. Christi Himmelfartsdag, 9. Maj, 1861 kom et nyt Slag, som medførte Døden. — 1834 ægtede F. Marie Magdalene Boesen, Datter af Justitsraad Johannes B., Kontorchef i Rentekammeret. Med hende ved sin Side dannede han et lykkeligt Hjem, i hvilket der opvoxede en talrig Børneflokk. Ingemann, der var en hyppig Gæst i F.s Hus, fik der den første Tilskyndelse til sin bekjendte Julesang: «Julen har bragt velsignet Bud», i hvilken Ordene: «Dans lille Barn paa Moders Skjød» sigte til et Indtryk fra Lynges Præstegaard.

Ny kristelig Samler X og XI. Erslew, Forf. Lex. H. F. Rørdam, Selskabet for Danmarks Kirkehistorie i dets første 25 Aar. C. J. Brandt, Vore danske Kirke-Salmebøger fra Reformationen til Nutiden. J. F. Fenger, Det sydvestsjællandske Broderkonvent, 1890. *Fr. Nielsen.*

**Fenger, Ludvig Peter**, f. 1833, Arkitekt. Han er Søn af ndfr. nævnte Pastor Peter Andreas F. og fødtes i Slotsbjærgby Præstegaard 7. Juli 1833. Han er Student fra Slagelse Skole 1852, tog Aaret efter 2. Examen, blev Mursvend 1854, gennemgik Kunstakademiet og fik 1866 den store Guldmedaille for «et Landarsenal». Samtidig arbejdede han som Konduktør for Bindeshøll, Chr. Hansen og F. Meldahl og foretog flere Udenlandsrejser, bl. a. paa Akademiets store Rejsestipendium 1867—69. I Krigen 1864 deltog han som frivillig, blev saaret og taget til Fange. 1871 blev han Medlem af Akademiet, er endnu stadig Medlem af dets Skoleraad, var i en Aarrække Assistent ved Bygningsskolen, var 1874—82 Akademiets

delegerede i Bestyrelsen og ved Ordningen af den tekniske Skole, hvis Bygning i Ahlefeldtsgade han opførte 1879—81. Han blev Professor 1880, Docent ved Akademiet i Arkitektur og Dekorationshistorie 1885, korresponderende Medlem af «Royal institute of British architects» 1886, Borgerrepræsentant 1885, men fratraadte denne Stilling ved sin Udnævnelse til Stadsarkitekt 1886. I 1872 ægtede han Augusta Theodora Fenger, Datter af ovfr. nævnte Pastor Johannes Ferdinand F.

Ligesom F., som det ses af ovenstaaende, har beklædt en Række Tillidsposter, saaledes har han ogsaa haft Lejlighed til at benytte og uddanne sine Evner som Arkitekt. Han har dels ombygget og dels fra nyt af tegnet et betydeligt Antal Privatbygninger, hvoriblandt det københavnske Byggeselskabs Ejendomme i Ny Adelgade, Hovedvagtsgade og Ny Østergade 1875—77, Herregaardene Tidselholt ved Svendborg og Rynkevang ved Kalundborg, den Suhrske Stiftelse 1876—77, Dronning Louises Børnehospital 1877—79, Dronning Caroline Amalies Plejeforeningsbygning i Gothersgade 1879—80, det landøkonomiske Forsøgslaboratorium ved Rolighedsvej 1882—83, Stege Sukkerfabrikker 1883—85 osv. Blandt hans offentlige, mere monumentale Arbejder kan nævnes: Ombygningen af Holmens Kirke 1871—72 og Børsbygningen 1877—82, Bygningen af Hyby Kirke i Skaane, St. Jacobskirken 1876—78 og Matthæuskirken 1877—80, begge i København, Frederik VII's Taarnmonument paa Himmelbjærg, Vesterbros Politistation 1880—82, Frederiksborg Amts Sygehus 1883—84, det nye Kvindefængsel paa Nytorv 1889 samt forskellige københavnske Kommuneskoler, som Jagtvejens, Raadmandsgadens, Vestervoldgadens og Husumsgadens. For forskellige offentlige og private Institutioner har F. udarbejdet en Del større Projekter, som endnu ikke ere komne til Udførelse, bl. a. til det nye Raadhus, til et stort Fængsel paa Vesterfælled og til den elektriske Centralstation. Han har med Held deltaget i adskillige Konkurrencer, deriblandt til det nye kgl. Theater i Forbindelse med Hans J. Holm (2. Præmie).

F. er tillige optraadt som Forfatter, først og fremmest til det illustrerede Pragtværk «Dorische Polychromie», en Undersøgelse om Farvernes Anvendelse paa det doriske Tempel, udkommet i Berlin 1886, dernæst til en Række Afhandlinger over arkitektoniske Æmner i forskellige Tidsskrifter; han har tillige deltaget i Udgivelsen af Høyens Skrifter. — F. er en lærd Arkitekt, som kjender sit Fags historiske Udvikling fuldt ud; han er i sin Produktion noget paa-

virket af engelsk Arkitektur — hvorfor han ret naturlig ledede Opførelsen af den engelske Kirke i Kjøbenhavn efter Arkitekt Blomfields Tegninger 1884—86 — og har særlig med Held arbejdet med gothiske Murstensformer.

Weilbach, Konstnerlex.

*Erik Schiødt.*

**Fenger, Peter**, 1719—74, Handelsmand, fødtes i Lybek 23. Okt. 1719, hvor Faderen, af samme Navn (f. 1688 † 1737), var Skipper. Moderen (f. 1692 † 1778) hed Magdalene Margrethe f. Seeländer. 1752 fik F. mod at nedsætte sig som Groshandler i Kjøbenhavn, hvor han den Gang allerede i 14 Aar havde været Handelsbetjent paa Etatsraad Wevers Kontor, Frihed for borgerlig Tyngde i 6 Aar. Efter at have erhvervet sig Borgerskab som Groshandler 1755 drev han i Kompagni med Hofagent Peter Borre (II, 542) paa Christianshavn en ret betydelig Handel med Salt, Hør, Hamp, Stenkul, Specerier, asiatiske og vestindiske Varer samt førte Vexel-, Spekulations- og Kommissionshandel. Sammesteds oprettede han et Sæbesyderi, hvortil han fik Privilegium 1763. 3 Aar før havde Agent Borre og han faaet et Privilegium paa at drive et Sukkerraffinaderi, hvilket dog næppe kom i Gang. 1762 optoges F. blandt Grosserernes Ældste og 1772 blandt Stadens 32 Mænd. Efter hans Død, Juleaften 1774, ledede hans Enke, Else f. Brock (f. 1737 † 1811, en Søster til Legatstifteren Niels B.), hvem han havde ægtet 14. Juni 1758, med stor Dygtighed Laade Bedriften og de 11 umyndige Børns Opdragelse, gennem hvem Ægteparret blev Stamforældre til en talrig og anset Slægt her i Landet.

*G. L. Grove.*

**Fenger, Peter Andreas**, 1799—1878, Præst, ældste Søn af ndfr. omtalte R. F. († 1825), blev født paa Christianshavn 16. Febr. 1799. 8 Aar gammel kom han i Borgerdydskolen, hvor blandt andre Poul Martin Møller var hans Lærer. 1816 blev han Student, 1820 theologisk Kandidat. De følgende 7 Aar tilbragte han i Kjøbenhavn som Lærer ved Borgerdydskolen og Døtreskolen paa Christianshavn, og fra denne Tid stamme hans første litterære Arbejder. Efter i flere Aar at have været en flittig Tilhører hos Mynster traadte han i nærmere Forhold til Grundtvig, da denne var bleven resid. Kapellan ved vor Frelsers Kirke, og i den store Kirkekamp stillede han sig aabenlyst ved Grundtvigs Side. Da Kandidat C. F. West skrev et lille Skrift om «nogle af Pastor Grundtvigs Vildfarelser», svarede F. ham med: «Oplysninger angaaende Grundtvigs

saakaldte Vildfarelser» (1826), og Aaret efter udgav han Thomas Kingos Salmer og aandelige Sange, det første Led i en længere Række af Arbejder, der sigtede mod det Maal at føre den kristelig vakte Del af Menigheden fra den evangelisk-kristelige Salmebogs matte og flade Omstøbninger tilbage til den ægte lutherske Salmetone.

1827 blev han kaldet til Sognepræst i Slotsbjærgby og Sludstrup i Nærheden af Slagelse, og der tog han med stor Nidkjerhed fat paa den Præstegjerning, som han med Trofasthed rogtede i over et halvt Hundredaar. I nogle Aar saa det ud, som om hans Virksomhed slet ikke skulde bære Frugter, men lidt efter lidt kom Vaartegn til Syne, og F. blev i Aarenes Løb en af Hovedlederne for den religiøse Vækkelse, der bredte sig over en stor Del af det sydvestlige Sjælland («det hellige Land»). Han var en utrættelig Deltager i de gudelige Forsamlinger og i de Missionsmøder, paa hvilke Forsamlingsfolkene mødtes, og ved hyppige Rejser blev han Raadgiver og Vejleder for mange Kristne i andre Egne af Landet. 2. Søndag i Fasten 1833 holdt han i Slagelse, under en Vakance, en Prædiken, der vakte stor Forargelse hos Rationalisterne paa Stedet. Da han efter Opfordring havde udgivet sin Prædiken, blev den angreben af Præsten H. Bastholm i Slagelse (I, 591), Rektor Qvistgaard og fl., og under denne saakaldte «vestsjællandske Krig», der fulgtes med stor Deltagelse af alle vakte Kristne i Landet, fik F. flere Gange Lejlighed til at gjøre Rede for sin lutherske Kristendomsopfattelse. Samtidig var han ogsaa virksom for Sognebaandets Løsning. Han var en af Hovedmændene, da der 1835 til Roskilde Stænder blev indgivet et Forslag om Sognebaandets Løsning, og i de følgende Aar virkede han for Sognebaandsløsningens Fremme, dels ved Indgivelsen af nye Andragender til Stænderne, dels ved et Flyveskrift: «Til danske Medborgere, angaaende et vigtigt kirkeligt Spørgsmaal i en bevæget Tid» (1836). Tillige søgte ogsaa han og flere af de andre Præster i «det hellige Land» at stemme Regeringen til større Mildhed over for Deltagerne i de gudelige Forsamlinger, som ofte bleve forfulgte af Øvrigheden, og over for Gjendøberne, der begyndte at gribe om sig i de vakte Egne. Da Biskop Mynster i en latinsk Bøn i Roskilde Domkirke, med umiskjendeligt Henblik paa dem, der arbejdede for kirkelig Frihed, havde sagt: «Du ser, Vorherres Jesu Christi Fader . . ., hvor stormfulde Tiderne ere, da oprørske og af en falsk Iver opflammede Mennesker styrte ind for at bryde de Baand, med hvilke du af din Miskundhed har

forbundet de kristne Samfund i dette Land med dig og med ham, du udsendte, Jesus Christus», kunde F. ikke tie til denne og flere andre bitre Hentydninger i Biskoppens Bøn, og han skrev i «Nord. Kirke-tidende» 1840, Nr. 39—41, et djærvt Stykke: «Hvorlunde Biskop Mynster har holdt Bøn i Roskilde Domkirke». Heri klagede han over, at han og hans Venner uforskyldt vare blevne betegnede som Kirkens Bagvaskere, uden at der var Lejlighed til Forsvar, og han udtalte sin Bedrøvelse over, at en saadan Anklage kom fra Biskop Mynster, i en Bøn. Mynster forholdt sig tavs over for F.s Klager, men F. slap ikke sin Tro paa Religionsfrihedens kristelige og borgerlige Berettigelse. Senere, da Spandet fremkom med sit Forslag om Religionsfrihed, skrev han et «Sendebrev» (1851; 2. Opl. 1890), i hvilket han talte den kirkelige Friheds Sag. Og den Djærvhed, der havde bragt ham til at tage til Orde mod Biskop Mynsters Bøn i Roskilde Domkirke, gav ham ogsaa Pen i Haand, da Monrad i en forholdsvis ung Alder, efter en Ministervirksomhed paa o. 8 Maaneder, blev kaldet til Laaland-Falsters Bispestol. Da udtalte han i en Bladartikel sin Blusel over, at «Kirkens højeste Embede bliver en Slags Pensionsanstalt».

Ved sin Deltagelse i de gudelige Forsamlinger havde F. vist, at han, trods sin store Hengivenhed for Grundtvig, dog var en selvstændig Personlighed; thi Grundtvig yndede ikke Forsamlingslivet. Det samme viste han ogsaa ved sin livlige Deltagelse i Missionsmøder og sit Arbejde for Missionssagen. Han var i mange Aar Medlem af det danske Missionsselskabs Styrelse, og baade med Mund og Pen søgte han at vække Interesse for Arbejdet paa Missionsmarken. Efterhaanden blev dog ogsaa han, som flere af hans Venner, bragt til at indtage en mere afventende Stilling over for Missionen, og det var først i hans høje Alderdom, at Efterretningerne fra Santhalistan paa ny vakte den gamle Kjærlighed til Missionssagen.

3. Juni 1830 havde F. ægtet Louise Augusta Manthey (f. 21. Nov. 1808 † 28. Okt. 1885), Datter af Etatsraad J. G. L. M. paa Falkenstein, og i hende fandt han en mild og forstandig Hustru, der kunde dele alle hans Præstelivs Glæder og Sorger. Da han 1855 holdt Sølvbryllup, skrev Grundtvig, til en Melodi, som Weyse havde komponeret til F.s Svigerforældres Sølvbryllup, den bekjendte Bryllupssalme: «Det er saa yndigt at følges ad». Men inden Sølvbryllupsdagen oprandt, havde F. holdt sin Tiltrædelsesprædiken som Sognepræst ved vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, i hvilken

han selv var døbt og konfirmeret, og ved hvilken hans Fader i over 30 Aar havde været Præst.

I Kjøbenhavn aabnede der sig en ny og ikke mindre velsignelsesrig Virksomhed for den forrige Landsbypræst. Som Prædikant var en storstilet Enfold F.s Naadegave. Biskop Monrad, der i mange Aar var hans stadige Tilhører, gav ham det Vidnesbyrd, at han aldrig, hverken her eller i Udlandet, havde truffet paa en Prædikant, «hvis Ord har et saadant ganske ejendommeligt Præg af Troværdighed . . . man mærker, at der bag ved Ordene ligger et langt Liv, der fra Ungdommen har været viet Kristendommen med fuld og udelt Alvor og Nidkjerhed». Som Præst ved vor Frelzers Kirke tog F. ogsaa Del i gudelige Forsamlinger for Soldater, Haandværkere og fattige Folk, og sammen med Pastor N. G. Blædel holdt han tillige maanedlige Møder for theologiske Kandidater. For at bringe Salmesangen tilbage i det gamle Spor udgav han 1857 (7. Opl. 1873) sit store Tillæg til «Evangelisk-kristelig Salmebog», der har været i Brug i vor Frelzers Kirke indtil 1891. Ved dette Arbejde, der røber Samlerens Øre for den ægte Salmetone, har F. bidraget meget til at vække og nære Kjærligheden til vore gamle Salmer og til at bane Vej for den grundtvigske Salmedigtning; thi Tillægget, der efter F.s Død udkom som en hel Kirkesalmebog (1880), har, ligesom hans Samling af Morgen- og Aftensange (1858; 4. Opl. 1884), vundet en stor Udbredelse og fundet Indgang mange Steder uden for hans nærmeste Kreds. Og ogsaa med Hensyn til Salmemelodierne har han stor Fortjeneste. Paa hans Opfordring satte Weyse, Hartmann, Rung, Barnekow og andre Toner til mange af de nye Salmer, og ved Indøvelsen af disse i mindre Kredse, der samledes i hans Hus, var han selv en dygtig Forsanger.

Allerede 1841 havde han udgivet en Skoleudgave af Luthers lille Katekisme, den saakaldte «Pavekatekisme», som oplevede mange Oplag. Af og til havde han i denne gjort mindre Stilrettelser, men da han i 13. Oplag (1868) foretog Ændringer af større Rækkevidde, vakte Sagen Opsigt, og efter at Pastor N. G. Blædel under en Fejde (II, 452) havde henledet Avtoriteternes Opmærksomhed paa F.s Ud-gave af Katekismen, blev denne forbudt som Skolebog og som Ledetraad ved Konfirmationen (1874). Fra sine tidligste Præstear havde F. ogsaa haft Øjet henvendt paa Skrøbelighederne ved vort Ritual, og 1874 udgav han et Forslag til en hel ny Alterbog, der imidlertid fandt lige saa stor Modsigelse som Tilslutning. Og skjønt hans Dør tidlig og silde stod aaben for Mænd og Kvinder, der



søgte Raad hos den i aandelige Spørgsmaal saa vel forfarne Præst, fik han dog, foruden til de ovenfor nævnte Arbejder, tillige Tid til at give en god og omhyggelig Oversættelse af Rimberts Skildring af Ansgar (1863), den gamle Præsts kirkehistoriske Yndlingskikkelse og aandelige Slægtning.

Som Aarene gik, toge F.s Kræfter en Del af, men han bevarede til det sidste sin Arbejdslust. 9. Juni 1877 holdt han under stor Deltagelse sit 50 Aars Jubilæum som Præst, hilset (af Chr. Richardt) med «en Tak for det, som er saa svært, — fordi du *er*, som du har lært». Hans Menighed og hans Venner dannede i Dagens Anledning et Legat paa 6400 Kr., hvis Renter efter F.s Bestemmelse skulde uddeles til Lærere og Lærerinder, der have virket paa Christianshavn. Paa sin Jubeldag var F. endnu rask og rørig, men paa Aarets sidste Dag blev han kastet paa et Sygeleje, der 8. Febr. 1878 endte med Døden.

C. J. Brandt og Fr. Nielsen, Mindeblade om P. A. F., 1878. F. Barfod, P. A. F., en Levnedstegning, 1878. Erslew, Forf. Lex. J. F. Fenger, Det sydvestsjællandske Broderkonvent, 1890. *Fr. Nielsen.*

**Fenger, Rasmus**, 1761—1825, Præst, var Søn af ovfr. nævnte Grosserer Peter F. Han blev født paa Christianshavn 13. Sept. 1761, og efter at have været Kateket ved Holmens Kirke (1787—90) og residerende Kapellan i Ringsted og Benløse (1790—94) blev han 1794 residerende Kapellan ved vor Frelsers Kirke paa Christianshavn. 1808 fik han Rang med Sognepræster i Kjøbenhavn, og 1822 blev han Sognepræst ved vor Frelsers Kirke. Han var en alvorlig, troende Mand med et godt Greb paa at opdrage sine Børn, af hvilke flere paa forskjellig Vis kom til at indtage fremskudte Stillingen i Kirke og Stat. 1796 ægtede han Martha Helene Meinert, Datter af Kammerraad og Renteskriver i General-Toldkammeret A. E. M., en dygtig og from Kvinde. Medens F. var Sognepræst ved vor Frelsers Kirke, havde han ved sin Side Grundtvig som residerende Kapellan. Om Forholdet mellem de to Præster vidner den Ligtale, Grundtvig holdt over sin Sognepræst, i hvilken han kalder R. F. «en af de stille i Landet, hvis Øjne ikke kan fordrage Uretfærdighed». R. F. døde 20. Febr. 1825, og det var til hans Jordefærd, at Grundtvig digtede den bekjendte Gravsalm: «Som Markens Blomst henvisner fage».

Erslew, Forf. Lex. Martha Helene Fengers Levnet, beskrevet af hendes yngste Søn, 1875. Grundtvig, Kirkelige Leilighedstaler, 1877, S. 51 f. Grundtvig, Sang-Værk IV, Nr. 277. *Fr. Nielsen.*

**Fenger, Rasmus**, f. 1835, Landøkonom. Han er en Søn af ovfr. nævnte Pastor Pet. Andr. F. og fødtes i Slotsbjærgby Præstegaard ved Slagelse 25. Marts 1835. Efter at have taget Dyrlægeexamen (1862) virkede han som Lærer ved Askov 1863—74; det sidste Aar traadte han i de danske Sukkerfabrikkers Tjeneste som Bestyrer af deres Landbrug og Roekultur paa Fyn. 26. April 1869 ægtede han Marie Elisabeth Olivia Christine Heins († 13. Jan. 1888), Datter af Tandlæge H. — F. er en ikke meget produktiv, men kundskabsrig og dygtig Forfatter. Navnlig i «Tidsskrift for Landøkonomi» har han skrevet Afhandlinger om Husdyrbruget, særlig om Kjødproduktion og Fedning. *H. Hertel.*

**Fenger, Rasmus Theodor**, 1816 Sø, Præst, var yngste Søn af ovfr. omtalte R. F. († 1825) og fødtes 2. Nov. 1816 paa Christianshavn. Da han havde gennemgaaet den christianshavnske Borgerdydskole, blev han 1833 Student, og 1839 tog han theologisk Embedsexamen. De følgende Aar tilbragte han i Kjøbenhavn, sysselsat med Undervisning, og 1842 udgav han en Oversættelse af Svend Aagesens Danmarkshistorie. 1843 rejste han til Rom for at være Lærer for Thorvaldsens Dattersøn Albert Pøulsen, men 1844 vendte han hjem og optog igjen sin Lærergjerning i Kjøbenhavn. I 1845 begyndte han sammen med C. J. Brandt Udgivelsen af «Dansk Kirketidende», og i Fællesskab med denne Ven og Svoger udgav han ogsaa de 3 første Bind af Christiern Pedersens danske Skrifter (1850—53). Sammen med sin Broder, den ovfr. omtalte J. F. F., udsendte han flere Smaahefter med Salmer og Sange til de kristne Fester, som bidroge ikke lidt til at fremdrage de gamle Salmer og bane Vej for de nye af Grundtvig og Ingemann. 1853 ophørte hans Virksomhed som Medudgiver af «Dansk Kirketidende», i det han blev Sognepræst for Aale og Tørring i Aarhus Stift, og samme Aar ægtede han Louise Jacobine Adamine Henningsen, Datter af Urtekræmmer i Kjøbenhavn F. P. H. 1863 blev han forflyttet til Hyllested, Venslev og Holsteinborg paa Sjælland, og 1872 blev han Sognepræst i Hvedstrup og Fløng, ligeledes paa Sjælland. Her døde han 2. Febr. 1889. Han var Medlem af den Komité, der udarbejdede det første autoriserede Tillæg til Roskilde Konvents Salmebog.

Erslew, Forf. Lex. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 727. Elvius, Danmarks Præstehist 1869—84 S. 225. *Fr. Nielsen.*

**Fensmark, Johan Henrik**, 1797—1871, Officer, er født 12. Sept. 1797 og var en Søn af Justitsraad Ole F., Landinspektør paa Frede-

riksværk, og dennes anden Hustru, Laurensen f. Lund. Han traadte i 1805 ind i Artilleriet som Volontær, blev Kadet 1809 og Stykjunker samt Sekondlieutenant 1812. Til virkelig Premierlieutenant forfremmedes han i 1828 og til Kapitajn i 1836, da han tillige blev Kommandør for Laboratorietaten i Kjøbenhavn, medens han 3 Aar senere blev Kommandør for 3. Batteri. S. A. udnævntes han til Adjudant hos Kong Christian VIII, og han vedblev nu i Resten af sin Tjenestetid at være knyttet til Hoffet, stigende Trin for Trin ad de militære Grader (Major i 1846, Oberstlieutenant i 1848 og Oberst i 1850), i det han dog i 1842 stilledes à la suite i Hæren og i 1848 udnævntes til Kammerherre. I 1859 blev han Generalmajor, Generaladjutant for Landetaten og Chef for Adjudantstaben, fra hvilken Stilling han entledigedes kort efter Christian IX's Tronbestigelse, efter at han af denne Konge var bleven benaadet med Storkorset af Dannebrog. Han døde 22. Nov. 1871 paa Farumgaard, som han ejede. F. var en original Personlighed, og navnlig havde han stor ironisk Begavelse, hvad der sikrede ham en Del Indflydelse hos Frederik VII. Han blev 27. Okt. 1832 gift med Thalia Dorothea Louise Baronesse Holck (f. 1. Marts 1804 † 19. Marts 1884), Datter af Conrad Frederik Erik Baron H. til Holckenhavn.

*P. N. Nieuwenhuis.*

Ferdinand (Frederik F.), 1792—1863, Arveprins. F., Arveprins Frederiks og Prinsesse Sophie Frederikkes yngste Søn, blev født paa Amalienborg 22. Nov. 1792. Navnet Ferdinand fik han efter Bedstemoderens, Dronning Juliane Maries, Broder, Hertug Ferdinand af Brunsvig. Da Prinsesse Sophie Frederikke døde allerede 1794, voxede han op uden moderlig Røgt og Pleje, og i en Alder af 13 Aar mistede han ogsaa sin Fader, hvorefter Kronprins Frederik førte Overtilsyn med hans Opdragelse. 1801 ansattes Student Morten Sommer som hans Hovedinformator, og blandt hans Lærere kunne særlig fremhæves Kapitajn Mourier og den reformerte Præst J. Monod, hvilken sidste underviste ham i fransk; Balletmester Galeotti og Professor Nachtigall vare hans Lærere i Dans og Gymnastik. Som Dreng viste Prinsen ikke Sans for alvorlige Sysler, han var adspredt i Sindet og fulgte ikke Undervisningen i de theoretiske Fag med synderlig Interesse, og han viste i det hele taget en udpræget Tilbøjelighed til at gaa op i Forlystelser af forskjellig Art. 1810 konfirmeredes han af Biskop Balle i Frederiksberg Kirke. 1803 fik han Karakteren Oberst, 3 Aar senere blev han Generalmajor og ud-

nævntes 1807 til nominal Chef for det da oprettede Regiment, Prins Frederik Ferdinands Dragoner. 1814 blev han Generallieutenant. Det følgende Aar aflagde han et kort Besøg i Paris. Han beklædte i det følgende Tidsrum forskellige militære Kommandoer af nominal Art og blev 1829, samme Aar, som han ægtede Kong Frederik VI's ældste Datter, Prinsesse Caroline (III, 386), udnævnt til General. 1839 blev han kommanderende General i Nørrejylland, og 1840 tildelede Christian VIII ham Generalkommandoen over Sjælland og tilliggende Øer, en Stilling, han med en enkelt Afbrydelse beklædte indtil sin Død. Samme Aar fik han Sæde i Gehejmestatsraadet. Prinsens Ægteskab var barnløst, og hvor megen Højagtelse han end nærrede for sin Gemalinde, saa forhindrede dette ham dog ikke fra at føre et Privatliv, der var hans høje Stilling uværdigt. Han var bl. a. hengiven til Spil, der bragte hans Pengesager i den fuldstændigste Uorden. I Kjøbenhavn følte han sig hjemme, det var ham den kjæreste Plet paa Jorden, og kun 2 Gange og da i ganske kort Tid besøgte han siden sin Ungdom Udlandet: 1844 gjæstede han med sin Gemalinde det hertugelige anhaltske Hof i Ballenstedt, og 1852 aflagde Arveprinseparret et Besøg i Dresden, hvor Hertug Carl af Glücksborg, gift med Arveprinsessens Søster, den Gang opholdt sig. Under Koleraepidemien 1853 erklærede Arveprinsen og hans Gemalinde, at de vilde forblive i Kjøbenhavnernes Midte, hvad der vandt dem megen Anerkjendelse.

Skjønt alvorlige politiske Interesser laa Arveprins F. fjærnt, kastede han sig dog ved en enkelt Lejlighed paa en fremtrædende Maade ind i de Konflikter, som Spørgsmaalet om Ordningen af det danske Monarkis Forfatningsforhold fremkaldte. I det Statsraadmøde paa Eremitagen, i hvilket Helstatsforfatningen af 1855 fik kongelig Stadfæstelse, vægrede han sig ved at kontrasignere Forfatningsdokumentet, fordi han fandt Forfatningsbestemmelsen om, at Kongen ikke kunde tiltræde Regeringen, før han havde aflagt Ed paa Forfatningslovene, stridende mod det monarkiske Princip, og fordi de kongelige Prinser vare aldeles forbigaaede i Paragrafen om de Ministerkonferencer, der under Konseilspræsidentens Forsæde kunde træde i Steden for Gehejmestatsraadsmøder, naar Kongen var forhindret fra at præsidere. Arveprinsen faldt som en Følge af sin Opræden i Kongens Unaade og blev afskediget fra sin Generalkommando. Men Striden udjævnedes dog dels ved en kongl. Resolution af 3. Dec. 1855, dels ved en af Rigsraadet vedtaget Tilfølgelsesbestemmelse til Fællesforfatningens § 5, hvorved Arveprinsens

Ønsker i det væsentlige opfyldtes. Konflikten bilagdes fuldstændig, efter at Andræ i Okt. 1856 var traadt i Spidsen for Ministeriet, og 6. Nov. s. A. udnævntes F. atter til kommanderende General. 29. Juni 1863 døde han af Apoplexi paa sit Palais i Bredgade. *A. Thorsøe.*

**Ferdinand Vilhelm**, Hertug af Württemberg-Neustadt, 1659 —1701, Broder til den III, 372 nævnte Hertug Carl Rudolph, blev født 12. Sept. 1659 og var næstældste Søn af Hertug Frederik af Württemberg-Neustadt. Han fik en omhyggelig Opdragelse og lagde tidlig store Evner for Dagen for matematiske Videnskaber, men som yngre Søn af et lidet Fyrstehus var han henvist til at søge sin Lykke i Krigen. Allerede 16 Aar gammel deltog han og udmærkede sig i Felttoget ved Rhinen 1675. Der fra begav han sig til Danmark, hvor den skaanske Fejde var i fuld Flamme. Han tog Del i Belejringerne af Christiansstad og Landskrone og i flere Feltslag, vistnok uden bestemt Ansættelse og Kommando; men 1678 finde vi ham som 2. Oberstlieutenant i Kongens Livregiment (Garden), hvis Chef han blev 1682. Maaske mere end nogen anden Chef før eller senere tog han sig af dette smukke Korps, som han satte paa en ny Fod, og til hans Død var hans Navn knyttet til denne Afdeling, hvis Værdighed han trods sine mange store og ansvarsfulde Hverv altid vidste at hævde i stort som i smaat. Men den 23aarige unge Mand længtes efter at vise sig værdig til sin Stilling og efter at vinde Lavrbær i Kampen. 1683 kaldte Wiens truende Nød alle Kristenhedens tapre unge Krigere sammen fra alle Kanter af Evropa imod Tyrkernes Angreb, og Hertug F. V. deltog, ledsaget af en ung dansk Krigsmand, den senere saa berømte Albert Borggaard (s. II, 519), som Volontær i Hertugen af Lothringens Hær i Wiens Forsvar. Lige til 1687 gjorde han alle Felttogene med i Ungarn og Østerrig. Han blev farlig saaret i Panden ved Neuhäusel 1685, men allerede en Maaned efter førte han med Bindet om Panden atter de frankiske Dragoner i llden. Dog rejste han i disse Aar hyppig til Danmark til sin egentlige Krigsherre, Christian V, hvis Yndest han mere og mere vandt. Han sad ved hans Side ved Enkedronningens Ligbegængelse 1685, deltog kort efter i et glimrende Ridderspil, og da han Aaret efter atter var hjemme, præsenterede han før sin Rejse til Krigsskuepladsen den pragtfulde Garde i dens nye Udrustning for Kongen. Det varede dog ikke længe, før denne selv fik Brug for sine dygtige Officerer, af hvilke mange

i Følge hin Tids Skik sværmede om i Evropa for at erhverve sig Kundskaber og Hæder i Krig.

Vilhelm af Oranien havde besteget den engelske Trone 1689 og var i Færd med at erobre Irland fra Stuarterne. Danmark havde lovet ham 7000 Mand som Hjælpetropper. F. V., der 1688 var blevet udnævnt til Generallieutenant, fik Overbefalingen over disse Tropper, som i Nov. 1689 afgik til Irland. I det paafølgende Felttog fik han og hans yngre Broder Carl Rudolph, der stillede sig under hans Kommando, rig Lejlighed til at udmærke sig under Marlborough og Ginkel. De württembergske Prinser vare overalt, hvor det gjaldt, foran med deres danske, og Navnene paa de Fæstninger, som bleve erobrede, ere nøje knyttede til deres Bedrifter. Irlands Erobring skyldtes for en stor Del Hertugens Krigskunst; Kong Vilhelm takkede ham for hans Dygtighed og Heltemod, og i London blev han hyldet af Folket.

I Aaret 1692 førte han Hjælpetropperne til Nederlandene og fægtede nu her lige til Freden i Rijswick med den største Ære for de Tropper, han anførte, og til Hæder for det Land, i hvis Sold han stod. Han deltog paa en afgjørende Maade i Slaget ved Steenkerke og blev dansk General af Infanteriet. 1693 blev han efter Slaget ved Neerwinden udnævnt til General over det hollandske Infanteri i Steden for den dødelig saarede Greve af Solms og tillige til Oberst over Kong Vilhelms hollandske Garde. Desuden blev han 1695 Gouvernør over Sluis og omliggende Fæstninger i Flandern. Men uagtet han i disse og de paafølgende Aar overvældedes af Held i Krigen og med fyrstelige Æresbevisninger, vedblev han dog med Troskab at tjene sin danske Herre, der ogsaa baade nu og senere benyttede ham i diplomatiske Anliggender over for England og Holland, paa denne Tid særlig med Hensyn til Traktaterne om Hjælpetropperne og deres Rekrutering. I den Anledning begav han sig ofte til Danmark, naar der var Standsning i Krigen. Efter Freden i Rijswick endte dog egentlig hans krigerske Løbebane. Vel overtog han med Christian V's Tilladelse Kommandoen over de polske og sachsiske Tropper i Ukraine imod Tyrkerne, men efter Freden i Carlowitz 1699 begav han sig til Holland, i det han stadig var baade i dansk og hollandsk Tjeneste og nød Løn begge Steder. Da Christian V døde i Avg. s. A., rejste han til Danmark, hvor Frederik IV udnævnte ham til Generalfeltmarskal og 7. Okt. overdrog ham Kommandoen over det imod Holsten-Gottorp bestemte Korps. 11. Nov. fik han Befalingen

over alle Tropper i Danmark og Norge. Det korte, frugtesløse Felttog i Holsten endte med Freden i Travendal, og F. V., der var den unge Konge en trofast Støtte ved Omordningen af Hæren, kastede sig nu med Iver over Udviklingen og Dannelsen af Landmilitzen, der blev oprettet i Begyndelsen af 1701. Men da han s. A. opholdt sig i Sluis i Holland, fik han en smertelig Sygdom i Øjet, der stammede fra hans gamle Saar fra Neuhäusel, andre Sygdomme sloge sig til, og den høje, statelige Mand døde ved et Slagtilfælde 7. Juni 1701. Han var ugift og efterlod sig kun et udmærket Navn som en tapper, klog og ædel Herre.

Milit. Repert. V. Bang, Medd. fra d. Bülowiske Manuskriptsaml. i Sorø, 1860 og 1865. Jahn, Auxiliærtropperne. Løvenskiold, Efterr. om d. kgl. Livgarde. Hist. Tidsskr. 5. R. IV. Allg. deutsche Biographie VI. *P. F. Rist.*

**Ferring, Christen Christensen**, —1641, Præst, var født af Bønderfolk i Ferring ved Lemvig. Lyst til Læsning skal have bevirket, at da han en Dag var sendt ud i Heden for at grave Tørv, lod han Spaden ligge og begav sig til Viborg, hvor det lykkedes ham at faa Plads i Skolen. Først 4 Aar efter fik Forældrene at vide, hvor han var bleven af. 1604 blev han Præst i Mejrup ved Holstebro, hvor han ægtede sin Formands, Hr. Niels Eriksens, Datter. Her døde han 1641. Han er Forfatter til flere Skrifter, saason: «Skriverkunst eller en liden Traktat om den ædle og hæderlige Skriverkunsts høje Berømmelse og Ros og om hendes rette Brug og Vanbrug», 1627 (Suhms Saml. I, 2, 96); «Aandeligt Sejerværk eller Timeglas, indeholdende nogle allegoriske Betænkninger, at bede, naar Klokken slaar» (1633); «En gylden Tankering eller aandelig Guldkjæde af den hell. Skrift, udi 14 Led» (1641); «En Trøsteskole eller trøstelig Samtale imellem Gud og et bedrøvet Hjerte» (1641). Nogle af disse Skrifter udkom i flere Oplag.

Nyerup, Lit. Lex. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. III, 166. Wiberg, Alm. Præstehist. II, 397. *H. F. Rørdam.*

**Ferslev, Christian Lunov Laasby**, 1817—83, Skuespiller og Sanger. F., som var født 30. Sept. 1817 paa Cathrinero, Jelling Sogn, var Søn af Hans Severin Lunov F. og Anna Elisabeth f. Langballe. Han debuterede paa det kgl. Theater 12. Maj 1837 som Edvard i «Kong Salomon og Jørgen Hattemager», men havde i de første 5 Aar kun en meget ubetydelig Virksomhed. Man blev først opmærksom paa hans fortræffelige Midler som Bassanger, da han 25. Maj 1842 sang Grev Almavivas Parti i «Figaros Bryllup», som

den Aften gaves med italiensk Text, og han fik derefter Understøttelse for at uddanne sig videre til Sanger i Paris under Garcia. Forsynet med de mest glimrende Vidnesbyrd saa vel fra denne som fra Pastou, det parisiske Konservatoriums Lærer, vendte han tilbage til Kjøbenhavn og fik snart en betydelig Anvendelse i Operaen, hvor han ved sit musikalske Foredrag og sine udmærket skolede Stemmemedler i mange Aar var til fortræffelig Nytte. Blandt hans vigtigste Roller kan nævnes: Walter Fürst i «Wilhelm Tell», Saint Brie i «Huguenotterne», Kommandanten i «Don Juan», Ariovist i «Norma», Raimondo i «Lucia», Ypperstepræsten i «Vestalinden», Kardinalen i «Jødinden», Hiero i «Korinths Belejring» og Mephistopheles i «Faust». F., der ligeledes anvendtes temmelig meget i Skuespillet, optraadte sidste Gang 26. Maj 1883 som Selva i «Den stumme i Portici» og døde 7. Sept. s. A. Han var gift 1. (24. Juni 1852) med Johanne Bothilde Erskine f. v. Weyhe (f. 6. Dec. 1820 † 17. Jan. 1859) og 2. (11. Marts 1861) med Wilhelmine Frederikke f. v. Weyhe (f. 16 Avg. 1814), Døtre af Major i Infanteriet Erik Leganger W. og Bothilde Christine f. Thal.

Illustr. Tid. Nr. 1251.

*Edgar Collin.*

Ferslew, Jean Christian, f. 1836, Industridrivende og Bladudgiver. Han er født 3. Marts 1836 i Kjøbenhavn, og hans Forældre vare Hofgravør Martinus William F. og Lasenia f. Meyer af den bekjendte aalborgske Blikkenslagerslægt M. Faderen havde 1842 sammen med H. J. Bing anlagt et lithografisk Etablissement, der snart udvidedes med et Stereotypstøberi, og efter hans tidlige Død (1852) vedblev Firmaet Bing & Ferslew at bestaa, til Sønnen i 1857, kun 21 Aar gammel, overtog det, som det synes strax med den Tanke saa vidt muligt at udvikle dets Virksomhed til et universalt grafisk Etablissement. Allerede 1856 havde han som den første indført den lithografiske Hurtigpresse her i Landet og taget Dampkraften i Lithografiens Tjeneste. Snart efter knyttede han et Bogbinderi til sit Etablissement og i 1863 et Bogtrykkeri, fra hvilket der efterhaanden kom til at udgaa en systematisk afpasset Række Aviser, «Dagstelegrafen» fra 1864, «Aftenposten» fra 1873 og «Nationaltidende» fra 1876. I Forbindelse med sin saaledes stadig voxende Virksomhed havde han tidlig sat et mekanisk Værksted og Skriftstøberi, og fra 1880 fik han en selvstændig Papirfabrik i Gang paa Frederiksberg, ligesom han i 1890 har anlagt en Cellulosefabrik ved Kattingeværk, som han har ejet siden 1884. F. følger



opmærksomt med i den tekniske Udvikling for stadig at kunne have de bedste mekaniske Hjælpemidler. 1873 indførte han saaledes False- og Hæftemaskinen her i Landet, og Aaret efter fik han den første «uendelige» Presse i Gang, ikke alene her i Landet, men i Norden; 25. Jan. 1875 udgik «Dagstelegrafen» første Gang trykt paa en Presse for uendeligt Papir; 1879 indførte han ogsaa den Kastenbeinske Sættemaskine i sit Bladsæteri, hovedsagelig betjent af Kvinder. F. har i det hele paa mange Maader væsentlig udviklet den Industri, der danner det nødvendige Grundlag for en livlig Journalistik, og ved i 1876 at købe det tidligere Hôtel Royal og indrette det til Kontorer og Arbejdssted for den af ham grundlagte Pressevirksomhed har han paatrykt denne et her i Landet hidtil ukjendt stort Stempel. Det er i Overensstemmelse hermed, at han i 1886 blev udnævnt til Etatsraad. Det af ham førte Firma C. Ferslew & Co. skriver sig fra, at han i 1860 associerede sig med Lithograf Philip Berendt, der dog allerede afgik ved Døden i 1871. — 5. Nov. 1858 ægtede han Anna Johanne Lindholm (f. 12. Sept. 1837), Datter af Byfogedfuldmægtig i Nykjøbing paa Falster Peter Abel L. og Caroline f. Høyer.

Skand. Bogtrykker-Tid. 1871, S. 188; 1872, S. 81 f.; 1875, S. 27. Industriforeningens Tidsskr. 1885, S. 41. *C. Nyrop.*

**Fester, Diderich Christian, 1732—1811, Forfatter, født 3. Febr. 1732 i Boslunde, hvor hans Fader var Degn, kom efter Faderens Død i Huset hos en Morbroder, der var Degn i Lynge, blev derefter Tjener, først hos Konferensraadinde Lillienkjold, derefter hos Professor Wadskjær, hos hvem han var i over 9 Aar. Ved Samtale med Wadskjær vakte hans Lyst til at lære Matematik, skjønt Wadskjær ikke yndede denne Videnskab og lod ham høre ilde derfor. Efter grundig at have gennemgaaet Euclids Elementer og ladet sig prøve deri af Professor Ziegenbalg læste han en Del navtiske og astronomiske Skrifter og udarbejdede en Afhandling om Kometer, som blev trykt 1759 med en anbefaling af Chr. Horrebow. 1760 modtog han en Medaille for Opfindelsen af en Tærskemaskine, som han havde udtænkt i Anledning af en i det økonomiske Magasin stillet Opgave. Tærskemaskinen bestod kun af 12 Plejle, der vare anbragte paa en vandret Axe, men det udtales dog i Bedømmelsen, at F. af Naturen var dannet til noget ædlere end at gaa Ærender og akkommodere en Paryk. 1760 opgav da F. sin Tjenerstilling og ernærede sig ved at undervise i Matematik samt ved**

Korttegning; han har saaledes tegnet de fleste Kort i Pontoppidans «Danske Atlas» og i Videnskabernes Selskabs Almanakker. Efter Pontoppidans Død (1764) ordnede og katalogiserede F. dennes efterladte Samlinger; han udgav ogsaa 1764 paa egen Bekostning en meget elementær Indledning til Landmaaling. Anbefalet til Biskop Gunnerus af Pontoppidans Enke og andre fik han 1768 Ansættelse som Mathematiker ved den Ångellske Stiftelse i Throndhjem med 200 Rdl. i Løn; tillige blev han Lærer ved Borgerskolen og Examinator i Navigation. 1783 blev han Matematiklærer ved Kathedralskolen. 1771 giftede han sig med en Datter af Bager Hørberg i Stege, hvorved han, som han selv siger, tænkte at gjøre vel mod en fattig Pige, men var ikke heldig i sit Valg; hun blev sindssyg og døde 1781. I Throndhjem var F. virksom i mange Retninger. Han konstruerede Kjerneværker, Apparater til Rydning af Træer, udarbejdede en Mængde Kort og optraadte som Forfatter baade i bunden og ubunden Stil. Han var en meget yndet Taler og behandler som saadan de mest uligeartede Æmner. Da han 1794 vendte tilbage til Danmark med Pension, tog han Afsked med Throndhjem i en Avisartikel, hvori han udtaler, at han ikke tror at være nogen noget skyldig uden en Tale, som han havde forberedt sig til at holde i Kronprinsens Nærværelse; han er vis paa, at ædle Sjæle ikke ville glemme ham; dem, der ikke sætte tilbørlig Pris paa Ærlighed og sande Fortjenester, anmoder han om at glemme ham saa snart som muligt. Disse Ord synes at være betegnende for F.s Tænkemaade. Uden nogen egentlig Begavelse arbejdede han utrættelig og uegennyttig for det almene bedste; hvor flittig han har været, ses ogsaa af den Fortegnelse over hans litterære Arbejder, trykte og utrykte, han selv har udgivet; den indeholder 178 Nummere. Sin Skribentvirksomhed, navnlig i moraliserende Retning, fortsatte han til sin Død, men det synes, at Læseverdenens Interesse for den tabte sig. Efter nogle Aars Ophold i Kjøbenhavn flyttede han til Sorø, hvor han døde upaaagtet 5. Jan. 1811. At han, som det ofte er fortalt, skulde have understøttet Wadskjær, inden denne blev Professor, maa, som man ser af ovenstaaende, være en Fejltagelse.

*Iris og Hebe 1804, I.*

*C. Christiansen.*

**Fibiger, Christian Adolph Ferdinand, 1813—41, Officer, født 27. Avg. 1813 i Kjøbenhavn, Søn af ndfr. nævnte Oberstlieutenant Johan Adolph F., blev i sit 9. Aar Volontær i Landkadetkorpset, Kommandersergent i Korpset 1828, Sekondlieutenant ved**

Kongens Regiment 1829 med Anciennitet fra 1826 og Premierlieutenant 1835. Det følgende Aar blev han, efter at have underkastet sig Afgangsexamen i Ingeniørafdelingen ved den militære Højskole, forsat til Ingeniørkorpset og her Kapitajn 1841. F. havde fra ganske ung af syslet med Litteraturen, navnlig Danmarks Historie, og 1839 udkom «Historisk Læsebog for Bondestanden», hvilket lille Skrift snart blev en af de mest læste Folkebøger. Des værre blev dette for en ung Begynder lovende Arbejde Forfatterens sidste. Han maatte kort efter rejse til Madeira for at søge Lægedom mod en under sin Ingeniørvirksomhed langs Vestkysten af Jylland paadraget Brystsygdom, men vendte uheldigvis tilbage, og 1841 paa sin 28. Aars Fødselsdag døde han.

Erslew, Forf. Lex.

S. A. Sørensen.

**Fibiger, Elfride Dorothea Christine Michelle**, f. 1832, Forfatterinde. Hendes Forældre vare Etatsraad, Overtoldinspektør Johan Michael Andreas Müller (f. 1805 † 1881) og Thora Charlotte Sophie f. Mejer, en Datter af Grosserer, Direktør for Søkvæsthuset J. D. M. Hun er født i Kjøbenhavn 17. Juli 1832, og 12. Avg. 1856 ægtede hun den 37aarige Distriktslæge i Silkeborg Christian Emanuel August Fibiger, en Søn af nedenstaaende Rektor P. G. F. I 1868 fulgte hun ham til Kolding, hvor han ligeledes blev Distriktslæge, og hvor han døde 16. Avg. 1873. (Han har skrevet «Lyset og dets Egenskaber» (1860), «Medicinsk Topografi af Silkeborg og dens Omegn» (1863), «Om Klimaets Virkninger paa Nosogenesen», en Doktor-disputats (1870), og flere mindre Afhandlinger.) Det var først som Enke, at Fru F. blev Forfatterinde. I 1875 udgav hun: «En gammel Mands Erindringer», i 1876 «En Magdalenehistorie», i 1877 «Hedens Hemmeligheder», i 1878 «To Fortællinger», i 1879 «Sorte Stefan», i 1880 «Askepot», i 1885 «Ellen», i 1886 «To Fortællinger» og i 1890 «Præst og Læge». I disse Bøger har hun mest haft Fodfæste paa jysk Jordbund og skildret Naturen og Folkelivet der. Ellers har hun i sin Forfattervirksomhed mere direkte kastet sig over «Kvindesagen» og her stillet sig imod begge dennes Yderligheder. Paa dette Omraade har hun udgivet «Tidsskrift for Kvinden» (Jan. 1882—Marts 1884) og en Del mindre Skrifter. I Praxis har hun arbejdet i samme Sags Tjeneste, i det hun 1882 med Pengehjælp fra forskjellige Sider oprettede «Kjøbenhavns Kogeskole», Hjem og Opdragelsesanstalt for unge Piger af den ubemidlede Klasse, der

bestod til 1889. — Fru F. hører til den Kreds af Forfatterinder, som Rigsdagen i 1882 bevilgede en aarlig Statsunderstøttelse.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Program til Universitetets Reformationsfest 1870. J. Singer, Briefe berühmter christlicher Zeitgenossen üb. die Judenfrage, Wien 1885, S. 99 f. *Nic. Bøgh.*

Fibiger, Ilia Marie, 1817—67, Forfatterinde og Filanthrop, er født 5. Okt. 1817. Hendes Forældre vare nedenstaaende Joh. Adolph F. og M. C. f. Aasen. I det livlige og interessante Hjem paa den militære Højskole udviklede hun sig smukt, men noget indesluttet; i sin Maade at være paa var hun interessant, og man følte sig beriget i hendes Selskab, skjønt hun egentlig ikke talte meget, men røbede dyb Forstaaelse. Hun var frisk, elskede det glade Lune og hadede Melankoli. Da hun var 17 Aar gammel, traf hun den 22aarige begavede og smukke Søofficer Osvald Marstrand, hvem hun elskede trofast til sin Død. De mødtes og — skiltes, vistnok fordi han havde forelsket sig i en anden.

I Slutningen af 1835 medførte Faderens Stilling, at Familien flyttede til Vejle. Snart efter skiltes Forældrene, og I. F. støttede nu sin Moder og sine Søskende. Et Talent til at male skaffede hende Arbejde for Ipsens Terrakotta-fabrik. De forskjellige Sorger kuede hende ikke, men bragte Udvikling med sig, og hun skabte Lykke omkring sig. 1844 døde Moderen, og Hjemmet opløstes. I. F. gav sig til at undervise, først i Kjøbenhavn, siden i en Præstegaard i det nordvestlige Jylland. Her modtog hun Budskabet om Marstrands Død i Slaget ved Ekernførde 5. April 1849. Nu lagde Sorgen sig tungt over hende, og hun søgte sin Frelse i anstrængende, opofrende Gjerning. Snart flyttede hun til Kjøbenhavn og oprettede der en lille Skole paa Vesterbro. Her skrev hun, efter at have set Hauchs «Marsk Stig», sit eget Drama af samme Navn. Gjennem sin Søster Mathilde, med hvem hun boede sammen, kom hun i Berøring med Heiberg, der opmuntrede hendes Talent, paa hvilket hun selv troede urokkelig; dog var det ikke saa stort, at det ganske kunde fylde hende, og hendes store Menneskekjærlighed drev hende da ind paa andre Omraader. 1852 fulgte hun sin Broder Otto til Flensborg for at styre hans Hus der, og da han næste Aar giftede sig, tog hun Ophold i Historikeren Werlauffs Hus i Kjøbenhavn. Koleraen udbrød nu i Hovedstaden og, uden at omtale sin Plan or nogen som helst, meldte hun sig glad til Tjeneste paa Frederiks Hospital. De erfarne Mænd rystede paa Hovedet ad hendes sarte

Skikkelse; men hun beraabte sig paa «Aandens ubegribelige Styrke» og sejrede. Efter at Pesten var undertvungen, fortsatte hun sin Virksomhed og blev Overvaagekone paa Hospitalet. Til sidst forlod hun denne Gjerning for som Eneboerske at flytte ud i «Lægeforeningens Boliger» paa Østerbro, hvor hun ønskede at være Plejemoder for hjælpeløse smaa Børn. Ved en Basar skaffede hun sig Midler til at paabegynde denne Virksomhed. Hun afkastede sin Damedragt, med et Tørklæde om Hovedet gik hun selv i Byen og gjorde sine Indkjøb, og ganske paa egen Haand ofrede hun sig nu Dag og Nat for de smaa, der som ganske spæde bleve bragte til hende; hun havde 6 ad Gangen. Aldrig klagede hun, var ikke exalteret, tvært imod harmonisk, altid mildt dømmende og kjærlig, men strængt retfærdig, altid energisk i de Fordringer, hun stillede til sig selv. Rastløs til det sidste «fortærede hun sit Liv i hjærtelig Gjerning og aandelige Kampe». Hendes Legeme var opslidt, da hun sidst i Maj 1867 blev angreben af Brystbetændelse; forberedt og glad endte hun 10. Juni s. A. sit sjælden, opofrende Liv.

Hun har udgivet «Tre Dramer» (1857), «Retroende Æventyr» (1859), Dramaet «Synd og Sorg» (1862), Tragedien «Niels Ebbesen» (1865), «Syv Æventyr» (1866), og efter hendes Død udgav Vilh. Møller hendes «Digtninger» (1867). Paa det kongelige Theater har hun faaet opført «Modsætninger», et Lystspil i 3 Akter (1860). Hendes poetiske Arbejder have ikke skaffet hende mange Venner. De røbe Sandhedskjærlighed og romantisk Begejstring, men Kompositionen er ofte ubehændig og lidt kjedelig, der er ikke faa forfejlede Enkeltheder i den, hun taler selv med rette om sin vilde, omvæltende Stil, og hun formaæde ikke at give sine Vers den fuldtonende, melodiose Klang og den ægte Lødighed, som er den sande Kunsts Kjendemærke. Det gratiøse og indtagende var ikke hendes Forfattermærke, derimod Alvor og Energi. Hun tog aldrig mod noget Raad, med mindre det tilfældigvis faldt sammen med hendes egen Opfattelse, og vilde aldrig forandre noget for at følge Mængdens Smag.

Illustr. Tid. Nr. 666. Indledning til «Digtninger af Ilia F.». J. Fibiger, Ved I. F.s Jordefærd. Overskou, Den danske Skueplads VII, 59 f. C. A. J. Fibiger, Stamtavle ov. Fam. Fibiger. T. Marstrand, Slægten Marstrand. *Nic. Bøgh.*

Fibiger, Jacob Scavenius, 1793—1861, Officer, er født 23. Jan. 1793 i Snoghøj Færgegaard. Faderen, Sagfører Gotfred F., havde faaet den med sin Hustru, Christiane f. Lindam, efter dennes Mor-

fader, Tordenskjolds Stalbroder Kommandør Peder Grib. Efter at have nydt Undervisning hjemme og i 1806 at være konfirmeret i Erritsø Kirke kom han s. A. ind paa Artillerikadetinstituttet i Kjøbenhavn. Som de andre Kadetter blev han en kort Tid taget til Tjeneste under Belejringen 1807. Afgangsexamen fra Instituttet bestod han i 1811 med Udmærkelse som Nr. 1 af sit Hold og blev udnævnt til Sekondlieutenant i Artilleriet med Anciennitet fra 1809. Allerede 1812 blev han ansat som Lærer i Artilleri m. m. ved Landkadetkorpset. Uagtet han i Vinteren 1814—15 var udkommanderet en kort Tid med Batteriet Hommel, gennemgik han Ingeniørskolen og underkastede sig i 1815 Examen for Ingeniørofficerer. Efter en Udenlandsrejse 1818—20 til Tyskland, Italien, Schweits og Frankrig blev han Lærer i Artilleri ved Artillerikadetinstituttet og ved Landkadetkorpset og ved sidste tillige i Mathematik. F. blev i 1828 Sekondkapitajn med Anciennitet af 1827, 1829 Batterikommandør og 1832 Batterichef. Han fortsatte dog sin Lærervirksomhed ved Artillerikadetinstituttet til 1830, da det gik ind, og derefter fra 1832—42 ved den militære Højskole. Ved Arméplanen 1842 blev F. Major (med Anciennitet fra 1841) og Chef for Laboratoriet, som han dog et halvt Aar efter forlod for fra 1843 at blive Konstruktør og Chef for Artilleriets Materielbureau, men alt i 1844 blev han Oberstlieutenant og fik den nyoprettede Plads som Stabschef ved Artilleribrigaden. Det skyldes for største Delen hans Dygtighed som saadan, at Artilleriet kom saa godt, som det kom, over den vanskelige Organisationsudvikling i 1848. I Krigsaarene 1849—50 førte F., der i 1848 var bleven Oberst, Kommandoen over den aktive Armés Artilleri og deltog personlig i Artillerikampen ved Strib og Slagene ved Fredericia og Isted. 13. Juli 1851 indtraadte F. som Krigsminister i Juliministeriet, men traadte allerede 18. Okt. s. A. ud igjen efter forinden at være bleven Generalmajor. I 1852 overtog han Posten som Overtøjmester og blev 1856 Chef for Artilleribrigaden, i hvilken Stilling han forblev til sin Død, 11. Okt. 1861.

F. har indlagt sig uvisnelige Fortjenester af det danske Artilleri baade i Henseende til Personellet og til Materiellet. At man tidlig lagde Mærke til hans Dygtighed, kan ses af, at han allerede Aaret efter, at han kom ud af Kadetinstituttet, blev ansat som Lærer i Artilleri. Videnskaben var begyndt at kaste Lys over flere artilleristiske Spørgsmaal, men den stadige Krigstilstand hindrede til 1814 alle større Fremskridt. Først efter 1814 begyndte den videnskabelige Behandling fra Frankrig, hvor Oprettelsen af *École polytechnique*

havde givet Stødet dertil, at udbrede sig over Evropa. F., som selv kun havde faaet en tarvelig videnskabelig Uddannelse, søgte ved Selvstudium og Jærnflid at tilegne sig Kundskaber i alle de Retninger, hvori videnskabelige Undersøgelser kom Artilleriet til gode. Han hørte saaledes Forelæsninger over højere Mathematik ved Universitetet. Da den militære Højskole blev oprettet i 1830, var F. derfor selvskreven til at blive Lærer i Artilleri ved den. Ved sin 12aarige Lærervirksomhed lagde han Grunden til den Kundskab til Artillerividenskaben, hvorpaa der senere er arbejdet videre her hjemme. Han er derved paa en Maade bleven alle danske Artilleristers Læremester. Han er ogsaa den eneste, der har skrevet en fuldstændig Lærebog her hjemme i Artilleri, der udkom strax for det 1. Hold paa Højskolen (1832—33), og hvoraf senere 1. Del er udkommet i en revideret Udgave (1842). Den kan derfor endnu læses med Nytte; den giver et klart Billede af det Standpunkt, hvorpaa Artilleriet da stod, og man finder der med Kritik i ensformet Fremstilling samlet, hvad man ellers møjsommeligt maa søge mange Steder. Ogsaa paa andre Maader, baade i Skrift og Tale, virkede F. for Udbredelse af Oplysning om militære Spørgsmaal; han holdt saaledes Forelæsninger for Vaabenfæller om Mathematik og Artilleri og skrev Afhandlinger i de militære Tidsskrifter, af hvis Redaktion han ogsaa en Tid lang var Medlem. Mest Opsigt gjorde maaske hans i 1834 sammen med Oberst Keyper udgivne «Ballistiske Tabeller».

Men af Materiellet ere F.s Fortjenester maaske nok saa store som af Personellet. Det danske Artilleris Materiel havde lidt meget i Krigen 1807—14, det var ej fuldt godt og tidssvarende længer, men Pengeknapheden havde bevirket, at der blev gjort meget lidt for det. Det var derfor paatrængende nødvendigt, at man begyndte paa Forsøg paa at forbedre det. F., der i 1822 var bleven Medlem af Konstruktionskommissionen, var en af de vigtigste Arbejdere herved. Alt i 1832 havde han og daværende Kapitajn Keyper fremsat Forslag til nye Kanoner, som ogsaa bleve prøvede, men det var først, da man bestemte sig til at gjenoptage tidligere Forsøg her og at følge Norges og Sveriges Exempel at forfærdige Kanonerne af Støbejærn, at det lykkedes at gennemføre Forandringen. 1831 fremlagdes Planerne til Prøvepiecerne, og Arbejdet dreves saa ivrig, at Skytssystemet vedtoges 1834. Lidt efter lidt blev det helt udarbejdet og gennemført og omfatter ikke blot Kanoner og Affutager, men ogsaa Vogne. F. alene kunde ej ud-

føre alt, men Keyper, Lundbye og flere yngre arbejdede ogsaa med derpaa. Dog gjør man næppe nogen af dem Uret, naar man siger, at F. var Hovedmanden. I Krigen 1848—50 bestod det nye Materiel sin Prøve særdeles tilfredsstillende, og det var kun Ubetydeligheder, der senere behøvede at forandres. At Systemet var godt, gave de slesvig-holstenske Oprørere Bevis for, i det de, uagtet al deres Forkjærlighed for preussisk, dog lode en Masse Materiel forfærdige efter de danske Tegninger. Systemet 1834 er i Hovedtrækkene og Detaillerne saa godt gjennemtænkt og saa konsekvent gennemført, at det maaske næppe har sin Lige. Det blev jo rigtignok ogsaa det sidste hele Kanonsystem, der udarbejdedes, inden de glatløbende Forladekanoner lagdes til Side. Enhver dansk Artillerikonstruktør vil have godt af at sætte sig ind i det, han vil deraf kunne lære ikke saa lidt.

Det faldt i F.s Lod lige til sin Død at arbejde for Artilleriets Materiel, om end i forskjellige Stillinger, og da i hans sidste Leveaar den store Omvæltning begyndte paa Artilleriets Omraade ved Indførelsen af riflet Skyts, var F. ej den Mand, som af Faderkjerlighed til sit eget holdt igjen, nej, han gik villig ind paa Tanken om at prøve det nye. — I alle Retninger interesserede F. sig for sit Vaaben. Han gjorde alt for at skaffe de nødvendige Midler til videnskabelige Undersøgelser. Ham skyldes saaledes Kanonpendulet, hvis ene Hus jo nu skal falde for Alderen. For Artilleriets Historie nærede han en levende Interesse; det var ham, der fik Artilleriets historiske Vaabensamling oprettet, og om ogsaa dette skete saa sent, at mangt et sjældent Stykke er forsvundet, maa vi dog takke ham for det, der endnu er bevaret.

At en Mand af F.s Dygtighed ogsaa vilde blive brugt paa mange Maader og faa flere Tillidshverv, følger af sig selv. I 1848—49 var han kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Forsamling, i 1846 blev han Medlem af Defensionskommissionen, i 1848 Medlem af Defensionskommissionen for hele Riget, i 1855 Medlem af Kommissionen for Rigets Befæstningsvæsen, i 1860 Medlem af Kommissionen for Københavns Befæstning samt Medlem af Krigsministeriets raadgivende Komité. I 1849 blev han Kommandør af Danebrog og i 1859 Storkors.

F. var en fremragende Artilleriofficer med en meget levende Interesse for sit Vaaben og en saadan Kjerlighed til alt, hvad der angik det, som kun faa ere i Besiddelse af. Han arbejdede for det med en aldrig trættet Flid og forstod hos andre at paaskjønne



enhver ærlig Stræben efter at fremme det gode. Skjønt nøjeregnende i Tjenesten var han en mild og retfærdig Chef. Som Menneske var han en elskværdig Personlighed, en retsindig og ærekjær Mand. Taler var han ej. I Debatten løb Hidsigheden af med ham, men i en rolig Forhandling viste f. Ex. hans Foredrag i Værnepligts-sagen, at han klart kunde fremsætte sin Mening, og vidnede om hans stadige Færd, uden Bram og Støj at gaa til Bunds i Sagen. Han naaede at fejre sit 50 Aars Jubilæum som Officer, ved hvilken Lejlighed han fik Beviser paa sine undergivnes Taknemmelighed, Paaskjønnelse og Hengivenhed, hvilke ogsaa viste sig efter hans Død, da Artilleriets Officerer og Embedsmænd som Bevis paa, at de forstode og paaskjønnede ham, bevirkede Gravmonumentet sat over ham paa Garnisonskirkegaard og lode hans Brystbillede, hugget i Marmor, opsætte i Rustkammeret paa Københavns Tøjhus.

Han ægtede 19. April 1821 Sophie Amalie Nielsen (f. 9. Juli 1796 † 22. Jan. 1868), Datter af Pastor Ludvig Carl N. til Rødenæs ved Frederikshald og Nicoline Maria f. Smidth. Ved sin Død efterlod F. 6 levende Børn.

Erslew, Forf. Lex. Flamand, Slagene ved Fredericia og Idsted. Illustr. Tid. III, 17. Søndagsposten 1870, Nr. 315. Tidsskr. f. Krigsvæsen 1863.

*P. C. Bang.*

Fibiger, Johan Adolph, 1791—1851, Officer, er født paa Snoghøj 31. Maj 1791 og Broder til den foregaaende. Han var oprindelig bestemt for Søen, men opgav denne Løbebane og indtraadte, 15 Aar gammel, i Landkadetkorpsets næstældste Klasse. 1808 blev han Fændrik, 1809 Sekondlieutenant ved holstenske Skarpskyttekorps, overgik 1810 til Ingeniørkorpset, men flyttedes Aaret efter tilbage til Infanteriet, hvor han avancerede til Premierlieutenant, stilledes à la suite ved 1. jyske Infanteriregiment og fik Ansættelse ved Landkadetkorpset, først som Skoleofficer, derpaa fra 1813 som fast Lærer i Matematik og senere tillige i Fortifikation og Taktik. I denne Gjerning, ved hvilken han erhvervede sig et smukt Lov som en fremtrædende dygtig Lærer, virkede F. — der ved Reduktionen i 1816 fik Afsked som Kapitajn, men paa ny blev optaget i Hæren 1822 og i 1829 erholdt Majors Karakter — uafbrudt indtil 1830, da han blev ansat som Kommandør for den lige oprettede militære Højskole. Her kom han imidlertid strax paa Kant med Undervisningsdirektøren, Oberstlieutenant Abrahamson (I, 64), hvis Grundsyn paa Højskolens Opgave og Pligter han ikke kunde dele, og efter en forbigaaende Tilnærmelse blev Spændingen

mellem dem til sidst saa stærk, at fortsat Samarbejde var umuligt. Striden løstes af Frederik VI uden nærmere Undersøgelse, der var forlangt af Abrahamson, ved at begge i Slutningen af 1835 fjærnedes fra Højskolen, hvorpaa Posten som Land- og Søkrigskommissær i 1. jyske Distrikt blev tildelt F. med Bopæl i Vejle. Denne uventede Forsættelse og Overgang til en ny Livsgjerning, der laa hans Udvikling fjærn, var saa meget mere et føleligt Slag for F., som han var stærkt indlevet i de kjøbenhavnske Forhold og i en Aarække havde hengivet sig til litterære Sysler, der nu mere eller mindre maatte afbrydes. Sammen med F. H. Jahn havde han saaledes 1818 stiftet «Magasin for militær Videnskabelighed» og var Medudgiver af de 14 Aargange, der udkom af dette ypperlige Tidsskrift; 1831 blev han Medredaktør af «Borgervennen», 1834 af «Maanedsskrift for Litteratur», og da han afgik fra Højskolen, havde han lige lagt Materiale til rette til Udgivelsen af 1. Bind af «Militært Repertorium». Blandt de mangfoldige Bidrag, der i denne periodiske Litteratur stamme fra hans frugtbare Pen, skal nævnes «Daniel Rantzau's Biografi», som belønnes af Selskabet for de skjønne Videnskabers Forfremmelse og senere (1838) udkom særskilt, ligesom hans Indlæg i den litterære Strid mellem Land- og Sømagten i Begyndelsen af Trediverne fortjene at fremhæves som Mønstre i Retning af skarpsindig Opfattelse, klar og koncis Fremstilling. Ved Siden heraf har han skrevet Lærebøger i Fortifikation og i Felttjeneste og medvirkede ved Udgivelsen af Jahns «Danmarks politisk-militære Historie under Unionskongerne» (1835). 1835 var han Medstifter af «Læseforeningen», hvilket Selskab væsentlig bidrog til at vække og bevare den politiske Interesse hos Københavns Borgerklasser.

Embedsstillingen i Jylland tiltalte ikke F., og 1842 søgte han og fik sin Afsked med Oberstlieutenants Karakter og vendte tilbage til København, hvor han strax gjenoptog sin litterære Virksomhed, navnlig som Medarbejder ved «Militært Repertorium». Ved Krigens Udbrud i 1848 attraaede han forgjæves Ansættelse i den aktive Hær; derimod blev han i 1849 af Direktøren for Armeens Personel, Oberst Baggesen, i Krigsministerens Fraværelse ansat som Kommandant i Fredericia, men da Ministeren selv fra Als havde udnævnt Oberstlieutenant Lunding til denne vigtige Post, maatte F. efter faa Dages Forløb fratræde denne og nøjes med at overtage Kystkommandoen i det nordvestlige Fyn, hvor han forblev indtil Vaabenstilstanden.

F. var 2 Gange gift: 1. (7. Okt. 1812) med Margrethe Cecilie f. Aasen, f. i Kjøbenhavn 24. Sept. 1794, † 15. Nov. 1844, Datter af Proprietær Johannes Nielsen A. og Ane Marie Mathiesdatter; 2. (1845) med Christiane Ulrikke f. Halling, f. 21. Avg. 1801, Datter af Ritmester Hans Henrik Georg H. til Frisholt (f. 1775 † 1839) og Karen Dorothea Henriette f. v. Westen. Han døde 21. Avg. 1851 i Kjøbenhavn.

Erslew, Forf. Lex. Kjøbenhavnsposten 1851, Nr. 228 ff. S. A. Sørensen.

Fibiger, Johannes Henrik Tauber, f. 1821, Præst og Forfatter, er Søn af nedenstaaende Rektor P. G. F. 27. Jan. 1821 blev han født i Nykjøbing paa Falster og flyttede 1822 med sine Forældre til Kolding. I 1833 døde hans i lang Tid sygelige Fader, og i 1834 flyttede hans Moder til sin Fødeby Roskilde, i hvis lærde Skole J. F. blev sat. 1837 dimitteredes han til Universitetet. Sammen med en ældre Broder blev han nu optagen i Huset hos Konferensraad, Højesteretsassessor P. Møller, der var gift med hans Moders Søster. Han studerede Theologi og paavirkedes stærkt af Martensen, medens han kun i ringe Grad fængsledes af de andre Professorers kritisk-historiske Forelæsninger. I 1841 faldt han i en nervøs Sygdom, og han maatte nu 3 Aar afbryde sine Studeringer. I denne Tid opgik den kristelige Tro for ham, og han besluttede at dyrke sin Videnskab paa en mere ligefrem Maade. 1845 tog han saa sin Embedsexamen og beskæftigede sig derefter med Undervisning og Studier, mest af Religionshistorie og det gamle Testamente. 1846 overtog han en Plads som Huslærer for Grev Chr. Petersdorff, der blev opdragen hos Overpræsident Lange, i hvis Hus F. forblev til 1850. I disse Aar udgav han «Jephtas Datter», et Sørgeespil med Klagesange i det gamle Testaments Stil (1849), og «Jeremja», et historisk Sørgeespil (1850). Efter sin Hjemkomst fra en Norgesrejse udnævntes han 10. Sept. 1850 til 5: Lærer ved Haderslevs lærde Skole, og 29. Nov. s. A. ægtede han Marie Amalie Waage, Datter af den da afdøde Direktør for Sorø Akademi G. H. W. S. A. blev han tillige Præst ved St. Johannes Hospital i Haderslev, og 1853 blev han Kollaborator ved samme Skole. I 1859 udnævntes han til residerende Kapellan ved Garnisonskirken i Kjøbenhavn og forflyttedes i 1874 der fra til Vallensved i Nærheden af Næstved, hvorfra han igjen i 1881 blev befordret til sit nuværende Embede, Ønslev og Eskildstrup paa Falster. — Han har foretaget sig flere Rejser til Udlandet og f. Ex. været Italien igjennem til Kalabrien.

Foruden de 2 ovennævnte Sørgespil har F. udgivet «Johannes den Døber», en kristelig Tragedie (1857). I disse 3 Arbejder er Bibelens Aand gjengiven med stor Troskab. Det var F. en Skuffelse, at de ikke trængte igjennem hos Publikum, og han søgte da «gjennem Folkevisens mere hjemlige Toner at tolke Middelalderens og Katholicismens Alvor og Uret»; han skrev «Kors og Kjærlighed», en Familietragedie (1858); men heller ikke denne vandt Popularitet. I 1865 udgav han «Nogle Sagn», 7 versificerede Fortællinger, i 1878 «Den evige Strid», en Tragedie i græsk Stil, i 1881 «Mine Søstre», en Fortælling, og i 1882 «Graabroderen», en Fortælling i 16 Sange fra Reformationstiden, disse 3 sidste under Forfattermærket «Diodoros». Beviser paa sit omfattende Studium af Grækernes og Nordboernes, Finnernes, Slavernes, Indernes og Persernes Oldsagn og religiøse Forestillinger har F. afgivet i forskellige Afhandlinger. — I 1884 udgav han Digtsamlingen «Sorgens Genier» og i 1875 en Prædikensamling, «Juletiden», der snart efterfulgtes af en anden, «Paaske-tiden».

F. har rige Tanker og store Syner, men de fremtræde tit i tunge Ord, der gjøre Læsningen besværlig. Han er en dyb, alvorlig, mørk, indadvendt og ensom Natur, der aldrig bliver tilgængelig for Mængden. Ihvorvel han ofte tegner træffende Figurer, kan Omridset dog undertiden staa mindre klart, og i hans Digtnings Plan kan der mangle Bestemthed og Simpelhed. Skjønt han forstaar at sætte sig ind i de forskjellige Tidsalderes og Folkefærds Aand og maler dem med sandfærdig Kolorit, har han fjærnet det almene Publikum fra sig, fordi han har følt Trang til at levendegjøre Forhold, der — baade med Hensyn til Tid og Sted — ere fjærne. Tvært imod hvad der i Almindelighed er Tilfældet, har han mere Geni end Talent, og Publikum stiller sig snarere tilfreds ved det omvendte. — Digteren Karl Gjellerup er hans Plejesøn.

Efterretn. om Haderslevs lærde Skole i 1850—51. J. L. Ussing, Høyens Levned I, 237 ff. 386 ff. II, 86 ff. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 612 f. Cl. Petersen, Dramaturgisk Kritik S. 32 ff. P. Hansen, Illustr. dansk Lit. Hist. II, 612. Winkel Horn, Den danske Lit. Hist. II, 407. *Nic. Bøgh.*

**Fibiger, Mathilde Lucie**, 1830—72, Forfatterinde, Banebryder i Kvindesagen, Datter af ovfr. nævnte Oberstlieutenant J. A. F. († 1851), fødtes 13. Dec. 1830. Hun blev i 1849 Lærerinde paa en laalandsk Skovridergaard, Maltrupgaard, ved Sækkjøbing, i hvis Omegn ogsaa laa Herregaarden Berritsgaard, hvor hun og hendes Søkende havde ligesom et andet Hjem hos Farbroderen, Forpagter

C. F. Paa Maltrupgaard skrev M. F. «Clara Raphael, 12 Breve», der gav Anledning til den litterære «Clara Raphael-Fejde», hvorved Kvindesagen i nyere Forstand kom til Gjennembrud i Danmark. Fejden begyndte ved Juletid 1850, da den lille Bog var udkommen med et Forord af J. L. Heiberg. Flere mer eller mindre bekjendte Forfattere — bl. a. Rud. Varberg, M. Goldschmidt, Frøken F. L. Bretteville (senere Fru Simesen), J. C. Gerson («En ung Hustru»), Pauline Worm, Magnus Eiriksson («Theodor Immanuel»), Athalia Schwartz («Hieronymus»), Fr. Dreier og til sidst N. F. S. Grundtvig — toge Del i denne livlige, aandrige, interessante Fejde, som imidlertid efter at have berørt en Mængde beslægtede Æmner — baade sociale, religiøse og æsthetiske — hendøde allerede i Slutningen af Maj 1851. Det lykkedes ikke M. F. ved et nyt lille Skrift: «Hvad er Emancipation?» (som hun udgav under Navnet «Sophie A\*\*\*») at føre Fejden bort fra det meget uvedkommende, som havde blandet sig ind i den og bortledet Interessen fra Hovedsagen; først en Snes Aar senere, da Kampen for Kvindens Frigjørelse af andre var bleven gjenoptagen i Danmark, begyndte man i fuldere Maal at anerkjende «Clara Raphaels» Forfatterinde som Banebryder i denne Retning. Da «Clara Raphael» var udkommen, vendte M. F. tilbage til Kjøbenhavn, hvor hun færdedes meget i Heibergske og Grundtvigske Kredse og i øvrigt ernærede sig paa forskjellige Maader. Blandt andet malede hun paa Porcellæn. Hun oversatte efter Auerbach og Hoffmann. Helst søgte det rige, aandelige Liv, hun levede, dog at give sig Udtryk i selvstændige Smaaskrifter. Men, hvor megen Finhed i Stilen der end ofte kan findes i «Et Besøg» (1851), «En Skitse af det virkelige Liv» (1853) og «Minona» (1854), kunde de dog langt fra vække den Interesse som «Clara Raphael», der var kommen i det heldige Øjeblik, da Folkeanden endnu var vaagen efter Grundlovs- og Krigsaarene 1849—50.

M. F. maatte næsten hele sit Liv kæmpe med smaa Kaar. En Gang boede hun i Kjøbenhavn i et Værelse uden Kakkellovn, men «med et varmt Rør igjennem». Den unge, smukke, feterede Forfatterinde, paa hvem man havde budt Selskaber, sad og sømmede Lommetørklæder for Penge. Modgangen lærte hende mer og mer at arbejde, og efterhaanden lærte hun atter sine for Kvindens Frigjørelse kæmpende Søstre, at praktisk Arbejde styrker til Kamp for Ideen. Overanstængelse svækkede imidlertid hendes Helbred. 1856 gjennemgik hun en farlig Sygdom, der havde en stærk Nervøsitet til livsvarig Følge. I flere Præstegaarde i Jylland virkede hun som

Lærerinde i de følgende Aar, indtil hun i 1864 en kort Tid var i Haderslev, hvor hun lærte at telegrafere. Hun blev den første danske kvindelige Telegrafist, som fandt Ansættelse i Statstelegrafens Tjeneste (1866), først i Helsingør, derpaa 1869 i Nysted, endelig 1870 i Aarhus. I sine sidste Aar, da det svenske Organ for Kvindesagen «Tidskrift för Hemmet» var blevet fælles nordisk (1868), var det, som om hun undertiden følte Ungdomslysten til litterært Arbejde i Sagens Tjeneste vaagne paa ny. Men det var nu den i Livets Prøvelser modnede Kvindes Alvor, som mest prægede, hvad hun skrev. Troen paa Idealet holdt hun endnu fast; men hun havde lært, hvorledes Ideen ad praktisk Vej maa føres ud i Virkeligheden. Det modneste, hun leverede til dette Tidsskrift, er Skildringen af «Den ensommes Hjem» (1869, S. 366 ff.). I Digtet «Nyaårsnat 1870» (trykt i «For Idé og Virkelighed») udtrykker hun den Stemning, hvorunder hun arbejdede. Og andensteds ligner hun sig med en, der maa øse Vand af sin Baad, at den ej skal synke, men snart atter løfter Blikket til Flaget, der vajer fra Masten. Da «Dansk Kvindesamfund» stiftedes 1871, var hun et af dets første Medlemmer. Med levende Glæde fulgte hun dets Udvikling, om hun end ikke fra sin travle Station i Aarhus kunde medvirke personlig. Den Trøst, at Kvindesagen var voxet til en Samfundssag, havde hun følt, inden hun døde 17. Juni 1872.

Ilia Fibiger, Digtninger, 1867, S. VIII ff. Nyt dansk Maanedsskrift 1871—72, S. 565 ff. Illustr. Tid. 14. Juli 1872. Blade fra danske Kvinder, 1872, S. 42 ff. Fr. Bajer, Klara Rafael-Fejden, 1879. P. Hansen, Illustr. dansk Lit. Hist. II, 545. Nylænde, (Chra.) 1888, S. 197 ff. *Fredrik Bajer.*

**Fibiger, Otto Daniel**, 1824—81, Filolog, Skolemand, var Søn af ovennævnte Oberstlieutenant Johan Adolph F. i hans første Ægteskab og Broder til Forfatterinderne Ilia og Mathilde F. Han fødtes i Kjøbenhavn 26. Marts 1824, dimitteredes efter at have nydt Privatundervisning til Universitetet 1842 og tog Examen artium med Udmærkelse. Han studerede derefter Filologi og var 1847—52 Alumnus paa Borchs Kollegium, men afbrød sine Studier og sit Ophold her midlertidig for at gaa med som frivillig i Krigen 1848—49, i hvilken han deltog i Fægtningerne ved Nybøl og Dybbøl. Efter at være vendt hjem tog han i Nov. 1849 filologisk-historisk Embedsexamen. Derefter var han beskæftiget med videnskabelig Virksomhed og med Undervisning, dels privat, dels som Lærer i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, indtil han 1852 kaldtes til Lærer ved Flensborg lærde Skole og Realskole; 1854 udnævntes han til

Kollaborator her, men 1858 entledigedes han fra sit Embede i Naade og med Vartpenge. Strax derefter antoges han ved Metropolitan-skolen som Timelærer i Dansk og Græsk og ligeledes 1859 i Latin og Græsk, begge Gange som Vikar for Adjunkt P. J. Petersen; 1860 konstitueredes han som Lærer ved samme Skole og fik tillige s. A. Titel af Overlærer. Samtidig virkede han ogsaa som Lærer i Latin og Tysk ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn. 1871 beskikkedes han til Rektor ved Horsens lærde Skole og var der indtil sin Død, 29. Marts 1881. Han ægtede 21. Maj 1853 Bella Nathan (f. 17. Marts 1827), Datter af Silke- og Klædehandler David N. og Bolette f. Davidsen. De, som have kjendt ham personlig, rose ham som Filolog for interessant og original Opfattelse; men i de af ham udgivne Skrifter (Kommentarer til Værker af attiske Talere og kommenterede Udgaver af Xenophon, Sallust og Virgil samt nogle latinske og græske Chrestomathier) mærker man dog ikke meget til Originalitet, ligesom det ogsaa oftere skorter paa Omhu; som Lærer skal han have besiddet fortrinlige Gaver.

Hundrup, Biogr. Esterr. om philol. Candidater, 2. Udg., S. 14 f. Erslew, Forf. Lex. *M. Cl. Gertz.*

Fibiger, Peder Grib, 1784—1833, Rektor, blev født 28. Sept. 1784 paa Snoghøj og var en Broder til ovfr. nævnte Jac. Scavenius F. Efter Faderens tidlige Død (1795) styrede Moderen med Dygtighed den store Bedrift, indtil hendes Stifsøn Carl F. overtog den. F. blev sat i Huset hos den ansete Skolemand Rektor Johan Henrik Tauber i Roskilde og blev dimitteret fra Roskilde Skole i April 1801. Han blev optaget som Alumnus paa det pædagogiske Seminarium og vandt 1809 Prisedaillen for Besvarelsen af den æsthetiske Opgave: «At udvikle Elegiens oprindelige Beskaffenhed og bestemme dens Væsen og Værd med Hensyn til ældre og nyere Nationers Forsøg i denne Digteart». 1810 blev F. Adjunkt i Roskilde, 1817 Overlærer i Nykjøbing paa Falster, 1822 Rektor i Kolding. Han havde et smukt og kraftigt Ydre, men var meget koparret. Hans Disciple rose ham som en elskværdig Personlighed, der med Aand og Klarhed fortolkede de gamle Forfattere. F. var i Besiddelse af Vid og Lune og ledede med stor Interesse Disciplenes Opførelse af Holbergske Komedier. Men i sine senere Aar blev han af Sygelighed hindret i at opfylde sine Pligter som Rektor og Lærer. Som Forfatter har han især gjort sig bekjendt ved sin Oversættelse af Sophokles' Tragedier (2 Bind, 1821—22), som slutter

sig nøjere til Originalen end Dorphs senere Oversættelse. Desuden har han oversat Euripides' Cyklopen, Persius, flere af Juvenals Satirer og adskillige Bøger af Homer, for største Delen i Programmer. I andre Programmer har han leveret græske og latinske Vers. Ved sin Død, 8. Avg. 1833, efterlod han som Enke Cathrine Jacobine f. Tauber (Datter af ovennævnte Rektor T.), som tidligere havde været gift med Landsoverretsprokurator Caspar Vilhelm Smith († 16. April 1811) og var Moder til Docenten i de slaviske Sprog af samme Navn. Hun boede en lang Række af Aar i Huset hos sin Datter og dennes Mand, Rektor S. B. Thrige, og døde 20. April 1879, over 90 Aar gammel.

Erslew, Forf. Lex.

S. B. Thrige.

Fich, Andreas Gabriel, f. 1827, Præst. Han er født 30. Sept. 1827 i Odense; hans Forældre vare Hofskomager Andr. Fred. F. og Marie f. Frandsen. Han blev Student fra Odense Skole 1845 og theologisk Kandidat 1851. I en lang Aarrække forblev han i Hovedstaden, dels som Lærer ved Almueskolen, dels som ordineret Kateket ved Frue Kirke, ved hvilken han var ansat fra 1857—71; at han blev saa længe i denne underordnede Stilling, var begrundet i, at flere særlige og for det kirkelige Livs Udvikling betydningsfulde Hverv bleve ham overdragne. Han var saaledes en Tid Forstander for Missionsskolen og redigerede i 11 Aar «Dansk Missionsblad»; fra 1863—69 var han tillige Præst ved Diakonissestiftelsen, den første i denne Virksomhed. Af Helbredshensyn søgte han senere paa Landet og blev 1871 Sognepræst i Roholte, hvorfra han i 1879 forflyttedes til sit nuværende Embede, Karlebo ved Hillerød. F., der ved Siden af vidt forgrenede Interesser paa det praktiske Kirkelivs Omraade tillige er i Besiddelse af mere end almindelig videnskabelig Indsigt og Dannelse, er Forfatter af talrige Afhandlinger og Prædikener i vore forskjellige theologiske og kirkelige Tidsskrifter; i 1879 udgav han «Af vor Herre Jesu Sjælepleje». I 1858 ægtede han Frederikke Sophie Brorson, Datter af Hørkræmmer i Kjøbenhavn, Lieutenant J. M. B.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 259.

V. Schousboe.

Fiedler, Frederik Julius, 1806—80, Justitiarius, Søn af Kjøbmand og Sukkerraffinadør, senere Justitsraad og Ejer af Basnæs, Frederik Christian F. (f. 23. Maj 1775 † 23. Avg. 1829) og Juliane Marie f. Sporon (f. 23. Sept. 1781 † 3. Jan. 1837), fødtes 31. Okt.



1806 i Kjøbenhavn, blev 1825 Student fra Sorø, 1830 juridisk Kandidat, indtraadte 1831 som Volontær i danske Kancelli, blev 1837 Kancellist i dettes 4. Departement, udnævntes 1841 først til Fuldmægtig sammesteds og senere til Kontorchef og Departementssekretær i 3. Departement, beskikkedes 1843 til Assessor i Lands- over- samt Hof- og Stadsretten, blev 1860 denne Rets Justitarius, 1870 tillige extraordinær Assessor i Højesteret, entledigedes 1879 paa Grund af tiltagende Tunghørighed fra sit Embede som Justitarius og døde 14. Nov. 1880 paa Frederiksberg. — 1838 fik han Titel af Kancellisekretær, 1842 blev han Kancelliraad, 1854 Justitsraad, 1859 Etatsraad og 1868 Konferensraad; 1871 fik han Dannebrogordenens Kommandørkors af 2. Grad, og ved sin Afsked blev han «i Betragtning af den udmærkede Dygtighed, Iver og Nidkjærhed, hvormed han havde bestyret sit betydningsfulde Embede,» udnævnt til Kommandør af 1. Grad. Han ægtede 5. Okt. 1839 Margrethe Albertine Charlotte Sporon (f. 15. Nov. 1818), en Datter af Kammerherre, Amtmand Frederik S. (f. 1783 † 1867) og Marie Elisabeth f. Koefoed (f. 1787 † 1873).

*G. Kringelbach.*

Fiedler, Harald Valdemar, 1808—87, Fiskerikyndig, Broder til den foregaaende, fødtes 13. Juni 1808 paa Frederiksberg. Efter at have nydt Undervisning i Hjemmet og i Roskilde Kathedralskole blev han optaget i Sorø Akademi, hvorfra han dimitteredes som Student i 1826. I 1832 tog han juridisk Embedsexamen, men havde allerede fra 1829, da Faderen døde, deltaget i Bestyrelsen af Basnæs. Efter Moderens Død i 1837 blev Basnæs solgt til J. B. Scavenius, og F. fæstede <sup>1839</sup> Sevedø under Borreby Gods. Det følgende Aar købte han Øen til Arvefæste og flyttede der til. Fra dette Sted drev F. nu i adskillige Aar et efter Datidens Forhold meget omfattende Fiskeri, navnlig efter at han med offentlig Understøttelse havde foretaget en Rejse til Island, Shetland, Skotland og Holland for at studere Fiskeriforholdene. De forskjellige Forsøg, som F. gjorde for at indføre Forbedringer med Hensyn til Fangstens Behandling, strandede navnlig paa den Tids uheldige Afsætnings- og Kommunikationsforhold og førte til betydelige pekuniære Tab for ham, saa at han til sidst maatte indskrænke sin Fiskerivirksomhed til Aalefiskeriet. Samtidig drev han sin Gaard, der blev sat i mønsterværdig Stand, og medvirkede paa forskjellig Maade til Fremskridt i offentlige Anliggender. Han var Medlem af Sogneforstanderskabet og af Sorø Amtsraad og blev 1847 valgt til Stænder-

deputeret; han fungerede som Vejinspektør for den sydlige Del af Sorø Amt og fra 1853 som Underinspektør ved Vejvæsenet i Hertugdømmet Slesvig. I 1856 beholdt han Embedet som Birkedommer i Holsteinborg Birk, indtraadte samtidig som administrerende Direktør i Bestyrelsen af Holsteinborg Sparekasse og nogle Aar senere som Medlem af Direktionen for en Kreditkasse til Selvejendoms Fremme. I 1867 blev han ansat som Regeringens Konsulent i Fiskerisager, hvilken Stilling han beholdt til sin Død. Allerede i 1866 havde han i Forening med Adjunkt A. Feddersen stiftet «Tidskrift for Fiskeri», som, efter at være udkommet i 7 Aargange, udvidedes til et Fællesorgan for de 3 nordiske Riger og først ophørte i 1882. Aaret derefter begyndte F. Udgivelsen af «Nordisk Aarsskrift for Fiskeri» og optog det følgende Aar Dr. A. V. Ljungman som Medudgiver. Da der paa Regeringens Foranstaltning i 1873 blev nedsat en Kommission til at udarbejde et Forslag til fremtidig Lov for Danmarks Fiskerier, blev F. valgt til Kommissionens Formand og deltog med Iver i dens Arbejde, som dannede Grundlaget for den nugældende Fiskerilov af 1888. — F. var gift to Gange: 1. med Ane Katrine f. Olsen, 2. (3. April 1860) med Marie Sophie Kirstine f. Jensen. Han døde 29. Maj 1887 paa sin Bopæl i Sterrede ved Skjelskør.

*Jonas Collin.*

**Finck, Friedrich August, 1718—66, Officer, var født i Strelitz 25. Nov. 1718. Han gik som ganske ung først i østerrigsk og derpaa 1738 i russisk Tjeneste. Da han havde erhvervet sig Krigserfaring, traadte han 1743 ind i den preussiske Hær som Major og kgl. Fløjadjutant. I den 2. schlesiske Krig kommanderede han en Grenadérbataillon og blev ved en rask Befordring allerede General-lieutenant 1759, da han ved sin Dygtighed og Energi var i høj Yndest hos Frederik II og Prins Henrik. Da blev han s. A. ramt af den for en tapper Soldat haardeste Skæbne, i det han efter et udmærket ført Forsvar med sit Korps paa 13000 Mand imod en tredobbelt Styrke maatte strække Vaaben ved den bekjendte Kapitulation ved Maxen (21. Nov. 1759). Da han vendte tilbage fra Krigsfangenskabet 1763, maatte han bøde haardt under Frederik II's Unaade ved en etaarig Fæstningsstraf og Kassation. Han drog da til Danmark, hvor han 7. Nov. 1764 blev udnævnt til General. Man søgte at drage Nytte af den krigserfarne Mands Indsigter, og han blev 6. April 1765 under Saint-Germains Styrelse udnævnt til 1. Deputeret i General-Krigsdirektoriet og s. A. til Chef for hol-**

stenske gevorbne Regiment. Ved Direktoriets Opløsning blev han 1766 Ridder af Danebrog, men Lidelser og Græmmelser havde tæret paa hans Liv, og han døde allerede 22. Febr. s. A. i Kjøbenhavn.

Allg. deutsche Biographie VII.

*P. F. Rist.*

**Fincke, Caspar, —1630—**, Kunstsmid. Meget til hans Liv kjendes ikke, men han forekommer atter og atter i Christian IV's Breve og Dagbøger, og han kjendes bedst af det fortrinlige Jærngitter, han har smeddet til Christian IV's Kapel i Roskilde Domkirke, og hvorpaa der læses:

Caspar Fincke bin ich genant,  
Diser Arbeit bin ich bekant,

samt Aarstallet 1619. Et Gitter uden for et af Vinduerne i Frederiksborg Slotskirke tillægges ham ogsaa (1617), ligesom et Jærngitter i Nyborg Kirke med Aarstallet 1649. Fra 1622—30 var han Hammer-smid ved Kronborg Hammermølle, og 1631 fik han Bestalling som Klejnsmed ved de kongelige Slotte Kjøbenhavn, Frederiksborg og Kronborg; 1649 blev denne Bestalling fornyet, og 1650 fik hans Søn Morten F. Løfte om at faa Bestillingen efter Faderens Død. Han har formentlig stadig boet i Helsingør.

Christian IV's egenh. Breve. Blom, Kristian IV's Artilleri S. 288. Personal-hist. Tidsskr. IV, 38.

*C. Nyrop.*

**Fincke, Jacob, 1592—1663**, Professor, var en Søn af neden-nævnte Professor Thomas F. og fødtes i Kjøbenhavn 24. Juni 1592. Han sendtes 1602 til Herlufsholms Skole, fra hvilken han 1607 dimitteredes til Universitetet. Da Faderen imidlertid ikke ansaa ham for moden til at følge de akademiske Forelæsninger, sendte han ham 1608 til den kurfyrstelige Skole i Meissen, hvor han forblev i et Par Aar. Det var Faderens Agt, at han der fra skulde drage til Strasburg, hvor han selv havde studeret og endnu havde Venner, om hvem han vidste, at de med Omhu vilde antage sig hans Søn. En af sine Disciple, Mag. (siden Dr. med.) Poul Andersen, fik Faderen til at ledsage Sønnen til Strasburg og til der at vejlede ham i at anlægge sine matematiske, sproglige og filosofiske Studier. Dette skete da ogsaa. 1612—13 var J. F. en Tid hjemme og optraadte som Respondens ved en af Faderens Disputatser; men derpaa begav han sig atter paa Rejser, og nu færdedes han i næsten 10 Aar rundt om i de fleste af Europas Lande, i de sidste Aar som Mentor for en ung schlesisk Adelsmand af Familien Haugwitz.

1623 blev han Professor ved Københavns Universitet, først i Matematik og senere i Fysik. 1625 tog han Magistergraden, og da han derpaa rejste over til Sønderjylland for paa Faderens Vegne at ordne nogle Familieanliggender, blev han forlovet med Margrethe Tetens, hvis Fader var Læge i Ejdersted. Deres Bryllup stod i København 20. Avg. 1627. Da hun efter 10 Aars Ægteskab døde efter at have født 4 Børn, forblev F. siden ugift. Han beklædte 4 Gange Rektoratet, og da Faderen, Thomas F., døde 1656, var Sønnen allerede den ældste Professor ved Universitetet og fritoges et Par Aar efter som Senior fra Forelæsninger. Efter fleraarig Svagelighed døde J. F. 2. Jan. 1663. Han synes at have været en stilsfærdig Mand af ædel, human Dannelse og et beskedent Væsen, samvittighedsfuld i sin Gjerning, men næppe særlig anlagt til Videnskabsmand. Den Gang Professorerne tilbød ham Plads i deres Kreds, var han meget betænkelig ved at modtage den og forlangte Tid til at forberede sig, i det han sagde: «Jeg vil hellere dø end paatage mig noget, hvoraf jeg kunde have Skam».

Vinding, Acad. Haun. S. 289 ff. O. Wormii Epist. S. 6 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 IV, 610 ff. *H. F. Rørdam.*

**Fincke, Thomas, 1561—1656, Professor, Mathematiker og Læge.** Denne Mand, der er den længstlevende af alle, der nogen Sinde have været Professorer ved Københavns Universitet, var født i Flensborg 6. Jan. 1561 af en velhavende og anset Borgerslægt. Faderen var Raadmand Jacob F., Moderen hed Anna Thorsmede. Efter at have besøgt Flensborg Skole afgik F., 16 Aar gammel, til Akademiet i Strasburg, hvor han tilbragte 5 Aar, flittig sysselsat med matematiske, retoriske og andre filosofiske Studier. Under et Besøg i Hjemmet 1582 var han saa heldig at gjøre Bekjendtskab med Kansler Niels Kaas og den kgl. Statholder i Hertugdømmerne, den lærde Henrik Rantzau, og begge fattede de Velvilje for den unge, velbegavede Videnskabsdyrker. Da F. atter var dragen ud, udgav han 1583 i Basel sit omfangsrige Værk «*Geometria rotundi*», der er tilegnet Kong Frederik II.

Efter hermed foreløbig at have afsluttet sine matematiske Studier kastede F. sig nu med Iver over Lægevidenskaben, og da denne fortrinsvis dyrkedes i Italien, begav han sig til Padua, hvor han studerede i flere Aar og erhvervede et anset Navn. Der berettes, at han som «*Consiliarius for den germaniske Nation*» der ved Universitetet grundede Nationens medicinske Bibliothek og

skaffede Midler til dets fremtidige Bestaaen, og at han fik anlagt en egen Kirkegaard for dem af Nationens Medlemmer, som døde der. Disse Fortjenester og andre, som F. havde indlagt sig, foranledigede, at de medicinske studerende ved hans Bortgang fra Padua rejste en Marmorstøtte til hans Ære, hvorhos en Kobbervar med gyldne Bogstaver mindede Efterslægten om hans Navn og Betydning. Fra Padua rejste F. videre omkring i Italien, navnlig dvælede han nogle Maaneder i Florents, hvor et ypperlig indrettet Hospital og andre Hjælpemidler for det lægevidenskabelige Studium fængslede hans Opmærksomhed. 1587 tog han den medicinske Doktorgrad i Basel, hvorpaa han fortsatte sine Rejser omkring i Østerrig og Tyskland. Endelig kom han i Begyndelsen af 1590 som en vidtberejst og anset Videnskabsmand hjem til sin Fædrene-stad, hvor han strax begyndte at praktisere som Læge. Men da den svagelige Hertug Philip af Holsten-Gottorp erfarede hans Hjem-komst, kaldte han ham til sin Livlæge, hvorpaa F. 30. Avg. 1590 holdt Bryllup paa Tønning Slot med den næppe 16aarige Søster Ivers, Datter af en vis Junge I. af en velhavende og anset frisisk Slægt. Paa samme Tid tænkte man for øvrigt paa at drage F. til Kjøbenhavn. Det var Niels Kaas, som foranledigede, at Universitetet afsendte et eget Bud til ham for at tilbyde ham Professoratet i Mathematik. F. var ikke tilbøjelig til at modtage det, men kunde dog først efter Hertug Philips Død gjøre sig løs

I Sommeren 1591 tiltraadte F. sin Plads ved Universitetet, som han siden beklædte i næsten 2 Menneskealdere, og han saa en Række yngre og dygtige Lærere voxe op omkring sig i tvende Slægtled, knyttede til ham ved Blodets Baand og ærende ham som deres Fader og Patriark. Men to store Sorger havde han i sit Liv, nemlig at han forholdsvis tidlig mistede sin Hustru, der døde 25. Juli 1614, hvorpaa han sad i enlig Stand i over 40 Aar, og at en Ildsvaade 1641 tilintetgjorde hans Bibliothek og alle hans Samlinger, og det da han var i en Alder, hvor han ikke kunde tænke paa at begynde forfra.

I 11 Aar var F. Professor i Mathematik. Som saadan fik han 1597 det Hverv at undersøge, om der var tilføjet Tyge Brahes Instrumenter paa Hven nogen Skade. Udførelsen af Hvervet har paaført ham den ærekyære og ømtaalige Astronomers bitre Bebrejdelse, uden at vi egentlig vide, om Bebrejdelsen har haft nogen virkelig Grund at støtte sig til. I Febr. 1602 ombyttede F. efter sine Kollegers Anmodning Mathematikken med Professoratet i romersk

Veltalenhed eller Rhetorik, vistnok fordi der ikke var nogen anden af Lærerne i det filosofiske Fakultet, der havde Lyst og Evne til at overtage dette Fag; men allerede Aaret efter blev han Professor i Medicin, og derved blev han i sin følgende Levetid, uden at han dog ganske opgav Mathematikken, hvad blandt andet fremgaar deraf, at han endnu stadig gjennem en lang Aarrække holdt Forelæsninger over Landmaaling. Med sin Lærergjerning forbandt han siden 1602 Stillingen som Forstander for Kommunitetet. Skjønt mange ganske illitterære Forretninger, saasom en omfattende Gods-administration og en besværlig Økonomi (Bespisningen af de 100 Studenter), vare forbundne med denne Stilling, beholdt F. den dog i over 50 Aar, om han end i sin sidste Tid faktisk maa have overladt Forretningerne til andre.

Med sit egentlige Embede med dets Forelæsninger, Disputationer, Apothekvisitater og Erklæringer vedrørende den legale Medicin forbandt F. en næppe ganske ringe medicinsk Praxis, hvortil ogsaa kan regnes de Rejser, han undertiden maatte gjøre som Læge for kongelige Personer. Desuden tilfaldt der ham i hans lange Liv forskjellige andre Hverv. Saaledes beklædte han 5 Gange Rektorværdigheden ved Universitetet. 1600—4 var han vor Frue Kirkes akademiske Væрге, og da han var aflagt med et Kanonikat i Roskilde, fungerede han 1622—25 som Væрге for den søndre Side af Domkirken og mødte 1627 paa Rigsdagen i Odense som den ene af Kapitlets 2 deputerede. Fra 1614 var F. Universitetets Senior, og han indtog denne Hædersplads i 42 Aar. Men da han havde naaet sit 80. Aar, trak han sig for største Delen tilbage fra de akademiske Forretninger. Hans Forelæsninger besørge des siden af hans Dattersøn Thomas Bartholin, medens hans Svigersøn og Kollega i Fakultetet Dr. Oluf Worm overtog Dekanetet. Selv blev han dog staaende i Nummer og Løn som Professor, lige til Døden bortkaldte ham, 24. April 1656, i hans Alders 96. Aar. Han jordedes i St. Rochi Kapel ved Frue Kirke, hvor han for mange Aar siden havde erhvervet et Gravsted, da han, der i sine tidligere Aar oftere havde været hjemsøgt af Sygdom, ikke havde haft Grund til at vente noget langt Liv.

F. nød i sin Tid megen Anseelse, og mange Lovtaler ere holdte over ham. Af <sup>Universitetets Naturalie-kabinett.</sup> ~~det 1644 oprettede anatomiske Theater~~ gjorde han sig fortjent ved at skjænke 1000 Rdl. dertil. For medicinske og filosofiske studerende oprettede han 1619 et Legat paa 2000 Rdl., og til fattige og nødlidende skjænkede han et Legat paa 1500 Rdl.

En forladt og forældreløs Dreng fra Skagen (Laurids Mortensen), der 1599 var kommen til Kjøbenhavn og stod ene der, tog han sig af som en Fader og havde den Glæde inden sin Død at se ham som Sjællands Biskop. — I sit Ægteskab havde F. 9 Børn, hvoraf de 5 bleve voxne: Jacob F., der blev Professor (s. ovfr.), Anna, der blev gift med Professor, Dr. med. & theol. Caspar Bartholin, Margrethe, gift med Dr. med. Jørgen Fuiren, Dorthe med Professor, Dr. med. Oluf Worm, Drude med Professor, Dr. theol. Hans Rasmussen Brochmand. Gjennem disse Børn blev F. Stamfader til en mærkelig og talrig Efterslægt, blandt hvilken en Mængde Professorer og andre lærde Mænd.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III, 550 ff.

*H. F. Rørdam.*

— *Mathematikeren* Thomas Finckes udførlige Værk «Geometriæ rotundi libri 14» (1583) indeholder, foruden den til Grund liggende Lære om Cirkelen og Kuglen, en Fremstilling af den plane og sfæriske Trigonometri. Denne Del af Mathematikken havde et Aarhundrede tidligere naaet en betydelig Udvikling ved Regiomontanus, hvis Arbejde senere var fortsat af Copernicus, Rhæticus, hvem man navnlig skylder numeriske Tavler af et hidtil ukjendt Omfang, o. fl. T. F. udvikler og begrundet de af disse Mænd fundne Resultater uden væsentlig at udvide dem. Dertil føjer han et Uddrag af Rhæticus' Tabeller. At der dog i hans Bog er nedlagt et ret betydeligt Arbejde, skyldes den Omstændighed, at han ikke som sine Forgængere bygger umiddelbart paa Euclids Geometri, men slutter sig til den franske Filosof, Sprogmand og Matematiker Petrus Ramus (f. 1515 † 1572), der ikke blot bekæmpede Aristoteles' Eneherredømme i Filosofien, men ogsaa i sin Geometri (1569) har forsøgt at sætte et, som det forekom ham, naturligere og overskueligere System i Steden for Euclids rent logiske System. Det er denne Tilslutning, som nu giver F.s her omtalte matematiske Hovedværk sin største Interesse.

*H. G. Zeuthen.*

**Fincke, Thomas**, 1632--77, Amtmand, Søn af ovennævnte Professor Jacob F., blev 1651 Student og rejste 1653 udenlands; i Leiden findes han immatrikuleret samme Dag som Villum Worm, senere kongl. Historiograf; om det er T. eller hans Broder Johan F., der i Venedig færdedes sammen med Griffenfeld, er uvist; begge vare de hans Ungdomsvenner. Efter sin Hjemkomst gjorde F. et fordelagtigt Parti, da han 1660 ægtede den 16aarige Drude Müller

(† 1704, 60 Aar gammel), Datter af Rentemester Henrik M., der skjænkede F. den af ham oprettede Herregaard Lejregaard; F. ejede desuden et Par store Gaarde i Kjøbenhavn. I Begyndelsen af 1670erne ses F., der nu var Assessor i Højesteret, jævnlig at være bleven anvendt til forskjellige offentlige Hverv, saaledes til Undersøgelse af Kjøbenhavns Vandværk og ved Ordningen af Indkvarterings- og Matrikelvæsenet paa Bornholm. Tillige med sin Broder blev han 1674 adlet, 1676 udnævntes han til Amtmand paa Bornholm og fik s. A. Titel af Kancelliraad. Dette Aar blev ogsaa derved mærkeligt for F., at han fik Sæde i den Kommission, der blev nedsat for at dømme Griffenfeld; hans Navn findes under Dommen; men den Nemesis, der efter Samtidens Opfattelse ramte flere af den store Statsmands Dommere, glemte ikke heller F., der i Nov. 1677 fandt en ynkelig Død paa Hammershus; da han en Dag kom ridende, blev hans Hest sky for nogle Hunde, stejlede, faldt baglængs med sin Rytter og knuste ham under sig.

Giessing, Jubel-Lærere II, 1, 31. Hofman, Foundationer VII, 457. 459. Suhm, Nye Saml. III, 358. Danske Saml. IV, 333. Nye Danske Mag. II, 286.

*G. L. Wad.*

**Finckenhagen, Jacob Christian, 1756—1837**, Præst, fødtes i Haabøl 12. Marts 1756. Faderen, Niels F., en Guldsmeddesøn fra Christiania, der antog Navn efter Moderen, døde 29. Avg. 1795 som Sognepræst til Løjten, Moderen, Christiane f. Lund, Præstedatter fra Hersted (Sjælland), døde 15. Jan. 1808. Han blev Student fra Christiania Skole 1775, theologisk Kandidat 1779, personel Kapellan hos Faderen i Løjten 1780, Sognepræst til Kvinesdal 1788, til Lund og Flækkefjord 1795, Provst 1798. 1800 forflyttedes han til det store Kald Næs paa Romerike, hvor han 1805 blev Provst. Han holdt her med stor Højtidelighed Jubilæum 22. Dec. 1830 og døde 22. Febr. 1837. Han gjorde sig tidlig bekjendt som en dygtig Præst og var meget ivrig for at udbrede Oplysning, fik i Lund i Stand et Almuebibliothek, hvis Levninger bleve af Betydning for den bekjendte Stortingsmand Ole Gabriel Ueland. Ved sin Iver for Skolevæsenet, Oprettelsen af et Læseselskab og ved at give Skolelærerne Undervisning i Geografi, Naturhistorie og andre nyttige Kundskaber blev han meget yndet af Biskop Peder Hansen. Hans Yndlingsstudium var Botanikken, men, uagtet en dygtig Stilist, traadte han ikke frem i Litteraturen. Nogle Breve fra hans Haand give et træffende Billede af Forholdene i den Kreds, hvori han bevægede sig i sin Ungdom. I Næs tog han sig med Iver af Fattig- og Skolevæsenet,



samlede som dygtig Jordbruger en ikke ubetydelig Formue og stod i et fuldstændig patriarkalsk Forhold til Menigheden. Carl Johan, der 2 Gange overnattede i hans Præstegaard, yndede ham meget og gjorde ham til Nordstjærneridder. Gift 29. Juni 1786 med Charlotte Amalie f. Hassing († 19. Juni 1834), Datter af Overhofretsprokurator Søren H. (f. 1724 † 1763) og Inger Margrethe f. Hege-  
lund. Hun var 30. Avg. 1781 bleven gift med Johan Joachim Kyhn (f. 1742 † 1783), Sognepræst til Kvikne.

Personalthist. Tidsskr. VI, 118 ff.

*D. Thrap.*

de Fine, Arnold, —1586, Musiker, hørte i en lang Aarrække til de fremragende og ledende Kræfter i det danske Hofkapel. Han var en Nederländer og siges at have forladt sit Fædreland paa Grund af Religionsforfølgelserne under Philip II. «Arnoldus Orgelist» nævnes første Gang som Medlem af Kapellet i Aaret 1556. I 1560 blev han afløst af en anden uden dog at forlade Hoffet, hvor han derefter findes anført som Dronningens Organist, og 1563 vendte han atter tilbage til sin tidligere Stilling i Kapellet. Da Hofmusikken, efter at Syvaarskrigen var endt, trængte til at reorganiseres, blev de F. 5. Juni 1571 udnævnt til Sangmester eller, som det fra nu af ogsaa kaldes, Kapelmester, ved hvilken Lejlighed der til-  
lagdes ham et Vikarie i Roskilde. Om hans Virksomhed er i øvrigt intet bekjendt, og der vides navnlig ikke at være bevaret Kompositioner fra hans Haand. 1583 fik han i Betragtning af sin lange Tjeneste Løfte paa det første ledige Kannikedømme, men døde 1586 uden at have opnaaet denne Forbedring i sine Kaar. Hans Hustru Barbara, med hvem han havde flere Børn, overlevede ham. En af Sønerne, *Arnold de F.* (van Ende), var i Aarene 1603—27 ansat som Instrumentist i Christian IV's Kapel.

*V. C. Ravn.*

de Fine, Arnold, 1614—72, Biskop, Historiker. Han var født i Helsingborg, hvor hans Fader, den foregaaendes Søn, Mag. Hans Arnoldisen de F. († 1637), var Sognepræst. 1634 blev han Student fra Herlufsholms Skole. Da <sup>en Fætter af ham</sup> ~~hans Søster~~ var <sup>Moder til</sup> ~~gift med~~ Biskop Ludvig Munthe i Bergen, kaldtes han efter nogle Aars Studering 1637 af denne til Konrektor sammesteds. Efter 1639 at have taget Magistergraden i Kjøbenhavn blev han 1647 Rektor og 1663 Lektor i Theologien i Bergen. Allerede som Rektor lod han sig præstevie for saaledes selv at kunne bestyre det til Rektoratet henlagte Hammers Sognekald, men maatte dog efter Stiftsøvrighedens Forlangende af-

staa derfra og kalde en Vicepastor. Som Lektor var han tillige Præst i Fane ved Bergen.

A. de F. maa have vist Lyst til at sysle med Historien, siden Norges Kansler Ove Bielke til Østraat, der som mangeaarig Lensmand i Bergen havde lært ham at kjende, opfordrede ham til at forfatte en Norges Historie paa Latin, der formodentlig skulde være noget tilsvarende til den Danmarks Historie paa Latin, som Vitus Bering samtidig havde under Hænder (s. II, 120). Da Statholder U. F. Gyldenløve ogsaa gav Planen sit Bifald, søgte de F. paa dette Fundament Regeringen i Kjøbenhavn om nogen Understøttelse til at holde de til Værkets Fremme nødvendige Amanuenser eller om Løfte paa den første ledige Bispestol i Norge. Et kongl. Tilsagn i sidstnævnte Retning fik han 1667 med den Tilføjelse: «Dog skal han dermed pligtig være at fortfare med den norske Krønike, som han sig allerede haver foretaget paa Latin at skrive, indtil den fuldbragt vorder, og paa egen Bekostning selv Rejser i Landet gjøre, Steder at bese, saa vel som og Amanuenses underholde, som til bemeldte Krønikes Forfærdigelse behøves kunde». Siden den Tid kaldte han sig «Historiographus regius» og arbejdede flittig videre, men næppe med den fornødne Indsigt og Kritik. Af sit stort anlagte Arbejde skal han have overleveret Griffenfeld en Prøve; men skjønt denne fandt det besværligt at læse den igjennem, skaffede han dog under 11. Juli 1671 Forfatteren, der samme Aar i Kjøbenhavn havde udgivet et stort latinsk Digt i Anledning af Christian V's Kroning, Bestalling som Vicesuperintendent i Throndhjem med Løfte om at succedere den svagelige Biskop Erik Bredal, «hvorimod han og betænkt skal være, den begyndte nordiske Krønike med Flid fuldkommen at forfærdige og fra sig levere inden 2 Aar i det seneste».

I Febr. 1672 blev de F. indviet i Kjøbenhavn af Biskop Joh. Vandal. Da Bredal døde i Maj s. A., overtog han strax Bispembedet; men han havde kun kort Glæde deraf, da han allerede 6. Nov. 1672 pludselig døde i Domkirkens Sakristi, just som han havde endt en Præsteordination. En samtidig Præst i Throndhjems Stift bemærker om ham, at «han begyndte her strængt og skarpt; havde han levet, da havde man uden Tvivl hørt adskilligt». Som en almindelig Formodning føjer han dog til, at Biskoppens «fortrædelige Sindelag» hidrørte fra, at han «for meget havde pint sit Legeme» (med Studering). — Efter hans Død blev der gjort Anstalter til at faa hans ufuldendte historiske Arbejde nedsendt til

Kjøbenhavn. Det er nu forsvundet; men, efter hvad der kjendes dertil, er der ikke Grund til i høj Grad at beklage Tabet. — de F.s Hustru, Marie Hofmann, overlevede ham. Efter Mandens Død flyttede hun tilbage til Bergen, hvorfra hun var.

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 219 ff. *Nye Danske Mag.* III, 41 ff. Daae, *Thronhjems Stifts geistl. Hist.* S. 121 ff. *Norske Mag.* II, 628. *Personal-hist. Tidsskr.* II, 225. *H. F. Rørdam.*

v. Finecke, Theodosius Ernst Frederik, 1721—1801, Gods-ejer, Søn af Oberst Gynther Diderik v. F. til Dallund og Clara f. Levetzow, foretog 1741 og følgende Aar en Udenlandsrejse, blev 1747 Kammerjunker og s. A. Assessor i Hofretten, senere i Højesteret; 1759 synes hans Moder, der da var Enke paa 30. Aar, at have afstaaet ham Dallund, paa hvilket F. anvendte meget, især i Retning af at arrondere Godset; død 4. Juli 1801 paa Dallund, hvilket han, der levede ugift, testamenterede som et Stamhus til en Slægting, Baron Blixen. F. var en høj, anselig Mand med et fint Væsen og havde mange Kundskaber; et Par Smaaskrifter om Sproget, han udgav paa Fransk, ere ikke uefne. Ogsaa for Oldgranskningen havde han Interesse og skabte en betydelig Samling Oldsager, især ved Udgravning af Kæmpehøje. Uagtet sine aandelige Interesser var F. en utaalelig Godsejer for sine undergivne; voldsom til det yderste fulgte han kun sine egne Ideer og plagede Bønderne haardt; med Præsterne i Egnen laa han idelig i Proces. Intet Under derfor, at han var Gjenstand for almindeligt Had, hvilket gjorde ham til et Bytte for bestandig Uro og Frygt, der drev ham til at træffe alle Haande Foranstaltninger for at sikre sit Liv.

K. Hansen, *Danske Ridderborge*, 1876, S. 82 ff. *Danske Herregaarde IX: Dallund.* Worm, *Lex. ov. lærde Mænd.* *G. L. Wad.*

**Blixen-Finecke**, s. under B (II, 393).

**Fink og Finkenhagen**, s. Finck og Finckenhagen.

**Finkenov, Niels Jacobsen**, kaldet *Rusere*, —1386, Norges Ærkebiskop. Slægten Finkenov hører hjemme i Pommern, men blandt de mange tyske Adelsmænd, der i Valdemar Atterdags Tid indkom til Danmark, vare ogsaa Brødrene Niels og Peder Jacobsen F. Den første nævnes 1372 som Kannik i Roskilde; dog anvendte Kongen ham ogsaa i verdslig Handel, i det han og hans Broder Peder vare kongelige Fogeder paa Als i Valdemars sidste

Aar. Ogsaa hos Dronning Margrethe stod han i Gunst, og en af den unge Kong Olufs første Regeringshandling var at forlene F. med Kronens Gods i Brøndbyvester m. m.; han regnedes til de kongelige Kapellaner, ja kalder sig selv «Kongens edsvorne Raadgiver». I Aaret 1381 aabnede der sig en glimrende Løbebane for F.; ved Aarets Begyndelse blev Ærkestolen i Nidaros ledig, og støttet ved Dronningens Gunst stræbte F. at opnaa dette Ærkebispedømme. Han rejste først til Prag, hvor han lod sig immatrikulere ved det navnkundige Universitet, formodentlig for at vinde Ry for theologisk Lærdom, og der fra drog han til den pavelige Kurie. Her blev han virkelig indviet til Norges Ærkebisp, skjønt Domkapitlet enstemmig havde valgt en indfødt gejstlig. Dette skete 1382; Aaret efter kom F. til Norge, men blev her modtaget med en let forstaaelig Uvilje, der endog førte til Rygter om, at han ved sin Indvielse kun havde været Lægmand og ikke havde faaet det ærkebispelige Pallium. F.s kortvarige Styrelse som Ærkebisp vandt ham ikke noget bedre Navn; det hedder, at han ikke foretog nogen som helst kirkelig Handling, ikke forrettede nogen Vielse og ikke fermede (konfirmerede) noget Barn. I 1386 rejste han saa ned til Danmark, medførende Ærkestolens Klenodier, Segl og Bøger; man fristes næsten til at tro, at det var hans Agt at tage stadigt Ophold uden for sit Ærkestift. Han overværede det store Danehof i Nyborg, hvor Sønderjylland blev forlenet til Holstenerne, men døde endnu samme Aar. — Ærkebispens ovennævnte Broder Peder forblev i Danmark, hvor han opnaaede en anset Stilling og rige Godser, der arvedes af en Søn, Hans F.

Keyser, Den norske Kirkes Hist. II, 399 ff.

*Kr. Erslev.*

**Finsen, Hans, 1739—96, Biskop, Forfatter.** Hannes Finnsson, som Navnet i dets islandske Form lyder, er Søn af den som Biskop og kirkehistorisk Forfatter bekjendte Finnur Jónsson; Moderen hed Guðríður Gísladatter; begge Forældre tilhørte ansete islandske Slægter. H. F. fødtes 8. Maj 1739 paa den historisk bekjendte Gaard Reykholt, hvor Faderen den Gang var Præst. Fra Skalholt lærde Skole dimitteredes han 1755 til Københavns Universitet. Hans Studier her, der kun afbrødes ved en Sommerrejse til Hjemmet 1758, afsluttedes med en fortrinlig theologisk Embedsexamen 1763. Tidlig havde han vist Tilbøjelighed for friere videnskabeligt Studium, særlig af nordisk Oldtidsvidenskab, og var allerede 1760 optraadt som Forfatter med Udgivelsen af en oldnorsk Kristenret («Jus ecclesiasticum

Vicensium»), ledsaget af latinsk Oversættelse og Kommentar, et Arbejde, som indbragte ham megen Anerkjendelse og bl. a. skaffede ham Plads paa Elers' Kollegium. 1766 offentliggjorde han den senere i Udgaven af Kongespejlet 1768 optagne latinske Afhandling om dette Værk og vakte tillige ved andre litterære Arbejder Opmærksomhed, saa at han endog af den franske Gesandt fik Tilbud om en Ansættelse ved det kgl. Bibliothek i Paris. Ogsaa i Kjøbenhavn aabnede sig lovende Udsigter for ham; men en Opfordring fra Faderen kaldte ham 1767 hjem. Kort efter hans Afrejse tildeltes ham Universitetets Prisedaille for den 1766 udsatte historiske Opgave: Hvorvidt Biskop Arnfast af Aarhus kunde antages at have forgivet Christoffer I, hvilket H. F. besvarede benægtende.

I Skalholt tilbragte han de følgende 3 Aar og havde her Lejlighed dels til at sætte sig ind i de biskoppelige Forretninger, dels til, vejledet af Faderen og støttet til dennes litterære Samlinger, at studere sin Fødeøes Historie. 1770 kaldtes han uformodet til Danmark af Grev O. Thott, der stillede ham i Udsigt en fast Løn, mod at han skulde arbejde til Oplysning af Nordens Oldtid. Ved Struensees Omvæltninger forstyrredes vel denne Plan, men private Venner (særlig Biskop Harboe) satte ham i Stand til at kunne fortsætte sin litterære Virksomhed; saaledes udgav han for Suhm 1774 Islands Landnámabók med latinsk Oversættelse og Apparat. Af stor Betydning blev en videnskabelig Rejse til Sverige, som han 1772 fik Lejlighed til at gjøre som Ledsager af Juristen Kofod Ancher. Han gennemgik i Stockholm den derværende betydelige Samling af oldnordiske Haandskrifter og gjorde flere vigtige Opdagelser (paaviste saaledes Fragmentet af den hidtil for tabt antagne Heidarvíga saga); noget af det her fundne meddeltes — foruden andre Bidrag af H. F. — i «Scriptores rerum Danicarum». Samme Aar udnævntes han til Sekretær ved den nystiftede Arnamagnæanske Kommission og fremmede som saadan i de nærmest følgende Aar Udgivelsen af flere vigtige Sagatexter. Hans Hovedopgave i disse Aar var dog Udgivelsen af Faderens udførlige islandske Kirkehistorie («Historia ecclesiastica Islandiæ»), der ved hans Gjennemsyn berigedes med en Række vigtige Aktstykker og i det hele vandt overordentlig. I Kjøbenhavn, hvor man meget ønskede at sikre sig hans fortsatte litterære Virksomhed, skal han endog have haft Tilbud om en Ansættelse ved Universitetet; men da Faderen 1775 ønskede hans Medhjælp, var han atter rede til at følge dennes Opfordring. Imidlertid kunde han ikke strax afslutte, hvad han

havde under Hænde, og da han 1777 forlod Kjøbenhavn, var det ikke — som først paatænkt — som en Art Kapellan, men udnævnt til Biskop, foreløbig som Faderens Medhjælper og efter dennes Død bestemt til hans Efterfølger. Dette Dødsfald indtraf 1789, men allerede fra 1785 havde den gamle Biskop opgivet al Del i Embedets Bestyrelse.

H. F., der allerede tidlig var optraadt som Fører for sine i Kjøbenhavn studerende Landsmænd, af hvilke særlig et Reformparti i ham saa sin Leder, og som flere Gange havde udvirket Lettelser for daarlig stillede Klasser af Befolkningen, nød som Biskop almindelig Yndest og stor Anseelse; han skildres som en velvillig, human Mand, der dog ingenlunde manglede Evne til at gjøre sig gjældende, navnlig over for Overgreb fra den verdslige Myndigheds Side. Hans Fremstillingsevne og Læregaver roses overordentlig, og han har megen Fortjeneste som folkelig Forfatter. Særlig fortjener at fremhæves hans 1796—97 i 2 Bind udgivne «Kvöldvökur» (d. v. s. Vinteraftener), en til Aftenlæsning for Menigmand bestemt Samling Fabler, Fortællinger og Betragtninger — til Dels i dialogisk Form —, hvor paa en heldig Maade de underholdende, moraliserende og opbyggelige Elementer ere forenede. Om Bogens store Yndest vidner, at den 1848 paa ny er udgivet. Foruden dette for et nystiftet «Landsoplysningsselskab» (Landsuppfræðingarfélag) skrevne Arbejde offentliggjorde H. F. i det islandske Litteraturselskabs (Lærdómslistafélags) Skrifter forskjellige værdifulde Afhandlinger, af hvilke den mest bekjendte er «Om Folketallets Aftagen ved Uaar og Hunger i Island» (isl.), der vidner om grundigt Kjendskab til Sagalitteraturen. Som en Anerkjendelse af hans videnskabelige Fortjenester, der ogsaa uden for Monarkiets Grænser paaskjønnes, udnævntes han 1790 til Æresdoktor i Theologi ved Kjøbenhavns Universitet.

Uagtet Bispegaarden 1783 var bleven ødelagt af Jordskjælv, hvorefter Skolen flyttedes til Reykjavik, hvorhen ogsaa Bispesædet var bestemt til at forlægges, blev dog H. F. boende paa Skalholt til sin Død. Denne indtraf 4. Avg. 1796, da han bortreves af en Brystbetændelse. Han havde været to Gange gift, 1. med Thorun, en Datter af Stiftamtmand Ólafur Stephánsson, 2. med Valgerður, Datter af Sysselmand Jón Jónsson. Kun af det sidste Ægteskab efterlod han sig Børn, deriblandt 2 Sønner, gennem hvilke han er Stamfader for den bekjendte dansk-islandske Familie Finsen.

*Afísaga Hannesar Finnssonar*, 1797. *Minerva*, Juni 1803, S. 323 ff. P. Pétursson, *Hist. eccles. Islandicæ* S. 479 ff. *Ný Félagsrit* IX, 1849. *Kr. Kaalund*.

**Finsen, Jón Constant**, 1826—85, Læge, var en Broder til ndfr. nævnte Vilhj. Ludv. F. og fødtes i Reykjavik 24. Nov. 1826. 1848 dimitteret fra den herværende Skole studerede han Medicin i Kjobenhavn, tjente som Underlæge i Hæren i Felttoget 1850 og i 1853 som Koleralæge i Kjøbenhavn og i Frederikshavn. 1855 tog han Lægeexamen og ansattes det følgende Aar som Distriktslæge i Øfjord og Thingø Sysler i Islands Nordamt, fungerede fra 1860 tillige som Distriktslæge i Østamtets Distrikt, blev 1867 Distriktslæge i Ørsted ved Randers og i 1875 Stiftsfysikus for Laaland-Falster. Aaret i Forvejen havde han taget Doktorgraden ved en Afhandling, der ligesom hans øvrige behandle Islands ejendommelige Sygdomsforhold. Særlig beskæftigede han sig med den her endemiske Ekinokosygdom og dens Behandling, og hans Undersøgelser og de Resultater, han kom til med Hensyn til Behandlingen (Ætsningsmetoden), have vundet megen Opmærksomhed, ogsaa i Udlandet og i Særdeleshed i Frankrig, hvorfra denne Behandlingsmethode oprindeligt skriver sig. — Han var gift med Sophie Vilhelmine f. Funck, Datter af Magasinforvalter paa Christiansø, Krigsassessor Peter Johannes F. Han døde 13. Okt. 1885.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg.

*Jul. Petersen.*

**Finsen, Peder**, —1263, Drost, har, maaske helt med urette, faaet et ildeklingende Navn i vor Historie. P. F.s Slægt kjendes ikke; han selv træffes første Gang 1251 som Medundertegner af Kongebreve om liflandske Forhold. Snart efter har Abel gjort ham til Drost; som saadan forekommer han i Diplomer 1252—59. Paa Embeds Vegne deltog han i de frugtesløse Forhandlinger mellem Christoffer I og Jacob Erlandsen og var i Julen 1259 tilstede ved den unge Kong Eriks Krøning i Viborg. Tillige med den forhenværende Marsk Ivar Tagesen var P. F. Fører paa Dronning Margrethes Tog mod Hertug Erik af Sønderjylland. Det endte med den kongelige Hærs Nederlag paa Lohede, hvorved Margrethe og Kong Erik bleve fangne (28. Juli 1261). Ulykken blev tilskreven Forræderi fra Førernes Side. Da Dronningen var kommen fri, lod hun ved den nye Drost, Mads Flortorp, P. F. gribe og føre til Nyborg, hvor han og Ivar Tagesen bleve dømt og hængte (1263). Dette meddele de danske Kilder, men det er næppe mere end Historiens Yderside. Den brunsvigske Rimkrønike, der her er af største Betydning, giver imidlertid Indblik i Sagens rette Sammenhæng: Danmarks daværende Rigsforstander, Hertug Albert af Brun-

svig, er Ophavsmand til Stormændenes forsmædelige Død, fordi P. F. havde lagt Raad op imod ham. Den formentlige Forræder bliver saaledes i Virkeligheden Hoved for de danskes begyndende Rejsning mod det forhadte Fremmedherredømme og Offer for Alberts Voldsomhed (jvfr. I, 168). Huitfeldt gjør urigtig P. F. til Marsk og fortæller, at han ejede Arreskov paa Fyn, hvad der muligvis kun er Udslag af denne Historikers Sammenstillingslyst. I et Par Aarbøger staar nemlig Arreskovs Ødelæggelse (1264) opført umiddelbart efter P. F.s Henrettelse. Borgen har imidlertid snarest tilhørt Abels Slægt.

*Hans Olrik.*

**Finsen, Søren Hilmar Steindor, 1824—86,** Landshøvding, Indenrigsminister, er født 28. Jan. 1824 i Kolding som Søn af Herredsfoged Jón F. og Dorothea Cathrine f. Bruun i dennes andet Ægteskab. Paa Fædreneside er Slægten islandsk, i det hans Fader var en Søn af ovfr. nævnte Biskop Hans Finsen. F., der 1841 dimitteredes fra Kolding Skole, tog 1846 juridisk Embedsexamen. Efter at have deltaget som Avditør i den 1. slesvigske Krig udnævntes han 1850 til Borgmester m. v. i Sønderborg paa Als, fra hvilket Embede han afsattes 2. Juli 1864 efter Øens Erobring af Preusserne. Fra Marts til Nov. 1864 repræsenterede han det 4. slesvigske Bydistrikt i Rigsraadets Folketing. Efter en kortere Tjenstledighed beskikkedes han 8. Maj 1865 til Stiftamtmand paa Island og blev saaledes Øens øverste stedlige Embedsmand, hvilken ansvarsfulde og vanskelige Post han beklædte i de følgende 18 Aar, til 1883, fra 1. Avg. 1873 som Landshøvding med den dermed følgende udvidede Myndighed. 30. Maj 1883 ombyttede F. dette Embede med Stillingen som Overpræsident i Kjøbenhavn, men kaldtes allerede 27. Avg. 1884 til Indenrigsminister i Ministeriet Estrup i Steden for V. R. E. Skeel. Fra denne Stilling traadte han dog efter knap et Aars Forløb (Avg. 1885) tilbage paa Grund af Sygdom og modtog samtidig Udnævnelser til Storkors af Dannebrog. Han døde 15. Jan. 1886. Hans Hustru, som han havde ægtet 25. Sept. 1859, var Olufa f. Bojesen, Datter af Overinspektør ved Kjøbenhavns Fattigvæsen S. A. B.

Uagtet F. i alle sine forskjellige Stillinger har vist sig som en baade afholdt og dygtig Embedsmand, faar han dog navnlig Betydning ved den af ham paa Island udfoldede Virksomhed, hvor han foruden at lede Administrationen tillige fra 1867 som kgl. Kommissarius ved det 1843 som raadgivende Forsamling oprettede,



hvert andet Aar tilbagevendende Alting maatte føre Forhandlingerne paa Regeringens Vegne. Som Hovedopgave frembød sig her Tilendebringelsen af den indviklede islandske Forfatningssag, til hvis Løsning han, af en dansk at være, ved sin fædrene Afstamning medbragte særlig heldige Betingelser, og som ogsaa lykkedes over Forventning og i det væsentlige maa siges at have faaet en tilfredsstillende Afslutning, selv om denne ikke i alle Henseender kan ventes at ville blive den endelige. F. skyldtes det utvivlsomt, at Regeringen 1867 besluttede sig til at forelægge Altinget et, i Forhold til Statsmagtens hidtidige Holdning saa vel over for de af en Art Nationalforsamling i Reykjavik 1851 og de følgende Alting udtalte statsretlige Fordringer som med Hensyn til de senere fra islandsk Side opdukkende finansielle Krav, særdeles imødekommende Udkast til en Forfatningslov for Island med tilhørende Tilbud om Ordningen af det finansielle Mellemværende, og under Tingets Forhandlinger viste han — om end Hindringerne foreløbig ikke lode sig overvinde — en Alvor og Iver for at naa det bedst mulige Resultat, der forskaffede ham Forsamlingens oprigtige Velvilje og befæstede den Sympathi, hvormed han allerede ved sin Ankomst var bleven modtagen, saa at disse Følelser, selv ikke under de nærmest følgende pinlige Aar, gik tabt, da Oppositionens Bitterhed tiltog som Følge af de frugtesløse Altingssamlinger og naaede sit Højdepunkt, da Regeringen, efter at dens forskjellige Forslag til Forfatningsspørgsmaalets Ordning 1867 og 1869 vare blevne afviste, fik vedtaget i Rigsdagen en Lov om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget (2. Jan. 1871), i Følge hvilken Islands særlige Angiggender fastsloges, og dets aarlige Tilskud fra Statskassen fastsattes, hvoraf Følgen blev, at medens Rigsdagens Lovgivningsvirksomhed for Islands Vedkommende — bortset fra Rigets almindelige Angiggender — ophørte, kunde indtil videre Administrationen optræde med stor Magtfuldkommenhed med Hensyn til islandsk Lovgivning og Finansvæsen. Hvor stor Magt over Forhold og Personer F. havde bevaret, viste sig i den under meget ugunstige Varsler begyndte Altingssamling 1873, da det lykkedes at bevæge Forsamlingen til — med principiel, men faktisk kun formel Fastholdelse af Oppositionens Fordringer — at anmode Kongen om til Ihukommelse af Landets 1874 forestaaende Tusendaarsfest at give Island en Forfatning saa nær som muligt i Overensstemmelse med Altingets Ønsker. I Henhold hertil udkom Forfatningsloven for Islands særlige Angiggender af 5. Jan. 1874, der hviler paa lignende demokratisk Grund-

lag som den danske Grundlov og omtrent indrømmer, hvad Regeringen siden 1867 havde tilbudt.

Befolkningen havde hos F., der under Kampen forstod at bevare en frejdig Selvtillid og Sindsligevægt, bestandig paaskjønnet hans Hensynsfuldhed og ualmindelige Arbejdskraft samt den Energi, hvormed han vidste at overvinde de sproglige Vanskeligheder. Saa vel den smukke og værdige Maade, paa hvilken F. i Jubilæumsaaret under Kongens Ophold paa Øen repræsenterede Island, som den store administrative Dygtighed, han navnlig fik Lejlighed til at udvise i den efter Forfatningslovens Udstedelse følgende frugtbare Lovgivningsperiode, hvor indgribende kommunale, finansielle o. a. Love Slag i Slag udkom, et tidssvarende Kommunikationsvæsen etableredes m. v., skaffede ham en udelt Yndest, der ved hans endelige Afrejse fra Island i Foraaret 1883 gav sig levende Udtryk. Man anerkjendte almindelig hans store Fortjenester ved Gjennemførelsen af den nye Statsordning, hvormed er fulgt Ordningen af de finansielle Forhold, saa at der skaffedes Landskassen et anseligt Reservefond, og en delvis Forlæggelse af Tyngdepunktet for det islandske Lovgivningsinitiativ til Landshøvdingskontoret.

Illustr. Tid. 19. Juli 1874 og 21. Sept. 1884. Ísafold 9. Maj 1883, 23. Juli 1884, 5. Maj 1886. Þjóðólfur 12. Maj 1883. Heimdallur 1884, S. 65 ff. Hiort-Lorenzen, De Fredericia-Bruun'ers Slægtbog, 2. Udg. *Kr. Kaalund.*

**Finsen, Vilhjálmur Ludvig**, f. 1823. Højesteretsassessor, Retshistoriker. V. F., Sønesøn af ovfr. nævnte Biskop H. F., fødtes 1. April 1823 i Reykjavik, hvor Faderen, Sysselmand Ólafur F., senere Assessor i den islandske Overret, var bosat — Moderen, Marie Noline f. Møller, var en Kjøbmandsdatter der fra Byen —, men opdroges efter Faderens Død (1836) hos dennes Stiffader, Biskop Steingrímur Johnsen, der satte ham i Stand til at følge den studerende Vej. Efter 1841 at være dimitteret fra den lærde Skole paa Bessastaðir studerede F. ved Københavns Universitet, hvor han 1846 underkastede sig juridisk Embedsexamen og derefter, under Paavirkning af daværende Professor A. F. Krieger, hengav sig til Studiet af nordisk, særlig islandsk Retshistorie; et Vidnesbyrd herom er den i omarbejdet og udvidet Skikkelse i «Annaler for nordisk Oldkyndighed» 1849—50 trykte Prisaafhandling: «Fremstilling af den islandske Familieret efter Grágás», for hvilken Universitetets Guldmedaille var bleven ham tilkjendt 1848. 1851 udnævntes han til Sysselmand paa Island, men kom ikke til at tiltræde Embedet,

da han allerede i April 1852 beskikkedes til Landfoged paa Island og Byfoged i Reykjavik, hvorfra han 1860 forflyttedes til Viborg som Assessor i Overretten. 1868 udnævntes han til Assessor i Landsoversamt Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn, og 1871 ansattes han som Assessor i Højesteret. Fra dette sidste Embede afgik han 5. Sept. 1888 for med udelte Kræfter at kunne ofre sig for sin videnskabelige Virksomhed. Som en Anerkjendelse af hans videnskabelige Fortjenester tildeltes der ved Kjøbenhavns Universitets Firehundredaarsfest 1879 F. den juridiske Doktorgrad, ligesom han 1884 valgtes til Medlem af det danske Videnskabernes Selskab. 1884 blev han Kommandør af Danebrogs 2. Grad, 1888 af 1. Grad. — F. *ogtede* 20/6 1851

Under hele sin Embedstid har F. fortsat sine Studier over nordisk, særlig oldislandsk Ret og har paa dette Omraade leveret vigtige Arbejder, ligesom han som Medlem af den Arnamagnæanske Kommission har vist levende Interesse for nordisk Oldtidsvidenskab i Almindelighed og med stor Iver fremmet Stiftelsens Opgaver i denne Henseende. Banebrydende for Studiet af islandsk Rets-historie og derigjennem af stor Vigtighed til Oplysning ikke alene af gammel nordisk, men af germansk Retsudvikling overhovedet have hans mønsterværdige Udgaver af den saakaldte «Graagaas» (Grágás), den islandske Lovbog i Fristatstiden, været. 1852—70 udgaves for det nordiske Litteratursamfund Lovens ene Hovedtext (det st. kgl. Bibliotheks Haandskrift eller Konungsbók) med tilhørende dansk Oversættelse, 1879 for Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat den anden Hovedtext (Staðarhólsbók), hvortil senere (1883) sluttede sig Udgivelsen af en Række enkelte, fra andre Haandskrifter hentede Dele af «Graagaas», særlig dennes Kristenret. Ved sine Undersøgelser angaaende oldislandsk Retsvæsen har F. haft mange vanskelige Spørgsmaal at klare og givet værdifulde Bidrag til Forstaaelsen af forskellige omstridte Æmner. Hans allerede tidligere nævnte Prisaftandling behandler, efter en indledende Udsigt over det islandske Samfundsliv i dets Hovedinstitutioner og over Lovgivningens Udvikling, udførlig Familierettens tvende Hovedsider, Ægteskabsforholdet og Ætsforholdet. I sin næste større Afhandling: «Om de islandske Love i Fristatstiden» («Aarbøger for nordisk Oldkyndighed» 1873) giver F., med kritisk Imødegaaelse af afvigende Anskuelser, en udtømmende Fremstilling af Lovgivningsmyndighedens Ordning i Fristatstiden. Endelig har han i sit sidste, vigtige Arbejde: «Om den oprindelige Ordning af nogle af den islandske Fristats Institutioner» («Vidsk. Selsk. Skr.», 6. R., hist.

Caroline Vilhelmina Hoborg, men Ægteskabet opløstes 1864.

og filos. Afd. II, 1, 1888) optaget til fornyet Prøvelse den hidtil almindelige Opsfattelse af den i Fristatstiden gjældende Retsudvikling — yderligere belyst ved forskellige interessante Enkeltundersøgelser — og kommer i afgjørende Henseender til nye Resultater.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer. Tímarit hins íslenzka Bókmentafélags III. *Kr. Kaalund.*

v. Fircks, Johan, —168<sup>67</sup>, Officer, er en Søn af en kurlandsk Godsejer, Magnus v. F., og Anna v. Syberg og var Kapitajn i dansk Tjeneste 1641. Ved denne Tid ægtede han Enken efter Ditlev Rantzau til Clewitz, Anna v. d. Wisch, en Datter af Johan v. d. W. til Lütkenhorn, af hvilken Ejendom han ved Giftermaalet synes at være kommen i Besiddelse. Senere skrev han sig til Aaby i Norge og Blansgaard i Sundeved. 1645 tjente han i den norske Hær under Hannibal Sehested med Grad af Oberstlieutenant som Rytterfører, og 1648 blev han Chef for det baahusiske Regiment. At han var anset for en erfaren og krigskyndig Officer, kan man slutte deraf, at Frederik III lod ham kalde ned fra Norge for at overvære Forhandlingerne paa Herredagen i Odense i Febr. 1657, hvor Krigen mod Sverige faktisk besluttedes, og i April s. A. udnævntes han til at være næstkommanderende under Iver Krabbe over den norske Hær. Han deltog med Hæder i Felttoget, udnævntes til Generalmajor og blev Kommandant i Frederiksstad, hvor han døde 3. Jan. 168<sup>67</sup>.

*S. A. Sørensen.*

v. Fircks, Magnus Ernst, 1726—1806, Officer, stammede fra en Broder til den foregaaende og var Søn af kejserl. russisk Staldmester Ewald v. F. til Sassmacken i Kurland og Sophia Gerdrutha f. v. Korff. Han tjente først i den preussiske Hær, men blev 1751 ved en Onkels, den russiske Minister i Kjøbenhavn v. Korffs, Indflydelse ansat i Danmark som Kapitajn réformé i Kongens Livregiment til Fods. 2 Aar efter blev han Kapitajn i Fodgarden, 1756 Generaladjutant hos Kongen, 1760 Kammerherre, 1762 karakt. Oberst, 1763 Chef for Prins Frederiks Regiment. F. synes paa denne Tid at have været nøje knyttet til Hoffet og udnævntes til Marskal hos Prinsesse Louises Gemal, Landgrev Carl af Hessen (III, 360). Da denne i Sept. 1766 blev sat i Spidsen for Hærstyrelsen som «Præses i det høje Krigsraad», blev F. Deputeret, og da et halvt Aar senere Saint-Germain atter kom til Roret, og Krigsraadet blev opløst, fik F. Orlov for at ledsage Landgreven til Tyskland. Han kom dog snart tilbage, men spillede ikke senere nogen fremtrædende Rolle.

1769 blev han Kommandant i Nyborg, 1774 Generalmajor, 1784 Kommandant i Citadellet, 1787 Generallieutenant; 1794 blev han stillet til Disposition og fik 1802 reserveret Anciennitet som General, men døde uden at have opnaaet denne Rang 17. Marts 1806. — F. havde 1767 faaet l'Union parfaite Ordenen og blev 1776 naturaliseret som dansk Adelsmand; Aaret efter mistede han sit eneste Barn, en Datter. Hans Hustru var Anna Margrethe f. Pentz (f. 1747, gift 1771, † 1802), Datter af Konferensraad Fr. Ludv. Chr. P. til Fjellebro. Et Minde om F. er bevaret i nogle Medailler, som han tog Anledning til at lade slaa dels af Familiebegivenheder i Kongehuset, dels af sin Stilling i Direktionen for de kjøbenhavnske Garnisonsskoler; de ere mere ejendommelige end kunstnerisk skjønne (populært «General F.s Kuskeknapper»). *H. W. Harbou.*

Fischer, Frederik, 1809—71, Redaktør. F. var født 7. Febr. 1809 i Aabenraa og Søn af Skibsfører Fester F. Allerede som spædt Barn havde han den Ulykke i en Sygdom at miste sin Førighed, i det begge Benene lammedes og ophørte at voxte; han kunde derfor ikke senere følge sin Lyst at gaa til Søs som saa mange af hans nærmeste Slægt, men sattes efter en god Skoleundervisning i Urmagerlære (1824). 1830 blev han Mester. Sin ensomme Fritid anvendte han paa Læsning, Rejsebeskrivelser, Styrmandskunst og til sidst Astronomi; i denne drev han det saa vidt, at han ikke blot anstillede vanskelige Beregninger, men ogsaa sleb Forstørrelsesglas og lavede Instrumenter. Da den nationale Bevægelse begyndte, vakte den strax hans Opmærksomhed; men Modsetningerne vare foreløbig endnu saa lidt udprægede, at Privilegiet til at udgive «Apenrader Wochenblatt», som var blevet frataget den hidtilværende Ejer, af de slesvig-holstenske Myndigheder overdroges F. fremfor en 6—7 andre Ansøgere, i det man gik ud fra, at han var saa optagen af «de himmelske Anliggender» (og af sin daglige Kamp for Tilværelsen), at det vilde være let at lede ham i Behandlingen af de jordiske; Astronomen Schumacher, med hvem han stod i Brevvexling, anbefalede ham varmt, og saaledes fik han det attraaede Privilegium (1839). Det gik imidlertid snart op for Byens Ledere, at man havde forregnet sig. Efter et halvt Aars Forlob lod F. Bladet udgaa paa Dansk og optog med Talent og Ihærdighed Kampen mod de slesvig-holstenske Lærdomme og for det danske Folkelivs Gjenrejsning paa sine gamle Enemærker; han fik en dansk Bogsamling i sit Hus og virkede for Brugen af den

baade i Byen og paa Landet. Modstanderne, hvis Forbitrelse var dobbelt stor paa Grund af den Skuffelse, F. havde beredt dem, søgte at komme ham nær først ved Bestikkelse, senere ved Trusler om helt at tilintetgjøre hans borgerlige Existens; men alle disse Forsøg strandede paa hans dybe Overbevisning og uforfærdede Mod: «F. ist ein enragirter Dannismannd,» skrev en af Hertugens Agenter, der havde gjort et mislykket Forsøg hos ham, «und wenn am jüngsten Tage die Posaune zum Weltgericht nicht dänisch blässt, ersteht er nicht aus dem Grabe!»

Oprøret 1848 bragte F. selvfølgelig mange Tab og Lidelser; han maatte gjentagne Gange forlade Hus og Hjem, og hvad han ejede, blev ødelagt, deriblandt hans astronomiske Instrumenter. I 1849 begyndte han igjen Udgivelsen af sin Avis, som han nu kaldte «Freja»; 10 Aar efter nødtes han til at sælge den til sin Svoger N. Sørensen; den er bleven fortsat indtil Nutiden, i de senere Aar i Forening med «Danevirke». F. forsøgte sig ogsaa i den novellistiske Litteratur i Bladets Feuilleton; bekjendt er især hans Samling af «Slesvigske Folkesagn» (1857), der er udkommen i flere Oplag. Hans tarvelige Hjem, der oplivedes af en talrig Børneflokk — han var 3 Gange gift —, var i en lang Aarrække det daglige Samlingssted («Børs») for Danskhedens Forkæmpere i Aabenraa og gjæstedes jævnlig af Omegnens Bønder; dette fortsattes ogsaa efter Ulykkerne i 1864, der ikke vare i Stand til at kue F.s Mod og nationale Forhaabninger. Han døde 4. Juni 1871.

Illustr. Tid. X, 327 ff.

A. D. Jørgensen.

**Fischer, Hans Christian, 1849—86, Landskabsmaler, er født 13. Maj 1849 i Vestbirk ved Horsens, hvor hans Fader, Christian Arnold Peter F., gift med Julie Louise Mathilde f. Bahnson, ejede en Klædefabrik. F. besøgte Akademiets Skoler i Aarene 1865—71 og udstillede første Gang 1869. Motiverne til disse Arbejder vare hentede fra hans Fødeegn, og et af dem, «Indkjørsel til en jysk Bondegaard», købtes af Kunstforeningen. Paa de følgende Udstillinger var han stedse repræsenteret, og i disse Arbejder, af hvilke «I Løvspringstiden» (1878) blev belønnet med den Sødringske Præmie, røbedes en dygtig, fremadskridende Virksomhed. Blandt Motiverne kunne særlig fremhæves «Efteraarsmorgen fra Møen, Sommerpirfaldet set fra Sandpynten» (1882) og «Strandparti ved Vejle Fjord» (1884). Hans kunstneriske Begavelse kom dog først til sit rette Gjennembrud paa en større Udenlandsrejse til Schweits og Italien,**

som han foretog efter at have opnaaet Akademiets Stipendium, og et af hans bedste Billeder, «Neapels Golf med Vesuv og omliggende Byer, set fra Kysten mellem Castellamare og Sorrent», maatte des værre paa Udstillingen 1886 behænges med Flor; thi omtrent samtidig med Udstillingens Aabning bukkede han 3. April under for en snigende Sygdom, som han havde paadraget sig i Italien. 25. Sept. 1874 ægtede han Emma Elise Kirstine Fabricius, Datter af ovfr. S. 30 nævnte Provst Jørgen Otto F. *H. R. Baumann.*

**Fischer, Johan Christian Henrik, 1814—85, Politiker, født i Slagelse 3. Dec. 1814, Søn af Kjøbmand Johan Peter F. (f. 1786 † 1840) og Frederikke Henriette f. Klemme († 1843), blev 1835 Student fra sin Fødebys lærde Skole og tog 1842 theologisk Examen. 1844 blev han konstitueret og 1847 fast ansat som Adjunkt i Slagelse; han var en meget dygtig Matematik- og Regnelærer, hvad ogsaa fremgaar af de «Brudstykker af en matematisk Lærebog», som han 1849 meddelte i Skolens Indbydelsesskrift. 2 Aar senere udgav F. et lille Skrift, «Astronomien og Skriftens Autoritet», i hvilket han, holdende sig til de videnskabelige Resultater, rejste Tvivl om Bibelens guddommelige Inspiration, fordi dens Udtryk om Naturens Fremtoninger strede imod Videnskabens Lære. Han blev derfor udelukket fra at give Religionsundervisning, og da Skolen 1852 blev nedlagt, afgik han paa Ventepenge og udtraadte dermed af Skolevæsenets Tjeneste.**

Allerede 1848 havde F. forsøgt at faa Del i det politiske Liv, i det han stillede sig til Valg i Slagelse til den grundlovgivende Rigsforsamling, men han fik kun 7 Stemmer. Derimod valgtes han i Sommeren 1852 sammesteds til Folketinget som Bondevennernes Kandidat (fortrængte A. Steen) og gjenvalgtes i det følgende Aar 2 Gange. Han sluttede sig strax og ivrig til Helstatspolitikken og skrev i Febr. 1853 «En ny blaa Bog eller Bidrag til Bedømmelsen af det opløste Folketings Virksomhed af A. Ø.» med skarpe og vittige Angreb paa det national-liberale Parti. Som et dygtigt Indlæg i den politiske Strid blev dette lille Skrift ved Regeringens Foranstaltning udbredt i vide Kredse, bl. a. ved Omdeling til de oppositionelle Blades Holdere. Selv da Bondevennerne som Parti 1854 brøde med Ministeriet Ørsted, forblev F. tro imod dette og skrev til dets Forsvar i Sept. 1854 et nyt Flyveskrift, «Rigsdagen og Ministeriet, Nr. III», i det han tog Titelen fra tvende Modskrifter imod Ministeriet fra Begyndelsen af 1853. Dog turde han

derefter ikke stille sig til Gjenvalg i Slagelse i Dec. 1854 og stod et halvt Aars Tid uden for det politiske Liv.

I Juni 1855 blev han, nærmest ved sin Ungdomsven Erik Skeels Indflydelse (som Godsejer til Dronninglund), valgt til Folketingsmand for Hjørring Amts 2. Kreds (Sæby), og her blev han stadig gjenvalgt uden Medbejler eller Modstand lige indtil Sommeren 1866; i de 2 sidste Aar var han tillige Kredens Repræsentant i Rigsraadets Folketing. F. sluttede sig nærmest til den Tscherningske Gruppe af Bondevenner, men indtog i mange Spørgsmaal en selvstændig Stilling, i det han hældede mere til konservativ Side. Han stemte saaledes 1855 for Helstatsforfatningens Ikrafttræden og 1856—57 imod Høkerloven og Næringsloven af Hensyn til Kjøbstædernes Særinteresser. Med Iver og Dygtighed støttede F. 1860—61 Monrads Lovforslag om de fynsk-jyske Jærnbaner, medens han 1857 afgjort havde bekæmpet den nørrejyske Tværbane. Han var paa Tinge en dygtig, om end noget tør Taler, skarp i sin Dialektik og vittig i sin Polemik, men kun lidet afholdt.

Uden for Rigsdagen førte F. i en Række Aar ved Artikler i «Flyveposten» en heftig Kamp mod Ministeriet Halls Politik; thi under alle Omskiftelser i Forholdene forblev han en uforsonlig Modstander af det national-liberale Parti og stod, som man har sagt, altid enten til højre eller til venstre for samme. 1853—75 var F. Statsrevisor, indtil 1866 valgt af Folketinget og senere af Landstinget. Hans kritiske Sans gjorde ham vel skikket til dette Hverv, i det han holdt strængt paa formel Korrekthed og lagde stor Vægt paa et omhyggeligt Bogholderi, hvorfor han jævnlig var meget nærgaaende imod de ministerielle Departementer, der ikke yndede et saadant Eftersyn.

Under Forhandlingerne om Grundlovens Gjennemsyn 1865—66 sluttede F. sig tidlig til Godsejernes Bestræbelser for en ny Sammensætning af Landstinget, men tog kun liden Del i Ordskiftet; dog synes han klarere end de fleste andre Politikere at have forudset de vigtige Følger, som deraf vilde flyde. Efter den nye Grundlovs Vedtagelse blev F. vraget i sin gamle Kreds, endog af Vælgernes store Flertal; men han fik kort efter Oprejsning for dette Nederlag, i det han i Nov. 1866 blev kongevalgt Medlem af Landstinget. Her indtog han, der i Folketinget havde staaet temmelig ene, snart en fremragende Stilling: han blev ved sit klare Hoved og sin hvasse Tunge en af Lederne for det godsejerlige Højre og dets dygtigste Taler baade imod det national-liberale Centrum og imod



Venstre. Ingen undredes derfor over, at han i Juni 1875 optoges i Estrups Ministerium, men man havde snarere ventet at se ham som Finans- end som Kirke- og Undervisningsminister.

I denne Stilling optraadte F. som en bestemt Modstander af Venstres politiske Krav, men søgte i flere større Spørgsmaal at komme dets Ønsker i Møde, dog uden Frugt. Han foreslog saaledes 1875 Inddragelse af Præstekaldenes Indtægter i et særligt «Fond til kirkelige Formaal», men modsatte sig haardnakket, baade den Gang og senere, at de inddroges i selve Statskassen. Ogsaa vilde han kun tilstaa Menighederne en ringe, ja til sidst alene raadgivende Indflydelse paa Præstevalget. Et omfattende Lovudkast om Folkeskolerne 1879 gik derimod ud paa en væsentlig Udvidelse af Undervisningen og Indsættelse af egne Skoleinspektører, medens det gejstlige Tilsyn indskrænkedes til Religionsundervisningen. Ogsaa skyldes Bevillingerne til de saakaldte «Bondestudenter», som først i en senere Alder tage fat paa Studeringerne, og til Udvikling af Abnormskolerne nærmest ham. Han viste sig desuden at være en dygtig Administrator, men vakte stundum Misnøje ved sin myndige Optræden, der endog udartede til Vilkaarlighed. Han virkede under Haanden ivrig for at fremkalde Folketingets Beslutning 1877 om Rigsretsanklage imod de tidligere Ministre Hall og Krieger for derved at tilvejebringe et ulægeligt Brud mellem det national-liberale Parti og Venstre og saaledes styrke Godsejernes politiske Magt. Da han 1877 arbejdede for at faa Dr. G. Brandes ansat som Professor, kom han i Strid med den tonegivende Del af Universitetets Lærere, og Kløften udvidedes, da han ved Universitetets 400 Aars Jubilæum 1879 vilde have Festens almen-evropæiske Præg fremhævet i Modsætning til det særlig nordiske. Man fik derfor det Særsyn, at hans Navn slet ikke blev nævnt under alle Festlighederne, medens Kongen udnævnte ham til Storkors af Danebrog.

Et Aars Tid efter, i Avg. 1880, blev F. helt uventet fjærnet fra sin Ministerpost. Det var vistnok til Dels en Eftervirkning af hint Modsætningsforhold til Universitetet, men skyldtes ogsaa den Omstændighed, at han uden de andre Ministres Vidende havde været Mellemand ved de Forhandlinger, der hemmelig førtes om Hærlovens Gjennemsyn mellem Krigsminister Kauffmann og den Bergske Gruppe i Folketinget. Derimod blev han i Okt. 1882 Direktør for Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen og havde som saadan væsentlig Lod i den nye Plan om Hospitalets Flytning til

en friere og sundere Plads. Han døde i denne Stilling 16. Sept. 1885. Ugift.

Ved Siden af sin politiske Virksomhed dyrkede F. tidlig Studiet af Zoologi og særlig Ornithologi, ligesom han var en ivrig Jæger. Han tog 1859—62 vigtig Del i Rigsdagens Forhandlinger om Universitetets nye zoologiske Musæum og var 1872 med at stifte det Selskab, der overtog den zoologiske Have; han blev strax Medlem af og var fra 1876 Formand for dens Bestyrelse. I flere mindre Afhandlinger i «Naturhistorisk Tidsskrift» har han nedlagt sine Iagttagelser om de danske Fugle.

Erslew, Forf. Lex. H. Wulff, Den danske Rigsdag S. 381. Nær og Fjern 25. April 1875. Illustr. Tid. 21. Maj 1876. Dagbladet 17. Sept. 1885.

*Emil Elberling.*

Fischer, Johan Olfert, 1747—1829, Søofficer. Faderen var nedennævnte Viceadmiral O. F. F. Sønnen, der er født i Kjøbenhavn 4. Avg. 1747, blev Sekondlieutenant i Marinen 1763, Premierlieutenant 1767, Kapitajnlieutenant 1773, Kapitajn 1781, Kommandørkapitajn 1790, Kommandør 1800, Kontreadmiral 1809 og Viceadmiral 1825.

Efter i sin Ungdom at have faret som subaltern Officer med Marinens Skibe udnævntes han 1775 til Ekvipagemester paa Dokken, 1778 til Avskultant i Konstruktionskommissionen og Aaret efter til Kommitteret sammesteds. 1779—82 var han tilsynsførende ved Dokken i daværende Kapitajn Wleugels Fraværelse. 1784 var han Chef for Vagtskibet i Sundet, Fregatten «Bornholm», 1788 Flagkapitajn i Admiral J. C. Kriegers Eskadre i Nord- og Østersøen, Aaret efter Chef for Linjeskibet «Elefanten» i Admiral Schindels Flaade, som foretog et kort Togt i Østersøen for at forhindre den svenske fra at angribe Russerne. 1790 var han Chef for Blokskibet «Grønland» paa Kjøbenhavns Red. Under den bevæbnede Neutralitet var F. i 1794 og 1796 Chef henholdsvis for Linjeskibet «Neptunus» samt Flagkapitajn i Viceadmiral Kriegers Eskadre, der sammen med en svensk Flaade under Wachtmeister krydsede i Østersøen, og for Linjeskibet «Oldenborg» i Admiral Kaas' Eskadre. I Sommeren 1799 afgik han som Chef for «Oldenborg» paa Togt til Ostindien for at beskytte Handelen. 5. Nov., medens han laa til Ankers i Tafelbay, overfaldtes Skibet af en heftig Orkan, under hvilken efterhaanden alle Ankertovene sprang. F., der indsaa Umuligheden af at frelse Linjeskibet, tog da den Beslutning at sætte det paa Land, hvilket han udførte med saa megen Omsigt, at det lykkedes

ham at frelse hele Besætningen. Ved samme Lejlighed strandede det engelske Linjeskib «Scepter», Kapitajn Edwards, tillige med 4 Koffardiskibe, hvis Besætninger for største Delen omkom. Paa Admiralitetets Indstilling resolverede Kongen, at F. ved denne Lejlighed havde udvist fortrinlig Konduite. Efter sin Hjemkomst i 1800 fik han Kommandoen over Linjeskibet «Odin» i Admiral Wleugels Eskadre.

I Slutningen af Aaret 1800 indgik Sverige og Rusland et Neutralitetsforbund, til hvilket ogsaa snart Preussen sluttede sig. Da Danmark i Begyndelsen af 1801 tiltraadte dette Forbund, besvarede England Neutralitetserklæringen med at lægge Embargo paa alle de danske, svenske og russiske Skibe, som befandt sig i dets Havne, og traf strax Forberedelser til at sprænge Forbundet. Dette foranledigede atter, at man her hjemme paabegyndte visse Forsvarsforanstaltninger; saaledes lod man paa Holmen udruste 10 Linjeskibe, der imidlertid ved Fjendtlighedernes Udbrud ikke vare færdige — navnlig ved Mangel af de nødvendige Besætninger —, og som derfor ikke kom uden for Bommen. Tillige traf man Foranstaltninger til at sikre Hovedstaden mod et Bombardement fra Søside. Trekroner, Batterierne Christianus Sixtus og Quintus, der dækkede Staden mod Nordost, samt Strickers Batteri bleve satte i Forsvarsstand. For at sikre Byen mod Øst og for at bringe Forsvaret saa langt ud fra Havnen som muligt udlagdes derhos paa Kongedybets Vestkant en saakaldt flydende Defension, over hvilken F. beholdt Kommandoen. Denne Defension bestod foruden af Batteriet Trekroner af 2 Linjeskibe, 9 Blokskibe (hvoraf 2 vare sløjfede Fregatter), 1 Flaadebatteri, 3 Stykpramme, 3 Kavalleripramme, 1 Defensionsfregat og 1 Korvet; de fortøjedes med Ankre i en Linje fra Trekroner og syd efter til det Sted, hvor nu Batteriet Prøvesten ligger, og vare saaledes ude af Stand til at bevæge sig; de fleste af dem havde ikke engang Rejsninger, og kun et Par af dem førte Sejl. Andre Blokskibe udlagdes til Forsvar for Havnens Indløb mod Nord, ligesom der paa Inderreden samlede en mindre Styrke af større og mindre Orlogsskibe under Kommando af den fra Middelhavet velbekjendte Kommandør St. Bille.

Det forventede Angreb fra Englændernes Side udeblev ikke. 30. Marts passerede den fjendtlige Flaade Kronborg, hvorfra den blev heftig beskudt, uden dog at lide nogen kjendelig Skade, og ankrede samme Eftermiddag i Sundet nord for Hovedstaden. Den bestod af 20 Linjeskibe, 4 Fregatter, 4 Korvetter og en Del mindre

Skibe, i alt 53 Sejlere under Overkommando af Admiral Sir Hyde Parker, under hvem den berømte Viceadmiral Horatio Lord Nelson og Kontreadmiral Thomas Graves kommanderede som Delingschefer. Efter at have rekognosceret den danske Stilling Natten mellem 30. Marts og 1. April afholdt man Krigsraad, i hvilket Nelson tilbød sig med 10 Linjeskibe at ødelægge Defensionen i en Time; Dagen derpaa foretoges Oplodning af Farvandet, hvorefter Beslutningen blev taget at angribe syd fra. Samme Eftermiddag Kl. 4 gik Nelson med en Styrke paa 36 Sejlere, hvoraf 12 Linjeskibe, syd paa gennem Hollænderdybet og lagde sig  $\frac{1}{2}$  Mil fra den danske Linjes sydligste Fløj, medens Parker med Resten af Flaaden selv blev liggende til Ankers nordvest for Middelgrunden. 2. April, Skjærtorsdag, lettede Nelson Kl. 9 $\frac{1}{2}$  og stod for en let sydostlig Kuling i Kjølvaslinje op gennem Kongedybet. Kl. 10 $\frac{1}{2}$  vajede Signal til Angreb, hvorefter «Prøvesten» aabnede Ilden mod det forreste engelske Skib, «Edgar». Uden at lade sig standse i Forbi-sejlingen af Ilden fra de danske Skibe indtog Englænderne nu deres Pladser, saaledes at nærmest kun Defensionens sydligste Fløj blev engageret, medens den nordlige kun i meget ringe Grad var i Stand til at komme dens betrængte Kammerater til Hjælp. Den danske Styrke bestod af 18 Skibe med 630 Kanoner og 5200 Mands Besætning; den Styrke, hvormed den maatte optage Kampen, førte o. 1200 Kanoner og havde 9000 Mand i Ilden. I Slagets Begyndelse havde F. sin Stander hejst paa «Danebrog», Kapitajn F. A. Braun, men da dette Skib dels var blevet forskudt, dels var kommet i Brand, flyttede han den til «Holsten»; da dette imidlertid paa Slagets senere Stadium ligeledes var blevet saa stærkt medtaget, at dets fleste Kanoner ej længer kunde bruges, forlod han det igjen og ledede til sidst Kampen fra Batteriet Trekroner. Nelsons Flag var hejst i Linjeskibet «Elephant», da hans eget Skib, «St. George», var saa dybt stikkende, at det maatte blive ved Reserven.

Uagtet der fra dansk Side kæmpedes med et Mod og en Standhaftighed, der søger sin Lige, maatte Defensionens sydligste Del dog henved Kl. 2 betragtes som sprængt. Af de 13 engagerede Skibe undslap 4, hvorimod de andre bleve tagne af Fjenden, rigtig nok kun som synkefærdige Vrag. Defensionens nordlige Fløj, til Dels støttet af Batteriet Trekroner, havde imidlertid maattet kæmpe mod 7 mindre engelske Orlogsmænd under Kommando af den ansete Kapitajn Riou, som faldt i Slaget. Efter at Linjens Centrum ved «Danebrogs» Ødelæggelse var bleven gjenembrudt, angreb de

engelske Linjeskibe nu ogsaa denne Del af den danske Styrke, og det saa meget kraftigere, som de nu ogsaa kunde komme til at beskyde den langskibs. Allerede forinden dette Afsnit af Slaget var begyndt, havde den øverstkommanderende, Admiral Parker, dog faaet Betæneligheder ved de danske Blokskibes haardnakkede Modstand og den Skade, han iagttog, at Angriberne havde lidt. Han fandt den omtalte Time «djævelsk lang» og gav Signal til Nelson om at ophøre med Kampen og trække sig tilbage; men dette Signal lystrede denne ikke, i det han tydelig indsaa at Øjeblikket netop maatte være kommet til at slaa løs med Kraft, nu, da saa vel den sydlige Fløj som Centrum var saa godt som tilintetgjort. Efter et Par Timers fortsat Kamp maatte da ogsaa den nordlige Fløj give tabt; ikkun Fregatten «Hjælperen» undslap, hvorimod de andre strøge for Overmagten. Endnu havde F. imidlertid friske Kræfter til sin Raadighed, dels Batteriet Trekroner og de nordvestlige Blokskibe og dels hele Billes Eskadre med 12 Kanonbaade, og hertil kom yderligere, at det af Nelson opnaaede Resultat havde været dyrekjøbt: hans Skibe vare saa medtagne, at mange af dem kun formaaede at skyde med enkelte Kanoner, og ikke færre end 6 af dem stode paa Grund, udsatte for Trekroners Ild. At det under disse Omstændigheder var ham magtpaaliggende at faa en Ende paa Kampen, maa derfor anses for ganske naturligt; derimod kan man ikke andet end undre sig over det Middel, han benyttede hertil. Han sendte en Parlamentær til det nord ude stationerede Blokskib «Elefanten» med et i svulstige Udtryk affattet Brev, stilet til «Englændernes Brødre, de danske»; i dette Brev truede han med at opbrænde de fra F. tagne Skibe uden at skaane Besætningerne, saafremt ikke Skydningen ophørte. Parlamentæren havde derhos Ordre til at forhandle direkte med Kronprinsen, som fra Land havde fulgt Slagets Gang, samt at forbigaa den danske Anfører. Det maa stærkt dadles, at «Elefantens» Chef, v. Thun, ikke henviste denne Parlamentær direkte til F., der fornuftigvis bedst var i Stand til at skjønne, hvorvidt Forslaget burde modtages eller forkastes; at et saadant Misgreb kunde begaaes, iaa vel snarest i den mislige Omstændighed, at F. ikke forinden Kampens Begyndelse havde faaet Overkommandoen over samtlige danske Stridskræfter. Som Forholdene nu udviklede sig, blev det Kronprinsen, som, uden at indhente Oplysninger fra F., traf Afgjørelsen, og som indvilligede i Nelsons Anmodning, uagtet han derved faktisk afgjorde Kampen til en Sejer for Englænderne.

Efter Slaget har Nelson gjort Fordring paa at faa F. udleveret som Fange, støttet paa, at de Skibe, paa hvilke F. havde haft sit Kommandotegn vajende, vare tagne; ja han undsaa sig end ikke ved at sigte denne Mand, hvis Mod og Tapperhed vare klarlig beviste, for ligefrem Fejhed. At Paastanden ikke anerkjendtes fra dansk Side, er en Selvfølge.

Slaget paa Reden, som med rette regnes til et af den danske Flaades smukkeste Minder, kostede paa dansk Side 370 Mand Livet; 665 Mand saaredes, deriblandt F. selv; det materielle Tab var derimod kun ringe, thi de gamle Blokskibe vare uden synderlig Værdi, og af de gjorte Priser blev kun én, Linjeskibet «Holsten», hjemført til England. Mandefaldet paa engelsk Side var efter Nelsons Opgivende o. 1200 døde og saarede; men i den senere opstaaede Uenighed mellem ham og Parker angiver denne det til 2237 Mand. Til Minde om Slaget prægedes en Medaille, hvoraf F. erholdt et Exemplar af Guld indfattet i Brillanter. De faldne, blandt hvilke særlig maa fremhæves Kapitajn A. de Thura og Generaladjutant, Kapitajn Schrødersee, jordedes i en Fællesgrav paa Holmens Kirkegaard.

Under Hovedstadens Bombardement 1807 havde F. ingen Kommando; i den derefter følgende Krig med Englænderne til 1813 var han derimod Chef for Trekroner tillige med en Del Kanonbaade, som i Sundet gjorde Fjenden al den Skade, de formaaede, ved Opbringelse af Koffardskibe og Fordrivelse af dens Orlogsmænd; alene F.s Part i Prisepenge ved disse Kampe beløb sig til over 40000 Rdl. — Sine sidste Aar henlevede F. i Ro; han var ugift, boede sammen med nogle ligeledes ugifte Søstre, tilhørte den reformerte Menighed i Kjøbenhavn og døde agtet og æret som faa 18. Febr. 1829.

Garde, Sømagtens Hist. 1700—1814. With, Danske og norske Søheltes Bedrifter. Bardenfleth, Militærbeskrivelse af Slaget paa Rheden. C. With.

**Fischer, Johannes August**, f. 1854, Landskabs- og Arkitekturmaler. Aug. F., født i Kjøbenhavn 11. Marts 1854, er Søn af Fabrikant Philip August F. og Gustafva Albertina f. Svedgren († 1883). F. blev 1869 Elev af Akademiet som Billedskærer, opgav dog snart dette Fag, gik over i Malerskolen og fik som Maler Afgangsbevis 1874. Han udstillede første Gang 1876, og hans Arbejde, «Gaardparti fra Lygtekroen», blev kjøbt af Kunstforeningen. Siden 1881 har F. dels for egne Midler, dels som Akademiets Stipendiat

(1883—84) hvert Aar foretaget Studierejser til Udlandet og væsentlig opholdt sig i de tyske og italienske Byer, der udmærke sig ved interessante Bygninger og en malerisk Beliggenhed. F. er en meget flittig Kunstner, og talrige ere de Æmner, han har hentet fra Rothenburg, Nürnberg, Verona, Venedig, Florents og fl. a. St. Blandt disse Arbejder, der alle røbe et aabent Øje for maleriske Motiver, og i hvilke det arkitektoniske spiller en saa fremtrædende Rolle, at man med lige saa god Føje kan kalde F. Arkitekturmaler som Landskabsmaler, og som ere udførte med megen Dygtighed, kunne særlig fremhæves «Kanalparti fra Hamborg» (1881), «Gaard i Venedig» (1882), kjøbt af Kunstforeningen, «Gadeparti i Rothenburg» (1883), «Mercato vecchio i Florents» (1884), «Kanal i Verona» (1885), «Parti i Nürnberg» (1888) og «Canale grande i Venedig» (1889).

*H. R. Baumann.*

**Fischer, Michel** (Michael), —1713—, Officer, var i 1688 Underkonduktør ved den danske Fortifikationsetat, forfremmedes i 1689 til Konduktør og i 1697 til Overkonduktør ved samme. I 1703 erholdt han Karakter som Ingeniørkapitajn og var Aaret efter med de danske Tropper i Italien. Han var ansat ved Fæstningsarbejderne paa Kronborg i 1707, blev karakt. Major af Infanteriet 1711 og deltog i Felttogene 1711—12. Fra 1713—20 var han Lærer i Fortifikation ved Landkadetkompagniet, og 1720 udnævntes han til Oberstlieutenant af Fortifikationen og Chef for den holstenske Fortifikationsetat, fra hvilken Stilling han erholdt Afsked 1. Jan. 1724.

*V. E. Tychsen.*

**Fischer, Olfert Fas** (eller Fasviøser), <sup>(s: Fasvier).</sup> 1700—61, Søofficer. Forældrene vare indvandrede fra Holland, Faderen butikshandlende i Kjøbenhavn. F., der fødtes 14. Marts 1700, blev ved Gyldenløves Protektion tidlig Kadet og gjorde som saadan 10 Togter med den senere Admiral Rosenpalm, hvorefter han 1719 forfremmedes til Sekondlieutenant og 1725 til Premierlieutenant. Som yngre Officer før han jævnlig til Søs; han giftede sig tidlig, men Hustruen døde kort efter. 10. Sept. 1738 ægtede han Anna Ackerman (Datter af Vinhandler A. og Anna f. Beck), f. 9. Marts 1720 † 1763, med hvem han havde 10 Døtre samt 3 Sønner, der indtraadte i Marinens Tjeneste, men hvoraf de 2 døde som unge, medens den 3. var ovennævnte Joh. Olfert F. 1732 blev F. Kapitajnlieutenant, Aaret efter Kapitajn, 1744 Kommandørkapitajn, 1747 Kommandør, 1755 Schoutbynacht og 1758 Viceadmiral. Af større Kommandoer

kan nævnes, at F. 1723 var Chef for Orlogsskibet «Havfruen» i en Eskadre, der dog ikke kom til at spille nogen Rolle; 1743 førte han Orlogsskibet «Oldenborg» i Danneskjolds Flaade. 1758 var han Chef for en Eskadre paa 6 Linjeskibe og 2 Fregatter; den udrustedes for at forhindre den svenske Flaade fra at forene sig med Russerne, men kom ikke i aktiv Virksomhed. F., der blev en Del benyttet i Kommissioner, indtraadte i Admiralitetskollegiet 1751 og blev endog en kort Tid (1756) Chef for Holmene, medens Admiral Suhm var suspenderet. Han døde 7. Dec. 1761 og begravedes paa tysk reformert Kirkes Kirkegaard. *C. With.*

**Fischer, Peter Didrik Weinreich**, 1813—84, Glarmester, var født i Kjøbenhavn 24. Jan. 1813 og var Søn af Glarmester Peter Christian Weinreich F. og Else Cathrine f. Bech. Paa Industriudstillingen i Kjøbenhavn 1834 udstillede han sit af Kunstakademiet roste Mesterstykke, Kjøbenhavns Vaaben malet og indbrændt paa Glas, og det af ham her med Glasmaleri gjorte Forsøg fortsatte han, saaledes som det bl. a. saas paa Udstillingen i 1844. Det var derfor naturligt, at han blev tagen i Brug af Kong Christian VIII, da denne 1843 ønskede, at der til Vinduerne i Christian IV's Kapel i Roskilde Domkirke skulde udføres Glasmalerier. Disse Vinduer, der kostede 4 Aars Arbejde, kom i Stand, men de bleve ikke anvendte efter Bestemmelsen, da Planen for Kapellets Dekoration helt blev forandret. F. leverede lignende Arbejder til en Del Herregaardskapeller og til Haderslev Kirke. Som hans Medarbejder nævnes Glarmester J. F. Wartschow († 1881). F. døde ugift i Kjøbenhavn 15. Okt. 1884.

Tidsskr. f. Kunstindustri I, 95 f. II, 85 f.

*C. Nyrop.*

**Fischer, Povl Gustav**, f. 1860, Genremaler. Han er Broder til ovennævnte Maler Johannes August F., fødtes i Kjøbenhavn 22. Juli 1860 og har siden 1884 udstillet nogle Portrætter og flere Folkelivs-billeder, saasom «Østergade» (1886) og «Paa Dronning Louises Bro» (1889). Han ægtede 24. Nov. 1886 Dagny Grønneberg, Datter af Grosserer J. F. G. i Christiania og den norske Malerinde Hulda G., f. Tegner. *H. R. Baumann.*

**Fischer, Vilhelm Theodor**, f. 1857, Dyr-maler. Han er født i Holbæk 4. Okt. 1857 og Søn af Malermester Jens Vilh. F. og Johanne Frederikke f. Dithmer. F., der i nogle Aar var Elev af Akademiet, har siden 1880, i hvilket Aar han udstillede første Gang,



ved sine Arbejder vist saa gode Evner, at han maa regnes for en af vore dygtigste yngre Dyrmalere. I Valget af Motiver røber han et eget elskværdigt Syn paa Dyrene og deres Færden, og som særlig karakteristiske Exempler herpaa kunne nævnes dels «En Patient» (1885), i hvilket den graa Puddel med sin indbundne Pote fra Kakkellovnskrogen stirrer medynksvækkende paa Beskueren, dels «Plagen og den gamle sorte» (1888), der fortæller smukt om Venskabsforholdet mellem de firfødde. Den Ncuhausenske Præmie blev ham tildelt 1883 og 1887, ligesom han ogsaa har opnaaet flere mindre Stipendier til Studierejser i Indlandet. — F. ægtede 6. Dec. 1890 Vilhelmine Birgitte Ipsen, Datter af Bager Georg I. i Odense.

*H. R. Baumann.*

**Fischer-Benzon, Wilhelm August**, f. 1810, Retskyndig. Han er født 22. Okt. 1810 paa det tidligere Fischer-Benzonske Fideikommissgods Skjærsø i Jylland og er en Søn af Major Jacob Ludwig F.-B. og Margaretha Emilie f. Danielsen. Han studerede i Kiel, blev juridisk Kandidat 1835, Amtssekretær i Cismar 1836, Volontær i Rentekammeret i Kjøbenhavn 1842 og 1843 Kancellist og senere Bureauchef hos den slesvig-holstenske Regering i Slesvig. 1849 blev han Borgmester i Neustadt, 1853 Landskriver for Kremper Marsk, 1866 Politimester i Altona, 1874 Borgmester i Heiligenhafen og 1877 Syndikus i Hameln. Han er Forfatter til nogle Værker om lokal Ret i Holsten, af hvilke det vigtigste: «Das Land- und Marschrecht» (1856), der især omhandler Arveret og dermed forbundne Dele af Familieretten, er et ganske respektabelt Arbejde.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*Deuntzer.*

**Fisker, Lorentz Heinrich**, 1720—97, Søofficer, Søn af Justitsraad, Højesteretsassessor og Viceborgmester Lorentz F. († 1757), fødtes 4. Jan. 1720; han blev Sekondlieutenant i Marinen 1739, Premierlieutenant 1742, Kapitajnlieutenant 1746, Kapitajn 1753, Kommandørkapitajn 1758, Kommandør 1766, Schoutbynacht 1769, Viceadmiral 1774 og Admiral 1790. Som ung Officer gjorde han en Tid lang Tjeneste udenlands og i Koffardifart og giftede sig 1747 med Johanne Margrethe Krieger (f. 2. Nov. 1723 † 23. Nov. 1773), Datter af Justitsraad, Landbygmester J. C. K. 1753 købte han for Regeringen et Koffardiskib, med hvilket han førte Proviant til den i Middelhavet stationerede Styrke. Efter nogle Vagtskibskommandoer 1751 og 1754 var han 1755 som Chef med Fregatten «Dokken» i Vestindien, 2 Aar senere Chef for Linjeskibet «Slesvig» i Kon-

stantinopel og senere paa Konvoi til Spanien og Frankrig. 1761 gik han atter, som Chef for Linjeskibet «Grønland», til Levanten med en Konvoi. Paa dette Togt medfulgte en Del Videnskabsmænd. Paa Hjemvejen fra Smyrna blev hans Konvoi opbragt af en engelsk Orlogsmand, og F. erholdt Ordre til at nedlægge Kommandoen; ved sin Hjemkomst 1762 belagdes han med Arrest, og en Krigsret nedsattes for at undersøge hans Forhold; Resultatet af Undersøgelsen blev imidlertid, at han frifandtes for al Tiltale. Efter et Besejlingstogt 1766 med Linjeskibet «Prins Frederik» udnævntes han til Adjudant hos Generaladmiral-Lieutenant, Grev Danneskjold, førte Aaret efter Kongen til Holsten og blev 1770 Deputeret i Admiralitetskollegiet. 1773 overførte han med 2 Linjeskibe Prinsen af Hessen med Gemalinde til Norge og overtog Kommandoen over den derværende Flotille; efter 2 Aars god Tjeneste her erholdt han som Belønning Kommandoen over Frederiksværns Værft, hvor han forblev til 1780. I April 1775 blev han gift med Birgitte Cathrine Ployart (f. i Kjøbenhavn 25. Juli 1740), yngste Datter af Kontreadmiral P. Kort efter sin Hjemkomst indtraadte han i Regleringskommissionen; i 1784 ledede han en Øvelseseskadre i Sundet, og han døde 20. Juni 1797. Han var dekoreret med Danebrogsordenen.

*C. With.*

Fisker, Lorentz Heinrich, 1753—1819, Søofficer, Søn af den foregaaende, er født i Kjøbenhavn 5. Okt. 1753. I sin Barndom ledsagede han sin Fader paa dennes mange Sørejser paa Levanten og erhvervede sig derved saa megen Erfaring, at han 9 Aar gammel udnævntes til Volontærkadet og 14 Aar gammel (1767) til Sekondlieutenant. 1773 avancerede han til Premierlieutenant, 1781 til Kapitajnlieutenant, 1789 til Kapitajn, 1797 til Kommandørkapitajn, 1804 til Kommandør, 1809 blev han Kontreadmiral og tog i Slutningen af det paafølgende Aar sin Afsked af Tjenesten. 1770—71 var han tjenstgjørende i Linjeskibet «Sophie Magdalene» under Admiral Kaas paa dennes uheldige Togt mod Algier. 1778 gik F. tillige med en Del andre danske Søofficerer i fransk Orlogstjeneste, ansattes først i Admiral Grasses Stab og var senere næstkommanderende paa forskellige franske Fregatter. 1779 deltog han i Erobringen af den engelske Ø Grenada og det derpaa følgende Søslag; i Linjeskibet «le dauphin royal» deltog han under Grev Guichons Kommando i 3 Batailler mod Englænderne under Rodney, var derefter med til Indtagelsen af Yorktown, hvor General Corn-

wallis med 6000 Mand maatte overgive sig. Ved denne Lejlighed erholdt han for sit udmærkede Forhold Ordenen pour le merite. Efter flere andre Kampe, hvor han deltog i Erobringen af 2 engelske Korvetter, overværede han 12. April 1782 det berømte Søslag ved Dominique, hvor Rodney overvandt Grasse, efter hvilket Freden i Versailles blev sluttet 1783. Samme Aar hjemkaldtes han og erholdt Udnævnelse til Generaladjutant. Efter en virksom Tjeneste, hvor han dels var Skibschef, dels optog Kystbeskrivelser og Kort over de danske og norske Kyster, ansattes han 1788 som Adjutant hos den russiske Admiral v. Dessen, der kommanderede en kombineret dansk-russisk Eskadre; herved kom han til at deltage i Forhørene i den Benzeltjernaske Sag. Han var den, der paagreb Lieutenant Benzeltjerna, da denne, hvis Plan det var at opbrænde den russiske Flaade i Kjøbenhavn, forklædt som Kusk paa den svenske Gesandts Vogn vilde flygte fra Staden. 1789 giftede han sig med Charlotte Amalie Kofoed (f. 1767 † 1865), Datter af Etatsraad Hans K., Direktør for Postamtet og Fængselsvæsenet.

Indtil 1801 var F. i uafbrudt Virksomhed; 5 Gange Skibschef, deriblandt 1796-97 paa Fregatten «Thetis», med hvilken Thorvaldsen rejste til Italien; i Mellemtiden berejste han Kysterne for at anlægge Kystbatterier og træffe andre Defensionsforanstaltninger; han var den første, som opfandt den optiske Telegraf, og han opstillede i 1801 saadanne Apparater paa forskjellige Steder. I selve Kampen paa Reden 2. April 1801 tog han derimod ikke Del. Efter at have været beskæftiget i Norge ved Indrulleringen indtraadte han 1806 i Konstruktionskommissionen, men var atter Aaret efter ved Fjendtlighedernes Udbrud ubeskæftiget. I en meget djærv Skrivelse til Kronprinsregenten forlangte han da at komme i Virksomhed paa ny og henledede Opmærksomheden paa Norges ubeskyttede Tilstand. Svaret faldt tilfredsstillende ud, han erholdt Ansættelse som Generaladjutant for Søetaten hos den i Norge kommanderende Prins Christian August af Augustenborg og snart efter som Chef for hele den derværende flydende Defension, hvis Organisation allerede var paa-begyndt af J. S. Fabricius og Sneedorff. Med en utrættelig Iver tog han fat paa dette besværlige Arbejde og havde allerede Aaret efter stillet en ret anselig Styrke af Kanonbaade og armerede Smaaskibe paa Benene foruden Havneforsvar, Kystmilits o. m. a. 7. April 1808 foretog han med 24 Kanonfartøjer en Diversion over mod den svenske Grænse, men da han ved Furuholm (Hvaløerne) mødte Modstand af 5 svenske Kanonbaade under Kommando af Kapitajn

Nordberg, hvilke, dækkede af Skjær og understøttede af en Del Landtropper, havde indtaget en meget stærk Stilling, maatte han efter 1 $\frac{1}{2}$  Times Kamp trække sig tilbage. Affærens Udfald mødte stærk Kritik, men kan dog næppe lægges ham meget til Last, da en Forcing af Sundet vilde have kostet meget Blod uden synderligt Udbytte. Fra Norge indsendte han 1809 Forslag til Erobring af Helgoland samt Tilbageerobring af Anholt; kun sidstnævnte kom imidlertid til Udførelse Aaret efter; det lededes af den ovfr. nævnte J. C. de Falsen, men mislykkedes totalt. Med Krigsfartøjerne i Norge gjordes derimod adskillige Erobring af engelske Orlogsskibe og Koffardimænd, i alt 2 Brigger, 1 Kutter og 107 Handelsskibe. 1809 dekoreredes han med Kommandørkorset af Danebrog; allerede 12 Aar forinden var han bleven optagen i den danske Adelstand. Da hans Helbred under den meget anstrængende Tjeneste i Norge imidlertid blev mere og mere svækket, og Forholdet til Admiralitetet, hos hvis mest indflydelsesrige Medlem, St. Bille, han ikke mente at faa den fornødne Støtte, efterhaanden blev noget spændt, søgte han flere Gange sin Afsked og erholdt den endelig 1810. 2 Aar senere udnævntes han til Storkors af Danebrog og døde 1. Jan. 1819.

F. var en virksom, modig og nidkær Officer, i sit private Liv i høj Grad afholdt og æret. Hans mange udmærkede Egenskaber baade som Menneske og Krieger ere vistnok næppe blevne til fulde anerkjendte her i Danmark, hvor hans djærve Væsen og ligefremme Karakter fandt Modstandere; at han derimod i Norge høstede fortjent Paaskjønnelse, fremgaar bl. a. deraf, at han af Byen Vallø, blandt hvis Befolkning han en Tid lang opholdt sig, udnævntes til Æresborger.

C. With.

**Fistaine, Gustav Christian Jacob Pierre Nestor, 1820—86,** Sprogmand. Han var født i Kjøge 2. Febr. 1820; Faderen var Major J. F. Georges A. F., Moderen B. Charlotte f. Baden. 1839 blev han Student, og 1847 tog han Magisterkonferens i romansk Filologi; Aaret derpaa erhvervede han Magistergraden ved Afhandlingen: «Principia nomina Neo-Latina formandi declinandique». Under Felttoget 1848 var F. Sekondlieutenant i Infanteriets Krigsreserve; men i Begyndelsen af det paafølgende Aar søgte og fik han Afsked som Premierlieutenant. Hans Magistergrad blev ved denne akademiske Værdigheds Ophævelse forandret til Doktorgraden, og den herved opnaaede Jus docendi benyttede han i adskillige

Aar til Universitetsforelæsninger, navnlig paa Fransk og over fransk Litteratur. F. begyndte tidlig at undervise i de levende Sprog, dels i Skoler, dels i Enkelttimer; han var Lærer i Engelsk ved Sø-officersskolen fra 1869, og endnu i sine sidste Leveaar var han en søgt Privatlærer. I 1863 blev han Translatør i Tysk, Fransk, Engelsk, Italiensk og Spansk. Som Sprogmand lagde han særlig Vægt paa den praktiske Tilegnelse af de levende Tungemaal; fra dette Synspunkt skrev han 1875 en Piece: «Hvorledes staar det i Virkeligheden til med Undervisningen i de nyere Sprog, navnlig i vore Skoler?», og for at fremme de i denne paapegede Formaal stiftede han i 1883 «Kjøbenhavns Sprogforening», der har vundet ikke ringe Tilslutning og bestaar endnu trods forskjellig Splittelse og Konkurrence. Her virkede F. ivrig som Formand indtil sin Død, 1. Nov. 1886 i Kjøbenhavn. Han var gift med Vilhelmine f. Manicus. F. har udgivet en Mængde franske, engelske, tyske og italienske Grammatikker, Læsebøger, Chrestomathier, Stiløvelser og Parlører, af hvilke flere ere blevne meget anvendte ved Undervisning og derfor ere udkomne i talrige Oplag.

Erslew, Forf. Lex. Universitetsprogram 1848.

*E. Gigas.*

**Fielchecrone, Oluf Nielsen, —1682, Hoforator.** Han hed egentlig Fielche, men gav siden sit Navn et finere Sving med Hentydning til, at han var født i Landskrone. 1654 blev han Student fra Frue Skole i Kjøbenhavn og optraadte allerede Aaret efter som Forfatter (latinsk Poet). Deltog 1658 i de akademiske Borgeres Forsvar af Hovedstaden og gjorde sig bemærket som en af de mere fremtrædende blandt de «militerende» Studenter. Saaledes var han med i den Kreds af dem, som til Løn for deres Tjenester forlangte Reformer ved Universitetet og Privilegier for Studenterne, og i April 1659 holdt han i Slotskirken en latinsk Tale, der havde Ønsket om Krigens lykkelige Udgang til Æmne. I Febr. 1660 søgte han om Tilladelse til at holde filosofiske Kollegier ved Universitetet. Efter Freden rejste han udenlands og optraadte som Forfatter i Franeker (1661) og i Tübingen (1663), ligesom han ogsaa et eller andet Sted erhvervede den medicinske Doktorgrad. Ingen Videnskab syntes at være ham fremmed. Selv det syriske Sprog havde han lagt sig efter. Efter sin Hjemkomst lykkedes det ham at indynde sig hos Frederik III, og da han havde gjort det Kunststykke at prædike for Kongen paa latinske Vers, blev han 1668 udnævnt til Adjunkt i det theologiske Fakultet. Et sædeligt Fejl-

trin fjærnede ham dog snart fra Universitetet; men Kongen slap ham ikke. Endnu samme Aar blev han nemlig udnævnt til Hoforator med en anstændig Løn. Siden søgte han om at blive Hofintendant (Qvæstor aulicus) og Forpagter af Tobakshandelen her i Landet, men naaede næppe Opfyldelsen af disse Ønsker; thi da Frederik III døde i Febr. 1670, var hans Rolle her i Landet udspillet. Han drog nu til Holland, hvor han virkede som Læge indtil sin Død 1682.

*H. F. Rørdam.*

**Fjeldsted, Caroline Vilhelmine, s. Kellermann.**

**Fjeldsted, Thorkel Jonsson, 1741—96,** Stiftamtmand, var født 30. Nov. 1741 paa Island, hvor Faderen var Præst, blev Student 1762 fra Roskilde Skole og Cand. jur. 1766. 1767 blev han Højesteretsadvokat og 1769 Lagmand paa Færøerne, hvorhen han dog næppe synes at være kommen, og s. A. Medlem af det kgl. danske Landhusholdningsselskab. 1772 udnævntes han til Amtmand i Finmarken, hvor hans Virksomhed bedømmes strængt i et Brev fra Professor L. Smith til Joh. Bülow, og forflyttedes 1778 i samme Egenskab til Bornholm, om hvilket Embede han selv siger i sin Afhandling om Bornholm, at det er unyttigt og godt kan overtages af Kommandanten. 1780 blev han Lagmand i Christianssand og 1786 Stiftamtmand i Throndhjem, hvorfra han 1795 drog til Kjøbenhavn. Her opnaaede han 13. Febr. 1796 at blive Meddirektør i Postamtet, men døde allerede 19. Nov. s. A., 55 Aar gammel. Det hedder i «Lærde Efterretninger» ved hans Død, at man af hans levende Geni, lyse Hoved og driftige Aand kunde, om han havde levet længere, ventet Gavn for Litteraturen, især for den gamle islandske. 1774 var han bleven Medlem af det kgl. danske Videnskabsselskab. P. F. Suhm, der kalder sig hans Ven, skrev en latinsk Gravskrift over ham. Hans lille Skrift om en ny Handelsindretning i Island, hvori han foreslaar Oprettelsen af nogle frie Handelskolonier til Ophjælpning af Fiskerierne, Handelen m. m., skaffede ham 1783 Landhusholdningsselskabets 2. Guldmedaille og udkom i 2 Oplag. Som Amtmand i Throndhjem skrev han 1792 et Forslag til Bygdemagasiners Oprettelse i Throndhjems Amt (til Hjælp under Uaar), der modtoges velvillig af Kritikken. 1772 blev han gift med Anna Birgitte Wildenrath (døbt i Kjøbenhavn 2. April 1751, † 3. Juli 1810), Datter af Oberst Joh. W. og Cathrine Malene f. Kaas.

Nyerup, Lit. Lex. Richter, Juridisk og statsvidskbl. Stat. Wille, Saml. af Mindetaler S. 290 f.

*H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Fjelstrup, Søren August, 1773—1859, Landmand, fødtes 2. Sept. 1773 paa Hørsholm, hvor Faderen, Hans F., var Slotsforvalter; Moderen, Sophia Amalia f. Restorff, var en Datter af Postmester R. Efter Faderens Død 1775 flyttede Familien til Kjøbenhavn. 1794 blev F. Student (fra Nyborg), Aaret efter tog han filosofisk Examen, men hans Studeringer afbrødes ved den store Ildebrand i Kjøbenhavn samme Aar; hans Ejendele brændte, «alt blev dyrt i Byen», og han tog da Plads som Huslærer og «Prædikestudent» hos Provst Birch i Skjoldelev ved Aarhus. Her vakte hans Interesse for Landbruget. Nogle Aar senere blev han Forvalter paa Demstrup ved Udbyhøj, 1803 Godsforvalter hos Kammerherre v. Arenstorff paa Visborggaard og 1806 Forvalter paa Refsnæs hos Baron Juel. F. samlede sig her, til Dels ved Kreaturhandel, 600 Rdl., og sammen med Pastor E. Wagaard i Skelund købte han da 1809 Hovedgaarden Sindinggaard i Ringkjøbing Amt; 1815 blev han Eneejer af Gaarden, hvor han virkede til sin Død, 5. Sept. 1859. — 1810 ægtede han Ida Hedvig Cecilie Schmidt († 1851), Datter af Proprietær J. S. til Østergaard.

Sindinggaard ligger i en af Danmarks fattigste Egne; til Gaarden hørte store Sandarealer, og næsten paa alle Sider var den begrænset af øde Hedestrækninger. Et af de Hovedformaal, F. strax satte sig, var at fremskaffe en bedre Græsning paa de magre Jorder; han samlede og forsøgte sig frem med Frø af vildtvoxende Arter, og ved utrættelig Flid lykkedes det ham omsider at faa dannet en Græsblanding (den Fjelstrupske), der passede for Eggen. Ved Rentekammerets Foranstaltning uddeltes denne Græsblanding gratis i Ringkjøbing og tilstødende Amter, og af Landhusholdningsselskabet modtog F. 1823 den højeste Præmie, 100 Rdl., «for fortrinlige Græsarters Dyrkning». (I «Nye landøkon. Tidender» VII har F. nærmere beskrevet Fremgangsmaaden med Frøets Avl.) I det hele betragtede han Hedekulturen som sit Livs Opgave, med en Utrættelighed, der var Sagen værdig, arbejdede han for Hedernes Opdyrkning og Beplantning, og Amtsbeskrivelsen over Ringkjøbing Amt (1833) fremhæver gjentagne Gange hans omfattende og heldige Forsøg med Hedernes Omdannelse til Ager og Eng, Skov og Have. Fra sine Planteskoler uddelte han mange Tusende Træer, som oftest frit, til Bønderne. Sin levende Interesse for Hedekulturen bevarede F. til det sidste, og endnu som 79aarig Olding rejste han til Campinen i Belgien for at gjøre sig bekjendt med den der i stor Stil drevne Hedekultur.

I «Tidsskrift for Landøkonomi» XIV gav F. en Beretning om denne Rejse, og den, der blader Datidens Tidsskriftslitteratur igjennem, vil ofte støde paa Artikler af ham; endnu i sit 85. Aar, indtil kort før sin Død, skrev han Artikler til «Ugeskrift for Landmænd». Af selvstændige Skrifter har han forfattet følgende: «Vejledning til et godt Jordbrug for den danske Bondestand» (1821), «Forsøg til en Haandbog for den danske Landmand» (1826), «Tillæg og Bemærkninger til Abildgaards og Viborgs Vejledning til en forbedret Faareavl i Danmark» (1827) — i en Række Aar drev F. Faareavl i det store (Merinoracen) —, «En Del jyske Landmænds Mening om Væddeløb, Fuldblod m. m.» (1832) og «Afhandling om Bønderhavers Anlæg» (1842). Sine Tidsskriftsartikler skrev han ofte anonymt og da som Regel under Mærket n. n. u. — nihil nisi utile —, det Synspunkt, fra hvilket han ønskede sin Forfattervirksomhed bedømt, og fra hvilket den ogsaa kan bedømmes.

Som næsten enhver blot nogenlunde fremragende Landmand maatte F. spænde sig i det offentliges Seletøj; i mange Aar (fra 1826 til henholdsvis 1842 og 1843) var han saaledes Tiende- og Landvæsenskommissær, han var blandt Opretterne af en Landboforening og en Sparekasse for Holstebro og Omegn osv. I det politiske Liv tog han ret betydelig Del. Han hørte til de «oplyste Mænd», der 1832 samledes i Kjøbenhavn for at forhandle om Stænderinstitutionen, 1836—40 var han kongevalgt og 1842—46 folkevalgt Medlem af den jyske Stænderforsamling. Hans offentlige Virksomhed paaskjønnes paa flere Maader, saaledes blev han 1815 Krigsraad, 1826 Justitsraad og 1857 Etatsraad.

Tidsskrift f. Landøk. 3. R. VII. Landbrugsordbog II. Erslew, Forf. Lex.  
*H. Hertel.*

Fjord, Niels Johannes, 1825—91, landøkonomisk Forsøgsleder og Skolemand, blev født 27. April 1825 paa den lille Ø Holmsland i Ringkjøbing Fjord, hvor hans Fader, Jesper Nielsen F., var Kirkesanger og Skolelærer i det ene af Øens 2 Sogne; hans Moder hed Maren Jørgensdatter. Faderen var en oplyst og stræbsom Mand, der af Landhusholdningsselskabet hædredes med et Sølvbæger for sine heldige Bestræbelser for at ophjælpe Holmsland, bl. a. ved at indføre Dyrkningen af Havesager i Marken. I det tarvelige, men ikke fattige Hjem voxede «den rare Johannes» — som han kaldtes i Sognet — op som en stille Dreng, langsom til det legemlige Arbejde, men hurtig til Bogen, indtil han som konfirmeret, 14 Aar gammel, begyndte sin Skolegjerning som Omgangslærer paa den lille



Ø Stadilø nord for Holmsland. Denne Stilling byttede han med en Huslærerplads paa en større Gaard nær Ringkjøbing. Han var her 2 Aar og tog da hjem for at forberede sig til Optagelse paa Seminariet. 18 Aar gammel kom han paa Lyngby Seminarium ved Grenaa, hvorfra han efter 2 Aars Forløb blev dimitteret med Karakteren «udmærket duelig» (1845). Skolegjerningen fortsattes da, først 2 Aar i Varde, senere — til 1855 — i Aarhus. Virksomheden ved Borgerskolen her afbrødes ved F.s Deltagelse i Krigen; han avancerede til Kommandersergent, og Lysten vaagnede til at komme ind paa Officersskolen for at fortsætte paa den militære Løbebane. Men dette var mod Faderens Vilje, og han vendte da tilbage til sin Skole i Aarhus.

Her var det nu, at F. traf den første af de to Mænd, (Monrad) *P. J. Feischen* og Tesdorpf, der faa den afgjørende Betydning for hans Liv. (Biskop *Feischen* Monrad), den Gang Overskoledirektør, blev opmærksom paa den dygtige Lærer, der i sine Fritimer med Flid og Talent dyrkede Naturvidenskaberne. Det lykkedes *Feischen* (Monrad) at overvinde F.s Betænkeligheder ved at læse videre: hans Embede i Aarhus skulde staa aabent efter ham i 2 Aar, og der blev stillet ham i Udsigt en Lærerplads ved den under Opførelse værende Landbohøjskole. Men hvad der slog Hovedet paa Sømmet, var, at en yngre, lovende Broder skulde forlade Latinskolen i Aarhus for at studere i Kjøbenhavn. F. besluttede sig da til at følge Broderen og Monrads Opfordring, han rejste til Kjøbenhavn, hvor han 1856 tog Adgangs-examen til Polyteknisk Lærestanstalt og 1858 en partiel Examen i Matematik, Fysik, Kemi og Tegning. Strax efter ansattes han ved den s. A. aabnede Landbohøjskole som Lærer i Fysik og (Kemi) *Mathematik*

Disse Aar, Slutningen af Halvtredserne, vare ogsaa i andre Henseender bevægede Aar for F. Først ramte Sorgen ham, Broderen døde (1857), og den seje Vestjyde var ved at bukke under. Han skrev hjem: «Min Stolthed og Glæde, for hvem jeg har levet og arbejdet nu i 8 Aar, ligger bleg og kold for mig; jeg vilde gjerne arbejde 8 Gange 8 Aar til, naar jeg blot kunde faa ham igjen.» Men hans sunde Natur og hans Arbejdslyst hjalp ogsaa her, og 2 Aar efter, 12. Avg. 1859, ægtede han Hansine Christine Magdalene Claudewitz, en Datter af den kjøbenhavnske Sadelmagermester C., i hvis gamle, solide Hjem de 2 Brødre havde boet.

Som Docent i Fysik kom F. efterhaanden — dels for at klare Sygdomsfaren ved Trikiner, dels for at kunne give Raad med Hensyn til en mere økonomisk Kogning i Husholdningerne — til at

beskæftige sig med Spørgsmaal som Kogning i Hø, Kogning i Dampkokekjedler og i store indmurede Kjedler. Derved ledtes han alt i 70ernes Begyndelse til at experimentere med Brugen af Damp med lav Spænding i Mælkerierne, særlig til Opbevaring af Ostemælken, hvad der førte til Konstruktionen af «Docent F.s Dampgryde». Som Docent ledede F. ogsaa, indtil Meteorologisk Institut traadte i Virksomhed 1. April 1873, de meteorologiske Observationer paa Landbohøjskolen og paa de af Landhusholdnings-selskabet i Sommeren 1860 og senere oprettede Stationer omkring paa Landet. F.s første Forsøg tildroge sig strax en Del Opmærksomhed, og t. Ex. Dampgryden blev i faa Aar anskaffet til mange Mælkerier. Endnu var hans Navn dog kun kjendt af en snævrere Kreds, og den Virksomhed, der skulde gøre det anset langt ud over Danmarks Grænser, var ikke begyndt. Det var daværende Etatsraad Tesdorpf, der 1874 gav Stødet til den. Da Vand- og Ismælkerierne i 70ernes Begyndelse vandt Udbredelse, anmodede han F. om at anstille Forsøg over Isens Indsamling og Opbevaring, og F. blev da herved ledet ind paa den Forsøgsrække, der har faaet stor Betydning for, nær sagt, ethvert Land, i hvilket Mælkeribrug har naaet nogen Udvikling. Det var altsaa med Opbevaring af Is og Sne, at Forsøgene begyndte, men Lød kjæder sig til Lød i Forsøgsrækken, der ved F.s Død har naaet et Omfang, som ingen, heller ikke F. selv, anede ved dens Begyndelse. Efter Opbevaringen blev Isens økonomiske Anvendelse i Mælkerierne undersøgt, og der anstilledes (1876—77) sammenlignende Forsøg over langsommere og hurtigere Afkøling, Forsøg, der væsentlig have reduceret Forbruget af Mælk til hvert Pund Smør. Og da Centrifugerne kom frem, inddroges de under Forsøgene, de vigtigste Regler for deres Benyttelse fastsloges, og Sammenligninger foretoges mellem Renskumning og Smørudbytte ved de forskjellige Systemer: Centrifuge — Is — Vand — Bøtter samt Kjærning af Mælk (1878—83). Forsøgene over Kontrol af Mælk i Fællesmælkerierne førte bl. a. til, at den af F. konstruerede Kontrolcentrifuge fik en saadan Form, at den kunde benyttes i Fællesmælkerierne til Bestemmelse af Fedmen af den enkelte Leverandørs Mælk. Fra Produktionen gik Undersøgelserne over til at omfatte Forsendelsen af Smør med og uden Afkøling paa Jærnbaner og i Dampskibe. Og fra 1883—84 optoges sammenlignende Forsøg angaaende vigtige fysiologiske Spørgsmaal i stor Stil ude i Praxis — først var det Forsøg med centrifugeskummet Mælk som Foder for Kalve og Grise, dernæst

Fodringsforsøg med Svin, navnlig over Forholdet mellem Foderværdi af skummet Mælk og Valle samt mellem Korn, Mælk og Valle, fremdeles Fodringsforsøg med Malkekøer for at bestemme Roernes Foderværdi i Sammenligning med Kraftfoder, atter Forsøg med Svin angaaende Foderværdien af Korn og Oljekager og med Svin af forskellige Racer, og i 1889 og 1890 til Dels udvidede Gjentagelser baade for Svins og Køers Vedkommende. Endelig kommer hertil de i 1889 begyndte vekslede Smørudstillinger — gennem hvilke man vil søge tilvejebragt Klarhed over mange af de Forhold, der spille en saa stor Rolle med Hensyn til Smørrets Finhed og Holdbarhed — samt de omfattende Kjærningsforsøg af pasteuriseret Mælk og Fløde, støttede til bakteriologiske Undersøgelser, som paabegyndtes 1888. — Efterhaanden som de mange Forsøgsrækker kunde betragtes som afsluttede, bleve Resultaterne offentliggjorte som «Beretninger», af hvilke der ved F.s Død forelaa 30; først fremkom de i Regelen som Foredrag i Landhusholdnings-selskabet, hvorefter de bragtes i Boghandelen.

F. var skikket som faa til at lede denne store Virksomhed. Det provinsielle Særpræg traadte stærkt frem hos ham, han bevarede Hjemstavnens karakteristiske, brede, aabne Maal Livet igjennem, og Vestjydens Sejhed, Djærvhed og tørre Lune forlode ham aldrig. Med sit lyse Sind forbandt han en Vilje, der overvandt enhver Hindring. Det var, som om han fra sin første Virksomhed paa Marken og i den friske Luft medbragte et Fond for hele Livet af den jævne Mands sunde Fornuft. Han forstod i eminent Grad netop at tage fat paa det, der havde Interesse for Landmandens Virksomhed, ædruelig at begrænse Opgaverne, at stille Spørgsmaalene koncist og klart og lægge de vundne Resultater frem saaledes, at de bleve Hvermands Eje. — Hans Fremgangsmaade var i Virkeligheden ny og banebrydende, paa en hjemme som ude hidtil ukjendt Maade har han rykket Praxis og Theori, den daglige Virksomhed og Videnskaben paa Livet af hinanden: den langt overvejende Mængde af Forsøgene ere anstillede ude i Praxis, i Landmændenes Ishuse, Mælkerier og Stalde, og derfor have de ogsaa hurtig kunnet finde direkte Anvendelse i Praxis. Det er i Regelen kun de videnskabelige Undersøgelser og Bedømmelserne af Smør, Ost m. m., der ere foretagne i Kjøbenhavn. I Begyndelsen foretoges de fysiske Undersøgelser paa Landbohøjskolen og de kemiske Analyser i Professor Steins Laboratorium. Først i Finansaaret 1882—83 opførtes paa Landbohøjskolens Mark ved Roligheds-

vej (for 122000 Kr.) «den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Laboratorium for landøkonomiske Forsøg», der maa betragtes som Centralstation for det hele System af bevægelige Forsøgsstationer. F. var stadig den egentlige Leder af den hele kombinerede Forsøgsvirksomhed, og for at kunne anvende den mest mulige Tid derpaa fik han Bolig paa Laboratoriet og blev efterhaanden frigjort for sine Forpligtelser til at holde Forelæsninger over Fysik.

Ikke blot her hjemme, men ogsaa i Udlandet fulgte man F.s Forsøg med levende Interesse. Naar de danske Landbrugsblade i den ene Uge havde refereret de Fjordske Forsøgsresultater, læste man i den næstfølgende Uge Referaterne paa Norsk og Svensk, paa Tysk, Fransk og Engelsk. At Forsøgene gave talrige og store Resultater, det skyldtes naturlig først F.s klare Blik paa de praktiske Forhold, men dernæst ogsaa hans enestaaende Evne til at faa Folk til at arbejde sammen. Over Landet fik han spændt et Forsøgsnet, der omfattede Herregaaarde, Slagterier, Fælles- og Andelsmælkerier, og ved de vexlende Smørudstillinger fik han t. Ex. Smørhandlerne og Mælkerikonsulenterne til at arbejde sammen med 400 Mælkerier til gjensidig Belæren. Og ikke blot vidste han at faa hver enkelt til at udføre sin Del af Arbejdet, men han forstod ogsaa at knytte hver enkelt personlig til sig. Det at arbejde sammen med F. var ensbetydende med at komme til at holde af ham; uvilkaarlig maatte man beundre den Uegennyttighed og Djærvhed, den ligefremme Venlighed mod store og smaa, der aldrig forlod ham til Trods for, at han efterhaanden var bleven en «fin» Mand.

F. bar nemlig ikke blot Kommandørkorset (siden 1888), men han var 1883 valgt, som Professor B. S. Jørgensens Efterfølger, til Præsident i Landhusholdningsselskabet, med Lensgreve Danneskjold-Samsøe til sin ene Side og Gehejmekonferensraad Tesdorpf til sin anden. Som den af Præsidenterne, der var bosat i Hovedstaden, fik F. et meget betydeligt Arbejde at udføre med Selskabets daglige Virksomhed, de løbende Forretninger, ligesom han i de senere Aar var den, der holdt de fleste Foredrag ved Selskabets Møder.

En Saarfeber, efter en Operation for Broksskade, endte pludselig det virksomme Liv 4. Jan. 1891.

N. J. Fjord, *Bevægelige Forsøgsstationer i Danm.*, 1888. B. Bøggild, *Mælkeribruget i Danm.* S. 24. 80 ff. *Ugeskr. f. Landmænd* 1891, I, 15. *Landmandsbl.* 1891, S. 19. *Vort Landbrug* 1891, S. 33. Galschiøt, *Landbrug og Landmænd i Danm.* 1888. *Nord. Convers. Lex.*, 3. Udg. *Illustr. Tid.* 1891, S. 187.

*H. Hertel.*

— Uagtet Docent Fjord tidlig opgav sin Lærergjerning i *Folkeskolen*, vedblev han paa forskjellig Maade at staa i levende Forbindelse med denne og virke for dens Udvikling. Ved sit nære Forhold til Monrad, for hvem han gennem hele sit Liv bevarede stor Pietet, blev han 1858 Inspektør for de af Ministeriet 2 Aar før oprettede Kursus til Læreres videre Uddannelse («de Monradske Kursus») og tillige for de korte Kursus, som heraf udviklede sig, og som Aar efter Aar bleve benyttede i voxende Omfang. Ligeledes forestod han den Uddeling af Undervisningsmidler, som siden 1873 staar i Forbindelse med disse Kursus. Herved kom F. i Berøring med en stor Mængde Lærere og fik betydelig Indflydelse paa deres fyldigere Uddannelse. I 20 Aar havde F. Sæde i Skolelærer-Examenskommissionen, som oprettedes 1857; men det var ham imod, at dennes Virksomhed 10 Aar efter udvidedes til Statsseminarierne. For disse ønskede han blot en Censurkommission, der bedømte Afgangsprøven, medens Lærerne beholdt Retten til at examinere. F. traadte ogsaa i Skranken til Forsvar for Statsseminarierne under de stærke Angreb, der først i 60erne rettedes mod disse. Ved sit indgaaende Kjendskab til Forhold og Personer i Danmarks Skoleverden var han i praktiske Skolespørgsmaal en nyttig Raadgiver baade for Kultusministeriet og mange private. F. var Medlem af Frederiksberg Skolekommission 1869—86 og ledede i en Del af disse Aar som tilsynshavende ikke blot den Udvidelse af Kommunens Skolevæsen, som Frederiksbergs hurtige Tilvæxt krævede, men bragte det tillige paa væsentlige Punkter i Højde med Hovedstadens offentlige Skoler ved at gennemføre en Række Reforme, af hvilke flere ere karakteristiske for F. som Skolemand, bl. a. den frivillige Heldagsundervisning. Ogsaa paa Kjøbenhavns offentlige Skolevæsen fik F. Indflydelse som Medlem af den 1873 nedsatte Reformkommission. Ved den samme naturlige Begavelse, som paa andre Omraader af F.s Virksomhed fremkaldte saa store Resultater, blev han i Stand til som praktisk Skolemand at udrette betydeligt til den danske Folkeskoles Fremme. F. tog livlig Del i Skolemøder og ledede ofte Forhandlingerne ved disse, saaledes i en Aarrække ved Pinsemøderne i Roskilde. Han var en fortrinlig Ordstyrer og gjorde sig afholdt af Lærerne ved den Jovialitet, hvormed han færdedes imellem dem. I Udvalget for Folkeoplysnings Fremme havde F. Sæde til sin Død.

*Joakim Larsen.*

**Flamand, Ludvig Joseph**, 1800—79, Litterat, fødtes 27. Juni 1800 i Kjøbenhavn af borgerlige Forældre, kom i Boghandlerlære og optraadte tidlig som Oversætter af engelsk og tysk underholdende Litteratur. F. udgav tillige en Række historiske Skrifter, saaledes «Det oldenborgske Kongehus» (1841), «Danmarks Historie fra Christian I til Nutiden» (1848), «Slagene ved Fredericia og Isted» (1853), «Christian VII's Hof» (1854), «Frederik VI's Hof» (1855), alle ledsagede af Portrætter. Illustration af historiske Arbejder var den Gang noget nyt, og ved de smukt udførte Lithografier samt de indsamlede Oplysninger vandt F.s Bøger, uagtet Forfatterens overfladiske og upaalidelige Kundskaber, en ikke ringe Udbredelse og tilfredsstillende ogsaa et vist Savn: F. døde 9. Marts 1879; han blev gift 1825 med Johanne Cecilie Hansen († 4. Marts 1874).

Erslew, Forf. Lex.

*Johannes C. H. R. Steenstrup.*

**Fleischer, Adolf Frederik Hilarius**, f. 1816, katolsk-apostolsk Tilsynsmand, er Søn af Overlærer ved Aarhus Kathedralskole Edv. Christie F. og Rachel Magdalene f. Ache. Han blev født i Aarhus 12. Juni 1816 og 1836 dimitteret til Universitetet. Aaret efter tog han 2. Examen, og derpaa studerede han Theologi, men Sygdom tvang ham til at opgive Studeringerne uden at have underkastet sig Embedsexamen. 1843 blev han Adjunkt paa Herlufsholm, men da han 1849 havde giftet sig, fik han sin Afsked fra 1. Maj 1850; dog vedblev han endnu et Aars Tid at være knyttet til Herlufsholm som Timelærer, især i Mathematik. Efter sin Afskedigelse som Adjunkt tog han Bolig i Næstved, hvor han var sysselsat dels med Undervisning, dels — efter 1850 at have taget Landmaalerexamen — med Landmaaling. 1852 rejste han til Neapel for at hæve en stor Arv, der var tilfalden ham efter en Farbroder, og da han var kommen hjem, nedsatte han sig i Hillerød som Landmaaler. Efter nogen Tids Forløb købte han Nybogaard ved Helsingør, og som Ejer af den blev han 1854 valgt til Folketingsmand for Svendborg Amts 4. Valgkreds. I de nærmest følgende Aar lærte han den irvingianske Forfatter Charles Böhms Skrifter at kjende, og for at træde i Forbindelse med de saakaldte katolsk-apostolske Menigheder gjorde han 1858 en Rejse til Berlin. Efter helt at have sluttet sig til den nye Profetis Tilhængere blev han 1861 ordineret til Forstander for den samtidig oprettede katolsk-apostolske Menighed i Kjøbenhavn, og senere blev han Tilsynsmand for de mindre katolsk-apostolske Menigheder, der vare dannede paa Sjælland, Fyn, Laaland

og Bornholm. 1863 søgte han ved et Skrift om «Christi Tilkommelse og de forudgaaende Tegn» at vække Opmærksomhed for sin ejendommelige kirkelige Opfattelse. Hans første Hustru, Charlotte Emilie f. Dorscheus, døde 1867; 1869 giftede han sig igjen med Henriette Vilhelmine Dorscheus, f. Lithin († 1871).

Erslew, Forf. Lex. F. Barfod, Dansk Rigsdagskal. S. 278. H. B. Melchior, Hist. Efterretn. om Herlufsholms Stifte'se, ved Leth, S. 298. 417. *Fr. Nielsen.*

**Fleischer, Christian, 1713—68**, Deputeret i Søetaten, Forfatter, var Søn af Kapitajn ved Marineerne Herman Reinhold F. († 1712) og dennes anden Hustru, Nille f. Winecke († 1770). Faderløs fra Fødselen opvoxede han i meget trange Kaar. Som Student laa han paa Valkendorfs Kollegium 1730—33. Han var derefter Huslærer for den unge Grev Ulrik Adolf Danneskjold-Samsøe (IV, 196), og Forbindelsen med det Danneskjoldske Hus blev afgjørende for hele hans Fremtid. 1742 blev han Admiralitetssekretær, 1743 Sekretær paa den under Grev Danneskjold udrustede Flaade, 1748 Overavditør i Søetaten, 1754 Deputeret i det kombinerede Admiralitets- og Generalkommissariats-Kollegium (han var den eneste borgerlige i Kollegiet), 1763 tillagt Etatsraads Karakter, 1767 virkelig Etatsraad og Deputeret i Søetatens Generalkommissariat. Han døde ugift 21. Marts 1768 i sit 56. Aar. — Det var 26 betydningsfulde Aar i den danske Flaades Administration, i hvilke F. ved sin Dygtighed og sin ubestikkelige, retskafne Vandel stadig vidste at hævde sin Plads under alle Omskiftelser. Som Flaadens Overavditør deltog han væsentlig i det store Lovgivningsarbejde, som fandt sin Afslutning ved Søkrigsartikelsbrevet af 28. Jan. 1752 og Krigsartikelsbrevet for Landtjenesten i Søetaten af 29. Juli 1756, det første med 979, det sidste med 782 Paragrafer. Straffebestemmelserne deri forekomme vel den nærværende Slægt barbariske — Side efter Side kommer igjen den berømmelige gamle «Holmens Ret», 3 × 27 Slag Kat selv for forholdsvis mindre Forseelser —, men Tidsforholdene krævede Strænghed. F. fik Eneret i 20 Aar paa Udgivelsen i Trykken af disse Lovarbejder. Men F. havde ogsaa Interesser ud over sin Embedsstilling. Han studerede flittig Sprog og Skjønlitteratur. I de saakaldte «Sorøske Samlinger» (1765), som han udgav sammen med Gerstenberg og Kleen, findes af ham bl. a. «Forsøg til Sprogets Forbedring i Henseende til enstydige og ubestemte Ord». Han er den første, som har brugt Benævnelsen «enstydig»; men det uheldige i Forsøget er i øvrigt oftere paavist

af Kritikken. Hans Bedømmelser sammesteds af flere af Jomfru Biehls Arbejder høre ogsaa nærmest under det sprogkritiske. Ogsaa i «Schleswiger Litteraturbriefe» (1766—67) havde han Andel. Men tillige fortjener at fremhæves hans levende Interesse for Naturhistorien. Han nævnes blandt Tilhørerne ved Brünnichs Forelæsninger over Insektlæren m. m. 1762 paa Elers' Kollegium, og han blev fra den Tid en trofast Ven af Brünnich. Da F. besad en særdeles talrig Samling af nordiske Fugle, udgav Brünnich en Beskrivelse af dem i sin «Ornithologia borealis» (1764), og Listen over danske Fugle i «Danske Atlas» I, 616 støtter sig ligeledes væsentlig paa F.s Samling. Denne kom efter hans Bestemmelse ved hans Død til England.

Garde, Efterr. om den danske og norske Søemagt, III og IV. Goscñ, Danmarks zoolog. Lit. II, 330. 335 f. P. Döring, Der nordische Dichterkreis u. die Schleswiger Litteraturbriefe, 1880, S. 37 f. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

**Fleischer, Esaias**, o. 1586—1663, Apotheker, af en schlesisk Slægt, indvandrede til Danmark i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede og nedsatte sig i Kjøbenhavn, hvor han nævnes som Apotheker allerede 1613. 1619 fik han Tilladelse til at oprette et Apothek i Bergen, men om denne Tilladelse blev benyttet, er tvivlsomt, siden han allerede næste Aar beskikkedes til at være en af de 2 Apothekere, som Kjøbenhavn maatte have. Fra 1633 (udnævnt 1636) til 1639 var han tillige Hofapotheker. Han var en vel anset Mand, der hørte til Hovedstadens Patriciat, og han var en velhavende Mand, som foruden sit Apothek (det nuværende Løveapothek) havde flere Ejendomme i Byen; men han synes ogsaa at have taget sig sine Varer godt betalt. 1653 havde han over 10000 Rdl. til gode hos Kongen. Han døde 13. Jan. 1663 i sit 77. Aar og efterlod som Enke sin anden Hustru, Maren Hansdatter († 25. Jan. 1675), Datter af Borgmester Hans Pedersen i Slangerup og Søster til den bekjendte kjøbenhavnske Borgmester Hans Nansens Hustru. Af deres Børn nævnes Sønnen Esaias i det følgende; en yngre Søn, Gregorius, overtog Apotheket, i det Privilegiet 1650 var blevet gjort arveligt.

Hist. Tidsskr. 3. R. I, 248 ff. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen I, 428. *C. F. Bricka.*

**Fleischer, Esaias**, 1633—97, Præst, var født i Kjøbenhavn 25. Okt. 1633. Han var en Søn af den foregaaende. Efter, siden 1648, at have besøgt Sorø Skole og Akademi blev E. F. tillige med



sin Broder Johan i Nov. 1652 immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet. Begge Brødrene tillige med en Ven fra Sorø, Troels Knoff, kom under deres theologiske Studier i Forbindelse med Sværmeren Niels Svendsen Chronich (s. III, 585), hvis store Alvor og mystisk-idealistiske Retning gjorde et dybt Indtryk særlig paa E. F., der besad et fyrigt og energisk Sind, og som nu i sin Læremesters Aand og betegnende sig selv som Guds Sendebud tog sig for at gennemhegle Kjøbenhavns Præster, fordi de formentlig ikke gjorde deres Skyldighed. Dette var imidlertid nær kommet ham dyrt til at staa, thi paa Regeringens Foranstaltning blev der anlagt Sag imod ham for Konsistorium, hvor han (1655) blev dømt til at have sine akademiske Rettigheder fortabte. Den eneste Maade, hvorpaa han kunde tænke at vinde dem tilbage, var ved længere Tids flittige Studier i Udlandet. 1656 begav han sig derfor til Rostock, senere til Strasburg, Leiden og Oxford. Alle Vegne var det de mest ansete Theologer og dygtigste Sprogmand, han søgte at komme i Forbindelse med. I Oxford blev han i 3<sup>1</sup>/<sub>2</sub> Aar, særlig sysselsat med kirkehistoriske Studier under Barlows Vejledning. Siden færdedes han i Frankrig og Italien (et Stykke af hans «Iter Romanum» er endnu bevaret i Haandskrift), hvor han stiftede Bekjendtskab med flere af Tidens berømteste Lærere og Videnskabsmænd.

Endelig kom han over Tyskland hjem 1664. Nu havde Dommen om ham ganske forandret sig. Hans Ungdomssværmeri blev ikke mere fremdraget. Beslægtet med en saa indflydelsesrig Mand som Hans Nansen, «der var ham som en kjødelig Fader», var der intet til Hinder for hans Forfremmelse. Efter 1665 at have taget Magistergraden blev han s. A. Sognepræst ved Helligaandskirken i Kjøbenhavn. Dette Embede forestod han med megen Troskab og Dygtighed. Det blev hans Lod at ledsage Griffenfeld til Retterstedet, vistnok fordi denne selv havde begjæret ham. En vis djærv Sandhedskjærlighed synes at have været F. egen, og den stak mærkelig af mod den i Tiden raadende servile Tone. J. Bircherod fortæller i sin Dagbog i Anledning af Takkefesten for Fredslutningen med Sverige 1679: «Ved denne Lejlighed kom Sognepræsten ved Helliggejstes Kirke, Mag. E. F., i temmelig Ulejlighed, fordi han som en passioneret Patriot gav i ovenmeldte Taksigelse hel lydelig sin og fleres Ufornøjelse til Kjende over Krigens slette Udgang paa vor Side paa Grund af de okkuperede Stæders Restitution etc., i det han kaldte den nys afsluttede Fred en skiden og skammelig Fred, med mere deslige. Hvorudover han af Bispen, Dr. Bagger,

i Følge kgl. Befaling blev suspenderet fra sit Embede. Og sprang der siden gode Penge for ham til dem, der talte hans Sag i Lave.»

1667 havde F. ægtet Ellen, Datter af Raadmand Jacob Andersen Riber i Kjøbenhavn. Hun døde 1684. Efter flere Aars Svagelighed bortkaldtes han selv 5. Febr. 1697. Han havde ønsket den siden bekjendte Morten Reenberg til sin Medhjælper og Efterfølger; men det blev ham afslaaet. Af Skrifter har han kun udgivet en Ligtale over Hans Nansen. Han skal have udarbejdet adskilligt i Kirkehistorien; men det kom ikke for Lyset og er nu tabt.

Programma funebre. Pontoppidan, Annales eccles. Dan. IV, 718. Kirkehist. Saml. 3. R. III. H. F. Rørdam.

**Fleischer, Esaias, 1732—1804**, Amtmand, Landøkonom, naturhistorisk Forfatter, var født 19. Febr. 1732 i Egeslevmagle paa Sjælland, hvor hans Fader, Hans F. († 1753), en Sønesøn af den foregaaende, var Præst. Hans Moder var <sup>Kathrine</sup> (Anna) Marie f. Hoff. Efter at han havde gaaet i Roskilde Skole blev han 1749 dimitteret til Universitetet. Samme Aar tog han imod en Ansættelse som Vicehører ved den Skole, hvorfra han nylig var bleven Student, kastede sig over østerlandske Sprog, og med den Jærnfid, der udmærkede ham hele Livet igjennem, formaaede han tillige ved Siden deraf at fuldende et theologisk Examensstudium, saa han kunde blive Kandidat 1751. Det følgende Aar blev han udnævnt til virkelig Hører i Roskilde. Han levede her i 13 Aar i smaa Kaar, søgte en Mangfoldighed af Præstekald, uden at kunne opnaa noget af dem, og blev efterhaanden led og kjed af Skolegjerningen. Imidlertid havde han giftet sig (1759) med en Datter af Præst Anders Hald († 1725), hvad der ikke var til Forbedring for hans Kaar. Men han var utrættelig i at arbejde. Snart studerede han Kirkehistorie, og han fuldendte endog et Skrift i 3 Bind om Pavedømmet, som han fik udgivet (1757—60), snart studerede han Jura; men dette hindrede ham ikke i samtidig at blive en virksom, praktisk Landmand. Han gav sig til selv at opdyrke en lille Jordlod, hvis Indtægter vare en Del af hans Hørerløn, forpagtede mere Jord til, og han var ikke bange for at tage fat med paa Tærskplejlen eller paa Ploven. Med den Iver efter at udvide sine Kundskaber i forskjellige Retninger, der var saa betegnende for ham, kastede han sig ogsaa over Landbrugets Theori og læste alt, hvad han kunde overkomme af Skrifter derom.

Omsider kom Tiden for ham til at svinge sig i Vejret. Det

lykkedes ham i Aaret 1764 at købe et Regimentskvartermesterembede ved det sjællandske Dragonregiment i Næstved, og foruden at han her fandt en Virksomhed, der tiltalte ham ulige mere end at terpe Lektier med Disciplene i Roskilde, kom han derved ogsaa i Forbindelse med den senere bekjendte General Eickstedt, der var Chef for Regimentet. Sammen med ham tog han Bolig i Kjøbenhavn, da de sjællandske Dragoner i Aaret 1771 bleve flyttede her hen, og i den stærkt bevægede Tid, der gik nærmest forud for Struensees Fald, lagde han sin Iver for Kongehuset saa stærkt for Dagen, at han i høj Grad blev grata persona hos dem, der vandt Magten efter 17. Jan. 1772. Han gjaldt stedse senere som Guldbergs og Arveprinsens fuldtro Mand. Derfor steg han ogsaa med dem og faldt med dem.

Det var et Vidnesbyrd om Regeringens Tillid til ham, at han snart efter Januarbegivenhederne blev sendt til det vordingborgske Distrikt for at undersøge Udvisningen i Skovene der. Uheldigvis bragte dette ham i en heftig Pennesfejde med Inspektøren der, Torkel Baden. Baade personlig Ophidselse og en stærk Forskjel i Opfattelsen af Landboforholdene forbitrede denne Strid. Efter at han havde taget sin Afsked fra Regimentet, blev han 2 Aar senere (1774) ansat som Inspektør paa Arveprinsens Gods Jægerspris, og den store Virksomhed, han udfoldede der, vakte saa stærkt Arveprinsens og Guldbergs Bifald, at Regeringen 1779 brugte ham til at faa undersøgt Skovforholdene paa Sorø Gods. Han blev ogsaa udnævnt til Overforstinspektør her (Jan. 1780), og Aaret efter fik han Stillingen som Amtmand i Korsør og Antvorskov Amter. Imidlertid var han ligeledes avanceret, hvad Titler angaar. Han fik Justitsraads Titel 1773, blev virkelig Justitsraad 1776, Etatsraad 1779, og omtrent samtidig med at han fik Amtmandspladsen, blev han gjort til Konferensraad.

Intet Embede kunde være mere efter hans Hoved end et Amtmandskab. Hans Interesse for Landboforholdene og forskellige praktiske Livsforhold kunde ret finde en Tilfredsstillelse der. Saa meget haardere var det for ham, da han allerede 17. Avg. 1785 blev afskediget. Det var ikke Plaster nok paa Saaret, at han beholdt sin fulde Gage, thi den 53aarige, arbejdskraftige Mand følte Afskedigelsen som en Krænkelser. Regeringen berøvede sig herved utvivlsomt en dygtig Embedsmand, og al Sandsynlighed er for, at han blev fjærnet, fordi han, den Guldbergske Styrelses tro Mand, ikke var vel set af dem, der ved Regeringsforandringen 1784 kom

til Roret, særlig ikke af Christian Ditlev Reventlow. Han var oven i Kjøbet som Amtmand tørnet stærkt sammen med Generalvejkommissionen, hvori Reventlow foruden en af Statsraadets Medlemmer, General Huth, havde Sæde. En vis Irritabilitet hos F., der ved flere Lejligheder viste sig, har sikkert bragt ham i Ry for at være vanskelig at arbejde sammen med. Hvor dybt krænket han følte sig, viste han ved snart efter (1785) at udgive sin «Liv- og Levnedbeskrivelse», der aabenbart skulde være en Appel til Publikum over for det Fjendskab, han mente med urette at være bleven Gjenstand for.

F.s praktiske Virksomhed var fra nu af indskrænket til som en Slags Direktør at styre Førslev med tilliggende Gods for Familien Plessen. Han havde imidlertid skrevet om Landbrug og Havevæsen, saaledes et Skrift i en halvt rhetorisk Stil: «Om et Lands Lyksalighed, i hvilket Agerdyrkning og Landvæsenet blomstrer», som han udgav i Anledning af Arveprinsens Fødselsdag 11. Okt. 1778, og, hvad der var vigtigere, en «Agerdyrknings-Katekismus» (1780, 2. Opl. 1794). Særlig dette sidste Skrift gav mange nyttige Oplysninger og vakte en ikke ringe Opsigt. Det blev baade belønnet af Landhusholdningsselskabet med dets største Guldmedaille og oversat paa Svensk. I Forening med et Skrift, han udgav, «Forsøg til en Undervisning i det danske og norske Skovvæsen» (1779), bevirkede det hans Optagelse i flere udenlandske Selskaber. Efter den theoretiske Uddannelse, F. havde vundet, og det Kjendskab til Landboforholdene, som han i sine forskjellige Livsstillinger havde opnaaet, var det naturligt, at han tog Del i den varme Kamp om Landboreformerne, der udbrød her hjemme i de nærmeste Aar efter 1784. Ikke mindre forstaaeligt er det, at han med sin store Selvfølelse og sit meget pirrelige Temperament virkede med til at give Striden det lidenskabelige Præg, den fik. Ingen kunde let have et mørkere Blik paa Landboforholdene og dermed ogsaa paa Bøndernes økonomiske Stilling end han. Men han var dog en af de hidsigste, ligesom han var en af de dygtigste Modstandere, som Forsvarerne for Landboreformerne fik at kæmpe med. Forbitrelsen over Afskedigelsen fra Amtmandspladsen virkede rimeligvis med til at tirre ham. De vigtigste Skrifter, hvori han udtalte sine Meninger, vare «Breve angaaende den danske Proprietær og Bonde, med patriotisk Frihed skrevne af Fædrelandets sande Ven» (1786) med et «Anhang», der udkom samme Aar, og «Tanker til nøjere Eftertanke om vor danske Bondesag i Anledning af Førslev Gods Administration osv.»

(1787). Medens F. var enig med Reformforkæmperne i, at Tilstanden var slet, mente han, at større Frihed for Bønderne kun vilde føre til deres fuldstændige Undergang, og at det vilde være en grov Retskrænkelse at gjøre Indskrænkning i den Myndighed, Proprietærene havde over Bønderne. Der var efter hans Mening ingen anden Vej at gaa for at forbedre Forholdene end at hjælpe baade Proprietærer og Bønder ved Nedsættelse af Skatterne og at formindske det trykkende Vejarbejde, der unægtelig i visse Dele af Landet var en sand Plage; endelig burde ogsaa Skolevæsenet forbedres. Tvang fra Proprietærernes Side imod Bønderne var efter hans Mening nødvendig, hvis der skulde komme noget ud af disses Arbejde; men naar først ved de af ham foreslaaede Forandringer Velstand og Oplysning vare bragte til Veje, vilde de nødvendige Reformer komme af sig selv. Ogsaa paastod han, at hvis man vilde løse de Baand, der knyttede Bonden til Herremanden, maatte man give denne en vis Ret til at sammenlægge mindre Fæstegaarde og ligeledes Ret til at udvise fra Godset «de svage, Krøblinger og uduelige, som ingen Sted vidste at gaa hen».

Den haardnakkede Kamp, F. her havde ført imod Landbo-reformerne, gjorde det umuligt for ham nogen Sinde igjen at komme i Statstjenesten. Sit ufrivillige Otium brugte han imidlertid paa en nyttig Maade ved at ofre Naturhistorien sin Tid og sine Kræfter. Samtidig forsøgte han sig ogsaa som religiøs Forfatter ved at udgive Skriftet «Jesu Christi Religions Sandhed» (1798—99). Han døde i Slagelse 6. Jan. 1804. Hans Ægteskab med Anna Sophie f. Hald var barnløst.

E. Fleischers Liv og Levnets-Beskr., 1785. Nyerup, Lit. Lex. Wegener, Abrahamstrup. E. Holm.

— E. Fleischer var en meget alsidig Forfatter. Foruden historisk og forstlig litterær Virksomhed har han ydet omfangsrige Arbejder paa den rene og den anvendte *Naturhistories* Omraade. Hans Hovedværk: «Forsøg til en Naturhistorie» udkom i 1786—1804 i 10 Dele, hver med sin specielle Titel. 1. Del giver en Kosmogoni, de følgende handle om Luften, Vandet, Stenriget, 6. om Planteriget, 7.—9. om Dyreriget; 10. Del, der bestaar af 4 voluminøse Bind, er et vidtløftigt anthropologisk Arbejde. F.s «store Naturhistorie» blev i sin Tid meget læst og benyttet; den har bidraget ikke lidet til Udbredelsen af den Tids Opfattelse af naturhistoriske Forhold blandt hans samtidige, ligesom hver af Delene, efterhaanden som de ud-

kom, blev udførlig anmeldt i den periodiske Presse. Man sporer dog ikke i dette omfattende Værk, der udgjør o. 16000 Pagina, at F. var selvstændig Naturhistoriker, hvorimod det røber en meget omfattende Læsning. Han maa som naturhistorisk Forfatter nærmest anses for en dygtig Kompilator, og visse Dele af det omhandlede Værk ere i det væsentlige et Uddrag af Buffons Arbejder, dog med en Mængde Tilføjelser efter omhyggelig angivne Kilder. R. Nyerup, som har skrevet Fortalen til sidste Bind, der udkom efter Forfatterens Død, siger om dette Værk, at det i Henseende til Omfang og almen Interesse ikke har sin Lige i vort Fædrelands Litteratur, men at hans religiøse Fordomme stundum hindrede ham i at se Tingen fra det rigtige Synspunkt; han kalder F. med rette en «dansk Plinius»; de havde Flid og Kundskabsmasse fælles, de benyttede en Mængde andre Forfattere, men de vare alt for vidtløftige i deres Fremstilling. — F.s store Flid har ogsaa strakt sig til Behandling af Naturvidenskabens praktiske Anvendelser; han affattede saaledes i 1777 en «Udførlig Afhandling om Bier», i 1780 en af Landhusholdningsselskabet udgiven «Agerdyrknings-Katekismus» og i 1782 en større «Dansk Havebog», om hvis Indhold han i Fortalen siger, at han har prøvet selv, hvad han har skrevet.

*E. Rostrup.*

— E. Fleischer udgav 1779 sit «Forsøg til en Undervisning i det danske og norske Skovvæsen», indtil nu den eneste samlede udførlige Fremstilling af *Skovbrugslæren*, der er fremkommet her i Landet. Bogen er kun i ringe Grad et Førstehaandsarbejde og vidner om, at F. havde mere Kjendskab til Litteraturen end til det praktiske Skovbrug og Skovnaturen. Men han har forstaaet at lægge Stoffet godt til rette for Læseren, og skjønt den livlige Udvikling, der omkring Aar 1800 foregik paa de fleste forstlige Omraader, snart maatte forringe Skriftets Værdi, bliver det dog endnu i vore Dage læst og benyttet.

A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

*A. Oppermann.*

**Fleischer, Hans Astrup, 1785—1847, Borgmester.** F., Søn af Proprietær Herman Reinhold F. og Marie Finde f. Astrup, blev født 27. Maj 1785 paa Lekvegaard i Voss Præstegjæld, Bergens Stift. Han dimitteredes 1802 fra Metropolitanskolen i Kjøbenhavn og tog 1807 juridisk Embedsexamen. 1810 udnævntes F. til Avditor i Hæren og blev 1816 Overavditor. 2 Aar efter ansattes han som

Byfoged og Borgmester i Aarhus, hvilken Stilling han beklædte indtil sin Død, 31. Maj 1847. 1820 fik han Titelen Justitsraad. F. havde som Repræsentant for Kjøbstædernes Valgdistrikt Sæde i de jyske Stænders 1. Session 1836—41 og blev gjenvalgt ved dennes Udløb. Han hyldede liberale Anskuelse og spillede en temmelig fremtrædende Rolle. Hans Hustru var C. C. Amalie f. Schiern.

*A. Thorsøe.*

**Fleischer, Herman Reinhold Frederik**, f. 1828, Justitiarius. Han er en Søn af ovfr. nævnte Borgmester Hans Astrup F., fødtes 31. Jan. 1828 i Aarhus, blev 1846 Student fra denne Bys lærde Skole og 1853 juridisk Kandidat, var derefter i 3 Fjerdingaar Fuldmægtig hos Byfogden og Politimesteren i Helsingør, blev 1854 Volontær i Justitsministeriet, 1857 Kancellist og 1863 Fuldmægtig sammesteds, udnævntes 1864 til Byfoged og Politimester i Helsingør, blev 1870 tillige By- og Raadstueskriver sammesteds, overtog 1880 Stillingen som Formand (Justitiarius) i Sø- og Handelsretten i Kjøbenhavn, blev 1888 tillige ekstraordinær Assessor i Højesteret og udnævntes 1891 til Justitiarius i Landsover- samt Hof- og Stadsretten. 1863 fik han Titel af Kancellisekretær, 1864 af Kancelliraad. 31. Okt. 1866 ægtede han Fanny Ivarine Wiibroe (f. 26. Okt. 1845), en Datter af Bryggeriejer i Helsingør, Agent Carl W. og Christine Wilhelmine Magdalene f. Klentz.

*G. Kringelbach.*

**Fleischer, Rasmus**, 1744—1804, Præst, var yngre Broder til ovenanførte Amtmand Esaias F. († 1804) og blev født i Egeslevmagle i <sup>Febr.</sup> 1744. Han deponerede fra Roskilde Skole 1761, blev 1765 Alumn paa Borchs Kollegium, tog 1766 Attestats og 1768 Magistergraden. Som Dekan paa Kommunitetet udsendte han et Par Lejlighedsskrifter om de akademiske Examinere. Til den under Mærket «Philomusus» 1771 udkomne Piece om Universitetets Stiftelser og Stipendier med stræng Kritik af disses Bestyrelse blev han almindelig nævnt som Forfatter; men da det trak op til et Uvejr mod den unavngivne Forfatter, og F. paa den Tid var begyndt at søge Præsteembede, indrykkede han i «Adresseavisen» en Erklæring, hvorved han fralagde sig al Andel i Skriftet. Endelig opnaaede han gejstligt Embede, i det han 1773 fik Skibtvæt Sognekald i Christiania Stift. 9 Aar efter (1782) blev han Sognepræst i Kalundborg. Ved den store Doktorpromotion 1790 i Anledning af Kronprinsens Formæling erhvervede han den theologiske Doktorgrad. Ofte søgte han Forflyttelse fra Kalundborg, og Byens og Omegnens

Misstemning mod ham kunde ogsaa gjøre en saadan i høj Grad ønskelig; men først 1799 opnaede han at blive kaldet til Ballerup ved Kjøbenhavn, og her døde han 6. Maj 1804. — F. besad mange Kundskaber, men frugtbargjorde disse mere ved at kritisere andres Arbejder end ved selv at producere. Filologi var hans Yndlingsfag. I det i øvrigt ikke meget ansete Tidsskrift «Kritik og Antikritik», væsentlig fremkaldt som Opposition mod «Lærde Efterretninger», var han en af de flittigste Medarbejdere. Ogsaa i Tidens kirkelige Fejder deltog han. Biskop Balle paakaldte hans Hjælp mod Vantroen, og F. fulgte Opfordringen. Senere kom han dog ogsaa i Konflikt med Biskoppen selv i Anledning af dennes «Magasin for den nyere Kirkehistorie». Striden bredte sig og naaede sit Højdepunkt ved en offentlig Skriftvexel mellem F. og Nabopræsten J. A. Monrad i Refsnæs, i hvilken det fra begge Parter regnede ned med de plumpeste Skjældsord. Medens F. var Sognepræst i Kalundborg, var H. G. Clausen, den senere Stiftsprovst, et Aars Tid resid. Kapellan sammesteds; men Forholdet til Kapellanen var ogsaa meget spændt. Som Prædikant nød F. kun ringe Anseelse. Han var gift med Anna Sophie f. Høhling († 13. Juni 1816, 70 Aar gammel).

Kalundborg Avis 1860, Nr. 45. Hundrup, Doctores theol. S. 64 f. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 673. Nyerup, Lit Lex.

*A. Jantzen.*

Flemløse, Peder Jacobsen, o. 1554—1599, Læge, Astronom, født i Flemløse i Fyn, studerede i sin Ungdom Medicin, kom til Tyge Brahe paa Hven, hvor hans første Observationer ere fra 1578. Frederik II gav ham Aaret efter Løfte om det første ledige Kanonikat ved Roskilde Domkirke, mod at han skulde lade sig bruge af T. Brahe «in studiis mathematicis». Af T. Brahe var han meget afholdt, og denne benyttede ham saaledes til en Sendelse til Landgreve Vilhelm i Kassel. Landgreven havde observeret Kometen af 1585 og ønskede i Anledning af disse Observationer og nogle andre astronomiske Spørgsmaal at høre T. Brahes Mening. T. Brahe sendte da P. F. med de ønskede Oplysninger og skrev i sit Brev, at F. var fuldstændig indviet i hans astronomiske og kemiske Sager og derfor vilde kunne give enhver Forklaring, der maatte ønskes. Under sit Ophold paa Hven forfattede F. efter T. Brahes Befaling «En elementisk og jordisk Astrologia» (1591) med en Fortale af Longomontanus, en for den Tid særdeles god Samling Vejrregler. (Senere Udg. 1644, 1745, 1865.) Efter at have været over 10 Aar paa Hven blev han Læge hos Statholderen i Norge Axel Gylden-



stjerne, indtil han 1590 fik det lovede Kanonikat. Han opholdt sig senere nogle Aar i Kjøbenhavn for sine Studiers Skyld og vilde rejse til Basel for at tage Doktorgraden i Medicin der, da han pludselig døde 1599. — 1574 havde han udgivet «*Ecloga de eclipsi solari anno 1574 futura*».

F. R. Friis' Fortale til P. J. F.s Elementiske og jordiske Astrologie, 1865.  
*Aug. Svedstrup.*

Flemmer, Eduard, 1824—83, arkæologisk Forfatter, en Søn af ndfr. nævnte Hans Morten F., blev født i Kjøbenhavn 17. Maj 1824. F. blev Student fra Frederiksborg Skole 1842, filologisk Kandidat 1851, Adjunkt i Roskilde 1852, Overlærer sammesteds 1862, afskediget 1877. Han var en flittig Lærer, men hans Interesse drejede sig dog navnlig om Oldtidslevninger i Italien, hvorover han holdt en Række Foredrag, belyste ved talrige, til Dels af ham selv omhyggelig udførte Tegninger, samt om Skyttesagen, for hvilken han virkede med utrættelig Iver. Blandt de Skrifter, han har udgivet, bør nævnes: «*Folkelige Foredrag, 1. Samling, Skildringer fra Italien*» (1866). Efter at han havde taget sin Afsked, levede han i Kjøbenhavn; men nedtrykt af Sorger og Skuffelser hensank han i en aandelig og legemlig svækket Tilstand og døde 14. Dec. 1883. 1854 havde han ægtet Anna Maria Bolette Sophie Hertz (f. 1834), Datter af Konsistorialraad Hans Peter Boye H.

Erslew, Forf. Lex.

*S. B. Thrige.*

Flemmer, Hans Morten, 1797—1864, Rektor, blev født 26. Nov. 1797 i Vester Egede, hvor hans Fader, Carl Gustav F., var Præst; hans Moder var Sara Martine f. Hammer. Han blev Student fra Horsens Skole 1815, tog 1819 theologisk, 1823 filologisk Embedsexamen, var 1821—26 Lærer ved Borgerdydskolen paa Christianshavn, blev 1826 Overlærer i Slagelse, 1830 Rektor i Randers, 1836 i Frederiksborg, 1851 Etatsraad, tog sin Afsked 1864 og døde kort efter, 22. April s. A. F. var en helstøbt Skolemand. Da han i sit 33. Aar blev kaldet til Rektor i Randers, saa den kraftige og energiske Mand, at her trængtes til en hel Omstøbning: de fleste Lærerpladser bleve besatte med nye og yngre Kræfter, og nyt Liv gjennemstrømmede Skolen. I Frederiksborg tog han fat paa lignende Maade. F. var endnu i sine ældre Aar en smuk Mand med regelmæssige Ansigtstræk, brune Øjne, sorte Øjenbryn til de graa Haar. Hans Fremtræden bar Præg af Strænghed, maaske endog Barskhed; men han kunde godt lade Humor og spøgefulde Indfald

krydre sin Tale, endog i Undervisningstimerne, og mange af hans tidligere Disciple, særlig de, som han yndede, mindes ham med Taknemmelighed. Hans Hus var gjæstfrit og besøgtes jævnlig af Skolens Lærere, med hvilke han stod paa den bedste Fod. F. forsømte aldrig at bevæge sig i den frie Natur, han var en udmærket Fodgænger, og en Fodtur fra Frederiksborg til Kjøbenhavn og tilbage samme Dag, efter at have udrettet sine Ærender i Hovedstaden, var ingen Besværlighed for ham. Da Frederik VII boede paa Frederiksborg Slot, blev han en hyppig Gjæst paa Slottet, meget skattet af sin Konge, der i ham saa en trofast hengiven Ven, der aldrig misbrugte hans Naade og Fortrolighed. 1823 havde han ægtet Inger Margrethe Lund, f. 1797 (Datter af Bogholder Jørgen Christensen L.), som endnu lever aandsfrisk i sin høje Alder. Blandt hans Skrifter bør nævnes hans Doktordisputats: «De itineribus et rebus gestis Hadriani imperatoris secundum numerorum et inscriptionum testimonia» (1836).

Hundrup, Lærerstanden ved Slagelse lærde Skole, 1861. Erslew, Forf. Lex.  
S. B. Thrige.

Flensborg, Carl Julius, 1804—52, Officer, er født i Kjøbenhavn 2. Juli 1804 og Søn af daværende Premierlieutenant i Flaaden, senere Kontreadmiral, Christian Peter F. (f. 1772 † 1838) og Cathrine Marie Alexandrine f. d'Origny (f. 1776 † 1855). Han begyndte sin militære Løbebane som Kadet i Artilleriinstituttet, blev Stykjunker 1819, Sekondlieutenant i Artillerikorpsset 1822 (med Anciennitet fra 1820) og Premierlieutenant 1832. 2 Aar i Forvejen var han indtraadt som Elev paa Højskolen og afgik her fra efter en fortrinlig Examen blandt det første Hold Generalstabsaspiranter 1834 som Adjoint i Generalkvartermesterstaben, hvor han 1839 blev Kapitajn og Divisionskvartermester. 25. Nov. 1836 havde han ægtet Hermanne Nicoline Birgitte Trock, f. 24. Nov. 1806, en Datter af Kapitajn i asiatisk Kompagnis Tjeneste Peter Hermann Gottlieb T. og Nicoline Jensine f. Schultz.

1843 blev F. ansat i Bureauet for Armeens Kommandosager som Medhjælper for Generaladjudanten, og ved Krigsministeriets Oprettelse i Marts 1848 udnævntes han, hvem der 1846 var reserveret Anciennitet som Major i Generalstaben, til Chef for Ministeriets 1. Afdeling, senere kaldet Direktionen for Armeens Personel. Denne under de nye Forhold og den begyndende Krig højst brydsomme Post bestyrede han med stor Samvittighedsfuldhed og Duelighed, og Æren for den Orden, der i Løbet af det første Krigsjaar

bragtes til Veje i den militære Administration, tilkom i ikke ringe Grad ham. Aerkjendende udtaler ogsaa Tscherning: «Jeg fandt i F. en dygtig og villig Hjælper». I Slutningen af Aaret forfremmedes han til Oberstlieutenant. Ved Hærens Mobilisering det følgende Aar indtraadte han i aktiv Tjeneste som Stabschef ved Flankekorpset under General F. R. H. Bülow (III, 284), og i April Maaned, da denne hans kjække Chef blev udnævnt til Overgeneral i Steden for General Krogh, afløste han selv Oberstlieutenant Læssøe som Hærens Stabschef, hvilken Stilling han derpaa beklædte Resten af Felttoget ligesom under hele Felttoget 1850. Det var en egen Sag at skulle remplacere et saa aerkjendt militært Geni som hans Førgænger, og det var vel kun de færreste, der stillede ham et gunstigt Horoskop, navnlig efter det mindre heldige Udfald af hans Debut i Slaget ved Kolding 23. April. Men de følgende Begivenheder viste, at han var en talentfuld, tapper og koldblodig Soldat, der under alle Forhold var sin ansvarsfulde Post voxen, og naar man mindes de store Sejre ved Fredericia og Isted, der spredte Glans over Nationen, har han et fortjent Krav paa at nævnes som Feltherrernes trofaste og kyndige Raadgiver. Efter Slaget ved Fredericia udnævntes han til Oberst i Generalstaben og Kommandør af Danebrog, efter Istedslaget paa Krigsministerens særdeles aerkjendende Indstilling til Generalmajor. Da Hæren i 1851 sattes paa Krigsfod, blev han Stabschef ved Generalkommandoen i Slesvig og senere paa Aaret (18. Okt.) Krigsminister, men fratraadte denne Stilling, for hvilken han utvivlsomt i flere Henseender var særlig egnet, ved Systemforandringen i Jan. 1852 og overtog derpaa Posten som Chef for Generalstaben. Her kom han dog knap i Virksomhed, før hans Livsbane var afsluttet. Han havde i flere Aar lidt af en Hjertesygdom, som Krigens Spænding vel foreløbig havde trængt tilbage, men næppe mildnet, og 23. Juli 1852 døde han i Kjøbenhavn. Paa den over ham paa Garnisons Kirkegaard rejste Mindestøtte ses hans veltrufne Portræt. *S. A. Sørensen.*

**Flensborg, Christian, 1728—76,** Forfatter, blev født, da Ildsluerne rasede i Kjøbenhavn 20. Okt. 1728, og var Søn af Schoutbynacht Christian Peter F. († 1767) og dennes første Hustru, Else Margrethe f. Søbøtke († 1732). Han blev Student 1746 og tog Attestats 1750. Embedsbanen kom han dog aldrig til at betrede, men maatte lade sig nøje med den beskedne Stilling som «Numerant i Banken». Hans Navn er bevaret ved Udgivelsen af Maaned-

bladet «Den danske Mercurius, efter Bordings Maade», som holdt sig gennem 5 Aargange (1766—70), og hvori han aldeles som Bording beskrev de vigtigste Tildragelser i Ind- og Udland i rimede Vers. I den af M. Frydensberg bekostede Rimkrønike, «Det danske oldenborgske Kongehus i Vers og Kobber», skyldes en Del af Rimerierne F. Han var tillige almindelig bekjendt i Hovedstaden i sin Tid som humoristisk Lejlighedspoet. Han døde 1. Juni 1776. I Aaret 1768 blev han gift med den 18aarige Charlotte Margrethe Leth, og deres eneste Søn var Kontreadmiral Christian Peter F. († 1838).

Stamtavle af Lengnick. Rahbek og Nyerup, Udsigt ov. Digtekunsten und. Fred. V S. 190 f.

*A. Jantsen.*

**Flensborg, Christian Alexis, 1802—72,** Birkedommer og Politiker, blev født i Kjøbenhavn 1. Okt. 1802 og var en Broder til den ovfr. nævnte Generalmajor Carl Julius F. Han dimitteredes i 1822 fra Metropolitanskolen, blev juridisk Kandidat 1826, ansattes 1828 som Kopist under Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, blev i 1831 Avditor (1836 Overavditor), 1838 Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten og opholdt sig 1848—49 et halvt Aar i Vestindien som Medlem af den angaaende Generalgouvernør Scholtens og andre Embedsmænds Færd nedsatte Undersøgelseskommission. F., som hørte til det national-liberale Parti, uden dog i dette at indtage nogen fremragende Plads, stillede sig i Maj 1850 ved et Suppleringsvalg i Holbæk Amts 4. Kreds (Kalundborg og Samsø) til Folketinget, men faldt igjennem; s. A. valgtes han imidlertid til Landstinget (gjenvælt 1855, sad der indtil 1859), og han havde Sæde i Rigsretten, da denne i 1856 paadømte Anklagen imod Medlemmerne af det Ørstedeske Ministerium. Samme Aar blev han Birkedommer i Kjøbenhavns nordre Birk, et omfattende og besværligt Embede, hvis praktiske Opgaver og vanskelige Politi laa mindre godt for hans særlige Evner og Temperament end den administrative og dømmende Virksomhed. Hans utrættelige Arbejdsomhed raadede dog Bod herpaa, og hans strænge Retfærdighedsfølelse og humane Sind gjorde ham baade agtet og afholdt. Han døde 27. Maj 1872 i Kjøbenhavn. 1852 havde han faaet Titel af Justitsraad. I 1830 havde han ægtet Christine Brygmann Boserup, f. 4. Jan. 1807 † 22. Avg. 1883.

F. Barfod, Rigsdagskal. Erslew, Forf. Lex.

*C. St. A. Bille.*

**Flinch, Alfred Carl Johannes**, f. 1840, Forfatter. Han er født i Kjøbenhavn 7. Marts 1840 og er en Søn af nedennævnte Xylograf Andr. Chr. Ferd. F. Han blev Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1859 og tog det følgende Aar Examen philos., men ophørte derpaa med sine Studier for at blive Skuespiller. Han debuterede paa det kgl. Theater 14. Nov. 1861, men forlod Scenen efter et Par Sæsoners Forløb. 1867 ægtede han Frederikke Anna Antoinette f. Boje (Datter af Sukkervarefabrikant Frederik Severin B.), f. 30. Sept. 1842. F. er dels optraadt som selvstændig Forfatter (Tragedien «Kroisos, Lydiens sidste Konge», 1864, og «Minder fra Østerland», 1870), dels som Oversætter (Molières «l'artuffe», Boccaccios «Dekameron»). Fra 1881 har han opholdt sig i Udlandet og er nu bosat i New-York. *Sophus Bauditz.*

**Flinch, Andreas Christian Ferdinand**, 1813--72, Xylograf, var født i Kjøbenhavn 3. Febr. 1813. Hans Forældre vare Klejnsmeddemester Johan F. og Marie Elisabeth f. Rostrup. Han var først i Guldsmeddelære hos J. B. Dalhoff, men da han følte sig dragen til Kunsten og lagde sig efter at gravere, overlod Faderen ham ganske til sig selv. Han besøgte Kunstakademiet (1832--38), og støttet af en Del samtidige unge Kunstnere (Lundbye, Skovgaard og Frølich) lagde han sig efter Træskærerkunsten. Efter med den Reiersenske Fonds Understøttelse at have været udenlands (1837--38) nedsatte han sig 1840 som Xylograf i Kjøbenhavn og fremmede nu som den første i sin Kunst Interessen for denne ved Udgivelsen af en Række mindre Bøger, udstyrede med Træsnit. Særlig udgav han fra 1842 til sin Død (1842--46 sammen med F. Frølund) en Almanak, «Flinchs Almanak», der fik en endog meget betydelig Udbredelse og til sidst blev trykt i et Oplag af henved 10000 Exemplarer (1863 endog 114000). F. spiller en Rolle i Bevægelsen her hjemme hen imod Frembringelsen af billige Illustrationer; det af ham udviklede Træsnit fortrængte det tidligere almindelig brugte Kobberstik, og igjennem sine Elever (Bigandt, Dahl, Henneberg, Kittendorff, Rothweiler m. fl.) skabte han en Række dygtige Xylografer. Han døde 16. Avg. 1872. — 1838 havde han ægtet Marie Sophie Kaufmann, Datter af Urtekræmmer Peter K. og Anna Johanne Marie f. Hammerich, f. 15. Febr. 1811 † 25. Dec. 1887.

Erslew, Forf. Lex. Weilbach, Konstnerlex.

*C. Nyrop.*

**Flindt (eller Flint), Andreas**, o. 1768—1824, Kobberstikker, var Søn af Kobberstikker ved Søetaten Ole Nielsen F. (f. 1740

† 8. Jan. 1808) og Anna f. Thomsen (f. 1742 † 1801), og som hans Fødselsaar nævnes 1766, skjønt det efter Aldersangivelsen ved hans Død bør sættes til 1768 eller 1769. Han gennemgik Kunstakademiet og vandt derefter 1792 den mindre og 1794 den store Guldmedaille som Kobberstikker, den sidste for «Abels Død» efter L. Giordano. Fra 1796—1802 havde han en aarlig Understøttelse paa 100 Rdl. d. K. af Akademiets Kasse; det kan ikke ses, om han har været udenlands, hvorvel de nævnte 100 Rdl. fra 1800 bevilgedes ham til en Udenlandsrejse for 3 Aar. Det er dog sandsynligt, da han i 1808 søgte at blive agreeret, hvilket blot nægtedes ham, fordi han havde indsendt ældre Arbejder som Prøver. Han kastede sig derpaa over Aquatintamaneren, som den Gang var i Yndest. Mest bekendt er han for sine talrige (o. 150) Portrætstik, saaledes den oldenborgske Kongestamme. Han ægtede 19. Juli 1803 Ulrika Charlotte Linnerhjelm (f. 1768), Datter af Assessor i Göta Hofret Jonas L., og døde 19. Sept. 1824 «i sit 56. Aar» af Nervefeber, efterladende Enke og 2 uforsørgede Børn.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 284. Weilbach, Konstnerlex.

*Ph. Weilbach.*

Flindt, Carl Ludvig Henrik, 1792—1856, Officer, er født i Ottensen 28. Maj 1792 og en Søn af daværende Ritmester, senere Oberst, Kavalleriinspektør og Kammerherre, Henrik August F. (f. 1756 † 1826) og dennes 1. Hustru, Charlotte Amalie f. Baronesse Knuth (f. 1761 † 1824). Han blev Frikorporal ved Husarregimentet 1805, Kornet 1808 efter ved Danske Militærinstitut at have taget en glimrende Examen, for hvilken Frederik VI tildelte ham Sølvmedaillen, Sekondlieutenant 1809, Premierlieutenant 1813. Indtraadt i Geledet hævdede F. det Ry, han havde vundet paa Uddannelsesskolen. Ved Stormen paa Stralsund i 1809 og senere under Felttoget i 1813 viste han sig som en fremtrædende dygtig og kjæk Rytterofficer, og i sit 21. Aar var han hædret saa vel med Danebrogsordenens Ridderkors som med Sølvkorset — et vist enestaaende Særsyn. 1816 blev han Ritmester ved Prins Ferdinands Dragoner og var fra 1819—33 Forstander for Regimentets Exercerskole. I denne Stilling satte han vel med nogen Ensidighed, men tillige med stor Dygtighed alt ind paa Enkeltmandsuddannelsen, paa at gjøre den enkelte Rytter saa fortrolig med sit Vaaben og sin Hest som muligt, og da hans Ideer godkjendtes ved Kavalleriinstruktionen af 1829, der efter Kongens Befaling væsentlig var udarbejdet af ham, fik hans Virksomhed en stor og blivende Betydning for det danske Rytteri, hvis

høje Standpunkt i den omhandlede Retning i Forvejen turde være uomtvistelig. 1834 blev F. Major, 1842 Oberstlieutenant og Chef for 4. Dragonregiment, men 1844 forsat i samme Egenskab til 2. Dragonregiment i Itzeho, 1847 Kommandør af Danebrog, 1848 Oberst. Ved Oprørets Udbrud blev han fængslet, da han ikke vilde udstede Revers om ikke at kæmpe imod Insurgenterne, og blev holdt i Fangenskab til hen paa Efteraaret, men ved Krigens Begyndelse i 1849 blev der givet ham en Kavalleribrigade i Ryes Korps; senere førte han dets Avantgarde, og da Rye gik til Fredericia, overtog F. Kommandoen over Korpset. Han gjorde god Fyldest i disse Stillinger, og da han i Slutningen af Aaret indstilles til Generalmajor, fremhæver Ministeren ham for Kongen som «en udmærket Kavalleriofficer, der maa anses fortrinlig skikket til i paakommende Tilfælde at kommandere hele Kavalleriet». Denne overordnede Post overdroges ham ogsaa under Felttoget 1850, men han skuffede her Forventningerne, og den lidet virksomme Rolle, som det under hans direkte Befaling staaende Reservekavalleri spillede i Slaget ved Isted, blev i Regelen anført som Bevis for, at han ikke evnede at føre større Rytterstyrker. Efter Krigen blev han Kommandant i Sydslesvig og derefter Kommandør for 2. Kavalleribrigade og Pladskommandant i Slesvig.

F. var en høj og imponerende Skikkelse, noget stiv og afmaalt i sine Bevægelser, stræng i sine Fordringer til sig selv som til andre, men mild og overbærende i sin Dom og afholdt af alle, der kjendte ham nøjere. En dyb Melankoli formørkede hans sidste Leveaar. Han ægtede 9. Jan. 1820 sin Kusine Anna Sophie Caroline Flindt, f. 23. Okt. 1797 † 3. Sept. 1854, Datter af efternævnte Generallieutenant Jacob F. Han døde i Slesvig 3. Marts 1856.

Minde om Generalmajor v. Flindt, Slesvig 1856.

*S. A. Sørensen.*

Flindt, Frederik, 1686—1751, Præst, blev født i Nykjøbing paa Falster 8. Nov. 1686. Hans Forældre vare Kjøbmand og Raadmand Henrik F. og Anna Bergeshagen. 1704 deponerede han fra Nykjøbing Skole og tog Attestats 1710. Magistergraden fik han 1712. Men Aaret i Forvejen var han bleven Feltpræst og derefter 1716 Sognepræst i Skjelskør. Her fra forflyttedes han 1720 til sin Fødeby som Slots- og Sognepræst, hvormed han fra 1729 forbandt Embedet som Provst. Han døde 21. Avg. 1751. Han har ikke efterladt Skrifter, men var i sin Tid bekjendt som fremragende Prædikant baade i det danske og tyske Sprog og stod i stor Gunst

hos Hoffet. Hans Hustru var Charlotte Sophie f. Mandix († 1747), Datter af Amtsforvalter Thomas M. paa Antvorskov, og han efterlod en talrig Slægt.

I. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. I, 19 ff. *A. Jantzen.*

**Flindt, Henry August**, f. 1822, Gartner. Han er født i Aarhus 24. April 1822; Faderen var ovfr. omtalte Brigadegeneral C. L. H. F. († 1856). Sin første gartneriske Uddannelse erholdt F. i Fredensborg og Rosenborg Slotshaver i Aarene 1839—44. Efter at han 1844 havde underkastet sig almindelig Gartnerexamen, blev han ansat som Undergartner i Bregentved Have. 1846 tiltraadte han en Uddannelsesrejse til Hamborg, Skotland og England, hvorfra han vendte tilbage 1851. Under hans Ophold i Fredensborg Slotshave, hvor Etatsraad R. Rothe den Gang var Slotsgartner, blev der bragt F. en levende Interesse for landskabsgartnerisk Virksomhed, og da han vendte tilbage fra sin Udenlandsrejse, kastede han sig særlig over denne Side af Gartneriet. Han har paa dette Omraade udfoldet en meget rig Virksomhed og har ved Anlægget af mangfoldige private Haver og offentlige Anlæg sat sig et Minde, der vil bevare hans Navn som en betydelig Landskabsgartner. 1871 tilkaldtes han af Komiteen for Universitetets botaniske Haves Flytning til at assistere ved den nye Haves Anlæg. End videre har han anlagt Ørstedsparken og Parken omkring Helmers Bastion. Blandt Arbejder uden for Kjøbenhavn, som særlig fortjene at fremdrages, kan nævnes Charlottenlund Slotspark, Rosenfeld ved Vordingborg, end videre Haverne ved Egeskov, Glorup, Ravnholt og Juelsberg paa Fyn, Valdemarsslot paa Taasinge, Næsbyholm, Hækkeberga, Bellingaryd og Ronneby Brøndanstalt i Sverige samt Haseldorf i Holsten. 1884 indtraadte F. i den af Finansministeriet nedsatte Kommission til Forelæggelse af en Plan til Behandlingen af Jægersborg Dyrehave og Charlottenlund Skov for de følgende 20 Aar. I Aarene 1872—89 var han et virksomt Medlem af det kongl. danske Haveselskabs Bestyrelse og indlagde sig særlig Fortjeneste ved Flytningen af Selskabets Have og Anlægget af den nye Have i Frederiksbergs Slots gamle Driverihave. 1877 blev F. ansat som Inspektør over de kongelige Lysthaver, i hvilken Stilling han har haft rig Lejlighed til at udnytte sin ualmindelige Begavelse og mangeaarige Erfaring paa Landskabsgartneriets Omraade. F. ægtede 9. Jan. 1861 en Datter af Lieutenant Holm i Marinen, Oligra Petrine Constance H.

*L. Heikweg.*



Flindt, Jacob, 1768—1842, Officer, er født paa Laaland 19. April 1768 og en Søn af Landsdommer, Konferensraad Henrik F. til Nielstrup (f. 1718, adlet 1768, † 1790) og dennes anden Hustru, Frederikke Christiane f. Komtesse Holck (f. 1725 † 1784). Han blev i sit 11. Aar Page hos Arveprinsesse Sophie Frederikke, Student 1786, Hofjunker 1787 og Kammerjunker 1792. Han havde tillige 1789 erholdt Patent som Sekondlieutenant i Hestgarden, 1792 som Premierlieutenant, og da hans Velynderske, Arveprinsessen, døde 1794, og Udsigterne til godt Avancement i Hofstjenesten, til hvilken hans Hu egentlig stod, dermed svandt, valgte han at gaa Militærvejen. F. forblev tjenstgjørende i Hestgarden, hvor han 1797 udnævntes til Ritmester, 1806 til Premiermajor, 1811 til Oberstlieutenant, indtil 1814, da han blev forsat som Kommandør for Prins Ferdinands Dragoner, hvilket Regiment hørte til Troppekorpsset, der under Frederik af Hessen drog til Frankrig. Her døde i Byen Equerchin i Juli Maaned 1818 hans Hustru Louise f. Elphinston, hvem han havde ægtet 9. Jan. 1795. 1823 udnævntes han til Chef for slesvigske Kyrasserer, der havde Standkvarter i Horsens, 1831 til Generalmajor, 1841 til Generallieutenant. Han var 1810 bleven Kammerherre, 1834 Kommandør af Danebrog og fik Storkorset ved sit 50aarige Officersjubilæum, ved hvilken Lejlighed han tillige blev optaget som Æresborger af Horsens By. Her døde han 12. Maj 1842.

Taler ved F.s Jordeførd i Horsens.

*S. A. Sørensen.*

Flindt, Johan Thomas, 1740—1805, Politimester, Søn af Major Henrik F. og Vilhelmine Charlotte f. Merckel, tog 1763 juridisk Examen, blev 1768 Byfoged i Rudkjøbing og Herredsfoged i Langelands Herred og fik 1769 Titel af Generalavditør. 1788 udnævntes han til Politimester i Kjøbenhavn og 1793 tillige til Borgmester, efter at han 1790 havde faaet Titel af Etatsraad. Det var en urolig Tid, i hvilken han var Politimester, og han var ikke sin vanskelige Post voxen. Hans Optraeden imod P. A. Heiberg 1790 i Anledning af Visen om Indtoget vakte almindelig Misfornøjelse, og i «Posthusfejden» 1793 bleve Vinduerne slaaede ind baade paa Politikammeret og i hans egen Bolig paa Hjørnet af Raadhusstræde og Farvergade. Endnu værre Malkonduite viste han under Tømmer-svendenes Skrue 1794, der ikke alene fremkaldte Arbejdsnedlæggelse i flere andre Lav, men voldsomme Gadespektakler, saa man frygtede for Oprør. Da Urolighederne vare standsede, efter at 125 Tømmer-svende vare blevne sendte ud af Landet, og en Kommission

var bleven nedsat, indgav F. sin Ansøgning om Afsked 12. Avg., som han begrundede med at have erfaret «under den gemene Mand og Pøbelen en Tilsidesættelse af den Agtelse, de skyldte min Charge, en Tilsidesættelse, de ikke kan have anden Grund til end Fordomme og vrang Meninger om mine Handlinger». Hans Afskedigelse bevilgedes Dagen efter. F. døde i Kjøbenhavn i Nov. 1805. Han blev 1769 gift med Birgitte Cathrine Trane, der døde 1797.

Personalhist. Tidsskr. I, 295 f. C. Nyrop, Kjøbenhavns Tømmerlav, 1887, S. 165 ff. *O. Nielsen.*

**Flindt, Nicolai**, f. 1843, Læge. Han er en Søn af Sognepræst for Askø Sigvardus Theodorus Decimus F. og Petrea Maria f. Winding og fødtes i Nørre Sundby 3. Maj 1843, dimitteredes fra Aalborg 1864 og tog Lægeexamen 1871. Efter en kort Tid at have været Læge paa Christiansø praktiserede han i Nimtofte ved Grenaa, var dernæst Kandidat paa Kommunehospitalet og ansattes som Distriktslæge 1876 paa Samsø, 1884 i Holbæk. 1878 tog han Doktorgraden ved en Afhandling om den kongenite Syfilis. Hans øvrige litterære Arbejder beskæftige sig navnlig med Infektionssygdomme og andre epidemiologiske Forhold. Hans Hustru er Anna Elisabeth f. Dehlholm, Datter af Møller i Nimtofte Hans Chr. D.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg.

*Jul. Petersen.*

**Flint, Andreas**, s. Flindt.

**Flor, Christian**, 1792—1875, Lektor, Søn af norsk fødte Forældre, Regimentskvartermester, senere Bankrevisor, Christian Holm F. († 1808) og Anna Cathrine f. Hesselberg († 1837), fødtes i Kjøbenhavn 1. Jan. 1792. Han blev Student 1809, var derpaa Huslærer paa Fyn, fra 1815 Lærer ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn under Professor Michael Nielsen; 1816 theologisk Kandidat. Med sin livlige, om end ikke store Begavelse deltog F. tidlig i alt, hvad der bevægede det offentlige Liv i Hovedstaden; alt som næppe 16 Aars Skoledreng vilde han have deltaget i Kjøbenhavns Forsvar 1807; i Jan. 1814 meldte han sig til frivillig Krigstjeneste i den forventede Kamp for Norge, og i den litterære Fejde mellem Baggesen og Oehlenschläger stillede han sig med Begejstring paa den sidstes Side og hørte til den «Tylvt», der udæskede Baggesen til en latinsk Disputats. I Foraaret 1822 kaldtes F., efter Indstilling af Ejeren af Tølløsegaard, Etatsraad Zeuthen, til Sognepræst for Tølløse og Aagerup Sogne, mellem Roskilde og Holbæk. Da han imidlertid nogen Tid efter her blev forlovet med Godsejerens Datter Vil-

helmine Frederikke (hvem han ægtede 1827), ønskede Etatsraaden ikke at se hende som Præstekone i sin umiddelbare Nærhed, og man saa sig derfor om efter en anden Virkekreds. En saadan tilbød sig, da Digteren J. L. Heiberg 1825 opgav Stillingen som Lektor i Dansk ved Kiels Universitet; F. skrev skyndsomst en Disputats om de latinske Substantivers Bøjning og blev Doctor philos., derefter i det følgende Aar Lektor ved det holstenske Universitet med Titel af Professor.

I Kiel aabnede der sig en ny og rig Virksomhed for F. Som hans Kald bød det, lagde han sig nu især efter dansk Litteraturkundskab og nordisk Sprogkyndighed og førtes derved dels til en levende Bevidsthed om de nordiske Folks aandelige Slægtskab og Fællesskab, dels til at fæste sin Opmærksomhed ved det danske Sprogs Kaar i Sønderjylland. 1831 udgav han en «Dansk Læsebog til Brug i de lærde Skoler», i senere Oplag kaldet «Haandbog i den danske Litteratur», den første Skolebog, som søgte at føre Modersmaalet frem i sin historiske Udvikling lige fra Oldtiden og gennem alle dets fremragende Forfattere, ligesom svenske Læsestykker her for første Gang førtes ind i de danske Skoler. Denne Haandbog har holdt sig i Brug til Nutiden og er udkommen i 9 Oplag. Han udgav ligeledes en meget benyttet Vejledning i dansk Sprog for tyske Læsere (1833). I sine Forelæsninger søgte han at hævde ikke blot de nordiske Sprogs Skjønhed og Rigdom, men ogsaa det danske Aandslivs selvstændige Betydning. Selv paavirkedes han fra denne Tid af især af Grundtvig, hvis Mythologi og Verdenshistorie (1832—36) gjorde et dybt Indtryk paa ham, saa han fra nu af kunde henregnes til «Grundtvigianerne» i videre Forstand. Denne Retning skærpede hans Sans for den danske Folkeligheds betrængte Stilling i Nordslesvig og hans Evne til at træde i umiddelbar Forbindelse med Bønderne og deres Talsmænd.

Samme Aar som F. var Flensborgeren Chr. Paulsen bleven ansat i Kiel som Professor i Lovkyndighed; han havde gjort det til sin Livsopgave at fremdrage sit Hjemlands gamle danske Lovgivning og hele danske Fortid. Hos ham kunde F. hente Kundskab baade om de historiske og Samtidens nationale Forhold i Sønderjylland, og allerede 1827 henledede han under et Ophold i Kjøbenhavn Kongens Opmærksomhed paa Nødvendigheden af at komme Befolkningens danske Modersmaal til Hjælp i Skolen og i det offentlige Liv. Dette frugtede dog intet, og efter Stænderinstitutionens Indførelse 1831 skred tvært imod Fortyskningen og

Tilsløringen af Slesvigs statsretlige Forhold frem med Kæmpeskridt; de to Venner maatte derfor prøve paa at vække selve den dansk-talende Befolkning til Forstaaelse af og Kamp for sin Ret. Paulsen havde udgivet et fortrinligt Skrift om Slesvigs Folkelighed og Statsret, og med dette som Udgangspunkt traadte F. nu i Forbindelse med den Stænderdeputerede Nis Lorenzen fra Lilholt, som han fik til at stille Forslag om Indførelsen af dansk Retssprog overalt, hvor det endnu var Kirke- og Skolesprog (1836), medens han støttede P. Chr. Koch i Haderslev i hans Bestræbelser for at faa oprettet et dansk Blad. Efter gjentagne Afslag lykkedes det 1838 ved Tronfølgeren Prins Christians Fortale at opnaa Tilladelse hertil, og «Danevirke», som Bladet kaldtes, blev fra nu af en Hovedstøtte for Modstanden mod Tyskeriet. Aaret efter kom hertil «Flensburger Zeitung», redigeret af Lægen Dr. Manicus i Ekernførde, og «Aabenraa Ugeblad», udgivet af Urmager Frederik Fischer. F. stod i stadig Forbindelse med disse og mange andre Mænd, baade ved Breve og ved jævnlige Besøg; paa sin lille norske Skimmel færdedes han mellem Folk af alle Stænder i det danske Sønderjylland, drev paa Oprettelsen af danske Bogsamlinger og sørgede for, at Befolkningens Ønsker og Krav fik deres Udtryk i Adresser til Kongen og Stænderne. Det var F.s økonomiske Uafhængighed og livlige Temperament, som saaledes gjorde ham til Fødselshjælper ved den store danske Folkevækkelse i Nordslesvig; selve de ledende Ideer for dens Maal og Midler hidrørte, hvad end Tyskerne have paastaaet i modsat Retning («dänische Propaganda»), fra indfødte Mænd, Paulsen og Koch, senere Hjort Lorenzen og «den slesvigske Forenings» Bestyrelse. Fra en anden Kreds, den af den grundtvigske Bevægelse paavirkede Vesteregn, udgik Tanken om at oprette en «Folkehøjskole»; ogsaa den greb F. med stor Iver og bidrog til at faa den sat i Værk. I Begyndelsen af 1844 købte Foreningen en Gaard i Rødding, og 7. Nov. s. A. aabnedes Skolen med F. som Formand for Bestyrelsen. Et Par Maaneder efter opgav imidlertid Forstanderen, Joh. Wegener, sin Stilling for at søge Præstekald, og F. nedlagde nu sit Embede i Kiel, der var blevet ham forbitret ved stadige Rivninger med de derværende Professorer og Studenter, for selv at flytte ind i Højskolegaarden i Rødding. Her forblev han i 2 Aar, samlede talrige Elever og begyndte at holde oplysende Foredrag for Omegnens Befolkning. Efter Oprørets Udbrud standsede Skolens Virksomhed, der efter F.s Afgang var bleven ledet af Fred. Helveg.

Med Begivenhederne i 1848 afsluttedes i det væsentlige F.s Virksomhed for den nationale Sag. Kong Frederik VII viste ham sin Paaskjønnelse for Fortiden ved at udnævne ham til Etatsraad (1848), men han kunde ikke gjøre sig gjældende under de nye Forhold, hverken i den grundlovgivende Rigsforsamling eller senere i Rigsraadet, hvortil Mindretallet i den slesvigske Stænderforsamling valgte ham. Ej heller fik han Indflydelse paa Ordningen af de kirkelige og Skoleforholdene efter Krigen. Derimod lykkedes det ham at faa Folkehøjskolen i Rødding gjenoprettet og at føre den sejerrig gennem de følgende Aars Anfægtelser, da den lærde Dannelse jo alt den Gang saa skjævt til en Oplysning, som ikke bar dens eget Præg. Tiden efter 1864 har godtgjort, at F. ikke tog fejl, da han holdt Skolen i det en Gang angivne Spor under den i Rødding fødte Sofus Høgsbros Ledelse (1850—62), i det mange af Danskhedens ihærdigste Forkæmpere have modtaget deres første nationale Vækkelse gennem dennes Undervisning. Da den anden slesvigske Krig medførte Skolens endelige Lukning, skaffede F. med sin vante Energi Midlerne til Veje til at oprette en ny nord for Grænsen, i Askov, hvor den sidste Forstander for Rødding, L. Schrøder, derefter fortsatte den afbrudte Gjerning.

F. havde i Aarene 1851—53 opholdt sig i Sydevropa, hvorefter han boede i Fredensborg, senere som Enkemand i Kjøbenhavn. Til sin eneste Søn købte han Haddebo Jærnbrug i Nerike. Han opholdt sig i senere Aar jævnlig hos denne eller paa Rejser omkring i Landet, men beholdt dog sit Hjem i Kjøbenhavn. Her døde han 31. Marts 1875. Hans Navn findes paa Skamlingstøtten blandt dem, der have kæmpet for Modersmaalets Ret i Sønderjylland.

Fædrelandet 1875, Nr. 235 ff. Dansk Folketidende 1875, Nr. 18. 24 ff.  
Erslew, Forf. Lex. *A. D. Jørgensen.*

Flor, Lars, 1789—1826, Søofficer, fødtes i Kjøbenhavn 9. Sept. 1789 og var en Broder til den foregaaende. F. blev Sekondlieutenant i Marinen 1807, Premierlieutenant 1815, Kapitajnlieutenant 1821. — Strax efter sin Udnævnelse til Officer kom F. paa Togt med Linjeskibet «Valdemar», men overgik fra dette til Blokskibet «Mars» (Kapitajn Wleugel), som var det nordligste Skib af den flydende Defension, der ved Englændernes Ankomst udlagdes paa Reden til Kjøbenhavns Forsvar. Fra dette Skib deltog han 23. Avg. i en Kamp mod den engelske lette Eskadre, som forsøgte at trænge

frem for at beskyde Hovedstaden mod Nord, men hvis Angreb blev afslaaet. Efter at Flaaden var bleven udleveret til Englænderne, ansattes F. som næstkommanderende paa Stykprammen «Lindormen». Aaret efter var han Adjudant hos Chefen for de ved Kjøbenhavn stationerede Kanonbaade (Kommandørkapitajn J. C. Krieger), der ved forskellige Lejligheder bestode Træfninger med engelske Orlogsmænd; ved en af disse bemestrede han sig et engelsk Koffardiskib, som var strandet paa Saltholm; senere ansattes han som Adjudant hos Chefen for Batteriet Prøvesten, Kontreadmiral Herbst, men fik ud paa Efteraaret s. A. Ordre at begive sig til Antwerpen for at tiltræde Tjeneste ved Scheldeflaaden paa Linjeskibet «Pultusk», Kommandørkapitajn van Dockum. 1813 hjemkaldtes han og ansattes ved et Kompagni Søfolk (Kapitajn Holsten), som under l'Allemands Kommando opererede i Holsten. Han deltog i Slaget ved Sehested og sendtes strax derefter med Depecher til Fæstningen Frederiksort. Ved sin Ankomst her til erfarede han imidlertid, at Kommandanten havde kapituleret; men det lykkedes ham dog at fornagle en Del Kanoner og efter en æventyrlig Rejse at slippe helskindet hjem. Han ansattes nu 1814 som næstkommanderende paa Fregatten «Bornholm», Kapitajn Kaas. Aaret efter sendtes han til Norge, men blev kort derpaa sat uden for Nummer for at gaa i Koffardifart. 1817 var han med Fregatten «Minerva» i Middelhavet og Vestindien og efter sin Hjemkomst paa ny i Koffardifart. I denne Virksomhed døde han 1826 paa Surabaya i Java.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 458 ff.

*C. With.*

Flor, Martin Richard, 1772—1820, Botaniker, blev født paa Taasinge, hvor hans Fader, Johan Georg F., var Præst; Moderen var Anna Elisabeth Lorentsdatter. Student fra Odense 1790. Ved Universitetet lagde han sig efter Naturvidenskaberne, og 1800 blev han ansat som Lærer i Naturhistorie ved Christiania Kathedralskole; da Undervisning i dette Fag først indførtes nævnte Aar, blev det saaledes hans «lykkelige Lod at have den Ære at være den første, som foredrog hele Naturhistorien i en lærd Skole i Norge». Han blev snart Overlærer (1801) og Sekretær ved Skolen og fra 1802—17 tillige Naturhistorielærer ved det norske Landkadetkorps. Med megen Iver og Alvor har han drevet sin Gjærning; han anlagde et Herbarium og andre naturhistoriske Samlinger samt fik en lille botanisk Have indrettet til Brug ved Undervisningen; Haven forsynedes ved Hornemanns Velvilje stadig med Frø fra Kjøbenhavns.

Han gjorde Exkursioner med Disciplene og desuden selv længere Ture for at botanisere, ved hvilke han «fik Norges stolte Natur saa kjær, at kun et højere Bud kunde skille ham fra den». Han deltog i Stiftelsen af en Søndagsskole i Christiania og af et Forberedelsesinstitut. 1817 blev han ansat som Lektor ved det nye norske Universitets botaniske Have paa Tøjen. Han døde ugift i Christiania 24. Febr. 1820.

Hans Forfattervirksomhed gaar navnlig i en dobbelt Retning, dels pædagogisk, dels økonomisk. Han har skrevet en Del Skoleprogrammer, ved hvilke han, som han selv siger, bestræbte sig for «at vælge et Æmne, der kunde give Hjælpemiddel til Naturvidenskabens Udbredelse»; de indeholde Fortegnelse over norske Fossiler, over norske Bjærgarter, over vildtvoxende Planter i Christianias Omegn med en kort Karakteristik af Arterne, og i et af dem giver han en kort historisk Oversigt over Naturvidenskabens Fremskridt i Norge. — Den anden Side af hans Forfattervirksomhed gaar ud paa at lære Mennesket at benytte Naturens Frembringelser; saaledes skrev han om Fødemidler, om Salt af Søvand og af Tang, om Tobaksdyrkning, om Faarerøgt osv. og om «Naturvidenskabens Hjælp for Norge i den fodertrange Sommer 1808», i hvilket Aar han af en Regeringskommission blev sendt ud for at lære Bønderne at benytte forskellige Fødemidler; særlig begejstret var han for islandsk Mos; men Bønderne kaldte ham «Mosprædikanten» og brøde sig ikke om hans Raad, der vel vare mere velmente end praktiske.

Erslew, Forf. Lex. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

*Eug. Warming.*

Fløystrup, Carl Gustav, f. 1818, Gartner. Han er født 14. Febr. 1818 paa Søllestedgaard paa Laaland, hvor hans Fader, Jens J. F., var Gartner. Efter at han i 1839 havde taget Gartnerexamen, nedsatte han sig s. A. som Handlungartner i Horsens. Han begyndte med 1 Td. Land lejet Jord, men allerede i 1855 havde han tjent saa meget, at han kunde købe en mindre Landejendom i Nærheden af Horsens, hvor han drev Gartneri ved Siden af Landbrug. I 1859 købte han en Ejendom paa Nørrebro i København, og fra Begyndelsen af Treserne lagde han stadig mere og mere Vind paa Plantedekoration, som den Gang var noget ganske ukjendt her hjemme. Han lærte hurtig det københavnske Publikum at sætte Pris paa større Plantedekorationer ved festlige Lejligheder. 14. Febr. 1851 ægtede han Skræddermester Rudkjøbings Datter Rasmine.

*L. Helweg.*

**Foersom, Christen Martin, 1794—1850, Skuespiller, var født 7. Avg. 1794 i Odense og Søn af ndfr. nævnte Organist P. F.** I en ung Alder kom han paa Amtmandens Kontor, men røbede tidlig sin Lyst og sine Evner til at spille Komædie, og gamle Iversen i Odense anbefalede ham da saa varmt til daværende Prins Christian, at denne skaffede den unge Mand Tilladelse til at optræde paa det kgl. Theater. F. debuterede 7. Dec. 1821 som Ducoutis i «Fanchon» og gjorde strax megen Lykke. Af Naturen var han overordentlig blond, men det var ham ikke til nogen Skade, fordi han saa godt som aldrig spillede med sit eget Ansigt, men altid stærkt maskeret, en Kunst, hvori han havde usædvanlig stor Færdighed; og som han vidste at forvandle sit Ansigt, forstod han ogsaa at forandre sin slanke Figur, hvilken han kunde faa til at antage næsten alle mulige Skikkelser. Han var i Besiddelse af en usædvanlig dyb og kraftfuld Basstemme, der imidlertid lystrede ham i et og alt, saa at det endog var ham muligt i lavkomiske Roller at tale en hel Aften igjennem i et langt højere Register. I Syngestykket og Operaen kom denne kraftfulde Stemme ham ogsaa til Nytte, men da Klangfarven i den ikke var egentlig smuk, blev han dog for det meste kun anvendt i komiske Syngeroller, hvor han imidlertid som oftest gjorde fortrinlig Fyldest. Nogen stærkt skabende Fantasi var F. som Skuespiller ikke i Besiddelse af; næsten hver Gang der blev tildelt ham en Hovedrolle i et Skuespil, tog han varsomt og forlegen paa den og formaaede saa at sige aldrig at fylde Figuren helt ud. Et Exempel herpaa er Herman von Bremen i «Den politiske Kandestøber», en Rolle, han spillede i 1833. Til Gjengjæld havde han et usædvanlig skarpt Blik for Folks Ejendommeligheder og Særheder og kunde aflure dem de mindste og fineste Smaatræk, hvilke han da forstod at gjengive med et rigt Lune og med en Smag, der saa godt som aldrig fik ham til at overskride Skjønhedsgrænsen. Jo fjærnere en Rolle laa hans eget Naturel, desto fortræffeligere var han i den, og allerbedst var han i de Roller, der kun vare ganske løst skitserede fra Digterens Haand. Her kom F.s Opfindsomhed i livlig Bevægelse og erstattede, hvad der manglede ham i rig Fantasi. Han, der var født i en Provinsby og aldrig helt aflagde sin Dialekt, staa maaske uovertruffen i Gjengivelsen af den kjøbenhavnske Spidsborger. Han kunde «Filisteren» paa sine Fingre og varierede denne Figur i det uendelige. Hørkræmmer Tommerup i «Debatten i Politivennen», Brændevinsbrænder Dram i «Destillatøren», Skaarup i «Sparekassen», Kakadue i «Capri-



ciosa» og Borgeren i 1. Scene af «Gjenboerne» ere fremragende Exempler herpaa. Som naturligt var, blev det derfor ogsaa Lystspillet, særlig det danske Lystspil, og Vaudevillen, der vare hans fornemste Virkefelt, men paa disse Omraader har han ogsaa med al sin Umiddelbarhed — thi som Kunstner kunde F. nok kaldes Empiriker — skabt noget meget fremragende, og Digtere som Heiberg, Hertz og Overskou stode i stor Gjæld til ham. Lige saa paapasselig og flittig han var i Tjenesten, lige saa smagfuld var han som burlesk Komiker, og det var kun sjælden, at han greb fejl med Hensyn til Anvendelsen af sine kunstneriske Midler. Hans Repertoire omfattede henved 300 Roller, blandt hvilke man kan fremhæve: 1822 Jesper Oldfux i «Jacob von Thybo», 1825 Kommandanten i «Don Juan», Jørgen Wadt i «Kong Salomon og Jørgen Hattemager», 1826 Ledermann i «Recensenten og Dyret», Mac-Irton i «Den hvide Dame», 1827 Smedden i «Murmesteren», Buurman i «De uadskillelige», 1828 Jesper i «Kjærlighed uden Strømper», Krigsraad Olmerdug i «Flyttedagen», Mogens i «Elverhøj», Mikkel Stolpe i «Østergade og Vestergade», 1834 Munken i «Tempelherren og Jødinden», 1836 Jacob von Thybo, 1841 Geronte i «Scapins Skalkestykker», 1843 Ephraim Golz i «Østergade og Vestergade», 1844 Salomon Goldkalb i «Kong Salomon og Jørgen Hattemager», 1848 Kammerraad Krans i «Æventyr paa Fodrejsen», 1849 Fra Severino i «Toniotta». Han optraadte sidste Gang 11. Nov. 1850 som Mac-Irton i «Den hvide Dame» og døde ugift efter et kortvarigt Sygeleje 2. Dec. s. A.

*Edgar Collin.*

Foersom, Peter, 1769—1856, Organist, var en Søn af Urmager Christen F. og Johanne f Brun og fødtes i Ribe 28. Jan. 1769. I 1790 ansattes han som Organist ved St. Knuds Kirke i Odense, ligesom han fra 1814—43 var Sanglærer ved Odense Kathedralskole. Han virkede meget til Musikkens Fremme i Odense, har uddannet flere Hundrede Elever, komponerede Kantater til adskillige festlige Lejligheder og blev ved sit Organistjubilæum 18. Okt. 1840 almindelig hædret af sine Medborgere. Af hans Kompositioner ere kun faa trykte, derimod findes en Del i Manuskript i Fyns Stiftsbibliothek. Omtr. 1794 ægtede han Edel Cathrine Bang. Han døde i Odense 7. Avg. 1856. — Af hans mange Børn blev Sønnen *Frederik F.*, f. i Odense 13. Juni 1805, † sammesteds 4. Maj 1854, Organist ved Frue Kirke i Odense 1836 og i 1843 Faderens Medhjælper (Vicarius)

ved Kathedralskolen, virkede ligeledes som Lærer meget til Sangens Fremme i Odense og har skrevet en Del Kompositioner.

*G. St. Bricka.*

**Foersom, Peter Thun, 1777—1817,** Skuespiller, Oversætter. F. blev født 20. Febr. 1777 i Øster Lindet, Ribe Stift, hvor Faderen, Christian F., var Sognepræst. Moderens Navn var Ellen Sophie f. Thun. Han blev Student fra Ribe Skole 1793, tog Examen philol. s. A., filos. Examen 1795 og fik Plads hos Hofboghandler Poulsen, hvem han dog forlod for i et Aars Tid at ernære sig som Lærer, hovedsagelig i Engelsk. Af Kjærlighed til Kunsten gik han til Scenen og debuterede 18. Okt. 1798 paa det kgl. Theater som Jacob i «Gamle og nye Sæder». Han havde et smukt Hoved med et prægtigt Haar og et Par usædvanlig intelligente, drømmende, noget melankolske Øjne; men hans Figur var temmelig uheldig, hans Stemme hverken stærk eller tydelig. Ved Jærnfid og Agtpaagivenhed paa sig selv lagde han dog efterhaanden meget af sin Kejtethed af, skjønt der var visse Særheder og Manerer, han aldrig helt kunde blive kvit, og Organet skolede han saaledes, at han i Aarenes Løb var i Stand til at give de mest skiftende Følelser et varmt og inderligt Udtryk og at deklamere med en Fuldendthed som ingen anden af hans samtidige. Det var Elskerfaget, for hvilket han først bestemte sig, og inden for dette Fag var det igjen de umiddelbare Naturmennesker, der lykkedes ham bedst, og med hvilke hans noget aparte Væsen i Miner og Lader bedst harmonerede. Man anerkjendte strax, at der boede Talent hos den unge Mand, men man stødtes af det abrupte i hans Bevægelser, af det kejtede i hans Manerer, og der hengik Tid, inden det lykkedes ham at sætte sig fast i Publikums Gunst. Det var egentlig først som Philip i «Johanne Montfaucon», at han i 1802 slog igjennem, men da han en Gang havde faaet Fodfæste, svang han sig snart op til at blive en betydelig Kraft ved Theatret. Hertil bidrog ogsaa den Aandsoverlegenhed, han var i Besiddelse af. Han dyrkede Studiet af Engelsk med stor Flid, var en ikke uheldig lyrisk Digter og virkede med Utrættelighed for at bringe Shakspeare, af hvis Sørge-spil han oversatte 4 Bind (1807—16) med fremragende Dygtighed, paa den danske Scene. Samtidig var han en betydelig dramatisk Kunstner, ikke blot som Elsker, men tillige i Helte- og Karakterfaget. Nogen nordisk Helt blev han aldrig helt ud; vel var der meget smukt og dygtigt i hans Axel, Hagbarth og Olaf Trygvesen,

men den friske, frejdige nordiske Heltekraft skortede det paa; langt bedre lykkedes for ham i det Oehlenschlägerske Repertoire Roller som Correggio, hvor alt det drømmende i hans Natur kunde komme til Orde, og som Angantyr i «Stærkodder», hvor han ved sin stærke Fantasi gjorde et dybt Indtryk paa Tilskuerne. Endelig lykkedes det F. i 1813 at faa sit kjæreste Ønske opfyldt: at spille Hamlet, og i denne Rolle naaede han maaske Kulminationspunktet af sit Talent. Legemlig svag, som han var, forstod han alligevel at skildre Hamlets Mistro, List, filosofiske Grublen over Menneskelivet og melankolske Humor med en saadan Sandhed og Kraft, at han med rette forbavsede og henrev Publikum. I de nærmest paafølgende Aar blev der givet ham Lejlighed til endnu nogle Gange i større Shakspearske Roller at vise, hvilken betydelig Karakter-skuespiller han var, men hans Helbred var allerede da saa nedbrudt, at det hver Gang gjorde ham Fremstillingen yderst vanskelig. Han betraadte Scenen sidste Gang 8. Jan. 1817 som Eraste i «Den vægelsindede» og døde den 24. s. M. Blandt hans Roller kunne følgende fremhæves: Svend og Palnatoke i «Palnatoke», Knud Gyldenstjerne i «Dyveke», Lieutenant King i «Søofficererne», Vandby i «Gulddaasen», Grev Gert i «Niels Ebbesen», Fletscher i «Heckingborn», Edgard i «Kong Lear», Carl Moor i «Røverne», Clavigo i «Clavigo», Appiani og Prinsen i «Emilie Galotti», Charles i «Bagtalelsens Skole», Anton i «Jægerne» og Herman i «Herman v. Unna».

Foruden Digte, der efter hans Død udgaves i 2 Bind (1818), har F. udgivet forskjellige Nytaarsgaver for Skuespilyndere, samlet danske Landskabsord og oversat en Del dramatiske Arbejder. Han var den, der i 1808 først indførte de senere saa gængse Deklamatorier paa Theatret og stiftede det kgl. Theaters Enke- og Børneforsørgelseskasse, af hvilken hans Enke var den første, som nød godt. Han ægtede 1799 Skuespillerinden Johanne Cathrine Ebbesen, der debuterede paa det kgl. Theater 18. Jan. 1798 som Louise i «Den værdige Fader» og døde i Aarhus 9. Marts 1850, 70 Aar gammel.

Erslew, Forf. Lex.

*Edgar Collin.*

**Fog, Bruun Juul**, f. 1819, Biskop, er Søn af pensioneret Kapitajn Laurits F. og Christiane Bothilde Birgitte f. Munthe af Morgenstjerne. Han blev født 11. Marts 1819 i Stege, hvor hans Fader den Gang dyrkede en lille Ejendoms Jorder. Da Kapitajn F. 1824

blev Stadsvejemester i Kjøbenhavn, kom hans Søn med der til, og efter at denne først havde besøgt et Par mindre Skoler, blev han, 10 Aar gammel, indsat i Metropolitanskolen, hvor han til Klassekammerater blandt andre havde C. Hostrup, C. L. N. Mynster og K. Mantzius. 1837 blev han dimitteret til Universitetet, hvor først Sibbern og siden Martensen havde stor Indflydelse paa ham. Under Martensens Paavirkning valgte han det theologiske Studium, og efter en kort pessimistisk Periode, i hvilken Heine havde været hans Yndlingslæsning, blev han paavirket af den Hegelske Spekulation, som da havde sin korte Blomstringstid her hjemme. Allerede i Skolen havde daværende Overlærer B. Borgen vakt hans Interesse for Klassikerne; under sit theologiske Studium kom han i nøje Forhold til Filosofien, og denne dobbelte Paavirkning har i høj Grad præget hans aandelige Personlighed og bestemt Retningen af hans Studier.

1843 underkastede han sig den theologiske Embedsexamen, og derpaa var han et Par Aar Lærer ved kjøbenhavnske Skoler, blandt andre ved Efterslægtselskabets Realskole; en kort Tid var han ogsaa Huslærer hos Overskjænken, Grev Danneskjold-Samsøe. 1845 blev han Adjunkt i Roskilde, og s. A. ægtede han sin Moders Søsterdatter Petra Emmerenze Høegh-Guldberg (f. 1804 † 1870), Datter af Generallieutenant i Kavalleriet C. H.-G. Efter 2 Aars Lærervirksomhed i Roskilde blev han paa Grev Danneskjolds Forslag udnævnt til Præst i Nestelsø og Mogenstrup, og der tilbragte han omtrent 10 Aar, sysselsat dels med sin Præstegjerning, dels med Studiet af Filosofien og Klassikerne; og af og til havde han i sin Præstegaard unge Mennesker, som han forberedte til Artium. Under Opholdet i Nestelsø skrev han en Afhandling om Cartesius, den nyere Filosofis Fader, som han 1856 forsvarede for den filosofiske Doktorgrad.

Allerede paa en Visitats i Nestelsø 1849 havde Biskop Mynster ladet nogle Ord falde om, at den saa alsidig uddannede Landsbypræst egentlig «hørte hjemme i Hovedstaden»; men først 1857 blev F. kaldet til Kjøbenhavn som 1. resid. Kapellan ved Holmens Kirke. I Begyndelsen havde han Vanskelighed ved at trænge igjennem, men i Aarenes Løb samlede han sig en stor Menighed, og han maa uden Tvivl regnes for en af de betydeligste danske Prædikanter. I formel Henseende hører han til samme Skole som Martensen, men han repræsenterer en anden Type inden for Skolen. Medens man i Martensens Prædikener stadig sporer Virkningerne af For-

dybelsen i Spekulationen og Mystikken, mærker man hos F., at han har drukket dybt af det Væld, der er udgaaet fra Plato og Augustin. Der er i hans Prædikener den samme Tankens Klarhed som hos Martensen, men der er mere Farve over hans Stil og større Rigdom paa Billeder. Texten til hans Lejlighedstaler er ofte valgt med en lykkelig Haand, og han kan paa en overraskende og slaaende Maade bruge Skriftens Ord til Belysning af den Tanke, han vil udvikle. Derved faa hans Prædikener tit en ejendommelig vækkende Kraft, og som Taler til «de dannede blandt Religionens Foragtere» har han haft stor Betydning. Hans bredkirkelige, lidet konfessionelle, dogmatiske Standpunkt har i fortrinlig Grad gjort ham skikket til at være Apologet; det logiske i hans Tale, hans Fortrolighed med Nutidens Tænkning og Digtning og hans harmoniske, aandfulde Foredrag sikrede ham i mange Aar en fremskudt Stilling som Prædikant for den intelligente Del af Hovedstadens Befolkning. «Saaledes bør der prædikes for en syg og forpint, dog ikke ødelagt Tid», skrev V. C. S. Topsøe en Gang til ham efter en Prædiken, han havde hørt i Holmens Kirke («Dagbladet» 18. Juli 1881).

I de første Aar af sin københavnske Præstevirksomhed (1859—61) holdt han ogsaa, med Ministeriets Understøttelse, Forelæsninger ved Universitetet over Filosofiens Historie med særligt Hensyn til Religionsfilosofien, over Læren om Kirken, det theologiske Studium og Augustins Theologi, og denne Virksomhed har sat en blivende Frugt i den smukke og tankerige Bog «Om det theologiske Studium», som han udgav 1861. 1865 blev han knyttet til Pastoralseminariet som Leder af de homiletiske og en kort Tid tillige af de kateketiske Øvelser, og mange af de studerende, der om Søndagen samledes om hans Prædikestol, fik derved Lejlighed til at gjøre Indblik i hans homiletiske Esse og til at høre ham udvikle sine Tanker om den Kunst at prædike. 1867 blev han ved B. Münters Død Holmens Provst, og i de Aar, som fulgte, stod han paa Højdepunktet af sin Indflydelse i Hovedstaden. Ikke sjælden gav han sit Ord med i Laget, som da der forhandlede om Indførelsen af tvungent borgerligt Ægteskab og om Kristendommens Forhold til Kulturen; og Bevægelsen mod den lovordnede Prostitution har i ham haft en af sine tidligste og ihærdigste Forkæmpere. Flere Udenlandsrejser, gjentagne Gange til England, skærpede hans Blik for de store religiøse og kirkelige Modsætninger, der brydes i vor Tid, og fortsat Fordybelse i Klassikerne og i den moderne theologiske, filosofiske, historiske og æsthetiske Litteraturs Hovedværker

satte ham i Stand til med sikker Forstaaelse at følge de forskjellige Faser i Udviklingen af Forholdet mellem Kristendommen og Kulturen.

Da han 1881 ved Brammers Tilbagetrædelse blev udnævnt til Biskop over Aarhus Stift, forlod han Kjøbenhavn, og han slog hurtig Rod i den jyske Jordbund. Men allerede 1884 vendte han tilbage til Hovedstaden som Martensens Efterfølger paa Sjællands Bispestol. I denne Stilling ventede der ham nye og vanskelige Opgaver. Det tilfaldt ham som Formand at lede det nys oprettede kirkelige Raad. for hvis Domstol der blev indskudt mange Spørgsmaal, om hvis rette Løsning Meningerne vare vidt forskjellige. Hvad Biskop F. i denne Retning og i det hele paa Styrelsens Omraade har udrettet, er for nyt til at være hjemfaldet til Historien. Derfor maa det være nok her at sige, at han væsentlig er gaaet i Martensens Spor, men uden at være uvillig til at gjøre Indrømmelser over for modsatte Synspunkter, hvor Folkekirkens Ordning efter hans Opfattelse kunde bære det. Og ogsaa som Sjællands Biskop har han ved Udgivelsen af et Par Prædikensamlinger givet Bidrag til Litteraturen.

Efter sin første Hustrus Død ægtede han (1878) Jacobe Francisca Münster (f. 1835), Datter af Provst B. M. I April 1888 blev han udnævnt til Ordensbiskop, og i Nov. s. A. modtog han Storkorset af Danebrog. Ved Jubelfesten 1879 hædrede det theologiske Fakultet ham ved at meddele ham den theologiske Doktorgrad.

Universitetsprogrammet for Reformationsfesten 1856. Levnedsbeskr. af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer S. 136 f. Illustr. Tid. 1872, Nr. 661. Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 15.

*Fr. Nielsen.*

**Fog, Georg, 1780—1817, Søofficer, Søn af Provst Jørgen F., Sognepræst til Humble paa Langeland (f. 1734 † 1799) og Cæcilie f. Leth, fødtes 10. Maj 1780, blev 1803 Sekondlieutenant i Marinen, 1809 Premierlieutenant og 1815 Kapitajnlieutenant. Efter sin Udnævnelse til Officer ansattes han strax som Chef for en Kanonjolle, som i Kalvebodstrand deltog i Hovedstadens Forsvar. I Krigen mod Englænderne var F. stadig ansat paa Kanonbaadene og førte hæderlige Træfninger mod disse. Allerede 1809, medens han med nogle armerede Smaafartøjer konvoierede Koffardiskibe i Norge, erholdt han Iddaaben i en Kamp mod en engelsk Korvet og en Kutter. For at give Konvoien Tid til at frelse sig vedblev han Kampen, skjønt haardt saaret, men maatte til sidst overgive sig. Følgerne af sine Saar forvandt han aldrig. 1811 var han Chef for en Deling Kanonbaade og underlagt Premierlieutenant Falsen; under**

denne deltog han i det uheldige Angreb paa Anholt, men undslap dog lykkelig. Hen paa Sommeren var han atter med Falsen i en Træfning mod Englænderne for at udskære Koffardskibe af en Konvoi, et Forsøg, der mislykkedes (s. ovfr. S. 71), men F. undslap. Aaret efter deltog han paa ny med Falsen i en sejerrig Træfning ved Samsø og senere i Erobringen af en engelsk Orlogsbrig. 1815 gik F. uden for Nummer paa Grund af sit svækkede Helbred og ansattes i det da oprettede Raketkorps. 16. April 1808 giftede han sig med Christiane Lindberg, der overlevede ham; Ægteskabet var barnløst. Han døde i Avg. 1817. *C. With.*

Fog, Ludolph Erasmi, f. 1825, Officer. F. er født 10. Okt. 1825 i Kjøbenhavn; hans Forældre vare Toldforvalter, Kammerraad Henrik Georg F. og Johanne Diderikke f. Rønne. Han kom i 1838 paa Landkadetakademiet og ansattes, efter at have taget Officersexamen i 1843, ved 14. Bataillon som Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1842. I 1846 traadte han ind paa den kgl. militære Højskole, men blev ved Krigens Udbrud 1848 ansat ved 4. Bataillon; med denne deltog han i Kampen ved Bov og i Slaget ved Slesvig, hvornæst han i Maj s. A. blev Adjudant ved 4. Infanteribrigade, i hvilken Stilling han deltog i Kampene ved Nybøl og Dybbøl. Kort efter forfremmedes han til Premierlieutenant, medens han s. A. kom til Tjeneste ved Artilleriet, saaledes at han som ansat ved Halvbatteriet de Jonquières deltog i Slaget ved Fredericia. Om Vinteren 1849—50 var han Lærer ved Artilleriets forskjellige Skoler og blev om Foraaret ansat som Adjudant ved Nørrejylland's Artillerikommando og senere ved 1. Divisions Artillerikommando, i hvilken Stilling han deltog i Kampen ved Helligbæk og i Slaget ved Isted. Fra 1851—53 gjennemgik han Stabsafdelingen og kom derefter til Generalstabens topografiske Sektion, i det han dog tillige gjennemgik Skolerne ved Ingeniørkorpset og ved Rytteriet. 28. April 1852 indtraadte han i Ægteskab med Julie Fanny Holbøll, Datter af Inspektør i Sydgrønland, Kapitajnlieutenant Carl Peter H. I 1855 udnævntes F. til Kapitajn af Generalstaben og var nu først virksom ved den topografiske og fra 1860—63 ved den taktiske Sektion; fra 1859 blev han tillige ansat som Lærer i Krigskunst ved Højskolen, i hvilken Stilling han udgav «Krigskunstens Theori» (1861). Alt i 1855 havde han sammen med daværende Major Abrahamson udgivet en militær Lommebog for den danske Hær.

Ved Hærens Mobilisering i 1863 blev Kapitajn F. ansat ved Infanterireserven som Stabschef og i Marts 1864 i samme Egenskab ved 3. Division. Efter endt Felttog kom han tilbage til Generalstabens taktiske Sektion, hvis Chef han blev i 1865. Ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867 blev han Oberst af Generalstaben og Stabschef ved 1. Generalkommando, men ansattes allerede Aaret efter i Krigsministeriet, først som Departementschef og fra 1873 som dettes Direktør. I 1878 blev han Chef for Officersskolen og tillige Kommandør af Danebrogsordenens 1. Grad samt Aaret efter General og Chef for Generalstaben. Som saadan søgte han at skaffe denne en større Indflydelse paa Hærvæsenets Ledelse end hidtil. Han lod med Krigsministeriets Bemyndigelse udarbejde Udkast til en fuldstændig Mobiliseringsplan for Hæren og til Planer for dens Anvendelse i Tilfælde af Krig, ligesom ogsaa til flere nye Reglementer. I 1887 udnævntes han til Chef for 1. sjællandske Brigade, og som designeret til at efterfølge den kommanderende General i 2. Generalkommandodistrikt, Generallieutenant Ankjær, der i Forsommeren 1888 var bleven syg, ledede han Divisionsøvelsen i Jylland s. A., hvorefter han om Efteraaret udnævntes til Generallieutenant og kommanderende General. I 1889 benaadedes han med Storkorset af Danebrog.

F. har i sin Tjenestetid haft flere specielle Hverv; foruden at han i Aarenes Løb har været Medlem af flere Kommissioner, var han Stabschef ved Lejrdivisionen i 1873, ledede i 1885 de større Øvelser i Kjøbenhavns Omegn, sendtes i 1861 til Frankrig, i 1870 til Schweits samt i Foraaret 1871 til Frankrig og Schweits. I 1867 var han attacheret Storfyrsttronfølgeren af Rusland, og endelig beordredes han i 1882 til Rusland for at overvære Lejrøvelserne ved Krasnoe-Sélo.

Erslew, Forf. Lex.

*P. N. Nieuwenhuis.*

**Fog, Ludolph Frederik, 1778—1855,** Departementschef, en Broder til ovfr. nævnte Kapitajnlieutenant Georg F., fødtes 1. April 1778, blev 1796 Student fra Odense lærde Skole, begyndte paa det juridiske Studium, men opgav det, efter at han i Aaret 1800 havde faaet Ansættelse i Kontoret for de aktive og passive Fordringer, hvor han 1801 blev Kopist. 1802 overgik han til Aktivkontoret, blev 1804 Fuldmægtig i Statsgjældskontoret, 1808 Chef for samme Kontor, 1810 tillige Medlem af Administrationen for den synkende Fond, 1818 tillige Assessor i Statsgjældsdirektionen, 1821 Medlem



af den nævnte Direktion, 1831 tillige Medlem af Direktionen for den i Aaret 1800 oprettede Tontine, 1848 Departementschef i Finansministeriet, i hvilken Stilling han forblev til sin Død, 15. Maj 1855 i Kjøbenhavn. 1813 blev han Kammerraad, 1818 Justitsraad, 1822 Etatsraad, 1836 Konferensraad, 1845 Kommandør og 1850 Storkors af Danebrog. Ligesom det paa hans gamle Dage vidnedes om ham, at han i hele sin lange Embedstid havde arbejdet med en utrættet Iver og Nidkjerhed, saaledes fremhævedes det særlig, at det væsentlig maatte tilskrives hans nøje Kjendskab til Forretningerne, hans Flid og Redelighed, at det vanskelige Fag, der var ham anbetroet, blev holdt i den punktligste Orden i de for Finanserne kritiske Aar 1807—14. — Han blev 8. Sept. 1847 gift med Marie Henriette Holte (f. i Kjøbenhavn 1. April 1794, † 17. April 1880), en Datter af Koffardimatros Lars Madsen H. og Hustru Anna Marie Larsdatter.

*G. Kringelbach.*

Fogh, Carl Johan, 1824—79, Skolemand og naturvidenskabelig Forfatter, er født i Aalborg 8. Dec. 1824 og Søn af Adjunkt, senere Sognepræst, Hector Frederik Janson F. og Frederikke Marie Louise f. Kall. F. blev Student 1842 fra Nykjøbing Kathedralskole, lagde sig efter Naturvidenskaberne og blev ved et Ophold paa Møen som Huslærer hendraget til Studiet af Mineralogi og Geognosi. Han fortsatte dette som Amanuensis ved det mineralogiske Musæum (1850) under Forchhammers Vejledning og vandt s. A. Universitetets Guldmedaille for en geognostisk Prisopgave. I 1850 tog han ogsaa Magisterkonferens i Naturhistorie, underviste en kort Tid i dette Fag i kjøbenhavnske Privatskoler og var derefter fra Juli 1851 i 2 Aar Huslærer hos en dansk Familie, Grosserer og Konsul Bech i Poughkeepsie i Staten New-York. De frie og store Forhold i Amerika havde megen Indflydelse paa hans aandelige Udvikling. Tillige førtes han nu ind paa det praktiske Skolevæsens Omraade og udgav 1854 «Et Par Ord om Friskolen i Amerika og den danske Folkeskole». Bogens Æmne og Forfatterens Anskuelse vakte Opmærksomhed, og med offentlig Understøttelse blev han s. A. sendt til den internationale Skoleudstilling i London for at give Oplysninger om de fra Kjøbenhavns offentlige Skolevæsen udstillede Sager og tillige gjøre sig bekjendt med Folkeundervisningen i England og Irland. Denne beskrev han i tvende Skrifter 1855. F. blev 1854 Timelærer, 1856 Adjunkt og 1860 Overlærer ved Metropolitanskolen med Naturhistorie som Undervisningsfag. Desuden var han 1858—69

Docent i Jordbundslære ved Landbohøjskolen. Han døde ugift 16. Jan. 1879 og oplevede saaledes ikke sin Promotion til Æresdoktor, hvilken skulde have fundet Sted ved Universitetets Firehundredaarsfest s. A. Venner og fordums Elever oprettede et Legat ved Metropolitanskolen til Minde om ham.

Som Lærer var F. afholdt for sin Elskværdighed og smukke Form og anset for sin klare Tanke og anskuelige Fremstilling. Som pædagogisk Forfatter søgte han — ud fra den Anskuelse, at den frie Forfatning kun kan blive til Velsignelse, naar Folkets Opdragelse er Statens Hovedformaal — at paavise, hvad vor Folkeskole kunde lære af et praktisk og sundttænkende Folk som Amerikanerne og til Dels af Englænderne. F. anbefalede derfor at ansætte særlige Tilsynsmænd, oprette «Smaaskoler», indføre Sløjd og Havedyrkning som Skolefag samt Mathematik og Naturvidenskab, især i deres Anvendelser paa det praktiske Liv, derimod at henlægge Religionsundervisningen til Kirken og Hjemmet. Han vilde have en mere praktisk Seminarieundervisning, bedre Skolelokaler og Inventar og et Folkebibliothek ved hver Skole. Ogsaa den lærde Skole ønskede han reformeret og udtalte sig i Metropolitanskolens Programmer og i flere Piecer mod Undervisningens abstrakt-videnskabelige Tendens, hvis mest forkastelige Udtryk han fandt i Madvigs Grammatik. Desuden vilde han have Folkeskolen og den lærde Skole satte i organisk Forbindelse. Nogle af F.s Ønsker ere begyndte at blive virkeliggjorte, andre ere Fremtidstanker, der endnu ikke ere indgaaede i den almindelige pædagogiske Bevidsthed.

Erslew, Forf. Lex. Nord. Convers. Lex., 3. Udg.

*Joakim Larsen.*

— C. J. Foghs *Betydning for Naturvidenskaben* beror navnlig paa den Virksomhed, han udfoldede som Lærer i Naturfagene ved Metropolitanskolen og Docent i Jordbundslære ved Landbohøjskolen. Indholdet af hans paa Landbohøjskolen holdte Forelæsninger har han i alt væsentligt gjengivet i den populære Lærebog «Geologiens Hovedsætninger» (1874). I øvrigt haves kun 2 selvstændige geologiske Arbejder fra hans Haand, nemlig «Nogle Graftlokaliteter i Staten New-York» i «Naturhist. Foren. Meddel.» for 1854 og «Geognostiske Skitser fra Møen» i et Program fra Metropolitanskolen (1857). Denne Afhandling indeholder nogle Afsnit af F.s i 1850 med Universitetets Guldmedaille prisbelønnede Afhandling. Den vil altid bevare sin Betydning som en klar og smuk Fremstilling af de omhandlede positive Forhold — uanset, at de fremsatte Theorier

for længst ere forældede —, da den indeholder flere interessante originale Iagttagelser og har taget en Del gamle historiske Efterretninger med. Som populær naturvidenskabelig Forfatter har F. udfoldet en fortjenstfuld Virksomhed. Han oversatte og bearbejdede Cottas «Geologiske Billeder» (1859) og var Medredaktør af 2. Udg. af «Nord. Konversations-Lexikon» (1869—78) og «Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben» (1854—79). *K. Rørdam.*

**Fogh, Enevold Berregaard**, 1732—1800, Justitiarius, en Søn af daværende Raadmand i Kjøbenhavn Hans F. og Anne Søs f. Lugge, fødtes sammesteds 23. Okt. 1732, blev 1750 privat dimitteret til Universitetet, 1753 juridisk Kandidat, 1755 Assessor i Hofretten, 1765 tillige Søkrigsprokurør, 1771 Assessor i Kjøbenhavns Hof- og Stadsret, 1774 Justitsraad, 1789 Justitiarius i sidstnævnte Ret, 1790 Etatsraad, 1792 Medlem af Justitsdirektionen for Lotteriet i Kjøbenhavn, entledigedes efter eget Ønske paa Grund af svækket Helbred 1797 som Justitiarius med Bevarelse af sin fulde Gage som Pension, men vedblev at fungere som Justitsdirektør for Lotteriet til sin Død, 18. Marts 1800 i Kjøbenhavn. *G. Kringelbach.*

**Fogh, Jørgen**, o. 1631—1685, Borgmester, er Søn af Kjøbmand Lars F. i Aarhus og Anne Jørgensdatter. 1652 blev han Student og var 1658 i Huset hos Hr. Tage Thott paa Børringekloster, studerede 1661 i Leiden og tog den juridiske Doktorgrad i Udlandet. 1667 blev han Raadmand og Aaret efter Borgmester i Kjøbenhavn, 1675 tillige Stadsoberst. Han var ogsaa Medlem af Lovrevisions-Kommissionen. Som gift med Griffenfelds Søster Cathrine Schumacher (f. 1644 † 1699) kom han i stor Anseelse, og man antog formodentlig, at han havde større Indflydelse paa Svogeren, end han i Virkeligheden besad. Han har sikkert oftere været Gjenstand for Bestikkelse; under et Forhør i Griffenfelds Sag vidnedes der, at «F. havde sine Hænder i Griffenfelds Sager, naar noget var at fortjene». Nogle Timer før Svogeren blev han om Natten 11. Marts 1676 i Stilhed fængslet i sin Gaard i Skindergade og ført til Blaataarn. Uagtet der ingen Sag var anlagt imod ham, blev der allerede 9. Maj udnævnt en anden Borgmester i hans Sted, og først da Griffenfeld var domfældt, lod Kongen Sagen imod F. foretage paa Bytinget. Naar Griffenfeld har kunnet dømmes efter de foreliggende Indicier, have de Vidnesbyrd om «Underslæb», hvorfor F. blev dømt, og som det synes efter hans egen Tilstaaelse, næppe haft meget at betyde, men

hans Domfældelse maatte staa i Forhold til Svogerens, og derfor dømtes han paa Bytinget til at miste to Fingre, staa et Kvarter i Halsjærnet, føres ud af Byen af Bøddelen og evig forvises af Riget. Denne haarde Straf formildedes dog til Forvisning til Aarhus, hvor han døde 1685, som det siges, «af Græmmelse». Hans Søn Peder F. (s. ndfr.) mente, at Grunden til, at han selv havde nydt saa mange Begunstigelser af sin Regering, var, at den vilde gjøre godt igjen, hvad en tidligere havde forbrudt imod hans Fader.

O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. V, 424 ff.

*O. Nielsen.*

Fogh, Peder, 1675—1753, Godsejer, Søn af den foregaaende, er født i Kjøbenhavn 31. Avg. 1675, blev Student 1691 og 1696 Hører ved Aarhus Latinskole; efter 10 Aars Forløb opgav han imidlertid denne ringe Bestilling, da et rigt Giftermaal befriede ham for at tjene for Brødet; han ægtede nemlig Ejerinden af Ryomgaard, den 15 Aar ældre Magdalene Bording (f. 6. Avg. 1660, † Natten til 22. Juli 1720), Datter af Mag. Laurids B. til Ryomgaard. 1707 lod F. sig nobilitere, 1724 blev han Justitsraad og Højesteretsassessor, 1735 Etatsraad og døde 7. April 1753 efter længere Tids Svagelighed, siddende i sin Lænestol. Efter sin første Hustrus Død havde han ægtet Edel Elisabeth Schwanewedel (Datter af Generalmajor Herman Frants S. og Enke efter Major Hannibal Henrik S.), † 8. Marts 1731, og derefter Helene Byssing (Datter af Kjøbmand Claus B. i Kjøbenhavn og Stifdatter af Historikeren Slange; Enke efter Præsten Claus Reenberg og Kancelliraad, Borgmester Christen Giørup), f. 11. Dec. 1685 † 1. Maj 1749. F. var en videnskabelig dannet Mand med mange litterære Interesser, især for Fædrelandets Historie; sit Otium anvendte han til Læsning og Studier, der vel ikke satte Frugt i lærde Skrifter, men dog ikke ere uden Vidnesbyrd i den Brevvexling, han førte med mange af Datidens lærde; i hans Breve fremtræder jævnlig et Stenk af Humor. Som et Træk af hans Beskedenhed anføres, at han ikke fandt sig selv værdig til at modtage Kaldelsen som Medlem af det kongl. danske Selskab, som han paa flere Maader betænkte med Gaver, bl. a. Biskop Bircherods kostelige Dagbøger, der ellers næppe vare blevne bevarede for Eftertiden. Af sine Midler stiftede F. flere Legater til bedste for Skoler og fattige.

Hofman, Fundationer III, 163 ff. Bruun, Falsteriana S. 35 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 589 ff. Giessing, Jubel-Lærere I, 271. III, 344 Tab. II. Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

*G. L. Wad.*

Fogtman, Laurids, 1748—1821, Jurist, født i Fol ved Ribe 3. Jan. 1748, var en Søn af Skrædder og Fæstehusmand Evert Lauridsen og Anna Kirstine Vodders; hans Efternavn er dannet efter en mødrene Slægtnings Navn. I sin Ungdom var han Skriver paa Ribe Bispekontor, men virkede i sit øvrige Liv i Varde, hvor han først var Hospitalsforstander og Kirkeværge, 1781 blev Byskriver efter s. A. at have taget juridisk Examen for ustuderede og 1787 blev Byfoged og i Forbindelse dermed Herredsfoged i Nørre-, Øster- og Vesterherreder, hvor han 1781 og 1782 var blevet Retsskriver. F. blev Kancelliraad 1805 og Justitsraad ved sin Afskedigelse 1814. Han var gift med Catharine Steenbeck f. Brorson (f. 1753 † 5. Sept. 1836), yngste Datter af Biskop i Ribe H. A. B. Med utrættelig Flid og Omhu har F. udarbejdet flere Samlinger af Retsbestemmelser, af hvilke den vigtigste er Samlingen af kgl. Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve, udtogsvis og i kronologisk Orden, for Tiden fra 1660 til 1812, udgiven af F. fra 1786 til hans Død, der indtraadte 2. Okt. 1821. Denne Samling, der senere er fortsat af F. Algreen-Ussing o. fl. og endnu stadig benyttes som Hovedkilde («Reskriptsamlingen»), er i det hele meget forstandig extraheret og ordnet og maa i alt væsentligt anses for paalidelig, uagtet F.s Ophold i en fjærn Provinsby kun for en mindre Del tillod ham personlig at tilvejebringe Materialet.

Erslew, Forf. Lex.

*Deuntzer.*

Fogtmann, Nikolai, 1788—1851, Biskop, er født 16. Nov. 1788 i Sønder Bork i Ribe Stift, hvor Faderen, Hans Bertram F. († 1814), var Præst; Moderen hed Agathe f. Borch († 1841). Han dimitteredes fra Ribe Skole 1808, blev theolog. Kandidat 1814, var et Aar Lærer ved Borgerdyd- og ved Metropolitanskolen, hvorefter han 1815 blev Adjunkt og 1820 Overlærer ved Herlufsholm. Efter 1821 at være bleven Lic. theol. udnævntes han 1822 til Lektor i Moral ved Sorø Akademi. Her vandt han den meget formaaende Amtmand, siden Kancellipræsident, Stemanns Velvilje, der bidrog til, at han, efter 1826 at have disputeret for den theologiske Doktorgrad, 1830 blev Professor theologiæ ved Universitetet, 1831 Biskop over Ribe Stift og 1833 forflyttet til Aalborg. 1845 blev han Kommandør af Danebrog og døde 13. Sept. 1851. — Han ægtede 1837 Frida Hesselaida Dons (f. 1805), Datter af Etatsraad Simon Andersen D., Ejer af Frederiksdal paa Laaland. Hun døde allerede 1840.

F.s Forfattervirksomhed har kun været ubetydelig; den ind-

skrænker sig til mindre Afhandlinger, dels lærde, dels i forskjellige Tidsskrifter om Dagens Spørgsmaal eller litterære Æmner. Dog skrev han i Sorø en Lærebog i Religion for Latinskolerne (1823), der opnaaede 3 Oplag og vistnok de fleste Steder afløste Krog Meyers. Uagtet Forfatteren har en ærlig Vilje til at fremstille Kirkens Lære, er han dog stærkt berørt af sin Tids Theologi. Allerede hans egen Samtid fandt det betænkeligt, at han afveg fra Balles Lærebog, f. Ex. ved at betragte Fortællingen om Syndefaldet som en billedlig Fremstilling. Han hørte i øvrigt til de Theologer, som fulgte godt med i den Udvikling, der foregik i hans Tid. Hans Kollega ved Universitetet H. N. Clausen siger om ham: «Der var noget pikant ved F.s Personlighed, som i Grunden skyldtes smaa og simple Midler, en vis Naivitet i Opfattelse, Tankesæt og Udtryksmaade. Ved Begivenheder, Personer, ved andres Frembringelser i Skrift og Tale var det alle Haande enkelte Smaatræk, saadanne, som almindelig blive oversete eller lidet ænsede, der uvilkaarlig tildrog sig hans Opmærksomhed og fæstede sig i Hukommelsen.» Men han føjer til, at ved Siden heraf var der en fremtrædende Mangel paa større aandeligt Omsyn og Overblik, og at F. som Biskop levede et lidet bemærket Liv. Denne Karakteristik er vistnok overmaade træffende; naar vi støde paa Ytringer af F., er der ofte noget mærkeligt friskt og originalt ved dem; det er øjensynligt, at det er en Mand, der ser med sine egne Øjne og er uafhængig af de Partihensyn, der bandt saa mange af hans samtidige. Da Grundtvig udgav sit «Frisprog mod Biskop Mynsters Alterbogsforslag» (1839), fældte F. den træffende Dom over dette, at han vel havde Ret i nogle «Poster», men Uret i alle «Maader». Han manglede heller ikke Forstaaelse af den Betydning, der laa i Grundtvigs Fremhæven af Trosbekjendelsen; da Mynster havde udtalt, at «man ikke kunde nægte en Kirke Navn af kristelig, som opstillede en anden Trosbekjendelse», nedlagde F. Indsigelse herimod, for saa vidt derved tænktes paa nogen Forandring af Trosbekjendelsens Indhold.

Naar han afgav Erklæring over de forskjellige Reformforslag, som den Gang forhandlede, var han al Tid den liberaleste af Biskopperne. Han var ikke bange for at gaa ind paa Sognebaandsløsningen, som han mente kun vilde blive brugt, hvor dens Brug var en Samvittighedssag. For mange Præster vilde det være en gavnlig Spore eller Tømme, naar de vidste, at man ikke var uopløselig bundet til deres Kirke, og mange Lægfolk vilde heller holde

sig til deres egen Præst og Kirke, naar de vidste, at det ikke var dem forment at søge en anden. Da han skulde erklære sig over Mynsters Alterbogsforslag, stemte han afgjort imod den bekjendte Forandring ved Barnedaaben, at Baret ikke direkte skulde spørges om sin Tro; der var, siger han, intet væsentligt vundet derved, og han forudsagde med god Grund, at ingen af de foreslaaede Forandringer vilde vække saa megen Uvilje som denne. Mærkeligt er det, at han endog 1842 foreslog, at der skulde gives Baptisterne Religionsfrihed paa de Vilkaar, de selv havde opstillet. Han antog, at den religiøse og moralske Rigorisme, der herskede hos Baptisterne, kunde blive en gavnlig Modvægt mod den Slaphed, der ofte fandtes i Statskirken; i de smaa sekteriske Samfund, siger han, kan der findes «en højere Religiositet og en større Moralitet, end der kan ventes blandt Statskirkens Medlemmer i det hele». Derfor bør Statens Love ikke lægge Hindringer i Vejen for dem.

Men naar F. saaledes enten i private Breve eller i Embedserklæringer havde sagt sin Mening, lod han det blive derved; han gjorde intet Forsøg paa, ja synes næppe at have brudt sig om, at gennemføre sine Anskuelser praktisk. Mænd af den Art skulle nok komme til at føre et lidet bemærket Liv, og det Spor, de have traadt, bliver hurtig udvisket.

Erslew, Forf. Lex. H. N. Clausen, Mit Levned og min Tids Hist. S. 159. P. Hjorts Breve, 1867. Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform., 2. Udg., II, 614. L. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1817—54. *L. Koch.*

**Folckersam** (Følckersam), **Frants Vilhelm**, 1649—1713, Officer, var Søn af Gotthard Friedrich v. F. til Lautensee i Kurland og Sophie v. Sieberg. Han kom til Norge som Forvalter ved Ejdsvold Jærnværk, hvis Ejer var hans Landsherre, Hertug Jacob, men traadte senere ind i den norske Hær. 1676 blev han Kapitajn for en Skiløber- og Fyrrørerafdeling og erhvervede sig under Gyldenløvefejden Navn af «en tapper Partigænger, dog efter al Krigsanstændighed». Under den paafølgende Fredsperiode tjente han ved de norske nationale Dragoner (det senere 2. søndenfjældske Dragonregiment), hvor han 1681 steg til Major og 1686 til Oberstlieutenant. 1693 blev han Oberst for smaalenske Infanteriregiment, men byttede 1698 dette med det førnævnte Dragonregiment, som han, der 1708 forfremmedes til Brigadér, 1710 til Generalmajor, kommanderede indtil April 1711. I Avg. s. A. gjorde Løvendal Indfald i Baahus Len, og i Tillid til F.s Ry som Partigænger gav

han denne Kommando over 2500 Mand, som ved Kongsvinger skulde forhindre Svenskerne i at trænge ind i Norge ad Magnorbro-Vejen. F. viste sig imidlertid ikke denne Opgave voxen. Han var bleven gammel og uskikket til at agere paa egen Haand — i det mindste efter Løvendals Opfattelse. Den norske Almue derimod bevarede sin Sympathi for F., thi senere, da man «syntes, at det gik for langsomt med Landets Forsvar, siden F. for Alder havde taget Afsked, besang gemen Mand hans Ære og Landets Savn i en liden Vise». Han døde 5. Juni 1713.

F. besad flere norske Ejendomme. Christian V skal have skjænket ham Skøjen i Spydeberg Sogn, som han dyrkede vel, og hvor han anlagde en Frugthave. Herregaardene Evje ved Moss og Tøndelgaard i det thronhjemske fik han med sin 1. Hustru, Edel Marie Sybille Marschalck, f. 1663 † 1694, Datter af Norges Kansler, Gehejmeraad Joh. Fred. M. og Margrethe Bielke. 2. Gang ægtede F. Else Kaas († 1729), Datter af Erik K. til Bremersvold og Beate Reedtz. — F. efterlod ikke Sønner; derimod blev en Brodersøn af ham, *Frederik Valdemar F.*, f. 1678 † 1744, dansk Generalmajor, Kommandant i Glückstadt og hvid Ridder.

L. N. Wilse, Beskr. af Spydeberg Præstegield S. 547. 554. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 947. *H. W. Harbou.*

**Foltmar, Christoffer, 1718—59,** Maler, var Søn af en Musiker, Johan F., og født i Kjøbenhavn 17. Okt. 1718. Først lagde han sig efter Musik og nød Vejledning af ndfr. nævnte Jacob Fosie, senere efter Miniaturmaleri i Vandfarve og Emaille. I 1739 blev han Organist ved Waisenhuskirken, hvis Orgel han og hans Broder, Tapetvirkeren Chr. Ulrik F. — der tillige var Miniatur- og Emaillemaler († 1794) — siges at have bygget. Det var kun et lille Embede; F. fik vel Exspectance paa Organistembedet ved Holmens Kirke efter Jacob Fosie, men opnaaede det aldrig, da han døde før Fosie. Derimod blev F. Tegnemester for Søkadetterne og — sammen med Pilo — for Frederik V's Børn samt (allerede i 1749) Hofminiaturmaler. Som saadan leverede han et stort Antal Miniaturbilleder i Emaille til Kongefamiliens Snusdaaser, Braceletter og Ringe, men fik kun sit Arbejde slet betalt. For at bøde lidt paa den kummerlige Betaling ydedes der ham i 1753 af Kongens Kasse 100 Rdl. «til Indretning af et Emailleværk», skjønt F. allerede 3 Aar tidligere havde begyndt at gjøre Emaillebilleder for Hoffet. I 1749 havde han ægtet



Frederikke Otzen, med hvem han fik en Hoben Børn, og som overlevede ham i adskillige Aar. F. døde 4. April 1759.

Danske Saml. IV, 87. Weinwich, Kunstens Hist. i Danmark og Norge S. 133. 165. Weilbach, Konstnerlex. Meier, Fredensborg S. 120. 178 f.

*F. J. Meier.*

**Fonnesbech, Christian Andreas**, 1817—80, Godsejer, Politiker, blev født i Kjøbenhavn 7. Juli 1817 af Forældrene Silke- og Klædekræmmer Anders Christensen F. og Cathrine Marie f. Rørvig. Familien stammer fra Gaarden Fonnesbæk i Ikast Sogn (ved Herning). Fra «Efterslægten» gik F. over til den kjøbenhavnske Borgerdydsskole under Rektor Michael Nielsen, blev dimitteret 1835 og juridisk Kandidat i 1840. Han agtede først at gaa Embedsvejen, var nogle Aar Fuldmægtig paa Byfoged- og Birkekontoret i Frederiksborg, søgte Ansættelse i Kancelliet og tænkte paa at søge Embede i Sønderjylland, men da Faderen døde og efterlod ham en efter Datidens Forhold betydelig Arv, valgte han en anden Vej og købte i 1843 Vesterbygaard (vest for Tis Sø i Holbæk Amt) med Saltofte Vænger samt i 1845 2 Bøndergaarde med Ret til at nedlægge dem, hvorefter han af disse og Vængerne dannede Saltoftegaard; de 2 Gaarde tilsammen have nu 240 Tdr. Hartk., hvoraf 87 drives under dem. Han blev hurtig Medlem af Sogneforstanderskabet og dets Formand; allerede i 1848 valgtes han til Holbæk Amtsraad, og ved Siden af sin Virksomhed som Landmand overtog han efterhaanden en stor Mængde offentlige Hverv, var i det hele en af de lovende unge Kræfter, paa hvilke Almenhedens Opmærksomhed rettedes, og for hvilke der under det paa alle Omraader frembrydende friske Liv var rigeligt Brug; navnlig var han en af de ledende Mænd i Amtets økonomiske Selskab, var i mange Aar Bestyrelsesmedlem og derefter indtil Maaneden før sin Død Formand for Selskabets Sparekasse, som raader over betydelige Midler. Det var saaledes ganske naturligt, at han ogsaa søgtes vundet for det politiske Liv, og 14. Juni 1858 valgtes han (som 1854 var bleven Jægermester) til Folketingsmand for Sorø Amts 3. Kreds (Slagelse), hvor hans Modstander var «Journalist» N. Hansen, Broder til J. A. H. og den Gang endnu en ivrig Tilhænger af Bondevennernes Parti.

Rigsdagens lovgivende og bevilgende Myndighed var paa dette Tidspunkt indskrænket til Kongerigets særlige Anliggender. Monarkiets fælles Sager henhørte under det ved Forfatningen af 2. Okt. 1855 skabte Rigsraad. De store politiske Spørgsmaal, som knyttede sig til Striden med Tyskland, stillede ganske naturlig Kongerigets

Rigsdag i Skygge, men der foregik dog paa dennes indskrænkede Omraade en meget betydelig og frugtbar Virksomhed, hvorom Lovsamlingerne for hine Aar tilstrækkelig bære Vidne. F., der med en udstrakt praktisk Erfaring forbandt baade Lyst og Evne til at arbejde og gode Talegaver, deltog strax med Iver i denne og vandt i kort Tid Anseelse som et dygtigt Medlem af Tinget. I hans politiske Holdning foregik der temmelig hurtig en Svingning. Han var bleven valgt i Slagelse imod en menigmandig Kandidat og havde da taget Position som en Modstander af Bondevennepartiet, det daværende Venstre, men der fandt snart en Tilnærmelse Sted, og denne blev stærkt kjendelig, efter at han hverken havde fundet Plads i det kortvarige Ministerium Rotwitt—Blixen-Finecke eller i det rekonstruerede Ministerium Hall, som vendte tilbage i Febr. 1860. I Folketinget dannede der sig et eget Mellemparti, som kaldte sig «de uafhængige», og skjønt F. ikke officielt traadte frem som dets Fører, stod han det dog meget nær og accepterede dets Program. Det var dette Parti, som i Forening med Bondevennerne gjorde ham til Ordfører for Finansudvalget, hvilken Post han derefter, indtil han blev Minister, beklædte med ubestridelig Flid og Dygtighed, og den samme Alliance skyldte han, at han i Efteraaret 1861 valgtes (med 52 Stemmer imod 48, som faldt paa E. Rosenørn) af Folketinget til en af dets Pladser i det dansk-slesvigske Rigsraad. Han traadte ikke op med nogen aaben eller principiel Opposition imod Regeringen, men det vidstes, at han hørte til de misfornøjede, som kun ventede paa en Lejlighed til at tone Flag.

Et Bevis paa den Anseelse, F. havde vundet i den offentlige Mening, var hans Valg til Præsident for den 9. danske Landmandsforsamling, som i Sommeren 1863 samledes i Odense. Landet havde haft en glimrende Høst, og Priserne vare saa høje, at Agerbruget havde en Indtægt som næppe nogen Sinde tidligere; Sammenkomsten var derfor i høj Grad livlig, egentlig den sidste glade Landefest før de store Ulykker, som kort efter skulde hjem søge os. Deltagelsen var betydelig, og det er ret ejendommeligt nu, da Jærnbanen gjennem Fyn allerede (7. Sept. 1890) har holdt Jubilæum, at læse om alle de Vanskeligheder, som det havde at befordre de mange rejsende til Odense, hvorledes Diligencerne fra Middelfart og Nyborg vare ledsagede af Snese af Bivogne, medens mange maatte tage til Takke med Bønderbefordringer. F. skilte sig godt ved Ledelsen af den store Forsamling og vandt megen Paaskjønnelse for sin til alle Sider velvillige Optreden.

Da efter Krigen Ministeriet Bluhme—David maatte opgive Hvervet at sammensmelte de to bestaaende Forfatninger til én, og da Grev Frijs-Frijsenborg, som i Forvejen ved Forhandlinger med J. A. Hansen havde sikret sig Tilslutning til sit Forfatningsprogram, i Nov. 1865 dannede sit Kabinet, valgte han i dette F. til Finansminister. Skjønt Ministeriet Frijs, Udtrykket for Alliancen mellem «de store og de smaa Bønder», væsentlig var udgaaet fra Landstinget — ogsaa F. havde Sæde i Rigsraadets Landsting, samtidig med at han var Folketingsmand i Rigsdagen — og her skulde have sin væsentlige Støtte, nærmede det sig dog efterhaanden i sin hele Optræden mere og mere til Folketinget, og Repræsentanten for denne Tilnærmelse var væsentlig F., som endog gik meget vidt i Hævdelsen af Folketingets overvejende Indflydelse paa Finansloven, altsaa tog dets Parti i det Stridsspørgsmaal, der er Kjærnen i hele den lange politiske Strid imellem Højre og Venstre. Der foregik nogen Forandring i denne hans Holdning, da han i Maj 1870 efter Grev Frijs' Demission gik over i Ministeriet Holstein-Holsteinborg, hvor han overtog Indenrigsministeriet, medens Finansportefeullen betroedes til Fenger. I denne sin nye Stilling kom F. i et mindre godt Forhold til de store Hartkornsbesiddere i Landstinget ved Loven af 9. Marts 1872 om Fæstevæsenet, der var et Kompromis mellem et af Regeringen forelagt Lovudkast og et Forslag af J. A. Hansen. Han gav i 1871 Koncessionen til den nordvestsjællandske Jærnbane (Roskilde—Kalundborg) og var som Indenrigsminister tilstede ved dens Aabning; ogsaa Lovene om den laaland-falsterske Bane, om Broen over Limfjorden, om Vemb—Lemvig, Odense—Svendborg, Randers—Grenaa, Silkeborg—Herning, Skive—Glyngøre og den østsjællandske Bane udfærdigedes under hans Navn. I 1872 opgav han sin Valgkreds i Slagelse, hvor Tauber blev hans Efterfølger, og i 1874 afløste han Zytphen-Adeler som Landstingsmand for 2. Kreds.

Da Ministeriet Holstein i Juni 1874 efter Kriegers Afskedsbegjæring indgav sin Demission, ikke af Hensyn til Oppositionen fra det forenede Venstre i Folketinget, hvis Doktriner om Parlamentarismen det netop ansaa det for Pligt at bekæmpe, men væsentlig fordi det ikke i Landstinget havde fundet den kraftige Tilslutning, som maatte være Betingelsen for denne Kamps heldige Gjennemførelse, indtraadte der en længere Ministerkrise. Estrup, der havde afvist tidligere Opfordringer til at indtræde i Holsteins Kabinet, med eller uden denne som Chef, vægrede sig bestemt ved

at danne en ny Regering, og til sidst overdroges Hvervet til F., der af sine tidligere Kolleger (kun) fulgtes af Klein<sup>^</sup>, og som nu paa ny overtog Finanserne, medens Tobiesen blev Indenrigsminister. Den politiske Situation var imidlertid væsentlig forværret. Det forenede Venstre, som i 1872 havde faaet Flertallet i Folketinget og sat «det folkelige Selvstyre» i Spidsen for sit Program, var optændt af Kamplyst og lod sig ikke længere formilde ved nogen Medgjorlighed; Landstinget viste endnu større Lunkenhed imod F. end imod hans Forgænger og lagde ikke Skjul paa sin Misstemning. Ministeriet, der ikke var stærkt fra sin Fødsel, blev stadig svagere, og det blev drevet ind i Konflikter, som ikke kunde besejres ved Antydninger af heroiske Midler, medens paa den anden Side Tiden endnu ikke var moden til at lade Handling følge paa Ordene. I Juni 1875 enedes Landstingets og Folketingets Repræsentanter i Fællesudvalget om at købe en Finanslov ved at ofre Ministeriet, og F. indgav 11. Juni Kabinettets Demission, som modtoges og strax efterfulgtes af Ministeriet Estrups Dannelse.

F., som allerede tidligere (1868) var bleven Kammerherre, som i 1870 ved Ministerskiftet havde faaet Storkorset og i 1874, efter at have været Præsident for den danske Kommission ved Verdensudstillingen i Wien, Fortjenstmedaillen i Guld, blev Aaret efter sin Afgang Excellence. Han vedblev at deltage i det politiske Liv som Landstingsmand, men hans Helbred var stærkt svækket, det forværredes ved forskellige tilstødende Omstændigheder, og han døde 17. Maj 1880 i Kjøbenhavn. — Siden 10. Juni 1843 havde han været gift med Karen Sophie f. Hauberg, f. 28. Sept. 1820, som overlever ham; Ægteskabet, i hvilket der fødtes en Datter, som døde i sin spæde Alder, var siden barnløst.

F. var ikke nogen Statsmand, han stod ikke paa noget Omraade som Repræsentanten for en klar og sikker Overbevisning, paa hvilken han vilde sætte sin Person og sin Stilling ind. Han vilde helst lempe sig frem, tage Hensyn til alle Sider, men i det han med en for øvrigt ganske klog Beregning skiftevis støttede sig til modsatte Partier og Strømninger, opnaaede han, at ingen nærede fuld Tillid til ham. Topsøe har i en Karakteristik af ham, der er skarp, men dog ikke kan kaldes helt uretsfærdig, bebrejdet ham, at han aldrig vilde eller kunde indtage en bestemt Position, og har brugt det Billede om ham, at det til alle Tider laa bedst for ham «ved en Hyrdefløjtes blide Toner at lede en skikkelig Hjord paa en solbeskinnet Eng, forende den med hyggelige Jærnbaner og smaa

Rosenørn-Letue,  
Barn

Havneanlæg». Det var Omstændighederne mere end hans personlige Egenskaber eller hans Karakters Styrke, som bragte ham frem i første Række. Alligevel maa det siges, at han passede godt til den ejendommelige Opgave, som en vis Periode af vort politiske Liv stillede, at han var baade en dygtig Mand og en velvillig Mand, og at hans Svagheder vare parrede med gode Egenskaber.

Illustr. Tid. Nr. 198. Søndagsposten Nr. 311. V. Topsøe, Polit. Portræstudier.

*C. St. A. Bille.*

da Fonseca, Ida Henriette, 1802—58, Sangerinde. Jomfru F. var født i Kjøbenhavn og en Datter af Mægler Abraham da F. og Marie Sophie f. Kiærskov. Han var indvandret fra Portugal, hvor hans Fader i sin Tid var bleven adlet. Jomfru F. uddannedes til Sangerinde af Siboni og betraadte første Gang Scenen 8. Dec. 1827 i Titelrollen i «Tancredo». Det var særlig den italienske Opera, der laa for hende, i det hendes meget kraftfulde Altstemme, som var af en ualmindelig skøn Klangfarve og stor Bøjelighed, tillige var uddannet indtil Virtuositet, hvad Koloraturer angik, og hun, hvis Sceneudvortes i og for sig var fortræffeligt, kunde være bleven en stor Gevinst for Skuepladsen, saafremt der ikke havde været noget vist mandhaftigt ved hele hendes Holdning og Gang, en stor Mangel paa Liv og Varme hos hende. Og da det ikke var mange Partier, som laa egentlig godt for hende, blev hendes Repertoire kun ringe i Forhold til hendes Evner som Sangerinde. I de 12 Aar, i hvilke hun gjorde Tjeneste ved Theatret, udførte hun ikke flere end 9 Roller, af hvilke de vigtigste ere: Malcolm i «Pigen ved Søen», Rosina i «Barberen i Sevilla», Madame Voltisubito i «Recensenten og Dyret» samt Pamela i «Fra Diavolo». Hun afskedigedes fra Theatret 1 Juli 1840, fik 1841 Titel af kongl. Kammer-sangerinde og døde ugift i Kjøbenhavn i Juli 1858. *Edgar Collin.*

Fontana, Augustinus, —1647—, Musiker, blev i 1638 ansat som Sanger (Altist) ved det danske Hof, hvor italiensk Kammermusik da var begyndt at komme i Mode. 1647 udnævntes han til Kapelmester, og han vedblev at beklæde dette Embede efter Christian IV's Død, men, som det synes, kun en kort Tid.

*V. C. Ravn.*

(le Sage) de Fontenay, Anton Nicolaus, 1725—87, Søofficer, Søn af ndfr. nævnte Admiral Gasp. F. (le S.) de F., fødtes 3. Jan. 1725 i Kjøbenhavn, blev Sekondlieutenant i Marinen 1741, Premierlieute-

nant 1746, Kapitajnlieutenant 1753, Kapitajn 1755, Kommandørkapitajn 1763, Kommandør 1769 og Kontreadmiral 1776 (med Anciennitet fra 1770). — Efter nogle kortere Sørejser gik han 1744 sammen med 12 andre Officerer en Tid lang i udenrigsk Tjeneste. 1751 udkommanderedes han som næstkommanderende med Fregatten «Bornholm», Kapitajn Sievers, til de ostindiske Kolonier paa Koromandelkysten og var borte i 2 Aar. Da Chefen døde paa Togtet, blev det F., som hjemførte Fregatten. 1754 var han Kommitteret i Konstruktionskommissionen, Aaret efter som Chef for Fregatten «Christiansborg» i Vestindien, hvor Danmark overtog sine da erhvervede Kolonier; fra dette Togt vendte han først tilbage 1756. 2. Maj 1758 giftede han sig med Susanna Marie v. Hemert (f. 30. Juni 1738 † 30. Jan. 1819), Datter af Etatsraad Joost v. H., Direktør for det afrikanske Kompagni, og Petronella Elisabeth Behagen, f. Mestecker. 1757, 59, 61 og 62 førte F. forskjellige Fregatter og Linjeskibe i de udrustede Eskadrer under Admiralerne Rømeling, G. F. de Fontenay (hans Fader) og Danneeskjold-Laurwigen. 1766 var han Besejlingskommissær med det nye Linjeskib «Prins Frederik», 1768 og 69 paa ny Linjeskibschef i Grev Danneeskjold-Laurwigens Eskadre samt Medlem af Kommissionen til Anlægget af Batteriet Lunetten. Under Kommandørkapitajn Reiersens Suspension fra Embedet som Holmens Overekvipagemester 1771—72 i Anledning af nogle Uordner med Mandskabet afløste F. ham paa denne vigtige Post. I Admiral Kaas' Eskadre 1773 var F. Chef for Linjeskibet «Prins Frederik». Aaret efter opsendtes han til Norge for at studere Anlægget af en Flaadestation ved Christianssand, hvilken Plan dog ikke kom til Udførelse af Mangel paa Penge. Efter i 1775 at have faaet Division medvirkede han i forskjellige Kommissioner og indtraadte endelig 1781 som Deputeret i Admiralitetskollegiet, hvor han fungerede som Referent, i hvilken Stilling han forblev til sin Død, der indtraf 19. Jan. 1787. F., der i 1778 var bleven naturaliseret som dansk Adelsmand, blev 1782 hvid Ridder. Han ligger begravet i den fransk-reformerte Kirke i Kjøbenhavn, til hvis Menighed han hørte.

Nachrichten üb. die drei Dänisch-Norwegischen Admirale le Sage de Fontenay, Kiel 1885. Danmarks Adels Aarvog 1889, S. 268. *C. With.*

(le Sage) de Fontenay, Carl Frederik, 1723—99, Søofficer, ældste Søn af efternævnte Admiral Gasp. F. (le S.) de F., fødtes 26. Dec. 1723, blev 1740 Sekondlieutenant, 1741 Premierlieutenant,

1746 Kapitajnlieutenant, 1753 Kapitajn, 1758 Kommandørkapitajn, 1766 Kommandør, 1770 Schoutbynacht, 1776 Viceadmiral og 1790 Admiral. 1776 dekoreredes han med Ridderkorset af Danebrog. — Kort efter sin Udnævnelse til Officer gik F. i udenlandsk Orlogstjeneste, hvor han forblev nogle Aar. Ved sin Hjemkomst kom han strax i Virksomhed, i det han paa Grund af sin Dannelse og Dygtighed ansattes ved Kadetkompagniet som Lærer. 1752 var han Chef for Fregatten «Blaahejren» i Middelhavet for at understøtte Planen om et Anlæg af en Handelskoloni paa Afrikas Nordkyst, ved hvilken Lejlighed Danmark fik afsluttet Traktater med Tunis, Tripolis og (Aaret efter) Marokko. Efter et Togt i 1754 som Chef for Kadetskibet gik han næste Aar paa ny til Middelhavet som Chef for Linjeskibet «Slesvig» med Gaver til Bejen af Algier; paa Grund af svævende Stridigheder med England angaaende Salutforpligtelser maatte han lægge Hjemvejen norden om Skotland. Efter endnu et Togt til Middelhavet med «Slesvig» 1757 ansattes han Aaret efter som Chef for Søkadetkompagniet og forblev i denne Stilling til 1770, den samme, som hans Fader tidligere havde beklædt. 28. Febr. 1759 giftede han sig med sin Kusine Ulrikke Margrethe (le S.) de F. (f. 26. Sept. 1741 † 8. Maj 1801), Datter af Kommandør Benjamin (le S.) de F. og Marie f. Tigh, og havde i dette Ægteskab 15 Børn. Efter forskellige Eskadretogter 1761 og 1762 fik han i 1771 Division og indtraadte 1776 i Sødefensionskommissionen. 1779 erholdt han Kommando over en Eskadre paa 10 Linjeskibe og 6 Fregatter paa Kjøbenhavns Red og 2 Aar senere over en lignende, med hvilken han krydsede i Nordsøen for at forebygge Fjendtligheder. 1782 var han paa ny Eskadrechef, denne Gang for en mindre Styrke, som foretog kortere Rejser til Neutralitetens Beskyttelse. Under de spændte Forhold, hvori Danmark 1784 var kommet til Sverige, fik F. atter Kommandoen over en Eskadre, som dog ikke kom til at spille nogen synderlig aktiv Rolle. Samme Aar bleve Admiralitets- og Kommissariatskollegierne forenede under ét; i dette nye Kollegium indtraadte F. 1788, først som 3. Militærdeputeret, men fritoges efter Ansøgning s. A. for Hvervet, indtil han længere hen paa Aaret atter indtraadte som 1. Deputeret; i denne Stilling forblev han til 7. Dec. 1796. Dette Kollegiums Bygning nedbrændte ved den store Ildebrand paa Holmen 5. Juni 1795, ved hvilken Lejlighed en stor Del af Hovedstaden lagdes i Aske. F. var en Tid lang Ejer af Gammel Vartov paa Strandvejen, hvilken Ejendom han senere solgte til Staten, som der oprettede et Krudttørringsmagasin.

Ligesom sin ovfr. nævnte Broder optoges han 1778 i den danske Adelstand, og ligesom denne tilhørte han den fransk-reformerte Menighed, i hvilken han fra 1771—84 og paa ny fra 1792 fungerede som Menighedsældste. Han døde 18. Jan. 1799.

Nachrichten üb. die drei Dänisch-Norwegischen Admirale le Sage de Fontenay, Kiel 1885. Danmarks Adels Aarvog 1889, S. 263 f. *C. With.*

**le Sage de Fontenay, Christian Otto Michael, 1801—79,** Retskyndig, er født 13. Sept. 1801 i Tønder, hvor Faderen, Anton Nicolai le S. de F. (en Søn af foregaaende), var Embedsmand; Moderen hed Hedvig Christiane f. Lawätz. Han studerede Jura i Kiel og Berlin, tog juridisk Embedsexamen 1825 i Slesvig, blev 1834 Medlem af den slesvigske Overret og gik 1847 over til den slesvig-holsten-lauenborgske Overappellationsret. I 1850—51 var han interimistisk Departementschef under Statholderskabet, og fra Marts 1864 til Sept. 1865 var han konstitueret Amtmand for Tønder Amt. Ved den nævnte Overappellationsrets Opløsning 1867 blev han efter Ansøgning afskediget. Skjønt hans litterære Bagage indskrænker sig til et Par mindre Afhandlinger, blev han 1876 kreeret til Dr. juris hon. i Kiel, i hvilken By han døde 5. Dec. 1879.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Danmarks Adels Aarvog 1889, S. 265. *Deuntzer.*

**(le Sage) de Fontenay, Gaspard Frédéric, 1693—1769,** Sø-officer, stammer fra en fransk adelig Familie, som efter Ophævelsen af det nantiske Edikt 1685 bosatte sig i Danmark. Hans Fader var Infanterikapitajn Antoine (le S.) de F., Moderen f. Drelincourt. F. er født 13. Nov. 1693 i Kjøbenhavn, blev Sekondlieutenant i Marinen 1714, Premierlieutenant 1719, Kapitajnlieutenant 1722, Kapitajn 1728, Kommandørkapitajn 1732, Kommandør 1744, Schoutbynacht 1751, Viceadmiral 1754 og Admiral 1759. Han erholdt 1760 Ridderkorset af Danebrog. — Allerede Aaret efter sin Udnævnelse til Officer tjente han som Chef for Snaven «Sødragonen» under Admiralerne Sehested og Raben ved Pommern; af førstnævnte blev han for Mod og Konduite fremfor mange andre indstillet til Forfremmelse. 1716—18 havde han Kommandoen over Fregatten «Gravensten», med hvilken han konvoierede. 1722 sendtes han med Snaven «Hummeren» til Reval for at rekognoscere Russerne og udførte dette Hverv med ualmindelig god Konduite; 3 Aar senere rejste han over Land i en særlig Mission til St. Petersborg. 1728 udnævntes F. til Chef for Søkadetkompagniet, hvis Uddannelse han



i høj Grad forbedrede; i denne Stilling forblev han indtil 1751. Han gjorde sig i dette Tidsrum bemærket ved at udgive et fra Fransk oversat Værk om Søtaktik (1743), ligesom han ogsaa reviderede den i Flaaden brugte Signalbog. Ved Dronning Juliane Maries Ankomst her til Landet 1752 fik han det Hverv at føre hende over Bælterne. Ved sin Udnævnelse til Viceadmiral indtraadte F. 1754 i Admiralitetskollegiet, men overtog 1759 Kommandoen over en Eskadre, som dog ikke kom uden for Sundet. En lignende Kommando havde han 1761. Under de truende Forhold 1762 blev en Flaade paa 14 Linjeskibe og 8 Fregatter udrustet; som den mest ansete Admiral fik F. Kommandoen over denne Styrke, med hvilken han krydsede under Bornholm. Da Kejser Peter III imidlertid i Juli s. A. blev myrdet i St. Petersborg, trak Uvejrsskyen atter bort, og Flaaden kom saaledes ikke til at optræde i Kamp.

30. Juli 1723 ægtede F. Marie Madeleine Formont de la Forêt (døbt 7. Maj 1701 † 10. Juni 1739), Datter af Infanterikapitajn Nicolas F. de la F. F., som tilhørte den fransk-reformerte Menighed, har spillet en væsentlig Rolle i dette Samfund, hvis Ældste han var fra 1746. Han døde 9. Maj 1769 i Kjøbenhavn.

Nachrichten üb. die drei Dänisch-Norwegischen Admirale le Sage de Fontenay, Kiel 1885. Danmarks Adels Aarbog 1889, S. 263. *C. With.*

**le Sage de Fontenay, Just Peter**, f. 1809, Departementschef. Han er en Søn af Konsumtionsinspektør i Hillerød Gaspard Frédéric le S. de F. (f. 9. April 1766 † 23. Juli 1829) og Karen Margrethe f. Hansen (f. 3. Okt. 1779 † 11. Jan. 1846) og Sønesøn af ovfr. nævnte Kontreadmiral Ant. Nic. (le S.) de F., fødtes i Hillerød 5. April 1809, blev 1828 Student fra Frederiksborg lærde Skole, 1833 juridisk Kandidat, 1841 Kopist i 1. danske Toldrevisionskontor, 1844 Fuldmægtig og 1847 Kontorchef sammesteds, overgik 1848 som Chef for 1. Revisionskontor under Finansministeriets Generaldecisorat for det indirekte Skattevæsen og blev 1876 Chef for 2. Revisionsdepartement. 1847 udnævntes han til Kammerraad, 1854 til Justitsraad, 1869 til Etatsraad, 1881 til Kommandør af 2. Grad og 1885 til Kommandør af 1. Grad af Danebrog. 30. April 1842 blev han gift med Juliane Rotwitt (f. i Hillerød 22. Avg. 1815, † i Kjøbenhavn 11. Okt. 1887), en Datter af Konsumtionskasserer i Hillerød, Kammerraad Johan Otto R. (f. 1766 † 1836) og Elisabeth f. Brock (f. 1778 † 1834).

*G. Kringelbach.*

**Forchhammer, August Friedrich Wilhelm, 1797—1870**, Jurist, historisk Forfatter, er Broder til den følgende og fødtes i Husum 18. Dec. 1797. Han studerede Lovkyndighed i Kiel, hvor han 1823 nedsatte sig som Sagfører, fra 1838 Over- og Landretsadvokat, 1848—62 «Obersachwalter». Foruden et Par juridiske Smaaskrifter skrev han en Afhandling om Slesvigs Stadsret (1823) og en Hertugdømmernes Historie efter Reformationen, i 2 Bind, til 1712 (1834). Han fremdrager heri stærkt den indre Udvikling, især Stændernes Historie, men viser i øvrigt de danske Konger og deres Politik fuld Retfærdighed. F. fik 1854 Titel af Justitsraad, blev 1869 Æresdoktor i Retsvidenskab ved Kiels Universitet og døde 16. Febr. 1870.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*A. D. Jørgensen.*

**Forchhammer, Johan Georg, 1794—1865**, Kemiker og Geognost. Han er Broder til den foregaaende og fødtes 26. Juli 1794 i Husum, hvor Faderen, Johan Ludolph F., var Lærer ved Borgerskolen (flyttede 1803 til Tønder, hvor han var udnævnt til Rektor ved Skolen og første Lærer ved Skolelærerseminariet); Moderen var Margrethe Elisabeth f. Wiggers, begge af sønderjysk Slægt. F. nød Undervisning i Borgerskolen i Husum, siden i Tønder, indtil Faderen døde 1810, og det skyldes væsentligst denne, at Sønnens Interesse tidlig blev vakt for Naturen i Almindelighed. Hvad der ganske særlig tiltrak sig hans Opmærksomhed var Havets baade nedbrydende og opbyggende Virksomhed ved Slesvigs Vestkyst, hvilken Virksomhed han ogsaa har behandlet med en vis Forkjærlighed i flere af sine Arbejder. Fra 1810—15 var han Discipel paa Apotheket i Husum, begav sig derefter til Universitetet i Kiel, hvor han blev indskreven som Stud. chem. & pharm., hørte Forelæsninger over Fysik, Kemi og Farmaci hos Pfaff og blev ansat hos denne som Assistent. Ved Siden af de nævnte Fag beskæftigede han sig især med Mathematik og Mineralogi og følte tidlig en levende Trang til at uddanne sig i det sidstnævnte Fag ved Rejser i Udlandet.

I 1818, efter at han altsaa i 3 Aar havde studeret i Kiel, indtraf der en uventet Begivenhed, der fik en væsentlig Indflydelse paa hele hans Fremtid, i det nemlig Dronningens Livlæge Brandis, med hvem han havde stiftet Bekjendtskab under et Ophold i Kiel, interesserede sig meget for at faa anlagt et Gasværk i Kjøbenhavn, hvis Ledelse han tænkte overdraget til F. Samtidig skal ogsaa Frederik VI have givet ham et Løfte om et Rejsestipendium, sandsynligvis for at han kunde gjøre sig bekjendt med den nylig ind-

førte Gasbelysning i London. Fuld af glade Forventninger drog han i Begyndelsen af 1818 til Kjøbenhavn, men Projektet blev ikke realiseret, og som Følge deraf blev der heller intet af Rejsen til Udlandet. Mærkelig nok skulde F. dog faa en væsentlig Andel i, at Kjøbenhavn senere fik Gasbelysning, rigtignok først i Aaret 1857.

Ved denne Kaldelse til Kjøbenhavn kom F. i en mislig Stilling. At han ikke var Sproget mægtig, havde dog mindre at betyde, da Omgangssproget i mangfoldige dannede Kredse den Gang var tysk; men værre var det, at der ikke syntes at aabne sig Udsigt for ham som fremmed og uden at have bestaaet nogen Examen til her at kunne opnaa en Virksomhed, der svarede til hans Tilbøjelighed og Evner. Hvad der hjalp ham, var hans ejendommelige Evne til at vinde alle, med hvem han kom i Berøring, og at man trods hans Ungdom fattede ubetinget Tillid til ham paa Grund af den Dygtighed og Samvittighedsfuldhed, hvormed han udførte de Hverv, der overdroges ham. Foruden Livlægen Brandis var han nemlig kommen i Forbindelse med Gehejmeraad (Statsminister) Schimmelmann, der søgte at holde paa ham, nærmest dog for at drage Nytte af hans Kundskaber ved flere paatænkte tekniske Foretagender. Dette gav ham meget Arbejde, men uden at han fik noget Vederlag derfor, saa at han følte sig meget trykket i økonomisk Henseende og ogsaa flere Gange tænkte paa at udvandre til Tyskland.

Af langt større Betydning var derimod Bekjendtskabet til H. C. Ørsted, der foredrog Fysik og Kemi ved Universitetet. Det var et heldigt Træf for F., at det i Følge kongelig Befaling blev overdraget Ørsted og Justitsraad Esmarch i Slutningen af 1818 at undersøge Bornholm, nærmest for at lære de derværende Kul- og Jærnlager at kjende, og de formaaede «*Studiosus*» F. til at deltage i Undersøgelsen. For ham havde denne Rejse stor Betydning med Hensyn til hans senere Studier. Disse havde hidtil fortrinsvis været rettede paa den theoretiske og anvendte Kemi samt dens Hjælpevidenskaber, Fysik og Mineralogi; nu frembød der sig her en Lejlighed for ham til ogsaa at beskæftige sig med Geognosien. Af den hædrende Omtale, F. fik i «*Beretning om en Undersøgelse over Bornholms Mineralrige*», der udkom 1819, fremgaar det, at han har været mere end en blot underordnet Medhjælper; thi der tildeles ham deri lige saa megen Andel i det vundne Udbytte som Kommissionens Medlemmer, hvorfor han ogsaa det følgende Aar (1819) anmodes om at tage Del i Fortsættelsen af Undersøgelsen, hvad han ogsaa gjør.

Efter i 1819 at være bleven indskreven som Student ved Universitetet og have faaet et jaarigt Rejsestipendium besluttede han før Udenlandsrejsen at erhverve Doktorgraden ved Københavns Universitet for at forskaffe sig den fornødne Anerkjendelse. I dette Øjemed forfattede han en Afhandling («De manganos», 1820), det første Arbejde, vi have fra hans Haand, og hvori han paaviste, at der i det grønne og røde Kamæleon findes 2 forskellige Syrer af Manganet.

Hvad nu specielt Udenlandsrejsen angaar, da var det hans Hensigt at udvide sine Kundskaber baade i kemisk, mineralogisk og geognostisk Retning, mere ved Selvsyn end ved at frekventere Forelæsninger. Dertil egnede sig særdeles England paa Grund af dette Lands allerede den Gang stærkt udviklede kemiske Industri og lærerige geologiske Forhold. I Sommeren 1820 besøgte han de fleste større Fabrikbyer og mærkelige geologiske Punkter i det egentlige England, og Brevene til Slægt og Venner i Slesvig og København vare fulde af Begejstring over den umaadelige Nytte, han havde af Rejsen og af Samlivet med Datidens mest fremragende Naturforskere som Prout, Dawy, Dalton, Wollaston, Jameson o. m. fl. Alt, hvad han saa og lærte under dette Ophold i England, lige fra Undersøgelsen af Kaolinminerne og Elvangangene i Cornwall til Kulgruberne ved Newcastle, var en Skat for ham, som han senere vidste paa mange Maader at gjøre frugtbringende for Fædrelandet baade i Tale og Skrift. — Om Efteraaret besøgte han derefter Skotland og de skotske Øer, hvor han iblandt andet studerede de yngre eruptive Bjærgarter, da det laa i Planen for Rejsen tillige at ville undersøge Færøerne. Dertil kunde dog Stipendiet ikke strække til, da Opholdet og de mange Udflugter i England havde slugt det hele; men der rejste sig adskillige Vanskeligheder ved at faa det forlænget, hvilket nærmest hidrørte fra, at man den Gang saa mere paa Rejsens praktiske end paa dens videnskabelige Udbytte, som man ikke skattede tilbørlig. Han vilde næppe have faaet sit Ønske opfyldt, hvis ikke Ørsted havde taget sig af Sagen og hævdet den Betydning, det havde for F. at kunne afslutte sine Studier i Skotland med en Undersøgelse af vort nærmeste Biland. Andragendet blev bevilget, og Resultaterne af Rejsen til Færøerne i 1821 offentliggjordes i «Færøernes geognostiske Beskaffenhed» (1824), der gav vigtige Oplysninger om disse Øers mægtige «Trapdannelse» og Kulagene. De sidste, haabede man den Gang, vilde kunne faa en udstrakt Anvendelse ikke blot for Færøerne, men ogsaa for Moderlandet.

Efter at være vendt tilbage til Danmark opnaede han at blive Farvelaborant ved den kgl. Porcellænsfabrik, men med en saa lille Gage, at han ikke kunde leve deraf. Da traadte atter hans utrættelige Velynder Ørsted til og udvirkede, at han 1823 blev ansat som Lektor i Kemi med en aarlig Gage af 400 Rdl. (s. A. tillige Lektor i Mineralogi, dog uden Honorar).

Naar der her er dvælet saa meget ved dette Afsnit af hans Liv (1818—24), da er det nærmest, fordi det er i dette Tidsrum, at Grunden blev lagt til alle de Ideer, han senere bearbejdede og udviklede i sine Arbejder; men det har tillige Interesse at se, hvorledes han kæmpede for at blive i Danmark, skjønt det ikke manglede paa Opfordringer fra Venner i Hertugdømmerne om hellere at drage til Tyskland. Hvad der derimod vedrører den følgende og større Periode af hans Liv, hvori han er afgjort dansk Naturforsker, maa betragtes fra et mere almindeligt Synspunkt, og man kan lettest overskue hans store videnskabelige Virksomhed ved at samle hans mange Arbejder i flere naturlige Grupper.

De første Aar efter Ansættelsen ved Universitetet som Lektor i Kemi og Mineralogi hengik for en Del med grundig at sætte sig ind i disse Videnskabers Enkeltheder og med forskellige kemiske og geognostiske Undersøgelser; men det varede ikke længe, før der aabnede sig en vid og frugtbringende Virksomhed for Anvendelsen af F.s mangesidige Kundskaber, i det han ved den polytekniske Lærestalts Oprettelse i Aaret 1829 blev ansat ved samme som Lærer i de nævnte Fag og Bestyrer af det ene af Lærestaltens kemiske Laboratorier. Denne Virksomhed, hvori han forblev lige til sin Død, altsaa i næsten 37 Aar (efter Ørsteds Død tillige som Direktør for Lærestalten), omfattede han med levende Interesse, og man kan med rette sige, at det væsentligst skyldes Ørsted og F., at dette Institut efter nogle Aars Forløb kunde glæde sig ved en Frekvens, som oversteg selv de dristigste Forventninger. Både Kemi og Mineralogi vare tidligere Fag, som kun vare lidet kjendte uden for den snævre Kreds af studerende og Videnskabsmænd, der beskæftigede sig dermed. Saa snart derimod den polytekniske Lærestalt aabnede sine Høresale for det store Publikum, fik dette Lejlighed til at blive gjort delagtigt i de mange vigtige Resultater, Naturvidenskaberne vare komne til i den første Tredjedel af det 19. Aarhundrede, og der udbredtes derved en her tidligere ukjendt Sans for de ovennævnte og nærbeslægtede Fag. Der opstod derved tillige en gavnlig Vexelvirkning mellem Docenten og Tilhørerne,

mellem den exakte Videnskab og det praktiske Livs Behov, som det altid var F. en stor Glæde at kunne tilfredsstille. Enhver kunde søge Vejledning hos ham selv om de trivielleste kemiske Spørgsmaal uden at frygte for at blive afvist, og naar der til Besvarelsen deraf udfordredes særegne Undersøgelser, var han altid beredt til at anstille saadanne, skjønt han ofte derved blev nødt til at forlade et alt begyndt Arbejde.

Vi ville først betragte hans *kemiske* Arbejder, hvori der spores den omtalte dobbelte Retning, i det den ene Gruppe behandler rent videnskabelige Spørgsmaal, medens den anden mere har Industriens og Agerbrugets Tarv for Øje. Til den første Gruppe høre Analyserne af forskellige islandske og færøiske Mineralier samt af Ørstedin, Topas, Pyknit, Ædelforsit og fossile Harpixerter, fundne i vore Tørvemosers Naaletræer. Det mest omfangsrige Arbejde er dog «Søvandets Bestanddele og deres Fordeling i Havet» (Universitetsprogram for 1859), som indeholder ikke mindre end 160 fuldstændige Analyser af Vandprøver, der leveredes ham i en lang Aarrække baade af den danske og engelske Marine fra alle Verdenshave. For ret at opfatte Betydningen af dette Arbejde maa man vel erindre, at F. ingenlunde tilsigtede alene at udfylde en Mangel i vort Kjendskab til de dertil hørende Forhold, men søgte ved disse Undersøgelser at samle Materiale til Besvarelsen af et andet og større Spørgsmaal, vedrørende Stoffernes Kredsløb i Naturen. Han gik ud fra — for at bruge hans egne Ord —, «at Sø vandet kan anses at være et Resultat af Vexelvirkningen mellem Jordmassens Udvaskning og alle de kemiske, fysiske og organiske Kræfter, som atter foranledige Udskillelsen og Uopløseliggjørelsen af de i Sø vandet opløste Stoffer». Afhandlingen leveredes ogsaa med en Del Forøgelse til «Philosophical transactions of the Royal soc. of London» (1865). Til denne hans Virksomhed som Kemiker hører Udgivelsen af flere Lærebøger i dette Fag, og «De enkelte Radikalers almindelige Kemi» (1842) bødede den Gang paa et væsentligt Savn i vor Litteratur.

Til den anden Gruppe hører Bestemmelsen af en Mængde Brændmaterialiers varmfrembringende Kraft (1845), Sættningen af forskellige Cement- og Kalkstene (1847), en Række Undersøgelser af de organiske Stoffers Mængde og Beskaffenhed i Ferskvand (1850), om Marsk, Dynd og Tørv (1865) o. fl. a. agronomiske Afhandlinger, der meddeltes paa Møderne i det kgl. danske Landhusholdnings-

selskab, og hvortil ogsaa maa henregnes «Danmarks Jordbund i Forhold til Plantevæksten» («Dansk Tidsskrift» IV, 1849—50).

Naar vi derefter ville betragte den anden Hovedretning i hans Arbejder, den *geognostiske*, da er alt i det foregaaende nævnt hans Skildring af Færøernes geognostiske Beskaffenhed, som udkom 1824 i Videnskabernes Selskabs Skrifter og bevirkede, at han det følgende Aar udnævntes til Medlem af Selskabet i en forholdsvis ung Alder, som viser, hvilke Forhaabninger man allerede den Gang knyttede til ham. Med Undtagelse af Bornholm var Kjendskabet til de geognostiske Forhold i den øvrige Del af Danmark for en stor Del indskrænket til, at der i Møens og Stævns Klint, i Faxe og paa enkelte Punkter i Sjælland og det nordlige Jylland fandtes Kridt og Kalksten, som indeholdt Flint og forstenede Dyr samt hist og her Okker, nogle Lerarter og en jærnholdig Sandsten, hvortil kom en Formodning om, at der i den nordligste Del af Jylland vilde kunne findes faststaaende «Muslingkalk» paa Grund af nogle derværende Saltkilder. Man antog den Gang, at den danske Jordbund med sine, i geognostisk Forstand, overordentlig nye Dannelser, der alle sammenfattedes under Betegnelsen «op-skyllet Land», næppe kunde have stor Interesse for Videnskaben. For F.s klartseende Blik viste det sig dog snart, at der baade var flere Dannelser, end man havde ventet, og at meget, som syntes simpelt og ubetydeligt, dog ikke var det, men fordrede en Række grundige Undersøgelser og sammenlignende Studier, før det kunde tydes paa den rette Maade. Betegnelsen «Rullestensformation» skyldes ham.

Paa det ovenfor nævnte ubetydelige Grundlag begyndte han allerede i 1822 (s. Tidsskrift f. Naturvidenskaberne I, 370) at undersøge Danmark i geognostisk Henseende, hvilket blev en af hans Livs Hovedopgaver, og som han kom til at omfatte med aldrig svigtende Interesse. Det er naturligt, at alt ikke strax kunde staa klart for ham, saa at han i Begyndelsen, inden han endnu havde erhvervet sig et samlet Overblik over alle de enkelte Formationers Dannelsesforhold, antog Møens Kridt for at være en lokal Udvikling i de tertiære Dannelser, og at Saltholmskalken var ældre end Skrivekridtet. Det vilde blive alt for vidtløftigt her at følge ham Skridt for Skridt i alle hans herhen hørende Arbejder, der omfatte et Tidsrum af mere end 40 Aar, og det er desuden overflødigt, da der haves en samlet Oversigt over alle F.s litterære Arbejder, ordnede efter Indholdet, i Indledningen til hans «Almenfattelige

Afhandlinger og Foredrag» (1869), hvoraf man vil se, at han med rette kan siges at være Grundlæggeren af en Danmarks Geognosi, eftersom han har tilvejebragt det Grundlag, der har tjent som Udgangspunkt for senere Undersøgelser. Her skal kun henvises til nogle af de vigtigste, hvortil især maa regnes Universitetsprogrammet for 1835: «Danmarks geognostiske Forhold, for saa vidt de ere afhængige af Dannelser, der ere sluttede». Det støttede sig væsentligst paa egne Iagttagelser, men indeholdt ogsaa meget, der havde Betydning for Videnskabens mere almindelige Udvikling. Til dette Værk slutter sig, dels som Supplement, dels som Berigtigelser, en betydelig Række Afhandlinger, der fremkom til forskjellige Tider, efterhaanden som han vandt klarere Indsigt i alle Enkelthederne. Dertil hører «De bornholmske Kulformationer» (1837), der er Resultatet af en i det foregaaende Aar foretagen Undersøgelse, der dels tilsigtede en nøjere Bestemmelse af deres Alder, end det havde været muligt i 1818 og 1819, da de tilsvarende Dannelser i England vare ukjendte, dels en bedre Benyttelse af Kullagene, der hidtil vare bearbejdede paa en aldeles upraktisk Maade, og det lykkedes ham ogsaa i de følgende Aar at faa indført en mere rationel Drift. Efter at F. havde fundet den sjællandske Grønsandsdannelse, gjorde han i «Det nyere Kridt i Danmark» (skandinavisk Naturforskermøde 1847) Rede for dens Stilling til de andre paa Skrivekridtet aflejrede Kalkstensvarieteteter, som han sammenfattede under den nævnte Betegnelse. — I forskjellige Afhandlinger meddelte han sine Iagttagelser over Brunkulformationens Udbredelse i Danmark, som han i Begyndelsen til Dels betragtede som det ældste Led af vor Rullestensformation. — Som Slesviger beskæftigede han sig med særlig Forkjærlighed med de Dannelser, der skyldes Havets Indvirkning paa Kysterne, saasom Marsken og Klitterne, den cimbriske og baltiske Flod, af hvilke den første sattes i Forbindelse med Gjennembruddet af Kanalen mellem England og Frankrig. Hævnings- og Sænkingsfænomenerne behandlede han i «Den forandrede Vandhøjde ved de danske Kyster» («Nordisk Universitets-Tidsskrift» 1856), hvad der nu kaldes Strandlinjens Forskydning. — I Anledning af Jordskjælv i det nordlige Jylland 1841 foretog han den første omfattende Undersøgelse af de her i Landet af og til forefaldende mindre Jordstød.

Som nordisk Geognost kunde F. ikke undlade tillige at studere Forholdene paa den skandinaviske Halvø, og især interesserede han sig særdeles for den skandinaviske «Overgangsformation» og «Frik-



tionsfænomenet», hvormed Dannelsen af Rullestensformationen staaer nøje i Forbindelse. Til Forklaringen af Friktionsfænomenet forkastede han baade den Sefstrømske Vandflod og Agassiz' Glacialtheori og opstillede derimod en egen Theori, i Følge hvilken hele vor Rullestensformation skulde være Resultatet af en ved plutoniske Kræfter tilvejebragt Forstyrrelse af de dybere Jordlag. Disse skulde efter hans Mening i sønderbrudt og til Dels dekomponeret Tilstand være pressede op til Overfladen og der have udbredt sig over en stor Del af Danmark. Hvad Friktionsstriberne angaar, da betragtede han dem nærmest frembragte ved en forenet Virkning af Bølgeslaget og Drivis; han kaldte dem et «Skjærgaards Fænomen» (s. «Beretning om det kgl. danske Vidsk. Selskabs 100aarige Jubelfest» 1842 og «Theorien for Dannelsen af det øverste Jordlag og Flytningen af de løse Stenblokke deri» i Schouws «Dansk Ugeskrift» 2. R. II). Den nævnte Theori vandt kun faa Tilhængere, og det synes næsten, som om han i de sidste Aar af sit Liv havde mistet noget af Tilliden dertil, efter at andre skandinaviske Geognoster havde fremdraget mange nye Kjendsgjerninger, der syntes at tale for Rigtigheden af Glacialtheorien.

Hele denne Række af Undersøgelser afrundedes, saa at sige, i Universitetsprogrammet for 1858: «Bidrag til Skildringen af Danmarks geografiske Forhold i deres Afhængighed af Landets indre geognostiske Bygning», hvori han viser, hvorledes man kan tænke sig, at Danmark er opstaaet i den store Fjord, som han kalder Nord-Østersøen, hvis Kystlinje allerede findes udtrykt i Juratiden. De derefter i Kridttiden og den tertiære Tid afsatte Lagdannelser ere blevne hævede, hvilket i Forbindelse med de dertil sig sluttende Marsk-, Strand- og Klitdannelser betydelig har formindsket denne Havbugts Omraade. Han anstiller sammesteds en interessant Sammenligning mellem Middelhavet og Nord-Østersøen, paaviser Aarsagerne til Kysternes og Fjordenes ejendommelige Form, beskriver de ikke paaagtede Laguner og til sidst Overfladens Dannelse. Det er ret betegnende, at han næsten slet ikke omtaler Rullestensleret, der dog har en saa stor Udbredelse her i Landet, rimeligvis af den ovfr. anførte Grund. — F. var tvende Gange Medlem af antikvarisk-geologiske Kommissioner, nedsatte af Videnskabernes Selskab, nemlig i 1833 sammen med Finn Magnusen og Molbech angaaende de formentlige Runer paa en Grønstengang (Runamo) i Bleking, skarpt kritiseret af Worsaae, og i 1848—55 sammen med Steenstrup og Worsaae for at undersøge nogle Skaldyngers Oprindelse ved vore

Kyster, de senere saa vel bekjendte «Køkkenmøddinger». (Se Vidsk. Selskabs Oversigter for de nævnte Aar.)

Af en ny og betydelig udvidet Udgave af hans Danmarks Geognosi var der trykt 13 Ark i 1847, eller omtrent Halvdelen af hele Værket. For at skaffe det en større Udbredelse var det affattet paa Tysk, men paa Grund af Oprørsbevægelsen i 1848 tabte F. aldeles Lysten til at fortsætte Arbejdet i dette Sprog, saa at han endog siges at have givet Ordre til, at alt, hvad der var trykt, skulde brændes. Mærkelig nok ere i saa Fald nogle Exemplarer undgaaede Tilintetgjørelsen. En dansk Udgave paabegyndtes vel 1854, men naaede ikke længere end til det 3. Ark, hvilket skyldtes dels Videnskabens Fremskridt i den mellemliggende Periode, dels en stedse stigende Overbebyrdelse af forskjelligartede Forretninger. Adskilligt i den tidligere Fremstilling maatte nu opfattes fra nye Synspunkter, da enkelte Afsnit vare nedskrevne for henved 20 Aar siden, en lang Periode i en saa ny og stærkt fremadskridende Videnskab som Geognosien, og meget maatte revideres ved atter at studeres i Naturen, hvortil udfordredes temmelig betydelige Rejser.

De 2 her berørte Hovedretninger i F.s Studier, den kemiske og den geognostiske, have alt for mange Berøringspunkter, til at de kunne holdes sondrede fra hinanden. Begavet med en sjælden Skarpsindighed og Kombinationsevne lykkedes det ham at give meget væsentlige Bidrag til den først i Midten af det 19. Aarhundrede som selvstændig Videnskab behandlede *kemiske Geologi*. Hertil hører hans Arbejde om Feldspathens Dekomposition («Oprindelsen og de nærmere Bestanddele af nogle af de vigtigste Lerarter», 1832) og Afhandlingen om den Indflydelse, som Tangarterne have haft paa Dannelsen af visse Jordlag og især af Alunskiferne (1844). Disse 2 Afhandlinger høre til de fortrinligste, han har leveret, og bidrage væsentlig til at skaffe ham et anerkjendt Navn i Udlandet som en af de første blandt Europas kemiske Geologer. Arbejdet om Alunskiferen var Begyndelsen til en Række Afhandlinger, hvis Hovedopgave var at vise, «hvoreledes saa vel i Jordens nuværende som i dens ældre Perioder de forskjellige Stoffer gennemløbe visse Kredsløb og vende tilbage til lignende Former og Forhold som de, hvorfra de ere udgaaede, samt at Organismerne, saa vel Dyr som Planter, indgribe i disse store Kredsløb». Foruden de foran omtalte Saltvandsanalyser høre hertil: «Bidrag til Dolomitens Dannelseshistorie» (1849), «Forsøgene paa at danne i Vand uopløselige kry-

stalliserede og krystallinske Forbindelser» (1853—54), «Metallerne i Havets Dyr og Planter» (1855), hvori han tillige udviklede sine Anskuelse om Gangdannelserne. De ere alle meddelte i Vidsk. Selsk. Oversigter.

Da han 1831 blev kaldet til ved Siden af sin Virksomhed ved den polytekniske Lærestanstalt tillige at være Professor i Mineralogi og Geognosi ved Universitetet (Professor ordinarius 1850), modtog han de derværende *Samlinger*, især de geognostiske, i en meget mangelfuld Tilstand. Under hans Bestyrelse bleve de ordnede efter et videnskabeligt System og betydelig forøgede paa hans mange Rejser i Ind- og Udlandet. Uagtet han stod i nøje Forbindelse med ikke faa fremragende tyske Geologer, var Maalet for hans Rejser som oftest England, som han besøgte i 1837, 1846, 1849 og 1862, og især fra den første af disse, da han ogsaa var i Paris og ved de udslukte Vulkaner i Auvergne, hjembragte han betydelige Forøgelse til Musæet. Han var en ivrig Deltager i de skandinaviske Naturforsker møder, lige fra det første forberedende Møde i Gøteborg (1839) til det i 1863 afholdte i Stockholm.

Som *Universitetslærer* nød F. fortjent Paaskjønnelse paa Grund af sin elskværdige Personlighed, et klart og indholdsrigt Foredrag, der var præget af varm Begejstring for Videnskaben, en genial Opfattelse og et konsekvent gennemført System. Som Geognost var han væsentlig Avtodidakt, og derfor havde Forelæsningerne i dette Fag et særegent individuelt Præg, da mange Afsnit deraf næsten udelukkende skyldtes egne iagttagelser og Undersøgelser. I flere af de i Trediveerne stiftede Foreninger, der havde stillet sig den Opgave at udbrede Kjendskab til Naturforholdene, saasom Selskabet for Naturlæren, Naturhistorisk Forening og Industriforeningen, var han utrættelig i at meddele Resultaterne af sine videnskabelige Arbejder i en populær Form, uden dog at forbigaa noget væsentligt, for at Bevisførelsen kunde blive saa exakt som muligt.

At en Mand med F.s flersidige Dygtighed maatte blive brugt paa mange Maader af Avtoriteterne, er en Selvfølge. Man ønskede gjerne at høre hans Mening, førend der toges en endelig Beslutning, navnlig i alt, hvad der vedrørte Kulværkerne paa Bornholm, Salinen i Oldeslo, Gipsbrydningen ved Segeberg, Klitterne ved Vesterhavet og et i sin Tid af Regeringen paatænkt Anlæg af et Jærnværk til Udsmelting af Myremalm i Jylland. Med Lægen O. I. Bang o. fl. deltog han i Oprettelsen af Rosenborg Brøndanstalt i 1834 og ledede den til sin Død. Tillige havde han en betydelig Andel i Gjennem-

førelsen af den længe paatænkte Forbedring af Kjøbenhavns Belysning og Vandforsyning som Medlem af den i dette Øjemed nedsatte Kommission. Som bekjendt blev der paa det danske Videnskabernes Selskabs Bekostning og efter Forslag af dets Præsident, Overkammerherre Hauch, foretaget den første artesiske Brøndboring her i Landet ovre paa Nyholm i Aarene 1831—47. Den var bygget paa en rigtig Theori, at man mulig i Danmark vilde kunne træffe vandrige Lag under Kridtformationen ligesom i Frankrig og England; men man kom kun til en Dybde af 603 Fod under Overfladen uden at naa Grønsandslaget, hvilket havde til Følge, at denne Boring, ligesom det har været Tilfældet med lignende i Udlandet, blev udsat for en aldeles ubillig Kritik. At man opgav Forsøget, skyldtes dels et ved Boringen indtruffet Uheld, dels den Omstændighed, at man ved andre Boreforsøg, der samtidig vare foretagne efter F.s Anvisning i Terrænet mellem Kjøbenhavn og Kjøge, havde opdaget de for Kjøbenhavns Vandforsyning nu saa vigtige artesiske Kilder, hvorved Boringen paa Nyholm i det mindste havde tabt den tilsigtede praktiske Betydning.

F.s mange Fortjenester bleve ikke upaaagtede, i det han hædredes baade med Titler og Ordener. Han blev saaledes Etatsraad 1851 og Konferensraad 1857; Danebrogsordenens Kommandørkors fik han 1860. Som tidligere anført blev han Medlem af det danske Videnskabernes Selskab allerede i 1825, var dets Sekretær fra 1851 til sin Død og udnævntes til Æres- eller korresponderende Medlem af mange videnskabelige Selskaber baade i og uden for Evropa. Han havde en udmærket Legemsbeskaffenhed, var næsten aldrig syg, indtil han i Midten af 1865 begyndte at skranke og pludselig afgik ved Døden 14. Dec. s. A. — Han var 2 Gange gift: 1. (1826) med Louise Christiane Fugl (f. 1804 † 17. Avg. 1830), en Datter af Kancelliraad, Hof- og Stadsretsprokurator U. N. F. (f. 1768 † 1817), og 2. (1832) med Halvsøsteren Emilie Mariane F. (f. 1815 † 19. Maj 1882). En Søn af første Ægteskab er den ndfr. nævnte Rektor Johannes N. G. F.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. I, Nr. 42. Nord. Univers. Tidsskr. X, Tillægsh. S. 78 ff. Almenfattelige Afhandlinger og Foredrag af Forchhammer, 1869.

*Fr. Johnstrup.*

**Forchhammer, Johannes Georg**, f. 1861, Fysiker. G. F., Søn af ndfr. nævnte Rektor J. N. G. F., er født i Aalborg 22. Maj 1861; han blev Student fra Herlufsholm 1879, tog 1885 polyteknisk Examen for Kemikere, var en kort Tid (1885—86) Assistent ved

Carlsberglaboratoriet, derefter 1886—91 Lærer i Fysik ved Metropolitanskolen og Søofficersskolen, hvorefter han fra 1. April 1891 at regne blev konstitueret Forstander for den kgl. Døvstummeskole i Nyborg. Han ægtede 1888 Karen Marie Groth, Datter af Kapitajnlieutenant i Marinen Eiler G. I Forening med Overlærer Julius Petersen har F. udgivet en «Mekanisk Fysik» (1888) og en «Astronomi» (1889) til Skolebrug; desuden har han udgivet flere videnskabelige Arbejder, der navnlig angaa Talestemmen og Tonefaldet, og konstrueret et Apparat, kaldet Fonoskopet, som tjener til at anskueliggjøre Tonerne i den menneskelige Stemme. *C. Christiansen.*

Forchhammer, Johannes Nicolai Georg, f. 1827, Rektor, Søn af ovennævnte Konferensraad J. G. F. Han blev født i Kjøbenhavn 20. Marts 1827, Student fra Metropolitanskolen 1843, filologisk Kandidat 1849. Fra 1845—51 var han Lærer i Borgerdydskolen paa Christianshavn, men deltog samtidig ivrig i Studenterlivet. 1852 disputerede han for Magistergraden («de vera commentarios Cæsaris emendandi ratione») og tiltraadte s. A. med offentlig Understøttelse en videnskabelig Udenlandsrejse, navnlig til Italien. Efter sin Hjemkomst overtog han atter sine Timer i Borgerdydskolen paa Christianshavn og holdt som Privatdocent Forelæsninger paa Universitetet. 1859 blev han Overlærer ved Kathedralskolen i Aalborg og ægtede 1860 Abigaël Marie Bing Ebbesen, Datter af Badelæge i Sandefjord E. I Aalborg deltog han ivrig i Kampen mod «Aalborg Stiftstidende» og de Anskuelse, den forfægtede, og blev 1866 valgt til Landstingsmand; men da han 1868 blev udnævnt til Rektor sammesteds, nedlagde han sit Mandat. Medens han tidligere havde udgivet en Mængde filologiske Afhandlinger i forskjellige Tidsskrifter foruden en lille latinsk Læsebog (første Gang 1846), som er bleven meget brugt, og en Samling latinske Stiløvelser [vendte hans Interesse sig i Aalborg mere og mere til Historien, og han udgav i Steenstrups «Dansk Maanedsskrift» en Række Afhandlinger, sigtende til Sveriges og overhovedet Nordens Historie i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, bl. a. om Prins Christian August (1868). 1872 blev han Rektor for Herlufsholms Skole, hvor han har fortsat sin alsidige Forfattervirksomhed og bl. a. udgivet en Vejledning til Italiensk (1884) og Oversættelser af Plautus. 9. Avg. 1888 fristede han den tunge Skæbne at miste sin Hustru, Moderen til hans mange Børn.

(1874),

Wad, Rektorerne p. Herlufsholm. Hundrup, Lærerstanden ved Aalborg Kathedralskole. *S. B. Thrige.*

**Forchhammer, Peter Wilhelm**, f. 1803, Filolog, Broder til ovennævnte A. F. W. F. og J. G. F. Han blev født i Husum 23. Okt. 1803, besøgte Gymnasiet i Lybek, studerede siden Filologi ved Kiels Universitet, tog Doktorgraden her 1828 og habiliterede sig derpaa som Privatdocent. I Sommeren 1830 begav han sig paa en videnskabelig Rejse over London, Paris og Italien til Grækenland, hvor han opholdt sig i 3 Aar, særlig sysselsat med topografiske og arkæologiske samt mythologiske Studier. Efter sin Hjemkomst blev han ansat som extraordinær Professor i klassisk Filologi og Arkæologi ved Kieler-Universitetet 1836; i Efteraaret 1838 tiltraadte han paa ny en Rejse til Grækenland, Lilleasien og Ægypten og var borte et Aars Tid. Derefter vendte han hjem til sin Post i Kiel, hvor han i Forening med O. Jahn grundlagde det arkæologiske Musæum, for hvis Udvidelse han siden har sørget med stor Iver; 1843 udnævntes han til Forstander for Mønt- og Medaillesamlingen i Kiel og til ordinær Professor ved Universitetet der, og denne Stilling beklæder han endnu. I det politiske Liv har han deltaget som Medlem af den preussiske Landdag fra 1868—70 og af den tyske Rigsdag fra 1871—73. Ligesom hans Sympathi stadig har været paa tysk Side, tilhøre ogsaa hans Skrifter ganske den tyske Videnskabelighed og skulle derfor kun ganske kort omtales her. De ere meget talrige og strække sig lige ned til de seneste Aar; de betydeligste indeholde Bidrag til den oldgræske Verdens Topografi (Athen, hvor han først opdagede Lykabettosbjærgets Beliggenhed, Theben, Troja); andre dreje sig om arkæologiske Spørgsmaal; i andre har han behandlet mythologiske Æmner, og den Idé, der helt og holdent behersker disse, og for hvilken han med stor Ihærdighed, men stedse forgjæves, har søgt at vinde Tilhængere, er den, at de græske Myther kun ere en Natursymbolik, en digterisk Iklædning for Iagttagelsen af de særlige Naturfænomener og Naturforhold, der ere karakteristiske for de forskjellige Steder, hvor Mytherne høre hjemme (saaledes udvikler han i Skriftet «Achill», Kiel 1853, hvorledes Homers Skildring af Kampene ved Troja kun er en symbolsk Fremstilling af Elementernes Kamp om Vinteren i denne Egn). Den samme Tilbøjelighed til bisar Opfattelse viser han ogsaa i andre Skrifter, hvoriblandt især maa nævnes «Die Athener und Sokrates, die Gesetzlichen und der Revolutionär» (1837), hvor han, for øvrigt i Overensstemmelse med Hegelske Anskuelser, stiller sig paa Sokrates' Anklageres og det atheniske Folks Side som Forsvarere af den lovmæssige Statsorden imod Sokrates, den revolu-

tionære Omstyrter af fædrene Skik; at dette Skrift har fundet megen Modstand, er ganske naturligt. — Han giftede sig først i 1872.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Meyers Konvers.-Lex. VI, 428. C. Bursian, Gesch. der klass. Philol. in Deutschland S. 624. 1121 ff.

*M. Cl. Gertz.*

**de la Forest, Frédéric Henri de Suzannet Marquis**, —o. 1700, Officer, hørte til en reformert Familie i Poitou. For sin Tros Skyld forlod han sit Fædreland, gik først i lyneborgsk og siden i dansk Tjeneste, hvor han 1682 blev Oberst og hvervede et Rytterregiment. Da dette allerede 1685 blev opløst, fik han et af de samtidig oprettede Kompagnier af Drabantgarden, som dog efter  $\frac{3}{4}$  Aars Forløb atter indskrænkedes. la F. var derefter nærmest knyttet til Hoffet og omtales for de mange Begunstigelser, han ved Dronning Charlotte Amalies Hjælp vidste at skaffe sine Trosfæller og ganske særlig sine paarørende. I Maj 1689 blev la F. i et særligt Hverv sendt til England, hvor han mentes at have gode Forbindelser i indflydelsesrige Kredse. Formelt blev han i C. S. v. Plessens Sted knyttet til Prins Jørgens Person, men i Virkeligheden havde hans Sendelse større Betydning, da der i Øjeblikket ingen dansk Gesandt var ved det engelske Hof, og la F. derhos overbragte Christian V's Betingelser for at gaa ind paa Kong Vilhelms Anmodning om at faa overladt et dansk Hjælpekorps til Krigen mod Frankrig og Jacobiterne. la F. blev ved sin Afrejse udnævnt til Generalmajor, og da Traktaten om Hjælpetropperne kom i Stand, fik han Befaling over disses Rytteri (3 Regimenter); fra 1691 var han tillige Chef for det ene af disse. Man havde hjemme skumlet over, at han ikke tidligere havde «været brugt i nogen Okkasion», men han var en tapper Kavallér og skilte sig med al Ære fra de undertiden ret betydelige Kommandoer, der tilfaldt ham under 8 Aars Felttog i Irland og Nederlandene. Vilhelm III satte megen Pris paa ham, udnævnte ham 1694 til Generallieutenant (først 3 Aar senere fik han samme Grad i den danske Hær) og skjænkede ham et Gods i Irland, hvortil han trak sig tilbage, da han efter endt Krig 1698 tog Afsked fra dansk Tjeneste. Han døde ~~for~~ 1708 som kursachaisk general.

Marquis de la F.-Suzannet, som han sædvanlig kaldes, var gift med (en Frøken Henry de Cheusses, hvis Broder var dansk General-lieutenant (III, 448)) 2 af deres Sønner omkom ved Operahusets Brand 1689, en tredje blev Kammerherre hos Kongen af England.

Danske Saml. 2. R. V.

*H. W. Harbou.*

Forskål, Per, o. 1736—1763, Naturforsker, blev født 1736 (eller maaske allerede 1732), sandsynligvis i Helsingfors, hvor Faderen, Johan F., af Fødsel en Finne, da var Præst. Han studerede først i Upsala, senere under Michaelis i Göttingen Theologi, Filosofi og østerlandske Sprog med den Tanke at blive Præst, men var ved Siden af en af Linnés Disciple. I Göttingen disputerede han 1756 om et filosofisk Æmne for Doktorgraden. Efter sin Hjemkomst til Upsala fik han, der var en kritisk og skeptisk Natur, en Række alvorlige Ubehageligheder i Anledning af en frisindet Afhandling: «Tankar om den medborgerliga friheten» (1759); han blev stemplet som et uroligt Hoved, der satte sig op mod den borgerlige Orden og bestaaende Indretninger, og da der fra Danmark i Okt. 1759 kom Tilbud til ham om at følge en videnskabelig Expedition til Orienten som Naturforsker og sproglærd, greb han, for hvem Udsigterne i Hjemmet til en Stilling i Statens Tjeneste vare blevne slette, med Glæde dette Tilbud. Planen til Expeditionen stammede fra Michaelis, men var optagen af den ældre Bernstorff og gik ud paa en Gjennemforskning af Orienten for at samle Materialier til Forstaaelse og kritisk Oversættelse af Bibelen. Expeditionens Medlemmer skulde være: en orientalsk Sprogforsker, en Naturhistoriker, en Mathematiker og Geograf, en Læge og en Tegner. F., der blev udnævnt til dansk Professor, opnaede først hen paa Sommeren 1760 at faa sit Pas og rejste derpaa til Kjøbenhavn, hvor han udgav et nyt Oplag af sin Göttinger-Disputats. 1761 tiltraadtes Rejsen med Orlogsskibet «Grønland», og efter at have anløbet en Del Havne og Øer i Middelhavet (s. hans «Flora Ægyptiaco-Arabica») kom Expeditionen til Ægypten, hvor den forblev længere Tid. Derefter fortsattes Rejsen over Suez til Lohaia i det sydvestlige Arabien. Rejsen her er aflagt paa Niebuhrs Kort i «Flora Ægypt.-Arab.»; den gik fra Lohaia syd paa ned til Mokka og der fra ind i Landet til Jerim, hvor F. døde 11. Juli 1763. Klimaet, det anstrængende Arbejde paa den omtrent 6 Maaneders Rejse og de mange Hindringer og Ærgrelser, som han var udsat for fra de arabiske Statholders Side, havde indvirket nedbrydende paa hans Helbred.

Han havde særlig sluttet sig til Expeditionens Chef, Carsten Niebuhr, Ingeniørofficer i dansk Tjeneste, og denne samlede efter hans Død hans paa o. 1800 større og mindre Papirstykker nedskrevne videnskabelige, zoologiske og botaniske, Optegnelser og udgav dem i Aarene 1775 og 1776 i 3 Værker («Descriptiones



animalium», «Flora Ægyptiaco-Arabica» og «Icones rerum naturalium»). Meget faa Naturforskere have siden F.s Tid berejst Jemen, og hans Værker ere fremdeles vigtige Kildeskrifter til Kundskab om dettes Dyr og Planter. Herom se Schweinfurth i Verhandl. d. Gesellsch. für Erdkunde zu Berlin 1889.

Biogr. Lex. öfv. namnkunn. svenske män, ny uppl., V. *Eug. Warming.*

**Forsæt, Lars Larsen, 1731—1812, Bonde, født i Klæbo, Søndre Thronhjems Amt, død sammesteds 10. Marts 1812.** Han udmærkede sig ved sin Flid og Iver for at fremme Agerbruget i sit Distrikt og beholdt for disse sine Bestræbelser 2 Gange Præmie af det kgl. Videnskabers Selskab i Thronhjem. Den ene af disse var den af Arveprins Frederik opsendte Medaille «Minde for Vindskibelighed», som i det hele kun er uddelt 2 Gange af nævnte Selskab. Han udmærkede sig ogsaa ved sin Omhu for Kirkerne, specielt for Kirkesangen. Han indsamlede 1255 Rdl., hvoraf der oprettedes et Fond til bedste for Fattigvæsenet i Klæbo Præstegjæld.

N. Nicolaysen, Norske Stiftelser III.

*Yngvar Nielsen.*

**Fortling, Jacob, 1711—61, Stenhugger, Lervarefabrikant og Bygmester, er født i Tyskland 23. Dec. 1711, men det vides ikke, naar han er kommen til Kjøbenhavn. 1744 fik han et Privilegium paa i 25 Aar at drive Stenbrud i Akershus Stift, og lignende Ret fik han senere paa Saltholm og i Thronhjems Stift. Han blev imidlertid ikke staaende som blot Hofstenbugger, i hvilken Egenkab han, en Tid i Kompagni med Hofbygmester N. Eigtved, navnlig leverede «norsk Marmor» til den 1749 paabegyndte Marmor-kirke i Kjøbenhavn. Han anlagde et Kalkbrænderi (1749), et Mur- og Teglstensbrænderi (1752) og en Stentøjs- og Fajancefabrik (1755), alt i Kastrup paa Amager med Understøttelse af Staten, og her hen flyttede han ogsaa to af Staten begyndte Virksomheder, 1754 et af den i Jylland paabegyndt Okkerværk og 1760 det saakaldte Porcellænsværk ved Blaataarn (d. v. s. i eller ved Ryssenstens Bastion ved Langebro). Hans Virksomhed voxede stærkt op, men desuagtet kunde han i 1756 modtage Udnævnelse som Hofbygningsinspektør og i 1760 som Hofbygmester ved de kongelige Slotte paa Sjælland. Han døde imidlertid allerede 15. Juli 1761. Han var 2 Gange gift. Hans første Hustru, Dorteia, døde i Dec. 1746, og i Sept. Aaret efter ægtede han Anne Christine Hellesen, der overlevede ham.**

Weilbach, Konstnerlex. C. Nyrop, Den danske Porcellænsfabrikations Tilbliven. F. J. Meier, Marmorkirken.

*C. Nyrop.*

**Fosie, Jacob, 1679—1763**, Tegner, Akvarelmaler og Raderer, Elev af Hinrich Krock, født i Kjøbenhavn, af engelsk Æt. Han forfærdigede vakre Landskabsbilleder i Vandfarve, mest efter hollandske Mestre, brugte flittig Radernaalen, var Tegnemester for Søkadetterne og uddannede flere af disse sine Elever: Norden, Willars og Grønvold, til flinke Kunstnere. Han holdt uden Betaling Tegneskole for ubemidlede. F. var en velhavende Mand; han syslede flittig med Mekanik og Sprogvidenskab, var i en Række Aar Organist ved Holmens Kirke og som saadan uden Tvivl en habil Musiker, skjønt der ganske vist meldes, at han ikke øvede Musikken uden om Søndagen, og at der i hans eget Hus aldrig rørtes noget Instrument. F. var Medlem af det ældste danske Kunstnersocietet eller Akademi (1701) og af Kunstakademiet i Florents, men havde i øvrigt næppe nogen Sinde været uden for Danmarks Grænser. Desuagtet var han hjemme i alle de store Kultursprog og i Latinen, besad et stort og godt Bibliothek og var højt anset for sin mangesidige Dannelse. I 1721 havde han ægtet Anna Dorothea Ilse. F. døde 1. Dec. 1763.

O. Westengaard, Oplysn. om Fam. Westengaard, 1889, S. 16 f. Nær og Fjern 1878, Nr. 326. Thiele, Kunstakad. og Heststatuen S. 42. Kbhvns Skilderi 1830, Sp. 500. Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 133.

*F. J. Meier.*

24. Marts

**Fosie, Johanne, 1726—64**, Malerinde, Datter og Elev af den foregaaende, blev født i Kjøbenhavn og døbt 27. Marts 1726. Hun malede i Vandfarve og Gouache, mest efter hollandske Mestre, raderede og stak i Kobber, og der haves seværdige Blade af hende, som hun udførte i en meget ung Alder. I Faderens Hus samledes mange af Datidens Kunstnere og Skjønaander, og Husets aandrige og talentfulde Datter var Sjælen i denne Kreds. Hendes Stambog, med talrige Beundreres poetiske Lovprisninger, bevares i det kgl. Bibliothek. J. F. ægtede 1. Sept. 1758 Jens Eriksen Westengaard, Præst i Sverborg (f. 1724 † 1794), men døde allerede 23. Avg. 1764. Hendes Sønneatter blev N. L. Høyens Hustru. De fleste af J. F.s Arbejder ejes af hendes Sønesøns Søn Oberst O. Westengaard, et Par findes paa Gavnø.

O. Westengaard, Oplysn. om Fam. Westengaard, 1889, S. 17 f. Nær og Fjern 1878, Nr. 326. Birch, Billedgalerie f. Fruentimmer III, 350.

*F. J. Meier.*

**Foss, Anders, 1543—1607**, Biskop og Historiker. Denne Mands Fødested kjendes ikke; men han var en nær Slægtning af

Mester Niels Andersen Foss, Prior i Antvorskov Kloster, som maaske har givet ham Midler til hans Studierejser i Tyskland, Nederlandene og Frankrig, ligesom han senere ansatte ham som Rektor ved Klosterskolen i Antvorskov. I denne Stilling forekommer han 1565; Aaret efter tog han Magistergraden i Kjøbenhavn. Senere, efter at han maaske har haft anden Ansættelse, blev han (efter 1570) Sognepræst i Stege og har rimeligvis ogsaa været Provst paa Møen. 1578 var han paa Forslag til at blive Biskop i Throndhjem, men da M. Hans Mogensen, der i sin Tid som Professor ved Universitetet havde kreeret ham til Magister og siden havde været hans Forgænger som Provst i Stege, men nu var Præst i Skaane, blev ham foretrukken, blev F. efter Forslag af Sjællands Biskop, Dr. Povl Madsen, af Kongen kaldet til Biskop i Bergen 1583.

I henvend 24 Aar beklædte F. dette Embede, der dog næppe blev ham til megen Glæde, da hans Liv i Bergen var en næsten uafbrudt Kjæde af Stridigheder og Fortrædeligheder af enhver Art. Han var vistnok en myndig og dygtig Tilsynsmand; men hans heftige Sind bragte ham i Strid med forskjellige, især med hans Kollega i Stiftsstyrelsen, Lensmanden Peder Thott, der synes at have lagt an paa at gjøre ham Livet saa surt som muligt. Det er nu ikke altid let at se, paa hvis Side Retten har været; men Biskoppen maatte jævnlig trække det korteste Straa. Særlig krænkende for ham maatte det være, at hans Hustru, Marine Rubbertsdatter, som det synes ganske uskyldig, blev inddragen i en vidtløftig Trolddomssag. Hans Svigersøn Rektor Jon Mogensen Skanke i Bergen gjorde ham ogsaa store Sorger og Ærgrelser. De mange Stridigheder, F. havde, foranledigede, at han hyppig maatte rejse ned til Kjøbenhavn for at tale sin Sag hos Regeringen, skjønt Udfaldet ikke derfor altid blev efter hans Ønske. Ved disse Lejligheder besøgte han sædvanlig Tyge Brahe paa Hven, til hvem han stod i et særlig venskabeligt Forhold, og hvis Skæbne han fulgte med Deltagelse, efter at den store Astronom havde maattet forlade Fædrelandet. — I Aaret 1604 paalagdes det F. i Forening med Norges øvrige Biskopper at gjøre Forslag til de Forandringer i den danske Kirkeordinans, som de særlige norske Forhold krævede, da det var Hensigten at udgive en egen norsk Kirkeordinans. Mødet afholdtes i Bergen. Et Par Aar derefter døde A. F. 25. Jan. 1607.

Hvad der særlig hendirer Opmærksomheden paa denne Mand, er hans grundige Indsigt i Historien, der var forbunden med et i hine Tider ganske ualmindelig skarpt kritisk Blik. 1577 udgav han

«Genealogia regum Daniæ et Norvegiæ» etc. Siden forfattede han paa given Foranledning en mærkelig Bedømmelse af Saxo og dennes Udskrivere («Censura de Saxone Grammatico eiusque interpretibus, scoliasticis et recapitulatores»), en lille Afhandling, der paa en ejendommelig skarp og uskaansom Maade reducerer de af Saxo fortalte historiske Sagn til «Fabler, ikke meget sikrere end vores Æventyrer om Per, Poul og Esbern Askefis». Den af F. i Haandskrift efterladte Fortegnelse over Skribenter, der have behandlet danske Forhold, ligesom ogsaa hans «Annales» (i 4 Dele), er nu tabt. Hans urolige Liv i Bergen var ikke gunstigt for historiske Studier. I sin Svigersøn Lægen Dr. Henrik Høyer i Bergen havde han dog ved sin Side en Mand, der delte hans Interesse for Historien.

Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 539 ff.

*H. F. Rørdam.*

**Foss, Anton, 1646—96**, Præst, var Søn af Præsten ved Cathrine Kirke i Ribe Mag. David F. og Anne Jensdatter Hundevad. Han blev født i Ribe 1. Maj 1646 og var 23 Aar gammel, da han dimitteredes fra Ribe Skole. 1671 tog han Attestats og fik Plads paa Valkendorfs Kollegium. 1673—75 var han Hører og Kantor i Ribe og blev derefter Sognepræst i Agerskov i Haderslev Amt, hvor han døde 29. April 1696 af Asthma, fremkaldt ved hans overordentlige Fedme. Hans Hustru var Formandens Enke i Agerskov, Margrethe Schnell, f. Lange, fra Haderslev. Han dyrkede ivrig Musikken og har i Haandskrift efterladt en Parafraze af Davids Salmer (Thottske Saml., 4to, Nr. 457); til alle Salmerne har han dels selv komponeret, dels samlet Melodier af tyske Tonekunstnere.

Ny kirkehist. Saml. I, 573 ff. Rhode, Haderslev Amt S. 480 f. Terpager, Ripæ Cimbricæ S. 607 f.

*A. Jantzen.*

**Foss, Christian, 1626—80**, Læge, født i Lund 14. Okt. 1626, Søn af nedennævnte Dr. Niels F., dimitteredes 1644 fra Sorø til Universitetet, studerede først Theologi under Vejledning af Hans Svane, i hvis Hus han var, men vendte sig med dennes Samtykke snart til Lægevidenskaben og især Farmacien, fortsatte sine Studier udenlands, navnlig i Leiden, vendte hjem 1650 og praktiserede som Læge, indtil han 1651 som Hovmester for Knud Urne (Søn af Sivert U. til Raarup) atter begav sig paa Rejser, der strakte sig over Nederlandene, hvor han i Utrecht tog den medicinske Doktorgrad 1652, Italien, Tyskland og Østerrig. Efter sin Hjemkomst 1655 overtog han det ham for længst tilsagte Embede som Provinsial-

medikus i Skaane og synes senere under de forandrede Forhold uden Vanskelighed at have sluttet sig til den svenske Regering, der 1669 udnævnte ham til Professor i Medicin ved Lunds Universitet og 1672 til Assessor i Jönköping Hofret. Da imidlertid Krigen udbrød 1675, var det forbi med hans Ro; Svenskerne ansaa ham for mistænkelig, han flygtede ad Halland til, hvor han ejede Jordegods, men blev opsnappet af de danske Tropper og ført for Kong Christian V, der strax antog ham til sin Livmedikus, i hvilken Egenskab han ledsagede Kongen til Kjøbenhavn; 1678 blev han Assessor i Højesteret og døde 1. Dec. 1680. Gift 1. i Febr. 1656 med Professor Jørgen Froms Enke, Else Scavenius (f. 1625 † 29. Marts 1671), eneste Datter af Biskop Laurids Mortensen S.; 2. i 1673 med Sophie Kaare († 1690), eneste Datter af Borgmester i Helsingborg Jens Nielsen K. F. havde, medens han boede i Lund, været en velhavende Mand, men Krigen ødelagde hans Formue, saa han intet efterlod sin Enke og Børn. Til Litteraturen har F. saa godt som intet leveret; hans praktiske Virksomhed og Duelighed maa det da være, som i Gravskriften have skaffet ham Titel af Nordens Æskulap.

Progr. fun. Acad. Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 119 ff. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 39 f. Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

*G. L. Wad.*

**Foss, Desiderius**, —1598, Professor, Præst, var vistnok født i Odense, hvor hans Fader, Mag. Hans F., først var Læsemester ved St. Knuds Kirke og siden Sognepræst ved Graabrødre Kirke (St. Albani Menighed); hans Moder var en Datter af Biskop Hans Tausen. Da Faderen døde 1559, fandt F. Understøttelse hos sin Farbroder, der var Prior i Antvorskov Kloster. 1561 afgik han til Universitetet. Som Hovmester for en ung Adelsmand drog han 1566 til Udlandet. Han opholdt sig især i Wittenberg, hvor han 1568 tog Magistergraden. Da han s. A. var kommen hjem, fik han i Følge kgl. Befaling en aarlig Understøttelse af Sorø Kloster til videre Udenlandsrejser, eftersom han forventedes i Tiden med Frugt at kunne tjene «Riget og Religionen». 1574 blev han Rektor ved Roskilde Skole, 1580 Professor pædagogicus ved Universitetet, og 1582 kaldtes han af sine akademiske Medlærere til Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Som Præst havde han adskillige Stridigheder. 1587—88 deltog han i Bibelrevisionen. Da han forholdsvis tidlig blev affældig og mistede Hukommelsen, fik han 1598 sin Afsked og døde snart efter. Han var gift 1. med Dorothea,

Datter af den kgl. Kirurg Jacob Hasebard, 2. med Seinella, Datter af en vis Philippus Pistorius.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 645 ff.

*H. F. Rørdam.*

**Foss, Harald Frederik**, f. 1843, Landskabsmaler. H. F.<sup>1</sup>, født i Fredericia 21. Avg. 1843, er Søn af Toldassistent Hans Vilhelm Voss og Vilhelmine Sophie f. Stöckelbach. Efter sin Konfirmation var F. nogen Tid Discipel paa et Apothek, opgav imidlertid denne Stilling og tog 1861 til Kjøbenhavn, hvor han blev Elev af Akademiet, samtidig med at han uddannede sig til Landskabsmaler under Vilh. Kyhns Vejledning, der blev af største Betydning for den unge Kunstner. F. udstillede første Gang 1865 og har siden været repræsenteret paa næsten samtlige Udstillinger. Den Sødringske Præmie blev ham tilkjendt 1867, og 1879 foretog han som Akademiets Stipendiat en større Udenlandsrejse til Tyskland, Østerrig, Italien og Frankrig. Han blev 1889 Medlem af Akademiets Plenarforsamling efter at have modtaget Aarsmedaillen paa Udstillingerne 1888 og 89. F. er en værdig Elev af sin store Lærer Vilh. Kyhn og har stedse vundet megen Anerkjendelse for sine Arbejder. Motiverne til disse ere væsentlig hentede fra Jylland, hvis storladne Natur han forstaar at gjengive med fremragende Dygtighed. Blandt disse talrige Arbejder maa som særlig karakteristiske fremhæves «Morgen, fra Bakkerne ved Ry i Begyndelsen af Okt.» (1888), der erhvervedes til den kgl. Malerisamling, og «Hedebakker ved Ry, Bygevejr» (1889). F. ægtede 1874 Anna Elisabeth Holcha Hansen, Datter af Kjøbmand Christian H. i Hobro. *H. R. Baumann.*

**Foss, Jens**, 1629—87, Læge, Broder til ovfr. anførte Christian F., er født i Lund 6. Maj 1629. Fra Sorø Skole blev han 1647 Student og kastede sig strax over det medicinske Studium; 1650 tiltraadte han en 4aarig Udenlandsrejse, der førte ham til Nederlandene, Tyskland, Italien og Østerrig; i Padua hædredes han med forskellige akademiske Æresposter og kreeredes til Magister og Dr. med. (1654). Efter sin Hjemkomst praktiserede han 2 Aar i Lund, indtil han 1656 som Hovmester for Knud Rantzau igjen rejste til Tyskland. Rejsen, der forlængedes ved Krigsforholdene, strakte sig over Frankrig og Nederlandene; i Paris døde Rantzau, og F. kom

<sup>1</sup> Hans Fødenavn er Voss, men efter Krigen 1864 forandrede han det til Foss.

i Begyndelsen af 1661 hjem til Kjøbenhavn. Et Tilbud om Ansættelse som Læge hos den svenske Konges Broder afslog han, men modtog Beskikkelse som Provinsialmedikus i Christiansstad og Bleking, hvorfra han 1664 kaldedes som Stadsfysikus til Kjøbenhavn. Forskjellige nu ukjendte Omstændigheder bevirkede imidlertid, at han s. A. fulgte den omkring Randers bosiddende Adels Opfordring til at praktisere der; senere vendte han dog tilbage til Kjøbenhavn, hvor han var Husejer. 1679 udnævntes han til Assessor i Højesteret og 1684 til Kancelli- og Kammerraad; han ses desuden at have haft Sæde i flere Kommissioner angaaende Ordningen af Kjøbenhavns Vandforsyning. Død 9. Marts 1687 paa sin Gaard Svanø. I Litteraturen har F. ikke gjort sig bemærket. Gift 1. 28. Nov. 1665 med Marie Hofman († 11. Dec. 1666), Datter af Dr. med. Søren H. i Randers; 2. 31. Maj 1670 med Anne Margrethe Svane (f. 1654 † 1728), Datter af Ærkebiskop Hans S.; om hende er det optegnet, at hun bespiste 7 Skoledisciple, én hver Dag i Ugen.

Prog. fun. Acad. Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 146 ff. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen I, 516 ff. *G. L. Wad.*

**Foss, Laurids, 1637—1703, Læge og Forstander for Sorø Skole,** var Søn af nedennævnte Niels F. og blev født 24. Juni 1637 i Lund. Han gik først i Skole i Aarhus og Lund og kom derefter 1650 i Sorø Skole, hvorfra han blev Student 1656. 1662 tog han theologisk Examen og rejste s. A. udenlands til Holland, England, Frankrig, Schweits og Tyskland. Efter et kort Ophold i Hjemmet 1668 rejste han atter ud for at studere Medicin i Leiden, som han dog kort efter maatte forlade paa Grund af Pesten. Han besøgte atter England og rejste der fra til Italien, hvor han blev Dr. med. i Padua 1670. 1671 vendte han tilbage til Danmark. 1672 nævnes han som kjøbenhavnsk Læge, men da hans Broder Matthias s. A. blev Biskop i Aalborg, fulgte han med ham og nedsatte sig som Læge i denne By. 1677 var han endnu Læge i Vendelbo Stift, men kort efter købte han Hovedgaarden Todbøl i Thy, hvor han tog Ophold, maaske dog uden at opgive sin Lægevirksomhed. Faa Aar efter blev han Assessor i Kancellikollegiet, og 1683 udnævntes han tillige med Otto Skeel til Vallø til kongelig Kommissær over Landmaalingen i hele Jylland. 1685 blev han Forstander for Sorø Skole og Gods. I denne Stilling gjorde han sig fortjent ved at afbetale Stiftelsens Gjæld, medens ham samtidig hermed ombyggede Skolen, saaledes at den gamle Klosterbygning blev bevaret. Han søgte at drage

gode Lærekræfter til Skolen, og det var hans Ønske at naa det fulde Elevantal efter Fundatsen, men forinden afbrød Døden hans Virksomhed 7. Sept. 1703 i Kjøbenhavn, hvortil han trods Sygdom var rejst for at ordne en Arvesag. I Forbindelse med sine Brødre stiftede han det Fossiske Legat for Studenter ved Kjøbenhavns Universitet. 16. Sept. 1677 havde han ægtet Barbara Pedersdatter Rosenberg fra Thisted, en Stifdatter af Biskop M. Kønig i Aalborg. Med hende havde han 8 Børn, iblandt hvilke maa nævnes *Niels F.*, Rektor i Sorø 1705—12.

Universitetsprogram 4. Okt. 1703. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 59 ff. S. M. Gjellerup.

Foss, Matthias, 1627—83, Biskop, Søn af nedennævnte Niels F., blev født i Lund 12. Okt. 1627, gik først i Fødebyens Skole og kom 1642 til Sorø, hvorfra han blev Student 1644. 1647 tog han theologisk Examen og blev 1648 Hører i Lund. 1650—53 rejste han udenlands, indskreves 1651 ved Universitetet i Leiden og besøgte derefter England, Tyskland og Italien. 1653 blev han Rektor i Lund og tog 1655 Magistergraden. Han nød stor Anseelse som Skolemand. Frederik III udnævnte ham 1660 til Slotsprædikant. 1662 faldt han i kort Tid i Unaade, i det han blev beskyldt for at have behandlet Statssager paa Prædikestolen. Han fordrede selv en retslig Undersøgelse i Sagen, der dog ikke blev foretagen, fordi Kongen fandt Beskyldningen ugrundet. Under sin Virksomhed ved Hove var han en Tid lang Skriftefader for den fangne Kongedatter Leonora Christina. Dersom han ikke havde haft privat Formue, kunde han dog ikke have ladet sig nøje med sin Stilling som Slotsprædikant; thi 1665 klagede han over, at han i 5 Aar ikke havde faaet sin Løn udbetalt, og det var vistnok Grunden til, at han s. A. blev Professor i Theologi ved Universitetet. 1667 maatte han efter Kongens Befaling i en latinsk Prædiken forsvare Trinitetslæren over for Socinianeren Lubinietzki, en polsk Adelsmand, der opholdt sig ved det danske Hof og søgte fri Religionsøvelse for sig og sine Tilhængere. 1672 blev han Biskop i Aalborg og 1675 Dr. theol. 1674 deltog han med Landets Bisper i Forarbejderne til Danske Lovs 2. Bog, og s. A. maatte han med flere fremragende gejstlige i Kolding afgive en Erklæring om, hvorvidt man uden sin Saligheds Tab kunde gaa over til den romersk-katholske Religion. Svaret lød benægtende og havde vistnok sin Betydning for Prins Jørgen, der den Gang var paa Valg til Konge i Polen. F. døde 8. Juli



1683. I Forening med sine Brødre oprettede han det store Fossiske Legat for trængende Studenter. Han var 2 Gange gift: 1. (1656) med Bodil Brochmand († 1670), Datter af Professor Hans Rasmussen B. og Enke efter Professor Hans Lauridsen i Roskilde; 2. (1675) med Margrethe Axelsdatter Aand, Enke efter Præsten Bent Hansen i Hammer.

Som Biskop roses han for sin store administrative Dygtighed, der især fremtræder i hans Bestyrelse af forskellige kirkelige Stiftelser, hvis Tarv han varetog med stor Omsigt, og som han efterlod i fortrinlig Orden. Han var selv Godsejer og skrev sig til Hvidstedgaard i Vendsyssel. Han var en fremragende Prædikant og lagde særlig Vægt paa Modersmaalets Udvikling. H. Gerner klager rigtignok over, at han, efter at han var bleven Biskop, lod sig for stærkt paavirke af den jyske Dialekt. Men det skal dog fremhæves, at hans faa (3) Ligprædikener vare saa stærkt eftersøgte endnu ned i den Holbergske Periode, at der i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede blev givet for dem «udi raa Materie» over 5 Rdl., og at de — hvad der er et Særsyn i den Periode — udkom i nyt Op- lag 1731—32.

F. var en fuldstøbt Personlighed og optraadte med stor Fordomsfrihed, f. Ex. over for forskellige Ytringer af Datidens Overtro. Men i sine sidste Aar var han stærkt trykket af legemlig Svækkelse, der ogsaa indvirkede paa hans Aandstilstand. Han troede saaledes, at Verden skulde forgaa 1684, og i sit sidste Brev til sin Ven Biskop Grave i Aarhus skrev han faa Dage før sin Død, at han følte denne nærme sig, «som han agtede saa meget ønskeligere, som de forestaaende Revolutioner vare skrækkelige til, som han gruede for at bemøde sine Tanker med».

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 198 ff. Zwergius, *Siellandske Clerisie* S. 645 ff. J. Bircherods *Dagbøger 1683* i Haandskrift. S. M. *Gjellerup*.

**Foss, Niels, 1588—1645, Læge,** var født i Viborg 4. Okt. 1588. Hans Fader, M. Christen Nielsen Reff eller Foss, var først Rektor, siden Lector theol. i Viborg og til sidst Kannik i Aarhus; Moderen var en Datter af Biskop Peder Thøgersen i Viborg. Hun døde ved Sønnens Fødsel. 1607 blev F. Student fra Aarhus Skole; men allerede Aaret efter blev han sendt udenlands og kom kun hjem for 1613 at tage Magistergraden i Kjøbenhavn, hvorpaa han atter drog ud som Hovmester for nogle unge Adelsmænd. Da man hjemme ønskede, at han skulde lægge sig efter Lægevidenskaben,

og han til den Ende fik det kongelige Rejsestipendium for en Mediciner, saa færdedes han nu i mange Aar paa saadanne Steder i Tyskland, Frankrig og Italien, hvor Lægevidenskaben især dyrkedes. 1622 kom han endelig hjem, og Aaret efter blev han Provinsialmedikus i Skaane og fik et Kannikedømme i Lund. 1624 blev det befalet ham at følge den danske Gesandt Christian Thomesen Sehested paa hans Sendelse til Spanien. Paa Rejsen tog F. den medicinske Doktorgrad i Leiden. Efter sin Hjemkomst ægtede han 1625 Karen, Datter af Dr. Matthis Jacobsen, der havde været Hofmedikus, men senere havde trukket sig tilbage til sit Prælatur i Aarhus Kapitel. Sin følgende Levetid tilbragte F. i Lund som en højt anset Læge. 1635 ledsagede han Christian IV paa en Rejse i Norge, da Livlægen Henning Arnisæus var bleven syg. Da de svenske 1644 vare faldne ind i Skaane, drog F. med sin Familie over til Kjøbenhavn, hvor han døde 1. Juni 1645, inden Freden endnu var sluttet. Hans Enke førte siden hans Lig til Lund, hvor det hviler i Domkirken. I sit Ægteskab havde F. 8 Børn, deriblandt 6 Sønner, der alle bleve lærde og ansete Mænd (s. ovfr. Christian, Jens, Laurids og Matthias F.). De stiftede det endnu bestaaende Fossiske Legat ved Universitetet.

Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 101 ff.

*H. F. Rørdam.*

**Foss, Niels, 1670—1751**, Bogsamler, født 6. Avg. 1670, var Søn af Konsistorialassessor, Mag. Peder F., Rektor ved Kjøbenhavns Skole (Søn af ovennævnte Dr. Niels F.), og Kirsten From. Efter adskillige Aars Udenlandsrejse blev han Præsident i Underadmiralitetretten, derefter Justitsraad og 1726 Etatsraad, købte 1729 Juellund, død 17. Marts 1751. Han levede i barnløst Ægteskab med Sophie Amalie f. Matthesius († 9. April 1747), Enke efter Justitsraad Peter Worm. Hvad der giver F. Krav paa at mindes, er hverken hans Rigdom eller hans høje Rang, ikke heller hans Lærdom, af hvilken Litteraturen saa at sige ingen Berigelse høstede; det er som Bogelsker, hans Navn findes her. Han samlede sig det kosteligste Bibliothek (11491 Bind), der den Tid var i privat Eje i Danmark, særlig fuldstændigt i dansk Litteratur; desuden rummede det mange sjældne og gode Haandskrifter, alt yderst elegant indbundet og prydet med hans Vaaben. Det maa dertil ikke glemmes, at han ogsaa gav andre Adgang til sine Skatte; Holberg takker i Fortalen til sin Danmarks Historie F. for Laanet af «en anelig Hob af rare

Manuskripter». Efter F.s Død solgtes saa vel hans Gods som hans Bibliothek ved Avktion.

A. Petersen, Vallø og Omegn S. 238. Danske Herregaarde VII: Juellund. Werlauff, Det st. kgl. Bibliothek, 2. Udg., S. 167 f. Worn, Lex. ov. lærde Mænd.  
G. L. Wad.

**Fossum, Vilhelmine Leocadie Theresia, s. Gerlach.**

Foswinckel, Johan Frederik, 1712—99, Kjøbmand, født i Brandenburg 9. Nov. 1712, indvandrede 1729 til Bergen, hvor han 1746 fik Borgerskab og s. A. ægtede Elisabeth Margrethe Meyer, efter hvis Mormoder de i 1750 arvede en Pengesum og Ejendommen Nygaard, hvor F. foretog betydelige Anlæg og Nyrydninger. Ved disse omdannedes Stedet «fra en Ørken til en af Bergens skjønneste og mest besøgte Forlystelsessteder». Tro mod den over Indgangsporten anbragte Indskrift: «Et mihi et aliis», lod han der ogsaa anlægge et Gjæstgiveri med tilhørende Haveanlæg, der endnu fandtes længe efter hans Død. 1793 mistede han sin Hustru og døde selv 7. Okt. 1799.

J. N. Brun, Ligtale ov. F., 1799. Sagen og Foss, Bergens Beskriv. N. Nicolaysen, Norske Stiftelser III. Moe, Tidsskr. f. norsk Personalhist. I, 104.

*Yngvar Nielsen.*

**Fournier, Louis, —1760—, Porcellænsfabrikant, fransk af Fødsel, kom her til 1759 og forestod fra 1760—66 nogle af de under Frederik V hyppige Forsøg paa at faa en dansk Porcellænstillvirkning i Gang. Han gjorde sine Forsøg under kunstnerisk Ledelse, først under Professor S. C. Stanley og efter dennes Død (1761) under Johannes Wiedewelt, og arbejdede i den saakaldte Porcellænsfabrik ved Blaataarn (d. v. s. i eller ved Ryssenstens Bastion i Nærheden af Langebro), som Regeringen havde anlagt 1737 til to fra Wien indkaldte Ovnfabrikanter, der skulde lave Porcellænsovne (d. e. Fajanceovne) til Christiansborg Slot. F. frembragte her, efter samtidige Udtalelser, «de skjønneste Taffelservicer», af hvilke nu kun nogle faa Rester ere tilbage, bl. a. paa Rosenborg. De bekræfte ikke ganske Datidens stærke Udtryk og vise i ethvert Tilfælde, at han ikke producerede virkelig haardt Porcellæn. 1766 udbetaltes der Rejsepenge til ham og nogle franske Arbejdere, og hermed forsvinder han fra Danmark.**

C. Nyrop, Den danske Porcellænsfabrikations Tilbliven. Ude og Hjemme VI, 420 f.  
C. Nyrop.

**Frakke, Astrad**, —1236—, Drost, Franciskaner. A. F. synes at have deltaget i Underhandlingerne om Valdemar II's Løsladelse (1225) og blev senere Kongens Drost og Høvedsmand i Svendborg. Ved den Tid vakte Franciskanerordenen Begejstring i Danmark og blev hurtig udbredt. A. F. blev greben af denne Bevægelse: han oprettede et Franciskanerkloster i Svendborg (1236) og tog selv Graabroderkutton i Roskilde. Her forestod han en Tid Klosteret som Guardian, saaledes da St. Agnes' Kloster blev stiftet (1264). Sine Slægtninge var han behjælpelig ved deres store Klosterdotationer, navnlig Estrid, Jacob Erlandsens Svigerinde, Priorinde i Børringe. Som hendes Frænde maa han have tilhørt Hvide-Ætten. Sidste Gang omtalt 1268.

*Hans Olrik.*

**Franck (Frank), Johan**, —1688, Billedhugger og, ligesom alle den Tids Billedhuggere, tillige Stenhugger og Stukkator, arbejdede for Hoffet i Christian V's Tid. Han forfærdigede alt det arkitektoniske til Hestestatuen paa Kongens Nytorv, mulig ogsaa vor Frelsers Kirkes Alter i dets ældste Skikkelse. Til Kjøbenhavns Nørreport gjorde han Christian V's Buste samt 2 legemsstore Statuer: Guds frygt og Retfærdighed, mellem doriske Søjler. Hans Hovedværk som Billedhugger var Monumentet i Frue Kirke over Stiftamtmand Erik Banner († 1687), men det havde store Vanskeligheder for ham at faa sin Betaling for dette Arbejde, og efter hans Død (1688) maatte hans Enke, Marie, paakalde Rentekammerets Hjælp for at opnaa de 1000 Rdl., der skyldtes hendes afdøde Mand paa det.

*F. J. Meier.*

**Francke, August Wilhelm Samuel**, —1864, Retskyndig, født i Husum og Søn af ndfr. omtalte Georg Samuel F., studerede i Kiel og tog der den juridiske Doktorgrad 1830, hvorefter han i nogle Aar var Privatdocent ved Kiels Universitet. 1834 blev han Sekretær ved Overappellationsretten i Kiel, senere Medlem af den holstenske Overret og 1855 Medlem af den holsten-lauenborgske Overappellationsret. Han døde 18. Maj 1864. Foruden sin Doktorafhandling og nogle andre mindre Arbejder har han skrevet «Der gemeine deutsche und schleswig-holsteinische Civilprocess», der er udkommet i 2 Oplag (1839—43 og 1844) og maa anses for et ret brugbart og grundigt Værk.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*Deuntzer.*

**Francke, Georg Carl Theodor**, 1800—66, Skolemand, Præst, Forfatter, Søn af ndfr. nævnte Georg Samuel F., fødtes i Husum

25. Jan. 1800. Studerede i Kiel, hvor han 1821 tog Doktorgraden i Filosofi; s. A. Subrektor, 1825 Konrektor i Flensborg; tog 1842 theologisk Embedsexamen paa Gottorp. Han optraadte som Forfatter i vidt forskjellige Fag; saaledes skrev han latinske Afhandlinger om romersk Forfatningshistorie, en Religionshistorie (1830) og en Lærebog i Mathematik for Skolen (1833), genealogiske Tavler til de nordiske Folks Historie (1834), Polemik mod Strauss og et større nordisk Heltedigt: «Der Skalde» (1837); han udgav forskjellige ældre Opbyggelsesskrifter. Ved sit Ægteskab (1822) med en Datter af Krigsraad Henrik Müller paa Rantzausgave, Agathe Marie, droges han tidlig ind i Interessen for dansk Historie og Sprog; saaledes var han Medlem af Oldskriftselskabet og skrev «Om Folkevandringens Indflydelse paa det gamle Skandinaviens, navnlig Danmarks, Religion og Mythologi» (1841). Efter Oprørets Udbrud afskedigedes han (6. Maj 1848) og drog nu til Kongeriget, hvor han 23. Sept. 1849 beskikkedes til Sognepræst for Stenmagle og Stenlille, mellem Holbæk og Sorø. Han tog sin Afsked 1863 og døde 9. Jan. 1866 i Helsingør.

Erslew, Forf. Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*A. D. Jørgensen.*

Francke, Georg Samuel, 1763—1840, Theolog, blev født 7. Sept. 1763 i Hörnerkirchen i Grevskabet Rantzau, hvor hans Fader, Johan Samuel F., den Gang var Præst; Faderen forflyttedes senere til Neuendorf i Stormarn, hvor han døde som Jubellærer. Moderen hed Cathrine Elisabeth f. Lengercke. F. blev Student i Kiel 1781 og tog theologisk Examen i Glückstadt 1786. Men allerede forinden havde han betraadt Skolevejen, i det han 1784 blev Lærer ved den offentlige Skole i Husum og gjorde sit Navn bekjendt ved adskillige filologiske, filosofiske og theologiske Afhandlinger. 1799 og 1805 tilkjendtes hans Besvarelser Prisen for de af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn udsatte filosofiske Opgaver. I 17 Aar beklædte han med Hæder Rektorembetet i Husum, indtil han 1806 søgte gejstlig Befordring og blev Sognepræst i Sønderborg. Aaret efter fik han den filosofiske Doktorgrad i Kiel. 1810 modtog han Kaldelse til Kiel som theologisk Professor, og i dette Embede døde han 28. Marts 1840, faa Dage forinden han kunde have fejret sit Guldbryllup. Efter en indsendt Afhandling («Historia dogmatum Arminiorum») fik han 1813 den theologiske Doktorgrad i Kjøbenhavn. F. besad en grundig og omfattende Lærdom og var som Theolog Supranaturalist. I hans Skrifter er gennemgaaende en

irenisk Retning for at bringe de adskilte Kirkesamfund til gjensidig Forstaaelse; særlig ved Reformationsfesten 1817 hævede han Røsten herfor. Hans Forelæsninger omfattede mest den historiske Theologi; regelmæssig læste han over Kirkehistorien. En ufuldendt «Theologische Encyclopädie» (Altona 1819) satte han selv højest blandt sine Skrifter. Han var en mild og afholdt Docent og brav Kollega. 1790 havde han ægtet sin Slægtning paa Mødreneside Anna Margrethe Früchtenicht († 1846), en holstensk Præstedatter.

Zeitschr. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Geschichte V, 67 ff. Hundrup, Doctores theol. S. 67. Allg. deutsche Biographie VII. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *A. Jantzen.*

**Francke, Johann Valentin, 1792—1830, Filolog, var en Søn af foregaaende G. S. F. og fødtes i Husum 31. Marts 1792. Han studerede fra 1810 ved Kiels Universitet og habiliterede sig der som Privatdocent 1816 med et Skrift: «Callinus, sive qvæstionis de origine carminis elegiaci tractatio critica», en nærmere Udførelse af en Besvarelse paa et af Universitetet udsat Prisspørgsmaal om den elegiske Digtningens Udviklingshistorie. 1819 blev han Subrektor ved Gymnasiet i Flensborg, hvor han begyndte sine Studier over Juvenals Liv, som han senere fortsatte efter at være bleven kaldet til Universitetet i Dorpat 1821 som Professor i Filologi; han fik udgivet et Par Smaaskrifter herom, men ellers ikke meget mere, og han døde allerede 6. Okt. 1830.**

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. deutsche Biographie VII. *M. Cl. Gertz.*

**Francke, Karl Philipp, 1805—70, Embedsmand, Politiker. Søn af en Overretsraad i Slesvig og født her 17. Jan. 1805. Efter at have studeret ved tyske Universiteter og taget juridisk Examen paa Gottorp gik han 1827 til Kjøbenhavn, hvor han fik Ansættelse i det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli. 1835 gik han over i det for hele Monarkiet fælles General-Toldkammer og Kommercekollegium, først som Kommitteret, fra 1840 som Deputeret og Departementschef; han havde Titel af Etatsraad. Som Embedsmand roses han for sit fremragende organisatoriske Talent og sin personlige Energi og store Retsindighed, der gjorde ham til en meget agtet, men tillige frygtet foresat. Han brugtes jævnlig til internationale Forhandlinger, især med de tyske Stater, vedrørende Told-, Handels- og Samfærdselsforhold. Ved Tronskiftet 1848 hørte han til de mere konservative Elementer i den tyske Embedskoloni i Hovedstaden,**

og han var den eneste, som her gjorde et Forsøg paa at forebygge det sidste Brud i Martsdagene. Ved Kasinomødet 20. Marts havde han det borgerlige Mod — næppe mindre end det, Hans Kryger 2 Dage tilforn havde vist i Rensborg — paa Tysk at advare imod overilede Skridt og imod paa Grundlag af muligvis stærkt forvanskede Beretninger at opgive enhver Mulighed for Forlig med Slesvig-Holstenerne. Han opnaaede imidlertid herved kun at gøre sig mistænkt for at staa i hemmelig Forbindelse med det halvvejs udbrudte Oprør og at tilsigte en Opsættelse af de nødvendigste Forholdsregler til dets Bekæmpelse, og hans Ord modtoges med Uvilje.

Det var en Følge af denne Optræden, at Bardenfleth, som næste Dag fik det Hverv at danne et ansvarligt Ministerium, bl. a. henvendte sig til F. med Tilbud om at overtage Præsidiet i det tyske Kancelli og senere, dersom Begivenhederne maatte medføre det, et særligt Ministerium for de tyske Forbundslande. Herpaa gik han foreløbig ind, men efterhaanden som de forskellige Mænd, som vare udsete til at danne Kjærnen i Ministeriet, Sponneck, Monrad og Bardenfleth, i et følgende Fællesmøde fik Lejlighed til at udtale sig om Enkelthederne i Regeringsprogrammet og særlig om det Svar, der skulde gives den til næste Dag ventede Deputation fra Kiel, trak F. sig mere og mere tilbage og endte med at kræve et kongeligt Løfte om Slesvigs og Holstens Uadskillelighed samt en Revision af det kundgjorte Forfatningsudkast ved Tillidsmænd fra Hertugdømmerne. Sent om Aftenen førte Bardenfleth de nævnte Mænd til Kongen, og efter gjentagne Forhandlinger dimitterede denne ved Midnat F., om end, som denne paastaar, i naadige Udtryk. Den 23. medførte en ny Situation, at Ministeren Bluhme tilbød F. at overtage Embedet som Præsident for Fællesregeringen paa Gottorp, og Forhandlingerne herom afbrødes først Dagen efter, da Kongen gav den slesvig-holstenske Deputation det bekjendte Svar om Slesvigs og Holstens vidt forskellige Stilling mellem Kronens Lande. F. indgav samme Dag sin Ansøgning om Afskedigelse af Statstjenesten og forlod om Aftenen Hovedstaden om Bord paa «Skirner».

Faa Dage efter modtog han af «den provisoriske Regering» det ham af Kongen tiltænkte Embede som Regeringspræsident, og han deltog nu som en af de mest energiske i Oprørets Organisation og Ledelse lige til dets Undertvingelse og Holstens Udlevering til den lovlige Landsherre. Strax efter udnævntes han (1851) af Hertug Ernst af Coburg til Regeringspræsident i Gotha og udfoldede her

i en Række Aar en særdeles omfattende og gennemgribende Virksomhed til Omdannelsen af et forældet Forvaltningssystem. 1863 kaldtes han af den augustenborgske Prætendent til ny Deltagelse i Hertugdømmernes politiske Organisation; efter de fejlslagne Forhaabninger sluttede han sig til den preussiske Annexion. Denne sidste Katastrofe nedbrød imidlertid hans Helbred og Virkelyst; han modtog en preussisk Pension og døde 23. Febr. 1870 i Kiel.

F. var 3 Gange gift; hans anden Hustru var en Datter af B. G. Niebuhr.

Allg. deutsche Biographie VII. Droysen u. Samwer, Die dän. Politik seit 1806. C. E. Bardenfleth, Livserindringer. *A. D. Jørgensen.*

**Francke, Sylvester, —1568—**, Admiral, stammede vistnok fra Holsten. Som Chef for Kaperen «Dragen», der var udrustet af Amtmanden paa Gottorp, Morits Rantzau, fik han 18. Jan. 1564 Kaperbrev af den danske Konge. Paa Herluf Trolles Anbefaling traadte han Aaret efter ind i den danske Marine som Skibschef, udmærkede sig i Slaget under Bornholm 7. Juli 1565 og fik 26. Avg. 1566 Bestalling som Skibshovedsmand med 130 Dlr. i aarlig Løn foruden Forplejning og tillige Forlening for sig og Hustru med en Gaard i Solbjærg. Han var en dristig og forvoven Mand, der kunde anvendes, naar det gjaldt at «nedlægge» en eller anden farlig Fjende. I Krigens Løb steg han til Viceadmiral og gjorde sig især bekjendt ved et dristigt Angreb paa en Del fjendtlige Skibe i Varberg Havn i April 1568, som det lykkedes ham at tage eller ødelægge. I Foraaet 1570 var han Fører for en Flotille paa 14 Skibe, der skulde hindre Tilførsel til Sverige ad Østersøen, men han maatte søge ind i Øresund igjen, forfulgt af den svenske Flaade under Clas Fleming. I Efteraaet var han dog atter ude og holdt Farvandet ryddeligt, indtil Freden var sluttet. Sin gamle Piratnatur tro undlod han ikke at skaffe sig saa stor Fordel som muligt af Krigen til Søs og maatte derfor staa til Kette i Lybek. Efter Freden i Stettin møde vi ham 1571 og 1579 som Viceadmiral for Flaader, som skulde sikre Sejladsen i Østersøen mod Sørøvere. 1589 var han Chef for et Skib i den Flaade, som under Peder Munk sendtes til Skotland. Han boede vekselsvis paa Bornholm, hvor han ejede Vallensgaarden, og i Kjøbenhavn, hvor han 1587 blev Medlem af Danske Kompagni.

Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 134 f. *Møllerup.*

**Franck de Franckenau, Georg, 1643—1704**, Læge, fødtes 3. Maj 1643 i Naumburg, hvor hans Fader, Sebastian Franck, gift



med Barbara Winecke, var en af de fornemste Borgere, fik sin væsentligste propædevtiske Uddannelse i sin Fødebys Domscole og kom 1662 til Universitetet i Jena, hvor han ivrig lagde sig efter Lægevidenskaben, men samtidig gjorde sig bemærket som Forfatter af elegante latinske og græske Vers og for disse sine Præstationer af Universitetets Rektor erholdt Lavrbærkransen. I 1666 promoveredes han i Strasburg, begyndte derefter at vinde et Navn som Læge og lægevidenskabelig Forfatter, blandt andet ved et botanisk Lexikon, og ansattes 1671 som medicinsk Professor i Heidelberg. Her virkede han under voxende Anseelse og Hæder i 15 Aar, beklædte gjentagne Gange Rektorværdigheden, blev 1680 Universitetets Prokansler og tilkaldtes regelmæssig ved vanskelige Sygdomstilfælde hos de omboende Fyrster, saaledes hos sin egen Landsherre, Kurfyrsten af Pfalz. Ved Universitetets 300 Aars Jubelfest 1686 holdt han Festtalen. Da Krigen kom, og den franske Armé i 1688 hærgede Pfalz og Heidelberg, maatte han flygte der fra og modtog 1689 en Kaldelse som Professor i Wittenberg og Livlæge hos Kurfyrst Johan Georg III af Sachsen. Under et Ophold i Wien i 1692 sammen med sin nye Landsherre udførte han talrige lykkelige Kure hos derværende fornemme og blev til Belønning af Kejser Leopold ophøjet i arvelig Rigsadel under Navnet Franck v. Franckenau og i det følgende Aar end videre beklædt med en Pfalzgreves Værdighed. Han havde nu naaet Toppunktet af Glans og Herlighed, og Videnskabernes Selskaber i de forskjellige Lande kappedes om at faa ham til Medlem; i Løbet af kort Tid optoges han i det kejserlige Leopoldinske Akademi under Navnet Argus I samt i Akademierne i Padua og London. Han stod i levende Brevvexel med Samtidens fremragende lærde, ligesom han fremdeles udfoldede en frugtbar Forfattervirksomhed paa Videnskabens forskjellige Omraader og bestandig glimrede som elegant Stilist. Særlig kan anføres et Værk om den dunkle «*Medicina magnetica*» (Amuleters og lignende Sympathimidlers Virksomhed), hvilket han i øvrigt kun udarbejdede efter engelske Skrifter. Men 1694 kom en ny Kurfyrste, Frederik August, der ikke viste ham særlig Gunst, hans mange Misundere faldt over ham, og gjennem sin Ven og tidligere Studiekammerat, den danske Konges Livlæge Ringelmann, modtog han da en Kaldelse til Kjøbenhavn, hvor han ankom i 1695. Her fik han i Følge sine egne Breve den mest glimrende Modtagelse og udnævntes strax til kongelig Livlæge og Hofmedikus. 1697 blev han Justitsraad. Han behandlede Christian V under dennes sidste Syg-

dom og fungerede fremdeles som Livlæge hos Frederik IV indtil sin Død, 17. Juni 1704. Han var gift 1. med Marie Euphrosyne Chemnitz de Strømberg, 2. med Catharina Wilde.

Med hele den overordentlige Anseelse, han forstod at erhverve sig, var han dog ikke nogen Videnskabsmand af fremragende Betydning, men kun en kundskabsrig og belæst Polyhistor af Tidens sædvanlige Art og med megen Evne til at gjøre sig gjældende; det er utvivlsomt korrekt, hvad der udtales af en tysk Medicinalhistoriker, at hans mange Dissertationer og andre Skrifter kun have ringe videnskabeligt Værd. Som et Bevis paa hans store Guds-frygt anføres det, at han i de sidste 35 Aar af sit Liv havde gjennemlæst hele Bibelen 75 Gange.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 41 ff. Jöcher, Gelehrten-Lex. II. Allg. deutsche Biographie VII. Biograph. Lex. der hervorrag. Aerzte II. Naumburger Sonntagsblatt 1889, Nr. 38.

*Jul. Petersen.*

**Franck de Franckenau, Georg Friedrich, 1669—1732, Læge.** Han fødtes 28. Avg. 1669 i Strasburg som en Søn af ovfr. nævnte Georg F. de F. og dennes første Hustru. Sin første videnskabelige Uddannelse fik han i Heidelberg, hvor han indskreves som Student i 1685. Paa Grund af Krigsurolighederne i 1688 drog han til Altdorf, hvor han studerede under Anatomen Moritz Hoffmann, og der fra til Wittenberg. Efter i nogen Tid at have gjort Tjeneste ved den sachsiske Kurfyrstes Hær studerede han i 1691 i Leiden og endelig i Jena, hvor han 1692 promoveredes af den ansete Professor Schelhammer, hans Faders nære Ven. Efter denne omhyggelige, ved Faderens Støtte og Vejledning gennemførte Uddannelse blev han allerede 1693, ligeledes ved sin Faders Indflydelse, Professor extraordinarius i Wittenberg og kort derpaa endog Medlem af det kejserlige Leopoldinske Akademi under Navnet Philaretus.

Da hans Fader i 1695 indkaldtes til Danmark, fulgte han med, og ved Holger Jacobsens Død 1701 lykkedes det Faderen at faa ham anbragt ved Universitetet i et medicinsk Professorat. Her virkede han derpaa i 31 Aar indtil sin Død i Maj 1732, fra 1716 tillige som Fakultetets Dekanus, og fortjener den Ros, som han har faaet af samtidige, at han midt under den overhaandtagende Forfalds- og Forsømmelsesperiode i Universitetets Lærevirksomhed viste en respektabel Flid; med tysk Ihærdighed overholdt han de foreskrevne aarlige Disputationer. Men nogen Kapacitet var han ikke; kun ved at være sin Faders Søn havde han gjort sin hurtige

Karriere, og der foreligger hverken fra en tidligere eller senere Periode noget som helst Skrift af selvstændig Betydning fra hans Haand. Hvad han har publiceret — hovedsagelig Disputatser —, viser kun, at han ligesom sin Fader tilhørte de med ret solide, navnlig anatomiske Kundskaber udrustede, men i øvrigt gammeldags skolastiske Medicinere med overvejende theoretiserende Præg; det er ret træffende, hvad Riegels i sin «Fjerde Frederiks Historie» siger om ham, at han «skrev ud af Bøger om Tarmenes Kjertler, om Hjerterpungen, om Neglene». Hans Funktionstid betegner, foruden at være det første Udslag ved Universitetet af Tyskhedens voxende Indflydelse, kun en tiltagende Synken af det en Aarrække tidligere, i den nationale og glimrende Bartholinske Periode, anselig hævede Niveau af det medicinske Studium.

Medens hans gamle Kollega Mule modig holdt Stand under Pesten 1711, flygtede F. strax bort til Falster, hvor han anstillede dybsindige Betragtninger over Sygdommens Natur og Behandling. Han vendte først tilbage, da Epidemien var fuldstændig ophørt. Dette betragter han selv, som det fremgaar af et Brev fra ham til hans Lærer Schelhammer, som en ganske naturlig og selvfølgelig Sag, men ogsaa heri indtog han dog et antikveret Standpunkt.

Han var gift 1. med Marie Sybilla f. Roderigues, Datter af Professor ved Sorø Akademi Carl R., 2. med Sophie Amalie f. Runge.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 152 f. Nyerup, Lit.-Lex.

*Jul. Petersen.*

Franck de Franckenau, Gerhard Ernst, 1676—1749, Diplomat. Hans Fader var ovfr. nævnte Georg F. de F., og han var selv født 30. Juli 1676. 20 Aar gammel sendtes han som dansk Legationssekretær til Pinneberg, senere til Spanien (1698—1700) og endelig 1720 til Wien, hvor han opholdt sig i mange Aar. Han udnævntes til Justitsraad 1733 og døde i Wien 21. Juli 1749. F. var Medudgiver af en Salmebog for det danske Gesandtskabskapel i Wien (1748). Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn ejer den store hymnologiske Samling, som F. bragte til Veje paa Prinsesse Charlottes Amalies Opfordring; den er ledsaget af udførlige Registre og bestaar af over 550 Numre: Salmebøger og gejstlige Melodibøger, dels trykte, dels haandskrevne, mest tyske, med enkelte danske iblandt; største Delen er fra det 17. og 18. Aarhundrede, dog findes der ogsaa nogle fra det 16. Fremdeles efterlod han en Del Samlinger til dansk Adelshistorie, som gik til Grunde med det kgl. Haand-

bibliothek ved Christiansborgs Brand 1794. Som Legationssekretær i Madrid havde han samlet et godt Bibliothek af spansk Litteratur, der imidlertid ikke kom hans Fædrelands Bogsamlinger til gode, i det det købtes af Lord Sunderland. Om hans Interesse for spanske Forhold vidne desuden hans to Værker: «*Sacra Themidis Hispanæ arcana*» (Fremstilling af den spanske Retshistorie og den i F.s Tid gjældende Retspraxis; Hannover 1703, nyere Udg. Madrid 1780) og «*Bibliotheca Hispanica historico-genealogico-heraldica*» (bibliografisk Værk over den spanske historiske Litteratur i Form af et Forfatterlexikon, Lpz. 1724).

Worm, *Lex. ov. lærde Mænd*. Werlauff, *Efterr. om det st. kgl. Bibliothek*. G. Brandes, *Ludv. Holberg* S. 279. *E. Gigas.*

Franckenau (Frankenau), Rasmus, 1767—1814, Læge og Visedigter, foranførte Dr. med. G. F. Franck de F.s († 1732) Sønesøn, Søn af Etatsraad, Toldinspektør Frederik Christian F. († 1784) og dennes første Hustru, Maren f. Pau. Ved Faderens Død blev han privat dimitteret til Universitetet og underkastede sig medicinsk Embedsexamen 1794. Det var hans inderlige Attraa at kunne faa Lejlighed til i Udlandet at udvide sine Kundskaber, men ukjendt og uden anbefalinger maatte han længe forgjæves søge om offentlig Understøttelse hertil. Endelig tildeltes ham nogle ubetydelige Midler, og han tiltraadte Rejsen. Men de Landsmænd, der saa og kjendte denne, vilde næppe misunde ham den, skrev han senere. I Göttingen tilbragte han Vinteren 1795—96, den sørgeligste Vinter i hele hans Liv; drog i Vaaren 1796 til Leipzig og Wien, hvor det offentlige Sundhedsvæsen navnlig var Gjenstand for hans Studium. Hjemvejen lagdes over Berlin. Efter sin Hjemkomst disputerede han 1797 for den medicinske Doktorgrad; var i Sommeren 1798 atter i Göttingen, men harmedes over det Charlataneri og de Kællingekure, der anvendtes i Pymont, denne «*Assemblée for den menneskelige Overtro*». Da der 1798 blev oprettet et Landfysikat for Arendal og Omegn, blev F. udnævnt til Fysikus her. Han giftede sig da 1799 med den langt yngre Vilhelmine Giede († 1825), Datter af afdøde Proviantforvalter G. Men Embedet i Arendal kunde ikke brødføde ham og Familie, hvorfor han 1802 vendte tilbage til Kjøbenhavn, blev Distriktslæge i Hovedstaden og 1810 Hospitalslæge i Slagelse. «*Træt af Gjenvordighed*» døde han 12. Okt. 1814 i Slagelse i den kraftigste Alder.

F. udfoldede en betydelig litterær Virksomhed i hygiejnisk og

populær-medicinsk Retning. Hans Haandbog fra 1801: «Det offentlige Sundhedspoliti» fortjener at fremhæves. Men det er dog navnlig som Sanger og som Visedigter, at hans Navn er bevaret, og hvorved han blev almindelig yndet. I Klubber og ved Selskaber hørte hans Viser blandt Tidens mest fejrede. For Theatret oversatte han en Del Syngespil. Hans Vers ere letflydende og formrene, ofte iblandede en elegisk Tone. «Christiansborgs Ruiner, Natten efter Branden 1794» kaldte Jac. Baden «et Mesterstykke af skildrende Poesi». Da F. kort før sin Død forberedte sine «Samlede Digte» (de udkom som Nytaarsgave for 1815), gjorde han i Fortalen Johs. Ewalds Ord til sine, at der i hans Arbejder ikke fandtes nogen Linje, som han i sin Dødsstund med Anger skulde erindre at have skrevet eller paa sin Dødsseng ønske udslettet.

Erslew, Forf. Lex. Hundrup, Doctores med. S. 260.

*A. Jantzen.*

**Frandsen, Hans, 1532—84**, Læge og Digter, var født i Ribe. Faderen, Frands Madsen, «synes at have været en i flere Henseender dygtig Mand» (Kinch); han drev borgerlig Næring i Ribe, uvist hvilken; kun vides, at han o. 1558 støbte Kanoner for Byen. Sønnen naaede ved naturlig Begavelse og Flid at blive en af den humanistiske Dannelses smukkeste Repræsentanter her til Lands i Reformationens Aarhundrede. — Efter at have besøgt sin Fødebys Skole, der styredes af den navnkundige Skolemand Jens Pedersen Grunnet, drog H. F. 1551 til Universitetet i Wittenberg. Her optraadte han i sit 21. Aar som latinsk Digter og vandt som lovende Humanist mange Venner. Dette har vistnok bidraget til, at Christian III 1554 tillagde ham en Studerehjælp. Imidlertid tog han Magistergraden, og efter et Ophold ved Universitetet i Frankfurt an der Oder kom han 1556 hjem og blev «Undertugtemester» for Kongens yngre Sønner, i hvilken Anledning han 1557 forlenedes med et Kanonikat i Aarhus, som han beholdt, da han endnu samme Aar opgav sin Lærerstilling for at fortsætte sine Studeringer udenlands og navnlig for at lægge sig efter Medicinen, der den Gang havde saare faa Dyrkere her til Lands. Han havde tillige paataget sig at være Hovmester for en ung Adelsmand, Albert Beck, Søn af den bekjendte kgl. Rentemester Joachim B.

I nogle Aar færdedes H. F. nu atter i Udlandet, dels i Tyskland, dels i Frankrig, flittig sysselsat med medicinske og humanistiske Studier. Ved et fransk Akademi erhvervede han Doktorgraden i Medicinen, og i Begyndelsen af Aaret 1561 udkom der i Lyon

en smuk Samling af hans latinske Digte. Overalt synes han at have vundet Venner ved sit behagelige og opvakte Væsen. — Efter et indholdsrigt Vandreliv kom H. F. endelig 1561 tilbage til Fædrelandet, da der var givet ham Udsigt til at blive Professor i Medicin ved Universitetet. Oprindeligt blev han kun ansat paa Prøve; men da han viste sig Kaldet voxen, forestod han det siden i henved 23 Aar med megen Ære. Et Aars Tid efter sin Ansættelse ægtede han sit Bysbarn Marine Lauridsdatter Bagge, der var Enke efter den kongelige Sekretær Antonius Hanisch, i hvilken Anledning en af hans Venner, Digteren Hans Jørgensen Sadolin, udgav en hel Samling af latinske Poesier til Brudefolkenes Ære. Ved sit Giftermaal kom H. F. i Besiddelse af en anselig Gaard ved Gammelstrand, som han siden beboede med Opgivelse af sin Professorresidens.

Som Lærer nød han megen Anseelse. Til Brug ved sine Forelæsninger udgav han adskillige af de gamle Lægers, Hippokrates' og Galens, Skrifter i latinsk Oversættelse. Undertiden holdt han ogsaa matematiske, astronomiske og filosofiske Forelæsninger. Desuden havde han en ikke ubetydelig Lægepraxis, især blandt Adelen. Til Mænd som Niels Hemmingsen, Anders Vedel og Tyge Brahe stod han i et fortroligt Venskabsforhold. Han beklædte flere Gange det akademiske Rektorat og var i det hele en af de betydeligste Universitetslærere i sin Tid. Han døde 4. Juli 1584 efter en længere og svær Lidelsesperiode. — Som Digter benyttede H. F. efter Tidens Skik mest det latinske Sprog; dog har man endnu enkelte danske Digte af ham, der vidne om, at han forstod at behandle Modersmaalet med Smag og Færdighed. Særlig kan fremhæves det Digt, hvormed han ledsagede Vedels danske Oversættelse af Saxo.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 543 ff.

*H. F. Rørdam.*

**Frandsen, Peder** (Rytter), o. 1734—1810, Lægprædikant. Om hans tidligere Liv vides intet; men o. 1798 kom han til Uldum i Vejle Amt og tog Tjeneste hos en Gaardmand. Han var da «en gammel Ungkarl med en Kiste Bøger». Her fremkaldte han i en lille Kreds en Opvækkelse i en stræng pietistisk Retning, i det han lærte, at Mennesket aldeles intet formaaede til Dyds og Guds-frygts Opvækkelse hos sig selv, dømte strængt om alle dem, der ikke vilde slutte sig til ham, kaldte udøbte Børn Djævlunger og betragtede Dans og Kortspil som Dødssynder. Den daværende Præst i Uldum og Langskov Sogne, Hans Resen Steenstrup, skaffede

ham en Irettesættelse fra Kancelliet; men den formaaede ikke at standse Bevægelsen; P. F. forlod selv Uldum, men hans Tilhængere opvakte i Foraaret 1799 en Tumult ved Annexkirken i Langskov, der vel endte med, at de selv fik Prygl, men som dog fremkaldte en Retssag, i hvilken 4 af dem dømtes til en Mulkt af 100 Rdl. I Aaret 1809 var P. F. igjen i Uldum, hvor Præsten, M. Plesner, ikke vilde tage ham til Alters, naar han ikke vilde afholde sig fra at forarge Menigheden ved sit Forhold inden og uden Kirken. Biskop Middelboe gav Præsten Ret og truede med i fornødent Fald at gjøre Indberetning til Kancelliet. Heraf blev der dog intet; thi P. F. døde 1. April 1810, 76 Aar gammel. Han kan betragtes som Ophavsmand til den religiøse Bevægelse, som har holdt sig i Vejle Amt indtil vore Dage.

L. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1801—17 S. 265 f. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 610 ff. L. Koch.

**Frandsen, Peter Schreiner, 1797—1881, Skolemand,** blev født i Niblum paa Føer 23. Juli 1797, studerede Filosofi i Kiel, blev Kollaborator sammesteds 1821, Lærer ved Gymnasiet i Altona 1825, Professor 1830, Direktor for Realgymnasiet i Rensborg 1854, tog sin Afsked 1869 og døde 16. Maj 1881. Foruden en Tale paa Kongens Fødselsdag 1831: «Das unumschränkte Dänemark, das Land der Freiheit» og flere Programmer har han udgivet: «M. Vipsanius Agrippa» (1836) og «C. Licinius Mæcenas» (1843), begge udkomne i Altona. Han var en dygtig og anset Skolemand.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. S. B. Thrige.

**Frank, s. Franck.**

**Frankenau, s. Franckenau.**

**Frantzen, Knud, f. 1835, Landbrugsskoleforstander.** Han er født 29. Jan. 1835 i Aarslev paa Fyn; Forældrene vare Gaardejer Frants Nielsen og Maren f. Knudsen. Efter at have gennemgaaet et Kursus i Fyns theoretiske Landvæsensinstitut i Odense forpagtede han 1857—63 Dyrehavegaard ved Nyborg og 1863—67 Rugstedgaard ved Vejle. 1868 aabnede han en Landbrugsskole i Aarup paa Fyn; det følgende Aar blev Forstanderpladsen ved den højere Landboskole i Lumby tilbudt ham, og s. A. tiltraadte han Pladsen, som han bestyrede indtil 1890, da han overtog Oddense Folkehøjskole i Salling. F. har udfoldet en ret betydelig litterær Virksomhed;

han har bl. a. udgivet en stor «Agerbrugslære» (1870, 2. Opl. 1885), «Vejledning for Husmænd» (1873), «Sommerstaldfodring» (1879) og «Gødningens Betydning og Behandling» (1888). Ægtede 23. Okt. 1860 Laurine Engberg († 12. Febr. 1887), Datter af Proprietær P. E. *H. Hertel.*

**Franzen, Balthasar Georg, 1775—1837, Præst, Digter, Søn af Fuldmægtig ved Husfogderiet i Tønder Nicolai F., fødtes 14. Febr. 1775.** Efter en omhyggelig Forberedelse i Latinskolen studerede han Theologi i Kiel 1794—97 og tog 1797 Embedsexamen paa Gottorp Slot. I 1801 blev han Præst i Tating i Ejdersted, 1805 Sognepræst i Nybøl ved Tønder, 1822 i Sørup i Angel, hvor han virkede til sin Død, 25. Okt. 1837. Han var gift med Dorothea f. Knutzen fra Tønder. Han var en fremragende Prædikant og elsket Sjælesørger og udfoldede en ikke ringe digterisk Virksomhed. Han udgav «Gedichte» I—IV (Frederiksstad 1812—14: I «Die Dannebrog, histor. Ged. in 3 Gesängen»; II «Der Apfel der Eris, mythol. Ged. in 4 Ges.»; III «Der Tod des Herrn, lyr. rel. Drama»; IV «Vermischte Ged.»); «Die Auferstehung u. Himmelfahrt des Herrn» (Tønder 1817); «Christl. Denkreime f. die deutsche Schuljugend» (Tønder 1818); «Gedichte f. den Haus- u. Bürgerstand» (Altona 1825). Desuden en Del Lejlighedsdigte i Tidsskrifter og Blade.

N. Nekrol. d. Deutschen 1837, 2.

*C. A. Nissen.*

**Frauen, Johan, 1688—1736, Præst, er født i Throndhjem 31. Maj 1688; Faderen var en tyskfødt Kirurg, Christian F.; Moderens Navn var Elisabeth Marie Dalhuus.** Han blev Student fra Throndhjem 1706; men i sine første Studenteraar var han «mere Martis end Minervæ Alumnus, baade de danske og de tyske Burser frygtede for ham». Han rejste siden til Tyskland og opholdt sig i Halle, hvor Pietismen maa have gjort Indtryk paa ham; thi han blev vel antaget hos A. H. Francke. Efter Hjemkomsten fik han en Stilling, der viser, at han regnedes til det pietistiske Parti, i det han blev Korrektør ved et paa Elers' Kollegium oprettet Missionstrykkeri. Her vandt han Prins Carls og den indflydelsesrige C. Plessens Gunst og blev 1721 Sognepræst i Gjerlev og Draaby, hvor han ægtede Formandens, Bendix Lysters, Enke, Anna f. Juel. Da den unge Kong Christian VI ved sin Tronbestigelse afskedigede alle sin Stifmoders, Dronning Anna Sophies, Tilhængere og Venner, kom F. i Søren Lintrups Sted som kgl. Konfessionarius 1731, og samme



Aar blev han Medlem af Kommissionen til Universitetets Reorganisation.

Men den kongelige Naade varede kun kort; da den stærke pietistiske Bevægelse rejste sig i Kjøbenhavn, tog F., uden at vi kunne angive Grunden til, at han havde forladt sit tidligere Standpunkt, med stor Hidsighed Parti mod Pietisterne, og han viste, at den gamle Stridbarhed fra Studenterdagene endnu sad ham i Blodet. Det kunde kun blive ilde optaget, naar han prædikede mod «de itzige Pietister, som alle ere af Farisæernes Slægt; Farisæerne havde fordem indsneget sig udi alle Kollegier; nu vare de i Kongers Hoffe ret som Edderkoppen i Kongesalen». Det synes, som om Kongen gjerne vilde have skaanet ham; han lod ham 3 Gange advare ved Hofmarskallen; men dette hjalp saa lidt, at han svarede med en Prædiken over Gal. 4, 16: «Ere vi blevne eders Fjender, fordi vi tale Sandhed?». Da han saa desuden talte om Johannes og Herodes paa en Maade, der højlig vakte Kongens Vrede, fik han 1733 sin Afsked med Pension, men med Forbud mod at komme til Kjøbenhavn. Han tog Bolig i Helsingør, og da en Broder af ham, der var Toldembedsmand i Kjøbenhavn, det næste Aar døde, skrev han her fra en Ansøgning om at maatte komme til Byen og følge hans Lig; den lød saaledes: «Allernaadigste Konge! tillad en Synder at følge en Tolder». Han har dog følt Trang til at forsone Kongens Vrede; thi han bevægede B. Bluhme til at tale hans Sag og skaffe ham Tilgivelse, hvilket ogsaa lykkedes. F. fik dog ingen ny Ansættelse; men han fik Tilladelse til, naar han holdt sig fra Hoffet, at komme til Kjøbenhavn, og her døde han 20. Dec. 1736.

Danske Saml. IV, 87 f. J. Møller, Mnemosyne II, 71 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 78.

*L. Koch.*

Frederik I, 1471—1533, Konge, Christian I's yngste Søn, var efter den paalideligste Angivelse født 7. Okt. 1471. Ved Faderens Død 1481 var han saaledes næppe 10 Aar gammel; men kort før havde det holstenske Ridderskab søgt at bevæge Kongen til at lade sin Søn opdrage i Hertugdømmerne, hvorpaa Kongen ogsaa skal have givet et imødekommende Svar, i det han samtidig anbefalede dem Sønnen som Hertugdømmernes tilkommende Hersker. Herpaa grundede F. senere sin Ret til Hertugdømmerne og fandt heri en Støtte hos sin Moder, Dronning Dorothea; men da den ældre Broder, Kong Hans, ikke vilde opgive sine Rettigheder, enedes man til sidst paa en Landdag i Kiel i Nov. 1482 efter tysk Skik om at hy'de

begge Brødre i Forening. Hertug F. opdroges nu i Hertugdømmerne under sin Moders Formynderskab med Holsteneren Enevold Sovenbroder, Provst ved Slesvig Domkirke, som Lærer. Broderen skaffede ham et Kanonikat i Köln, hvormed Meningen sagtens var, at den unge F. skulde gejstlig opdrages for at forsørges ved et gejstligt Bispedømme, hvorved Delingen af Hertugdømmerne kunde undgaas, men Planen strandede paa F.s Ulyst. 10. Avg. 1490 foretoges da en Deling af Landene, hvorved begge Brødre fik spredte Dele i begge Hertugdømmer, medens Ridderskabet vedblev at udgjøre en fælles Korporation under begge Fyrsters fælles Regering, hvorved man mente at redde Ribebestemmelserne af 1460 om Landenes Udelelighed. Som yngste Broder valgte Hertug F. først og fik Gottorp til Hovedsæde.

Ved Delingen ansaa F. sig stadig for forurettet; han antog Titel af Arving til Norge og gjorde Arvefordringer gjældende paa Halvdelen af dette Land; ligeledes fordrede han Dele af Danmark; men paa en Rigsdag i Kalundborg 1494 afvistes denne Fordring som stridende mod dansk Statsret. Forholdet til Broderen vedblev at være køligt; F., der i Aaret 1500 havde deltaget i det uheldige Ditmarskertog, holdt sig nevtral under Broderens langvarige Krige med Lybek eller optraadte som Mægler, hvilket medførte et endnu mere spændt Forhold, da Hertugen herved paa Kongens Vegne paatog sig Forpligtelser, som denne senere ikke vilde godkjende (s. I, 242). Værre endnu blev Forholdet til Christian II, som ved sin fremfusende Egenraadighed dannede en fuldstændig Modsætning til sin rolige, jævne, sparsommelige, kun 10 Aar ældre Farbroder, der i sin Politik nærmest sluttede sig til Lybek, ligesom i Broderens Tid, og som med spændt Opmærksomhed fulgte Forholdenes Udvikling i Kongeriget. Ogsaa her henvendte man tidlig sin Opmærksomhed paa F., der ved sin rolige, lidet reformivrige Styrelse havde vundet et vist Navn, ogsaa blandt den lavere Befolkning i Hertugdømmerne, blandt hvilken han oftere færdedes, især naar han Efteraar og Foraar tog til Vesteregnene for at lede store Dige-foretagender.

Allerede strax efter Kong Hans' Død (1513) skal et Parti af misfornøjede Stormænd have tænkt paa at sætte F. paa Tronen, hvilket dog den Gang ikke lykkedes. Men da Christian II's Færd stadig blev mere egenraadig, og da han paa det dybeste krænkede Hertugen ved at faa Forleningsretten over Holsten overdragen til sig, rejste F. atter med fornyet Kraft de gamle Fordringer fra

Broderens Tid og forstod ved en klog Benyttelse af de mange ydre og indre Vanskeligheder, hvori Christian II havde indviklet sig, at aftvinge denne det for Hertugen heldige Forlig i Bordesholm (Avg. 1522), hvorved Spørgsmaalet om Rigernes Deling henvistes til en Voldgiftskjendelse af tyske Fyrster. Inden denne var falden, udbrød imidlertid det jyske Oprør. Allerede 26. Marts 1523 hyldedes F. som Konge paa Viborg Ting og udstedte en foreløbig Haandfæstning, der endelig vedtoges i Roskilde 3. Avg. s. A. Kroningen fandt først Sted 7. Avg. 1524 i Kjøbenhavn, efter at denne By og Malmø i Begyndelsen af Aaret havde underkastet sig.

Da ogsaa det norske Rigsraad valgte F. I til Konge, havde denne saaledes opnaaet et langt større Landomraade, end han tidligere havde tænkt sig; men disse Lande vare løst forbundne. Hertugdømmerne stode som en politisk Enhed for sig i Modsætning til Kongeriget, der kun ved Kongens Person var forbundet med Norge, hvor Kongen havde maattet udstede en særlig norsk Haandfæstning (24. Nov. 1524), hvori fastsloges, at Landet var et Valgrige. I Haandfæstningen forbødes det desuden Kongen at faa sin Søn valgt til Efterfølger i sin Levetid; vel afgav det danske Rigsraad et skriftligt Løfte om at tage en af Kongens Sønner til hans Efterfølger, og den næstældste, Hans, blev med dette Formaal for Øje ogsaa senere (1529) indkaldt til Riget for at opdrages, men en endelig Ordning blev ikke truffen før Kongens Død. Ude fra truede stadig Christian II; i Landet selv blev Tvedragten mellem de forskellige Stænder stedse større. Udad til maatte den nye Regering støtte sig til Sverige og Lybek, der begge vare upaalidelige Forbundsfæller, som kun Frygten for Christian II holdt sammen. I Udlandet var den nye Regering ikke anerkjendt; i Aaret 1526 fik Kongen dog ved sin Datter Dorotheas Bryllup med Hertug Albrecht af Preussen en paalidelig, men kun lidet mægtig Forbundsfælle. Først senere, da Christian II fuldstændig havde kastet sig i Kejsers Carl V's Arme og atter optraadte som Katholik, sluttede F. sig som Hertug af Holsten til det schmalkaldiske Forbund og traadte i nøjere Forbindelse med Frankrig og Kejsers øvrige Fjender. Og da saa endelig Christian II (1532) ved Brud paa Tro og Love blev sat i livsvarigt Fængsel paa Sønderborg, blev Rigernes ydre Stilling derved ingeniunde befæstet. Det gamle Forbund mellem Danmark, Sverige og Lybek blev tvært imod derved mindre fast, og i sine sidste Regeringsmaaneder maatte F. gjøre fortvivlede, men forgjæves Forsøg paa at forsvare den Troløshed, der var begaaet. Hvorledes

F.s personlige Stilling til Lejdebruddet var, er for øvrigt usikkert. Det er muligt, at han her væsentlig kun har været et Redskab i sine danske og holstenske Raaders Haand og selv har ment, at Lejdet burde holdes; det antyder i alt Fald Huitfeldt, medens den samtidige Skibbykrønike kaster Skylden paa Kongen selv.

Ogsaa i den indre Styrelse havde F. mange Vanskeligheder at bekæmpe. Ved sin Haandfæstning var han bleven stærkt bunden af Adel og Gejstlighed; Rigsraadet var blevet saa mægtigt og selvstændigt som ingen Sinde tidligere. Han maatte støtte sig til de højere Stænder, der havde sat ham paa Tronen, men vandt aldrig de lavere Stænder for sig, skjønt han ikke manglede Blik for Nødvendigheden af at vinde dem. Hans Forsøg paa at faa Vornedskabet indskrænket fandt Modstand hos Rigsraadet, der netop gennem Haandfæstningen havde faaet Hals- og Haandsret over sine Fæstere; derimod gennemførtes en Forordning af 14. Maj 1523, hvorved Fæsterne sikredes mod vilkaarlig Udvisning af Gaardene, og Livsfæste til Dels indførtes. Den lavere Borgerstand søgte Kongen at vinde for sig ved Ophævelsen af Gilder og Lav (6. Dec. 1526); Valget af Øvrigheden lagdes i Kjøbenhavn og Malmø i det menige Borgerskabs Hænder, og Borgmestrenes Antal forøgedes. Borgerstanden saa dog stadig hen til Christian II som sin naturlige Beskytter, og da denne Konge saa fra Nederlandene af ved de nye Oversættelser af det nye Testamente og paa anden Maade søgte at fremme det stærke religiøse Røre, som fra 1525 af især fremkaldtes af Hans Tausen, blev F. alene af den Grund nødt til at tage sig af Reformationen.

I Hertugdømmerne, hvor Kongens Hænder vare friere, havde han, understøttet af sine luthersksindede Raader, Johan og Melchior Rantzau, Kansler Utenhof o. a., allerede paa Landdagene i Rensborg og i Kiel i Aarene 1525 og 1526 sikret Evangeliets Forkyndelse, uden at der prædikedes «Fabler», mod at Tiende og lignende Ydelser sikredes Gejstligheden. En lignende Stilling indtog han i Danmark, hvor han, ledsaget af de samme Mænd, paa Herredagene i Odense i Aarene 1526 og 1527 til Trods for sin Haandfæstnings Bestemmelser forstod at sikre «Guds Ord og Evangelium» en fri Forkyndelse ved at tage de lutherske Præster under sin Beskyttelse ved kgl. Beskjærmelsesbreve, hvorved de unddroges Prælaternes Jurisdiktion, og da Prælaterne gjorde Indsigelse herimod, hævdede han, at der først maatte føres Bevis for, at de Folk, der prædikede «Guds Ord og Evangelium», vare Kjættere; som Konge var han

ikke sat til at dømme Sjælene. Ligeledes hævdede han, at han ikke kunde tvinge nogen til at være i Kloster, «hvo som enten vilde gifte sig eller løbe af Kloster, maatte gjøre det paa sit eget Æventyr». Tillige forstod Kongen med stor Snildhed ved Adelen's Hjælp at skaffe sig selv Supremati i Kirkens Anliggender ved Bestemmelsen om, at Bekræftelsen paa Bispeembederne ikke skulde søges i Rom, men hos Kongen selv, og da der til sidst paa Herredagen i Kjøbenhavn 1530 vedtoges en Bestemmelse om Ordets friere Forkyndelse under Ansvar over for Kongen, uden at det var lykkedes Prælaterne gennem en Disputats at føre Beviset for Fripræsternes kjætterske Lære, havde Kongen ved sin snilde Adfærd sikret den nye Læres Forkyndere en temmelig fri og uanfægtet Stilling; men videre førtes Sagen ikke under hans Regering. En fuldstændig Gjennemførelse af Reformationen var endnu en Umulighed, da Kongen i Kampen mod Christian II ikke kunde helt bryde med Gejstligheden og sit for største Delen katholske Rigsraad.

Ogsaa med Rigsraadet havde Kongen haft mange Stridigheder. Karrig og sparsommelig laa han i evindeligt Kjævl med Raadet om større Indtægter af Riget. For at sætte sin Mening igjennem truede han af og til med at nedlægge Regeringen eller søge Forlig med Christian II; saa maatte Rigsraadet bevilge Skatter, Gejstligheden falde til Føje og spæde godt til; men Kongen var stadig misfornøjet, især naar Kieler-Omslag forestod; da var han «ond at tale med», skriver en af hans Sekretærer. «Jeg har ikke mere af Riget,» ytrede han en Gang, «end jeg kan spille bort en Aften.»

Under disse Forhold opholdt han sig helst paa Gottorp; til Kongeriget kom han kun sjældnere og da i Regelen for kortere Tid, til Norge aldrig, og alle Rigsraadets Forsøg paa at faa ham til at tage blivende Ophold i Riget mislykkedes. Aldrig drog han omkring i Riget for at holde Retterting, hvortil vel ogsaa den Omstændighed bidrog, at han næppe forstod Dansk. Man sagde derfor ogsaa om ham, at han var en lad og uvirksom Fyrste, der overlod Sagerne's Styrelse til sine Raader, og i Danmark klagede man stærkt over hans holstenske Hofkamarillas Indflydelse. «Han ansaas af sine Naboer,» skriver en af hans mest fortrolige Raadgivere, «for en enfoldig, ligefrem Mand, der havde tilbragt sin Ungdom i orkesløs Fred; men i Virkeligheden var han en forstandig, indesluttet, tavs og taalmodig Mand, der netop ved disse Egenskaber har sat meget igjennem; han kunde anstille sig, som om han ingen Forstand havde paa Sagerne, som han dog udførte med Visdom og

Dygtighed; tidlig paa Dagen plejede han Raad med sine Raadgivere og afgjorde da alle Sager; men efter Middag hengav han sig alene til Lystighed og Selskabelighed i al Gemytlighed.» Denne Skildring synes i det hele sand. Den kloge Forsigtighed, Kongen stadig viste, hans Ulyst til at sætte noget paa Spidsen, hvorom ogsaa hans Brevskaber vidne, hans Lyst til at optræde mæglende mellem de stærke Rivninger, der laa i Tiden, og som syntes at kunne medføre Fare for Rigernes Sikkerhed og Ro, alt dette hørte vistnok ham selv til og stemmede ingenlunde altid med hans til Dels hensynsløse holstenske Raaders Ønsker. Men den Dobbeltthed, der herved kom til Syne i hans Regeringshandling, gjør ofte et uheldigt Indtryk. Hans stiltiende, men kloge Omgaaen af Haandfæstningen, Lejdebruddet mod Christian II og meget andet gave hans Regering Skin af Underfundighed og List.

Kong F. døde efter flere Aars Svagelighed Skærtorsdag 10. April 1533 i sit 62. Aar og begravedes i Slesvig Domkirke. Han var to Gange gift, først (10. April 1502) med Anna af Brandenburg (I, 284), Moder til Christian III (III, 490) og Dorothea, Hertuginde af Preussen (IV, 307); hun døde 1514, hvorpaa han 9. Okt. 1518 ægtede Sophie af Pommern, der overlevede ham og var Moder til Hans (d. ældre), f. 1521, Hertug i den haderslevske Del, Elisabeth, f. 1524 (IV, 497), Adolf, f. 1526, senere Hertug af Gottorp (I, 108), Anna, f. o. 1527 † 1535, Dorothea, f. 1528 (IV, 306), og Frederik, f. 1529, senere Biskop i Slesvig og i Hildesheim.

Allen, De tre nord. Rigers Hist. Paludan-Müller, De første Konger af den oldenb. Slægt. Hist. Tidsskr. 4. R. VI. *A. Heise.*

**Frederik II, 1534—88**, Konge, Søn af Kong Christian III og Dronning Dorothea, blev født 1. Juli 1534 paa Haderslev Slot, 3 Dage før Faderen valgtes til Konge i Danmark. 1536 blev F. udvalgt til Tronfølger under Titel af «Prins af Danmark», men først 1542 efter langvarige Forhandlinger mellem Kongen og Rigsraadet blev han hyldet paa alle Landsting i Danmark. 1548 drog han — første og sidste Gang — til Norge, ledsaget af en Flaade paa 7 Skibe, og hyldedes i Oslo. Derimod opnaaede han ikke Arvehylding i Hertugdømmerne i Faderens Levetid. Efter Hyldingen fik han Titel af «udvalgt Konge».

Forskjellige Indflydelser søgte at gjøre sig gjældende, da der skulde træffes Bestemmelse om den unge Kongesøns Opdragelse og Undervisning. Det med Kongehuset nær beslægtede Hof i Preussen

ønskede at faa ham under sin Varetægt, medens det danske Rigsraad krævede Tronfølgeren opdraget i Danmark. Det støttedes heri af den indflydelsesrige Kansler Wolfgang v. Utenhof, hvis Undervisningsplan synes at være bleven fulgt i visse Hovedpunkter. I Følge denne skulde Prinsen have en dansk Hofmester, oplæres i Tysk, Dansk, Fransk og andre Sprog, end videre i Fægtning og ridderlige Øvelser sammen med 10 à 12 unge Adelsmænd, men han skulde fremfor alt opdrages til at blive «en Mand og ikke en Munk i sin Celle». Og saaledes skete det ogsaa. 1541 udnævntes Professor Hans Svaning til Tugtemester og under Opsigt af Moderen, der krævede, at Sønerne skulde være «under hendes Haand og Tugt» indtil deres 18. Aar, opdroges F. paa Kolding Slot. Lærdommen synes dog ikke at have tynget Undervisningen, thi baade F. selv og hans samtidige Biografer klage over, at det aldrig blev til ret Alvor med Studeringerne.

Da F. fyldte sit 18. Aar, var Studietiden til Ende. Allerede forinden havde han i Lensmanden paa Malmøhus, Eiler Hardenberg, faaet en hæderlig og dygtig Hofmester, og 1554 anviste Kongen ham Malmøhus til Opholdssted. Han kaldes nu jævnlig — dog ikke officielt — Fyrste af Skaane (*princeps Scaniae*), og det lille Hof i Malmø samlede snart den glade Ungdom om sig, hvis muntre Liv dannede en skarp Kontrast til den strænge og alvorlige Tone ved Forældrenes Hof. Her stiftede F. Bekjendtskab med den unge Anna Hardenberg, Hofmesterens Broderdatter, og Malmøhus blev Vidne til det trøfaste Kjærlighedsforhold, der skulde sætte dybe Mærker i F.s Liv og Karakter. Den halvt selvstændige Stilling, F. indtog paa Malmøhus, blev ogsaa benyttet til at sætte ham ind i Statsstyrelsen. Han drager omkring i Provinsen og holder Retterting, han deltager i Rigsraadets Forhandlinger, han træder i Forbindelse med offentlige Institutioner som Kirken og Universitetet. Endelig udvides hans Synskreds, da han 1557 følger med sin Søster og Svoger, Kurfyrsten af Sachsen, til Tyskland, hvor han opholder sig over et halvt Aar, overværer Kejser Carl V's Tronfrasiselseshandling i Frankfurt 14. Marts 1558 og knytter talrige Venskabsforbindelser med tyske Fyrster, Adelsmænd og Krigere, af hvilke mange senere bleve indkaldte til Danmark.

Paaskeaften 1558 vendte F. tilbage til Danmark. Han opholdt sig paa Malmøhus, medens Forældrene tilbragte Sommeren og Efteraaret i Jylland. Her ramtes Christian III af et af sine hyppige Sygdomsanfald, der snart tog en farlig Vending. Ilbud

paa Ilbud afgaar for at hente Tronarvingen til Faderens Sygeleje, Dronningen skriver de mest indtrængende Breve, og dog lykkes det først F. at naa over til Kolding flere Dage efter, at Faderen allerede har udaandet. Hvad var Grunden til denne tilsyneladende Hjærteløshed fra Sønnens Side? Samtidens Historieskrivere sige, at Modvind var Skyld i Prinsens Forsinkelse; nyere Undersøgelser gjøre det dog sandsynligt, at denne væsentlig skyldtes Prinsens Harme over de Forsøg, der samtidig bleve gjorte paa at berøve ham hans elskede og knytte hende til en anden Mand.

Nu var F. Konge. «Præstekongen» var død og den unge livsglade Mand kommet paa Tronen. Det mærkedes snart, at en anden Aand gik gennem Styrelsen af Landet, en kraftig og djærv Slaaen til, der stod i den skarpeste Modsætning til Faderens forsigtige Tilbageholdenhed. Ditmarskerkrigen, Indblandingen i Østersølandenes forviklede Forhold, Trusler imod Nord og Syd og endelig Gjenoptagelsen af den gamle Unionspolitik med Syvaarskrigens lange og blodige Skuespil sætte deres Mærke paa den første Del af F.s Regeringstid. De give ogsaa Nøglen til Forstaaelsen af hans Karakter med dens Styrke og dens Svagheder.

F. II var sin Moders udtrykte Billede, den samme statelige og prægtige Skikkelse, den samme livslystne, fyrige og stort anlagte Natur. Som hun vuggede han sig i fantastiske Storhedsdrømme, men ligesom hun manglede han den skabende, ordnende Evne. Hans heftige, koleriske Temperament henrev ham til stærke og lidenskabelige Ytringer, til energiske Handlinger; men han kjørte sig hurtig træt og overgav saa gjerne den øverste Ledelse til andre. Han havde en klar Følelse af sin egen Underlegenhed i Evner og Kundskaber; hvor ofte har han ikke brust op mod Daniel Rantzau, mod Peder Oxe, mod Johan Friis og andre, men dog til sidst endt med at overlade dem hele Arbejdet og Ansvaret. Ved Siden af disse Egenskaber træder frem hos ham en hjærtelig Venlighed og Spøgefuldhed i Omgang, parret med grand Seigneurs Hævden af sin egen Værdighed, det sidste ogsaa utvivlsomt en Arv efter Moderen som saa meget andet i hans Væsen. Renæssancetidens stærke Livslyst og Trang til udadvendt Liv have i F. en fuldblods Repræsentant. Altid er han paa Færde, tumler sig paa Jagten, holder Fester, glæder sig over at gjøre sine Slægtninges og Undersaatters Bryllupper med Pragt og Glans, en dygtig Dranker som saa mange af hans samtidige — den eneste Fejl, hans gejstlige



Biografer vide at lægge ham til Last. I Korthed sammentrængt: en djærv, sund og heftig Natur, uden glimrende Evner, men med Kjendskab til sin egen Begrænsning og Sans for at vælge og underordne sig sine Raadgivere.

Syvaarskrigen (1563—70) giver os et klart Billede af Kongens Karakter. Hans store Kongetanke er Sveriges Erobring og Fornyelsen af Unionen. Han begynder da Krigen imod Rigsraadets Vilje, uden tvingende Grunde, selv leder han det første Felttog, men siden holder han sig tilbage og overlader Anførselen til andre. Med enkelte Undtagelser er han heldig i Valget af sine Mænd, en Herluf Trolle, en Daniel Rantzau, en Frands Brockenhuus. Nu overtager han selv den indre Styrelse, men da Vanskeligheder fra alle Sider taarne sig op imod ham, da Pengenøden bliver uoverkommelig, da Misfornøjelsen i Landet stiger, og dunkle Rygter om Oprør dukke frem, kalder han Peder Oxe, den frygtede og hadede, men utvivlsomt dygtigste af Datidens danske Statsmænd tilbage fra Landflygtigheden, og i hans Hænder lægger han hele Ansvar og Styrelsen. Henimod Krigens Slutning lader han sig forlede af sin heftige Stemning til at true med at nedlægge Regeringen, men det bliver kun ved Trusler, og han opnaar ikke derved nogen Forøgelse af Kongemagten.

I hans private Liv møde vi de samme heftige Tilløb, som ende i Sandet. I saa Henseende er hans Forhold til Anna Hardenberg betegnende. For hendes Skyld kommer han ikke til Faderens Dødsleje; han ophøjer den gamle Eiler Hardenberg til Rigshofmester, men lader ham igjen falde, som det synes i Unaade og paa Grund af hans Modstand mod Kongens Giftermaal med Broderdatteren; imod sin Moder viser han en kold og uvenlig Holdning, thi hos hende tjener Anna, og hun modarbejder Forbindelsen mellem Kongen og hans elskede. Men han vover heller ikke det dristige Skridt at tage Anna til sin Hustru, og endelig falder han til Føje. Efter mange lunkne og utvivlsomt halvt modvillige Forsøg paa at finde en Hustru blandt Europas Fyrstinder ender han med — som 37aarig Mand — at formæle sig (20. Juli 1572) med sin Fasters Datter, den 15aarige Sophie af Meklenborg. At denne Forbindelse ikke er fremkaldt af Kjærlighed, men at han her har givet efter for sin Slægts Tilskyndelser, turde tydelig fremgaa af den store Forskjel i Alder mellem ham og Sophie og af den pludselige og uventede Maade, hvorpaa Forlovelsen fandt Sted. At Ægteskabet ikke desto

mindre blev lykkeligt, skyldes fremfor alt de gode Sider i hans Karakter, hans Troskab og hjærtevindende Venlighed.

Den anden og større Del af F. II's Regeringstid, fra 1571 til hans Død 1588, er som bekjendt et smukt Tidsrum i Danmarks Historie. Krigens Saar læges hurtig, en uafbrudt Fred frembringer Blomstring i alle Retninger. Har Kongen end maattet opgive sin stolteste Drøm, at forene de 3 nordiske Riger, saa lykkes det ham dog nu at skaffe sit Land en Prestige, som synes at skulle virkelig-gjøre Forhaabninger om Danmarks Herredømme paa Østersøen og de nordiske Have. Danske Flaader holde Farvandene rene, og fremmede Skibe sænke Topsejlet for danske Krigsskibe, «Herren af Østersøen» til Ære. Ogsaa i det indre er Kongemagten i stadig Stigen. Den under Christian III begyndte monarkiske Styrelse fortsættes under F. II paa Lensvæsenets Omraade og ved en stadig større Udvidelse af Kronens finansielle Omraade, saa at Finanstilstanden ved Slutningen af F. II's Regering er særdeles god. Et klogt Maadehold præger denne Del af Kongens Regeringstid. Skyldes det Alderen, eller skyldes det Paavirkning af kloge og dygtige Raadgivere som Peder Oxe, Niels Kaas og Christoffer Valkendorf? Sandsynligheden er størst for det sidste, thi Kongens Sind er lige saa kolerisk som før, hans Tilbøjeligheder de samme, de heftige Ord flyde lige saa let fra Læberne og i Pennen som før. Men Krigen og dens Ulykker havde dog givet en Erfaring, som ikke kunde blive uden Betydning, og med sand Deltagelse følger man den ædle, i Bunden sundt og rettænkende Mand, naar han skjærmer sit Land mod «Theologernes Rasen» ved med egen Haand at opbrænde Konkordieformelen og ikke lader sig forlede til at blande sig og sit Land ind i Tidens blodige Religionskampe.

En grand Seigneur er F. II i sit Forhold til Videnskab og Kunst. Han, som selv klager over sin Mangel paa Kundskaber, øser — selv i Krigens haardeste Tid — ud med begge Hænder, naar det gjælder at understøtte Højskolen eller dygtige Videnskabsmænd som Tyge Brahe, Anders Sørensen Vedel og andre. Kommunitetet er hans Værk, Vidunderborgen ved Indgangen til Øresundet skyldes hans Sans for det storladne og skønne, ligesom Frederiksborg er knyttet til hans Navn og hans Glæder.

F. II døde Skærtorsdag 4. April 1588 paa Antvorskov Slot efter kort Tids Sygeleje paa Rejsen fra Haderslev til Kjøbenhavn. Hans Død i en Alder af kun 54 Aar vakte almindelig Landesorg. Vor sidste Folkevise er knyttet til hans Minde:

Kong Frederik rider i Ditmarsken ind  
med højen Hat og Rosenkind,

eller

Kong Frederik han sidder paa Koldinghus,  
med Riddere og Svende han drikker god Rus.

Han blev begravet i Roskilde Domkirke 5. Avg. 1588 i Christian I's Kapel, hvor et pragtfuldt Monument rejstes ham af hans Søn. Den tyske Hofprædikant Christoffer Knoff holdt Mindetalen over hans Grav, medens Anders Sørensen Vedel samme Dag i Ribe Domkirke paa Dansk gav Sorgen over den saa tidlig bortrevne Konge et smukt Udtryk. Med sin Hustru Sophie havde F. 3 Sønner og 4 Døtre, Elisabeth (f. 1573), Anna (f. 1574), Christian (f. 1577), Ulrik (f. 1578), Augusta (f. 1580), Hedevig (f. 1581) og Hans (f. 1583).

Resen, Frederich II's Krønike, 1680. Bricka, Frederik II's Ungdomskjærlighed, 1873. Museum 1891, I, 31 ff. *Mollerup.*

**Frederik III, 1609—70, Konge, Søn af Christian IV og Anna Cathrine af Brandenburg, blev født 18. Marts 1609 paa Haderslevhus. Hans Stilling som yngre Søn fik Betydning for hele hans Liv. Der var i hans Barndom og første Ungdom ingen Udsigt til, at han skulde komme til at bestige Danmarks Trone, og Christian IV bestemte sig derfor til at sikre hans Fremtid uden for dette Rige. Han skulde tillige være et Middel for sin Faders Planer om Udvidelsen af Dynastiets Besiddelser og derved ogsaa af Danmarks Magt i Nordtyskland. Trods stærk Modstand lykkedes det Christian IV at drive hans Valg igjennem til en Række Magtposter, der indeholdt Løfter om en indflydelsesrig Løbebane. 1621 blev han Koadjutor i Bremen Stift, 1622 Koadjutor og 1623 Biskop i Verden, 1624 Koadjutor i Halberstadt. Kun 18 Aar gammel blev han 1627 af Faderen udnævnt til Præsident for det i Stade indsatte Krigsraad og fik overdraget Regimentet i Bremen Stift i Egenskab af Kongens Stedfortræder som Kredsoborst. Saaledes blev han som ung vænnet til Tanken om Regentvirksomhed, og vinkede end ingen Kongekrone ad ham som ad hans ældre Broder, saa behøvede han paa den anden Side ikke stadig at tænke paa den Magt, han havde Udsigt til at vinde, som bestemt til at deles med den danske Adel. Ingen Traditioner bandt hans Fremtid i den Grad som en kaaret Tronarvings.**

Medens saaledes Æresposter tilfaldt ham fra hans Barndom, var hans Opdragelse og Uddannelse bleven afsluttet. Ingen af hans Lærere har vundet noget særlig fremragende Navn, men de

have uden Tvivl bibragt ham en solid Kundskabsmasse og medvirket til at skabe hos ham Interesse og Sans for boglige og videnskabelige Sysler. Han tilbragte nogle Aar (1624—26) ved Sorø Akademi, var 1628 en Tid i Friesland ved sin Frænde Grev Ernst Casimirs Hof og opholdt sig fra Maj 1629 til Sommeren 1630 i Frankrig; han har næppe forsømt Lejligheden til at nyde godt af de forskellige Indtryk, han paa denne Maade modtog.

Livets Alvor traadte ham imidlertid hurtig<sup>7</sup>i Møde. Christian IV's Nederlag syntes for bestandig at berøve ham de Fremtidsudsigter, der havde tilsmilet ham. Fra Aaret 1632 have vi den første Karakteristik af ham; en engelsk Gesandt skildrer ham som mørk og indesluttet, men med gode Anlæg, fri for sin Faders Raahed i Nydelsen af stærke Drikke, men noget tilbøjelig til Udsvævelser. Hvad Udholdenhed kunde føre til, lærte han snart. 1634 opnaaede han trods Freden i Lybek at blive Ærkebiskop i Bremen Stift, og 1635 kom han ogsaa i Besiddelse af Verden Stift. Han var saaledes bleven tysk Fyrste, men Fyrsteværdigheden bragte ingen Dans paa Roser. Stifterne vare medtagne af stadige Troppeindkvarteringer, den politiske Stilling var vanskelig, og han kom i Strid med Stænderne. Han optraadte endog i disse Stridigheder saa skarpt, at hans Fader maatte paaminde ham om at vise Maadehold. I finansiel Henseende vedblev han at være afhængig af Christian IV, der maatte støtte ham med store aarlige Tilskud til hans Hofudgifter. Der havde været Tale om hans Ægteskab med Dronning Christina af Sverige, men Forhandlingerne derom førte ikke til noget, og i Marts 1640 forlovede han sig med Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborgs Datter Sophie Amalie. Fra da af mærker man en større Interesse hos ham for at sikre sig en Fremtid ogsaa inden for det danske Rige; han forespørger ængstelig, om han kan være sikker paa at blive valgt til Konge, hvis hans svagelige Broder skulde dø, og faar et beroligende Svar af sin Fader. Men dreven frem af det brunsvigske Fyrstehus tragtede han efter større Sikkerhed for sin Fremtid, og 1642 opnaaede han ogsaa Kongens Samtykke til, at han, hvis Prins Christian efterlod Arvinger, skulde have Segeberg og Hanerau Amter som sin Arvedel af Hertugdømmerne foruden livsvarig Besiddelse af Amtet Svabsted. Heller ikke hermed vilde han dog lade sig nøje, og efter skarpe Forhandlinger mellem ham og Broderen kom det i Okt. 1643 til et nyt Arveforlig med denne, hvorved den F. tidligere forbeholdte Andel i Hertugdømmerne ikke alene tilsikredes ham allerede for

det Tilfælde, at Prins Christian blev Konge ved Faderens Død, men ogsaa forøgedes med forskjellige Slotte og Godser. Lige før dette Forligs Afslutning havde han 1. Okt. 1643 paa Glücksborg Slot ved Glückstadt fejret sit Bryllup, og der stod fra dette Øjeblik af ved hans Side en Kvinde, hvis Tilbøjeligheder og Vilje kom til at gribe dybt ind i hans og dermed i Danmarks Skæbne. Sophie Amalie bragte med sig en livsglad Lyst til Festligheder og Fornøjelser, der til sine Tider kunde bevirke en Afbrydelse af Kongens Regeringsvirksomhed, men ved Siden deraf et bestemt Initiativ og en lidenskabelig, hadefuld Ærgjerrighed, forenet med det brunsvigske Fyrstehuses dynastiske og enevældige Tendenser.

F.s Ungdom havde fjærnet ham fra Forholdene i Danmark og givet ham væsentlig tyske Omgivelser. Til nogen Spænding med den danske Adel havde der dog hidtil ikke været Anledning. En saadan kom først med Christian IV's sidste Krig. I Marts 1644 udnævnte Kongen ham til Generalissimus og Præsident for det Krigsraad, der skulde oprettes i Glückstadt. De meget vanskelige Forhold tjene som Undskyldning for, at F. ikke i disse Egenskaber vandt Lavrbær; han formaaede hverken at bringe Hæren i god Orden eller lægge videre Hindringer i Vejen for Fjenden. Til en større aktiv Optræden gik han først over i Slutningen af Dec. 1644, da den svenske Oberst Wrangel havde vovet sig gjennem Hertugdømmerne til Nørrejylland. I Dec. bevægede F. sig med sin Hær langsomt mod Nord og forenede sig med Rigsmarsken Anders Bille ved Kolding; her kom det imidlertid til en alvorlig Uoverensstemmelse mellem de to Hærførere (s. II, 206). Imod Anders Billes Raad rykkede F. ikke nord paa mod Wrangel, men vendte sig mod Ribe og stormede 30. Dec. det af Svenskerne besatte Riberhus. Efter modtagen Ordre fra Kongen rykkede han umiddelbart derpaa tilbage til Kolding og forenede sig atter med Rigsmarsken; men her kom det strax til nye og skarpe Stridigheder imellem dem, og F. trak sig tilbage til Hertugdømmerne og opslog igjen sit Hovedkvarter i Glückstadt. Hans noget uenergiske Fremgangsmaade havde til Dels sin Aarsag i Christian IV's Ordre om at beskytte Marsklandene, men skyldtes sikkert tillige Frygten for Svenskernes Angreb paa hans Stift Bremen, hvilket i de nærmest paafølgende Maaneder faldt i Fjendens Hænder. Den væsentligste Betydning af det skete laa imidlertid deri, at der havde fundet en Rivning Sted mellem F. og den danske Adel eller i alt Fald en af dennes Hovedrepræsentanter. Rigsmarsken og en stor Del af hans

Standsfæller saa for Fremtiden med Frygt og Mistanke hen til Hertugen, og denne saa til Gjengjæld i Adelen en Modstander.

Ved Freden i Brømsebro 1645 blev F. optagen i dens Pacificationsbestemmelser; hans Stifters Skæbne blev henvist til direkte Forhandlinger med Sverige. Trods dette tænkte han paa ved en Tilslutning til Kejseren at vinde dem tilbage med Vaabenmagt, men opgav dog atter dette. Han tog 1646 Ophold i Flensborg, men hans Pengeforhold vare daarlige, og han søgte stadig sin Fader om Hjælp, hvilket dog i Regelen indbragte ham temmelig skarpe og bitre Svar. Ved Siden heraf anstrængte han sig for at opnaa en ny Virksomhed med nye Indtægter og blev i Juli 1647 udnævnt til Statholder i Hertugdømmerne. Kort i Forvejen havde han formelt givet Afkald paa sine Bispestifter. Til Beslutningen herom medvirkede et nyt Moment.

Tanken om at vinde Danmarks Trone var naturlig bleven stærkere og stærkere hos ham, jo mere hans ældre Broders Svagelighed gav Udsigt til hans snarlige Død og i alt Fald Sikkerhed for hans Barnløshed. Men paa den anden Side var det ham ikke ubekjendt, at Stemningen hos den danske Adel var ham alt andet end gunstig. Derfor ønskede han Spørgsmaalet afgjort inden Faderens og Broderens Død. I Nov. 1646 virkede han for et umiddelbart, subsidiært Tronfølgervalg, skjønt den valgte Tronfølger endnu var i Live, og Udtalelser i hans Skrivelser fra denne Tid vise, hvorledes allerede nu Arvekongedømmet stod for ham som det egentlige Maal; men han opnaaede ikke noget. Saa meget ivrigere tilskyndede hans Omgivelser ham til at opgive Bispestifterne, da de vidste, at den danske Adel, der i Forvejen ikke nærrede Sympathi for ham, tilmed skræmmedes tilbage fra at vælge ham til Konge, fordi den frygtede for, at hans Strid med Sverige om hans Stifter skulde fremkalde et nyt Brud med dette Rige. Ved en af hans Kansler Dietrich Reinking i Münster strax efter Prins Christians Død i Juni 1647 sluttet Overenskomst blev Spørgsmaalet om Bremen og Verden ogsaa, i alt Fald foreløbig, afgjort, i det F. slog sig til Taals med et Løfte af Kejseren om en Pengeerstatning. En Hindring for hans Succession i Danmark var saaledes ryddet af Vejen, men noget Kongevalg havde dog endnu ikke fundet Sted, da Christian IV 28. Febr. 1648 fulgte sin Søn i Graven.

F. var ikke tilstede ved sin Faders Dødsleje, først en Uges Tid efter hans Bortgang kom han til Kjøbenhavn. Hermed afsluttedes den første store Periode af hans Liv. Han havde, da han

blev Konge, en Fortid betydningsfuldere end nogen anden af hans Slægts med Undtagelse af Frederik I's.

Hans Valg og Haandfæstning kom først i Stand efter en flere Maaneders Strid mellem ham og Rigsraadet. Selve Valget blev afgjort i de første Dage af Maj 1648 og bekræftedes ved Hyldingen 6. Juli og Kroningen 23. Nov. s. A. Det var for saa vidt en Sejer for ham, som Valget ikke havde været paa den Maade givet og sikkert som hans Forgængeres, men nogen virkelig Modstand havde ikke været tilstede. Den Valget ledsagende Haandfæstning, som han undertegnede 8. Maj, var derimod vel paa flere Punkter et Kompromis, men dog som Helhed et Nederlag for ham. Det var lykkedes Rigsraadet i dets Frygt for hans avtokratiske Tendenser og for hans og Dronningens vante tyske Omgivelser at sætte Bestemmelser ind i den, som skulde værne herimod; det havde end videre hindret ham i at tilegne sig Norge som et Arverige. Men den bestaaende Forfatnings Udlevethed kunde det ikke for Alvor raade Bod paa, og Aristokratiets Magt rokkedes ved Corfits Ulfeldts Fald. F. III mistænkte ham, til hvem han i tidligere Tid havde staaet i ret venskabeligt Forhold, for som Gesandt i Frankrig 1647 at have modarbejdet hans bremiske Politik; hertil kom saa dels Forhandlingerne om Valget og Haandfæstningen, dels Spændingen og Skinsygen mellem Dronningen og Leonora Christina; Bruddet endte med Ulfeldts Landflygtighed 1651. Om nogen bestemt, i alle Enkeltheder forfulgt indenrigsk Politik fra Kongens Side efter denne Tid vilde det næppe være rigtigt at tale; der kunde endog komme Perioder som 1654, hvor hans og Dronningens Sans for Fornøjelser og Festligheder lagde Beslag paa hans Opmærksomhed i en næsten alt opslugende Grad; men adskilligt viste dog hen til Kongehusets dynastiske Tilbøjeligheder, saaledes den stadig stærkere Anvendelse af fremmede Raadgivere, den fortsatte Interesse for Norges Anerkjendelse som Arverige og endelig det paa ny opdukkende Haab om ved Kejserens Hjælp at vinde Bremen Stift tilbage. Det var uden Tvivl ogsaa Tanken herom, der spillede en stor Rolle under de Overvejelser, som Følge af hvilke Kongen kastede sig ind i sit Livs ubesindigste og skæbnesvangreste Gjerning, Krigen med Sverige 1657.

Medens under denne Krig den hidtilværende Forfatnings indre Uholdbarhed viste sig stærkere end nogen Sinde før, rokkede Kongen ved dens Grundstene. Han opnaaede i Maj 1658 for sig og sine Arvinger en fuldstændig fri Stilling over for Rigsraadet med

Hensyn til Slesvig, i det han fik afstaaet Souveræniteten over den kongelige Del af Hertugdømmet, ligesom den gottorpske Hertug havde tvunget den igjennem for sin Dels Vedkommende. Et Aar efter fik han Bornholm lagt ind under Kongehuset som dettes Arv og Eje. End videre formindskedes stadig mere og mere Rigsraadets Indflydelse, og fremmede Officerer trængte sig frem i tilsvarende Grad. Ikke nok hermed, det er meget sandsynligt, om end ikke fuldt bevist, at Kongen efter Freden i Roskilde har haft Planer om en ligefrem Statsomvæltning, støttet til Hæren. Dog fik han snart ved Carl Gustavs fornyede Angreb (Avg. 1658) foreløbig andet at tænke paa. Og nu brød frem den smukkeste og mest sympathivækkende Periode i F. III's Liv, de Dage, hvor han lovede at ville dø i sin Rede og gav Kjøbenhavn store Privilegier, og de mange Maaneder, hvor han ved sit Mod og sin Udholdenhed under Hovedstadens Belejring satte sin Person ind paa Forsvaret af Landets og Dynastiets forenede Interesser. Men netop herved vandt han ogsaa en uhyre Fordel. Den noget ubestemte, traditionelle Tillid, hvormed de uprivilegerede Stænder Generationer igjennem havde set hen til Kongedømmet som et Værn mod Adelstandens Overgreb, formedes nu især hos Kjøbenhavns Borgerskab til en taknemmelig, loyal Tilslutning til F.s Person. Han blev, om end kun for en kort Tid, den populære Konge.

Ved Hjælp af denne Popularitet og med Hæren og dens tyske Befalingsmænd som den Baggrund, der skræmmede Modstanderne, dreven frem af sin Dronning og støttet af dygtige Raadgivere med Sans for at benytte Øjeblikket, vandt han saa sin Sejer i Efteraaret 1660. 16. Okt. kasseredes Haandfæstningen, 18. Okt. og paa ny 15. Nov. hyldedes han som Arvekonge. Han standsede ikke hermed; ved den senere med rette saakaldte Enevoldsregeringsakt af 10. Jan. 1661 fik han af Stænderne overdraget Arveret, Souverænitet og absolut Regering. 14. Nov. 1665 traadte hans Underskrift paa Kongeloven til som endelig Afslutning.

Danmark havde faaet den Regeringsform, det beholdt i henved 200 Aar. Den gamle Forfatning med Rigsraadet som Indehaver af Souveræniteten og med Adelen som den lovmæssige Part-haver i Statens Styrelse sank i Graven. Dens Undergang skyldtes ved Siden af F.s Indgriben talrige Aarsager, som han var uden Del i. Hans Indsats blev Kvælingen af de Spirer, som fandtes til en paa et bredere stændersk Grundlag hvilende konstitutionel Regering, hans Ansvar er den ubetingede Enevælde. Dynastisk



Interesse havde, støttet til det Overskud af Magt, som Kongedømmet besad under den almindelige Opløsningstilstand, hidført dette Resultat. Den ikke alene hos Adelen, men ogsaa hos Borgerskabet ulmende Misfornøjelse vovede sig kun spagt frem. Cai Lykkes og Corfits Ulfeldts Domfældelser vidnede om det nye Regimentes tunge og haarde Haand.

F. skildres enstemmig af Samtiden som en Mand af lange Overvejelser, med Vanskelighed til at bestemme sig, med Tilbøjelighed til at glemme og ikke glemme. Han var indesluttet og hemmelighedsfuld, kunde ofte le højt, men talte kun lidet, skrev endnu mindre. Hans Ansigt minder ikke lidt om Christian IV's, men dennes Træk, der kom igjen afslappede hos Broderen Prins Christian, vare hos ham blevne grovere. Hvor stor en Modsætning var der ikke i det hele mellem ham og hans Fader! Medens denne trængte til at meddele sig og gav sig hen i Øjeblikket med hele sin Naturs oprindelige Styrke og med hele dens oprindelige Svaghed, var F. ganske anderledes selvbehersket. Ved denne Selvbeherskelse blev hans Optræden og Livsførelse finere. Der var ikke lidt sanseligt i hans Ansigtstræk, og han omtales som udsvævende i sin Ungdom, men af uægte Børn vides han kun at have haft Sønnen Ulrik Frederik Gyldenløve, der var født før hans Ægteskab, og han var afholdende med Hensyn til stærke Drikke, efter Sigende fordi han vidste, at han daarlig kunde taale dem. Hans Fornøjelser repræsenterer et højere Kulturstandpunkt end Faderens. Han holdt af mythologiske Balletter i fransk Stil, af Hyrdestykker og af Jagt og mødtes heri med Sophie Amalies Passioner; han havde hele Tidens Fyrstesmag for at samle paa Bøger, paa Kunstsager og Rariteter; han gav sig — et Særsyn i den oldenborgske Kongeslægt — af med Videnskabelighed. Spidsfindige theologiske Diskussioner overværede han gjerne og var ved Siden deraf optagen af Alkymi og Guldmageri. Større Ros fortjener hans Beundring for Tyge Brahe, hvis samlede Værker han tænkte paa at udgive.

Den Enevælde, F. skabte, blev snart efter af dens Omgivelser tillagt en guddommelig Oprindelse og en guddommelig Værdighed i Overensstemmelse med Samtidens Tankegang rundt om i Evropa. F. har næppe selv staaet paa dette Standpunkt; for ham var det hele nærmest et Spørgsmaal om Formaalstjenlighed og om Magt. Christian II's Minde blev under ham for første Gang taget til Naade ved det danske Hof. Det var, som om han paa denne Maade

følte Trang til at knytte sin Gjerning til Fortidens. Ellers var der over hans Virken noget traditionsløst. Og der var tillige noget tilfældigt, thi hans egne Indskydelser vare langt fra altid sikre og bestemte. Det var ikke vanskeligt for hans Omgivelser at vinde Magt og Indflydelse over ham. Først og fremmest gjaldt dette om hans Dronning, men dernæst om adskillige andre. Der er intet paafaldende i, at de to Mænd, hvis Navne i denne Henseende bør nævnes i første Række, Christoffer Gabel og Peder Schumacher, skjønt forskjellige i saa høj Grad, at de ellers næppe kunne nævnes i samme Aandedræt, begge have Parvenuernes Præg.

9. Febr. 1670 døde F. III paa Kjøbenhavns Slot og begravedes 4. Maj s. A. i Roskilde Domkirke.

R. Nyerup, *Efterretninger om Kong Friderik III*, 1817. P. W. Becker, *Saml. t. Frederik III's Hist. I—II*, 1847—57. *Hist. Tidsskr.* 5. R. VI, 715 ff.

*J. A. Fridericia.*

**Frederik IV**, 1671—1730, Konge. 11. Okt. 1671 fødtes F. som den ældste Søn i Christian V's Ægteskab med Charlotte Amalie af Hessen. Den Undervisning, han fik som Barn og som ungt Menneske, var ingenlunde saa god, som den burde have været. Vistnok havde han til Hofmester Michael Vibe, bekjendt som Vicekansler i danske Kancelli og en vel begavet Mand; men, hvad der nu end har været Grunden, saa drog Vibe ikke Omsorg for, at den unge Prins lærte, hvad han skulde have lært. Hans Retskrivning var daarlig, naar han skrev Dansk eller Tysk, rædsom, naar han vilde udtrykke sig paa Fransk. Af Historie, økonomiske og andre Statsvidenskaber, som han vilde have haft saa megen Brug for som Regent, lærte han kun lidet, og han klager derfor senere jævnlig over, hvor stor Møje det havde kostet ham blot nogenlunde at raade Bød paa, hvad der i saa Henseende fattedes ham. Endnu værre var det, at hans Undervisning væsentlig var gaaet i Hænderne paa en Tysker, Cassius. Dette i Forening med den stærkt tyske Tone, der herskede ved Christian V's Hof, gjorde, at Tysk kom til at ligge ham ulige nærmere end Dansk. Da han var bleven voxen, foretog han (1692—93) en Udenlandsrejse til Tyskland, Italien og Frankrig, og de Indtryk, han herved havde faaet, særlig i Italien, vare saa stærke, at de bragte ham til som Konge at foretage en ny Rejse ned til dette Land (1708—9), og det uagtet Forholdene i Evropa den Gang ingenlunde syntes at opmuntre til at foretage en Adspredelsesrejse. Thi fra anden Side kunne disse Rejser næppe opfattes. Da han havde Sans for

Arkitektur, havde han med Hensyn til denne Kunst vistnok Nydelser i det kunstrige Syden, som vare smukke og ædle; men for øvrigt er det aabenbart med rette sagt om ham, at han havde mere Sans for Italiens levende Skjønheder end for Rafaels malede. Hans Kunstsans var i det hele næppe synderlig større end hans Interesse for Videnskab, der var og blev en lukket Bog for ham.

Ved Siden af disse store Mangler i F.s Udvikling og Personlighed havde han imidlertid fortræffelige Egenskaber. Hans gode naturlige Forstand var styrket ved en ypperlig Hukommelse, og han lagde en overordentlig Flid og Arbejdskraft i sit Arbejde som Konge. Hvad enten han var paa Rejse i Norge, paa Inspektionsrejser omkring paa Ryttergodset, eller han sad i sit Kabinet med Statsregnskaber og Indstillinger fra Kollegierne for sig, søgte han at se med egne Øjne og skyede ingen Anstrængelse for at trænge ind i Sagerne. Ingen Konge har nogen Sinde taget sin Gjerning mere alvorlig end han. Dertil kom den Evne, han, uagtet sit ingenlunde synderlig skønne eller imponerende Ydre, havde til at optræde med kongelig Værdighed, en stor personlig Elskværdighed over for dem, som han daglig arbejdede med, og noget ligefremt, folkeligt i hans Maade at være paa over for Folk i jævne Stilling og Menigmand, hvorved han vandt Hjærterne for sig. I høj Grad værdifuld var den Karakterfasthed, han i farlige Øjeblikke kunde udvise. Der blev god Brug for den under de vanskelige Kriser, som hans Regering var fuld af.

Vigtigst i saa Henseende var den store nordiske Krig (1709—20). Naar man har opfattet hans Deltagelse i den som overvejende fremkaldt af letsindig Krigslyst, har det været med urette. Saadan som Danmark-Norges Stilling var ved hans Tronbestigelse (25. Avg. 1699), tilraadede vægtige Grunde at gjøre de yderste Anstrængelser for at sprænge Forbindelsen mellem Sverige og Holsten-Gottorp. At løse den med det gode havde i Christian V's sidste Aar vist sig umuligt. Derimod vare Forberedelserne til at kaste sig ind i Krigen 1709 ingenlunde trufne med tilstrækkelig Omhu. F. selv var vistnok en personlig modig Mand; men han havde intet Feltherretalent, det fattedes ham paa den overlegne Personlighed, den Sikkerhed i at finde de rette Midler og den Snarraadighed, der behøvedes under en farlig Krig, og hvor værdifuld end hans seje Udholdenhed var ved flere Løjligheder, blev hans Karakterfasthed undertiden til Stivsindethed. Der kunde ogsaa være noget smaaligt ved ham, der under diplomatiske Forhandlinger virkede uheldig.

Imidlertid saa han dog gode Virkninger af sin Udholdenhed, da Krigen endte til Gavn for Riget, og det væsentligste, han vandt ved den, hele Slesvigs Inkorporation i den danske Krone, satte han siden al Kraft ind paa at værne om under det vanskelige Forhold til Rusland, der i flere Aar efter Fredslutningen i Frederiksborg frembød alvorlige Farer. Det var ikke en Frase, naar han udtalte, at han hellere vilde vove alt end opgive noget igjen af Slesvig. Inden han døde, kunde han haabe, at han lykkelig havde ført Riget igjennem de værste Farer, der her truede, og samtidig havde hans faste Holdning over for Kejsershoffet i Wien skaffet ham Rigs-grevskabet Rantzau og en for Staten heldig Løsning af Arvestriden om Fyrstendømmet Pløen.

Hvor elskværdig F. end var at arbejde sammen med for dem, han ret havde Tillid til, kunde det have sine Vanskeligheder at være Minister hos ham. Som han havde de mest ophøjede Forestillinger om sin Kongemagts Hellighed og Rettigheder, saaledes vaagede han ogsaa med en vis Mistænksomhed over den. Det var endog flere Gange, som om han var bange for, at hans Ministre skulde have for meget at sige, og han kunde i slige Øjeblikke holde af at lytte til andre Raadgivere, hvad der ingenlunde var til Gavn for Styrelsen. Det mest paafaldende Udslag af hans Skinsyge og Mistænksomhed var det Had, som han nærrede imod den gamle danske og den holstenske Adel. Uden nogen rimelig Grund saa han i dem farlige Fjender af sin Enevælde, og foruden at han selv, især efter 1721, søgte at omgive sig med Mænd af udenlandsk eller af borgerlig Byrd, opfordrede han i et Slags Testamente sine Arvesuccessorer til som en Velfærdssag at holde alle Mænd af de ovennævnte Adelsslægter borte fra næsten samtlige høje Stillinger i Staten. Der gaar en Lidenskabelighed igjennem Kongens Udtalelser, som synes ufattelig.

F. havde i de første Regeringsaar været optaget af store Reformplaner. Saa snart han havde faaet sluttet Freden i Traventhal (1700), søgte han at skaffe Staten et forøget Værn ved Oprettelsen af en Landmilits i Danmark, der kunde være et Sidestykke til den, der allerede fandtes i Norge (22. Febr. 1701). Aaret efter ophævede han Vornedskabet, der hvilede paa Bondestanden paa den sjællandske Øgruppe (21. Febr. 1702), og det saa for saa vidt ud, som om en ny Tid skulde begynde for en stor Del af de danske Bønder. Men Landmilitsens Ordning blev uheldig gennemført; hverken Kongen eller hans nærmeste Raadgivere viste her til-

strækkelig praktisk Greb, og den store nordiske Krig med sine Soldaterudskrivninger og sine umaadelige Skattepaalæg tilintetgjorde alt det gode, som F.s sunde Reformtanker ellers havde kunnet medføre. Oven i Købet sloge uheldige Forhold sig til for Landbruget, og Tanken om Frihedens Betydning for Udvikling af Arbejdslyst var i hine Tider kun lidet udviklet. Resultatet blev derfor, at Kongens Ønsker om at hjælpe Bondestanden i Vejret ingenlunde gik i Opfyldelse, og om Landmilitsen end gjorde særdeles god Nytte under den store nordiske Krig, saa F. dog, at den blev opfattet som en utaalelig Byrde, der afskyedes baade af Bønderne og af Herremændene, hvem det paahvilede at indestaa for, at der blev stillet de nødvendige Rekrutter, og som derfor rundt omkring vilde tvinge Bønderne til at blive ved deres Fødestavn. De forskjellige Forsøg, Kongen gjorde paa at hæve Frygten og Uviljen ved at indskrænke Soldatertjenesten til det mindst mulige, førte til intet.

Ej heller ved den store Forandring i Rigets Stilling, som F. skabte ved Slesvigs Inkorporation i den danske Krone, skulde hans Politik faa tilstrækkelig gavnlige Virkninger. Han havde vistnok et rigtigt Blik for, at den statsretlige Inkorporation helst burde efterfølges af en administrativ Sammensmeltning; men han foretog dog intet i saa Henseende. Sandt at sige havde han nok at tage Vare paa, dels under truende Krigsudsigter udad til, dels under de mange Vanskeligheder, som det voldte ham at faa raadet Bod baade paa, hvad Staten havde lidt ved den lange Krig, og paa, hvad den led ved Naturulykker som Vandflod i Hertugdømmerne, flere Aars Misvæxt og ødelæggende Ildebrande, fremfor alle den store i Kjøbenhavn 1728. Men man kan dog ikke væрге sig imod den Formodning, at F. alt for meget har set paa det hele Forhold til Slesvig fra Enevældens Standpunkt og ment, at den dynastiske Enhed havde Magt nok til at sikre Forbindelsen for stedse. Særlig havde han ingen Anelse om Betydningen af at værne om den danske Nationalitet i Slesvig.

Denne Blindhed hos ham kunde kun blive næret ved hans ringe Sans for dansk-norsk Nationalitet i det hele. Det at være dansk var for ham et rent Statsborgerbegreb, uden at det havde noget at sige for ham, hvad Sprog der taltes. Dette i Forbindelse med hans svage Interesse for aandelige Sysler i Almindelighed maatte da ogsaa stille ham temmelig ligegyldig over for Udviklingen af dansk-norsk Aandsliv. Den Hjælp, han ydede det begyndende

danske Skuespil, var i Virkeligheden kun tarvelig. Naar Slutningen af hans Regeringstid dog er bleven epokegjørende for Udviklingen af Danmarks og Norges Litteratur, er Fortjenesten en andens, nemlig Holbergs.

Derimod havde F. oprigtig Varme og Iver paa det religiøse Omraade. Hans Regeringstid var i saa Henseende en Overgangstid fra det 17. Aarhundredes Orthodoxy til Pietismen, som den brød frem under Christian VI. F. selv passede godt i denne Overgangstid. Skjønt han ingenlunde sympathiserede med de ivrige Pietister, var han alt for lidt bunden i dogmatisk orthodox Iver til ikke at kunne bruge pietistisk paavirkede Mænd, naar de vare skikkede til at fremme, hvad han interesserede sig for i religiøs Henseende. Saaledes ved Hedningemissionen, som han allerede, da han var Kronprins, personlig havde faaet Sans for, og som han førend nogen anden i det protestantiske Evropa gav Stødet til at faa i Gang. Baade ved Missionen i Indien og oppe i Finmarken brugte han Mænd, der tilhørte Pietismen. Det var sikkert en anden god Virkning af F.s religiøse Sans, at han ved Opretelsen af 240 Skoler paa Ryttergodset søgte at give et nyt Stød til Almueundervisningen, der i hin Tid aldeles overvejende havde et religiøst Formaal. Derimod kan det ikke kaldes heldigt, at han ogsaa viste sin religiøse Iver ved en urimelig stræng Helligdagsanordning, som han udstedte i sit sidste Regeringsaar.

Uheldigvis formaaede F.s Religiositet ikke at holde ham fri for alvorlige Pletter i sædelig Henseende. Han var ogsaa i den Henseende en fuldtro Repræsentant for Enevælden efter Ludvig XIV's Mønster. Som andre af Datidens Fyrster forstod han at dysse sin Samvittighed i Søvn ved en egen, særlig kongelig Moralbetragtning, indtil den til sidst vaagnede i Slutningen af hans Liv og voldte ham bitre Timer. Inderlig kjed af sin Dronning Louise af Meklenborg, hvem han havde ægtet 5. Dec. 1695, lod han sig vie ved venstre Haand (1703) til en Datter af den preussiske Statsafsending i Kjøbenhavn, Viereck. Hendes snart paafølgende Død gjorde vel hurtig Ende paa dette skandaløse Bigami; men nogle Aar senere tog han en Frøken Schindel til Frille, og da det var kommet til et Brud mellem ham og hende, forelskede han sig i Anna Sophie Reventlow, til hvem han lod sig vie ved venstre Haand. Senere, da Dronning Louise var død (15. Marts 1721), formælede han sig højtidelig med Anna Sophie og kronede

hende snart efter til Dronning (31. Maj 1721). Om Anna Sophie og hendes Forhold til Kongen s. I, 289 ff.

Hvor stærk Kongens og Anna Sophies gjensidige Kjærlighed end var, forbitredes Livet for dem begge ved den Uvilje, som hendes Kroning til Dronning vakte baade hos F.s Søsken, Prins Carl (s. om denne III, 358) og Prinsesse Sophie Hedevig, og i endnu højere Grad hos Kronprinsessen. Da deres yngste Søn, Carl, fulgte sine ældre Helsøsken i Graven (10. Dec. 1729), var det, som om F. følte Guds Straf for hans sædelige Forvildelser, og dyb Anger greb ham. Endog den Tanke at overlade Kronprinsen og Konseillet Regeringen for at leve alene for Tanken om sin Sjæls Frelse fyldte ham i nogen Tid. Men han beholdt dog Regeringen og trods stærkt tiltagende Sygelighed røgtede han med aldrig svigtende Pligtopfyldelse sin Kongegjerning, indtil Vattersot i Forbindelse med Brystsyge lagde ham i Graven, da han paa en Rejse igjennem Landet maatte standse i Odense (12. Okt. 1730).

F. var ingen Konge med overlegne Statsmandsevner, og han havde iøjnefaldende Fejl og Mangler; men han var dog ingenlunde blot at rose for at være en flittig Mand. Baade hans Karakterfasthed i farlige Øjeblikke, hans personlige Optræden over for hans Folk og hans Evne til at knytte dette til sig vise, at der var Tømmer af en virkelig Konge i ham, sikkert mere end i nogen anden af Enevoldskongerne efter Frederik III. Derfor blev ogsaa hans Eftermæle længe efter hans Død holdt højt i Ære hos det danske og det norske Folk.

Af de 5 Børn, som Dronning Louise fødte ham, døde de 3 som ganske smaa; kun den senere Christian VI og Prinsesse Charlotte Amalie (s. III, 441) naaede den voxne Alder og overlevede ham.

A. Hojer, Friederich IV gloriwürdigstes Leben, 1829. Danske Saml. 2. R. V. Skandin. Lit. Selsk. Skr. XXIII. Steenstrup, Dansk Maanedsskr. 1865, I. Danske Mag. 5. R. II. E. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 I.

*E. Holm.*

Frederik V, 1723—66, Konge, blev født 31. Marts 1723 og var den ældste af Christian VI's og Sophie Magdalenes Børn. Da han var 7 Aar gammel, fik han sin egen Hofetat og i Spidsen for den som Hofmarskal den tysk fødte Baron G. V. Söhlenthal, senere bekjendt som Administrator for Grevskabet Rantzau og Stiffader til Christian og Enevold Brandt (jvfr. III, 3 ff.). I god Overensstemmelse med den tyske Aand, der i hine Tider saa stærkt havde Magten i

Hofkredsene, vare de Lærere, der efterhaanden fik at gjøre med Prinsens Undervisning, lutter tysk fødte Mænd, alene med Undtagelse af en, der var Franskmand. Flere af dem vare for øvrigt dygtige Mænd, deriblandt Rethistorikeren Chr. L. Scheidt; men det er betegnende, at da denne vilde have en historisk Ledetraad affattet for den danske Tronfølger, henvendte han sig til den tyske lærde Johan Jacob Moser. Og dog havde vi den Gang her hjemme baade Holberg og Gram. At Ivar Rosenkrantz siden Christian VI's Tronbestigelse i Slutningen af 1730 som Overhofmester havde et overordnet Tilsyn med Prinsens Opdragelse, formaaede ikke at bevirke, at F. kunde faa en mere dansk Undervisning. Derfor vedblev ogsaa Tysk stedse at være det Sprog, der laa ham nærmest, paa samme Maade som det havde været Tilfældet med hans Fader og Farfader. Derimod viste han sig fra Barn af at være en fra Faderen saa vel som fra Moderen grundforskjellig Natur. Religiøse Stemninger vare ham visselig ikke fjærne, de bryde jævnlig frem i hans Breve, og en Bøn, han nedskrev under den i Aaret 1762 frembrydende Krigsfare, er rørende inderlig. Men sligt var kun Stemninger til visse Tider, og hvor lidt der end er Grund til at beklage, at det pietistiske Hældøeri, der kun alt for meget havde haft Magten over hans Forældre, laa ham fjærnt, saa er der desto værre i endnu højere Grad Grund til at beklage, at det religiøse hos ham var for overfladisk til at styrke ham i sædelig Henseende.

At her var en Fare, anede man dog ikke i hans tidlige Dage. Da saa det ud, som om han vilde faa aandelige Interesser, og den lærde Hans Gram glædede sig endog under Samtaler med ham ved at mærke, hvor kundskabsrig han var. Dertil kom en stor personlig Mildhed og Venlighed, der gav hans i og for sig lidet betydelige Ydre noget overordentlig vindende, saa det var, som om Naturen her i rigt Maal havde skjænket ham, hvad der haardt savnedes hos hans Forældre; og da han, endnu ikke 21 Aar gammel, ægtede den engelske Konge Georg II's Datter Louise (11. Dec. 1743), fik han en Hustru, der fuldt ud viste de samme indtagende Egenskaber, endnu forhøjede ved det Skjær af Ynde, en ung, elskværdig Kvinde formaar at brede om sig.

Intet Kongepar kunde være mere yndet af Folket end disse to, da de efter Christian VI's Død 6. Avg. 1746 bestege Tronen. Lige saa afsondrede, som Faderen og Moderen havde holdt sig fra Folket, lige saa stærkt syntes F. at ville komme det i Møde, og der er blevet fortalt om, hvorledes han og Dronningen holdt af at være sammen



med Kjøbenhavns Borgere og besøgte Bønderne i deres Gaarde. Det var, som om alt det tyske, der var blevet indpodet Kongen af Lærere og Hofomgivelser i Faderens Tid, ikke forhindrede Folket fra at føle, at der var noget jævnt, dansk i hans Personlighed. Det passede godt hertil, at det hele Liv rundt omkring i Landet nu antog friskere Former, da der ikke længere fra oven lagdes Tryk i pietistisk Aand paa alle friere Rørelser. «Den danske Skueplads» aabnede atter sine Døre, Hoflivets lettere Tone fremkaldte Gjenopførelse af italienske Operaer og franske Komedier, den bildende Kunst fik sig et Hjem i Kunstakademiet, og samtidig begyndte der paa flere Omraader en livligere Drøftelse, end man tidligere havde kjendt. Visselig havde den sine Mangler, men den betegnede dog i sin Grund et stort Fremskridt, og den bar i sig Spiren til Samfundsreformer, der siden skulde blive til Velsignelse. Hvor lidt F. end selv havde fuld Forstaaelse af, hvad der var oppe i Tiden, var det dog en Fortjeneste af ham at samtykke i, at Spørgsmaalet om Reformer maatte drøftes i Litteraturen. Det var et smukt Ord, der i saa Henseende blev tillagt ham, naar det hed sig, at han havde sagt: «Jeg vil ikke tillade, at Aandslivet underkastes nogen Indskrænkning i mit Rige.»

Med Datidens royalistiske Tilbøjelighed til at give Kongen Æren for alt, hvad man fandt Behag i enten ved Politikken eller Styrelsen indad til, priste den offentlige Mening ham, fordi Staten blev holdt uden for den ødelæggende Syvaarskrig. Hans Kjærlighed til Freden syntes at passe godt til det milde, godgjørende hos ham, «Frederik den ejegode», som han blev nævnt. Og denne Lovprisning fandt Gjenlyd uden for Landets Grænser, stærkest vistnok i det af vilkaarlig Kabinetsjustits og haarde Udsugelser saa forplagede Tyskland. Man saa jo her en af de Mænd, man var mest stolt af at eje, Klopstock, finde et gjæstfrit Ly og Underhold i den danske Konges Lande og ved Understøttelse fra hans Haand. Som den højt ansete tyske Publicist K. Fr. Moser saa hen til de danske som «lyksalige Mennesker», saaledes udbrod han om deres Konge: «Kong F., Menneskevennens Navn vil staa i Verdenshistorien som en uforgængelig Støtte.»

Men desto værre laa der en dyb Fejltagelse bag al denne Lovprisning hjemme og ude. F. har i Virkeligheden ikke som Personlighed hævet Kongedømmets Niveau her i Landet. Lav Sanselighed og Tilbøjelighed til Drik undergravede allerede tidlig det gode hos denne Fyrste, der var lige saa svag af Karakter, som

han var velsindet imod andre. Allerede inden han ægtede Louise, havde disse Laster begyndt at faa Magten over ham og gjort ham til et Bytte for usle Mænd i hans Omgivelser, der blot søgte at drage ham dybere og dybere ned i Dyndet. Hvor højt han end synes at have sat sin yndige Dronning, formaaede han end ikke i sit Ægteskabs første Tid at holde sig borte fra de Orgier, han havde begyndt at vænne sig til, og hans Overhofmarskal A. G. Moltke, der var ham en oprigtig Ven, kæmpede nu og stedse senere en frugtesløs Kamp for at vække hans Samvittighed.

Efter at Dronning Louise til almindelig Sorg var død 19. Dec. 1751, synes det at have været Kongens Tanke at ville ægte en Datter af Moltke; men denne var forstandig nok til at faa det forhindret og fik ham hurtig gift med Prinsesse Juliane Marie af Brunsvig-Wolfenbüttel (8. Juli 1752). Uheldigvis formaaede denne endnu mindre end Louise at fængsle ham, saa han væmmedes ved det evindelige Drikkeri og de gemene Fruentimmer, der sammen med hans Svirebrødre vare blevne ham et uundværligt Selskab. Hidsige Forløbelse vare ikke sjælden Virkninger af hans Udskejelser. Saa kunde han nok, naar Moltke holdt Straffeprædiken for ham, angre sin «satanisches Betragen», klage over «seinen hitzigen Kopf» og kaste sig paa Knæ for at bede Gud om Tilgivelse. Men hvad hjalp det, den næste Dag var det lige galt. Lykkeligvis indrømmede han hverken sine Drikkekammerater eller sine Elskerinder — hvis man kan bruge dette Udtryk — nogen Indflydelse paa Regeringen. Her lod han den ældre Bernstorff med Moltke som Støtte være de raadende. Var dette end i og for sig det heldigste, saa havde han liden Ære af at staa uendelig langt tilbage baade for sin Fader og sin Farfader i flittig Varetagelse af en Konges Pligter. Om det saa var sin Søns, Kronprinsens, Opdragelse, saa brød han sig lidet eller intet om den. Reverdil har bevidnet, at han f. Ex. aldrig talte til ham om Sønnen. Skjønt tunge Skatter, som Krigsrustningerne i Aaret 1762 og Fejl i Statshusholdningen gjorde nødvendige, vakte stærk Misstemning, tabte F. mærkværdig nok aldrig sin Folkeyndest. Man rystede paa Hovedet ved at høre, hvad der fortaltes om ham, eller naar man saa ham selv være alt andet end sikker paa Benene; men han blev dog ved at gjælde for at være den gode Konge. Ewalds Kantate ved hans Ligfærd er et sandt Vidnesbyrd om Stemningen.

Naturligvis undergravedes hans Helbred ved det Levned, han førte, især da hans Konstitution fra først af var sart. Ikke mere

end 43 Aar gammel døde han af Vattersot 14. Jan. 1766. Af de 5 Børn, han havde med Louise, overlevede 4 ham, Kronprinsen, den senere Christian VII, og 3 Døtre: Sophie Magdalene, Vilhelmine Caroline og Louise; Juliane Marie fødte ham kun én Søn, Arveprins Frederik (s. ndfr.).

Hist. Tidsskr. 4. R. II. J. K. Høst, Mærkværdigheder i Frederik V's Levnet og Regering, 1820. A. Thorsøe, Frederik V's Ungdom og Thronbestigelse, 1868. Museum 1890, S. 485 ff. *E. Holm.*

**Frederik VI, 1768—1839, Konge,** var en Søn af Christian VII og Caroline Mathilde og blev født 28. Jan. 1768 paa Christiansborg Slot. Det svagelige Barns Opdragelse blev først ledet af Struensee, hvis Bestræbelser gik ud paa at styrke det i fysisk Henseende og hærde dets skrøbelige Natur mod Klimaets Omskiftelser. Lette Næringsmidler, tynd Paaklædning og uhindret Bevægelse i det frie var Hovedregelen. Da Faderen var afsindig, og Forældrenes Ægteskab efter Katastrofen 1772 opløstes, voxede Barnet op uden Forældres kjærlige Røgt og Pleje. Enkedronning Juliane Marie ansatte Feltmarskal Numsens Enke som hans Overhofmesterinde, men hun fjærnedes efter 1½ Aars Forløb, og nu blev General H. H. v. Eickstedt hans Overhofmester. Eickstedt, der var blottet for Kundskaber og af løse religiøse og moralske Principper, var i pædagogisk Henseende et uheldigt Valg, men han havde levende Interesse for Dansk, og Prinsen blev under hans Overtilsyn i det hele behandlet humant. Pagehovmesteren B. G. Sporon ledede som Informator Prinsens Undervisning, og de Vanskeligheder, der her skulde overvindes, vare store; thi Drengen var yderst uehjælpelig i sin Udtryksmaade og kejtet i sin Optræden. Af fremmede Sprog lærte han Tysk og Fransk, men hvad han tilregnede sig af disse, skyldte han ikke saa meget sine Lærere, som sin 2. Kammerjunker, Johan v. Bülow, der af Venskab underviste ham i disse Fag. Bülow søgte ogsaa at vække Prinsens Interesse for Agerdyrkning og Forstvæsen og bragte ham i Berøring med Bønder. Paa Fredensborg anlagde Prinsen et lille Stykke Have, som han selv dyrkede, men i denne Beskæftigelse greb Eickstedt forstyrrende ind, og Prinsen fik efterhaanden en mere og mere udpræget Tilbøjelighed for Troppeøvelser og alt, hvad der stod i Forbindelse med Militærvæsenet. Samtidig med at han regulerede sine ydre Bevægelser og lærte at sidde paa en Hest samt haandtere et Gevær med Sikkerhed, udvikledes hans Aandsevner tem-

melig hurtig. Bülow roser hans gode Forstand og ypperlige Hukommelse, men fremhæver som moralske Skyggesider hos ham Haardhed i Tænkemaaden, Ligegyldighed for andres Lidelser og stor Færdighed i Forstillelseskunsten. Fra Hjærtets Side undergik dog Prinsen i Aarenes Løb, da han hjemsogetes af Modgang og Ulykke, en heldig Forandring; men paa hint Tidspunkt, da Mindet om hans ublide Barndomsaar stod frisk for ham, og da Enkedronning Juliane Marie og hendes Omgivelser mødte ham med en vis Kulde, kunde Glimt af ondt Sind af og til vise sig i hans Karakter.

Efter at den unge Prins ved enkelte Lejligheder havde følt sig personlig tilsidesat ved Hoffet og var bitter stemt, forstod hans Kammerpage T. G. Schlanbusch at benytte sig af denne Sindsstemning. Han mindede Prinsen om, at denne, hvis Faderen ikke havde levet, nu som 13aarig i Følge Kongeloven skulde have tiltraadt Regeringen, og betonedede dernæst, at han nu burde konfirmeres og have Sæde i Statsraadet. Sandsynligvis gav Schlanbusch her kun en Tanke, der allerede dæmrede i Prinsens Bevidsthed, et bestemt Udtryk. Prinsen handlede nu med en for hans Alder forbavsende Kløgt og Tavshed. Først i Efteraaret 1782 aabenbarede han for sin Ven Bülow, at han tænkte paa at bemægtige sig Regeringen. Han gjorde Greverne A. P. Bernstorff, L. Reventlow og E. Schimmelmann, General Huth, Generalprokurør H. Stampe og Gehejmerraad Schack-Rathlou til Medvidere i sin Plan, hvilken snildt blev skjult i 3 Aar og derpaa udført ved et rask Kup. 4. April 1784 konfirmeredes Prinsen i Christiansborg Slotskirke, og 10 Dage senere skulde han første Gang tage Sæde i Statsraadet. Her forelagde han resolut Kongen til Underskrift et Dokument, ved hvilket Kabinettet opløstes, og et nyt dannedes, hvori A. P. Bernstorff, Huth og Stampe fik Sæde. Efter at Christian VII havde underskrevet det, og efter at F. havde forhindret Arveprins Frederik fra at bemægtige sig den sindssyge Konges Person, hvorved det endog kom til et korporligt Sammenstød, traadte han som Kronprinsregent i Spidsen for Regeringen. Hans Kjækhed og Handlekraft i det afgjørende Øjeblik vakte de evropæiske Hoffers Anerkjendelse.

Regeringsskiftet vakte ingenlunde Begejstring hos den offentlige Mening i Hovedstaden. Kronprinsen vidstes at være en ung Mand med tarvelige Kundskaber; men om han var skikket til at styre en Stat, var et fuldstændig aabent Spørgsmaal. Hvad det

diplomatiske Korpses Holdning angaar, kan det fremhæves, at den engelske Gesandt frygtede for, at han havde arvet Faderens Sindsyge. Men Kronprinsen skulde snart gjøre alle Bekymringer og ængstelige Forventninger til Skamme. Baade udad til og indad til oprandt under hans Regentskab et lykkeligt Tidsrum for Landet; og kunne end de Reformner, der gennemførtes, ikke tilskrives ham personlig, saa ere de dog skete ved ham og under ham. A. P. Bernstorff, der «uden Misvisning» ledede Udenrigspolitikken, opretholdt under den franske Revolutions Koalitionskrige Danmark-Norges Neutralitet, hvad der havde Søhandelens Flor til Følge. Med særlig Iver rettede Kronprinsen sin Opmærksomhed mod Bondestandens Kaar, som han vilde forbedre. Vel gjorde han sig her kun til Organ for de socialøkonomiske Ideer, der vare herskende i den saakaldte «Oplysningsperiode», og vel var det Mænd som C. D. F. Reventlow, C. Colbjørnsen og A. P. Bernstorff, der udførte Reformarbejdet, men alligevel har F. dog Hovedfortjenesten af Opgavens Løsning. Opfyldt, som han var, af høje Forestillinger om Kongemagten satte han hele sin Myndighed ind paa denne Sags Ordning, og han gik frem uden at spille nogen Tid. «Det forekommer mig,» sagde han til Grev Reventlow, «at man i en saa vigtig Sag, hvor det gjælder om Landets Vel, ikke bør lade en eneste Dag gaa tabt. Kan man ikke lige saa godt tage fat derpaa i Morgen som i Overmorgen?» Stavnsbaandets Ophævelse (1788), Forandringen af Hoveriet (1791—99) og Tienden (1810) og Bestemmelsen af Forholdet mellem Jorddrot og Fæster (1787) ere de store Reformner, til hvilke Kronprins F.s Navn er knyttet, og den Glans, som de kaste over det, vil aldrig blegne. Fulgte Kronprinsen med Hensyn til Landboreformerne kun en Strømning i den evropæiske Udvikling, var hans Regering dog i Henseende til Tidspunktet for de enkelte Reformers Iværksættelse forud for de fleste Lande i Evropa. Med Fasthed afviste han jyske Godsejeres Anmodning om de skete Forandringers Tilbagekaldelse, og den varme Hyldest, hvorfor han var Gjenstand ved Nedlæggelsen af Grundstenen til Frihedsstøtten paa Vesterbro 31. Juli 1792, var visselig i højeste Grad fortjent. Et smukt Blad i hans Reformlovgivning danner ogsaa Forordningen af 16. Marts 1792, ved hvilken Negerhandelen paa de dansk-vestindiske Kolonier ophævedes. — F. overværede personlig det korte Felttog i Sverige 1788. Han ægtede 31. Juli 1790 paa Gottorp sit Søkendebarn Marie Sophie Frederikke af Hessen-Kassel (f. 1767 † 1852).

Lige saa glimrende den 13aarige Periode fra 1784—97 var, lige saa sørgelig blev, særlig for de udenrigske Forholds Vedkommende, Udviklingen i det følgende 16aarige Tidsrum, i hvilket først C. G. Bernstorff og senere N. Rosenkrantz stode som Udenrigsministre ved F.s Side. Ved sin personlige Indblanding og Omgaaelse af den højstkommanderende lettede Kronprinsregenten Nelson Sejeren i Slaget paa Reden 1801 (s. ovfr. S. 175). Da han for at være Fastlandsbegivenhederne nærmere stillede sig i Spidsen for Hæren paa Halvøen, fik Regeringen faktisk to Sæder, henholdsvis i Hovedstaden og i Kiel, og denne Tvedeling havde fortvivlede Konsekvenser under Krisen 1807, da den nødvendige planmæssige Enhed og Fasthed i Overledelsen derved skadedes. Skylden for, at F. valgte den franske fremfor den engelske Alliance, hviler mindre paa ham end paa Torykabinettet i London, der optraadte med en hensynsløs Brutalitet, hvortil Danmark ikke havde givet nogen berettiget Anledning. Naar han over for den engelske Afsending betegnede Angrebet som en troløs Handling, hvori selv de sørøverske Barbaresker ikke vilde kunne gjøre sig skyldige, talte han i Virkeligheden ud af Nationens Hjærte. Over for Jackson var han her Organ for Nationalærens Krav. Det maa derimod bebrejdes ham, at han forlod Kjøbenhavn, da Fjenden stod lige foran dets Porte, og det var forklarligt, at hans Afrejse vakte Overraskelse og Forbavselse, men han har i det Tilfælde sikkert været opfyldt af falske Forestillinger om Hovedstadens Modstandsevne. Krigen med England førte til Felttoget mod dettes Forbundsfælle Sverige, hvorved Grunden lagdes til Norges senere Adskillelse fra Danmark.

Under disse forviklede politiske Forhold besteg Kronprinsen 13. Marts 1808 Tronen som Kong F. VI. Trods sin strængt legitimistiske Tænkemaade tillod han i Sverige Udspredelsen af en Proklamation, hvori Nationen opfordredes til Kong Gustavs Afsættelse og Unionens Gjenoprettelse under hans Septer; men da Gustav IV Aaret efter blev detroniseret, stemplede F. uvillig de Svenske som Insurgenter. Havde han villet ofre sin Enevoldsmagt og givet Danmark-Norge en konstitutionel Forfatning, kunde han mulig have tilvejebragt en nordisk Union 1809; men i Steden for valgte han, i det han gik i Ruslands Kjølvand, en Erobringspolitik mod Sverige og drømte endog om Indlemmelsen af hele Sydsverige i sit Rige. I Krigens Løb drog han, overordentlig arbejdsom, som han var, stedse flere og flere Sager ind under sin

personlige Afgjørelse, saa at Regeringens Tyngdepunkt kom til at ligge i Hovedkvarteret i Steden for i Statsraadet, og han gik saaledes op i Detailler, at han tabte Overblikket over Situationen. Hertil kom, at han skinsyg vaagede over sin Myndighed, og enhver, der af Folkemeningen antoges at udøve en bestemmende Indflydelse paa ham, fjærnede han, saa snart han fik Nys om sligt. Det politiske System førte 1813 til en ny Krig med Sverige, til Krigserklæringer mod Preussen og Rusland; men samme Aar spillede Staten Fallit, og Ulykken naaede Højdepunktet med Norges Afstaaelse 1814. En Ydmygelse var det, at Kongen maatte tiltræde Koalitionen mod Napoleon. F.s Popularitet var paa dette Tidspunkt stærkt blegnet; hans indflydelsesrige militære Omgivelser («de røde Fjer») saa Befolkningen ikke uden Grund skjævt til. Ved sin personlige Nærværelse ved Wiener-Kongressen (1814—15) haabede Kongen at faa Fredsbetingelserne ændrede; men vandt han her «alles Hjærter», erhvervede han dog «ikke en eneste Sjæl». Ved sin Tilbagekomst fandt han i Hertugdømmerne og Kongeriget en begejstret Modtagelse; i Hovedstaden trak Mængden hans Vogn. Kongen stod atter højt i Folkegunst, og Kongeparrets Salving i Frederiksborg Slotskirke 31. Juli 1815 (paa dets Sølvbryllupsdag) var en virkelig Nationalfest.

I Løbet af de følgende 15 Aar begyndte Landets udtørrede Velstandskilder atter smaat at flyde, men af Handelens Gjenopblomstring og Ordningen af det forvirrede Pengevæsen havde F. kun liden personlig Fortjeneste. Militærvæsen og Troppemønstringer vare stadig Hovedgjenstanden for hans Interesse. Som Medlem af den hellige Alliance opretholdt han strængt sin Enevælde. Han opfyldte ikke den tyske Forbundsforfatnings Bestemmelse om Indførelsen af en Stænderforfatning i Holsten, og Dampes ubesindige Revolutionsprojekt 1820 og U. Lornsens Forslag til en fælles konstitutionel Forfatning for Holsten og Slesvig 1830 paa-droge Ophavsmændene Fængselsstraf. Men da den liberale Bevægelse efter Julirevolutionens Udbrud med forstærkede Bølger gik hen gennem Evropa og fik et stigende Antal Tilhængere blandt Embedsstanden og den velhavende Borgerklasse her hjemme, ind-saa Kongen personlig Nødvendigheden af en repræsentativ Forfatning. Ved Anordning af 28. Maj 1831 bebudedes Indførelsen af raadgivende Provinsialstænder, og 3 Aar efter udkom Forordningen om disses Sammensætning, et Vidnesbyrd om Reformens vel overvejede Karakter. «Det er Folkets Lykke og Stolthed, at

det kan sige, at Danmarks Hjærte slaar i Deres Majestæts Bryst,» hed det i den Adresse, Stænderne i Roskilde sendte Kongen. Paa en Adresse, hvori Borgere udtalte Frygt for en mulig Indskrænkning af Trykkefriheden, svarede Kongen med et Reskript, hvori udtaltes, at kun han alene var i Stand til at bedømme, hvad der var til Folkets og Statens sande Vel (1835). Stænderinstitutionen havde imidlertid stillet hans Folkeyndest paa den fasteste Grundvold, og ved Universitetsbygningens Indvielse 1836 bragte den akademiske Ungdom ham en varm Hyldest.

Den begyndende slesvig-holstenske Bevægelse i Hertugdømmerne mødte først bestemt Modstand fra F.s Side; han hævdede Slesvigs Karakter af et dansk Kronland og vilde oprindelig forhjælpe det danske Sprog i Hertugdømmet til dets fulde Ret; men senere fremmede han ved en for begge Hertugdømmer oprettet fælles Regering og Højesteret netop Slesvig-Holsteinismen, og til det danske Sprogs Understøttelse blev intet virksomt Skridt foretaget. Men F. var dog, trods alle Skyggesiderne ved hans Regering og hans Mangel paa politisk og sand militær Begavelse, i højeste Grad folkeyndet, hvortil de fortræffelige Landboreformer fra hans Regerings Begyndelse og de Sorger og Ulykker, hvoraf han senere som Nationens Repræsentant var bleven hjemsøgt, væsentlig bidroge. Den lille, spinkle og magre Mand med det hvide Haar og de blaa Øjne bevægede sig, iført blaa Militærfrakke og en simpel Voxdugskaskjet, daglig trygt enten paa Kjøbenhavns Gader eller i Frederiksberg Have, hvor Slottet var hans Sommerresidens. Maadehold og Tarvelighed vare Særkjendet for hans daglige Levemaade; Flid og Arbejdsomhed hørte med til hans Væsen; hans Selvfølelse som enevældig Hersker var udpræget, men samtidig havde han et sjældent Greb paa at tale til Menigmand og vinde dennes Hengivenhed. Budskabet om hans Død 3. Dec. 1839 vakte sand Landesorg, og det var en skøn symbolsk Handling, naar ved hans Ligfærd Bønder bare hans Kiste fra Roskildevile til Domkirken. 1845 rejstes der ham et Monument ved Skanderborg og 1858 en Broncestatue i Frederiksberg Slotshave.

Med sin Dronning havde F. 8 Børn, af hvilke de 6 døde som ganske smaa; kun 2 Døtre, Caroline og Vilhelmine, bleve voxne. Desuden havde han flere Børn med Fru Dannemand (s. IV, 178).



Frederik VII, 1808—63, Konge. Han var Søn af Prins Christian Frederik af Danmark og hans første Hustru, Charlotte Frederikke af Meklenborg-Schwerin, og født paa Amalienborg 6. Okt. 1808; hans fulde Navn var Frederik Carl Christian. Hans Forældre vare, da han fødtes, unge Folk, Moderen næppe 24, Faderen endog kun 22 Aar gammel; men ikke ret længe efter viste det sig, at den dybere Harmoni imellem Ægtefællerne manglede, og den gjensidige Troskab blev brudt. I Efteraaret 1809 førtes Prinsessen bort fra sin spæde Søn for i en lang Aarrække at bøde for sin Letsindighed (jvfr. III, 442). Charlotte Frederikke var smuk, godmodig og begavet, men tillige ustadig og usandfærdig, ligesom den medfødte Livlighed drev hende til at søge en Omgang, som ikke var uden Fare for hendes Sæder. Hos Sønnen kom dette Naturel igjen, medens dog ogsaa Faderens høje Sans og lyse Hoved ofte kunde spores hos ham, især i senere Aar.

Des værre kom han kun i ringe Grad til at nyde godt af sin Faders og sin elskelige Stifmoder, Caroline Amalies Paavirkning. Han var kun 4 $\frac{1}{2}$  Aar, da Prinsen kaldtes til Statholder i Norge (Maj 1813), og hans Opdragelse lagdes da i Hænderne paa Prins Ferdinands Hofchef, Joh. Fr. Bardenfleth, der med Alvor og Samvittighedsfuldhed tog sig af sin Opgave, men dog hverken følte sig tiltalt af den eller vistnok egnede sig synderlig for den. Der blev strax taget fat paa en Undervisning, som maaske vilde have været paa sin Plads over for en tidlig vakt Skolebegavelse, men som hos den godmodige og føjelige, men stadig adspredte, lunefulde og langsomt udviklede Prins rimeligvis har gjort langt mere Skade end Gavn. Efter Faderens Tilbagekomst fra Norge og det derpaa følgende Ægteskab tog han i Eftersommeren 1815 sin Søn i Huset til sig i Odense. Hans Undervisning fortsattes nu under Faderens eget Tilsyn, og Stifmoderen, der selv ingen Børn skulde faa, vandt hans Hjærte ved sin Godhed og kjærlige Omhu. Men dette stille Familieliv varede ikke længe; alt i Foraaret 1818 fulgte han sine Forældre paa en kort Rejse til Tyskland, og i det følgende Foraar forlode de ham for længere Tid, 3 $\frac{1}{2}$  Aar, paa den lange Rejse til Syden. Til hans Gouvernør udnævntes Major Fr. Løvenørn Bardenfleth, en yngre Broder til Hofchefen, en udmærket dygtig Mand, men næppe mere skikket til denne Stilling, end hans Broder havde været. Han kom i Huset hos sin Fæster Prinsesse Juliane, gift med Prins Vilhelm af Hessen, og boede dels i Hovedstaden, dels paa Fredensborg og Sorgenfri. I Efteraaret 1822 vendte Forældrene

tilbage fra Udlandet, men det varede da atter en Stund, før den brustne Traad igjen kunde knyttes; Faderen var desuden alt for optagen af sine mange spredte Interesser, og Moderen kunde til Trods for sin ærlige Vilje ikke forstaa og magte Sønnens uregelmæssige og fra hendes egen saa vidt forskjellige Natur; den Myn-dighed, hun muligvis kunde have bevaret, hvis Samlivet fra Barn-dommen af var blevet fortsat uafbrudt, kunde ikke vindes tilbage over en 14 Aars Dreng. Bardenfleths 7aarige Virksomhed, med de mange Lærere, blandt hvilke vel kun den senere Præst O. J. Freuchen, der holdt ud fra først til sidst, gjorde et mere varigt Indtryk paa Prinsen, blev kun en Række strænge og kjedsommelige Læreaar uden tilsvarende Udbytte i Kundskaber og uden Fremgang for hans Karakter og Tilbøjeligheder. Da F. i Foraaret 1826, 17<sup>1/2</sup> Aar gammel, blev udnævnt til Generalmajor, konfirmeredes og forlovedes med sin jævnaldrende Kusine, Kong Frederik VI's yngste Datter, Vilhelmine Marie, var han i Virkeligheden endnu en uudviklet Dreng, som ingen rigtig forstod sig paa.

Det blev ikke bedre fra det Øjeblik, Kong Frederik VI, efter at have bestemt sin Datter for Prins F., ogsaa blev medbestemmende for hans videre Udvikling. Han sendtes paa en længere Udenlandsrejse for efterhaanden at vænnes til friere Livsformer; man agtede ikke paa, at han derved atter unddroges Familielivets og dannede Kvinders Paavirkning. Til Ledsager bestemtes Grev Conrad Rantzau (Breitenburg), en Mand paa godt 50 Aar, noget senere Gehejme-statsminister; end videre Major Carl Ewald og et lille Følge. Kongens Svoger Hertug Vilhelm af Glücksborg ledsagede ham paa en tre Maaneders Rejse gennem Tyskland og Schweits til hans foreløbige Bestemmelsessted, Genf, og indrettede her, paa Landstedet Plongeon ved Søen, den lille Hofholdning med fransk Undervisning for Prinsen i Litteratur, Historie, Naturforhold, militær Videnskab osv. Rimeligvis tog man ogsaa her for tungt og skolemæssig paa ham; medens han hurtig fattede alt, hvad der kom til ham i Samtale og personlig Undervisning, var ethvert Arbejde med Bøger, især Lærebøger, ham forhadet og uoverkommeligt. Han trængte til at røre sig frit, men indsnævredes ved hvert Skridt af Reglementer, Timetabeller og Indberetninger, der skulde gjøre Rede for de mindste Enkeltheder. Store Vanskeligheder i hans Naturel kom hertil. En tidlig vaagnet Sanselighed svækkede yderligere hans ringe Energi; en Ustadighed i Sysselsættelse og Foranderlighed i Stemninger, lige fra lidenskabelig Hefthighed til fuldkommen Lige-

gyldighed, fra pirrelig Selvfølelse til sløv Selvopgivelse, røbede en Mangel paa sjælelig Ligevægt, som til sine Tider kunde vække Tvivl om, hvorvidt hans Sindstilstand var fuldstændig normal. Særlig skæmmedes han ogsaa af en Lyst til at tage sig ud og være interessant paa Sandhedens Bekostning; mindre Overdrivelser kunde efterhaanden voxe op til haandgribeligt Opspind og ved Gjentagelser blive til Hallucinationer, der vare i Færd med at faa Magt over ham selv. Heldigvis fremtvang disse Sygeligheder selv en anden og mere formaalstjenlig Levevis. Det kunde ikke være andet, end at han snart gav Anstød i de Kredse, som han i Genf var henvist til, og hans Ledsagere nødtes derfor til at forandre Programmet for hans Ophold i Udlandet; alt kort efter Nytaar 1827 gik de paa en længere Rejse med ham til det sydlige Frankrig, og efter et fornyet Ophold i Genf fulgte en endnu længere til Italien; derpaa atter et Fjerdingaars Hvile i Plongeon, hvorefter Hjemrejsen blev tiltraadt i Efteraaret 1828. Hjemkomsten fandt Sted 24. Okt., og 8 Dage efter, 1. Nov., viedes han til Prinsesse Vilhelmine.

Det unge Par kom til at bo paa Amalienborg, i det nuværende Kronprinsens Palais, som Kongen forærede sin Datter. Det er vistnok vanskeligt at afgjøre, hvorvidt Skylden for, at de Forhaabninger, der knyttedes til denne Forbindelse, skuffedes, alene kan tilskrives Prinsen. Hoflivet kunde ikke varig fastholde ham; lige saa lidt kunde han afvinde de Studier, man stadig vedblev at sysselsætte ham med, nogen Interesse; det militære var hans hele Natur imod. Derimod tiltalte det ham at færdes ude, til Hest, paa Jagter, i Kane eller endnu mere ved Fiskeri og paa Søen, og hertil hengav han sig med Liv og Lyst. Men samtidig droges han ogsaa paa anden Maade fra sit Hjem; hans Hustru maatte ofte stødes tilbage af hans uslebne Væsen, og han søgte mere og mere daarligt Selskab. Ogsaa den Omstændighed, at hans Ægteskab blev barnløst, kølnede Forholdet mellem Ægtefællerne, der fra Barndommen af havde nærret en oprigtig Hengivenhed for hinanden. Kongen, der holdtes nøje underrettet om sin Svigersøns Uregelmæssigheder, harmedes, som rimeligt var, over de Krænkelser, hans Datter saaledes udsattes for, især da Prinsen begyndte paa i særlig ophidsede Øjeblikke at tale om Skilsmisse. Han besluttede derfor at give ham en alvorlig Prøve paa sin Unaade, og efter Aftale med hans Fader blev det bestemt at sende ham paa et længere Sommerophold til Island; han skulde pludselig fjærnes fra sit Hjem og til-

bringe Ventetiden til Orlogsskibets Afgang paa det afsides Jægerspris. Planen udførtes 11. Marts 1834, i det Kongen personlig indfandt sig hos Prinsen og meddelte ham, hvad der var besluttet. Først paa Jægerspris, hvor Prinsen i øvrigt hurtig fandt sig til rette og begyndte at udgrave Kæmpehøje, opstod den Tanke hos ham at søge sit Ægteskab ophævet. Kongen imødekom ufortøvet hans Ønske, der faldt sammen med hans eget, og den foreløbige Separation fandt derefter Sted. 3 Aar efter gik den over til Skilsmisse, og Prinsessen indgik derpaa nyt Ægteskab med Hertug Carl af Glücksborg.

Kongen tilgav aldrig Prins F. hans Letsindighed og tillod ham ikke mere at komme til Hovedstaden. Efter et 4 Maaneders Ophold paa Island etableredes han i Fredericia som Kommandør for fynske Infanteriregiment, under Generallieutenant Castonier. Her opholdt han sig nu saa godt som uafbrudt i over 5 Aar, henvist til Omgang dels med Officerer og Embedsmænd, dels med jævne Folk, som han særlig yndede det, dels med de frie Forbindelser, han alt tidligere havde indgaaet og nu fortsatte. Tronskiftet 1839 fremkaldte en fuldstændig Forandring heri, i det Faderen paa en iøjnefaldende Maade misbilligede sin Forgængers Strænghed; alt faa Dage efter sin Tronbestigelse udnævnte han Sønnen til kommanderende General i Jylland og Fyn og Gouvernør i Odense. 10. Jan. 1841 fik han Sæde i Gehejmestatsraadet. Det blev samtidig paalagt ham igjen at indgaa et standsmæssigt Ægteskab; Valget faldt paa Prinsesse Caroline Charlotte Mariane af Meklenborg-Strelitz, og Formælingen fandt Sted 10. Juni 1841. De unge Ægtefolk satte Bo i Odense, med Sommerbolig paa Frederiksgave ved Assens, men opholdt sig tillige for en stor Del i Kjøbenhavn. Det viste sig imidlertid snart, at deres Sind og Livsvaner gik saa langt ud fra hinanden, at et varigt Samliv vilde blive særdeles vanskeligt; ingen af dem havde synderlig Selvbeherskelse; hun var legemlig og aandelig sart, medens han satte Pris paa at være uregelmæssig, ligefrem og uden Omhu for sit Ydre. Hun trak sig derfor snart tilbage, især da hun saa sig tilsidesat for en Medbejlerinde; hun gjorde næppe engang noget alvorligt Forsøg paa at vinde Indflydelse og Magt over sin Ægtefælle, der viste hende megen Hengivenhed og længe fortsatte sine Forsøg paa at holde hende fast. Ægteskabet opløstes 30. Sept. 1846, over 2 Aar efter, at Prinsessen havde forladt Landet.

Kronprinsen levede i øvrigt i disse Aar friere og mere tilfreds

end forhen; han færdedes omkring i alle Rigets Egne, om Sommeren til Søs, ogsaa uden for vore Farvande, til Skotland og Færøerne, til Spanien og Madeira, til Stockholm osv., og han vænnede sig i Odense til at sysle med administrative Forretninger af mange forskellige Slags. Oldsager og fædrelandske Minder søgte og fremdrog han med særlig Forkjærlighed. Hans huslige Liv undergik kun en kortvarig Forandring ved det andet Ægteskab; efterhaanden som dette atter løsnedes og opløstes, fæstnedes hans Hengivenhed saa godt som udelukkende paa en enkelt Person, hans senere tredje Hustru, Louise Christine Rasmussen. Forholdet var opstaaet tidlig, dog næppe før i Fredericia; det blev først mere stadigt i Kjøbenhavn, hvor Kronprinsen tillige kom i Venskabsforhold til hendes «forlovede», Bogtrykker Carl Berling. De store Skyggesider ved Forholdet til disse to Personligheder ville aldrig kunne fordøjes, og det nedsættende for ham i, at han vedligeholdt det, ligger klart for Dagen; men det kan heller ikke miskjendes, at det, som knyttede ham saa nøje til dem fremfor alle andre, der søgte at trænge sig ind paa ham, ikke blot var deres større Klogskab, men ogsaa den videre Synskreds, de medbragte, og en personlig Sympathi med dem i en vis, snart sentimental, snart mystisk Livsanskuelse. Han følte hos dem en Overlegenhed, parret med virkelig Hengivenhed for hans Person, som han ikke tidligere havde mødt, og alt som Aarene gik, knyttedes han til dem med flere og flere Baand. Endog over for sin Hustru omtalte han Louise Rasmussen som sin «Skytsengel», og i Carl Berling saa han sin mest hengivne Ven, den eneste, som kunde følge ham gennem alle Stemninger, fra de laveste til de højeste.

Imidlertid havde de politiske Forhold i Monarkiet taget den uheldsvangre Udvikling, der strax efter hans Tronbestigelse skulde føre til en blodig Katastrove. Det kunde ikke ventes, at Kronprinsen skulde kunne gennemskue de vanskelige Spørgsmaal, hvis Løsning oversteg hans langt mere begavede Faders Kræfter; men han havde bevaret en umiddelbar Følelse for de store Modsætningers væsentlige Betydning, som Kongen ofte syntes at have tabt i sine stadig fornyede Overvejelser af alle Rettens, Billighedens og Klogskabens Hensyn. Han var saaledes paa det rene med Augustenborgernes statsfarlige Virksomhed, og han følte varmt for de danske Nordslesvigeres nationale Ret; han havde Sympathi for en Tilnærmelse til de andre nordiske Riger, og han indsaa, at Kongelovens Forfatningsgrundlag maatte opgives. Det var dog især de i

Anledning af det «aabne Brev» i Efteraaret 1846 stedfundne Demonstrationer og oprørske Udtalelser fra slesvig-holstensk Side, som bragte ham til at tage bestemt Stade i Tidens Spørgsmaal, og da han i den følgende Vinter udtalte det Ønske for sine Omgivelser i Odense at henvende sig til Kongen om Nødvendigheden af at forandre Monarkiets Forfatning samtidig med at træffe Foranstaltninger til at forebygge dets Sønderlemmelse, gik disse ind paa Tanken og hjalp ham med at sætte den i Værk. Det var især Emil Bardenfleth, som i disse Aar var hans politiske Raadgiver og fortrolige. Denne Barndomsven havde en Tid været Kavallér hos Vilhelmine, senere Hofchef under F.s andet Ægteskab og var nu Stiftamtmand i Odense; det var ham, som nu affattede den Henvendelse til Kongen, som Kronprinsen 6. Febr. 1847 indsendte, og som bidrog til at fremkalde en Del Overvejelser, der dog ikke medførte praktiske Resultater. Næppe et Aar efter kaldtes Kronprinsen selv til Regeringen, 20. Jan. 1848.

Det kunde ikke være andet, end at dette Tronskifte maatte fremkalde dybe Bekymringer hos alle dem, der kjendte Forholdene. Uerfaren, uden fremtrædende Begavelse og en fast Karakter, som den 40aarige Kongé var, kunde Enevældens formelle Ret i hans Haand indebære uberegnelige Farer. Det var derfor hans Faders sidste Raad, at han skulde indføre konstitutionelle Tilstande, og de gamle Statsministre, Stemann, Ørsted, A. V. Moltke og Reventlow-Criminil, gik villig ind paa Tanken. Han beholdt de nævnte Ministre, men kaldte efter Faderens Raad ogsaa Carl Moltke, af egen Tilskyndelse Emil Bardenfleth ind i Statsraadet. 28. Jan. udkom den kongelige Kundgjørelse, hvorefter der skulde indføres en for Monarkiets Lande fælles Forfatning og Stænder med besluttende Myndighed. —

De skiftende Situationer i Tidsrummet 1848—63 samle sig i Virkeligheden ikke saa meget om de brogede Ministerlister som om 4 enkelte Mænd, der efter hverandre indtog den første Plads i Kongens Tillid, enten paa Grund af personlig Forkjærlighed, eller fordi de mentes bedst at kunne magte Forholdene; disse Mænd vare Bardenfleth, Bluhme, Scheele og Hall. Forholdet til Bardenfleth var utvivlsomt det dybest rodfæstede; det kan ikke miskjendes, at den Grundbetragtning af Rigets indre og ydre Forhold, som denne selv i sine Erindringer udførlig har gjort Rede for, mere end nogen anden havde slaaet Rod ogsaa hos F. VII; om han end senere ved Omstændighedernes Magt mere end én Gang kom bort

fra den, vendte han dog personlig stadig tilbage til at anse den for den eneste rette.

Den oprørske Forsamling i Rensborg (18. Marts) og det derefter følgende Kasinomøde kuldkastede i en Haandevending det i Kundgjørelsen opstillede Program, og 21. Marts afskedigede Kongen efter Bardenfleths Raad Statsraadets Medlemmer og overdrog til ham at danne et konstitutionelt Ministerium. Dette lykkedes ham dog ikke, og Kong F. gik lige saa lidt som Bardenfleth med Glæde ind paa det Program, som Martsministeriet dannedes paa, Ejderstaten og en vidtgaaende demokratisk Forfatning; men det var under de givne Forhold det eneste mulige. Og det skal da ej heller glemmes, at det i dette afgjørende Øjeblik var Kong F., som aabent og ærlig stillede sig paa sit danske Folks Side, at han, mere resolut, end hans Forgængere vistnok vilde have været i Stand til, gav Folkets Harme over den Ydmygelse og den Uret, der tilføjedes det, og dets opblussende Begejstring et sandt og fyldigt og kongeligt Udtryk. Hvad der end ellers vil kunne siges Kong F. VII paa, saa skal dog sene Tiders Historie vidne, at han i et farefuldt Øjeblik blev os en Konge af Guds Naade.

Den Frygt for jævnlige Omskiftelser i Kongens Planer og Anskuelser, der syntes berettiget, viste sig i Begyndelsen kun lidet grundet; Kong F. holdt sig i Krigsaarene strængt inden for de snævre Grænser, han selv havde sat for sin konstitutionelle Ret; Statsraadet, hvis Møder han kun undtagelsesvis overværede, førte baade de diplomatiske Forhandlinger, Arvesølge- og Forfatnings-sagen igjennem.

Efterhaanden var imidlertid Ledelsen af Monarkiets Politik gledet ud af Hænderne paa Bardenfleth og over til Kongens Kabinetssekretær, den tidligere Martsminister Bluhme; han blev Udenrigsminister (1851), og da Helstaten og dens konsekvente Gjennemførelse i alle Retninger skulde træde ud i Livet, veg F. VII ikke tilbage for at lade ham vove det upopulære Forsøg ved Kundgjørelsen af 28. Jan. 1852. Dette blev et Vendepunkt i hans Regeringshistorie, ikke blot fordi det var et Brud med den ved Grundloven indførte Retsorden, der uundgaaelig drog andre efter sig, men især fordi det gjenindførte et Gehejmestatsraad under Kongens Forsæde. Derved var Fristelsen til at gjøre sig gjældende, til at lade sig paavirke og til at følge sine modsatte Indskydelser lagt saa nær, at han næppe nogen Sinde helt faldt til Ro ved sine ansvarlige Ministres indre eller ydre Politik. Ved Siden af den «evropæiske

Nødvendighed\* og Stemningen i Kongerigets Repræsentation og Presse maatte Ministrene fra nu af tage et ikke ringe Hensyn til, hvad der kunde gennemføres paa allerhøjeste Sted, eller tage sig i Vare for de Farer, der fra denne Side kunde true dem, naar de mindst ventede det eller endog vare berettigede til at føle sig i sikker Overensstemmelse med Monarken. Der kom derved noget uberegneligt ind i enhver politisk Kombination, som bidrog til i mange Maader at forøge de store Vanskeligheder, med hvilke vore Statsmænd havde at kæmpe. Krigens Gang og Grundlovens Indførelse havde omgivet Kongen med en enestaaende Glans; han stilledes i den almindelige Bevidsthed over saa at sige alle tidligere Konger, og man tiltroede ham alt godt. Selve Begivenhederne havde i mange Henseender modnet ham, han forstod ikke blot at beherske sig overalt, hvor han var Gjenstand for den almindelige Opmærksomhed, men den nedarvede Sikkerhed i Besiddelsen af sin kongelige Værdighed i Forening med den vennesæle Maade at omgaas alle paa, hans jævne Tale og muntre Skjæmt vandt alle Hjærter og var kjendt i hver Vraa af Riget. Det kunde ikke være andet, end at Statsmændene maatte fristes til at regne med denne Faktor i al dansk Politik.

Men det skulde snart vise sig, hvor tveægget det Vaaben var, som Bluhme i Kampen for sine politiske Ideer havde draget. Vel skaffede Kongens Folkeyndest i Forbindelse med hans egen kloge Politik ham en værdifuld Støtte i Bondevennerne, men alt under Forhandlingerne om Tronfølgeoven traadte Kongens tvetydige Holdning for Dagen, og under den paafølgende konstitutionelle Konflikt, i hvilken Ministeriet var berettiget til at tro ham nøje knyttet til dets Politik, opgav han det pludselig paa Halvvejen.

Det var den tidligere Statholder i Hertugdømmerne, Holsteneren L. N. Scheele, som nu (1855) for en Tid traadte i Forgrunden som Kongens Raadgiver. Hans Indflydelse var for en stor Del vunden og blev længe vedligeholdt gennem Kongens private Omgivelser, medens hans politiske Program var uklart og famlende. Der begyndte en Række Forsøg paa at ordne Landsdelenes indbyrdes Forhold paa konstitutionel Grund, som snart syntes mere at føre fra end til Maalet. Naar denne Udvikling faa Aar efter (1857) fjærnede Scheele fra Magten og efter forskellige Svingninger fandt sit Midtpunkt i C. Hall, saa skyldtes dette ingenlunde Kongens Ønske, men selve Forholdenes tvingende Magt, først og fremmest den principielle Opposition fra den tysktalende Befolknings Side,



støttet til de tyske Stormagters faretruende Intervention, som betog vore Statsmænd af andre Retninger Modet til igjen at gribe det Ror, der atter senere blev tilbudt dem. Først da Forholdet til Sverige-Norge antog en varmere Karakter, og vor Sag syntes at møde Forstaaelse som en fælles national Interesse for alle tre Folk; droges ogsaa Kongen med i den voxende Bevægelse hen imod Holstens Udskillelse og de danske Landsdeles nærmere Forening under en ny Forfatning samt Oprettelsen af et nordisk Forbund med visse fælles politiske Institutioner. Det personlige Venskab med Kong Carl XV, Kongevalget i Grækenland og de samtidige Begivenheder i Italien styrkede i høj Grad den nationale Politiks Fremgang, men det kunde dog ikke miskjendes, at Kongen personlig ofte nærrede store Betænkeligheder ved den.

Kong F. VII's private Liv fik for en stor Del sin Karakter af hans morganatiske Ægteskab. Berling blev kort efter Tronbestigelsen Kongens Privatsekretær, senere Kammerherre og Intendant for Civilisten, og Louise Rasmussen fik Titel af Baronesse Danner. 7. Avg. 1850 lod Kongen sig vie til hende ved venstre Haand, hvorhos hun udnævntes til Grevinde; Vielsen foretoges af Sjællands Biskop i Frederiksborg Slotskirke i Tronfølgerens og hele Hoffets Nærværelse. Som Følge heraf trak Enkedronningen og Kongehusets andre Damer sig fuldstændig tilbage fra Hoffet, et Forhold, som ofte pinte og ydmygede Kongen mere, end han vilde være ved. Ogsaa Aristokratiet holdt sig for det meste fjærnt, og i Hovedstaden stod hans Popularitet ofte paa svage Fødder, ja Oppositionen imod Grevinde Danner antog her, hvor man kun alt for godt kjendte hendes Fortid, flere Gange en temmelig ondartet Karakter, saaledes især under det mislykkede Forsøg med et bondevenligt Ministerium (1859—60), under hvilket Berling maatte opgive sin Stilling ved Hoffet. Kongen vænnede sig derfor til at tage Ophold uden for Kjøbenhavn; om Sommeren boede han paa et Landsted i Skodsborg, om Vinteren til Dels paa Frederiksborg, indtil dette gik til Grunde i en Ildsvaade (1859). Senere kom hertil Jægerspris og Glücksborg, som han erhvervede, og hvor han gjerne tilbragte nogle Uger eller Maaneder hvert Aar. Jævnlig Rejser bragte ham desuden omkring i alle Rigets Dele, og der var næppe noget historisk Minde af Betydning, som han ikke havde opsøgt; mange lod han grundig undersøge i sin Nærværelse, istandsætte og beskrive.

F. VII's Helbred var ikke stærkt, hans Konstitution bar Præg af, at han var den sidste Mand af en degenereret Slægt. Den

Omhu, der vistes ham af hans Hustru, virkede heldig til en regelmæssig Levemaade, og han overvandt uden større Ulemper flere Sygdomsanfald. At han forholdsvis hurtig bukkede under for den Forkølelse med paafølgende Ansigtsrosen, som i Nov. 1863 indtraadte under Opholdet paa Glücksborg Slot, havde maaske til Dels sin Grund i en mindre Agtpaagivenhed over for hans Levemaade i det sidste Aars Tid, da hans Livlæge ikke mere var om ham, til Dels vel ogsaa i den ophidsede Sindstilstand, som Frygten for alvorlige politiske Forviklinger havde fremkaldt. Hans Død indtraf Søndagen 15. Nov.; Liget overførtes fra Flensborg til Kjøbenhavn og blev 19. Dec. bisat i Roskilde Domkirke.

Den Landesorg, som ved F. VII's Død greb hele det danske Folk, var sikkert uden Sidestykke i vor Historie; man mindedes med Taknemmelighed, hvad der var vundet i hans Regeringstid, og hvad han selv havde været i sine bedste Øjeblikke, den sjældne Forening af kongelig Værdighed og folkelig Jævnhed i al hans Færd. En Række Billedstøtter blev rejst til Minde om ham i snart sagt alle Danmarks Byer. Senere er Dommen over ham ofte kommen til at lyde helt anderledes. Betydelige Mænd blandt hans samtidige som Madvig, Martensen og Bardenfleth have i stærke Udtryk fremdraget Skyggesiderne ved hans Personlighed, og der er blevet fældet haarde Domme over hans Regeringstid. Tiden til en endelig og retfærdig Bedømmelse af ham er dog sikkert endnu ikke kommen, og det ses let, at baade hans alt for højroastede Lovtalere og hans overlegne Kritikere have forset sig paa de enkelte Sider i en mærkelig sammensat Natur. Eftertiden vil næppe kunne lukke Øjet for, at det meste af, hvad der drog denne Mand nedad, var ham medfødt og dobbelt vanskeligt at bekæmpe i hans høje Stilling, men at han som Konge blev langt mere, end nogen havde turdet haabe; han vil blive mindet, ikke blot fordi han var Konge, men som en god dansk Mand.

Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1866. C. E. Bardenfleth, Livserindringer.  
M. H. Rosenørn, Løsrevne Blade af Livsminder. *A. D. Jørgensen.*

Frederik, Hertug, 1529—56, Søn af Kong Frederik I og Sophie af Pommern. Han fik sin Broder Kong Christian III's tyske Hofpræst Andreas Jedicke til Tugtemester og en halvlærd Opdragelse, da han bestemtes til at søge Bispæværdigheden. Ved Hertugdømmernes Deling 1544 blev han forbigaaet, i det Brødrene lovede at skaffe ham Ærkebispedømmet Bremen; da dette ikke

lykkedes, skaffede de ham foreløbig et Kannikedømme i Köln. Da han blev 20 Aar gammel, maatte Brødrene imidlertid være rede til at indrømme ham en Del af Hertugdømmerne, hvis Stænder havde hyldet ham; for at undgaa det overdrog Kongen ham Bispedømmet Slesvig med Svabsted, i det Kapitlet valgte ham til Koadjutor hos Bispen, Tileman van Hussen (7. April 1549). Samme Aar indgik han i Assens en Overenskomst med sine Brødre, hvorefter han opgav al Ret til Hertugdømmerne for deres og deres mandlige Efterkommeres Livstid imod foruden Slesvig Stift at faa en Aarpenge af 9000 Mark, indtil der kunde skaffes ham et større Stift (16. Dec.). Kort efter døde Biskoppen, og F., der alt tidligere var indtraadt i hans Ret, antog nu ogsaa Navnet. 1552 opnaaede han derpaa ligeledes Bispedømmet Hildesheim, hvor han ligesom i Köln stod i Lydighedsforhold til Paven; han beholdt dog ogsaa indtil videre sin Pension af Brødrene. F. døde 27. Okt. 1556 hos sin Moder i Kiel efter at have testamenteret alle sine Ejendomme til Broderen Adolf, Hertug paa Gottorp. Slesvig Stift havde han forpligtet sig til at overlevere Kongen skadesløst, men oplod det før sin Død ikke des mindre til samme Broder, der strax efter hans Død satte sig i Besiddelse af det. De 2 Brødre synes at have staaet hinanden nær ogsaa i deres tvetydige eller lunkne Forhold til de kirkelige Spørgsmaal, som Kongen omfattede med den største Nidkjerhed.

Ny kirkehist. Saml. IV, 626 ff. Stemann, Gesch. des Rechts des Herzogth. Schleswig III, 222 ff.

*A. D. Jørgensen.*

**Frederik, 1753—1805, Arveprins.** I sit Ægteskab med Juliane Marie havde Frederik V kun ét Barn, nemlig Sønnen F., der blev født 11. Okt. 1753. For at skaffe ham en fyrstelig Stilling fik Regeringen ham allerede i en Alder af 3 Aar valgt til Koadjutor i Bispedømmet Lybek. Han vilde derefter med Tiden, naar den daværende Fyrstbiskop døde, blive dennes Efterfølger. Men de betydelige Pengesummer, der vare brugte for at sætte dette Valg igjennem, kunde bedre have været sparede. Ved Mageskiftetraktaterne 1767 og 1773 blev det fastslaaet som et af de Ofre, der maatte bringes fra dansk Side, at Prinsen skulde give Afkald paa denne Værdighed. Den Opdragelse, han imidlertid havde faaet, var ingenlunde bleven anlagt, som om han skulde være Fyrste i en lille tysk Stat. Han var tvært imod siden Enevældens Indførelse den første danske Prins, der udvikledes til at opfatte Dansk som

sit rette Modersmaal. Saa begavede danske Videnskabsmænd som Jens Schiøderup Sneedorff og efter ham Ove Guldberg vare hans vigtigste Lærere. Det var ogsaa sikkert den nationale Aand, som Guldberg forstod at indgive ham, der senere bragte ham til at gjøre Haven ved det ham 1773 skjænkede Jægerspris til et Slags Pantheon for Mænd, der siden Oldtiden havde spillet en stor Rolle i Fædrelandets Historie.

Men uheldigvis fattedes den godmodige Prins alt for meget Evner, til at den Undervisning, som han havde faaet, kunde bære rige Frugter. Endnu mindre syntes det at være sunget for hans Vugge, at han skulde komme til at staa i Spidsen for Staten. Men dog førte den Struenseeske Katastrofe hertil. Det hørte med til de ukloge Taktløsheder, hvoraf Struensee begik alt for mange, at han lod tilføje Prinsen saa vel som hans Moder, Enkedronning Juliane Marie, flere Fornærmelser. Særlig maatte det opfattes som en saadan, at Prinsen blev fjærnet fra sin tidligere Plads i den kongelige Loge i Theatret og blev henvist til en anden Loge. Ogsaa levede han og Moderen en Tid paa Fredensborg som forviste fra Hoffet. Hvor fuldstændig Prinsen end fattedes Mod og ydre Personlighed til selv at ville træde op imod Magthaverne, var hans Navn dog et godt Samlingsmærke for dem, der vilde Struensee til Livs, og da Januarnatten 1772 havde bragt Struensee og Dronning Caroline Mathilde med deres Venner det dybe Fald fra deres Magt, blev det Arveprinsen, der kom til at staa som Midtpunktet for Regeringen. I samme Grad Forbandelserne lode fra høje og lave over de styrtede Magthavere, i samme Grad blev der jublet for Prinsen og hans Moder. Men i Virkeligheden var han kun et Navn. Det er velbekjendt, at han ganske beherskedes af sin Moder, og at de begge med Hensyn til Statsstyrelsen nøje fulgte Guldbergs Raad. Ogsaa vilde det være en Misforstaaelse, om man, fordi han 1772 lod sig udnævne til Præsæs for Kunstakademiet i Kjøbenhavn og for det norske Videnskabernes Selskab i Thronhjem, vilde tro, at han havde nogen dybere Interesse for Kunst og Videnskab.

Hvor lidet betydelig han end viste sig paa alle de Omraader, hvor han fik noget at gjøre, stod han dog afgjort som den ypperste Mand i Staten. Saa meget mere kan man forstaa, at han blev ilde tilfreds, da den unge Kronprins Frederik 14. April 1784 gjorde Ende paa den Guldbergske Styrelse. Han protesterede derfor heftig, da Kronprinsen i det afgjørende Statsraadmøde hin Dag forelagde den sindssvage Konge til Godkjendelse det Forslag, hvor-

efter Statsraadet skulde sammensættes af helt andre Personligheder end dem, der gjaldt for Arveprinsens og Enkedronningens kaarne Mænd. Det synes endog bag efter noget nær at være kommet til Haandgribeligheder mellem ham og Kronprinsen, da det gjaldt om, hvem der kunde sikre sig Kongens Person.

Med denne Begivenhed var Arveprinsens politiske Rolle udspillet. Forholdet imellem ham og Kronprinsen bevarede en vis ydre høflig Karakter, men kunde ikke blive varmt, og Arveprinsen sank hen i et ganske betydningsløst Privatliv.

I en Alder af 21 Aar var han (21. Okt. 1774) bleven gift med Prinsesse Sophie Frederikke af Meklenborg-Schwerin (f. 24. Avg. 1758 † 29. Nov. 1794). Han blev ved hende Fader til Christian VIII, Arveprins Ferdinand (ovfr. S. 125), vor nuværende Dronnings Moder, Landgrevinde Louise Charlotte, og den i 1850 afdøde Prinsesse Juliane Sophie. Han døde efter længere Tids Svagelighed 7. Dec. 1805 paa Amalienborg. *E. Holm.*

Frederik (Christian F. Vilhelm Carl), f. 1843, Kronprins, Søn af Kong Christian IX og Dronning Louise. Han blev født 3. Juni 1843 i det gule Palais i Amaliegade. Efter at Prinsen en kort Tid havde besøgt Mariboers Skole, fortsattes hans Undervisning i Hjemmet under Professor L. V. Petersens Ledelse, samtidig med at han deltog i Kadetakademiets praktiske Øvelser. Efter Konfirmationen (19. Okt. 1860) udnævntes Prinsen til Sekondlieutenant à la suite i Infanteriet, hvorpaa han det følgende Aar gennemgik et militært Kursus ved en Bataillon i Nyborg. Prinsen uddannedes derefter ved Dragonregimentet i Næstved og forrettede Tjeneste som Kavalleriofficer. 1863 studerede han en kort Tid ved Universitetet i Oxford, hvor han senere fik den juridiske Doktorgrad. Da Faderen 1863 besteg Tronen, blev F. hjemkaldt fra England og fik som Kronprins Sæde i Statsraadet. Under Felttoget 1864 var han ansat i Generallieutenant Hegermann-Lindencrones Stab. 1867 blev F., der havde gennemløbet flere militære Grader, udnævnt til General uden for Nummer. Under Kongens Rejse i Jylland 1868 stillede han som Regent i Spidsen for Regeringen og har siden flere Gange ført Regentskabet. 1874 og 1877 var han Chef for Lejrdivisionen ved Hald. 1891 udnævntes han til Formand i Generalkommissionen, i hvilken Egenskab han som Hærinspektør fører Overtilsyn med Hærens forskjellige Afdelinger og Institutioner. F. har foretaget talrige Udenlandsrejser, blandt hvilke hans Besøg i Berlin

1874 hos den tyske Kronprins, den senere Kejser Frederik III, kan fremhæves. Han har flere Gange personlig lagt sin Interesse for Fængselsvæsenet for Dagen, og alle sociale Institutioner i humane Øjemed have en Ven i ham. 28. Juli 1869 ægtede F. i Stockholm Louise, Prinsesse af Sverige og Norge. De have 8 Børn, nemlig 4 Prinser og 4 Prinsesser. Om den ældste, Prins Christian, s. III, 529.

H. P. B. Barfod, Kong Christian IX S. 119 ff.

*A. Thorsøe.*

Frederik, Hertug af Glücksborg, 1707--66, var en Søn af Hertug Philip Ernst og hans første Hustru, Christine af Sachsen-Eisenberg, og født 1. April 1707. Med sin Hofmester, Jonas Lime, senere Præsident i Bergen, opholdt han sig fra 1719 i Kjøbenhavn, hvor han fra 1717 stod som Kapitajn i Fodgarden; de rejste her fra til Udlandet, Italien, Tyskland og Holland, indtil 1724. F. var imidlertid bleven Oberstlieutenant i Dronningens Livregiment, blev 1729 Oberst og Chef for det oldenborgske Regiment, 1739 Generalmajor, 1749 Generallieutenant og 1758 General i Fodfolket. 5. Marts 1760 tog han sin Afsked af Militæretaten. Ved sin Faders Død 12. Nov. 1729 tiltraadte han som Hertug af Glücksborg, hvorfra han 1749 skilte den Halvdel af Ærø, som i over 100 Aar havde tilhørt Hertugdømmet; den gik over i Kronens Eje imod Eftergivelsen af en lang Række Skatterestancer paa Glücksborg, som havde været Gjenstand for mange Aars Stridigheder. Død 10. Nov. 1766. Han ægtede 1745 Henriette Augusta af Lippe-Detmold, der som Enke købte Slottet Nørborg, som hun beboede til sin Død, 5. Avg. 1777.

J. C. Gude, Bericht von Sundewitt.

*A. D. Jørgensen.*

Frederik, Hertug af Glücksborg, 1814—85, Søn af Hertug Frederik Vilhelm Poul Leopold af Glücksborg og Louise Caroline af Hessen og ældre Broder til Kong Christian IX, blev født 23. Okt. 1814 paa Gottorp. Han traadte i dansk Militærtjeneste, blev 1831 Ritmester ved de lette Dragoner og stod ved det slesvig-holstenske Oprørs Udbrud 1848 ved 2. Dragonregiment i Itzeho, med hvilket han sluttede sig til Insurgent hæren. Han blev derfor 1849 udslettet af Listen over Hærens Personel, men fik 1858 ny Afsked med Tilladelse til at bære dansk Uniform. Han var 1843 bleven dekoreret med Elefantordenen. Ved Broderen Hertug Carls Død 24. Okt. 1878 succederede han som Hertug af Glücksborg; han døde 27. Nov. 1885 paa Grünholz ved Ekernførde. F. ægtede 16. Okt. 1841 Adelheid Christine Juliane Charlotte Prinsesse af Schaumburg-Lippe.

*A. Thorsøe.*

**Frederik II**, Hertug af Holsten-Gottorp, 1568—87, Søn af Hertug Adolf (II) og Christine af Hessen og født 21. Juni 1568. Han nød en fortrinlig Opdragelse under Vejledning af en fransk Adelsmand, Antoine Cauce, der 1581 fulgte ham og den yngre Broder Philip til Universitetet i Heidelberg. Her fungerede han 1583 som Æresrektor og gik derpaa til Universitetet i Strasburg. 1. Okt. 1586 blev han ved sin Faders Død Hertug i Slesvig og Holsten for den gottorpske Del. Det lykkedes ham derimod ikke at tiltræde som Biskop i Slesvig Stift, hvortil Faderen havde faaet ham valgt til Koadjutor; det blev tvært imod taget i Besiddelse af Kongen som et dansk Rigsløn. F. roses for sin Lærdom og Fromhed, men han døde alt 15. Juni 1587; han var ugift.

W. E. Christiani, *Gesch. der Herzogth. Schlesw. u. Holst. unter d. Oldenburg. Hause II.* Møller, *Cimbria lit. I.*

*A. D. Jørgensen.*

**Frederik III**, Hertug af Holsten-Gottorp, 1597—1659, ældste Søn af Hertug Johan Adolf og Augusta, Datter af Frederik II af Danmark, blev født paa Gottorp Slot 22. Dec. 1597. Efter at hans Opdragelse i Hjemmet var afsluttet, sendtes han 1615 til Udlandet, først til Tyskland og derpaa til Frankrig. Hans Plan om en Rejse til Italien afbrødes derimod ved Efterretningen om hans Faders Død, som var indtruffen 31. Marts 1616, og han vendte hjem for at overtage Regeringen, som han førte i 43 for Hertugdømmernes fremtidige Skæbne betydningsfulde Aar.

Til Trediveaarskrigens Uro, som ogsaa hans Lande gjentagne Gange kom til at føle haardt, passede F. i og for sig kun lidet. Hans Interesser vare langt mere vendte mod fredelige Sysler end mod krigersk Færd. Han besad en ikke ringe Dannelse, talte Latin med stor Færdighed, kunde læse det gamle Testamente i Grundsproget og nærrede særlig Kjærlighed til matematiske og astronomiske Studier, hvorom Kunstammeret paa Gottorp med dets dobbelte Globe og dets Fremstilling af det ptolemæiske og kopernikanske System bar Vidne. Han forøgede det gottorpske Bibliothek, understøttede Johan Mejers Kortværk og Danckwerths Beskrivelse af Hertugdømmerne, forbedrede forskjellige Skoler og paatænkte Oprettelsen af et Universitet, hvilken Tankes Gjennemførelse dog Krigsforholdene hindrede. Ved Siden heraf interesserede han sig for sine Landes økonomiske Opkomst. Med Tilsidesættelse af konfessionelle Hensyn lod han baade nederlandske Arminianere og Katholiker nedsætte sig i Hertugdømmerne, de sidste især som

Kolonister paa de Rester af Nordstrand, der havde undgaaet den store Oversvømmelse 1634, de første navnlig i den nyanlagte By Frederiksstad. Til denne By knyttede han ogsaa store Forhaabninger, i det han ønskede at gjøre den til en Stabelstad, der som et andet Amsterdam skulde modtage Varer fra Orienten; men hans Planer om en storartet Handelsforbindelse med Persien gennem Rusland mislykkedes ganske.

Størst Betydning fik dog hans Regering for hans Hus, for Hertugdømmerne og derigjennem for Danmark i ren politisk Henseende. Hvad han her vandt, skyldtes heller ikke Vaabenmagt, men diplomatisk Snille. Tvivlsomt er det, om han selv væsentlig har bestemt sin Politiks Retning og taget Initiativet i de afgjørende Øjeblikke, eller om det har været hans forskjellige betydelige Statsmænd, der have bibragt ham deres Tanker; men i alt Fald blev det tilsigtede Maal og de dertil valgte Midler fastholdt paa en Gang med Forsigtighed og Klogskab og med en dristig og konsekvent Hensynsløshed.

Hans indre Politik betegnes ved Forøgelsen af den landsfyrstelige Magt. Støttet til sin Faders Arvestatut lykkedes det ham at faa Stænderne til at opgive deres ved Privilegierne bekræftede Valgret og antage ham til Landsherre som den afdødes førstefødte Søn. Senere hen paalagde han sammen med Christian IV Toldafgifter, ja en enkelt Gang endog en Skat uden Stændernes Samtykke, og han var ivrigere end sin kongelige Fælle i at optræde mod Syndikus Krauthoff, da denne 1642 paa Ridderskabets Vegne angreb Fyrsterne. Langt vigtigere var dog hans ydre Politik, der betegnes ved det gottorpske Huses afgjørende Brud med Danmark og dets Tilslutning til Sverige.

Den første Anledning til Spænding mellem Christian IV og F. gaves ved Valget af en Koadjutor til Bremen Stift. Det gottorpske Hus havde en ikke ringe Berettigelse til Prætensioner derpaa, i det først Johan Adolf havde været Ærkebisp i det nævnte Stift, og dernæst hans Broder Johan Frederik havde fulgt ham; Johan Adolfs Enke, Augusta, havde lovet sin Mand paa hans Dødsleje at skaffe deres næstældste Søn, Adolf, Udsigt til Stiftet, og Johan Frederik havde forpligtet sig til at virke for sin Brodersøns Valg. Hertug F. begyndte ogsaa allerede 1617 at arbejde derpaa. Men herimod optraadte Christian IV i den Hensigt at skaffe sin Søn Frederik Stiftet, og efter en langvarig diplomatisk Kamp fik han 1621 de gottorpske Hertuger til at give efter mod et Løfte om en



Pengeerstatning til Adolf. I de nærmest følgende Aar forbedredes ogsaa Forholdet mellem de to Fyrster, og Hertugen deltog i Marts 1625 i Mødet i Lauenburg, hvor Kongen valgtes til Oberst for den nedersachsiske Kreds, der samtidig vedtog forskellige Forholdsregler mod Angreb fra kejserlig Side. Men næppe havde Christian IV i den paafølgende Krig lidt Nederlaget ved Lutter am Barenberg i Avg. 1626, førend Hertugen i Okt. baade forsøgte at virke for Fred og ved en Sendelse af Ægidius v. d. Lancken, der paa denne Tid havde størst Indflydelse hos ham, til Tilly anmodede om Neutralitet og Skaansel for sine Lande. Fredsmæglingen og den størst mulige Befrielse for Indkvartering og andre Krigsbyrder bleve ogsaa i den følgende Tid, da de kejserlige og liguistiske Tropper vare rykkede over Elben, Opgaven for hans Politik. Han var for forsigtig til at indlade sig med sin Broder Hertug Adolf i hans vidtgaende Planer (I, 112), men hans Tilslutning til Magthaverne gik dog temmelig langt. Han stillede sig paa en meget venskabelig Fod med Wallenstein, der i Efteraaret 1627 besøgte ham paa Gottorp; i Marts 1628 gav han de kejserlige Hærførere forskellige Meddelelser om den kongelige Hærs Angrebsplaner, og i Maj s. A. lod han udfærdige en Instrux for en Afsending til Kejseren, som skulde opfordre denne til at befri Hertugens Lande for Indkvartering mod Løfte om Sikkerhed mod mulige Anfald fra Kongens Side. I Avg. s. A. indlod han sig endog, om end med stor Forsigtighed, paa Underhandlinger med den spanske Kommissær Gabriel de Roy og dennes delegerede, <sup>Som i København</sup> ~~Jesuiten~~ Nicolaus Jansenius; disse Underhandlinger gik ud paa at støtte de habsburgske Planer om Dannelsen af en Flaade i Nordsøen, mod at der i Frederiksstad dannedes et spansk Saltkompagni. Hovedmaalet var stadig at befri de gottorpske Besiddelser for Krigens Byrder, men dette lykkedes dog langt fra fuldstændig, og paa den anden Side fattede Christian IV stor Mistanke til F.s Planer. I Foraaret 1629 lod Kongen derfor sine Tropper dels true selve Gottorp, dels angribe Nordstrand og Slesvigs Vestkyst, det sidste med Held, skjønt kejserlige Hærafdelinger hentedes til Hjælp. Imidlertid havde F. fortsat sit Arbejde paa Fredens Gjenoprettelse, og ved Mødet i Lybek 1629 virkede Ægidius v. d. Lancken ivrig for de hemmelige Forhandlinger med Wallenstein, der skaffede Kongen taalelige Fredsbetingelser; men Freden tilsikrede til Gjengjæld Hertugen Amnesti og Tilbagegivelsen af de Besiddelser, særlig Nordstrand og Femern, som Kongen havde besat under Krigen.

Efter Freden indtraadte et i alt Fald paa Overfladen ret venkabeligt Forhold mellem Hertugen og Kongen, hvilket i den første Tid trods mindre Rivninger ikke forstyrredes i nogen væsentlig Grad. Hertugen ægtede 21. Febr. 1630 Kurfyrst Johan Georg af Sachsens Datter Maria Elisabeth, der skjænkede ham 16 Børn, og da Kongens Søn Prins Christian faa Aar efter blev gift med hendes Søster, besvogredes de to Fyrstehuse. Unionen mellem Hertugdømmerne og Kongeriget fornyedes og udvidedes ved gjentagne Aftaler, og da det schaumburgske Hus uddøde 1640, enedes de to Fyrster om Delingen af dets Besiddelser; Hertugen lod sig dog nøje med Amtet Bramstedt og en Pengesum. Men faa Aar efter viste sig for første Gang Følgerne af en tidligere begyndt Tilnærmelse mellem Gottorp og Nordens nye Stormagt, Sverige.

Allerede 1620 under Striden om Koadjutorvalget i Bremen Stift havde Hertugen søgt Støtte hos Gustav Adolf, der ikke havde undladt at tilbyde ham sin diplomatiske Bistand og endog ønsket en Traktat med ham, og 1631 havde den svenske Konge gjentagne Gange forsøgt at faa sluttet en Alliance med Hertugen. Da Udsigterne til et Brud mellem Sverige og Danmark tiltoge i Løbet af 1643, synes F. at have forhørt sig om Muligheden af en Neutralitet for sine Lande, og da Torstenson i Dec. s. A. brød ind i Holsten, varede det ikke mange Dage, inden der sluttedes en Overenskomst mellem ham og Hertugen, hvorved denne for at forskaanes for Indkvartering overdrog Svenskerne Slottet Trittau og Stæderne Kiel og Ekernförde, lovede at betale 100000 Rdl. og underholde et Kompagni af Trittaus Garnison samt forpligtede sig til, at der ikke skulde ydes Sveriges Fjender nogen Hjælp. Saaledes havde F. trods de Baand, der knyttede ham til Danmark, baade Lensforholdet og Unionen, paa ny affundet sig med Rigets Fjender. Men heller ikke denne Gang opnaaede han sin Hensigt at faa sine Lande forskaanede for Krigens Tryk, og næppe havde den kejserlige General Gallas vist sig i Holsten, førend Hertugen søgte at sætte sig paa en venkabelig Fod med ham og med Christian IV. Hans vaklende Holdning bidrog maaske ogsaa sit til, at han i Foraaret 1645 paa ny maatte ud med en betydelig Pengesum til Svenskerne. Men da Freden sluttedes i Brømsebro, kom han helskindet fra Sagen og fik af begge Parter Løfte om Forglemmelse af mulig paadraget Mishag. Mange Aar gik ikke heller hen, inden den paabegyndte Tilnærmelse til Sverige blev Ledestjernen for den gottorpske Politik. Det skyldtes

uden Tvivl særlig Johan Adolf Kielmann, der nu blev Hertugens indflydelsesrigeste Raadgiver.

Det afgjørende Vendepunkt indtraadte med Carl X Gustavs Ægteskab med F.s Datter Eleonora, hvilket kom i Stand 1654 efter flere Aars Forhandlinger. Fra dette Øjeblik fandt der stadig en livlig Forbindelse Sted mellem de to Hoffer paa Gottorp og i Stockholm, og den blev desto intimere, jo mere spændt Forholdet blev mellem Danmark og Sverige. Samtidig udformedes tydeligere Hertugens Planer om, hvad han vilde vinde ved denne Forbindelse. I Jan. 1657 forespurgte han hos sin Svigersøn, om denne i Tilfælde af Krig vilde tilstaa Hertugdømmerne, den kongelige Del medindbefattet, en vis Skaansel; Kongen vilde derved opnaa, at de separeredes fra Danmark. Og da i de følgende Maaneder danske Tropper indkvarteredes i Hertugdømmerne, og Rigsmarsken Anders Bille lod den gottorpske Skanse ved Stapelholm besætte, hvorved Hertugen fik Ret til at klage over Tilsidesættelse af Bestemmelser i Unionen, forhandlede han ligefrem med den svenske Hærs Anfører, Feltmarskal Carl Gustaf Wrangel. Dog var der ingen Aftale truffet med Carl Gustav før dennes Indrykning i Holsten, men da de svenske Tropper stode i Hertugdømmerne, afsluttedes der 10. Sept. 1657 i dybeste Hemmelighed en Traktat mellem Hertugens og Kongens befuldmægtigede, der gik ud paa Forbund mod Danmark, og hvori Carl Gustav lovede ved Freden at skaffe Hertugen Amtet Svabsted, Krigsskadeerstatning, Fællesregeringens Ophævelse og Løsning af Lensforholdet til Danmark for Slesvigs Vedkommende, ja, hvis han erobrede hele Danmark, skulde Hertugen have begge Hertugdømmerne. Det blev jo ogsaa den første Række af disse store lovede Fordele, som Hertugen, uden at hans Tropper havde deltaget i Krigen, opnaaede ved den Overenskomst, der i Maj 1658 sluttedes i Kjøbenhavn som et Tillæg til Roskildefreden, og hvoraf særlig Løsningen af Lensforholdet til Danmark var en overordentlig politisk Vinding for det gottorpske Hus.

Saaledes havde Tilslutningen til Carl Gustav lønnet sig godt for F., men Kongen lod ham næppe blive delagtig i sin fulde Fortrolighed. Da Hertugens ældste Søn, Christian Albrecht, paa Faderens Anmodning i Juli 1658 fik Tilladelse til at deltage i Carl Gustavs forestaaende Krigstog, vidste det gottorpske Hof rimeligvis ikke, at dette gjaldt Danmark. F. saa næppe heller med Glæde Krigens fornyede Udbrud. Han ønskede Lettelser i den tyngende Indkvarteringsbyrde, og da han i Sept. 1658 blev Vidne til Ind-

marchen af de med Danmark allierede brandenborgske og kejserlige Tropper, gav han sin Svigersøn undvigende Svar paa hans Opfordring til at forny Alliancen. I Slutningen af Maaneden forlod han Gottorp og begav sig til Tønning. Den svenske Feltherre Pfalzgreven af Sulzbach overlod ham det saakaldte Ostenske Regiment til Dækning af denne Fæstning, men afskaaren fra Forbindelse med Carl Gustav tog han kort efter, i Nov. 1658, ikke i Betænkning ved sine Gesandter at slutte en Neutralitetskonvention med Kurfyrsten af Brandenburg som den, der paa dette Tidspunkt havde Magten i Hertugdømmerne, hvorved han opgav at have Besætning paa Gottorp, men forbeholdt sig, at hans Souverænitet over Slesvig ikke skulde lide Skade. Henved et Aar tilbragte han nu i Tønning, søgende at holde sig saa vidt mulig gode Venner med begge de krigsførende Parter. Men i sit Hjærte saa han, som hans politiske Testamente viser, stadig Gottorps Skæbne knyttet nøje til Sveriges. 10. Avg. 1659 døde han i Tønning. Paa Grund af Krigsforholdene bisattes hans Lig først i Jan. 1661 i Domkirken i Slesvig.

Lackmann, Einleitung z. Schleswig-Holstein. Hist. II—VII. Waitz, Schleswig-Holsteins Gesch. II. Allg. deutsche Biographie VIII. *J. A. Fridericia.*

**Frederik IV, Hertug af Holsten-Gottorp, 1671—1702.** F. var en Søn af Hertug Christian Albrecht og den danske Kongedatter Frederikke Amalie og født 18. Okt. 1671. Han voxede op under et stadig ulmende Fjendskab til Danmark; fra sit 5. til det 9. og fra det 14. til det 18. Aar var han med sine Forældre fordreven fra Gottorp, og det maatte være ham klart, at han vanskelig selv vilde kunne undgaa som Hertug at føre denne Kamp videre; efter sit medfødte hidsige og trodsige Naturel agtede han heller ikke at bøje af for den. Ved sin Faders Død 27. Dec. 1694 var han 23 Aar gammel og, som det synes, opsat paa strax at gaa angrebsvis til Værks; han begyndte at opføre Befæstninger i det sydlige Slesvig og tog svenske Tropper ind i Landet; Kongen gjorde Indsigelse herimod, man begyndte igjen fra begge Sider at udgive Stridsskrifter, og Hertugens Hylding ved en Landdag blev udsat. Om hans Følelser over for Danmark faar man en klar Forestilling, naar der siges, at han agtede at udrydde det danske Sprog saa langt, som hans Magt naaede.

Striden drejede sig i øvrigt især om det nedarvede Fællesskab i Regeringen, som man fra kongelig Side drog i Forgrunden,

medens Hertugen søgte at skyde det tilbage. Oprindeligt omfattede Hertugdømmernes Deling mellem de regerende Linjer kun Landdistrikternes Oppebørsler og Styrelse, medens Adelen, Stæderne og alle fælles Anliggender som Forsvaret, Landdagen osv. holdtes i Fællesskabet; Hertugdømmerne udgjorde retlig ét politisk Korpus. Men efterhaanden som de forskellige Landsdele gennem lange Tider gik i Arv, henholdsvis i Kongehuset og det gottorpske Hertughus, vandt Selvstændigheden Overhaand, og da efter Sagens Natur Kongen altid maatte have en overvejende Indflydelse i Fællesregeringen, især i det fælles Forsvar, søgte Hertugerne at faa denne afskaffet eller i alle Tilfælde indskrænket. Ved Freden i Roskilde (1658) var det da ogsaa bestemt, at alt Fællesskab skulde ophæves; men dette mødte saa stor Modstand hos Stænderne, at det lykkedes Kongen at faa Ophævelsen udsat og bragt i Glemme; senere var man aldrig kommen bort fra de gamle «Slægtpagter» og «Unionen». Det blev nu Hertug F.s politiske Maal at løse ethvert Baand, som bandt ham til Kongehuset; han fremsatte den Paastand, at Fællesskabet beroede paa Fyrsternes frivillige og foreløbige Overenskomst og derfor nu uden Vanskelighed kunde hæves, da hver af Parterne maatte foretrække at blive fuldstændig Herre over sit Land; kun Ridderskabet havde en Ret til fælles Regering. At Landdagene siden 1675 vare faktisk afskaffede, kom ham i den Henseende fortrinlig til Nytte.

Fra kongelig Side anvendte man al Umage for at vise, at Fællesskabet tvært imod var det væsentlige Grundlag for Hertugdømmernes Forfatning, og det gamle Ord fra Christian I's Haandfæstning: «dat se bliwen ewig tosamende ungedelt» blev atter og atter ført i Marken imod Gottorperne. Der kunde da ej heller være Tvivl om, at Kongen i dette Spørgsmaal havde den historiske Ret paa sin Side, ligesom det var politisk klogt at holde paa Fællesskabet for derigjennem at drage Nytte af Landenes hele Forsvarskraft.

Efter en Række Stridigheder begyndte der i Avg. 1696 Forhandlinger i Pinneberg under fremmede Fyrsters Mægling; betegnende nok gav Kongen ogsaa Stænderne Lejlighed til at deltage for at gjøre de gamle Forfatningskrav gjældende og støtte Fællesskabet. Hertugen førtes nu imidlertid helt over i Armene paa Sverige, hvor Carl XI ved denne Tid døde (1697) og afløstes af den unge Carl XII; F. gik til Stockholm og ægtede Kongens Søster Hedevig Sophie (2. Juni 1698); et levende Had til Danmark synes

at have været en af de Følelser, som forenede disse Børn af danske Kongedøtre. Medens Hertugen opholdt sig i Stockholm og forførte sin Svoger til de halsbrækkende Forlystelser, som saa ofte ere blevne omtalte, udviklede Stridighederne og Forhandlingerne i Hjemmet sig til aabenbare Fjendtligheder; Kongen lod Skanserne i Stapelholm og ved Sorgaa sløjfe, og Hertugen lod dem gjenopføre; da saa Christian V afløstes af Kong Frederik IV (1699), og denne tiltraadte et Forbund med Peter den store og August af Polen og Sachsen, udbrød Krigen i Foraaret 1700 med de kongelige Troppers Indmarche i Hertugens Lande, medens en svensk Styrke fra Wismar ilede denne til Hjælp. Krigens Gang afgjordes dog som bekjendt paa Sjælland, ved Carl XII's Landgang, og i Avg. sluttedes Freden i Traventhal, hvorved F. fik sit Land tilbage, fuld Højhedsret til at anlægge Fæstninger og en Pengesum i Skadeserstatning. Da der atter opstod Stridigheder om Fortolkningen af enkelte Punkter i Fredstraktaten, bleve disse afgjorte ved en Tillægs-traktat i Hamborg, efter at ogsaa Rusland var foreløbig bukket under for Kong Carls Vaabenlykke (1701).

Hertug F. havde imidlertid fattet den mærkelige Plan at bortforpagte Regeringen af sit Land til en Æventyrer, Oberstlieutenant v. Bergholz, som havde de mest vidtgaaende Projekter til at forvandle selv de ufrugtbareste Strækninger til Agerjord, omdanne Stæderne og vinde Rigdomme ved de besynderligste Foretagender. Han indrettede sig en hel Hofstat, medens Hertugen selv forlod Landet og fulgte Kong Carl paa Toget til Polen. Her fandt han sin Død i Slaget ved Klissof, 19. Juli 1702; hans Lig førtes til Slesvig Domkirke. Hans Enke blev med sine Børn i Stockholm, hvor hun døde 22. Dec. 1708. Han fulgtes i Regeringen af sin mindreaarige Søn Carl Frederik (s. III, 367).

Neue Schlesw. Holst. Lauenb. Provinzialberichte 1833, S. 509 ff. Jahrb. f. d. Landesk. Schlesw., Holst. u. Lauenb. VII, 309. 312. Allg. deutsche Biographie VIII.

*A. D. Jørgensen.*

**Frederik**, Prins af Hessen-Kassel, 1771—1845, en Søn af Landgrev Carl af Hessen (III, 360) og den danske Prinsesse Louise, er født 24. Maj 1771 i Slesvig. Han fik allerede i sit 7. Aar Patent som Oberst og Chef for det 1778 oprettede fynske, senere slesvigske, Infanteriregiment og blev gennem Faderens Indflydelse og sit nære Slægtskab med Kongehuset hurtig beklædt med de højeste Kommandoposter i Hæren. 1783 blev han saaledes Generalmajor, 1789

Generallieutenant, 1791 Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet, 1795 Chef for Kongens Regiment, 1800 Chef for holstenske Infanteriregiment, Infanteriinspektør i Hertugdømmerne og Gouvernør i Rensborg Fæstning, 1801 Ridder af Elefanten, 1808 General af Infanteriet. Ved Hærens Opstilling paa Sjælland efter Englændernes Overfald overtog han Kommandoen over 1. Division, og han var udset til at føre Hovedstyrken af det store Korps, der i Begyndelsen af 1809 stod rede til at gjøre Landgang i Skaane. Senere paa Aaret, da Frederik VI havde fattet Mistanke til Christian August (III, 536) og ikke kunde hitte Rede i de norske Forhold, sendtes han til Norge for at overtage den søndenfjældske Generalkommando, og 9. Jan. 1810 udnævntes han til Vicestatholder i Norge. Prinsen udfyldte disse under de forhaandenværende Forhold vanskelige Poster med Dygtighed. Navnlig viste det sig, at han havde et fortrinligt Greb paa den militære Kommando. Han forstod at holde den krigerske Aand, der var vakt i den norske Hær af hans forgudede Forgænger, ved lige, satte Forsvarsvæsenet og Fæstningerne i god Stand, og de store Forbedringer, der indførtes ved Hærordningen 1810—11, og ved hvilke Hæren blev bevægeligere og større og de lette Troppers Antal forøget, vare for en stor Del Prinsens Værk. En af Frederik VI's hemmelige Agenter, en indfødt Nordmand, giver ham i Begyndelsen af 1812, da det saa ud til Krig med Sverige, følgende Vidnesbyrd: «Den norske Nation stoler med Tryghed paa den kommanderende General og ser med tillidsfuldt Haab paa ham, uagtet han ikke har haft den Lejlighed til at samle Lavrbær som Naboens Hærfører. Den regner paa alt ved ham og hans Foranstaltninger, og overalt hører man dette, forenet med Ønsket om Fredens Vedligeholdelse.» Det blev imidlertid ikke Prinsen, der skulde værne Norges Forbindelse med Danmark. Den danske Tronarving, Christian Frederik, havde længe attraaet at spille en Rolle i Norge, og til Fordel for ham nedlagde Prinsen 23. Maj 1813 i Følge Kongens Befaling Statholderposten og alle øvrige Værdigheder. Prinsens taktfulde og smukke Optræden ved denne Lejlighed og den oprigtige Velvilje, hvormed han i det hele modtog sin Afløser, vakte fortjent Beundring og give et tiltalende Billede af en sjælden elskværdig og brav Personlighed, et Indtryk, der til fulde stadfæstes af hans omfattende Korrespondance fra denne Tid med Frederik VI. 2 Dage forinden Fratrædelsen giftede Prinsen sig med Clarella Dorothea Baronesse v. Liliencron (f. 1779 † 23. Avg. 1836), der 1809 havde fulgt ham til Norge

— som det antoges, som hans Elskerinde, men, efter Breve fra Frederik VI og Landgrev Carl at dømme, maaske snarere som hans hemmelig ægteviede Hustru — og med Anstand og Ynde gjort Honneurs i hans Hus. Hun var en Datter af Gehejmeraad Ditlev Brockdorff til Rohlsdorf (f. 1709 † 1790) og havde tidligere været gift med Kapitajn og Overkrigskommissær Andreas Ernst Christian Baron v. Liliencron (f. 1774 † 1823), men var bleven skilt fra ham 1798.

Hjemvendt til Danmark blev Prinsen udnævnt til Chef for den «bevægelige Armédivision», der, forstærket med et Regiment Dragoner, i Juli 1813 fik Navn af Auxiliærkorps og underlagdes 13. franske Armékorps under Marechal Davout, hvis Hovedkvarter var Hamborg, og som havde til Opgave at dække den franske Hovedhærs Fremrykning mod Berlin. Felttogets Historie er bekjendt. Efter at være naaet frem til Rostock blev Marechallen ved Napoleons Uheld nødt til at gaa tilbage mod Hamborg, hvor han til sidst indesluttede sig med sine franske Divisioner og overlod det danske Korps til dets Skæbne. Korpset, der stod ved Lybek, og som havde en 4dobbel overlegen Fjende under Anførsel af Carl Johan imod sig, syntes fortabt. Ved et mesterlig udført Tilbagetog, der gik over Oldeslo, Segeberg, Kiel og under idelige Kampe, saasom ved Boden 4. Dec., Rahlstedt 6. Dec., Bornhoved 7. Dec., Sehested 10. Dec., hvilken sidstnævnte Fægtning blev en glimrende Sejer, lykkedes det imidlertid Prinsen at bane sig Vej til Rensborg, inden for hvis Volde han 11. Dec. havde hele Korpset samlet. I Rensborg vilde Prinsen foreløbig blive. Han kunde her fra paa et belejligt Tidspunkt bryde ud med sine kampvante Tropper og yde kraftig Understøttelse til Hovedhæren, hvis denne for Alvor vilde optage Kampen paa Halvøen, og paa sin djærve og uforbeholdne Maade raadede han indtrængende Frederik VI til ikke at tøve med at sætte den i Bevægelse (jvfr. I, 524. III, 282). Men Kongen var modløs, og 14. Jan. 1814 sluttedes Freden i Kiel. Prinsen, der for sine Fortjenester under Felttoget var bleven hædret med Storkommandørkorset af Danebrog, udnævntes nu til kommanderende General i Hertugdømmerne. Aaret efter stilledes han i Spidsen for de 2 Hjelpekorps, som Danmark efterhaanden udrustede mod Frankrig; det første kom ikke længere end til Bremen, men det andet gik til Frankrig, hvor det underlagdes den af Hertugen af Wellington kommanderede Okkupationsarmé og forblev indtil 1818. Korpset efterlod sig et smukt Minde ved det gode Forhold, hvori



det stillede sig til Indbyggerne, ved sin mønsterværdige Disciplin og sin fortrinlige Dressur. Wellington ansaa ikke en Revue for rigtig vellykket, naar ikke Prinsen af Hessen med sine danske deltog deri. Efter Hjemkomsten overtog Prinsen paa ny Posten som kommanderende General i Hertugdømmerne og Gouvernør i Rensborg, hvor han forblev boende, indtil han ved Faderens Død 1836 udnævntes til Feltmarskal og i øvrigt fik dennes Værdigheder som Statholder i Hertugdømmerne, Overpræsident i Provinsialregeringen m. m. — en Udnævnelse, der fremkaldte den heftigste Forbitrelse hos den brutale Prins Frederik Emil af Augustenborg — med Bopæl paa Gottorp Slot. Her fejrede han 1. Okt. 1838 under stor Deltagelse sit 60 Aars Officersjubilæum; Officerskorpset overrakte ham ved denne Lejlighed et prægtigt Theservice, hvorpaa der fandtes Fremstillinger af Gottorp Slot til forskellige Tidspunkter. Prinsen udtraadte efter Ansøgning af Tjenesten umiddelbart før Hærreduktionen i 1842 og trak sig tilbage til sit Gods Panker i Holsten, hvor han døde 24. Febr. 1845.

Wolff, Journal f. Politik osv. 1817, I, 193 ff. C. Dunker, Gamle Dage. C. Th. Sørensen, Kampen om Norge. Vaupell, Den dansk-norske Hærs Hist. II. Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner. A. F. Tscherning, Efterladte Papirer I, 94. N. Staatsbürg. Mag. VIII, 488 f. Hist. Tidsskr. 5. R. III. Medd. fra Krigsark. I—IV. *S. A. Sørensen.*

Frederik (F. Vilhelm Georg Adolf), Landgreve af Hessen-Kassel, 1820—84. F., Søn af Landgrev Vilhelm af Hessen-Kassel og Prinsesse Charlotte, Arveprins Frederiks Datter, blev født i Kjøbenhavn 26. Nov. 1820. 1837 udnævntes han til Kapitajn à la suite ved Faderens Regiment, 2. jyske Infanteriregiment, og blev s. A. Ritmester. Efter at han havde tilendebragt sin praktiske militære Uddannelse, begav han sig 1839 til Universitetet i Bonn, hvor han gennemgik et jaarigt akademisk Kursus. 1842 foretog han om Bord i Fregatten «Thetis» et Togt til Konstantinopel, hvorefter han besøgte Hofferne i Neapel, Wien og St. Petersborg. Sidstnævnte Sted blev han forlovet med Kejser Nicolaus' Datter Alexandra. Hans Ægteskab med den russiske Prinsesse vakte det dansk national-liberale Partis Uvilje, thi da det hessiske Hus ved den danske Kongestammes Uddøen paa Sværdssiden havde Arveret til Kronen, frygtede man for, at Danmark gennem denne dynastiske Forbindelse vilde synke ned i fuldstændig Afhængighed af Rusland. 1843 blev Prins F. Generalmajor; 1851 Generallieutenant. Han bidrog til den eventuelle Gjennemførelse af det danske Monarkis nye Tronfølgelov af

31. Juli 1853, i det han ved en Renunciationsakt af 18. Juli 1851 frafaldt sit Arvekrav til Fordel for Søsteren Prinsesse Louise, hvilket Skridt han meddelte Statsraadet i en med Varme affattet Skrivelse. 1854 fik Prinsen Prædikatet «kongl. Højhed». Efter Tronskiftet 1863 forlod han Danmark og opholdt sig siden i Tyskland, hvor han døde 14. Okt. 1884. F. ægtede 1. 28. Jan. 1844 Storfyrstinde Alexandra († 10. Avg. 1844), 2. 26. Maj 1853 den preussiske Prinsesse Anna Frederikke. *A. Thorsøe.*

Frederik, Hertug af Nørborg (Nordborg), 1581—1658. Han var Søn af Hertug Hans den yngre af Sønderborg og født 26. Nov. 1581. Ved Faderens Testamente fik han (1622) et aarligt Deputat af 5000 Rdl., medens hans 5 Brødre fik hver sit Fyrstendømme. Da det imidlertid ligeledes var bestemt, at han skulde arve den af Brødrene, som først maatte afgaa ved Døden uden Livsarvinger, opnaaede han alt 21. Febr. 1624 ved Hans Adolfs Død Besiddelsen af Nørborg med Nørherred paa Als og Ballegaard i Sundeved; han nødtes dog til at afstaa Rumohrsgaard til Alexander af Sønderborg. 1633 arvede han efter Broderen Christian paa Ærø Gaarden Graasten, som han atter kort efter solgte til Philip af Glücksborg. I øvrigt gik det ham som Broderen og hans Sønner paa Sønderborg: det lille Fyrstendømme kunde ikke bære Udgifterne ved Hofholdningen, der blev gjort Gjæld, og de stadig voxende Kontributioner, hvis Retmæssighed Hertugerne ikke vilde anerkjende, henstode ubetalte. Saaledes forberedtes Lenets Tab faa Aar efter hans Død, der indtraf 22. Juli 1658. Han havde kort i Forvejen oplevet Øens Erobring af de svenske og Nørborgs Indtagelse og Besættelse. F. var to Gange gift: 1. med Juliane af Sachsen-Lauenborg († 1630); 2. med Eleonora af Anhalt-Zerbst, der overlevede sin Ægtefælle og beholdt Østerholm som Enkesæde († 2. Nov. 1681).

F. v. Krogh, *Ältere Gesch. des Hauses Holstein-Sonderburg.*

*A. D. Jørgensen.*

Frederik, —1179, Biskop i Slesvig. Han tjente i Kong Valdemar I's Kancelli og nævnes i et Gavebrev til Ringsted Kloster som Kongens Notarius. Efter Aage blev han 1167 Biskop i Slesvig; han var tilstede ved Knud Lavards Altersættelse i Ringsted 1170. Paa Vendertoget 1179, til hvilket Sønderjyderne løb ud i et forrygende Vejr, forliste hans Skib og næsten hele Besætningen druknede (3. Maj). Sorgen over hans Død var stor, især da man for-gjæves søgte hans Lig, medens hans Ulykkesfæller bleve fundne.

Først paa Pinsedagen (20. Maj) drev han op paa den sjællandske Kyst, og Legemet var da tilsyneladende uskadt. Dette, saa vel som at han blev funden paa den Helligaands Højtid, som han altid havde holdt med særlig Nidkjerhed, ansaas for Tegn paa hans Helligdom. Absalon, der havde været hans hengivne Ven, lod ham føre til sin Klosterkirke i Sorø; her findes endnu et Vaabenskjold med hans Navn, forestillende 3 Vandstrømme.

Saxo, ed. Müller, S. 926. Weeke, Lunde Domkapitels Gavebog S. 105.

*A. D. Jørgensen.*

**Frederik Albrecht**, Fyrste af Anhalt-Bernburg, 1735—96, Officer, eneste Søn af Fyrst Victor Frederik af Anhalt-Bernburg og Sophie Albertine Frederikke Markgrevinde af Brandenburg-Schwedt, er født 15. Avg. 1735. Efter at have nydt en meget god Opdragelse, som fuldendtes paa lange Rejser, traadte han i preussisk og 1761 i dansk Krigstjeneste, hvor han som Generalmajor blev Chef for Prins Frederiks Regiment, i 1762 for Kongens Livregiment og 1764 for det danske Artillerikorps, som da oprettedes ved Sammensmeltning af danske, holstenske og norske Artillerikorps; men alt i 1765 traadte han ud af dansk Krigstjeneste og overtog ved Faderens Død Regeringen i Anhalt-Bernburg. Han viste sig her som en dygtig regerende Fyrste, der med Iver søgte at fremme sine Undersaatters Vel i alle Retninger. Han døde 9. April 1796. Han var bleven gift 1763 med Hertuginde Louise Albertine af Holsten-Pløen, som døde 2. Marts 1769. De efterlode en Søn, som efterfulgte Faderen, og en Datter.

Allg. deutsche Biographie VII, 455.

*P. C. Bang.*

**Frederik Carl Emil**, Prins af Augustenborg, 1767—1841, Søn af Hertug Frederik Christian (s. ndfr.) og født 8. Marts 1767. Han traadte ind i den danske Armé og «blev anset for sin Tids smukkeste Mand i begge de forenede Riger». Da han 29. Sept. 1801 ægtede Sophie Eleonore Frederikke Skeel (Scheel), en Datter af den afdøde Statsminister Jørgen Erik S. og Hofdame hos hans Svigerinde Louise Augusta, maatte han forlade Landet, da dette Ægteskab ansaas for ustandsmæssigt. Han bosatte sig i Leipzig og havde en talrig Familie, der nu dog er uddød; han var Dr. phil., stod som dansk General og var Ridder af Elefanten. Da hans Brodersøn Hertug Christian August 1820 ægtede en Grevedatter, anerkjendtes ogsaa Emils Ægteskab som legitimt af Kong Frederik VI. Han

døde i Leipzig 14. Juni 1841, hans Hustru (f. 26. Dec. 1778) 18. Nov. 1836.

V. S. Skeel, Optegn. om Fam. Skeel S. 325; Suppl. S. 89.

*A. D. Jørgensen.*

**Frederik Carl**, Hertug af Pløen, 1706—61, var en Søn af Hertug Christian Carl af Nørborg-Pløen og Dorothea Christine v. Aichelberg og født efter Faderens Død 4. Avg. 1706 i Sønderborg. Faderen havde set sig tvungen til efter sit Ægteskab, der ansaas for ikke jævnbyrdigt, at afstaa sit Len paa Ærø til den ældre Broder Joachim Frederik af Nørborg mod et Pengevederlag, ligesom han for sine Børn gav Afkald paa al Arveret til Slægtens Lensgodser, saa længe der fandtes mandligt Afkom af Broderen; han kaldte sin Hustru og hendes Børn «v. Carlstein». Da i Aaret 1722 Joachim Frederik døde uden mandlige Arvinger og foruden Lenet paa Als og Ærø efterlod det senere arvede Pløen i Holsten, kom det til en Overenskomst mellem F. C. og Kong Frederik IV, hvorefter denne vilde anerkjende ham som legitim Hertug af Pløen imod en Afstaaelse af hele det sønderjyske Len fra samme Øjeblik, som han kom i Besiddelse af det holstenske (7. Nov. 1722). Kort efter deklareredes han af Kongen som født Hertug, og hans Moder fik fyrstelig Standsret; af Godserne fik han Nørborg og Melsgaard paa Als med Gudsgave og Sæbygaard paa Ærø; Hartspring og Østerholm tilfaldt derimod Kronen. Han drog nu udenlands i nogle Aar, medens der førtes Proces for Rigshofretten om hans Anerkjendelse som tysk Fyrste og Arveretten til Pløen, der gjordes ham stridig af hans Faders Søskendebarn Johan Ernst Ferdinand til Rethwisch. Da denne imidlertid døde uden Arvinger (21. Maj 1729), var F. C. eneste efterlevende Mand af Huset Pløen og tog som saadan det hele Len, der fra 1722 havde været taget under kongelig Administration, i Besiddelse; han havde i Forvejen maattet forny Overenskomsten med Kongen og afstaa Als og Ærø, der saaledes hjemfaldt til Kronen. 2 Aar efter anerkjendtes F. C. ogsaa af Kejseren som legitim Hertug og Arving til Pløen (11. Sept. 1731). Han ægtede 18. Juli 1730 paa Kjøbenhavns Slot Christine Irmengard Komtesse Reventlow, en Datter af Grev C. D. R., Dronning Anna Sophies Broder. Da der ingen Sønner fødtes ham, sluttede han en Overenskomst med Kongen (1754), som senere blev tiltraadt af de andre Linjer af Huset Sønderborg (1756), og hvorefter det lille Hertugdømme Pløen efter hans Død skulde forenes med den

kongelige Del af Holsten. Han døde 18. Okt. 1761, hans Enke 9. Okt. 1779.

P. Hanssen, *Nachricht v. d. Plönischen Landen* S. 297 ff. *Hist. Tidsskr.* 5. R. V, 188 ff. *A. D. Jorgensen.*

**Frederik Carl Ferdinand**, Hertug af Brunsvig-Lyneborg-Bevern, 1729—1809, Søn af Hertug Ernst Ferdinand af Brunsvig-Bevern og Eleonora Charlotte Prinsesse af Kurland, blev født 5. April 1729. Allerede 1742 traadte han som Kapitajn ind i det hollandske Regiment Waldeck, tog Del i Felttogene 1745—46 og overværede Slaget ved Raucoux. Kort efter gik han i brunsvigsk Tjeneste og kommanderede under sin Fætter Hertug Ludvig Ernst af Brunsvig et Regiment i den kejserslige Armé. Efter Freden i Aachen 1748 gik han atter i hollandsk Tjeneste og blev 1754 Generallieutenant. Ved Syvaarskrigens Udbrud begav han sig i Slutningen af 1756 til Preussen og fik Kommandoen over et sachsisk Regiment, som fik hans Navn. Men Sachserne vilde ikke lade sig bruge til Krig imod deres Fædreland, Regimenterne revolterede og gik fra hinanden. Ikke desto mindre gjorde Hertugen Krigen med som Generalmajor og udmærkede sig i mange Slag og paa mange Maader, men da Frederik II ikke kunde tilgive ham Uheldet med det sachsiske Regiment, tog Hertugen Ansættelse under sin Fætter, den berømte engelske Feltherre Ferdinand af Brunsvig, og bivaanede Sejeren ved Minden 1759.

Aaret efter forlod han Krigsskuepladsen og begav sig til Danmark, hvor han havde mægtige Familieforbindelser. Enkedronningens Broder Markgreve Frederik Ernst af Brandenburg-Kulmbach (s. ndfr.), der var Statholder i Slesvig og Holsten, var gift med hans Søster, og selve den danske Dronning, Juliane Marie, var hans Søkendebarn. Ved sin Ansættelse i Hæren blev han Kommandør for Grenadérkorpset og blev, efter at have faaet Rang som General-lieutenant, 1762 ansat i samme Egenskab ved Garden til Fods. S. A. rykkede han med Hæren under Saint-Germain ind i Meklenborg som Chef for 2. Division. Ved Omordningen efter Krigen fratraadte han Kommandoen over Garden og blev 1764 Generalinspektør for Fodfolket, i hvis Excerreglement han indførte de preussiske Principper. S. A. blev han udnævnt til Generalfeltmarskal og Ridder af Elefanten og 1766 til Gouvernør i Rensborg. Da det 1772 truede med Krig med Sverige, og der blev truffet Forsvarsforanstaltninger, blev Hertugen kommanderende General paa

Sjælland, og da Hofrevolutionen s. A. havde bragt Juliane Marie til Magten, blev han 1. April 1773 udnævnt til Gouvernør i Kjøbenhavn. Han hørte i disse Aar til Hoffets udkaarne og tog megen Del i de militære Begivenheder, især i de store Manøvrer, som fra 1776 afholdtes hvert 3. Aar, og der var stor Tilfredshed med hans Ledelse af disse. Ved sin Broders Død blev han 1781 regerende Fyrste i sit Arveland Bevern og Domprovst over Stifterne St. Blasius og St. Cyriacus i Bevern, men han forblev i Danmark, hvor han Aaret efter blev gift med Hertug Frederik Henrik Vilhelm af Slesvig-Holsten-Glücksborgs Enke, Anna Caroline Prinsesse af Nassau-Saarbrück (f. 31. Dec. 1751). Regeringsforandringen 1784 gjorde Ende paa hans indflydelsesrige Stilling ved Hæren og ved Hoffet, og allerede 5. Maj blev han afskediget fra Gouvernementet over Kjøbenhavns Fæstning og fik anvist Bolig paa Glücksborg Slot. Her døde han i en høj Alder 27. April 1809. Hans Enke beboede Slottet til sin Død, 12. April 1824.

Allg. deutsche Biographie VII.

*P. F. Rist.*

**Frederik Carl Ludvig**, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck, 1757—1816, var eneste Søn af Prins Carl Anton August af Holsten-Beck og Frederikke Antonie Amalie f. Grevinde v. Dohna-Leistenau og blev født 30. Aug. 1757. Faderen blev dødelig saaret i Slaget ved Kunnersdorf 1759, og Moderen begav sig 1762 til Petersborg, da Kejser Peter III umiddelbart efter sin Tronbestigelse havde opfordret samtlige Medlemmer af det holsten-sønderborgske Hus til at bosætte sig i Rusland. Hun blev meget udmærket af Kejseren, der skjænkede hende Godser i Estland. F. C. L. blev imidlertid i Königsberg hos sin Mormoder, uagtet hans Farfader, den russiske Feltmarskal Prins Peter August Frederik, ønskede, at han skulde komme til Rusland, og Kejseren allerede 1762 udnævnte den 5aarige Dreng til Premiermajor i det holstenske Regiment. Men da Moderen efter Peter III's Død mistede sine Godser, vendte hun tilbage til Preussen, og da Feltmarskallen døde 1775, traadte F. C. L., der nu arvede Hertugtitelen, ind i den preussiske Hær og kom 1777 i aktiv Tjeneste som Major. Han deltog i den bajerske Arvefølgekrig ved Prins Henriks Armé, men da hans Forhold til Frederik II var mindre godt, trak han sig tilbage til sit Gods Lindenau ved Braunsberg. Efter Kongens Død meldte han sig atter til Tjeneste og avancerede nu rask. 1790 blev han Chef for det til Slægtens Navn knyttede

Regiment Holstein (det nuværende 2. østpreussiske Grenadérregiment Nr. 3). I det polske Felttog udmærkede Hertugen sig 1794 ved Piomki og blev udnævnt til Generallieutenant. 1797 rejste han i Følge Indbydelse fra Kejser Poul til Rusland; men allerede Aaret efter forlod han den russiske Tjeneste paa Grund af en Uenighed med Kejseren. Han begav sig først til Leipzig, senere til sine Godser i Østpreussen og beskæftigede sig i de følgende Aar meget med Studiet af Fysik, Kemi og Mathematik. Men da hans pekuniære Stilling blev slettere under Preussens ulykkelige Krig, begav han sig 1804 til Danmark, til Dels ogsaa for at sikre sin Søn, der allerede 1803 var indtraadt i den danske Hær som Ritmester à la suite, en Stilling her i Landet. Kongen af Danmark udnævnte Hertugen til Generallieutenant og forlenede ham med Godset Wellingsbüttel i Holsten for en Del af de Ækvivalentrenter som Regeringen aarlig udbetalte det holsten-beckske Hus i Følge den pløenske Successionstraktat. Paa dette Gods tilbragte Hertugen Resten af sit Liv med videnskabelige Studier og i udstrakt Brevvexling med mange af den Tids lærde. 1812 blev han valgt til Præsident for det saakaldte slesvig-holstenske Selskab. — 9. Marts 1780 var Hertugen blevet formælet med Frederikke Amalie Grevinde v. Schlieben, Datter af den preussiske Statsminister Leopold Greve v. S. Hun var født 28. Febr. 1757 og blev Moder til 2 Døtre og 1 Søn, Frederik Vilhelm Poul Leopold, Hertug af Glücksborg og Fader til Kong Christian IX af Danmark. — Hertug F. C. L. døde 25. Marts 1816, hans Gemalinde 17. Dec. 1827.

Medd. fra Krigsarkiverne IV. J. Becker, *Gesch. d. ostpreuss. Grenadier-Regmt. Nr. 3.* Kobbe, *Schlesw.-Holst. Geschichte 1698—1808.* Lübker u. Schröder, *Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.* *P. F. Rist.*

**Frederik Christian, Hertug af Augustenborg, 1721—94,** var en Søn af Hertug Christian August og Frederikke Louise f. Komtesse Danneskjold-Samsøe og født 6. April 1721. Ved sin Faders Død 20. Jan. 1754 tiltraadte han Godserne paa Als og i Sundeved (Augustenborg, Rumohrsgaard, Graasten osv.), medens Gammelgaard, Sønderborg Ladegaard og Rønhave hjemfaldt til Kronen. Han maatte tillige overtage en meget betydelig Gjæld, og hans stærke Klager herover bragte Kongen til først at bevilge ham en livsvarig Pension paa 6000 Rdl., dernæst til atter at afstaa Gammelgaard og at overtage en betydelig Del af hans Gjæld. Det kom dernæst

til Aftaler om en Overdragelse af Arveretten til Pløen og Glücksborg til Kongen, og som Vederlag for denne sidste fik F. C. 1764 Slottet Sønderborg med Ladegaarden, Rønhave, Kegenæsgaard og Majbølgaard, medens nu Pensionen bortfaldt. Ligeledes tilstodes der ham visse Skattelettelser, medens derimod Forsøget paa at fastholde Embedet som Gouvernør paa Als i Slægten mislykkedes; man vilde ikke skabe en Stilling, som kunde ligne en regerende Hertugs. F. C., der var dansk General og Ridder af Elefanten, døde 14. Nov. 1794. Han havde 1762 ægtet Charlotte Amalie Vilhelmine, Datter af den sidste Hertug af Pløen, Frederik Carl (s. ovfr.). Hun døde 11. Okt. 1770. *A. D. Jørgensen.*

Frederik Christian, Hertug af Augustenborg, 1765—1814, Søn af den foregaaende og født paa Augustenborg 28. Sept. 1765. Han blev opdragen i Hjemmet og fik en udmærket Undervisning af Hofpræsten Chr. Jessen fra Aabenraa, der udviklede hans Sans for den humane og ideelle Dannelses Betydning. Noget senere kom hertil en Legationsraad Schiffmann, der meddelte ham et mere omfattende Grundlag for videnskabelige Studier. Alt tidlig forberedtes der ham en mere glimrende Løbebane end den, der var falden i hans nærmeste Forfædres Lod, i det Udenrigsministeren Andreas Peter Bernstorff fik sat igjennem, at Kronprinsessen, Louise Augusta, forlovedes med ham. Da det nemlig ved denne Tid kunde se ud, som om Kongehusets Mandsstamme skulde udslukkes i en nær Fremtid, var det af Vigtighed at sikre den fremtidige Bevarelse af Holsten, som i saa Tilfælde vilde gaa i Arv til Augustenborgerne, medens Kronprinsessen vilde beholde Danmark med Slesvig og Norge. Kongen og Gehejmestatsraadet billigede denne Plan (1779), og samtidig med Bernstorffs Afskedigelse i Nov. 1780 sluttedes de endelige Aftaler om Ægteskabet. Prinsen blev dog indtil videre i Hjemmet, hvis fredelige Omgivelser, i Augustenborg og Graasten, bestandig senere vare hans kjæreste Opholdssted. Efter at have naaet den voxne Alder sendtes han 1783 med sine 2 Brødre, Frederik Emil og Christian August, og ledsaget af Schiffmann til Universitetet i Leipzig. Her studerede han især Filosofi, Statsvidenskab, Lovkyndighed og Historie, ligesom han blev bekjendt med den berømte Børneven Weisse, der vakte og udviklede hans Sans for Pædagogik. Efter at have foretaget nogle mindre Udflugter til de større tyske Hovedstæder vendte han i Efteraaret 1784 tilbage til sit Hjem og kom i det følgende



Foraar til Kjøbenhavn for personlig at vinde sin tilkommende unge Brud. Forlovelsen fandt Sted samme Efteraar, og Ægteskabet sluttedes 27. Maj 1786, før Brudens fyldte 15. Aar. Strax efter (7. Juni) fik han Sæde i Gehejmestatsraadet. Han fik anvist Bopæl paa Christiansborg Slot med den øvrige kongelige Familie, efter Slotsbranden (1794) købte han Grev F. Reventlows store Palais i Bredgade, der senere er udstykket i flere store Ejendomme (Nr. 54 m. fl.). De første 10 Aar af hans Ægteskab vare barnløse, derefter fødtes Datteren Caroline Amalie, død som dansk Enkedronning, og de 2 Sønner Christian August og Frederik Emil (1796—1800), sørgelig bekjendte af Oprøret 1848. Ved sin Faders Død 1794 blev F. C. titulær Hertug og tiltraadte Besiddelsen af Familiens Godser, der gik udelte i Arv til den ældste Søn. Han opholdt sig fra nu af om Sommeren paa Als og i Graasten, og efterhaanden som Forholdet til Svogeren, Kronprins Frederik, senere blev mindre godt, udstraktes dette Ophold over en altid længere Del af Aaret, saaledes at den faste Bolig i Kjøbenhavn endog blev helt opgivet; Børnenes Opdragelse knyttedes til Hjemmet paa Als.

Ved Siden af sin Deltagelse i Statsraadets Forhandlinger, der omfattede alle Monarkiets Anliggender, kom den unge, energiske Prins snart ind i en Række betydningsfulde Embedsforhold, der helt optog hans Interesse og Arbejdsevne. I Juni 1788 fratraadte Schack-Rathlou i Anledning af Forordningen om Stavnsbaandets Løsning alle sine Embeder, og den næppe 23aarige Prins udnævntes nu til hans Efterfølger som Patron for Universitetet. Denne Stilling optog ham i høj Grad, og det lykkedes ham snart at skaffe den en Betydning, som den ikke tidligere havde haft; til den ene Side indskrænkede han Konsistoriums temmelig ukontrollerede Selvregering, til den anden Kancelliets Indgreb i Højskolens overordnede Styrelse. Da hans Administration imidlertid tillige bar Præg af en levende Sans for Videnskabens Ret og Undervisningens Betydning, lykkedes det ham snart at komme i et godt Forhold til Lærersamfundet og at opnaa en overvejende Indflydelse i alle Undervisningssager. Saaledes blev han 14. Maj 1790 tillige Formand for den «til de lærde Skolers og Kjøbenhavns Universitets Forandring og Forbedring» nedsatte Kommission, 1796 for en Kommission «for at overveje Midlerne til at oprette et Musæum for Naturvidenskaberne», og 1801 blev han Medlem af den botaniske Haves Styrelse. I «Minerva» lod han 1795 trykke en Afhandling:

«Ideer, vort lærde Skolevæsens Indretning vedkommende, fremlagte i den dertil allernaadigst ansatte Kommission», saa vel som en «Tale, holden ved de aarlige akademiske Præmiers Uddeling paa Universitetets øverste Høresal». Men ikke blot de videnskabelige og pædagogiske Interesser havde en varm Talsmand og Forkæmper i ham, han reformerede ogsaa Universitetets økonomiske Forhold. Saaledes bemyndigedes 1792 Skolekommissionen, der til den Ende forstærkedes med flere sagkyndige Medlemmer, til at tage Spørgsmaalet om Universitetets og Kommunitetets Jordegods under Overvejelse, hvorved de Planer og Overenskomster bleve affattede, som senere efterhaanden traadte ud i Livet og forvandlede Bøndergodset til Arvefæste, regulerede Afgifterne og udskiftede de enkelte Gaardes Jordtilliggende m. m. Ligeledes foranledigede han Inddragelsen af de akademiske Corpora, d. e. de enkelte Embeders Jordegods, til en fælles akademisk Fond (1796). Det kunde ikke være andet, end at denne stærke Virksomhed i Aarenes Løb betydelig maatte forøge Tallet paa Hertugens løbende Embedsforretninger, medens Forholdet til Kancelliet ofte maatte afstedkomme Rivninger; han søgte derfor at faa oprettet et helt nyt Regeringskollegium for det samlede Undervisningsvæsen, og dette lykkedes ham omsider i Aaret 1805, da under 5. Juli «Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler» oprettedes med 3 Medlemmer: Hertugen, Ove Malling og Overbibliothekar Moldenhawer; Embedet som Patron for Universitetet og Skolekommissionen ophævedes. Den nye Direktion fik Bolig i den samme Aar købte Lercheske Gaard bag Børsen og bestod her, indtil den i 1848 sammen med Kancelliets Kirkedepartement kom til at udgjøre et eget Ministerium. Hertugens personlige Virksomhed i Direktionen svækkedes dog kort efter ved de politiske Begivenheder og standsede helt i Aaret 1810.

Ved Siden af sin Interesse for Videnskaben havde F. C. fra første Færd vedligeholdt den for Digtningen og Digterne. Ved hans højmodige Hjælp og Forsorg blev Baggesen hjulpet over sine vanskelige Ungdomsaar, og gennem ham traadte Hertugen atter i Forhold til Schiller i Tyskland. I Forening med Schimmelmänn ydede han denne en ikke ubetydelig Pengehjælp i 5 Aar; han lønnedes med de mærkelige Breve «über die ästhetische Erziehung des Menschen», hvis Originaler brændte med Christiansborg Slot, men som noget senere i en gennemset og filosofisk afdæmpet Form vakte saa stor Opsigt i den litterære Verden.

Hertugens Indflydelse i den egentlige Statsstyrelse synes alt

at være dalet strax efter Bernstorffs Død (1797); den gik senere stærkt tilbage, da Modsætningen mellem de to Svogre, den filosofisk anlagte og dannede Hertug og den praktiske, men lidet begavede Kronprins, traadte altid stærkere frem. Til et Brud kom det dog først, da Kronprinsen efter det tyske Riges Opløsning vilde indlemme Holsten i Danmark paa samme Maade, som det 1721 var sket med Slesvig. Imod denne Hensigt nedlagde Hertugen en bestemt Indsigelse (3. Sept. 1806), i det han gjorde gjældende, at ingen ensidig Akt fra Kongens Side kunde forandre en Arvefølge, som fra umindelige Tider havde forbeholdt Oldenborgernes Mandsstamme dette tyske Land. Denne Opfattelse, der tiltraadtes af Statsraadets vigtigste Medlemmer, nødte Kronprinsen til formelt at opgive sit Forsæt, men han glemte det ikke, og han betragtede fra nu af sin Svoger med Mistænksomhed. Denne trak sig mere og mere tilbage fra Hoffet og solgte i det følgende Aar sin Ejendom i Hovedstaden. En endnu værre Anstødssten bragte dog Revolutionen i Sverige 1809 og Tronfølgervalget i Ørebro 1810. Efter Gustav IV's Afsættelse besteg som bekjendt hans Farbroder Carl XIII Tronen, medens Hertugens yngre Broder, Christian August, valgtes til Tronfølger. Da han pludselig døde 28. Maj 1810, faldt Tanken paa Hertugen, medens andre ønskede Frederik VI for saaledes at vinde den længe attraaede Forbindelse med Norge. Som rimeligt var, opstod der heraf en stærk Spænding mellem de to Svogre; Hertugen forsikrede, at han vilde træde tilbage for sin Medbejler, hvis der var nogen Sandsynlighed for hans Valg, men holdt sig dog en Udvej aaben til selv at samle Stemmerne. Kongen, der ikke stolede paa hans Oprigtighed og vel ogsaa af sin Søster underrettedes om hans Forhandlinger med Carl XIII, modarbejdede ham og erklærede, at han som dansk Undersaat ikke var berettiget til at modtage Valget uden hans Samtykke. I det man paastod, at Rygtet sagde, at Hertugens Tilhængere vilde lade ham bortføre, lod Kongen ham bevogte paa Als; om et saadant Rygte overhoved var til, er vel tvivlsomt, men Hertugen hindredes derved i at fremstille sig personlig for Valg-Rigsdagen. Det kom imidlertid dog saa vidt, at dennes hemmelige Komité 14. Avg. besluttede at indstille F. C. til Valg; men strax efter slog Stemningen om, og 17. s. M. indstilledes Prinsen af Pontecorvo, hvorefter han d. 20. af alle Stænderne blev valgt til Tronfølger. Hertugen kunde dog aldrig helt opgive Haabet om, at Stemningen igjen skulde slaa om og de politiske Begivenheder fjærne Berna-

dotte fra hans høje Plads, hvorefter han da sikkert haabede ved Carl XIII's Yndest at blive hans Efterfølger. At Frederik VI havde staaet ham i Vejen i det afgjørende Øjeblik, traadte mere og mere i Forgrunden i hans sygelig ophidsede Sind og indgav ham et uslukkeligt Nag til den tidligere Ven; han søgte Afsked fra alle sine Stillinger og Embeder og opgav at fungere i dem, da Kongen ikke vilde føje ham i Afskedigelsen.

I sine sidste Aar hengav han sig til Betragtninger over sin Slægts formentlige Rettigheder og Arvekrav. Han nedskrev sine Bemærkninger derom og sendte dem til sine tidligere Venner i Kjøbenhavn for at høre deres Mening om dem. Selve Afhandlingen kjendes kun af de bevarede Svar fra Møsting og Engelstoft, der bestemt afviste hans Paastande som ubegrundede og revolutionære. Det ses, at han ikke blot vilde være Kongeslægts Arving i Holsten, men ogsaa i den gammelkongelige Del af Slesvig, ja han underkjendte endog Kongelovens retlige Gyldighed for det Tilfælde, at den bragte Arvefølgen ud af Oldenborgernes Slægt. Han indprentede sine unge Sønner disse Lærdomme og paalagde dem aldrig at give Slip paa Rettigheder, som kunde tilkomme dem. Han døde efter længere Tids Svagelighed 14 Juni 1814.

H. Matzen, Kbhvns Universitets Rethistoric. Max Müller, Schillers Briefwechsel m. d. Herzog F. C. von Schl. H. Augustenburg, 1875. A. L. J. Michelsen, Briefe von Schiller an Herzog F. C. v. A., 1876. (Droysen u. Samwer,) Gesch. der dän. Politik seit 1806. Wegener, Danmarks Hist. i det 19. Aarh.

*A. D. Jorgensen.*

Frederik Christian, <sup>Markgrave</sup> ~~Herzog~~ af Brandenburg-Kulmbach, 1708—69, født 17. Juli 1708, var en Broder til Christian VI's Dronning, Sophie Magdalene, og en Søn af Markgreve Christian Henrik af Brandenburg-Kulmbach-Werklingen, der paa Grund af sin Uduelig-  
hed og Ødselhed maatte pantsætte sine Lande til Kongen af Preussen, saa at hans Enke, Sophie Christiane v. Wolffstein, maatte opdrage sine Sønner i smaa Kaar. Men uagtet de havde en saa dygtig Mand som den senere danske Statsminister Grev Johan Sigismund Schulin til Hovmester, og uagtet Kronprins Christian (VI) tog sig meget af sine unge Svogres Opdragelse, bleve disse dog meget uheldige Personligheder. Moderen bosatte sig hos Datteren i Danmark, og hun i Forbindelse med Kronprinsen, der trolig og med Held virkede hos sin Fader for sine Svogre, skaffede snart disse Adgang til Embeder og Hædersposter. F. C. blev 1725, 17 Aar gammel, Kapitajn i Livgarden til Fods, 1728 Oberstlieutenant i

fynske Regiment og 1731 Ridder af Elefanten. Allerede 1734 blev han Chef for fynske Regiment og fik Ordenen l'union parfaite samt en aarlig Apanage af en urimelig Størrelse. Men han førte et i høj Grad forfløjent og udsvævende Liv, flakkede altid om i Tyskland og gav hyppig Lejlighed til, at Christian VI maatte skrive ham haardt og truende til. Den ældste Broder, Georg Frederik Carl, maatte endog til sidst arrestere ham og sætte ham fast paa Slottet Blasenburg ved Baireuth, men efter at han var bleven løsladt, blev han stadig betragtet som en daarlig og farlig Person, der gjorde sin høje Familie Sorg og Skam. Ikke desto mindre blev han Generalmajor 1736 og Generallieutenant 1744. Han levede sin meste Tid i Wandsbeck, 1739 skilt fra sin Hustru, Victoria Charlotte (Datter af Fyrst Victor Amadæus Adolph af Anhalt-Schaumburg), med hvem han var bleven gift 1732. I Aaret 1763 succederede han i sine Arvelande og blev Aaret efter preussisk General. Han var meget svagelig i sine sidste Leveaar og døde 20. Jan. 1769. Den brandenburg-kulmbachske (bairauthske) Linje uddøde med ham.

*P. F. Rist.*

**Frederik Christian August**, Hertug af Augustenborg, 1829—80, Søn af Hertug Christian August (III, 546) og født 6. Juli 1829. Han udnævntes ligesom til sin Tid Faderen til Oberstlieutenant à la suite i Rytteriet uden at træde i aktiv Tjeneste. Ved Oprørets Udbrud traadte han 26. Marts 1848 ind i den frafaldne Hærafdeling og ansattes som Adjudant ved Generalkommandoen. I denne Stilling forblev han lige til dens Opløsning 1851; han udelukkedes fra den s. A. udstedte Amnesti og stod nogen Tid i preussisk Tjeneste som Major. Ved Efterretningen om Kong Frederik VII's Død 15. Nov. 1863 udstedte han Dagen efter fra Dolzig i Posen en Proklamation til Indbyggerne i Slesvig, Holsten og Lauenborg, i hvilken han meddelte, at han i Henhold til et Afkald fra Faderens Side tiltraadte som Hertug i sine Arvelande Slesvig og Holsten, ligesom han mente hertil at kunne knytte Lauenborg, der var erhvervet for Norge, hvis «Arving» han efter sin Titel var; han antog Navnet Frederik VIII. Samme Dag anmeldte han sin Tiltrædelse ved Forbundsdagen i Frankfurt, der i den Anledning erklærede Arvefølgespørgsmaalet i Holsten og Lauenborg for tvivlsomt og nægtede at modtage Kong Christian IX's Afsending. Selv begav «Hertugen» sig til Gotha, hvor han blev vel modtagen og anerkjendt af Hertug Ernst og indrettede en

Regering med Ministrene Francke og Samwer. Da Forbunds-  
 exekutionen kort efter tog Holsten i Besiddelse, dukkede han pludselig  
 30. Dec. op i Kiel og indrettede sig nu her med en formelig  
 Hofstat, hvorefter han hyldedes af Deputationer fra alle Egne i  
 de tyske Hertugdømmer. Da 1. Febr. 1864 de tyske Stormagters  
 Hære gik over Ejderen, gjentog det samme sig i Sydslesvig. Videre  
 blev det dog ikke tilladt at gaa, og Oprettelsen af en særlig slesvig-  
 holstensk Hær, som var paataenkt, kom ikke i Stand. Efterhaanden  
 som Krigsbegivenhederne droge Opmærksomheden nord paa, glemtes  
 den selvgjorte Hertug i Kiel; han fik ikke Lov til at gaa over  
 Ejderen, og hans Tilhængere begyndte at ombytte Navnet «Friedrich  
 der achte» med «F. der sachte». 1865 købte han ved en Mellem-  
 mand af Grev Moltke-Hvitfeldt Slottet Graasten med Hoved-  
 gaardene Graasten og Fiskebæk. I Juni 1866 maatte han ved Ud-  
 bruddet af Krigen mellem Preussen og Østerrig forlade Holsten  
 og efter Indlemmelsen af Hertugdømmerne i Preussen løse Ind-  
 byggerne fra den Troskabsed, der var bleven aflagt til ham (2. Jan.  
 1867). 1869 tiltraadte han ved sin Faders Død Ejendommene i  
 Schlesien (Primkenau). Død 14. Jan. 1880. Han havde 11. Sept.  
 1856 ægtet Adelheid af Hohenlohe-Langenburg, f. 20. Juli 1815;  
 hun overlever ham. Af deres 4 Døtre er den ældste, Augusta  
 Victoria, Kejsersinde af Tyskland og Dronning af Preussen; Sønnen  
 Ernst Günther har arvet Hertugtitelen og af den preussiske Regering  
 faaet overdraget Ejendomsretten til Slottene Sønderborg og Augusten-  
 borg, der dog fremdeles bruges henholdsvis som Kaserne og Lærer-  
 indeseminarium.

*A. D. Jørgensen.*

**Frederik Christian Carl August**, Prins af Slesvig-Holsten-  
 Sønderborg-Augustenborg, 1830—81, født 16. Nov. 1830 i Slesvig,  
 Søn af nedennævnte Prins Frederik Emil August. Uagtet hans  
 Opdragelse væsentlig var ledet af hans Moder, den danske Grev-  
 inde Danneskjold, blev han dog paa Grund af Faderens Stilling  
 som kommanderende General i Oprørshæren i 1848 nødsaget til  
 at gjøre Tjeneste i denne som Lieutenant i 2. slesvig-holstenske  
 Dragonregiment, men forlod 1849 Landet og gjorde sin første store  
 Rejse til Avstralien. Efter sin Hjemkomst i 1851 studerede han  
 1 Aar i Cambridge og levede derpaa, mest beskæftiget med litte-  
 rære Studier, afvexlende i Paris og London, hvor han studerede  
 Sanskrit under Goldstäcker. 1858 udgav han «Altes und Neues  
 aus den Ländern des Ostens von Onomander» og rejste 1864 til

Indien, hvor han opholdt sig til 1869; men i 1866 var han hjemme nogle Maaneder, dels paa Noer, dels i Paris, hvor hans eneste Søster, Louise (f. 29. Juli 1836, gift 24. Okt. 1865 med Prins Michael Vlangali-Handjeri), døde 25. Sept. Ved kgl. preussisk Patent af 7. April 1870 antog han Titelen «Greve af Noer» og ægtede 17. Maj s. A. Carmelita Henriette Sophie Mathilde Eisenblat fra Hamborg (f. 21. Avg. 1848). 1878 kreerede Kiels Universitet ham til Dr. phil. 1880—81 udkom i Leiden 1. Bind af hans «Kaiser Akbar, ein Versuch über die Geschichte Indiens im 16. Jahrhundert»; Udgivelsen af 2. Bind har hans Enke fuldført. Da den danske Regering 1881 hævede Augustenborgernes Landsforvisning, aflagde Prinsen, hvis Sind og Hjærte stedse var aabent for alt ædelt og skjønt, og som aldrig havde delt sin Slægts politiske Anskuelse, men nærrede varme Sympathier for sit danske Fædreland, et Besøg ved det danske Hof. Efter en smertefuld Sygdom døde han 25. Dec. 1881 paa Noer, efterladende 2 Døtre, Carmelita (f. 22. April 1871) og Louise (f. 1. Nov. 1873). Hans Enke maatte føre en langvarig Proces med Prins Christian af Augustenburg for at beholde Godserne Noer og Grønwoold, som tidligere havde været Sekundogenitur i den augustenborgske Linje.

Friedrich August, Prinz von Schleswig-Holstein-Augustenburg, hrag. von Carmen Gräfin von Noer, 1886. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

**Frederik Emil August**, Prins af Augustenburg (Nør), 1800—65, Søn af ovfr. nævnte Hertug Frederik Christian og den danske Kongedatter Louise Augusta og født i Kjøbenhavn 23. Avg. 1800. Opdragen sammen med og under de samme Indtryk som den ældre Broder, Hertug Christian August (s. III, 546), forberedtes han som yngre Søn nærmere til at gaa ind i den militære Løbebane; som Kongens Søstersøn udnævntes han alt ved sin Konfirmation til Oberstlieutenant à la suite ved de jyske Dragoner (7. Juli 1814). Kapitajn le Normand de Bretteville ledsagede Brødrene paa deres Udenlandsrejse til Tyskland, Schweits og Italien og derpaa til et længere Ophold i Frankrig og England; paa det sidstnævnte Sted lagde de Grunden til deres senere Tilbøjelighed for Hesteavl og Væddeløb. Efter Hjemkomsten (1820) tiltraadte Hertugen sine Godser og indgik Ægteskab, medens F. gennemgik Exercerskolen ved Livgarden i Kjøbenhavn og derefter igjen drog til Udlandet for at afslutte sine Studeringer ved Universiteterne i Heidelberg og Göttingen. Aaret efter sin Hjemkomst udnævntes han 21. Juni 1825 til Oberst og

ansattes ved Livregimentet Kyrasserer i Slesvig, hvis Chef var Generalmajor H. Bachmann; han gjorde Tjeneste som Eskadronchef og viste stor Iver for Uddannelsen af sine Folk, ligesom han ved sin fremragende boglige Dannelse saa vel som ved sin høje Rang — han blev 1. Nov. 1828 Ridder af Elefanten — blev Midtpunkt for Garnisonslivet; han søgte at fremkalde alvorlige militære Studier, især for Rytteriets Vedkommende, og fik Væddeløb i Gang, ligesom samtidig Broderen paa Augustenborg. I «Maanedsskrift for Hesteavl og Hestehold» skrev han ved denne Tid «Nogle Ord til Gjendrivelse af den saa hyppig udtalte Paastand, at de ved Fuldblodet forædlede Heste ikke skulde være brugbare for Kavalleriet». 17. Sept. 1829 ægtede han sin Broders Svigerinde Henriette Komtesse Danneskjold-Samsøe, f. 9. Maj 1806; Brylluppet stod paa Augustenborg og højtideligholdtes et Par Dage efter med store Væddeløb. 16. Okt. 1830 blev han ved Bachmanns Afgang Chef for Livregimentet, og i Begyndelsen af 1832 købte han for sin Moders Penge det adelige Gods Nør og Grønwoold i Dänischwoold ved Ekernførde Fjords sydlige Bred (for o. 830000 Kr.). Her opførte han nu herskabelige Bygninger, anlagde Parker og Vildtbaner, medens han i Slesvig købte det Ahlefeldtske Palais og gjorde sit Hus til Samlingsplads for det aristokratiske Selskabsliv i Staden og paa Landet. Han lagde sig nu ligeledes med Iver efter et forbedret Landvæsen, efter engelsk Mønster. Markerne bleve drænedede, Engene overrislede, Kvæg- og Hesteracerne forbedrede. Snart vandt Interessen for disse Sysler Overhaand over Garnisonslivets Trivialiteter, og han opholdt sig nu for det meste paa Nør, i det han dog stadig fastholdt sin officielle Bopæl i Slesvig.

Det politiske Liv, som vaagnede efter 1830, fandt Prinsen langt mere liberal end Broderen; han lod sig (som Husejer i en Kjøbstad) vælge til Stænderdeputeret for Ekernførde og sluttede sig ikke ubetinget til Godsejerne, om han end i det hele var konservativ. Nationalt stod han selvfølgelig ligesom Broderen paa det herskende tyske Sprog, uden Forstaaelse af den nordslesvigske Bevægelse. Der var dog en ikke ringe Forskjel paa de to Mænds hele Stilling; medens Hertugen lignede sin Fader i beregnende Kløgt og energisk Vilje, synes Prinsen at have været en ægte Junkernatur med stærk Forkjærlighed for den dramatiske Effekt og, hvad der kunde tage sig ud, men uden dybere Ærgjerrighed eller Lyst til at underkaste sig store Anstrængelser for at naa et tvivlsomt Maal. Han var ligefrem af Væsen, uforbeholden, ofte ufor-



sigtig eller kaad i sine Udtalelser, holdt af at prale og fremstille sig som en Mand af største Betydning, men alt dette havde ikke nogen særlig ondartet Karakter, og han nød vistnok i det hele en langt større Popularitet end Broderen. I Nordslesvig var han ilde lidt for sin Lidenskab paa Jagten, der førte ham til Konflikter med Bønderne. Moderen yndede ham fremfor Hertugen, hun havde større Sympathi for hans Letsindighed end for den andens Ærgjerrighed, ligesom han i det hele lignede hende og hendes Forældre. Det vakte en ikke ringe Misstemning hos den ældste Søn, da hun 5. Avg. 1838 oprettede Godserne Nør og Grønwald til et Fideikommiss for Prins F. og hans mandlige Afkom, og det var nær i den Anledning kommet til et fuldstændigt Brud i Familien. Man var vist overhoved ofte paa et galt Spor, naar man uden videre betragtede de to Brødre som en Enhed, der altid og overalt vilde findes paa samme Side.

1839 udnævntes F. til Generalmajor, uden i øvrigt at forandre Stilling i Hæren; men 26. Marts 1842 afløste han den gamle Feltmarskal, Landgrev Frederik af Hessen som kommanderende General i Hertugdømmerne (med Rang som Generallieutenant), Statholder og Overpræsident i den slesvig-holstenske Regering paa Gottorp, og dermed kom han pludselig til at indtage en meget fremskudt Plads i Staten. Som bekjendt opfattede man dette Skridt af Kong Christian VIII som en ydmygende Indrømmelse til Slesvig-Holstenerne, der havde til Følge, at Otto Moltke og Krabbe-Carisius traadte ud af Statsraadet og erstattedes af A. S. Ørsted og Heinrich Reventlow-Criminil; men for Kongen stod det næppe den Gang som en Systemforandring, og Prinsens Udnævnelse havde maaske lige saa meget en Brod vendt imod Hertugen som imod dem, der nærrede Mistillid til alle Augustenborgere. I sig selv var Prinsens Stilling da ogsaa uden reel Betydning: som Statholder havde han saa at sige slet ingen Forretninger, Overpræsidentskabet i Regeringen havde ligeledes i mange Aar været et Æresembede uden Myndighed, og som kommanderende General i Fredstid fik han ingen Betydning. Udnævnelsen gav ham derimod en social Anseelse, som under andre Forhold kunde være bleven farlig for Hertugen og, hvis det var lykkedes at fjerne de to Brødre endnu mere fra hinanden, kunde have neutraliseret dennes Virksomhed. Men har Kongen tænkt sig noget saadant, mislykkedes det i alle Tilfælde over for de fortvivlede Tidsforhold og Hertugens overlegne Personlighed. Efter Udstedelsen af det aabne Brev om Arvefølgen (8. Juli 1846) og de derpaa føl-

gende Protester af Hertugerne af Augustenborg og Glücksborg troede Kongen endnu at kunne faa Prinsen paa sin Side, men denne følte det uholdbare i sin Stilling og søgte 13. Avg. Afsked fra sine Embeder; den udfærdigedes 18. s. M. Han trak sig derefter helt tilbage fra det offentlige Liv, saa længe Svogeren Christian VIII levede. 1847 købte han Nabogodset Berensbrook.

Til en rigtig Bedømmelse af Prinsens Deltagelse i Oprørets Udbrud foreligger der næppe endnu tilstrækkeligt Materiale. Af hans egen Fremstilling, der bærer Præg af en stor indre Sandsynlighed, synes det nærmest at fremgaa, at det var en letsindig Indskydelse, at de egentlige Revolutionsmagere brugte hans Navn og hans Person i et afgjørende Øjeblik, uden at han fra først af havde Del i deres Planer. Hans Hang til at behage sig selv ved Forestillingen om, at alles Øjne hvilede paa ham, at alle havde Tillid til hans Retsind, hans Maadehold og Overlegenhed, drog ham i den 11. Time ind i Bevægelsen og forvandlede ham i faa Dage, for ikke at sige Timer, fra en fronderende Undersaat til en aabenlys Højforræder.

Den Henvendelse til Kongen, som de i Rensborg 18. Marts 1848 forsamlede Stænderdeputerede vedtog, fremkaldte først Prinsens delvise Tilslutning og delvise Protest. Han billigede, at man krævede Hertugdømmernes Forening i Administration og Forfatning samt Presse- og Forsamlingsfrihed; men han var imod en Folkevæbning, og han fandt det meningsløst at ønske Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund. Dette førte ham til i en længere Skrivelse selv at henvende sig til Kongen med sine gode Raad, i det han tillige tilbød sin loyale Medvirkning til at berolige Hertugdømmerne som Statholder. Han havde begyndt at føle sig som Situationens Mand; men han havde alt nu tillige Følelsen af, at man ikke fra dansk Side vilde vove at støtte sig til ham, medens Slesvig-Holstenerne gjorde alt for at drage ham over til sig. Samme Aften, som hint Brev var afsendt (21. Marts), kom Hertugen til Nør paa sin Rejse til Berlin. D. 23. om Eftermiddagen fik Prinsen Meddelelse fra Kiel om, at man var i Færd med at danne en provisorisk Regering, og strax efter fik han nord fra Meddelelse om Gehejmestatsraadets Opløsning efter et Kasinomøde i Kjøbenhavn. Dette bestemte ham til samme Aften at kjøre til Kiel, hvor han da let lod sig bevæge til at træde ind i den paatænkte Regering, paa hvis Sammensætning og første Udtalelser han i sin flotte Sorgløshed ingen videre Indflydelse fik. Næste Morgen proklameredes den

foretagne Revolte, og Prinsen afgik med Extratog ad Jærnbanen til Rensborg (over Neumünster) med i alt 300 Mand Jægere og Borgere. I det sidste Øjeblik blev det meddelt ham, at en Damper stod ind ad Havnen; den Mulighed, at den kunde medbringe Bud fra Kongen, maaske endog til ham, bragte ham til at give Ordre til Afgang; han var nu aldeles betagen af sin forestaaende Bedrift. Rensborgs Indtagelse, der et Par Timer efter var en fuldbyrdet Kjendsgjerning, vil altid være et Vidnesbyrd om Prinsens Forvovenhed og ingenlunde helt ubetydelige Personlighed, ligesom det er en Plet paa den danske Hær, at den kunde lykkes paa denne dumdristige Maade, uden at i det mindste Forræderen kom til at ligge paa sin Gjerning.

Den næste Opgave, at organisere Modstanden mod de kongelige Tropper, fremkaldte en lignende Virksomhed i Rensborg som den, Tscherning udfoldede i Kjøbenhavn, kun selvfølgelig i betydelig mindre Maalestok. Regeringen nødte Prinsen til alt for tidlig at sende de nyorganiserede, med frivillige forøgede Afdelinger nord paa, og i Kampen ved Bov, der alt var tabt, da han ankom til Flensborg, blev Hæren ikke blot slaaet, men fuldstændig demoraliseret og opløst. Naar man derfor senere bragte Prinsen personlig i Forbindelse med dette Nederlag og knyttede Beskyldningen for Fejhed til hans Navn («Væddeløberen fra Bov»), var dette uden Føje. Havde han i øvrigt tænkt sig, at den Stilling, han vilde komme til at indtage under Kampen mod Danmark, vilde blive opløftende og misundelsesværdig, saa maatte han snart se sig fuldstændig skuffet. Medens han selv savnede de virkelig store Egenskaber, der under Forhold af den Natur ene ere i Stand til at skabe et historisk Navn, omgaves han af Mænd, som i stort og smaat vare ham imod, og hvis Formaal var et helt andet end hans. Saaledes lammedes hans Virksomhed mere og mere under Feltogets Gang, den preussiske Overkommando skød Insurgent hæren til Side, og efter Vaabenstilstanden i Malmø trak Prinsen sig helt tilbage; 9. Sept. 1848 udtraadte han af Regeringen og overgav Overkommandoen over de slesvig-holstenske Tropper til den preussiske General Bonin.

Dermed var hans politiske Rolle udspillet. 1850 forlod han Landet uden senere at vende tilbage; han udelukkedes tillige med sin Familie fra den under 10. Maj 1851 udstedte Amnesti; 4. Avg. 1848 vare de danske Ordener fradømte ham. Da Hertugen 30. Dec. 1852 indgik en Overenskomst med Kongen om at sælge de augusten-

borgske Godser med Afkald paa alle sine og sin Families Rettigheder til Arvefølgen, nedlagde Prins F. for sit Vedkommende Protest herimod i Brev af 24. Marts 1853 til Rigsdagens «Præsident», 5 Aars Dagen efter Rensborgs Indtagelse. Noget senere fremsatte han gennem Kejser Napoleon Ønsket om at faa det fideikommis-sariske Baand paa Godserne Nør og Grønwoold hævet, og Kongen imødekom dette Ønske ved Resolution af 29. Nov. 1855. 1861 ud-gav han et Bind «Aufzeichnungen», i hvilke han søgte at forklare og retfærdiggjøre sin Optræden, især i 1848, over for Danmark og sine Kampfæller. Han førte et temmelig omflakkende Liv, først i Berlin, senere paa Øen Wight, i Heidelberg og til sidst med sin Datter i Paris. 10. Sept. 1858 døde hans Hustru. 1864 ægtede han Miss Lee og lod sig samtidig af Kejseren af Østerrig udnævne til «Fyrste af Nør». Han døde 2. Juli 1865 paa en Rejse, i Beirut. Hans Lig førtes hjem og blev bisat i Krusendorp Kirke ved Nør ved Siden af hans første Hustrus. Hans Enke ægtede 1873 den preussiske General Grev Waldersee.

Aufzeichnungen des Prinzen F. von Schlesw.-Holst.-Noer, Zürich 1861. Das Offizier-Corps der Schlesw.-Holst. Armee 1850—51, 1865, S. 278 ff. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *A. D. Jørgensen.*

Frederik Ernst, <sup>Markgreve</sup> Hertug af Brandenburg-Kulmbach, 1703—62, ældre Broder til ovfr. nævnte <sup>Markgreve</sup> Hertug Frederik Christian af Branden-borg-Kulmbach, blev født 15. Dec. 1703. Han blev opdraget sammen med Broderen og kom 1725 til Kjøbenhavn, hvor han blev Oberst-lieutenant ved fynske Regiment og 1728 som Oberst fik Kom-mandoen over jyske gevorbne Regiment. 1729 blev han Ridder af Elefanten og fik en meget stor — der siges 80000 Rdl. — aarlig Apanage. Da hans Svoger Christian VI blev Konge, blev han endnu mere overvældet med Æresbevisninger. 1731 blev han udnævnt til Statholder i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Han giftede sig s. A. med en Datter af Hertug Ernst Ferdinand af Brunsvig-Bevern, Christina Sophie (f. 1717 † 1779), fra hvem han senere lod sig skille. Kongen skjænkede ham Godset Drage (i Nærheden af Itzeho), hvis Slotsbygning han ombyggede og lod kalde Friedrichsruhe. 1732 blev han Ridder af l'union parfaite og 1734 baade Generalmajor og lidt senere Generallieutenant. Han forvaltede sit vigtige Embede med en Myndighed, der svarede til hans opblæste og hovmodige Personlighed, og som gav sig Luft paa mange uheldige Maader. Bekjendte ere de voldsomme For-

holdsregler, som han havde til Hensigt at anvende for at undertrykke den Bondeopstand, der i Foraaret 1740 var udbrudt i Ditmarsken, da han paa en uheldig Maade havde søgt at gennemføre Landmilitzen. Han og hans Broder høre til de værste af de snyltende Tyskere, som i det 18. Aarhundrede fik Indpas i Danmark, og kostede Kongen, deres Svoger, store Summer, dels i Gaver, dels i Laan, som aldrig bleve tilbagebetalte. <sup>Hertug</sup> ~~Hertug~~ F. E., der 1739 med Titel af Generalfeltmarskal-Lieutenant blev kommanderende General over Tropperne i Hertugdømmerne og 1745 øverstbefalende over den danske Hær, havde aldrig deltaget i nogen Krig og kom aldrig dertil. 1734 blev han udset til Chef for et Hjelpekorps paa 6000 Mand til England, men det blev ikke afsendt, og da den Hær, som fra 1758 under hans Kommando var trukken sammen i Holsten som et Observationskorps i de urolige Tider og særlig paa Grund af Stridighederne med det holstengottorpske Hus, endelig 1762 skulde marchere i Felten, maatte han erklære sig for gammel og svagelig til at føre den. Af disse Grunde fik han sin Afsked og døde 23. Juni s. A.

Møller, Mnemosyne III. Koch, Christian VI's Hist. Noodt, Beytr. z. schlesw. holst. Hist. II. P. F. Rist.

Frederik Ferdinand, † 1863, s. Ferdinand (ovfr. S. 125).

Frederik Henrik Vilhelm, Hertug af Glücksborg, 1747—79, Søn af ovfr. nævnte Hertug Frederik († 1766) og født 15. Marts 1747. Efter Faderens Exempel traadte han i dansk Krigstjeneste, blev 1767 Kapitajn, 1768 Oberst i Kavalleriet og 1776 Generalmajor. Han tiltraadte som Hertug ved Faderens Død 10. Nov. 1766 — han skal have proklameret sin Tiltrædelse fra en Tønde i Stalden —, men døde selv uden Arvinger 13. Marts 1779. Ved hans Død hjemfaldt Lenet efter den med de efterlevende Sønderborgere truffne Overenskomst til Kronen. Han ægtede 1769 Anna Caroline af Nassau-Saarbrück (f. 31. Dec. 1751), som efter hans Død ægtede ovfr. S. 343 nævnte Frederik Carl Ferdinand af Brunsvig-Bevern, dansk General († 1809), og døde paa Glücksborg 12. April 1824. Efter hendes Død tildeltes Titelen Glücksborg Hertug Vilhelm af Sønderborg-Beck.

C. F. Gude, Bericht v. Sundewitt.

A. D. Jørgensen.

Frederik Ludvig, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck, 1653—1728, er født 6. April 1653 paa det ved Minden liggende

Slot Beck, som hans Fader ejede. Han var næstældste Søn af Hertug August Philip af Holsten-Beck og Maria Sybilla af Nassau-Saarbrück. Som ganske ung traadte han i brandenborgsk Krigstjeneste og deltog i de Krige, som den store Kurfyrste og Frederik Vilhelm I førte. Han vidste overalt at udmærke sig, og allerede 1676 var han Oberst. I Spidsen for sit Regiment «Holstein» tog han som Generalmajor Del i den spanske Arvefølgekrig. Da hans Broder August døde 1689, gik Hertugværdigheden over til F. L., og Aaret efter blev han Generallieutenant, Gouvernør over Wesel og Chef for Tropperne mellem Rhinen og Weser. 1693 gjorde Kongen ham til Statholder i Provinsen Preussen, og han tog sin Bopæl i Königsberg. Hertug F. L. havde et udmærket Navn som Soldat og havde haft mange Tilbud fra fremmede Monarker; allerede 1676 havde Marechal Crequi tilbudt ham et Regiment i den franske Armé, og nu, 1694, gjorde Kongen af Danmark ham til Ridder af Elefanten og indbød ham til at træde i dansk Tjeneste, ja, det siges endog, at han tilbød ham Stillingen som Vicekonge i Norge. Men da han i høj Grad nød godt af Kong Frederik I's Gunst — han blev 1701 en af de første Riddere af den sorte Ørn og 1713 Generalfeltmarskal —, afslog han alle de ærefulde Tilbud. Kongen af Danmarks Henvendelse til Hertugen havde sin særlige Grund. Denne var nemlig 1. Jan. 1685 blevet gift med Louise Charlotte (f. 13. April 1658 † 2. Maj 1740), Datter af hans Farbroder Hertug Ernst Günther af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg og Prinsesse Augusta af Glücksborg. Hans Brud, som i sin Tid skulde have rakt Griffenfeld Haanden, men blev forsmaaet af denne, stod i høj Yndest hos den danske Kongefamilie, af hvilken hun ogsaa ved sit Giftermaal modtog sit fuldstændige Udstyr og store Gaver. Hertug F. L. døde 7. Marts 1728 og efterlod sig 3 Sønner; fra den yngste af disse, Peter August Frederik, nedstammer Danmarks Konge Christian IX.

J. Becker, *Gesch. d. ostpreuss. Grenadier-Regmt. Nr. 3. Allg. deutsche Biographie VIII, 284.*

*P. F. Rist.*

**Frederik Vilhelm**, Hertug af Augustenburg, 1668—1714, var yngste Søn af Hertug Ernst Günther og Augusta af Glücksborg og født 18. Nov. 1668. Under Forhandlingerne med Griffenfeld om et Ægteskab med hans Søster fik han 1675 Exspektance paa det indbringende Domprovsti i Hamborg og Posten som Gouvernør paa Als efter sin Fader; det første opnaede han alt Aaret efter

ved Præsident Kielmannsegges Død. Ved Faderens Død 1689 blev Moderen efter hans Testamente siddende i uskiftet Bo med Ret til at ordne Arvefølgen. Dette udførte hun ved sit af Kongen stadfæstede Testamente (1692) saaledes, at den ældste Søn, Ernst August, der var traadt over til Katholicismen, udelukkedes til Fordel for F. V., der omtrent samtidig udnævntes til Gouvernør paa Sønderborg. Da Ernst August imidlertid igjen traadte tilbage i Statskirken, gik Gouvernørembedet over til ham (1695), og han bosatte sig nu i Sønderborg. Efter Moderens Død (1701) tiltraadte F. V. Arven i Jordegods: Augustenborg, Rumohrsgaard og Evelgunde; 1703 købte han hertil den gamle Herregaard Avnbølgaard i Sundeved. Han var dansk Generalmajor og døde 3. Juni 1714. Hans Hustru, Sophie Amalia, var en Datter af Storkansleren Grev Frederik Ahlefeldt af Graasten og Langeland og ægtede ham 27. Nov. 1694; hun døde ~~27. Jan.~~ <sup>27. Dec.</sup> 1741.

F. v. Krogh, *Ältere Gesch. des Hauses Holstein-Sonderburg.*

*A. D. Jørgensen.*

**Frederik Vilhelm**, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck, 1687—1749, var den ældste Søn af ovfr. S. 359 nævnte Hertug Frederik Ludvig. Han var født 18. Juni 1687, traadte som Barn 1699 ind i den preussiske Armé og studerede senere i Halle. Han avancerede rask, til han 1713 blev Oberst ved Regimentet «Holstein», hvis Chef hans Fader var, og begyndte 1715 sit virksomme Krigerliv ved Stralsunds Belejring. 1721 blev han Generalmajor og Chef for Regimentet, som blev ham afstaaet af Faderen. Da denne døde 1728, blev han Hertug af Holsten-Beck. 1732 blev han Gouvernør i Spandau og General af Infanteriet. I den første schlesiske Krig fik han betydningsfulde Hverv, men det kom 1741 til en Tvist imellem ham og Frederik II i Anledning af Slaget ved Mollwitz, hvor Hertugen ikke greb ind i rette Øjeblik for at udnytte Sejren. Uagtet han strax trak sig tilbage fra Hæren, udnævnte Kongen ham dog s. A. til Generalfeltmarskal og overdrog ham senere, 1744, Gouvernementet i Breslau, ja, udnævnte ham endog 2 Aar før hans Død til Gouvernør i Berlin; men en Kommando i Felten fik Hertugen ikke mere. Hos Kong Frederik Vilhelm havde Hertug F. V. været i høj Naade og fik mange store Gaver i Gods og Penge, saaledes Godset Friedrichshof ved Pregel, som han gav Navnet Holstein. Han kom ogsaa 1732 i Besiddelse af Herskabet Beck ved Minden, men solgte det snart

igjen. Han var gift 1. med Enkefyrstinde Eleonora Czartoriska, Datter af den polske Storskatmester og Vojvod Wladislaus v. Loss, og 2. (1721) med Ursula Anna Grevinde af Dohna-Schlobitten (f. 1700 † 1751), Datter af Christopher Borggreve af D. Hertug F. V. døde i Königsberg 11. Nov. 1749.

J. Becker, *Gesch. d. ostpreuss. Grenadier-Regmt. Nr. 3. Allg. deutsche Biographie VIII. Krogh, Ältere Gesch. d. Hauses Holstein-Sonderburg.*

*P. F. Rist.*

**Frederik Vilhelm Carl Ludvig**, Prins af Hessen-Philippsthal-Barchfeldt, 1786—1834, født 10. Avg. 1786, Søn af Prins Adolph (f. 1743 † 1803) og Vilhelmine Louise Christiane af Sachsen-Meiningen og nær Slægtning af Carl af Hessen, blev i sit 6. Aar udnævnt til Ritmester i Husarregimentet og her Major 1807. 22<sup>de</sup> Avg. 1812 ægtede han Prinsesse Juliane Sophie, Datter af Arveprins Frederik, og blev i den Anledning Ridder af Elefanten samt udnævntes s. A. til Oberstlieutenant. 1815 søgte han Afsked for at tage Tjeneste i den østerrigske Hær, hvor han blev Chef for Ulanregimentet Fyrst Schwarzenberg og avancerede til Generalmajor, men 1818 vendte han tilbage til Danmark og udnævntes til Chef for norske Livregiment til Fods. 1823 blev han Kommandør for Livgarden til Hest og forenede med denne Stilling fra 1831 Posten som «tjenstforrettende» Chef ved Landkadetkorpset. Ved Hertug Vilhelm af Holsten-Glücksborgs Død sidstnævnte Aar overtog han Kommandoen over det Armékorps af Forbundstropperne, der var bestemt til Virksomhed i Anledning af de belgisk-hollandske Stridigheder. — Prinsen, der var en elskværdig, i Kjøbenhavn populær og afholdt Personlighed, varetog med Iver og Duelighed sine forskellige militære Hverv, og det fremhæves særlig, i hvilken fortrinlig Orden Hestgarden befandt sig ved hans Afgang. Han døde i Kjøbenhavn af Tyfus 30. Nov. 1834. *S. A. Sørensen.*

**Frederik Vilhelm Philip**, Hertug af Württemberg-Stuttgart, 1761—1830, General, født 27. Dec. 1761, Søn af Hertug Frederik Eugen (f. 1732 † 1797) og Frederikke Dorothea Sophie af Brandenburg, blev 1779 Oberst i dansk Tjeneste, 1781 Chef for laalandske Infanteriregiment og 1783 Generalmajor. Han var ved dette Tidspunkt ilde anskrevet hos det Guldbergske Parti, men Chancen til Forfremmelse blev ved det snart paafulgte Regeringskifte derved desto bedre. 1785 udnævntes han til Kommandør for Livgarden til Fods, 1789 til Generallieutenant, 1801 til Gouvernør



i Kjøbenhavn, 1803 til Ridder af Elefanten. Alt tydede paa, at han stod i det bedste Forhold til Kronprinsen, under hvis Fraværelse fra Hovedstaden han stedse førte Kommandoen i Nordsjælland, og det vakte derfor nogen Opsigt, da han 1806 fra Stuttgart, hvorhen han havde Orlov, paa Grund af de indtraadte politiske Forhold ansøgte om Afsked. Denne blev ham meddelt uden Pension, men med en Present af 10000 Rdl. Han ægtede <sup>3</sup>28. Avg. 1800 Frederikke Fransisca Vilhelmine Rigsgravinde Rodis af Thunderfeld. Døde 1830, d. 10. Aug.

Meddel. fra Krigsark. I—II.

*S. A. Sørensen.*

**Frederik Vilhelm Poul Leopold**, Hertug af Glücksborg, † 1831, s. Vilhelm.

**Frederikke**, Hertuginde af Württemberg, 1699—1781, var en Datter af Hertug Frederik August af Württemberg-Neustadt og Albertine Sophie Esther f. Grevinde af Eberstein. Hun var født 27. Juli 1699 og blev ved Vallø Stifts Indvielse 1738 dettes første Abbedisse; formodentlig har hun været en Veninde af sin jævnaldrende, Dronning Sophie Magdalene, hvis Orden, l'union parfaite, hun ogsaa bar. Hun skal have været usigelig styg og særdeles uelskværdig; i alt Fald havde hun et meget uforligeligt Sind, og ved Hoffet, hvor hun var en jævnlig Gjæst, lagde hun sig ud med adskillige; endog Dronningens Søster, Fyrstinden af Ostfriesland, fornærmede hun med sin onde Tunge. Enten hun nu var kjed af Opholdet i Danmark, som maaske heller ikke bekom hendes svagelige Helbred vel, eller man her var kjed af hende, — efter faa Aars Forløb opgav hun sin indbringende Abbedisseværdighed og rejste 1743 hjem til Neustadt, hvor hun endnu levede henimod 40 Aar; død 8. Maj 1781.

Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 186 f. Danske Saml. 2. R. IV, 263 ff. Koch, Christian VI's Hist. S. 323.

*G. L. Wad.*

**Frederikke Amalie**, Hertuginde af Gottorp, 1649—1704, Datter af Kong Frederik III og født 11. April 1649. Da efter Freden i Breda Underhandlingerne mellem Kongen og Hertug Christian Albrecht af Gottorp om en Afgjørelse af deres Stridigheder førte til et Møde i Glückstadt, enedes man her ikke blot om et fuldstændigt Forlig (12. Okt. 1667), men dette stadfæstedes strax efter ved et Ægteskab mellem Hertugen og Kongens næstældste Datter, F. A. Brylluppet stod sammesteds, paa Slottet Glücksborg, 24. Okt., \*for-

uden nogen synderlig Pomp». De senere Stridigheder mellem Hertugen og hendes Broder Kong Christian V bragte hende gjentagne Gange i en pinlig Stilling, og det var almindelig bekjendt, at Hertugen behandlede sin Hustru ilde; fra kongelig Side blev der stadig vist hende alle mulige Hensyn. Hun blev Enke 1694 og døde paa sit Enkesæde, Slottet i Kiel, 30. Okt. 1704. Striden om, under hvilken Form Klokkeringningen efter hendes Død skulde paabydes, kunde nær have ført til Krig mellem de to Slægter, for hvis Tvistigheder hun var blevet et Offer. Hendes Sønner vare ligesom hendes Ægtefælle Danmarks bitre Fjender. *A. D. Jørgensen.*

**Frederiksen, Christian Erhard**, f. 1843, Landøkonom. Erh. F., en Søn af ndfr. nævnte Joh. Ditl. Friderichsen, fødtes paa Fuglsang 7. Jan. 1843; kun 14 Aar gammel tog han Realafgangs-examen paa Sorø Akademi, lærte i 2 Aar praktisk Landbrug hos Faderen og kom dernæst paa Landbohøjskolen, hvor han tog Landbrugsexamen 1862. Som Underforvalter virkede han i 1½ Aar paa Ovrupgaard, hvor det højt udviklede Landbrug og fremfor alt daværende Etatsraad Tesdorpf's personlige Paavirkning udøvede en stor Indflydelse paa hans hele Udvikling. Af F.s agronomiske Uddannelse kan endnu fremhæves, at han i 1865 lærte Mejerivæsenet under Prof. Segelcke, og at han s. A. berejste store Dele af Tyskland, Holland og Belgien, England og Skotland for at studere disse Landes Agerbrug.

Udrustet med Tidens bedste landøkonomiske Viden, i Besiddelse af en energisk Arbejdskraft — en Arv fra Faderen —, en hurtig og omfattende Intelligens og en ret betydelig Formue var F. da efter sin Hjemkomst næsten selvskreven til at indtage en ledende Stilling i vort Landbrug. I Foraaret 1866 overtog han som Ejer Fædrenegaarden Nøbøllegaard, og i 1872 grundlagde han, sammen med sin yngre Broder J. D. F., Sukkerfabrikken «Laaland». Denne i stor Stil anlagte Fabrik, der — som det senere har vist sig — hvilede paa sunde Principper, kunde imidlertid ikke modstaa Sukkerkrisen i Aarene 1873—76, i 1877 maatte Selskabet opgive sit Bo som Konkurs, og F. mistede Ejendom og Formue. Men hans og Broderens Virksomhed her har for F. baaret den Løn, at Vejen i Virkeligheden hermed var banet for den rationelle Sukkerroekulturs Indtrængen i det danske Landbrug. — I 1874 havde F. stiftet en ugentlig Landbrugstidende i «Dagbladet», han tog nu efter Fallitten med større personlig Kraft fat

paa denne og andre litterære Opgaver; i 1879 oprettede han Ugebladet «Landbrugstidende», der fra 1. Jan. 1880 blev forenet med vort største og ældste landøkonomiske Ugeblad: «Ugeskrift for Landmænd», hvis Redaktion F. stadig, selv anden, forestaar. Som produktiv landøkonomisk Forfatter overgaas han for Tiden næppe af nogen anden her i Landet, hans Afhandlinger maa tælles i Hundredevis. Karaktermærket for hans Forfattervirksomhed er hans Respekt for og Indsigt i det praktiske Livs Krav, forenet med en omfattende Kjendskab til Resultaterne af de i Ind- og Udland udførte videnskabelige Arbejder inden for Faget. Hans Iver for energisk Fremskridt begrænses af hans sunde Sans for Forholdenes Magt, og hans litterære Virksomhed er da paa én Gang præget af Varme og Besindighed.

Af F.s offentlige Virksomhed maa endnu fremhæves, at han i 1878 var med til at oprette og bestyre (i et Aar) «Kjøbenhavns Mælkeforsyning», og at han — efter i Aarene 1879—83 med offentlig Understøttelse at have studeret Maltbygdyrkningen i England, Saale-Eggen o. a. St. — rejste Maltbygbevægelsen, som Landhusholdningsselskabet senere, paa hans Opfordring, førte videre frem gennem sit Maltbygudvalg. — I 1882 blev han af Selskabet «de danske Sukkerfabrikker» ansat som dets landøkonomiske Konsulent paa Laaland, hvor han for egen Regning driver en Bondegaard ved Nakskov. Hans Arbejde her med at tiltrække Foder-Sukkerroer og for rationel Sædekornsavl har i de sidste Aar vakt fortjent Opmærksomhed. — 28. Maj 1874 ægtede han Sigrid Maria Elisabeth Topsøe, Datter af By og Herredsfoged S. T. i Skjelskør.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm.

*H. Hertel.*

**Frederiksen, Hans Peter**, 1810—91, Industridrivende og Bankdirektør, var født i Kjøbenhavn 10. Maj 1810. Hans Fader var Skibsfører Jeppe F., Moderen Karen f. Ravn. Da han var 3 Aar, døde hans Fader, men da den Stiffader, Rasmus Peter Møller, han derefter fik, ogsaa var Skibsfører, kom han som Dreng til at fare nogle Aar til Søs. Af Helbredshensyn kom han dog i Snedkerlære, og efter i 1827 at være bleven Svend drog han 1831 til Udlandet, over Stettin til Berlin og der fra til Paris, hvor han opholdt sig i 4<sup>1</sup>/<sub>2</sub> Aar (1833—37). Her uddannede han sig theoretisk og praktisk i forskjellig Retning — 1836 fik han det polytechniske Selskabs højeste Præmie for geometrisk Tegning —, og

her gjorde han bl. a. Bekjendtskab med A. F. Tscherning, hvad der fik Indflydelse paa hans senere Liv. Kommen tilbage til Kjøbenhavn arbejdede han væsentlig som Dekupør, til han i 1841 fik dannet et Aktieselskab til Oprettelsen af et Finerskæreri, hvis Bestyrer han blev. Selskabet opløste sig imidlertid i 1847, og i Anledning af et paatænkt Anlæg af en Dampmølle foretog F. nu en Rejse til Belgien og Frankrig for at se de nyeste Dampmøller. Et indtruffet Dødsfald kuldkastede dog Dampmølleplanerne, og han var i Færd med at gjøre Mesterstykke som Snedker, da Martsdagene i 1848 førte ham ind i Datidens politiske Bevægelser. Han var Medlem af Haandværkerdannelses-Foreningen, optraadte som Opponent ved A. S. Ørsteds Valgmøder, dirigerede i Hippodromen osv. og fik herved en saadan Stilling, at han i «Augsb. allgem. Zeit.» blev nævnt som Diktator i Kjøbenhavn. Han ønskede dog ikke at blive Politiker og afslog at modtage Sæde som kongevalgt Medlem i den grundlovgivende Rigsforsamling.

Da Tscherning var bleven Krigsminister, havde F. efter hans Anmodning afløst ham i at forestaa en væsentlig Omdannelse af Puggaard & Hages store Ejendom ved Knippelsbro, og i Nov. 1848 gjorde Tscherning ham end videre til Forvalter i Kastellet, i det han ønskede at benytte hans Evner ved den Omdannelse af Intendanturen, som han paatænkte. Under de senere Krigsministre, der ikke optog denne Plan, blev han imidlertid staaende som Forvalter og afskedigedes endelig i 1854, da hans Post inddroges. Han opførte og indrettede nu Dampmøllen Lillemølle paa Christianshavn og bestyrede den i nogen Tid; drev derpaa en Møbelhandel, til han, efter at have medvirket ved Industribankens Dannelse, i 1862 blev dens første Direktør, en Stilling, han bevarede, til uheldige Konjunkturer i 1877 efter 15 Aars Forløb bragte ham til at fratræde. — F.s Virksomhed for og i Industribanken staar for øvrigt i nøje Overensstemmelse med, at han altid var ivrig for vore industrielle Forholds Udvikling. Han gav saaledes Stødet til, at Lassenius Kramp i 1843 dannede Teknisk Institut; han ordnede i 1851 det Industrilotteri, som Grosserer Fr. Sommer havde faaet Koncession paa; han foranledigede i 1854 Stiftelsen af den private Laanebank i Kjøbenhavn og spillede endelig en Rolle ved Næringsfrihedens Indførelse i 1857, dette sidste navnlig som Medlem af Industriforeningens Repræsentantskab, hvad han med nogle faa Aars Afbrydelse var fra 1839 til sin Død, der indtraf 12. Febr. 1891. 19. Okt. 1837 ægtede han i Paris Helene Levot, der fulgte ham

til Kjøbenhavn, hvor hun døde 12. Marts 1839; anden Gang ægtede han 22. Maj 1840 Dorthea Christiane Ulrikke Heering (f. i Itzeho 15. Jan. 1807, † 20. Avg. 1885).

C. Nyrop, J. G. Lund, 1883. C. Nyrop, Georg Christensen, 1884. C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn. *C. Nyrop.*

**Frederiksen, Johan, † 1641, s. Friderichsen.**

**Frederiksen, Niels Christian, f. 1840, Politiker og National-økonom.** Han blev født paa Fuglsang 23. Marts 1840. Faderen var den ndfr. omtalte Landmand J. D. Friderichsen. Dimitteret fra Sorø Akademi 1857 vandt han som ung Student (1859) Universitetets Guldmedaille for en statsvidenskabelig Afhandling, tog statsvidenskabelig Examen i Sommeren 1862 og blev, efter først at være besejret ved en Konkurrence (1863), statsøkonomisk Docent i 1865. S. A. ægtede han Ada Maria Monrad (f. 19. April 1841), Datter af Biskop D. G. M. 1867 blev han Professor. Tidlig deltog han i det politiske Liv, var Referent for «Fædrelandet», hvor han ogsaa skrev politiske og nationaløkonomiske Artikler, navnlig om Landboreformer. Han var ivrig Skandinav, og ligesom han med stor Begejstring hilste Polens Opstand i 1863 og den polske Fribytterexpedition til Østersøen, saaledes deltog han ogsaa i de skandinaviske Underhandlinger, som efter Frederik VII's Død førtes af v. Quanten, Dr. Rosenberg og andre. Uden just at opponere imod det national-liberale Parti tog han i meget Afstand fra det; særlig Sympathi drog ham til Monrad. Da Biskoppen udvandrede i 1865, købte han af ham for 5000 Rdl. Hummeltofte ved Frederiksdal, som han tidligere havde haft i Forpagtning.

I 1866 valgtes han til Folketinget for Maribo Amts 2. Kreds imod en Bondeven; han stillede sig paa et Program af temmelig radikale Reformer, og det var nærmest Faderens store Popularitet, som skaffede ham Sejren; ved senere Valg støttedes han vexelvis af Højre imod Venstre og af Venstre imod Højre. I Folketinget sluttede han sig med flere Meningsfæller (M. Gad, C. C. V. Nyholm og til Dels Alfr. Hage) sammen med en Kreds af dygtige Bønder til et Mellemparti, som ved at stemme snart med det ene og snart med det andet Hovedparti gjorde Flertallet usikkert. Det var de store økonomiske Reformer, som F. stadig satte som Maal: Jordens Frigivelse, Skovtvangens Ophævelse, fuldstændig Frihandel, Grundskatternes Afløsning, Formue- og Indkomstskat, Lenenes Frigjørelse osv.; med ungdommelig Iver og Selvtillid tog han fat paa disse

vanskelige Opgaver og vilde fremme dem uden at have forberedt Jordbunden for dem og uden selv at have vundet tilstrækkelig parlamentarisk Tillid og Indflydelse. Mellempartiet hjalp til at fortrænge Ministeriet Frijs i 1870, men var selv overrasket ved Resultatet og blev det ikke mindre, da Dannelsen af den nye Regering overdroges til Grev Holstein-Holsteinborg, hvem det kun nølende havde optaget i sine Rækker, og som gik det helt forbi ved Valget af sine Kolleger. 2 Aar efter bidrog det til Fengers Fald som Finansminister.

Samtidig med Universitetsarbejdet, Gjerningen som Rigsdagsmand og en ikke ubetydelig litterær Produktion drev F. en praktisk Forretningsvirksomhed, hvis Omfang tiltog Aar for Aar. Efterhaanden købte han i Sverige Forsa og Forsdala, Godset Prinsnäs, Lundholmen osv., saa at han til en Tid sad inde med o. 12000 Tdr. Land. Her blev der opdyrket Jord, anskaffet Besætninger og Inventar, afdrevet og plantet Skov, anlagt Værksteder og Savmøller, og for at skaffe Afsætning for Produkterne etableredes en storartet Handelsforretning. Til alle disse store Foretagender maatte der benyttes Kredit i en stor Udstrækning. F. havde i 1871 været Stifter eller Medstifter af Landmandsbanken og haft Sæde i dens Bestyrelse, men forlod den, da den ikke tilfredsstillede hans Bankideer. Hans væsentlige Laangiver blev Industribanken, og de forskjellige Forretningers samlede Kredit hos denne naaede til sidst en Sum af o. 2 Mill. Kr. Efter 1875 indtraadte et stort økonomisk Tilbage-  
slag, og den hele Stilling blev som Følge heraf meget vanskelig. Sukkerfabrikken «Laaland», som var stiftet og for den væsentligste Del ejet af nogle af F.s Brødre (s. ovfr. S. 364), var ligeledes haardt trykket, og dens Affærer vare indfiltrede med de svenske Foretagender. For at hjælpe sine egne Foretagender og Sukkerfabrikken igjennem havde F. stiftet Centralbanken, men han var selv saa godt som dens eneste Aktionær og dens eneste Kunde. Industribanken var bleven betænkelig, den trak sig med ét tilbage og fremkaldte derved en Fallit, som ruinerede F. og hans Brødre og bragte Banken selv et urimeligt Tab. Katastrofen vilde vel næppe være bleven saa ødelæggende for alle Parter, dersom F., som i 1876 havde fristet den haarde Skæbne at miste i kort Tid 3 Børn, ikke samtidig var bleven angreben af en livsfarlig Sygdom. Han nedlagde i 1877 sit Rigsdagsmandat, rejste syg til Udlandet og søgte sin Afsked som Professor, der tilstodes ham med Pension. Ikke længe efter drog han til Amerika for der at bryde sig en ny Bane. Efter

nogle meget trange Aar i Chicago og Milwaukee, i hvilke han bl. a. udgav en dansk Avis, lykkedes det ham at skabe en ny Virksomhed, der efterhaanden antog kæmpemæssige Dimensioner. Den bestod i at opkjøbe en gros Landarealer af de forskjellige Jærnbaneselskaber og at udstykke disse land-grants til Nybyggere, navnlig Farmere fra de østligere Stater. Forretningen gik i nogen Tid glimrende og afgav et betydeligt Overskud, men ogsaa den voxede i et stærkere Forhold end Pengemidlerne, Omkostningerne slugte Fordelen, og den nøjagtige Bogføring over disse Tusender af Ejendomme med deres Konti over Afdrag og Gjæld glippede. Der indtraadte atter en Katastrofe, som for anden Gang ruinerede F., gjorde hans store Stab erhvervsløs, tilføjede mangfoldige Kjøbere følelige Tab og ligefrem bragte Standsning i Kolonisationen af de nye Stater og Territorier i det fjærne Vesten. Efter et forgjæves Forsøg paa at standse Panikken og Ødelæggelsen forlod F. 1889 Amerika og begav sig til London, hvor han siden har opholdt sig, beskæftiget med litterært Arbejde. — En rig Begavelse, megen Kombinationsevne og en sjælden Energi have i hans Liv bygget store Ting op; nervøs Rastløshed og Mangel paa Begrænsning have bragt dem til atter at styrte sammen.

C. St. A. Bille.

— N. C. Frederiksen var udrustet med adskillige Egenskaber, der støttede ham under hans Virksomhed som Universitetslærer og *økonomisk Forfatter*. Hans Stil var tiltalende og Fremstillingen interessevækkende, om end lidt springende og urolig. Han havde en stor Bevægelighed i Tankegangen og forstod saa vel fra det daglige Livs Skueplads som fra andre Omraader at hente talrige Exempler til Oplysning af sine Theorier. Hans Elever ville mindes ham som den elskværdige, livfulde Lærer, der med Iver søgte at lokke dem til selv at tænke og iagttage. — Den danske national-økonomiske Litteratur er af ham blevet forøget med flere større Arbejder, foruden at han har leveret adskillige Tidsskrift- og Blad-artikler. Allerede i en Alder af 23 Aar leverede han under Konkurrencen om det statsøkonomiske Professorat en Besvarelse af Spørgsmaalet: «Er den frie Konkurrence under alle Omstændigheder i Almenvellets Interesse?» (1863), en Bog paa 156 Sider, der efter Betingelserne for Konkurrencen blev udarbejdet og trykt i Løbet af 4 Uger. Tager man Hensyn til Umuligheden af blot nogenlunde tilfredsstillende at løse en videnskabelig set saa brutal Opgave, maa man anse denne Bog for en særdeles lovende Begyndelse.

Senere fulgte et større Værk: «Om almindelig Formue- og Indkomstskat» (1869) samt «Den politiske Økonomis Udvikling» (1870) og «Den politiske Økonomis Begreber» (1874). Det er den «liberale» Nationaløkonomi, der i disse Bøger fremføres for den danske Læseverden, saaledes som den bl. a. fremtræder i Bastiats Skrifter, af hvem F. utvivlsomt har lært særdeles meget. Trods disse Arbejders Indhold af friske, selvstændige Tanker maa det vistnok indrømmes, at Fremgangen i videnskabelig Henseende, i Sammenligning med den foranævnte Konkurrenceafhandling, ikke er saa stor, som man kunde have ventet. De Studier, hvoraf f. Ex. Fremstillingen af Økonomiens Udviklingshistorie er fremgaaet, kunde paa flere Punkter have været mere dybtgaaende, og i det hele savner man i F.s Bøger den systematiske, faste Tankegang, som er Kjendetegnet paa den virkelige Videnskabsmand. F. havde mere udviklet sig til en livfuld Feuilletonist end til en udholdende Forsker. *H. Westergaard.*

**Frederiksen, Poul Johan Bang**, f. 1850, Gartner. Han er født 11. Maj 1850 i Nyborg, hvor Faderen, A. K. H. F., var Kjøbmand. Oprindeligt havde F. bestemt sig for den studerende Vej, men af Helbredshensyn maatte han 1867 forlade Skolen. Sin første gartneriske Uddannelse fik han i Holsteinborgs Have, og efter et 2aarigt Ophold ved Rosenborg Gartner-Lærestanstalt blev han antaget som Medhjælper ved Tranekjær Slotshave. Fra 1872—75 var han Undergartner ved Bernstorffs Slotshaver, og efter at han havde været Assistent ved de kongelige Lysthaver indtil 1877, blev han udnævnt til Slotsgartner ved Charlottenlund. Under F.s dygtige og energiske Ledelse har Slotshaven undergaaet saa betydelige Forandringer og Forbedringer, at den — fra at have været meget uanselig — nu med rette regnes blandt Landets bedre Gartnerier. Han har skrevet en lille Bog om Melonens Dyrkning i Varmebede (1885) og desforuden forskellige mindre Artikler i «Gartneridende» og «Nationaltidendes» Havetidende. — 26. Nov. 1878 blev han gift med Ulrica Sophie Schouw, Datter af Sognepræst F. C. S. paa Fejø. *L. Helweg.*

**Fredstrup, Petrine Georgine Caroline**, 1827—81, Danserinde, var født 2. April 1827 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Hans Carl Jørgen F., var kgl. Danser og Balletregissør. Moderens Navn var Dorothea Marie f. Christophersen. Jomfru F. blev antagen paa Solodanser Larchers Danseskole i Aaret 1833, optraadte første Gang



i et større Danseparti 11. April 1839 i Syngestykket «Bæbu», men vakte først Opmærksomhed ved den fremragende Dygtighed, hvormed hun ved en Sommerforestilling s. A. til Benefice for Skuespiller Stage dansede «El jaleo de Xeres» i «Den usynlige paa Sprogø». Uden at være i Besiddelse af noget heldigt Theaterudvortes forstod den unge Pige ved sin store Flid og sine ypperlige Anlæg at udvikle sig til en fortræffelig Danserinde, og efter at man var begyndt at anvende hende i Balletten — hendes første større mimiske Parti var i Balletten «Faust» 1845 —, opdagede Bournonville snart, med hvilke fremragende Evner hun i saa Henseende sad inde, og skabte et stort Repertoire for hende. Af dette kan man fremhæve: Gertrude Lebon i «Søvngæengersken», Ulla Vinblad i «Bellman», Victorine i «Konservatoriet», Sæterpigen Kirsti i «Brudéfærden i Hardanger», Frøken Birthe i «Et Folkesagn», Kadetten Edvard i «Fjærnt fra Danmark», Erzci i «I Karpatherne» og Elna i «Fjældstuen». Hun udnævntes til Solodanserinde 1851, ansattes som Lærerinde i Dans for de kvindelige Skuespilelever 1865, betraadte Scenen sidste Gang som Veronica i «Napoli» 16. Jan. 1871 og fik Afsked 25. April s. A. som Solodanserinde, men vedblev dog endnu i flere Aar at virke som Lærerinde ved Balletten. Hun døde ugift 24. Sept. 1881.

*Edgar Collin.*

**Freese, Henriette, 1801—55,** Forfatterinde, Datter af Kromand H. C. F. i Redsted Kro paa Godset Dollerød (Dollrott) i Angel, fødtes 17. Dec. 1801 og opdroges i Slesvig By. Fra 1821 levede hun sammen med sin Moder i St. Georg (Hamborg) og i Altona, hvor hun stiftede Bekjendtskab med den frugtbare og meget læste Forfatterinde Amalie Schoppe, hos hvem hun fandt Opmuntring og Støtte i sin litterære Stræben. Hun udgav en Fortælling, «Das blaue Band», i det litterære Underholdningsblad «Die Biene» (Hamb. 1823), derefter en Samling «Erzählungen u. kleine Romane», udg. af Am. Schoppe (Brunsv. 1826). Sammen med Advokat Theod. Stockfleth i Hamborg udgav hun «Charakteristische Bilder des Herzens» (Lpz. 1827) og «Welt- u. Lebensbilder, Schilderungen seemännischen Lebens» (Hamb. 1827), derefter «Vier Erzählungen», udg. af Am. Schoppe (Brunsv. 1828), og endelig paa egen Haand Romanen «Frauenstolz» (Lpz. 1828). I 1830 giftede hun sig med en Tandlæge Neupert og levede senere som Jordemoder i Slesvig, hvor hun døde 30. Sept. 1855.

Brittmer, Deutsches Dichterlex.

*C. A. Nissen.*

**Freiesleben, Theodor**, f. 1825, Officer. Han nedstammer fra en ældgammel sachsisk Adelsslægt og er født 20. Sept. 1825. Faderen var Ritmester Peter Christian F. († 1829), Moderen Mathea Anker f. Ruuss. Han blev Kadet 1838 og i 1844 Sekondlieutenant ved 3. Dragonregiment med Aldersorden fra 1843. Hermed deltog han 1848 i Kampen ved Bov og i Slaget ved Slesvig, kom i Febr. 1849 til Tjeneste ved det nyoprettede Ordonnanskorps og ansattes med en Ordonnansafdeling ved Ryes Korps, ved hvilket han tillige fungerede som Kommandant i Hovedkvarteret. Kort efter udnævntes han til Premierlieutenant og deltog i Kampene ved Kolding og Ejstrup samt i Fægtningerne ved Alminde, Vejle og Aarhus. Om Efteraaret kom han tilbage til 3. Dragonregiment, men ansattes under Felittoget 1850 paa ny som Chef for en Ordonnansafdeling ved 1. Armédivision og fungerende Kommandant i Divisionskvarteret; som saadan deltog han i Kampene ved Helligbæk og ved Isted. Ved Fredslutningen kom han tilbage til sit Regiment, men ansattes 1. Maj 1851 som Adjudant ved det samme Dag oprettede slesvigske Gendarmerikorps, hvornæst han om Efteraaret indgik Ægteskab med Laura Gyriha Elmquist, Datter af Overkrigskommissær Adolph Frederik E. I 1856 afgik han efter Ønske fra Korpsset og kom paa ny til sit Regiment, forfremmedes i 1860 til Ritmester og blev ved Mobiliseringen 1863 Kommandør for Regimentets 5. Eskadron. Fra 8. Febr. 1864 var han Forpostkommandør ved 4. Armédivision og kom derefter i Slutningen af Maaneden til Divisionsstaben, deltog i Fægtningen ved Vejle og afsendtes 11. Marts som Parlamentær til General Gablenz. Ved Oprettelsen af det nørrejske Armékorps blev han Souschef ved dette og efter dets Opløsning Souschef ved 4. Armédivison. Efter Fredslutningen blev han Kommandør for sit gamle Regiments 2. Eskadron. I 1867 blev F. forsat til Generalstaben som Souschef ved 2. Generalkommandostab, hvorfra han i 1872 afgik til Gardehusarregimentet som Chef for dets 3. Eskadron, medens han i 1873 i samme Egenskab kom til 5. Dragonregiment. Udnævnt til Oberst i 1876 blev han Chef for 4. Dragonregiment, men stilledes dernæst i 1885 i Spidsen for det nyoprettede militære Gendarmerikorps, hvis Ordning han forberedte og gennemførte. I 1887 blev han Generalmajor og Generalinspektør for Rytteriet og udnævntes i 1889 til Kommandør af Danebrogs 1. Grad.

*P. N. Nieuwenhuis.*

**Freithoff, Johan Henrik**, 1713—67, Musiker, især en fortrinlig Violinspiller, havde rejst en Del og lagt den sidste Haand paa sin Uddannelse i Italien. 1745 blev han ansat som Primo-violinist i det kgl. Kapel i Kjøbenhavn. Aaret efter udnævntes han til Kancellisekretær. Foruden at dyrke sin Kunst syslede han tillige med Litteratur og udgav et Par Oversættelser. Han døde, 54 Aar gammel, 24. Juni 1767.

Nyerup, Lit. Lex.

V. C. Ravn.

**Frelsen, Georg Frederik**, 1744—1810, Rentekammerdeputeret, en Søn af Kjøbmand Peter F. og Catharine Elsabe f. Classen, fødtes 9. Jan. 1744 i Ekernførde, var først Skriver i General-Toldkammerets tyske Kontor, blev 1770 Fuldmægtig sammesteds og 1771 Renteskriver for de tyske Toldsager under Finanskollegiet, overgik 1773 i den tilsvarende Stilling under det vestindisk-guineiske Rente- og General-Toldkammer, blev 1781 Kommitteret og 1800 Deputeret sammesteds, 1801 tillige Medlem af Postkassepensions-Direktionen, 1804 af Kanaldirektionen og døde 21. Marts 1810 som 1. Deputeret i General-Toldkammeret. Desuden var han Medlem af en Række forskelligartede Kommissioner. 1776 blev han Kammerraad, 1781 Justitsraad, 1799 Etatsraad og 1810 Konferensraad. Han var en kundskabsrig og energisk Mand, i Besiddelse af en eminent Arbejdsdygtighed, og han havde en væsentlig Del i de betydelige Forbedringer, der under hans Funktionstid indførtes i Toldfaget. — Han var gift med Mette Cathrine f. Clemmensen (f. 1747 i Sønderborg, † 4 Juni 1829 i Kjøbenhavn).

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17.

G. Kringelbach.

**Freuchen, Peder Pedersen**, f. 1827, Lærer i Landmaaling. F. fødtes 16. Marts 1827 i Magleby paa Møen, hvor hans Fader, Ole Joh. F., var Sognepræst; Moderen hed Johanne Frederikke Emilie f. Petersen. Efter at være bleven Student fra Sorø Akademi 1845 underkastede han sig 1852 Examen i anvendt Naturvidenskab ved Polyteknisk Lærestanstalt og blev s. A. konstit. Adjunkt ved Aarhus Skole, hvorfra han entledigedes 1858 for at ansættes som Lærer i Landmaaling ved den nyoprettede kongl. Veterinær- og Landbohøjskole, til hvilken Skole Landinspektørernes Undervisning og Examen var bleven henlagt. I Juli s. A. blev han konstitueret og 1. Avg. 1860 fast ansat som Lektor sammesteds og var fra 1863—82 tillige Docent i Landmaaling ved den polytekniske Lære-

anstalt. — F. har skrevet flere Afhandlinger i forskellige matematiske og naturvidenskabelige Tidsskrifter, men hans største Fortjeneste er dog, at han gennem sine Forelæsninger og Øvelser har givet Landinspektørernes Undervisning i Landmaaling — der tidligere væsentlig havde været praktisk og paa den Tid, da F. overtog den, stod temmelig lavt — et theoretisk og videnskabeligt Grundlag, saaledes at denne nu mindst er paa Højde med den Uddannelse, der andensteds, f. Ex. i Tyskland, gives Landmaalerne, ligesom han ved nogle i 1888 udgivne Forelæsninger: «Den økonomiske Opmaalings Indordning i de overordnede Koordinat-systemer» har forberedt og arbejdet hen til, at de økonomiske Maalinger kunne blive satte i Forbindelse med Gradmaalingens og Generalstabens trigonometriske Maalinger. — I 1855 ægtede F. Octavia Poulsen, en Datter af Sognepræst i ~~Nidløse~~ *Raklev* P. C. E. P. Hun døde 1888. *H. Crone.*

**Freund, Georg Christian**, f. 1821, Billedhugger. Chr. F. er født 7. Febr. 1821 i Altona, hvor hans Fader, Joh. Friedr. F., var kgl. Møntmester; hans Moder var Hanne f. Kreiner. 1836 blev han sendt til Kjøbenhavn for under Vejledning af sin Farbroder, Professor H. E. Freund (s. ndfr.), at uddanne sig til Billedhugger. Hos Farbroderen arbejdede han indtil dennes Død 1840, derefter hos H. V. Bissen, og i sin hele Virksomhed har han fulgt det Spor, som var draget af disse ældre Kunstnere, der atter, hver paa sin Vis, vare paavirkede af Thorvaldsen; paa den moderne Retning i Skulpturen er han aldrig kommet ind. I Ungdommen arbejdede han ogsaa under G. Bindsbølls Ledelse med paa den indre Udsmykning af Thorvaldsens Musæum. Imidlertid havde han gennemgaaet Kunstakademiets Skoler og Medaillekonkurrencer indtil den mindre Guldmedaille, som han vandt 1845 for et Relief af Hectors og Andromaches Afsked; 1849 og 1853 vandt han den Neuhausenske Præmie. Hans selvstændige Produktion har overvejende en idyllisk Karakter; i denne Retning har han udført meget elskværdige Arbejder, der ogsaa have fundet Paaskjønnelse, f. Ex. en lille Pige med en Kat (et Motiv, som han har varieret i forskellige Udgaver); «to Venner», 2: en Dreng og en Hund; en ung Pige, som spinder; en Pige, som spejler sig efter Badet; Grupper af Mødre med deres Smaabørn osv. Dog har han ogsaa behandlet Motiver af andre Arter. Efter et længere Ophold i Rom (1854—60), hvortil han fik nogen offentlig Understøttelse, udstillede han 1861 sit bedste Arbejde,

en Statue af en nøgen Bocciaspiller; det er en Figur af en smuk og stilfuld plastisk Holdning, og som viser gode Studier baade af antike Athletfigurer og af det virkelige Liv. Han udførte nogle af Thorvaldsens Arbejder i Marmor til hans Musæum. Efter et Par senere og kortere Ophold i Rom valgtes han 1869 til Medlem af Kunstakademiet. Da hans Farbroders og Lærers berømte Ragnaroksfriese var gaaet til Grunde ved Christiansborgs Brand 1884, modellerede F., der i sin Ungdom havde deltaget i Udførelsen af dette Værk, en omhyggelig Reproduktion af det — et Foretagende, der vidner om prisværdig Pietet, men dog i Gjennemførelsen lider af Mathed. — F. ægtede 1861 Jacobine Felixine Dewhurst, f. Magens († 1869); 1870 ægtede han Agnes Georgiana Dewhurst.

Weilbach, Konstnerlex.

*Jul. Lange.*

Freund, Hermann Ernst, 1786—1840, Billedhugger. H. F. var en Tysker, født i Uthlede ved Bremen 15. Okt. 1786, Søn af en hannoveransk Dyr læge, Julius Conrad F., og Catharine Elisabeth f. v. Würden. Moderen havde en Broder, som var Klejnsmed i Kjøbenhavn; hos ham blev H. F. — ligesom tidligere hans ældre Broder — sat i Lære i en Alder af 17—18 Aar. Det var dog først 1807, da han under det engelske Overfald gjorde Tjeneste som Artillerist ved Kjøbenhavns Forsvar og derved ogsaa kom til at gjøre fjendtlig Front mod sine Landsmænd, Hannoveranerne, at han i Sind og Hu helt sluttede sig til Danmark; dansk Indfødsret blev ham bevilget 1811. Imidlertid havde han uddannet sig til Fuldkommenhed i Smeddehaandværket og gav sig af med Graving; efter at have gennemgaaet Kunstakademiets lavere Skoler begyndte han ogsaa at uddanne sig som Medaillør under Vejledning af J. Conradsen. Da hans mangesidige Evner vakte Opmærksomhed, vilde Arkitekten C. F. Hansen, den almægtige Mand i vor daværende Kunstverden, anvende ham som Stukkator ved Arbejdet paa det nye Christiansborg. Men F. vilde ikke gaa ind herpaa; han vilde have Tiden til sin Raadighed for at uddanne sig til Billedhugger eller — hvis det ikke skulde lykkes — blive Medaillør. Dette fandt Hansen noget fordringsfuldt og lod den elskværdige Bemærkning falde, at naar F. havde sultet nogle Gange og i denne Tilstand havde tænkt videre over Sagen, kunde de jo atter tales ved. Den indbyrdes Misstemning mellem de to Mænd, der allerede blev udsaaet under denne irriterede Samtale, groede siden op og fik uheldsvangre Følger for hele F.s øvrige Liv. Det varede vel ikke

mange Aar, før Hansen virkelig blev nødt til at sætte F. i Arbejde som Billedhugger; men han undlod blot at betale ham.

I Aarenes Løb udførte F. flere Medaillestempler og blev saa fortrolig med Møntvæsenets Teknik, at Finanskollegiet 1813 sendte ham til Kongsberg for at lede en Forandring af Møntmaskinerne. Men han maatte arbejde sig tungt frem, for en stor Del som Avto-didakt; en Statue (Eurydice), som han havde modelleret, og som baade han selv og andre lovede sig meget af, styrtede ned, før den var blevet afformet; Akademiets Guldmedaillekonkurser voldte ham ogsaa et Par Gange Skuffelser. Endelig vandt han (Efteraaret 1817) den store Guldmedaille for et Relief af Abraham, som forviser Hagar, et besynderlig uslebent Arbejde, men paafaldende ved en egen jætteagtig Storladenhed i Figurernes Stil. Med Medaillen fulgte et Rejsestipendium for 3 Aar. F. tiltraadte Rejsen saa snart som muligt, besøgte først sit Barndomshjem og sine Forældre, derpaa sine Brødre, udmærket dygtige Mænd, af hvilke den ene var Møntmester i Altona, den anden havde en Maskinfabrik i Berlin; der tilbragte F. Vintermaanederne i vækkende og oplivende Omgang. I Foraaret 1818 var han allerede i Italien og gjorde kortere Ophold i Venedig og Florents. Det fortjener Opmærksomhed, at han blev stærkt grebet ved Synet af Michelangelos Storværker i San Lorenzo i Florents, fordi det ellers i denne Periode var Kjæteri at beundre Michelangelo.

I April kom F. til Rom og søgte naturligvis strax til Thorvaldsen, som netop paa denne Tid modellerede sin Mercur, det Værk, hvormed han betraadte den højeste Tinde af sin kunstneriske Udvikling. F. var den første Billedhugger, som blev sendt til Thorvaldsen fra Danmark, og jævn og vennesæl, som Thorvaldsen var, uagtet han snart betragtedes mere som en Gud end som et Menneske, modtog han sin unge Landsmand broderlig, gav ham Plads i sine Værksteder og optog ham endog kort efter som Fælle i sin Bolig. Han rettede ham godmodig under hans Arbejde, hvad F. selv følte, at han trængte til; thi han var — efter hans egne Ord — endnu «raa som Kunstner, lig en Sten med skarpe og haarde Kanter», der skulde blødgjøres ved Thorvaldsens Paavirkning, naar man blot ikke «rørte ved Kjærnen». Men Thorvaldsen agtede denne Kjærne; han roste ogsaa F., saaledes at man i hans Ord fornemmer den sande Sympathi og Forstaaelse. Da F. udførte et af sine første Arbejder i Marmor og maatte døje Skuldertræk og Smil af Værkstedets øvede Marmorarbejdere for sin Mangel paa

Rutine, sagde Thorvaldsen, at han netop var tilfreds: i de andres Arbejder mærkede man Stenhuggeren, men hos F. Billedhuggeren; «de andres vare gjorte med Jærnet, men hans med Hjærnen».

Det første Arbejde, som F. tog fat paa i Rom, var en Statue af en ganske ung Hyrdepige («Chloe»), der holder et Lam paa Skjødét og lader det drikke af en Skaal, et naivt idyllisk Livsbillede i antik Stil. Derefter gjenoptog han sin tidligere Idé til en Eurydice og udførte en staaende Mercur i stræng antik Stil. Til hans tidligste romerske Arbejder høre ogsaa to Portrætbuster af hans Venner C. A. Jensen (Portrætmaleren) og B. S. Ingemann; under hans Ophold i Rom kom senere et Par Buster til, af Digteren F. L. Stolberg og den tyske Billedhugger J. M. Wagner. Alle disse Buster ere højst betydelige Arbejder, især Wagners. I overlegen Lethed i Behandlingen staa de tilbage for Thorvaldsens Portrætbuster, de vidne endog snarere om en næsten besværlig Grundighed i Arbejdet. Men den individuelle Karakter er gjengivet med virkelig monumental Storhed og lysende plastisk Klarhed og tillige med et gennemtrængende Blik for dens Liv i Enkelthederne. Grundlaget for Opfattelsen er den græske Portrætstil; men den er her forenet med en skarp og djærv Realisme, som er i Slægt med Donatellos eller Dürers. Det er en Plastik, som har Næb og Kløer. Her, som i alle sine Arbejder, gaar F. ud paa at give, hvad man i Form og Udtryk kan kalde Kjærnen i Sagen; ved Behandlingen af Overfladen var han — som de fleste jævnaldrende Billedhuggere — en afgjort Modstander af Canovas glatte Delikatesse og overhovedet af al Stræben efter at opfatte Legemet fra den stoffige Side, at fremkalde et illusorisk Indtryk af Kødets Blødhed og «morbidezza». Han gik endog videre end Thorvaldsen til den modsatte Side, saa at man i hans Arbejders strængt behandlede Overflade unægtelig ikke ganske glemmer Materialets — Marmorets eller Broncens — Haardhed og Kulde.

Det manglede ikke paa Anerkjendelse af F.s Evner; men han kunde alligevel ikke ret faa Vind i Sejlene og led desuden snart en alvorlig Skuffelse. Ved Gjenopførelsen af Frue Kirke i Kjøbenhavn havde man paatænkt at lade udføre 12 Apostelfigurer til Nicher i Kirkens Indre; oprindelig vilde man have dem fra Thorvaldsen og lod hans Venner i private Breve berøre Opgaven for ham. Men man fik ikke et Ord til Svar, og man maatte gaa varsomt til Værks, da hans hurtig stigende Berømmelse let kunde blive for dyr at honorere. Saa overdrog man Arbejdet til F. endnu

inden hans Afrejse fra Danmark, og uagtet F. ikke fik egentligt Brev paa Bestillingen, betragtede han dog det givne Tilsagn som sin væsentligste økonomiske Støtte under Opholdet i Rom. Han gav sig snart til at modellere nogle Apostelfigurer i mindre Maalestok, en af dem (Thaddæus) gjorde han endog færdig i fuldt Maal. Imidlertid rejste Thorvaldsen i Aarene 1819—20 til Danmark, overladende Bestyrelsen af sine Værksteder til sine to ypperste Medhjælpere, Tenerani og F. Under Thorvaldsens Forhandlinger i Kjøbenhavn med Kommissionen for Kirkebygningen gled Bestillingen paa Apostlene atter over til *ham*, dog vel at mærke som et Led af den store Cyklus af kristelig Plastik, der senere blev udført til Frue Kirke, og som netop ved sin storartede Sammenhæng, som Værk af en enkelt Kunstner, blev en af de mærkeligste Begivenheder i Skulpturens nyere Historie. Naar man ser Sagen fra denne Side, vil man betænke sig paa at anklage Thorvaldsen for at have givet Anledning til, at en Bestilling blev frataget F., hvor meget end denne i økonomisk Henseende havde den nødvendig. Alligevel følte Thorvaldsen sig meget trykket ved Sagen lige over for sin yngre Ven, og han glemte heller ikke, at han skyldte ham at skaffe ham Erstatning ved andre Bestillinger og indstændige anbefalinger. Han udvirkede virkelig Tilsagn fra Slotsbygningskommissionen om en hel Række Arbejder for F.; men uagtet Kommissionen gav meget formelle Erklæringer, synes man langt mere at have tænkt paa at berolige Thorvaldsens Samvittighed i Øjeblikket end paa at indfri Løfterne til F. i Tidens Løb. F. følte sig som «en Mand, der har lidt Skibbrud». I et fortroligt Brev skriver han: «Hvor meget har ikke den hele Sag sat mig tilbage, og hvilket Forhold til Thorvaldsen og Kunstnerne! Jeg forholder mig aldeles lidende. — Jeg maa binde mit lille, men kraftige Fartøj til Thorvaldsens store og lade drive — hvorhen og hvortil, det maa Gud videt!»

Som Erstatning for 12 Apostle skulde F. bl. a. udføre 4 Evangelister til Slotskirken. Det eneste, som kom ud deraf, var en Statue af Lucas (1825); den hører ikke til de Værker, i hvilke hans originale Begavelse bryder kraftig frem, men vidner i alt Fald om stor plastisk Dannelse. Da den blev sendt hjem, blev den under et daarligt Paaskud magasineret indtil efter F.s Død og ligeledes først betalt — med Halvdelen af Prisen — til hans Enke. Om man end noget mere end F.s Søn og Biograf har Øje for de Vanskeligheder, som disse Kommissioner havde at kæmpe med, der skulde tilvejebringe store Førsterangs Pragtbygninger under



Nødstilstand eller Ebbe i Statskassen, saa maa deres — og det vil da egentlig sige: C. F. Hansens — Færd imod F. i flere Tilfælde kaldes aldeles uforsvarlig. Efter F.s Død undskyldte Hansen sig offentlig med Kunstnerens vedblivende Tavshed om Sagen og overdrevne Delikatesse. Om Hansen just dermed er undskyldt, er rigtig nok tvivlsomt; men i hvert Fald rammer han et karakteristisk Træk hos F., som altid mødte Uret og Krænkelser med Tavshed, uagtet han vel en Gang imellem havde skyldt sig selv at tage sig kraftig til Rette. Det, som man senere har kaldt «Kampen om Retten», indlod han sig aldrig paa: han led under en vis stolt Blyhed, og desuden gaar det vistnok hyppig saaledes med Mennesker, hvis indre Liv er stærkt optaget af Tanker og Ideer, at de betragte Kjævl om Pengesager og verdslige Vanskeligheder som en Indrømmelse til de fjendtlige Magter, der gribe forstyrrende ind i deres Aands fredede Helligdom.

Ogsaa i Forholdet til Thorvaldsen iagttog F. Tavshed, saa snart som der viste sig Skyer i Horisonten. Han tav da ikke alene for sin egen Skyld, men ogsaa for Mesterens, hvem han for alt i Verden ikke vilde forstyrre i hans Idéverden. Den havde i F. selv den varmeste Beundrer, og i den var allerede hele Evropa interesseret. Om hvad der hørte den til, talte de gjerne og fortrolig med hinanden; endog til Thorvaldsens inderste Tanker over de højeste Opgaver i Kunsten havde F. Adgang; saaledes klarede Christusstatuens Motiv sig for Thorvaldsen under en Samtale med hans yngre Ven. Overhovedet har Thorvaldsen maaske i hele sin Manddomsalder ikke følt sig knyttet saa nær til noget Menneske som til F.; men det laa nu en Gang ikke i hans kølige Natur at knytte sig meget inderlig til noget andet Menneske: ogsaa deraf kunde jo komme Forstyrrelser. For F. gik det snart op, hvor vanskeligt det faldt hans kjære Mester «et eneste Øjeblik at glemme sig selv» og tænke sig i en andens Sted. Thorvaldsen havde allerede til Fuldkommenhed indøvet den Kunst at lade denne Verdens Sorger saa vidt muligt glide over paa sine beundrende Omgivelser: og hvem kunde han stole bedre paa end den trofaste, nidkjære F.? Der var paa hin Tid endnu noget naivt i Forholdet mellem Mester og Elev, noget, som mindede om Haandværkerstanden, som jo desuden baade Thorvaldsen og F. oprindeligt vare gaaede ud fra. Deraf fulgte for F. en hel Mængde Udenoms- og Indenomsforretning med Tilsyn og Omvisning, Indpakning, Forsendelse, Regnskabsføring, ja endog Forretningsrejser; og alt det stjal en

urimelig Mængde af hans Tid og indbragte ham knap engang Tak; thi det var vel noget, som nødvendig maatte gjøres, men helst ligesom ved usynlige Kræfter, der ikke maatte tiltrække sig Mesterens Opmærksomhed. F. led dybt derved, netop fordi der i ham selv boede store Evner til selvstændig Produktion. «Jeg vogtede den riges Hjord,» hedder det i et Brev fra 1822, «medens min egen brægede af Hunger i Stalden, og mangen Gang, naar en jublende Mængde omgav den Hjord, jeg vogtede, hørte jeg ikke dens Støj for Lyden, som Ekkoet bragte fra Stalden, hvor min Hjord sultede.»

Det hører til de skønne Følger, som et Geni og et Exempel som Thorvaldsens drage efter sig, at ædle, beslægtede Kræfter kaldes frem til Liv og Haab. Men de nye Spirer trives ikke i Skyggen af den en Gang udfoldede, mægtige Trækroge. Verden er aldeles ikke forberedt paa at honorere deres Krav til Plads, til Virksomhed og Lykke. Mest gaar det ud over den stores nærmeste Efterfølger.

Et Fingerpeg uden fra førte imidlertid F. til hans Held ind paa en helt ny Bane. Det kom mærkelig nok fra en Forretningsmand, en Finansdeputeret, nemlig den kloge og kraftige Jonas Collin, hvem Danmarks Aandsliv paa hin Tid skylder saa meget; han kjendte F. fra hans tidligere Virksomhed ved Mønten og vedblev altid at være ham en tro og virksom Ven. Han foreslog F. allerede ved et Brev fra Okt. 1820 at forsøge sig paa Behandling af *nordisk Mythologi*, og han lod det ikke blive ved Ord: han sluttede sig sammen med nogle ansete Kunstnere i Danmark og fik udsat Præmier for kunstneriske Fremstillinger af nordisk Mythologi. Til F. sendte han foruden Indbydelsen til denne Konkurrence ogsaa Finn Magnusens Oversættelse af den ældre Edda og Oehlenschlägers den Gang nye «Nordens Guder». F. modtog Opfordringen med nogen Ængstelighed, men dog med største Interesse og tænkte grundig over den; da han fordybede sig i de tilsendte Bøger, fængede de snart i hans Fantasi, saa at han saa den ene herlige Opgave for sig efter den anden. Her er det store Øjeblik i hans Kunstnerliv. Vel var Nordens Gude- og Helteverden langt fra noget ubetraadt Felt for Kunsten; men intet Forsøg havde ret slaet igjennem. Og navnlig for Skulpturen var Opgaven ny; den var bragt i Forslag for Thorvaldsen, men det laa mere for ham at give Kunstens gamle Opgaver en fuldendt Løsning end at bryde ny Malm for den. Det nye ved denne Sag drog netop F. mægtig til den. Da han var færdig med sine Konkurrenceskitser (Foraaret

1822), skrev han til sin Broder: «Den Tid, jeg har været her, har jeg saa godt som krøbet paa alle fire; i den senere Tid har jeg begyndt at rejse mig og staa paa mine egne Ben og se mig om efter andre og blive set, og det lader, som jeg er et halvt Hoved højere end alle de andre — lang nok er jeg, ikke sandt, Broder?» Han havde tidligere fantaseret om at eje 10000 Specier, især for at faa eget Værksted, medens han nu maatte putte sine Ting omkring i Krogene hos Thorvaldsen. Nu véd han nøjere, hvad han vilde med Pengene: han vilde «stikke dem alle sammen i Nordens Guder». — «Hvilken herlig Jordbund der saa var givet mig til Dyrkning, lige saa god som hin Grækernes første Jordbund, de fik til Laans hos Ægypterne, og som har baaret saadanne guddommelige Frugter! Hvor jeg skulde staa tidlig op! —». Brevet slutter med Hentydninger til dem, som «tro at have forpagtet Kunsten ene af Vorherre; men Vorherre er ingen Herremand, som forpagter Jorden bort». — Ja, F. havde virkelig rejst sig og drog Vejret dybt og stolt. Da den tyske Kunsthistoriker L. Schorn 1823 gjorde hans Bekjendtskab i Rom, viste og forklarede F. ham med særlig Forkjærlighed sine Udkast af nordiske Æmner; «hans ligefremme, aabne Væsen udfoldede sig da til stor Elskværdighed, og hans ædle nordiske Skikkelse syntes højere og mere helteagtig, medens han talte om Eddaens Guder og Helte».

F. vandt de udsatte Præmier for Billedhuggere ved nogle Statueskitser af nordiske Guder, af hvilke Odin senere blev omhyggelig, skjønt noget tørt, udført i Bronze i lille Maalestok; nogle af Figurerne kjendes nu kun gjennem yderst maadelige Kobberstik af S. H. Petersen. Han fik ogsaa Præmie for en Reliefskitse af Mimer og Balder, der udspørge Nornerne. Men hans Ideer gik langt videre; han vilde gjøre en Frise, «hvori Handlinger og Situationer af alle Nordens Guder, Alfer, Vaner, Dvæрге, Muspels Sønner, Hel og Mennesker skulde gribe ind i hverandre som Leddene af en Kjæde uden Ende». Da der dog for ethvert Menneskeværk maa sættes et Punktum, anslog han Frisens Længde til det 4dobbelte af Thorvaldsens Alexandertog. Naar et saadant Værk skulde finde en Plads i den virkelige Verden, maatte det nærmest være i det nye Christiansborg; derom forhandlede Collin paa F.s Vegne med Slotsbygningskommissionen, som heller ikke var uvillig til at gaa ind paa Sagen, men ikke uden Føje nedsatte det af F. opgivne Maal stærkt (til en Femtedel), hvilket atter foranledigede

F. til at begrænse Æmnet til Ragnaroksmymthen, hvad der vel ikke er Grund til at klage over.

*Ragnaroksfriisen*, som F. modellerede Skitsen til 1825—26, blev hans Hovedværk og et af de sjældne Størværker af dansk Kunst. Det er en Guldgrube af energisk og genial Fantasi. For at forstaa Kompositionens kunstneriske Karakter ret maa man mindes, at det hele oprindeligt er blevet til, ved at enkelte mythologiske Billeder ere kjædede sammen. Medens Thorvaldsens Alexandertog er som en fyldig, jævnt rindende Strøm af straalende Skjønhed i det klare Dagslys, virker F.s Ragnarok mere som en Række stærke Glimt over Nattens og Tusmørkets Gaader. F. følte sig i det hele taget tiltrukket af Mysteriets Verden, og om hans Stil end i det hele er dannet over den ældre, strængere græske, følte han sig ikke afskrækket fra at indsmelte Træk i den, som fra et rent klassisk Synspunkt maa kaldes barbariske og barokke, naar der blot var en kraftig Smag af det primitive, urmenneskelige ved dem. Saaledes frembyder Friisen en rig, ligesom mangefarvet Afvexling: der er Valhals ædle Skikkelser, som hist og her unægtelig vise Slægtskab med græske Guder, Ejnherjerne, som minde om Oldtidens nordevropæiske Folk, som de ere afbildede paa romerske Monumenter, de vældige raa Jætteskikkelser, Puslingerne i Fjældet og Muspels Sønner, der komme fra Syd, og som derfor have faaet Skikkelse af Negre; der er mange Haande Dyr og fantastiske Uhyrer, Lindorme, Griffer. Der er Udtryk for en vild tragisk Pathos, afvexlende med Træk af en frisk og kysk Gratie, endog af Lune, og Motiver af en storladen, drømmerisk Symbolik. Til de ypperste Enkeltheder høre den djærve, nøgne Thor, der svinger sin Hammer mod Midgaardsormen, og den snigende Loke med det skadefro Smil over det fede, skjægløse Ansigt, listende sig frem som Fører for Jætterne; Gruppen af Vanernes Møer med deres Vandurner, der klynge sig sammen i Luften som en Regnsky, og fremfor alt den hemmelighedsfulde Surt, der med blaseret Magelighed knap nok rejser sig fra sin liggende Stilling og uden at fjerne Klædebonnet, der hænger ned over hans Ansigt, udstrækker sit Flammesværd med Bud til de sorte Skarer om at stikke Verden i Brand: det er som en Anelse om den kommende Nihilisme. — At F.s Forstaaelse af Edda paa visse Punkter kan være vildledt af Finn Magnusens lærde Noter og af Oehlenschlägers Udmalinger, er vistnok sandt; hvorvidt hans Værk for øvrigt — objektivt og videnskabeligt — svarer til den ægte nordiske Mythologi, er egentlig et Spørgsmaal uden Bund,

fordi Billeder af en fuldt udviklet Kunst overhovedet umulig kunne dække en Fantasi som Eddaens, hvis Væsen netop er, at den ikke har gennemgaaet nogen kunstnerisk Udvikling. Senere ere andre Kunstnere gaaede videre i Retning af at bygge Skildringen af Nordens Gudeverden paa et nøjagtigt Kjendskab til de gamle Nordboers virkelige Liv; men endnu er ingen naaet til at give en saa rægte mythologisk Mythologi som F. Et senere fundet Hovedværk af antik Kunst, den store Frise af Guders og Giganters Kamp fra Pergamum, frembyder adskillige Sammenligningspunkter med Ragnaroksfrisen; hvilke Fortrin det græske Værk end ellers kan have, saa overgaar det visselig ikke F.s i mythologisk Alvor.

Men over Iværksættelsen af dette store Foretagende hvilede F.s og Christiansborg Slots onde Stjærner. Han selv naaede kun at faa et enkelt Parti modelleret færdigt; Resten blev udført af andre; ved Christiansborgs Brand 1884 gik det hele til Grunde. Den bedste Oplysning om det har man nu i de af H. Olrik efter den originale Skitse udførte, af Kunstforeningen i Kjøbenhavn udgivne Omridstegninger (med Text af Høyen).

Fra Danmark krævede man F.s Hjemkomst: den nordiske Frise burde gjøres færdig i Norden. Selv vilde han saare nødig forlade Italien, især for den antike Kunsts Skyld, som han havde fordybet sig i og vundet et alsidigt og grundigt Kjendskab til. Med sine smaa Midler havde han samlet smukke Ting; hans Forestillinger om Antiken vare i mange Henseender nøjagtigere og mere fremskredne end Thorvaldsens. F. hørte til de første, som ret indsaa Betydningen af Farvens Anvendelse i den antike Plastik og Bygningskunst; han gjorde ogsaa senere nogle Forsøg i polykrom Skulptur. De arkæologiske Interesser delte han med Brøndsted og med Prins Christian Frederik (senere Christian VIII), som han begge havde lært at kjende i Italien; Prinsen viste ham Venlighed i alle hans Anliggender, men lagde til Gjengjæld Beslag paa meget af hans Tid. Nærmest sluttede F. sig til J. M. Wagner og senere til H. V. Bissen, som 1825 kom til Rom; med Bissen gjorde han i Foraaret 1827 en Fodvandring gennem Syditalien og Sicilien, hvor de to Kunstnere ret i Frihed nøde Landets og Oldtidskunstens Skjønhed. Des mindre behagelig blev Tilbagekomsten til Rom. Medens F.s Tid for største Delen blev optaget af Indpakning og Forsendelse af Thorvaldsenske Sager, maatte han fra Mesterens Side taale Ting, som han selv opfattede som Krænkelser og Beviser paa kold Egoisme og Utaknemmelighed. F. havde ikke længer

Tro til Thorvaldsens Sindelag imod ham. Men over for Wagner udtalte Thorvaldsen dog sin Sorg over, at F. skilte sig fra ham, og paastod, at alt kunde have været bedre, hvis F. ikke havde tiet, men udtalt sig frit og aabent; og Wagner, der selv ellers ikke havde for god Tro til Thorvaldsen, fik det Indtryk, at han her mente det alvorlig. Et bedre Forhold mellem de to danske Billedhuggere groede efterhaanden atter op.

Mod Slutningen af 1827 forlod F. endelig Rom. Fra Florents af gik han hele den øvrige Vej til Danmark paa sin Fod lig en rejsende Haandværkssvend, men førte dog i sin Ransel noget med sig, som man ikke finder i en Haandværkssvends, nemlig en udvalgt Skat af skønne græske Mønter, det kjæreste for ham af alt, hvad han havde samlet i Italien. Han skyede ikke de lange Veje. Vandringsen gik først til Paris, der fra over Strasburg til München og saa mod Nord over Dresden og Berlin til Danmark, hvor han ankom sent paa Efteraaret 1828. Men Rejsen skal have medført en legemlig Overanstængelse, der fremskyndede hans Død.

Uagtet han fandt de kunstneriske Forhold i Danmark at være et saa daarligt Bytte mod de romerske, at han følte sig stærkt fristet til at vende tilbage igjen til Italien, skulde han dog nu have sin Plads anvist i vor lille Kunstverden. Han blev saa snart som muligt valgt til Medlem af Akademiet (som Medlemsarbejde udførte han en siddende Thor); i Okt. 1829 valgtes han ogsaa til Professor ved Modelskolen. Værksteder og Bolig fik han anvist i Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal, og til Indretningen af den foreløbig ubrugelige Bolig anvistes der ham et ret klækkeligt Beløb. Dette benyttede F. til en Dekoration og Udstyrelse af Boligen, som fik en mærkelig Plads i vor Kunsts Historie. Han var kommet fra Italien ligesom helt ladet med Studier af antik Dekoration og Kunsthaandværk; han havde i Pompeji set, hvorledes Kunsten i Oldtiden gennemtrængte alt, hvad der hører Livet til, det mindste som det største. Og dette var for ham blevet en Religion, som han viede sit Hjertes Ild. Nu, da det gjaldt om hans egen Bolig og Arne, vilde han virkeliggjøre sine Idealer: Pragt og Luxus lod han gjerne fare; men enhver Flade skulde smykkes, ethvert Møbel og Redskab skulde have sin sindrige og skønne Form, i Overensstemmelse med Brug og Hensigt. Han tog selv Haand i alt Slags Arbejde og skaffede sig ogsaa yngre Medhjælpere, der her fik deres kunstneriske Indvielse under F.s Ledelse, saaledes Dekorationsmaleren G. C. Hilker. F. havde desuden sine særegne Hensigter

med Indretningen af sit Hjem: da det var færdigt, førte han som sin Brud der til sin Frænke Amalie Elisabeth v. Würden, en Datter af den Morbroder, i hvis Hus han havde fundet sit første Hjem i Kjøbenhavn, og med hende levede han i et lykkeligt Ægteskab. Alligevel havde han — karakteristisk nok — givet sit nye Hjem det Navn: «Erindring fra et bedre Sted»; i det han tænkte paa Italien, der for ham og mange samtidige dog stod som Kunstens eneste virkelige Hjem. Men da Kunsten i Norden i det hele ikke kan grundlægges paa en saa elegisk Betragtning, men har sine egne Krav at fyldestgjøre, fik F.s Foretagende heller ikke den praktiske Betydning for vort Privatlivs Kunst, som det ellers ved sit indre Værd fortjente at have. «Pompejanske» Dekorationer vare vel almindelige nok, men kun i det indre af Thorvaldsens Musæum fik den sydlandske Udsmykning en fuldt berettiget Plads. Men den vilde ikke have kunnet gennemføres saa ypperlig i Musæet, hvis ikke F.s Foretagende var gaaet forud.

Til nogen Produktion i større Stil i Billedhuggerkunsten vare Forholdene i Danmark ikke; desuden havde F. hverken legemlig eller aandelig ganske den samme Friskhed som tidligere. Under den evindelige, smaalige Modgang, han mødte, blev selv hans Iver for Ragnaroksfrisen noget slappet. Dog var han ingenlunde uvirkelig, han frembragte endog et ret betydeligt Antal af mindre Værker, deriblandt meget ypperligt, hvoraf vi her kun kunne minde om enkelte vigtige Ting som Portrætbusterne af Collin og C. F. Hansen, Springvandsgruppen af Drengen med Svanen i Rosenborg Have, et dejligt Udkast til en Medaille i Anledning af Frederik VI's Død, de mesterlige Minderrelieffer over Biskop F. Münter og Prof. Jens Møller i Frue Kirkes Omgang. Især udgik der fra hans Haand og Værksted en Mængde Gravmæler i græsk Stil, som hyppig minde om de gamle Gravmæler fra Athen med deres ethisk-skjønne Billeder af Familielivet. Ved mange Opgaver, der vedkom Kunsten, indrømmede man nu gjerne F. en ledende Plads, da man endelig havde faaet Øjet op for, hvilken mærkelig og selvstændig Kunstner man havde i ham. Ogsaa i Danmark blev meget af hans Tid optaget af Thorvaldsens Anliggender: havde han i Rom maattet sørge for Afsendelsen af Mesterens Værker, saa maatte han her sørge for Modtagelse, Opstilling o. desl. Han udførte alle saadanne Hverv med redbon Nidkjerhed for den gode Sag; han var en af Hovedmændene ved Tilvejebringelsen af Thorvaldsens Musæum; og naar han paa de farvede

Billeder uden paa Musæet blev fremstillet som den, der forrest blandt Thorvaldsens danske Venner iler ham i Møde ved hans Hjemkomst til Fædrelandet, saa indeholder Billedet intet andet end den historiske Sandhed.

Men fra hans 50. Aar at regne var hans legemlige Kraft allerede meget nedbrudt, og 30. Juni 1840 bukkede han under for en Hjærtesygdom. Mindet om hans Personlighed er bevaret i gode Portrætter (især et Maleri af Købke og en Buste af Bissen). F. var (ligesom mange af de Skikkelser, han fremstillede) høj og lang, Hovedet var lille, Haar og Øjne brune. Hans Blik og Miner og hele Væsen vare gjennemlyste af Sindets Renhed og prægede paa én Gang af alvorlig Tænksomhed og af Gemytsvarme. Der har næppe været nogen Kunstner i Danmark, hvis menneskelige Karakter har vakt saa stor Hengivenhed og saa fuldkommen Tillid som F.; derom give hans samtidiges Udtalelser det ene Vidnesbyrd efter det andet: «den gjæve F.» (Thiele); «en grundærlig, solid og mandig Tænkemaade og Vandel, der gjør ham elskelig for alle de Landsmænd, han omgaas» (Brøndsted); «der zutrauliche, biedere, kernhafte, ernstheitere Mann» (Schorn) m. m. En saadan Kunstneraad, baaret af en saadan Personlighed, har udøvet en overordentlig adlende og udviklende Indflydelse paa sine Omgivelser, fra Mænd som Bissen, Høyen, G. Bindesbøll, Hilker, Chr. Christensen, H. Conradsen osv. til mangan Tekniker og Haandværker, hvis Navn ikke mindes i videre Kredse. Men F.s Væsen kan næppe ganske tages til Indtægt for den danske Nationalitet, hvor fuldt og helt han end sluttede sig til den. Hans tyske Herkomst fornemmes i hans Kunst og navnlig i hans Brevstil, der hyppig har et vist pathetisk Sving, en Gang imellem vel endog noget højtravende («überschwänglich»), som ikke ligner dansk Udtryksmaade. Dog vidne hans Breve ogsaa om en højst elskværdig Karakter.

F.s eneste Søn, *Victor F.* (f. 1836 † 1881), som fra Barndommen af bar paa en svagelig Helbred, der ikke lovede noget langt Liv, satte sig tidlig den Livsopgave at skrive Faderens Biografi og at oplyse alt, hvad han havde maattet lide fra Slotsbygningsskommissionens Side. Hans Afhandling om det sidstnævnte Æmne blev af en berømt Jurist træffende betegnet som «Blodhævn»: den kaster derved et Lys tilbage over den Tradition, der fra F. gik i Arv til hans nærmeste, og som vistnok ikke raabte



om Hævn, men dog indeholdt en smertelig Klage over Tab af dyrebar Tid og Kraft.

V. Freund, H. E. Friends Biografi, udg. af H. R. Baumann, 1883. Danske Saml. 2. R. V. Thiele, Thorvaldsen i Rom, I—II; Thorvaldsen i Kjøbenhavn. Ussing, Høyens Levned. Høyens Skrifter, ved Ussing. Dansk Folkekalender 1875.

*Jul. Lange.*

**Friboe**, s. Frieboe.

**Friborg, Jens Christopher**, 1747—1838, Urtekræmmer, født 12. Maj 1747 paa Højstrup i Stævn, hvor hans Fader, Eggert Christian F., der havde været Godsforvalter paa Vemmetofte, da var Forpagter; Moderen hed Kirstine Marie f. Randrup. 1773 tog han Borgerskab som Urtekræmmer i Kjøbenhavn, men udlejede sin Butik 1812 paa Grund af de daarlige Handelsforhold og den Tid, han maatte anvende paa vor Frue Kirkes Gjenopførelse. Han blev gift 1. med Margrethe Sophie Horn († 1816), Datter af Rentekammerets Arkivar H. J. H., og 2. med Brygger Schultz' Enke, Anne Margrethe f. Staal († 1833), da han var 71 Aar. Selv døde han 22. Jan. 1838. Han var en af Kjøbenhavns mest ansete Borgere, der benyttedes i en stor Mængde Tillidshverv; han var saaledes bl. a. Kommitteret i Brandkassen, Direktør ved Fattigvæsenet, en af de 32 Mænd, Kirkeværge ved vor Frue Kirke, Materialforvalter og Regnskabsfører ved dens Gjenopførelse, Direktør ved det forenede Begravelsesselskab, Kasserer ved det forenede Enkeunderstøttelses- og Brudegave-Selskab. Som Oldemand for Urte- og Isenkræmmerlavet samt Sukkerbagerne optraadte han flere Gange som Forfatter til Forsvar for Lavet, hvis Privilegiers Gavnighed var bleven haardt bestridt. Som Kapitajn ved Borgervæbningen stod han 1807 paa Volden, da hans Gaard i Fiolstræde under Bombardementet blev ødelagt, men han modtog saa mange Beviser paa sine Medborgeres Agtelse og Tillid, at han kort efter foreløbig kunde oprette en anden Handel paa Kjøbmagergade.

Erslaw, Forf. Lex. Museum 1891, I, 1 ff. 89 ff.

*O. Nielsen.*

**Friderichsen**, jvfr. Frederiksen, Friederichsen og Friedrichsen.

**Friderichsen, Johan (Hans)**, 1603—41, Rektor, var født i Flensborg, hvor hans Fader, Mag. Friderich Hansen, var Diaconus ved St. Nicolai Kirke († 1626). Tidlig udmærkede J. F. sig som en af Flensborg Skoles fortrinligste Disciple. 1622 deponerede han ved Kjøbenhavns Universitet. Senere rejste han udenlands i nogle Aar. 1629 maa han have været hjemme, da han i Kjøben-

havn udgav nogle religiøse Digte i det danske og latinske Sprog. Paa denne Tid blev han ogsaa Rektor i Kjøge. Som saadan tog han i Maj 1633 Magistergraden i Kjøbenhavn. Kort efter kreerede Willich v. Westhofen i Lund ham til Poëta laureatus. Derpaa begav han sig paa ny paa Rejser i Udlandet som Hovmester for Lave Beck. I Sept. 1633 immatrikuleredes de i Leiden, og i Okt. 1637 kom J. F. atter der til. I alt skulle hans Rejser have strakt sig gennem et Tidsrum af 9 Aar. Ved sine fremragende poetiske Anlæg vandt han Berømmelse, saa Kejser Ferdinand II skjænkede ham et Digtervaaben, der dog næppe, som sædvanlig er sket, kan betegnes som «adeligt Privilegium og Skjoldemærke». 1638 kaldtes han til Rektor i Malmø; men allerede ved Nytaarstid 1639 overtog han efter Kansler Chr. Friis' Ønske Rektoratet ved Roskilde Skole; tillige blev han Professor poëseos ved Gymnasiet sammesteds. Han var her kun i faa Aar, men gjorde sig bemærket som en dygtig og energisk, men hidsig Skolemand. Af Sang og Musik var han en stor Elsker og arbejdede ivrig for at fremme disse Øvelser i Skolen. Allerede 9. April 1641 døde han af Brystsyege. I Roskilde havde han ægtet Maren, Datter af Mag. Christen Lauridsen Glob, Præst i Kjøge. Hun overlevede ham med en Datter, Anne, der 1661 blev gift med Professor Rasmus Bartholin (s. I, 563). — I Anledning af sit Bryllup forfattede J. F. den bekjendte Salme: «I Jesu Navn skal al vor Gjerning ske», som han selv med sin klangfulde Røst sang til Orgelet paa sin Bryllupsdag.

Møller, Cimbr. lit. I. Hundrup, Lærerstanden ved Kjøge o. fl. Skoler S. 2. Ny kirkehist. Saml. IV, 158 ff.

H. F. Rørdam.

**Friderichsen, Johan Ditlev, 1791--1861, Landmand, fødtes 30. Juni 1791 i Tullebølle paa Langeland, hvor Faderen, Friderich Chr. Gotfredsen, var Gaardejer. Moderen hed Ane Margrethe f. Brun. Væsentligst ved egen Kraft og med overordentlig Energi arbejdede han sig op til dansk juridisk Examen (1814) og Landmaalerexamen (1815). Han drev Landbrug, som Forpagter eller Ejer, efter stor Maalestok paa Laaland: 1821 overtog han de forfaldne Hovedgaarde Fuglsang og Priørgaard<sup>shor</sup>) og bragte dem efterhaanden i ypperlig Kultur; 1830 købte han Nøbøllegaard (hvorhen han flyttede 1847) og 1846 Baadesgaard. I en Aarrække drev han 5 betydelige Gaarde, og ved Siden af det store Arbejde, der var forbundet hermed, var han en utrættelig Lærer for Bønderne og**

røgtede en Mængde offentlige Hverv. Saaledes mødte han 1846 som Suppleant i Stænderforsamlingen i Roskilde, var en Tid Formand for Hoveri- og Tiendekommissionen, en Virksomhed, der fulgtes af Titelen Justitsraad, osv. Han var 2 Gange gift, 1. (1822) med Elsebeth Kirstine f. Dahl († 1837), Datter af Skibsreder Peter D., 2. (1839) med Maria f. Hansen, Datter af Pastor Chr. Erh. H. Han døde 7. Marts 1861. Om Sønnerne Chr. Erhard og Niels Christian Frederiksen s. ovfr.

J. D. Friderichsen, 1868. Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm.

*H. Hertel.*

**Fridericia, Julius Albert**, f. 1849, Historiker. F. er født i Kjøbenhavn 10. Juni 1849 som Søn af Manufakturhandler Heyman F. og Emma f. Cohen-Brandes og blev Student 1866 med Udmærkelse; 1872 tog han Magisterkonferens i Historie. Hans dyberegaaende Studier rettedes i Begyndelsen mest imod Danmarks ydre Politik ved Midten af det 17. Aarhundrede, og da han indsaa, at denne kun kunde oplyses fuldt ved Hjælp af det store diplomatiske Kildestof i Udlandets Arkiver, besøgte han efterhaanden alle Hovedarkiverne i Sverige, Tyskland, Nederlandene, Frankrig og England. Paa et saaledes erhvervet, tilnærmelsesvis udtømmende Kjendskab til baade trykte og utrykte Kilder bygger F.s Hovedværk: «Danmarks ydre politiske Historie fra Freden i Lybek til Freden i Kjøbenhavn (1629—1660)», hvoraf 1. Del udkom 1876, 2. Del 1882. I sin nuværende Skikkelse standser Værket med Brømsebrofreden 1645 og skildrer et højst skæbnesvangert Afsnit af Fædrelandets ydre Historie saa udtømmende og afsluttende, som næppe nogen anden Periode i dansk Historie er blevet fremstillet. Samtidig syslede F. dog ogsaa med Danmarks indre Forhold i samme Tidsrum, og efterhaanden blev dette det centrale i hans Studier. Har han paa dette Omraade hidtil ikke frembragt et Arbejde, der i Betydning kan maale sig med det nævnte, sprede hans talrige Athandlinger dog Lys snart over Tidens statsretlige Forhold («Rigsmarskerne og Rigsmarskembedet», «Frederik III og Enevældens Indførelse»), snart over Adels Forhold («Den gamle danske Adels Fald og begyndende Opløsning under Frederik III») eller de lavere Stænders Vilkaar («Kjøbenhavns Befolkningsforhold», «Historisk-statistiske Undersøgelser om Danmarks Landboforhold»). Undertiden er F. ogsaa herved ført uden for det 17. Aarhundrede, saaledes tilbage til Middelalderen for at opklare Sundtoldens Op-

rindelse og frem til det 18. Aarhundrede i et Festskrift fra 1888: «Den danske Bondestands Undertrykkelse og Frigjørelse», udarbejdet efter Opfordring fra Studentersamfundet. Fremgaaede af et indtrængende Kilstudium vidne alle disse Arbejder om F.s store Paalidelighed og modne Blik, ligesom der rundt i dem fremtræder et vidtstrakt Kjendskab til Evropas almindelige Historie, der ogsaa har sat Frugt i et Par mindre Afhandlinger.

F. blev i 1874 ansat ved Universitetsbibliotheket, ved hvilket han fra 1. Jan. 1891 er Underbibliothekar. 11. Okt. 1876 vandt det 1. Bind af hans Hovedværk ham den filosofiske Doktorgrad. 1877 var han Medstifter af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie og udgav for dette dels sammen med C. F. Bricka «Kong Christian IV's egenhændige Breve» (1878—91), dels alene «Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie» (1888). 1883 blev F. Medlem af Danske Selskab, 1888 af Videnskabernes Selskab. — 28. Dec. 1886 ægtede han Emma Siemsen, Datter af Kapitajn S. ved Bornholms Væbning.

Universitetsprogram ved Reformationsfesten 1876.

*Kr. Erslev.*

**Friðriksson, Halldór Kristján**, f. 1819, Skolemand, Politiker. H. F. er født paa Gaarden Staðr i Grunnavík i det nordvestlige Island (Ísafjarðar Syssel) 27. Nov. 1819 (dog hersker angaaende Maanedsdagen Usikkerhed); Forældrene vare Fridrik Eyjólfsson og Sigríður Ólafsdatter. Faderen, der var Bonde, døde tidlig; men Sønnen opdroges hos sin Farfader, den derværende Præst, og fik hos ham sin første Undervisning. Efter senere Forberedelse af den bekjendte Filolog Sveinbjörn Egilsson sattes han 1837 i den lærde Skole paa Bessastaðir, hvorfra han 1842 dimitteredes til Kjøbenhavns Universitet. Her underkastede han sig ikke nogen Embedsexamen, men hendroges tidlig til Studiet af islandsk Sprog, hvorom hans senere Forfattervirksomhed ogsaa bærer Vidnesbyrd. 1848 ansattes han som Adjunkt ved den til Reykjavík fra Bessastaðir overflyttede lærde Skole, ved hvilken han siden har virket, fra 1874 som Overlærer. 1849 ægtede han Charlotte Caroline Degen (f. i Kjøbenhavn 26. Maj 1826), Datter af Kapitajn H. M. D. — Ved Siden af at røgte sin Skolegjerning har H. F. taget virksom Del i det kommunale og politiske Liv. Saaledes har han i en længere Aarrække været Medlem af Byraadet i Reykjavík og siden 1868 Formand for Sønderamtets Landbrugsselskab, en Forening, der har udfoldet et betydeligt Arbejde til Landboforholdenes

Udvikling. Paa Altinget har H. F. haft Sæde 1855—86 og sluttede sig som Altingsmand til den bekjendte islandske Politiker Arkivar Jón Sigurdsson; i den i Aarene omkring 1860 saa lidenskabelig debatterede Faareskabssag forfægtede han Kurmetoden i Modsætning til den populære almindelige Nedslagting; med Hensyn til Forfatningsstriden delte han Flertallets Ønske om en særlig Forfatning for Island, hvorimod han ikke billiger den Form, hvorunder Kampen paa ny (1885) er rejst, efter at Spørgsmaalet 1874 havde faaet en foreløbig Afgjørelse. — Under sit Ophold i Kjøbenhavn besørgede H. F. for det nordiske Litteratursamfund Udgivelsen af forskellige islandske Sagaer; senere har han forfattet eller arbejdet adskillige Skolebøger og lignende Skrifter, af hvilke hans islandske Retskrivningsregler («Íslenzkar Rjettritunarreglur», 1859) have haft ikke ringe Betydning ved at afgive Rettesnoren for den i den lærde Skole lærte Retskrivning og derigjennem blive bestemmende for de indtil den sidste Tid over hele Landet fulgte Regler.

Erslew, Forf. Lex.

*Kr. Kaalund.*

**Fridsch, Mads, 1742—1812**, Rentekammerdeputeret, en Søn af Raadmand i Ribe Peder Madsen F. (f. 1712, † 1787 som Borgmester og Justitsraad) og Sophie f. Frausing (f. 1713 † 1771), fødtes i Ribe 21. Marts 1742, blev Student fra Ribe Latinskole 1759, juridisk Kandidat 1765, Kopist i danske Kancelli 1771, Protokolsekretær i Højesteret s. A., Assessor i Hof- og Stadsretten 1775, i Højesteret 1778, Deputeret i Rentekammeret 1799, formentlig fordi han havde vist sig som et meget virksomt Medlem af den store Landbokommission, og døde 1. Nov. 1812. Justitsraad blev han 1783, Etatsraad 1799 og Konferensraad 1811. 1793 blev han Medlem af Danske Selskab. Han ægtede 12. Jan. 1782 Elisabeth Sophie Koefoed (f. 12. Jan. 1765 † 25. Okt. 1806), en Datter af Konferensraad, Direktør i Generalpostamtet Hans Hansen K. (f. 1720 † 1796) og Christence f. Bentsen (f. 1729 † 1807). *G. Kringelbach.*

**Frieboe, Christian Wildenradt, o. 1732—1806**, Officer, er sandsynligvis en Søn af Kapitajn Hans F., der 1725 blev Chef for Ods Herreds Kompagni af nordre sjællandske nationale Regiment, og en Dattersøn af Assessor Christian Wildenradt til Annebjærggaard og Ellingegaard. Han blev 1756 Fændrik, 1758 Sekondlieutenant i Kongens Livregiment til Fods, men overgik 1760 som

Premierlieutenant til 2. jyske Kavalleriregiment og fik 1762 Ritmesters Karakter. 1770 blev han Sekondkapitajn i Regimentet — nu sjællandske Dragoner —, avancerede til Major ved Hofrevolutionen 1772, blev Generaladjutant 1774, Oberstlieutenant 1781, Oberst 1789, Chef for jyske Regiments lette Dragoner 1797 og Generalmajor 1801. — F. var en hæderlig og retsindig Mand og dygtig Officer; det af ham kommanderede Regiment fremhæves gjentagne Gange af Kronprinsen som værende i fortrinlig Orden. Han ægtede 1766 Anne Brasch, døbt i Kjøge 11. Dec. 1745, † 22. Maj 1820, Datter af Birkedommer og Godsforvalter Abraham B. († 1759) og Charlotte Elisabeth f. Bartholdy († 1786). Døde 8. April 1806, 74 Aar gammel, i Randers. *S. A. Sørensen.*

Frieboe, Frederik Caspar Conrad, 1767—1846, Officer, født i Kjøge (døbt 14. Marts) 1767, Søn af den foregaaende, begyndte sin militære Løbebane som Volontær i Livgarden til Hest og blev 1783 Sekondlieutenant i norske Livregiment Ryttere, men vendte 1788 tilbage til Garden, hvor han allerede Aaret efter udnævntes til Ritmester. Han vandt tidlig Kronprinsens særlige Yndest og hørte til den lille Skare unge Mænd med Frants Bülow i Spidsen, der begyndte med at forrette Tjeneste som Adjutanter hos Kronprinsen under Exercertiderne og senere til Stadighed omgave ham i hans saakaldte Hovedkvarter og dannede Generaladjutantstaben. F., der 1800 var stillet à la suite i Husarregimentet, blev Major 1803, Oberstlieutenant og Generaladjutant-Lieutenant i Staben 1808, Oberst 1810 og s. A. Kammerherre. 1813 udtraadte han af Generalstaben og overtog Kommandoen over Husarregimentet, hvilken Post han beklædte til sin Afgang. 1817 blev han Generalmajor, 1828 Storkors af Danebrog, 1836 Generallieutenant og stilledes ved Hærordningen 1842 à la suite i Armeen som General. — F. har stiftet en Fribolig i Lyngby med 100 Rdl. aarlig for 2 Officersenker. Han døde <sup>ugift</sup> 14. Marts 1846. — F. var gift <sup>(1795)</sup> med *Bertrud Catharine, f. Bodenhoff († 1765 † 19. Nov. 1819),* <sup>II, 156.</sup> *S. A. Sørensen.*

Friedenreich, Alexander, f. 1849, Læge. Han er en Søn af Bestyrer af Efterslægtens Skole, Professor Diderik Vilhelm F. (f. 1798 † 1851) og Henriette Birgitte f. Møller og fødtes i Kjøbenhavn 1. Juni 1849, dimitteredes 1867 fra Metropolitanskolen og tog 1874 Lægeexamen. I de følgende Aar gjorde han Kandidat-tjeneste ved Almindeligt Hospital og Kommunehospitalet, og ved

sidstnævnte Hospital var han dernæst 1878—81 Reservelæge (ved 6. Afdeling). Fra 1878 er han Medlem af «Hospitalstidendes» Redaktion. 1879 tog han Doktorgraden ved en nervepathologisk Afhandling; hans øvrige litterære Arbejder omhandle ligeledes Nervesygdomme, hvorover han ogsaa har holdt Forelæsninger ved Universitetet som Privatdocent. Som Specialist paa disse Sygdommes Omraade, fra 1889 tillige som Kommunelæge, virker han i Kjøbenhavn. Hans Hustru er Rosalie Josephine f. Courzon, Datter af Proprietær Onésime Theodore C.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

*Jul. Petersen.*

**Friedenreich, Christoph Dieterich, 1669—1726, Præst.** Slægten siges at nedstamme fra en Officer i østerrigsk Tjeneste, der blev adlet af Carl V efter Freden med Tyrkerne («Friede im Reich»). F.s Fader var Apotheker i Aalborg Johannes Frederik F. († 1690); hans Moder Magdalene Calov († 1701). Han deponerede 1687, og ved de latinske Deklamationsøvelser paa Regensen i hans første Studenteraar fandt Bircherod hans Foredrag om Egennavne og Ordsprog, der staa i Forbindelse med Julefesten, værdigt til at optages med i «Palæstra antiqvaria» (jvfr. II, 294 f.). Aaret efter (1689) var han paa Amalienborg ved Operabranden; han reddede sit Liv ved at springe ud af et Vindue, men hans Søster omkom i Luerne. 1690 tog han Attestats «med største Berømmelse» og rejste derpaa udenlands nogle Aar. Den store wittenbergske Stridstheolog Abraham Calov var hans Moders Onkel; han var død faa Aar i Forvejen; men til hans Kampplads styrede F. sin Rejse og tog Magistergraden der 1692 som Discipel af Deutschmann, der var om muligt en endnu værre Kamphane end Svigerfaderen Calov. Efter Hjemkomsten blev F. 1696 Sognepræst i Karlslunde i Kjøbenhavns Amt og giftede sig med Cathrine Gertrud Langelo († 1701). 1711 forflyttedes han til Korsør, og 1719 blev han Stiftsprovst i Aalborg, sin Fødeby, og Sognepræst ved Budolphi Kirke. Her døde han i Avg. 1726. Efter sin første Hustrus Død havde han 1703 ægtet Abigael Marie Kuur, Datter af Raadmand Jens K. i Kjøbenhavn. Han blev derved besvogret med den bekjendte Billedskærer Magnus Berg (II, 97), og dette Slægtskab tjener til at belyse den religiøse Retning, som blandt hans Børn navnlig Sønnen Daniel, «Theosophiæ studiosus», hyldede (jvfr. Hesperus IV, 113. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 380. V, 375), og

som stod i diametral Modsætning til den aandelige Luft, der havde omgivet F. i hans akademiske Ungdom.

Stamtavle af Lengnick. A. H. Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 344 ff. Tauber, Disciple fra Aalborg Kathedralskole I, 35 f.

*A. Jantzen.*

**Friedenreich, Mouritz**, 1732—98, krigshistorisk Forfatter, var Søn af Provst Johannes F. i Stege (den foregaaendes Søn) og Maren f. Goiske. Han blev 1750 Student fra Frederiksborg Skole, Aaret efter Baccalaureus og studerede dernæst ved Universiteterne i Rostock, Lund og Jena. Han var Vidne til den sachsiske Hærs Kapitulation i den befæstede Lejr ved Pirna 1756 og forelagde Frederik V nogle Planer, han havde optaget over det forefaldne, som Støtte for sit Ønske om at træde ind i Hæren. Han blev ansat ved Fodgarden, og medens han gjorde Tjeneste her, udgav han 1758 1. Bind af «Kong Christian V's Krigshistorie», hvortil han havde gjort Studier i Udlandet. Han fik nu Karakter som Fændrik af Infanteriet og Aaret efter som Lieutenant samt kongelig Understøttelse til at gaa i fremmed Krigstjeneste. Han traadte ind i den berømte Ferdinand af Brunsvigs engelske Legion, hvor han allerede 1761 blev Artillerikapitajn. Med samme Charge traadte han, da Syvaarskrigen var endt, tilbage i den danske Hær, men tog allerede 1768 Afsked. 1765 havde han udgivet 2. Bind af nævnte Krigshistorie. Resten af sit Liv privatiserede han paa Landet og paa Rejser. — Gift 1766 med Marie Knudsen, hvis Fader var Overgraver ved Helligaands Kirke i Kjøbenhavn. Hun døde 1783, F. 1798.

F.s Adkomst til at erindres beror paa, at han lige indtil ind i det 19. Aarhundrede var den eneste, der udførlig havde behandlet et Afsnit af den danske Krigshistorie; men dette hans eneste Arbejde er for Nutiden saa at sige uden Værdi paa Grund af den ringe Benyttelse af utrykte Kilder og den kritikløs-panegyriske Fremstilling.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

*H. W. Harbou.*

**Friederichsen, Heinrich Vilhelm**, f. 1841, Arkitekt. Han er Søn af Tømmersvend Peter Vilhelm F. og Theresia f. Seerup og fødtes i Kjøbenhavn 6. Maj 1841. Som Dreng lærte han Tømmerhaandværket og besøgte senere Kunstakademiet, hvor han 1865 fik Afgangsbevis som Arkitekt og 1886 den Hansenske Medaille for St. Johannes-Stiftelsen. Han er Elev af Hetsch og Chr. Hansen



og har af selvstændige Arbejder opført Øresundshospitalet 1876, Blegdamshospitalet 1878—80, den første Del af de offentlige Slagtehus 1881 og St. Johannes-Stiftelsen i Rymsgade 1883—86, alle i Kjøbenhavn, samt nogle Tivolibygninger og et stort Antal Privathuse i Kjøbenhavn og paa Frederiksberg. Han har end videre i de seneste Aar udarbejdet Projekter til Flytningen af det kgl. Frederiks Hospital, den kgl. Fødselsstiftelse og de lægevidenskabelige Institutioner i Kjøbenhavn og til en Epidemibygning til Frederiksunds Amtssygehus. 1875—89 var han Bygningsinspektør i Kjøbenhavns 1. Bygningsdistrikt. — Skjønt F. har ualmindelig rig Virksomhed som praktisk Bygmester, er han aldrig forfaldet til Rutine- eller Hastværksarbejde; hans offentlige Bygninger ere i det ydre prægede af en vis storladen Ro og Simpelhed, som godt harmonerer med deres Bestemmelse. I 1867 ægtede han Anna Kirstine Katharina Madsen, Datter af Kancelliraad, Branddirektør Niels M. og Mariane Sarine f. Johansen.

Weilbach, Konstnerlex.

*Erik Schiødt.*

**Friedlieb, Ernst Simon Heinrich**, 1815—66, Retslærd, er født i Husum 12. Marts 1815; Faderen var Fysikus Thomas F., Moderen Katharine Magdalene f. Woldsen. Han blev 1847 Dr. juris i Kiel, virkede derpaa længe som Privatdocent og blev 1864 overordentlig Professor ved Kiels Universitet. Han døde 25. Jan. 1866. Hans vigtigste Værker ere en juridisk Encyklopædi (1853) og en Fremstilling af Realbyrdernes Theori (1860), der begge ere grundige, om end ikke meget betydelige, Arbejder. I øvrigt er han Forfatter til flere Afhandlinger, især om slesvigske Retsforhold, og har bl. a. givet en systematisk Fremstilling af Sprogforholdets Ordning i Slesvig i Følge Forordningen af 15. Febr. 1854, som dog ikke indeholder synderligt mere end de bekjendte Paastande i denne Henseende fra tysk Side.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*Deuntzer.*

**Friedlieb, Søren**, 1717—79, Biskop, født 11. Avg. 1717 i Andsager af Forældrene Sognepræst, Mag. Philip Henrik F., en Præstesøn fra Nannestad i Norge (f. 4. Okt. 1676 † 11. Febr. 1750), og Christine Elisabeth f. Bornemann († 10. Dec. 1769). Han deponerede fra Mariager 1733 og tog theologisk Examen 1738; Aaret forinden var han bleven Rektor i Hobro, hvor han forblev til Skolens Ophævelse ved Reduktionen af 17. April 1739. 1741 blev han

Sognepræst til Vestre Moland, hvor han forblev til 1760, da han blev udnævnt til Stiftsprovst i Christianssand; 1762 fik han Titelen Professor theologiæ extraord. ved Kjøbenhavns Universitet. I Stiftsprovsteembedet fungerede han i 4 Aar som konstitueret Biskop, og da han indberettede Ole Tidemands Død (9. Jan. 1778), turde han udtale et grundet Haab om at blive hans Eftermand. Det blev imidlertid Bergensbispens Dr. Eiler Hagerup 1. April 1778, og den ledige Bispestol i Bergen blev samme Dag besat med F. Hans Virketid blev her imidlertid kun af kort Varighed, da han døde 1. Marts 1779. Denne hjertelige Tilhænger af den gamle Orthodoksi, der paa sin Vis med en Mangfoldighed af Bibelsteder kæmpede mod Naturalismen, hørte til den norske Kirkes dygtigste Mænd i det 18. Aarhundrede. Som Landspræst bragte han sin Præstegaard op til en Kornproduktion, dobbelt saa stor som den, der nu leveres, og virkede ved sit Exempel meget til Landbovæsenets Opkomst i sit Præstegjæld. Som en praktisk dygtig Mand fik han istandsat sine Kirker, bygget Klokkerbolig og Skolehus og ordnet Fattigvæsenet. Som Stiftsprovst fik han reddet Christianssands Hospital fra Undergang og rejste selv omkring for at samle Penge til det. I sit fattige Provsti fik han «med utænkelig Møje» indrettet 20 Bygdeskoler, hvoraf der før ingen var, og Efterslægten maa være ham taknemmelig for Ministerialbøgerne, som før hans Tid endnu paa flere Steder manglede. Som Biskop fik han næppe Tid til at sætte sig ind i de nye Forhold, men leverede dog et forholdsvis betydeligt Arbejde: Plan til Omdannelse af Seminarium Fredericianum, hvis Forbindelse med Latinskolen han vilde hæve. Sagen blev først afgjort 2 Aar efter hans Død, og Seminariet sygnede mer og mer hen. — Gift 1743 med Ellen Christine Dumetius, Datter af hans Formand i Vestre Moland, Søren Olsen D. (f. 1695 † 1741), og dennes første Hustru, Maren Angell, Datter af Mag. Hans A., Sognepræst til Bragernæs (I, 265). Hun overlevede sin Mand.

Giessing, Jubellærere II, 2, 122 ff. Hundrup, Lærerstanden ved Latin-skolerne i Ebeltoft, Grenaa osv. *D. Thrap.*

**Friedländer, Julius, 1810—61, Genremaler, var Søn af jødiske Forældre: Mægler Marcus F. og Rebecca f. Heymann og født i Kjøbenhavn 29. Jan. 1810. Efter endt Skolegang kom han paa Kunstakademiet, vandt den mindre Sølvmedaille 1828, den store 1829 og endnu samme Aar en Pengepræmie for et Maleri**

efter den levende Model. Samtidig havde han malet i Professor J. L. Lunds Malerstue. En mislykket Konkurs for den mindre Guldmedaille (1831) og hans Faders derpaa følgende Død bragte ham til at opgive Historiemaleriet og holde sig til at male Portrætter og Livsbilleder, hvorved han lettere kunde ernære sig. Dog fik han undtagelsesvis Lov til at udstille sit ikke antagne Konkursarbejde: «Jacobs Sønner bringe Josefs blodige Kjortel». De Æmner, han for øvrigt selv valgte, havde gjerne et alvorligt Præg som «En hjemkommen Fisker bringer Efterretning om en Kammerats Forlis» (1838) eller «En Læge ved Sygesengen» (1840, den kgl. Malerisaml.), eller de søgte at vise den sørgelige Vrangside af en tilsyneladende lykkelig Tilværelse som «En Linedansertrop kort før en Forestillings Begyndelse» (1841, kgl. Malerisaml.) med det grædende Barn, der skal tvinges til at danse. Allerede 1837 søgte han, varmt understøttet af Akademiet, Rejseunderstøttelse af Fonden ad usus publicos, men opnaede først 1842 en saadan af Akademiet selv. Fra Paris rejste han til Italien og var i Rom 1843—44. Hans Billeder efter italienske Studier afløstes under Krigen 1848—50 af Æmner fra Matros- og Soldaterlivet, uden at han dog malede egentlige Slagbilleder. Senere vendte han tilbage til sine første Æmner, men hans flittig og vel udførte Billeder havde intet, der kunde drage den almindelige Opmærksomhed til sig, og han døde temmelig upaaagtet 18. Sept. 1861 som ugift. Den kgl. Malerisamling ejer 8 af hans Billeder, men intet er fremhængt. Blandt hans større Arbejder kan fremhæves «Flygtende Polakker» (1843), malet i Paris.

Weilbach, Dansk Kunstnerlex.

*Ph. Weilbach.*

Friedrichsen, Peter, 1790—1873, Theolog, Rektor, blev født i Satrup i Angel 22. April 1790, studerede bl. a. flere Aar i Göttingen, tog theologisk Examen paa Gottorp 1814, blev Huslærer hos Kammerherre Stemann i Aabenraa 1815, Lærer ved Latinskolen i Husum 1817, Rektor sammesteds 1821. Han udgav her mange Skoleprogrammer og Oversættelser fra Dansk og leverede mange Bidrag i Tidsskrifter; men mest Anseelse vandt han ved en grundig og fuldstændig «Kritischer Überblick der merkwürdigsten Ansichten vom Buche Jonas nebst einem neuen Versuch über dasselbe» (Altona 1817, 2. Udg. Lpz. 1841). 1837 blev han Præst i Jevenstedt, entlediget 1865. 1848—49 var han Medlem

af den slesvig-holstenske Landsforsamling. Han døde i Preetz 7. Marts 1873.

Allg. Deutsche Biographie VIII. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*S. B. Thrige.*

Friedrichsen, Thorvald, f. 1827, Gartner. F. er født 24. Sept. 1827 paa Christianshavn, hvor Faderen, C. J. F., var Bagermester. 1841 begyndte han sin gartneriske Løbebane hos Handelsgartner Batzke i Kjøbenhavn og blev derefter 1844 antaget som Elev ved den botaniske Have. Efter et 2aarigt Ophold ved Rosenborg underkastede han sig 1848 Gartnerexamen og blev derefter ansat som yngste Medhjælper ved Botanisk Have. 1852 forfremmedes han til 1. Medhjælper, i hvilken Stilling han forblev, indtil han 1855 tiltraadte Pladsen ved Glücksborg Slot. Efter Krigen i 1864 forlod han Sønderjylland, da han ikke vilde være tysk Undersaat, og blev 1865 ansat som Gartner ved den botaniske Have i Lund. Da F. overtog Pladsen, var man i Færd med Flytningen af Haven, Planerne vare lagte og Træerne plantede i den nye Have. Under F.s dygtige Ledelse skred Arbejderne hurtig fremad, og allerede i 1868 var Anlægget af den nye botaniske Have saa vidt fremmet, at den gamle Have kunde afleveres. Samme Aar døde imidlertid Gartner Weilbach ved Universitetets botaniske Have i Kjøbenhavn, og F. blev udnævnt til hans Afløser. De Erfaringer, han havde indhøstet ved Flytningen af den botaniske Have i Lund, skulde snart komme ham til Nytte, i det han nemlig 1871 blev tilforordnet Komiteen for den botaniske Haves Flytning. For endnu bedre at kunne gjøre Fyldest i Komiteen foretog han Aaret forud med offentlig Understøttelse en Rejse til Tyskland, Holland, Belgien og London med det særlige Formaal at gjøre sig bekjendt med de botaniske Haver i Udlandet og specielt Væxthuskonstruktioner. Flytningen var tilendebragt i Juni 1874, og det skyldes for en væsentlig Del F.s Paapasselighed og Samvittighedsfuldhed, at dette betydningsfulde Arbejde blev fuldført paa en i enhver Henseende tilfredsstillende Maade. Universitetets botaniske Have i Kjøbenhavn har et godt Navn overalt i Udlandet, hvad den væsentlig har erhvervet sig under Gartner Weilbachs dygtige og energiske Ledelse, men F. har forstaaet at hævde og bevare dette gode Omdømme. — 1859 ægtede han Marie Poulsen (f. 13. Jan. 1837), Datter af Bagermester P. i Glücksborg.

*L. Helweg.*

**Friedling, Bernhard, 1797—1874**, Glasværksbestyrer, er født i Kjøbenhavn 2. Febr. 1797; hans Forældre vare Skræddermester Bernh. F. og Sara f. Trane. Efter sin Konfirmation kom han i Handelslære og fik senere Ansættelse hos Kortright & Co. Da dette Hus opløstes 1835, kom han som Bestyrer til Holmegaards Glasværk, der ikke betalte sig og derfor søgte en merkantilt dannet Leder. Det fabrikerede baade Grøntglas, Hvidglas og Vinduesglas. F. begyndte med at opgive den sidste Produktion og indskrænke Hvidglasproduktionen, i det det paa Stedet værende Tørvebrændsel, der havde foranlediget Værkets Anlæg (s. IV, 187), bedst egnede sig for Flaskeproduktion. Virksomheden tiltog nu saaledes, at Mosens Tørv ikke slog til, og for Værkets Regning anlagde han da 1847 Kastrup Glasværk og overtog Glasværket Godthaab ved Helsingør. Og ogsaa i teknisk Retning gjordes der Fremskridt. I det F. stadig var opmærksom paa den bedste Benyttelse af Holmegaards-Tørven til Glasværket, blev det den første, der her i Landet indførte Siemens Gas-Regeneratorovn samt hans kontinuerlige Kummeovne, hvorved det efterhaanden naaedes, at Holmegaard ikke alene kunde levere fortrinligt Grøntglas, men ogsaa gode Hvidglasvarer (det saakaldte Halvkrystal). Ved Udgangen af 1872 overgik Kastrup og Godthaab til et Aktieselskab, og Aaret efter fratraadte F. Glasværkets lokale Styrelse, i det han flyttede til Kjøbenhavn, hvorfra han dog stadig havde Overbestyrelsen indtil sin Død, 27. Febr. 1874. Han havde 14. Maj 1823 ægtet Petrine Duus (f. 2. Maj 1793 † 1. Nov. 1856), Datter af Grosserer Henrik Peter D. og Anne f. Wisborg. — Sønnen Justitsraad *Bernhard F.* (f. 23. Juli 1825), der fra 1846 havde Del i Faderens Bestyrelse af Holmegaards Glasværk, har fra 1872 været den ene af den danske Landmandsbanks 3 Direktører.

C. Nyrop, Bidrag t. d. danske Industris Hist. S. 245.

*C. Nyrop.*

**Fries, Hans Andreas Frederik, 1815—90**, Skriftstøber, er født 11. Nov. 1815 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Infanterikapitajn Georg F. (f. 1778 † 1855), var Sproglærer; Moderen var Dorothea Susanne f. Bech (f. 1781 † 1851). Efter at have gaaet i v. Westens Skole kom han i Lære hos Instrumentmager F. A. Thiele og blev efter 7 Aars Læretid en udmærket Arbejder. Anbefalet af «Institut for Metalarbejdere» fik han derpaa Plads i det af Bogtrykker J. C. E. Berling (II, 131 f.) i Dec. 1837 oprettede Skriftstøberi. Han skulde gravere Plader til Kongreveltryk og Stempler

til Skriftstøbning, og i 1842 gik hele Skriftstøberiet over til ham, hvad der blev af Betydning for de danske Bogtrykkere. For det Thieleske Bogtrykkeri udførte han et Skriftsystem (den Fries-Thieleske Kegel), der endnu spiller en Rolle. Han havde et ikke ringe og ofte raadspurgt mekanisk Snille, der bl. a. viste sig i hurtig Forstaaelse af Lauritz Brandts (III, 9 f.) Skriftstøbemaskine og Chr. Sørensens Sættemaskine. 1846 erhvervede han Brandts Patent for Danmark, og Sørensens Sættemaskine blev væsentlig til ved hans Hjælp. Som Gravør har han efter vedkommende lærdes Anvisninger fremstillet en Række Zend-, Kile- og Runeskrifter, af hvilke navnlig nogle Kiletyper til systematisk Kombination ere et vanskeligt og udmærket Arbejde. Han døde 28. Marts 1890. — 9. Juli 1842 ægtede han Anna Dorothea Margrethe Bech (f. 18. Okt. 1810), som overlever ham; hun var Datter af hans Morbroder Andreas Frederik B., Præst i Alsted og Bjerreby, og Anna f. Hellesen.

Skand. Bogtr.-Tid. 1872, S. 52. Ny typograf. Tid. 1890, S. 73 f.

C. Nyrop.

**Friis, Albert, 1542—1601, Rigsraad.** A. F. til Haraldskjær (af Skaktavl-Friisernes Slægt) var en Søn af Iver F. til Haraldskjær († 1557) og Sophie Albertsdatter Glob og fødtes 17. Juni 1542. Han blev Hofjunker o. 1566 og var 1567—68 med paa Daniel Rantzaus berømte Tog ind i Sverige. Han var 1569—81 Lensmand paa Sebber Kloster, 1580—94 paa Riberhus, 1595—96 paa Vestervig Kloster, 1596—97 paa Aakjær og 1597—1601 igjen paa Riberhus; desuden havde han af mindre Forleninger Skarpenbergs Gods paa Mors (1581—94) og Tørrild Herred med Jellinge Birk (1588—97). 1581 fik han Sæde i Rigsraadet. 1594 sendtes han sammen med Christoffer Valkendorf til Gulland for at afgjøre Retstrætter og undersøge Forholdene der paa Øen, og 1598 deltog han i Sønderjylland i frugtesløse Forsøg paa at bringe Stridigheder med Gottorp til Afslutning. Foruden Fædrenegaarden Haraldskjær ved Vejle ejede han ogsaa Hvolgaard i samme Egn. Med Borgerne i Ribe stod han sig ret vel, men han forstod ganske godt at benytte sin Stilling til at skaffe sig Indtægter og Fordele af dem. Hans betydelige Rigdom gik i Arv til hans Døtre, thi af hans mange Børn overlevede kun Døtre ham. Deres Moder, Fru Ingeborg Gyldenstjerne (f. 1546), en Datter af Christoffer G. til Iversnæs og Anne Parsberg, døde efter 21 Aars Ægteskab 6. Sept. 1591 og jordedes i hans Sognekirke Skibed, hvor Anders Vedel holdt Ligtalen over

hende. Der fandt ogsaa hendes Husbond sit sidste Hvilested, efter at han var død 24. April 1601 paa Riberhus.

Danske Herregaarde IX: Haraldskjær. Kinch, Ribe Bys Hist. II, 228 ff. Danmarks Adels Aarvog 1886, S. 131 f. *C. F. Bricka.*

**Friis, Anders,** —1526, Prælat, var fra Flødstrup i Fyn. Han forekommer 1491 som Magister og den roskildske Biskop Niels Skaves Kapellan. 1497 nævnes han som Kantor i Kjøbenhavns Kapitel. Som saadan var han tillige Sognepræst ved St. Nicolai Kirke. Skjønt han ikke beklædte nogen Lærerstilling ved Universitetet, stod han dog i nøje Forhold til dette og valgtes 5 Gange til dets Rektor, ligesom han i adskillige Aar som Syndikus havde dets Regnskabsvæsen under sin Styrelse. 1500 stiftede han St. Rochi Kapel ved Frue Kirke, og af denne Kirke og Kapitlet havde han store Fortjenester. Navnlig besørgede han 1510 «Missale Hafniense» udgivet, et i typografisk Henseende saare skjønt Arbejde, og han rettede og forbedrede «Diurnale Roskildense», der 1511 blev trykt i Paris. Ved sin Sognekirke, St. Nicolai, oprettede han i Forening med Kirkens Værger «en evig Gudstjeneste» for St. Nicolai Alter. — Han døde 19. Febr. 1526 og efterlod sig Berømmelse for at have været ikke blot en meget dygtig og samvittighedsfuld, men ogsaa en overordentlig godgjørende Mand.

Rørdam, Kbhvns Kirker og Kloostere i Middelalderen S. 119 ff.

*H. F. Rørdam.*

**Friis, Christen Begtrup,** f. 1808, Præst. Han er født 24. Maj 1808 i Malling. Faderen, Peder F. († 1856), var Sognepræst til Holme og Tranbjærg; Moderens Navn var Ane f. Boje. Han blev Student fra Aarhus Skole 1828, theologisk Kandidat 1833 og s. A. Skolebestyrer i Kjøbenhavn. 1836 kaldtes han til Sognepræst for Nyker paa Bornholm, 1845 til Tværsted, Bindslev og Uggerby i Vendsyssel og 1859 til Skjelby og Gjedesby paa Falster, fra hvilket Embede han 1876 søgte Entledigelse. Efter den Tid har han levet i Kjøbenhavn. Han ægtede 1832 Kristine Jensen (f. 1811 † 1889), Datter af Værtshusholder Hans J. — Han har skrevet «Bidrag til Belysning af Skolespørgsmaalet» (1852), der blev prisbelønnet af Grundejerforeningen, samt «Landsbyskolen, en Haandbog for Skolebestyrere og Skolelærere» (1857) og endelig efter sin Entledigelse «Præstegjæringen i den danske Kirke» (1878), der er bleven en af Præsterne meget benyttet Haandbog.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 449. Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

**Friis, Christian,** —1561, Søn af Hr. Anders F. til Haraldskjær i hans andet Ægteskab, med Bodil Christensdatter Steenfeldt, var 1519 Slotsfoged paa Aalborg, kom i 1521 paa sin Broder Biskop Jørgen F.s Anbefaling i Christian II's Tjeneste, men forlod pludselig denne under det jyske Oprør, hvori hans Broder havde saa stor Del. Senere fik han Ovegaard i Forlening af sin Broder Biskoppen; 1530 var han blandt de Adelsmænd, der søgte at mægle Forlig mellem Biskoppen og Borgerne i Viborg. Under Grevefejden sluttede han sig til Christian III og forlenedes 1535 med Højstrup, da hans Svigermoder, Fru Anne Meinstrup, var bleven dræbt paa Ringsted Landsting. Han var nemlig gift med Else Rosenkrantz, en Datter af Hr. Holger R. og Anne Meinstrup og Enke efter Hr. Albert Glob til Vellumgaard. Ovegaard beholdt han som kgl. Forlening og fik ligeledes Sebber Nonnekloster i Forlening. Han forekommer hyppig ved Hoffester og Turneringer. Ved en Del Forleninger med Bispegods og ved Arv, saaledes Krastrup Gaard efter Jørgen Friis 1546, blev han en ret formuende og anset Mand. Han døde 11. April 1561 paa Ovegaard og ligger begravet i Farstrup Kirke ved Krastrup.

A. Heise, *Fam. Rosenkrantz's Hist.* II, 283 ff. Danmarks Adels Aarvog 1886, S. 131.

*A. Heise.*

**Friis, Christian,** 1556—1616, til Borreby, Kongens Kansler. Denne Mand, som ved Stilling og Begavelse var den mest fremragende blandt Danmarks Adel i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, var født 21. Dec. 1556 paa Ørlunde (nu Ørbæklunde) i Fyn og tilhørte den Friis-Stamme, der førte 3 sorte Egern i sit Vaaben. Hans Fader, Henrik F., var en Broder til nedennævnte Kansler Johan F.; hans Moder var Margrethe Bild af Ravnholt. Efter at have haft Lærer i Hjemmet kom F. i Roskilde Skole; men endnu ikke 10 Aar gammel sendtes han, nærmest efter Foranledning af sin ovennævnte Farbroder, med en udenlandsk Hovmester til Rostock, hvor han blev sat i Huset hos Professor Lucas Bacmeister (s. I, 392). Her var han i 5 Aar, indtil hans Faders Død (1571) foranledigede hans Hjemkaldelse. Men snart blev han atter sendt ud til forskellige tyske Universiteter, «hvor han lagde en god Grund baade i det latinske Sprog saa og i den rette, rene Religion». Efter at han, ledsaget af forskellige udenlandske Hovmestre, havde besøgt Højskolerne i Leipzig, Jena, Tübingen og Basel, gik han 1577 over Genf til Frankrig, hvor han tilbragte



2 Aar i Paris, Orleans og andensteds, særlig i den Hensigt at lære «det franske Sprog og andre adelige Øvelser». Der fra gik Rejsen til Italien. I Marts 1579 lod han sig immatrikulere i Padua; siden besøgte han de mærkeligste Byer i Italien og gjorde en Tur til Malta. Ved disse Rejser opnaaede han ikke blot megen sproglig Færdighed, men erhvervede ogsaa, især nu, da han var i modnere Alder, og da han var «et skarpsindigt Hoved», en ikke ringe politisk Indsigt.

Over Venedig og Köln vendte F. endelig 1581 tilbage til Hjemmet, som han ikke havde set i saa mange Aar. Han var nu 24 Aar gammel, og snart aabnede der sig ærefulde Ansættelser for ham. Hertil bidrog vistnok ikke blot den Omstændighed, at han i Dannelse og Begavelse overgik de fleste af sine Standsfæller, men ogsaa det ikke mindre væsentlige Fortrin, at han hørte til en af Landets mest ansete Adelsslægter og allerede var Ejer af det betydelige Jordegods, der var tilfaldet ham efter hans Fader og Farbroder, navnlig Hovedgaarden Borreby ved Skjelskør, hvortil senere kom Hagested ved Holbæk.

Efter i henvend 2 Aar at have tjent først i det kgl. Renteri og siden i Kancelliet blev F. 1583 forlenet med Thronhjems Len samt Jæmteland og Hærjedalen. 2 Aar efter fik han nyt Lensbrev paa samme overordentlig vidtstrakte Embedskreds, og kort efter ægtede han Mette Hardenberg, Datter af Knud H. til Skjoldemose i Fyn. Kongen gjorde deres Bryllup 10. Maj 1585 paa Kjøbenhavns Slot. Rimeligvis har F. opholdt sig Vinteren 1584—85 i Danmark, da han med sine 2 Brødre Niels F. til Hesselager og Frederik F. til Hagested Juleaften 1584 i Kjøbenhavn udstedte Fundatsen for det af hans Farbroder, Kansler Johan F., stiftede Legat for trængende Studenter.

Blandt de Embedshverv, som sysselsatte F. under hans Virksomhed i Norge, kan nævnes, at det 1586 paalagdes ham at drage til Vardøhus for i Forbindelse med nogle andre dertil beskikkede Mænd at se at faa nogle Grænsestridigheder mellem Norge og Rusland bilagte og siden at drage ned til Kjøbenhavn for at give Kongen Underretning om, hvorledes Sagerne stode. Samme Aar blev hans Embedskreds udvidet, i det nogle mindre nordensjældske Len bleve henlagte under Thronhjems Len. For øvrigt viste han allerede her den store Iver for Kirkevæsenets Fremme, navnlig under Form af en kraftig og myndig Optræden over for Misligheder i Præsternes Liv og Lære, som ogsaa senere udmærkede

ham; og skal man dømme efter hans egne Ytringer, der for øvrigt ogsaa ad anden Vej kunne stadfæstes, saa maa der have været nok at tage fat i, da man, i Mangel af bedre, i hine afsides Egne havde maattet tage til Takke med mange maadelige Personer. En Indberetning, som F. indsendte til Regeringen, havde til Følge, at det blev overdraget ham i Forening med Biskoppen og et Par andre gejstlige Mænd at drage om i Stiftet og ordne de kirkelige Forhold, en Visitats, hvis Resultat foreligger i den saakaldte throndhjemske Reformats af 1589, hvorved der navnlig blev sørget for en rigeligere præstelig Betjening af de ofte overordentlig vidtstrakte Pastorater. I de Mindeord, der mange Aar efter udtaltes ved F.s Grav, siges, «at han i 6 Aar forestod Throndhjems Len som en flittig og forstandig Lensmand og dirigerede meget udi god Orden, som hans Efterkommere af de Breve, som findes stillede og stiledede i hans Tid, vel vide med Berømmelse hannem at efter-sige». Dette kan maaske i flere Forhold være saa, men i adskillige søgte »Efterkommerne» netop at forandre, hvad F. med den ham egne Myndighed og Strængthed havde gennemført.

1589 ombyttede F. efter Regeringsraadets Bestemmelse Throndhjems Len med Antvorskov Slot, «uden Tvivl af den Aarsag, at han som en brugelig Mand kunde være ved Haanden, naar de hannem i Rigens Bestilling behov havde». Skjønt han saaledes havde forladt Norge, fik han dog Regeringsraadets Befaling om 1592 i Forening med Statholderen i Norge, Axel Gyldenstjerne, og Lensmanden i Throndhjem, Ludvig Munk, at begive sig til Grænsen mellem Norge og Rusland for om muligt at bringe de stadig verserende Grænsenstridigheder til Ro, en Rejse, der dog ikke synes at være bleven iværksat. Ogsaa andre søgte at drage Nytte af hans Kjendskab til hine nordlige Egne. Man har nemlig et Brev fra Dr. David Chytræus i Rostock til ham, efter at han var vendt tilbage fra Lensmandsposten nordenfjælds, hvori Chytræus skriver, at han med stor Længsel ventede historiske og geografiske Oplysninger fra ham angaaende disse Egne, da han vilde bruge dem i sine historiske Værker.

Som Lensmand paa Antvorskov fik F. i Febr. 1595 det Hverv at repræsentere den unge Kong Christian IV som Fadder ved den svenske Prins Gustav Adolfs Daab, og da Embedet som Kongens Kansler, der havde staaet ledigt i 2 Aar siden Niels Kaas' Død (1594), endelig skulde besættes, faldt Valget paa F., der 9. Juni 1596 aflagde Kanslereden. Samtidig indtraadte han i Rigens Raad

og blev Medlem af Regeringsraadet, indtil Christian IV ved sin Kroning 29. Avg. s. A. selv overtog Styrelsen. Ved den sidstnævnte højtidelige Akt bar F. Spiret. Nogen Tid efter afstod han Antvorskov Len, da han som Kanslerløn afgiftsfrit havde faaet St. Knuds Kloster i Odense, der gav en aarlig Indtægt af 2300 Dlr.

Skjønt Christian IV, som bekjendt, nok vilde regere selv, fik F., hvis Karakter for øvrigt synes at have haft en vis Lighed med Kongens, dog betydelig Indflydelse paa Afgjørelsen af inden- og udenrigske Sager, og det var just ikke altid med mild Haand, der blev taget paa Forhold og Personer. Tyge Brahe var en af de første, der fik dette at føle. At den ham i Frederik II's Tid tillagte Statsunderstøttelse blev taget fra ham, maa vistnok for en ikke ringe Del tilskrives F. Denne havde tidligere haft Lejlighed til at se, hvor vilkaarlig T. Brahe handlede med sine Forleninger, og han havde været Dommer i en derved foranlediget Sag. Om der maaske har været personlige Sammenstød mellem dem, vide vi ikke. Men det gjør dog et pinligt Indtryk, naar vi se, at F., strax da T. Brahe havde forladt Landet, fik Kongen til at forlene ham selv med det Præbende i Roskilde (Hellig 3 Kongers Kapel), som T. Brahe hidtil havde haft og haabede at beholde sin Livstid.

Naar det siges om F., at «han havde stor Kundskab i Stats-sager», saa kan Rigtigheden deraf ikke betvivles. Blandt de mange Statshverv, som bleve ham betroede, kan nævnes: 1597 var han i en Sendefærd til Markgreven af Brandenburg, 1600 i Emden til Forhandling med Gesandter fra England angaaende omstridte Handelsforhold. Det spændte Forhold til Sverige foranledigede flere Grænsemøder, hvori F. deltog. 1601 var han med Kongen i Meklenborg, 1603 var han afsendt til Kong Jacob i England, og i Okt. s. A. var han med Christian IV i Hamborg, da Kongen modtog Hyldingsed af Staden. Aaret efter fulgte han Kongen til Herredagen i Bergen, hvor Christian IV's norske Lov blev vedtagen; 1606 var han med ham i England og 1608 atter med i Norge ved Herredagen i Stavanger. Da Prins Christian 1610 blev hyldet, ledede F. denne Akt baade her i Landet og i Norge. Kalmarkrigen stillede store Krav til hans energiske Virksomhed i Raad og Daad, da han var Formand for Regeringen i Kongens Fraværelse og siden Leder af Fredsforhandlingerne i Knærød 1612—13. I sidstnævnte Aar førte han paa Kongens Vegne Forsædet ved Herredagen i Skien, og s. A. fulgte han sin Herre til Hamborg, ligesom han 1614 paa ny var med ham i Eng-

land, og efter Hjemkomsten gik han som Sendemand til Gottorp. I Vinterens Hjærte i Jan. 1616 fulgte han Kongen til Baahus og i Juli s. A. til Herredagen i Oslo; men her blev han syg. Det var hans inderlige Ønske at komme hjem til Danmark til sin Hustru; men dette Ønske skulde ikke opfyldes. Han døde 29. Juli 1616 om Bord paa Skibet «Fides» i Oslos Havn.

Ved hans Jordefærd i Frue Kirke i Kjøbenhavn vidnede den for sin Veltalenhed berømte Hofpræst Mads Jensen Medelfart om ham: «Han var en Mand, som Gud havde begavet med en synderlig Visdom og Forstand, hvilken og af lang Brug og Forfarenhed var forøget. Fremmede Sprog og Tungemaal havde han Lyst til, hvilke han talede gjerne, holdt og dem daglig hos sig, som deri vare forfarne. Han havde og foretaget sig den hellige Skrift at lade læse for sig i de Timer, han kunde have Lejlighed af sit besværlige Kald, og konfererede ofte med dem, som deri vare vel belæste. Han var en Mand, skjænket og givet af Gud til at tjene sit Fædrenerige og at bruges i verdslige og politiske Bestillinger med saadan Trældom og Arbejde, at man ikke skal finde mange hans Lige. Dog gjøres dermed ingen Engel af ham, han jo som et andet Adams Barn kunde og have haft sin Bræk.» Han var en nidkjær Hævder af Adelens Friheder, «hvorover Kongen undertiden ikke var alt for vel tilfreds». En stræng Mand var han, og i det, som laa under ham, vilde han raade i smaat som i stort. For Kirke- og Skolevæsen havde han ubestridelig en stor Interesse, men nærmest saaledes, som vi finde den hos en klog Statsmand, der indser, at disse Ting tjene til det heles Vel. Enhver skulde gjøre sin Pligt, og den Lærer eller Præst, som i Liv eller Lære gav Forargelse, maatte ikke vente nogen Skaansel hos den strænge Kansler. Men han var ogsaa villig til at belønne og forfremme de gode. Universitetet havde i F. en Tilsynsmand, som vilde vide Besked om alt og bestemme alt, og han var ikke let at tilfredsstille.

F. var en rig Mand. En fremmed, der 1600 besøgte Kjøbenhavn, beretter, at hans derværende Gaard næsten var som en Kongebolig. Han var dog ogsaa en godgjørende Mand, og det var ikke ubetydelige Summer, som han aarlig lod uddele til de fattige, saa vel paa sine Godser, Borreby og Hagedsted, som i Kjøbenhavn. Den gamle Digter M. Hans Jørgensen Sadolin havde sit Hjem i hans Hus, og da F. ønskede Tyge Brahes gamle og hengivne Discipel Christen Longomontanus ansat ved Univer-

sitetet paa en Tid, da der ingen Plads var ledig, tilbød han selv at betale hans Løn. I videnskabelig Dannelse stod han paa sin Tids Højdepunkt. Han skrev Latin med samme Sikkerhed som en lærd Professor. Særlig fremhæves Geografi og Astronomi som hans Yndlingsvidenskaber. I hans senere Aar laa det ham alvorlig paa Hjærte at faa det lærde Skolevæsen forbedret her i Landet; men han døde, til Dels før han fik sine Planer satte i Værk. I kirkelig Henseende repræsenterer han Statskirkedømmet og Orthodoxien i dens strænge Skikkelse, men vistnok har Dr. Hans Poulsen Resen i den Henseende haft afgjørende Indflydelse paa ham (omtrent fra 1607 af), thi tidligere hørte Mænd som Jon Venusin, Niels Krag o. a., hvis Retning ikke var alt for orthodox, til Kanslerens Yndlinger.

F.s Hustru, Mette Hardenberg, overlevede ham næppe 1 Aar († 15. Juni 1617). Deres Ægteskab var barnløst. Hun synes at have lignet sin Mand i Begavelse og Karakterens Kraft. Der var endog dem, der vilde mene, at det egentlig var Fruen, der førte Regeringen, og at hun blandede sig mere i de offentlige Anliggender, end det almindelig tilstedes en Kvinde. Det er i alt Fald bekjendt, at Christian IV satte megen Pris paa hendes Kløgt og Indsigt og gjerne saa hende blandt sine Omgivelser.

Mads Jensen Medelfart, Ligpræd. ov. C. F. C. Aslaci, Oratio funebris. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III, 466 ff. *H. F. Rørdam.*

**Friis, Christian, 1581—1639, til Kragerup, Kongens Kansler.** Denne mærkelige Mand, hvis deltagende Opmærksomhed og virksomme Understøttelse Litteraturen og Aandslivet i vort Fædreland skylde ikke lidet, hørte til Skaktavl-Friisernes Slægt og var født 4. Nov. 1581 paa Herregaarden Krastrup i Farstrup Sogn, Viborg Stift. Hans Fader var nedennævnte Jørgen F. († 1616). Moderen, Else Bjørn, var en af de sidste Ætlinger af en gammel og berømt Slægt, der i sine sidste Led havde vist en mærkelig Sans for aandelige Formaal, og det er ikke usandsynligt, at F. i saa Henseende har faaet en god Arv efter sin Moder.

Efter den første Optugtelse i Hjemmet blev F. sat i Sorø Skole, hvor Johs. Stephanius den Gang var Rektor, og da han var naaet til Ynglingealderen, sendtes han 1599 med sine Brødre Gregers og Bjørn F. til Udlandet, ledsaget af en Præceptor, M. Herman Nielsen, der siden blev Professor ved Universitetet. I 2 Aar opholdt de sig i Marburg; der fra rejste de til Strasburg; men

Opholdet her blev dog kun kort; og efter at have beset forskellige Steder i Tyskland kom de 1601 atter hjem. Faderen var imidlertid bleven Statholder i Norge og Lensmand paa Akershus, og her til begave de sig nu. 1602 rejste de 3 Brødre og endnu en 4., Anders F., atter ud, denne Gang til Skibs fra Norge til Frankrig. I Paris, hvor de vare en Tid, døde Gregers og Bjørn F., men de andre droge dog videre til Orleans og Montpellier. I Marseille tog F. 1604 Afsked med Broderen Anders og den ovennævnte Hovmester og drog alene til Italien. Ved Universitetet i Padua, hvor han dvælede i længere Tid, blev han den tyske Nations «Raad». En Matrikel over Nationens Medlemmer, begyndt af ham 1605, vidner endnu om den fremragende Plads, han indtog blandt disse (Suhms Saml. II, 3, 14). Imidlertid erhvervede han baade politisk Indsigt og megen Sprogfærdighed, som siden kom ham til gode, navnlig ved Forhandlinger med fremmede Nationers Sendebud. I Foraaret 1606 begav han sig paa Tilbagerejsen, men besøgte dog først Nederlandene, hvor han en Tid lang som Volontær fulgte Prins Morits af Oranien paa hans Krigstog. Men da Vinteren stundede til, rejste F. hjem og blev snart efter (Maj 1607) optaget i Kongens Omgivelser som Hofjunker, i hvilken Stilling han forblev i henved 4 Aar. Da Rigsraad Jacob Ulfeldt og Dr. Jonas Charisius i Nov. 1607 afgik til Holland for at deltage i Generalstaternes Fredsforhandlinger med Spanien, var F. med i deres Følge. Først i Avg. 1608 kom de tilbage.

I Kalmarkrigen 1611—13 fik F. Lejlighed til at udfolde en krigersk og administrativ Dygtighed, der i særlig Grad henlede Christian IV's Opmærksomhed paa ham. Som Kapitajn over et Antal hvervede Tropper deltog han i Erobringen af Kalmar. Siden var han Proviantmester for den Afdeling af Hæren, som holdt Kalmar besat. I den Anledning korresponderede han stadig med Kansler Chr. Friis til Borreby, der var Formand i den hjemmeladte Regering. F.s Breve, der sædvanlig ere paa Latin, give Anledning til den Bemærkning, at om han end skrev Sproget med en vis Lethed, beherskede han det dog ingenlunde i den Grad som hans ældre Navne. En lille dansk Dagbog fra F.s Haand over Krigsbegivenheder 1612, væsentlig bygget paa Christian IV's egen Dagbog, er endnu bevaret. Da Borgholm Slot paa Øland i Juni 1612 var blevet erobret af de danske, blev F. sat til Gouvernør over Slottet og Øen, en Stilling, han trods store Vanskeligheder holdt, indtil Øland efter Fredens Afslutning 1613 atter blev givet tilbage

til Sverige. F. blev nu (fra 1. Maj 1613) Lensmand over Roskildegaaards Len, som han Aaret efter ombyttede med Kjøbenhavns Len. Inden han forlod Roskilde, havde han her 8. Maj 1614 Bryllup med Barbara Wittrup (f. 1591), der som en Art Plejedatter havde været i Huset hos den gamle Kansler Chr. Friis til Borreby, men for øvrigt var en Datter af Hans W. til Engestofte paa Laaland og Anne Huitfeldt. I Juli og Avg. 1614 var F. med Christian IV i England. I Maj 1615 maatte han opgive Kjøbenhavns Len, da han fik den ansvarsfulde Post som Hofmester for den udvalgte Prins og Kongens andre Sønner. Vi have endnu Christian IV's Udkast til en Instrux for Hofmesteren. Denne saa vel som de Breve, Kongen tilskrev F., medens Hvervet var ham betroet, vidne baade om hans Tillid til ham og om det vaagne Øje, hvormed han fulgte alt, hvad der vedrørte Sønnernes Opdragelse. Prinserne opholdt sig paa forskjellige Steder, navnlig paa Kronborg og paa Skanderborg; som Følge deraf maatte Hofmesteren ogsaa jævnlig skifte Opholdssted. I Nov. 1616 fik F. Befaling til med Prins Christian at indfinde sig paa Koldinghus i Anledning af den gottorpske Hertug Frederik III's Lenshylding. Sammenkomsten her med Kongen blev saare betydningsfuld for F., thi 1. Dec. s. A. blev han udnævnt til at beklæde det siden den ældre Chr. Friis' Død i Juli s. A. ledige Rigseembede som kongelig Kansler, og samtidig indtraadte han i Rigsraadet som dettes første Mand og fik Ridderslaget af Kongen ved Festlighederne i Anledning af Lenshyldingen. Med Kanslerembedet fulgte som Løn St. Knuds Klosters Len i Odense afgiftsfrit samt senere (1626) tillige Munkeliv Klosters Len i Norge.

Naar F., der aldrig havde haft Plads i Kancelliet, i en Alder af kun 35 Aar blev Rigets første Embedsmand og stilledes i Spidsen for Kancelliet, hvis Omraade var saare vidtrækkende, saa maa et saadant Valg enten tyde paa, at der ikke var mange Kansleræmner, om hvilke der kunde være Tale, eller ogsaa paa en ualmindelig Tillid fra Kongens Side. Rimeligst er det maaske, at begge Grunde have virket i Forening. For øvrigt kunne vi ikke skjønne andet, end at Valget har truffet den rette Mand.

Det ligger nær at sammenligne F. med hans Forgænger af samme Navn. Alt tyder paa, at den gamle Kansler har været en myndigere og mere bydende Personlighed; men til Gjengjæld var den yngre mere tilgængelig og med større personlig Interesse for de aandelige Opgaver, der vare fremme i Tiden. Universitetet, hvis øverste Tilsynsmand F. blev, følte vistnok Kanslerskiftet som

en ikke ganske ringe Behagelighed; thi medens den gamle Kansler vilde afgjøre alt, gav den yngre Professorerne langt friere Hænder. Denne var vel ikke saa stiv en Latiner som hans Forgænger, men hans videnskabelige Sans strakte sig til videre Omraader, og da navnlig til Fædrelandets Historie og Oldsager, ligesom han havde en Kjærlighed til dansk Digtekunst og Litteratur, som den gamle Chr. F. næppe har haft i samme Grad. For de kirkelige Anliggender havde begge vistnok en ikke ringe Omhu; men ogsaa her gjorde deres forskjellige Individualitet sig gjældende, og den yngre F. tog Sagerne paa en Maade, der mere tiltaler os end det noget barske Regimente, som den gamle Kansler øvede.

Gjennemlæser man den lange Række af Breve, som Christian IV har skrevet til F., eller gennemløber man de tykke Pakker af «Kanslerbreve», som Tiden har levnet os, da faar man et næsten overvældende Indtryk af Mangfoldigheden af de Sager, som Kansleren maatte gennempløje for enten selv at træffe en Afgjørelse eller forelægge Kongen et Referat til nærmere Resolution. Af størst Betydning var hans Præsidium paa Herredagene og i Rigsraadets Møder med alt, hvad dertil hørte af Propositioner, Erklæringer og Betænkninger samt Domme. Kansleren indtog paa en Maade en dobbelt Stilling under disse Forhandlinger, nemlig dels som Kongens Repræsentant, dels som Formand for Adelsraadet. Saa vidt vi kunne se, har F. imidlertid i de allerfleste Tilfælde forstaaet at klare denne Situations Vanskelighed, saa at han bevarede baade Kongens og Rigsraadets Tillid. Den over hans Person udbredte Ro og Værdighed, ikke at tale om hans ubestridelige Hæderlighed og hans bekjendte Velvilje over for alle gode Formaal, har vistnok mangen en Gang hjulpet ham ud over Stillingens Vanskeligheder. Kun to Begivenheder skulle her særlig anføres; i den ene gik F. med Rigsraadet, i den anden med Kongen, og begge Gange valgte han uden Hensyn til egen Behagelighed eller Fordel at gaa den Vej, som et retskaffent Sind maatte anbefale. Den ene Gang var, da Rigsraadet med F. i Spidsen i Avg. 1634 i Anledning af Prins Christians forestaaende Ægteskab gjorde Kongen meget indtrængende Forestillinger om, hvor nødvendigt det var, at Prinsen ændrede sit usædelige og irreligiøse Levned, der ellers vilde bringe Skam og Skade over Fædrelandet; den anden Gang var, da F. og Hr. Jørgen Urne til Alslev s. A. vare de eneste blandt Adelen i Sjælland og Smaalandene, som ubetinget erklærede sig villige til efter Kongens Forslag at ophæve Vornedskabet paa deres Godser.



Det var ikke blot de indenrigske, men ogsaa de udenrigske Sager, som gave F. nok at gjøre, da hans Virken faldt i Trediveaarskrigens Tid, der, som næppe nogen anden, var rig paa indviklede og vanskelige politiske Situationer og Forhandlinger. At F., ligesom Rigsraadet i det hele, kun i ringe Grad har billiget Christian IV's dristige Stormagtspolitik, er næppe tvivlsomt, særlig da det viste sig, hvilke Ulykker den bragte over Fædrelandet. Kun en enkelt Gang antydes det dog bestemt, at «der var noget uklart» mellem ham og Kongen. Men for øvrigt har F. vistnok som en tro Mand til enhver Tid søgt paa bedste Maade at udfylde den ham anviste Plads. I en Del af Aaret 1627 var han Formand i Regeringsraadet, der styrede Landets indre Sager i Kongens Fraværelse. Han var med Tage Thott Danmarks Sendemand til Stockholm i Vinteren 1627—28, da Christian IV under de kejserlige Troppers ødelæggende Fremgang her i Landet gjerne vilde have sluttet et Forbund med Sverige; og ved Fredsunderhandlingerne i Lybek (1629), der gjorde en forholdsvis god Ende paa en ulykkelig Krig, var F. tillige med Jacob Ulfeldt og Albert Skeel den danske Konges befuldmægtigede. Naar Danmark imidlertid efter denne Fred af Omstændighederne mere og mere blev tvunget over til kejserlig Side, har det sikkert været tungt for F. at agte paa den Gang, Sagerne toge. Hans Indflydelse var ikke stor nok til at afværge den, skjønt han personlig var den protestantiske Sag hjærtelig hengiven og navnlig nærrede megen Sympathi for Gustav Adolfs Person, hvorfor ogsaa dennes Død paa Valpladsen ved Lützen gik ham nær til Hjærte. Den Politik, F. foretrak, gik ud paa at hævde Danmarks Neutralitet under de frygtelige Storme, som hjemsøgte Evropa; men Tidsforholdene vare lidet gunstige for en Fredspolitik, og Christian IV's personlige Holdning stemmede ingeni lunde altid med den Fremgangsmaade, som hans Kansler ansaa for den rette.

For alt, hvad der vedrørte Fædrelandets Litteratur og Historie, nærrede F. en levende Interesse. En af hans første Opfordringer til Universitetet gik ud paa at foranstalte en Udgave af den berømte Læge Dr. Peder Sørensens efterladte Skrifter. Siden laa det ham paa Hjærte at faa de danske Historiografers utrykte Arbejder frem for Lyset. Men Landets ved Krigen foraarsagede finansielle Afmagt hindrede Planens Udførelse. Gram har vidnet om F., at han var lige saa godt hjemme i Historien som nogen, hvis egentlige Kald det var at sysle dermed; han var alle lærdes store Velynder, og ingen skjønnede bedre end han, hvad der tjente til Viden-

skabernes Fremme. Til en Mand som den lærde Holger Rosenkrantz stod F. i det allervenligste Forhold. Ved sine Opmuntringer bidrog han væsentlig til, at Oluf Worm udgav sine Arbejder vedrørende den danske Oldforskning, og han har saaledes Æren af at have fremlokket nogle af de smukkeste Frugter af det 17. Aarhundredes videnskabelige Stræben. Selv ejede han flere værdifulde Membraner af oldnordisk Litteratur og satte megen Pris paa dem. Historieskriverne Pontanus' og Meursius' Arbejder fulgte han med stor Deltagelse. Stephan Stephanus hjalp han til Ansættelse ved Sorø Akademi og bidrog siden personlig til, at hans Udgave af Saxe kunde komme for Lyset. Han opmuntrede Arrebo i hans Digtervirksomhed og tilskyndede ham til Affattelsen af hans Hovedværk, «Hexaëmeron». Kort sagt, enhver ærlig Stræben efter at bringe den fædrelandske Litteratur paa Fode fandt hos F. Deltagelse og velvillig Beskyttelse.

Om hans Virksomhed for Skole og Kirke kunde siges meget. Her indskrænke vi os til at bemærke, at han med Lyst og Indsigt syslede med specielle Undervisningsspørgsmaal vedrørende de latinske Skoler og Gymnasier, og man har endnu den af saa mange betydningsfulde Hverv optagne Kanslers egenhændige Udkast til en Række Kongebreve, bestemte til at yde Præsterne i de slettest aflagte Kald nogen Forbedring i deres Indkomster.

Intet Under derfor, at det vakte almindelig Sorg, særlig i alle Kredse, som kunde regnes blandt de lærde, da det rygtedes, at F. 1. Okt. 1639 efter 3 Ugers Sygdom var bortkaldt ved Døden. Sjællands Biskop, Dr. Jesper Brochmand, tolkede ved hans Bisættelse i Frue Kirke paa en værdig Maade de Følelser, der vistnok besjælede de allerfleste danske og norske over for den bortgangne Hædersmand. Det samme gjorde Professor Hans Hansen Resen paa Universitetet. F.s Lig blev siden jordet i Sorø Kirke, hvori ogsaa hans Hustru († 1653) og flere af hans Børn hvile.

En fremmed, som i Christian IV's Tid besøgte Danmark, har skildret F. som en Mand af høj og anselig Skikkelse med et noget bredt Ansigt og et gammeldags firkantet Skjæg; han talte godt Fransk, var lærd, sagtmødig (*esprit doux*), oprigtig, om end en Smule frygtagtig. Hans endnu bevarede Billede viser os et godt og ærligt, men just ikke aandfuldt Udtryk. Hans Bryst er prydet med Elefantordenen. «En brav, fornuftig og arbejdsom Mand», det var det Minde, Efterslægten bevarede om ham.

Der fortælles, at F. var tilbøjelig til, naar der mødte særlige

Tilfælde, som ikke udtrykkelig vare omhandlede i Loven, da strax at komme med en ny Forordning, og at Christian IV lidt utaalmodig herover en Morgen, da Kansleren efter Sædvane indfandt sig paa Slottet, modtog ham med det Spørgsmaal: «Naa, hvilke nye Forordninger har I nu drømt om i Nat?» Men det tilføjes ogsaa, at Kongen var meget taknemmelig over, at F. mod Slutningen af sit Liv paatog sig at sammenarbejde de ældre Forordninger til en Reces, og at han i den Anledning gjorde F.s Hustru og ældste Søn betydelige Foræringer. F. oplevede dog ikke Fuldendelsen af dette Arbejde, der først senere kom for Lyset som Christian IV's bekjendte «store Reces» af 1643.

F. skrev sig til Kragerup, en Gaard i Ørslev Sogn ved Slagelse, som hans Fader 1610 havde udlagt til ham, og hvor han opførte en grundmuret Hovedbygning med 3 Fløje af 2 Etager. Siden blev han Ejer af Vaar i hans Fødesogn, Farstrup. Her viste han den samme retsindige Tænkemaade, som hans Ven Holger Rosenkrantz — som et Særsyn blandt Adelen — ogsaa havde vist, ved at udlægge Sognepræsten en Gaard som Erstatning for Tiende, hvilken Afgift de adelige Sædegaarde ellers vare fri for. Endelig ejede F. Lindholm i den smukke Egn ved Borrevejle, 1 Mil vest for Roskilde, og her opholdt han sig jævnlig i sine sidste Aar. — Han efterlod en stor Børneflokk, deriblandt nedenauførte Christian og Hans F.

Brochmand, Ligpræd. ov. C. F. Resen, Oratio funebris. Suhm, Nye Saml. I, 8 f. Fridericia, Danmarks ydre polit. Hist. 1629—60 I, 78 ff. *H. F. Rørdam.*

**Friis, Christian, 1617—57**, til Lyngbygaard, Søn af den ovfr. nævnte Kansler Christian F. († 1639), blev født 29. Jan. 1617 paa Skanderborg. Han opdroges en Tid i Huset hos den daværende Professor, senere Biskop, Jesper Brochmand, kom derefter 1633 til Sorø Akademi og paabegyndte 1635 de unge adeliges sædvanlige Udenlandsrejse til Nederlandene, Frankrig og England. Efter sin Hjemkomst var han Hofjunker 1640—44, deltog som Kapitajn i Krigen med Sverige og sluttede, da denne var endt, i Nov. 1645 en Overenskomst med den i Danmark værende franske Gesandt de la Thuillierie, hvorved han lovede at hverve 20 Kompagnier Fodfolk og et Kompagni Ryttere for Ludvig XIV. Han kom ogsaa til Frankrig og tjente der under Turenne, men da han ikke havde bragt saa mange Folk med sig, som han havde paataget sig, blev han ikke behandlet efter Ønske og vendte 1647 tilbage til Danmark.

1649 fik han Bestalling som Felttøjmester, d. e. Chef for Artilleriet; men om hans Virksomhed i dette Embede er intet nøjere oplyst. Han nævnes 1651 som en Modstander af Corfits Ulfeldt, men i Slutningen af 1653 hedder det paa den anden Side om ham, at han ikke var vel set ved Hove. Fra 1653 var han Lensmand paa Mariager Kloster. Da det tegnede til Krig med Sverige i Begyndelsen af 1657, var han imellem de Adelsmænd, der paatog sig at hverve de fleste Folk, nemlig et Regiment til Fods paa 1000 Mand samt 600 Ryttere. I April s. A. fik han Ordre til at begive sig med Artilleriet til Holsten og deltog efter Krigens Udbrud i Angrebet paa Bremervørde. Nogen Fortjeneste indlagde han sig dog næppe, en samtidig Satire spottede hans Fejhed foruden hans Usædelighed, og i Juli førte han ilfærdig sine Ryttere tilbage til Frederiksodde. Vistnok før Svenskernes Angreb paa denne Fæstning var han syg rejst til Kjøbenhavn og døde der 16. Dec. 1657. 24. Juni 1649 havde han ægtet Øllegaard Axelsdatter Gyldenstjerne, med hvem han havde faaet Lyngbygaard i Skaane; hun ægtede efter hans Død den bekjendte Cai Lykke.

Universitetsprogram. Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 136.

*J. A. Fridericia.*

Friis, Christian Greve, 1691—1763, Officer, født 28. Jan. 1691, var eneste overlevende Søn af nedennævnte Niels Greve F. († 1699). C. F. studerede paa Ridderakademiet i Sorø og traadte saa, 18 Aar gammel, ind i Hæren som Ritmester ved 3. jyske Rytterregiment, der hørte til Hjælpekorpsset i Flandern.  $\frac{1}{2}$  Aar efter blev han forsat til Hestgarden, men blev 1711 med Oberstlieutenants Karakter ansat som Generaladjutant hos Frederik IV, hvorfor han kun tog liden Del i de egentlige Krigsbegivenheder. Udnævnt til Oberst 1712 var han s. A. med ved Gadebusch i Kongens Suite, og da man i Jan. 1716 satte Kjøbenhavn i Forsvarsstand mod et Angreb fra Skaane, fik han Befaling over en af Hof- og Staldetatens Betjente sammensat Afdeling, der skulde forsvare en Del af Stadens Volde. 1717 blev F. Chef for et hvervet Rytterregiment efter U. O. v. Dewitz (IV, 258); 1723 blev han Generalmajor, og i denne Egenskab blev han ansat ved det Korps, som i Foraaret 1734 sendtes til Tyskland i kejserlig Tjeneste. Da F. nogle Maaneder senere mistede sin Hustru, traadte han ud af aktiv Tjeneste. S. A. udnævntes han til Generallieutenant. Sit Regiment overlod han til sin Halvbroder, Grev F. C. Holstein-Holsteinborg, der 1747 afløstes af Grev Erhard

Wedel-Friis; denne, der var gift med F.s ældste Datter, beholdt Regimentet, indtil han 1763 overtog Frijsenborg efter Svigerfaderen. I sit Ægteskab (14. Jan. 1711) med Øllegaard f. Gersdorf (f. 1687 † 13. Juli 1734), Datter af Overceremonimester Fred. G. til Ravnholt, havde F. kun Døtre. Han døde 23. Juni 1763 som sidste Mand af Slægten med 1 rødt Egern i Vaabenet.

F. fuldførte den af hans Fader paabegyndte nye Hovedbygning paa Frijsenborg og lod 1736 optage en ny Jordebog over Grevskabet. Med dette arvede han Favrskov, ved sin Moders Død 1757 tillige Boller og Møgelkjær, som han indlemmede i Grevskabet. — Han var Kammerherre, blev 1714 hvid Ridder, 1729 Gehejmeraad, 1740 Gehejmekonferensraad, 1755 Ridder af Elefanten og s. A. af l'union parfaite.

Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 146. Danske Herregaarde V: Frijsenborg.  
*H. W. Harbou.*

**Friis, Christian Laurits**, f. 1825, Veterinær. Født i Kjøbenhavn 10. Avg. 1825, Søn af Bogbindermester Matthias F. og Cathrine f. Hesselbeck. Uagtet hans Hu stod til at blive Landmand, skulde han som eneste Søn oplæres til at overtage sin Faders Forretning. Men i det han kom til at bringe indbundne Bøger ud til Veterinærskolen, fik han ved det Liv, han saa der, en saa ubetvingelig Lyst til Dyr lægefaget, at hans Fader til sidst modstræbende gav efter for hans Ønske. I 1841 kom han paa Skolen, og i 1845 tog han Dyr lægeexamen, hvorefter han forblev ved Skolen som Kandidat, først i 2 Aar ved den ambulatoriske Klinik (Tolstrup), derpaa i 1 Aar ved den stationære (With). Fra denne for ham meget tiltrækkende Virksomhed fjærnedes Krigen ham. I alle 3 Krigsaar var han Dyr læge ved Batteriet Dinesen, og efter Krigens Slutning fungerede han 1 Aar som Stabsdyrlæge ved Generalkommandoen i Slesvig. I 1852 blev han ansat ved 3. Dragonregiment. I 1853 konkurrerede han med Prosch om en Lektorpost ved Veterinærskolen i de hygiejniske Fag og skrev i den Anledning en Afhandling: «I hvilken Vexelvirkning staaer Brystkassens Form og Rumfang hos Huspattedyrene med den øvrige Organisme, og hvad Hensyn bør man tage hertil ved Bedømmelsen af Hesten?» Ved Bedømmelsen kom han næsten til at staa lige med Prosch. Prosch blev indstillet til Posten, men Censurkomiteen henledede Ministeriets særdeles Opmærksomhed paa F. og anbefalede, at der blev givet ham Lejlighed til fortsat videnskabelig Uddannelse, hvilket imidlertid

ikke skete. — Fra 1856—59 gjorde han Tjeneste ved 6. Dragonregiment i Itzeho og blev derpaa Regimentsdyrlæge ved Husarerne. 28. Okt. 1863 blev han udnævnt til Stabsdyrlæge og kom altsaa til at lede Veterinærvæsenet under Felttoget 1864. — I 1856 oversatte han Hertwigs «Arzneimittellehre für Thierärzte», men han har ellers ikke udfoldet nogen synderlig litterær Virksomhed. I 1867 besøgte han Veterinærskolerne i Berlin og Wien og gjorde et Ophold ved den store franske Feltlejr ved Chalons. Fra 1864 har han været Medlem af det veterinære Sundhedsraad. Som Stabsdyrlæge har F. med Held virket for Forbedringen af de militære Dyrlægers Stilling. — F. har været gift med Kirsten Simonia f. Simonsen (f. 13. Marts 1829 † 26. Marts 1877). *B. Bang.*

**Friis, Christian Lodberg, 1699—1773, Læge,** blev født 3. Avg. 1699 i Visby i Ribe Stift, hvor Faderen, Bagge F., var Præst og gift med Birgitte Lodberg, Datter af Biskop L. i Ribe. Efter meget tidlig at have mistet sin Fader kom han med Moderen til Odense, hvis Latinskole han besøgte. Senere fik han Undervisning i Kjøbenhavn, deponerede 1716 ved Universitetet og studerede som Alumnus paa Borchs Kollegium Medicin her, indtil han 1722 tiltraadte en Udenlandsrejse, hvor han først besøgte de berømte nordtyske Universiteter (Helmstedt, Halle, Jena, Wittenberg) og derpaa i længere Tid studerede i Leiden. Efter endnu at have besøgt engelske Universiteter vendte han over Holland tilbage til Danmark 1724 og promoveredes det følgende Aar. Derefter praktiserede han i Kjøbenhavn og udnævntes 1734 til Læge ved Waisenhuset og Stadsfysikus. 1739 konkurrerede han til det ved Joh. de Buchwalds Død ledige medicinske Professorat. Han sejrede vel ikke, men fik Udnævnelse som Professor extraordinarius. Efter at have deltaget i Behandlingen af Christian VI under dennes sidste Sygdom udnævntes han 1746 til Professor medicinæ designatus, og da Detharding døde 1747, rykkede han op i det medicinske Fakultet. Medens han var en meget benyttet og anset praktiserende Læge, har han et daarligt Lov som Universitetslærer og var baade for-sømmelig og uduelig. Heller ikke som Videnskabsmand har han nogen som helst Fortjeneste, skjønt han 1750 som Professor blev Medlem af Videnskabernes Selskab. 1755—56 var han Universitetsrektor, 1761 blev han Justitsraad, 1769 Etatsraad. Ved B. Buchwalds Død 1763 blev han Decanus i Fakultetet og i Collegium medicum,

men lod fra 1764 sine Lærerforretninger ved Universitetet besørge af Rottbøll som Vikar. 22. Febr. 1773 døde han ugift.

Büsching, Nachrichten von dem Zustande der Wissensch. u. Künste in Dänemark II, 171 ff. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 311 f.

*Jul. Petersen.*

Friis, Frederik, f. 1836, Landmand. Han er af gammel Landmandsslægt og fødtes 6. Dec. 1836 paa Lyngbygaard ved Aarhus, der ejedes af Faderen, Hofjægermester Johannes F. (f. 1795 † 1877); Moderen hed Dorthea Sophie f. Meulengracht. Efter i 3 Aar at have lært praktisk Landbrug kom F. 1858 paa den da aabnede kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, hvor han 1860 tog Landbrugsexamen. Aaret efter købte han Hedegaarden Duelund, som han har drevet op til at blive en fortrinlig Avlsgaard med et Udbytte som paa de fremmeligste Gaarde i Landets frugtbare Egne. — F. har spillet en Leders Rolle i Landbrugets Foreningsliv, til hvilken en omfattende agronomisk Viden og et klart Hoved i Forbindelse med Gentleman-Farmerens vindende og kulante Optræden gjøre ham skikket som faa. Han valgtes 1866 til Formand for den da oprettede Silkeborg og Lysgaard-Hids Herreders Landbrugsforening — politiske Forhold tvang ham i Foraaret 1889 til at fra-træde denne Plads —, fra 1878 har han været Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad og fra 1880 Formand i Tilsynskomiteen for Bøgildgaard; i den store jyske Fællesforenings Bestyrelse har han haft Sæde siden 1876, og han har været med til at ordne de senere Landmandsforsamlinger osv. Rækken af de Tillidsposter, han har beklædt, er lang.

I 1878 blev F. Formand for den jyske Fællesforenings Mejeriudvalg. I denne Stilling fik han ofte Lejlighed til Samarbejde med Docent Fjord, og da denne begyndte sine epokegjørende Forsøg, fulgte F. dem fra første Færd af med levende og forstaaende Interesse. Med Raad og Daad — Duelund er en højt anset Mejerigaard og en af vore bekendte «Forsøgsgaarde» — stod han Fjord bi, og da det vigtige Valg af dennes Efterfølger skulde træffes, faldt Blikket naturlig paa F. 29. Maj 1891 udnævntes han til Forsøgsleder ved det landøkonomiske Forsøgslaboratorium.

F., der 1874 fik Titel af Jægermester og 1881 af Hofjægermester, ægtede 24. Juni 1862 Elise Brammer († 1869), Datter af Biskop B. (II, 625).

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm.

*H. Hertel.*

Friis, Frederik Ferdinand, 1793—1865, Arkitekt, var Søn af Justitsraad, Bygmester og «Fontænemester» Peder F. og Henriette Johanne f. West; han fødtes i Kjøbenhavn 16. Dec. 1793, blev Student 1812 og besøgte derefter Kunstakademiets Bygningsskoler, hvor han efterhaanden vandt de forskjellige Medailler, 1825 den store Guldmedaille for Opgaven «en Toldbod». Efter at have opholdt sig i Udlandet med offentlig Understøttelse 1827—32 kom han hjem, blev agreeret og Medlem af Akademiet 1833 paa Opgaven «et Musæum»; 1831 blev han udnævnt til kgl. Bygningsinspektør for Sjælland, senere til Professor. Han døde ugift 18. Marts 1865. — F. har ikke haft nogen synderlig Betydning som udøvende Arkitekt; Horsens Fængselsbygning er det eneste større Arbejde, han har efterladt sig. Men han spillede en ikke ringe Rolle under de daværende Kunst- og Bygningsforhold paa Grund af sin personlige Optræden og sin nære Forbindelse med toneangivende Kredse som den Friendske og Frederik VII's. Han konkurrerede forgjæves til «Thorvaldsens Musæum» og deltog senere som Medlem af Kontrolkomiteen i den mindre hensynsfulde Behandling af Bindsbøll.

Weilbach, Konstnerlex.

*Erik Schiølte.*

Friis, Frederik Reinholdt, f. 1836, Litterat. R. F. er født 8. Juni 1836 i Tjørneby i Laaland, hvor hans Fader, Hans F., var Gaardejer. I 1½ Aar gik han i Nakskov Realskole og blev efter sin Konfirmation sat til Landvæsenet, men da hans eneste Interesse var Læsning, kom han 1854 til Kjøbenhavn, hvor han Aaret efter underkastede sig Præliminærexamen og Adgangsexamen ved Polyteknisk Lærestalt, ved hvilken han 1860 tog en partiel Examen i Teknologi, Fysik og Kemi. Uden for Lærestaltens Fag havde han samtidig taget praktisk Vejledning hos en Mekaniker og studeret Astronomi. Fra 1. Jan. 1861 fik han Ansættelse ved Telegrafstationen i Kjøbenhavn, i Efteraaret 1863 i Flensborg, siden i Slesvig og fik ved Krigens Begyndelse som værnepligtig Tjeneste ved Feltelegrafen, som han fulgte til Als og Fyn. Ved Udgangen af 1864 afskedigedes han af Telegraftjenesten. F.s astronomiske Studier førte ham tidlig ind paa Undersøgelser om Tyge Brahe; 1868 gjorde han med offentlig Understøttelse en Rejse til Wien for at undersøge de der opbevarede Manuskripter af ham. Foruden sin 1871 udgivne større Biografi af Tyge Brahe har han udgivet en Mængde Meddelelser om og Ud-gaver af Skrifter af denne og hans Disciple, men desuden har F.



været en flittig Forfatter paa mange andre Omraader; blandt hans Arbejder af teknisk, topografisk, biografisk og kunsthistorisk Indhold maa særlig nævnes «Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie» (1872—78). *O. Nielsen.*

**Friis, Gabriel Michael**, f. 1832, Læge. Han er født i Jærnved Præstegaard ved Ribe 10. Dec. 1832 og Søn af Sognepræst i Jærnved (senere i Vilslev) Hans Nicolai Tranberg F. og Sophie Amalie f. Teilman. Han blev dimitteret fra Ribe Skole 1852 og tog medicinsk-kirurgisk Embedsexamen i 1858. Efter at have fungeret som Kandidat paa Frederiks Hospital i et Par Aar gik han som Skibslæge med Fregatten «Sjælland» til Brasilien og Vestindien og nedsatte sig efter sin Hjemkomst som praktiserende Læge i Tønder i 1861. Det følgende Aar tog han den for slesvigske Physici befalede Examen i Flensborg, og i 1879 forsvarede han sin for den filosofiske Doktorgrad skrevne anatomiske Afhandling «Fiskeøjet». Foruden dette Arbejde har han udgivet en Skildring af sit Togt med Fregatten «Sjælland» (1862) og flere Tidsskriftsafhandlinger samt sin Slægts Stamtavle: «Herredsfoged Nis Henriksen paa Hajstrupgaard og hans Slægt» (trykt som Manuskript 1888). 17. Maj 1865 ægtede han Cathrine Margrethe Lassen, Datter af Amtsforvalter i Tønder Iver L. og Anna Margrethe Sophie f. Voigt.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

*Jonas Collin.*

**Friis, Hans**, 1625—97, til Clausholm, Broder til ovfr. nævnte Christian F. († 1659), blev født 6. Jan. 1625 i Kjøbenhavn. Opdragen ligesom Broderen hos Jesper Brochmand kom han til Sorø Akademi 1639 og rejste 1640 til Udlandet, hvor han navnlig opholdt sig længe i Frankrig. Han kom først i Juli 1643 tilbage til Danmark, blev Hofjunker og fulgte i Slutningen af samme Aar som Kammerjunker Grev Valdemar Christian paa hans store Rejse til Rusland. Efter sin Hjemkomst i Juni 1645 deltog han en kort Tid i Krigen med Sverige. 1646 var han i Corfits Ulfeldts Følge paa hans Gesandtskabsrejse til Nederlandene og Frankrig, kæmpede derefter under Turenne i Elsass og tog senere Tjeneste hos den kejserlige Feltherre Greven af Holzappel. Efter et Besøg hos Kejseren i Prag kom han tilbage til Danmark i Okt. 1648 og ægtede 20. Maj 1649 Helvig Ottesdatter Marsvin, med hvem han fik Gaarden Clausholm ved Randers; derimod solgte han 1656 sin Fædrenegaard Kragerup paa Sjælland. Da Svenskerne 1657 rykkede

op i Jylland, flygtede han over Hals og Hoved til Kjøbenhavn. Her forstrakte han i Jan. 1658 Kongen med 20000 Rdl. og fik derfor Indtægterne af Silkeborg Len i Pant, saaledes at han i Løbet af 10 Aar skulde kunne hæve 2000 Rdl. aarlig. Efter Freden i Roskilde vendte han tilbage til Clausholm og satte, efter sin egen Beretning, under den nye Krig denne Gaard saaledes i Forsvarsstand, at Fjenden ikke kunde bemægtige sig den. I Foraaret og Sommeren 1659 hvervede han et Regiment Ryttere; han ønskede, at det ogsaa efter Freden maatte bevares som et Livregiment eller nationalt Regiment, og han udbad sig allerede den Gang, at der til Dækning af hans Udgifter derved maatte udlægges ham Jordegods. Med dette Regiment deltog han i Slaget ved Nyborg 14. Nov. 1659. I Anledning af hans Adfærd ved denne Lejlighed rettede en tysk Oberst snart efter graverende Beskyldninger mod ham for Fejhed, og hans Forsvar var ikke frit for Selvmodsigelser, rigt paa Praleri og i det hele blottet for Værdighed. Sikkert synes det ogsaa at være, at hans overordnede gjentagne Gange havde maattet opfordre ham til at rykke frem; men om hans Forseelses Størrelse kan næppe fældes nogen egentlig Dom; da Kongen i Sept. 1660 forlangte Erklæringer om Sagen, udtalte Feltmarskal Schack, at det ikke var ham bekjendt, at H. F. skulde have begaaet nogen Fejl. Imidlertid havde Rygtet om hans Fejhed bredt sig, og da H. F. paa det store Stændermøde 1660, uvist om paa Foranledning af Kongen eller af Adelen, blev Medlem af det af Frederik III 13. Okt. nedsatte Udvalg, som skulde overveje om Regeringsmaaden, efter at Arverettigheden var overdragen Kongen, hentydede Kjøbenhavns Stadthauptmand Frederik Thuresen under Forhandlingerne meget aabenlyst til, hvad der fortaltes om ham. Selve Beskyldningen hindrede dog ikke, at Kongen faa Dage efter lod ham nyde den Ære at være med til at bære Tronhimlen over Kongehuset ved Arvehyldingen 18. Okt. Dog var fra nu af hans Rolle udspillet. Hans Regiment blev, vistnok mod hans Ønske, aftakket og han selv afskediget fra sin Stilling som Oberst. Ogsaa ved den paafølgende Udlægning af Krongods til Statens Kreditorer blev han skuffet; han havde endnu i Okt. 1660 faaet Løfte om at maatte gjøre sig sine Udlæg betalt i Silkeborg Len, men 1661 blev det derværende Krongods udlagt til en borgerlig Kreditor, og han maatte lade sig nøje med Strøgods i Dronningborg Amt. Resten af sine Dage tilbragte han paa Clausholm og forfattede der en lille Avtobiografi, i hvilken han i høj Grad forherligede sig selv. Da

hans første Hustru var død 4. Febr. 1678, indgik han 1681 i sit 56. Aar et nyt Ægteskab med Mette Brockdorff († 19. Marts 1693). Han selv døde 14. Dec. 1697. Hans Børn (Døtre, hvoraf kun en naaede voxen Alder) vare døde før ham, og han oprettede derfor Hevringholm til et Stamhus for sine Brodersønner.

Danske Mag. IV, 131 ff.; 4. R. VI, 289 ff. Danmarks Adels Aarvog 1886, S. 137.

*J. A. Fridericia.*

Friis, Hans Gabriel, f. 1839, Landskabsmaler. H. F. er Søn af Landmand Frederik F. (f. 1796 † 1882) til Skovgaard ved Hobro og Christiane Frederikke f. Lautrup (f. 1806 † 1879) og er født 7. Sept. 1839 paa Faderens Ejendom. Han kom i Malerlære i Kjøbenhavn 1856 og blev Svend 1860, medens han samtidig besøgte Kunstakademiet. Da han paa Grund af svagt Helbred ikke kunde taale Haandværket og havde udpræget Lyst til at blive Kunstner, søgte han Erhverv som Fotograf og senere som Dekorationsmaler, samtidig med at han uddannede sig til Kunstner hos F. C. Lund og A. Kittendorff, og da Landskabsmaleriet især tiltrak ham, studerede han flittig efter Naturen og påavirkedes en Del af P. C. Skovgaard, særlig medens han i 1866 boede en Vinter i dennes Hus. Han begyndte at udstille 1863, først især Billeder fra Jyllands Heder, senere sjællandske Skovegne og i en hel Aarrække Motiver fra Falster, hvor han selv, for at leve i Naturens Omgivelser, havde købt sig en Ejendom. Siden den Tid har han malet adskillige Billeder fra Vintertiden og Efteraaret, men han synes dog med Forkjærlighed at være Foraarets og den friske Forsommers Maler. Den kgl. Malerisamling ejer et Billede fra Jyllands Heder fra hans Ungdomstid, et Vinterbillede og et Foraarsbillede. Et større Billede af megen Virkning var «Efteraarsmorgen ved Solopgang» (1871). F. blev i 1879 gift med Augusta Hildeborg Schack (f. 1853), Datter af Pastor Tage S. i Herstedøster og Hildeborg f. Bruun.

Weilbach, Konstnerlex.

*Ph. Weilbach.*

Friis, Ingo Marius, f. 1838, Landmand, er en Søn af Proprietær Niels F. til Blaaholm paa Fyn og Mauritze Nicoline f. Faber. I. F. er født 7. Marts 1838; efter i nogle Aar at have besøgt Odense Latinskole kom han til Landvæsenet. Han har været Forvalter paa Laaland, i Slesvig og 8 Aar hos Baron Reedtz-Thott paa Gavnø, fra hvilken Plads han 1871 tiltraadte Forpagtningen af Lindersvold under Baroniet Gavnø. 20. Dec. 1866 ægtede han Eleonora Chri-

stine Trolle, Datter af Landvæsenskommissær Chr. T. til Marienlund ved Odense. — For Sjællands Landbrug har F. haft stor Betydning som «Tyreforeningernes Fader». Med overordentlig Energi har han virket, talt og skrevet om disse Foreninger, i de døde Egne har han været Manden til at bringe Liv og faa Sagen sat i Scene, og mere end nogen anden skyldes det ham, at Øen snart er omspændt med et Net af Tyreforeninger. Impulsen fra F.s Agitation spores stærkt ogsaa i de andre Landsdele, hvor Avlsforening dannes efter Avlsforening — sikkert af overordentlig Betydning for Fremtidens Husdyrbrug. F., der 1887 udnævntes til Statsdyrskuekommissær for Sjællands Distrikt, er Formand for den derværende Tyreskuekommission.

*H. Hertel.*

Friis, Jacob Jørgen Frederik, 1815—79, Forfatter, er født 4. Maj 1815 i Faaborg, hvor Faderen, Jørgen Jacob Hansen F. († 1838) — gift med Anna Cathrine f. Hansen —, var Prokurator. Han gik i Odense Latinskole, dimitteredes her fra til Universitetet 1836 og tog — efter at have været Alumnus paa Valkendorfs Kollegium — 1842 theologisk Embedsexamen. I 5 Aar virkede han som Huslærer, indtil han (1847) ansattes som Andenlærer ved Nakskov borgerlige Realskole. Først 1858 udnævntes han til Sognepræst for Horne og Asdal Menigheder i Aalborg Stift, og her fra forflyttedes han 1871 til Veggerby og Bislev i Viborg Stift. 15. Nov. 1851 havde han ægtet Hanne Signe Cecilie Seehusen (f. 6. April 1832), Datter af Forpagter H. D. S. paa Laaland. Han døde 15. <sup>Febr.</sup> Nov. 1879.

F. har udfoldet en ret betydelig Virksomhed som folkelig Forfatter. Han er ikke lidet paavirket af Carit Etlar — maaske ogsaa noget af Beatus Dodt —, og naar han end langt fra sit Forbillede i frodig Opfindelsesevne og virkningsfuld Fremstilling, saa have dog flere af hans Fortællinger vundet megen Udbredelse, navnlig blandt Ungdommen og jævnere Læsere. De fleste af hans Bøger behandle halvhistoriske Æmner fra en svunden Tid, og til adskillige af dem har han hentet Stoffet fra Laaland, hvor han jo havde tilbragt en længere Tid af sit Liv. Blandt hans mere bekendte Arbejder kunne nævnes «Svenskerne paa Laaland» (1856), «Fiskelars» (1857), «Lybekkerne i Nakskov» (1858) og «Magnus Heinesen» (1870). Ogsaa paa historisk Forfattervirksomhed kom han lidt ind og besørgede en ny og fortsat Udgave af P. Rhodes

«Samlinger til Laalands og Falsters Historie» (1859—60). Aaret efter hans Død udkom «Ungdomserindringer og Fortællinger».

J. J. F. Friis, Ungdomserindringer og Fortællinger. Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 564. *Sophus Bauditz.*

**Friis, Jep,** —1486, Biskop, var en Søn af Niels F. til Stollig i Sønderjylland og Haraldskjær ved Vejle, af den adelige Slægt, der førte en Skaktavl i Vaabenet. Moderen hed Ellen Henningsdatter (Moltke). J. F. forekommer første Gang 1440, da han studerede i Leipzig. 1442 nævnes han som Kannik i Ribe, senere tillige som bestandig Vicarius ved vor Frue Alter i St. Michaelis Kirke i Ribe og som Besidder af Uby Kirke (i Sjælland). Da han ikke synes at have resideret i Ribe, kan det formodes, at han har tjent i Kongens Kancelli. I alt Fald er der Tegn til, at han har været yndet af Christian I, og det var vel ved Kongens Bistand, at han 1453 blev valgt til Biskop i Børglum. Aaret efter gav Kongen ham og hans Efterfølgere Birkeret over Thisted By. Sin yngre Broder Ville F. skaffede J. F. baade et Kanonikat i Ribe og Thyholms Provsti i Børglum Stift. — Paa Bispestolen sad J. F. i en lang Aarrække, og hans Navn er derfor ikke blot knyttet til mange Foranstaltninger og Handeler i hans eget Stift, men ogsaa til forskjellige vigtige Afgjørelser i Rigets Anliggender (særlig vedrørende Slesvig og Sverige), i hvilke han som Medlem af Rigsraadet tog Del, ligesom han findes som Meddommer paa kongelige Retterting i vigtige Sager. Det var jo saaledes med den Tids Herrebisper, at de i Regelen vare langt mere optagne af verdslige end af aandelige Opgaver. 1483 byggede han et Kapel ved sin Domkirke, hvortil han gav 3 Gaarde. Han døde 1486 og jordedes i Børglum Kirke. Paa Kirkens Kalk havde han ladet indgrave en Opfordring til Efterkommerne om at mindes ham i deres Bøn («Orate pro Jacobo Frisio»). Skjønt det omtales, at han havde givet Gods til Børglum Kloster, rejste Provsten og Kapitlet sammesteds dog efter hans Død Klage over, at Klosteret ikke havde faaet Vederlag for Gods, han «havde forkommet fra Stiftet», og gjorde derfor Erstatningskrav gjældende mod hans Slægt. Det er imidlertid ikke bekjendt, om de have faaet Rettens Medhold.

Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 130. Kinch, Ribe Bys Hist. I, 326 f. Barner, Fam. Rosenkrantz's Hist. I. Pontoppidan, Annales eccles. Dan. II, 488 f.

*H. F. Rørdam.*

**Friis, Jep,** —1547, til Lyngholm (Hassing Herred i Thy), var Søn af Peder F. til Irup (Thy) og Kirsten Nielsdatter Banner og

Broder til ndfr. nævnte Biskop Niels F. Ved sit Giftermaal med Helvig Høg, Datter af Rigsraaden Hr. Niels H. († 1524), kom han baade i Besiddelse af Lyngholm og af Skive Len, som han beholdt som Pantelen til 1538. Fra 1532—35 havde han baade Grinderslev og Sebber Klostre i Forlening. Han indtog en ret anselig Stilling blandt den jyske Adel. 1531 blev han saaledes indsat til Rettertingsdommer i Viborg Stift tillige med Biskop Jørgen Friis og Jens Hvas, hvilken Stilling atter bekræftedes af Rigsraadet 1533 efter Frederik I's Død; 1533 blev han ligeledes tillige med sin Svigersøn, Holger Holgersen Rosenkrantz til Boller, der var gift med hans eneste Barn, Kirsten F., og flere Adelsmænd indsat til Befalingsmand i Jylland, og da Christian III 1534 hyldedes i Horsens, var J. F. en af de Adelsmænd, der indsattes til Landsdommere ved Siden af Mogens Munk. Denne Stilling indtog han endnu 1537, men fratraadte den o. 1538. I Grevefejden udplyndredes og brændtes alle hans Forleninger og Ejendomme, Lyngholm saaledes af Thisted Borgere, Skivehus af Nykjøbing Borgere, formodentlig førte af Oluf Duus fra Thy, der senere henrettedes. J. F. var ogsaa blandt de Adelsmænd, der opbøde den saakaldte Halsløsning af de oprørske Bønder, og han synes at være optraadt med stor Strængthed. Han døde 1547.

Danmarks Adels Aarvog 1886, S. 133. Heise, Diplom. Vibergense, Indl. S. XLIX.

*A. Heise.*

Friis, Jesper, —1558, Søn af en fattig fynsk Adelsmand, Christen F. i Aarslev, tjente i Grevefejden som Køgemester hos Rigsmarsken, Hr. Tyge Krabbe, paa Helsingborg og udmærkede sig her saa meget, at han senere steg til betydelige Stillinger. Det var nemlig til ham, Hr. Tyge under Slaget i Helsingborg i Jan. 1535 havde betroet Skytset, og hans velrettede Skud fra «Kjærnen» bragte Død og Fordærvelse blandt Lybekkerne, saa at Marcus Meier, Mikkell Blick og flere af Førerne bleve fangne; det var derfor ogsaa ham, der senere, efter Mikkell Blicks Død, sendte dennes Rustning, som han altsaa har beholdt som Krigsbytte, tilbage til Familien (s. II, 392). J. F. havde senere betydelige Forleninger, saaledes 1541—49 Malmøhus og 1551—56 Akershus, hvormed var forbundet en betydelig Indflydelse i Norge. Han synes at have været en driftig og virksom Lensmand. Han var gift med Anne Knudsdatter Hvide, med hvem han fik Rødkilde i Fyn, og døde 1558; begravet i Ulbølle Kirke tillige med sin Hustru.

Danmarks Adels Aarvog 1886, S. 121.

*A. Heise.*

**Friis, Jesper, 1593—1643**, til Ørbæklunde, en Søn af ndfr. nævnte Niels F. († 1610), fødtes 20. Avg. 1593 paa Hesselager som den yngste af 13 Søskende. Omtr. 11 Aar gammel sendtes han af Faderen til Lüneburg for at gaa i Skole der, og dermed begyndte han et uroligt, omflakkende Liv, som, ganske vist med jævnlige Afbrydelser, naar han besøgte Hjemmet, stod paa i henved 25 Aar. En stor Del af denne Tid tilbragte han under Vaaben, hvad der var hans Lyst og Glæde, først i Tyskland, hvorhen han paa ny begav sig efter Faderens Død, siden i Kalmarkrigen og derefter i Frankrig. For en Tid lod han nu Sværdet hvile og greb Vandrestaven for at se sig om; han besøgte Spanien, England, Nederlandene, Frankrig, Italien, Tyrkiet, Ægypten, Arabien og Palæstina og vendte der fra over Malta tilbage til Italien, hvor han 1619 atter gik i Krigstjeneste. S. A. drog han over Alperne og tog Tjeneste hos Kejseren. I flere Aar færdedes han nu paa Bøhmens og Ungarns Valpladser i Spidsen for sit Kompagni, indtil han 1625 sendtes op til det nordlige Tyskland. Det var et stort Uheld for ham, thi den Fjende, han kom til at staa lige overfor, var hans egen Konge; endnu uheldigere var det dog, at han efter et Par Ugers Forløb ved et Udfald fra den af Tilly belejrede By Nienburg (i det hannoveranske) haardt saaret toges til Fange (Sept. 1625). Han slap dog godt fra det, thi hvor forbitret end Christian IV var paa ham, fordi han havde baaret Vaaben mod sin Konge, fik han dog Tilladelse til at rejse hjem til Danmark for der helt at komme til Kræfter. Da han var helbredet, tog han sin Afsked fra Kejseren og gik som en ægte Søn af sin Tid over i den modsatte Lejr. I den danske Konges Tjeneste kæmpede han de følgende Aar, siden 1628 som Oberst for det sjællandske Regiment Knægte, indtil Freden 1629 endte hans Krigervirksomhed. Han levede nu mest i Ro paa sin Gaard Ørbæklunde i Fyn, men maatte dog i Aarene 1636—38 med det jyske Regiment, som han 1632 var bleven Oberst for, længere Tid ad Gangen ligge ovre i Holsten. Han døde 15. April 1643 paa sin Gaard. Foruden denne ejede han Halvdelen af Gaarden Bjørnsholm ved Limfjorden. — 19. April 1629 ægtede han Elsebet Ulfeldt (f. 10. Juli 1609, † 21. Juni 1676 i Svendborg), en Datter af Rigskansleren Jacob U. og Birgitte Brockenhuus.

Hans Mikkelsen, Ligpræd. ov. J. F., 1645. Danske Herregaarde II: Ørbæklunde; XX: Bjørnsholm. Christian IV's egenh. Breve I, 462 f. *C. F. Bricka.*

**Friis, Jesper, 1673—1716**, Officer, var født 29. Sept. 1673 og Søn af Henrik F. til Ørbæklunde i dennes 3. Ægteskab med Sophie

Juul. Han blev i sit 17. Aar optaget i Drabantgarden med Fændriks Grad, men traadte ud efter  $1\frac{1}{2}$  Aars Forløb, formodentlig for at gaa i fremmed Krigstjeneste. 1700 traadte han atter ind i den danske Hær som Kapitajn i Marineregimentet, gik 1701 over i Fodgarden, blev 1707 Kammerjunker, 1709 Oberstlieutenant af Infanteriet og Major i Garden, 1710 efter Slaget ved Helsingborg, hvor han blev saaret, karakt. Oberst ved den til Auxiliærtropperne hørende Bataillon af Garden, 1711 virkelig Oberst og Chef for Ribe Stifts Nationalregiment, som han endnu s. A. ombyttede med et hvervet Regiment (tidligere Reusch's). Dette førte han under Felttogene i Nordtyskland 1711—13, hvornæst han blev Chef for et ældre og mere anset Regiment, fynske gevorbne. 1715 deltog han med dette i Belejringen af Stralsund og blev her under Stormen 17. Dec. haardt saaret, da han i Spidsen for en af Stormkolonnerne var trængt ind i Hornværket. Han døde af sine Saar 3. Marts 1716 som sidste Mand af sin Slægt, og Vaabenet med de 3 sorte Egern blev lagt i Graven med ham. — Gift med Marie f. Svane (f. 29. Marts 1698 † 5. Dec. 1772), Datter af Jægermester Fred. S. Hun giftede sig igjen 1733 med Gehejmeraad, Grev Fr. Ludv. v. Oertzen og antog efter at være skilt fra denne Navnet Grevinde Svane.

Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 128.

*H. W. Harbou.*

**Friis, Johan, 1494—1570, Kongens Kansler.** Naar Øjet søger tilbage til den gamle danske Adel i dens Velmagt, er der ikke mange Skikkelser, der tegne sig klarere for vort Blik end den gamle Kansler J. F., der i 3 Kongers Tid øvede en afgjørende Indflydelse paa Rigets Styrelse. Han var født 20. Febr. 1494. Hans Fader var Jesper F. til Lundbygaard og Hesselager i Fyn; Moderen hed Anne Brockenhuus. Tidlig mistede han sine Forældre; imidlertid blev han sat i Skole i Odense, og der fra kom han siden til Aarhus, hvor han i nogle Aar var under den navnkundige Skolemand Dr. Morten Børups Vejledning. F. udtalte sig paa sine gamle Dage oftere med Taknemmelighed om den gode Undervisning, han havde faaet af denne Mand baade i Skolen og hjemme i hans Hus. 1514 blev han immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet. Senere drog han udenlands. Blandt andre Lærdomssæder skal han have besøgt Paris, ledsaget af M. Oluf Nielsen, der en Del Aar derefter blev den første evangeliske Sognepræst i Vejle. 1519 tog F. Magistergraden i Köln, hvorpaa han under ikke ringe Farer kom tilbage til Fædrelandet, men kun for atter 1520 at drage ud. Denne Gang



gik Rejsen til Rom, vistnok fordi det var hans Agt at indtræde i den gejstlige Stand, og fordi man der bedst lærte de Midler at kjende og knyttede de Forbindelser, der kunde bane Vej til de højeste Stillinger i Kirken. Ved Hjemkomsten her fra blev han Skriver i Christian II's Kancelli. Et Besøg, han siden fik Lejlighed til at gjøre i Wittenberg, blev af afgjørende Betydning for hans kirkelige Holdning. I sin Alderdom mindedes han endnu med Glæde, at Melanchthon havde udtalt en gunstig Dom om ham.

Under Frederik I blev F. kongelig Sekretær og snart en Mand af betydelig Indflydelse, der sædvanlig fandtes blandt Kongens Omgivelser paa Gottorp. Han var kjendelig en af de danske Adelsmænd, der sluttede sig nærmest til denne Konge, og Lønnen, i Skikkelse af betydelige Forleninger, udeblev ikke. Allerede medens Kongen 1523 belejrede Kjøbenhavn, forlenedes F. med Rønnebæksholm, og siden fik han andet Gods, der var forbrudt til Kronen af Mænd, der ikke vilde svigte deres Troskab mod Christian II. Ogsaa forskjellige gejstlige Forleninger opnaaede han, hvoriblandt kan fremhæves, at han 1530 fik «Livsbrev» paa Dalum Kloster mod at underholde Nonnerne og stille et vist Antal Ryttere i Krigstilfælde. Det laa ham meget paa Hjærte at udvide det under hans Hovedgaard Hesselager hørende Gods, og ved Frederik I's Velvilje naaede han allerede i denne Konges Tid temmelig vidt i saa Henseende. Senere strakte han sig endnu videre.

Efter Kansler Claus Gjordsens Død i Sept. 1532 kom F. i Spidsen for det danske Kancelli; men da Kong Frederik døde i April 1533, forlod han med Kancelliet Gottorp Slot og drog til Kjøbenhavn, i det han samtidig overbragte Budskab fra Enkedronningen og Hertug Christian til det danske Rigsraad, et Budskab, der skulde minde om den afdøde Konges Fortjenester og bane Vej til Tronen for hans ældste Søn. At F. efter Evne har virket for Hertug Christians Valg, kan ikke betvivles. Var denne bleven valgt i betimelig Tid, vilde Danmark være blevet forskaanet for store Ulykker, som nu kom over det, fordi de katholske Prælater og deres Tilhængere skøde Kongevalget ud i Fremtiden, medens de selv efter fattig Lejlighed agerede Konger hver i sin Provins. F. fik af Herredagen, der i Juli 1533 var samlet i Kjøbenhavn, det Hverv at overbringe Hertug Christian et, som det synes, væsentlig af F. selv konciperet Forslag til en «Union» mellem Kongeriget Danmark og Hertugdømmerne, hvilken ogsaa senere kom i Stand. For øvrigt synes han at have trukket sig tilbage til sine Godser i

Fyn, og da Grevefejden var udbrudt, søgte han at skaffe Midler til Øens Forsvar mod Lybekkerne. Da 19 fynske Adelsmænd 9. Juli 1534 traadte sammen i Hjallese (tæt ved F.s Forlening Dalum Kloster) og bestemte sig til, ligesom den jyske Adel, at vælge Hertug Christian af Holsten til Konge, var F. Sjælen i denne Kredts og fik det Hverv i Forbindelse med nogle jyske Adelsmænd at drage til Hertugen for at tilkjendegive ham den fynske Adels Beredvillighed til at tage ham til Konge samt at forestille ham, at Øen var blottet for Tropper og altsaa et let Bytte for den første Landgang af Lybekkerne eller Rejsning af Almuen. I Forening med de jyske deputerede udstedte F. 17. Juli s. A. i Preetz Forsikringsbrevet om, at Danmarks Riges Raad og Adel vilde tage Hertugen til Konge.

Paa samme Tid begyndte imidlertid i det sydlige Fyn, særlig i Svendborg, Rejsningen blandt Borgere og Almue til bedste for den fangne Kong Christian II's Sag, og væbnede Skarer droge ud til alle Sider, plyndrede og opbrændte Slotte og Herregaarde. Hesselager, F.s Gaard, sank rimeligvis ved denne Lejlighed i Grus, ligesom saa mange andre Herresæder. Opstanden blev imidlertid snart dæmpet, da F. vendte tilbage fra Holsten med en Afdeling af den nyvalgte Konges Tropper. Men denne Rolighed havde kun kort Varighed; thi i de første Dage af Avg. s. A. sendte Grev Christoffer af Oldenburg en Afdeling af sin Hær fra Sjælland over til Fyn, hvor Nyborg blev overrumplet, og her blev F. tagen til Fange tillige med en Mængde andre Adelsmænd og ført over til Sjælland. Nu maatte han, skjönt sikkert meget imod sit Hjertes Ønske, sværge Greven Troskab og blive hans Mand og Raad. Som saadan ledsagede han ham i Dec. 1534 til Mødet med Christian III i Kolding, hvor der dog ingen Overenskomst tilvejebragtes. Det har vistnok været en meget ubehagelig Rejse for F. Greven har da heller ikke haft stor Tillid til ham, siden han i Jan. 1535, efter Tilbagekomsten til Kjøbenhavn, lod ham fængsle, samtidig med at det ogsaa gik ud over en Del andre fornemme Adelsmænd, som mere eller mindre tvungent tidligere havde sluttet sig til Greven. Da F. imidlertid fik Lejlighed til at forestille denne, at han gjerne vilde trække sig bort fra Skuepladsen for saa mange Uroligheder og rejse til Wittenberg for at høre Luther, og da han samtidig mod rigelig Betaling bevægede den mægtige Borgmester Ambrosius Bogbinder til at udstede et Pas for ham, saa fik han ogsaa Lov til at slippe bort. Rejsen var dog forbunden med store Farer paa Grund af den Storm, der paa den Tid var rejst mod

Adelen i Sjælland; men endelig lykkedes det ham over Møen, i en Baad, at undslippe til Tyskland, og han naaede da ogsaa omsider til Wittenberg. Der blev dog ikke noget af Studeringer; thi snart rejste han til Leipzig og der fra til Gera, hvor han traf Christian III's tyske Kansler, Wolfgang Utenhof, og med denne fulgte han da tilbage til Holsten. Der blev nu Spørgsmaal om, hvorvidt han kunde indtræde i Kongens Tjeneste, eftersom han havde svoret Grev Christoffer Troskab; men da man forment, at Greven ikke havde holdt, hvad han havde lovet ham, erklæredes F. for frigjort fra sin Ed. Kort efter gik han med Utenhof som Kongens Af-sending til Hamborg for at underhandle med Lybekkerne om Fred.

Vi vide ikke med Vished, naar F. har overtaget Forretningerne som Kongens Kansler. Men i ethvert Tilfælde fik han snart dette vigtige Embede, som han ved sin Personlighed og Forholdenes Magt hævede til en større Anseelse, end det forhen havde haft, i det Kansleren som saadan nu blev Medlem af Rigets Raad, hvad han ikke før havde været, og derved stillede friere over for Kongen. I hele Christian III's og en god Del af Frederik II's Regeringstid beklædte F. dette Rigsembede. Det var dog først, efter at Krigsbulderet var ophørt, og der var kommen Fred i Landet, at Kansleren ret fik Lejlighed til at udfolde sin Virksomhed; thi nu blev han en vigtig Medhjælper for Christian III i hans Bestræbelser for at bringe Kirkerne, Universitetet og Skolerne paa Fode igjen i luthersk Stil. Var end Kanslerens Indflydelse maaske mindre i den første Tid efter Freden paa Grund af de mange tyske Mænd, som Kongen endnu var omgivet af, saa steg den dog efterhaanden mere og mere. F., der saa længe havde opholdt sig paa Gottorp, var vistnok et forsonende Element mellem de to Nationaliteter, der stode meget skarpt over for hinanden i Christian III's første Tid. I Reformationssagen stod F. afgjort paa luthersk Grund, men uden fanatisk Iver. Sindighed og Ro synes i det hele at have præget hans Væsen og Embedsførelse. Kun i et enkelt, men ganske vist meget væsentligt Forhold optraadte han jævnlig med en Skarphed, som næppe var gavnlig, nemlig i Forholdet til Sverige, hvis Konge, Gustav Vasa, derfor fattede et Nag til ham, som aldrig forsvandt, og som var uheldigt for Rigernes indbyrdes Forhold.

Ved Universitetets Gjenoprettelse 1537 blev F. dets «øverste Konservator» eller Kansler, en Virksomhed, der dog ikke har efterladt sig mange Spor, i alt Fald ikke før henimod Slutningen af Christian III's Tid. Personlig skjænkede han 1555 Universitetet

det første private Legat, som det modtog efter Gjenoprettelsen, og gav derved et Exempel, som det imidlertid varede længe, inden nogen efterlignede. I det hele er det kjendeligt, at hans Interesse for Videnskabernes Fremme og for de aandelige Formaal, der beskæftigede hin Tid, voxede med Aarene. Thi han var en Velynder af Lærdom og den lærde Stand. Mangfoldige Skrifter ere tilegnede ham, og mange lovprisende Ytringer lyde saa vel fra danske som fra fremmede Skribenter over Kanslerens Yndest for Videnskaberne og deres Dyrkere. Fyldigst er denne Ros kommen til Orde hos M. Anders Sørensen Vedel, hvem F. havde skjænket sit Venskab og sin Fortrolighed. Han vidner nemlig om ham: «Hos hannem fandtes en synderlig Lærdom og god Forstand udi den hellige Skrift, hvilken han vidste at drage frem, naar Behov gjordes at tale om vor kristelige Religions Artikler og gjøre en klar Skilsmisse imellem den rette og den falske Lærdom. Han havde og ikke ringe Forfarenhed i boglige Kunster og adskillige Slags Tungemaal og mest udi hine herlige Historier. De, som have været noget i Omgængelse med ham, vide, hvad synderlig Lyst det var at høre paa ham, naar han begyndte at repetere og fortælle de gamle Historier baade af vore danske og udlændiske Krøniker. Heraf havde han det rige Liggendefæ til vise Raad at give, saa han ikke længe ledte efter dem og kunde se baade det fremfarne og nærværende og granske paa det næste, hvad efter vilde komme.» Paa et andet Sted siges: «Han maatte saare vel lide alle lærde og mest dem, som kunde tale med ham om gamle Monumenter og fordums Historier.» Efter F.s Opmuntring overtog Hans Svaning at skrive Danmarks Historie fra den Tid af, da Saxe slipper; og siden var den gamle Kanslers Tilskyndelse den nærmeste Foranledning for Vedel til at overføre Saxes latinske Historie i det danske Sprog og til anden Forfattervirksomhed. Om hans Gavmildhed mod fattige studerende vidner Vedel, at han holdt 12 Studenter ved Københavns Universitet; alligevel gik aldrig nogen, der kom til ham med en anbefaling eller et Bønskrift, uhjulpen fra ham. I hans senere Aar laa det ham paa Hjærte at faa opført en Fribolig for Studenter paa Studiegaarden, og den storartede Donation, hvorved Frederik II 1569 oprettede Kommunitetet, hvor 100 fattige Studenter skulde have fri Kost, skyldes sikkert Kanslerens Tilskyndelse. Selv holdt denne sig heller ikke tilbage, i det han i sit Testamente bestemte, at 2000 Dlr. af hans efterladte Midler skulde føjes til det Legat, han tidligere havde oprettet for trængende studerende.

F., der altid forblev ugift, noget, som hans Embedsstilling vel har gjort tilraadeligt for ham, blev i Tidens Løb en meget rig Mand. Det er maaske ikke uden al Føje gjort til en Anke imod ham, at han vel meget benyttede sin Stilling til at lade sig af Christian III tildele Gods, der ved Grevefejden og Reformationen var hjemfaldet til Kronen. Saaledes forærede Kongen ham 1536 Brændeskovgaard i Fyn; 1539 blev han uden Afgift forlenet med Lekkende Gaard og Gods, der tidligere havde hørt under Roskilde Bispestol, men nu var inddraget under Kronen. Denne Forlening kunde dog vel nærmest betragtes som en Form af Lønning, da han næppe oppebar nogen egentlig Embedsløn, om end Kanslerembedet indbragte adskillige Sportler. Ved Mageskifte med Kronen erhvervede F. 1541 Hagested Gaard og Gods ved Holbæk og fik Patronatsret til Kirken og Birkeret over Godset. Derimod afstod han 1542 Rønnebæksholm mod andet, tilsyneladende ringere Gods. Senere fik han Borreby ved Skjelskør, der havde hørt til Bispegodset, samt Patronatsret til Bóslunde Kirke. Hans Bestræbelse gik dog især ud paa at forøge Godsbesiddelserne omkring hans Hovedgaard Hesselager i Fyn, og det lykkedes ham efterhaanden ved heldige Kjøb og paa anden Maade at hæve den til en af de anseligste Ejendomme her i Landet. Ogsaa her erhvervede han Patronats- og Birkeret, og her opførte han 1538 den prægtige Hovedbygning, som endnu staar. Lignende anselige Hovedbygninger opførte han senere paa sine sjællandske Herregaarde Hagested (1555) og Borreby (1556). For at sætte Kronen paa sine Erhvervelser oprettede han 1548 med Kongens og Rigsraadets Samtykke sin Gaard og sit Gods Hesselager til et Stamhus. Det var første Gang, at denne tyske Institution fremtraadte her i Landet. Man har undret sig over, at F. var saa ivrig for at bevare sine Ejendomme samlede paa én Haand, da han ingen Børn havde og næppe havde nogen bestemt Person for Øje ved Stamhusets Oprettelse, eftersom han ikke kunde vide, hvem der ved hans Død vilde være den ældste paa Skjold-siden i hans Slægt. Men rimeligvis har det Gods, han med saa stor Flid havde samlet, været ham saa kjært, at han ikke vilde, at det skulde splittes ad efter hans Død.

Saa stor en Indflydelse F. havde haft under Christian III, saa tabte den sig dog ikke, da Frederik II besteg Tronen, skjønt han paadrog sig Enkedronning Dorotheas Vrede ved at modsætte sig hendes Ønske om at optages i Rigets Raad og hendes paatænkte Ægteskab med den afdøde Konges Broder Hertug Hans i Haderslev.

Da hun misbilligede Krigen med Sverige, i hvilken F. ikke var uden Skyld, maatte dette ogsaa bidrage til at forøge hendes Mistemning mod Kansleren. Dennes Forhold til Kong Frederik forstyrredes dog ikke derved, og da Kongen, som denne selv bekjendte, ikke forstod sig meget paa Statssager, overlod han desto flere Sager til den gamle, kyndige Kansler, der syntes at være lige saa ivrig som Kongen med Hensyn til Førelsen af Krigen med Sverige og derfor under denne vandt sin Herres særdeles Bifald ved de betydelige Forstrækninger, han gjorde ham af rede Penge. Navnlig fra Aaret 1567 af, da den tidligere Statholder paa Kjøbenhavns Slot, Hr. Mogens Gyldenstjerne, afskedigedes, og F. i Forening med Rigshofmester Peder Oxe fik næsten hele den indre Styrelse af Riget under Hænder, blev Arbejdet vistnok ofte meget brydsomt for den aldrende Kansler, da Pengenøden lagde store Vanskeligheder i Vejen for Krigens Fortsættelse. Og da den trak saa længe ud, uden at det var muligt at opnaa en Fred, der kunde svare til de uhyre Ofre, Krigen havde kostet, saa er det vel muligt, at F. en og anden Gang har angret, at han ikke holdt mere igjen, den Gang Udbruddet af den blodige Fejde mellem Nordens Folk maaske endnu kunde have været forebygget.

Faa Dage før den længe ønskede Fred blev sluttet i Stettin, døde F. i Kjøge 5. Dec. 1570, i det han nemlig paa Rejsen til Kjøbenhavn fra Nykjøbing paa Falster, hvor Kongen opholdt sig, blev saa alvorlig syg, at han ikke kunde komme videre. Vedel, der blev kaldt til hans Dødsleje og siden holdt Ligtalen over ham i Frue Kirke i Kjøbenhavn, har paa en saare smuk Maade skildret baade hans sidste Timer og hans forudgaaende Liv.

Var F. fra Karakterens Side end ikke nogen egentlig stor Mand, saa har hans Skikkelse dog i flere Retninger noget meget tiltalende ved sig. I Breve fra hans yngre Aar fremsprudler oftere et meget fornøjeligt Humor, og hans ældre Dage vise os et smukt Billede af den venlige Beskytter og Forfremmer af al aandelig Idræt. Rundt om paa sine Herregaarde havde F. ladet opsætte rimede danske Indskrifter, deriblandt følgende:

Blandt dyrebar Skat og alskens Lyst,  
 som Konger og Fyrster gjør rige,  
 paa én Ting lide de Fejl og Brøst:  
 saa faa dem Sanden tør sige.

Har han selv været en af disse faa, hvad vel er muligt, da er det al Ære værd. Og har han end haft sine Fejl, saa fortjener han

dog vistnok den Ros, som i stærke Ord blev udtalt over hans Grav, at han havde været sin Konge og sit Fædreland en tro Mand. Des værre kom der et skurrende Efterspil. Det var i og for sig lidet at beklage, at hans Stamhuserektion blev omstyrtet, skjønt det fra et statsretligt Standpunkt ikke tog sig godt ud, da Oprettelsen var sket under de mest bindende, lovlige Former. Værre var det, at der et Par Aar efter F.s Død rejstes den Anklage imod ham, at han ved Mageskifte, Kjøb og paa anden Maade skulde have erhvervet sig Gods af Kronen, Klostre og Kapitler, «hvoraf en Del skulde være imod Recessen». Skjønt en Undersøgelse, der i Følge kongelig Befaling anstilledes i Fyn angaaende den afdøde Kanslers formentlig ulovlige Godserhvervelser, kun gav et meget tarveligt Udbytte, maatte F.s Arvinger dog gaa ind paa at udrede den for de Tider uhyre Sum af 50000 Dlr. (næppe synderlig mindre end 1 Mill. Kr. efter vor Tids Værdier) for at faa Tilladelse til at beholde hans efterladte Gods.

A. S. Vedel, Ligpræd. ov. J. F. Danske Herregaarde VII: Hesselager. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I og II. Danske Mag. 4. R. IV, 345 f. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 186 ff. *H. F. Rørdam.*

**Friis, Johan, 1585—1635**, var en Søn af ndfr. nævnte Niels F. til Ørbækklunde († 1610) og blev 24. Juni 1585 født paa Hesselager. Efter endt Skolegang ledsagede han som Page Prinsesse Hedevig til Sachsen og tjente i 4 Aar dels her, dels hos Greven af Schwarzburg. Senere tjente han 6 Aar i den nederlandske Krig under Grev Vilhelm af Nassau, der gjorde ham væragtig. 1610 kom han hjem til Danmark, blev Aaret efter Hofjunker og deltog i Kalmarkrigen, under hvilken han dog tilbragte den meste Tid i svensk Fangenskab. Efter Krigen fik han Afsked fra Hove og tog hjem til sine Gaarde Ørridslevgaard og Løjtved. Fra 1624—27 var han Lensmand paa Tranekjær. Han døde paa Løjtved 13. Juli 1635 og ligger med sin Frue, Karen Tagesdatter Krabbe (f. 29. April 1597 † 14. Maj 1662), begravet i Nyborg Kirke.

Hans Mikkelsen, Ligpræd. ov. J. F.

*Thiset.*

**Friis, Johannes, f. 1832**, Landmand. Han er en Broder til ovfr. nævnte Fred. F. og fødtes paa Lyngbygaard 10. Sept. 1832. Han studerede nogle Aar paa Polyteknisk Lærestalt, men forlod denne 1855 for at sætte sig ind i praktisk Landbrug, tilbragte et Halvaar paa Hofmansgave, rejste der fra til Skotland, hvor han tilbragte et Fjerdingaar i Lothian ved Edinburgh, var dernæst et Fjerdingaar i

Ayrshire og sluttede endelig sin Uddannelse med en Rejse omkring i Evropa. 1859 overtog F. Avlsgaarden Lillerup og indførte strax her — 10. Juni, en Mærkedag i det danske Landbrug — Vægten i Mejeriet og et dobbelt italiensk Bogholderi over Gaardens Drift. S. A. optoges Mejeriregnskabet med Vægtangivelse paa alle Poster paa Marselisborg og Vosnæsgaard, og faa Aar efter var det godkjendt Landet over. Sammen med Professor Segelcke udarbejdede F. da de i Landbruget saa kjendte Mejeribøger: «Optegnelsesbøger for Mejeribrug» I, «Mejeridagbøger» og «Mejeritavler», og dermed blev ogsaa Varmemaaleren indført som uundværlig i Mejeridriften. — Lillerup, hvor han afskaffede Brakken i en Del af Driften, solgte F. 1874 for at overtage Lyngbygaard efter Faderen. Som Broderen har han taget virksom Del i Foreningslivet og beklædt en Mængde Tillidsposter. Han udnævntes 1869 til Jægermester og 1887 til Hofjægermester. 22. Nov. 1861 ægtede han Johanne Søtoft, Datter af Proprietær S. til Tyrrestrup.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm.

*H. Hertel.*

Friis, Jørgen, o. 1494—1547, Biskop, Søn af Hr. Anders F. til Haraldskjær i hans andet Ægteskab, med Bodil Steinfeldt, forekommer 1518 som Magister og kongl. Skriver. Som saadan var han 1518 i Stockholm, men blev under en med Sten Sture sluttet Vaabenstilstand overfalden af nogle Borgere og berøvet sine Penge, hvilket Christian II brugte som Paaskud til at opsige «Freden». Aaret efter forekommer han som Provst i Bogense og blev 1520, da han som kongl. Sekretær opkrævede Landehjælpen i Jylland, ved Kongens Udnævnelse Domprovst i Viborg og s. A. ved Kongens og Dronning Elisabeths Gunst stærkt anbefalet til Biskop i Viborg, uagtet Kapitlet vilde vælge en anden, og uagtet hans ældre Halvbroder Niels F., der var Kantor i Kapitlet, ogsaa søgte at opnaa denne indbringende Stilling. Ved pavelig Provision blev han derpaa udnævnt af Leo X 7. Jan. 1521, o. 27 Aar gammel. Den unge Biskop udviklede sig dog strax i en Mængde Stridigheder. Heflig af Karakter, fremfusende og verdsligsindet, begjærlig efter Gods, en Ven af Bordets Glæder og af Kvinder (han efterlod sig i alt Fald en uægte Datter) gav han sig stadig selv mange Blottelser. Allerede 1521 kom han i en heftig Strid med Christian II's bekjendte Lensmand i Aalborg Hans Tolder (I, 576), da han med Magt vilde tvinge Jomfruerne i Marie Kloster i Aalborg til at flytte til Sebber Kloster og lægge alt Godset hertil. Ogsaa med de andre Klostre



i Stiftet kom han snart i Strid. Da saa Christian II's indgribende Lovgivning truede med at indskrænke Biskoppernes Magt, da Kongen drog store Vexler paa deres Indtægter, og da han desuden havde frakjendt J. F. Stolliggaard i Sønderjylland, om hvilken J. F. førte Proces med Ove Lunge til Tirsbæk, — ja, saa var den unge Prælat lavsindet nok til at støde til den Mands vaklende Trone, hvem han kunde takke for sin høje Stilling. I hans Bispegaard holdtes i Dec. 1522 de bekjendte Møder af de jyske Rigsraader, der besluttede Christian II's Fald, og J. F. tog stor Del i de følgende Begivenheder. — I Begyndelsen synes han ogsaa at have staaet sig nogenlunde med Frederik I; han var saaledes 1525 et af de danske Sendebud til de forgjæves Underhandlinger i Lybek angaaende Christian II's Restitution. Men dette skulde ogsaa blive J. F.s sidste større Hverv i «Rigens Tjeneste».

Samme Aar begyndte nemlig Hans Tausens Optræden i Viborg. Allerede i dette Aar kom det til heftige Opløb i Viborg mod Biskoppen. Det gjentog sig senere med fornyet Voldsomhed, da Biskoppen havde sendt sine Drabanter til Graabrødrekirke for at gribe Hans Tausen, hvilket Borgernes væbnede Skare hindrede. Biskoppen forlod nu helt den opsætsige Stad og opholdt sig i Regelen paa sine forskjellige Bispegaarde, indtil han o. 1528 fik opført Ny Hald i Søen, med store Volde og det anselige Fangetaarn, hvoraf der endnu staaer Ruiner. Men over for Bevægelsen i Viborg var han afmægtig. Han maatte se paa, at alle Byens Sognekirker bleve nedrevne, at de større Klosterkirker toges til Sognekirker, at der rundt om i Stiftet, baade i Stæderne og paa Landet, opstod lutherske Præster, der giftede sig og trodsede Biskoppen, støttende sig til kongelige Beskjærmelsesbreve. Og samtidig hermed var han som sædvanlig i Strid med al Verden. Adelen søgte at gjøre ham hans Gods stridigt, og med Kongen selv kom han i en farlig Strid om Afgifterne fra Mors og Fjends Herred og om Landehjælpen, som han ikke kunde aflægge ordentligt Regnskab for. Herrederne bleve ham endog en Tid lang berøvede, og naar han forlangte Afgifter af Præster og Kirker, beraabte disse sig paa Beskjærmelsesbrevene. Selv sin Broder Niels F. laa han i Strid med; denne vilde han fratage Sebber Kloster, hvormed han var forlenet, og bevirkede derved, at han sluttede sig til Lutherdommen. I Aarene 1529 og 30 maatte J. F. endogsaa finde sig i, at hans Domkirke kom i Protestanternes Vold, at den katholske Tjeneste nedlagdes og en protestantisk indførtes, og samtidig maatte han saa lide den Tort, at

en pavelig Bandbulle opsloges paa Kirkedørene mod ham selv i Anledning af en ubetydelig Sag med en anden Prælat.

Han hadede under disse Forhold Frederik I. «Gid jeg var en Djævel, at jeg kunde plage hans Sjæl i Helvede,» ytrede han efter Kongens Død. Nu kastede han sig i Følge den større Myn- dighed, Biskopperne havde faaet paa Herredagen 1533, over de lutherske Præster rundt om i sit Stift. Viborg By kunde han dog ikke faa Bugt med; det lykkedes ham ikke at faa Domkirken til- bagegivet til den katholske Gudstjeneste, saaledes som Rigsraadet havde befalet. Da Grevefejden udbrød, maatte han ved Mødet i Ry i Juli 1534 slutte sig til Christian III. Han udførte i dennes Tjeneste forskellige Hverv og deltog i Rigsraadsmøder, men maatte finde sig i, at alle de Forfølgelser, han i den kongeløse Tid havde begyndt, bragtes for Kongens Domstol strax efter Kongehyldingen i Viborg i Marts 1535. Hans Tid var nu omme. I Avg. 1536 fangedes han, da han venskabelig gik Erik Banner, Peder Ebbe- sen Galt og Johan Rantzau i Møde, da de nærmede sig Hald Slot. Han kom i sit eget Fangetaarn, hvorfra han dog synes at være ført til andre Borge. Han frigaves først, efter at han 9. Avg. 1538 havde udstedt en Revers om at finde sig i den nye Tilstand. I det mindste fra 1542 forekommer han igjen som Rigsraad og brugtes i den følgende Tid til forskellige, mere lokale Hverv; 1542 var han saaledes en af de Kommissærer, der taxerede det forbrudte Bondegods i Vendelbo Stift. Fra 1540 var han nemlig bleven for- lenet med Vrejlev Kloster og noget Bispegods. 1536 havde han købt Krastrup Gaard i Slet Herred. Han levede nu ugift som verdslig Stormand, en Stilling, hvortil han unægtelig passede bedre end til at være Biskop. En Mængde Retstrætter havde han stadig. Han døde 1547, altsaa o. 53 Aar gammel.

Ny kirkehist. Saml. V. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 674 ff. III, 197 ff.  
Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 131. *A. Heise.*

**Friis, Jørgen,** —1616, Rigsraad, ejede Krastrup, Halkjær og Vaar og var en Broder til ovfr. nævnte Albert F. Efter at have tjent en kort Tid som Hofjunker i 1578 blev han 1581 forlenet med Sebber Kloster, som han havde i 20 Aar, men fik desuden efter Kong Christian IV's Tronbestigelse flere større Forleninger, nemlig Vinderslevgaard og Lysgaard Herred (1589—95), Skivehus (1595—96), Hald (1596—1602), Akershus (1601—8) og Sejlstrup (1608 til sin

Død). 1595 blev han Landsdommer i Nørrejylland og Aaret efter Rigsraad, og som Lensmand paa Akershus var han tillige Statholder i Norge. J. F., der døde i Slutningen af 1616, var 3 Gange gift: 1. (2. Avg. 1573) med Anne Pallesdatter Juel († 19. Dec. 1576), 2. (13. Sept. 1579) med Else Bjørn (f. 27. Marts 1558 † 9. Okt. 1594), 3. (5. Dec. 1596) med Lisbet Christoffersdatter Galde, Enke efter Eggert Ulfeldt til Kragerup; hun blev begravet samme Dag som J. F. I sit 2. Ægteskab var han Fader til ovennævnte Kansler Christian F. († 1639). *Thiset.*

Friis, Jørgen Lauridsen, —1688, Præst. Han blev i 1632 Student fra Viborg Skole, ved hvilken han ogsaa blev Hører, efter at han 1634 havde taget Bakkalavrgraden. Da han var bleven kjendt med og yndet af ~~Lensmanden paa Hald~~, Knud Gyldenstjerne, fik denne ham 1637 kaldet til Præst i Sevel i Ribe Stift. I dette Sogn ligger nemlig Stubbergaard, som Gyldenstjerne havde faaet med sin Hustru, Christence Juel. F. gjaldt her som en dygtig Præst og var afholdt af Menigheden, men han vilde dog maaske aldrig have tildraget sig særlig Opmærksomhed, hvis han ikke ved et Sammenstød med den ham tidligere saa venligsindede adelige Familie var kommen ind paa en skjæv theologisk Betragtning, som han siden forfægtede med saa stor Haardnakkethed, at han derved kom i Ulykke. I Modsætning til den lærde Holger Rosenkrantz' omstridte Fremhævelse af gode Gjerningers Betydning for Menneskets Frelse hævdede F., men med en uforholdsmæssig Skarphed og en utilbørlig Ensidighed, at det, hvorpaa alt kommer an, ikke er Menneskenes Pønitenz, men Guds Naadegave i Daaben og Troen paa Christi Fortjeneste. Herved kom han i Uenighed med ovennævnte Knud Gyldenstjerne, der satte Holger Rosenkrantz meget højt, og endnu mere, efter Gyldenstjernes Død, med hans Enke, der levede et fromt Liv med forskellige iøjnefaldende, næsten klosterlige Gudfrygtighedsøvelser. Præsten, der blev henreven af det i hin Tid ikke usædvanlige theologiske Rethaveri, indskrænkede sig ikke til paa en fredelig Maade at forhandle Tvisteæmnet med den stærkt religiøst interesserede Frue, men bragte det paa Prædikestolen og forivrede sig efterhaanden i den Grad, at Fru Christence Juel, der ikke var mindre sikker i sin Sag, fandt Anledning til at sigte ham for Vranglære. Sagen kom for Landemodet, hvor F. 22. Juni 1643 dømtes til at afbede den af ham givne Forargelse og at vige fra

Præsteembedet i Sevel, med mindre den højeste Øvrighed vilde benaade ham. Om F. selv eller mulig Stiftets Biskop har bragt Sagen for Kongen, vide vi ikke med Vished; men nok er det, at Christian IV paalagde Landets Bisper og det theologiske Fakultet at undersøge, om Landemodets Dom ikke burde skærpes. Herved kom F. fra Asken i Ilden, da den nævnte gejstlige Højesteret i Sept. 1643 erklærede, at han havde krænket sin Embedsed, at hans Lære banede Vej for en kjødelig Sikkerhed, og at han derfor var uværdig til nogen Sinde at beklæde præsteligt Embede; det vilde for øvrigt være raadeligt, at det paalagdes ham offentlig at tilbagekalde sine vrangte Anskuelse, hvis han skulde taales her i Landet. Kongen var dog utilfreds med denne Kjendelse, der syntes ham alt for mild for en saadan «Pønitenforagter». Indtil videre blev F. nu sat i Blaataarn. Men da han syntes mere at ville retfærdiggjøre og undskylde end ligefrem tilbagekalde de af ham brugte Udtryk, befalede Kongen i sin Vrede (28. Juni 1644), at «den Skjælm skal smeddes i Jærn hos en af de svenske, som mindst duer iblandt alle de svenske Fanger, som findes paa Holmen». Paa denne Maade tilbragte den ulykkelige Mand nu et elendigt Slaveliv i o. 1 Aar, indtil han paa fleres Forbøn blev sat i Frihed og fik Lov til at begive sig til sin Familie. Siden rejste han til Rostock, hvor han, efter et Colloqvium med Theologerne ved det derværende Universitet, fik en Udtalelse af dem, der rensede ham for Beskyldningen for Vranglære og erklærede ham for en god luthersk Præst. En Broder af ham, Matthias F., der var Præst i Abild i Slesvig, søgte ved en meget udførlig Fremstilling af hans Sag at bevæge Generalsuperintendent Johs. Reinboth til at skaffe ham en Ansættelse som Præst i den danske Del af de gottorpske Lande. Men da det ikke lykkedes, begav F. sig til Stockholm, hvor han søgte Præsteembede i en af de fra Danmark-Norge afstaaede Provinser, Jæmte-land, Gulland eller Halland. I sidstnævnte Landskab blev han da o. 1652 Præst i Breared. Ogsaa her fik han Kampe at bestaa af forskjellig Art. Biskop Kling i Gøteborg fik ham 1668 afsat for formentlig Philippisme i Anledning af et Skrift, «Nucleus», uddraget af Melanchthons «Loci», F. havde udgivet. Men da Rigskonsistoriet fandt, at Biskoppen var gaaet ganske ubillig til Værks imod ham, fik han kongeligt Oprejsningsbrev og blev snart efter Præst i Ved-dige, ogsaa i Halland, medens en Søn af ham blev hans Efterfølger i Breared. Ogsaa i Veddige havde F. Vanskeligheder, da det her

gjordes ham til Brøde, at han fulgte de danske Kirkeceremonier. Imidlertid fik han dog Lov til at dø her i Fred 1688.

Dän. Bibl. II, 209 ff. Pontoppidan, Annales eccles. Dan. IV, 335 ff. Christ. IV's egenh. Breve V. Skarstedt, Göteborgs Stifts Herdaminne S. 251 f. 962 f. *H. F. Rordam.*

**Friis, Jørgen Pedersen, 1684—1740,** Præst og Digter, var født i Thisted 2. Jan. 1684 og Søn af Tolderen Peder Marcussen og Ingeborg Bloch. Han blev dimitteret fra sin Fødebys Skole, laa som Student paa Valkendorfs Kollegium og var Dekan paa Klosteret (Kommunitetet). Derimod er det en ugrundet Angivelse, at han skulde være bleven Magister og derpaa Skibs- eller Feltpræst (Danske Saml.); den sidste Formodning støtter sig vistnok blot paa, at mange af hans Digte besyngte Krigsbegivenhederne i den store nordiske Krig. Han blev Præst i Helsinge og Valby i Kronborg Amt 1718 (31. Dec., eller 1. Jan. 1719), ægtede næste Aar Johanne Cathrine Høiberg († 1751) og døde 12. Febr. 1740.

I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, lidt før og samtidig med Holberg, blomstrede der fra Keenberg og Sorterup til Wadskjær en hel Skole af Poeter, der aabenbart traadte i Bordings Spor. Det er vistnok ikke andet end Lejlighedsdigtere, hvis Rimerier fremkaldtes ved en eller anden ydre Anledning, sjælden eller aldrig af virkelig digterisk Trang; men deres Smaating give sig heller ikke ud for mere, end de ere, pynte sig ikke, som Fortidens, med fremmede Fjer og tynges ikke mere af den fra Tyskland indførte, fordringsfuldt pathetiske Stil. Ved større formel Frihed, Overgang fra Alexandrineren til den ældre 4fodede Jambe, ved en vis Naturlighed og Verdslighed i Tanke og Udtryk, ved Tilbagevenden til den nationale, humoristiske, undertiden lidt plumpe Tone danne de en indirekte Forberedelse for Holberg.

Blandt disse Poeter indtager J. F. en ganske agtværdig Plads. Mod N. M. Petersen maa man vistnok give Rahbek Ret i, at «De svenskes Indgang, Fremgang og Udgang af Norrig Aar 1716», skjønt endnu skreven i Alexandrinere og skæmmet af en Digteren og hans Tid ejendommelig Jagen efter Ordspil, er mere tiltalende end de fleste samtidige historiske Rimerier, ogsaa end F.s egne Vers om Sehesteds Sejer ved Rygen, om «Danmarks store Sejeraar 1715», om Reformationsjubelfesten 1717 o. a. Skildringen af Nordmændenes nationale Rejsning har ført Digteren fra den konventionelt højtidelige Stil over i en mere folkelig jovial Tone, af og til oplivet ved ret

træffende poetiske Billeder. Men der fra kan han saa atter synke saa dybt ned i Platheden som i «Kjøbenhavns Taare» over den store Ildebrand 1728, der næsten kappes med Kirurgen Reisers «fyrgterlige» Ildebrandshistorie i Beskrivelsen af, hvorlunde «St. Peder»(s Kirke)

... maatte sætte sig med Job i Asken ned,  
og

Vor Frue midlertid i denne Kvalm og Varme  
faldt ned paa sine Knæ, ...

medens

der var fælt at se omkring i Aabenraa.

Ellers skrev J. F. de sædvanlige Bryllups- og Ligvers, Ære- og Lykønskningsdigte til høje Patroner eller spøgende Smaaandfald og versificerede Indskrifter, f. Ex. til Christiansborgs Klokker, ofte forfattede paa høj, endog kongelig Befaling. Det meste er lidt tørt og ubetydeligt, men i alt Fald fordringsløst og jævnt, affattet i et rent og godt dansk Sprog, der danner en paafaldende Modsætning f. Ex. til Holbergs. Ikke ueffent karakteriserer en samtidig ham som «en overmaade net, naturlig og utvungen dansk Poet, endskjønt hans Vers just ikke smager af megen Læsning eller Forfarenhed i gamle historiske Sager» (Danske Saml.). Hans gejstlige Stilling spores meget lidt; heldigst er han, hvor han slaar ind i den gemytlige Tone og giver smaa Tidsbilleder, f. Ex. i Bryllupsvers til Kancelliraad Bentsen og Landsdommer Schouboe. En Specialitet havde han i de den Gang yndede poetiske Ansøgninger, hvor Embedsjægerne ligefrem benyttede den poetiske Aare til at bane sig Vej i Verden. Saaledes hans Ansøgning om Helsinges Kald:

Hjælp, naadigste Monark, nu gjælder det at rime,  
lad Lykken træffe mig, thi nu i denne Time  
er død i Helsinges en Præst; som kaldtes Griis;  
gør Verset rimeligt, saa hjælpes Jørgen Friis,

og Taksigelsen for Kaldet:

Tak, naadigste Monark, for den lykkelige Time,  
paa hvilken Friis og Griis sig maatte sammen rime,  
jeg haver rimet tit, men Kongen rimte bedst,  
da Friis ved Griises Død fik Kald og blev til Præst.

Der fortælles endog, at F. skal have improviseret disse Vers for Frederik IV; i ethvert Fald skyldte han vistnok den Art Poesi sin Yndest til Hove, som endog holdt sig i den alvorlige Christian VI's Tid. Det er betegnende for Tiden, at disse Rim i al deres Tarve-

lighed længe citeredes med lignende Beundring som Kingos og Dorthe Engelbretsdatters eller senere hen Wessels Impromptuer.

J. F.s Poetiske Skrifter, 1752, ved Sønnen Peder F. Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunsts Hist. IV, 136. 173. Danske Saml. IV, 89.

*J. Paludan.*

**Friis, Laurids,** —1684, Præst, var Søn af den lærde Præst Matthias F. i Abild ved Tønder († 1672). Strax efter Kieler-Universitetets Oprettelse fik han Magistergraden der i Jan. 1666 og omtrent samtidig blev han Kapellan i Brede (Lø Herred), Nabo-sognet til Abild. Han oprykkede i Sognekaldet o. 1673, men døde allerede i April 1684. F. har vundet et Navn som lærd Hebræer. Som Kapellan udgav han sit Hovedværk: «Prosodiæ Hebraicæ epitome bipartita» (1671), hvori han først giver en hebraisk Accent-lære, derefter henfører de hebraiske Vers til de klassiske Verse-arter; i en udførlig Fortale drager han stærkt til Felts mod sine Forgængere paa dette Gebet. I øvrigt var han ikke fri for at nære kiliastiske Sværmerier, som han søgte at begrunde ved sin Fortolkning af Johannes' Aabenbaring. Et Skrift af ham, paa Tysk, i denne Retning, forfattet 1678, blev udgivet i Amsterdam 1684 efter hans Død.

Møller, Cimbria lit. I.

*A. Jantzen.*

**Friis, Mogens Greve,** 1623—75, Gehejmeraad, var Søn af Niels F. til Favrskov og Skumstrup (af den gamle Adelsslægt med et rødt Egem i Vaabenet) og dennes 1. Hustru, Dorthe Mogensdatter Gyldenstjerne til Restrup. Født 7. Sept. 1623 paa Skumstrup (nu Vilhelmsborg, Ning Herred) nød han en omhyggelig Opdragelse, først i Hjemmet, senere hos Holger Rosenkrantz til Frøllinge og Laxmand Gyldenstjerne til Bjersgaard, og kom 1634 til Herlufsholm, hvor han tilbragte hele 7 Aar, indtil han gik til Akademiet i Sorø; efter 1½ Aars Forløb tog han Afsked med dette i en latinsk Tale («Encomion Soræ», 1643) og begav sig nu efter sin Faders Ønske udenlands for at afslutte sin Uddannelse. I Nederlandene slog han sig til Ro i Leiden; men allerede 1644 bevægede Krigsurolighederne i Hjemmet ham til at opgive videre Rejseplaner. Ved sin Hjemkomst fik han en Sekretærpost i danske Kancelli, men meldte sig for øvrigt strax ved Fanerne for at kæmpe for sit Fædreland; 1645 var han i de danske Gesandters Følge ved Fredsforhandlingerne i Brømsebro. 1646 forlod han Kancelliet for at fuldende sin afbrudte Rejse og gjorde nu et 14 Maaneders Ophold i Paris, hvorefter han

gjennemrejste største Delen af Frankrig, da Brev fra hans Fader nødte ham til at vende tilbage til Danmark, som han naaede tids nok til at følge den gamle Konge til Graven.

De paafølgende Aar tilbragte F. hjemme, stadig beskæftiget i Kancelliet og dertil formodentlig optagen af Styrelsen af de Landejendomme, der vare tilfaldne ham efter hans Moder, deriblandt, som det synes, Skumstrup, indtil han 1650 blev udset til at ledsage Grev Christian Rantzau paa dennes Ambassade til Kejsershoffet i Wien og forskjellige tyske Fyrster. Da han var kommen tilbage, holdt han 5. Sept. 1652 Bryllup med Kansler Christian Thomesen Sehesteds Datter Anne (f. 29. April 1631). Kort før sit Bryllup var F. bleven forlenet med Helgeland i Nordlandene, hvortil 1656 endnu føjedes det saakaldte Tønsberg Provsti; s. A. blev han sendt til Jylland som Landkommissarius, for hvilken Tjeneste han belønnedes med et Prælatur i Viborg. Snart skulde imidlertid et større Felt for hans Virksomhed aabnes. 1657 blev han kongl. Rentemester, og de paafølgende vanskelige Aar skaffede ham fuldt op at tage vare, især da han fungerede som Generalkommissarius ved de allieredes Armeer, fra hvilket Hverv han skilte sig med stor Dygtighed. Han var i disse Aar næsten aldrig hjemme, og under hans Fraværelse i Malmø, hvorhen han var sendt som Medlem af den Kommission, der forhandlede med Svenskerne om Ordningen af Bornholms Forhold, døde hans Hustru i Kjøbenhavn 30. Avg. 1661. Aaret efter, 12. Nov., indgik F. nyt Ægteskab, med Anna Maria v. Offenbergh, Datter af Christoffer v. O. til Lykkesholm og Marie Lützow. Som Rentemester blev han Kammerraad og Medlem af Skatkammerkollegiet, i hvilket han havde Sæde til 1672. 1664 fik han Lister og Mandals Amter i Steden for Helgeland; 1668 var han sendt til Tønder som Medlem af den Kommission, der havde til Opgave at bilægge Grænsestridighederne mellem Kongen og Gottorperne.

I den Aarrække, der var forløbet, siden F. vendte hjem fra sin store Rejse, havde han været meget virksom i offentlige Anliggender, men ikke mindre i sine private. Til de Ejendomme, han arvede efter sine Forældre, Skumstrup og Favrskov, føjede han i Aarenes Løb ved en Række Kjøb og Mageskifter et betydeligt Antal Herregaarde og meget Gods, til hvis Erhvervelse hans første Hustrus vistnok betydelige Arv hjalp godt. Da Bornholm efter Freden 1660 skulde løskjøbes fra Sverige med 8000 Tdr. Hartkorn i Skaane, var F. blandt dem, der afstode deres derværende



Ejendomme mod Vederlag i Danmark; herved fik han udlagt en Mængde Gods i Jylland med Ret til af de gamle, nedlagte Hovedgaarde Torup og Vormstrup (Friisholt) at indrette frie Sædegaarde. 1662 erhvervede han Hagsholm, 1664 Boller, 1665 Jernit, Lyngballegaard og Tulstrup m. m., 1673 Møgelkjær; til Tider ejede han desuden Møsgaard, Østergaard, Palstrup og Løjstrup. Som Ejer af dette uhyre Godskomplex var han selvskreven til at være blandt de første, Christian V ophøjede i Grevestanden 1671; af Jernit, Tulstrup, Lyngballegaard, Hagsholm og Østergaard Godser erigeredes det følgende Aar Grevskabet Frijsenborg og af Torup Baroniet Frijsenvold, hvorimod de andre Godser forbleve uden for Lenene. Med berettiget Stolthed kunde F. i et Brev, hvori han beder Griffenfeld negociere hans Affærer hos Kongen og sender Jordebøgerne over begge Lenene (3001 og 1012 Tdr. Hartkorn), kalde det «et anselig Stykke Gods og saa vel samlet, at ingen af alle Greverne her i Riget mig det enten før heller efter haver gjort, heller muligt skal gjøre». Som Griffenfeld her stod ham bi, saaledes ogsaa ved andre Lejligheder; i sit Testamente (1675) takker F. ham for beviste Tjenester.

Samme Aar, F. var bleven Greve af Frijsenborg, var han mellem de første, Kongen hædrede med Danebrogsordenen ved dennes Oprettelse; 1673—74 fungerede han i Statskollegiet, blev Gehejmeraad og Assessor i Højesteret; 1674 udnævntes han til Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift samt Amtmand over Havreballegaard, Kalø og Stjernholm Amter, men anvendtes dog 1675 til i Forening med 3 andre Gehejmeraader at forhandle med en extraordinær svensk Ambassadør. Han var den Gang svagelig — alt tidligere havde han søgt Helbredelse ved Badet i Pyrmont —, og 9. Juli s. A. døde han i sin Gaard i Kjøbenhavn, som laa der, hvor nu Raadhuset staar. Han begravedes med usædvanlig Pomp i Trinitatis Kirke, hvor hans Enke, der døde 1690, rejste ham et pragtfuldt Gravmæle.

Man faar det Indtryk, at F. har været en arbejdsom og dygtig Mand, der ikke skaanede sig, naar det gjaldt Fædrelandets eller Kongens bedste; han havde dertil megen litterær Sans og Interesse for Videnskaberne, hvorom hans smukke Bibliothek, der siden er havnet i det kongelige, bærer Vidne.

Progr. fun. acad. Ny kgl. Saml., Fol., Nr. 743; 4to, Nr. 2008 b. 2009. Foss, Ligpræd. ov. Fru Anne Sehested. Danske Herregaarde IV: Møsgaard, V: Frijsenborg, VI: Vilhelmsborg, XI: Palstrup, XVII: Østergaard, XIX: Løjstrup. Medd. fra Geh. Arkivet 1886—88, S. 105. Danmarks Adels Aarvog 1886, S. 146. Leth og Wad, Dim. fra Herlufsholm I, 305. *G. L. Wad.*

**Friis, Morten**, 1684—1750, Theolog, blev født 8. Juli 1684 i Ribe, hvor hans Fader, Lars F., var Byfoged; Moderen hed Anne Hansdatter Rahr. 1702 deponerede han fra Ribe Skole og tog Attestats 1705. I Aarene 1703—7 laa han paa Borchs Kollegium, og 1712 disputerede han for Magistergraden. 1717 beskikkedes han til Feltpræst, men entledigedes allerede 1719 for at overtage et theologisk Professorat ved Kiels Universitet, og her virkede han da i 31 Aar, til sin Død 15. April 1750. Fra 1736 var han tillige Prokansler i Kiel. Den theologiske Doktorgrad erhvervede han i Altorf 1722. Som Theolog tilhørte han den orthodoxe Retning og var en skarp Modstander af Pietismen. Med sine Kolleger Professorerne Muhle og Opitz laa han i lang og heftig Strid; men Dissensen var for sidstnævntes Vedkommende ikke af theologisk Natur. Blandt hans Skrifter, der dog ingenlunde ere saa talrige, som hans store Løfter kunde berettige til at formode, fortjener at fremhæves hans «Fundamenta theologiæ theticæ» (Hamb. 1724). De i Worms Lexikon uden Sted og Aar anførte «Kommentar til de smaa Profeter» og «Haandbog i Polemikken» ere næppe udkomne. I sin Tale ved Augsburger-Konfessionens anden Jubelfest (1730) polemiserer han mod «Berleburger-Bibelen» og nævner den som Exempel paa, hvorledes man ikke skal udlægge den hellige Skrift for Folket. Af fremragende Betydning har hans mangeaarige Docentvirksomhed dog langt fra været.

J. O. Thiesz, Gelehrten-geschichte der Universität zu Kiel (1800) I, 264 ff. Zeitschr. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. V, 21 f. *A. Jantzen.*

**Friis, Nicolaus Christian**, 1714—77, Præst, født 1. Febr. 1714 i Christianssund. Faderen, Christian F., var Tolder, Moderen, Susanne f. Kaasbøll, var Datter af Præsident Peder K. i Thronhjems. Han deponerede 1731, tog theologisk Embedsexamen 1736 og blev 1737 resid. Kapellan til Alstadhov og tillige Missionær for Finnerne her og i Vefsen. Han fik som saadan et meget godt Vidnesbyrd af sin Biskop og blev 1744 paa Missionskollegiets Anbefaling Sognepræst til Bodø efter at have tilbudt sig at være Missionens Vikar uden Løn. Han blev 1745 Konsistorialassessor, samme Aar gift med Sophie a Møinichen Kolderup (f. 1693 † 22. Jan. 1779), Enke efter Foged Søren Randolph; hun bragte ham en Formue paa 50000 Rdl. Ved sit Bryllup testamenterede de til Bodø fattige et Legat, der senere er gaaet tabt. 1748 meldte han sig til Thronhjems Bispestol, og da han ikke naaede den, købte han Bispe-

titelen for 8000 Rdl. 1754. Det var nu forbi med hans Lykke. Hans Selvfølelse voxede, og med de thronhjemske Biskopper laa han i stadig Strid. Han havde mange andre Fjender, og for at komme en af dem, Lagmand Peter Thams, til Livs indgav han (1757) i en Sag, der ikke gjorde ham Ære, en Forestilling til Kongen, der heri fandt en Sigtelse mod Højesteret for Bestikkelighed. F. undgik Tiltale, men fik en alvorlig Irettesættelse og en Mulkt paa 900 Rdl. Imidlertid var der opkommet Mistanke imod ham for utilbørlig Omgang med Missionens Midler, og da en talende Kjendsgjerning var paavist af hans Provst, Chr. Fr. Hagerup, indgav Biskop Gunnerus 1769 en Indberetning, hvorefter det paalagdes Nordlands Amtmand at undersøge F.s Forhold. Han begav sig strax til Kjøbenhavn for efter Professor E. G. Schyttes Raad at købe sig fri, og det lykkedes ved en Konvention (1771), der kostede ham 16000 Rdl., omtrent Halvparten af, hvad Missionskassen ved ham havde tabt. Da han i Kjøbenhavn saa, at han vilde komme frem ved sine Penge, fik han sit Mod igjen, indyndede sig hos Struensee, skrev en Ansøgning om Korskirkenes Sognekald i Bergen og blev udnævnt 27. April 1771. Samtidig udgav han en Brochure, «Illustration til Bispevisitatserne i Nordland og Finmarken», fuld af grove Beskyldninger mod Gunnerus. Efter at have gjort en Rejse til Nordland i Sommeren 1772 indsattes han i sit Embede, men det var ikke hans Mening at befatte sig dermed, og han lod det helt og holdent bestyre af en Vikar, til han 1773 søgte Afsked, der blev ham bevilget 6. Jan. 1774 med 200 Rdl. i Pension. De Undersøgelser af hans Forhold, der vare i Gang, fik han ved sine Forbindelser i Kjøbenhavn standset, og for dem, der vare afsluttede, fik han en Mortifikationserklæring. Han døde i Bergen 1777 (be-graven 4. Juni). Bispetitelen og Rigdommen kunde i hine Dage dække over hans mislige Fortid.

D. Thrap, Bidrag til d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. II, 215 ff.

*D. Thrap.*

**Friis, Niels**, —1512(?), Biskop, ældre Broder til ovenstaaende Jep F. til Lyngholm, havde taget Magistergraden og formodentlig tjent i Kong Hans' Kancelli, ved hvis Indflydelse han 1498 blev Biskop i Viborg efter Niels Glob. Han forekommer oftere i Tidens Statsakter. 1505 var han saaledes Sendebud ved Forhandlingerne med de svenske i Kalmar, 1506 var han dansk Sendebud ved et Fredsmøde i Segeberg med Lybekkerne. Ogsaa Nykjøbing-Recessen

af 1507 har han beseglet. Til Viborg Bispestol samlede han en Del Gods. Fra 1508 af forekommer Mester Erik Kaas som Biskop (electus) i Viborg. N. F. maa da enten have resigneret til Fordel for ham eller allerede være død dette Aar. Huitfeldt sætter i Bispekrøniken hans Død til 1512.

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* II, 484. Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 133. *A. Heise.*

**Friis, Niels**, —1557, Magister, ældre Halvbroder af ovenstaaende Biskop Jørgen F., var 1517 Kannik og 1518 Kantor ved Viborg Domkirke. Hans Bestræbelse for at faa Bispedømmet i Steden for Broderen mislykkedes. Derimod forlenedes han (1528) af denne med Sebber Kloster. Da Broderen 1529 søgte at fratage ham dette, fordi Nonnerne paa det skammeligste forsømtes, blev Forholdet til Broderen endnu værre, og N. F. sluttede sig til den lutherske Del af Kannikerne ved Domkirken. Han havde ogsaa efter 1533 Strid med Broderen og deltog i den københavnske Rigsdag 1536 og i Forhandlingerne om Kirkeordinansen af 1539; 1546 oppebar han de saakaldte «Bibelpenge» til Trykningen af Christian III's Bibeloversættelse i Viborg Stift og var 1552 med at affatte den bekjendte Registrant over Brevene paa Hald Slot, ligesom han i det hele synes at have været en virksom Mand. Han døde 6. Nov. 1557. Han havde som Lutheraner giftet sig 1. med Anne Høg (Banner), der døde 8. Juni 1545, 2. med Margrethe Nielsdatter, Enke efter Borgmester Jesper Simonsen i Viborg. Han var ved sin Død forlenet med det indbringende Provsti over Han Herred og Mors.

Ny kirkehist. Saml. V. Heise, *Diplomat. Viberg.*, Indl. S. LVI. Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 130. *A. Heise.*

**Friis, Niels**, 1544—1610, blev født af Forældrene Henrik F. († 1571) og Margrethe Bild 8. Juni 1544 paa Ørbæklunde, hvilken Gaard han selv siden arvede efter Faderen, medens Hesselager tilfaldt ham efter hans ovennævnte Farbroder Kansler Johan F. Han var 1586—88 forlenet med Nykjøbing paa Falster, 1592—97 med Salten i Norge, 1597 og til sin 26. April 1610 indtrufne Død med Tranekjær. N. F., der stiftede et Hospital og en Skole ved Hesselager og med sine Brødre iværksatte og forbedrede det af deres Farbroder stiftede Universitetsstipendium, synes i det hele at have arvet sin Slægts litterære Interesser; i Resens Bibliothek fandtes der et af ham oversat gudeligt Skrift, der dog aldrig vides at være blevet

trykt. Hans Hustru, Vibeke Christoffersdatter Gyldenstjerne (f. 24. Juli 1549), som han havde ægtet 1. Avg. 1574, overlevede ham til 25. Okt. 1613. *Thiset.*

**Friis, Niels,** —1639, til Krastrup og Kjølbysgaard var Broder til ovennævnte Kansler Christian F. til Kragerup († 1639) og blev selv 1614 ansat i Kancelliet. Fra 1616—23 var han øverste Sekretær og lønnedes med et Prælatur i Viborg Domkirke. Ved sin Afgang forlenedes han med Apostelsgodset i Norge og senere var han fra 1631—39 Lensmand paa Sejlstrup. Skjønt han 1638 taxeredes til 621<sup>1</sup>/<sub>2</sub> Td. Hartkorn, vare dog hans økonomiske Vilkaar saa slette ved hans Død 22. Okt. 1639, at hans Arvinger gik fra Arv og Gjæld efter ham. N. F. var gift med Susanne Nielsdatter Krabbe, der endnu levede 1651; Ægteskabet var barnløst. *Thiset.*

**Friis, Niels Greve,** 1664—99, til Frijsenborg, Søn af Mogens F. (s. ovfr.) og dennes 2. Hustru, Anna Maria Offenbergh, tiltraadte 1675 efter Faderen Grevskabet Frijsenborg, Friherskabet Frijsenvold og tilhørende Godser under Formynderskab af Moderen, der 1683 afhændede Frijsenvold til Kronen som Dækning af Tilgodehavende. 1688 udnævntes N. F. til Kammerherre og til Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Aarhusgaards og Stjærnholms Amter. 14. Sept. s. A. ægtede han den ældste Datter af Storkansler, Grev Conrad Reventlow, Christine Sophie, og fik med hende en Medgift paa 20000 Rdl. 1698 bestemtes N. F. til Gesandt i Haag, medens hans Embede i Aarhus bestyredes af hans senere Efterfølger som befuldmægtiget, og s. A. udnævntes han til Ridder af Dannebrog. Allerede 9. Febr. 1699 døde han i Haag af et apoplektisk Anfald. Det balsamerede Lig førtes til Kjøbenhavn, hvor det under stor Deltagelse bisattes i Trinitatis Kirke. Hans Enke ægtede siden U. A. Holstein (Storkansleren). Hans diplomatiske Virksomhed omtales ringeagtende af den svenske Gesandt i Kjøbenhavn, men med hvilken Føje vides ikke. Kun det vides, at Sekretær Hannecken besværer sig over, at hans Herre ikke vilde indkjøbe den Slags officielle Nyheder, som man den Gang ad Smugveje altid kunde skaffe sig for rede Penge i Holland. Økonomisk Sans og en vis Tarvelighed antydes ogsaa i den Hovedbygning paa Frijsenborg, som N. F. paabegyndte 1695.

Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 146. Hertel, Aarhus Domkirke I, 3, 115 f.

*Fr. Krarup.*

Friis, Peder, —o. 1426, Biskop. P. F. blev Biskop i Børglum 1396 eller 1397, da Biskop Svend resignerede dette Stift, og nævnes første Gang ved det store Unionsmøde i Kalmar i Juni—Juli 1397. Som Medlem af Rigens Raad deltog han siden i de almindelige Regeringshandlinger, fulgte saaledes 1406—8 Dronning Margrethe paa de Rejser rundt i Jylland, hvorunder hun i saa høj Grad forøgede Kronens Gods, var 1411 tilstede i Kolding og 1413 i Nyborg ved Forhandlingerne om Sønderjylland, medbeseglede 1419 Forbundet med Polen og 1421 det jyske Vidnesbyrd om Slesvigs Danskhed. For sit Stifts Interesser virkede han især ved at hævde sin Jurisdiktion over Øen Læsø, der tilhørte Viborg Domkapitel; han gik derved frem med største Voldsomhed, saa at han endog truede Bispen af Viborg paa Livet, men da Dronning Margrethe lagde sig imellem, opnaede han dog at sætte sin Bispestols Rettigheder igjennem. F. deltog endnu i Sommeren 1425 i et almindeligt Bispemøde i Kjøbenhavn, men kort efter maa han være død; hans Efterfølger, Gert Gyldenstjerne, nævnes i alt Fald som Biskop allerede 1427.

Heise, Diplomat. Viberg., Indl. S. xxxiii f.

*Kr. Erslev.*

Friis, Peder Clausen, † 1614, s. Clausen (III, 629).

Friis, Peter Edvardsen, 1691—1765, Præst, var født paa Løjtved i Fyn 23. Okt. 1691 og Søn af Edvard F., siden Borgmester i Svendborg. Student 1710, Skibspræst paa Flaaden 1716, Sognepræst i Skjelskør 1720, Provst 1753, død 28. Juli 1765. Gift 26. Juni 1722 med Dorothea Elisabeth Kryssing, † 21. Okt. 1761, 70 Aar gammel. Foruden en Disputats (1713) og et lidet Skrift af theologisk Indhold har F. skrevet «Underretning om Skjelskør Kjøbsted» (1759), et Arbejde, der med al sin kritikløse, unøjagtige og snakkesalige Ophoben af Meddelelser, der jævnlig fremtræde i en pudsig Form, dog ikke er ganske uden Betydning som Gjemmested for en og anden ellers tabt Efterretning. Bogen kaldtes i sin Tid «Skjelskørs Beskæmmelse», og hos Forfatterens Sognebørn fandt den heller ingen Paaskjønnelse, som han bittert beklager i et kuriøst Digt, der findes tilskrevet i et Exemplar af Bogen og slutter med disse Linjer:

Humaniora de ser an for Snik og Snak,  
derfor gi'er de ej Sølv, ja ikke siger Tak.

Wiberg, Alm. Præstehist. III, 81. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. V, 2, 80.

*G. L. Wad.*

Friis, Steen, 1801—75, Stiftsskriver, Søn af Sognepræst i Nordby paa Fanø Hans Ditlev F. og Kirstine f. Nissen, født i Nordby Præstegaard 13. Febr. 1801, Student fra Kolding Skole 1821, theologisk Kandidat 1829. Efter afsluttede Examina blev F. Alumnus paa Elers' Kollegium og virkede som Lærer i Historie og Geografi, indtil han i 1835 udnævntes til Adjunkt ved Cathedral-skolen i Roskilde. Domkirken her vakte i saa høj Grad hans Interesse, at han i 1848 offentliggjorde en kortfattet Vejledning for besøgende, et Arbejde, der blev Forløber for en udførligere, men ufuldendt Beskrivelse af Bygningen. Skjønt dette Skrift, hvis 2 Hæfter (1851—52) kom til at omfatte Kirkens arkitektoniske Forhold og de kirkelige Monumenter, kun i ringe Grad fyldestgjør de Krav, som vor Tid stiller til Undersøgelser af denne Art, saa havde det dog til Følge, at F., hvem Skolegjerningen efterhaanden faldt trættende, i 1854 ansattes som Stiftsskriver i Sjællands Stift og Forvalter ved Domkirkens Gods samt Værge for denne Kirke. Aaret efter begyndte han at forberede en Plan til Kirkens Restavration, men navnlig de pekuniære Forhold kom til at bevirke, at Forslaget først i 1859 blev approberet. I 1863 var Istandsættelsen tilendebragt inden for de fastsatte Grænser, og som Helhed maa det siges, at F., støttet af forskellige sagkyndige, havde Ære af Maaden, paa hvilken dette betydelige Arbejde var blevet udført. Sin litterære Virksomhed fortsatte han nu og da med Artikler i «Ny kirkehist. Saml.», der navnlig gik ud paa at gjøre Rede for de Restavration-arbejder, som foretoges ved de Kirker, for hvilke han var Værge.

F., der var udnævnt til Kammerraad i 1857 og til Justitsraad i 1868, døde ugift 15. Dec. 1875. Han var en bred-jovial, godgjørende og gjæstfri Natur, hastig til Vrede og da lidet formfuld, men snart igjen barnlig elskværdig. I Domkirken er ophængt et af W. Marstrand i 1864 malet Billede af ham.

Erslew, Forf. Lex.

*J. B. Löffler.*

Friis, Tønne, 1584—1642, til Hesselager, Søn af ovfr. nævnte Niels F. († 1610), fødtes 19. Juni 1584, blev 1601 immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet og drog derpaa strax udenlands, hvor han s. A. findes studerende i Leipzig. 1611—13 var han Hofjunker og deltog i Kalmarkrigen. Han var Lensmand paa Ørum 1619—22, i Aalborg 1622—27 og paa Stjærholm ved Horsens fra 1627 til sin Død, 31. Marts 1642. Han blev Lieutenant 1624 og Ritmester 1628. I sine sidste Aar fungerede han som Landkommissær og Krigs-

kommissær og havde derved en Del Pengesforretninger. 6. April 1617 ægtede han Anne Podebusk (f. 15. Maj 1601 † 31. Dec. 1626), Datter af Claus P. til Krapperrup og Sophie Ulfstand. Efter hendes Død ægtede han 23. Avg. 1629 Lene Barnekow (f. 30. April 1603 † 1658), Datter af Christian B. (I, 537); hun bragte ham Tølløse.

Danmarks Adels Aarvog 1886, S. 126.

*C. F. Bricka.*

**Krag-Juel-Vind-Friis**, s. Vind.

**Wedel-Friis**, s. Wedel.

**Frille, Eggert**, o. 1400—1470, Rigsraad, var en af sin Tids betydeligste Mænd. Hans Fader var den slesvigske Adelsmand Christiern Frillevsen, der var bosat i Ribe og døde 1418, hans Moder hed Ermegaard Altena, af en i Fyn indvandret holstensk Slægt. E. F. fik en fortrinlig Opdragelse og studerede 1419 i Rostock. Senere bosatte han sig i Fyn, hvor han o. 1431 fik Oregaard og Birk med Skam Herred i Forlening af Erik af Pommern. Han mistede Kongens Yndest, da han 1438 blev beskyldt for at have knyttet Forbindelser med Hertug Adolf af Slesvig. Vi finde ham derfor ogsaa blandt dem, som tidligst anerkjendte Christoffer af Bajern, af hvem han fik Hindsgavl med Vends Herred i Forlening; da han tillige blev optaget i Rigsraadet, kom han snart til at spille en betydelig Rolle, hvortil hans Evner og Kundskaber ogsaa berettigede ham. Han var en af Kong Christoffers dygtigste Diplomater og anvendtes i saa godt som alle Anliggender, hvortil der krævedes diplomatisk Takt og Skarpsindighed. Efter Christian I's Tronbestigelse steg hans Indflydelse endnu mere, han blev Kammermester og Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot, men arbejdede ogsaa af yderste Evne for Christians Sag og har særlig medvirket til at faa ham valgt til Konge i Norge. Indflydelsesrig ved Hove, en dygtig Finansmand, der stadig forøgede sit Gods, kom han mere og mere til at træde frem i forreste Række blandt Højadelen, og 1455 lykkedes det ham at faa sin Datter Ermegaard gift med en af de berømte 9 Axelssønner, Philip Axelsen (Thott). Fra nu af indtræder der et Omslag i hans Liv, fra at have været Kongehusets trofaste Tjener og Støtte, drages han ind i Axelssønnernes snævre Familiepolitik, især efter at han efter Svigersønnens Død 1462 havde overtaget Formynderskabet over sine Datterbørn og dermed Styrelsen af det vigtige Tranekjær Len. Vendepunktet i hans Liv er hans Deltagelse i det bekjendte Møde i Jønkøping



i Sept. 1466, hvor Axelssønnerne vedtog at afsætte Ærkebisp Jøns Bengtsson fra Rigsforstanderskabet og selv træde i Spidsen for Sveriges Styrelse. E. F. beskyldtes for her paa Mødet at have «talt paa Kongens værste», og da han paa Kongens Forlangende nægtede at udlevere Tranekjær Slot og Len, blev Slottet indtaget med Vold. Dette gav Signalet til Axelssønnernes Krigserklæring, Carl Knutssons Indkaldelse til Sverige og Ophævelsen af Unionen. E. F. mistænktes for at staa i Forbindelse med Axelssønnerne, og da han tillige vægrede sig ved at underskrive de Vidnesbyrd, som Kong Christian paa alle Landsting i Danmark forlangte angaaende sin Regeringsførelse, blev han indkaldt for Rigsraadet i Kjøbenhavn. Da han her optraadte trodsig mod Kongen og nægtede at stille Borgen for sig, blev hans Stilling uholdbar. Han flygtede i For-sommeren 1468 til Lybek, hvor han som landflygtig opholdt sig indtil Avg. 1469, da det lybske Raad skaffede ham betryggende Lejde til at vende tilbage til Danmark og ordne sit Mellemværende med Kongen. Dette lykkedes ham ogsaa; han fik sit Arve- og Kjøbegods tilbage, men maatte opgive sine Forleninger. Han overlevede kun kort Tid Forliget med Kongen, i det han allerede døde 5. Maj 1470 og blev begravet i St. Hans Kirke i Odense. — E. F. var utvivlsomt en højt begavet Mand, forretningsdygtig, lovkyndig, dannet, snild og praktisk som kun faa af hans samtidige. Men hans heftige, opbrusende Natur bragte ham ofte ind i tvivlsomme Situationer, som han ikke formaaede at rede sig ud af trods sin mærkelige og for sin Tid næsten enestaaende Evne til at finde varme og fyldige Ord for sine Tanker og Følelser. Han var gift med Anne Juel, Datter af den sønderjyske Væbner Iver J. Hans eneste Barn, Datteren Ermegaard, ægtede o. 1465 Bent Bille, og han var saaledes Morfader til den bekjendte Anders Bille (II, 200), der i mange Henseender slægtede ham paa.

Hist. Tidsskr. 5. R. V, 1 ff. VI, 858 ff.

*Møllerup.*

**Frimann, Christopher, 1742—91**, Litterat, fødtes i Bergen 2. Juli 1742. Faderen af samme Navn (f. 1704 † 1759) var Farbroder til nedenstaaende Claus og P. H. F. Moderen hed Karen f. Zimmers (ell. Ziemers). Han deponerede fra Bergens Skole 1760 og fik theol. Attestats 1764, opholdt sig derpaa flere Aar i Kjøbenhavn og vendte o. 1770 tilbage til Bergen, hvor han tilbragte sin Tid som Amanuensis hos Biskoppen, i hvilken Stilling han døde ugift 29. Maj 1791. Han var anlagt paa litterært Samlerarbejde og udgav 1766

i 3 Hæfter en Fortegnelse over Skribenter, der vare fødte eller havde opholdt sig i Bergen. Under Udarbejdelsen af denne havde han paabegyndt et andet Arbejde, der fik større Betydning, i det han paatog sig at samle Fundatser og Gavebreve for Bergens By og Stift, hvortil han 1770 fik den kongelige Bevilling, som tidligere (1764) til ingen Nytte var meddelt Borgmester Hans Formann. Arbejdet blev ham vanskeligt, da han ikke kunde faa den Hjælp af litterære og administrative Mænd, som fornødigedes, men han fik dog en Samling i 2 Bind i Stand 1774 og 1776. Den fik Titelen «Almindelig Samling af Stiftelser og Gavebreve for Kongeriget Norge», da man havde haabet ved andre Mænd at faa den fortsat for de øvrige Stifter. F.s Samling, der ikke er fuldstændig og i kritisk Henseende har sine Mangler, er udarbejdet med kjendelig Flid og vil altid blive et vigtigt Kildeskrift. Foruden disse Arbejder begyndte han paa et Supplement til Miltzows bekjendte «Presbyterologia Vos-Hardangeriana», som blev fuldført af Præsten Marcus Schnabel. F. var en vel anset og — som flere af Familien — en formuende Mand.

Alm. Saml. af Gavebreve f. Kongeriget Norge, Fortalerne. *D. Thrap.*

Frimann, Claus, 1746—1829, Præst, Digter, tilhører en gammel norsk Familie, hvis første mere fremtrædende Mand, Johan F. (f. 1630 † 1707), var Amtmand over det nuværende Stavanger Amt. Dennes Sønesøn Peter Harboe F. døde 1759 som Sognepræst til Sælø. Han var gift med en ualmindelig dygtig og dannet Kvinde, Sara f. Cold (f. 7. Dec. 1713 † 11. Febr. 1800), den IV, 45 nævnte Provst Johan C.s Halvsøster. Den ældste af deres 7 Sønner var Claus, født 15. Maj 1746. Efter at være bleven Enke tog Moderen sig med den største Iver og Omhu af hans og hans 3 gjenlevende Brødres Opdragelse, og hun fik den Glæde at se dem alle som fremtrædende Mænd, før hun gik bort. I Præstegaarden, paa hvis Grund hun havde et Hus, fik Sønnerne Undervisning af en Huslærer og afgik her fra efterhaanden til Universitetet eller Bergens Latinskole. C. F. blev Student 1765. Efter Examen philos. maatte han vende hjem til Fædrelandet som Huslærer hos Sognepræst Jørgen Meldahl til Fane, med hvis Datter Anna Margrethe (f. 16. Okt. 1742 † 13. Jan. 1819) han blev forlovet. Hans Huslærerstilling blev vel herved noget lettet, saa han fik tilstrækkelig Fritid til at forberede sig til theologisk Examen, som han tog 1768. Han vendte strax tilbage til Norge og saa ikke Kjøbenhavn igjen før 1779, saa han ikke

var med i Stiftelsen af Norske Selskab. Som Huslærer kom han nu til Hans Strøm paa Volden, hos hvem han 1771 blev personel Kapellan. Han kunde ikke komme i nogen heldigere Stilling end her som Medhjælper hos den som Præst, Theolog og Naturforsker lige udmærkede Mand, hvis store Bogsamling han flittig benyttede til sin Uddannelse. Da Strøm 1779 forflyttedes til Eker, drog F. til Kjøbenhavn for at sollicitere, og 1780 blev han udnævnt til Sognepræst i Daviken. 17. Jan. 1782 ægtede han sin nu 39aarige forlovede, — et tungt Skridt, da hans Ungdomskjærlighed var dunstet bort, og Anna Meldahl ikke kunde følge ham i hans digteriske Interesser, der nu vare paa det højeste. Hun blev ham imidlertid en trofast Hustru, der styrede hans Landhusholdning paa det bedste.

Efter Strøms og Biskop E. Hagerups Vidnesbyrd maa F., da han blev Præst i Daviken, have været en retroende Prædikant, og den gamle Tro aander ogsaa gjennem hans Sange over Evangelierne (1780). Han blev imidlertid ikke staaende paa dette Standpunkt, men slog snart over i den vulgære Rationalisme, der kom til Orde i hans «Andagtsøvelser og gudelige Tanker til Brug for Almuen» (1785) og hans «Søkabintet» (1788). Dette i Forbindelse med hans økonomiske Sans og deraf følgende Iver for sine Indtægter bragte ham i et mindre heldigt Forhold til Menigheden, og Biskop Brun fik i Aarhundredets Slutning meget Arbejde med at dæmpe Striden. Paa den anden Side havde han som en Oplysningstidens Digter tildraget sig Opmærksomhed hos Avtoriteterne, og han kom saaledes til at levere et rigeligt Bidrag til den «evangelisk-kristelige Salmebog», der har hele 42 Salmer fra hans Haand. 1800 blev han valgt til Provst i Nordfjord, og hans digteriske Virksomhed, som hidtil havde været forholdsvis rig, standsede nu, om der end af og til lige til hans høje Alderdom kom et og andet Digt fra hans Haand. Det er rimeligt, og der er Antydninger til, at han efter denne Tid levede i et bedre Forhold til sin Menighed, medens han ved heldigt Fiskeri stadig forøgede sin betydelige Rigdom, hvori han ved sin Død stod som den første blandt Norges Præster. 19. Dec. 1821 fejrede han sit Embedsjubilæum, og 9. Febr. 1822 tog han Afsked. Samme Aar flyttede han fra den gamle Præstegaard til sin Ejendom Frimannslund i dens Nærhed, og her døde han 11. Okt. 1829.

Det var 1777, C. F. optraadte som Konkurrent til den udsatte Pris for et beskrivende Digt, og han vandt den ved sit «Hornelen». Det har været den almindelige Mening, at Broderen P. H. F. burde

have haft den for sit Digt over samme Æmne. Eftertiden har ogsaa været saa nogenlunde paa det rene med, at C. F. i sin tidligste poetiske Virksomhed, da han lempede sig efter Tidens Smag for det stive og kunstlede — «Frederiksborg Egn og Udsigt fra samme», «Hagen Adelsteen» osv. —, ikke naaede frem til nogen synderlig Betydning. Den har heller ikke sat hans aandelige Digting, der til Dels er plat rationalistisk, f. Ex. hans «Søkabinet», synderlig højt, men den har til fulde anerkjendt ham for den, han var, da han løsrev sig fra Baandene og med stort Held brugte det Pund, som var ham betroet. Det var som «Almuens Sanger», han vandt sit store Ry, fik en væsentlig Betydning som folkelig Digter og kom til at indtage en Stilling i vor Litteratur, som ingen Digter har indehaft siden Peter Dass. Ligesom dennes Sange endnu leve paa Folkets Læber i de nordlandske Fjorde, saaledes C. F.s i de bergenske. Det er unægteligt, at han her ragede frem over alle i sin Samtid, og hans Sange fik Liv, hvad enten det var Begivenheder og Personligheder fra Norges Historie eller Bøndernes og Fiskernes daglige Liv og Færd, der var deres Gjenstand. Han havde visselig med Digterens hele Inderlighed levet sig ind i dette Liv og afvundet det alle poetiske Sider, om det end bliver uberegtiget, naar man herfra har sluttet sig til et idyllisk-patriarkalsk Forhold, hvori han skal have levet med sin Almue. For denne stod han væsentlig som «Sildepræsten», som den mægtige Mand, der ved heldig Sildefangst havde samlet sig Rigdom, og som ikke altid var god at have med at bestille. Som han lever i sine Sange, lever han derfor ogsaa i Sagn, væsentlig hentede fra hans Forretningliv og fra hans store Frygt for Søormen, der rimeligvis sad i ham fra Barndommen og næppe var bleven mindre under hans Ophold hos Hans Strøm, der vel maa siges at være den Mand, som har bragt dette «monstrum marinum» til Berømmelse.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Welhaven, Saml. Skrifter VI, 192 ff. D. Thrap, Bidrag til d. norske Kirkes Hist. i d. 19. Aarh. I, 88 ff. *D. Thrap.*

**Frimann, Peder Harboe**, 1752—1839, Sekretær i det udenlandske Departement, Digter, sidstnævntes yngste Broder, blev født paa Sælø 18. Nov. 1752. Efter en tarvelig Hjemmeundervisning — Faderen mistede han allerede, da han var 7 Aar — blev han i sit 15. Aar sendt til Bergens Latinskole, hvorfra han dimitteredes 1769. Uden at vælge noget Brødstudium uddannede han sig i Studenteraarene ved frie Studier, især i de klassiske og nyere Litte-

raturer. 1772 begyndte han at arbejde som Volontær i Kommercekollegiets Sekretariat og blev Kopist i samme; men Kontoret ophævedes ved Aarets Udgang. I et Aars Tid gik han derefter ledig, indtil han ved Begyndelsen af 1774 ansattes som Kopist i Finanskollegiets Expeditionskontor, i hvilket han 1776 oprykkede til Fuldmægtig. Men 1775 var han debuteret som Digter. I «Poetiske Samlinger, udgivne af et Selskab» (o: det norske Selskab), 1. Stykke findes indrykket under Mærket P. H. Fr. Romancen «Axel Thordsen og skøn Valborg» samt «Ode til Sønnen» og «Tanker ved en Flod». Den samtidige Kritik fremhævede disse Digte som noget af det i sit Slags fortrinligste og korrekteste, man hidtil havde haft i det danske Sprog, og de vandt i vide Kredse stor Anerkjendelse og Yndest. Rahbek fremhæver mod Slutningen af sit Liv, at han endnu saare vel erindrer den Tid, da Romancens «dejlige» Begyndelsesstrofer «gjenlød lige saa hyppig og begejstret fra Ynglingens og Ungmøens Læber som senere Oehlschlägers og Ingemanns mest henrivende Skildringer». I litterærhistorisk Henseende har Romancen ikke mindst Interesse ved Valget af et Stof, hentet fra de hidtil saa upaaagtede Kæmpeviser. Skjønt senere udgivet i Trykken ligger dog Prisdigtet «St. Synneves Kloster paa Sælø» forud for de nævnte Arbejder. Det blev trykt 1777 i 12. Stykke af de skønne og nyttige Videnskabers Selskabs «Forsøg» og var fremkaldt ved Selskabets Prisopgave om et malende Digt. F. vandt Selskabets Pris, og Digtet, som endnu fængsler ved sine lyriske Skjønheder, staar som et mærkeligt, modent og formfuldendt Arbejde baade i Sammenligning med samtidige Digterfrembringelser og i Henseende til, at det skyldes en kun 22aarig Yngling. I samme Stykke af Selskabets Skrifter findes et andet Arbejde af F.; dette opnaaede imidlertid — skjønt som Digterværk betydeligere — kun et «Accessit», medens den ældre Broder Claus F. fik Præmien for sit ringere Arbejde over samme Æmne. Det er Digtet «Hornelen» (Navnet paa den mærkelige, lodrette Klippe paa Øen Bremanger i F.s romantisk skønne Fødeegn), fremkaldt ved Selskabets i Aaret 1775 udsatte Prisopgave. At Brødrene tilsyneladende kunde optræde som Konkurrenter, skyldes en Tilfældighed. Claus F. havde fra Norge sendt sin Besvarelse til Broderen i Kjøbenhavn til videre Besørgelse; men hos denne blev Digtet forlagt. Vor Digter vilde da holde Broderen skadesløs ved at udarbejde et Digt over samme Æmne og indleverede dette under Claus F.s Navn. Imidlertid blev det oprindelige Arbejde gjenfundet og kunde endnu i

rette Tid indsendes. Saaledes fik det Udseende af, at Claus F. havde skrevet 2 Digte om «Hornelen». Men med de her nævnte Arbejder standser pludselig F.s saa lovende begyndte Digtervirksomhed. Hvad Grunden hertil har været, er aldrig blevet oplyst; og F. ytrede i sine Oldingear selv derom, at han ønskede det for bestandig overgivet til Glemsel.

Paa Grund af svækket Helbred søgte F. 1780 Permission fra sit Embede og rejste over Holland til Paris. Efter et Aars Forløb vendte han hjem. 1783 søgte han Afsked fra Finanskollegiet, hvorefter han erholdt Vartpenge til 1786. Da beordredes han til Stockholm for at assistere ved det danske Gesandtskab ved Korrespondancen under den da forestaaende Rigsdag. Efter dennes Slutning forflyttedes han samme Aar som Legationssekretær til St. Petersborg. 1787 sendtes han i samme Egenskab atter til Stockholm og forblev nu her til 1795, altsaa i de betydningsfulde og stormfulde Aar under Gustav III og det efterfølgende Regentskab. I sidstnævnte Aar kaldtes han til Kjøbenhavn som Sekretær i det udenlandske Departement, og i 37 Aar, rige paa store Omvæltninger i Danmark, forblev han nu i denne Stilling. Hans samvittighedsfulde Embedsførelse blev ikke upaaskjønnet: 1800 blev han Legationsraad, 1807 Gehejmelegationsraad, 1825 Konferensraad. Da han paa Grund af Alder og Svagelighed trak sig tilbage i Hvilestand 1832, hædredes han samtidig med Kommandørkorset. F. døde ugift i Kjøbenhavn, næsten 87 Aar gammel, 21. Sept. 1839. Welhaven besøgte ham 4 Aar før hans Død og fandt i ham en svag Olding, hos hvem Fødelandets Billeder, der havde vakt hans Ungdoms Sang, næsten ganske vare udslettede.

Molbech, Dansk poetisk Anthologie I, 175 ff. Genealog. og biogr. Archiv S. 215 ff. Welhaven, Saml. Skrifter VIII, 236 ff. L. Dietrichson, Omrids af den norske Poesis Hist. I, 164 ff. *A. Jantzen.*

**Frimodt, Jens Christian Rudolph, 1828—79, Præst.** Rud. F. blev født Juleaften 1828 paa Birkendegaard ved Kalundborg; hans Forældre vare Godsinspektør, Kammerraad Johan F. og Nicoline Cathrine f. Nielsen. Han blev Student 1848 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, hvor han de sidste 4 Aar af sin Skoletid var i Huset hos Bestyreren, M. Hammerich; 1854 blev han theologisk Kandidat. Sit Studium tog han «med Energi og Alvor»; paa samme Tid som han tilegnede sig gode Kundskaber, førtes han ind «i nye Erfaringer og mange alvorlige Kampe», ved hvilke han allerede

som ung modnedes i aandelig Henseende. Ved Siden heraf deltog han imidlertid med Lyst og Glæde i Studenternes Samliv, ligesom ogsaa den politiske og nationale Vækkelse i hine Aar havde Indvirkning paa ham. Tidlig knyttedes han til Professor H. N. Clausens Hus, hvor han mødte en ædel, alsidig Dannelse, som han med sit noget sværmerisk anlagte Sind havde godt af at blive delagtig i; han fandt i dette Hus baade sin bedste Ungdomsven og sin tilkommende Brud. — Strax efter hans Examen tilbød Hammerich ham at blive Religionslærer i Borgerdydskolen, hvor han underviste indtil Efteraaret 1857, da han blev Adjunkt i Sorø. Om den ejendommelige, vækkende og opbyggende Indflydelse, han som Religionslærer udøvede paa sine Elever, foreligger der fra flere af disse talende Vidnesbyrd. Hans Lærergjerning maa imidlertid nærmest betragtes som en Overgang til hans senere Præstegjerning; thi har nogen været bestemt og klart anlagt for at være Præst, saa var det F. Det varede heller ikke længe, før Kaldet til at blive det udgik til ham, og det paa ejendommelig Maade.

Det fremvoxende kristelige Liv i vort Fædreland havde just i de her omtalte Aar hos mange fremkaldt en levende Følelse af, at der i Hovedstaden med dens stærkt stigende Folketal fandtes alt for faa Kirker og Præster, og at navnlig de store Strækninger uden for Voldene, Broerne, laa hen i en kristelig talt aldeles uopdyrket Tilstand. Der dannede sig derfor i Slutningen af 1852 en Komité for at tilvejebringe en Kirke paa Nørrebro, hvad der imidlertid viste sig at være et svært Arbejde, da Sagens fulde Betydning kun langsomt gik op for den almindelige Bevidsthed; i 1856 lagde man Grundstenen, men først i Sommeren 1861 var Kirken, St. Johanneskirken, færdig. Men allerede flere Aar før dette Maal naedes, havde de Mænd, som ledede Foretagendet, fæstet deres Opmærksomhed paa den unge Adjunkt i Sorø som den Mand, de kunde ønske beskikket til den nye Kirkes første Præst. F., der ikke vidste, om hans Evner vilde slaa til over for den her stillede Op-gave, tog kun modstræbende mod Opfordringen; men da det lidt efter lidt under Bønnens Kampe blev ham klart, at det var Herren selv, som kaldte paa ham, turde han ikke undslaa sig. I Juni Maaned blev han udnævnt og ordineret, og 25. Avg. 1861, da Kirken højtidelig indviedes, blev han indsat. Inden kort Tid slog den unge Præst igjennem, og en stor Kreds samlede sig om ham og hans Forkyndelse, der virkede saa indtrængende, først og fremmest ved sin grundkristelige, af en brændende Tro og en rig per-

sonlig Erfaring baarne Alvor, men ved Siden heraf ogsaa ved sin ejendommelige Jævnhed og Friskhed. Lidt efter lidt blev denne Tilhørerkreds saa til en virkelig Menighed, hvortil det i højeste Maal bidrog, at F. ikke nøjedes med at tale til Folk fra sin Prædikestol, men i hele sin Færd levede for den Opgave, der var givet ham: at drage Hjærterne til Herren. Han forstod i udpræget Grad den store Kunst til enhver Tid og under alle Forhold at være Præsten uden nogen Sinde at glemme Mennesket. Mangfoldige vare de, hos hvem F.s Prædiken, Virksomhed og hele Personlighed fremkaldte alvorlig og levende Kristendom, eller som paavirkedes af ham i denne Retning. Det følger af sig selv, at der paa den anden Side var adskillige, som forargedes over den ligefremme, utilslørede Maade, Evangeliet her traadte frem paa; derimod kan det næppe med rette siges om F., at han stødte saadanne Mennesker bort, som hørte til de alvorlig søgende, — han bevaredes herfor ved sin virkelige Dannelse og ved det noble, der hvilede over hans Personlighed. F. var ogsaa en uegennyttig Mand; saa snart Embedets Besørgelse forlangte større Arbejdskraft, skaffede han sig denne uden at tænke paa sine egne Indtægters Formindskelse, og da det i Aarenes Løb viste sig, at St. Johannes Sogn blev alt for stort, arbejdede han med Iver paa at faa det delt. I Slutningen af 1874 indviedes St. Stephanskirken og i Sommeren 1878 St. Jacobskirken; menneskelig taget maa Æren for begges Tilvejebringelse gives F.

Ved Siden af sin Virksomhed for den ham anviste Kreds havde F. tillige i en lang Aarrække Ledelsen af den københavnske «Kirkelig Forening for indre Mission» i sine Hænder. I 1865 havde han givet Stødet til dens Oprettelse, og 10 Aar senere var det atter ham og hans i Menigheden saa kjendte og højt skattede Navn, hvem dens Gjenoplivelse i væsentlig Maal skyldtes. F. besad i høj Grad Gaven til at styre denne vanskelige og omfattende Gjerning; hans urokkelige Tro paa Guds Ords Magt og hans dybe Kjærlighed til alle de nødlidende i Samfundet bevirkede, at han bestandig fastholdt det rigtige Maal, medens hans sunde, menneskelige Sans og sikre Blik for individuelle Forskjel lærte ham at vurdere Midlernes Mangfoldighed og at undgaa ensidig og sygelig Overdrivelse. Af Missionens Virksomhed fra denne Periode maa det være nok her at minde om Tilvejebringelsen af Søndagsskolerne og om Oprettelsen af Magdalenehjemmet (1877).

Af trykte Arbejder foreligger der fra F.s Haand, foruden en



Piece mod Mormonerne og nogle spredte Smaating, «20 Prædikener» (1866) og «Nogle Prædikener fra Trinitatistiden» (1871); efter hans Død udkom «24 Prædikener» (1879).

Nogle Maaneder efter, at F. var bleven ansat som Adjunkt i Sorø, ægtede han Sofie Magdalene Clausen; i det lykkelige Samliv med hende og deres 6 Børn søgte og fandt han den ofte haardt fornødne Hvile. Des værre skulde hans Arbejdsdag ikke blive lang. Allerede i de unge Aar havde hans Helbred givet Anledning til Bekymring, og i 1866 blev han alvorlig syg, men en Vinters Ophold i Syden gjengav ham Kræfterne, saa de holdt ud i 12 Aar endnu. Da blev han i 1879 angreben af en heftig Lungebetændelse, og efter nogle faa Dages Sygdom døde han 21. Marts, begrædt og savnet, som kun faa ere blevne det. Paa hans Venners Anmodning blev det tilladt at begrave ham ved Siden af den Kirke, i hvilken hans Ord havde lydt.

H. Stein, Rud. Frimodt, et Livsbillede, 1879. P. Krag, J. C. R. Frimodt, 1880. Diakonissestiftelsens Almanak 1888. Illustr. Tid. 1879, Nr. 1018. Nutiden III, 208. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 285. V. Schousboe.

Frisch, John Diderik, 1835—67, Landskabs- og Dyr-maler, var Søn af Proprietær Constantin F. (f. 4. Febr. 1793 † 12. Avg. 1865) og Marie Catharine f. Tutein (f. 8. April 1800 † 17. April 1871) og er født paa Gaarden Charlottedal ved Slagelse 4. Maj 1835. Han gik i Skole i Sorø, hvor Tegnelæreren, Landskabsmaler Harder, blev opmærksom paa hans Talent og medvirkede til, at han uddannede sig til Kunstner. Efter at have besøgt Kunstakademiets Skoler i Kjøbenhavn foretog han 1857 en kort Rejse til Paris, samtidig med at han begyndte at udstille som Figurmaler; men han gik snart over til at foretrække Landskaber, hvori tit en smukt fortalt lille Handling smeltede harmonisk sammen med Landskabet, saaledes i «To gamle Naboer faa sig en Aftensladder» (1866). Men da dette Billede fremkom, havde han allerede med Forkjærlighed vendt sig til Dyreverdenen, ogsaa i Forbindelse med Landskab, hvortil han navnlig hentede stemningsfulde Motiver fra Dyrehaven. I 1867 fik han Akademiets Rejseunderstøttelse og var paa Vejen til Rom, da han i Florents i Sept. blev angreben af Kolera, der gik over til Tyfus, og efter to Maaneders Sygeleje døde han 22. Nov. 1867. Det var en lovende og fremadstræbende ung Kunstner, hvis Løbebane saaledes uventet blev afbrudt.

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

**Frise, Jakob Bernhard**, 1769—1851, Rektor, blev født 7. Marts 1769 i Husum, hvor hans Fader var Konrektor, studerede Theologi og Filologi i Helmstedt og Kiel, blev 1792 Lærer ved Latinskolen i Flensborg, 1818 Rektor i Husum, 1821 i Kiel, entlediget 1834, død 4. Febr. 1851. Han var en gammeldags Skolemand og har udgivet forskellige Læsebøger, Oversættelser og Programmer.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*S. B. Thrige.*

**Frisenette, Frederik Vilhelm**, 1808—80, Gartner, var født 10. Sept. 1808 paa Bækkeskov, hvor Faderen var Gartner. Forældrene vare Joh. Chr. F. (f. i Magdeburg 31. Okt. 1784, † 7. Dec. 1845) og Maria f. Andersen. Sin Uddannelse som Gartner fik F. hos Handelsgartner Danckert i Kjøbenhavn og i Rosenborg Slots-have. Som Medhjælper i Botanisk Have hørte han Forelæsninger af Professorerne Hornemann og Schouw og underkastede sig saa vel den almindelige Gartnerexamen som botanisk Gartnerexamen. Efter en længere Rejse i Tyskland, Østerrig og Holland beskæftigede han sig nogle Aar med Pasning og Anlæg af Haver, indtil han i 1838 blev ansat som Gartner i Haveselskabets Have i Frederiksberg Allé. I denne Stilling virkede han med stor Interesse og Dygtighed indtil 1843, da han, utilfreds med den meget begrænsede Virksomhed, Selskabets vanskelige pekuniære Forhold nødvendiggjorde, opgav den og købte et Handelsgartneri paa Gammel Kongevej. Han har særlig gjort sig fortjent ved at virke for Havebrugsudstillinger, han var en af de første, der havde Øje for, hvor stor Betydning Udstillinger have i Retning af at vække og nære Sansen for Plante-kultur. Han var derfor ikke blot en ivrig Deltager i de Udstillinger, Haveselskabet foranstaltede, men holdt ogsaa oftere selv mindre Udstillinger af Blomster og Køkkenurter. 19. Febr. 1833 ægtede han Antonine Amalie Christensen, Datter af Murmester C. i Kjøbenhavn. Han døde 23. Nov. 1880.

Dansk Havetid. 1880.

*L. Helweg.*

**Fritz, Andreas**, f. 1828, Landskabsmaler. F. er født 2. Nov. 1828 i Mov Præstegaard ved Aalborg, er Søn af Sognepræst Niels F. (f. 1791 † 1874) og Karen Kirstine f. Færch (f. 1802 † 1872) og besøgte Realskolen i Aarhus, hvor Adjunkt Høegh-Guldberg vejledede ham i Tegning. 1845 kom han til Kunstakademiet i Kjøbenhavn og var 1848 Elev af Modelskolen, da han meldte sig som Officersaspirant, blev Lieutenant og gjorde Tjeneste i flere Aar.

Ved Kunstakademiet vandt han imidlertid 1854—55 den mindre og den store Sølvmedaille og begyndte at udstille som Figurmaler. Efter at have været udenlands bosatte han sig i Aarhus og levede dels som Portrætmaler, dels i en længere Aarrække som Fotograf. Her ægtede han i 1863 Sara Jensine Linæa Bech (f. 1831), Datter af Kapitajn, Kjøbmand Marcus Galthen B. (f. 1794 † 1863) og Caroline Jacobine f. Galthen (f. 1804 † 1863). Fra 1870 gjenoptog han Kunsten som Landskabsmaler og har siden den Tid udstillet en Række Landskaber, især fra Omegnen af Aarhus, hvoraf kan nævnes «Birketræer med Rim ved Solopgang» (1871, Aarhus Musæum), «Fra Caroline Amalies Høj paa Tindebjærg», Brudegave til Prinsesse Thyra (1879). Samtidig har han ogsaa i de senere Aar malet en Del Portrætter.

Weilbach, Konstnerlex.

*Ph. Weilbach.*

Fritz, Johan Frederik, 1798—1870, Portrætmaler, var ældste Søn af Lerovnsfabrikant Nicolaus F. fra Bajern og blev født i Wandsbeck 31. Juli 1798. Efter at have lært Malerhaandværket i Hamborg tog han til München for at uddanne sig til Kunstner, rejste der fra 1823 til Kjøbenhavn, hvor han fik Adgang til Kunstakademiet og i 1825 vandt den mindre Sølvmedaille i Modelskolen. Samtidig solgte han et Billede, «Østerlandske Kjøbmænd i et Kaffeus i Wien», til den kgl. Malerisamling. Rimeligvis allerede i 1826 nedsatte han sig i Flensborg som Portrætmaler og Tegnelærer og grundlagde i Forening med H. P. Behrens et Stentrykkeri der (1827). Efter nogle Aars Forløb overtog han den lithografiske Forretning alene og drev den i Flensborg indtil Oprøret, flyttede derefter til Rensborg og senere til Altona, hvor han døde 1. Marts 1870. Han blev 1828 gift med Johanne Cecilie Mariane Nauendahl, Datter af Lægen N. i Krempe. Blandt hans Arbejder maa nævnes Brügge-manns Altertavle efter Bøhdels Tegninger, «Christian VIII med Familie i Sorgenfri Have» og hans Hovedblad, «Børsen i Hamborg», med flere hundrede Figurer, hvoraf over 80 ere Portrætter.

Weilbach, Konstnerlex.

*Ph. Weilbach.*

Fritz, Søren, f. 1827, Fysiker. F., en Broder til ovfr. nævnte Landskabsmaler A. F., er født 30. Okt. 1827 i Mov. 1845 tog han Adgangsexamen til Polyteknisk Lærestanstalt; efter at have studeret der i nogle Aar var han fra 1850—52 Lieutenant i Artilleriets Krigsreserve. Han virkede nu i nogle Aar dels som Civilingeniør,

dels som Leder af offentlige Arbejder, indtil han 1866 blev Bestyrer af Kryolithbruddet i Ivigtut i Grønland; i denne Stilling blev han med en kort Afbrydelse til 1879. Siden den Tid har F. været optaget af hydrografiske og meteorologiske Studier, der dels ere optagne i Tidsskrifter, dels udgivne selvstændig. Af disse kunne nævnes: «Undersøgelser over de Bevægelser, Solvarmen fremkalder i Atmosfæren» (1865), «Remarks on winds, clouds and auroras» (1883) og «Vandbevægelser og Isforholdene i de nordpolare Farvande» (1885).

*C. Christiansen.*

**Fritzs**ch, **Claudius Ditlev**, o. 1763—1841, Blomstermaler. F., der synes at være født 1763 i Kiel, besøgte Kunstakademiet i Kjøbenhavn fra 1786 og vandt 1790 den mindre Sølvmedaille der. Han dyrkede i Førstningen især Vandfarvemaleriet, saa vel Akvarel som Gouache, men gik dog snart over til Oljemaleriet. Da han som Blomstermaler ikke kunde faa det Stipendium, Akademiet havde at bortgive, er der Grund til at tro, at han i 1796 eller 1797 har haft en kgl. Understøttelse, i det mindste til en mindre Rejse, thi en saadan krævedes for at kunne antages til Medlem, og 1797 agreeredes han til at gjøre Medlemstykker. Disse, som vare bestemte til at være to Blomsterstykker i Gouache, vare dog først færdige til at fremstilles for Akademiet i 1806. Det var nu to Blomsterstykker i Oljemaleri, der vakte en saadan Opmærksomhed, at han med fuld Enstemmighed blev optaget til Medlem. Hans Liv hengled uden ydre Begivenheder, i venskabelig Omgang med andre Kunstnere, især af den tyske Kreds; dog nævnes han som Ungdomsven af Thorvaldsen. Han fik Medlemsbolig paa Charlottenborg 1817, døde der ugift 27. Nov. 1841 og siges da at have været 78 Aar gammel. Han nød stor Anseelse for sine med megen Flid og saa at sige botanisk Troskab udførte Blomsterbilleder, hvori dog Sans for Farveskønhed og virkningsfuld Anordning ikke savnes. Foruden hans Medlemsarbejder ere kun et Par Billeder, tilhørende den kgl. Malerisamling, offentlig tilgængelige.

Weilbach, *Konstnerlex.*

*Ph. Weilbach.*

**Frohne**, **Jacob Vilhelm**, f. 1832, Murmester og Samler. Han er født 15. Avg. 1832 i Flensborg; hans Forældre vare Slagtermester Joh. Chr. F. og Marie f. Jürgensen. Efter at have gaaet i Skole i sin Fødeby, en Tid i dens Latinskole, kom han 1848 i Murerlære og drog 1852 som Svend til Kjøbenhavn. 1853—54 rejste han i

Tyskland og Norditalien, 1857 blev han Mester, og efter at have været Konduktør hos Justitsraad N. S. Nebelong tog han 1859 Borgerskab som Murmester i Kjøbenhavn. Som saadan har han skabt sig en betydelig Virksomhed, han har bl. a. bygget Marstrands Bryggerier, Villaerne Hvidøre og Springforbi paa Strandvejen, Katedralskolen i Aalborg, den nye polytekniske Lærestanstalt osv. I en Aarrække har han været Medlem af Kjøbenhavns Ligningskommission. Særlig Betydning har F. ved de af ham skabte betydelige Samlinger, der delvis saas paa Udstillingen i Industriforeningens Ejendom i 1879, og som, særlig for deres keramiske Del, ere beskrevne i et eget Værk (Arthur Pabst, Die Sammlung Frohne, Berlin 1883). Fra hans egen Haand vil der om kort Tid foreligge en beskrivende Katalog over dem. F. er ugift. *C. Nyrop.*

From, Jørgen, 1605—51, Professor, fødtes 11. Okt. 1605 paa Hofgaard ved Haderslev. Forældrene vare ret velstaaende Folk, som holdt Sønnen til Studeringerne, først i Hjemmet og siden i Haderslev Skole. Der fra afgik han til Pædagogiet i Lüneburg, hvor han tilbragte 4 Aar. Som Student blev han immatrikuleret i Helmstedt. Derpaa besøgte han forskjellige andre tyske Universiteter. Endelig landede han i Kjøbenhavn, og efter at have studeret her i nogen Tid blev han Hovmester for Brødrene Otte og Kjeld Krag under deres Ophold paa Sorø Akademi. Med den ældste af dem, den senere Rigsraad O. Krag, og Christen Skeel rejste han derpaa udenlands i o. 5 Aar. Efter med vel forrettet Sag 1635 at være kommet tilbage med dem blev han af Biskop Jesper Brochmand udvalgt til at rejse med hans eneste Søn (Christen B.) og et andet ungt Menneske. I Sept. 1636 kom de til Leiden, og siden gik Rejsen til England; men her døde den unge Brochmand, til hvem store Forventninger havde været knyttede, og F. maatte nøjes med at hjemføre hans Lig. Nu var han i nogle Aar Lærer for Kansler Chr. Friis' 3 yngre Sønner, dels i Kjøbenhavn, dels i Sorø. Imidlertid fik han af Kongen Løfte om Professoratet i Mathematik ved Universitetet, naar den gamle Longomontanus døde. 1641 tog han Magistergraden; men da det trak ud med Longomontanus' Afgang, blev han, efter i Jan. 1643 at have disputeret «pro cathedra», Professor i Logik og 1645 i Rhetorik. Tillige var han en Tid lang Universitetets Notarius. Endelig naaede han 1647 det matematiske Professorat; men han blev ikke gammel deri, da han allerede døde 19. Avg. 1651. — Han havde

1645 ægtet Professor (siden Biskop) Laurids Mortensen Svavenius' Datter Else, der efter F.s Død blev gift med Dr. med. Chr. Foss (s. foran S. 262).

Vinding, Acad. Haun. S. 359 ff. Danske Mag. 5. R. II, 24.

*H. F. Rordam.*

— Med Hensyn til Jørgen Froms *videnskabelige Virksomhed* kan anføres, at han efter Hjemkomsten fra sine Udenlandsrejser udgav en Afhandling til Forsvar for sin Lærer Longomontanus' Skrift «*Introductio in theatrum astronomicum*». Longomontanus sluttede sig nemlig til det Tychoniske Verdenssystem og var derfor bleven angrebet af den franske Astronom Jean Baptiste Morin, der holdt paa, at Copernicus' System var det rette. Morin angreb nu F., der igjen svarede 1645. Han synes ikke at have observeret paa Rundetaarn. Bugge anfører, at F. skal have bragt en Kikkert med hjem fra England. Er denne Meddelelse rigtig, er denne Kikkert vistnok den første, Observatoriet har faaet. Hans Skrifter ere: «*Diss. astronomica pro introductione in theatrum astr. Chr. Longomontani cum Morino*» (1642), «*Disp. philos. de legendis cum fructu Latinis melioris notæ scriptoribus*» (1643), «*Responsio ad Morini defensionem astronomiæ restitutæ*» (1645), «*Exercitatio physico-mathematica*» (1648), «*Arithmetica danica*» (1649 og 1660), «*Exercit. sphaericarum I. De principiis sphaericis, II. De terræ ac maris superficie, III. De terræ parvitate*» (1648—50). *Aug. Svedstrup.*

From, Thøger Dyssel, 1744—1831, Handelsmand, Søn af Sogndegn til Rødding, Løvel og Pederstrup Bertram Jacobsen F. og Hustru Anne Cathrine Henriksdatter, blev født i Rødding 28. Maj 1744. Han kom som ganske ung til Kjøbenhavn og blev sat i Hørkræmmerlære, etablerede sig som Hørkræmmer sammen med Ole Aarestrup, men skiltes fra denne i 1778, fra hvilket Aar han førte Forretning i eget Navn, efter 1794 i den samme Kjøbmandsgaard i Rosenborggade, der endnu ejes og benyttes af Firmaet Thøger From. I 1810 fik han Grossererborgerskab. Han var gift med Karen Svane, f. Schæffer, Enke efter hans gamle Principal Hørkræmmer S. — F. drev en udstrakt Forretning og indtog en anset Stilling i Handelsverdenen, der bl. a. gav sig Udslag i, at han valgtes til Oldermann for Hørkræmmerlavet og til deputeret Borger (en af de 32 Mænd). Han døde 21. Marts 1831. — Hans Søn *Bertram Jacob F.* fortsatte Forretningen til sin Død (Marts 1857), hvorefter den overgik til hans Enke og derefter til hans Dattersøn. *E. Meyer.*

From, Ulrik Frederik, 1689—1758, Justitiarius, var født i Christiania 1. Nov. 1689 og Søn af Jørgen Pedersen F., Foged over Orke- og Guldalen samt Bogholder ved den nordenfjældske Dragonkasse (f. i Sjælland 1662, † 1709 i Orkedalen); Moderens Navn var Ellen. 1719 blev han Kommerceraad og udnævntes 1726 til Kancellisekretær, hvorunder hørte Bestyrelsen af Statholderarkivet paa Akershus, samt til Justitssekretær og Assessor i Overhofretten; s. A. erholdt han ogsaa Justitsraads Karakter. 1739 blev han Justitiarius i Overhofretten, s. A. virkelig Etatsraad og afgik ved Døden i Christiania 8. Nov. 1758. Han omtales som en dygtig Dommer og en afholdt Mand. Han blev gift 1. o. 1719 med Helle f. Seeblad († i Christiania i Marts 1732), Enke efter Nils Christensen, 2. o. 1734 med Sara Dorothea f. Blixencrone (f. 1698 i Leganger Sogn i Bergens Stift, † i Christiania 1778 i smaa Kaar); hun var Datter af den II, 398 omtalte Etatsraad Hans B. og Enke efter Major Jørgen Stockfleth.

Personalhist. Tidsskr. I, 68 f. H. Munthe, Efterretn. om Fam. Munthe S. 159. 181.

*H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Frost, Peter Nicolai, 1780—1845, Præst, er født 21. Maj 1780 i Jetsmark i Aalborg Stift. Faderen, Niels F., var Skolelærer; Moderens Navn var Kirstine Marie f. Hostrup. Han dimitteredes fra Aalborg Skole 1797, blev 1801 Alumnus paa det pædagogiske Seminarium og tog Aaret efter theologisk Embedsexamen. Han blev strax Inspektør ved det Schouboeske Institut og fik 1803 Guldmedaillen for en theologisk Afhandling, 1804 ansattes han som Vicekonrektor ved Latinskolen i Aalborg, og efter 1805 at have taget den filosofiske Doktorgrad blev han 1806 Overlærer. Tillige stiftede og bestyrede han en borgerlig Realskole, der var den første af den Slags i Jylland, og som snart fik et særdeles godt Navn. Han ansattes 1811 som Sognepræst i Vorbasse og Hejnsvig, hvorfra han 1814 forflyttedes til Ringkjøbing og Rindom, hvor han i 11 Aar tillige var Forligskommissær for Kjøbstaden og flere Herreder. 1820 udnævntes han til Amtsprovst, og 1826 blev han Stiftsprovst og Sognepræst ved Domkirken i Ribe. Her døde han 28. Febr. 1845 efter i 4 Aar at have været apoplektisk; fra 1842 havde han C. Krarup til Kapellan. — 1806 ægtede han Petrea Cathrine Worm († 1858), Datter af den som Landmand bekjendte Provst Peder Hostrup W. i Ingstrup.

F. var, som saa mange af sine samtidige, en dygtig Pædagog og en praktisk Mand, der nød stor Anseelse og kunde bruges i mange forskellige Forretninger; men, hvad der ligeledes passer paa mange af den Tids Præster, han var myndig og stridbar. Ved Siden af sin Embedsvirksomhed og de forskellige Hverv, der betroedes ham, har han tillige udfoldet en betydelig litterær Virksomhed. Denne gaar i to forskellige Retninger. Han har udgivet statistiske og historiske Oplysninger om alle de Steder, hvor han har været Præst. Disse have vistnok størst Værdi, naar han behandler en Egn som hans første Embede, Hedesognene Vorbasse og Hejnsvig, der saa at sige ingen Historie have, og hvor det kun gjælder at skildre Egnenes Natur og Befolkningens Sæder. Derimod have hans Kundskaber været utilstrækkelige, naar han har givet sig i Lag med en saa historisk mærkelig By som Ribe. Kinch nævner i sin Ribes Historie heller næppe de to smaa Bøger, denne hans Forgænger har skrevet om det samme Æmne.

Den anden Række af hans Skrifter er af pædagogisk og theologisk Indhold. Blandt de første kan mærkes hans «Bemærkninger om den indbyrdes Undervisning» (1834), der udkom, efter at Abrahamson havde faaet sin Afsked, og Kongens Iver for denne Sag var bleven kølnet. F. var, som det store Flertal af de pædagogiske Præster, ingen Ynder af denne Methode, om hvilken han siger, at den hverken har formindsket Udgifterne ved Skolevæsenet eller forkortet den Tid, der skulde bruges til at lære Børnene at læse, skrive og regne, og at Willes Methodelære viser, hvor meget søgt og kunstlet der var i hele Fremgangsmaaden. Han foreslaar derfor adskillige Lempelser i denne.

I de kirkelige Stridigheder blandede F. sig ikke; men da Forhandlingerne om en Forandring af Ritual og Alterbog begyndte 1834, udgav han anonymt nogle Bemærkninger om denne Sag; de vise, at han heri stod paa et temmelig rationalistisk Standpunkt, i det han ønskede mange af de Forandringer, som den Adlerske Agende havde fastslaaet eller tilladt i Hertugdømmerne, f. Ex. en vis Frihed over for de kirkelige Formularer og frit Valg af Prædiketexte. Ligeledes vilde han have Messeklæderne og Messen selv afskaffede. Dette Skrift blev Gjenstand for en meget skarp Kritik af Lindberg i «Nordisk Kirketidende» 1835. — Iblant F.s egentlig theologiske Skrifter er det mærkeligste hans «Oversættelse af det gamle Testamentes historisk-kanoniske Skrifter» (1836—37). Den almindelige og velbegrundede Misfornøjelse med den avtoriserede



Oversættelse bevirkede, at dette Forsøg paa at levere en ny modtoges med Interesse af Præsterne. Biskopperne Fogtmann og Tage Müller samt Rektor Thorup havde gennemset Manuskriptet, og C. H. Kalkar anmeldte Bogen med megen Anerkjendelse («Maanedsskr. f. Litt.» XVII) som «et betydeligt Hjælpemiddel paa den Vej, der maa betrædes igjen». F. har dog ikke tænkt paa at levere en Oversættelse til kirkelig Brug; derimod vil han lette Læsningen for Lægfolk, og han tillader sig derfor ofte temmelig store Friheder, som naar han forandrer de Steder, der stride mod hans og Tidens Begreber om Sømmelighed. Men hans Text er virkelig let læselig, og Forstaaelsen lettes ved korte Anmærkninger.

Erslew, Forf. Lex. F. Barfod, Danmarks Gejstlighed I, 178. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. S. 96. 147. *L. Koch.*

Frydendahl, Catharine, 1760—1831, Skuespillerinde. Jomfru C. Møller, der var født 30. Nov. 1760, optraadte første Gang paa det kgl. Theater 1. Dec. 1777 som Marine i «Skovbyggeren». Den unge Pige, der ved sin Debut udmærkede sig ved sit dejlige Ansigt med store, mørke Øjne og en smuk Figur, var i Besiddelse af en udmærket Sopranstemme og vandt strax Bifald, men vilde næppe, trods sine smukke Stemmehidler, have vundet saa fremragende en Stilling ved Theatret, hvor den af alle forgudede Caroline Walter med rette ved sin langt betydeligere dramatiske Begavelse indtog den første Plads, saafremt hun ikke i General Eickstedt (IV, 457) havde fundet en almægtig Ven og Beskytter, der intet Middel skyede for at fortrænge Fru Walter, hvad der da ogsaa sluttelig lykkedes ham. Jomfru M.s Navn er derfor i Theaterhistorien uopløselig knyttet til alle de utallige Intriger, der til sidst bevirkede Fru Walters Flugt fra Kjøbenhavn, og denne hendes mindre heldige Virksomhed har muligvis bidraget ikke lidet til at forringe det Ry, hun i Virkeligheden fortjente som Sangerinde. Som Elev af Potenza fik hun sine Stemmehidler fortræffelig uddannede, men stod aldeles ikke paa Højde hermed som Skuespillerinde og skal navnlig have været en meget maadelig Fremsigerinde af Vers. Efter ved Fru Walters Bortgang at være bleven Syngestykkets Primadonna udmærkede Jomfru M. sig i den Grad ved sine Kapricer, at hun stadig bragte Direktionen til Fortvivlelse, og efter i Sommeren 1789 at være bleven gift med Hofviolon J. Berthelsen satte hun Theatrets Bestyrelse i stor Forlegenhed ved aldeles umotiveret at forlange sin Afsked. Her strandede hendes Lunefuldhed dog paa Kammerherre

Warnstedts Kløgt og Fasthed. Han forklarede hende nemlig, at han gjerne skulde anbefale hendes Afskedsansøgning, men at han, da hun var den højst lønnede Aktrice ved Theatret og i Gjennemsnit var bleven betalt med 50 Rdl. for hver Aften, hun havde spillet, ikke kunde indstille hende til andet end til Afgang uden Pension. Dette hjalp, og fra nu af blev Mad. B. mere medgjørilig. Hendes Mand døde 7. Febr. 1797, og selv samme Sommer ægtede hun derpaa den nedennævnte kgl. Skuespiller P. J. Frydendahl. Blandt hendes Roller nævnes særlig: Zemire i «Zemire og Azor», Arsène i «Den skønne Arsène», Lene i «Friskytterne og Mælkepigen», Sophie i «Landsbypigen», Eurydice i «Orpheus og Eurydice», Lucinde i «De to gjerrige», Mariane i «Indtoget», Titellerne i «Cora» og i «Aline» samt Rezia i «Holger Danske». I sine ældre Aar førte hun en temmelig tilbagetrukket Tilværelse ved Theatret, optraadte sidste Gang 2. Marts 1821 som Marcelline i Operaen «Figaros Bryllup» og afgik ved Sæsonens Slutning med sin fulde Gage i Pension. Hun døde 30. Nov. 1831.

Overskou, Den danske Skueplads.

Edgar Collin.

Frydendahl, Peter Jørgen, 1766—1836, Skuespiller. Blandt de mange store Kunstnere, det kgl. Theater i Aarenes Løb har haft at fremvise, staar F. som en af de mest fremragende, ikke blot paa Grund af sit mægtige Geni, men tillige paa Grund af det store Omraade, over hvilket hans Evner spændte. Han var født i Kjøbenhavn 18. Okt. 1766 og blev efter sin Konfirmation af <sup>Faderen</sup> Faderen, som var Lærredshandler, anbragt paa Herredsfoged Galschiotts Kontor i Roskilde for senere at kunne tage dansk-juridisk Examen. Efter faa Aars Forløb var han imidlertid bleven saa kjed af de juridiske Forretninger, at han opgav sin Plads og rejste tilbage til Kjøbenhavn for at søge Ansættelse ved det kgl. Theater. At han under 1. Dec. 1784 blev Skolar ved Theatret, kunde han navnlig takke Syngelæreren Potenza for, thi denne fandt, at det 18aarige Menneske var i Besiddelse af en kraftfuld Basstemme, som nok fortjente at uddannes. F. var altsaa ansat ved Skuepladsen; nu gjaldt det at komme frem. Tidspunktet var for ham saa uheldigt som vel tænkeligt: de komiske Roller, som senere bleve hans Hovedfag, vare i Hænderne paa Kunstnere som Schwarz, Gjelstrup og Kemp, til hvilke kort efter kom F.s samtidige, H. C. Knudsen, og man maatte saaledes se sig om efter et andet Virkefelt for Eleven. Theatrets administrerende Direktør, Kammerherre Warnstedt, der

F.s virkelige Fa.  
der var Teaterdi-  
rektor N. V. Warn-  
stedt, jfr. XV III, 274.

interesserede sig for den unge Mand og ikke kunde ane, i hvilken Retning dennes Evner gik, tildelte derfor ham, ligesom Tilfældet var med de fleste andre Debutanter, en Elskerrolle. F. betraadte Bræderne første Gang 7. Dec. 1786 som Belcour i «Vestindianeren», men Debuten var ikke heldig, hans Fremtidsudsigter ved Scenen alt andet end lyse. Man fandt — ikke med urette —, at den høje og slanke Debutant var alt for stiv og pertentlig i sit Væsen som Elsker, at der manglede Sjæl og Varme i hans Diktion. Efter at have udført en mindre Rolle i «Henrik IV's Jagt» fik han 12. Jan. 1787 sin anden Debut som Charles i «Bagtalelsens Skole», men vandt heller ikke Bifald her og stod paa Nippet til at afskediges; at han alligevel blev, skyldtes nærmest den Omstændighed, at man just da havde Brug for ham til Smaaroller, og af disse fik han da ogsaa hele 28 i 1787, hvoriblandt 9 Holbergske som f. Ex. Asverus i «Ulysses», Apothekerens Dreng og Apothekersvenden i «Gert Westphaler», Pandolfi Aand i «Melampe», Gothard i «Barselstuen» og Barberen i «Den stundesløse». Det næste Aar begyndte han at spille en Del Leander-Roller, i hvilke han dog heller ikke kom ud over det konventionelle, og det var først som Rudolf i «Jægerne», at han samme Aar begyndte at tildrage sig enkeltes Opmærksomhed, men endnu var han alt andet end velset af Publikum, hvorom hans Øgenavn «Jammerdal» afgiver det bedste Bevis. Ihvorvel han kom godt fra sin tredje Debut 22. Jan. 1787 som Marlow Søn i «Fejltagelserne», som Florian i «Den sværmende Filosof» havde vist sine Evner som Sanger og samme Aar første Gang havde spillet Officeren i 4. Akt af «Barselstuen» — senere en af hans mest glimrende Præstationer —, stod han dog stadig paa Nippet til at afskediges, og først i 1792 fik Direktionen Øjnene op for, hvad der boede i den unge Mand. Som Samuel Smith i «Indianerne i England» vandt han vel stort Bifald, men det var dog for intet at regne mod den Lykke, han nogle Maaneder senere gjorde som Bræger i «Indtoget». Rollen blev ham tildelt, fordi han kunde synge, men da man 26. Febr. 1793 fik hans mageløse Landsbydegn at se, turde ingen mere benægte hans Evner baade som Skuespiller og som komisk Sanger. Og dog stod Theatret netop ved det Tidspunkt Fare for at miste ham. Misfornøjet over ikke at have faaet den Gageforhøjelse, der var ham lovet, tog han sin Afsked og fik Plads hos Warnstedt, der ved Theatret var bleven afløst af Grev Ahlefeldt, som Sekretær paa et af hans holstenske Godser. Nu først mærkede Theatret Tabet af F., thi der var ingen til at ind-

tage hans Plads i Syngestykkerne; men heldigvis afløstes Ahlefeldt allerede 1794 af Kammerherre Hauch, og ved Aarets Slutning ansøgte F. da om paa ny at ansættes ved Theatret.

Efter at være ansat med sin gamle Gage af 300 Rdl., dog med et Tillæg ved Sæsonens Udgang af 100 Rdl., optraadte han igjen i Febr. 1795 og fik i dette og i det paafølgende Aar ved forskellige Roller Lejlighed til at vise, hvor betydelig en Kraft han var for den danske Scene. Den første af disse var Stødvel i «Apothekeren og Doktoren», hvori han afløste Musted. Man troede ikke, at det var den samme Rolle, man nu saa; i den Grad havde F. forstaaet at udstyre den gamle Apothekerfigur med en Række genialt-komiske Træk. Saa gav han som Christian II i «Dyveke» et fortræffeligt Billede af den mørke og myndige Konge, og som Afløser af Schwarz i Grev Klingsbergs Rolle i «Ringens Nr. 2» viste han, hvilke sjældne Anlæg han besad, hvor det gjaldt at spille Anstandskavalleren. Samtidig hermed spillede han Roller som Grev Almaviva i «Barbereren i Sevilla» og Stig Andersen i «Niels Ebbesen» og gjorde med Major v. Schreckenfeldt i «Medbejlerne» Begyndelsen til det rige Galleri af Militærpersoner, som han senere forstod at variere i det uendelige. Og dog, til Trods for alt dette, havde han stadig Modgang ved Theatret at kæmpe med. Dels laa dette i, at hans første uheldige Aar endnu ikke helt kunde glemmes af et uforstandigt Publikum, dels forskyldte han det selv ved den maaske lidt overdrevne Fornemhed, hvormed han holdt sig borte fra sine Kunstbrødre, blandt hvilke der just ikke herskede den fineste Omgangstone. «Greven» kaldte man ham spotvis ved Theatret, og mange af Kollegerne havde Tilbøjelighed til at se ham over Hovedet, fordi han ikke var Student; men han forstod altid at holde dem i Tømme ved sin nonchalante Overlegenhed og ved en Slagfærdighed i Replikken, for hvilken man med rette var bange.

Det var i øvrigt ikke uden Grund, man kaldte ham «Greven», thi der var virkelig noget meget fornemt udbredt over hans Person. Den tidligere saa slanke unge Fyr havde udviklet sig til en Mand med en imponerende, velbygget Figur; det mørkebrune, krøllede Haar omrammede et Ansigt med ædle, intelligente Træk, en let krummet Næse og et Par klare, spillende Øjne; Legemets Bevægelser vare frie, utvungne og fulde af Anstand, og til alt dette kom et Minespil, der ved den ubetydeligste Nuance var i Stand til helt at forandre hele Karakteren af Fysiognomiet. Han stillede den For-

dring til en god Skuespiller, at der i Ansigtet skulde «være Plads for Sjælen til at male», og dette, som han kaldte det, «lykkelige Rekvisit for Scenen» var han selv i højeste Grad i Besiddelse af. Men han forstod ogsaa at udnytte de gode Egenskaber, hvormed Naturen havde udstyret ham, og et ihærdigt Studium af al Verdens Mennesker bragte ham Fuldkommenheden nær. Han fortalte ofte og gjerne, hvor meget han med Hensyn til det stumme Spil havde lært af Casortis Pjerrotfremstilling. Med Aarene blev hans sonore og omfangsrige Organ saa smidigt og bøjeligt, at det tillod Kunstneren en hel Aften igjennem at tale i et helt andet Register end hans naturlige, og havde hans mægtige Basstemme haft lidt mere Rondør og Velklang, vilde han være bleven den mest komplette Buffosanger; nu blev han kun en meget dygtig komisk Sanger, ihvorvel han netop i Syngestykket skabte nogle af sine allerypperste Figurer. Blandt disse maa fremfor alle nævnes Geronte i «Skatten», en Rolle, der i 1804 tildeltes ham, fordi Knudsen af Ærgrelse over, at Crispin var givet til du Puy, bad sig fritagen for den. Hvad F.s Geni angaar, var det i Omfang langt vidererækkende end hans Kunstbrødres. Der var saa godt som ikke det Fag, i hvilket han ikke blot kunde yde, men tillige har ydet noget stort og fuldendt. Han, der den ene Aften var et Pragtexemplar af den udsvævende, letsindige Galning, kunde den næste Aften med samme Fuldkommenhed spille den gjerrige, gnavne Olding. Den anstandsfulde Kavallér og fint slebne Verdensmand vekslede med den enfoldige Adelsmand, med den pudsig forelskede Galning, med den gemytlig-joviale Borger. Han var lige storartet, hvilken Rolle han saa end spillede, og Aarsagen hertil er vel for en Del at søge i den mærkværdige Sikkerhed og den Originalitet, hvormed han forstod at opfatte vedkommende Digterværk og den enkelte Rolles hele Væsen; enhver ny Rolle var en ny Opgave for ham, hver Gang gjaldt det at finde Rollens sande Individualitet, aldrig at gjentage sig selv. Derfra den Uendelighed af Varianter i hans Galleri af militære og Oldinger. Den skrydende Jacob v. Thybo var en ganske anden end den buldrende Diderik Menschenschreck, den joviale Dragon Sans-Regret i «De to Grenaderer» himmelvidt forskjellig fra den naragtige Major i «Medbejlerne», fra den fine og elegante Kapitajn Lavish i «Landsbytheatret».

Blandt hans mangfoldige Roller — de tælle i alt 485 — kan man fremhæve: 1806 Grøndal i «Ungdom og Galskab», 1808 Hakon Jarl, 1809 Harald Blaatand i «Palnatoke», Brause i «Sovedrikken»,

Beaumarchais i «Clavigo», 1810 Sir Peter Teazle i «Bagtalelsens Skole», Præsidenten i «Hververne», 1811 Michel Angelo i «Correggio», Titelrollen i Operaen «Don Juan», Grev Almaviva i «Figaros Giftermaal», Armand i «De to Dage», 1816 Amtmanden i «Jægerne», Jacob i «Joseph og hans Brødre i Ægypten», 1817 Arv i «Abra-cadabra», 1818 Grev Gert i «Niels Ebbesen», 1819 Figaro i «Figaros Giftermaal», 1821 Erik i «Erik og Abel», Bartholo i «Figaros Giftermaal», 1822 Kommandanten i «Don Juan», Bartholo i Operaen «Barberen i Sevilla», 1824 v. Kalb i «Kabale og Kjærlighed», 1827 Vinter i «Et Æventyr i Rosenborg Have», Pryssing i «Recensenten og Dyret», Polonius i «Hamlet», Marinelli i «Emilie Galotti», 1835 Buurmann i «De uadskillelige». Det er vanskeligt at tænke sig et mere varieret Repertoire, og klart er det, at F. ikke har været lige stor i alle disse Roller. Hvad der laa uden for Kunstnerens Omraade, var at give en Rolle med sværmerisk, erotisk Anstrøg, og naar der i de store tragiske Roller udkrævedes Pathos, blev han, denne fuldblods Repræsentant for Naturligheden, unaturlig og usand. Ogsaa hans eminente Evner havde deres Begrænsning. Som han var en samvittighedsfuld Kunstner, var han ogsaa en smagfuld Kunstner, men ikke altid var han i Stand til at lægge en Dæmper paa sit alt for rigt strømmende Lune eller paa sin Trang til at udstyre Rollen med et af sine egne vittige Indfald. Derfor kunde han af og til chargere, navnlig naar han spillede den jævne Almuesmand, og af den Grund kunde han til sine Tider i Rollen indflette en Bemærkning, der vel vakte Tilhørernes Latter, men ikke bestandig var i den rette Karakter. I 1816 blev F. Instruktør ved Theatret efter Schwarz' Afgang, men i denne Post udrettede han ikke stort. Hvad Skuespillenes Iscenesættelse angik, lod han det gjerne gaa, som det bedst kunde, og som Instruktør for de unge var han mere det fuldendte Mønster, de kunde efterligne, end Læreren, som var i Stand til at fremhjælpe de hos hver enkelt værende Evner. Baggesen, der kalder ham «den største nulevende komiske Skuespiller i Evropa», bemærker om ham: «Det karakteristisk ypperlige i F.s Forestilling af komiske Originaler, især i Livroller, er den næsten ubegribelige Fuldendelse af alle de mindste Træk og den fuldkomne Sammenhæng imellem alle Momenter i en let, som af sig selv frembølgende Glæthed, der giver endog det barokke Gratie og gjør Karikaturen selv til Ideal. Han spiller ikke saa meget sin Rolle, som Rollen synes at spille ham.» Og om F.s Spil i modbydelige, frastødende Roller skriver Baggesen:

«Det fortræffelige i hans Spil bestaar ikke blot i, hvad der kan ses og høres i bestemte Træk og Toner, men i en vis let, lune-fuld og yderst fin komisk Duft, der saa at sige omsvæver hele hans Person og gjør Rollen og Karakteren, han viser sig i, Sandheden ubeskadiget, trods al dens Frastøden virkelig æsthetisk.»

Trods sin høje Alder vedblev F. til det sidste at lære nye Roller, ofte for at føje Forfatterne, men i Foraaret 1835 blev han farlig syg, og længe tvivlede man om hans Liv. Dog kom han sig igjen, og 2. Okt. s. A. betraadte han atter, for sidste Gang i sit Liv, Scenen i sin lille Glansrolle som Officeren i 4. Akt af «Barselstuen». Men det var tydeligt nok, at de legemlige Kræfter svigtede den store Kunstner; han blev atter syg og døde 20. Febr. 1836. Det kgl. Theater ejer et prægtigt, af Monies malet Portræt af ham fra hans ældre Aar. Hans Hustru er omtalt ovfr.

Portefeullen 1839, II, 15. Hefte. Overskou, Den danske Skueplads.  
E. Collin, Holbergske Skuespillere. *Edgar Collin.*

**Frydensberg, Carl Johan**, f. 1835, Musikamatør og Komponist. C. J. F., Adoptivson af Universitetskvæstor Christian Offer F. og Gudrun f. Petersen, blev født i Kjøbenhavn 1. Dec. 1835. Blev i 1854 ansat i Universitetets Kvæstur, hvor han nu er Kasserer. Fra sin Barndom af havde han stor Kjærlighed til Musik, i hvilken han blev uddannet af J. C. Gebauer. 2 større Kompositioner af ham, «Scene af Amor og Psyche» og «Agnete og Havmanden», for Soli, Kor og Orkester ere opførte i Cæciliaforeningen. I Trykken er kun udkommet Havmandens Arie af «Agnete og Havmanden» og et Par Smaasange, medens flere Kantater (deriblandt nogle Frimurerkantater), en Opera m. m. ere kjendte i snævrere Kredse. I 1865 ægtede han Johanne Augusta Henriette Klingsey.

*G. St. Bricka.*

**Fraenckel, Liepmann**, 1772—1857, Portrætmaler, var født af jødiske Forældre 26. April 1772 i Parchum i Meklenborg-Schwerin og blev af Faderen sat til Handelen, men da han i 1792 kom til Kjøbenhavn for at uddannes videre som Handelsmand hos en Onkel, fik han endelig Lov til at blive Kunstner. Han besøgte Kunstakademiet, lærte Signetstikning og blev Camradts Elev i Portrætmaling, navnlig i Pastel- og Miniaturmaleri, som vare meget yndede den Gang. Især fik han Bestillinger fra Sverige og tilbragte 10 Aar i Sydsverige med at male Miniaturportrætter. Ogsaa i Danmark gjorde hans Billeder Lykke, og han var Hofminiaturmaler

saa vel hos Frederik VI som hos Christian VIII. Efter at Miniaturmaleriet var gaaet mere og mere af Mode, oprettede han 1826 en Tapetfabrik, som endnu bestaar. Han vedblev dog at male Portrætter lige til sin høje Alderdom og har udstillet 1818—35, sidste Gang som Tapetfabrikant. Han var gift med Mariane f. Rosbach (f. 1783 † 1868) og døde 26. Marts 1857.

Weilbach, *Konstnerlex.*

*Ph. Weilbach.*

**Fraenckel, Sally, 1820—86,** Tapetfabrikant, er født 30. Dec. 1820 i Kjøbenhavn og Søn af den foregaaende. 22 Aar gammel overtog han sammen med en ældre Broder, der dog alt døde 1849, en af Faderen i 1826 begyndt Tapetfabrik, der under hans Ledelse udviklede sig til en stor Virksomhed, «L. F.'s Tapet- og Farvefabrik», der stadig fortsættes. Han nøjedes imidlertid ikke med blot at drive sin Forretning. I 1862, da Toldforholdene grundig diskuteredes — Aaret efter udkom Toldloven af 4. Juli 1863 —, kæmpede han imod de til Orde kommende Frihandelsprincipper og blev Næstformand i «Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme». 1863 blev han Repræsentant i Industriforeningen og var fra 1875 til sin Død Formand i denne Forenings Repræsentantskab; 1866 var han mellem en Kreds af Mænd, der interesserede sig for Gjenoptagelsen af Grosserer A. W. Andersens Plan om Kalvebodstrands Uddybning (s. I, 217 f.); 1868 blev han Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn; 1870 Repræsentant i Arbejderforeningen af 1860; ved Afholdelsen af den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1872 var han et virksomt Medlem af Udstillingskomiteen; 1875 blev han Medlem af den af Regeringen nedsatte Arbejderkommission, der afgav sin Betænkning i 1878, og i 1879 blev han valgt til delegeret i Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, for hvis kjøbenhavnske Afdeling han var Formand fra 1883 til sin Død, der indtraf 18. Febr. 1886. 24. Sept. 1848 havde han ægtet Sara Melchior (f. 8. Avg. 1822 † 1. Jan. 1871).

Industriforeningens Tidsskr. 1886, S. 65 f.

*C. Nyrop.*

**Frøllch, Anine Marie Magdalene, 1762—84,** Danserinde. Som Barn kom Jomfru A. F., der var født 15. Marts 1762 i Kjøbenhavn, paa det kgl. Theaters Danseskole, hvor hun nød en solid Undervisning af Laurent, og var ikke fyldt 10 Aar, da hun 3. Dec. 1771 debuterede som Danserinde. Hun skildres ved sin Debut som en dejlig Brunette med ædle Træk og klare Øjne, og man beundrede øjeblikkelig hendes usædvanlige Færdighed, som var forbunden med



den største Gratie. Derfor blev hun ogsaa lige fra første Færd af hele Publikums Afgud og udviklede sig, efterhaanden som hun blev ældre, til en saa betydelig mimisk Kunstnerinde, at selv en saa stræng Kunstdommer som Rosenstand-Goiske, der dog ellers havde et alt andet end godt Øje til Balletten, blev ganske lyrisk begejstret i sin Omtale af hende. Den kunstneriske Løbebane, der laa saa lys og straalende for den unge Pige, skulde dog snart afbrydes paa den bratteste og sørgeligste Maade. Legemlig Overanstrengelse ved alt for forcerede Øvelser paa Danseskolen i Forbindelse med Skam og Sorg over at være ført bag Lyset af en Forfører kastede hende paa Sygelejet, fra hvilket hun efter en lang og smertefuld Sygdom først forløstes ved Døden 6. Nov. 1784.

Overskou, Den danske Skueplads.

*Edgar Collin.*

Frølich, Heinrich Lorentz, 1787—1873, Handelsmand og Bankdirektør, Søn af Agent, Grosserer Johan Jacob F. og Bernhardine f. Spengler, blev født i Kjøbenhavn 26. Juli 1787. Sammen med sin Broder Johan Jacob F. drev han Forretning en gros i Vin og Kolonialvarer og ved Siden deraf en betydelig Bankierforretning, i det Brødrene, der i deres Ungdom i Udlandet havde stiftet personligt Bekjendtskab med Christian VIII, besørgede Pengeforretninger saa vel for Hoffet som for Medlemmer af de her akkrediterede Gesandtskaber. F. var tillige meklenborgsk Generalkonsul. Efter tidligere at have været Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab blev han 3. April 1856 valgt til Direktør i Banken. Det var under uheldige Forhold, at han indtraadte i denne Virksomhed, i det den i Handelsverdenen herskende overdrevne Spekulation havde medført en for udstrakt og ukritisk Vexelkredit fra Bankens Side. F.s Indsigt i Handelsforhold og Bankvirksomhed bragte ham hurtig til at se, at man var inde paa en urigtig Vej, men paa den anden Side manglede han vistnok tilstrækkelig Energi til at fremtvinge nogen væsentlig Forandring. Efter Katastrofen i 1857 gik hans Bestræbelser navnlig ud paa ved Begrænsning af Bankens aarlige Udbyttefordeling at opsamle en tilstrækkelig Reservefond. Han fratraadte sin Stilling som Bankdirektør 21. Marts 1867. I 1857 blev han udnævnt til Etatsraad og i 1864 til Konferensraad. 27. Sept. 1813 havde han ægtet Sophie Marie de Coninck, Datter af Kjøbmand i Kjøbenhavn Jean de C. (f. i Haag) og Johanne Sophie f. Wleugel. Han døde 4. Okt. 1873, 8 Dage efter, at Ægteparret under almindelig Deltagelse havde fejret sit Diamantbryllup.

*E. Meyer.*

**Frølich, Johan Frederik**, 1681—1757, Officer, er født 29. Sept. 1681 i Christiania, hvor hans Fader, Marcus F., der skal have været svensk af Fødsel, var Stadskirurg; Moderen hed Kirsten Nicolaisdatter. F. traadte tidlig ind i oplandske Infanteriregiment, hvor han blev Adjudant, 1703 Sekondlieutenant og 1704 Premierlieutenant. I Besiddelse af et fordelagtigt Ydre og andre Betingelser, som Dattiden satte Pris paa hos en Officer, blev F. Aaret efter forsat til Fodgarden som Sekondlieutenant, og i Løbet af den store nordiske Krig, hvor han bl. a. nævnes i Beretningerne om Slagene ved Helsingborg og Gadebusch, steg han saa rask i Vejret (han blev 1709 Premierlieutenant i Garden, 1710 Kapitajn ved det saakaldte ungarske Dragonregiment, 1711 i Garden, 1715 Oberstlieutenant ved Arnolds gevorbne Regiment), at han, kun 36 Aar gammel og 12 Aar efter, at han som ung Lieutenant havde forladt Norge, vendte hjem som Oberst og Chef for 2. smaalenske Regiment (1717). I Danmark havde han ægtet Hylleborg v. Wettberg, Datter af Oberst Johan v. W. og Sidsel Grubbe af Østergaard, hvilken Fjendom F. havde arvet, men nu solgte, hvorimod han købte Gaarden Teje ved Tønsberg. 1733 blev han Chef for det senere nordensfjældske gevorbne Regiment og Generalmajor, 1740 kommanderende General nordensfjælds, hvorefter han flyttede til Throndhjem og solgte Teje. I denne Stilling, hvor han 1744 udnævntes til Ridder af Danebrog, 1746 til Generallieutenant, virkede han til sin Død, 12. Dec. 1757. *H. W. Harbou.*

**Frølich, Johann Friedrich Nicolaus**, 1796—1880, Jurist, Oversætter, blev født 5. April 1796 i Grumtoft i Angel, hvor hans Fader, Fr. Heinr. Wilh. F., da var Diakon († 1845); Moderen var Christine f. Momsen († 1833). Efter at have studeret Jura i Kiel og Göttingen blev han 1820 Advokat i Slesvig; men efter 1848 hvilede hans Bestalling paa Grund af hans Deltagelse i Oprøret. I denne Tid udgav han tyske Oversættelser af Horats' Satirer og Breve (1856) og Tibulls Elegier (1861). Han døde i Slesvig 7. Juni 1880. *Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. S. B. Thrige.*

**Frølich, Johannes Frederik**, 1806—60, Komponist, blev født i Kjøbenhavn 21. Avg. 1806 som den yngste af flere musikalsk begavede Brødre, hvis Forældre, Stephan F., militær Spillemand, og Rosina f. Neumann, vare indvandrede her til fra Tyskland. Forældrene vare katholske og opdroge deres Børn i denne Religion, som Fred. F. vedblev at bekjende sig til. De ubemidlede Forældre

kunde kun give ham en tarvelig Opdragelse, og sin første musikalske Undervisning fik han af Kapelmusikus Kittler, som var gift med hans ældre Søster; men efter at hans usædvanlige og tidlig udviklede Talent — han var allerede som 8 Aars Dreng optraadt paa en Koncert, hvor han udførte Musiknumre baade paa Violin, Klavér og Fløjte — havde tiltrukket sig Weyses og andres Opmærksomhed, fandt han en Velynder i Kammerraad Bang til Nørager, som sørgede for, at han kom i en ordentlig Skole, og skaffede ham Undervisning i Violin hos Koncertmester C. Schall. I sit 15. Aar blev han ansat som Violinistelev i Kapellet, hvor hans ældre Broder Joseph var ansat som Violoncellist og senere som Fløjtist, og optraadte derefter første Gang som Solospiller i 1824 med en Koncert af Spohr. Gjennem sin Svoger Kittler blev han bekendt med Kuhlau, i hvis Hjem han kom, og som interesserede sig meget for den begavede unge Mand.

Han begyndte nu snart at udfolde en betydelig og lovende Komponistvirksomhed. Han skrev en Introduktion og Polonaise for Violin med Orkester, Op. 6, samt 2 Violinkoncerter, Op. 3 og 7 (1825), en Concertino for Violin, Op. 14 (1826), en dito med 4 oblig. Horn, Op. 20 (1827), Strygekvartetter, Op. 1 (1825), 15 og 17 (1827), Ouverturer til «Kong Salomon og Jørgen Hattemager» (1825) og til «Freias Alter» (1828) samt flere mindre Orkestersager, end videre forskellige Kompositioner for Horn, hvilket Instrument Venskabet med Skuespiller Nielsen, der var Dilettant paa Valdhorn, vakte hans Interesse for, deriblandt en Kvartet for 4 Horn, Op. 19 (1827), og en Introduktion og Rondo for Horn med Orkester, Op. 24 (1829), en Sonate i A-Mol for Piano og Fløjte, m. m.

Efter at han i 1827 var bleven ansat som 2. Syngemester ved det kgl. Theater, i hvilken Stilling han gjorde sig meget fortjent af Korets Uddannelse, tiltraadte han med Understøttelse af Fonden ad usus publicos i Foraaret 1829 en Udenlandsrejse. Han besøgte Tyskland, hvor han i Frankfurt a. M. fuldendte Musikken til Syngespillet «Natten før Brylluppet», opholdt sig et halvt Aar i Paris, hvor han fandt Anerkjendelse af Cherubini og Halévy, havde Omgang med Moscheles og Hornisten Dauprat og komponerede en Violinkoncert, Op. 30, og rejste der fra i 1830 til Rom, hvor han under flittigt Arbejde (han komponerede i Rom en stor Symfoni, Op. 33, et af hans betydeligste Værker) og i Omgang med Thorvaldsen, Bissen, L. Bødtcher og mange andre tilbragte et indholdsrigt Aar. I 1831 vendte han hjem. — Hans Syngespil «Natten før

Brylluppet» havde paa det kgl. Theater faaet en meget ugunstig Modtagelse, vistnok dog mest for den slette Texts Skyld, hvorfor han opgav denne Kunstgren; heller ikke vandt hans Symfoni synderligt Bifald. Efter sin Hjemkomst optraadte han selv ikke mere som Koncertspiller, men han vedblev at komponere megen Koncertmusik, mest for Violin, ligeledes en Ouverture for Orkester, Op. 39, og en Marche og Jagtstykke for 9 Horn, Op. 40 (1832). Da Schall tog sin Afsked 1834 som Kapelmester, blev dette Embede delt, og F. overtog Ledelsen af Operaerne, i hvilken Egenskab han 2. April 1836 udnævntes til Koncertmester.

I Paris havde han stiftet Bekjendtskab med Bournonville, og paa dennes Opfordring skrev han efter sin nye Ansættelse ved Theatret Musik til et Par Balletter, «Nina» og «Tyrolerne», i Begyndelsen kun for at gjøre Vennen en Tjeneste, da han med sin fornemt anlagte Smag ingen Sympathi følte for denne Kunst; men i 1835 udførte han sit Hovedværk, Musikken til «Valdemar», som gjorde stor og fortjent Lykke ved sin Melodiøsitet og Friskhed.

Men da tilstødte der ham et skæbnesvangert Uheld. Ved et Fald paa Gaden i Foraaret 1836 brækkede han sin højre Arm, og inden han var fuldkommen helbredet derefter, foretog han en Fodrejse op igjennem Jyllands Vestkyst, hvorved han overanstrengte sig i den Grad, at han under et Ophold paa Nørager fik et apoplektisk Anfald og meget lidende blev ført hjem til Kjøbenhavn. Vel kom han sig for saa vidt, at hans Aandsevner vare usvækkede, men hans legemlige Kræfter havde lidt et Knæk, som ikke forvandedes. Derfor tillodes det ham at tage med Fregatten «Rota», da den i 1838 afsendtes for at hente Thorvaldsen hjem fra Rom, og denne Rejse syntes ogsaa at styrke ham meget. Han komponerede efter Hjemkomsten endnu adskilligt, især Balletmusik, saaledes «Festen i Albano» (1839), «Erik Menveds Barndom» (1843), hvori den virkningsfulde «Riberhusmarche» findes, og «Rafael» (1845); men sit Embedes legemlige Anstrængelser kunde han i Længden ikke udholde, og i 1844 maatte han nedlægge sin Post. Efter den Tid skrev han meget lidt, men levede et stille Liv sammen med sin Søster, med hvem han, der var ugift, havde boet sammen siden den Tid, han forlod sine Forældres Hus, og beskæftigede sig meget med Læsning. I sine sidste Aar forlod han ikke sit Værelse, men var aandsfrisk til sin Død, 21. Maj 1860.

F.s Musik har paa faa Undtagelser nær aldrig opnaaet at blive populær, og forholdsvis kun lidt af den er trykt. Den havde til-

fælles med hans personlige Optræden noget tilknapet og køligt (i manges Øjne gik han for en Særling); men ligesom han selv var en gennemdannet og ædelttænkende Mand, saaledes bære ogsaa hans Arbejder Præget af Finhed og Noblesse.

V. C. Ravn, Biografi ved Udgaven af «Erik Menveds Barndom» (1880). Bournonville, Mit Theaterliv III. Illustr. Tid. Nr. 1136. H. W. Schytte, Musiklex.

*G. St. Bricka.*

**Frølich, Lorens**, f. 1820, Maler og Tegner. L. F. er Brodersøn af ovfr. nævnte Heinr. Lor. F. og Søn af Grosserer Johan Jacob F. (f. 1781 † 1858) og Vilhelmine Pauline f. Tutein (f. 1790 † 1881) og født i Kjøbenhavn 25. Okt. 1820. Han havde fra Barn af Lyst til at tegne og iagttog med Forkjærlighed Dyrenes Liv. Hans Sans for Kunsten vakte end mere af hans Faders Morbroder J. C. Spengler, der var Inspektør ved den kgl. Malerisamling og jævnlig tog ham med der hen. Ikke uden Modstand fra Familiens Side fik han Lov at hellige sig Kunsten, lærte at male hos Rørbye og at modellere hos H. V. Bissen; tillige tegnede han privat hos C. V. Eckersberg og Hetsch. Blandt de yngre Kunstnere sluttede han sig navnlig til Th. Lundbye; de tegnede sammen, og da F., ved Rumohrs Paavirkning, fik Lyst til at tegne med Pen, førtes Lundbye ogsaa ind paa denne Kunststart. Allerede i Ungdommen fængslede Nordens Oldtid ham meget, og samtidig med nogle Dyrstykker udstillede han 1838—40 tegnede Kompositioner fra Nordens Historie. Med «Hjorte i Dyrehaven» konkurrerede han til den Neuhausenske Præmie.

I Efteraaret 1840 rejste han til München, hvis Kunsthøjskole den Gang drog mange til sig, og til Dresden, hvor han malede under E. Bendemann. Hans Anlæg for Pennetegning havde ganske naturlig ført ham ind paa Raderingen; han havde ætset flere mindre Blade i Hjemmet, men fra Dresden hjemsendte han sin første større Komposition i denne Retning, «De to Kirketaarne» som Illustration til Oehlenschlägers Digt. Disse Raderinger bleve udgivne af Kunstforeningen i Kjøbenhavn. Efter et Besøg i Hjemmet (1845) vendte han tilbage til Dresden og tog Aaret efter til Rom, hvor han forblev i 5 Aar og knyttede nøje Venskab med Landskabsmaler Th. Læssøe. Et der malet Billede, «En Skovguds Familie», blev købt til den kgl. Malerisamling. Fra Rom tog F. i 1851 til Paris for at male hos Couture, gjorde i 1854 et Besøg i Hjemmet, men vendte tilbage til Paris, hvor han i 1855 ægtede Carolina Charlotta in de Betou (f. 1830 i Marstrand, † 1872), Datter af Oberstlieutenant

Thomas in de B. (f. 1776 † 1833) og Poxine f. Kreutz (f. 1788 † 1869). Fraregnet et Ophold i Flensborg 1856—57, maa han nu regnes for bosat i Paris til sin Hustrus Død, hvorefter han fra 1873 har levet i Danmark. Her indgik han i 1878 nyt Ægteskab, med Benedicte Ulfspærre f. Treschow (f. 1841), Enke siden 1874 efter Professor C. D. Withusen og Datter af Kammerherre Frederik Vilhelm T. (f. 1811 † 1869) og Andrea Bjørn f. Rothe (f. 1814 † 1885).

I Flensborg havde F. malet 2 store Malerier: «Valdemar II indstifter den jyske Lov» og «Frederik IV modtager Slesvigernes Hylding» (Slesvigs Inkorporation 1721) til Overappellationsrettens Sal. Disse 2 Billeder, som i malerisk Virkning og karakterfuld Opfattelse høre til Kunstnerens bedste Arbejder, ere desto værre ikke mere dansk Ejendom. Aaret efter udførte han 2 store Kartoner til Børssalen i Kjøbenhavn, fremstillende Allegorier paa «Klogskab» og «Mod». I 1882 udførte han endelig et stort Loftsmaleri til en Sal paa Frederiksborg, «Gefion pløjer Sjælland ud af Sverige», og i de nærmest følgende Aar Kartoner til en Tapetfrise, forestillende danskes Vikingetog, der ligeledes tilhører Frederiksborg-Musæet.

Hans Virksomhed som Maler bliver dog overfløjet af den rige Produktivitet, han har udfoldet som Tegner og Illustrator. Saaledes som han i sin førstefødte Datter havde Lejlighed til at iagttage Barnelivet, gjengav han det i en Række Børnebøger, der udkom paa Fransk, Engelsk og Dansk i flere Oplag og omhandlede Bébés mærkelige Bedrifter, set med Kunstnerøjets og Faderkjærlighedens beundrende Blik. Samtidig hermed tegnede han Illustrationer til Fabricius' «Danmarkshistorie» og førtes derved, maaske fra først af under tysk Paavirkning, ind paa den ejendommelige Fremstillingsmaade, hvor Begivenhedernes Rækkefølge sammenkjædes ved stemningsfulde Ornamentslyngninger, der give dem en vis Lighed med Variationerne i et Tonemaleri. De efterfulgtes af «Gjøgleriet i Utgaard», en Række Raderinger til Oehlenschlägers Text, som bleve udgivne af Kunstforeningen (1872), og i Løbet af en længere Aarrække af «Nordens Guder», en Samling raderede Blade i stort Format, hvoraf dog kun omtrent Halvdelen af det oprindelig paa-tænkte Tal udkom. Heri fremtræder hele hans romantisk-oehlenschlägerske Opfattelse af Nordens Oldtid i den frodigste Fylde og trods Svagheder i den tekniske Behandling tit med en overraskende malerisk Virkning. Men ogsaa paa andre Felter har

han vist sin skabende Evne som Illustrator, saaledes i «Amor og Psyche» efter Apuleius, Illustrationerne til «Fadervor» og Randtegningerne til «Dronning Dagmars Vise». I Steden for den ganske vist noget konventionelle Djærvhed, der karakteriserer hans «Nordens Guder», møder man her, som det er blevet sagt, mere en Paludan-Müllersk romantisk Finhed, ogsaa konventionel paa sin Vis, men begge Stilarter i høj Grad kunstnerisk følte og sprudlende af en tilsyneladende udtømmelig Rigdom paa Motiver. Det er heller ikke nogen ringe Indflydelse, han har udøvet paa Illustratorerne i den yngre Kunstnerkreds. — F. blev 1877 Medlem af Kunstakademiet og fik 1890 Titel af Professor.

Illustr. Tid. Nr. 324. Delaunay, Les artistes scand. I, 21. Kunstbladet I, 129. Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Frølund, Andreas, 1669—1731, Professor, blev født 5. Maj 1669 i Verpinge i Skaane, hvor Faderen, Michael F., paa den Tid var Forvalter ved Lunds Domkirkes Gods (senere blev han Byfoged i Nexø og Aakirkeby paa Bornholm); Moderen hed Bodil Eriksdatter Frønderup. Efter Fredslutningen 1679 flyttede han med Forældrene til Kjøbenhavn, kom i Kjøbenhavns Skole, deponerede der fra 1689 og blev Huslærer hos Professor Cosmus Bornemann; til denne Familie blev han fra den Tid nøje knyttet. Han tog Attestats 1692 og blev Magister 1696. I 5 Aar var han Alumn paa Borchs Kollegium. Han fik Tilbud saa vel om Slagslunde og Gandløse Sognekald i Sjælland som om Rektoratet paa Herlufsholm, men afslog begge Tilbud i Haab om, at han ved snarlig Vakance i Sorø ved Biskop Henr. Bornemanns Protektion skulde opnaa Rektorpladsen der. Haabet slog heller ikke fejl, i det han 1700 blev ansat som Hjælper hos den gamle Rektor Aquilinus i Sorø, og 1½ Aar efter (1702) succederede han ham ved hans Død. Han blev dog ikke længe i Sorø, da han allerede 1705 blev Rektor i Kjøbenhavn, hvor Skolen var kommen i ynkelig Forfatning. 1708 blev han tillige Professor ved Universitetet, først i Metafysik, senere i Hebraisk. 1720—21 var han Universitetets Rektor. Foruden akademiske Disputatser har man af ham en revideret Udgave af Jersins latinske Grammatik og et udførligt Sørgeprogram i Folio over Rektor i Roskilde, Mag. Peter Schade («Schadæana Metamorphosis», 1712). I sit sidste Leveaar var han stadig syg, og Skolegjerningen maatte besørges af en anden. I Schwartzkopfs «Erindringslexikon» (Danske Saml. IV, 106) har han faaet det stygge Tillægs-

ord «snapsagtig». Han døde 1. Nov. 1731 og efterlod som Enke Magdalene f. Foss († 1737), Datter af Forstanderen paa Sorø Laurids F. til Todbøl.

Universitetsprogram. Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitanskolen S. 27 f. Nyerup, Forf. Lex. Chr. Bruun, Falsteriana S. 96. *A. Jantzen.*

**Frølund, Caspar Frederik Sophus, 1806—82**, Skolemand og Politiker, er født i Sorø 20. Maj 1806 og Søn af Vævermester Lars F. og Johanne f. Bertelsen. F. dimitteredes fra Jonstrup Seminarium 1827, blev Student 1830 og Cand. theol. 1836. Ved Siden af Theologien studerede han Pædagogik, forberedte til Skolelærerexamen, udgav en Række Skolebøger og Haandbøger for Lærere samt redigerede 1840—47 «Maanedsskrift og Repertorium for Almueskolelærere». F. samlede Lærerne til Møder og Foreninger, var i flere Aar Formand for den 1841 oprettede «Almindelig dansk Skolelærerforening» og indgav Petitioner til Stænderne om en Skolereform. Denne Virksomhed gav ham et Navn som Skolemand, og 1847 blev han Inspektør ved den offentlige Skole paa Christianshavn, i hvilken Stilling han forblev Resten af sit Liv. Ved at udgive flere af Holbergs Komedier, nogle Kalendere og Samlinger af «Folkelæsning», illustrerede af Xylograf Flinch, blev F. kjendt i videre Kredse, da disse Smaabøger fik stor Udbredelse, især paa Landet. Tidlig deltog han i det politiske Liv, skrev i «Almuevennen» og var Medbestyrer af Hippodrommøderne. Han blev valgt til den grundlovgivende Rigsforsamling for Sorø Amts 3. Valgkreds, var fra 1849—58 Folketingsmand for samme Amts 5. Valgkreds, derpaa Landstingsmand for 2. Valgkreds til 1866 og endelig Folketingsmand for Præstø Amts 4. Valgkreds til 1872, da han trak sig tilbage fra politisk Virksomhed. F., der stedse hørte til Venstre, var i flere Aar Medlem af Bestyrelsen for Bondevennernes Selskab og var en af Oktoberforeningens Stiftere. I Rigsdagen havde han kun Betydning i visse Skolespørgsmaal. Han udvirkede 1851 Loven om Lærernes Fritagelse for at besørge Embedsbreve mellem Præsterne, men havde ikke Held med sine Forslag til en ny Kaldelses- og Bestyrelsesmaade. F.s stærke Angreb paa Statens Seminarier førte til Oprettelse af en særlig Examenskommission for Privatister (Lov af 15. Febr. 1857) og senere til en Examenskommission for alle Lærerkandidater (Lov af 25. Juli 1867). I denne Kommission havde han Sæde fra dens Oprettelse til sin Død, 6. Nov. 1882. — F.



ægtede 3. Nov. 1837 Bodil Christine Mandahl, Datter af Bedemand Christian J. M. Hun overlevede ham.

Erslew, Forf. Lex.

*Joakim Larsen.*

**Fuchs, Adolph,** —1662, Officer. Sikre Efterretninger om hans Herkomst savnes, men det kan formodes, at han er en Flamlænder af Fødsel, og det udsiges ganske bestemt, at han var en Bondesøn og Skrædder af Profession. Først fra 1644 kan man til Dels følge hans Spor. Han tjente da i den danske Hær i Holsten og kalder sig «Hofmeister», hvilket vel vil sige Regnskabsfører, hos Kapitajn Eler v. Høene i Glückstadt. 1652 var han Oberstlieutenant og ledsagede Ulrik Christian Gyldenløve, der den Gang var i spansk Tjeneste, paa dennes Hvervingsrejse til Danmark, og paa Gyldenløves Anbefaling indkaldtes han 1657, da Krigen mod Sverige stundede til, fra de spanske Nederlande og udnævntes til dansk Oberst og Chef for et Regiment Fodfolk. I Spidsen for dette Regiment, som han til Dels hvervede i Flandern, kæmpede han i den skaanske Hær under Axel Urup og forfremmedes efter de heldige Træfninger i Halland i Sept. til Generalmajor. I nogen Tid fungerede han som Kommandant i Malmø. Under Hovedstadens Belejring var han i Kjøbenhavn, og da Carl Gustavs gjentagne Forsøg paa at faa Fodfæste paa Amagersiden gjorde det nødvendigt at have en energisk Kommandant i Christianshavns Fæstning, udnævntes F. ved Nytaarstid 1659 til denne Post. Han retfærdiggjorde i fuldt Maal de til ham stillede Forventninger, og den mindeværdige Nat mellem 10. og 11. Febr. 1659 tilbageslog han med stor Bravour den svenske Greve Claes Thotts efter en forvoven Marche over Isen 3 Gange gjentagne Stormløb mod Christianshavns Vold. «Fjenden havde forglemt at tage Ligskjorterne med sig,» er den drastiske Vending, hvormed F. i sin karakteristiske Beretning til Frederik III om denne Begivenhed illustrerer Svenskernes Nederlag. Faa Dage efter blev han Chef for det af Poul Beenfeldt tidligere kommanderede jyske Regiment til Fods, og i Juli udnævntes han til Lensmand paa Hammershus og Gouvernør over Bornholm. I denne Stilling gjorde han sig som bekjendt berygtet ved sin raa og brutale Behandling af Ægteparret Ulfeldt og ved sin ikke mindre tyranniske Adfærd mod Øens patriotiske Befolkning, og dennes Klager bevirkede, at han i Begyndelsen af 1662 fjærnedes fra Bornholm. Han blev derefter ansat som Kommandant i Nyborg og Amtmand over Nyborg Amt. Hen paa Efteraaret gjorde han en Udenlandsrejse, og 6. Nov., da han

sammen med sin Hustru, Marie Jeanne Rootcaes, en flamsk Dame, i aaben Vogn kjørte paa Gaden i Brügge, blev han myrdet ved et Dolkestik af Corfits Ulfeldts ældste Søn, Christian, der paa denne Maade tog Hævn over den Forældrene overgaaede Forsmædelse.

Wolff, Journal f. Politik osv. 1816. Leon. Christinas Jammers-Minde, 1885. Birket Smith, Leonora Christine Ulfeldts Hist. II. *S. A. Sørensen.*

**Fuchs, Andreas, 1641—1720,** Officer, var født i Uetersen 16. Maj 1641. Hans Fader, Johan F., var brandenborgsk Kapitajn, Moderen hed Anna v. Grote. A. F. lærte fra Dreng af Krigshaandværket ved sin Faders Kompagni, gennemgik Fyrværkerskolen i Spandau og drog saa til Danmark, hvor han blev Fændrik ved Lübbes Regiment. Senere, da Ruse var bleven Regimentets Chef, anvendte denne F. som Konduktør ved Arbejderne paa Kjøbenhavns, navnlig Citadellets, Befæstning. Først sent blev han Lieutenant, men ved Udbruddet af den skaanske Fejde blev han Kapitajn, og nu fulgte Forfremmelserne Slag i Slag. Efter ved Belejringerne af Wismar og Landskrone at have vist sig som en duelig Ingeniør blev han 1676 Major og endnu s. A. efter Christiansstads Erobring Oberstlieutenant; endelig udnævntes han 1677 efter Stormen paa Malmø, hvor han blev saaret, til Oberst for 2. sjællandske Regiment, som han førte i det uheldige Slag ved Landskrone. Hans Regiment blev samme Aar slaaet sammen med 1. sjællandske, og F. fik i Steden fynske Regiment, med hvilket han deltog i Christiansstads Forsvar og efter denne Fæstnings Kapitulation i Erobringen af Rygen. Efter Freden gik han som Chef for Prins Christians Regiment til Rensborg, blev 1683 Generalmajor og Inspektør over Infanteriet i Hertugdømmerne, 1690 tillige Kommandant i Rensborg. Under de Stridigheder med Gottorp, Hamborg o. fl., der i den sidste Halvdel af Christian V's Regering foranledigede, at Hæren paa Rigets Sydgrænse saa at sige stadig var paa Krigsfod, viste F. i det hele megen Duelighed. Da Frederik IV i Foraaret 1700 fornyede disse Stridigheder, fik F. Kommandoen over det ene af de 2 Korps, hvori den danske Hær var delt. Begyndelsen gik godt, og et Par mindre Fæstninger blev taget i en Haandevending, men Belejringen af Tønning, som man havde haabet at bringe til Ende med lignende Lethed, trak ud og maatte ophæves paa Grund af en svensk-hannoveransk Hærs Indfald i Holsten. Efter Freden i Traventhal synes det, at man har gjort F. til Syndebuk for Felttogets Uheld, men han blev dog ved sin Afskedigelse fra Hæren

i Nov. 1700 udnævnt til Gehejmeraad og Amtmand i Rensborg. I denne Stilling døde han 5. Dec. 1720.

F., der 1685 var bleven dansk Adelsmand og 1693 Ridder af Danebrog, var gift 2 Gange: 1. (1667) med Christina Braunsfeld († 1704), Enke efter Kapitajn i Sætaten Peder Pedersen Kjærteminde; 2. (1706) med Johanne Sophie v. Scheitern, Enke efter en Kugelmann; hun overlevede ham. F.s Børn døde før Faderen.

M. Müller, *Ligtale* ov. A. F., Pløen 1721.

*H. W. Harbou.*

Fuchs, Caspar, —1537—, Sekretær i det tyske Kancelli, af tysk Herkomst, var allerede 1534 en meget betroet Mand, der omtales som stadig om og hos Hertug Christian. Han var tilstede under Kjøbenhavns Belejring og har nedskrevet Meddelelser om Forhold i Staden under Belejringen. Nær knyttet til den tyske Kansler W. v. Utenhof blev han i de følgende Aar stærkt benyttet som Diplomat og sendtes Gang efter Gang i Forening med Kansleren som Gesandt til udenlandske, særlig tyske, Hoffer. 1537 afsluttede han i Forening med Melchior Rantzau den 3aarige Stilstand med det burgundiske Hof, 1538 var han i Hamborg, 1539 i Sachsen, Hessen og Nederlandene, 1540 atter i Nederlandene, 1541 i Regensburg og Hamborg, 1542—43 i Bremen, 1544 tillige med Kansleren Peder Svave i Speier, hvor han sluttede Freden med Kejseren; 1548 var han Kongens og dennes Brødres Repræsentant i Brüssel, da Kejseren forlenede dem med Holsten. Han blev 1537 forlenet med Tofte Provsti i Fyn, men opholdt sig dog mest paa sin Ejendom Bramstedt i Holsten. Han nævnes endnu i Aaret 1567, da han fik kongelig Befaling til at udtage nogle Breve af Hvælvingen i Gottorp, og var endnu ikke død 1571.

Danske Mag. 4. R. III, 39; jvfr. 4. R. VI, 170. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III, 268 ff.

*Mollerup.*

Fuchs v. Bimbach, Johan Philip, —1626, General, var født i Franken, hvor ogsaa hans Godser laa. Trods sin evangeliske Tro tjente han Kejseren under Krigen i Bøhmen 1621, men tog snart sin Afsked og stod i de følgende Aar flere protestantiske Fyrster, især Markgreve Christian Vilhelm af Brandenburg, bi med Raad og Daad. Da Christian IV i Sommeren 1625 organiserede sin Hær til Kamp i den nedersachsiske Kreds, tog F. i Juni Tjeneste som hans General over Fodfolket; Forhandlinger i Begyndelsen af 1626 om hans Udnævnelse til Feltmarskal førte derimod

ikke til noget. F. optraadte ofte med megen Frimodighed over for Kongen, advarede ham mod en overilet Fremrykning og dadlede den i Hæren stedfindende Uorden. Som Hærfører var han imidlertid ikke heldig; i April 1626 maatte han i Mark Brandenburg trække sig tilbage for Wallensteins Tropper, hvilket foranledigede stærke Klager over ham til Kongen fra Grev Ernst af Mansfeld. I Begyndelsen af Avg. 1626 forenede han sin Troppeafdeling med Kongens. De rykkede nu begge frem mod Tilly, men da denne havde modtaget Forstærkninger, maatte de trække sig tilbage; paa Tilbagetoget bleve de dog indhentede af den fjendtlige Hær. F. advarede Kongen mod at modtage Kamp, men Christian IV fulgte ikke hans Raad og bebrejdede ham tvært imod hans Fejhed. Slaget ved Lutter am Barenberg, 17. Avg., endte imidlertid med Kongens fuldstændige Nederlag, for hvilket han tillagde F. Hovedskylden. Har F. begaaet Fejl, bødede han i alt Fald derfor med Livet; livsfarlig saaret i Slaget døde han kort efter i Byen Nauen.

Opel, Der niedersächsisch-dänische Krieg II, 176 ff. *J. A. Fridericia.*

**Fuglsang, Niels Studsgaard, 1759—1832, Orientalist, Præst,** var født 19. Nov. 1759 i Holeby paa Laaland, hvor hans Fader, Herman F. (f. 1700 † 1777), var Præst; hans Moder var Lucie Abelone f. Studsgaard. I sit 14. Aar kom han i Aalborg Cathedral-skole, hvorfra han dimitteredes 1778. Efter at have syslet ogsaa med filologiske og medicinske Studier tog han 1792 theologisk Examen og udnævntes samme Efteraar til Præst ved den danske Zions Menighed i Trankebar. Entlediget med Vartpenge 1800 kom han hjem i Begyndelsen af 1802, blev 1804 Sognepræst ved St. Mikkels Kirke i Slagelse, 1828 Konsistorialraad og døde 29. Dec. 1832. Opholdet i Trankebar vakte en levende Interesse hos ham for Indien, og i forskellige Tidsskrifter offentliggjorde han Afhandlinger eller Oversættelser til Belysning af Indiens litterære, religiøse og historiske Forhold. 1801 blev han Medlem af Asiatic society i Calcutta. De ret værdifulde Samlinger dels af ethnografiske Gjenstande, navnlig vedrørende Gudsyrkelsen, dels af Haandskrifter, som han havde erhvervet sig i Indien, bleve efter hans Død (tillige med nogle ubetydelige haandskrevne Afhandlinger af ham selv) kjøbt af Kongen for en aarlig Livrente til hans Døtre; de første kom senere til Ethnografisk Musæum, de sidste afgaves til det store kongl. Bibliothek. 1804 havde han ægtet Anna Dorothea

Torst, f. Kierulf (f. 1779 † 1868), Enke efter Prokurator J. T. († 1800).

Erslew, Forf. Lex. Skandin. Museum 1798, II, S. 319. Kbhvns lærde Efterrem. 1802. Werlauff, Hist. Esterr. om d. st. kgl. Bibl., 2. Udg., S. 259. 350.  
*Vilh. Thomsen.*

**Fuiren, Christine, s. Harboe.**

**Fuiren (Fyring), Diderik, —1604, Guldsmed.** Hvor og naar han er født, samt hvorledes hans første Udvikling har været, kjendes ikke. Men 1580 maa han som gift Mand antages at være bosiddende i Odense; hans Datter Anna, der 1598, 18 Aar gammel, blev gift med Guldsmed Jørgen Prytz i Kjøbenhavn, er nemlig født i Odense. 1581 traadte han med aarlig Løn i Frederik II's Tjeneste og er sikkert den betydeligste Guldsmed her i Landet paa den Tid. Da den nævnte Konges Døtre Elisabeth og Anna i 1588 og 1589 udstyredes til Bryllup, havde han fuldt op at gjøre, og ham betroedes det at forarbejde den endnu (paa Rosenborg) bevarede pragtfulde Krone, hvormed Christian IV 1596 blev kronet. Samtidig med denne Kroning flyttede han fra Odense til Kjøbenhavn, hvor han ligesom i Odense snart blev Grundejer, og her døde han vistnok i Efteraaret 1604. Han var 2 Gange gift: 1. med Margrethe Veckersdatter og 2. (vistnok 1593) med Enken efter Fyns Biskop Niels Jespersen, Else Hansdatter, Datter af Raadmand Hans Dinesen i Odense. Hun overlevede ham i 19 Aar († 1623) og blev 3. Gang gift med Lægen Dr. Jens Mule i Odense. Hun skal have drevet en betydelig Handel med Guld, Diamanter, Perler og Juveler, endogsaa paa Moskov, og handlet med Vexler paa Frankrig, hvilket sikkert vil sige, at hun har fortsat en Del af sin anden Mands Forretninger; saadan Handel dreves nemlig almindelig af Datidens Guldsmedde.

C. Nyrop, Meddelelser om dansk Guldsmedekunst S. 34 ff. Tidsskr. f. Kunstindustri 1890, S. 7. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 747. *C. Nyrop.*

**Fuiren, Diderik Baron, 1656—86, Godsejer,** er født 11. Avg. 1656; hans Fader af samme Navn, «en rig og lærd og velberegst Mand», var død s. A.; hans Moder, Anne Kirstine Friis, ægtede Aaret efter Diplomaten Cornelius Lerche. Sin Barndom tilbragte F. hos Ærkebiskop Svane og efter dennes Død hos sin Farbroder ~~Dr.~~ Thomas F. (s. ndfr.); under disses Tilsyn udviklede han sig saa smukt og godt, at han allerede 1674, Aaret efter Farbroderens Død, var moden til at fortsætte sin Uddannelse i fremmede Lande,

efter at han med kongl. Tilladelse selv havde overtaget Bestyrelsen af sin meget betydelige Formue. Paa Rejsen, der synes at have varet 2—3 Aar, saa F. sig godt om og uddannede sig vistnok mere som en ung Herremand end som Videnskabsdyrker. Efter hans Hjemkomst ophøjede Kongen ham 1677 til Friherre af Fuirendal, med hvilket Navn det prægtige Gods Vindingegaard, som han havde arvet efter sin ovennævnte Farbroder, blev oprettet til Baroni; s. A. blev han Kancelliraad og 1683 Justitsraad (s: Assessor i Højesteret). F., der var svagelig fra Barn af, døde allerede 13. Avg. 1686. Foruden Fuirendal ejede han Støvringgaard og Søndervang i Jylland. Gift 6. Okt. 1677 med Margrethe Eilers (f. o. 1651 † 15. Sept. 1708), Datter af Professor Jørgen Eilersen. Hun havde i sin Ungdom haft en stærk Fristelse, da «en stor Person» vilde have hende til Mætresse (1672), og hendes Slægt og Venner, ja selv hendes Fader, vare tilbøjelige til at føje vedkommende; men hun «inklinerede til et ærligt og dydigt Navn» og holdt Stand imod Anfægtelserne. Ved sit Bryllup blev hun særlig optaget i Friherrestanden som Baronesse Elers.

Progr. fun. acad. Danske Herregaarde VI: Støvringgaard; VIII: Fuirendal. Pontoppidan, Marmora Dan. I, 59 f. Joh. Monrads Selvbiografi S. 77.

*G. L. Wad.*

**Fuiren, Henrik, 1614—59, Læge, Legatstifter.** Han fødtes i Kjøbenhavn 28. Maj 1614 og var en Søn af den ndfr. omtalte Dr. Jørgen F. Da hans Forældre vare velhavende, blev han, efter den Tids Skik, ikke sat i Skole, men undervist først hjemme og senere i Professor Caspar Bartholins Hus sammen med dennes Sønner. Kun 14 Aar gammel blev han og den ligealdrende Bertel Bartholin (s. I, 550) indskrevne ved Universitetet (1628). I Løbet af et halvt Aar derefter mistede han baade sin Fader og sin Farfader. Da Kjøbenhavn 1629 blev hjemsøgt af en pestagtig Epidemi, der endog bragte alle Byens Læger til at flygte, blev H. F. sendt til Sorø Akademi og sat i Huset hos Botanikeren Prof. med. J. Burser. Men her faldt han i en heftig Sygdom (Dysenteri) og var Døden nær. Hans Moder fik da Dr. Otto Sperling til at rejse ud til ham og at blive hos ham, indtil han var uden Fare. Siden kom han tilbage til Kjøbenhavn og lagde her Grunden til sine filosofiske, medicinske og matematiske Studier, indtil han 1633 kunde afgaa til Universitetet i Leiden for at studere videre under de derværende berømte Lærere. Af et Brev, han nogen Tid efter sin Ankomst skrev til Professor Hans Rasmussen Brochmand, der var gift med

hans Moders Søster, ses, at han især studerede Medicin og Matematik, uden dog at forsømme Latin og Græsk (Rostgaardske Saml. 4to, Nr. 158). Ved Hjælp af de Breve, han jævnlig vexlede med Dr. Oluf Worm, der paa lignende Maade var beslægtet med ham, kunne vi for øvrigt følge ham paa hans mangeaarige Færd i Udlandet og sætte os ind i hans Studier og Interesser. 4 Aar tilbragte han i Leiden, iberegnet et Besøg paa nogle Maaneder i Franeker; derpaa rejste han med sin Broder Thomas til Paris, hvor han særlig dyrkede Anatomi og Botanik. I Frankrig tilbragte han henved  $1\frac{1}{2}$  Aar, derpaa gik han over Lyon og Montpellier til Italien, og efter at have gennemrejst Landet slog han sig i 1639 ned i Padua, hvor han siden tilbragte henved 6 Aar og blev som hjemme. I sin Landsmand, den lærde Johs. Rhodius, havde han en god Støtte; for øvrigt sluttede han sig meget til Professor Vesling og deltog baade i hans anatomiske Øvelser og i hans botaniske Ekursioner i Alperne. I et Par Aar var F. en stadig Deltager i de kliniske Øvelser paa Hospitalerne. Imidlertid fungerede han 1641—42 som «Consiliarius» for Artisterne af den tyske Nation i Padua og benyttede Lejligheden til at gjøre Uddrag af Nationens forskjellige Matrikler, og da disse hans Optegnelser ere blevne udgivne (i Suhms Saml. II, 3, 6 ff.), ledsagede af hans oplysende Anmærkninger, have vi derved faaet værdifulde Oplysninger om de danske, som i Tiden 1566—1644 have studeret i Padua. Efter at have afsluttet sit lange Ophold i Italien med et Besøg i Rom og Neapel drog F. 1645 til Basel, hvor han 30. Sept. tillige med sin Fætter Thomas Bartholin tog den medicinske Doktorgrad. F.s Disputats handlede «de hydrope». Endnu en Gang besøgte han Frankrig og dvælede atter en Tid i Leiden, inden han efter 13 Aars Fraværelse endelig sidst i Sept. 1646 gjensaa sit Hjem og sin Slægt.

Nu skulde vel Frugten høstes af F.s langvarige Studierejser. Men derom forlyder meget lidt. Han maa dog have praktiseret i Kjøbenhavn, da Thomas Bartholin i sin smukke Gravskrift over ham kalder ham «de syges Tilflugt». Hans Helbred begyndte imidlertid snart at vakle, i nogle Aar led han af Brystsyge, indtil han døde under Hovedstadens Belejring 8. Jan. 1659. Han var ugift. Inden sin Død havde han bestemt en Del af sine Midler til Legater, især til Kirker, fattige Studenter og andre trængende. Universitetet skjænkede han sin ikke ubetydelige Samling af læge-

videnskabelige Skrifter og Naturalier tillige med Midler til sammes Vedligeholdelse.

Bartholin, *Cista medica* S. 612 ff. O. Wormii Epistolæ. O. Sperlings Selvbiografi S. 40. Resen, *Inscript. Haffn.* S. 165 ff. Hofman, *Fundationer IX*, 106. 134. 142. *Kirkehist. Saml.* 3. R. V, 292 ff. *Saml. af de for Univ.s Legater gjæld. Bestemmelser* S. 279 f. *H. F. Rørdam.*

**Fuiren, Jørgen, 1581—1628, Læge, Botaniker.** Han var født 31. Maj 1581 i Kjøbenhavn. Faderen, «gamle» Henrik F., en meget rig Handelsmand, var vistnok en Broder til ovennævnte Juveler Diderik F. Han overlevede Sønnen og døde 28. Dec. 1628 i en Alder af 84 Aar. Moderen hed Mechtelt Hermansdatter. Indtil sit 12. Aar blev J. F. undervist hjemme, hvorpaa han sendtes til en Skole i Zerbst; men da Stedet ikke var anset for sundt, blev han sendt til Wittenberg og efter et Aars Ophold her til Rostock, hvor han i 6 Aar var i Huset hos Præsten Joh. Goldstein. I Maj 1598 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Leiden, hvor han forblev i 4 Aar, sysselsat med medicinske, botaniske og matematiske Studier. Blandt hans medstuderende her var den bekjendte Christoffer Dybvad, der i et matematisk Skrift fra 1603 omtaler den Bistand, J. F. havde ydet ham. Siden færdedes denne vidt omkring ved de berømteste Lærdomssæder i Evropa. I Sept. 1602 blev han indskreven ved Universitetet i Padua, 1603 var han i Rom og Neapel, 1606 atter i Padua, hvorfra han rejste til Strasburg og der fra til Basel, hvor han i Avg. s. A. tog den medicinske Doktorgrad. Endnu i nogle Aar færdedes han i Tyskland og Nederlandene, indtil han endelig kom hjem til Kjøbenhavn i sin Moders Dødsaar, 1610. Han begyndte nu at praktisere som Læge, og 18. Juli 1613 ægtede han Professor Thomas Finckes Datter Margrethe og blev derved nøje knyttet til den Tids Lærdomsaristokrati i Kjøbenhavn. Da han var velhavende, behøvede han ikke at lægge særlig Vægt paa at erhverve en udstrakt Praxis, men kunde efter sin Lyst sysle med Botanikken. Dette gav Anledning til, at han 1623 fik det Hverv at berejse det danske Riges Provinser for at opsøge, indsamle og bestemme de der voxende Planter. Paa sine Rejser i de skaanske Landskaber og paa Gulland havde han Otto Sperling til Ledsager. Endnu haves en Fortegnelse over de af F. fundne indenlandske Planter (*Bartholin, Cista medica* S. 278 ff.), ligesom en Planteslægt endnu bærer hans Navn (*Botan. Tidsskr. XII, 47*). F.s Liv henrandt under ualmindelig lykkelige Forhold, da hans elskværdige Karakter synes at have gjort ham afholdt af



alle. I sine senere Aar syslede han en Del med theologiske Studier. Han døde, efter 14 Dages Sygdom, allerede 25. Nov. 1628. Hans Hustru, der er bekjendt som Legatstifterinde, overlevede ham i mange Aar og døde først 1665, 70 Aar gammel. De havde 5 Børn, blandt hvilke Sønnerne Henrik og Thomas især ere bekjendte (s. ovfr. og ndfr.). En 3. Søn, Diderik, der ogsaa var en lærd og berejst Mand, blev Stamfader til den adelige Gren af Slægten (s. ovfr. S. 487). F.s ældste Datter, Marie, blev gift med Biskop Hans Svane og den yngste, der hed Søster, med den bekjendte Diplomat Cornelius Lerche.

Bartholin, Cista medica S. 272 ff. Otto Sperlings Selvbiografi S. 12 f. Danske Mag. 4. R. II, 217.

*H. F. Rørdam.*

**Fuiren, Thomas, 1616—73, Samler og Legatstifter.** Han var en Broder til ovennævnte Henrik F. og var født i Kjøbenhavn 1. Juni 1616. Efter at have nydt privat Undervisning sammen med sin Fætter Thomas Bartholin (s. I, 564) blev han af den som Læge siden bekjendte Poul Moth dimitteret til Universitetet 1634. Det laa i Slægtens Traditioner særlig at sysle med de naturvidenskabelige Fag, og T. F. gik ogsaa denne Vej, skjønt han ikke naaede saa vidt som Broderen. 1636 kom han til Leiden som Studiosus medicinæ. Her fra forsynede han sin Onkel Dr. Oluf Worm med Planter og Frø til hans Have. Da Broderen Henrik fra Leiden drog til Frankrig og siden der fra til Italien, fulgte T. F. med ham. I et Brev, skrevet i Padua i Juli 1641, ytrer Henrik F., at Broderen oftere spyttede Blod og havde en uhyggelig Hoste, hvorfor han ønskede, at Worm vilde foranledige hans Tilbagekaldelse; selv vilde han ikke sige noget til ham derom for ikke at ængste ham. Ondet maa imidlertid have fortaget sig, da vi vide, at T. F. 1645 fulgte med Broderen til Basel. Da denne tog Doktorgraden her, blev Graden ogsaa tilbudt T. F., men hans Beskedenhed tillod ham ikke at modtage den. Efter endnu et Par Aar at have rejst om i Tyskland, England og Nederlandene, hvor han 11 Aar efter sit første Besøg atter gjæstede Leiden, kom han endelig hjem. Han tog nu Bolig hos sin Moder og levede siden et stille Liv blandt sine Bøger og Naturalier. Efter den ovennævnte Broders Død udgav han en Fortegnelse over dennes til Universitetet skjænkede Bog- og Naturaliesamling. Selv var han ogsaa en flittig Samler, og ved hans Død bemærkes, at hans Samling af Naturgjenstande var den største, som nogen Privatmand den Gang ejede her i Landet. Ogsaa denne kom

ved legatarisk Bestemmelse til Universitetet, ligesom T. F. havde henlagt 2000 Rdl. til Stipendium for en medicinsk eller filologisk studerende. Han var Ejer af flere større Grunde og Bygninger i Kjøbenhavn samt af Vindingegaard i Sjælland og døde ugift 22. Marts 1673.

Universitetsprogram af 22. April 1673.

*H. F. Rørdam.*

Fumars, Étienne, 1743—1806, fransk Digter, Professor, blev født i en Flække i Nærheden af Marseille 22. Okt. 1743. Efter at have studeret hos Oratoriefædrene i Paris sluttede han Venskab med en Kreds Digtere (Imbert, Dorat, Lemierre o. fl.) og blev indført i den berømte Marquise du Deffau's litterære Salon. Han blev Lærer i Generallieutenant Grev de Graves Hus og senere hos Marquis de Vêrac. Da denne blev udnævnt til Gesandt i Kjøbenhavn, fulgte F. med. 1778 blev han Professor extraord. i Kiel og 1783 i Kjøbenhavn. Han ægtede en Datter af den reformerte Præst P. P. Eyraud, Marie Henriette († 1816). Som fransk Digter var han bange for at lære fremmede Sprog og lærte da heller ikke Dansk. Han døde pludselig paa Gaden 30. Nov. 1806 i Kjøbenhavn, hvor han synes at have haft mange Venner, da der i en kort Tid tegnede sig 500 Subskribenter paa hans Digte, som man besluttede at samle. 1807 udkom i Paris «Fables et poésies diverses par F.». Samlingen begynder med en «Notice historique sur F.».

Nyerup, Lit. Lex. Clément, Notice sur l'église réform. française de Copenhague. Den ovennævnte «Notice».

*Thor Sundby.*

Funch, Diderich Hansteen, 1791—1856, Skibsbygmester i Flaaden, Søn af Billedskærer paa Holmen Jochum Frederik F. (f. 1755) og Inger Cathrine Berntsdatter (f. 1759 † 1822), var født 30. Nov. 1791 i Kjøbenhavn. Han gik i sin Ungdom i Holmens Korskole og ansattes senere ved Modelkammeret paa Holmen. 1808 blev han Skibsbygger. 1814, da Modelkammeret omdøbtes til Konstruktionskammeret, blev han ansat ved dette som Assistent. 1819 avancerede han til Kvartermænd, 1825 til Mestersvend, 1830 til Underskibsbygmester og 1836 til Skibsbygmester. Som Konstruktor og Undermester forestod han Bygningen af den fra sin Jordomsejling bekendte Korvet «Galathea» foruden 2 Orlogsbrigger og 2 Skonerter. 1836 foretog han med Marineministeriets Understøttelse en Studierejse til England. Under sin Funktionstid som Mester byggede han Linjeskibene «Christian VIII» og «Danebrog», Fregatterne «Gefion» og «Thetis», Korvetten «Thor» samt Huldampskibene «Gejser», «Skirner» og «Holger Danske». Som Skibsbygmester af-

gik han 1853, men ansattes umiddelbart derefter som Tømmerinspektør, i hvilken Stilling han forblev til sin Død, 16. Jan. 1856. — Som maritim Forfatter nød F. fortjent Anseelse; fra hans Haand foreligge forskjellige Værker med Tegninger udførte af ham selv, hvilke Bøger i lige høj Grad vidne om hans grundige Kundskaber og store Paalidelighed. 1833—37 udgav han saaledes en «Praktisk Skibbyggeri» i 3 Dele, 1842—43 en «Afhandling om Koffardiskibes Konstruktion» i 2 Dele og 1846—52 en «Dansk Marineordbog». F. blev 1815 gift med Johanne Marie Buumann Petersen (f. 1794 † 1841), Datter af Skibstømmermand P. († 1795) og Johanne Marie f. Svendsen fra Allinge († 1837).

Tidsskr. f. Søvæsen 1856. Erslew, Forf. Lex.

*C. With.*

**Funck, Frederik Christian, 1783—1866, Violoncellist, Søn af Christian F. († 23. April 1810) og Komponisten C. Schalls ældste Søster, Margrethe († 27. Dec. 1825).** F. C. F. var født i Kjøbenhavn 30. Avg. 1783 og fik fra sit 10. Aar Undervisning af sin Morbroder, den dygtige Violoncellist Peter Schall. 14 Aar gammel spillede F. en Solo for Violoncel ved Weyses Koncert 20. Jan. 1798 og fik Ansættelse i Kapellet 1799; men efter at han i 1812 og 1814 selv havde givet Koncerter, fik han Lyst at prøve sin Lykke i Udlandet og rejste i Sommeren 1815 til Rusland, senere til Finland og Stockholm. Efter sin Hjemkomst gav han fra 1817 oftere Koncerter i Kjøbenhavn, hvor Kritikken roste hans Virtuositet, smukke, klare Tone og mesterlige Spil. I en Anmeldelse fra 1821 hedder det, at han har hævdet sit Ry som en udmærket Solospiller baade her, i Sverige og i Rusland, og at selv Mesteren Bernh. Romberg anerkjendte ham som en saadan. 1822 fik han et kongeligt Rejsestipendium paa 2 Aar og optraadte med Held som Koncertspiller i Berlin, Wien, München, Paris osv. I Wien udførte han ved sin Koncert 12. Jan. 1823 en af sine faa Kompositioner: Variationer for Violoncel med Kvartetakkompagnement. 1831 besøgte han Norge, og 1849 kunde han fejre sit 50 Aars Jubilæum som Medlem af Kapellet, hvor han dog vedblev at fungere, til han i 1857 tog sin Afsked. Sidste Gang, han optraadte som Koncertspiller, var ved en Koncert i Musikforeningen 1852, hvor han sammen med sin kjæreste Elev, F. Rauch, udførte en Koncertino for 2 Violonceller af B. Romberg. Han døde i Kjøbenhavn 2. Dec. 1866; hans Hustru, Thomine f. Bøhling, var allerede død i 1852.

Hans Broder *Peter Ferdinand F.*, født 178<sup>3</sup>, var Elev af

C. Schall, debuterede, kun 11 Aar gammel, ved dennes Koncert 8. Marts 1800 og blev ansat i Kapellet 1803. Som Violinist opnaaede han ikke Anerkjendelse uagtet al sin Flid, og da han i 1822 gav en Koncert her i Kjøbenhavn efter i flere Aar med offentlig Understøttelse at have uddannet sig i Udlandet (væsentlig i Paris under Habeneck), udtales det tydelig i Pressen, at han hellere maatte opgive Solospillet, medens han paa den anden Side opfordres til at fortsætte sin Kompositionsvirksomhed, hvorpaa han havde aflagt lovende Prøver (en Ouverture, en Violinkoncert osv.). Rigtignok ikke uden Opposition blev den beskedne og stille Mand Schalls Efterfølger ved Anførerpuhlen, men som Dirigent synes han at have udfyldt sin Plads, i alt Fald efter Kjenderes Mening. I Musikforeningens første Tid var han i 5 Aar Ene-dirigent, indtil han blev afløst af F. Glæser. 1849 gik han af som Koncertmester ved Theatret og døde 7. Jan. 1859. Hans Hustru, Ernestine f. Diedrichsen, tidligere Solodanserinde ved Theatret, døde i April 1855.

Tidsskr. f. Musik 1857, Nr. 13. Musikforeningens Festskrift II.

*S. A. E. Hagen.*

**Funder, Thomas**, 1804—60, Fabrikant, Politiker. F., Søn af Tobaksfabrikant Peter F. og Karen f. Rindum, blev født i Aarhus 20. Juni 1804. Han dimitteredes 1821 fra Kathedralskolen der, tog 1826 juridisk Embedsexamen og traadte ind i Faderens Forretning. 1834 valgtes han til Stænderdeputeret for Jyllands 2. Kjøbstad-distrikt og gjenvalgtes 1841. Han var kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848. I Dec. 1849 valgtes han til Medlem af Rigsdagens Landsting (sad indtil 1853). Som Stænderdeputeret spillede han en fremragende Rolle, havde Sæde i en Række Udvalg og hylkede som Politiker konservativ-liberale Anskuelse, hvorfor han ikke ganske kunde sympathisere med den demokratiske Retning, som den indre konstitutionelle Udvikling tog. Han beklædte desuden flere Tillidshverv, i det han var Borgerrepræsentant, Raadmand og Meddirektør for Aarhus Spare- og Laanekasse. Han blev 1840 Ejer af Hovedgaarden Astrup ved Skive. 1840 fik han Titel af Kancelliraad. F. døde 21. Juli 1860 i Aarhus. F. var to Gange gift: 1. (1829) med Vilhelmine f. Bidsted († 1832); 2. (1834) med Søsteren Henriette f. Bidsted.

Barfod, Dansk Rigsdagskal. I, 199.

*A. Thorsøe.*

**Fursman, Christian**, —1712, Officer, var af en Borger-slægt i Skive (hans Fader hed Christen Jensen F.), men valgtes ligesom

flere af sine samtidige Slægtninge Soldaterstanden. Han havde vistnok i en Aarrække tjent i Underklasserne, da han 1689 blev Lieutenant i Biegens nye Dragonregiment, som 1692 sendtes til Ungarn i Kejsers Tjeneste. Her tjente F. sig op til Kapitajn-lieutenant 1693, Kapitajn 1695 og Major 1698 og blev efter Hjemkomsten sendt til Norge som Oberstlieutenant ved 1. søndenfjældske Dragonregiment. Da der 1704 i Danmark dannedes 2 Landdragonregimenter, et sjællandsk og et jysk, blev det sidste tildelt F. Under Felttoget i Nordtyskland 1711 stod Regimentet for første Gang over for Fjenden, og i Kampen uden for Wismar 5. Dec. s. A. var det, at Navnet «Fursmans Dragoner» blev bekendt. Deres Indhug paa de svenske Karreer vare glimrende, selv om maaske Traditionen, der med Forkjærlighed har beskæftiget sig med dette «nationale» Regiment, har pyntet lidt paa dets Bedrifter og heller ikke har Ret, naar den lader dets Forandring til et Kyrasserregiment være en Belønning for disse. Ordren om at sætte Regimentet «paa Rytterfod» var den Gang allerede et Aar gammel. F. blev derimod forfremmet til Generalmajor, men allerede 15. Febr. 1712 afgik han ved Døden; han er begravet i Vejle. — Gift med Ellen Marie Lange († 1722), der var Datter af Kancelliraad, Landsdommer Villum L. til Asmildkloster og Enke efter Major Gert Tantzler († 1694). F. efterlod ikke Børn. *H. W. Harbou.*

Fussing, Hans Nielsen, f. 1838, Arkitekt og Murmester. Han er født 27. ~~Nov~~<sup>Juni</sup> 1838 i Horsens; hans Forældre vare Murmester Andreas F. og Ane f. Hansen. Efter endt Skolegang kom han i Murerlære, og 17 Aar gammel drog han til Kjøbenhavn for at blive Svend; som saadan besøgte han det tekniske Institut og gennemgik Kunstakademiets Arkitekturklasser; 1864 vandt han den lille Sølvmedaille som Arkitekt. S. A. etablerede han sig som Murmester og fik nu efterhaanden en stor Virkekreds. Af Foretagender, hvortil hans Navn er knyttet, kan nævnes større Bygningsarbejder paa Godserne Bregentved, Iselinge, Højstrup, Vemmetofte og Hvedholm; en Restavrering af Vallø Slot; Opførelsen af Kirkerne i Ordrup og ved Faxe Ladeplads, af Musæumsbygningen i Botanisk Have i Kjøbenhavn, Frederik VII's Stiftelse sammesteds, Landmandsbankens Filial paa Hjørnet af Frederiksborggade og Ejendommen Nørrevoldgade 11, som han 1880 opførte til sig selv. 1878 blev han Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn og var fra 1887—90 som Raadmand Medlem af Kjøbenhavns Magistrat. Ved Valgene

i Efteraaret 1800 blev han ved den hele Landet over voxende Haandværkerbevægelse indsat som Medlem af Landstinget. 1867 ægtede han Claudine Theodora Kerrn (f. 1. Nov. 1832 † 6. Marts 1878) og i 1881 hendes Søster Camilla Augusta K. (f. 14. Dec. 1838), begge Døtre af Tømmermester, Oberstlieutenant K., Chef for Kjøbenhavns Brandkorps, og Ane Marie f. Velschou.

Weilbach, *Konstnerlex.* Haandværkerbladet VII, Nr. 70. *C. Nyrop.*

**Fyhn, Jens Jørgen, 1788—1866,** Præst og topografisk Forfatter, var født 9. Febr. 1788 i Kolding, hvor Faderen, Ambrosius F., var Toldbetjent. Moderen hed Marie Elisabeth f. Wolder. 1806 blev han Student fra sin Fødebys Skole og 1814 theologisk Kandidat. 1819 blev han personel Kapellan i Karise og Alslev og Aaret efter Kateket i Ringsted, hvorfra han 1824 kaldtes til Sognepræst i Nørre Jærløse og Kvandløse i Nærheden af Holbæk. Her levede han et stille og fredeligt Liv med sin Hustru, Louise Marie f. Husum, en Præstedatter fra Vigersted, som han 1822 havde ægtet. F. var æsthetisk anlagt; han skrev Vers og havde et vist Talent for Tegning og Maling. Saaledes malede han en Altertavle til sin Kirke, dekorerede Prædikestolen m. v. Desuden havde han historiske Interesser, særlig knyttede til hans Fødeby, til hvilken han bevarede en stor Kjærlighed. Allerede under sin Skolegang samlede han Bidrag til Koldings Historie og Beskrivelse, og dermed fortsatte han siden efter Tid og Lejlighed, indtil han endelig 1848 kunde udgive sine «Efterretninger om Kjøbstaden Kolding», der vidne baade om Flid og Udholdenhed og om en stor Kjærlighed til Æmnet. — 1860 tog han sin Afsked og levede siden i Kjøbenhavn, fremdeles sysselsat med Samlinger til Koldings Historie. Et Tillæg til sin Bog udgav han 1860. Han døde 25. Febr. 1866.

Wiberg, *Alm. Præstehist.* II, 19. Erslew, *Forf. Lex.* *H. F. Rørdam.*

**Fyren (Fyring), s. Fuiren.**

**Fürst, Carl Johan, 1814—67,** Læge, blev født i Kjøbenhavn 4. Maj 1814 og var en Søn af jødiske Forældre, nemlig Grosserer Martin Ludvig F. og Frederikke Emilie f. Hertz (en Søster til den bekjendte Rachel H.). Privat dimitteret 1831 tog han medicinsk Examen 1837. Efter en kort Tid at have praktiseret i Kjøbenhavn gik han 1840 sammen med sin Landsmand og Kollega Dr. H. W. Saxild til Brasilien, lod sig examinere i Bahia og praktiserede i Cachoeira. Da han ikke taalte det hede Klima her, drog han 1842

til Buenos-Ayres, hvor han atter underkastede sig Examen og vandt megen Anseelse navnlig som Kirurg og Fødselshjælper, ligesom han ved sit Giftermaal med en argentinsk Dame af fornem Slægt, Mercedes Zapiola, en Datter af General Z., efterhaanden kom i nær Berøring med Landets bedste Familier, der efter Diktatoren Rosas Fald 1852 gjenvandt deres gamle Indflydelse. I stadig Samvirken med Dr. Saxild oprettede han et Hospital for fremmede (Casa de sanidad cosmopolita) og var Medlem af det naturhistoriske og det medicinske Selskab i Buenos-Ayres; en Tid fungerede han som dettes Vicepræsident. Han hædredes ogsaa med Valg til Stadens kommunale Repræsentation. 1852 fik han det medicinske Doktor-diplom i Kiel. Ligesom han i 1867 stod i Begreb med at tiltræde en Rejse til Evropa, modtog han det offentlige Hverv at undersøge en opstaaet morderisk Epidemi af ubekjendt Natur i en Provins. Sygdommen viste sig at være asiatisk Kolera, og paa Tilbagevejen der fra blev han selv angreben af Sygdommen og døde strax efter sin Ankomst til Buenos-Ayres 15. Maj 1867. I Anerkjendelse af hans Fortjenester tilstod Republikken hans Børn en særlig Pension i 10 Aar og overtog deres Opdragelse.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Ugeskrift f. Læger 3. R. XIV, 21 ff.

*Jul. Petersen.*

Fürst, Ludvig Gottfred, 1812—64, Handelsmand, Broder til den foregaaende, blev født i Kjøbenhavn 16. Jan. 1812. Han var oprindelig bestemt til Studeringer, men opgav disse, og efter at have uddannet sig paa Handelskontorer i Udlandet etablerede han sig i Midten af Trediverne som Grosserer i Kjøbenhavn. Hans Forretning tog et betydeligt Opsving, og han drev navnlig en ikke ringe Importforretning, særlig i Kaffe. Tillige var han Generalkonsul for Grækenland. Hans personlige Elskværdighed gjorde ham meget afholdt, og hans Hus var bekjendt for dets Gjæstfrihed og Selskabelighed. F. var 2 Gange gift: 1. med Augusta Christiane f. Ebbesen, Datter af Isenkrammer E.; 2. med Ida Vilhelmine f. Gandil, Datter af Kommandør Johan Peter G. Han døde 29. Sept. 1864.

*E. Meyer.*

Fürst, Nicolai Nathan, 1779—1857, Publicist, Forfatter, Søn af en Kjøbmand og født i Kjøbenhavn. Han gav sig allerede i en ung Alder af med litterære Sysler samt med Undervisning i Fransk. I 1814 drog han til Wien, hvor han levede som Medarbejder ved flere Blade, især «Wiener Zeitung». I 1824 rejste han til Paris for at

perfektionere sig i Fransk og at skrive Korrespondancer til tyske Blade. Efter Julirevolutionen vendte han tilbage til Wien, hvor han, fra regnet nogle Rejser, levede indtil sin Død, 11. Maj 1857. Han udgav «Briefe üb. die dänische Litteratur» (Wien 1816—17), «Vermischte Schriften» (Wien 1824), «Politische Karrikatur-Sonnete» (München 1832); desuden skrev han mange Artikler i Tidsskrifter, dels paa Tysk, dels paa Dansk. Om hans danske Skrifter s. Erslews Forf. Lex.

Brümmer, Deutsches Dichterlex.

C. A. Nissen.

v. **Fürstenberg, Antonius**, —1520—, Provst i Børglum, var en tysk Doktor i Kirkeretten, som i Kong Hans' Tid kom til Danmark og 1507 blev Professor ved Universitetet. Da han var af en forslagen Karakter og ansaas brugbar i Statssager, blev han ved Kong Hans' Gunst o. 1509 Forstander (Provst) for det rige Præmonstratenserkloster Børglum, der tillige var Stiftets Domkapitel, og blev omtrent samtidig Medlem af Rigsraadet. Som saadan var han tilstede ved Kong Hans' Død i Aalborg 1513. I Aaret 1520, da Styge Krumpen var bleven Koadjutor for den gamle Biskop i Børglum Niels Stygge (Rosenkrantz), blev A. F. tvungen til at afstaa Provstiet, fordi han anklagedes for at have tilvendt sig en Del af Klostersets Kostbarheder. Han begav sig til Rom og klagede til Paven, Hadrian VI, der stævnedede de to Biskopper til sig. Dette skete, ligesom de 1523 vare i Færd med at afsætte Christian II; men Frederik I udstedte strax fra Viborg, hvor han blev hyldet, et Brev til Paven om at lade Sagen undersøge i Landet selv. Udfaldet af denne og A. F.s senere Skæbne ere ukjendte.

Ny kirkehist. Saml. IV, 465 ff.

A. Heise.

**Füssel, Andreas Gotthilf**, 1809—65, Danser og Mimiker. Blandt de mange dygtige Kræfter, Aug. Bournonville uddannede for den danske Ballet, indtog F. en meget fremragende Plads som Mimiker. Født i Kjøbenhavn af Forældrene kgl. Kapelmusikus Carl Gottlob F. og Maria Magdalene f. Schwartzlose kom han allerede som Barn paa det kgl. Theaters Danseskole, blev Figurant 1833, Sekonddanser 1842 og Danser 1846. Som Danser indtog han dog ikke nogen høj Rang, men forstod desto bedre at gjøre sig gjældende i det mimiske Fag, og blandt hans Roller i det Bournonvilleske Repertoire er der mange, i hvilke han hidtil staar uopnaaet saa vel ved sin fuldendte Plastik, ved den Højhed og Majestæt, han vidste at paatrykke

[28. Okt.



Rollen, som ved den Alvor, hvormed han kunde udføre en komisk Figur. Lige saa plastisk skjønt hans Spil var som Havaanden Golfo i «Napoli», lige saa grundkomisk var hans Fremstilling af den melankolske Mr. Arthur i «Toreadoren»; man kunde gribes af dyb Medlidenhed, naar man saa ham som den fattige Spillemand i «Konservatoriet», og man maatte beundre den Anstand og Højhed, han lagde for Dagen i Roller som den ungarske Magnat i «I Karpatherne» og som Harald Hildetand i «Valkyrjen». F. optraadte sidste Gang 9. Jan. 1865 som Mr. Arthur i «Toreadoren» og døde 9. Dec. s. A.

Overskou, Den danske Skueplads.

*Edgar Collin.*

**Fædder, Christian, 1710—93**, Borgmester, er født i Horsens 4. Okt. 1710; hans Fader hed Jørgen F.; hans Moder, Maren f. Høyer, havde første Gang været gift med Christian Fischer til Lavindgaard. F. kom i sin Ungdom til Kjøbenhavn som Tjener hos to unge Mennesker, der gave ham Lejlighed til at «lægge sig efter Pennen», og siden blev han kgl. Lakaj, hvortil den Omstændighed formodentlig bidrog, at hans Halvbroder Mauritz Fischer var kgl. Livkarl. 1745 blev han Hoffourér, 1746 Hofskriver og ved Grev A. G. Moltkes Indflydelse 1749 Viceborgmester i Kjøbenhavn. Som Medlem af Magistraten blev han 1757 en af Direktørerne for Theatret, til hvis Bestyrelse han var aldeles uskikket, saa man blev nødt til at lade ham trække sig tilbage 1762, efter at hans Forhold havde fremkaldt flere Skandaler, ikke mindst paa Grund af hans Elskovsforbindelser med flere af det kvindelige Personale. Som Borgmester afskedigedes han med den øvrige Magistrat af Struensee, men efter dennes Fald blev han Politimester 1772 med Løfte om at blive virkelig Borgmester, naar hans Alder forbød ham længer at varetage Politimesterembedet, hvilket skete 1788. Han døde som Borgmester 7. April 1793, efter at han allerede 1776 var bleven udnævnt til Konferensraad. Hans Hustru, Johanne Marie f. v. Oste, Datter af Stadskapitajn Jan v. O., døde 1759. — F. er et Exempel paa ældre Tidens ubehagelige Embedsmænd. Han skildres som lige saa ydmyg og indsmigrende over for overordnede som hoven og opblæst imod undergivne. Som den, der intet havde lært og derfor maatte være paa sin Post over for andre, udtalte han altid med største Selvtillid sin Dom om hvilket som helst Æmne og affærdigede andres Meninger i en ringeagtende Tone. Den opblæste og bydende Maade, hvorpaa han optraadte i sin Embedsstilling, gjorde

ham almindelig forhad, hvorfor han ogsaa blev Gjenstand for Haan i satiriske Blade. Særlig ilde omtalt er hans Forhold til Litteraturen under Guldbergs Ministerium, som R. Nyerup karakteriserer saaledes: «Politimester F. var Censor og Statssekretæren (Guldberg) Overcensor, og nu blev Tænke-, Tale- og Samvittighedsfrihed lænkebundne. Gammeltoiv, hvor F. i Højsædet med et Nik kunde ryste det danske Parnas, fortjente med rette sit Navn af Geniets Gehenna.»

Personalhist. Tidsskr. I, 294 f. Giessing, Jubel-Lærere III, 348. *O. Nielsen.*

**Fædder, Niels Jensen,** —1565, Præst. Om dennes Levned vides ikke noget, før vi 1560 træffe ham i Kjøbenhavn syslende med forskjellig Forfattervirksomhed. Han skildrede paa Vers den nys heldig tilendebragte Krig i Ditmarsken (s. Peder Syv, Kæmpeviser II, Nr. 53) og udgav «Den kristne Lystgaard», oversat fra Tysk. 1561 blev han Sognepræst i Stege og Provst paa Møen og ægtede siden sin Formands, M. Jens Christensens, Enke, Anne, Datter af Raadmand Peder Sjunesen i Kjøbenhavn. 1563 udgav han «En kristelig Digt om disse sidste Verdens farlige Tider». I Juli 1565 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn, men døde en Maanedes Tid derefter. — I Hans Thomesens Salmebog findes et Par Salmer mærkede med hans Navn, og Lyskander roser i høje Toner hans poetiske Begavelse og andre Fortjenester. Hans Enke blev, efter et forgjæves Attentat paa at faa Eftermanden i Stege Præstekald, M. Iver Bertelsen (s. II, 173), til Ægte, gift med Professor Jacob Svendsen i Kjøbenhavn, og da ogsaa han døde (1574), sad hun siden Enke i 42 Aar († 1616).

Ny kirkehist. Saml. IV, 157 f. 428. Personalhist. Tidsskr. VI, 154.

*H. F. Rørdam.*

**Fønss, Otto Carl Christian,** f. 1853, Digter, er Søn af Provst Holger Lorenz Basse F. og Louise Frederikke f. Schumacher. Han er født i Middelfart 28. Sept. 1853 og blev Student fra Odense Latinskole i 1872; i 1879 tog han theologisk Embedsexamen. Efter en Rejse i Schweits blev han Huslærer paa Rosendal ved Hellebæk, senere vikarierede han et halvt Aar ved Skaarup Seminarium og tiltraadte derpaa i 1882 sin nuværende Stilling som Lærer i Dansk og Litteraturhistorie ved Fredericia Latinskole. Efter at han under Mærkerne C. F. og O. F. havde ydet Bidrag til flere Tidsskrifter, udgav han i 1885 Digtsamlingen «Ad slyngede Stier» og i 1889 «Stemninger og Studier» med en meget anbefalende Fortale af Carl Ploug. Udpræget Natursans, fin lagttagelsesevne, sund og

varm erotisk Følelse samt Lethed til at fremkalde fantasifulde Billeder udmærke ham. Han er en kunstnerisk Versifikator af ikke ringe Rang og udmaler Detaillen med stor Finhed, men røber mindre Evne til at kombinere og frembringe Helhedens Harmoni.

*Nic. Bøgh.*

**Fønss, Peter Severin**, o. 1761—1824, Amtmand, en Søn af Kancelliraad Hans F. (f. 1712 † 18. Jan. 1791) og Else f. Thrane, fødtes paa Faderens Ejendom Løvenholm 4. Marts 1761 (eller 1764), tog 1783 dansk-juridisk Examen, udnævntes allerede 1784 til Justitsraad og blev 1787 Vice-Landsdommer i Nørrejylland, men var i de følgende Aar væsentligst beskæftiget med paa forskjellige Maader at forbedre Agerbruget i sin Hjemstavn, hvis Befolkning han i flere Retninger uegennyttig søgte at hjælpe paa Fode. 1798 blev han Generalkrigskommissær, 1800 Direktør for Estvadgaard Kloster, 1801 adlet, s. A. Bataillonskommandør ved det østjyske Landeværnsregiment, 1803 Chef for samme og arbejdede i disse Aar ivrig for Stiftelsen af den jyske Kystmilit. Efter at han 1804 var bleven Kammerherre, udnævntes han 1805 til Amtmand over Randers Amt og var tillige fra 1802—6 Medlem af Direktionen for Nørrejyllands Arsenal. Som Amtmand udfoldede han en ihærdig Virksomhed for Vejes og Broers Istandsættelse, for Jordemødres Oplærelse og Ansættelse, for Smugkroers Afskaffelse og for unge Menneskers Uddannelse m. v., og han skyede ikke personlige pekuniære Ofre for at gennemføre sine Planer. Sin stærke Trang til at hjælpe Næsten tilfredsstillede han endog i et saadant Omfang, at det langt oversteg hans egne Kræfter. 1813 maatte han for at komme ud over Vanskelighederne sælge Løvenholm, og da han selv intet mere havde at bortgive, benyttede han Penge, der i Embeds Medfør vare i hans Værge, til at laane ud af uden at skaffe sig tilstrækkelig Sikkerhed. En Katastrofe var derfor uundgaaelig. 1818 blev han suspenderet og i 1820, efter at der var erhvervet Domme over ham baade af Staten og private, afskediget i Naade fra sit Embede med en aarlig Pension af 1000 Rdl., som han dog ikke maatte hæve, forinden de Krav, der hvilede paa ham i Anledning af hans Embedsførelse, vare fyldestgjorte. At Afskedigelsen skete paa saa gunstige Vilkaar, skyldtes den Erkjendelse, «at ingen uædle eller uredelige Bevæggrunde, men Svaghed, en ikke beregnet Godgjørenhed og Hjælpsomhed i Forbindelse med de Forandringer i de pekuniære Forhold, som de senere Tider havde ført med sig», bare

Skylden for hans Fejltrin. Han døde Natten til 1. Avg. 1824 i Feldballe Præstegaard. 1788 ægtede han Nicoline Anne Marie Ring (f. 31. Okt. 1770), en Datter af Major Jørgen Martinus R.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 286 ff. *G. Kringelbach.*

**Førd, Claus, 1511—84**, Boghandler, er født i Kiel og er formentlig tidlig kommen til Kjøbenhavn, thi han nævnes som den Bogfører, der først bragte evangelisk Litteratur her til. 1551 faar han Privilegium paa at udgive Vitus Theodorus' Postil paa Dansk ligesom 1556 Privilegium paa at udgive det nye Testamente paa Dansk, og da han 1558 udgav dette, et Aftryk af Christian III's Bibel, havde han anbragt Summarier over hvert Kapitel, hvad der blev meget paaskjønnet. 1570 udgav han en af ham selv oversat Bog om den «Kunst kristelig og vel at dø». Som Bogfører rejste han meget, navnlig til og fra Tyskland, og hans Forbindelser med det evangeliske Tyskland have sikkert ikke været ubetydelige; de fleste af ham udgivne Bøger ere trykte i Wittenberg eller Magdeburg. Han er Grundejer i Kjøbenhavn og bliver 1576 Broder i denne Bys danske Kompagni. Han dør 27. April 1584. Hans Hustru, Kirstine, dør 22. Nov. 1589, og en Datter af samme Navn ægter 1590 den københavnske Bogtrykker og Boghandler Henrik Waldkirch.

C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. I, 130. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 504. 509. *C. Nyrop.*

**Førster, Caspar, 1617—1673**, Sanger og Komponist, var Søn af en Boghandler i Danzig, hvor han fødtes. Faderen holdt ham til Bogen, men lod ham ogsaa lære Musik og Sang, og heri bragte han det saa vidt, at han som ungt Menneske opnaaede at blive Sanger i det den Gang ansete Hofkapel i Warschau, som forestodes af Italieneren Scacchi. Denne fik ham meget kjær og tog sig med Iver af hans videre Uddannelse. Da der var gaaet nogle Aar, higede han imidlertid efter at komme til Italien og drog først til Rom for at leve sig ind i den fra Palestrina udgaaede Kunstretning og siden til Venedig, Gabrielis, Monteverdes og Cavallis By. I Rom gik han over til Katholicismen. Der høres nu ikke noget om ham, før han i Efteraaret 1652 blev Kapelmester ved Hoffet i Kjøbenhavn. Han var da en udmærket Sanger, af et anseligt Ydre og med en lige saa skjøn som i Henseende til Styrke og Omfang sjælden Basstemme, og havde under sit Ophold i Syden udviklet sig til en betydelig Komponist saa vel for Kirken som for Kammeret.

Da han tillige sørgede for Tilgang af friske og dygtige Kræfter, vandt Kapellet under hans Styrelse et vist Ry. Uden Tvivl har han medvirket ved Kompositionen af de store, pragtfulde Hofballetter («musikalske Skue- og Dansespil») efter fransk Mønster, som opførtes i de paafølgende Aar, og hvori Dilettanter af det høje Aristokrati med Dronning Sophie Amalie i Spidsen kappedes om Prisen med den yndede franske Sangerinde og Danserinde Mlle. la Barre og andre Skuespillere af Profession; men noget sikkert herom vides dog ikke. Krigen med Sverige 1657 afbrød for nogle Aar F.s Virksomhed her i Landet. Han vendte tilbage til Venedig, hvor han gik med i Krigen mod Tyrkerne, avancerede til Kapitajn og blev dekoreret med St. Marcus Ordenen. 1661 eller 1662 kaldtes han atter til Danmark og beklædte for anden Gang Embedet som Kapelmester, indtil han i 1666 eller 1667 pludselig opgav sin Stilling og forlod Landet, maaske fordi han havde Besvær med at faa udbetalt Kapellets Lønninger, maaske ogsaa fordi han var en noget urolig Natur og ikke godt kunde finde sig i at blive længe paa samme Sted. Under sit andet Ophold i Danmark komponerede han i 1663 Musikken til et lille Introduktionsstykke, «Il Cadmo», det første her opførte Skuespil i egentlig musikalsk-dramatisk Form. Efter sin Bortrejse gjæstede han i nogen Tid Hamborg og Dresden, hvorpaa han begav sig hjem til sin Fødeby og tilbragte sine sidste Leveaar i Klosteret Oliva i Nærheden af Danzig. Her døde han og blev begravet 1. Marts 1673.

I sit utrykte «Bibliotheca musica» (1687) siger M. Schacht om F., at han havde komponeret mange Vokal- og Instrumentalværker. Nu er vistnok intet deraf tilbage, men baade Mattheson og Scheibe omtale hans Kompositioner med største Ros. Flere af hans Arbejder, især hans Sonater for 2 Violiner og Gambe, fandt Vej fra Kjøbenhavn til det store Collegium musicum i Hamborg. Hvad han efterlod sig her ved Hoffet, forgik ved Slotsbranden 1794.

Mattheson, Ehrenpforte S. 73 ff.; jvfr. S. 21. Overskou, Den danske Skueplads I, 108. Musikforeningens Festskrift I, 16 f. V. C. Ravn.

**Gaardboe, Andreas Peter**, f. 1825, Bonde. G., som er født 8. Maj 1825 i Sønder Gaardbo (syd for Skagen), er i egentlig Forstand Avtødidakt. Han har ikke gaaet i Skole, men har paa egen Haand maattet tilfredsstille sin tidlig vaagnede Trang til Kundskaber lige fra sin Barndom. Han skaffede sig ogsaa tidlig en Bogsamling og erhvervede sig efterhaanden en solid Dannelse. Hans kjæreste Læsning var dog Historie, og hans Interesse for denne fik et bestemt Formaal, da han 1866 kom i Forbindelse med Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring, for hvilken han har foretaget mange Undersøgelser og Fredninger i og uden for Vendsyssel, og da Selskabet for jysk Historie og Topografi ved samme Tid blev dannet, i det han siden baade i Selskabets Tidsskrift og andensteds har udgivet en Del Afhandlinger om sin Fødeegns Historie, hvortil han hentede Stoffet fra Arkiver i Forbindelse med en forstandig Benyttelse af Traditionen. 1855 overtog G. sin Fædrengaard, som han solgte for nogle Aar siden; Aaret efter kom han ind i Sogneraadet og var dettes Formand i 20 Aar; siden har han været Sognefoged i 14 Aar og har i 30 Aar været Opsynsmand ved Redningsstationen i Aalbæk Bugt. Paa forskjellige Maader har han virket for Egnens Opkomst, har saaledes 1868 oprettet en Læseforening i Raabjærg Sogn og (givet Ideen til) det 1889 (oprettede) <sup>stiftede</sup> historiske Samfund i Hjørring med tilhørende Musæum. *O. Nielsen.*

**Gaarman, s. Garman.**

**Gaas, Hans**, o. 1500—1578, Biskop, var formodentlig født i Svendborg og tilhørte en adelig Slægt, der dog hverken ved Formue eller Livsforhold stod synderlig over Borgerstanden. Hans Moder, Kirstine, var af den adelige Slægt Baad fra Tidselholt. Han forekommer første Gang, da han 1520 blev immatrikuleret ved

*\*medvirket ved  
rettelesen af*

Kjøbenhavns Universitet. Aaret efter drog han til Wittenberg, og den Paavirkning, han her fik i reformatorisk Retning, har vistnok været afgjørende for hans følgende Livsbane. For øvrigt vide vi intet sikkert om hans Skæbne, før vi ved Aaret 1535 træffe ham i Svendborg, vistnok i en eller anden gejstlig Stilling. Men da han ensteds omtaler, at han havde tjent Kong Frederik I, maa han allerede tidligere have været i Embede. Paa det nævnte Tidspunkt maa han, at dømme efter hans Børns Alder, ogsaa have været gift med sin første Hustru, Marine, Datter af Berild Pedersen, Borgmester i Assens, der var af Adel. Under Grevesfejden greb H. G. — i Modsætning til de fleste af sine Medborgere i Svendborg — paa en energisk Maade Christian III's Parti, hvilket bl. a. lønnes ved, at Kongen sikrede ham i Besiddelsen af det adelige Gods, han havde i Fyn, særlig en Gaard i Vejstrup.

Efter Reformationen blev H. G. ved Siden af at være Sognepræst ved Frue Kirke i Svendborg og det dermed forbundne Sognekald Egense tillige Provst i Sunds Herred. Hans Egenskab som Ejer af adeligt Jordegods gav ham desuden en mere fremragende social Stilling, hvorfor han undertiden ogsaa benyttedes af Regeringen i verdslige Hverv, der ellers plejede at betros til Kronens Lensmænd. Men for øvrigt gav hans Godsbesiddelse Anledning til, at han indvikledes i en Række fortrædelige Retstrætter, der navnlig stammede fra indviklede Arveforhold. Maaske kan dette have været nærmeste Aarsag for ham til 1548 at nedlægge sit Embede og begive sig til Kjøbenhavn, hvor han lejede en Universitetet tilhørende Gaard. Samtidig erhvervede han Magistergraden, og da Thronhjems Bispestol var bleven ledig, uden at man paa Stedet selv havde nogen Mand, der kunde anses for skikket til at beklæde dette Embede, fik H. G. 26. Maj 1549 kgl. Bestalling som Superintendent i det nævnte Stift.

Det var en vanskelig Opgave, som var stillet ham her i den uhyre udstrakte Embedskreds, hvor saa meget endnu bar et middelalderligt Præg, og hvor Reformationen kun i ringe Grad var gennemført, da hans Formand, den første lutherske Superintendent i Thronhjem, M. Thorbjørn Olufsen Bratt (s. III, 19), ikke havde virket stort over et Aar. Den lange Afstand fra Regeringens Sæde var derhos en alvorlig Ulempe, da den gjorde det nødvendigt, at Biskoppen oftere maatte drage ned til Danmark for ved personlige Forestillinger at drive de Foranstaltninger igjennem, som han ansaa som fornødne, og slige Rejser vare ikke blot besværlige, men toge

ogsaa meget lang Tid. 1552 var H. G. saaledes i Danmark, nærmest med det Formaal at skaffe Midler til Istandsættelse af Throndhjems herlige Domkirke, der ved Vanrøgt var kommen i en elendig Tilstand. Ved samme Lejlighed var han ogsaa i Fyn og lejede en Gaard i Svendborg, ventelig af Hensyn til sin ældste Søn, Oluf G., der var bestemt til at overtage hans adelige Gods, og for hvem han derfor ogsaa fik udvirket et nyt Adelsbrev, formodentlig fordi der kunde rejses Tvivl om, hvorvidt Slægtens tidligere Adelskab endnu gjaldt, eller det var gaaet tabt ved Faderens Indtrædelse i den gejstlige Stand. — Ved sin Hjemrejse til Throndhjem havde H. G. den Tilfredsstillelse at kunne medbringe en Række Kongebreve, bestemte til at afhjælpe de værste Mangler i hans Stift. Hjemkommen arbejdede han videre paa at tilvejebringe god Kirkeskik. Da Evert Bild til Ravnholt (s. II, 194) imidlertid var bleven Stiftslensmand i Throndhjem, oprandt der en vanskelig Tid for H. G. Disse to fynske Adelsmænd harmonerede ikke. En Klage, som Lensmanden havde forebragt over Biskoppens Embedsførelse, og som havde foranlediget et strængt Kongebrev til denne, bragte H. G. til i Christian III's sidste Levetid at begive sig til Danmark for at retfærdiggjøre sig. Samtidig ønskede han at forebringe en Række Ønsker sigtende til Forbedringer i Stiftets Kirkevæsen. I Okt. 1558 søgte han Kongen paa Koldinghus; men da han ikke forud havde beraadt sig med Lensmanden om de Punkter, hvori han ønskede Forbedringer, saa udrettede han kun, at Sagerne sendtes tilbage til Throndhjem til E. Bilds Betænkning.

Selv forblev H. G. indtil videre i Danmark, og da han for en Tid siden havde mistet sin ovennævnte Hustru, indgik han nu nyt Ægteskab med Benedicte Mortensdatter, en fattig adelig Jomfru, der var noget beslægtet med Herluf Trolles Hustru, Birgitte Gjõe, og havde været i Huset hos denne. I Foraaret 1559 kom de tilbage til Throndhjem. Forholdet til Lensmanden havde imidlertid ikke forbedret sig. Da Biskoppens Hustru vilde overbringe Lensmandens Frue, Viveke Podebusk, et Brev fra Birgitte Gjõe, fik hun en yderst kølig Modtagelse, og ved et senere Besøg overøstes hun med Haan og Spot af E. Bild. Derved blev det imidlertid ikke; Lensmanden fik under en brutal Form Biskoppen berøvet hans Embedsbolig, Helgeseter Kloster ved Throndhjem, i det han saa at sige kastede ham paa Gaden. Da H. G. vemodig klagede til Frederik II over den ham tilføjede Uret, opnaede han vel, at han indkaldtes til et Forligsmøde med E. Bild for Kongen i Odense



St. Hansdag 1560; men da Biskoppen var paa Visitats højt oppe i Nordlandene, naaede Kongens Brev ham først, efter at Dagen var forløben, medens E. Bild havde haft Lejlighed til at fremstille 'Tviste-maalene udelukkende fra sit Synspunkt.

Trods den Uret, der var tilføjet H. G., viste han dog under Syvaarskrigen, da Throndhjem 1564 blev besat af Svenskerne, og da ikke faa Nordmænd (deriblandt en Del af Kapitlets Medlemmer) med en paafaldende Villighed gik Fjenderne til Haande, en Tro-skab, som i høj Grad gjør ham Ære. Tillige med sin Søn Kjeld G., der var Rektor ved Throndhjems Skole, blev han kastet i Fængsel, fordi han ikke vilde sværge den svenske Konge Troskab; men den Vold, der øvedes imod ham, formaaede ingenlunde at bøje ham fra Pligtens Vej. — Om hans senere Liv ere ikke mange Efterretninger bevarede. Men en kraftig og dygtig Mand synes han at have været, indtil Sot og Ælde bøjede ham. I hans sidste Aar, da han var nær de 80, var der Tale om at give ham en Medhjælper; men inden denne ankom, døde H. G. 17. Sept. 1578. — Et smukt Træk fra hans sidste Timer er bevaret. Lensmand Ludvig Munk havde 1574 ladet 5 Bønder henrette, fordi de vare rejste til Kjøbenhavn for at klage over Forurettelser, tilføjede Almuen i Thrøndelagen. Dommens Uretfærdighed blev senere oplyst, og de henrettedes efterladte fik Oprejsning ved en ny Dom af 15. Sept. 1578. De uskyldig henrettede, hvis Legemer i 4 Aar havde ligget paa Stejle ved Throndhjem, fik da en ordentlig Begravelse, og da den gamle Biskop, som nu laa paa sit Dødsleje, hørte Klokkerne ringe ved Bøndernes Jordfæstelse, spurgte han, hvad Ringningen skulde betyde. Da han fik Aarsagen at vide, takkede han Gud og sagde: «Herre, nu lade du din Tjener fare i Fred, nu er mit Hjertes Begjæring opfyldt,» hvorpaa han døde, inden Klokkerne endnu vare for-stummede.

Af litterære Arbejder har H. G. kun efterladt en ved Hjælp af Lektor Anders paa Throndenæs forfattet haandskreven Oversættelse af den gamle norke Kristenret, hvilken han benyttede som Hjælpe-ret, da mange Bestemmelser i den danske Kirkeordinans ikke pas-sede for Norge og mindst for de nordlige Egne, i hvilke han var Biskop. — I Slutningen af det 18. Aarhundrede oprejstes et Mindes-mærke over H. G. paa Jægerspris i Erindring om de Bedrifter, han formentes at have øvet i Svendborg i Grevefejds Tid.

Danske Mag. VI. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VIII, 167 ff. 397 ff. Daae, Throndhjems Stifts geistl. Hist. S. 26 ff. Ny kirkehist. Saml. VI, 378 ff.

*H. F. Rordam.*

Gabel, Christian Carl, 1679—1748, Søofficer, Overkrigssekretær, Stiftamtmand, er født 10. Nov. 1679 og Søn af ndfr. nævnte Frederik G. G., der fra sin Ungdom bestemtes til Søen, findes ikke omtalt førend Aaret 1700; han var da alt Kapitajnlieutenant. Han forfremmedes derefter hurtig: 1704 til Kapitajn, 1710 til Kommandørkapitajn, Aaret efter til Kommandør, 1714 til Schoutbynacht og 1715 til Viceadmiral. 1717 udtraadte han af de farende Officerers Tal for at overtage Stillingen som Overkrigssekretær, en Post, der nærmest maa sammenstilles med Krigs- og Mærineminister nutildags, dog uden Stemme i Statsraadet (Konseillet). I denne Stilling forblev han indtil 1725, da han faldt i Unaade og afskedigedes; allerede 1726 erholdt han dog Embedet som Stiftamtmand i Ribe, hvor han forblev indtil sin Død 1748.

Som Skibschef deltog G. med Orlogsskibet «Sophie Hedevig» i Gyldenløves Eskadre i den løbende Fægtning mod Svenskerne, som fandt Sted 28., 29. og 30. Sept. 1712 under den pommerske Kyst, og som endte med, at de danske erobrede 100 Transportskibe; han var der paa det forreste Skib i Flaaden. 1714 var han først Delingschef i Admiral Rabens Eskadre, senere selvstændig opererende Eskadrechef i Østersøen med en mindre Styrke, til hvilken den bekjendte Fregat «Løvendals Galej», ført af Peter Wessel, hørte. I Aaret 1715 udsendtes G. tidlig i Foraaret med 8 Orlogsskibe foruden nogle mindre Fartøjer for at forhindre den svenske Eskadre paa 4 Orlogsskibe og 2 Fregatter under den yngre Wachtmeister i at plyndre paa de danske Kyster. Han traf sine Modstandere 24. April under Femern og leverede dem et 7 Timers Slag, der senere er bleven kaldt «Slaget paa Kolberger-Heide»; den underlegne svenske Styrke maatte flygte. Forgjæves søgte Wachtmeister at slippe nord ud af Store Bælt; ved forstandige Manøvrer tvang G. ham til at vende om, og han havde da med sine stærkt medtagne Skibe ingen anden Udvej end at sætte dem paa Grund ved Bülck, hvor han Natten igjennem gjorde sit yderste for at ødelægge dem. Heri blev han tidlig om Morgenens standset af Wessel, som med sin Fregat kom til og i sin Chefs, G.s, Navn erklærede, at ingen Svensker vilde blive skaanet, saafremt ikke Ødelæggelsen strax ophørte. Det blev ogsaa Wessel, som førte den fangne svenske Admiral til G. For denne Sejer, hvorved de danske erobrede 5 Orlogsmænd samt gjorde o. 1800 Fanger, blev G. forfremmet til Viceadmiral samt udnævnt til Kammerherre, en Udmærkelse, der var temmelig enestaaende paa den Tid. Den svenske

Hovedflaade paa 21 Orlogsskibe under Admiral Sparre var imidlertid løben ud og havde søgt at komme i Kamp med den danske Hovedstyrke under Admiral Raben. Efter et kort Ophold for Gøteborg sluttede G. sig til Raben, som derefter 8. Avg. slog Svenskerne under Rygen og tvang dem tilbage til Carlskrona. Da Raben senere paa Aaret maatte gaa i Land som syg, fik G. en kort Tid Overkommandoen over Hovedflaaden og medvirkede da ved Stralsunds Erobring, som dog væsentligst udførtes af den bekendte Viceadmiral Sehested.

I Aaret 1716 havde Carl XII overført Krigen til Norge, hvor han tidlig paa Foraaret truede forskjellige Punkter. G. fik da Ordre til med en Eskadre paa 7 Orlogsskibe og flere mindre Krigsfartøjer at overføre Tropper og afskære Fjenden Tilførsler. Uagtet han ved forskjellige Lejligheder gjorde god Fyldest, saa at Kongen endog fandt sig foranlediget til at bevidne ham sin Tilfredshed, blev det dog hans undergivne, Tordenskjold, som her vandt de største Lavrbær, i det han 8. Juli i Dynekilen dels erobrede, dels ødelagde den svenske Transportflaade, som skulde have bragt Kong Carl Tilførsler. Efter en kortere Kampagne i Aaret 1717, hvor G. skiftedes med Raben i Overkommandoen over Hovedstyrken i Østersøen, aftraadte han den 31. Maj for at overtage den vigtige Post som Overkrigssekretær. Samme Aar udnævntes han til Ridder af Danebrog.

Efter Fredslutningen var det saaledes G., som erholdt det vanskelige Hverv at bringe Orden i Marinens Administration. Ved alt for karrige Pengebevillinger var Flaadens Personel efterhaanden blevet bragt i en Tilstand af Demoralisation, som vanskelig lader sig beskrive. Mandskabet havde Løn til gode for 1½ Aar; Officerskorpset var belemret med en Mængde udygtige Individier, det var dertil yderlig slet lønnet og nu, da Krigen var forbi, saa godt som uden Virksomhed; Skibene vare udslidte og forældede. Et betegnende Træk, som ret tydelig viser, i hvilken Grad Uorden havde bredt sig, er, at det faste Mandskabs Koner indgave Ansøgning til G. om Tilladelse til at «stjæle eller tigge». G.s første Handlinger gik ud paa at raade Bod paa disse slette Forhold; han betalte Folkene deres Tilgodehavende, rømmede op i Officersstanden, indordnede det faste Mandskab, regulerede Udskrivningsvæsenet, forbedrede Skibsbyggeriet, gjorde forstandige Indkjøb af Tømmer, udvidede Holmene, forbedrede Retsvæsenet, uniformerede Personellet, kort sagt, han forbedrede paa mange Punkter og søgte øjensynlig

efter det bedste. Administrationen centraliseredes efterhaanden mere og mere i hans Person, saaledes at han fik en betydelig Magt, og skjønt han senere er bleven haardt medtaget af samtidige og efterfølgende Historikere, saa kan det dog ikke nægtes, at han i de fleste Foretagender sigtende til Krigsvæsenets Opkomst var heldig. Det synes, som om hans Indflydelse hos Frederik IV ved denne Virksomhed er bleven meget stor; thi uagtet G.s Stilling ikke gav ham Adgang til Statsraadet, blev der dog givet ham mange betroede Hverv, der egentlig laa ganske uden for hans Embeds-omraade. Ved et af disse — Reguleringen af visse Præstegaardsforhold i Norge — kom han i et spændt Forhold til den indflydelsesrige Biskop Deichmann i Christiania; denne Mand beskyldte ham senere for at have taget imod Bestikkelser og rokkede derved allerede ved hans Stilling over for den mistænksomme Monark. Hans Forhold blev undersøgt, men Undersøgelsen førte dog ikke til noget afgjørende Resultat. Senere blev han dog styrtet, som man den Gang mente, fordi han havde ført hemmelige Underhandlinger bag Kongens og Konseillets Ryg med Hertug Carl Frederik af Holsten-Gottorp, der som Zar Peters Svigersøn boede i St. Petersborg, og hvis Interesser understøttedes af den russiske Politik. Senere Oplysninger have dog tilvejebragt en stærk Sandsynlighed for, at Samtiden i dette Stykke har gjort G. Uret, og at det snarere har været Kongen selv, der har ført disse Underhandlinger gennem G., men uden Statsraadets Vidende. Da Forsøget nu mislykkedes, og Konseillet med Storkansleren Holstein i Spidsen blev beskyldt for dobbelt Spil, maatte det desavouere G., som da blev afskediget fra sin Stilling som Overkrigssekretær (1725).

G. udnævntes Aaret efter til Stiftamtmand i Ribe efter Gehejmeraad H. E. Kalneins Død. Ved Giftermaal var han alt tidligere kommen i Besiddelse af Herregaarden Bramminge i Byens Nærhed, og her opholdt han sig Resten af sit Liv. I Aaret 1731 udnævntes han til Gehejmeraad. Som Stiftamtmand tog han sig ivrig af Skole- og Kirkevæsenet og blev meget yndet; paa sit Gods var han ligeledes særdeles afholdt af alle sine underordnede, for hvem han altid havde Hjælp eller Arbejde til Rede; naar hertil føjes, at han stod paa den venskabeligste Fod med den ædle Rektor Christian Falster i Ribe, da synes det utvivlsomt, at den haarde Dom, som hans samtidige, Historikeren Hojer, og andre fælde over ham, maa have været mere dikteret af personligt Nag eller manglende Kjendskab til Forholdenes sande Sammenhæng end

begrundet i virkelige Forhold. Jens Møller skriver saaledes: «Det er, Himlen være lovet, et Særsyn at finde en Mand som denne G., der begynder sin Løbebane som Tordenskjolds værdige Medbejler, som en rask og modig Søhelt, men siden forvandles til en foragtelig Hofsnog». Senere Forskere som Chr. Bruun og E. Holm have imidlertid dømt ham mildere og sikkert ogsaa retfærdigere. At han ikke var ganske uimodtagelig for Bestikkelse, medens han som Minister styrede Statens Krigsvæsen, er noget, man til Dels kan undskylde, naar det erindres, hvor almindeligt sligt var i hine Tider; i alt Fald var han det mindre end saa mange andre af hans samtidige.

G. gav sig meget af med Kjøb og Salg af Godser. Foruden Bregentved, som han købte af sin Faders Bo 1709 og atter afhændede til Kongen 1718, ejede han saaledes til forskjellige Tider Christiansdal ved Odense, Oregaard og Enggaard ved Bogense, Giesegaard, Ringstedkloster, Ottestrup og Spanager paa Sjælland samt Bramminge i Jylland. — Han var gift 2 Gange: 1. med Frederikke Christiane Schult, Datter af Gehejmeraad Diderik S. og Ermegard Sophie Gabel; med hende havde han 8 Børn, som alle døde i ung Alder. Hans Hustru døde 1731. Aaret efter ægtede han Anna Benedicte Steensen, Datter af Oberstlieutenant Erik S. og Vibeke Urne; hun døde barnløs i Ribe 1756. — G. selv døde 3. Avg. 1748 og begravedes i Bramminge Kirke.

Garde, Den dansk-norske Sømagts Hist. 1700—1814. Brasch, Gamle Eiere af Bregentved. Bruun, Fred. Rostgaard. A. Petersen, Vallø og Omegn. E. Holm, Danmark-Norges Hist. 1720—1814 I. *C. With.*

**Gabel, Christian Carl, 1724—1800, Amtmand, en Søn af Oberberghauptmand Frederik Vilhelm G. (Broder til ovfr. nævnte Chr. Carl G.) og Marie Frederikke Sophie f. Rosenkrantz, fødtes 20. Juni 1724, blev 1748 Hofjunker, 1750 Kammerjunker, 1760 Kammerherre, 1761 Hofmester hos Prinsessen af Ostfriesland, fik 1764 samme Stilling hos Prinsesse Louise, blev 1766 Ridder af Dannebrog og 1769 Gehejmeraad, var fra 1768 Deputeret i Sæetatens Generalkommissariat, men afskedigedes fra denne Stilling 1770, da Kommissariatet sammensmeltedes med Admiralitetskollegiet, udnævntes 1770 til succederende Stiftamtmand over Aalborg Stift efter Baron Iver Holck, men maatte, da denne 1773 afskedigedes, vige Pladsen for Statsminister v. d. Osten. Samtidig fik han Exspektance paa Embedet som Direktør ved Øresunds Toldkammer, men kom heller**

ikke til at beklæde dette Embede, i det han senere s. A. udnævntes til Amtmand over Skivehus Amt, i hvilken Stilling han forblev indtil 1789, da han med sin fulde Gage i Pension afskedigedes som en Følge af, at Skivehus Amt blev henlagt under Viborg Stiftamt. Han døde 7. Nov. 1800. Han blev gift 1. (20. Maj 1760) med Cathrine Margrethe Cicignon (f. 16. Okt. 1735 † 5. Marts 1761), 2. (13. Nov. 1761) med Birgitte Sophie Baronesse Rosenkrantz (f. 10. Febr. 1746 † 14. Avg. 1769), 3. (1771) med Claudiane Ermandinger († 16. Jan. 1808). *G. Kringelbach.*

**Gabel, Christoffer, 1617—73, Statholder.** Familiens Herkomst er ubekjendt. At den ikke er af tysk Adel, som en Tid lang paa-  
staaet, er sikkert nok; men heller ikke en opstillet Formodning om, at den vitterlig tyske Slægt skulde stamme fra en rent dansk Egn i Nordslesvig, har mere paa sig end en Lighed med en der-  
værende Landsbys Navn. C. G.s Fader, Wulbern eller Waldemar G., var oprindelig Landmaaler, men blev 1620 Byskriver i Glückstadt og 1626 kongelig Proviantmester i denne Fæstning; 1628 faldt han under de kejserliges Belejring for et fjendtligt Skud; han skrev sit Navn Gabell (ligesom Sønnen) eller Gabeln; der er Spor til, at det til sine Tider har været udtalt som Gabriel, hvad for øvrigt ogsaa gjælder om Sønnens Navn paa et langt senere Tidspunkt. Moderen opgives i Stamtavler at have heddet Anna v. Horn; imidlertid vides det, at Faderens Enke havde Fornavnet Margrethe, men han kan jo have været 2 Gange gift. C. G. blev født i den da lige anlagte By Glückstadt 6. Jan. 1617, men om hans Opdragelse og tidlige Ungdom vides intet, lige indtil han 1639 træffes ved den daværende Ærkebiskop af Bremen, Hertug Frederiks Hof som Kammerskriver. I denne Egenskab havde han Regnskabsførelsen over Hertugens private Indtægter og Udgifter; fra 1642 bestyrede han tillige hans aarlige Forretninger ved Omslaget i Kiel. 1646 blev han sendt til Kjøbenhavn for at skaffe Hertugen Penge fra Kongen.

Da Frederik III 1648 besteg Tronen, fulgte G. ham og beholdt de nu saa betydelig vigtigere Stillinger som Kongens Kammerskriver og Omslagsforvalter. Begge Embeder, gennem hvilke der passerede særdeles betydelige Pengesummer, gave rig Lejlighed til Indflydelse. G. besad uden Tvivl ogsaa en ikke ringe Dygtighed eller i alt Fald forretningsmæssig Evne til at tumle med Finanssager. Han var i det hele godt begavet, i Stand til hurtig at sætte sig ind i, hvad der laa for, skjønt han ikke havde Ord for at være synderlig arbejdsom.

Allerede nu havde han en høj Stjerne hos Kongen, han nævnes tidlig mellem de ikke-adelige fremmede, som Rigsraadet saa skjævt til formedelst deres Indflydelse ved Hove. Efter Hannibal Sehesteds Mening beroede hans Magt over Frederik III paa hans Talent til at benytte Øjeblikket, naar Kongen i sine lange Overvejelser stod tvivlende om, hvilken Beslutning han skulde tage; maaske har ogsaa den Hemmelighedsfuldhed, hvori han lignede sin Herre, tiltalt denne. Selve hans Lønning var endnu ikke stor, men det har næppe været nogen ganske ringe Indtægtskilde, der aabnede sig for ham, da han 1654 fik Forpagtningsbrev paa Færøerne, saaledes at han skulde have alle visse og uvisse Indtægter af disse mod en aarlig Afgift af 1000 Rdl., thi Handelen paa Øerne kom herved vistnok over i hans Hænder. Han var allerede, før han naaede frem til sine høje Embeder, en formuende Mand; han ejede Grundejendomme i Kjøbenhavn og i Holsten, var Parthaver i det afrikanske Kompagni og ydede lige fra 1648 store Forstrækninger til Kongen og Hofholdningen, bl. a. til Ulrik Frederik Gyldenløves Udenlandsrejse; disse Forstrækninger vare for en Mand i hans Stilling ikke nogen daarlig Forretning, da han foruden Renterne kunde gjøre sikker Regning paa med Tiden at faa dem vederlagte med Udlæg af Krongods.

I det enkelte kunne G.s politiske Holdning og Indflydelse ikke forfølges før 1660. Vi vide, at han i disse Aar har staaet Kongen nær, rimeligvis ogsaa endnu paa denne Tid har været i Dronningens Naade og er bleven benyttet til fortrolige Ærender, men hans Anskuelser og Politik træde ikke frem. Under den korte Fredsperiode mellem Freden i Roskilde og det svenske Angreb paa Sjælland 1658 sendtes han flere Gange i hemmelige Missioner fra Frederik III til Carl Gustav, først i Febr. umiddelbart efter Fredslutningen, derpaa i Juni, hvor han forhandlede om Øen Hven med den svenske Konge, der den Gang opholdt sig i Gøteborg, og endelig senere ud paa Sommeren, hvor han traf ham i Holsten. Paa den sidste Sendelse var han tilstede i Kiel, da Carl Gustav i Avg. gik om Bord paa sin Flaade for at sejle til Korsør; G. anede da endnu intet om Fredsbruddet, men fik det strax efter at vide under et Ophold i Hamborg; han rejste der fra til Holland, hvor han stod de danske Gesandter Rosenvinge og Charisius bi i deres Bestræbelser for at faa Generalstaterne til at sende Hjælp til Danmark. Om Bord paa Obdams Flaade kom han i Okt. til Sundet og skal have været den første, der bragte Frederik III

personlig Hilsen og Bud fra den nederlandske Admiral, en Omstændighed, som sikkert har givet hans Navn en vis Glans.

Under Belejringen havde han fuldt op at gjøre med Administrationssager; han var saaledes en af de Kommissærer, der havde Opkrævningen og Bestyrelsen af de Pengesummer under sig, som de forskjellige Klasser af Befolkningen i Kjøbenhavn forstrakte til Tropperne, og han var tillige befuldmægtiget for den af disse Klasser eller Stænder, som han selv hørte til, de kongelige Betjente, dette Bureaukrati, der begyndte at spille en Rolle. Da var det, at hans halv underjordiske Virksomhed pludselig fik en stor Betydning under de epokegjørende Forhandlinger og Afgjørelser i Efteraaret 1660.

Længe efter Faderens Død søgte hans Søn Frederik G. i nogle Optegnelser om Enevoldsmagtens Indførelse at hævde ham den overvejende Ære for denne Omvæltning. Det skulde herefter være C. G., der havde undfanget Tanken om en saadan, ham, der havde faaet Frederik III til at sammenkalde Stænderne, ham, der havde vundet Hannibal Sehested, Svane og Nansen for Arveregeringen, ham, der i Forening med Dronningen havde revet Kongen ud af hans Vaklen, ham endelig, der under Korrekturen havde faaet det afgjørende Ord «absolut Regering» sat ind i den trykte Relation om Arverettens Overdragelse. Der er næppe nogen Tvivl om, at Sønnens Berømmelse af Faderen her er naaet over de rimelige Grænser; der er i hans Fremstilling paaviselige Modsigelser, og det hele gjør et tendensiøst Indtryk. Men søger man efter, hvem der fra først af ved Siden af Dronningen har været Frederik III's nærmeste fortrolige, hvem der har været vel ikke Ophavsmanden, men Hovedmiddelet til at danne den Sømmensværgelse, der bragte Kongen Sejeren i Hænde, da standser man ved G. som den, Sandsynligheden taler mest for at burde udpege. Da de store Begivenheder endnu kun vare paa det forberedende Stadium, møde vi ham som Mellemand mellem Kongen og dennes Venner paa Stændermødet. Det var G., der om Eftermiddagen 26. Sept. bragte Biskop Svane det til ham og Hans Nansen rettede egenhændige Brev fra Kongen, hvori det overlodes dem at vælge andre sammensvorne, og i hvilket de opfordredes til at handle hurtig, for at Modstanderne ikke skulde vinde Tid; det var ham, der i de følgende Dage stadig bragte Bud mellem Kongen og Bispen og Borgmesteren, og det var endelig ham, der 4. og 5. Okt., da Forslaget om Arveregeringens Overdragelse blev aabenbaret flere og flere, var nærværende ved alle



de hemmelige Aftaler og til sidst paa Kongens Vegne takkede for den viste Iver og Standhaftighed og lovede at referere, hvad der var sket, saaledes, at de alle i Fremtiden skulde fornemme Kongens besynderlige Naade. Det passer godt hermed, at Frederik III nogle Aar senere takkede ham for hans tro Tjeneste, «især da vi opnaaede Arveretten i vore Kongeriger og Lande».

Ved denne Virksomhed til Kongens bedste havde G. befæstet sin Indflydelse for Frederik III's Levetid. Strax i Nov. 1660 blev han Rentemester og Medlem af Statskollegiet og snart efter Assessor i Højesteret. I Jan. 1661 fik han et nyt Benaadningsbrev paa Færøerne, saaledes at han nu skulde have alle Indtægterne uden nogen Afgift, og dette skulde gjælde ikke alene for hans Levetid, men ogsaa for hans ældste Søns; Aaret efter solgte han for øvrigt Handelen paa Øerne til den kjøbenhavnske Kjøbmand Jonas Trellund. I den nærmest følgende Tid fik han andre Begunstigelser, saaledes Skjøde paa Ladegaarden og St. Jørgens Sø ved Kjøbenhavn; den sidste lod han udtørre og opdæmme til Engbund. Men 1664 blev dog det Aar, der betegner hans egentlige Magtstigning. I April indgav han et Andragende om, at Skatkammeret maatte gjøre Afregning med ham for hans Fordringer paa Staten, og i Juli udlagdes da til ham som Vederlag for disse Fordringer Hovedgaarden Rantzausholm paa Fyn med tilhørende Birke- og Patronatsret, saaledes som den nogle Aar i Forvejen var tilfalden Kronen ved Cai Lykkes Domfældelse. Ved Kongens Resolution herom tildeltes der ham end videre de samme Privilegier og Højheder af Gaarden, som Adelen havde. Dette var Indledningen til hans Ophøjelse i Adelstanden, hvilken foregik i Avg. s. A., og samtidig hermed udnævntes han til Gehejme-, Stats- og Kammerraad samt Statholder i Kjøbenhavn. Fra dette Øjeblik var altsaa G.s politiske Indflydelse og Magtstilling officiel; han forhandler med de fremmede Gesandter og benyttes i nogle Sendelser til Gottorp og Brandenburg. Ved Siden heraf anvendtes han stadig i finansielle Anliggender, om han end 1664 var traadt tilbage som Rentemester, og han vedblev at gjøre Pengeforretninger med Kronen. 1665 blev han sendt til Holsten sammen med Hans Schack og Johan Christoffer Kørbitz for at undersøge Forholdene i Segeberg Amt; en Følge af denne Sendelse var et 1667 foretaget Mageskifte mellem ham og Kronen, hvorved han afstod Rantzausholm med dets i Mellemtiden af ham købte Bøndergods mod at faa Segeberg Kalkværk; sandsynligvis var det ingen daarlig Forretning for ham, og han synes altid at have haft Lyst

til industrielle Foretagender. Savnet af Hovedgaarden Rantzausholm kom han ud over ved samme Aar at købe Bavelse i Sjælland, som tidligere havde tilhørt Corfits Ulfeldt, og som Kronen efter Inddragelsen af dennes Godser havde udlagt til Kreditorer. 1666 havde han desuden erhvervet Turø.

Ved Siden af disse ydre Kjendsgjæringer til Belysning af G.s Stilling i Aarene 1660—70 staar det fast, at han i hele denne Periode bevarede Kongens Gunst og almindelig ansaas for omtrent den mægtigste Mand ved Hoffet. Endnu 1669, da der udnævntes 7 nye Gehejmeraader, hørte i det mindste de 3 af disse til hans Venner, nemlig Enevold Parsberg, Erik Krag og Ove Juul; den sidste lod endog kort efter sin Datter Anne Cathrine forlove sig med G.s ældste Søn, Frederik, skjønt denne Forbindelse ubetinget var en Mesalliance for en Adelsdame af en gammel dansk Slægt. Af de betydeligere Statsmænd var Premierministeren Grev Christian Rantzau vistnok den, hvem G. var knyttet nærmest til i de første Aar efter 1660; efter hans Død, om ikke tidligere, sluttede han sig til Hannibal Sehested. Han mødtes med denne, hvad den ydre Politik angaar, ved at hælde til Alliance med Frankrig og til en Udsoning med det gottorpske Hus, hidført gjennem en Ægteskabsforbindelse mellem det og Kongehuset; med Hensyn til den indre Politik stemmede deres Anskuelser overens i flere vigtige Punkter; saaledes vilde de begge komme ud over Finansnøden ved at udlægge Kron-gods i stor Maalestok, og begge bestræbte de sig for at faa Hæren reduceret. Bestræbelserne i den sidstnævnte Retning bragte til sine Tider G. i skarp Modsætning til Flertallet i Krigskollegiet og dettes Præsident, Feltmarskal Hans Schack, altsaa til Mænd, der vare fuldt saa interesserede i at støtte den unge enevældige Kongemagt som han selv. Endnu mere paafaldende er det dog, at han, der var Kongens Ven, efter 1660 stod i alt andet end Gunst hos Dronning Sophie Amalie. Der var politiske Modsætninger mellem dem, i det hun nærmest var østerrigsksindet, han fransksindet, hun en Støtte for Militærpartiet, han en Modstander af det, hun en Fjende af Forbindelse med det gottorpske Hus, han stemt derfor. Men der var uden Tvivl tillige personlige Modsætninger, som vi ikke nu ere i Stand til at oprede; kun vide vi, at han var Uvenner med Dronningens Tilhænger, Statholderen i Hertugdømmerne Grev Frederik Ahlefeldt, og at Rygtet paastod, at det var ham, der 1664 bragte hendes betroede Kammertjener Jacob Pedersen til at falde i Kongens Unaade.

Saaledes var trods hans store Magt Grunden ikke sikker under Fødderne paa G. ved det paa Intriger saa rige Hof. Og kom man uden for Hoffet, da vare hans Venner endnu færre. Nogle danske Adelsmænd, der i det hele vel for personlig Fordels Skyld skyndte sig med at knytte Forbindelser med den nye Kongemagt, havde, som før berørt, sluttet sig til ham; men uden for disses ikke talrige Kreds var Misstemningen mod ham overordentlig stærk hos den gamle danske Adel. Den saa i ham en af Hovedmændene baade for dens politiske Ruin og for det System, der vilde trykke den ned ved at spærre den ude fra Indflydelse og ved at skade den i Afviklingen af dens Pengefordringer paa Kronen. Og dog havde han i to Tilfælde været stemt for, at Regeringen skulde indtage en i alt Fald noget mildere Holdning imod dens Medlemmer end den, der til sidst kom til Udslag. Han havde 1661 interesseret sig for at faa Corfits Ulfeldt og Leonora Christina ud af deres Fangenskab paa Hammershus. Han havde ganske vist ikke gjort det for intet; hverken Kronen eller han selv var kommet tomhændet derfra, thi det var ham og Christian Rantzau, der havde faaet solgt Fangerne Friheden mod det store Afkald paa deres Godser, og han selv havde efter Leonora Christinas Sigende modtaget 5000 Rdl. af dem til Belønning eller — Bestikkelse. Men i de paafølgende Aar ansaas han for at være venlig stemt imod dem, og Leonora Christina bemærker i sit «Jammersminde», at han ved Forhørene over hende i Blaataarn vendte sig om med Taarer i Øjnene. Det andet, lignende Tilfælde var Cai Lykkes Sag. Ogsaa her sporer man en Tilbøjelighed til at sælge Tilgivelse og faa Sagen ud af Verden gjennem Forpligtelser fra den ulykkelige letsindige til at betale Kronen store Summer; det er, som en anden Vilje, mægtigere end hans, bryder igjennem og fremtvinger Processen og dermed den ubarmhjærtige Dom paa Ære, Liv og Gods.

Det Billede, som her er forsøgt givet af G.s politiske Virksomhed og Karakter, indeholder tilsyneladende modsigende Træk. Modsigelserne kunne dog vistnok fjærnes, naar man overvejende ser G. under Synspunktet af Finansmanden ved Hove. Ikke af den store Finansmand med overlegne Planer, men af Forretningsmanden. Alt bliver i hans Hænder til en Forretning, og særlig gjælder dette Forholdet til Adelen: hvor han kan nøde den til Ofre af Penge og Gods, der er han haard og ubønhørlig; hvor der bliver Tale om Ære og Liv, der gaar han ikke godvillig med. Han har ikke Hoffets modsatte Pol, Sophie Amalies lidenskabelige

Had og uforsonlige Grusomhed, men han piner og stikker. Og han forsømmer ved Siden heraf næppe sin egen Fordel; Tegn i den Retning ere Ulfeldts og Leonora Christinas 5000 Rdl., Hannibal Sehesteds Antydning af Nederlandenes Erkjendtlighed imod ham og endelig Beskyldningerne mod ham som senere mod Griffenfeld for at have solgt Embeder; hans Formue forøgedes vistnok ogsaa stadig paa et Tidspunkt, hvor det ellers ikke var let at blive rig. I sine private Forhold skildres han som tilbøjelig til Fornøjelser og som venlig i sin Omgang. Dog var Samtiden enig om, at han langt fra var nogen dannet Mand. Det er et svagt Forsvar, som Kancellisekretæren Johan Moth, der ellers roser ham i høje Toner, i denne Henseende fører for ham, naar han 1667 i et (i Statsarkivet i Hannover opbevaret) Brev til den bekjendte Jurist Herman Conring skriver om ham: «Han er ikke saa udannet, som det almindelig siges (*non ita rudis ut vulgo fertur*), og ser man hen til hans naturlige Begavelse, har han ingen Lige.»

Da Frederik III døde i Febr. 1670, viste det sig hurtig, i hvilken Grad G.s Magt havde beroet ene og alene paa Kongens Person. Hans Indflydelse var som blæst bort, skjønt Frederik III skal have anbefalet ham til sin Søns Gunst. Christian V havde allerede som Kronprins ikke kunnet lide ham, paavirket af sin Moder og sin Yndling Morten Skinkel. Den sidste skal nu ganske vist have gjort et Forsøg paa at holde ham oppe, men det hjalp ikke. Fra alle Sider stormede Beskyldningerne frem mod ham, og i Spidsen for hans Modstandere stode Enkedronningen og Frederik Ahlefeldt. Uden at følges af nogens Sympathi fik han 18. April 1670 sin Afsked. Sine sidste Aar tilbragte han uden nogen Forbindelse med Hoffet og døde 13. Okt. 1673. — Han var gift med Ermegaard Badenhaupt, en Datter af Johan B., Rentemester i Bispedømmet Verden; hun overlevede ham og døde først i Slutningen af 1699.

Bruun, Gunde Rosenkrantz S. 110 ff.

*J. A. Fridericia.*

**Gabel, Frederik,** —1708, Vicestatholder i Norge og Søn af ovennævnte Christoffer G. Da han var den ældste af Forældrenes 6 Børn, maa han vistnok være født i Bremen i 1640 Aarene, medens Faderen endnu var i Tjeneste hos Ærkebispens dersteds, den senere Kong Frederik III. Om hans tidligste Ungdom og Opdragelse foreligger ingen Oplysning, men det viser sig ofte senere, at han har faaet en videnskabelig Uddannelse. 1665 blev han udnævnt til Hofjunker og 1666 til Kammerherre; 1668—70 var han Gesandt

i Frankrig. Skjønt Faderen som tysk Parvenu betragtede den gamle danske Adel med Misundelse, havde han dog intet imod, at Sønnen kunde indgaa et Ægteskab i denne Stand, og han synes endog omhyggelig at have forberedt en saadan Mulighed. 1669 forlovedes F. G. med Jomfru Anne Cathrine Juul, en Datter af Gehejmeraad og Vicestatholder i Norge Ove J. til Villestrup og Bregentved og Fru Kirstine Urne; 25. April 1671 stod hans Bryllup i Christiania. 1673 var han Amtmand over Færøerne, da Lucas Debes tilegner ham (samt Peder Reedtz og Peder Griffenfeld) sin Beskrivelse over disse; 1676—78 var han Gesandt ved det russiske Hof; 1682 benævnes han Etatsraad, da han var Envoyé i Berlin (til 1685), og 1684 blev han Ridder af Danebrogsordenen samt 1695 Gehejmeraad. Han var 1689 Amtmand over Sorø og Ringsted Amter og udnævntes kort efter Frederik IV's Regeringstiltrædelse til Vicestatholder i Norge 25. Avg. 1699, hvilket vakte adskillig Opmærksomhed, da Ulrik Chr. Gyldenløve ansaas bestemt til Statholder. G. tiltraadte denne Stilling i Febr. det følgende Aar og beholdt den til sin Død; dermed var forenet Stiftamtmandskabet over Akershus Stift og Gouvernørposten over Færøerne. Han ejede Bavelse i Sjælland, som han havde arvet efter Faderen, og købte 1682 Bregentved med tilliggende Arenfeldtsborg, som han nedbrød og forenede dermed, hvorhos han ogsaa skrives til Gischenhagen. Han døde i Kjøbenhavn 21. Juni 1708 og efterlod en stor Gjæld, i det hans Indtægter ikke havde staaet i Forhold til den Fod, hvorpaa han havde levet, og som hans indehafte Stillinger til Dels havde krævet.

F. G. var uden Tvivl af Faderen udset til i Fremtiden at indtage en Stilling i Kongens Yndest og Fortrolighed, der kunde ligne hans egen. Det er derfor begribeligt, at de begge med Skinsyge have vogtet paa den unge Peder Schumachers voxende Indflydelse, og at det næppe alene var Venskab, der fremkaldte den Advarsel mod at tage Gaver af Supplikanter, som Christoffer G. skal have ladet sin Søn frembringe til Schumacher, da denne var bleven Oversekretær (1668), men som han 1676 nægtede at have modtaget eller i alt Fald at kunne erindre, medens C. og F. G. næppe have nærret nogen Betænkelighed ved at skyde til den da hældende Vogn.

F. G. kan næppe frakjendes Begavelse, forudsat at han selv er Forfatter til sine Breve og Indstillinger, der fordelagtig udmærke sig baade fra Tankernes og Formens Side, men hans Dygtighed var parret med og fordunkledes til Dels af en ikke liden Forfængelighed; han var derhos en travl og virkelysten Mand med

store Tanker om sine Evner og sit Magtomraades Udstrækning, hvorfor han som Statholder i Norge baade udkastede en Mængde Planer til Landets og enkelte Lokaliteters Opkomst og Hjælp samt til Dels kom i Kollision med forskjellige Personer, der stode i Vejen for Realisationen af hans Ideer. Navnlig var dette Tilfældet lige over for Feltmarskallen Grev Gustav Vilhelm Wedel, med hvem Kongen ved flere Reskripter af Aar 1700 maatte paalægge ham at leve i Rolighed. Han havde ikke været mere end et halvt Aars Tid i Norge, før han i sine Relationer til Kongen fremsætter en Mængde ret mærkelige Forslag til vidtgaaende Forandringer baade i Landets almindelige Administration og i mange mindre, lokale Anliggender. Han foreslaar saaledes bl. a. en større Adskillelse og Forskjel i Danmarks og Norges Administration, for at det ene Rige ikke skal hindre det andet i sin Opkomst, i Handel og Næring m. m., i det de for Danmark givne Bestemmelser ofte ikke ville vise sig passende for Norge. Disse vistnok baade velmente og forstandige Tanker, der røbe et temmelig fremskredent Standpunkt, synes imidlertid ikke at have fundet Gehør, og G. var vel heller ikke Manden for at bringe sine Ideer til Udførelse, da han synes at have været af et uroligt og rastløst Temperament, der vel kunde fatte adskillige gode og nyttige Planer, men manglede Udholdenhed og Evne til at forfølge og gennemføre dem.

Om Høsten 1700 lod G. foretage en «Klapjagt paa Røvere og fordægtige Personer» (d. e. Fanter og Landstrygere), af hvilke der paa én Gang indfangedes 130, hvoraf 44 indsattes paa Akershus, en Foranstaltning, der dog ikke synes at have medført noget heldigt Resultat, uagtet den senere ofte blev gjentagen. Samme Høst gjør han ogsaa Forslag til at sætte Akershus i en for Kongen beboelig Stand samt om Christianssands Privilegier, om Tolden og Trælasttienden, Sagskjørselen, Handelen og Korntoldens Ophævelse m. m., hvorpaa han sluttelig tilføjer: «Allernaadigste Konge, Norge haver haft hidtildags en Klædning, som var for eng og for kold paa somme Steder og for vid og for varm paa somme Steder. E. kgl. Maj. har bestilt mig til Norges Livskrædder, at jeg skulde tilskære Riget en ny Klædning, som skulde være lige vid og lige tempereret overalt, saa at Norge udi alle Maader kunde røre og vende sig der i til E. Maj.s Tjeneste efter E. Maj.s eget Behag, som min Instrux udviser. Jeg beder allerunderd., allernaad. Konge, E. Maj. permittere ikke, at Bønhaser fra Norge eller andensteds fra befatte sig med at skære den Klædning tillige med mig til, for den

vil faa en gal Skik, naar den bliver sammensyet. Jeg tiltror mig nu at fuldbyrde den mig givne Instruktion, og om E. Maj. befinder, at jeg skærer ilde til, saa beder jeg allerunderd. ikke at lade mig blive en Time længere Mesterskrædder, mens saa længe jeg ogsaa ikke skærer ilde til, saa beder jeg, at disse Bønhaser maatte jages enhver til deres Hjem og Næring, og at mine Mestersvende (Stiftamtmand) og Svende (Amtmand) samt Drengene (Fogderne) enhver tilbørligen maa gjøre sin Funktion og holde mig for, hvad jeg er, og ej gjøre Maskepi med Bønhaserne eller andre Mestre, som ikke ere bestilte for Norge at skræddere.»

Om Vaaren 1702 var G. under en større Rejse i Norge netop i Bergen ved den store Ildebrand, der 19. Maj lagde det meste af Byen i Aske. — Om Sommeren 1704 var Frederik IV som bekjendt i Norge og ledsagedes da paa sin lange Rejse i Landet af G., der havde mange Slags Planer til Befæstninger, Havne og andre Foretagender paa en Mængde forskjellige Steder, som han formaaede Kongen til at besøge til liden Glæde for dennes Følge, hvorfor ogsaa Kongens Halvbroder, Generaladmiral-Lieutenant Ulr. Chr. Gyldenløve, der, som ovenfor nævnt, ansaas tilsidesat ved G.s Ud nævnelse til Vicestatholder, i Rejsejournalen udtaler sig temmelig spydig om de Gabelske Projekter. Under dette Kongens Ophold i Norge indsattes det nye Regeringskollegium, «Slotsloven», paa Akershus; det bestod, foruden Vicestatholderen, af 4 andre Medlemmer, men om G., hvis Virksomhed og Magtfuldkommenhed derved ikke lidet indskrænkedes, har været synderlig tilfreds dermed, turde vel være mere end tvivlsomt, naar man erindrer hans Herskelyst og Forfængelighed; snarest turde vel Institutionens Oprettelse paa en vis Maade tyde paa Mistillid til G.s Duelighed for sin Stilling. Paa Rejsen besøgte Kongen ogsaa efter G.s Foranstaltning Historiografen Thormod Torfæus paa Stangeland paa Karmøen, hvilket bl. a. gav Anledning til, at G., der havde en Del historiske Interesser, begyndte at tænke paa Gjenopdagelsen af Grønland, og at Torfæus tilegnede ham sit Skrift om Vinland, som udkom 1705, ligesom G. overhovedet var en Befordrer af Torfæus' Forfattervirksomhed.

G. har indlagt sig en vis Fortjeneste ved sine for Kong Frederik IV gjorte Optegnelser angaaende Souverænitetens Indførelse og Kongelovens hemmelige Historie. Som historisk Kilde maa de imidlertid benyttes med stor Forsigtighed, da de paa en meget kjendelig Maade ere inspirerede af Faderen, der fremstilles

som Hoveddrivhjulet i den store Statsomvæltning, medens Griffenfeld mistænkeliggjøres baade for at ville bortskaffe og forfalske Kongeloven efter Frederik III's Død. I Iveren for at lade Faderens Virksomhed til Fordel for Kongen og Enevoldsmagten træde saa stærkt frem som muligt tillægges der ham endog en temmelig jesuitisk Opførsel, i det han i Arvehyldingsakten før dens Rentrykning skal have forandret «arvelig Regering» til «absolut Regering», hvilket siden passerede ubemærket. Ogsaa i disse Optegnelser viser F. G. sig som en Mand, der ved Siden af adskillig Dygtighed og Indsigt beherskes af en stærk Lyst til at gjøre sig uberettiget gjældende, som vistnok har været karakteristisk baade for ham selv og hans Fader. Hans nævnte Efterretninger ere trykte i Suhms Nye Saml. t. den danske Historie I og III.

Brasch, Gamle Eiere af Bregentved S. 282 ff. Lange, Norsk Tidsskr. f. Vidensk. og Lit. II, 162 ff. 254 ff.

*H. J. Huitfeldt-Kaas.*

**Gabel, Valdemar Christoffer, 1650—1725, Gehejmeraad, til Hvidkilde og Lindskov, var Søn af foranstaaende Christoffer G. Støttet af mægtige og indflydelsesrige Slægtninge naaede han hurtigt meget højt, blev 1667 Hofjunker, 1668 Kammerherre og 1707 Gehejmeraad. S. A. fik han Danebrogsordenen. En Tid ejede han Kongsdal i Sjælland, og da i 1698 Marcus Gjøe døde som den sidste af sin Slægt, købte G. efter ham Hvidkilde og det tæt ved liggende Lindskov, nu Lehnkov. G. var aldrig gift; han afgik ved Døden 16. Juli 1725, 75 Aar gammel. I Kongens og Statens Tjeneste havde han aldrig spillet nogen Rolle af Betydenhed. Han havde været en saa slet Husholder, at hans Jordegodser Hvidkilde og Lindskov efter hans Død paa Grund af betydelige Skatterestancer bleve inddragne under Statskassen og snart efter solgte til Johan Lehn, hvis Slægt endnu ejer dem.**

Danske Herregaarde I: Hvidkilde. Biørn, Riddere af Eleph. og Dannebrog.

*F. J. Meier.*

**Gad, Christen Pram, 1801—77, Præst, Søn af Elieser G. og Søster Christiane f. Stenersen, er født 22. Juli 1801 i Rø paa Bornholm, hvor Faderen var Sognepræst. Han deponerede 1817 fra Frederiksborg Skole, tog theologisk Embedsexamen 1822 og oprettede derefter i Forening med C. H. Visbye et privat Institut under Universitetsdirektionens Tilsyn, men allerede 1824 blev han Sognepræst i Thorshavn, hvorfra han 1833 forflyttedes til Rudkjøbing og Skrøbelev; her blev han tillige Provst for Langeland. Da Faderen døde**



1838, blev han Aaret efter hans Eftermand som 2. Præst ved Roskilde Domkirke. 1846 blev han Sognepræst ved Helligaandskirken i Kjøbenhavn og 1856 Sognepræst for Stovby og Hornum ved Vejle. Her døde han 1. Maj 1877. Han ægtede 1824 Marie Elisabeth Olsen (f. 1798), Datter af Sorenskriver paa Færøerne Laurids O. Hun døde næppe en Maaned før hendes Ægtefælle.

Som Theolog hørte G. nærmest til H. N. Clausens Retning, ligesom han stod i nær Venskabsforbindelse med denne og var en Slægtning af hans Hustru. Han har kun udgivet nogle Taler og skrevet en Del Artikler i Tidsskrifter og Blade; men han kom til at tage Del baade i Arbejdet paa Indførelsen af en ny Salmebog og i de Bestræbelser, som fra Gejstlighedens Side gjordes for at faa virkeliggjort Grundlovens Løfte om en Kirkeforfatning. Roskilde Præstekonvent havde 1846 nedsat en Komité for Udarbejdelsen af en ny Salmebog; denne bestod af F. Hammerich, F. Fenger og Kolthoff; men da den sidste 1847 udtraadte, kom G. i hans Sted. Prøveudgaven udkom 1850 og den egentlige Salmebog 1852. Den indeholder et Par Salmer forfattede af ham. I Kommissionen havde han i Modsætning til dens andre Medlemmer været Talsmand for, at Salmerne skulde være korte, og at der skulde optages en Del af den evangelisk-kristelige Salmebog; denne tog han i Roskilde Konvent paa en smuk og værdig Maade i Forsvar mod de Angreb, der gjordes paa den, og roste den især for «den milde Fordrægligheds Aand og kristelige Tolerance, som er udbredt over den». — I Aaret 1856 var han mellem 12 Mænd af meget forskellige politiske og kirkelige Anskuelser, som indgave et Andragende til Kultusminister Hall om Dannelsen af et kirkerepræsenterende Organ, og han deltog i Forhandlingerne om denne Sag i Kjøbenhavns gejstlige Konvent. Efter at være kommet til Jylland deltog G. ikke i offentlige Forhandlinger.

Erslew, Forf. Lex. Dansk Kirketid. V, 714 f. Supplement-Mindeblad til Afskedsordet i Helliggeistes Kirke 12. Oct. 1856.

*L. Koch.*

Gad, Emma <sup>senze Henriette Margrethe,</sup> f. 1852, Forfatterinde. Hun er født i Kjøbenhavn 21. Jan. 1852 og er Datter af Grosserer P. A. Halkier og Sophie f. Munch, en Kusine af Historikeren P. A. M. og Digteren A. M. 20. Sept. 1872 ægtede hun daværende Premierlieutenant, nu Kaptajn i Marinen, Nicolaus Urban Gad. For det kgl. Theater har hun skrevet «Et Aftenbesøg», Lystspil i 1 Akt (opført 1. Gang 1886), «Et Stridspunkt», Lystspil i 2 Akter (opført 1. Gang 1888), og «En

Advarsel», Lystspil i 1 Akt (opført 1. Gang 1890). 1888 gik hendes «Gjenklang», Lystspil i 1 Akt, over Folketheatrets Bræder, og paa Dagmartheatret spillede 1889 hendes «Fælles Sag», Lystspil i 3 Akter, og 1890 «Et Sølvbryllup», Lystspil i 3 Akter. Disse hendes dramatiske Arbejder, som ere blevne modtagne med megen Tilslutning fra Publikums Side, udmærke sig ved livlige Situationer, pudsig Indfald, kvik, ofte vittig Dialog med fint formede Replikker og ved kunstnerisk komisk Sans. Samfundslivet i vor Hovedstad, og særlig det københavnske Selskabsliv, i hvilket Forfatterinden har færdedes fra lille, ser hun paa med et sundt, frisk og elskværdig godmodigt Blik, og det er hendes Hensigt i en lystig, let Form at komme dets Latterligheder til Livs. *Nic. Bøgh.*

**Gad, Gottlieb Ernst Clausen**, f. 1830, Boghandler. Han er født 25. Sept. 1830 i Kjøbenhavn og Søn af ndfr. nævnte Biskop Peter Christian Stenersen G. Strax efter sin Konfirmation kom han (1845) i den Gyldendalske Boghandel, hvor han forblev, til han i 1855 begyndte en selvstændig Boghandel i Kjøbenhavn. Han fik hurtig en anselig Sortimentshandel og har navnlig været virksom for svensk og norsk Litteraturs Udbredelse her i Landet, senere har han ogsaa faaet et betydeligt Forlag, navnlig i videnskabelig Retning (juridisk og historisk). 1856 blev han Deltager i det 2 Aar før stiftede Forlagsbureau, hvis Forretningsfører han siden har været, og fra Nytaar 1856 har han udgivet «Dansk Bogfortegnelse», som han alt havde redigeret fra 1851. 1882 blev han Universitetsboghandler. 25. Juli 1862 ægtede han Dorthea Marie Tønsberg (f. 16. Juni 1840 † 24. Juli 1889), Datter af Forlagsboghandler, senere Generalkonsul, Chr. T. i Christiania og Maren Dorothea f. Bødtker.

Delbanco, Festskr. i Anl. af Boghandlerforeningens Halvhundredaarsdag 18. Jan. 1887. *C. Nyrop.*

**Gad, Jakob Marius Elieser Kristian**, f. 1827, Nationaløkonom og Politiker. M. G. er født 8. April 1827 paa Færøerne, hvor Faderen, Jørgen G. (f. 1799 † 1879, gift med Frederikke Dorthea f. Kornerup, f. 1800 † 1872), den Gang var Præst. Efter at være bleven Student 1845 fra Kolding tog han fat paa statsvidenskabelige Studier, men afbrødes ved sin Deltagelse i den 1. slesvigske Krig, under hvilken han udnævntes til Sekondlieutenant i Artilleriet (1850). Efter at have gjenoptaget sine Studier tog G. 1854 statsvidenskabelig Examen, gjorde derefter først i nogen Tid Volontærtjeneste i Krigs-

ministeriet og var senere i et Par Aar ansat i et kjøbenhavnsk Handelshus, indtil han i 1859 paa ny kom ind i Krigsministeriet som Kancellist. Efter at han i 1863 var bleven udnævnt til Premierlieutenant, blev han i 1864 Sekretær hos Chefen for Armeens Intendantur og i 1868 Fuldmægtig i Krigsministeriet, indtil han 5. Jan. 1878 udnævntes til Chef for Kongerigets statistiske Bureau, som han siden da har ledet. I 1856 ægtede han Emilie Agnete Foss (f. 9. Nov. 1825 † 3. April 1886), Datter af Borgmester Laurits F. og Frederikke Agnete f. Smith.

G. har i en lang Aarrække, fra 1854—79, virket som Lærer i Nationaløkonomi og Statistik ved Grüners Handelsakademi, af hvis Kontrolkomité han derefter blev Medlem og senere Formand. Siden 1877 har han været Censor ved den statsvidenskabelige Examen og udnævntes ved Jærnbanaadets Oprettelse i 1887 til Medlem af dette. Som statistisk og økonomisk Forfatter er han optraadt dels i forskjellige Tidsskrifter og Blade, dels ved en Lærebog i Nationaløkonomien, der første Gang udkom i 1859 og navnlig fik en Del Udbredelse i Sverige, dels ved en Konkurrenceafhandling til Professoratet i Statsøkonomi: «Om Forskjellen mellem direkte og indirekte Skatter» (1863) og endelig ved en fortræffelig skrevet kort Fremstilling af Danmarks Statistik (første Gang 1859). — Siden 1871 har han været Medlem af Landmandsbankens Bankraad og Delegation.

G. valgtes første Gang til Medlem af Folketinget i Fredericia i 1858 og var i 18 Aar Repræsentant for den samme Kreds. 1879 valgtes han til Folketinget af Københavns 6. Valgkreds, som han siden stadig har repræsenteret. Folketinget har adskillige Gange valgt ham til Statsrevisor. Han tilhørte indtil Forfatningsforandringen i 1866 det store Regeringsparti, blev efter denne Leder af Mellem-partiet og sluttede sig efter dette Partis Opløsning, i 1876, til Højre.

*H. Westergaard.*

Gad, Peter Christian Stenersen, 1797—1851, Biskop, Broder til ovfr. nævnte Christen Pram G., er født 27. April 1797 i Pedersker paa Bornholm og deponerede fra Frederiksborg Skole 1813. Han tog theologisk Embedsexamen 1817, blev Adjunkt i Frederiksborg 1821, residerende Kapellan ved Frue Kirke i Aalborg og Sognepræst til Sønder Tranders 1825, 2. residerende Kapellan ved Frue Kirke i København 1828 og residerende Kapellan ved Trinitatis Kirke sammesteds 1831.

G. havde 1822 ægtet Stiftsprovst H. G. Clausens yngste Datter, Sophie Georgia (f. 1799 † 1875), og han blev, da han var kommet til Kjøbenhavn, stærkt paavirket af den Kreds, der samlede sig om det Clausenske Hus, og især af Svogeren H. N. C. Ligesom denne droges han ind i Bestræbelserne for Enevældens Afløsning af en fri Forfatning; han var i 3 Aar Formand for Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug, og i dettes Møder saa vel som ved Majfesterne efter Stænderforfatningens Indførelse var han en yndet Taler; mange fandt, at han her lagde større Veltalenhed for Dagen end paa Prædikestolen. Han var ligeledes 1843—45 Formand for Samfundet til den danske Litteraturs Fremme. — Det skyldtes vistnok ogsaa Paavirkning fra det Clausenske Hus, at han interesserede sig for Kjøbenhavns Forskjønnelse og var Medlem af en Komité, som virkede for denne, og som, om den end ikke opnaaede store Resultater, dog har Fortjenesten af St. Annæ Pladses Regulering og Beplantning. Ligeledes sluttede han sig til de Bestræbelser, som H. N. Clausen havde indledet, der gik ud paa at bryde det Aag, som den indbyrdes Undervisnings Methode længe havde lagt paa Almueskolen, og i det hele atter at vække Interessen for denne baade i Almindelighed og især i Kjøbenhavn, hvis Skolevæsen han mente trængte til en Omorganisation.

Men G. blev tillige i Kjøbenhavn indviklet i den Strid, som J. C. Lindberg den Gang førte mod den Clausenske Slægt og alle, der stode i Forbindelse med den. G., der i theologisk Henseende stod ganske paa samme Standpunkt som sin Svoger, havde foretaget nogle Forandringer i det Ønske, som Præsten efter Altergangen skal udtale over Kommunikanterne. Grunden hertil var sikkert, at han ikke vilde sige, at Christi Legeme og Blod «har gjort Fyldest for alle eders Synder». Herover blev der ført Klage for Biskop P. E. Müller, som strax tilskrev G. og paalagde ham, hvis han virkelig havde foretaget den anførte Forandring, at opgive denne og holde sig til Ritualets Ord. G. faldt til Føje efter at have gjort et Par forgjæves Forsøg paa at faa Sagen indanket for Kancelliet. Da Lindberg rettede Angreb paa ham, der ikke kunde have været heftigere, hvis det havde været selve Indstiftelsesordene, han havde forandret, svarede han med et Par Smaaskrifter. Det var hans som H. N. Clausens Mening, at alle kirkelige Formularer kun burde være Anvisninger for Præsterne, der skulde have Frihed til at foretage Ændringer i dem. — G. søgte siden, da Lindberg havde rettet et langt farligere Angreb paa C. H. Visbye, at forsvare

denne eller i det mindste at paavise, at de kirkelige Lovbestemmelser ikke kunde anvendes paa saa massiv en Maade, som Lindberg vilde.

G. var 1840 bleven Dr. theol., og da Laaland-Falsters Bispestol 1845 blev ledig ved R. Møllers Død, blev han dennes Eftermand. Lindberg var Aaret i Forvejen bleven Præst i Tingsted paa Falster, og det løb ikke af uden fornyede Stridigheder mellem de to gamle Modstandere. 1848 forflyttedes G. til Fyns Bispestol. Heller ikke her undgik han Stridigheder med de grundtvigianske Præster. Han havde, uagtet han allerede den Gang var angrebet af den Sygdom, der voldte hans Død, Del i, at der blev givet Præsterne Birkedal fra Ryslunge og Viborg fra Slagelse en Irettesættelse, fordi de imod Sognepræstens Vilje havde holdt en Forsamling i et Sogn, hvor Baptisterne havde vundet Udbredelse. Sagen vakte ikke lidt Opsigt og bidrog sit til, at Loven om Sognebaandsløsning udkom. — G. døde 12. Okt. 1851.

Erslew, Forf. Lex.

*L. Koch.*

Gade, Ludvig Harald, f. 1823, Danser og Mimiker. Født i Kjøbenhavn 16. April 1823 blev G. af sine Forældre, Klejnsmeddemester Jacob G. og Kirstine f. Andersen, som Barn anbragt i det kgl. Theaters Danseskole, betraadte første Gang Scenen 3. Nov. 1836 og debuterede 8. <sup>Jan.</sup> Febr. 1848 i «Festen i Albano». Hans noget svære Figur bevirkede, at han egnede sig bedst for grotesk Dans, men til Gjengjæld blev han som Mimiker en udmærket Støtte for Balletten og fik i Aarenes Løb et lige saa omfattende som afvexlende Repertoire, i hvilket han med stor Smag og Kunst forstod at karakterisere de enkelte Roller. Blandt hans bedste Roller kunne fremhæves: Korporalen i «Bellman», Mephistopheles i «Faust», Svend i «Fjældstuen», den overmodige Bonde i «Brudéfærden i Hardanger», Kong Svend i «Valdemar», Ole Sluproer i «Fjærnt fra Danmark», Regimentstamburen i «Pontemolle», Jætten Thrym i «Thrymskviden» og endelig Bjørn i «Valkyrjen», vistnok hans ypperste mimiske Fremstilling, hvor han var lige udmærket, hvad enten han skildrede Vikingens Bersærkegang eller Vildmandens salige Rus. I Sæsonen 1857—58 var han konstitueret som Sceneinstruktør for Operaen, blev ved Bournonvilles Bortrejse i 1861 midlertidig Balletdirigent, i hvilken Stilling han ogsaa efter Balletmesterens Tilbagevenden gik denne til Haande, indtil han efter Bournonvilles Død i 1877 ene overtog Ledelsen af den danske Ballet. Han fratraadte som

Balletdirigent ved Udgangen af Theateraaret 1889—90 og betraadte Scenen sidste Gang 3. Juni 1890 som Bjørn i «Valkyrjen». I 1866 ægtede han Danserinden Frøken Elise Sophie Garlieb.

Overskou, Den danske Skueplads.

*Edgar Collin.*

**Gade, Niels Wilhelm**, 1817—90, Komponist. G.s Forældre vare Folk af jævn Stand, der levede i smaa Kaar. Faderen, Søren Nielsen G. (f. i Kjøbenhavn 21. Juni 1790, † sammesteds 2. Avg. 1875), var en blød Karakter med kunstneriske Anlæg, barnlig glad ved Livet; efter at have begyndt som Guitarmager tog han Borgerkab som Snedker og ernærede sig en lang Aarrække (1815—55) som musikalsk Instrumentmager, senere som Pianofortestemmer. Moderen, Marie Sophie f. Arentzen (f. i Kjøbenhavn 26. Dec. 1792, † sammesteds 2. Juni 1872), var i Modsætning til sin Ægtefælle en fast, næsten haard Karakter, djærv og myndig. Deres eneste Barn, Niels W. G., fødtes i Kjøbenhavn 22. Febr. 1817. Bestemt til at gaa ind i sin Faders Levevej fik han kun en tarvelig Skolegang; men en ældre «Fyr», der i Følge G.s Erindring tog sig noget af ham i hans Barndom, gav ham ved Siden af det lidet, Skolen bød, Undervisning i Historie og Tysk og lærte ham at skrive og tegne smukt. Som Dreng begyndte han at arbejde paa Faderens Værksted; men ligesom han alt fra lille af havde klimpret paa de Instrumenter, han var født imellem, saaledes benyttede han ogsaa nu enhver Fritid til at prøve sig frem paa disse, især Violin og Klaver, hvori han havde faaet lidt Undervisning, dog vistnok af meget ufuldkommen Beskaffenhed. Imidlertid begyndte Faderen snart at lægge Mærke til hans Spil, og da han efter sin Konfirmation fik den bekjendte udmærkede Violinist Kapelmusikus F. T. Wexschall til Lærer, var det første Skridt gjort til at føre G. ind paa hans rette Bane. Under Wexschall, hvis glimrende Tone G. ofte senere har omtalt med Beundring, gjorde han nu saa hurtige Fremskridt, at det ikke varede længe, inden han kunde optræde offentlig paa Koncerter, første Gang 22. Maj 1833 paa Pianisten C. Evers' Koncert og derefter jævnlig i de følgende Aar; at hans Optræden modtoges med Bifald, derom vidne Bladene fra den Tid, som stadig rose hans for et saa ungt Menneske usædvanlige Kraft, Sikkerhed og Færdighed. At blive Medlem af det kgl. Kapel var den Gang hans Ønskers Maal; Elev blev han ogsaa, men videre naaede han ikke, noget andet var ham forbeholdt. Han var nemlig paa denne Tid kommen i Berøring med A. P. Berggreen, og denne blev

hans Lærer i Musiktheori og ledede ham derved ind paa Komponistvirksomheden. Men Berggreen blev mere end hans Lærer, han blev ham en sand faderlig Ven, hvis nidkjære Interesse G. selv har erkjendt at skyldte en væsentlig Del af sin æsthetiske Uddannelse; han lærte den lidet belæste Yngling at kjende og elske de Digtere, han selv beundrede, og upaatvivlelig har ogsaa Berggreens Paa-virkning vakt G.s Interesse for Folkevisen. En lille Melodi til Goethes «Lebet wohl, geliebte Bäume» (komp. 1834, udg. i Berggreens «Musikalsk Tidende» 1836) og Salmen «O gode Gud, jeg takker dig» (komp. 1836) høre til de første i Trykken udkomne Forsøg fra G.s Haand; lidt senere fulgte nogle folkelige Melodier i «Fædrelandshistoriske Digte», udg. af Berggreen (hvoriblandt «Paa Sjelunds fagre Sletter», komp. 1838), samt en interessant, fin Harmonisering af en schweitsisk Folkemelodi (Berggreens «Tyske Folkesange» Nr. 141).

Den i disse Smaating dæmrende Kompositionsevne var dog ikke og kunde ikke heller være indlysende for hans Omgangsvener og Kammerater; de saa i ham kun den dygtige Violinist, og et Forsøg paa en Orkesterkomposition, en Ouverture, som han en Gang ved en Prøve fik Kapellet til at spille, blev af de tilstedeværende modtagen med Tavshed, og kun en enkelt lod et Par rosende Ord falde; paa ham selv gjorde Forskjellen imellem det tænkte og det hørte et saa dybt nedslaaende Indtryk, at han strax gik hjem og brændte sit Manuskript. I øvrigt var han meget afholdt af sin Omgangskreds, hvortil foruden Kammeraterne, som de jævnaldrende Brødre C. og E. Helsted, ogsaa H. S. Paulli, J. C. Gebauer, Høedt, M. Wiehe og Skuespiller-Ægteparret Nielsen hørte. Han arbejdede flittig med sit Instrument, og foruden i Kapellet spillede han med ved den nys oprettede Musikforenings Koncerter. I Efteraaret 1838 foretog han en Koncertrejse, paa hvilken han optraadte i det sydlige Norge og endte i Stockholm. Men ved Siden af dette arbejdede han med ikke mindre Flid og Ihærdighed i det stille paa sin Udvikling som Komponist. Hans Medvirken i Kapellet og ved Musikforeningskoncerterne gav ham rig Lejlighed til at gøre sig mere og mere fortrolig med de forskjellige Instrumenters Ejendommelighed, og med Iver studerede han al den Musik, der var tilgængelig for ham, saa vel de ældre Mestre, som Bach, Haydn, Mozart og Beethoven, som ogsaa de yngre, navnlig Mendelssohn. Skjønt vejledet i sine Studier og Forsøg af Berggreen og bekjendt med Weyse studerede han dog væsentlig paa egen Haand, ligesom han ogsaa ved flittig

Læsen — hvormed han vedblev lige til sin Død — stræbte at bøde paa den mangelfulde Undervisning i Drengaaarene.

Da kom i 1840 Gjennembruddet hos det unge Geni. Han havde i 1839 efter Opfordring fra det kgl. Theater komponeret Melodramer til Oehlenschlägers «Aladdin», og i Begyndelsen af 1840 skrev han i Forening med Fr. Fröhlich Musikken til Bournonvilles Ballet «Fædrelandets Muser» (opf. 20. Marts 1840). Den sidstnævnte tiltalte navnlig ved Anvendelsen af mange bekjendte Melodier; men noget fremtrædende ejendommeligt bar den ikke Præg af, hvad vel til Dels maatte være en Følge af Samarbejdet med den anden Komponist. Men i Foraaret 1840 udsatte Musikforeningen en Prisbelønning for Komposition af en Koncertouverture for Orkester, og G. besluttede da at deltage i denne Konkurrence; 2 af Datidens berømteste Musikere, L. Spohr i Kassel og Fr. Schneider i Dessau, havde overtaget Bedømmelsen af de konkurrerende Arbejder, som skulde være indleverede i Okt. s. A. Imellem 10 indkomne Ouverurer, hvoriblandt ogsaa 2 af C. J. Hansen og C. Helsted, blev G.s af Dommerne erklæret for det Arbejde, der i enhver Henseende overgik alle de andre, og paa Generalforsamlingen i Foraaret 1841 blev Prisen tilkjendt den unge Violinist, der saaledes fra en forholdsvis ubemærket Stilling drog alles Opmærksomhed paa sig. Det er Ossian-Ouverturen, «Nachklänge von Ossian», som derefter blev udgivet paa Musikforeningens Foranstaltning og af Komponisten betegnedes som hans Opus 1; den opførtes første Gang i Musikforeningen 19. Nov. 1841. Denne Komposition, der i sin hele Stemning slutter sig tæt til den Digtning, hvorefter den har Navn, gjorde og har altid gjort et stærkt og ejendommeligt Indtryk paa Tilhørerne; den blev ved den første Prøve hilset med et enstemmig Bravo fra Orkestret. Ossian-Ouverturen hører afgjort til den romantiske Retning i Musikken, ligesom ogsaa det Motto, hvormed G. havde indleveret den: «Formel hält uns nicht gebunden, unsre Kunst heisst Poesie», betegner den unge Kunstners Stilling i saa Henseende.

Som fra en hidtil opdæmmed Kilde, der pludselig har faaet Luft, fulgte nu Slag i Slag en Række Kompositioner af forskjellig Art. Karakteristisk for Gjennembrudsperioden er saaledes den store Klaversonate i E-Mol, som er skreven i 1840, men først udkom i omarbejdet Skikkelse som Op. 28; den er dediceret Liszt, som i Sommeren 1841 gjæstede Kjøbenhavn og ved hele sin stærkt romantiske Optræden gjorde meget Indtryk paa den unge Musikverden,



hvortil G. hørte. End videre kunne nævnes fra 1841 «Foraarstoner» (Op. 2), 6 danske Sange, tilegnede Weyse, og Ouverture til «St. Hans-aften-Spil» (opf. ved Clara Schumanns Koncert 3. April 1842) samt fra 1842 «Agnete og Havmanden», tilegnet Berggreen (Op. 3), «Nordiske Tonebilleder», tilegnet Fru Anna Nielsen (Op. 4), 2. Akt af Balletten «Napoli», Violinsonate i A-Dur, tilegnet Clara Schumann (Op. 6), «Knud Lavard» og flere Sange som «Farvel, lille Grethe» og «Hytten er lukket». I en stor Del af disse Kompositioner fremtræder det danske Element, som i Forbindelse med den fra det fremmede indvandrede Romantik, hvis Skaber er Weber, og hvis daværende Fører var Mendelssohn, danner Grundlaget i G.s Komponistindividualitet. Som den officielt anerkjendte Fører for den danske Musik stod den Gang Weyse; men endskjønt G. var i megen Berøring med ham, i det han i flere Aar assisterede ham i Organisttjenesten ved Frue Kirke, har dediceret ham sine 6 danske Sange og ligeledes har deltaget i at fejre ham ved Kompositioner saa vel i Anledning af hans 50 Aars Jubilæum i 1842 som ved hans i samme Aar paafølgende Død, er det dog klart, at han har følt sig mere tiltrukket af og beslægtet med Kuhlau end med Weyses Musik. Ligesom Kuhlau havde optaget og indarbejdet den danske Folkeviser i «Elverhøj», saaledes er ogsaa Kjærligheden til og Følelsen for Folkevisen, som Berggreen fra først af havde indpodet G., kjendelig i mange af dennes Kompositioner; et direkte Vidnesbyrd herom afgiver hans yndefuldt udsatte «Skandinaviske Folkesange for Piano» (1842).

Over sin egen, i ægte Folkevisetone skrevne Melodi til «Paa Sjølunds fagre Sletter» begyndte G. sin næste epokegjørende Komposition, Symfonien i C-Mol (Op. 5), der blev det Værk, som lagde Grunden til hans europæiske Ry. Denne Symfoni blev fuldført i 1842 og indleveret til Musikforeningen; men efter at have været antagen til Opførelse blev den atter henlagt, bl. a. fordi Weyses Død gjorde en Omordning af Koncertprogrammerne nødvendig. Da sendte G. sit Arbejde til Bestyrelsen for Gewandhaus-Koncerterne i Leipzig, og i Jan. 1843 modtog han et varmt anerkjendende Brev fra Mendelssohn, der meldte ham, at Prøverne paa Symfonien vare begyndte, og takkede ham for den Glæde, dette Værk, det første, han havde lært at kjende af den ham ganske ubekjendte unge Komponist, havde beredt ham. Symfonien opførtes i Leipzig 2. Marts 1843 under Mendelssohns Anførsel og vakte, uagtet den paa enkelte Steder mangler fuldendt Klarhed og Afrundethed, ved

sin betagende Friskhed og ejendommelige nordiske Kolorit en stor Begejstring saa vel blandt Musikere som hos Publikum; om Efteraaret (28. Nov. s. A.) gaves den for første Gang i Kjøbenhavn ved en Musikforeningskoncert.

Da var G. imidlertid ikke selv længere her hjemme; thi i Sommeren 1843 havde han med offentlig Understøttelse tiltraadt en Udenlandsrejse. Rejsens Maal var først og fremmest Leipzig, hvor han modtoges paa det hjærteligste af Mendelssohn og 26. Okt. selv kom til at dirigere sin Symfoni paa en Gewandhaus-Koncert. Foreløbig blev han derfor i denne By, «hvor jeg», som han skriver i sin Avtobiografi, «var saa heldig at leve Vinteren sammen med Tysklands betydeligste Komponister». Hermed tænker G. uden Tvivl foruden paa Mendelssohn nærmest paa Schumann. Ogsaa denne havde ydet ham en begejstret Aerkjendelse, og et personligt Venskab knyttede dem i en Aarrække til hinanden; men det blev dog Mendelssohn med den beundrende Respekt for de gamle Mestre og med den glimrende Teknik, til hvem G. afgjort sluttede sig, medens Schumann med de ofte barokke Ideer stod ham langt fjærnere; af «Zerrissenheit» eller «Weltschmerz» findes der ikke Spor hos G. Det var da ogsaa Mendelssohn, der opdagede G.s store Evner som Dirigent, og det var paa hans Foranledning, at G. efter at have tilbragt Foraaret og Sommeren 1844 i Italien overtog Ledelsen af Gewandhaus-Koncerterne i Sæsonen 1844—45, da han selv havde modtaget en Ansættelse i Berlin. Imidlertid kom Mendelssohn i Sommeren 1845 tilbage til Leipzig, og i de paafølgende 2 Sæsoner skiftedes de til at dirigere Koncerterne, medens G. tillige overtog en Lærerpost ved Leipziger-Konservatoriet. At Livet i Leipzig, den berømte Musikby, maatte afføde mange Kompositioner, er selvfølgelig. Som saadanne kunne nævnes: Symfoni Nr. 2 i E-Dur, Op. 10, tilegnet Koncertorkestret i Leipzig (komp. 1843), «Im Hochland», Ouverture i D-Dur, Op. 7 (1844), Kvintet i E-Mol, Op. 8 (1845), «Comala», Op. 12, dediceret Kong Christian VIII, og Ouverture Nr. 3 i C-Dur, Op. 14 (1846), Symfoni Nr. 3 i A-Mol, Op. 15, tilegnet Ungdomsvennen N. P. Nielsen (1847), samt Oktet i F-Dur, Op. 17 (1848). Naar der undertiden bebrejdes adskillige af disse Kompositioner en større Kølighed sammenlignet med Ungdomsarbejdernes Varme, da er det ganske naturlig en Følge af Mendelssohns Paavirkning og sandsynligvis ogsaa af de Krav, hans Lærerpost stillede til ham, at han med en mere nøjeseende Kritik sigtede sine Følelsers Udtryk og derved ligesom holdt dem i Tømme, alt

imedens han vandt større og større Herredømme over Formen. Dog kan den omtalte Bebrejdelse for Kølighed langt fra ramme alle G.s Kompositioner fra denne Tid; «Im Hochland» er saa frisk som noget af hans Arbejder, og er der end noget tungt i «Comala», er det dog et originalt og varmt Tonedigt. Efter Mendelssohns Død i 1847 var G. atter EneDirigent ved Gewandhaus-Koncerterne, indtil Udbruddet af den slesvigske Krig i 1848 foranledigede ham til at opgive sin Stilling i Tyskland og vende tilbage til Fædrelandet. 3 Karakterstykker for Pianoforte («Bortrejse», «Valpladsen», «Hjemkomsten»), hans første Arbejde efter, at han var kommen tilbage, kunne betragtes ligesom en Antydelse af Grunden til, at han forlod en glimrende Stilling for en usikker Fremtid. Senere Forsøg paa atter at knytte G. til Tyskland ere strandede paa hans Ulyst til at løsrive sig fra Hjemmet; kun en enkelt Gang, i 1853, lod han sig bevæge til at dirigere Gewandhaus-Koncerterne i Maanederne Jan.—Marts.

Da G. vendte hjem med evropæisk Berømmelse, var det en Selvfølge, at han strax efter sin Hjemkomst blev valgt ind i Musikforeningens Repræsentantskab; i 1849 indtraadte han i samme Forenings Administration, og i 1850 overtog han ved F. Glæsers Fra-træden Ledelsen af dens Koncerter, som han derefter vedblev med lige til sin Død. Efter et af G. i Forening med E. Erslev udarbejdet Forslag undergik Musikforeningen paa denne Tid en betydelig Reform, i det den bl. a. fik sit eget Orkester, hvorved den blev mere uafhængig af det kgl. Theater, hvis Kapel den hidtil havde benyttet. G.s eminente Evner som Dirigent kom da her til fortrinlig Anvendelse, og det nye Orkester saa vel som Foreningens Kor udvikledes under hans Ledelse til fremragende Dygtighed. I sin 40aarige Virksomhed i denne Stilling har G. selvfølgelig udøvet en stor og vidt omfattende Indflydelse paa det danske Musikliv. Gjennem talrige Opførelser — G. har i Musikforeningen alene dirigeret ved 426 Koncerter — har han paa et Par Generationer saa vel af medvirkende som af Tilhørere bidraget mægtig til, at Sansen for og Forstaaelsen af god, særlig klassisk, Musik er bleven vakt og udbredt ikke blot i selve Hovedstaden, men rundt om i hele Landet, og har derved givet den indirekte Impuls til Oprettelsen af mange andre musikalske Selskaber. En lang Række af egne Kompositioner, gjerne første Gang udførte i Musikforeningen, har han i Aarenes Løb skjænket sit Folk; en Skare yngre Komponister, direkte og indirekte hans Disciple, har fulgt mere eller mindre i

Mesterens Spor, og fremmede Kunstnere ere ved G.s Nærværelse blevne dragne her til og have opholdt sig her længere eller kortere Tid (Reinecke, A. Rubinstein, Alb. Rubenson, Søderman, Neupert, Erika Lie-Nissen, Grieg).

Igjennem Samarbejdet i Musikforeningen traadte G. i nærmere Berøring med sin ældre samtidige, J. P. E. Hartmann, hvorefter der i Aarenes Løb udviklede sig et varmt og inderligt Venskab. Dette befæstedes end stærkere, da G. 27. April 1852 hjemførte Hartmanns Datter Emma Sophie Christiane som sin Brud. Det korte, men lykkelige Ægteskab med denne Hustru har ikke undladt at sætte Mærker i G.s Komposition. Efter at han i 1850 havde skrevet sin prægtige, jublende Symfoni Nr. 4 i B-Dur, Op. 20, og i 1852 den yndige, mange Gange opførte «Fødselsfantasi», Op. 23, samt den 5. Symfoni i D-Mol, Op. 25 (med Piano), komponerede han i de følgende Aar 2 af sine populæreste Værker: «Elverskud», Op. 30 (1853), og Musikken til Balletten «Et Folkesagn» (1853—54); den sidste, som han skrev i Forening med Hartmann, er en af vor Scenes fortrinligste Balletter, men «Elverskud» er dog upaatvivlelig det Arbejde, der for det danske Folk umiddelbarest knytter sig til Tanken om G. Hustruens tidlige Død, 15. Juni 1855, efter Sønnen Felix' Fødsel kastede for en Tid en mørk Skygge over hans Liv; paa nogle Salmemelodier nær (deriblandt den prægtige «Udrust dig, Helt fra Golgatha») skrev han i det paafølgende Aar saa godt som intet, indtil han, ligesom store Digtere før ham have gjort i deres Kunst, søgte at gjenvinde sin Sindslige vægt ved at omsætte sin Sorg i Tonernes Sprog og skrev sin skønne 6. Symfoni i G-Mol, Op. 32 (første Gang opført 17. Marts 1857), der ligesom først skildrer den heftige umiddelbare Sorg (Allegro), derpaa gaar over til mild Vemodighed (Andante) og efter et lysende Minde om Bryllupsfest og Brudedans (Allegro moderato) ender med at udtale den energiske Beslutning om atter at mande sig op og med gammel Frejdighed tage fat paa Livets Krav (Finale). Samme Aar (1857) ægtede han 12. Nov. E. Erslevs Stifdatter Margrethe Laura Mathilde Stæger, og i 1858 skrev han sit dejlige «Fødselsbudskab», Op. 35.

Efter at G. havde kastet sig over Komponistvirksomheden, var det naturligt, at han ophørte at dyrke sit Instrument som Solist. Dog gav han i 1843 sammen med Pianisten C. Reinecke nogle Koncerter i sjællandske Byer, og under et Besøg i Kjøbenhavn i 1845 udførte han sin Violinsonate ved en Koncert paa Hofteatret, hvor han gav lutter egne Kompositioner. Derimod deltog han

jævnlig, navnlig ved Musikforeningens «smaa» Koncerter, i Kvar-  
tetter og lignende og gjorde da fortrinlig Fyldest, som oftest som  
Bratschist. Paa Klaveret besad han ingen Virtuositet; men han  
akkompagnerede gjerne, og hans Klaverspil var altid gennemtrængt  
af hans musikalske Personlighed. Derimod elskede han Orgelet,  
som Bekjendtskabet med Weyse først havde bragt ham til at dyrke.  
Da denne en Gang spurgte ham, om han ikke kunde vikariere for  
ham paa Orgelet, lærte G. sig i Løbet af 8 Dage at spille Pedalen  
og erhvervede sig efterhaanden en betydelig Færdighed paa dette  
Instrument. I 1845 søgte G. Organisttjenesten ved Garnisonskirken  
i Kjøbenhavn, men fik den ikke. Derimod blev den tildelt ham  
i 1851, og i 1858 forflyttedes han der fra til Holmens Kirke, hvor  
han virkede til sin Død. Organistvirksomheden, saa ubetydelig den  
kan synes, spillede dog en stor Rolle for G., der var meget reli-  
giøs; han omfattede sit Kald i Kirkens Tjeneste med stor Alvor  
og Kjærlighed, var ikke blot meget pligtopfyldende lige over for  
de ham paahvilende Forretninger, men søgte ogsaa i Indgangs- og  
Udgangsspillet at lade Orgelets Toner tale til Menigheden i samme  
Aand som Dagens Text og Præstens Prædiken, og han var streng  
i sine Fordringer til den Musik, som burde spilles i en Kirke; som  
et betegnende Træk kan omtales, at den bekjendte Melodi til  
«Stille Nat, hellige Nat» i Berggreens Koralbog var overstreget i  
hans Exemplar med den Tilføjelse: «Spilles ikke i Holmens Kirke».  
Det skønne Orgel i denne Kirke, som blev bygget under hans  
egne Avspicier, var ogsaa i høj Grad Gjenstand for hans Kjærlig-  
hed, og han blev meget veltalende, naar han forklarede og viste  
nogen dets gode Egenskaber. Derimod laa hans Begavelse som  
Komponist temmelig fjærnt fra den kirkelige Musik, og i Erkjen-  
delse deraf har han skrevet meget lidt til kirkelig Brug; med Und-  
tagelse af «Udrust dig, Helt fra Golgatha» har ikke nogen af hans  
Salmemelodier vundet særlig Indgang. For Orgel har han kompo-  
neret nogle Arbejder, bl. a. «3 Tonstücke», Op. 22 (1851), en Koral  
med 7 Variationer (1853), begge tilegnede Hartmann, og en Fantasi  
over «Lover den Herre» (1873).

For Theatret havde G., som omtalt, i 1839 skrevet Musik til  
«Aladdin», hvoraf noget, bl. a. Motivet, hvor Ringens Aand viser  
sig, og den smukke Violinsolo, medens Brudesengen svæver ned,  
endnu bruges, og han havde dels medarbejdet paa, dels helt  
skrevet Musikken til nogle Balletter. Operaen laa ikke ret for  
ham. I 1848—49 komponerede han «Mariotta»; den opførtes første

Gang 17. Jan. 1850 og gik derefter endnu 8 Gange over Scenen, men lagdes saa hen. I 1859 paabegyndte han en ny Opera, «Judith», men opgav det igjen. Maaske vilde han dog ogsaa i denne Retning have præsteret noget stort, hvis det var lykkedes at knytte ham til det kgl. Theater. Et Forsøg derpaa gjordes efter F. Glæsers Død i 1862, da han paa Prøve overtog Kapelmesterposten; men han dirigerede kun nogle Operaforestillinger i Efteraaret og nedlagde derpaa efter 3 Maaneders Forløb denne Virksomhed i Dec. s. A. Derimod fandt han i den dramatiske Koncertmusik en Kunstform, som tiltalte ham særlig, og som han bragte til en høj Grad af Fuldkommenhed. Det første Arbejde af denne Art er «Comala»; derefter fulgte «Elverskud», der dog er noget helt exceptionelt og ikke ligner noget af de andre Arbejder. I 1865—66 skrev han det store Værk «Korsfarerne» til et Digt af C. Andersen (Op. 50), hvori han navnlig i den gribende Korsfarersang har malet et træffende Billede af religiøs Kampiver; i 1868—69 fulgte derefter «Kalanus», der maaske ikke er saa betagende og henrivende, som «Korsfarerne» er det i mange af sine Enkeltheder, men i kunstnerisk Henseende er nok saa fuldendt og helstøbt. Til denne Kunstart kan end videre henregnes de af Komponisten som «Koncertstykker» betegnede Arbejder: «Die heilige Nacht», Op. 40 (komp. 1861), «Ved Solnedgang», Op. 46 (1863), «Zion», Op. 49 (1873), og «Psyche», Op. 60 (1881—82). Blandt disse er det sidstnævnte upaatvivlelig det mærkeligste, ikke blot fordi det, skjønt skrevet i en fremrykket Alder, vidner om en usvækket Produktionsevne, men ogsaa fordi det er ejendommeligt for den Mildhed og klare Sjælsro, der i de senere Aar mere og mere udbredte sig over G.s hele Væsen. Alle de her nævnte Kompositioner med Undtagelse af «Zion» og «Psyche», der ere skrevne til særlige Anledninger, gjorde deres første Introduction i Musikforeningen; overhovedet knytter G.s Komponistvirksomhed sig, som naturligt er, aldeles overvejende til denne Forening, for hvilken han levede og aandede, og med hvilken han for den almene Bevidsthed mere og mere ligesom smeltede sammen. Foruden de øvfr. nævnte Arbejder kunne endnu nævnes som skrevne for Musikforeningen: «Gefion», til Digt af Oehlenschläger, Op. 54 (komp. 1869), «Den bjærgtagne», til Digt af Hauch, Op. 52 (1872—73), og af instrumentale Kompositioner flere Koncertouverturer, som «Hamlet», Op. 37 (1861), og «Michel Angelo», Op. 39 (1861), end videre «Novelletter», Op. 53 (1874), og den fine og yndefulde «Sommer-

dag paa Landet», Op. 55 (1879), samt endelig hans 2 sidste Symfonier, Nr. 7 i F-Dur, Op. 45 (1864), og Nr. 8 i H-Mol, Op. 47 (1870).

Næst efter Musikforeningen maa Konservatoriet i Kjøbenhavn nævnes som den Institution, gennem hvilken G. har øvet den største Indflydelse paa Musiklivet her i Landet. Da Konservatoriet efter en af G. lagt Plan oprettedes i 1866, bleve han, J. P. E. Hartmann og H. S. Paulli udnævnte til Bestyrere for det, og G. blev snart faktisk dets egentlige Hovedleder. Ikke blot som Lærer, ved den klare og letfattelige Maade, han havde at meddele sig paa, men maaske endnu mere som Menneske og Personlighed, ved den altid friske Interesse, hvormed han omfattede saa vel den hele Institutions Virksomhed og Fremgang som hver enkelt Elev i samme, blev han den, der prægede Konservatoriet med sit Væsen. Myndig og dog hjærtensgod, undertiden heftig, næsten brysk, og dog saa mild, og mildere efterhaanden, som Aarene gik, kom han hurtig og let i et personligt Forhold til de unge, hvis Uddannelse var betroet ham, et Forhold, der fik Betydning for dem i meget andet end blot Musikken. Men navnlig i denne blev han dem et lysende Forbillede og en sikker Vejleder, særlig derved, at han med Ærbødighed for det gamle forenede Interesse for det nye.

At G.s Navn saa tit, som ske kunde, søgtes knyttet til alle Slags festlige Lejligheder, er naturligt; en Komposition af ham hævede selve Festen og gav den forhøjet Glans. Og G. var sjælden uvillig til at laane sin Pen til slige Lejligheder, navnlig saadanne, som vare af almen Betydning for Landet og Folket. Der foreligger derfor en ikke ubetydelig Række af Festkompositioner fra hans Haand. Foruden Mindekantater over Personer, der paa forskjellig Maade have staaet ham nær, f. Ex. Prof. N. P. Nielsen og hans Hustru, Anna N., haves der en Sørgemarche ved Frederik VII's Bisættelse (1863), Festsang i Rosenborg Have (1869), Festmusik ved den nordiske Industriudstillings Aabning (1872), ved Universitetets Jubelfest (1879), ved det nordiske Kunstnermøde i Kjøbenhavn (1883) og Festmusikken til Christian IX's Jubilæum (1888), et fortrinligt Arbejde, hvori den smukke Idyl fra Fredensborg. I Anledning af Holberg-Festen 1884 skrev G. en «Ulysses-Marche» som Forspil til «Ulysses v. Ithacia», og i Musikforeningen opførtes en Suite for Orkester, «Holbergiana», Op. 61. Men ikke blot inden for Fædrelandets Grænser søgtes G. ved festlige Lejligheder, ogsaa fra Udlandet kom der Indbydelser til ham. Tyskland, som han tidligere havde været saa nøje knyttet til, fjærnede han sig fra under de

politiske Stridigheder og navnlig efter det ulykkelige Aar 1864. Derfor blev han, da han i Avg. 1871 blandt flere indbudte berømte Musikere var tilstede ved en stor Beethoven-Fest i Bonn, Gjenstand for særlig Hyldest. I Nov. 1880 var G. tillige med Hartmann indbudt til Hamborg som Gjest ved det filharmoniske Selskabs 50 Aars Jubilæum og blev, da han traadte frem paa Dirigentpladsen for at lede nogle af sine Kompositioner, hilset med levende Bifald. Den samme Scene gjentog sig Aaret efter i Düsseldorf ved den 58. nederhinske Musikfest. Holland besøgte han i 1873 efter Indbydelse af det derværende «Selskab til Tonekunstens Fremme» og blev her hilset paa en endnu mere stormende Maade; han dirigerede her flere Koncerter i Amsterdam og Utrecht og havde Indbydelse til adskillige andre Byer, som han ikke kunde modtage. I England var han i 1876 efter Indbydelse tilstede ved den store Musikfest i Birmingham for at dirigere «Korsfarerne» og Koncertstykket «Zion», der her blev opført for første Gang. I 1883 var han atter ved Musikfesten i Birmingham og dirigerede «Psyche», som var skrevet dertil. Men langt ud over de Lande, han selv har kunnet besøge, er hans Musik trængt, og den er kjendt og skattet saa vel i Frankrig, Italien, Ungarn og Rusland som i Amerika og Avstralien. Mange Udmærkelser har han derfor modtaget fra fremmede Lande, var Æresmedlem af en Snes udenlandske Musikselskaber, deriblandt «Svenska musikaliska Akademien» i Stockholm (1857), «Musical society» i London (1865), «Königliche Akademie der Künste» i Berlin (1874), «Institut de France» i Paris (1878), «Beethoven-Selskabet» i Rio Janeiro (1886) og endnu mange flere i Tyskland, Holland, Schweits og Italien. Til disse Udmærkelser slutte sig flere fremmede Ordener. Ogsaa her i Landet modtog G. mange Tegn paa Anerkjendelse; han fik i 1856 Titel af Professor, blev udnævnt til Kommandør af Danebrogs 1. Grad 1886 og modtog ved Universitetets Jubelfest 1879 Diplom som Æresdoktor i det filosofiske Fakultet. Rigsdagen tilstod ham Komponistgage; ved sin Død havde han sammen med Hartmann og Hostrup højest Gage.

Naar «Psyche» med dets klassiske Ro og Klarhed med rette betragtes som typisk for det Standpunkt, hvorpaa G. stod ved Slutningen af sin Kunstnerbane, ses det let, at han har fjærnet sig ikke lidet fra sin Ungdoms Romantik. Men G. var i det hele ikke bunden til Skoleregler, og flere Svingninger kunne iagttages i den lange Række af Kompositioner. Som en af de mest paafaldende skal omtales den, der lagde sig for Dagen i hans «Baldurs Drøm»



(komp. 1857). Dette Arbejde er skrevet i den Tid, da R. Wagner i saa høj Grad drog Musikverdenens Opmærksomhed paa sig ved sine geniale Kompositioner, og det kunde ikke være andet, end at G. med sin levende Sans for alt stort og ejendommeligt i Musikken ogsaa maatte føle Interesse for dette mærkelige Fænomen. Naar det derfor er blevet udtalt, at «Baldurs Drøm» minder om Wagner, tør dette vel ikke benægtes, ligesom det ogsaa var paa den Tid, at Wagner først blev optagen i Musikforeningens Repertoire; men G. var ikke i Færd med at blive «Wagnerianer», det var en naturlig Paavirkning, hans modtagelige Aand fik, Wagner havde givet ham en Impuls. At «Baldurs Drøm» kun blev en Del af et Hele, som ikke fuldførtes, er et Vidnesbyrd om, at G. ikke med nogen bevidst Stræben gik i Wagnersk Retning, hvilken ogsaa var hans Aand for fremmed. Thi trods Svingninger bliver G. sig dog selv lig i den klare Formsans og rene Skjønhedsfølelse, der ligesom kulminerer i «Psyche».

Uagtet de store Kompositionsformer væsentlig laa for G.s Naturel, har han dog oftere vist sit Mesterskab i den mindste Form, hvad enten det var en Sang eller et lille Klaverstykke, og det er da intet Under, at flere af disse mindre Arbejder ere blevne Folkets Ejendom i særlig Betydning. Foruden «Knud Lavard», som alt er nævnt, kunne som Exempler anføres: «Hvorfor svulmer Weichselfloden» (1850), «Prinsesse Gloriant» (1863), «Akvareller» for Pianoforte (1850), «Idyller» (1857), «Børnenes Jul» (1859).

De i foranstaaende Skildring nævnte Kompositioner udgjøre ikke alle G.s Værker; en Fortegnelse, der dog hverken er ganske korrekt eller helt fuldstændig, findes i «Musikbladet» 1887, Nr. 3—4.

G. var i sit daglige Liv en meget jævn og ligefrem Mand. Tilhørere fra Musikforeningens Koncerter ville mindes den fortrolige Maade, hvorpaa han tiltalte sit Publikum, naar han vilde meddele noget Musikken vedkommende. I Konservatoriets Elever saa han ligesom sine Børn; hans Tiltale til dem var gjerne «du». Men trods Jævnheden gjorde han aldrig noget ubetydeligt Indtryk, og naar man saa ham paa Dirigentpladsen foran sit Orkester og sit Kor, mærkede man, at han var en Selvhersker. Som han var aandelig sund, var han det ogsaa i legemlig Henseende, og midt i hans Virksomhed, 3 Uger efter at han med usvækket Kraft havde dirigeret ved en Musikforeningskoncert, traf Døden ham pludselig uden foregaaende Sygdom 21. Dec. 1890. Med stor Sorg modtoges Budskabet om Mesterens Bortgang over det hele Land, og det vakte

almindelig Deltagelse vidt om i Udlandet; mange Mindefester afholdtes med Udvalg af den afdødes Værker. — G.s anden Hustru overlever ham.

Hans Søn af andet Ægteskab, *Axel Wilhelm G.*, er født 28. Maj 1860. Efter som Barn at have faaet Undervisning paa Violin af Kapelmusikus J. Amberg gennemgik han fra 17 Aars Alderen Musikkonservatoriet, hvor L. V. Tofte var hans Lærer i Violinspil. I 1881 rejste han til Berlin, hvor han i 2 Semestre fortsatte sine Studier paa Violin under Joachim og i Kontrapunkt under Fr. Kiel. Efter sin Hjemkomst blev han i 1884 ansat i det kgl. Kapel som Violinist og blev 1885 Hjælpelærer for Tofte i Konservatoriet. 12. Okt. 1886 ægtede han Anna Caroline Bernhardine Langgaard, Datter af Etatsraad J. P. L. Som Komponist er han optraadt med en Violinkoncert, som han selv med meget Bifald udførte i Koncertforeningen 1889, end videre med en Piano-trio og flere Kammermusikværker.

Erslew, Forf. Lex. C. Thrane, Danske Komponister. Musikforen. Festskr. II. H. W. Schytte, Musiklex. Nord. Musiktidende 1880, Nr. 7, 8, 10. Musikbladet 1887, Nr. 3—4. Tilskueren 1887. Levnedbeskr. af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer. Deutsche Rundschau, Juni 1891.

*G. St. Bricka og S. A. E. Hagen.*

v. Gaffron, Adam Abraham, —1738, Officer, var Søn af en protestantisk schlesisk Adelsmand, Maximilian v. G., der i Tredivaarskrigen havde været svensk Officer, og Elisabeth v. Lehst. For ikke at blive tvungen til at gaa over til Katholicismen afstod Abr. v. G., saa snart han blev voxen, sit Fædrenegods Haltauf ved Münsterberg til sin eneste Søster og drog til Danmark, hvor han traadte ind i Fodgarden og 1683 blev Fændrik; han fulgte med Hjælpetropperne til Irland og Nederlandene, blev 1690 Sekond-, 1692 Premierlieutenant og 1696 Kapitajn. Ved Grenaderkorpsets Oprettelse 1701 blev han Major ved dette, 1706 Oberst af Infanteriet og 1707 Chef for et dansk Regiment i kejserlig Tjeneste, hvilket han dog snart byttede for Marineregimentet; i Spidsen for dette blev han saaret ved Helsingborg 1710. S. A. fik han efter V. v. Eickstedt (IV, 459) Kommandoen over Grenaderkorpset, blev 1712 Generalmajor og viste sig ligeledes under de paafølgende Aars Felttog i Nordtyskland som en tapper og dygtig Fører. Senere, da Krigsskuepladsen var forlagt til Norge, og der til Forstærkning af den egentlige norske Hær i Sommeren 1717 afsendtes et dansk Korps, hørte G. til dette. Han fik med en ret betydelig Styrke

den Opgave ved Glommen at bevogte Adgangen fra Sverige til Oplandene. Efter Carl XII's Fald blev han ad Østerdalen dirigeret mod Røros for at spærre Armfeldts Korps Hjemvejen til Sverige; Armfeldt søgte derfor tilbage over Tydalsfjældet, hvor hans Hær som bekjendt gik til Grunde under et 3 Dages Uvejr. I Sommeren 1719 var G. saa ansat ved Overkommandoen over det saakaldte smaalenske Korps, der rykkede ind i Baahus Len, og efter dette kortvarige Felttog vendte G. med de danske Regimenter hjem til Danmark uden i de 2 Aar, han havde ført Kommando i Norge, at have haft et alvorligt Sammenstød med Fjenden. 1720 blev han Kommandant i Nyborg, hvor han stod i et godt Forhold til Borger-skabet, udnævntes til Generallieutenant 1734 og døde 1738 (begr. 23. Juni). — 1705 havde han ægtet Christiane Charlotte Trolle, Datter af Etatsraad Herluf T. til Snedinge. G.s 2 Sønner bleve danske Officerer; den ene døde ung, den anden arvede Slægtens gamle Godser i Schlesien, hvor hans Efterkommere endnu leve.

Gothaer Taschenbuch d. freiherrl. Häuser 1879. *H. W. Harbou.*

**Gagge, Holger**, —1630, til Frøslev, en Søn af Claus G. til Rydsgaard (i Skaane), blev 1584 efter Hjemkomsten fra sin Uddannelsesrejse ansat i danske Kancelli, Aaret efter Rentemester og 1596 Domprovst i Roskilde, hvorved han tillige blev en af Universitetets Konservatorer. Hans Prælatur bandt ham til Domkirken, og en Menneskealder levede han i Roskilde, hvor han ogsaa døde 6. Marts 1630. 1600 havde han ægtet Beate Ulfeldt til Bolstofte (i Skaane), f. 22. Juni 1586 † 11. Jan. 1630.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III, 486 ff. *C. F. Bricka.*

**Galde, Gaute (Gude)**, —1553, norsk Rigsraad, er formentlig født i 1480-Aarene paa Sædegaarden Aaby (i Sotenæs Sogn i Baahus Len), der tilhørte Faderen, Svend G., som var Ridder og Rigsraad og synes død omkring Aar 1500; Moderen var Fru Kirstine Gautesdatter Kane. G. G. nævnes første Gang 1507 som Væbner, hvilket han var endnu 1514, medens han derimod 1516 var bleven Ridder og tillige Høvedsmand paa Baahus. Det var imidlertid ikke i denne Egenskab (han var her ikke længer i 1519). men snarere som søndenfjældsk Godsejer og Rigsraad, at han efter Christian II's Flugt allerede om Høsten 1523 sluttede sig til Kong Frederik I og endog stod paa Rejsen til Danmark, hvilket dog hindredes af M. Hans Mule, medens den endelige Opsigelse af Kong Christian og

Kong Frederiks Valg, hvori han som Rigsraad deltog, først fandt Sted paa Herredagen i Bergen i Avg. 1524. Da Hr. Vincents Lunge i Nov. s. A. overbragte Kongen det norske Rigsraads Hyltingsbrev og modtog dennes Haandfæstning paa Riberhus, underhandlede han efter Rigsraadets Ønske om Overdragelsen af Akershus Slot til Hr. Olaf Galde, men da denne alt for tydelig havde lagt svenske Sympathier for Dagen, vilde Kongen kun indgaa paa Broderens, Hr. G. G.s, Anbringelse paa denne vigtige Post, der tillige medførte et Slags Statholderstilling i det søndenfjældske Norge. Paa sin Side vilde dog Hr. Gaute ikke overtage Slottet «sin Broder imod», og efter fornyet Begjær hos Kongen om, at Hr. Olaf G. maatte faa Akershus, overdrog Hr. Vincents Lunge i Forening med de søndenfjældske Rigsraader ham nu Slottet og gik i Borgen for hans Troskab hos Kongen; blandt disse var da Hr. G. G. Om Sommeren 1529 var han tilstede ved Herredagen i Oslo under Hertug Christians (III's) Nærværelse sammesteds og var en af de 10 danske og norske Rigsraader, der meddelte ham Bevidnelse om sit vel udførte Hverv.

Mere eller mindre nødtvungen maatte han med de fleste øvrige Rigsraader slutte sig til Kong Christian II's Parti, da denne om Høsten 1531 kom til Norge, og atter den følgende Høst, da Kong Christian var sat fast, paa ny opsige denne Huldskab og hylde Frederik I. Under Interregnet efter Kongens Død og den paafølgende Krig («Grevens Fejde») styrede det norske Rigsraad Riget og var om Sommeren 1535 efter en Del Forhandlinger villigt til at hylde den af de danske valgte Kong Christian III. Efter at imidlertid Ærkebiskop Olaf Engelbrechtsen havde ladet de Rigsraader, der ved Juletiden kom til Throndhjem, fængsle, og Hr. Vincents Lunge endog var bleven dræbt, synes Befalingsmanden paa Akershus, Erik Gyldenstjerne, der reddede det søndenfjældske Norge for Kong Christian III ved at forjage den af Ærkebispens udsendte Einar Tjeld, at have fundet Hr. G. G.s Forhold tvetydigt, i det han havde vægret sig ved at understøtte ham, og lod derfor hans Gaard Nygaard (ved det nuværende Frederiksstad) afbrænde om Vaaren 1536. Ærkebispens formaaede imidlertid ikke længe at fortsætte sin Modstand, og Hr. G. G. svor nu 8. Okt. atter Kong Christian Troskab og fik et Vidnesbyrd af Almuen i Borgesyssel om, at han aldrig havde opfordret den til Ulydighed mod Kongen. Under alle disse Begivenheder beholdt han stadig sine Len Idde og Aabygge Skibreder, som han formodentlig allerede fik, da han op-

gav Baahus, og den noget senere erhvervede Rygge Skibrede, hvilke alle ved hans Død overgik til Sønnen Christoffer G. Hr. G. G. afgik ved Døden om Vaaren 1553; han havde været gift med Fru Birte Tønnesdatter af den danske Adelsslægt Viffert, en Datter af Tønne Pallesen til Brolykke i Fyn og Kirsten Knudsdatter (Reventlow).

Pal.-Müller, Grevens Feide II. Allen, De tre nord. Rigers Hist. IV, 2, paasim. Danske Mag. 3. R. III, 224.

*H. J. Huitfeldt-Kaas.*

**Galen, Peder, —1355, Ærkebiskop,** hørte til en anset Slægt, der havde Vaabenmærke, 3 Bjælker, til fælles med Medlemmer af Hvide-Slægten og maaske ogsaa var en Gren af samme berømte Slægt. Han var Søn af Ridderen Jens Nielsen til Næsbyholm i Skaane og blev, efter at være optaget i Lunds Domkapitel som Kannik, i 1329 eller et af de nærmest foregaaende Aar valgt til Decanus i Kapitlet. Efter Ærkebiskop Carls Død (s. III, 366) overdroges Valget af en ny Ærkebisp til et Femmandsudvalg blandt Kapitlets Medlemmer, 5 saakaldte Kompromissarier, hvoriblandt P. G. Valget traf denne, som uden Tvivl endnu s. A. (1334) begav sig til Avignon for at faa sit Valg bekræftet. Af ukjendte Grunde, som dog ikke ses at have staaet i nogen Forbindelse med Valget, trak det længe ud med Pavens Bekræftelse, lige til 27. Febr. 1336, og først i Sommeren s. A. var P. G. atter hjemme i sit Stift. Dettes Beboere havde nogle Aar tidligere søgt Beskyttelse mod de tyske Panthavere hos Kong Magnus af Sverige og hyldet ham som deres Konge. Denne Hylding blev 1340 bekræftet og gjentaget af Skaaningerne og deres nye Ærkebisp, men ikke des mindre ydede sidstnævnte Kong Valdemar Hjælp Aaret efter ved Belejringen af Kalundborg. Uden Tvivl var han paa den Tid endnu ikke løst fra sit Forhold til den danske Krone, men, hvis saa var, foregik der en Forandring heri, da Skaane ganske afstodes til Sverige i Efteraaret 1343. Paa samme Tid aftaltes tillige en almindelig Fred mellem Danmark og Sverige, ved hvis Gjennemførelse P. G. var udset til at være Voldgiftsmand, ligesom det ogsaa blev bestemt, at han skulde tage Kjøbenhavns Slot og By med Amager og et Par omliggende Herreder i Besiddelse, til det afgjordes, hvem af Kongerne, Valdemar eller Magnus, de skulde tilhøre. 1345 holdt Ærkebispen en Provindsialsynode i Helsingborg, hvor der bl. a. fastsattes strænge Straffe for Vold og Overgreb mod Kirkens Personer og Ejendom. Efter en 21aarig Embedstid og efter endnu i sine

sidste Aar at have været Vidne til den saakaldte sorte Døds Rædsler døde P. G. 16. April 1355 og fik sit sidste Hvilested i Lunds Domkirke.

*C. Weeke.*

**Galen, Tuve, —1376—**, tilhørte den samme ansete skaanske Slægt som den foregaaende. Han nævnes første Gang 1345 og var da allerede Ridder. Da Skaane 1360 var blevet dansk, traadte han i Valdemar Atterdags Tjeneste, var 1364—65 Kongens Marsk og blev efter Kongens Død Gjældkjær eller Statholder i Skaane (1376—83). Han var en upaalidelig Mand, der gjentagne Gange viste sig som Forræder. 1368 sluttede han sig — under Valdemars Landflygtighed — til Kong Albrecht af Sverige, og under Olufs Regering traadte han i hemmelig Forbindelse med Meklenborgerne. Han blev da afsat fra sin vigtige Post, og 1382 blev hans Borg Tustrupsø indtaget, sandsynligvis af Margrethe, i hvis Besiddelse den senere findes. G. skrev sig til Færlev i Skaane og til Næsbyholm, hvilken sidstnævnte Gaard han 1400 solgte til Ærkebiskop Jacob i Lund. Han var allerede 1345 gift med Ingefrid (Pedersdatter?) og havde en Søn Peder og en Datter Ingefrid, der var gift med Jens Axelsen Ulfeldt.

Weeke, Lunds Domkapitels Gavebøger S. 126.

*Møllerup.*

**Galeotti, Vincenzo, 1733—1816**, Balletmester og Balletkomponist. V. Tomacelli, hvis Kunstnernavn var Galeotti, fødtes i Florents 5. Marts 1733 og begyndte med at studere Medicin, men førtes af sin opvakte, poetiske Aand snart hen til Kunsten og lærte Dans tillige med Mimik og Komposition under den berømte Angiolini i Italien, hvorefter han drog til Paris for yderligere at uddanne sig under en Celebritet som Noverre. Han fik snart et anset Navn, modtog et Engagement i London, hvor han virkede i 3 Aar, tog atter tilbage til Italien og blev der fra kaldt til Kjøbenhavn, hvor han 6. Okt. 1775 begyndte sin langvarige og heldbringende Virksomhed som Balletmester. Den højtbegavede Italiener, der var udstyret med en levende Fantasi, en fin, lutret Smag, et nøje Kjendskab til alle sin Kunsts tekniske Hjælpemidler og et sikkert Blik for den rette Benyttelse af de artistiske Kræfter, som stode til hans Raadighed, er Grundlæggeren af den danske Ballet, thi hvad der i denne Retning før hans Tid var fremkommet paa den danske Scene, var uden al Betydning. Som ægte Kunstner havde G. den sande Opfattelse af Ballettens Væsen og Natur: han vilde have, at

Balletten skulde være noget andet og mere end et blot og bart Tidsfordriv; Balletten skulde være et mimisk Kunstværk, hvori en bestemt Handling fremstilledes med en Intrige, som knyttedes og løstes paa en dramatisk naturlig og anskuelig Maade, og i hvilket Danse, Grupper, Optog og Effektsteder fremgik som en Selvfølge af Handlingen, saaledes at denne ikke afbrødes af dem, men fandt en Støtte i dem, samtidig med at der paatryktes Kunstværket et Præg af den Tid, hvorpaa det foregik, og af det Folk, til hvilket Handlingen var henlagt. Det var kun et faatalligt Personale, med hvilket G. kunde begynde sin Virksomhed i Kjøbenhavn, men han forstod udmærket at anvende det, og skjønt han selv som Danser allerede var ude over de bedste Aar, bevægede han med sin smukke Figur, sine ildfulde Øjne og sin levende Mimik sig dog saa anstandsfuldt, gratiøst og malerisk paa Bræderne, at man rent oversaa de Mangler, han kunde have som Bravourdanser.

Han debuterede som Balletmester paa den danske Skueplads 20. Okt. 1775 med Balletten «Kongen paa Jagt», og saa vel denne som «Zigeunernes Lejr» og flere andre, der alle vare frie Bearbejdelser af hans Lærer Angiolinis Kompositioner, gjorde betydelig Lykke. Hvad der her bødes Publikum, var en koreografisk Kunst, det ikke tidligere havde kjendt, og selv en saa stræng Dommer som Rosenstand-Goiske, i hvis Øjne Balletten næsten var en Uting, maatte anerkjende G.s store Evner og har givet følgende Skildring af ham: «Hans Stof eller, hvad det samme er, hans Fabel og Plan er ordentlig dramatisk, hans Udførelse fuldkommen regelmæssig og hans Situationer pittoreske eller dannede ved skønne Grupper. Men det, som gjør denne fortræffelige Mands Kunst og Smag Ære, er, at han, naar han tager sit Stof eller sin Fabel af et andet Skuespil, da ypperlig forstaar at *ballettisere* det, om jeg saa maa sige. Altid maa Tilskueren beundre den skønne Forvirring, den Mængde af Personer, som bringes paa Skuepladsen, hvorved dog den ene ikke gaar den anden i Vejen, de mange Situationer og Tableaux, den ypperlige Aktion og Pantomime, som vises os, og overhovedet den Regelmæssighed og Sandsynlighed, der altid hersker i hans Kompositioner. Med ét Ord, man kan her sige: det er ikke alene Sanserne, denne Mand véd at fornøje, men det er endogsaa Sjælen.»

Efter et Aars Forløb fornyede G. sin Kontrakt med Theatret paa den Betingelse, at det ogsaa engagerede hans Hustru, Antonia f. Guidi, der var en anset Danserinde i Mailand. Hun debuterede

paa det kgl. Theater 26. Nov. 1778 i Balletten «Statuen», men blev kort efter syg og døde 29. Juni 1780.

I sine første Aar i Kjøbenhavn udfoldede G. en meget stor Virksomhed og komponerede saaledes fra 1775—80 ikke mindre end 17 forskellige Balletter, der næsten alle vandt stort Bifald, særlig «Marybones Have i London», «Statuen», «Linna og Valvais» samt «L'orphelin de la Chine». Om en anden af hans Balletter, «Kjærligheds og Mistankens Magt», skriver Overskou, at han her havde digtet et lille Skuespil, tiltalende ved Begivenheden, fuldt af Liv, Følelse, Lune og Afvexling, og alt med Anvendelse af yderst smaa Midler. At Publikums Interesse for denne Kunstretning efterhaanden steg, er lige saa naturligt, som at Landet søgte at sikre sig den dygtige Mand. Han blev derfor i 1781 ansat paa Livstid med Tilsagn om Pension, Meddelelse af Indfødsret og Haab om at blive Hofballetmester. I Aarens Løb havde han faaet sig et Personale, med hvilket han var i Stand til at skride til de større og fuldkomnere Opgaver, som fremstillede sig for hans Kunstnerblik, og for disse Kræfter skabte han da i de kommende Aar de mange Balletter, der gjorde hans Navn berømt langt ud over Landets Grænser. Saaledes fremkom i 1786 den nydelige lille Humoreske «Amors og Balletmesterens Luner», der Aaret efter fulgtes af hans første tragiske, med stort Bifald optagne Ballet «Semiramis». Med Fireakts-Balletten «Telemach paa Kalypsos Ø» betraadte G. i 1792 en — som han troede — ny Vej, i det han tog Sangen med som understøttende Element for Dansen, og hvor meget der end kunde indvendes mod denne Sammenblanding, gjorde den ypperlige Balletkomposition, som støttedes af C. H. Prams Vers og Grevinde Ahlefeldts Musik (I, 134), megen Lykke. Paavirket af Pram fremførte han i 1801 sin Treakts-Ballet «Lagertha», der med retté af Datiden erkjendtes for et Mesterværk saa vel i Henseende til Handlingens Gang som til Danse, smagfulde Grupperinger og maleriske Optog. Ogsaa her havde han anvendt Sange og i Schall, der har sat Musik til mange af hans Arbejder, fundet en fortræffelig Komponist. Det paafølgende Aar bragte atter to nye Beviser paa G.s store Talent som Balletdigter i «Bjærgbøndernes Bøn og Spejlet» samt i «Nina eller den vanvittige af Kjærlighed», og i Fireakts-Balletten «Rolf Blaaskjæg», som skriver sig fra 1808, saa vel som i Femakts-Balletten «Romeo og Giulietta» fra 1811 lagde Oldingen tydelig for Dagen, at Aarene endnu ikke havde svækket hans Aandsevner. Derfor skriver Rahbek ogsaa om ham efter hans



Død: «Ikke drister jeg mig til at bedømme ham som egentlig Balletkomponist, mindst naturligvis med Hensyn paa, hvad der vedkommer den egentlige Dans; men det vover jeg at sige med Sandhed, at mellem de tragiske Digtere, jeg har kjendt, jeg har ingen genialere fundet, at hans Aands Ild langt fra at svækkes, endsige slukkes, med Aarene, tvært imod syntes bestandig at brænde klarere og stærkere, og at mellem samtlige de Kunstnere, vi her have tabt, ingen fra denne Synspunkt betragtet i højere Grad havde Adkomst til det Hædersminde, Cicero satte sin Ven og Lærer Roscius, at, skjønt han døde en Olding, syntes han dog, i Betragtning af hans mageløse Kunst, aldeles ikke at have burdet dø.»

G. har i alt komponeret 48 Balletter, som ere gaaede 2181 Gange over Scenen; desuden har han komponeret 16 pantomimiske Prologer og Epiloger samt Entreer og arrangeret Danse og Optog til 25 Skuespil. Han blev, hvad der paa hin Tid var en stor Sjældenhed, for sin fortjenstfulde Virksomhed i 1812 benaadet med Danebrogsordenens Ridderkors og fik i 1814 Rang med Universitetets Professorer. Han døde 16. Dec. 1816, og med ham jordedes ogsaa hans Balletter. Vel gjorde man i 1833 et Forsøg paa at gjenoptage «Romeo og Giuletta», men det mislykkedes, og kun hans lille Ballet «Amors og Balletmesterens Luner» har holdt sig indtil de sidste Aar.

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 152 f. Minerva 1817, IV.  
Overskou, Den danske Skueplads. *Edgar Collin.*

**Galschiøt, Henrik Christian Valentin**, f. 1831, Gartner. G. er født 13. Sept. 1831 i Vester Egede paa Sjælland, hvor Faderen, Chr. Ludv. G., da var Præst; Moderen hed Cathrine Marie f. Kynde. 1846 blev han sat i Gartnerlære paa Hardenberg, og efter et Ophold i Fredensborg og Rosenborg Slotshaver samt i Botanisk Have i Kjøbenhavn underkastede han sig 1854 Gartnerexamen. Han blev derefter ansat som Gartner paa Aggersvold og senere paa Holsteinborg. Siden 1858 har han beklædt Stillingen som Gartner paa Herresædet Ledreborg, hvis smukke Park og Have er almindelig bekjendt. G. har besvaret en af Selskabet til Havedyrkningens Fremme i 1871 udsat Prisopgave: «Vejledning i Havebrug for mindre Jordbrugere» (udkom 1876). Med Understøttelse af samme Selskab har G. end videre i 1879 udgivet «Vejledning i Dyrkning af Handelsplanter og Rodfrugter samt Frøavl for den mindre Jordbruger». Dette Skrift fremkom ligeledes som Besvarelse paa en af Selskabet

udsat Prisopgave. End videre har han medvirket ved Udgivelsen af de nye Oplag af F. E. Chr. Jensens «Dansk Havebog», som ere besørgede ved Docent E. Rostrup; hans Medvirkning har særlig omfattet Gjennemsynet af Køkkenhaven. Desuden har han skrevet ådskillige mindre Artikler og Boganmeldelser i «Tidsskrift for Havevæsen», «Dansk Havetidende», «Gartnertidende», i Landbrugsbladene og i Dagspressen. Med Understøttelse af Indenrigsministeriet og det kgl. danske Haveselskab foretog G. 1882 en Rejse til Quedlinburg og Handelsgartner Bøghs Haver ved Horsens for at sætte sig ind i Frøavl. Beretningen om denne Rejse findes offentliggjort i «Ugeskrift for Landmænd» 1883. — Gift 1. (14. Nov. 1856) med Hansine Mathilde f. Schebye († 4. Juli 1863), Datter af Forpagter Hans S. paa Bøllesminde paa Laaland, 2. (28. Sept. 1864) med Karen Kathrine f. Schebye, en Søster til hans første Kone.

*L. Helweg.*

**Galschiøt, Martinus Ludvig**, f. 1844, Redaktør. G. er født i Helsingør 11. Dec. 1844. Hans Fader var Kjøbmand Carl Adolph G., Moderen hed Elise Birgitte f. Just. Han gik først i Helsingørs Realskole, men dimitteredes senere (1863) privat til Universitetet, ved hvilket han 1870 tog Magisterkonferens i nordisk Filologi. I 1872 studerede han i Stockholm og Upsala paa det Oehlschläger-Tegnérskes Stipendium og opholdt sig derpaa fra 1873—75 i Italien. Umiddelbart efter sin Hjemkomst blev han litterær-æsthetisk Medarbejder ved «Dagbladet» (1875—83) og Korrespondent til Stockholms «Dagblad», indtil han i Okt. 1884 overtog Ledelsen af «Illustreret Tidende». Som Tilhænger af den litterære Bevægelse i Halvfjerdserne deltog G. virksomt i Kampen, om end ikke ude i de yderste Linjer, og hævdede trods al Indsigelse sin Stilling ved Topsøes «Dagblad» ved sine smagfulde og dygtige Domme. Hans Evne til at samle Mennesker om sig og give hver sit har sat Frugt i en betydelig Udgivervirksomhed, saaledes navnlig af det værdifulde illustrerede Værk «Danmark i Skildringer og Billeder» (1884 ff.). Ogsaa har han staaet adskillige yngre Forfattere bi med Raad og Daad. Som Redaktør af «Illustreret Tidende» har han især arbejdet paa at gjøre Stoffet aktuelt og indføre nye og billigere Reproduktionsmetoder for Billedernes Vedkommende. 28. Okt. 1890 ægtede han Henriette Cathrine Wiibroe (f. 30. Okt. 1847), Datter af Agent, Brygger Carl W. og Christine Vilhelmine f. Klentz. *Carl Bruun.*

Galskjøt, Thomas Martinus Braem, 1748—1828, Præst, er Søn af Sognepræst Jac. Sparre G. (f. 1713 † 1752) og Inger Margrethe f. Braem. Han fødtes 2. Jan. 1748 i Lavrberg Præstegaard i Aarhus Stift. Han deponerede 1765 fra Kolding Skole, ved hvilken han strax det næste Aar blev Hører, i hvilken Stilling han blev i 10 Aar. I denne Tid havde han 1770 taget theologisk Embedsexamen, og 1776 ansattes han som Kapellan i Skien; her fra forflyttedes han 1784 til Hyllested, Venslev og Holsteinborg i Sjælland, hvor han døde 23. Maj 1828. — Han havde 1776 ægtet Karen Hvistendahl (f. 1757 † 1831), Datter af Matth. H., residerende Kapellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn.

G. var en meget flittig Forfatter af Artikler i Blade og Tidsskrifter om alle de Spørgsmaal, der bevægede hans Samtid hele hans lange Liv igjennem. Han skrev 1807 «Noget om Kanonbaade» og 1813 om Pengevæsenet. Fremdeles har han deltaget ivrig i Drøftelsen af forskjellige landøkonomiske Spørgsmaal; men om han end ligesom saa mange i hans Tid troede at kunne indlade sig paa at give gode Raad og Anvisninger paa Omraader, hvor han ikke var synderlig hjemme, saa var det dog Skolevæsenet og Folkeoplysningen, der vare hans Hovedinteresse. For denne fik han Lejlighed til at virke, da Grev F. A. Holstein overtog Holsteinborg og der med stor Iver tog fat paa Skolevæsenets Forbedring. G. har vistnok været enig med ham, naar han i denne Tid af sit Liv vilde, at hele Undervisningen skulde have et moralsk Øjemed, saa han endog kunde udtale ved en Censur over de paa hans Gods afholdte Examiner, at «Syndsforladelse for Christi Skyld ønskede jeg helst ikke berørt». Da G. 1815 udgav et «Forsøg til en Lærebog i den kristelige Religion for de svage af Evner og for de ved Fattigdom eller andre Aarsager forsømte og ukyndige», lavede han om ikke blot paa Luthers Forklaringer, men ogsaa paa de 10 Bud og paa Trosbekjendelsen. Men Hensigten hermed var dog egentlig ikke at rationalisere disse, men at gjøre dem tydeligere og lettere forstaaelige. — I det hele bære hans Afhandlinger om Undervisningsvæsenet Præget af en virkelig Iver for dette og af Forstand paa den Maade, hvorpaa Børn skulle behandles. Han har ogsaa Fortjenesten af at være en af de første, der udtalte Betænkelighed ved Indførelsen af den indbyrdes Undervisning (1819).

**Galster, Carl**, f. 1835, Officer, Skolemand. G. er født i Nørre Sundby 28. Avg. 1835 og Søn af ndfr. nævnte Johan Georg G. Efter at have nydt Undervisning i Hjemmet og i Aalborg Latinskole kom G. 1854 ind paa Landkadetakademiet, hvorfra han 1856 afgik som Sekondlieutenant til 5. Bataillon, men forsattes Aaret efter til 17. Bataillon. Med denne Afdeling (17. Regiment) deltog han i Krigen 1864, og Dybbøldagen, 18. April, var han Kompagnikommandør og Kommandant i Skanse Nr. 8. Skansen isoleredes fuldstændig under Kampens Gang og blev heftig beskudt med Kardæsk- og Geværild, men G. holdt med den ham egne frygtløse Energi urokkelig Stand, og Skansens brugbare Kanoner og den lille Infanteribesætning fyrede lige til det sidste, og indtil de overvældedes af de fjendtlige Stormkolonner. G. førtes derefter som Fange til Posen. To af Regimentets Officerer gjorde sig paa samtlige Regimentskammeraters Vegne til Tolk for den Beundring, man følte for hans udmærkede Holdning, og efter Hjemkomsten fra Fangenskabet hædredes han med Ridderkorset. G. blev Premierlieutenant 1867, forsat som saadan til 24. Bataillon 1874, Kapitajn 1876 ved 27. Bataillon, men kort efter forsat til 21. Bataillon og afskedigedes 1887 paa Grund af Alder af Hærens Linje, hvornæst han blev ansat som Kompagnichef i Forstærkningen ved 31. Bataillon.

Ved Siden af den militære Gjerning har G. ved sin Jærnflid og støttet af en Arbejdskraft, der turde være enestaaende, fundet Lejlighed til Udfoldelse af en omfattende Lærervirksomhed. Allerede som ganske ung, i 1857, begyndte han med at give Undervisning, navnlig i Mathematik, hvilket Fag han har en særegen Gave til at foredrage letfattelig, og i 1865 oprettede han sammen med en Svoger Galster & Holbølls Kursus. Det dimitterede til Præliminærexamen og Examen artium, men dets Hovedformaal var at forberede til den militære Højskole, senere Officersskolen, og Søofficersskolen, og det langt overvejende Antal af de nuværende Officerer i Hæren er udgaaet fra dette Institut. Som Kursusbestyrer og Lærer er G. overordentlig afholdt — en naturlig Følge af den levende Interesse, hvormed han omfatter sine Elever, og den fortrolige og kammeratlige Maade, hvorpaa han omgaas dem —, og et smukt Vidnesbyrd herom blev givet ham, da han havde virket 30 Aar som Lærer, gennem en Adresse, undertegnet af over 500 Officerer, alle forhenværende Elever. — G. ægtede 21. Dec. 1862 Marie Louise Caroline Cathrine Holbøll (f. 9. Juli 1840), Datter af Inspektør i Sydgrønland, Kapitajnlieutenant Carl Peter H. og Hanne Sophie Therese f. Petersen.

*S. A. Sørensen.*

Galster, Johan Georg, 1776—1848, Handelsmand og Industri-drivende, er født 20. Nov. 1776 i Erlangen, hvor hans Fader var Skomagermester. Efter at have lært Handelen i sin Fødeby fik han Ansættelse hos et Handelshus i Birmingham, for hvilket han flere Gange berejste Danmark og Norge. Han var i Kjøbenhavn under Bombardementet i 1807, og saa godt som tvungen af Omstændighederne nedsatte han sig strax efter som Kjøbmand i Aalborg, hvor han hurtig efter hinanden anlagde en Strømpefabrik, en Handskefabrik, en Hattefabrik, et Bomuldsvæveri og en Klædefabrik, den sidste i Forbindelse med Kjøbmanden Etatsraad Christopher Quist. Denne betydelige Fabrikvirksomhed, der væsentlig forestodes af Udlændinger, blomstrede imidlertid kun, saa længe Krigen varede. Efter Freden med England sygnede den hen, og 1816 maatte han opgive sit Bo. Han levede derefter som Detailhandler i Nørre Sundby, hvor han dog ogsaa drev Landbrug; han døde 23. Sept. 1848. I sine Velmagtsdage var han bleven udnævnt til Agent. 13. Maj 1815 havde han ægtet Elisabeth Charlotte Morine Castonier (f. 21. Maj 1797 † 28. Nov. 1860), Datter af den senere Generallieutenant Fr. Jul. Chr. C. (s. III, 430).

Selmer, Nekrolog. Saml. I, 360 f.

C. Nyrop.

Galt, Peder, 1584(?)—1644, Admiral, Sønesøn af ndfr. nævnte Peder Ebbesen G. og Søn af Niels Pedersen G. til Ingelstad i Skaane og Elisabeth Christoffersdatter Huitfeldt, en Søster til Historikeren Arild H. Som hans Fødselsdag opgives 27. Juli; Aaret 1584 er ikke ganske sikkert. Efter at have studeret ved tyske Universiteter blev han 1604 Sekretær i Kancelliet, men rejste Aaret efter med Orlov til Frankrig. 1609—12 gjorde han paa ny Tjeneste i Kancelliet og deltog tillige 1611 i Kalmarkrigen. Han fik 1612 et Kanonikat i Roskilde, hvilket han 1618 ombyttede med et lignende i Lund. 1621 blev han udnævnt til den første faste danske Agent i Stockholm, en Stilling, som han beholdt til Slutningen af 1624; muligvis har hans Forbindelse med den halmstadske Borger Frederik Ludvigsen, der blev ilde set af den svenske Regering paa Grund af sit Forhold til Kongen af Polen, bevirket hans Tilbagekaldelse. Nogle Aar efter sin Hjemkomst forandrede han sin hidtidige Løbebane, i det han 1627 traadte i Flaadens Tjeneste og det følgende Aar fik Bestalling som Kapitajn til Lands og Vands. Han førte 1629 et Skib, der krydsede langs Jyllands Kyst, var under Christian IV's Togt mod Hamborg i Sommeren og Efteraaret

1630 Underadmiral paa Skibet «Spes», der havde Kongen om Bord, og kommanderede 1631 en Eskadre, som havde Station i Østersøen; i de nærmest følgende Aar vides han derimod ikke at have haft nogen Tjeneste til Søs. Han har da uden Tvivl plejet sine litterære Interesser, der maaske i og for sig optog hans Tanker mere end Søvæsenet. Han skrev Digte, baade latinske og danske, uden videre Poesi, om end ikke blottede for Humor, men fortrinsvis gav han sig af med juridiske Studier. Det eneste bevarede Skrift af ham, som han forfattede 1632, men som aldrig blev trykt, har til Titel: «De jure Danorum liber». Det er et Forsøg paa et Slags dansk Rethistorie, hvor Undersøgelsen er foretagen med en vis Lærdom; Begyndelsen er en Kritik af forskellige ældre Opfattelser af det danske Folks Herkomst, men Hovedformalet er at hævde de danske Loves Originalitet og Danmarks Selvstændighed over for de romerske Kejsere; Kongerne prises som dem, der fra Arilds Tid have givet Lovene. Med et vist Lune hentyder han i den til Christian IV rettede Dedikation til Modsætningen mellem hans Embede som Søkapitajn og hans Kjærlighed til Muserne. Det blev dog den første Virksomhed, som i bogstavelig Forstand blev afgjørende for hans Liv.

Da den danske Flaade i Slutningen af Juni 1644 stak i Søen fra Kjøbenhavn for at møde sin svenske Modstander i Østersøen, var P. G. Chef paa «Oldenborg», Viceadmiralskibet i Generaladmiralen Jørgen Vinds Eskadre. I denne Egenskab deltog han 1. Juli i Slaget paa Kolberger-Heide, og hans Skib hørte til de stærkest engagerede. Dagen efter, da det i Kampen meget medtagne Admiralskib «Patientia» sendtes tilbage til Kjøbenhavn med den livsfarlig saarede Jørgen Vind om Bord, blev G. Admiral for den af Eskadrerne, hans Skib hørte til. Uden nogen formel Udnævnelse til Generaladmiral indtog han fra nu af som Chef for Hovedeskadren en saadan Plads, og han blev den, der med sine Skibe laa yderligst mod Fjenden, da Blokeringen af den i Kieler-Fjord liggende svenske Flaade begyndte en Uges Tid senere. Efter den af Kongen 13. Juli udstedte Ordre, der angik mulige svenske Forsøg paa at sejle ud af Fjorden, skulde han med sin Eskadre være den første til at optage Kampen mod Fjenden, hvis denne søgte Slag; var det derimod blot dennes Hensigt at undkomme, skulde G. sammen med de andre Admiraler sætte efter ham. 28. Juli rørte den svenske Flaade sig for første Gang; den løb dog ikke ud af Kieler-Fjord, men lagde sig kun lidt længere ud øst for

Christianspris. Ogsaa den næste Dag gik rolig hen, i det først stille Vejr og siden Modvind hindrede Svenskernes Bevægelser; den danske Flaade lagde sig derimod paa den østre Side af Reden, saaledes at den havde Vinden med sig. Samme Dag, 29. Juli, udstedte Christian IV en Ordre, der blev skæbnesvanger for G.; efter den skulde han strax uden Skyden lette Anker, gaa Fjenden saa nær som muligt og derpaa give ham de glatte Lag; hele Flaaden skulde deltage i denne Bevægelse, men for øvrigt skulde man rette sig efter den tidligere Ordre, og ingen af Skibene skulde forfølge Fjenden ind i Snævringen ved Christianspris. Da den svenske Flaade 30. Juli om Morgenens sejlede frem for gunstig Vind, men senere paa Dagen standsede, fordi Vinden sprang om, havde der vistnok været Lejlighed for G., hvis Skibe nu havde Medvind, til at udføre Kongens Befaling fra Dagen før og gaa løs paa Modstanderne; men til disses Forbavselse og sikkert til Kongens Forbitrelse undlod han dette. Han angav selv senere, dels at han ikke havde forstaaet Kongens Ordre af 29. Juli som Befaling til Angreb, dels at han ikke hurtig nok kunde faa sin Eskadre samlet. Det maa dog uden Tvivl staa fast, at han 30. Juli forsømte en Mulighed til at skade Svenskerne, skjønt det vel kan tjene til hans Undskyldning, at Kongens Ordre ikke vare meget tydelige. Christian IV's Misfornøjelse med, hvad der var sket, fik imidlertid allerede Udslag Dagen efter, i det G. 31. Juli maatte «indtil videre Besked» træde tilbage til sin tidligere Stilling som Viceadmiral, medens Kapitajnen paa det nu fra Kjøbenhavn tilbagekomne Skib «Patientia», Erik Ottesen Orning, blev Generaladmiral. For de følgende Dages Begivenheder og særlig for den Ulykke, der indtraadte ved, at den svenske Flaade Natten mellem 1. og 2. Avg. slap ud af sin Indespærring uden at blive forfulgt af den blokerende Modstander, har P. G. altsaa intet direkte Ansvar, og et saadant blev heller ikke tillagt ham af Kongen. Men i Sorgen og Harmen over Begivenhedernes Gang voxede Christian IV's Vrede over den Forsømmelse, som var begaaet 30. Juli, og 2. Avg. udstedte han en Ordre om, at G., hvem «vi ikke ere til Sinds længere at bruge paa vor Skibsflaade», skulde begive sig til Kjøbenhavn. Da han selv var kommen hjem til Hovedstaden, indstævnedes han 23. Avg. G. til at tiltales og dømmes for den paa den nævnte Dag udviste Forseelse og Ulydighed. Og da Admiralitetsretten paa Bremerholm erklærede sig uberettiget til at paakjende Sagen, fordi den angik en Adelsmands Liv og Ære, lod Kongen den strax gaa videre til

Rigsraadet, og de tilstedeværende Medlemmer af dette traadte sammen 28. Avg. De dømte ham til Døden som ulydig mod den givne Ordre, men alle bade de i deres Votering om, at Kongen vilde lade Naade gaa for Ret, og selv kastede han sig for Kongens Fødder. Det vidner mere om en af Sorgen skabt eller næret Haardhed end om en rolig Retfærdighedsfølelse, at Christian IV ikke lod sig røre. 31. Avg. blev P. G. henrettet lige over for Kjøbenhavns Slot. Liget blev baaret hen i et Fjællehus ved Holmens Kirke og siden der fra flyttet til Hagedsted Kirke. — Han havde været gift med Birgitte Jensdatter Baad, der var død 18. Maj 1630.

Bruun, Slaget p. Kolberger Heide S. 125 ff. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 263 f.

*J. A. Fridericia.*

**Galt, Peder Ebbesen,** —1548, Rigsraad, Søn af Ebbe Mogenssen G. til Rudbjærggaard og Tyrrestrup og Sophie Pedersdatter Høg fra Eskjær, var en af de mere fremtrædende Adelsmænd paa Reformationstiden. Han var Lensmand paa Næsbyhoved ved Odense, der var tillagt Kong Hans' Enke, Dronning Christine, under hele hendes Enkestand (1513—21) og derpaa under Christian II, indtil denne efter det jyske Raads Opstand i Begyndelsen af 1523 pludselig fratog ham baade dette Len og Hindsgavl, hvori han havde Pant som Arving efter Gjord Nielsen Drefeldt, med hvis Datter Ingeborg han var gift. Peder Ebbesen (som han altid selv skriver sig) opsagde da 19. Marts Kongen sin Troskab, dog først efter at han var truet med Tab af Gods og Liv af det jyske Raad. Som Grund anfører han tillige sin Frygt for at komme til Kongen i Sjælland paa Grund af Mor Sigbrits Trusler. Han sluttede sig nu til Frederik I, fik 1524 Næsbyhoved tilbage, hvortil Pantessummerne fra Hindsgavl overførtes, indtil han 1529 fik Lundenæs i Jylland i Pant paa Livstid for de store Summer, Kronen skyldte ham og Gjord Nielsens Arvinger. Størst Betydning fik han dog under Grevefejden, da han, der ved Svogerskabsbaand var nøje knyttet til Mogens Gjøe og Erik Banner, sluttede sig til Christian III. Han var en af Hovedførerne for den Troppestykke, Hertug Christian i Juli 1534 sendte til Fyn for at dæmpe de der udbrudte Uroligheder. Men da der i Avg. ankom Hjælp fra Grev Christoffer, bleve de hertugelige overraskede i Nyborg, hvorfra P. E. dog undslap. Da Skipper Clement havde rejst Bønderne i Jylland, fik P. E. i Forening med Rigsraad Ove Lunge efter Adelsens Nederlag ved Svendstrup Befaling til at sørge for Befæstelsen og Forsvaret af Randers, et



Hverv, som de ogsaa udførte tilfredsstillende, saa at Bondehærens Fremtrængen ad denne Kant blev standset. — Efter Kong Christians Hylding i Viborg i Marts 1535 overdroges det P. E. og Axel Juul at indkræve den saakaldte «Halsløsning» af de oprørske 47 Herreder og «tinge» med Almuen. Det var et brydsomt og ubehageligt Hverv, der ikke uden Grund fremkaldte stor Forbitrelse hos Almuen mod P. E., der ogsaa ellers synes at have været en haard og stræng Mand. Straffemyndigheden var ogsaa lagt i disse Mænds Hænder, og adskillige Tegn paa P. E.s Strænghed ved denne Lejlighed spores i de følgende Tidens Retstrætter.

Da Kjøbenhavn var faldet i Juli 1536, fik P. E. tillige med Erik Banner Ordre til at indtage Bispegaardene i Vendsyssel og Viborg Stifter og fængsle Biskopperne Styge Krumpen og Jørgen Friis. Den store Rigsdagsreces af 1536 har han endnu kun underskrevet blandt Adelen, men han blev kort efter optagen i Rigsraadet og som Stiftslensmand forlenet med Aarhusgaard (1536—48). Som Rigsraad og Stiftslensmand kom han til at tage vigtig Del i Ordningen af de nye Forhold. Han forekommer overordentlig hyppig som Dommer ved de kongl. Retterting eller ved forskjellige praktiske Hverv. Men ogsaa i disse Stillinger viste han sig som en haard og havesyg Mand. Han forstod at tilvende sine Sønner et Par Vikarier ved Aarhus Domkirke; flere af de gamle Kirker i Aarhus Stift bleve nedrevne, og han beskyldtes for til egen Fordel at have tilvendt sig Kalk og Tømmer derfra. Efter hans Død blev der endogsaa rejst Sag mod hans Arvinger i den Anledning, ligesom der anstilledes Undersøgelser om det Gods, han havde kjøbt af jordegne Bønder i Lenet eller af Kapitlets og Kirkens Ejendomme. Dog frafaldt Kongen til sidst al Tiltale, han i den Henseende kunde have til Enken (1550).

P. E. havde nemlig ogsaa været overordentlig virksom som Godssamler og Godsstyrer og var efterhaanden bleven en af Landets rigeste Adelsmænd. Ved Arv kom han efterhaanden i Besiddelse af Rudbjærggaard paa Laaland, Tyrrestrup og Skrumstrup (Vilhelmsborg) i Jylland, Sellebjærg i Fyn og Ingelstad i Skaane; de 2 sidste fik han maaske med Ingeborg Drefeldt. Desuden kjøbte han 1540 af Kronen Birkelse Bispegaard med meget Gods i Vendsyssel samt 1546 en Del af det Gods, der tidligere havde tilhørt Rigsraad Niels Clementsen (IV, 11). Tyrrestrup var dog hans egentlige Sædegaard. Her lader han til at have indført store Forbedringer ved Bygningerne, Avlsbruget og Havevæsenet («P. G.s Pærer»), men strængt Hoveri.

I Folkesagnene i Tyrrestrup-Eggen mindedes han derfor som den onde «Per Ybs», der nedbrød Kirker og paa uredelig Vis tilrev sig Jordstykker, ja endogsaa skød sin egen Svigerfader ihjell! Fanden lod ham derfor ikke have Ro, men bortførte ham til sidst fra Tyrrestrup. Virkelig døde han ogsaa paa Palsgaard i April 1548, som det synes før d. 10.; endnu d. 3. havde han deltaget i et Rigsraads-møde paa Koldinghus, saa han maaske døde pludselig paa Tilbagevejen. Den energiske, men haarde og hensynsløse Mand synes saaledes bortreven endnu i sin kraftige Alder, vel o. 60 Aar gammel. Han efterlod sin Enke, der levede endnu 1552, og sine 10 efterlevende Børn, 5 Sønner og 5 Døtre, hvoraf det ældste da først var 18 Aar og det yngste knap 2 Aar, mange Ejendomme, men ogsaa mange Retstrætter. Han ligger tillige med Fru Ingeborg Drefeldt begravet i Søvind Kirke. — Ridderværdigheden opnaede han aldrig, vel fordi han lige saa lidt som Erik Banner og andre luthersksindede Adelsmænd har ønsket det. Farfader til ovfr. nævnte Admiral P. G.

Danske Herregaarde VI: Rudbjærggaard. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. II, 330 ff. IV, 48 ff. 77 ff. *A. Heise.*

Galthen, Matthias, 1734—1812, topografisk Forfatter, er født 5. Jan. 1734 i Lemvig, hvor hans Fader, Peder G., død som Præst i Hersom, da var Rektor. Han blev Student fra Viborg 1754 og theolog. Kandidat 1759. 1782 blev han residerende Kapellan ved Ribe Domkirke og Kompastor i Seem, 1793 2. og 1794 1. residerende Kapellan ved St. Mortens Kirke i Randers, i hvilken Stilling han døde 13. Maj 1812. Han var gift 1. med Ane Christine f. Monrad og 2. med Anna Sophie Hedvig f. Mandix. Han har gjort sig bekjendt ved en Beskrivelse af Ribe (1792) og en Beskrivelse af Randers (1802).

Wiberg, Alm. Præstehist. II, 583.

*O. Nielsen.*

Galthen, Niels, 1674—1729, Præst, blev født i Galten Præstegaard, Randers Amt; hans Forældre vare Jubellæreren Peder G. og Anne Haslund. Efter at være bleven Student fra Randers Skole 1690 laa han paa Regensen. Han rejste udenlands med Chr. Bielke og tog 1696 Magistergraden. 1702 blev han Præst i Feldballe og Nødager i Aarhus Stift og ægtede Formandens Enke, Anne Friis, f. Hutfeldt († 1714); efter hendes Død indgik han andet Ægteskab med den rige Præsteenke fra Bjerregrav Margrethe Schive, f. Bering († 1730). G. var bekjendt som en ypperlig Taler, hvorfor Nabopræsterne kaldte ham «den guddommelige Mester Niels». Han

døde 1729 og blev efterfulgt i Embedet af en Søn. Over General Joachim Schacks Enke, Fru Elisabeth Rosenkrantz til Møllerup, udgav han 1727 en Ligtale i Folio paa 450 Sider; de fleste Exemplarer deraf tilintetgjordes dog ved Kjøbenhavns Ildebrand. G. og Hustru legerede kort før deres Død 400 Rdl. til fattige Præsteenker i Aarhus Stift.

Treschow, Jubel-Lærere S. 197. Hofman, Saml. af Foundationer III, 172 f.

*A. Jantzen.*

**Galtung, Laurids,** —1661, af en gammel norsk adelig Slægt og formodentlig Søn af Fogeden paa Halsnø Kloster Laurids G. († 1659) og Lisbet Ottedatter Orning, blev o. 1640 Skibskapitajn, men maatte 1643 flygte, fordi han i en Duel havde dræbt en anden norsk Adelsmand. Allerede det følgende Aar vendte han tilbage, men han blev nu, rimeligvis i Skaane, hvor han havde Besiddelser, tagen til Fange af Svenskerne og slap først i Foraaret 1645 løs af Fangenskab. Han gjenoptog sin Tjeneste ved Flaaden, hvor han havde Ord for at være en af de bedste Kapitajner og kyndigste Sømænd, og benyttedes en Del i de følgende Aar, saaledes 1653 som Admiral for en mindre Eskadre i Nordsøen og 1657 paa lignende Maade i Østersøen. Ved sit Giftermaal med Clare Gere († 1647) kom han i Besiddelse af Bjørnstrup i Skaane, og han købte desuden (1640) det nærliggende Uglerup; i Norge havde han Fædrenegaarden Thorsnæs (i Hardanger). Som andre norske Adelsætter var ogsaa Slægten Galtung gaaet stærkt tilbage i Velstand, saa at den ikke havde kunnet hævde sit Adelskab; men den heldigere stillede L. G. opnaede, da Frederik III i Avg. 1648 var i Christiania for at hylde, en kongelig Stadfæstelse paa sin Adel. 1649 forlenedes han med den skaanske Gaard Hørje, som han dog kun beholdt i et Par Aar. Han var blandt de skaanske Adelsmænd, der 1658 efter Skaanes Afstaaelse nægtede at sværge den svenske Konge Troskab, en Vægring, som han motiverede ved at henvise til det Tjenesteforhold, hvori han i 18 Aar havde staaet og endnu stod til Kongen af Danmark. I de samme Dage blev han Befalingsmand over Lister Len i Norge. 1659 kaldtes han ned til det belejrede Kjøbenhavn, men om han naaede her ned, er vel tvivlsomt. Han døde 1661, overlevet af sin anden Hustru, Barbara Grabow (f. 1631), en Datter af Joachim G. til Pederstrup og Maren Steensdatter. Gaarden Thorsnæs blev i Familiens Eje indtil den allernyeste Tid.

Budstikken VI, 675 ff. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 306 f.

*C. F. Bricka.*

Gamborg, Anders, 1753—1833, Filosof, fødtes 24. Nov. 1753 i Kirke-Hvalsø ved Roskilde, hvor hans Fader, Villads G. (f. 1710 † 1774), var Præst og gift med Bodil Kirstine f. Hald, Datter af Anders H., tidligere Præst i Hvalsø. Efter at have gennemgaaet Roskilde Latinskole (1762—71) blev G. Student og kastede sig først over Theologien. 1777 fik han theologisk Embedsexamen og foretog derefter en 2aarig Udenlandsrejse, paa hvilken han navnlig synes at have stiftet et temmelig nøje Bekjendtskab med adskillige af de engelske Tænkere af den deistiske Retning. Efter Hjemkomsten fortsatte han de filosofiske Studier og blev kort Tid efter udset til at overtage Professorposten i Filosofi ved Odense Gymnasium efter Seydlitz. Heraf blev dog intet. Allerede 1788 blev G. Regensprovst og extraordinær Professor i praktisk Filosofi ved Kjøbenhavns Universitet; 1796 blev han ordinær Professor og valgtes tillige til Assessor og Sekretær i Konsistoriet, medens han samtidig fratraadte Regenspladsen. Som Universitetslærer holdt han Forelæsninger over Ethik og Pædagogik. Forskjellige formentlige eller virkelige Tilsidesættelser gjorde imidlertid efterhaanden et saa dybt Indtryk paa ham, at han endog en Tid synes at have mistet Sindsligevægt og Sundhed, hvorfor han 1803 «paa Grund af Svagelighed» efter Ønske fik sin Afsked. Han flyttede da til Roskilde, hvor han overtog den samtidig indførte Matematikundervisning i Latinskolen (til 1822). 1828 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han døde 11. Sept. 1833. 29. Okt. 1788 havde han ægtet Maria Mathilde Clausson (f. 1768 † 1853), Datter af Dr. theol. N. C. C. (s. III, 639).

G. er Forfatter af en Række Smaaskrifter nærmest af ethisk og pædagogisk Indhold. I det første af disse, «Forskjellen mellem Dyd og gode Handlinger» (1783), viser han sig som en dygtig og ret selvstændig Talsmand for den engelske Deismes Grundtanker, medens han senere tillige er paavirket af Kant. Særligt Røre vakte han imidlertid ved sit Skrift «Nysa oder philosophisch-historische Abhandlung über Genesis II. III» (1790), der først udgaves paa Tysk, men allerede samme Aar udkom paa Dansk med Tilføjelser og Svar paa de forskjellige Angreb, det havde fremkaldt. G. udtaler heri bl. a., at de saakaldte 5 Mosebøger næppe kunne have Moses selv til Forfatter, og stiller sig særlig det Spørgsmaal: Hvorfra skriver Fortællingen i 1. Mosebog om Syndefaldet sig? Den er tydelig nok af en ganske anden Beskaffenhed end de øvrige Fortællinger i Mosebøgerne, og dens Indhold staar tilmed stærkt i

Strid med de Forestillinger, vi maa gjøre os om et allerhøjeste Væsen. En bevidst og vilkaarlig frembragt Allegori have vi heller næppe for os, og Forfatteren ender derfor med den Antagelse, at Fortællingen er en urigtig jødisk Tydning af et eller andet ægyptisk Billede, der f. Ex. kan have forestillet Osiris, Isis og Horus eller deslige. Et saadant Billede, hvorpaa ses en Mand og en Kvinde under et Træ og endnu en Figur i Baggrunden, fandtes netop i Kapitajn Nordens nys udgivne store ægyptiske Rejsebeskrivelse, og umuligt var det jo ikke, at man netop her havde Kilden til Fortællingen. — Naturligvis faldt Præsterne over ham baade med Vrede og Spot for dette dristige Skrift, der uden at have positive Kjendsgjæringer at støtte sig til vovede at rokke ved de bibelske Bøgers Hellighed; ogsaa af verdslige Kritikere blev han revset for sin Letsindighed.

Af ethiske Afhandlinger udgav han endnu: «Undersøgelse om, hvad der er Pligt» (1794), «Om Selvmord og Selvmordere» (1796) og «Jesu Moral» (1799). Denne sidste Bog omarbejdede han senere til en «Katekismus for alle Mennesker» (1801). Flere af disse Bøger udkom gjentagne Gange i danske og tyske Udgaver. Fra Ethikken vendte G. sig til Pædagogikken. Til Katekismen knyttede han en længere Afhandling om, hvorledes man skulde lære Børnene Moral. 1797 udgav han en «Læsebog for de allerførste Begyndere» med en Fortale om, hvorledes man bedst skal lære Børn at læse. G. mener, at man skal begynde med at lære dem hele Stavelser og først senere opløse disse i de enkelte Bogstaver. Desuden maa man helst vælge lutter for Børnene betydningsløse Ord, f. Ex. latinske, da deres Tanker derved kunne holdes samlede ved selve Læsningen. Med dette Æmne beskæftigede G. sig nu i en hel Aarrække. Han udgiver ABC'er og Læsebøger baade paa Dansk og i flere fremmede Sprog («Immanuels «Abecet»», «Minervas Stavelsebog» m. fl.) og giver Anvisning paa Anvisning om Methoden. Et herhen hørende værdifuldt lille Skrift er end videre: «Hvori bør Almueungdommen undervises i Skolerne?» (1814).

Ogsaa paa forskjellige andre Omraader var han Forfatter. Han har saaledes skrevet et Par Afhandlinger om Vornedskabet (1786 og 87), om «Lavenes Historie i Frankrig» (1795), om Tontine (Livsforsikring), om Brandvæsen osv. Ved en Afhandling i «Skandinavisk Musæum» I (1800): «Forslag til at forbedre Fuglenes Sang i vore Skove» tiltrak han sig endnu en Gang mere end almindelig Opmærksomhed. Efter at have berettet om en Del Forsøg af Eng-

lænderen Barrington, hvoraf syntes at følge, at den enkelte Fugls Sang bestemmes ikke blot ved dens Organisation, men tillige ved dens Erfaringer gennem Forældre, Plejeforældre, Naboer osv., slutter G. nemlig med at foreslaa, at vi af og til skulde lade Spurveæg udruge af Kanarifugle og Ungerne oplære af disse; thi «ved saadan Forædling turde vore gemene Graaspurve med Tiden stikke Kanarifuglen ud». Heldigere var han — som N. M. Petersen siger —, da han som Botaniker paa Nørrebro avlede nye Arter af Nelliker, hvis Afkom «endnu lever trindt om i Kjøbenhavns Forstæder».

Et Stænk af Naivitet førte af og til G. til at gaa en Streg for vidt. Men ethvert af hans Arbejder afspejler en ædelttænkende Personlighed, og hans Samtid fremhæver stærkt baade hans Frisindethed og hans Uegennyttighed. Selv bundfattig under hele sin Embedsvirksomhed var han vistnok den første, der fandt paa at give de fattige studerende gratis Adgang til Forelæsningerne.

Erslew, Forf. Lex. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 262 ff. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. S. 95 f.

*K. Kroman.*

**Gamborg, Knud Frederik**, f. 1828, Tegner. G. er født 30. Juni 1828 i Tikjøb, hvor Faderen, den foregaaendes Søn Frederik Vilhelm G. (f. 1792 † 1850), den Gang var residerende Kapellan; hans Moder hed Sophie f. Thomsen (f. 1798 † 1871). Han kom først i Vinhandlerlære, deltog som værnepligtig i det sidste Krigsjaar af den i. slesvigske Krig og begyndte først i 1857 for Alvor sin kunstneriske Uddannelse ved Akademiet, hvor han i 1861 vandt den mindre Sølvmedaille, medens han samtidig var begyndt at øve sig som Maler. Dog opgav han snart Malerkunsten for næsten udelukkende at leve som Tegner, navnlig for flere af de anseteste illustrerede Blade, ligesom han ogsaa har udført Illustrationer til en Mængde Bøger. I 1864 ægtede han Mary Elisabeth Jess (f. 1837). I 1862 foretog han en mindre Rejse til Norditalien. Senere har han været i Norge og St. Petersborg.

Weilbach, Konstnerlex.

*Ph. Weilbach.*

**Gamél, Antoine Cyrille Frederik**, 1809—79, Handelsmand, er født 11. Maj 1809 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, fransk Emigrant Augustin Cyrille G. (f. 1770 † 1829), efter at have været Frisør hos Kronprins Frederik (den senere Frederik VI) i 1805 begyndte en Kolonialhandel; Moderen var Ane Marie f. Westenskov (f. 1774

† 1848). Efter at have gaaet i Efterslægt-Selskabets Skole blev G. sat i Urtekræmmerlære og overtog derpaa efter Faderens Død Bestyrelsen af dennes Forretning for sin Moder. Skjønt han ikke havde staaet den ordinære Læretid ud, blev han 1834 ved kgl. Bevilling Medlem af Urtekræmmerlavet og overtog i 1835 Forretningen for egen Regning. Da han ved Frederik VI's Død mistede Leverancen til Hoffet, og Tiderne i det hele vare vanskelige, kastede han sig specielt over Brænding og Forhandling af Javakaffe og hævede denne Forretning fra en ringe Begyndelse til at blive den største Kaffe-forretning i Norden og den største Forretning i brændt Javakaffe i Evropa. Den af Faderen 1805 erhvervede Ejendom paa Østergade blev for lille og maatte 1874 suppleres med en Ejendom i Lille Kongensgade (det gamle Skippernes Lavshus). Fra 1868 var han Medlem af Bestyrelsen for det københavnske Asylselskab ligesom for «Aktieselskabet til Opførelse af Arbejderboliger ved Arbejderforeningen af 1860», som han var Medstifter af. 1859 tog han Afsked fra det borgerlige Infanteri som Major og døde 24. April 1879. — 9. Juni 1838 havde han ægtet Maria Dijnphna Ververs (f. 13. Maj 1813 † 27. Dec. 1876), Datter af Kobberhandler Adrian Alexander V. og Ane Marie f. Nau. *C. Nyrop.*

**Gamèl, Augustin Cyrille Wilhelm Victor**, f. 1839, Handelsmand. A. G., Søn af den foregaaende, blev født i Kjøbenhavn 10. Marts 1839. Efter i Aaret 1866 at have faaet Grossererborgerkab indtraadte han i 1869 som Deltager i sin Faders betydelige Kaffeimportforretning. Ved sin Faders Død i 1879 overtog G. Forretningen sammen med sin Broder, Cand. med. Arnold G. (f. 1848). Over for Offentligheden har G. særlig gjort sig bekjendt ved sin Interesse for og Understøttelse af arktiske Undersøgelses- og Opdagelsesforetagender. Da daværende Lieutenant Hovgaard efter at være vendt hjem fra sin Deltagelse i Vega-Expeditionen udkastede en Plan til en Nordpolsexpedition, traadte G. til for at faa Planen realiseret. Han købte og udrustede et Skib, som han efter sin Moder gav Navnet «Dijnphna», og bar den overvejende Del af Expeditionens Omkostninger, til hvilke der i øvrigt blev ydet Bidrag af hans Broder Arnold G., af Staten og af en Kreds af private. Expeditionen afgik i 1882. Senere traadte han hjælpende til, da Dr. F. Nansen ikke i Norge kunde erholde de fornødne Midler til sin Skifærd over Grønland. I 1888, nogle Dage efter, at Meddelelsen om, at Nansen havde passeret Grønland, var

naaet her til, blev G. udnævnt til Etatsraad. Han er gift med Emma Emilie f. Hellerung, Datter af Fabrikejer Johannes H.

*E. Meyer.*

**Gammeltoft, Jens Christian Juulsgaard, 1818—73,** Borgmester, er født i Kjøbenhavn 19. Dec. 1818. Hans Fader, Ole Christian G., var født paa Gaarden Gammeltoft ved Lemvig og arbejdede sig som saa mange andre jyske Bønderkarle op til at blive Gros-serer; hans Moder hed Vibeke Marie f. Lund. G. blev Student 1836 fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og deltog med Iver i Studenterlivet, hvorfor han ogsaa blev en af Bestyrerne af «Academicum». Efter 1841 at have taget theologisk Embedsexamen studerede han et Semester ved Berlins Universitet, hvor paa samme Tid ogsaa A. F. Krieger og S. Kierkegaard opholdt sig. Efter sin Hjemkomst vandt han Guldmedaillen for Universitetets theologiske Prisopgave om Udbyttet af det nye Testaments apokryfiske Bøger for Studiet af Kristendommens Historie. 1844 blev han Lærer og 1847 Overlærer ved Søetatens Drengeskole, men 3 Maaneder efter Inspektør ved Suhmsgades Skole eller Vestre Betalingsskole. Som Skolebestyrer havde han et anset Navn. Paa Grund af sin levende Interesse for alle offentlige Anliggender valgtes han 1856 til Borgerrepræsentant og indtog her en saa fremragende Stilling, at han valgtes til Raadmand, da den kommunale Omordning traadte i Kraft i Marts 1858, og 1860 til Borgmester ved Magistratens 2. Afdeling, under hvilken Kommunens økonomiske Forhold, Skattevæsen, Jorder og Skove, Hospitalsvæsen m. m. henhøre.

Da G.s Familie var af Handelsstanden, havde han fra Barndommen af faaet Interesse for Bogholderi, hvilket nu kom Kommunen til gode, i det han fik Kommunens Regnskabsvæsen, der i Halvtredserne var meget utilfredsstillende, bragt i en god Orden. Begavet med et ualmindeligt administrativt Talent tog han i det hele Initiativet til en Mængde Forbedringer, hvis Gjennemførelse han sikrede ved stadig personlig Deltagelse i alle Forretninger og ved det nøjagtige Tilsyn, han førte med de mange Embedsmænd og Betjente, der henhørte under hans Afdeling. Loven om Indkomstskatten, der fra først af mødte megen Modstand, gennemførte han med stor Dygtighed, heri staaet bi af den udmærkede Chef for Skattekontoret P. C. F. Bech. I hans Tid foregik Salget af det til Bistrup Gods hørende Bøndergods, og ved en heldig Overenskomst med Statskassen erhvervede han Stadens Fæstningsværker for Kommunen.



Ligeledes fuldendtes Kommunehospitalet, og St. Hans Hospital blev for en stor Del ombygget. Som Medlem af Kjøbenhavns Havneraad tog han ivrig Del i de Forhandlinger, der angik den da vedtagne nye Havneplan, og som Formand for Theaterkommissionen havde han stor Del i Opførelsen af det kgl. Theaters nye Bygning, som han dog ikke skulde opleve at se fuldendt; paa hans Forslag ydede Kommunen et stort Bidrag hertil. — G. var en svær Mand med brede, godmodige Ansigtstræk. Hans Fremtræden var jovial, men meget bestemt, og han havde en kraftig Vilje til at gennemføre, hvad han havde sat sig for. Hans Arbejdskraft var utrættelig, og han var nøje inde i alle Enkeltheder, der hørte under hans Omraade; men det ihærdige Arbejde, der næppe kunde forenes med den Selskabelighed, der ofte følger med fremtrædende Stillinger, svækkede hans Helbred, saa han efter nogen Tids Sygdom døde 20. April 1873. 1845 havde han ægtet Cathrine Margrethe Philippine Nimb (f. 1817 † 1881), Datter af Etatsraad, Kontorchef Jørgen N. 1861 blev han udnævnt til Justitsraad og 1866 til Etatsraad.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. 4. Maj 1873.

O. Nielsen.

**Gamst, Hans Christensen, 1737—1803**, Kunstsmid, er døbt 4. Avg. 1737 i Gamst ved Kolding, hvor hans Fader var Smed. Efter tidligere at være kommen til Kjøbenhavn begyndte han her 1766 en egen Forretning, der hurtig maa have faaet en vis Betydning, thi 1782 fik han Ret til uden Hensyn til Lavene at udføre al Slags Metalarbejde til Maskiner og Vogne. Aaret efter købte han den Ejendom ved Vestervold, hvor den af ham grundlagte Virksomhed stadig senere er bleven dreven under forskellige Firmaer (Gamst & Lund, Hellerung & Hauberg osv.). Holmens bekendte Fabrikmester Henrik Gerner benyttede ham som en særlig duelig Haandværker. Han leverede bl. a. Arbejdet til Gerners berømte Pumpeværk ved Dokken paa Christianshavn, og Gerner og han vare i 1786 enige om i Forening at ville bygge en Dampmaskine, der, hvis den var bleven udført, vilde være bleven den første i Danmark, men Gerner døde allerede i 1787. Til Trods for, at den 1788 til Bygning af en Dampmaskine paa Holmen indkaldte Englænder (Skotte) Andrew Mitchell havde faaet Løfte om Eneret til at bygge Dampmaskiner i Danmark, fik G. dog i 1789 Privilegium paa at bygge en saadan, som han senere tænkte anvendt til at drive et Maleværk, men i Kjøbenhavns Ildebrand 1795 brændte hans Model. Han fik ingen Dampmaskine i Gang, men fra 1791,

da han fik Ret til at gjøre al Slags Metalarbejde undtagen smaat Gjortlerarbejde, optræder han ogsaa som Klokkestøber. Han døde 25. Juni 1803. 1775 havde han ægtet Enken Marthe Marie Nitz, f. Storch (f. 1753 † 1830). — Sønnen Agent *Henrik G.* (f. 3. Sept. 1788 † 3. Sept. 1861) blev 1813 Medbestyrer af Virksomheden, som han helt overtog 1829. 1836 optog han sin Søstersøn Hans Christian Lund som Kompagnon, og de overdroge den 1854 til P. J. Winstrup og V. C. C. Gamél. G. var Stænderdeputeret, en af Kjøbenhavns 32 Mænd, Medstifter af Industriforeningen, Medindbyder til Oprettelsen af Thorvaldsens Musæum osv. 1853 købte han Vedbygaard mellem Kalundborg og Sorø, som han ejede til sin Død.

C. Nyrop, O. J. og P. J. Winstrup.

*C. Nyrop.*

**Gandrup, Charles Emil**, f. 1847, Forfatter og Skolemand. Han er Søn af Skomagermester Christen G. og Fredsigne Petrine f. Norberg og blev født i Kjøbenhavn 28. Juli 1847, Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1866, theologisk Kandidat 1872. 2 Aar senere udgav han Tragedien «Periander», som indbragte ham en Belønning af Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse, den Gang styret af Biskop Martensen, Provst Fog og Fr. Paludan-Müller. 1877 udkom Tragedien «Savonarola», senere «Fem Digte», blandt hvilke «Niels Ebbesen», sat i Musik af P. Lange-Müller, er blevet vidt bekjendt ved forskellige Opførelser. De 2 Tragedier vise saa stærk en Paavirkning af Shakspeare, at de næsten kunne betegnes som Studier efter ham, selvfølgelig med egne poetiske Evner som Forudsætning. 1882 fik G. det Anckerske Legat og herejste Italien i et halvt Aar, ligesom han flere Gange har besøgt Schweits, Østerrig, England og sidst Norge. Hans senere Digtning træder ikke frem med Krav paa selvstændig Betydning, men har stillet sig i den Sags Tjeneste, som G. med stor Hengivenhed har viet sig til: Skolegjerningen; saaledes Festdigtet «Hundrede Aar» i Anledning af Efterslægt-Selskabets Skole-Sekularfest 1886 og Kantaten ved Indvielsen af Randers tekniske Skoles nye Bygning 1891. Allerede som Student havde G. undervist i Efterslægt-Selskabets Skole, og i hans modnere Alder fik den pædagogiske Interesse mere og mere Overtaget hos ham. 1878 blev han Skoleinspektør i Nykjøbing paa Mors, 1885 kaldtes han til Styrrer af det offentlige Skolevæsen i Randers. Begge Steder satte han hele sin Energi ind paa Sagen, og hans Personlighed havde en befrugtende Evne, der kaldte nye Tanker frem for Dagen; de

ved Landskabsmaler Milton Jensens Hjælp dekorerede Klasseværelser i Randers ere et synligt Vidne herom, især Geografiklassen med dens Mangfoldighed af kunstnerisk udførte Anskuelsesbilleder. G.s reformatoriske Talent blev ikke upaaagtet af Myndighederne; efter Lærer Abrahamsens Død blev han for en Tid Vikar i Skolelærer-Examenskommissionen, og da Professor Rovsings Plads blev ledig, anmodedes han om at træde ind i den, hvad han dog maatte afslaa af Hensyn til sin Skolegjernings uforstyrrede Røgt. 1889 blev han kaldet til Inspektør og Forstander for det kgl. Waisenhus i Kjøbenhavn og modtog ved Opbruddet fra Randers i en Adresse fra Lærere og Lærerinder Bevidnelsen af deres Hengivenhed. — 23. Marts 1878 indgik G. Ægteskab med Agnes Januarina Melchior, Datter af Overlæge Carl M. og Thora Susanne Caroline f. Rist.

Søndags-Posten 12. April 1891.

P. Hansen.

Garboe, Peder Severin, 1711—71, Læge, var født 6. Maj 1711 i Vejrum og Søn af Præsten Mag. Henrik G. og Karen Sørens-datter; <sup>arriveret dimittet 1728</sup> ~~Student fra Odense Skole~~, kom til Christiania som Fuldmægtig hos Stiftamtmand J. Bazon, blev 1743 Proviants-, Ammuni-tions- og Materialforvalter ved Bergens Fæstning, 1745 tillige Vice-borgmester i Bergen, hvor han oprettede det første Sukkerraffinaderi uden for Kjøbenhavn; 1749 tog han Afsked <sup>som Vicefoged for (Landsk.) som Forvalter</sup> ~~fra sine Embeder~~ <sup>ved Fæstningen</sup> og rejste udenlands, hvor han studerede Medicin, blev 1762 Dr. med. <sup>opgivet 1746)</sup> i Halle og senere anhalt-bernburgsk Hofraad, vendte efter nogle Aars Forløb tilbage til Danmark, praktiserede en Tid i Helsingør og endelig i Kjøbenhavn, hvor han døde 13. Nov. 1771. Skjønt han omtales som den vidunderlige navnkundige Dr. G., efterlod han sig saa lidt, at hans Bo var insolvent; han skildres for øvrigt som en Særling. Foruden nogle smaa medicinske Afhandlinger har han udgivet nogle populære Skrifter i samme Fag. Gift 1. med Geske Johanne f. Kaa, Datter af Mag. Jochum K., Præst i Bergen; 2. med Maren f. Mathiasen († 10. April 1810), Datter af Politimester i Bergen, Kancelliraad M.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen II, 549 f. Wolf, Journal f. Politik osv. 1827, I, 236 ff. Personalhist. Tidsskr. 2. R. II, 199 ff. G. L. Wad.

Garbrecht, Johan Gerhard Frederik, 1799—1857, Grosserer, Søn af Vagtmester Hans Peter G. (siden Toldbetjent i Vordingborg) og Charlotte Amalie f. Busch, er født i Kjøbenhavn 26. Maj 1799. Han blev opdraget af Agent C. G. C. Wever, der 1827 optog ham

som Associé i Grossererfirmaet C. Fabritius & Wever. G. var gift med Cathrine Christine Larsine f. Müllertz. 1817 blev han Underofficer ved det borgerlige Infanteri og steg efterhaanden til Oberstlieutenant. Den Alvor, hvormed han opfyldte sine militære Pligter, og de højstemte Toner, hvori han besang Kongen, Fædrelandet og Borgervæbningen, bringe os til at trække paa Smilebaandet, men i Frederik VI's Tid regnedes han til de store Patrioter, og han var afholdt af sine Vaabenfæller. Han var en jovial Selskabsmand og spillede Komædie i det af ham og flere stiftede Selskab «Holbergs Minde». Han virkede ogsaa i flere velgjørende Selskaber, i hvis Bestyrelser han var: det forenede Velgjørenhedsselskab, Sygeforeningen Hygæa, det forenede Understøttelsesselskab, og stiftede Skydeselskaberne «Riffelkjæden» og «Vaabenbrødrene», der hædrede hans Minde ved at udgive nogle «Mindeblade» om ham. Han døde 22. Juli 1857.

Erslew, Forf. Lex. J. P. Ryberg, Mindeblade, 1857. Davidsen, Fra vore Fædres Tid S. 176. O. Nielsen.

Garde, Hans Georg, 1790—1875, Søofficer, historisk Forfatter, Søn af Peder Schwane G., Inspektør ved Korn tørringsanstalten (f. 8. Dec. 1759 † 7. Nov. 1806) og Anne Cathrine f. Reistrup (f. 5. Febr. 1764 † 23. Maj 1819). G. er født 9. Juni 1790 i Kjøbenhavn, blev 1802 Kadet, 1805 Sekondlieutenant i Flaaden, 1811 Premierlieutenant, 1819 Kapitajnlieutenant, 1829 Kapitajn, 1840 Kommandørkapitajn og 1844 Kommandør. 3. Avg. 1851 afskedigedes han af Tjenesten i Naade og med Pension. Under Krigen mod Englænderne blev G. 1807 Chef for Kanonbaaden «Næstved», med hvilken han deltog i Kampen paa Reden mod den engelske lette Eskadre. Senere i Krigen (1810) ansattes han paa den Kanonbaadsafdeling, som havde Station ved Slesvigs Vestkyst. Aaret efter, medens han endnu opholdt sig der, havde han et Sammenstød med den fordrevne svenske Konge Gustav IV Adolf, som havde begivet sig til Helgoland og der fra hos G. anmodede om Hjælp til at komme over til Danmark. G. afslog Begjæringen, og da Gustav Adolf alligevel gjorde Forsøg paa Landgang, tog G. ham til Fange i Tønning. Fra 1814—18 var G. Indrulleringsofficer i Tønning. Aaret efter gik han som næstkommanderende med Briggen «St. Thomas» til Vestindien; her laa alt Korvetten «Najaden», og da saa vel dennes Chef som næstkommanderende døde paa Stationen, blev det ham overdraget 1821 at hjemføre

Korvetten. Efter at have været Chef for Vagtskibe i 1826—29 fungerede han fra 1834—51 som Inspektionsofficer ved Søetatens Drengeskole, men var dog ofte i Mellemtiden paa Togt, saaledes 1837 som Chef for Korvetten «Diana» og 1844 i lignende Stilling med Fregatten «Gefion», der førte Kronprins Frederik (VII) til Skotland og Færøerne og senere gik i Eskadre til Gibraltar og Marokko, hvor der i Forening med en svensk-norsk Styrke indlededes Underhandlinger om Ophævelse af den Tribut, Danmark i lang Tid havde ydet for at fri Handelsskibene for Søroveroverfald. Paa Hjemturen medtog han Thorvaldsens sidste Arbejder.

I 1849 udnævntes G. til Eskadrechef paa Slesvigs Østkyst, men underlagdes Generalkommandoen. Det var fra denne, han erholdt Ordre til at lade foretage en Demonstration paa Ekernsførde Fjord til Understøttelse af et paatænkt Angreb med Tropper paa Tyskernes Stilling. Senere opgav man dog at sende Tropperne frem, og Foretagendet blev derfor overladt alene til Flaaden. Det sørgelige Udfald af denne Kamp 5. April, hvor Linjeskibet «Christian VIII» (Kommandørkapitajn F. Paludan) sprang i Luften med en Del af sin Besætning, medens Fregatten «Gefion» (Kapitajn Meyer) maatte overgive sig, er senere blevet lagt G. meget til Last, men skyldtes dog snarest paa den ene Side uklar Besked til Flaaden tillige med Mangel paa Samvirken mellem de forskjellige Værn og paa den anden Side en højst uklar Forestilling hos de paagjældende Skibschefer om, hvad Skibe med Datidens Skyts og uøvede Besætninger formaaede at udrette over for faste Batterier, i Forbindelse med en let forklarlig Lyst til at udøve en rask Vaabendaad. Selv med denne forkerte Opfattelse af de indbyrdes Styrkeforhold vilde Udfaldet af Kampen sikkert ikke være blevet saa ulykkeligt for os, hvis ikke en hel Kjæde af Uheld havde slaaet sig sammen, hvorved det dels blev de store Sejlskibe umuligt at bringe deres betydelige Kanonantal i Virksomhed, dels senere, da Kampen gik dem imod, at komme ud, uagtet de havde Hjuldampere inde paa Fjorden for at bugsere dem, om fornødent. Hvorledes man nu end vil bedømme denne for den danske Marine saare sørgelige Affære, staar det dog hævet over Tvivl, at G. kun har haft ringe direkte Skyld, og den temmelig skaanselsløse Dom, en senere Forfatter har fældet over ham, er ubeføjet. Medens Overgeneralen, Krogh, og hans Stabschef, Oberst Læssøe, bleve afsatte efter denne Affære, idømtes G. tillige med Paludan Fæstningsarrest ved Krigsrettens Dom. — Ved Siden af sin Virksomhed som Søofficer har G. indlagt sig stor For-

tjeneste som sømilitær Forfatter. I 1832—35 udgav han saaledes i 4 Bind «Efterretninger om den danske og norske Sømagt», 1852 «Den dansk-norske Sømagts Historie 1700—1814», 1861 sammes Historie fra 1535—1700, hvilke Værker maa anses for de betydeligste i sin Slags, vi eje. 1840 udgav han desuden en «Geografi forenet med Historie og Naturbeskrivelse» og 1842 en Levnedbeskrivelse af Niels Juel. Som Anerkjendelse af hans Forfattervirksomhed blev han 1843 valgt til Medlem af det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog.

G. blev gift 15. Maj 1814 med Dorothea (Doris) Mechlenburg (f. 7. Dec. 1793, † 5. Juli 1847 i Farum), Datter af Sognepræst paa Amrum Chr. Riese M. og Naomi Dorothea f. Petersen fra Dagebøl; i sit Ægteskab havde han 15 Børn, hvoraf 2 senere bleve Søofficerer. Selv døde han 16. Jan. 1875 i Farum, hvor han i sine senere Aar opholdt sig.

Erslew, Forf. Lex.

C. With.

Garde, Hans Georg Friboe, 1825—85, Søofficer, er født 30. Nov. 1825 i Kjøbenhavn og Søn af Justitsraad Janus Andreas G., Byfoged i Rønne (f. 1. Juni 1792 † 4. Sept. 1874), og Cathrine Christine f. Qvistgaard (f. 1. Jan. 1786 † 4. Dec. 1851). Han indtraadte i Marinens Officerskorps som Sekondlieutenant 1846, avancerede 1855 til Premierlieutenant, 1868 til Kapitajn, 1874 til Kommandør og 1885 til Kontreadmiral. Blandt de mange Udkommandoer, G. i sin Tjenestetid har haft, skal nævnes følgende: i Krigsaarene 1848—50 gjorde han Tjeneste i Fregatterne «Gefion» og «Havfruen» og i Korvetten «Valkyrjen»; fra 1856—59 førte han Postdampskib, gik derefter til Vestindien om Bord i Briggen «St. Thomas» og blev ved Hjemkomsten ansat som højstkommanderende paa Christiansø. 1863 var han Chef for Kanonbaaden «Marstrand» og i Krigsaaret 1864 først næstkommanderende i Dampskibet «Gejser» og senere Chef for «Slesvig». Som Chef for Dampskibet «Ægir» ledede han de 2 paafølgende Aar Opmaalingerne og var Vinteren 1867—68 som næstkommanderende i Korvetten «Dagmar» paa Togt til Sydamerika og Vestindien. Efter at være bleven Kapitajn har G. haft følgende Kommandoer: 1872—73 Chef for Korvetten «Dagmar» til Brasilien og Vestindien, 1876 for Panserbatteriet «Rolf Krake», 1877 for «Gorm» og 1879 for «Lindormen», 1880 for Fregatten «Jylland», 1881 og 82 for Panserskibet «Odin». 1883 var han Chef for en Øvelseseskadre af Kanonbaade og blev

5. Juli 1884 Chef for Orlogsværftet; det paafølgende Aars Efteraar gik han som Chef for den nye Fregat «Fyn» paa Togt til Middelhavet, modtog paa Malta Efterretning om sin Udnævnelse til Kontre-admiral, men blev umiddelbart derefter syg og døde 13. Dec. 1885. Han havde 1882 faaet Kommandørkorset (2. Grad).

Ved Siden af sin Virksomhed som færende Søofficer har G. været en Del benyttet i Kommissioner og lignende Hverv; han har derved haft en væsentlig Indflydelse ved Udarbejdelsen af Marinens nye Taktik, ligesom han ogsaa var Formand i Signalkommissionen, i Modtagelseskommisioner for forskellige af Marinens nyere Skibe o. fl. a. G. var en stræng, men dygtig, energisk og samvittighedsfuld foresat, som i en sjælden høj Grad forstod at vinde sine underordnedes Tillid. Et stort Parti af Marinens Officerer saa i ham den, i hvis Hænder man trygt kunde betro Førerskabet under alvorlige Forhold, og hans pludselige Død vakte derfor almindelig Sorg i den Stand, han tilhørte. — G. var gift med Anna Christine Elisabeth f. Knudsen (f. i Store Heddinge 31. Okt. 1834), Datter af Overlæge paa St. Croix Adrian Benoni Bentzon K. (f. 1806 † 1879) og Susan Elizabeth f. Miller (f. 1811).

Elvius og Hiort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter I, 135. C. With.

Garde, Janus August, f. 1823, Søofficer, Gouvernør. G. er født 22. Dec. 1823 i Farum og Søn af foran nævnte Kommandør H. G. G., blev 1844 udnævnt til Sekondlieutenant i Marinen og gjorde som saadan flere Rejser, bl. a. i den af hans Fader førte Eskadre til Marokko. I Krigsaarene 1848—49 var han til Tjeneste i Nordsøeskadren, som blokerede Elben, og Aaret efter i Postfart («Skirner»). 1851 forfremmedes han til Premierlieutenant. 1853—55 førte han atter Postskib («Slesvig»). 1856 udkommanderedes han med Korvetten «Saga» (Kapitajn E. Holst) paa Vagtskibstjeneste ved Helsingør. 28. Nov. lykkedes det ham under en Storm at frelse dette Skib fra Forlis, og han erholdt som Belønning herfor Ridderkorset. 1857—59 førte han det private Fregatskib «Birgitte Melchior» i de østasiatiske Farvande. Efter Hjemkomsten udnævntes han 1860 til Havnekapitajn i Kjøbenhavn og udtraadte desaaarsag af Marinen med Kapitajns Karakter. I denne Stilling gennemførte han med Dygtighed og Energi adskillige store Arbejder, bl. a. Anlægget af Refshaleøen samt en betydelig Uddybning af Havn og Red; under hans Embedsførelse byggedes ogsaa den nye Knippelsbro. 1872 overtog han — i Følge Opfordring — Stillingen som

Gouvernør for de vestindiske Øer, forblev i denne indtil Marts 1881 og udrettede i dette Tidsrum meget godt for de i finansiell Henseende noget trykkede Kolonier. Det var saaledes ved G.s Initiativ samt ved Bistand af danske Godsejere og Kjøbmænd, at det lykkedes at tilvejebringe Fællessukkerkogeriet paa St. Croix og derved bevare største Delen af Øen for Sukkerkulturen, ligesom det ogsaa er hans Fortjeneste, at Almueundervisningen fik et stærkt Opsving. Gjennem denne søgte han at vække Interessen for Moderlandet, hvilket ingen før ham har tilstræbt. Hans Virksomhed vandt megen Paaskjønnelse hos Befolkningen, blandt hvilken han var særdeles afholdt. For at indføre Besparelser paa det stærkt belastede Budget indskrænkede Kolonialraadet Hærstyrken paa St. Croix, og nødtvungent maatte G. give sin Billigelse dertil; da Negrene derefter i 1878 for at fremtvinge en Forandring i Arbejdsregulativerne, som Planterne haardnakket havde modsat sig, pludselig gjorde Oprør, kunde uheldigvis Bevægelsen ikke undertrykkes, førend hine havde anrettet betydelige Ødelæggelser paa Plantagerne og Byen Frederikssted. I visse Kredse er G. bleven dadlet for den formentlige Haardhed, hvormed han kvalte denne Bevægelse; hos den vestindiske Befolknings besindige Del har hans Fremfærd dog mødt almindelig Billigelse, ja endogsaa ligefrem Anerkjendelse.

G. udnævntes til Kommandør af Danebrogs 2. Grad 1874 (1. Grad 1879) og til Kammerherre 1876. Siden 1881 har han privatiseret i Kjøbenhavn og her medvirket til Oprettelsen af «Foreningen til Fiskeriernes Fremme», «Dansk Forening for Lystsejlad» o. fl. a. 1889 sendtes han som delegeret til den internationale Søfartskongres i Washington. — 28. Nov. 1853 blev G. gift med Ursula Sophie Amalie Rothe (f. 2. Nov. 1827), Datter af Konferensraad Chr. R. (f. 1770 † 1852) og Johanne Marie f. Selmer (f. 1789 † 1870).

Elvius og Hiort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter I, 131. C. With.

Garde, Thomas Vilhelm, f. 1859, Søofficer, Søn af ovennævnte Kontreadmiral Hans Georg Friboe G. Han er født 22. Okt. 1859, udnævntes til Sekondlieutenant i Flaaden 1880 og til Premierlieutenant 1881. Fra 1883—85 deltog han som næstkommanderende i Kapitajn G. Holms berømte Konebaads-Expedition langs Grønlands Østkyst og ledede selvstændig Expeditionens sydlige Afdeling fra 30. Juli 1884 til 16. Juli 1885. Begge Vintre tilbragte V. G. ved Nonortalik paa Vestkysten, hvor han forestod meget besværlige magnetiske og meteorologiske Undersøgelser, og paa sine Sommer-



rejser opmaalte han Østgrønlands Kyststrækning fra Iluilek paa 60° 50' n. Br. til Umanak paa 63° 10' n. Br. samt udarbejdede Kort og Beskrivelse af samme Kyst, der ere offentliggjorte i 10. Bind af «Meddelelser om Grønland». Ligeledes har han i det populære Værk «Den danske Konebaads-Expedition til Grønlands Østkyst 1883—85» givet en særdeles livlig Skildring af sin Deltagelse i Togtet. 1887 deltog G. i Orlogsskonnerten «Fyllas» Togt til Grønland og forestod interessante hydrografiske Undersøgelser i Davisstrædet, og fra 1889 har han ført den kgl. grønlandske Handels Skruebark «Hvidbjørnen» paa dennes Rejser til Grønland. — 1885 giftede G. sig med Inger Kirstine Holm, Datter af afdøde Lærer J. A. H. i Hunderup ved Odense. *P. Lauridsen.*

**Gardthausen, Gustav Waldemar, 1807—72**, Forfatter, Søn af efterfølgende, fødtes 4. April 1807 i Kjøbenhavn, men kom allerede i sit 2. Aar med Faderen til Kappel. Han gik i Latinskolen i Glückstadt, derefter i Pløen, og fra 1827 studerede han Theologi i Kiel og i Berlin. I 1844 udnævntes han til 2. Kompastor i Barmstedt i Stormarn og 1864 til Sognepræst i Ulkebøl paa Als, hvor han døde 25. Okt. 1872. I Aarene 1848—51 var han Medlem af den slesvig-holstenske «Landesversammlung». Han har udgivet: «Die Ostsee, Gedicht in 3 Gesängen» (Kiel 1839, Hamb. 1847); «Sein deutsches Volk an den König, Gedicht, am 28. Juni 1840» (Kiel), en slesvig-holstensk højtravende Apostrofe til den nye Konge, Christian VIII; «Antonello, Ged. in 4 Ges.» (Kiel 1841); «Thorwaldsen, ein Todtenkranz» (Kiel 1844), hvori han i storstilede Udtryk begræder Thorvaldsen og berømmer hans Værker; «Der Ministerkongress, Drama von Justus Ernst» (Kiel 1852), en slesvig-holstensk Satire mod Diplomatiets.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Brümmer, Deutsches Dichter-Lex. *C. A. Nissen.*

**Gardthausen, Hans, 1776—1845**, Forfatter, født 22. Okt. 1776 i Jevenstedt ved Rensborg i en jævn Landmandsfamilie, helligede sig først til Skolegjerningen og blev i 1797 Lærer ved Friskolen i Kiel; senere søgte han Embedsvejen og blev i 1803 ansat som Revisor i det tyske Kancelli i Kjøbenhavn, 1809 som Toldforvalter i Kappel med Titel af Kammerraad; 1828 blev han virkelig Justitsraad og døde i sit Embede 11. (4.) Nov. 1845. Han skrev en Del ret kjønne, mest lyriske og Lejligheds-Digte, til Dels Efterligninger

af danske Digtere (især Ingemann og Schack Staffeldt), til to af hvilke Kuhlau har sat Musik; fremdeles et Par dramatiske Smaa-ting og nogle faa mindre Prosastykker («Napoleon Bonaparte, eine Mythe nach Grundtvig»; «Das heilige Reis, eine Legende, nach Ingemann»; «Die Sphinx, nach Ingemann»). De første faa Digte findes i Taschenbuch «Veranda» (Hamb. 1811), den største Del i Taschenbuch «Eidora», som han selv udgav (Kiel 1823—26). Desuden udgav han «Tassos Befreiung, dramatisches Gedicht aus dem Dänischen des B. S. Ingemann» (Lpz. 1826).

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Brümmer, Deutsches Dichter-Lex. C. A. Nissen.

**Garlieb, Peter Johann Gottfried, 1787—1870,** Departementschef, er født 6. Sept. 1787 i Lybek, hvor Faderen, Wilh. Andr. G., var Kjøbmand; Moderen hed Catharina Sophia f. Hartmeyer. Han begyndte at studere, men de vanskelige Tider traadte hindrende i Vejen; han blev i Steden for sat til Landvæsenet paa de augustenborgske Godser, men da han efter endt Læretid i 3 Aar havde tjent som Forvalter der, kom han ved Hertugens Hjælp til at forny de afbrudte Studeringer. Han studerede nu i Kiel og Göttingen, og i Berlin hørte han S. F. Hermbstädts teknologiske og kameralistiske Forelæsninger, ja kom til sammen med ham at besøge samtlige Fabrikker i Berlin og Omegn. Efter sin Tilbagekomst til Danmark fik han 1813 Tilladelse til at bivaane Fabrikdirektionens Forhandlinger, blev i Marts s. A. naturaliseret, berejste i 1815 sammen med Fabrikdirektionens Medlem O. J. Rawert Bornholm og blev i 1816 økonomisk Administrator for den kgl. Porcelænsfabrik, hvad han vedblev at være til 1833. Han arbejdede ivrig for Fabrikken, foretog for dens Skyld Rejser til Tyskland (1818) og Frankrig (1833), og sammen med dens kunstneriske Leder G. F. Hetsch førte han den fremad. Kort efter sin Ansættelse ved den fik han (1816) Diplom som Doktor fra Universitetet i Göttingen, og omtrent paa samme Tid blev han Medlem af flere videnskabelige Selskaber, f. Ex. det slesvig-holstenske patriotiske Selskab (1816), Naturforskernes Selskab i Berlin (1819), det mineralogiske Selskab i St. Petersburg (1819) osv. I 1831 blev han surnumerær Kommitteret i General-Told- og Kommercekollegiet, hvor han hurtig steg. 1832 blev han virkelig Kommitteret samt Departementschef for Industri-, Fabrik-, Handels- og Konsulatfaget, 1840 2. og 1841 1. Deputeret og endelig ved Forandringerne i 1848 Chef

for Handels- og Konsulatsagerne under Udenrigsministeriet, hvilken Stilling han bevarede til 1858, da han, 71 Aar gammel, trak sig tilbage. Ved denne Lejlighed fik han Danebrogsordenens Storkors; allerede 1848 var han bleven Kommandør af Danebrog, ligesom han efterhaanden var avanceret fra Justitsraad (1838) til Konferensraad (1845). Han blev stærkt benyttet ogsaa uden for sin Embedsgjerning; han var saaledes Medlem af Komiteer for Oprettelsen af en kameralistisk Examen (1833), for det statistiske Tabelværk (1839), for Behandling af Jærnbaneanliggenderne (1844), for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingerne i London 1851 og Paris 1855 osv. 1838 var han Medstifter af Industriforeningen i Kjøbenhavn.

Efter at have taget sin Afsked drog han til Flensborg, hvor hans Søn var Politimester, og forblev her ogsaa efter dennes tidlige Død, indtil Slesvig i 1864 blev afstaaet. Han tog saa tilbage til Kjøbenhavn, hvor han døde 21. Juni 1870. — 1. Marts 1819 havde han ægtet Mathilde Elisabeth Sørensen (f. 30. Nov. 1796 † 30. Dec. 1870), Datter af Kancelliraad, Stads-kæmner og Vinhandler Knud S. i Kjøbenhavn og Cecilie Elisabeth f. Kaldre.

Erslew, Forf. Lex. Rawert, Danm.s industr. Forhold S. 227 f. C. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn. C. Nyrop.

— G. Garliebs *Betydning som Geolog* grunder sig nærmest paa 2 Afhandlinger, som begge i 1819 kom i Trykken. Det ene Arbejde, «Island rücksichtlich seiner Vulkane, heissen Quellen, Gesundbrunnen, Schwefelminen und Braunkohlen» (Freiberg 1819), er en geografisk-geologisk Beskrivelse af de omtalte Naturfænomener, indeholder historiske Efterretninger om Eruptioner og deslige samt en Fortegnelse over den derom værende vidtløftige Litteratur. Da G. ikke er gaaet tilbage til de egentlige historiske Kilder, de islandske Annaler, men har taget sine Oplysninger fra andre Forfattere (Jacobæus m. fl.), indeholder Afhandlingen mange Unøjagtigheder, som først ved langt senere Arbejder ere blevne rettede. Sammen med Rawert foretog G. en geologisk Undersøgelsesrejse til Bornholm 1815. Rejsen fandt Sted 3 Aar, før Regeringens Undersøgelseskommission (s. IV, 598) kom til Øen, og blev sat noget i Skygge af dennes grundige og omfattende Undersøgelser, men Rawerts og G.s Bog («Bornholm, beskrevet paa en Rejse», 1819) indeholder en Del gode Iagttagelser, som senere Undersøgelser have bekræftet, og som Rejsebeskrivelse lader den sig endnu læse med Fornøjelse som Vidnesbyrd om de mange Fataliteter, der kunde møde paa en Sørejse i hine Dage.

K. Rordam.

**Garmann, Herman, 1612—74, Præsident, General-Toldforvalter.** Faderen, Johan G., der var Faktor eller «Providitor» ved Kongsbjergs Sølvværk, havde tidligere været bosat i Haderslev, hvor Sønnen fødtes 12. Avg. 1612; Moderen hed Bodel Hermansdatter Reiminchs. Efter en kort Læretid i Hamborg var han vendt tilbage til Haderslev, da Byen af de kejserlige Tropper blev lagt i Aske, hvorfor han sendtes til en Kjøbmand i Lybek, fra hvem han kom i Tjeneste ved Øresunds Toldbod (Helsingør). Han forblev her til 1630, da han kom i Tjeneste hos den norske Statholder Hr. Christoffer Urne, hvem han tjente som Underskriver paa Akershus, og som 1636 fik ham befordret til Toldskriver i Bergen, hvor han 1647 blev Tolder. 1654 fik han tillige Inspektionen over Toldvæsenet nordenfjælds og blev 1662 General-Toldforvalter sammesteds, samtidig med at han beklædte Raadmansbestilling i Bergen, indtil han 1665 beskikkedes til Præsident i Bergen og Kommercedirektør i Stiftet. 1669 ophørte hans Stilling som General-Toldforvalter, da en anden beskikkedes dertil. H. G., der var en formuende Mand og ejede et betydeligere Jordegods i Bergens Stift, synes at have nydt ikke liden Anseelse i sin By og omtales som en i dennes saa vel som i Statens Anliggender dygtig og nyttig Embedsmand. Efter en Rejse til Christiania, hvorunder han mistede sin Hustru, kom han syg hjem til Bergen og afgang her ved Døden 3. April 1674. Han var gift 1. (1637) med en Datter af Provst og Sognepræst paa Voss, Mag. Anders Buch ved Navn Margrethe, der var født i Bergen 16. Sept. 1618 og døde paa en Rejse til Kjøbenhavn ved et Skibbrud under Lister 24. Sept. 1669 tillige med sin ene Søn, Tiendeforvalter Vilhelm G.; 2. (29. Avg. 1671) med Cathrine Munthe († i Christiania i Febr. 1674), en Datter af Biskop Ludvig M. i Bergen og Enke efter Sognepræsten til Nykirken i Bergen Otto Stoud († 1657) og Borgmester i Bergen Søren Jensen (Hofman), der døde 1665. Gjennem sit første Ægteskab er H. G. Stamfader til den nulevende Slægt Garmann i Norge.

A. Hardenbeck, Ligpræd. ov. H. G., 1680. H. Munthe, Efterretn. om Fam. Munthe S. 94 ff. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 908 f.

*H. J. Huitfeldt-Kaas.*

**Garmann, Jens Skanke, 1781—1822, Præst, født i Talvik** 24. Sept. 1781 af Forældrene Christopher G. (f. 20. Nov. 1747, † som Provst og Sognepræst til Alstadvog 28. Okt. 1800) og Maren Elisabeth f. Schanche (f. 20. Nov. 1753 † 24. Maj 1817). Han blev Student fra Thronhjems Skole 1797, theologisk Kandidat med

egregie 1803, rejste derpaa udenlands som Hovmester for Grev Christian Ahlefeldt-Laurwigen og opholdt sig ved Universiteterne i Kiel og Leipzig. Her tog han Magisterexamen og erholdt 1806 den filosofiske Doktorgrad ved en Afhandling «de opinionibus acritibus feralibus in Scandinavia ethnica regnantibus», der røber adskilligt Kjendskab til den herhen hørende Litteratur — Torfæus, Bartholin, Suhm —, om han end ikke er trængt dybere ind i den eller har bragt nyere Synsmaader for Dagen. Efter sin Hjemkomst virkede han i 2<sup>1/2</sup> Aar som Lærer i Engelsk og Fransk ved Realskolen i Thronhjelm og blev 1810 udnævnt til residerende Kapellan ved vor Frelses Kirke i Christiania. Her omkom han ved Krampe under Badning 15. Juli 1822. Han tog sig varmt af Almueskolevæsenet i sin Menighed, og en Fremstilling deraf, som han leverede i «Budstikken» (III), har historisk Interesse. En Ledetraad for Skolelærere, der udkom efter hans Død, og som væsentlig kun er en ny Udgave af Pontoppidan forøget med bibelhistoriske Exempler og en Mængde Definitioner, fik ingen synderlig Betydning uden som et Vidnesbyrd om hans orthodoxe Standpunkt, fra hvilket han dog ogsaa kunde dømme med Frihed over andre Forfatteres Skrifter. Som en sandhedskjærlig Mand var han en af de første, der optraadte mod N. Wergelands berygtede Skrift om Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge. Han var gift 1. (28. Jan. 1811) med Anna Maria Cathrine Tønder f. Angell (f. 21. Maj 1791 † 24. Sept. 1811), Datter af Major Henrik A. (f. 1746 † 1804) og Anne Cathrine f. Lysholm (f. 1758 † 1834); 2. (20. Nov. 1812) med Martha Maria f. Smith (f. 17. Avg. 1788 † 24. April 1852), Datter af Lars S., Kjøbmand i Christiania, og Maria Magdalene f. Gude. Han efterlod ingen Børn.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

*D. Thrap.*

**Garrigues, Henry Jacques**, f. 1831, Læge. Henry G. fødtes i Kjøbenhavn 6. Juni 1831 som en Søn af dansk Generalkonsul i Havanna, Grosserer Jacques Louis G. og Cecilie Olivia f. Duntzfeldt. Efter at være bleven Student 1850 paabegyndte han medicinske Studier og fungerede som Koleralæge i Kjøbenhavn i 1853. Samtidig dyrkede han Studiet af fransk Sprog og Litteratur, og efter et fleraarigt Ophold i Udlandet, hvor han lagde sig baade efter Medicin og Lingvistik, tog han 1863 Magisterkonferens i Fransk. Under Krigen 1864 tjente han som Underlæge ved Lasarettet paa Frederiksberg Slot, 1868 blev han Lærer i Fransk ved Officersskolen, 1869

tog han Lægeexamen. De følgende Aar virkede han baade som Lærer i Fransk og som Læge i Kjøbenhavn, 1872 tog han den medicinske Doktorgrad ved en Afhandling om Syfilis. Ved samme Tid kastede han sig over Gynækologiens Specialstudium baade her hjemme (hos Professor Howitz) og i Udlandet og oprettede en Klinik for Kvindesygdomme i Kjøbenhavn i 1873. 1875 nedsatte han sig som Læge i New-York, blev 1881 Overlæge ved en derværende Fødselsstiftelse, 1884 ved «Infant asylum», 1885 ved den gynækologiske Afdeling af det tyske Hospital. 1886 blev han Professor i Fødselsvidenskab ved «Post-graduate school and hospital», 1890 Overlæge ved den gynækologiske Afdeling af St. Marks Hospital. Han blev tidlig Medlem af forskjellige lægevidenskabelige Selskaber i New-York og har der i en Aarrække indtaget en anset Stilling paa sin Specialitets Omraade, hvor han ogsaa har gjort sig bemærket ved større og mindre litterære Arbejder. — 1868 ægtede han Louise Riemer, Datter af Advokat i Halle, Justitsraad Ferdinand R.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg.

*Jul. Petersen.*

v. **Gartenberg, Peter Nicolaus Baron.** —1758—, Gehejmeraad. P. N. Nyegaard var Søn af Provst Hans Nielsen N. i Højby og Marie f. Arendrup, blev 1736 Student fra Roskilde Skole, studerede først Medicin, gik saa til Kongsberg for at lægge sig efter Bjærgværksvidenskaben og rejste derefter til Tyskland, hvor han 1743 blev Dr. med. i Halle; her giftede han sig med den bekjendte Professor J. Junckers eneste Datter, traadte i kursachsisk Tjeneste og fik Opsyn med Bjærgværkerne og Møntvæsenet i Meissen. I denne Stilling maa Neugarten, som han i Tyskland lod sig kalde, have vist betydelig Dygtighed, thi den ene Æresbevisning efter den anden blev ham til Del: 1753 blev han optagen i den sachsiske Adelstand med Navnet *v. Gartenberg*, 1758 ophøjedes han i friherrelig Stand og senere gav August III, hos hvem han stod i stor Yndest, ham Gehejmeraadets Titel. Ogsaa i Kurfyrstens andet Rige, Polen, blev G. som kgl. polsk og kursachsisk General-Bergkommissar anvendt ved Iværksættelsen af en Del nye Indretninger ved Mønt- og Bjærgvæsenet, og her blev han naturaliseret som Baron *v. Gartenberg-Sadogorsky*. Hvornaar han afsluttede denne sin for en sjællandsk Præstesøn mærkelige Karriere, vides ikke; om hans Navn forplantedes, er uvist; en Datter af ham blev gift med en Grev v. Fritsch.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Kneschke, Allg. deutsches Adels-Lex. VI, 484.

*G. L. Wad.*

Gartner, Herman Treschow, 1785—1827, Læge, var en Søn af kgl. Kasserer Herman G. og Elisabeth f. Birch og fødtes paa St. Thomas i Okt. 1785. 10 Aar gammel kom han til Kjøbenhavn og dimitteredes fra Herlufsholms Skole 1803; i 1807 var han Kandidat paa Frederiks Hospital, og 1808 tog han kirurgisk Examen. Efter at han i nogen Tid havde været Kandidat paa Almindeligt Hospital og Amanuensis hos Professor Winsløw, blev han 1809 først Regimentskirurg i den norske Armé og derefter konst. Fysikus i Bratsberg Amt. 1810 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, studerede i 1811—12 Lægevidenskab i London og Edinburgh og blev derefter konstitueret som Distriktskirurg i Nedenæs Amt med Bopæl i Arendal. 1815 tog han den medicinske Doktorgrad i Kjøbenhavn ved en Afhandling om Brok og vendte derpaa tilbage til Arendal, men bosatte sig et Par Aar senere i Kjøbenhavn som praktiserende Læge. 1824 udnævntes han til Regimentskirurg ved sjællandske Jægerkorps og 1825 ved de kgl. Livgarder. 1826 foretog han en videnskabelig Rejse til Paris og London, og 4. April 1827 døde han ugift i Kjøbenhavn. — 1822 fik han Videnskabernes Selskabs Sølvmedaille for en anatomisk Beskrivelse af et glanduløst Organ («de Gartnerske Gange»), der findes langs Livmoderen hos nogle Dyrearter, og som først nøjagtig paavistes af ham, hvorvel allerede Malpighi havde set det. Det er en føtal Dannelse uden særlig fremtrædende funktionel Betydning i det senere Liv, men Paavisningen deraf giver dog G. en ganske smuk Plads mellem Datidens talrige dygtige komparative Anatomer. Hans tidlige Død hindrede en videre ført videnskabelig Forskning.

Smith og Blatt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Kiær, Norges Læger, 2. Udg. Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm I, 159. Hundrup, Doctores medicinæ.

*Jul. Petersen.*

Gaulcke, Christian, —1730—, Læge, var vistnok barnefødt i Staden Varel i Oldenburg (han kalder sig Farelburgensis), blev 1687 Student i Leipzig, gik efter endte Studier som Læge til Polen, hvor han 1713 fik Titel af kgl. Medikus; senere nævnes han som Livmedikus hos Fyrst Johan Sapieha i Thorn. Her fra blev han i Jan. 1721 kaldet til Kjøbenhavn som Læge for Dronning Louise og fik Justitsraads Titel; efter Dronningens Død i Marts antog Prins Carl og Prinsesse Sophie Hedevig ham som Livlæge, men allerede Aaret efter blev han som Læge hos Kronprinseparret udnævnt til kgl. Livlæge, hvilken Udnævnelse Christian VI fornyede ved sin

Tronbestigelse. ~~Hvornaa~~ G. døde <sup>1737, 63 Aar gl.</sup> ~~vides ikke.~~ Hans Hovedinteresse var Kemi og Alkymi, til hvilke Videnskabers Dyrkelse han saa vel paa Vemmetofte som paa Kjøbenhavns Slot lod indrette Laboratorier; om hans Egenskaber som Læge giver det ikke store Tanker, at han selv i Avisen lod indrykke Bekjendtgjørelser om sin udmærkede Behandling af Dronning Louise, der døde 14 Dage efter denne Reklame.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 169 f. Brasch, Vemmetofte II. Hist. Tidsskr. 3. R. II, 279 f. G. L. Wad.

**Gautier, Didier Johan Otto Christian**, f. 1848, Veterinær. Han er født i Kjøbenhavn 9. Sept. 1848 og Søn af Berider, senere kongl. Livberider, Carl G. og Adelaide f. Westermann. Tog Dyrlegeexamen 1868. Praktiserede først et Aars Tid i Helsingør og derpaa fra 1870—1881 i Randers, hvor han erhvervede sig en meget betydelig Privatpraxis, samtidig med at han i den største Del af Tidsrummet fungerede som Reservedyrlæge ved 5. Dragonregiment. 1881 blev han ansat som Dyrlege ved den kongl. Staldetat. 1885 blev han Medlem af Kommissionen til at forberede Forslag til Lov om smitsomme Sygdomme hos Husdyrene. Fra 15. April 1887 varetog han i omtrent 1 Aar under Docent N. Bruun-Pedersens Sygdomsforfald Undervisningen i veterinær Retslære ved Veterinær- og Landbohøjskolen og de til denne knyttede Veterinærpolitiforretninger, og i denne Stilling fik han en meget stor Andel i Bekæmpelsen af den i dette Aar udbrudte Svinepest. I 1888 blev han udnævnt til Medlem af det veterinære Sundhedsraad.

G. har foretaget gjentagne Rejser til Tyskland, Østerrig, Belgien, Frankrig og England for at besøge Veterinærskoler og bese Dyrskuer, Remontedepoter o. desl. Han har spillet en betydelig Rolle i Dyrlegernes Foreningsliv, og han har skrevet adskillige værdifulde Afhandlinger, byggede paa egne Iagttagelser og Undersøgelser, hvilke ere offentliggjorte dels i «Tidsskrift for Veterinærer», dels i det af ham i Forening med St. Friis og C. O. Jensen i 1889 stiftede «Maanedsskrift for Dyrleger», i hvilket der tillige findes adskillige Artikler af ham, som vidne om hans varme Interesse for alle offentlige Anliggender, der vedrøre Dyrlegefaget. — G. ægtede 1875 Julie Vilhelmine Langballe fra Dronningborg ved Randers.

*B. Bang.*

**Gaye, Johann Wilhelm**, 1804—40, Kunsthistoriker, er født i Tønning 8. Nov. 1804; hans Fader, af samme Navn, var «Pfenning-



meister» i Ejdersted. Han gik i Skole i Meldorf og Slesvig By og studerede derefter ved Universiteterne i Kiel og Berlin. I Kiel erhvervede han 1829 den filosofiske Doktorgrad for en Disputats over Erasmus af Rotterdam. Hans Uddannelse var væsentlig filosofisk og litterær; men mest følte han sig dog tiltrukket af Kunst-historien, som paa denne Tid drog saa mange Kræfter til sig i Tysklands videnskabelige Verden. For at studere dette Fag og senere maaske opnaa en Professorpost deri rejste han 1830 til Italien, hvor han tilbragte Resten af sit Liv, 10 Aar, med flittige Forskninger, som ogsaa kom Videnskaben til god Nytte. Han paatænkte at levere en hel italiensk Kunsthistorie, bygget paa Kildestudium; det gjaldt herved om baade at udfylde og at berigtige Vasaris gamle Værk ved Hjælp af Arkivernes Dokumenter, en Vej, der allerede med Held var betraadt af C. F. v. Rumohr i hans «Italienische Forschungen» (1827—31), og som langt senere førte til Crowes og Cavalcaselles store Fremstilling af den italienske Malerkunsts Historie. G. førte de kunsthistoriske Arkivforskninger, især for Toskanas Vedkommende, et godt Skridt fremad. 1839 udgav han i Florents 1. Bind af den righoldige Dokumentsamling «Carteggio inedito d'artisti dei secoli XIV, XV, XVI». Og ligesom Rumohr tidligere havde tilegnet sit Værk til Prinsesse Caroline Amalie af Danmark, tilegnede G. sit til Prins Christian Frederik, der samme Aar blev dansk Konge (Christian VIII), hvad der viser, at G., uagtet hans litterære Liv falder helt uden for Danmark, dog følte sig knyttet til det ved sin Fødsel. Aaret efter udkom atter to tykke Bind af «Carteggio d'artisti». Men videre end til denne Materialsamling til Italiens Kunsthistorie naaede G. ikke: det italienske Klima havde undergravet hans Helbred, og 26. Avg. 1840 døde han i Florents.

Ersch u. Gruber, Allg. Encyclopädie 1. Sect. 55. Th. Allg. Deutsche Biographie VIII. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *Jul. Lange.*

Gebauer, Christian David, 1777—1831, Dyr-maler, var Søn af Johan Christian G., Forstander for Brødremenigheden i Neusalz ved Oder i Schlesien, og Maria Elisabeth f. Rupprecht (f. 1742 † 1822). Han blev født i Schlesien 15. Okt. 1777, men kom i sin Barndom med sine Forældre til Christiansfeld og blev derved dansk Under-saat. Paa Grund af sine gode Evner blev han sat til Bogen, men en Døvhed, der var opstaaet allerede i hans 3. Aar efter Mæslinger, tog saaledes til, at han maatte opgive Studeringerne, og da han

havde røbet Anlæg for Tegning, rejste han i 1800 til Kjøbenhavn for at uddanne sig ved Kunstakademiet til Maler. Her blev han Elev af C. A. Lorentzen og udstillede 1802 en Kopi efter dennes «Hertha», men kastede sig snart efter paa egen Haand over Landskabsmaleri og Dyrsmaleri, hvortil han søgte Forbilleder i, hvad der af ældre hollandsk Kunst var tilgængeligt for ham. I Akademiet var han ikke avanceret længere end til Gibsskolen; men hans udstillede Arbejder, dels Tusktegninger af humoristisk Indhold, dels Dyrsmalerier (1806), vakte Abildgaards Opmærksomhed og vandt ham en varm Beskytter i Grev D. Reventlow. Allerede 1807 giftede han sig med Mariane Hoeg (f. 1780 † 1827), Datter af Anders Jensen H. og Johanne Svendsdatter. Samtidig havde Englændernes Overfald vakt hans Interesse for Krigsbilleder, og paa en privat Udstilling hos Kobberstikker Lahde (1808) saas et Par Optrin fra Krigen af ham, udførte i Tusk. Aaret efter søgte han kgl. Rejseunderstøttelse, hvortil han anbefaledes af Akademiet, der syntes at kjende «Wouwermans Maner» i hans Arbejder, men opnaaede dog først en saadan i 1813.

Han ilede til Dresden for at se Krigen paa nært Hold. Navnlig fængslede Kosakkernes Færd ham, og han har i en Række Raderinger, som han udførte paa Rejsen, givet livfulde Skildringer af de vilde Stepperyttere paa deres smaa, langhaarede Heste. Han var dog hjemme igjen 4. Juli 1814 og foreviste Akademiet en Kopi efter Snijders og nogle Skitser, uden dog at agreeres paa disse Arbejder; men da han Aaret efter indsendte et større Billede, «Kvæg, som søger Hvile», for at blive agreeret, erklærede Akademiet dette for sket og optog ham paa dette Billede til Medlem (6. Marts 1815). Han skattedes nu som en fortrinlig Kunstner og opnaaede allerede s. A. Medlemsbolig paa Charlottenborg og 2 Aar efter 200 Rdl. Sølvværdi aarlig af Kongens Kasse. Han levede nu rolig for sin Kunst og gjorde kun mindre Rejser i Landet selv, navnlig til Frederiksborg, hvis Stutteri sysselsatte ham meget. Først i 1826—27 foretog han paa ny en Udenlandsrejse, nærmest med München til Maal; men den 50aarige Kunstner høstede ikke den Oplivelse af sin Rejse, som han sikkert havde haabet, tvært imod nedbrød Sorg hans vaklende Helbred. I München fik han i Marts Efterretning om Hustruens Død, fik en Blodstyrtning, men rejste dog til Wien, hvor han blev farlig syg. Efter sin Helbredelse modtog han ved Hjemkomsten Efterretning om, at 3 af hans voxne Børn ogsaa vare døde, og den af Naturen melankolske Mand var

dermed fuldstændig nedbrudt. Han flyttede snart efter til Aarhus, hvor han havde en gift Datter, hædredes i 1830 med Professor-titelen, men sygnede hen, samtidig med at hans Kaar forringedes, saa at Akademiet endog maatte sende ham en Understøttelse, og kort efter døde han, 15. Sept. 1831, knap 54 Aar gammel.

Om ogsaa hans Oljemalerier, især de mindre, vise ham som en udmærket Kunstner, er det dog især i hans Pastel- og Vandfarvebilleder, Tusktegninger og Raderinger, at hans gode Egenskaber, hans rige Opfindsomhed, Livfuldhed og Lune, træde frem. Blandt hans Malerier regnes «Det vilde Stod» (1807), «Et Hestemarked» (1810) og nogle Vinterstykker fra Bajern for de bedste. Blandt hans Raderinger kunne Kosakhillederne, de rejsende Kunstnere og 4 Æmner af Reineke Foss nævnes; endnu i sit Dødsaar begyndte han paa en temmelig stor Plade, som han dog ikke naaede at faa fuldført. Et Par Rækker af hans Raderinger ere udgivne af Kunstforeningen i Kjøbenhavn. I Stentryk udkom «Det kgl. danske Stutteri paa Frederiksborg» (4 Hæfter, 1822—27). Komponisten J. C. Gebauer (s. ndfr.) er hans Søn.

Dagen 1831, Nr. 231 og 236. Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Gebauer, Johan Christian, 1808—84, Komponist og Musiktheoretiker, Søn af ovfr. nævnte Dyrmer C. D. G. Født i Kjøbenhavn 6. Dec. 1808 fik han en stræng pietistisk, men omhyggelig Skoleundervisning i Christiansfeld, hvor han blev opdraget hos Farmoderen. Paa Grund af sine musikalske Anlæg var han fra Ungdommen bestemt til Musiker, men sin egentlige musikalske Uddannelse modtog han først fra 1826 hos Fr. Kuhlau, der den Gang boede i Lyngby, hvorhen den unge G. i 2 Aar hver Uge vandrede paa sin Fod fra Kjøbenhavn; senere blev Weyse hans musikalske Mentor. Efter at have fuldendt sine Studier begyndte han selv at undervise i Musik, komponerede en Del Romancer og Sange og udgav i 1842 et musikalsk Hæfteskraft, «Sangfuglen», indeholdende Kompositioner mest af yngre danske Komponister. Det var dog først i 1844, at han særlig henledte Opmærksomheden paa sig som Komponist; da udkom 1. Hæfte af hans «Børnesange», der strax vandt almindelig Udbredelse og senere efterfulgtes af en Række lignende Hæfter. I disse yndige smaa Melodier afspejler sig hans egen barnlige og elskelige Karakter, og man behøver blot at nævne: «Hist, hvor Vejen slaar en Bugt», «En lille Nisse rejste», «Ride, ride Ranke» osv. for at forstaa, hvorledes han ad denne Vej maatte

synges sig ind ikke blot i Børnenes, men ogsaa i de voxnes Hjærter. I Maj 1844 ægtede han Anna Kirstine Jensine Langgaard, Datter af Mekanikus L., og blev i 1846 Organist ved Petri Kirke i Kjøbenhavn. Her fra forflyttedes han i 1859 til Helligaandskirken sammesteds, i hvilket Embede han forblev til sin Død. I denne sin Virksomhed har han som Komponist ydet værdifulde Bidrag til Kirkesangen, som f. Ex. den meget benyttede Gravsang: «Saa vil vi nu sige hverandre Farvel». En ypperlig Melodi til Brorsons «Den store, hvide Flok, vi se», komponeret i 1852 som et Indlæg i Striden mod de alt for «livlige» Salmemelodier, af hvilke G. var en afgjort Modstander, er des værre ikke saa almindelig brugt, som den fortjener at være.

Som Lærer var han i en Række af Aar meget søgt og i lange Tider den mest ansete Lærer i Theori. Ved Musikkonservatoriets Oprettelse i 1866 var han derfor selvskreven til at overtage Posten som Lærer i Harmonilære ved dette, indtil Alder og Svækkelse nødte ham til at trække sig tilbage i 1883. Den praktiske lille «C.D.E-Bog eller Node-Skrivebog», «Læsebog for de første Begyndere i Pianospil», «Børnestykker» for Piano, «Pianoskole», flere Hæfter Skolesange, «Tonografisk Æsthetik eller Kunsten at høre og nedskrive Toner», «Exempelbog til Harmonilæren» samt Bearbejdelser fra Tysk af J. C. Lobes «Musikkens Katekismus» og E. F. Richters «Harmonilære» ere Frugter af hans musikpædagogiske Virksomhed. Staten hædrede ham i 1876 med Professortitelen, ligesom ogsaa J. P. E. Hartmann satte ham et smukt Minde ved efter hans Død i en lille Artikel i «Berlingske Tidende» at fremhæve hans betydningsfulde Virksomhed som Lærer. — I 1870 udgav han sine samlede Sange; efter den Tid skrev han kun lidt. Nedtrykt af Næringssorger, og efter at de fleste af hans Børn vare døde i blomstrende Alder, tilbragte han sine sidste Aar paa Diakonissestiftelsen paa Frederiksberg, hvor han havde fundet et Hjem, efter at hans Hustru var død i 1876, og her døde han 24. Jan. 1884.

Erslew, Forf. Lex. H. W. Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

**Gedalia, Gottlieb Abrahamson** Baron, f. 1816, Bankier. Han er Søn af Kjøbmand Hartvig Abrahamson G. og Jette f. Jacobsen, fødtes i Kjøbenhavn 13. April 1816 og tilhører det jødiske Trossamfund. Han var oprindelig Sadelmager, men etablerede sig 1849 som Vexelerer. Til denne Virksomhed medbragte han et utvivlsomt Talent og en rastløs Aktivitet og Energi; derimod

manglede han Anlæg for den mere formelle Side af Forretningslivet (f. Ex. rationelt Bogholderi, Korrespondance o. l.), ligesom hans alt for livlige Fantasi ofte forhindrede ham fra at se klart og nøgternt paa Forholdene. Fra en beskeden Begyndelse drev han sin Forretning op til et betydeligt Omfang og knyttede heldige Forbindelser i Ulandet. Den ikke ringe Bekjendtskabskreds, han paa denne Maade fik, førte endog til, at han indblandes i diplomatiske Affærer (Spørgsmaalet om Besættelsen af den spanske Kongetrone i 1870). I Indlandet fik han en stor Kreds af private Kunder, hvorimod det aldrig lykkedes ham fuldt ud at erhverve sig den københavnske Børses Tillid. Af større Foretagender, hvortil hans Navn er knyttet, kan — foruden hvad der omtales nedenfor — nævnes Stiftelsen af den danske Landmandsbank (1871—72).

Ved Siden af den regelmæssige Virksomhed inden for Bankierfaget tog han fat paa Anlæg i Entreprise af Jærnbaner og Havne. Det første af disse Foretagender (Vendsysselbanen) levnede et betydeligt Overskud, men senere var han mindre heldig, og hans sidste Entreprise, Anlægget af den sjællandske Nordvestbane, førte i 1875 til hans Fallit. Efter denne levede han en kort Tid i Nordamerika, men vendte tilbage og har senere atter drevet Vexelerervirksomhed i København. En kriminel Anklage, som i 1878 paa privat Foranledning rejstes i Anledning af hans Forretningsvirksomhed, viste sig i alle væsentlige Punkter ugrundet. — G. var fra 1866—75 portugisisk Generalkonsul og blev i 1870 af den italienske Republik San Marino udnævnt til Baron. Hans Hustru var Helene f. Lundquist († 1888), Datter af Smeddemester L.

G. A. Gedalia, Til Medborgere, 1881. Dagbladet 4. Jan. 1890. *E. Meyer.*

**Gedde**, jvfr. Gjedde.

**Gedde, Hans Christopher**, Officer, 1738—1817. Han var Søn af nedennævnte Generalmajor Samuel Christoph G. og fødtes 23. Juni 1738 i Oldenborg, hvor Faderen den Gang havde Station som Ingeniørmajor og Generalkvartermester-Lieutenant. Allerede 1748 udnævntes han til Værkbase ved den danske Fortifikationsetat, fik 1753 Underkonduktørs Karakter og blev Aaret efter virkelig Underkonduktør samt Sekondlieutenant ved det sjællandske hvervede Regiment. Fra 1758—61 havde han Tilladelse til at bivaane den franske Hærs Operationer i Syvaarskrigen. Han udnævntes til karakt. Konduktør 1758, til virkelig Konduktør 1759, til karakt. Kapitajn af Infanteriet 1761, til Overkonduktør 1763 (ved Ingeniør-

korpsets Oprettelse), til virkelig Ingeniørkapitajn 1768, til karakt. Ingeniørmajor 1777, til virkelig Ingeniørmajor 1781 og fik 1785 Karakter som Oberst af Infanteriet. 1788 ansattes han som Generalkvartermester ved Generalstaben for de Tropper, der samledes i Norge, hvor han havde Station siden 1769, og deltog i Felttoget i Sverige. 1793—1802 var han Kommandør for det norske Ingeniørdetachment samt Interimskommandant i Frederiksstad og samtidig fra 1796 Direktør for Norges geografiske Opmaaling, men han kaldtes 1802 til Kjøbenhavn for at ansættes som Kommandør for Ingeniørkorpset under General Huth. Han havde imidlertid 1794 erholdt Udnævnelse til Generalmajor af Infanteriet med Anciennitet fra 1790, men erholdt dog først i 1800 Gage som saadan. 1803 udnævntes han til Ridder (Storkors) af Danebrog. I 1805 var han en kort Tid højstbefalende paa Sjælland og blev s. A. Interimskommandant i Kjøbenhavn. I Jan. 1806 overtog han tillige Overkommandoen over «Kjøbenhavns, Citadellets, Trekroners Batteri, Helsingørs og Kronborg Fæstning og Garnisoner samt det borgerlige Infanteri, Artilleri, Kongens Livjægerkorps og Kjøbenhavns Brandkorps», og 16. Maj s. A. blev han ved General Huths Død Chef for Ingeniørkorpset. Paa Grund af Sygdom entledigedes han som Kommandant m. m. 8. Maj 1807, medens Ingeniørkorpset «forblev under Kronprinsens immediate Overkommando». Efter Kjøbenhavns Kapitulation s. A. blev han arresteret og af en i Anledning af Kapitulationen under Prins Frederik af Hessens Forsæde nedsat Overkrigskommission 16. Nov. 1808 dømt til at have sit Liv forbrudt. Som Klagepunkter mod ham anførtes, at han ikke betimelig havde gjort Forestilling om Fæstningens Mangler, og navnlig, at han i Krigsraadet havde ytret, at den under dens daværende Forfatning ikke kunde holde sig og ikke afslaa en Storm, hvorved «han som Ingeniørgeneral havde virket skadelig og afgjørende paa den højstkommanderende Generals Beslutninger». Uagtet han i sit klare og bestemte Forsvarsindlæg paaviste, at Skylden for Fæstningens slette Tilstand ikke var Ingeniørkorpsets, i det dettes i en Aarrække gjentagne Gange fremsatte Forslag til dens Forbedring vare strandede paa Finansernes Tilstand, faldt dog Dommen ud, som ovenfor anført. Af Hensyn til den domfældtes lange og tro Tjeneste, vel ogsaa i Følelse af Dommens Uretfærdighed, ændredes denne ved kongelig Resolution af 18. Jan. 1809 til Afsked i Naade uden Pension. G.s Hustru erholdt dog lidt senere en aarlig Pension af 1200 Rdl. Han døde 9. Marts 1817.

G. blev gift: 1. 1776 med Frederikke Christiane Fischer (f. 1745 † 28. Febr. 1787), Datter af Major Nic. F. († 1790) og Øllegaard Sophie f. Gedde († 1793), og 2. 1789 med Søsteren Øllegaard Sophie F. (f. 5. Avg. 1752 † 9. Dec. 1821). Han havde 4 Børn, hvoraf den ene var den nedenauførte Generalmajor Nicolai Wilhelm G.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1843 S. 24 f. *V. E. Tychsen.*

Gedde, Nicolai Wilhelm, Officer, 1779—1833, Søn af ovennævnte Generalmajor Hans Christopher G., blev født i Frederiksstad i Norge 27. Dec. 1779 og udnævntes, efter at have staaet som Kadet i Underofficers Nummer ved søndenfjældske hvervede Infanteriregiment, til Fændrik à la suite ved Regimentet 1790. Han blev virkelig Fændrik 1791, Sekondlieutenant 1796, Premierlieutenant 1800 og forsattes 1804 som saadan til Ingeniørkorpset. Efter i 1805 at være udnævnt til virkelig Ingeniørkapitajn ansattes han fra 1808 i Throndhjem, og da han forblev i Norge efter sammes Adskillelse fra Danmark, udslettedes han af Armeens Lister 1814, men erholdt dog 1815 Afsked i Naade af dansk Tjeneste. I den norske Hær avancerede han til Ingeniørmajor i 1814 og udnævntes 1818 til Oberstlieutenant i Ingeniørkorpset, der s. A. erholdt Navn af den kgl. norske Ingeniørbrigade. 1820—32 var han Medlem (fra 1822 Formand) i Hovedmatrikuleringskommissionen. Han udnævntes i 1825 til Oberst i Armeen, 1832 til Chef for Ingeniørbrigaden og s. A. til Generalmajor. Han døde 31. Maj 1833. — 25. Febr. 1811 blev han gift med Juliane Frederikke Margrethe Kleist (f. 2. Dec. 1781 † 22. Maj 1861), Datter af Kammerherre Fred. K. og Margrethe f. Schubart. Med hende havde han 4 Børn. *V. E. Tychsen.*

Gedde, Salomon, 1748—1809, Officer, er født 10. Febr. 1748 i Kjøbenhavn og Søn af ndfr. nævnte Generalmajor S. C. G. Han blev Værkbase réformé 1758, virkelig 1759, Underkonduktør 1760, men blev ej optaget i Ingeniørkorpset ved dettes Oprettelse 1763. Derimod blev han i 1764 ved Artillerikorpsets Oprettelse ansat i dette som Sekondlieutenant med sin forrige Anciennitet, Premierlieutenant 1765, Kapitajn og Kompagnichef 1773, karakt. Major 1788, virkelig 1790, Oberstlieutenant 1795, Detachementskommandør for Artilleriet i Holsten 1796, Kommandør for Artillerikorpset 1802. 1805 gik han efter Ansøgning af fra Artilleriet og blev Kommandant i Frederiksstad. Han døde 20. Jan. 1809, en Uge, før han paa Kongens Fødselsdag blev udnævnt til Generalmajor af

Infanteriet. — Han var 1784 bleven gift med Catharina Elisabeth Qvist, døbt i Kjøbenhavn 8. April 1752, † 13. Okt. 1832, Datter af Peter Jacobsen Q. og Inger f. Ivers.

Anker, Biogr. Data om norske Generalspersoner.

*P. C. Bang.*

Gedde, Samuel Christoph, Officer, 1691—1766. G., Søn af Oberst og Kommandant paa Møen Christian G. (f. 1648 † 1707) og Charlotte f. v. Geidern af kurlandsk Adel, blev født 14. Juli 1691, udnævntes til Værkbase ved den danske Fortifikationsetat 1710 og forfremmedes 1713 til Underkonduktør og 1720 til Konduktør ved samme. 1724 overgik han til Fortifikationsetaten i Holsten som Overkonduktør, hvornæst han i 1729 udnævntes til Ingeniørkapitajn og i 1735 til Ingeniørmajor og Generalkvartermester-Lieutenant med Station i Oldenburg. Han blev i 1739 forsat ad interim som midlertidig Chef til Fortifikationsetaten i Danmark, udnævntes til Oberstlieutenant af Fortifikationen 1742, til Generalkvartermester 1743 og forsattes s. A. definitivt til den danske Fortifikationsetat, hvis Chef han blev i 1744. I denne Stilling erholdt han Karakter som Oberst af Infanteriet 1749 og udnævntes til Generalmajor af Infanteriet 1760. Ved Ingeniørkorpsets Oprettelse 29. Dec. 1763 fratraadte han Chefspladsen, og han døde 2. Febr. 1766. — Han var gift med Marie Elisabeth f. Pechernaut de la Remière (f. 29. Juli 1705 † 6. Sept. 1751), med hvem han havde 10 Børn, hvoriblandt ovennævnte Hans Christopher og Salomon G.

*V. E. Tychsen.*

Gedeløche, Jens Pedersen, o. 1670—1729, <sup>Kommissionær</sup> (Prokurator), født i Helsingør, førte en temmelig ubemærket Tilværelse i Kjøbenhavn; men snart efter hans Død (Paaskedag 1729) var hans Navn dog paa alles Læber. Paa en Tid, hvor man var særlig ivrig for at omvende Jøder til Kristendommen, var han nemlig af Overbevisning bleven Jøde, helligholdt Lørdag, men ikke Søndag, spiste og bad paa jødisk Vis og gik kun til Alters for Syns Skyld, efter sin Hustrus Tilskyndelse. Sine Tanker beholdt han for sig selv; kun skrev han nogle Afhandlinger, bestemte for hans Datter. Præstelige Omvendelsesforsøg ved hans Dødsleje gjorde ham blot heftig, og nu blev hans Frafald bekjendt. Kun ved Opdigtelse skaffede man hans Lig i Jorden paa Garnisonskirkegaarden; men snart maatte Jøderne efter Kongebud og under Politimester Himmerichs brutale Tvang opgrave Liget og jorde det midt paa deres egen Kirkegaard. Senere fik de dog mod en Afgift af 100 Dukater Lov til hemmelig



at flytte det udenfor paa Fælleden, men deres Klage over Politimesteren var forgjæves.

Der sonderbare Glaube, Leben etc. des Curatoris J. P. Gedelöcks, Köln 1731. Kirkehist. Saml. I. Dansk Kirketid. 1851. *Hans Olrik.*

Geelmuyden, Joachim Christian, † 1795, s. Gyldenkrantz.

Geert og Geertsen, s. Gert (Gerhard) og Gertsen.

Geertz, Franz Heinrich Julius, 1816—88, Kartograf, er født 2. Juni 1816 i Byen Slesvig og studerede Geografi og Geognosi først i Kiel og senere i Berlin under Ritters og andre ansete Videnskabsmænds Vejledning, ligesom han en kort Tid arbejdede paa Observatoriet i Altona under Professor Schumacher. 1842 udnævntes han til Vejkonduktør for Hertugdømmerne, hvorved han fik rig Lejlighed til at sætte sig ind i Landenes Topografi, og han paabegyndte nu en rastløs kartografisk Virksomhed. Allerede 1838 vakte han betydelig Opsigt ved sit slesvigske Sprogkort, der er udarbejdet fra et eksklusivt slesvig-holstensk Standpunkt og mellem Hertugdømmets forskellige Folkesprog drager mere eller mindre fantastiske Grænselinjer, som den følgende Tids Undersøgelser ikke have kunnet godkjende. 1845 udgav han et stort Kort over Holsten og Lauenborg, der paaførte ham saa store Pengetab, at han kun ved Christian VIII's, du Plats og andre gode danske Mænds Understøttelse undgik pekuniær Ruin, men ikke des mindre traadte han i April 1848 ind i Oprørshæren og tjente i samme som Kvarter- og Overkvartermester til dens Opløsning 1852. Samme Aar ansattes han som Kapitajn i den preussiske Hær og attachededes den store Generalstabs kartografiske Afdeling. Her udfoldede G. en storstilet og inden for sit Fag i høj Grad fortjenstlig Virksomhed, og blandt andet udgav han: «Geschichte der geograph. Vermessungen u. der Landkarten Nordalbingiens» (Berlin 1859), det nøjagtigste og bedste, der hidtil er skrevet om Hertugdømmernes og til Dels ogsaa Kongerigets ældre Kartografi. 1864 deltog han atter i Kampen mod Danmark, og fra 1865 ledede han de topografiske Opmaalinger i Hertugdømmerne. 1873 forfremmedes han til Oberst og Chef for den topografiske Afdeling af den store Generalstab, og 2 Aar senere udnævntes han tillige til Chef for den kartografiske Afdeling af den kgl. «Landes-Aufnahme», og i disse Stillinger har han blandt andet redigeret 2 store Kortværker over Hertugdømmerne, et paa 244 lithograferede og et andet paa 42 kobberstukne Tavler, der udkom fra 1878—82. Han blev 1876 Æresdoktor i Kiel. En lang-

varig Øjenlidelse tvang ham 1882 til at fratæde sine Embeder med Titel af Generalmajor, men endnu i sin høje Alderdom udarbejdede han sine to historiske Kort over Hertugdømmernes Vesterhavskyst; ligesom hans øvrige Arbejder udmærke disse sig ved Finhed og Smag i Tegningen, men de savne sand historisk Kritik og fortjene, særlig med Hensyn til Kystlinjernes Omdannelser, ingen Tiltro. G. døde 1888.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

*P. Lauridsen.*

v. Gehren, Karl Christian, 1763—1832, Præst, nedstammede fra en gammel, adelig Slægt og blev født i Marburg 8. Okt. 1763. Efter endte Universitetsstudier i sin Fødeby blev han Huslærer hos en katholsk Familie i Rothenburg ved Fulda og snart efter i Forbindelse med denne Stilling Andenpræst ved Byens reformerte Kirke. En Gjæsteprædiken, han 1789 holdt i Marburg, skaffede ham flere formaaende Velyndere, hvis Anbefaling aabnede ham Vej til Danmark. 1790 blev han valgt til Andenpræst ved den tysk-reformerte Menighed i Kjøbenhavn. 1801, ved Pastor Maurenbrechers Død, blev han Enepræst sammesteds. Længselen efter Fædrelandet førte ham dog tilbage til Hessen 1806, hvor han paa ny overtog Præstekald og forblev til sin Død, 6. Febr. 1832. Fra Universitetet i Kiel fik han 1817 den theologiske Doktorgrad. v. G. var Rationalist og stærkt optaget af Kants Filosofi, men i øvrigt en kundskabsrig og flittig Præst, hvem Skolevæsenet laa meget paa Sinde. Han gennemførte adskillige Forandringer ved Gudstjenestens Indretning i sin Kirke; bl. a. udgav han 1804 en ny Salmebog, som holdt sig i Brug i den reformerte Kirke i Kjøbenhavn lige til Julen 1883. End videre har han udgivet flere Bind Prædikener, oversat en Del danske Skrifter paa Tysk samt udarbejdet en større og en mindre Katekisme; denne sidste er bestemt for Børn af Forældre «af alle Konfessioner» (!). I en Samling blandede Skrifter (1797) findes en historisk Udsigt over de reformertes Vilkaar i Danmark. Denne Afhandling er oversat paa Dansk i Fallesens Maanedsskrift 1805. v. G. var gift (1795) med Henriette Marie f. Gleim.

Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. Sp. 531 ff. Nyerup, Lit. Lex.

*A. Jantzen.*

**Geiso, s. Geyse.**

**Geleff, Poul Johansen, f. 1842, Socialist.** G. er født 6. Jan. 1842, tog i 1864 Skolelærerexamen og var derefter snart Lærer, snart Bladudgiver, indtil han i 1871 kom i Forbindelse med H. F. V.

Brix (s. III, 67) og gennem ham med L. Pio. Hans Virksomhed for Udbredelsen af de socialistiske Ideer standsedes, da han sammen med Brix og Pio arresteredes i Sommeren 1872 og dømtes, ligesom Brix, til 3 Aars Forbedringshusarbejde. G. var tillige tiltalt for Bedrageri, men da han under Sagens Gang tilbagebetalte et Beløb, han havde indkasseret for en anden og forbrugt, bortfaldt hans Straffeansvar herfor. Om Fængselslivet leverede G. en kaadmundet Beskrivelse: «Under Laas og Lukke» (1876). Efter at være kommet paa fri Fod fortsatte han sammen med Pio sin Virksomhed for Udbredelsen af de socialistiske Ideer, men allerede i Marts 1877 saa han sig foranlediget til sammen med Pio at forlade Landet for med Politiets Hjælp at rejse til Amerika, hvor han senere har opholdt sig. Om denne Rejse og det snart efter skete Brud med Pio har G. afgivet en for begge lidet smigrende Beretning i en lille Piece: «Den rene, skære Sandhed om Louis Pio og mig selv» (1877). *H. Westergaard.*

**Gelert, Johannes Sofus**, f. 1852, Billedhugger. Han er født 10. Dec. 1852 i Nybøl i Sundeved, hvor hans Fader, C. F. G., ejede et Teglværk og en Mølle. Efter sin Konfirmation sendtes han til Kjøbenhavn og kom i Lære hos Billedskærer C. A. Berg. Han blev Elev af Akademiet 1870 og fik Afgangsbetegnelse som Modellerer 1875. S. A. udstillede han for første Gang og har indtil 1887 været jævnlig repræsenteret paa de aarlige Udstillinger med større og mindre Arbejder, dels i Gips, dels i Bronze. Blandt disse kunne særlig nævnes «Thor bemægtiger sig en Tyrs Hoved, der skal tjene til Madding for Midgardsormen» (1879) og «Buste af Konseilspræsident Estrup» (1886). G. udvandrede 1887 til Chicago, hvor han har erhvervet sig et anset Navn som Kunstner. *H. R. Baumann.*

**Gelstrup**, s. Gjelstrup.

**v. Geltingen, Seneca Ingwersen Baron**, 1715—86, Godsejer. Han hed oprindelig Sønke Ingwersen og var en Søn af Hestehandler Poul I. og Cecilie Lucie f. Brodersen i Langhorn ved Bredsted (i Slesvig), hvor han fødtes. 1734 drog han til Ostindien og traadte i det hollandsk-ostindiske Kompagnis Tjeneste, blev Resident i Cheribon paa Java og erhvervede sig en meget betydelig Formue. 1758 vendte han tilbage til Holland og det følgende Aar til sit Fædreland, hvor han søgte at erhverve Landejendomme. Den danske Stat, der havde maattet overtage Gjelting Gods (ved Kappel)

efter Ahlefeldterne og forgjæves havde søgt at udparcellere samme, solgte det 1759 til I. for 85000 Rdl. K., og endnu samme Aar ophøjede Frederik V ham i Adelstanden under Navn af Baron v. *Geltingen*. 1777 blev han tillige optagen i den rigsfriherrelige Stand. Han omdannede Gjelting til et pragtfuldt Herresæde i hollandsk Stil og udfoldede en næsten fyrstelig Pragt. Paa Gaarden dannedes Samlinger af Malerier og andre Seværdigheder, der byggedes et Theater, opførtes Skuespil, og glimrende Fester afløste hinanden, ligesom Baronnen yndede at betegne sit Herresæde som «Angels Hof». Paa sine gamle Dage omdannede han Gjelting til et Fideikommis for hele sin Efterslægt, og ligesom saa mange af sine samtidige Standsfæller syslede han med Tanken om Livegenskabets Ophævelse, men en pludselig Død bortrev ham under et Besøg i Haag 29. Dec. 1786. Han var gift 1. med Adriane f. van Loo og 2. med Charlotte Louise f. Baronesse v. Spoercken, med hvem han havde Sønnen *Christian Friedrich Rudolph Baron v. G.*, f. 1764, der overtog Godset og afskaffede Livegenskabet paa samme 1789. Han døde sønneløs 1820, og Fideikommisset gik over i en kvindelig Sidelinjes Besiddelse.

Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. d. Herz. Schlesw. u. Holst. III, 38 f.

*P. Lauridsen.*

**Gelton, Toussaint**, —1680, Maler. G. eller Geltung, som Navnet skrives i de kgl. Regnskaber, var sikkert en Udlænding, som synes at være kommen her ind i Landet allerede ved 1660; dog blev han først 1674 kgl. Kontrafejer med en Aarpenge af 600 Rdl. foruden Betaling for udførte Malerier. I Følge et kgl. Rejsepas af 1674 og et kurfyrstelig sachsisk Pas til Hjemrejse af 1675 skulde han være rejst til Sachsen for at portrættere Christian V's Søster Anna Sophie, gift med Kurfyrst Georg III, og være kommet hjem sidstnævnte Aar, men en Vexel, som sendtes ham i Marts 1676, tyder dog paa, at Rejsen har varet længere. Han synes at være død i 2. Kvartal af 1680. Den kgl. Malerisamling ejer 3 mindre Billeder af ham, og foruden disse kjendes kun faa, om end flere nævnes ved Navn. Hans Malemaade minder om Poelamburgs og Gerhard Dows, hvem han skal have kopieret skuffende.

Athene VI, 540 ff. Weilbach, *Konstnerlex.*

*Ph. Weilbach.*

**Gemen, Gotfred af**, —1500—, Bogtrykker. Om denne Mand vides intet uden for det, som de af ham trykte Bøger indirekte kunne fortælle os. Hans Navn viser hen til Byen Gemen i West-

falen. Vi finde Bøger (uden Aarstal) trykte af «Gouert van Ghemen» i Gouda og Leiden i sidste Fjerdedel af 15. Aarhundrede; en «Gotfridus de Os» har 1486 trykt en Bog i Gouda, og man antager med en Del Sandsynlighed, at det er en og samme Mand. Formentlig er det siden gaaet tilbage for ham, og han har forladt Holland for at søge Arbejde andensteds. Nok er det, at vi 1493 finde ham trykkende Bøger i Kjøbenhavn, og der er nogen Sandsynlighed for, at han allerede har gjort det tidligere (maaske fra o. 1490). De første Bøger, der udgik fra hans Presse her i Landet, vare latinske Skolebøger. En af dem har den Angivelse, at den er trykt i Dr. Peder Albertsens Residens (i Kjøbenhavn), en anden siges at være trykt paa den samme Mands Bekostning. Det er derfor meget sandsynligt, at den bekjendte Videnskabsdyrker og Bogven Dr. Peder Albertsen (s. I, 174) har den væsentlige Fortjeneste af, at G. er kommen til at arbejde med sin Presse her i Landet. 1495 tryktes af G. den første danske Bog, som overhovedet vides at være trykt, nemlig den danske Rimkrønne, der siden udkom i flere Oplag. I det hele virkede han i Kjøbenhavn til 1510. De Bøger, han trykkede, ere ikke store eller lærde Værker, men mindre Skrifter, særlig Skole- og Folkebøger, de første i det latinske, de sidste i det danske Sprog. Ved Folkebøgerne har han navnlig gjort sig fortjent af den danske Litteratur. Blandt de Skrifter, han har udgivet, kan foruden Rimkrønningen især nævnes: «Carl Magnus' Krønne» (1501), «Flores og Blanzeflor» (o. 1504 og 1509), Eriks sjællandske Lov (1505), Skaanske Lov (1505), Peder Laales Ordsprog (1506 og 1508), «Tyrkens Tog til Rhodus» (1508), «Jesu Barndoms Bog» (1508), «Gudelige Bønner» (1509), «Lucidarius» (1510), «Historien om Jon Præst» (1510). En fotolithograferet Udgave af hans Rimkrønne-Tryk fra 1495 udkom 1873. — Om G. efter 1510 er rejst bort, eller han da er død, vides ikke.

Forening for Boghaandværk, Aarsskrift 1890. Brunn, Aarsberetn. fra det st. kgl. Bibl. I.

*H. F. Rørdam.*

Gemperlin, Tobias, —1580—, en Maler fra Augsburg, som ikke nævnes i stedlige Kilder, blev i 1575 bekjendt med Tyge Brahe og traadte i hans Tjeneste, men kom mulig dog ikke til Danmark før et eller to Aar senere. Han skal være død af Pest i Kjøbenhavn, maaske 1592, da den rasede her. Af hans Portrætter nævnes Anders Sørensen Vedels, malet 1578, som Slotspræst; det findes i Nationalhistorisk Musæum paa Frederiksborg. Paa Rosen-

holm findes et Portræt af Holger Rosenkrantz, og Sandvig siger: «Det er nok denne Skildrer, som i Frederik II's Tid har afmalet adskillige af Rigens Raad og deres Fruer samt andre fornemne Folk.» Hans bekjendteste, men nu ødelagte, Billede var det Portræt af Tyge Brahe, som han malede 1586 i fuld Legemsstørrelse paa dennes Qvadrans muralis paa Uranieborg; dog formodes der, at han har malet flere andre Portrætter af denne sin Patron, bl. a. Originalen til J. D. Gheyns Stik. Et Billede i Nykjøbing paa Falster med Frederik II's Dronning Sophie og hendes Aner tillægges af Øjenvidner ligeledes G., uden at det historisk kan begrundes. Endelig skyldes hans Haand et Træsnit, forestillende et Skelet i Claudii Galeni «De ossibus liber» (Havn. 1579).

Weilbach, *Konstnerlex.* F. R. Friis, *Bidr. t. dsk. Kunsthist.*, 1890, S. 1 ff.

*Ph. Weilbach.*

**Genner, Peter**, —1584, Præst, var født i Byen Gjenner i Øster Løgum Sogn, mellem Haderslev og Aabenraa. Sin tidligste Ungdom tilbragte han i Ry Kloster syd for Flensborg Fjord, hvor Abbeden Hans Hildbrand venlig tog sig af ham, og hvor han fik sin latinske Skolegang. Understøttet af Abbeden drog han o. 1536 til Wittenberg, hvor han studerede flittig, tog Magistergraden og gjorde sig vel yndet af Reformatorerne. 1541 udgav han en latinsk Oversættelse af de af Luther forfattede, saakaldte schmalkaldiske Artikler. Støttet til de gode Vidnesbyrd fra Wittenberg søgte han idelig Understøttelse til videre Studeringer hos Kong Christian III, Hertug Hans af Haderslev og andre Fyrster. Og dette Paahæng eller «nye Munker», som Melanchthon kaldte det, lykkedes ham saa godt, at han endog kunde gifte sig i Wittenberg med en Datter af Præsten Mag. Fröschel sammesteds. 1546 blev han Hofprædikant hos ovennævnte Hertug Hans, men utilfreds med Lønningsvilkaarene modtog han 1548 Ansættelse i Hertug Adolfs Andel som Søgnepræst i Aabenraa og Provst i det tilhørende Len. I denne Stilling forblev han til sin Død, Paaske-aften (18. April) 1584. Da han i mange Aar var svagelig, havde han siden 1560 Medhjælpere i Embedet, i hvilket han efterfulgtes af sin Søn Johannes G.

*Ny kirkehist. Saml.* IV, 685 ff.

*H. F. Rørdam.*

**Gentsch, Christoph**, † 1732, s. v. Breitenau (III, 48).

**Gentz, Christian**, 1804—79, Gartner, er født 7. Marts 1804 paa Gaarden Bækkeskov (mellem Præstø og Næstved), hvor hans

Fader var Gartner. Sin Læretid tilbragte han i Rosenborg Slots-  
have og i Botanisk Have under de dygtige Gartnere Holbøll og  
Lindegaard. 1825 tog han Gartnerexamen, og Aaret derefter under-  
kastede han sig Prøven i Botanik. Efter at have gjort en længere  
Udenlandsrejse til Tyskland og Holland blev han ved sin Hjem-  
komst Gartner hos Grev Raben paa Aalholm. I 1839 overtog han  
Pladsen som Gartner paa Bregentved. Her var der en vid Mark  
for den virkelystne og energiske unge Mand. Han foretog væsent-  
lige Omdannelser og Forbedringer af Haven, saaledes at den, da  
han i 1843 kaldtes til Stiftsgartner paa Vallø, fremtraadte i betydelig  
forskjønnet Skikkelse. Paa Vallø var Haven i en temmelig for-  
sømt Tilstand, da G. tiltraadte Pladsen, men med vanlig Energi  
tog han fat paa Arbejdet. Det lykkedes ham at skabe et smukt  
Gartneri i Vallø Have og at omdanne Klosterets nærmeste Omgivelser  
til en særdeles smuk Park, der vil staa i en lang Aarrække som  
et Minde om G.s Dygtighed. Efter det kgl. danske Landhus-  
holdningsselskabs Opfordring besørgede han Udgivelsen af Jacob  
Jacobsens «Havebog for Bønder» i en ny og forbedret Skikkelse  
(1837). End videre har han skrevet nogle Artikler i «Dansk Have-  
tidende» og «Tidsskrift for Havevæsen». — 1844 ægtede han Chri-  
stiane Elisabeth Mohr (f. 1806 † 1883), Datter af Sognepræst J. H. M.  
i Haslev. Han døde 27. April 1879.

Erslew, Forf. Lex. Dansk Havetid. 1879.

*L. Helweg.*

Georg, Prins af Danmark, † 1708, s. Jørgen.

Georg I, Hellenernes Konge, f. 1845. Prins Vilhelm (Christian  
V. Ferdinand Adolph Georg), Søn af daværende Prins Christian af  
Glücksborg og Prinsesse Louise, blev født 24. Dec. 1845 i det gule  
Palais i Amaliegade. Da han ytrede Tilbøjelighed for Sølivet,  
traadte han 1861 ind i Søkadetakademiet, deltog i et Par Øvelses-  
togter og tog i Febr. 1863 Overgangsexamen, hvorefter han med  
sine Forældre rejste til England i Anledning af Søsterens, Prinsesse  
Alexandras, Formæling med Prinsen af Wales. Da aabnede sig en  
ny, højere Fremtidsbane for ham. Efter at Kong Otto af Græken-  
land var bleven fordreven ved en Revolution i Efteraaret 1862,  
havde den græske Nation valgt den engelske Prins Alfred til Konge.  
Men Kabinettet i London afslog Valget og henledede den græske  
Regerings Opmærksomhed paa Prins Vilhelm. De 2 andre græske  
Skytsmagter, Frankrig og Rusland, billigede Forslaget, hvorpaa den  
græske Nationalforsamling 30. Marts 1863 enstemmig valgte Prinsen

til «Hellenernes Konge». En græsk Deputation med Admiral Constantin Kanaris som Ordfører kom i April s. A. til Kjøbenhavn, hvor Frederik VII og Prinsens Fader 6. Juni samtykkede i Valget paa den Betingelse, at de joniske Øer skulde forenes med Kongeriget Grækenland. Ved en 13. Juli i London afsluttet Traktat mellem Danmark og de 3 Skytsmagter anerkjendte disse Kong G. og accepterede hin Betingelse. 17. Juli konfirmeredes den unge Konge paa Bernstorff Slot af Stiftsprovst J. H. Paulli. — G. I, der under 11. Sept. 1863 var bleven udnævnt til Admiral i den danske Flaade, forlod Kjøbenhavn 17. Sept. Efter at han havde besøgt Hofferne i St. Petersborg, London og Paris, betraadte han 30. Okt. 1863 sit Riges Grund. Han ledsagedes af den tidligere danske Minister Grev Sponneck som Privatraadgiver. Kong G. ægtede 27. Okt. 1867 Storfyrstinde Olga Constantinowna, i hvilket Ægteskab der er født  $\frac{7}{6}$  Børn:  $\frac{5}{4}$  Sønner og 2 Døtre. Kongen har jævnlig besøgt Danmark. Han har her kjøbt sig et Palais i Kjøbenhavn og Smidstrupgaard ved Øresund. *A. Thorsøe.*

Georg Ludvig, Prins af Holsten-Gottorp, 1719—63, blev født 16. Marts 1719 og var den yngste Søn af Biskoppen af Lybek, Hertug Christian August (III, 543). 1741 gik han som Volontær i preussisk Tjeneste og var allerede Aaret efter Oberstlieutenant i Rytteriet. Han udmærkede sig i høj Grad i de schlesiske Krige, avancerede hurtig og blev allerede 1743 Generalmajor og Chef for et Dragonregiment. 1757 blev han Generallieutenant og ydede især god Tjeneste under Feltmarskal Lehrwaldts Kommando og senere som Fører af Avantgarden for den allierede Hær. I Felttoget 1760 blev han kaldt til Hovedarmeen, men efter Slaget ved Torgau faldt han i Frederik II's Unaade, hvilket foranledigede ham til strax at søge sin Afsked, som han dog først fik Aaret efter. Han begav sig saa til Rusland, hvor hans Fætter Peter III var Kejser. Denne udnævnte ham 21. Febr. 1762 til Feltmarskal. Det siges til hans Ros, at han fri for al Hævnfølelse altid søgte at fremme Preussens Interesse i sit nye Fædreland, men stor Indflydelse fik han dog ikke her, da han allerede faa Dage efter Kejserens Mord maatte forlade St. Petersborg (30. Juli 1762) for med Kongen af Danmarks Indvilligelse at overtage Statholderskabet over de storfyrstelige Dele af de holsten-gottorpske Lande. Han blev gift 1. Jan. 1750 med Sophie Charlotte (f. 31. Dec. 1722), Datter af Hertug Frederik Wilhelm af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck (s. ovfr. S. 359) og Enke



efter Grev Alexander Emil af Dohna-Wartenberg. Hun døde 7. Avg. 1763, og samme Dag, som hun blev bisat, 7. Sept., fulgte Hertug G. L. hende i Døden. Hans eneste, i Riesenborg 1755 fødte, Søn, Peter, succederede 1823 som Hertug af Oldenburg og døde 1829.

Allg. Deutsche Biographie VIII. Kobbe, Schlesw.-Holst. Geschichte. Militaria aus Friedrichs d. Grossen Zeit, Berl. 1866. *P. F. Rist.*

**Gerbrand,** —o. 1030, Biskop. G., efter Navnet at dømme en Tysker, var Klerk i England, da han af Knud den store blev udnævnt til Biskop i Roskilde og indviet af Ærkebiskop Æthelnoth i Canterbury (vistnok 1022). Paa Vejen til Danmark blev han tagen til Fange af den hamborgske Ærkebisp Unwan, der vilde sikre sig imod, at Knud drog den danske Kirke fra hans Ærkesæde. G. maatte love Unwan Lydighed, og vunden for hans Sag blev han Mægler mellem ham og Kong Knud, saa at Hamborgs Ret fra nu af formelt blev agtet. G. har sikkert bidraget væsentlig til det kirkelige Opsving i Danmark; Eftertiden mindedes ham som en fremragende Biskop.

A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse. Steenstrup, Normannerne III, 339. 342. *Hans Olrik.*

**Gercken, Johan Diderik,** o. 1680—1748, Billedhugger, af en gammel bremensk Sten- og Billedhuggerslægt, men mulig født i Kjøbenhavn, hvor hans Farbroder Andreas G. (~~† 1718~~) allerede i de første Aar af det 18. Aarhundrede arbejdede for Hoffet. Baade som Stenhugger og som Billedhugger udfoldede G. en betydelig Virksomhed, navnlig i Hoffets Tjeneste: paa Hørsholm, ved Opførelsen af Fredensborg Slot, paa det gamle Kjøbenhavns Slot, da dette ombyggedes af Frederik IV, og senere paa Christiansborg, da dette opførtes af Christian VI. G. var en anset og velhavende Mand. Ved Byens Brand 1728 led han store Tab, da han havde Penge staaende i adskillige af de nedbrændte Ejendomme. Han var, ligesom sin nævnte Farbroder, en af den reformerte Menigheds Kirkeældste. Mange af G.s Arbejder ere gaaede til Grunde; af de bevarede kan nævnes Frederik IV's og Dronning Anna Sophies Sarkofager i Roskilde Domkirke, Frederik IV's Buste over Indgangsdøren til Fredensborg Slotskirke og det skønne gamle Alter (de to store Statuer ved Søjlerne og et Par af Reliefferne undtagne) i Helligaands Kirke i Kjøbenhavn. G. prises af Thurah som «en af vore største og erfarneste Billedhuggere». Han døde i Kjøbenhavn 1748 (*begravedes 10. Juni 1748*).

*F. J. Meier.*

H (begravet 10. Juni 1717)

Gerechini, Johannes, —1433, Ærkebiskop i Upsala. J. G. tilhørte Slægten Lodehat og var saaledes en Frænde af Biskop Peder Lodehat, der var Dronning Margrethes vigtigste Raadgiver. Han var Kannik i Roskilde og havde studeret ved Universitetet i Prag, da han ved Dronningens Gunst blev indtrængt i Ærkebispedømmet i Upsala (1408), skjønt Domkapitlet her havde valgt en indfødt svensk gejstlig. Som Ærkebiskop viste J. G. megen Energi. Han samlede to Gange Sveriges Biskopper til Synoder, og ved given Lejlighed protesterede han mod Lundeærkebiskoppens Krav paa Primat over Sverige; for sit eget Stifts Interesser sørgede han med ikke mindre Iver. Hans danske Fødsel og den Maade, hvorpaa han havde erhvervet sin Værdighed, maatte dog paa Forhaand vække Misnøje med ham, og Klagerne over hans Færd bleve snart højlydte. Man paastod, at han syslede mere med verdslige Sager «ligesom en kongelig Foged» end med Kirkens, og at han foragtede sit Kapitels Medlemmer baade ved Raadslagninger og i det daglige Samliv, medens han derimod plejede Omgang med fornemme Kvinder til stor Skade for sit Rygte. Da Upsala Domkapitel formelig anklagede ham hos Kongen, blev J. G. greben af ustyrlig Vrede: med Vold trængte han ind i Prædikebrødrenes Kloster i Stockholm for her at finde en af sine Anklagere, og denne Mand lod han saa slæbe rundt i Gaderne og tilføjede ham farlige Saar. Dette kom til at staa ham dyrt, og forgjæves søgte J. G. ved selv at rejse til Paven at afbøde den truende Straf. Ærkebispem af Riga kom som pavelig Dommer til Sverige, og paa Slottet Rønø blev i 1421 hele J. G.s Liv underkastet en stræng Undersøgelse, der oplyste de skrækkeligste Ting om ham lige til Incest med Moder og Datter. Dog slap han med at give Afkald paa sit Stift, hvoraf han endda skulde oppebære en betydelig Aarpenge. Mærkelig nok mistede han endnu ikke Erik af Pommerns Gunst; i alt Fald blev han flere Aar senere (1426) ved dennes Hjælp Biskop i Skalholt paa Island. Her optraadte han og hans Mænd med en Voldsomhed, der snart vakte den største Vrede, og det endte med, at Islænderne brøde ind i Kirken, hvor han stod for Alteret i sit fulde Bispeskrud, slæbte ham ud og druknede ham i en Elv, indsyet i en Sæk (1433).

Reuterdahl, Svenska kyrkans hist. III, 2, 7 ff. Keyser, Den norske Kirkes Hist. II, 469 ff.

*Kr. Erslev.*

*L. man keltuatte  
Jost Ambedt  
1430.*

Gerhard (Gert) (I), holstensk Greve, Hertug af Sønderjylland, o. 1293—1340. Han var Søn af Grev Henrik af Rensborg og Helveg af Brunkhorst. Efter Faderens tidlige Død (1304) satte den herskesyge Farbroder Gerhard sig i Besiddelse af hans Arv, og G. synes at være bleven opdragen hos sine mødrene Frænder. I Rensborg, fortælles der, maatte han ikke komme op paa Slottet og Slotsholmen, men boede i et borgerligt Hus, medens hans høje Byrd kun kjendtes af et Par ædle Jagtmynder. Efter Farbroderens Død (1312) optræder han derpaa som «G. af Rensborg» i Tidens mange Stridigheder og Forhandlinger; 1315 erhvervede han det faste Segeberg med tilliggende Land ved at tage sig af Grev Adolfs Morder, Hartvig Reventlow, og hans Besiddelser strakte sig nu fra Ejderen til Elben og fra Ditmarsken til Grev Johan (eller Henneke) af Kiels Grevskab i Øst. G. havde ondt ved at sidde stille i sit eget Land, han samlede Lejehære og deltog i alle Naboernes Fejder, i Danmark, Sverige og Nordtyskland, og han skaffede sig derved ikke blot Penge og Indflydelse, men tillige en enestaaende Hærførererfaring. Af hans Søstre var Elisabeth gift med Hertug Johan af Sachsen-Lauenborg, hvorved han efter dennes Død skaffede sig Indpas syd paa, den anden, Adelheid, med Hertug Erik af Sønderjylland (IV, 555), — Oprindelsen til de holstenske Grevers Fordringer paa dette Hertugdømme. Han selv ægtede Sophie af Werle, hvis Moder var Erik Glippings Datter Regitse.

Grevens selvstændige Indblanding i vore offentlige Forhold begyndte med hans danske Svogers Død i Foraaret 1325. Kong Christoffer II gjorde med rette Fordring paa Formynderskabet for den roaarige Hertugsøn, men Greven kom ham i Forkjøbet, satte sig i Besiddelse af sin Søstersøn og hans Len og beredte sig til væbnet Modstand; Grev Johan af Kiel, Kongens Halvbroder, vandt han ved at pantsætte ham Landet mellem Ejder og Sli. Da Christoffer kort efter indtog Hertugdømmet med væbnet Haand, besatte Slesvig og belejrede Gottorp, kom G. dette faste Slot til Undsætning og tvang Kongen til at opgive Landet. Aaret efter kom hertil et Forbund med de misfornøjede Stormænd i Kongeriget: Laurids Jonsen og Ludvig Albertsen bleve vundne ved Pant i Tranekjær og Haderslev; Christoffer og hans Søn Erik derimod styrkede sig ved et Forbund med en Række tyske Fyrster, der fik Pant i Øerne. Men før de kunde faa nogen Hjælp fra denne Side, indtog Greverne Fyn, toge den unge Konge Erik til Fange og fordrev Christoffer fra Riget. Grev G. optraadte nu som «Danmarks Riges Forstander»

og lod paa Viborg Landsting sin Søstersøn Valdemar kaare til Konge, hvorimod de i Forening udstedte en Haandfæstning (7. Juni 1326). Et Par Maaneder efter stadfæstedes Kongevalget højtidelig paa et Danehof i Nyborg, og G. forlenedes arvelig med Sønderjylland (15. Avg.).

I et. Par Aar var Grev G. nu uimodsagt Herre i Danmark, indtil Stemningen mere og mere vendte sig imod ham; 1328 maatte han kæmpe mod et Bondeoprør i Sjælland, medens Gottorp blev angrebet af en Hær af Jyder. Da nu ogsaa Grev Johan, der sad inde med en stor Del af Øerne, nærmede sig den fordrevne Konge, opgav G. frivillig sin Stilling ved et Forlig med Christoffer, hvorefter denne førtes tilbage til Riget imod en Godtgjørelse af 80000 Mark Sølv (1329). I det følgende Aar søgte Kongen atter at vinde fast Fod i Riget; hans Søn Erik ægtede Grevens Søster, Enkehertuginde Elisabeth, og Johan knyttede han nærmere til sig ved at pantsætte ham hele Sjælland og Skaane. Sønderjylland blev givet tilbage til Valdemar, medens G. forlenedes arvelig med Fyn. Nye Forsøg paa at afryste det Aag, der saaledes var lagt paa Riget, mislykkedes; Jyderne lede et nyt Nederlag foran Gottorp, og i et Slag syd for Danevirke blev Christoffer fuldstændig slaaet, medens den unge Kong Erik fik sit Banesaar. Kort efter sluttedes der en Fred i Kiel (Jan. 1332), hvorved G. fik Nørrejylland og Fyn i Pant for 100000 Mark Sølv. Kort efter døde ogsaa Kongen, og den formelle Ret til Kronen faldt derved tilbage til Hertug Valdemar, der stadig stod under Grevens Formynderskab.

Modstanden imod dennes Herredømme vedblev dog atter og atter at gjøre sig gjældende. 1334 forsøgte Christoffers anden Søn, Otto, paa at samle Jyderne imod ham, men blev slaaet og fanget paa Taphede ved Viborg. 1336 tiltraadte Hertug Valdemar efter sine Mænds Ønske selv Regeringen i Hertugdømmet og synes nu at være bleven den, af hvem man ventede Rigets Gjenrejsning. Efter en Række Rivninger, hvis Enkeltheder vi dog ikke kjende, afnødte Greven ham imidlertid 1339 en Forsikring om, at han aldrig vilde gjøre sin formentlige Ret til at indløse de danske Lande gjældende. Det lykkedes dog ikke herved at bringe Bevægelsen imod den fremmede Magt til at standse; baade Hansestæderne og flere nordtyske Fyrster savnede den samlede Kongemagt i Danmark og støttede Bestræbelserne for at faa den gjenoprettet. Saaledes blev G. nødt til ved en Overenskomst i Lybek (11. Febr. 1340) at overdrage Nørrejylland til sin Søstersøn for en

Indløsning af 43000 Mark Sølv, saaledes at han for en Del af denne Sum indtil videre fik Sønderjylland i Pant; Hertugen var berettiget til atter at indløse dette i forskellige Terminer. Greven var dog ikke til Sinds at bringe dette til Udførelse; med en talrig Lejehær drog han kort efter hærgende til Nørrejylland for at bringe Indbyggerne til Lydighed. Ankomsten til Randers faldt han i en haard Sygdom og maatte foreløbig standse sin Fremrykning; han modtog Dødssakramentet, men Sygdommen mildnedes atter, og han begyndte at komme sig. Natten til 1. April fandt han imidlertid en brat Død som Offer for en Sammensværgelse under Ledelse af Niels Ebbesen (IV, 394). Hans Lig førtes af Sønnerne Henrik og Claus til Klosterkirken i Itzehø. — Holstenerne gave G. senere Tilnavnet «den store»; i Danmark kaldtes han «den kullede Greve».

*A. D. Jørgensen.*

Gerhard (II), holstensk Greve, Hertug af Sønderjylland, — 1404. Han var Søn af Grev Henrik (Jærn-Henrik), Gerhard (I)s Søn, og efter hans Død (1385) sammen med sine to yngre Brødre og sin Farbroder Claus Greve af Holsten-Rensborg og Herre i det erobrede Sønderjylland. Kort efter fik imidlertid Dronning Margrethe efter Gjenhervelsen af Borgene i Skaane frie Hænder til ogsaa at gjøre Kronens Ret over Hertugdømmet gjældende, og svækkede ved den højt ansete Henriks Død gik Greverne ind paa at anerkjende Kongens Lenshøjhed. Det blev fastsat, at Hertugdømmet ikke maatte deles, men altid skulde gives som Len til en enkelt Mand af Slægten, ligesom denne skulde yde Kongen Hærfølge. Herefter fremstillede G. sig paa Danehoffet i Nyborg og modtog den højtidelige Forlening 15. Avg. 1386, 60 Aars Dagen efter sin Farfaders Forlening paa det samme Sted.

Greverne vare dog ikke til Sinds at lade det blive herved, og i de følgende Aar gik deres Politik ud paa igjen at unddrage sig de paatagne Forpligtelser. Da Margrethe efter Kong Olufs Død mødte nye Vanskeligheder, medens hun samtidig droges ind i Planerne til en Forening af de nordiske Riger, sikrede hun sig Freden mod Syd ved at slutte en Overenskomst om gjensidig Hjælp med Hertugen og Greverne, i hvilken der ikke var Tale om Lenspligten (1392), og da senere (1396) hendes Plejesøn Erik af Pommern blev hyldet som Konge, nægtede G. ved Mødet i Assens at gjen tage sit Lensløfte fra Nyborg; han tilbød at tjene Kongen for Betaling; Forleningen fandt derfor ikke Sted med de forrige Højtidelig-

heder. Aaret efter delte de 3 Brødre efter deres Farbroders Død den holstenske Arv, der imidlertid var bleven forøget med den kielske Del, saaledes at G. fik Pløen med det østlige Holsten og Femern samt Hanerau ved Ditmarsken. Brødrene gjorde fra deres Side ogsaa Fordring paa en Deling af Sønderjylland, da dette formentlig maatte anses for nu at være erhvervet med en videre gaaende Adkomst end ved Forleningen 1386. G. modsatte sig dog indtil videre en saadan Deling, og det vedtoges, at Sagen skulde opsættes i 9 Aar for da at bringes til Afgjørelse. Hertugen oplevede dog ikke dette Tidspunkt. Da hans Broder Albrecht 1403 havde fundet sin Død i Ditmarsken, besluttede han at underkaste sig dette Land og rykkede i den følgende Sommer ind over Grænsen med en stor Hær. Paa Tilbagetoget vovede han sig imidlertid alt for langt frem imod Fjenden, der havde lejret sig i Süder-Hamme, og faldt her med Blomsten af den holstenske Adel 4. Avg. 1404. Hans Lig maatte i dyre Domme udløses til Begravelse, medens de fleste af Stormændene bleve liggende ujordede paa Valpladsen. Hans Enke, Elisabeth af Brunsvig, overlevede ham med 3 Sønner.

*A. D. Jørgensen.*

Gerhard (III), holstensk Greve og (ikke anerkjendt) Hertug af Sønderjylland, 1404—33. Han var yngste Søn af Hertug Gerhard (II) og Elisabeth af Brunsvig og født efter Faderens Død. Efter Moderens Brud med Dronning Margrethe og Kong Erik nævntes han sammen med sine ældre Brødre Henrik og Adolf som regerende «Hertug af Slesvig» og Greve af Holsten, ligesom han i de senere Aar deltog i Kampen mod Danmark, bl. a. paa Hansestædernes Flaade for Kjøbenhavn (1428). Han synes at have haft sit Hjem hos Moderen paa hendes Enkesæde Sønderborg, der efter hendes Død rimeligvis er tilfaldet ham; ved den paatænkte Deling af Hertugdømmet skulde Als og Sundeved gjøres til en særlig Arv, ligesom Tønder, medens Resten skulde vedblive at være fælles eller gaa paa Omgang. G. ægtede Markgreve Bernhard af Badens Datter Agnes, der efter Krønikerne fødte Tvillinger, en Dreng og en Pige, som hans Broder Adolf erklærede for uægte, skjønt de først fødtes 7 Maaneder efter Brylluppet, og Læger og Jordemødre havde erklæret dem for ægte. Den endnu opbevarede Lægeerklæring gaar dog ud paa, at Fødselen fandt Sted godt 4 Maaneder efter Brylluppet. Hertuginde sendtes tilbage til sit Hjem, Datteren blev sat i Kloster i Preetz, og Sønnen omkom paa Søen ved Sønderborg.

Til Straf for den udviste Haardhed, tilføjer Overleveringen, blev det Ægteskab, Adolf kort efter indgik, ufrugtbart, og Greveslægten uddøde med ham. G. døde paa en Rejse til Köln 24. Juli 1433; hans Grav findes i Domkirken i Emmerich. *A. D. Jørgensen.*

**Gerhard, Johann Friedrich, —1754—**, Maler, fra Nordtyskland, kom til Danmark i Christian VI's Tid og fik 1742 Titel af kongelig Kabinetsskildrer. Han var en ikke synderlig frugtbar, men flersidig Kunstner: Portrætskildrer, Dyr-maler, gjorde dyre Kabinetsbilleder osv., og han fik sine Arbejder ganske anderledes betalte end de samtidige indfødte danske Kunstnere. For et mindre Billede: Frederik V til Hest ridende gennem en Triumfbue fik han saaledes 200 Rdl. K. (3: 0. 1600 Kr. i vore Penge), for en Tiger i Legemsstørrelse og for 3 smaa gule Heste 618 Rdl. K. (3: 0. 5000 Kr.). De fleste af hans Billeder vare dog smaa og paa Kobber, som den kgl. Familie, Kabinetsstykke (1743). Da Frederik V 1748 approberede Eigtveds Planer til en bedre Indretning og Drift af den danske Kunstscole, blev G. en af Akademiets 4 første ordentlige Professorer. Som saadan virkede han, uden at der i øvrigt kan paa-vises Spor af hans Virken, til sin Død, midt i 1754. Hans Hustru, Eva Louise, overlevede ham.

Meier, Fredensborg S. 157. 181. Tilskueren, Juli 1886, S. 521.

*F. J. Meier.*

**Gerlach, Carl Ludvig, f. 1832**, Syngemester. Hans Fader, Heinrich Christian G., født i Gotha 24. Marts 1777, kom i Begyndelsen af det følgende Aarhundrede til Kjøbenhavn, hvor han blev Musikdirektør ved Garden og døde 13. Maj 1838 som Organist ved Trinitatis Kirke. Moderen hed Johanne Lovise f. Michelsen. C. L. G. er født i Kjøbenhavn 26. April 1832 og fik tidlig Undervisning i Musik af Kapelmusikus Lanzky og Rud. Bay samt senere af H. Rung. Paa det kgl. Theater debuterede han som Sanger i 1855 i Rungs Syngestykke «Stella»; men da han ikke blev brugt meget, trak han sig tilbage, overtog 1860 Pladsen som Operarepetitor og blev 1863 paa Gades Anbefaling ansat som Korsyngemester. I denne Stilling gjorde han udmærket Fyldest, indtil han 1888 søgte sin Afsked, ligesom han sammen med sin ndfr. nævnte Hustru har virket meget som Sanglærer for det yngre Personale ved Theatret og i denne Anledning flere Gange har haft offentlig Rejseunderstøttelse, hvoriblandt det Anckerske Legat. Som Komponist har han foruden et Par større Arbejder: «Jesus opvækker Lazarus» og «Fadervor»,

begge for Kor og Orkester, kun komponeret mindre Sager for Klaver og Sang samt nogle meget benyttede Syngeøvelser.

H. W. Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Gerlach, Georg Daniel, 1798—1865, Officer, er en Søn af Kapitajn Molter Christoph G. af slesvigske Jægerkorps og Anna Sabine Magdalena f. Boehn og fødtes 31. Avg. 1798 i Ekernførde. Faderen deltog med de hessiske Tropper under General Ewald i den nord-amerikanske Frihedskrig, blev 1789 ansat som Fændrik ved det slesvigske Jægerkorps og døde 1808 som Kapitajn. Sønnen blev i Dec. s. A. Landkadet og erholdt Officerspatent fra 1813 med Ansættelse ved det holstenske Infanteriregiment, men forblev som Underofficer ved Akademiet i 1814—15. Dette Aar overgik han til Kongens Regiment og blev strax Bataillonsadjutant, Premierlieutenant 1822, Regimentsadjutant 1827 og Stabskapitajn 1830. 1837 søgte han en Plads ved Frederiksværks Fabrikker, men Kongen vilde ikke tillade, at han forlod Hæren. Han blev derefter Kompagnikommandør ved 5. Bataillon i 1842 og Major ved samme i 1847. Ved Krigens Udbrud 1848 blev G. Chef for 1. Reservebataillon, som dog først afmarcherede fra Kjøbenhavn i Juni, saa at den ikke kom i Fægtning det Aar. I Dec. erholdt han Oberstlieutenants Karakter (Graden opnaaede han først i 1849) og overtog Kommandoen over 3. Forstærkningsbataillon, hvilken han førte med Dygtighed i Slaget ved Fredericia. Det fortælles, at der i et Øjeblik, hvor det kneb for os, gaves Ordre til Retræte; G. udbød da: «Nej, D. t. m., om jeg gjør, for om et Øjeblik gaar hele Historien itu». Han erhvervede en fortjent Berømmelse for sit Mod og sin Raskhed som Fører, og disse Egenskaber lagde han ogsaa for Dagen under Slaget ved Isted, hvor hans Bataillon i Avantgarden kæmpede med stor Udholdenhed. Han udnævntes s. A. (1850) til Oberst og Kommandør for 6. Infanteribrigade, hvilken han førte til Krigens Ophør.

Aaret efter fik han det Hverv med 2 Batailloner at besætte Rensborg Kronværk, der afleveredes af det tyske Forbunds Tropper, og i Juni s. A. blev han Kommandant i Angel. Som Kommandør for 14. Infanteribataillon tilbragte han de følgende Aar i Ratzeburg, indtil han 1854 blev forsat til Kjøbenhavn som Kommandør for 1. Infanteribrigade; Aaret før havde han erholdt Kommandørkorset af Danebrog. I 1856 udnævntes han til Generalmajor, 2 Aar senere blev han Medlem af den raadgivende



Komité under Krigsministeriet og 1859 Generalinspektør over Infanteriet. Ved sit 50 Aars Officersjubilæum 24. Dec. 1863 udnævntes han til Generallieutenant. Krigen med Tysklands tvende Stormagter stod nu for Døren, og han fik Kommandoen over 1. Division, der besatte Danevirkes venstre Fløj. 2. Febr. 1864 rykkede Prins Friedrich Carl frem til Angreb imod Mysunde, og da Melding herom bragtes G., udbrød han: «Det er fortræffeligt, jeg skal strax være der». Han ilede derefter til Kamppladsen, hvor han ligesom tidligere lagde stort personligt Mod og en velgjørende Ro for Dagen. Stillingen ved Mysunde h vededes, og Dagen blev altsaa en Sejer for de danske Vaaben. Da G. ikke havde været tilstede i det bekjendte Krigsraad 4. Febr. (han billigede dog strax den der tagne Beslutning om et frivilligt Tilbagetog fra Danevirke), var det naturligt, at Krigsminister Lundbye efter Generallieutenant de Mezas Fjernelse fra Overkommandoen tænkte paa at erstatte ham med G. Denne havde næppe selv ventet nogen Sinde at opnaa en saadan Stilling; endnu 25. Febr. havde han sammen med de højere befalende paa Als indsendt et Andragende om, at Generallieutenant de Meza maatte gjenindtr de i Overkommandoen, men som lydige Soldater vilde han ikke svigte i et saa vanskeligt Øjeblik. 29. Febr. modtog han derfor Udnævnelser, og den offentlige Mening godkjendte Valget. Hos Officererne fandt hans Udnævnelser dog ikke udelt Bifald. En Proklamation, som G. udstedte 4. Marts, og som sluttede med Ordene: «Uforsagte ville vi gaa Faren i Møde med Gud for Konge og Fædreland», gjorde dog et godt Indtryk paa alle, og i Kampene 17. og 28. Marts viste han sig som altid uforfærdet og virksom. Samme Maaned be-naadedes han med det hvide Baand.

Hans Forhold til Krigsminister Lundbye blev dog paa Grund af ovennævnte Andragende, som denne ikke vilde indsende til Kongen, mindre godt, saa meget mere, som G. forment at have Ret til at henvende sig til Hs. Majestæt som Krigsherre og h stkommanderende over Hæren. Ogsaa i militær Henseende lod Krigsministeren ikke G. have den fornødne Handlefrihed. Dette kom navnlig frem i de sidste Dage af Dybbøls Belejring, da G. ansaa det for rigtigst at rømme Stillingen, inden Preusserne skrede til Storm. Vistnok gav Ministeren ham i telegrafisk Samtale 14. April frie Hænder, men 6 Timer senere indløb et Telegram om, at «det maatte være af overvejende Betydning lige over for den nærmeste Fremtids politiske Forhandlinger at holde Dybbøl til

det yderste», og G. besluttede at adlyde, skjønt General du Plat opfordrede ham til at melde sig syg (han var under en Ridetur 9. April kommen temmelig slemt til Skade), han vilde da som ældste Divisionsgeneral have ført Hæren tilbage fra Dybbøl d. 16. om Aftenen. Saaledes forblev Hæren i Stillingen og modtog Angrebet 18. April, hvilken Dag G. til Vogns maatte føre Kommandoen. Til en Ven skrev han om Kampen følgende: «Det var en meget blodig Dag saa vel for Fjenden som for os, men Armeen har kæmpet med Hæder under særdeles ugunstige Omstændigheder imod en enorm Overmagt, og jeg tør nok paastaa, at vort Forsvar af Dybbølstillingen imod en saadan overlegen Fjende i 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub> Maaned vil være enestaaende i Historien.»

Efter Dybbøls Fald blev Uoverensstemmelsen mellem Lundbye og G. endnu mere fremtrædende, og navnlig følte denne sig meget ilde berørt over, at Fredericia beordredes rømmet, ligesom han ikke kunde billige, at Hæren paa Fyn svækkedes til Fordel for Korpset i Jylland. G. sendte sin Stabschef til Kjøbenhavn for at gjøre Modforestillinger, og det kom til en foreløbig Forstaaelse. Kort efter afløstes Lundbye af Oberstlieutenant Reich, der hyldede det Princip, at Overkommandoen udelukkende skulde have den egentlige Kommando over den aktive Hær, hvorefter G. 31. Maj indsendte et Forslag om det fremtidige Forsvars Førelse. Reich ansaa dog ikke G., men Steinmann for at være den rette Mand til at være Overgeneral, og naar et saadant Personskifte først fandt Sted 5. Juli, altsaa efter Alsens Tab, var det, fordi Ministeren ikke havde villet betro Øens Forsvar til nogen anden end Steinmann. Det var G. en Sorg at afgive sin Kommando, men det geraader ham til Ære, at han desuagtet bad om at forblive til Tjeneste lige over for Fjenden og modtog Kommandoen over 1. Division. Ulige tungere var det ham ved Hærens Reduktion i Slutningen af 1864 at modtage sin Afsked, om end Kongens særlige Tak formildede den noget. Dog overlevede han kun kort Afslutningen af sin militære Løbebane, thi 7. Marts 1865 sov han stille hen paa Landstedet Solitude paa Nørrebro.

G., som i 1827 indtraadte i Ægteskab med Caroline Marie Kromayer, Datter af Premierlieutenant i Borgervæbningen, Konditor K., var ikke sær aandelig begavet, men han havde en god Forstand, et klart taktisk Blik og megen Videbegjærighed, medens han udmærket forstod at vinde sine underordnede. Han deltog aldrig i den offentlige Politik, dels af Princip, dels fordi Frederik VI en

Gang havde tilkjendegivet ham sin Misbilligelse, fordi han havde medunderskrevet Trykkefrihedsadressen.

Dansk mil. Tidsskr. 1865. Illustr. Tid. V, 193. J. C. Jacobsen, Til Minde om Generallieut. Gerlach. Danmarks anden Kamp for Slesvig 1864.

*P. N. Nieuwenhuis.*

Gerlach, Vilhelmine Leocadie Theresia, f. 1827, Sangerinde. Jomfru Bergnehr er født i Stockholm 26. Jan. 1827, hvor Faderen, Carl B., var Officer i den svenske Hær; Moderens Pigenavn var Trolle. Ikke stort mere end et Barn optraadte Jfr. B. første Gang paa Mindre Teatern i Stockholm i «Das Donauweibchen», og her tiltrak hendes ualmindelig smukke Stemmemidler sig Komponisten og Sanglæreren Isidor Dannströms Opmærksomhed. Han foranledigede, at hun under hans Ledsagelse besluttede at rejse til Paris for der yderligere at uddanne sig til Sangerinde. Men paa Vejen der til blev hun i Efteraaret 1844 opfordret til at aflægge en Prøve for den kgl. Theaterdirektion i Kjøbenhavn, og Følgen af Prøven blev, at Direktionen strax tilbød hende et Engagement som Elev. Hun modtog Tilbudet, da Dannström mente, at hun paa Grund af sin Ungdom endnu kunde vente nogle Aar med at rejse til Paris, og efter at have modtaget Undervisning hos H. Rung sang hun første Gang paa det kgl. Theater ved en musikalsk Aftenunderholdning 25. Jan. 1845, hvorimod hendes egentlige Debut først fandt Sted 18. Nov. s. A. som Filippo Palma i «Aagerkarl og Sanger». Hun gjorde lige fra første Færd megen Lykke hos Publikum og kom hurtig ind i Operarepertoiret; saaledes sang hun i 1846 Therese i «Røverborgen», Romeo i «Familierne Montecchi og Capuleti», Etle i «Liden Kirsten», Dronningen i «Hans Heiling», Madam Voltisubito i «Recensenten og Dyret», 1847 Rosina i «Barberen i Sevilla», Giulietta i «Familierne Montecchi og Capuleti», Adalgisa i «Norma», 1848 Alice i «Robert af Normandiet» og Titelrollen i «Norma». Men hun følte selv, at hendes kunstneriske Uddannelse endnu ikke var tilstrækkelig, og med Rejsestipendium af Statskassen tog hun til London, hvor den berømte Sanglærer Garcia den Gang befandt sig. I hened et Aar nød hun godt af hans Undervisning og modtog flere fristende Tilbud om Ansættelse ved de store Operascener, men afslog dem alle af Pligtfølelse mod Danmark. Efter sin Hjemkomst fik hun snart Lejlighed til at vise, hvilke store Fremskridt hun havde gjort. Hendes pragtfulde Mezzosopran havde ikke blot vundet i Volumen, men var bleven uddannet til en høj Grad af Fuldkommenhed; hertil kom en ualmindelig musikalsk Intelligens og meget rige

Evner i Retning af dramatisk Fremstillingskunst. Jfr. B. blev da ogsaa lige strax den kjøbenhavnske Operas første Kraft, som hun overhovedet var og endnu er den eneste virkelige Prima-donna i Operaen, det kgl. Theater har kunnet opvise. Blandt de vigtigste Roller, hun i de paafølgende Aar udførte, kan man fremhæve: 1849 Vilhelmine i «Ungdom og Galskab», Donna Anna i «Don Juan», Cherubin i «Figaros Bryllup», 1850 Marie i «Regimentets Datter», 1856 Adina i «Elskovsdrikken», 1857 Irma i «Murmesteren», Lucia i «Lucia af Lammermoor», 1858 Susanne i «Figaros Bryllup», Titelrollen i «Fidelio», 1859 Titelrollen i «Lucrezia Borgia», 1863 Prinsessen i «Vilhelm Tell».

Jfr. B., som i 185<sup>2</sup><sub>8</sub> var bleven gift med <sup>Revisor, siden Toldassistent, &c.</sup> (Slagtermester) Fossum, hvilket Ægteskab opløstes efter nogle Aars Forløb, ægtede i 1861 den ovennævnte Syngemester C. L. Gerlach og fik i 1858 Titel af kgl. Kammersangerinde. Paa Grund af Uenighed med de ledende Kræfter ved Theatret trak Fru G. sig tilbage fra Scenen, medens hun endnu stod i sin fulde Kraft, og hendes Plads er aldrig senere helt bleven udfyldt. Hun optraadte sidste Gang 22. Okt. 1863 som Rosina i «Barberen i Sevilla», fik sin Afsked 4. Maj 1864 og er senere ikkun optraadt 3 Gange i Efteraaret 1866 som Gjest paa det kgl. Theater i Lucrezia Borgias Rolle. — Hvad der har gjort Fru G. til en saa fremragende Kunstnerinde, er fremfor alt det, at de medfødte Stemmehidder understøttedes saa vel af en fuldendt Teknik som af en mægtig dramatisk Begavelse, der lagde sig for Dagen, hvad enten hun sang den skjælmske Rosina i «Barberen» eller tolkede Lucrezia Borgias vilde Hævnlyst og Lidenskab. I disse Roller saa vel som i Roller som Susanne, Donna Anna, Bjærgaandernes Dronning, Fidelio og Norma staar Fru G. uovertruffen paa den danske Scene. *Edgar Collin.*

Saint-Germain, s. under S.

Germar, Friedrich Heinrich, 1776—1865, Theolog, blev født i Ahrensboek i Holsten 29. Sept. 1776. Efter at have studeret Theologi i Kiel underkastede han sig 1800 den theologiske Examen i Glückstadt, og allerede 1802 blev han Rektor for denne Bys Latinskole. 1809 blev han kaldet til Augustenborg som Hofpræst og Lærer for Prinserne; i denne Stilling konfirmerede han Caroline Amalie (1812), Hertugen af Augustenborg (1814) og Prinsen af Nør (1816) og viede Christian VIII og Caroline Amalie (1815). 1848 tog han sin Afsked og tilbragte sine sidste Aar hos sin Søn i Altona,

hvor han døde 8. Maj 1865. G. var en from og alsidig dannet Mand, som har efterladt sig mange større og mindre Skrifter, Programmer og Taler, der omhandle de forskjelligste Æmner, fra Theologi til Naturvidenskab og Polyteknik. Hans betydeligste Arbejde er en Hermenevtik (1821), i hvilken han har hævdet den Grundsætning: kun at erkjende det som Indholdet af Guds Aabenbaring i Skriften, der staar i den fuldkomneste Harmoni saa vel med Christi forskjellige Ytringer som med alt, hvad ellers er anerkjendt som sandt og rigtigt. Denne saakaldte «panharmoniske» Fortolkning forsvarede han senere i flere Skrifter, og 1856 gav han, næsten 80aarig, et Indlæg i Striden om Tro og Viden. 1834 hædrede Kieler-Universitetet ham med den theologiske Doktorgrad. Han var 3 Gange gift, først med E. f. Rötger, dernæst med Cathrine Margrethe f. Matthiessen og sidst med Sophie Jessen, f. Matthiessen.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. Deutsche Biographie IX. H. N. Clausen, Det nye Testaments Hermeneutik S. 360 f. *Fr. Nielsen.*

Gerner, Henrik, 1629—1700, Biskop. Hans Slægt stammede fra Skotland. Faderen, Thomas G., var vistnok ved Sønnens Fødsel Handelsmand, men ansattes 1636 i Rentekammeret, blev 1657 øverste Renteskriver og 1661 Kasserer ved Forraadskassen († o. 1673). Moderen hed Karen Henriksdatter. H. G. blev født 9. Dec. 1629 i Kjøbenhavn og synes først at have været bestemt for Handelen. Han syslede i det mindste indtil sit 13. Aar fortrinsvis med Handelsregning og Bogholderi, men fik dog ogsaa samtidig hermed Undervisning i de almindelige Skolefag af en Privatlærer, der snart blev opmærksom paa hans gode Evner og opfordrede Faderen til at lade ham studere. Han blev derfor sat i Frue Skole. 1650 blev han Student, o. 1652 tog han theologisk Examen og var 1652—54 Hører paa Herlufsholm. 1654 tog han Bakkalavrgraden i Sorø og rejste derefter udenlands, først til England, hvor han i Oxford særlig lagde sig efter det engelske Sprog og erhvervede sig en Færdighed deri, som senere blev saa skæbnesvanger for ham. 1655 rejste han til Holland, hvor han i længere Tid opholdt sig i Leiden og Utrecht. 1656 kom han hjem, blev s. A. Hjelpepræst hos Præsten Jens Hermansen i Birkerød, efterfulgte ham 1657 i Embedet og ægtede hans Datter Dorthe Bircherød.

Under Svenskekrigen gennemgik han store Trængsler. I Jan.—Febr. 1658 blev han 6 Gange udplyndret, mistede alt sit

Indbo og hele sin Besætning, og da Soldaterne ikke kunde aftvinge ham mere, kastede de Lod om hans Præstekjole. Senere paa Aaret efter Fredsbruddet faldt nye Ulykker over ham. I Avg. kastede Svenskerne sig atter over Sjælland, og 6. Sept. overgav Kronborg sig. I Foraaret 1659 blev der i Øresunds Toldskrivens, Mikkell Hansens, Hus truffet hemmelig Aftale om Fæstningens Tilbageerobring. De vigtigste Deltagere i Sømmensværgelsen vare: Hans Rostgaard, Ridefoged paa Kronborg Len, Ingeniøren Ole Steenwinkel, der var bleven paa Fæstningen efter dens Indtagelse, uden dog at have aflagt Troskabsed til den svenske Konge, og Lorens Tuxen, Forvalter paa Hørsholm. Udenfra skulde man understøttes af engelske Lejetropper. En engelsk Oberst Hutchinson havde hvervet 300 Mand til svensk Tjeneste, men den svenske Konge vilde ikke modtage dem. De laa dels i Helsingør og dels paa engelske Skibe i Sundet. En engelsk Generalmajor Vavassor laa desuden i Kvarter i Birkerød Præstegaard. G., der talte godt Engelsk, skulde træffe nærmere Aftale med de engelske Befalingsmænd. Han ønskede dog at holde sig uden for Anslaget og vægrede sig ved at overtage dette Hverv. Men Frederik III, der var indviet i Sagen, befalede ham at føre Forhandlingerne, og han adlød. Sømmensværgelsen blev dog hurtig opdaget. Steenwinkel blev greben og henrettet, Rostgaard flygtede, Tuxen blev fangen, men undslap, og G., der sad stille i sin Præstegaard, blev ført fangen til Kronborg 29. Juni 1659. I 6 Timer laa han paa Pinebænken, og skjønt han ikke lod sig aftvinge nogen Bekjendelse, blev han dømt til Døden. Henrettelsen var fastsat til 19. Avg., men blev ikke udført, fordi Frederik III erklærede, at han til Gjengjæld vilde lade en fornem svensk Fange henrette. G. blev benaadet 8 Timer, før Henrettelsen skulde finde Sted. Den Tale, han vilde have holdt paa Retterstedet, er endnu bevaret. Til Text havde han valgt 1. Pet. 2, 17: «Frygter Gud, ærer Kongen». Tillige haves endnu det Brev, hvori han giver sin Hustru nærmere Bestemmelser om sin Begravelse. Men med Benaadelsen vare hans Lidelser dog ikke til Ende. Han gik derefter 18 Uger i Jærn om Haand og Fod. Samtidig hermed blev der affordret ham 20000 Rdl., men da hans Hustru kun kunde opdrive 1000 Sldl., blev han ført i Lænker til Helsingborg. Efter 3 Maaneders Forløb blev han løskjøbt for 400 Sldl., men førtes derefter til den svenske Lejr, hvor han endnu maatte betale 339 Rdl. for at slippe fri. I 43 Uger havde han siddet fangen paa Kronborg og i Helsingborg, og i 18 Uger havde han baaret paa Haand og

Fod de 3dobbelte Lænker og Jærnlod paa 36 Pund, som han til evig Amindelse lod ophænge i Birkerød Kirke, hvor de endnu findes. Mærkerne fra Pinebænken bar han paa sine Hænder til sin Dødsdag.

I 33 Aar sad G. derefter i Birkerød Præstegaard, hvor han udfoldede en rig Virksomhed baade som Sjælesørger og som Forfatter i mange forskellige Retninger. 1680 tog han Magistergraden, 1690 blev han Provst i Lynge-Kronborg Herred. Den aandelige og legemlige Spændkraft, som udvikledes under hans Lidelser, slappedes mærkelig nok ikke, efter at han var ført ind i fredeligere Forhold. Tvært imod synes den at have trængt til større Udfoldelse, og der er faa Omraader inden for vor Kulturudvikling, saaledes som den den Gang fremtraadte, hvortil han ikke følte Trang til at yde sit Bidrag. Skjønt han under Krigen var bleven fuldstændig udplyndret, synes hans Forhold dog i kort Tid at have forbedret sig saaledes, at han efter Forløbet af faa Aar sad i gode Kaar uden Bekymring for økonomiske Vanskeligheder. Præstekaldets Indtægter vare i og for sig gode, men dertil føjedes i 1660 for god Tjeneste i Ufredstiden aarlig 200 Rdl. af Bergenhusens uvisse Indkomster, og indtil 1688 havde han Birkerød Kirketiende. Som en Mærkelighed kan endnu tilføjes, at han indtil 1679 havde Retten til Krohold i Birkerød. Han var, som det synes, efter den Tids Fordringer en dygtig Landmand, der ogsaa forstod at vejlede sine Sognefolk, f. Ex. til en rationel Maade at gøde paa. Samtidig med at han syslede med litterær Virksomhed, droges han saaledes paa mange Maader ud i det praktiske Liv. Hans livlige Natur drev ham til at færdes langt ud over Sognets Grænser. Snart aflurede han Naturen dens Hemmeligheder, og snart indsamlede han ved sit Klarsyn paa Almuens Ejendommeligheder Leveregler for Dagsgjerningen under de vekslede Aarstider. Han optegnede flittig, hvad han saa og hørte paa sine daglige Udflugter, og dette satte sine Mærker dels i hans Husraad i Tillægget til hans Oversættelse af Hesiod og dels i P. Kyllings «Viridarium Danicum» (1688), hvori Meddelelserne om de Planter, der findes i Birkerøds Omegn, ja i en stor Del af Nordsjælland, skyldes G.

Men hans litterære Virksomhed satte paa samme Tid mærkelige Frugter, først i hans: «De vises politica practico-sacra» og «De vises oeconomica practico-sacra», begge fra 1662. Disse Arbejder, som efter Nutidens Sprogbrug nærmest kunne betegnes som en social Ethik, udgjøre G.s Hovedværk og fortjene endnu at

læses. I et efter den Tids Fordringer klart og fyndigt Sprog giver han en Vejledning for en offentlig og privat Livsførelse, lagt over Skriftsprog af Salomons Ordsprog, Prædikeren og Jesu Sirachs Sprog. Det første Skrift er dediceret til Frederik III, hvem han takker, fordi han ved «sin vidtrækkende Intercessions Straaler har optændt hans halvt udslukte Liv». Det deles i 4 Bøger. 1. Bog omhandler Kongens Stilling og Pligter, alt udført i et kjækt og frimodigt Sprog; i 2. Bog udføres paa samme Maade, hvad der skal siges om Kongens Raad; 3. Bog, om Gejstligheden, kan nærmest betegnes som en Pastoraltheologi; 4. Bog handler om Undersaatterne og ender med en idyllisk Lovprisning af Landlivet. Det andet Skrift omhandler Familielivet, men er, skjønt det efter hans Naturel maatte ligge ham nærmest at behandle, svagere baade i Ordning og Udførelse. Dog finder man ogsaa her mange træffende Bemærkninger, f. Ex. om Børnene, deres Opdragelse osv. Ved Siden af dette Arbejde, der maa have optaget mange Timer af hans virksomme Liv, syslede han flittig med dansk Digtekunst. De første Frugter af denne Syssel foreligge i hans Oversættelse af Hesiod i 4føddede Trokæer (1670), hvori han under Paavirkning af den nürnbergske Pegnitzer-Skole modarbejder den tidligere Renæssances slaviske Efterligning. Han søger at fjerne en poetisk Brug af Mythologien og vil omtyde den kristelig. Størst Interesse har dette Arbejde ved det sidste Afsnit, hvor G. i Steden for Hesiods «Dagvælgeri», som han forkaster som kalvinsk Skæbnetro (han selv kjender ingen andre ulykkelige Dage end 11. Juni og 11. Dec.), sætter en Maanedstavle over Helligdage og Landmandens Syssel, som hører til det bedste, han har skrevet. «I lette Vers og jævn Fremstilling lykkes det ham at forvandle Husets Gjerning i idylliske Omgivelser til Poesi.» Ogsaa maa her nævnes hans Ærevers til Christian V's Salvingsdag 1671. Dette Skrift maa fremhæves ikke blot for Versemaalets Skyld, men ogsaa særlig, fordi G. her viser sig som en god Skandinav, skjønt han dog som faa havde følt Svenskeherredømmets Tryk. Blandt dem, han lader fremføre deres Lykønskninger for Kongen, er først Danmark, Norge og Island, hvært i sit Versemaal, men dertil føjer han Sverige. Versemaalet er med god Takt taget af en svensk Sang (efter en oprindelig fransk Melodi, kjendt paa Dansk fra 1665 i: «Bonden agter paa Tiden»). Han lader Sverige sige:

«Ret aldrig skal nogen os skade,  
hvor meget de monne os hade,



naar vi vende Rygge  
med Trygge  
til hinanden fast osv.

Skriftet slutter med et engelsk Digt. G.s øvrige poetiske Arbejder have kun ringe Værd. 1675—85 udgav han «Christian V's Ilias og Ulysses» og «Kontinueret Ilias», der kan betegnes som en Fortsættelse af Bordings «Mercur». Det første Skrift behandler den skaanske Krig, det andet Fredsaarene 1679—85, alt i stive Alexandrinere og uden Spor af Poesi, men de indeholde dog gode Bidrag til Belysningen af Datidens Kulturforhold. Den nürnbergerske Pegnitzer-Skoles Indflydelse, som spores i flere af hans Skrifter, træder paa en mærkelig kras Maade frem i hans Postil over Evangelierne (1684) og over Epistlerne (1693). Han jager efter Brugen af Ordsprog og Sentenser og fortaber sig i Ordspil, men bag ved denne forunderlig skruede Form — et Offer til en flygtig Moderetning — træder os dog en Personlighed i Møde, der har noget, den skal have ført frem baade af Tankevægt og af religiøs Livserfaring.

I mange Aar førte G. en mærkelig Strid med P. Syv om dansk Retskrivning. Udgangspunktet var den saakaldte «Scaligers Regel», at man skal skrive, som man taler. Baade Pontoppidan og Syv anvendte den i det hele taget med fornuftig Begrænsning (f. Ex. ved Udskydning af overflødige Bogstaver), men G. modsatte sig den, nærmest fordi han var bleven opskræmmed ved at se den gennemført med den yderste Grad af Yderlighed af ukyndige Sprogmand. 1672 udkom Comenius' «Orbis pictus», udgivet med dansk, latinsk og tysk Text af J. Rhode, den Gang Konrektor i Aarhus. Den danske Oversættelse maatte støde enhver, selv om han ikke stillede saa store Fordringer til Skriverigtigheden som G.; Stavemaaden var under al Kritik, Sproget en Sammenblanding af alle mulige Dialekter (Rhode var født paa Als, opdraget paa Langeland og Student fra Odense, hvor han virkede som Konrektor, til han forflyttedes til Aarhus). Imod dette Skrift gav G. sit første Indlæg i «Orthographia Danica eller det danske Sproks Skrifverictighed» (1678; 2. Udg. 1679), indledet med en Tilskrift til hans 5 smaa Sønner, som han formaner til at holde Modersmaalet højt i Ære. Naar de ere naaede frem til Modenhed, og deres Fader har holdt op at skrive, skulle de gjøre sig det til Pligt enten at forsvare det eller at forbedre det. Han kritiserer dog ikke særlig Rhode, uden for saa vidt som en Liste, han tilføjer

i Slutningen af Skriftet over gode danske, efter hans Mening rigtig stavede Ord, er rettet imod ham. Tillige giver han et Udpluk af «Advismagernes» Forsyndelser imod Sproget, der ere nok saa store som Rhodes. Men hans Hovedangreb er rettet mod P. Syv som Ordføreren for de nye Retskrivningstheorier. Denne Strid er udførlig behandlet paa sit Sted, og Pladsen tillader ikke at gaa nærmere ind paa den her. Kun skal det fremhæves, at Syv nærmest gaar ud fra et videnskabeligt Synspunkt og vil føre Undersøgelserne tilbage til Sprogets ældre Former, ja endog til Oldnordisk. G.s Standpunkt er derimod et rent praktisk og pædagogisk. Han tænker paa sine Børn og frygter for den Forvirring, de nye Theorier vilde fremkalde i Skolerne, hvor Undervisningen lededes af ukyndige danske Skolemestre. Skal man skrive, som man taler, maa det, efter hans Mening, i ethvert Tilfælde ikke være den langelandske, fynske eller jyske Dialekt, der skal have den afgjørende Indflydelse, saa maa man holde sig til den bedste sjællandske, den, som tales af dem, der ere opdragne i dannede Familier i Hovedstaden. Men han ser helst, at man tager Dattidens bedste Forfattere til Forbilleder, og henviser i øvrigt til Skriftsproget i Bibeloversættelser, Lovbøger osv. Han fastholder sine Fordringer uforandrede i sit sidste Stridsskrift: «*Epitome philologiae Danicæ*» (1690). Han er i øvrigt villig til at skyde sig ind under en Voldgift af Professorer og andre højlærde Mænd. Syv gik ogsaa ind paa Forslaget, men en saadan Kjendelse blev aldrig æsket, og det blev først givet langt senere Tider at dømme dem imellem.

1693 blev G. udnævnt til Biskop i Viborg og tillige til Dr. theol. 1700 døde han ved et Ulykkestilfælde. 3. Maj fik han under Aftensmaaltidet et Stykke Kjød paa tværs i Halsen, og da det ikke lod sig fjerne, maatte han dø af Hunger. Da han mærkede, at Døden nærmede sig, lagde han sig selv i Kisten og hensov 14. Maj efter at have tjent sit Fædreland i 50 Aar.

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 182 ff. Giessing, *Jubel-Lærere I*, 331 ff. Winkel Horn, *P. Syv S.* 81 ff. *S. M. Gjellerup.*

**Gerner, Henrik**, 1701—86, Præst, var Sønesøn af ovennævnte Biskop H. G. og Søn af Provst Jens G. i Tjæreby ved Frederiksborg og dennes første Hustru, Magdalene Sophie f. Thomsen. Han fødtes i Tjæreby Præstegaard 11. Marts 1701 og blev Student fra Frederiksborg 1719. Sin Præstegjerning begyndte han 1729 som personel

Kapellan hos sin Farbroder Thomas G., Sognepræst i Tønsberg, og viste sig snart som en dygtig Prædikant. I Slutningen af 1731 blev han kaldet af Grev Wedel-Jarlsberg til Sognepræst i Vaale og Undrumsdal ved Holmestrand, og efter at han 29. Jan. 1732 i Tønsberg havde ægtet Elisabeth Grønhoff, drog han til sin nye Virksomhed. Hans Skolekammerat og fortrolige Barndomsven C. Lange-mach Leth ansattes strax efter som Præst i det nærliggende Sandeherreds Præstegjæld. Af ham blev G. stærkt religiøst paavirket, og der begyndte i den tidligere yderlig forsømte Egn en kraftig Opvækkelse. 1736 blev Leth kaldet til Kjøbenhavn som Sognepræst ved Trinitatis Kirke, og ved hans Anbefaling blev Kirkeinspektionskollegiet gjort opmærksom paa G. Aldeles uventet og uden noget som helst Skridt fra sin egen Side blev han derefter i Nov. 1738 kaldet til Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn. I Skrivelse til Biskop Hersleb, der tidligere havde været hans Biskop i Norge, søgte han at fremstille sin Uskikkethed til det ansvarsfulde og fremragende Embede, men uden Nytte. Kaldelsen blev urokket, og G. holdt sin Tiltrædelse i Kjøbenhavn i For-aaret 1739.

Biskop Hersleb havde imidlertid været stærkt imod G.s Ud-nævnelse og havde udtalt sig med Ringeagt om ham til Kirkeinspektionen; men han havde som sagt ikke kunnet hindre Ud-nævnelser. Forholdet mellem ham og G. var derfor heller ikke godt lige fra Begyndelsen; der behøvedes kun en lille Gnist til at faa Krigen til at bryde ud. G.s Hang til Herrnhutismen var vel bekjendt, og han havde en nær Aandsfrænde ved Frue Kirke i Kapellanen P. Schjøtt. I dennes Hus holdtes en herrnhutisk Skole, der ogsaa søgtes af en Datter af G. Tvært imod Forbudet i Reskripterne af 20. Nov. 1744 og 29. Jan. 1745 havde G. sendt 2 Sønner til Herrnhut. Paa dette Grundlag rejste Biskoppen en Anklage mod G., om hvem «det var enhver, som hørte ham,» — skriver Hersleb — «lige saa bekjendt som fortrydeligt, at han var ganske herrnhutisk, lærte deres Principia offentligt og fulgte Zinzendorfs Principia haandgribeligt». Kancelliet gav Hersleb Medhold i, at der burde gaas strengt til Værks mod G., der fortjente den strengeste Irettesættelse og skulde trues med Kongens Unaade. Men rimeligvis ved Grev Schulins Mellemskomst fik Sagen dog et lempeligere Udfald: G. skulde kalde sine Sønner hjem fra Herrnhut, ikke deltage i Forsamlingerne, hverken i sit Hus eller andensteds, og ikke alene intet lære mod de symbolske Bøger, men ogsaa lære

alle Sandheder i deres Orden, som deri findes. Under disse Omstændigheder blev det dog utaaleligt for G. at varetage sit Embede. Han greb med Glæde Lejligheden til Forflyttelse, da Embedet som «Inspektør for de evangelisk-lutherske Brødremenigheder i Schlesien og Administrator for den lutherske Tropus» blev ham tilbudt. Han ansøgte om Entledigelse fra sit Embede i Kjøbenhavn, og Afskeden bevilgedes 19. Maj 1747. 2 Maaneder efter rejste han med Familie fra Kjøbenhavn til Schlesien og virkede nu blandt Herrnhuterne i 7 Aar. Men Tilstanden her tilfredsstillede ham næppe i Længden, og ikke alt var saa herligt, som det saa ud paa Frastand. Som ydre Anledning til, at G. atter opgav Stillingen i Brødremenigheden, forlyder, at han skulde overtage en Arv, som i Norge var tilfalden hans Hustru, og som var forbrudt, naar han ikke levede i Fædrelandet.

Han ankom til Lavrvik 1754 og bosatte sig nu i Tønsberg. Aaret efter rejste han til Kjøbenhavn «i udvortes slette Omstændigheder» for paa ny at søge gejstlig Befordring, om han blot kunde opnaa det ringeste Embede; men forgjæves. Nogle højtstaaende Personer skulle have ladet ham forstaa, at hvis han vilde udtale Misbilligelse af de herrnhutiske Vildfarelser, kunde hans Ønske maaske opnaas; men dertil var den ærlige Mand ikke at formaa, da det vilde være imod hans Overbevisning. Han erholdt dog en ringe aarlig Understøttelse af Finanserne, og ved Hjælp af denne samt Hustruens Arv henlevede han til høj Alderdom sine Aar uden offentlig Ansættelse i Tønsberg, hvor han ogsaa døde 12. Febr. 1786. Paa Mandens og en 49aarig Datters fælles Begravelsesdag hensov hans Hustru. Da han var fyldt 70 Aar, udgav han nogle autobiografiske Fragmenter samt Efterretninger om Brødremenigheden («Nogle Mærkværdigheder, som angaar H. G., hans Vita og Fata osv.», 1772; 2. Opl. 1777). Disse sidste optage den største Del af Skriftet og søge at godtgjøre, at Brødremenighedens Lære og Liv er sund og god evangelisk Kristendom.

Luthersk Kirketid. 1882, Nr. 15 f. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 299 ff. L. Daae, Aktnæss. Bidrag til den norske Kirkes Hist. S. 24 ff. (M. Sundt) Stamtavle ov. Fam. Gerner, 1886, S. 15 f. Worm, Lex. ov. lærde Mænd III. Giessing, Jubel-Lærere I, 333 f.

*A. Jantsen.*

**Gerner, Henrik, 1741—87.** Skibskonstruktør, var Sønesøns Søn af ovfr. nævnte Biskop Henrik G. og Søn af Kommandørkapitajn Andreas G. (f. 1698 † 1749) og Sophie f. Gravesen († i Thisted 1778). Han fødtes 5. Juli 1741. Efter Faderens Død blev

han fra Aalborg, hvor Moderen opholdt sig, sendt til Søkadetaka-  
demiet i Kjøbenhavn, fra hvilket han 1763 dimitteredes som Sekond-  
lieutenant og som Nr. 1 af 19 Examinander. Allerede tidlig vare  
G.s Tanker blevne henledede paa Skibsbygningskunsten, i det hans  
Fader en Tid lang havde forestaaet Skibsbyggeriet paa Holmen, og  
da han strax viste baade Evner og Lyst, varede det ikke længe,  
førend Marinens daværende energiske Bestyrer, Grev Danneskjold-  
Samsøe, fik ham beskæftiget i denne Videnskab, som indtil dette  
Tidspunkt havde staaet meget tilbage. Faa Maaneder efter sin  
Udnævnelse til Officer ansattes han sammen med sin Kollega  
E. V. Stibolt som Avskultant i Konstruktionskommissionen for at  
uddanne sig i Faget. Med Jærnfid og stor Begejstring studerede  
han nu i flere Aar her hjemme og sendtes derefter i 1768 til Eng-  
land og Frankrig for yderligere at uddanne sig; forinden var han  
(1764) bleven Premierlieutenant og havde Aaret efter paa et af de  
faa Sotogter, han foretog sig, gjort sig bemærket ved at indsende  
fortrinlige Oplysninger om russiske og svenske Orlogsmænds Byg-  
ningsmaade m. m. Under sit Ophold i England gjorde den unge  
Officer sig saa bemærket ved sin Dygtighed og Alsidighed, at han  
blev optaget som Medlem af det engelske Landhusholdningsselskab;  
ja, ansete Videnskabsmænd, der havde lært ham at kjende, spaaede  
endogsaa hans Ven og Biograf, den senere Statsminister Ove Mal-  
ling, at G. vilde blive en af Evropas største Skibsbyggere. I 4 Aar  
fortsatte han Studeringerne i Udlandet, avancerede 1770 til Kapi-  
tajnlieutenant og udnævntes 8. Juli 1772 til Fabrikmester, hvorefter  
han begav sig hjem fra Frankrig. Han avancerede senere: 1776  
til Kapitaen og 1781 til Kommandørkapitaen.

I Marinens Bestyrelse herskede paa denne Tid her hjemme  
stor Forvirring, efter at Danneskjold 1767 var afgaaet; gennem en  
Række hurtig skiftende Administrationsordninger og under ad-  
skillige uduelige Bestyrere var Flaaden efterhaanden kommen i  
Forfald. Fabrikmestrene havde med temmelig korte Mellemrum  
afløst hverandre, man havde endogsaa en Tid lang set sig nødsaget  
til at indkalde en Franskmand (Laurent Barbé, s. I, 516), men end  
ikke derved var det lykkedes at faa fastslaaet et godt, brugbart  
Grundlag for Bygningsmaaden. Flaadens Leje var fuldt af Mudder,  
Ekviperingen langsom og kostbar, Magasinerne tomme, Skibene  
forfaldne. Det var derfor under særdeles vanskelige Forhold, G.  
overtog Ledelsen, og hans virksomme Natur fik strax Lejlighed til  
at vise sig i hele sin Styrke. Med stor Energi tog han fat og fik

hurtig indført væsentlige Forbedringer, samtidig med at han vandt sig Navn som et af de største mekaniske Talenter, Danmark har ejet. I de 15 Aar, G. endnu levede, forblev han paa sin Post og byggede i dette Tidsrum ikke færre end 14 Linjeskibe og 10 Fregatter foruden mange mindre Fartøjer, alle sammen af saa fortrinlig Godhed, at hans Ry gik viden om Land og kastede Glans over hans Fædreland; desuden virkede han paa saa mangfoldige Omraader, at man i lige høj Grad maa forbavsnes over hans Alsidighed som over hans hartad utrolige Arbejdsdygtighed. I 1786 fik han saaledes Ordre til at fremsætte de Principper, hvorefter Orlogsskibe burde bygges, og kort efter kunde han indgive en med Tabeller og talrige Bilag forsynet Besvarelse af Opgaven. 1779 anmodedes han om at lede Opmudringen ved det grønlandske Handelsselskabs Bulværker og Uddybningen der omkring; 3 Uger efter vare alle Undersøgelserne herved tilendebragte og Betænkningen afgiven. 1780 indberettede han, at det nu vilde være ham muligt at klargjøre en Fregat til Togt paa 10 Dage. 1787 erholder han Ordre til at udføre Tegning til et nyt 80 Kanoners Linjeskib; 6 Uger efter erklærer han, at Arbejdet kan paabegyndes, naar det skal være. I Aaret 1781 indtraadte G. i Dokkommissionen og tog ligeledes her fat med vanlig Iver. I Løbet af 1784 og 85 konstruerede han og udførte et sindrigt Pumpeværk for Dokken, der vedblev at benyttes indtil for et halvt Hundrede Aar siden. Ved denne Opfindelse simplificerede han Udpumpningen af Dokken, saa at dette Arbejde, som tidligere havde kostet 2—400 Mands anstrængende Arbejde i 2—3 Døgn, nu udførtes af 24 Heste i en Snes Timer, hvorved samtidig Udgiften faldt til en Fjerdedel. Af hans andre mekaniske Opfindelser kan nævnes en forbedret Slags Muddermaskiner, Dunkraftmaskiner til Dokkens Sluseporte, Ankerkraner til at løfte svære Vægte, Destillationsmaskiner til Brug om Bord, Pumper til Skibene foruden mange andre. Han oprettede «Sølieutenantsselskabet», som fik stor Indflydelse paa de unge Søofficerers Uddannelse.

Men ogsaa uden for Marinen satte hans Virksomhed sig blivende Spor: for alle de kgl. Handelsselskaber fungerede han som Konstruktor og Konsulent, han udkastede for den kgl. Kanal-kommission en Plan til Anlægget af et Værft ved Kiel, han fik gennemført væsentlige Forbedringer i det private Skibsbyggeri og tilvejebragt en Samvirken mellem dette og Marinen med det Maal for Øje at kunne benytte Koffardiskibe i Krigstid; han oprettede

en Konstruktionskole, holdt Forelæsninger for Søofficererne og tog ivrig og virksom Del i det Kommissionsarbejde, som havde Hovedstadens Befæstning for Øje, ligesom han ogsaa var den ledende Aand ved Ordningen af Kjøbenhavns Havnevæsen. I Aaret 1769 indtraadte han — 27 Aar gammel — som Medlem af det kgl. danske Landhusholdningsselskab, 5 Aar senere valgtes han endogsaa til Præsident; for dette Selskab udarbejdede han nye Love, som vedbleve at gjælde indtil 1857, og i Tidsrummet til 1787 affattede han personlig for det ikke færre end 300 Betænkninger. 1774 vandt han dets store Guldmedaille for en Afhandling om en Korntørningsanstalt (udg. 1820), 1776 erhvervede han det kgl. Videnskabernes Selskabs Præmie for en Afhandling om en Maskine til at rense Indsøer med, en Afhandling, som imidlertid aldrig udkom. Han udfandt et nyt Ventilationsapparat til offentlige Bygninger, indførte Lynafledere her i Landet, konstruerede til Kommercekollegiet en Knappemaskine samt Metalslibemaskiner, til Mønten en Valsemaskine til Sølv, til Lærredsfabrikken i Lyngby opfandt han en forbedret Tvindemaskine, hvorved han opnaaede, at Arbejdet blev 48 Gange formindsket, osv. Der var næsten ikke en eneste teknisk Virksomhed her i Landet, uden at jo hans omfattende Aand greb hjælpende og forbedrende ind i den.

Som Menneske var G. af en sjælden ædel Karakter; opofrende, hjælpsom og human udøvede han den største Indflydelse paa alle dem, der traadte i nærmere Berøring med ham; han skyede ikke Anstrængelser eller personlige Ofre for at gavne sine undergivne og erhvervede sig herved en Kjærlighed og Ærbødighed som faa, om det end ikke satte sig Spor i ydre Hæderstegn eller høj Rang. Aarsagen til, at dette ikke skete, maa vistnok nærmest tilskrives Marinens daværende Oversekretær, Gehejmeraad F. C. Rosenkrantz (1766 og 1784—88), som aldrig til fulde lærte at sætte Pris paa ham, men meget mere gennem G.s tidligere Kollega E. V. Stibolt søgte at fortrædige ham saa meget som muligt. At disse Fortrædeligheder forbitrede G.s sidste Dage og bidroge væsentlig til hans tidlige Bortgang, er utvivlsomt. Han døde 26. Dec. 1787. Ved sin Ligbegængelse erholdt han endelig den Anerkjendelse, som han officielt aldrig vandt i Livet: et umaadeligt Følge ledsagede ham til Graven, Mindetaler holdtes af Ove Malling, Tyge Rothe og hans Elev Hohlenberg, og en Medaille prægedes til hans Minde. Nogen Lyst til Demonstration, særlig mod Rosenkrantz, men almindelig mod hele det konservative Regeringssystem, bidrog dog

nok ogsaa sin Del til at gjøre denne Begivenhed saa iøjnefaldende som muligt.

G. var gift med Charlotte Sophie f. Rasch (f. 1736 † 1808), Datter af Kammerraad Otto Christian R. og Sophie Hedevig f. Eller. I sit Ægteskab havde han kun et Barn, som døde i tidlig Alder.

O. Malling, Tale til Erindring om H. G., 1788. Gjødesen, Mindeskrift om H. G., 1884. Garde, Den dansk-norske Sæmagts Hist. 1700—1814. E. Holm, Kampen om Landboreformerne. *C. With.*

**Gersdorff, Christian Rudolph Philip Baron, 1723—1800,** Amtmand, Søn af ndfr. anf. Baron Niels G. Han var født 20. Dec. 1723, rejste i sin Ungdom udenlands med 2 yngre Brødre (immatriculeret ved Leidens Universitet 1741), blev 1743 Kammerjunker hos Kronprinsesse Louise, i hvilken Stilling han forblev hos hende som Dronning indtil 1750, da han blev Amtmand over Akershus Amt; 1751 blev han Konferensraad, 1752 Kammerherre, 1757 Amtmand over Kalø Amt, 1764 dekoreret med l'union parfaite, 1767 Danebrogsridder, 1772 forlenet med Baroniet Marselisborg, 1774 Gehejmeraad, død 1. Juni 1800. Han havde Ord for at være en indskrænket Mand uden Dannelse. Gift 2. April 1751 med Dorthe Øllegaard Rosenkrantz (f. 4. Okt. 1723, 1759 Dame de l'union parfaite, † 6. Juni 1786), Datter af Gehejmeraad Christian R. til Skovsbo og Frederikke Louise f. Krag.

Ny kgl. Saml., Fol., Nr. 744. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. II, 546. *G. L. Wad.*

**Gersdorff, Christoffer, —o. 1635,** hørte til en paa Godset Krischa i Schlesien bosat Linje af den udbredte tyske Adelslægt Gersdorff og var en Søn af Peter G. og Anna v. Minckwitz. I en meget ung Alder maa han være kommen til Danmark og tjente med en kort Afbrydelse som Hofjunker fra 1573—80. Derefter savnes alle Efterretninger om ham i de næste 20 Aar, som han maaske derfor kan antages at have tilbragt udenlands; men strax i det 17. Aarhundrede er han atter her inde, og efter at han 25. April 1602 havde ægtet en dansk Adelsjomfru, Else Munk, tog han fast Ophold her i Landet. Med Fru Else fik han Hovedgaarden Taaberup, som han imidlertid alt 1604 afstod til Kronen mod andet Vederlag, bl. A. Forleningen med Lønborggaard. Han synes at have deltaget i Kalmarkrigen, men har ellers næppe spillet nogen fremragende Rolle i det offentlige Liv, hvorimod han vistnok var en driftig Jorddrot, der idelig var paa Færde med Kjøb og Salg af



Jordegods og Tid efter anden ejede en hel Række jyske Hovedgaarde: Palstrup, Isgaard, Vosnæsgaard, Hanbjærg Hovgaard, Kjærsholm, Søbygaard, Tanderupgaard, Refstrup, Udstrup, Risager, Donslund osv.; hans Ejendomme ansloges 1625 til 2088 Tdr. Hartkorn. C. G., der døde mellem 24. Febr. 1634 og 9. Febr. 1635, er Fader til den nedennævnte Rigsdrost Joachim G. *Thiset.*

Gersdorff, Frederik, o. 1650—1691, Hofembedsmand, Diplomat, var yngste Søn af ndfr. nævnte Joachim G. 1668 blev han Hofjunker og senere Kammerjunker hos den unge Kong Christian V. 1670 sendtes G. til Celle som dansk Envoyé hos Hertugerne af Brunsvig, men kom hjem igjen 1678 og blev Ceremonimester (siden Overceremonimester) ved Hoffet. 1680 fik han Titel af Etatsraad og ledsagede 1683 Prins Jørgen til hans Vielse i England. Paa Hjemreisen aflagde G. i Egenskab af overordentlig Gesandt Kondolencebesøg i Paris i Anledning af Dronningens Død. 1684 blev han Ridder af Danebrog og ledsagede 1685 Kongen paa Rejsen til Norge. Allerede 1686 udpegedes han til Gesandt i England af udenforstaaende, der hos Magthaverne troede at spore Frygt for G.s Yndest hos Kongen og hos Gyldenløve. Først 1688 blev det dog til Alvor med denne Sendelse, da netop G.s Svigerfader, den rige Christen Skeel († 1687), havde efterladt ham en stor Arv, hvoraf han som sin Hustrus Mødrenearv allerede havde modtaget Ravnholt, medens han selv 1669 havde solgt sin Fædreearv, Aalstrup og Tostrup (Christianssæde) paa Laaland. Som ivrig Legitimist holdt G. i England til det yderste fast ved Jacob II, men kom herved i et skjævt Forhold til Prins Jørgen og end mere til den ham saa usympathetiske Vilhelm III. 30. April 1689 hjemkaldtes han altsaa og døde allerede 1691 i Slutningen af Avg. paa en Udenlandsrejse, som det synes i Bergen i Hennegau.

Med god Føje udtaler han om sine (til Dels danskskrevne) Beretninger fra den engelske Revolution, at de ere mere underholdende end en opdigtet Roman. Hertil bidrager væsentlig den livlige Stil, baaret af en opvakt Tanke og prydet med friske Udtryk. Det skjønnes heraf let, at G. har hørt til sin Samtids «gode Hoveder» her til Lands, hvorom vel ogsaa det vidner, at han er en af dem, hvem man har tillagt Andel i Forfatterskabet til «Grevens og Friherrens Komædie». — G. var ved sin Død Enkemand efter Elisabeth Sophie Skeel († 1690), der bragte ham Tølløse foruden Ravnholt. Den ældste Datter ægtede Chr. Sehested, den

anden Iv. Rosenkrantz til Rosenholm og den sidste Grev Chr. Friis til Frijsenborg, medens begge hans Sønner døde som smaa.  
 Danske Saml. 2. R. III—V. Brasch, Prins Georg af Danm.

*Fr. Krarup.*

Gersdorff, Frederik, 1651—1724, Officer, var Søn af Oberst Christopher Frederik G. til Obersitz i Sachsen og Tobersø i Norge og dennes 1. Hustru, Dorte Gjedde. Oberst G. beklædte i en lang Aarrække forskellige Kommandoposter i Norge, hvor Sønnen antagelig er født (11. ~~April~~<sup>Juni</sup> 1651) og ligeledes begyndte sin militære Tjeneste. Medens han endnu var Dreng, fik Faderen ham ansat som Fændrik ved sit daværende Regiment, bergenusiske, og tog ham siden med til oplandske, hvor han endnu stod 1674. Under den skaanske Fejde synes han at have tjent ved Hestgarden og var 1677 Ritmester. 1678 blev han Oberstlieutenant ved 2. jyske Infanteriregiment, men siden forsat til Marineregimentet, for hvilket han 1684 blev Oberst. 1693 blev han Brigadér, 1699 Generalmajor og sendt til Norge, men kom Aaret efter tilbage som Inspektør over jyske og fynske Infanteriregiment. Efter, som det lader, Aaret forud at have afslaaet Chefposten blev G. 1704 ansat som næstkommanderende ved de danske Hjælpetropper i kejserlig Tjeneste og udmærkede sig i Kampen mod de ungarske Insurgenter, navnlig i Slaget ved Somlyo eller Zsibo 1705. Gjentagende førte han midlertidig Kommandoen over Korpset, som 3 Gange i Træk ved Døden mistede sin Chef (Trampe, Harboe, Ahlefeldt); endelig 1708 blev G. udnævnt til Generallieutenant og Chef for Korpset og førte nu dette efter mange Gjenvordigheder hjem til Danmark. Han blev derpaa hvid Ridder (1709) og var i den første Del af Vinterfelttoget i Skaane 1709—10 næstkommanderende under Grev C. D. Reventlow, men blev saa sendt til Nederlandene for at beklæde samme Stilling under Chefen for det derværende Hjelpekorps, Carl Rudolph af Württemberg (III, 372); Slutningen af den spanske Arvefølgekrig, hvori G. nu deltog, var dog som bekjendt ikke rig paa store Begivenheder. 1713 drog Hertugen hjem med den Del af de danske Tropper, som stod i engelsk Sold, hvorimod G. i lidt over 1 Aar blev tilbage med Resten, som Frederik IV ikke vilde lade tiltræde Hjemmarchen, forinden Generalstaterne havde betalt de betingede Subsidier. — I Forbindelse med sin Generalscharge havde G. efter Tidens Skik i Ungarn været Chef først for et Infanteri-, siden for

et Dragonregiment; i Nederlandene fik han først et Rytterregiment (holstenske), som han dog snart byttede med en Infanteribataillon (fynske).

Efter Hjemkomsten trak G. sig med Titel af Gehejmeraad tilbage til sine Godser, Kjærgaard i Jylland og Brangstrup (Bramstrup) paa Fyn; paa begge Ejendomme opførte han nye Hovedbygninger, og med Brangstrup forenede han det nærliggende Lindved. Han døde 6. Maj 1724 paa Kjærgaard og ligger begravet i Hunderup Kirke. — De forskjellige Linjer af Familien G., der kom til Danmark, bleve hurtig optagne i den gamle danske Adels Kreds, hvor alt F. G.s Fader havde fundet begge sine Hustruer. Selv var han gift 1. med Ide Sophie Baronesse Juel, der døde ung (1685), Datter af den bekjendte Jens J., og 2. med Else Margrethe Krag (f. 1663 † 1738), Datter af Gehejmeraad Erik K. til Bramminge; hun gjorde sig bemærket som en virksom og energisk Dame. Hans Linje uddøde 1882.

*H. W. Harbou.*

Gersdorff, Joachim, 1611—61, Rigshofmester, blev født 11. Nov. 1611 paa Søbygaard i Jylland og var en Søn af ovfr. nævnte Christoffer G. Efter en omhyggelig Opdragelse, først i Hjemmet og senere i Sorø, foretog G. i sin Ungdom store og langvarige Rejser, studerede særlig i Leipzig og Leiden, men besøgte desuden England, Frankrig, Italien, Østerrig og Ungarn. Efter sin Hjemkomst til Danmark 1638 blev han Hofjunker hos den udvalgte Prins Christian og kort efter Kammerjunker hos dennes Gemalinde, Magdalena Sibylla. Han forlod imidlertid 1641 det prinselige Hof i Nykjøbing paa Falster for at gifte sig med Øllegaard Huitfeldt, en Datter af Henrik H. og Margrethe Axelsdatter Rosenkrantz; Brylluppet fejredes 3. Okt. i Kjøbenhavn. Fra nu af var han nøje knyttet til Skaane, hvor hans Hovedgaard Tunbyholm laa, og hvor hans Svigerfader havde sine Godser; under Krigen med Sverige 1644 stod han ogsaa denne, der var Lensmand paa Landskrone Slot, bi i Forsvaret af dette. I Sommeren 1645 var han en Tid Generallandkommissær i Sjælland, var i Avg. s. A. befuldmægtiget for den skaanske Adel og valgtes i Foraaret 1646 af denne til skaansk Landkommissær, en Stilling, som han forgjæves ønskede at fritages for. En større Rolle kom han dog først til at spille under Frederik III. Efter Indstilling af Adelen og Rigsraadet optog Kongen ham 1648 i dette; ved Kroningen i Nov. s. A. blev han slaaet til Ridder. Han var

endnu paa denne Tid en Ven af Corfits Ulfeldt og en hyppig Gjæst i hans og Leonora Christinas Hjem; efter Otto Sperlings Sigende var det ogsaa Ulfeldt, der anbefalede ham til at beklæde Embedet som Statholder, da han selv i Efteraaret 1648 forberedte sig til sin Gesandtskabsrejse til Holland. I Dec. overtog G. det nævnte Embede og fik sin Bestalling i Jan. 1649; 1651 forlenedes han med Bornholm. Under Ulfeldts Fraværelse fra Febr. til Dec. 1649 varetog han midlertidig de Forretninger, der paahvilede Rigshofmesteren, og benyttede Lejligheden til at sætte sig fast i Kongens Gunst. Det er ogsaa fra denne Tid, at man kan datere Bruddet mellem ham og Corfits Ulfeldt; denne bebrejdede ham Overgreb i hans Embedsførelse, regnede ham fra da af imellem sine Fjender og beskyldte ham 1651 for at have været en af Hovedophavsmændene til hans Fald. G. skal ogsaa have været med til at udarbejde den officielle Beretning om Dinas Proces, som i saa høj Grad krænkede Ulfeldt, og han kom til at nyde godt af dennes Landflygtighed, i det han i Okt. 1652 udnævntes til Rigshofmester efter at have faaet de fleste Stemmer i Rigsraadet ved Indstillingen om Besættelsen af dette Embede.

G., der fra nu af var Førsteminister i Danmark, var en fin og livlig Natur med ikke ringe humoristisk Sans. Han yndede at lade sin Spøg gaa ud over gejstlige. «Her udi Landet (Skaane) er stor Urolighed, Klammeri og Trætte imellem de højlærde udi Lund; vilde de lade det blive ved Munden og Pennen og holde Næverne stille, da var det intet nyt, men bliver der theologiske Næveskjærmydsler ogsaa til i Verden, da bliver det slet galt», skrev han 1655 til en af sine Venner. Dogmatiske Stridigheder laa ham i det hele fjærnt; skjønt han ikke vilde vide noget af jesuitisk Proselytmageri, roste dog de katholske Gesandter ham for hans Maadehold og Tolerance i religiøse Sager. Han var et Stykke af en Skjønaand, i høj Grad sympathetisk knyttet til den spanske Afsending i Kjøbenhavn, Digteren Grev Rebolledo, der uden Tvivl mente at sige en udsøgt Kompliment om ham ved at betegne ham som den, der havde mere af en Spaniers end af en Franskmands Væsen. Han stod i Brevvexling med lærde i Evropa, interesserede sig for Filosofi, tog sig af Ole Worm og andre danske Videnskabsmænd og samlede sig et stort og udsøgt Bibliothek. I dette, som talte henved 3000 Bind, var den franske, spanske og italienske Litteratur særlig repræsenteret, den tyske kun i ringere Grad, og

af danske Skrifter fandtes ikke mere end 80. Hvad angaar hans Stilling til Tidens politiske Brydninger, opfattedes han i Almindelighed som nøje knyttet til Kongen og stemt for en Udvidelse af dennes Magt; et positivt Træk, der viser i denne Retning, er ogsaa, at han i Okt. 1658 sammen med Jørgen Seefeldt og Peder Reedtz skilte sig fra sine Fæller i Rigsraadet, da dettes Flertal stemte for en Proposition til Kongen om ikke i saa høj Grad som hidtil at benytte fremmede Raadgivere, men derimod besætte de ledige Kansler- og Marskembeder. Med større Bestemthed kan man betegne hans ydre Politik som overensstemmende med Kongens i dens Tilslutning til Sveriges Fjender, Spanien og Kejseren, og i Bestræbelsen for at vinde Nederlandene. Han hører sikkert til dem, som med Kongen dele Ansvar for den Letsindighed, hvormed man i Haabet om Alliancer, men uden nogen Sikkerhed for saadanne, drev til Krigen 1657, og hans diplomatiske Dygtighed bestod uden Tvivl ogsaa mindre i Talent til at kunne bedømme en politisk Situation end i Evne til paa en vindende Maade at kunne omgaas de fremmede Magters Repræsentanter.

Da Ulykkerne kom, undgik G. ikke sin Del af Byrden. I Juli 1657 fik han sammen med nogle andre Rigsraader Fuldmagt til at varetage de nødvendige Forretninger i Kjøbenhavn; men tungere var det Ærende, der i Febr. 1658 overdroges ham sammen med Christen Skeel, da de sendtes afsted for at møde Carl Gustav og søge at vinde Fred. Forhandlingerne begyndte i Vordingborg mellem de danske Afsendinger og den svenske Konges befuldmægtigede, Sten Bjelke og Corfits Ulfeldt; den sidstes Tilstedeværelse som Sejerherrens Repræsentant har sikkert været et haardt Stød for G., hans gamle Modstander. Efter at have aflagt Beretning for Frederik III i Kjøbenhavn om, hvad der var sket i Vordingborg, fortsatte Afsendingerne derpaa Underhandlingerne i Taastrup og Roskilde. G. var medtagen af saa pinende Sygdomme som Sten og Podagra; da han 26. Febr. satte sit Navn under Roskildefreden, skal han have udbrudt: «Vellem, me nescire litteras!» Fredslutningen havde tilmed sin personlige Betydning for ham; hans Godser, der vare forøgede ved Arv efter hans Svigerfaders Død, laa for største Delen i Skaane, og han var forlenet med Bornholm. Til Gjengjæld for Tabet ved denne Øs Afstaaelse fik han kort efter Kalundborg Len; men ogsaa Carl Gustav søgte at byde ham Erstatning, uden Tvivl for at gjøre ham medgjørligere under de Forhandlinger, der i Tilslutning til

Roskildefreden førtes i Kjøbenhavn i Løbet af de følgende Maaneder. Han udstedte et Brev, hvorefter Indtægterne af Bornholm skulde tilfalde G., saa længe han levede, men denne afslog at modtage Tilbudet. Hans Politik var ogsaa vedblivende rettet paa Alliancen med Østerrig og Holland, og han udtalte sig til sine Tider ret uforbeholdent til den kejserlige Gesandt, Baron Goës, om Muligheden af et Angreb paa den svenske Hær i Jylland, medens han i Rigsraadet anbefalede Forhandlinger med Nederlandene for at opnaa Hjælp i Tilfælde af et nyt svensk Angreb. Rimeligvis kom dette, da det iværksattes i Avg. 1658, ham dog uventet, men han udfoldede under Belejringen en betydelig Virksomhed og saas ved Kongens Side Stormnatten 11. Febr. 1659. Efter Freden i Kjøbenhavn foretog han en stor Handel med Kronen, i det han mod Erstatning af Krongods i Jylland mageskiftede til den alle sine Godser i Skaane; de benyttedes derefter som Vederlag til Sverige for Tilbagegivelsen af Bornholm. Han havde ogsaa endnu stadig Kongens Gunst; men ikke desto mindre overfløjede Begivenhederne ham. Hvor meget han end var stemt for en Udvidelse af Kongens Myndighed, var, hvad der skete i Efteraaret 1660, næppe efter hans Hoved.

Da Stænderne traadte sammen i Sept. i Kjøbenhavn, holdt han paa Kongens Vegne Aabningstalen, hvis Sirlighed rostes af de tilstedeværende. Men netop under Mødet i Kjøbenhavn tog hans gamle Svagelighed Overhaand, og han maatte i de afgjørende Dage i Okt. holde Sengen. I hans Hus paa Hjørnet af Østergade og det nuværende Kongens Nytorv samledes da det raadvilde og dødsdømte Rigsraads Medlemmer; her undertegnedes Resolutionen om Arverettens Overdragelse, her forhandlede om Bevarelsen af Adels Privilegier, og her kom den østerrigske Gesandt, Goës, for at skaffe sig Nyheder og for at arbejde paa en fredelig Udgang paa Konflikten. Saa vidt man kan bedømme Forholdene, har G. indtaget en mæglende Holdning; han stod uden for den Sæmmensværgelse, der havde Kongen til Hoved og Christoffer Gabel til Budbringer; han søgte at faa Kongen til at besætte de ledige Rigsraadspladser, førend Raadet tog en endelig Beslutning; han roste over for fremmede Adels Eftergivenhed, og han lod sig om Eftermiddagen 15. Okt. kjøre op paa Slottet for at stemme Kongen gunstig for Adels Privilegier, men nogen bestemt Modstand mod de for Haandfæstningen og for Rigsraadets Indflydelse ødelæggende Skridt

indlod han sig ikke paa. Begivenhederne gik saa temmelig over hans Hoved. Da Arvehyldingen foregik paa Slotspladsen 18. Okt., bares han paa en Stol op paa den Tribune, hvor Rigsraadet aflagde Eden til Arvekongen. Dagen efter besøgte den nederlandske Gesandt Vogelsang ham og vilde vide Besked om Situationen. «Er eders Excellence ikke Rigshofmester mere?» spurgte han. «Det véd jeg ikke,» svarede G. «Er da Rigsraadet ikke længere Rigsraad?» «Det véd jeg ikke,» lød atter Ministerens halv selvopgivende, halv humoristiske Svar.

En Uge efter, 26. Okt., blev G. dog udnævnt til Rigens Drost, det nye, endnu ganske ubestemte Embede med det gammelklingende Navn. Han blev tillige Præsident i Statskollegiet, og sin Natur tro vedblev han at staa i det bedste Forhold til Kongen og Dronningen. Hans Svagelighed tog imidlertid stadig til, og han testamenterede Frederik III sit Bibliothek og Sophie Amalie sine Fiskedamme lige uden for Kjøbenhavn. Ogsaa de viste ham stor Venlighed og besøgte ham, Kongen endog flere Gange, under hans Sygdom, der 19. April 1661 medførte Døden. Hans Hustru var allerede død 11. Marts 1655.

Bricka og Gjellerup, Den danske Adel I, 203 ff.

*J. A. Fridericia.*

**Gersdorff, Nicolaus Maximilian** Baron, o. 1725—1802, Officer, er en Søn af ndfr. nævnte Gehejmeraad Niels G. og døbt 8. Jan. 1725. Sammen med 2 Brødre, den ovfr. nævnte Gehejmeraad Christian Rudolph Philip og Frederik Carl (f. 1726, dansk Rytter-officer, afgaaet fra Tjenesten 1790, † som Generallieutenant 1804) immatrikuleredes han 1741 ved Leidens Universitet og studerede her Jura, men efter Hjemkomsten valgte han den militære Vej og indtraadte sidst paa Aaret 1743 som Sekondlieutenant i Livgarden til Fods. Hans Familieforbindelser i Forening med gode Anlæg for Tjenesten sikrede ham et hurtigt Avancement. 1746 forfremmedes han saaledes til Kapitajn af Infanteriet og overgik det følgende Aar til laalandske Infanteriregiment — senere kaldt Prins Frederiks Regiment — som Kompagnichef; 1752 blev han Generaladjutant hos Frederik V, 1754 Oberstlieutenant, 1760 Oberst og Chef for møenske — det senere oldenborgske — Infanteriregiment, 1772 Generalmajor, 1774 hvid Ridder, 1781 Generallieutenant. Som saadan kommanderede han Fodfolket af det store Korps, der 1788 sammendroges paa Sjælland til Værn mod et befrygtet svensk

Angreb. 1789 blev han Kommandant i Rensborg og Inspektør over Infanteriet i Hertugdømmerne — det lette Infanteri dog undtaget —, men overgik 1793, samtidig med at han udnævntes til General af Infanteriet, fra disse Stillinger til Posten som Kommandant i Kjøbenhavn, hvor han 1795 blev Gouvernør. 1801, faa Dage før Slaget paa Reden, fik han sin Afsked, og kort efter hædredes han som Belønning for lang og god Tjeneste med Elefantens blaa Baand. — G., der efter sin ældre Broder blev Ejer af Hovedgaarden Marselisborg, havde 7. Okt. 1761 ægtet Sophie Magdalene Komtesse Reventlow (døbt 18. Marts 1741 † 6. Marts 1811), Datter af Gehejmeraad Conrad Greve R. Han døde 26. Sept. 1802.

*S. A. Sorensen.*

**Gersdorff, Niels Baron, 1688—1748, Stiftamtmand, Søn af** ndfr. anførte Baron Rudolph G., var født 7. Jan. 1688, blev 1721 Overkammerherre hos Kronprins Christian, hvem han ledsagede paa dennes Bryllupsrejse til Sachsen; s. A. fik han Dannebrogordenen og blev Amtmand over Husum Amt; 1731 Gehejmeraad, 1734 dekoreret med l'union parfaite, 1735 Stiftamtmand i Sjælland, 1738 Gehejmekonferensraad, 1742 Ordenssekretær, 1748 Ridder af Elefanten, død 17. Dec. s. A. Gift 19. Dec. 1721 med Louise v. Boineburg (f. 14. Jan. 1697, Hofdame hos Dronning Louise, † 25. Marts 1765), Datter af Generalmajor Herman Frederik v. B. og Judith Augusta f. v. Marschalck. G. har tidlig gjort sig yndet af Christian VI og forstod at holde sig i Kongens Yndest, og det i den Grad, at den ellers saa rettænkende Konge 1739 kasserede en Højesteretsdom, der var gaaet G. imod, et Skridt af den ene-vældige Konge, der næppe har sit Sidestykke i Danmark. 1733 gav Kongen ham Exspektance paa Baroniet Marselisborg, naar det hjemfaldt til Kronen, hvilket imidlertid først kom hans Søn til gode.

Ny kgl. Saml., Fol., Nr. 744. Koch, Christian VI's Hist. S. 103 ff.

*G. L. Wad.*

**Gersdorff, Poul Rosenørn, 1743—1810, Stiftamtmand, en** Søn af Konferensraad, Amtmand Christian G. (f. 24. Juni 1705 † 24. Maj 1752) og Antoinette Margrethe f. Rosenørn (f. 1. Maj 1717 † 27. Okt. 1752), fødtes 8. Nov. 1743 paa Vosnæsgaard, studerede ved Sorø Akademi, blev 1761 Hofjunker, 1763 Sekondlieutenant



ved det oldenborgske Kyrasserregiment, 1764 Premierlieutenant sammesteds, s. A. Ritmester ved det daværende Husarregiment og ved Regimentets Reduktion 1767 Ritmester ved jyske Kyrasserregiment, hvorfra han 1770 afskedigedes efter eget Ønske. 1769 blev han Kammerjunkere, 1776 Kammerherre, udnævntes 1777 til Amtmand over Kalø Amt og 1793 til Amtmand over Randers Amt. S. A. blev han Ridder af Danebrog og 1799 Stiftamtmand over Fyns Stift samt Amtmand over Odense, Dalum, Rugaard og St. Knuds Amter. 1808 afskedigedes han og udnævntes samtidig, da han ikke ønskede at faa nogen Pension, til Gehejmekonferensraad. Han døde 10. Juni 1810, almindelig agtet og afholdt, og han skildres som en nidkjær, retskaffen og duelig Embedsmand. Han blev gift 1. 19. Febr. 1770 med Georgine Wilhelmine de Pogrell (f. 14. April 1746 † 4. Maj 1775), 2. 6. Sept. 1779 med Anna Rebecca v. Pflueg (f. 27. Avg. 1734 † 16. Avg. 1808).

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17.

*G. Kringelbach.*

Gersdorff, Rudolph Baron, 1660—1729, Stiftamtmand, var Søn af Georg Rudolph G. til Weignitz og Judithe Eleonore v. Nostitz og født i Weiche i Schlesien. Han kom til Danmark i Christian V's Tid og blev naturaliseret som Baron 30. Marts 1699. Efter at være bleven Etatsraad og i nogen Tid at have været Amtmand over Mors og Thy blev han 1712 Stiftsbefalingsmand i Aalborg. 1717 blev han Konferensraad og Overhofmester hos Dronning Louise og 1721 Stiftamtmand i Sjælland og Amtmand i Roskilde og Tryggevælde Amter. I 1719 havde han faaet Danebrogordenen. Skjønt G. først og fremmest var Hofmand og næppe nogen Sine nogen fremragende Embedsmand, fik han dog Sæde i adskillige Kommissioner, som i den, der blev nedsat for at undersøge Forholdene ved Navigationsskolen i Stege (1722), i den, der behandlede Sagen mellem Etatsraad Nobel og den noksom bekjendte Kammerassessor Ryssel (1722), der til sidst kom paa Munkholm paa Livstid, og i den, der (1725) nedsattes over samme Ryssel og Præsten Hans Trojel paa Christianshavn. G. havde 1684 ægtet en schlesisk Dame, Judithe Eleonore v. Glaubitz, med hvem han havde flere Børn; efter hendes Død ægtede han 1709 Fru Karen Münchhausen, f. Solgaard (f. 1668 † 1742), Datter af Rektor i Holstebro Jep S.; hun havde alt været gift 3 Gange, sidst med Ritmester Henrik Burchard v. M., og bragte G. en for den Tid betydelig Medgift.

G. døde i Kjøbenhavn 11. Sept. 1729 og ligger begravet i Holstebro Kirke. Han efterlod en omfangsrig Dagbog, skreven paa Tysk, som gaar fra Juli 1719 til April 1724, rig paa interessante Oplysninger om Livet ved Hove i de Dage.

Hofman, Saml. af Foundationer IV, 651 ff. Dansk Atlas V, 799. Meier, Fredensborg S. 58 f. Tauber og Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 62 f.

*F. J. Meier.*

